ТЕОДОР ДРАЙЗЕР
АМЕРИКАНСКА ТРАГЕДИЯ

Превод от английски: Сидер Флорин, 1974

chitanka.info

ПЪРВА КНИГА

I

Здрач — на лятна вечер.

И високи стени на търговски център в американски град от около четиристотин хиляди жители — стени, каквито след време може да останат само като някаква басня.

А на широката улица, сега сравнително безлюдна, групичка от шест души: към петдесетгодишен мъж, нисък, пълен, с бухнала коса, подала се изпод мека черна филцова шапка, съвсем невзрачен човечец, който носеше малък портативен хармониум, каквито обикновено се използват от улични проповедници и певци. С него — жена, около пет години по-млада, по-висока, не толкова широкоплеща, обаче здраво сложена и енергична, със съвсем неугледно лице и облекло, но все пак не грозна, която с едната ръка водеше седемгодишно момченце, а в другата носеше Библия и няколко книжки с черковни песни. Заедно с тези тримата, ала самостоятелно, по-отзад, вървяха момиче на петнадесет години, момче на дванадесет и още едно момиче на девет; вървяха по стъпките на другите послушно, но без особено въодушевление.

Беше горещо, обаче с някаква сладостна притома във всичко.

Голямата улица, по която вървяха, пресичаше под прав ъгъл друга, подобна на планински пролом с плъпнала по нея гмеж от хора, коли и разни трамваи, които дрънкаха със звънците си и напредваха колкото могат сред бързо движещите се потоци автомобили. Ала за малката групичка като че ли не съществуваше нищо друго, освен поставената цел да си пробие път между надпреварващите се върволици превозни средства и пешаци, устремили се край тях.

Когато стигнаха следващата пресечка от другата страна на втора голяма улица (всъщност само някакъв проход между две високи огради), където нямаше сега никакъв живот, мъжът свали на земята хармониума, а жената веднага го отвори и нагласи поставката за ноти, върху която сложи широка плоска песнарка. Сетне подаде Библията на мъжа и се дръпна назад да застане до него, а дванадесетгодишното момче сложи пред хармониума сгъваемо столче. Мъжът — в случая

бащата на семейството — се огледа с привидна дълбока самоувереност и оповести като че ли без да го интересува дали изобщо има слушатели, или не:

— Първо, ще изпеем хвалебна песен, тъй че всеки, който би пожелал да прослави господа, може да се присъедини към нас. Ако обичаш, Хестър!

При тези думи най-голямото момиче, което досега се беше мъчило да изглежда колкото може по-безучастно и по-равнодушно, отпусна доста стройната си, но още неоформила се снага върху сгъваемото столче, запрелиства песнарката и натисна педалите на меховете, а майка му промълви:

— Струва ми се, че би било хубаво да изпеем тази вечер двадесет и седма песен: „Как сладка е утехата на божията любов“.

По това време завръщащите се по домовете си граждани с различно положение и житейско поприще, забелязали групичката да се нарежда по този начин, нерешително се забавяха за миг, за да я погледнат под око, или се поспираха, за да разберат какво всъщност правят тези хора. Това двоумение мъжът явно счете за проява на внимание, макар мимолетно, възползва се от него и им заговори, сякаш се бяха събрали специално за да го слушат:

— Да изпеем тогава всички заедно двадесет и седмата: „Как сладка е утехата на божията любов“.

Момичето засвири мелодията на хармониума, от който се разнесоха слаби, но верни тонове; същевременно доста високото му сопрано се сля със сопраното на майката и с доста съмнителния баритон на бащата. Другите деца записукаха слабосилно заедно с тях, след като момчето и момичето си взеха песнарки от купчинката, оставена върху хармониума. Докато те пееха, безличните и равнодушни улични слушатели зяпаха, привлечени от странната гледка на това посредствено семейство, публично издигнало в хор гласа си против безкрайния скептицизъм и безразличие на живота. Едни от тях ги занимаваше или трогваше доста безучастната и неотговаряща на обстановката фигура на момичето пред хармониума, други — непрактичният и нескопосан вид на бащата, чиито малодушни сини очи и сравнително отпуснатата и бедно облечена фигура говореха повече от всичко друго за несполука. В цялата група само майката излъчваше онази сила и твърдост, които, колкото и да са слепи и

погрешни, се борят за самосъхранение, ако не и за успех в живота. Тя повече от всеки друг между тях изпъкваше с простото си и все пак вдъхващо почит изражение на убеденост. Ако я бяхте погледали, с песнарката в отпуснатата ръка, с поглед, насочен право напред в пространството, щяхте да кажете: „Да, ето една жена, която, каквито и да са недостатъците й, се придържа в постъпките си колкото може до онова, в което вярва.“ Някаква упорита, войнстваща вяра в мъдростта и милостта на тази определена непреодолима и бдителна сила, която тя прогласяваше, се четеше във всяка нейна черта и движение.

„Любовта ма Исуса вдъхва в мен сила,
любовта на всевишния е мойта закрила“

Звучно, макар и малко носово пееше тя между извисилите се стени на долепените една до друга сгради.

Момчето пристъпваше неспокойно от крак на крак, забило очи в земята, и повечето време почти не пееше. С висока, но все още слабичка снага, увенчана от привлекателна глава и лице — с бяла кожа и черна коса, — то изглеждаше много по-наблюдателно, решително много по-чувствително от повечето други и като че ли направо негодуваше и дори страдаше от положението, в което се намираше. Мирският живот явно го интересуваше повече от религиозния, при все че още не съзнаваше това напълно. Единственото, което можеше засега да се каже със сигурност за него, беше, че онова, което правеше, положително не го привличаше. Беше твърде младо, душата му твърде лесно откликваше на красотата и удоволствието, а те имаха твърде малко или нищо общо със смътната, мъглява романтика, завладяла душите на майка му и баща му.

Наистина животът на семейството, член на което беше това момче, както и различните съприкосновения, които бе имало досега с този живот, материални и духовни, не помагаха да го убедят в действителността и силата на всичко, което майка му и баща му изглежда вярваха и твърдяха с такава сигурност. По-скоро като че ли бяха повече или по-малко затруднени в своя живот, поне материално. Баща му вечно четеше Библията и държеше проповеди по събрания на разни места, особено в мисията, която ръководеше заедно с майка му и

която не беше далече от този ъгъл. Същевременно, доколкото схващаше момчето, те получаваха тук и там пари от разни заинтересовани или благотворително настроени финансисти, които, изглежда, вярваха в такива благодеяния. Въпреки това семейството беше винаги „натясно“, никога не беше много добре облечено и се лишаваше от доста блага и удоволствия, достъпни за други. А баща му и майка му непрекъснато говореха за любовта и милостта и грижите на господа за него и за всички. Явно нещо не беше наред. Момчето не бе в състояние да си обясни всичко, но все пак не можеше да не уважава майка си — жена, чиято сила и искреност, също както и нежност, го привличаха. Въпреки многото мисионерска работа и семейни грижи тя успяваше да се държи сравнително бодро или поне търпеливо и често заявяваше с дълбоко убеждение „Господ ще се погрижи“ или „Господ ще ни посочи пътя“, особено по време, когато се чувстваха твърде много притеснени за храна или дрехи. Въпреки това очевидно, както той и всичките други деца виждаха, господ не им посочваше никакъв много ясен път, при все че винаги се чувстваше крайна нужда от благосклонната му намеса в техните дела.

Тази вечер, докато вървеше нагоре по голямата улица със своите сестри и братче, момчето искаше да няма вече нужда да правят това или поне да няма нужда то да участва в него. Други момчета не правеха такива неща, а освен другото, това изглеждаше някак жалко и дори унизително. Колко пъти, преди да бяха започнали да го извеждат на улицата по този начин, други момчета го бяха дразнили и се бяха присмивали на баща му, понеже винаги публично подчертавал своята вяра и религиозните си убеждения. Ето, в един квартал, където бяха живели, когато е бил едва седемгодишно дете, понеже баща му неизменно започваше всеки разговор с „Хвала на господа“, беше чувало момчетата да подвикват: „Ей го идва старият «Хвала на господа Грифитс»“. Или се провикваха подир него: „Хей, ти ли си тоя, дето сестра му свири на хармониум. Знае ли тя да свири на нещо друго?“

„Защо му трябва вечно да обикаля с думите «Хвала на господа»? Други хора не го правят!“

Това, което измъчваше и тях, и него, бе стадно желание да си приличат по всичко. Нито баща му, нито майка му не приличаха на другите хора, защото винаги говореха толкова много за вярата, а сега, най-после, я бяха превърнали в занаят.

Тази вечер, на тази голяма улица, с нейните коли и тълпи, и високи сгради, момчето се чувстваше посрамено, изтръгнато от нормалния живот и изложено на показ, за да му се присмиват. Хубавите автомобили, които се носеха край тях, безделните пешеходци, запътили се към развлечения и наслади, за които то можеше само да се досеща, веселите млади двойки, които се смееха и шегуваха, и „дечурлигата“, които ги зяпаха, всичко това го тревожеше и будеше у него чувство за нещо по-различно, по-хубаво, по-красиво от живота, който водеше то, или по-скоро цялото му семейство.

А сега отделни лица от тази движеща се безспир улична навалица, която непрекъснато течеше и се менеше край певците, като че ли започваха да долавят психологическата грешка във всичко това по отношение на децата, защото се побутваха един друг; по-малко наивните и по-равнодушните повдигаха вежди и се усмихваха презрително, по-състрадателните и по-опитните подхвърляха забележки колко излишно е присъствието на тези деца.

— Напоследък виждам тези хора тук почти всяка вечер, сигурно не по-малко от два-три пъти на седмица — така казваше млад чиновник, който беше току-що срещнал приятелката си и сега я водеше на ресторант. — Трябва да са някакви религиозни изнудвачи.

— Туй голямото момче не му се ще да е тука. Чувства се не на място, личи му. Не е правилно да карат едно такова момче да ходи по улиците, щом не иска. То без друго не я разбира тая работа — заговори към четиридесетгодишен разносвитащ безделник, един от тези чудновати типове, които винаги се навъртат в търговския център на града, като се обърна към поспрял се и явно добродушен минувач.

— Да, като че ли сте прав — съгласи се минувачът, след като се повгледа в особения наклон на главата и изражението на лицето на това момче. Ако вземеше пред вид неловкостта и стеснението на лицето му, всеки път, когато то го повдигаше, човек можеше с право да забележи, че е донякъде жестоко, както и безполезно да се насилва да участва в публични прояви някой, който още не е годен да разбере религиозното и психическото им значение, понеже са по-подходящи за разсъдъчната по-зряла възраст.

Да, наистина беше така.

Колкото до останалите от семейството, двете по-малки деца — момичето и момчето, те бяха твърде малки, за да могат наистина да

разберат или да ги е грижа за какво изобщо става дума. Най-голямото момиче на хармониума като че ли нямаше чак толкова много против и дори се радваше на вниманието и забележките, предизвиквани от неговото присъствие и пеене, понеже неведнъж не само познати, но и майката и бащата го бяха уверявали, че има приятен, увличащ глас, което беше само отчасти вярно. То нямаше хубав глас. Всъщност те не разбираха от музика. Физически беше безцветно, слабо, не особено добре сложено, без истинска интелектуална сила или дълбочина и не беше никак трудно да го накара човек да почувства, че това е прекрасна възможност да изпъкне и да привлече малко внимание. Що се отнася до родителите, те бяха движени от твърдото решение да възвисят света колкото може повече духовно и щом допяха славословието, бащата се впусна в едно от тези изтъркани описания на радостите на освобождението от тежките мъки на нечистата съвест чрез осъзнаване на божията милост, Христовата любов и благоволението господне към грешниците.

— Всички люде са грешници пред лицето господне — заяви той. — Ако не се покаят, ако не приемат Христа, неговата любов и всеопрощение, те никога не ще познаят щастието на духовната цялост и чистота. О, приятели мои! Да можехте само да знаете спокойствието и удовлетворението, които идват със знанието, с вътрешното убеждение, че Христос е живял и умрял зарад вас, че той е до вас всеки ден и всеки час, по светло и в мрак, в зори и по здрач, за да ви пази и укрепи в мирските задачи и грижи, които стоят винаги пред вас! Ах, примките и клопките, с които сме обградени всички! А сетне утешителната мисъл, че Христос е винаги с нас, за да ни съветва, да ни помага, да ни насърчава, да лекува раните ни и да ни изцелява! О, какво спокойствие, задоволство, утеха, каква красота има в това!

— Амин! — тържествено провъзгласи жена му, а дъщерята Хестър или Еста, както я наричаха близките, подтикната от нуждата да се грижи колкото може повече за всички тях, го повтори след нея.

Клайд, най-голямото момче, и двете по-малки деца само гледаха в земята или от време на време вдигаха очи към баща си с чувството, че всичко това може да е вярно и важно, но все пак някак си не чак толкова значително и привлекателно, както някои други неща в живота. Така се бяха наслушали на тази религия, а младите им и жадни

души копнееха за нещо повече от тези надути приказки по улиците и в мисията.

Най-после, след още едно песнопение и слово от госпожа Грифитс, в което тя използва случая да спомене за мисията, която двамата заедно ръководели в една съседна улица, и служенето им на Христовото дело изобщо, те изпяха трета църковна песен, раздадоха брошури, в които се описваше спасителната работа на мисията, и Ейса — бащата — събра предложените му от някои и други доброволни помощи. Малкият хармониум бе затворен, сгъваемият стол прибран и даден на Клайд, Библията и песнарките вдигнати от госпожа Грифитс, ремъкът, който крепеше хармониума, прехвърлен през рамото на Грифитс-старши и те се запътиха обратно към мисията.

През цялото време Клайд си повтаряше, че не иска да го прави повече, че той и родителите му изглеждат смешни, по-долни от другите хора; че „уронват достойнството си“ бяха думите, които би употребил, ако се осмелеше да изрази пълната мяра на негодуванието си, задето го принуждават да участва по този начин и че ако можеше, никога не би го правил вече. Каква полза имаха да го водят със себе си? Неговият живот не биваше да бъде такъв! На други момчета не им се налагаше да правят каквото правеше той. Клайд обмисляше с по-голяма решителност от всеки друг път някакъв бунт, който да го отърве от необходимостта да ходи по улиците по този начин. Нека по-голямата му сестра ходи, ако иска: на нея й харесва. По-малкото сестриче и братчето са много малки, за да осъзнаят това. Но той…

— Като че ли бяха много по-внимателни от друг път тая вечер, както ми се видя — каза Грифитс на жена си по пътя (пленителната свежест на летния вечерен въздух го караше да се размекне и с по-голямо великодушие да тълкува обичайното безразличие на минувачите).

— Да, тази вечер двадесет и седем души взеха от брошурите, а в четвъртък само осемнадесет.

— Любовта на Христа ще надделее в крайна сметка — утеши я той, за да окуражи не само жена си, но и самия себе си. — Светските удоволствия и грижи държат мнозина в плен, но когато ги сполети скръб, тогава някои от тези семена ще пуснат корени.

— Сигурна съм. Това е мисълта, която винаги ми дава сили. Скръбта и бремето на греха карат някои от тях в края на краищата да

видят, че не вървят по правия път.

Те свърнаха в тясната странична уличка, от която бяха излезли, и като отминаха десетина къщи от ъгъла, влязоха в жълта едноетажна паянтова сграда, големият прозорец и двете стъкла на централната врата на която бяха боядисани в сиво-бяло. През двете прозорчета и по-малките плотове на двойната врата бе изписано: „Вратите на надеждата. Независима дисидентска мисия. Молитвени събрания всяка сряда и събота вечер от 8 до 10 часа. В неделя в 11, 3 и 8 часа. Всички са добре дошли“. Под този надпис на всеки прозорец бяха изписани думите „Бог е любов“, а под това с по-дребни букви: „Откога не си писал на майка си?“

Малката групичка влезе през жълтата неугледна врата и се изгуби вътре.

II

Би могло с право да се очаква, че едно семейство, представено така бегло, все ще има по-различна, донякъде по-особена история и това би се оказало вярно. В действителност споменатото семейство представляваше една от онези аномалии в психическите и социалните рефлекси и подбуди, разгадаването на която би подложило на изпитание умението не само на психолога, но и на химика и физика. Да започнем с това, че Ейса Грифитс, бащата, бе една от не дотам цялостните и уравновесени натури, рожба на обстановката и религиозната теория; не притежаваше нито интуитивна, нито съзнателна прозорливост, но все пак бе впечатлителен, а следователно и във висша степен сантиментален и лишен от всякаква практичност. Наистина трудно би било да се изясни какво точно го привлича в живота или какви са истинските отсенки на чувствата, будени от неговата сантименталност. От друга страна, както вече отбелязахме, жена му бе по-твърда по природа, но надали с по-верни или по-практични представи за действителността.

Историята на този човек и жена му не представлява интерес тук, освен доколкото засяга дванадесетгодишния им син Клайд Грифитс. Като оставим настрана известната сантименталност и екзотична склонност към романтиката, с които се отличаваше и които бе наследил повече от бащата, отколкото от майка си, този юноша виждаше нещата с по-живо и будно въображение и непрекъснато мислеше как би могъл да се издигне, ако му се представи случай; за местата, където би могъл да отиде, нещата, които би могъл да види, и колко по-различно би могъл да живее, само ако едно, друго и трето не бяха, както са. Главното нещо, което тревожеше Клайд до петнадесетата му година и дълго след това, когато си спомняше за миналото, бе, че призванието или професията на родителите му е било това жалко занятие, както вероятно го виждаха и другите. Защото тъй често в детството му, в разни градове, където родителите му ръководеха мисии или държаха проповеди по улиците — в Гранд Рапидс, Детройт, Милуоки, Чикаго, а напоследък в Канзас сити — му е

било ясно, че хората, поне момчетата и момичетата, с които се срещаше, гледат извисоко на него и неговите брат и сестри, понеже са деца на такива родители. При няколко случая, съвсем против разбиранията на родителите си, които никога не одобряваха такива прояви на гняв, Клайд се беше нахвърлял да се бие с едно или друго от тези момчета. Но винаги, победен или победител, бе съзнавал факта, че работата, вършена от родителите му, не е приемлива за другите — че е жалка, нищожна. И винаги си мислеше какво ще направи, когато му се представи случай да избяга.

Защото родителите на Клайд се бяха оказали непрактични по отношение бъдещето на децата си. Те не разбираха колко е важен или съществено необходим някакъв вид практическо или професионално обучение за всяка от техните рожби. Вместо това, погълнати от приумицата да похристиянчат целия свят, не се бяха погрижили да оставят децата да учат някъде на едно място. Бяха се местили тук и там, понякога тъкмо по средата на училищен срок, поради някое по-обширно и по-подходящо поле за религиозна дейност. А имаше времена, когато работата се оказваше във висша степен недоходна и понеже на Ейса не му се удаваше да печели много пари с двете неща, от които разбираше най-много — градинарство и да събира поръчки за едно или друго изобретение, те оставаха без храна или прилични дрехи и децата не можеха да ходят на училище. Изправени пред подобни положения, каквото и да мислеха децата, Ейса и жена му ни най-малко не губеха оптимизма си или убеждаваха сами себе си, че не го губят, и хранеха непоколебима вяра в господа и намерението му да се погрижи за тях.

Комбинацията от жилище и мисия, заемана от това семейство, беше в по-голямата си част достатъчно мрачна, за да гнети всяко средно жизнерадостно момче или момиче. Това беше дълго дюкянско помещение, което обхващаше целия приземен етаж на стара, напълно безцветна и лишена от хубост паянтова постройка, разположена в тази част на Канзас сити, която лежеше на север от булевард Независимост и западно от Труст авеню, а самата уличка се казваше Бикел — много къса, започваща от Мисури авеню, малко по-дълга от нея, но не по-малко безлична. А целият квартал, в който се намираше, много леко и все пак неприятно напомняше за търговския живот, отдавна вече преместил се по на юг, ако не по на запад. Беше през някакви пет

пресечки от мястото, където тези религиозни ентусиасти и проповедници устройваха два пъти седмично молитвени събрания под открито небе.

Приземният етаж на тази сграда, който гледаше с предните си прозорци към Бикел стрийт и към някакви неприветливи дворове на също такива неприветливи паянтови къщи със задните прозорци, беше преграден в предната част и образуваше зала с размери четиридесет на двадесет и пет фута, в която бяха наредени шестдесетина сгъваеми дървени стола, имаше амвон, карта на Палестина или Светата земя, а стените бяха украсени с двадесет — двадесет и пет напечатани цитата без рамки, някои от които гласяха:

„ВИНОТО Е ИЗМЕННИК, АЛКОХОЛЪТ ВЛУДЯВА И КОЙТО СЕ ПОЛЪЖЕ ПО НЕГО, НЕ Е РАЗУМЕН.“

„ВЗЕМИ ЩИТ И БРОНЯ И ДИГНИ СЕ МЕН НА ПОМОЩ.“ ПСАЛМИ 34:2.

„ВИЕ СТЕ МОИ ОВЦИ, ОВЦИ НА МОЕТО ПАСТВО; ВИЕ СТЕ ЧОВЕЦИ. ПЪК АЗ СЪМ ВАШ БОГ, КАЗВА ГОСПОД БОГ.“ ЕЗЕКИИЛ 34:31.

„БОЖЕ, ТИ ЗНАЕШ МОЕТО БЕЗУМИЕ И ГРЕХОВЕТЕ МИ НЕ СА СКРИТИ ОТ ТЕБЕ.“ ПСАЛМИ 68:6.

„АКО ИМАТЕ ВЯРА КОЛКОТО СИНАПОВО ЗЪРНО, ЩЕ РЕЧЕТЕ НА ТАЯ ПЛАНИНА: ПРЕМЕСТИ СЕ ОТТУКА ТАМ, И ТЯ ЩЕ СЕ ПРЕМЕСТИ; И НИЩО НЯМА ДА БЪДЕ ЗА ВАС НЕВЪЗМОЖНО.“ МАТЕЙ 17:20.

„ЗАЩОТО БЛИЗЪК Е ДЕНЯТ ГОСПОДЕН.“ АВДИЙ 15.

„ЗАЩОТО ЗЛИЯТ НЯМА БЪДНИНА.“ ПРИТЧИ СОЛОМОНОВИ 24:20.

„НЕ ГЛЕДАЙ ВИНОТО КАК СЕ ЧЕРВЕНЕЕ; ОТПОСЛЕ ТО ЩЕ ТЕ УХАПЕ КАТО ЗМИЯ И ЩЕ ЖИЛНЕ КАТО АСПИДА[1].“ ПРИТЧИ СОЛОМОНОВИ 23:31-32.

Тези внушителни заклинания напомняха сребърни и златни плочи, положени върху стени от кал.

Четиридесетте фута пространство в задната част на това безинтересно помещение бяха сложно и все пак майсторски разделени на три спалнички, всекидневна, която гледаше към задния двор и дървените огради на други не по-хубави дворове; още — комбинирана кухня-трапезария с точно десет квадратни фута площ и склад за брошурите и песнарките на мисията, сандъците, куфарите и всички други притежания на семейството, от които нямаше непосредствена нужда, но които се смятаха за ценни. Тази стаичка се намираше точно зад залата на мисията и там господин и госпожа Грифитс имаха обичая да се оттеглят преди или след проповед или в моменти, когато им се струваше необходимо да се посъвещават, а понякога и за размишление или молитва.

Колко често Клайд, сестрите и по-малкото му братче бяха виждали майка си или баща си, или и двамата да увещават тук някоя заблудена или полуразкаяла се душа, дошла за съвет или помощ, но в повечето случаи за помощ. И тука понякога, когато баща му и майка му се изправяха пред най-големи финансови затруднения, човек можеше да ги намери да мислят или, както понякога казваше безпомощно Ейса Грифитс, „да се молят за изход от положението“ — доста безуспешен похват, както започна да мисли по-късно Клайд.

И целият квартал беше толкова мрачен и изпаднал, че за Клайд бе омразна дори мисълта да живее там, камо ли да участва в работа, която изисква вечно просене на помощи, както и вечни молитви и възнасяне на благодарности за поддържането й.

Госпожа Елвайра Грифитс, преди да се омъжи за Ейса, не беше нищо повече от неука щерка на земеделски стопанин, възпитана без много помисли за каквато и да било религия. Но когато се влюби в него, тя се зарази от вируса на евангелизма и прозелитизма, от който бе завладян той, и с радост и възторг го последва във всичките му начинания и приумици. Доста поласкана от съзнанието, че може да говори и пее, от способността си да въздейства и увещава и да се налага на хората със „словото божие“, както виждаше тези неща, тя беше горе-долу доволна от себе си и това я караше да продължава.

От време на време някоя малка групичка хора идваше с проповедниците в мисията им или, научила за съществуването на тази мисия от уличните им проповеди, идваше там по-после — тези чудати и душевно разстроени, объркани хорица, каквито се срещат навред. И през всичките години, докато не можеше да се разпорежда сам със себе си, Клайд бе неизбежно задължен да присъства на разни такива събрания. И винаги беше повече раздразнен, отколкото благоприятно повлиян от този тип мъже и жени, които идваха тук — повечето мъже, изхвърлени от релсите работници, безделници, пияници, нехранимайковци, разкривени и безпомощни, които като че ли се стичаха в мисията, понеже нямаше къде другаде да идат. И те винаги тържествено свидетелстваха как господ или Христос, или божията милост ги спасили от едно или друго изпитание, но никога как те спасили някой друг. И винаги баща му и майка му казваха „Амин“ и „Слава на господа“ и пееха славословия, а след това събираха пожертвования за законните разноски за залата — пожертвования, които, както той се досещаше, бяха достатъчно дребни — едва достатъчни за издръжката на разните мисии, които бяха основавали и ръководили.

Единственото нещо, което действително го интересуваше във връзка с родителите му, бе съществуването някъде на изток — в градче на име Ликъргъс, близо до Ютика, както бе узнал, на един чичо, брат на баща му, който явно се отличавал от всички тук. Този чичо (който се казвал Самюъл Грифитс) бил богат. Така или иначе, в случайни

забележки, изтървани от родителите му, Клайд бе чул да се споменават различни неща, които тъкмо този чичо можел да направи за едного или другиго, стига само да искал; забележки в смисъл че той бил ловък, пресметлив търговец, че имал в Ликъргъс великолепна къща и голяма фабрика за производство на яки и ризи, в която работели не по-малко от триста души; че имал син горе-долу на една възраст с Клайд и няколко дъщери, най-малко две, и всички те сигурно, както си мислеше Клайд, живеели в разкош в Ликъргъс. Вести за това очевидно стигаха на запад по някакъв начин чрез хора, които познаваха Ейса, баща му и брат му. Както си представяше Клайд, чичо му трябваше да е нещо като Крез, който живее в безгрижие и разкош там на изток, докато тук, на запад, в Канзас сити, той и родителите му, брат му и сестрите му водят все същия, характерен за тях открай време, нещастен, еднообразен и полугладен живот.

Но за това (освен всичко, с което би могъл да си помогне сам, както бе почнал рано да съзнава) нямаше лек. Защото на петнадесет години, а дори и малко преди това, Клайд започна да разбира, че неговото образование, както образованието на сестрите и брат му, е било печално пренебрегнато. И за него би било доста трудно да превъзмогне тази пречка, като вземеше пред вид, че други момчета и момичета с повече пари и от по-добри семейства се обучават за разни специални професии. Как ли би могъл да стъпи човек на крака при такива обстоятелства? Още на тринадесет, четиринадесет и петнадесетгодишна възраст, когато започна да поглежда вестниците, които представляваха твърде светско четиво и не се допускаха в техния дом, той откри, че в най-много случаи се търсят квалифицирани работници или момчета за усвояване на занаяти, които в момента не го интересуваха много. Защото, верен на разбиранията на среден американски младеж или на общото американско отношение към живота, той смяташе, че всяка чисто физическа работа е под неговото достойнство. Какво? Да работи на машина, да реди тухли, да се учи на дърводелство, мазачество или водопроводно дело, когато момчета с нищо не по-добри от него стават писари и аптекарски помощници, книговодители, чиновници в банки, в бюра за покупко-продажба на недвижими имоти и разни такива! Не е ли унизително, жалко, както в живота, който бе водил досега, да носи вехти дрехи и да става тъй рано

сутрин и да върши всичките прости неща, които трябва да вършат такива хора?

Защото Клайд бе толкова суетен и горд, колкото и беден. Беше една от онези интересни личности, които гледат на себе си като на нещо съвсем различно от другите — никога не се чувстваше съвсем и неделимо свързан със семейството, член на което беше, нито се чувстваше някак особено задължен спрямо онези, които бяха отговорни за идването му на този свят. Напротив, беше склонен да съди родителите си, не твърде рязко или сурово, но с много безпристрастно зачитане на техните качества и способности. И въпреки всичко при такава разсъдъчност в тази насока той все не съумяваше (поне до шестнадесетгодишна възраст) да установи някаква линия на поведение за самия себе си, пък и след тази възраст остана много неумел и колеблив в това отношение.

Между другото по това време у него започна да се събужда половото влечение или половата съблазън и вече много го интересуваха и тревожеха прелестите на другия пол — това, което го привличаше у момичетата и което влечеше тях към самия него. И, естествено, успоредно с това доста започна да го тревожи въпросът за собственото му облекло и външност: как изглежда той и как изглеждат другите момчета. Сега го измъчваше мисълта, че дрехите му не са добри, че не е толкова хубав, колкото би могъл да бъде, че не е тъй интересен. Какво проклето нещо е да се родиш беден, да нямаш никого, който да направи нещо за тебе, и да не си в състояние да направиш много нещо сам ти!

Колчем му се случеше да поразгледа себе си, когато се намереше пред огледало, като че ли се уверяваше, че не е чак толкова грозен: правилен, добре оформен нос, високо бяло чело, къдрава лъскава черна коса, черни и доста тъжни от време на време очи. Въпреки това фактът, че има такова нещастно семейство, че никога не е имал никакви приятели и не може да има, както го виждаше, поради работата и кръвната връзка с родителите му, сякаш все повече и повече изостряше у него някаква душевна потиснатост или меланхолия, която не му обещаваше нищо добро в бъдеще. Това го караше да се бунтува и поради това навремени да се отпуска. Заради родителите си и въпреки външността си, която бе всъщност приятна и по-подкупваща, отколкото у повечето момчета, беше склонен да тълкува неправилно

любопитните погледи, които от време на време му хвърляха млади девойки с толкова различно от неговото обществено положение — презрителния и все пак доста приканващ начин, по който го поглеждаха, за да видят дали се интересува от тях, или не, дали е смел или страхлив.

И въпреки всичко, преди изобщо да спечели някакви пари, винаги си беше твърдял: „Само да имам по-прилична яка, по-скъпа риза, по-изящни обувки, хубав костюм, елегантно палто, както имат някои момчета!“ Ах, финитe дрехи, удобните жилища, часовниците, пръстените, иглите за вратовръзка, с които се кичеха някои момчета! Какви контета бяха вече много младежи на негова възраст! Някои родители направо подаряват на момчетата си на неговите години коли, да се возят с тях. Човек можеше да ги види по главните улици на Канзас сити как прехвърчат насам-натам като мухи. И с хубави момичета. А той нямаше нищо. И никога не бе имал.

И все пак човек можеше да прави толкова много неща на този свят толкова хора бяха така щастливи, печелеха такива успехи! Какво трябва да направи? Накъде да се обърне? С какво да се залови и да го овладее — нещо, което да го изведе някъде? Клайд не можеше да реши. Не можеше да се установи. А тези негови чудновати родители в никой случай не знаеха достатъчно, за да го посъветват.

---

[1] Аспида — вид отровна змия; щитоносна усойница. — Б.р. ↑

III

Едно обстоятелство, което помрачи настроението на Клайд тъкмо по времето, когато се мъчеше да стигне до някакво практическо решение (да не говорим за дълбоко потискащото влияние, което то оказа върху цялото семейство Грифитс), бе, че сестра му Еста, която доста го интересуваше, макар да имаха много малко общо, избяга от дома с някакъв артист, който играел временно в Канзас сити и се поувлякъл в нея.

Истината по отношение на Еста беше тази, че въпреки грижливото й възпитание и привидно ревностното благочестие и добродетелност, като че ли характерни от време на време за нея, тя беше само едно чувствено и безволево момиче, което положително не знаеше още какво иска от живота. Въпреки атмосферата, в която се движеше, Еста всъщност не принадлежеше към нея. Както огромното мнозинство от хората, които изповядват и всеки ден повтарят догмите и вероюто на своя свят, навиците и въображаемите й убеждения се бяха оформили у нея тъй неусетно още от най-ранно детство, че до това време, а дори до по-късно, тя не разбираше значението им. Защото необходимостта да мисли е била изместена от напътствията и закона или от „божието откровение“ и докато други теории или положения и подтици от външно или дори вътрешно естество не се надигаха да се сблъскат с тях, за нея нямаше опасност. Надигнеха ли се веднъж обаче, положението, че религиозните й схващания, които не почиваха на никакви убеждения или присъщи лично на нея склонности, нямаше да устоят на сътресението, беше предрешено. Така че цялото време мислите и чувствата й (горе-долу както и на брат й Клайд) блуждаеха ту тук, ту там, все около любовта и охолството — които, общо взето, имаха малко или почти нищо съвместимо със себеотрицателното и самопожертвователно учение на религията. Тя бе под тайнственото влияние на мечти, които някак се противопоставяха на тези религиозни изисквания.

Но Еста нямаше нито силата на Клайд, нито, от друга страна, неговата устойчивост. Тя беше, с една дума, мекушава, живееше със

смътен копнеж за хубави рокли, шапки, обувки, панделки и други подобни, а над всичко това стоеше религиозната теория или представа, че не бива да копнее. Тя минаваше по дълги оживени улици сутрин и следобед след училище или вечерно време. Действаше й чарът на някои девойки, които вървяха заедно, хванати под ръка, и си шепнеха някакви тайни, или на момчета, които се държаха като шутове, но въпреки това разкриваха чрез нелепата си животинска несдържаност силата и значението на тези химически процеси и нагон за чифтосване, които се таят във всеки младежки помисъл и постъпка. И в самата нея, когато от време на време виждаше любовни двойки или младежи, търсещи случай да пофлиртуват, които се навъртаха по ъглите на улиците или входовете на къщите и я заглеждаха с жажда и въжделение, се събуждаше някакво пулсиране на нервната плазма, което се застъпваше гръмко за всички видимо материални неща в живота, а не за бледите радости на рая.

А погледите се забиваха в нея като някакъв невидим лъч, защото бе приятна наглед и ставаше все по-привлекателна с всеки час. Настроенията на другите будеха насрещни настроения, тези преобразуващи химически процеси, върху които почива цялата нравственост и безнравственост на света.

И тогава един ден, когато се връщаше у дома от училище, някакъв младеж от тази внушаваща доверие разновидност, известна като „покорители на женските сърца“, й заговори до голяма степен поради нейния поглед и настроение, които като че ли го канеха да го направи. И нямаше, кажи-речи, нищо, което би могло да я спре, защото бе поначало податлива, ако не и страстна. И все пак бе толкова добре дресирана у дома по отношение на необходимостта от скромност, благоразумие, нравствена чистота и така нататък, че поне при този случай нямаше опасност от незабавно падение. Само че след това първо нападение последваха други, бяха съответно приети или поне не толкова бързо прекъснати с бягство, а те малко по малко помогнаха за събарянето на тази стена на сдържаността, която бе успяло да издигне домашното й възпитание. Тя стана потайна и започна да крие от родителите постъпките си.

Случваше се младежи да тръгнат с нея и да й говорят въпреки желанието й. Те сломиха присъщата й дотогава извънредна стеснителност, която й беше помагала да държи другите настрана поне

за известно време. Тя желаеше нови познанства, мечтаеше за някаква светла, радостна, чудна любов с някого от тях.

Най-сетне, след като вътрешното й разположение и желание се бяха бавно, но бурно разраснали, появи се този актьор, една от суетните, хубави животински личности, само дрехи и външен вид, лишен от всякаква нравственост (лишен от вкус, от учтивост, дори от истинска нежност), но с непреодолим магнетизъм, който успя само за една кратка седмица и няколко срещи напълно да й завърти главата и да я оплете така, че Еста се озова наистина в негова власт и той можеше да прави с нея каквото си поиска. А всъщност той почти не изпитваше никакво чувство към нея. За него — този глуповат тип — тя беше само едно от многото момичета, доста хубавинка, явно чувствена и неопитна, едно глупаче, което можеше да се спечели с няколко сладки приказки — само да се престори, че е искрено влюбен, да заговори за по-широк, по-свободен живот като негова жена, за пътуване, за други големи градове.

И въпреки всичко думите му бяха думи на влюбен, който ще остане верен завинаги. Единственото, което трябвало да направи, както й обясни той, било да замине с него и да му стане жена, веднага — още сега. Нямало смисъл да се бавят, когато се срещнат двама души като тях. Имало известни спънки за оженването им тук, които не можел да й обясни (било във връзка с негови приятели), но в Сейнт Луис имал близък пастор, който щял да ги венчае. Тя щяла да има нови дрехи, по-хубави от всички, които е носила досега, чудесни приключения, любов. Щяла да пътува с него и да види широкия свят. Нямало вече да има нужда да се тревожи за нищо друго, освен за него; и докато това бе самата истина за нея — устно поръчителство за искрена обич, — за него то представляваше най-древният и най-сигурен начин на придумване, често използван преди и често давал отлични резултати.

И тъй за една-единствена седмица, в отделни мигове сутрин, следобед и вечер, тази тайнствена магия свърши работата.

Когато се завърна у дома доста късно една априлска събота вечер след разходка из търговския център на града, която си бе позволил, за да избегне редовното за тази вечер молитвено събрание в мисията, Клайд завари майка си и баща си разтревожени от отсъствието на Еста. Била свирила и пяла както винаги на това събрание. И всичко

изглеждало наред. След събранието се прибрала в стаята си, като казала, че не се чувства много добре и ще си легне рано. Но към единадесет часа, когато Клайд се завърна, майка й надзърнала случайно в стаичката й и открила, че я няма нито там, нито другаде в къщата. Известна голота на стаята — липсата на някои дреболийки и рокли, изчезването на стар и добре познат куфар — привлекли вниманието на майка й. След като претърсили къщата и не я намерили, Ейса излязъл вън, за да погледне нагоре-надолу по улицата. Еста понякога излизаше сама да постои или поседи пред къщата през свободните часове или когато мисията беше затворена.

Понеже и това търсене остана безплодно, майката и Клайд отидоха до ъгъла, а после по булевард Мисури. Никаква Еста. Те се върнаха в полунощ и след това естествено безпокойствието за нея веднага се засили.

Първо предположиха, че може неочаквано да е отишла на някаква разходка, но когато стана дванадесет и половина, а сетне един и половина, а Еста я нямаше, те вече се канеха да съобщят на полицията; тогава Клайд влезе в стаичката й и видя някаква бележка, забодена на възглавницата върху малкия й дървен креват — писмо, което бе убягнало от погледа на майка му. Той веднага отиде при леглото, разбрал всичко и обзет от любопитство, понеже често се беше чудил по какъв начин, в случай че пожелае някога да замине тайно, би се обадил на родителите си, защото знаеше, че не биха допуснали такова нещо, ако не им позволи да се погрижат за всяка подробност. А ето сега Еста я нямаше и пред него лежеше някакво такова известие, каквото би могъл да остави и той. Клайд го грабна, пламнал от нетърпение да го прочете, но в този миг майка му влезе в стаята и като видя писмото в ръката му, възкликна:

— Какво е това? Бележка? От нея ли е?

Ще не ще, той й я даде, а тя я отвори и бързо прочете. Клайд забеляза, че волевото й широко лице, винаги червеникавокафяво от слънцето, побеля, когато тя се извърна към вратата. Доста голямата й уста сега се стисна в рязка права линия. Едрата силна ръка едва забележимо трепереше, като държеше във въздуха малката бележчица.

— Ейса! — извика тя и тежко влезе в съседната стая при бащата. Ситно къдравата му прошарена коса бе щръкнала на всички страни. — Прочети това.

Клайд, който влезе подир нея, видя баща си да я взима малко нервно с месестите си ръце и устните му, винаги отпуснати, а сега започнали да се сбръчкват от старост, някак странно да се размърдват. Всеки, който знаеше историята на неговия живот, би казал, че това е изражението, леко подчертано този път, с което бе посрещал повечето от тежките удари на живота в миналото.

— Тц-тц-тц! — бе единственият звук, който той издаде отначало, един смучещ звук с езика и небцето, извънредно слабохарактерен и неотговарящ на положението, както се стори на Клайд. След това се чу пак: — Тц-тц-тц! — Главата му се заклати от една страна на друга. После се чу: — Какво, мислиш, е могло да я накара да направи това? — След това той се обърна и загледа жена си, която му отвърна с безизразен поглед. Тогава бащата закрачи насам-натам с ръце на гърба, като правеше машинално огромни крачки с късите си крака, а главата му се заклати пак и той отрони наново безсъдържателното си: — Тц-тц-тц!

Винаги по-внушителна, госпожа Грифитс се показа сега подчертано по-различна и по-енергична в това мъчително положение и сякаш помрачня за миг от забележима за окото сянка на някакво раздразнение или недоволство от самия живот, придружена от явна физическа болка. Щом мъжът й се изправи, тя посегна, взе бележката и й хвърли само един гневен поглед, с лице, сковано в сурово и същевременно покрусено, тревожно изражение. Имаше вид на човек, който е дълбоко развълнуван и недоволен, който дърпа ожесточено някакъв осезаем възел, но не може да го развърже, който се мъчи да се въздържи и да не изрази оплакване, но би искал да се оплаче горчиво и ядно. Защото зад гърба си имаше толкова години проповедническа работа и вяра, които за недостатъчно развития й ум бяха сякаш смътно указание, че би било справедливо да й бъде спестена тази мъка. Къде беше нейният бог, нейният Христос в този час, когато се извършваше тази очевидна неправда! Защо не се беше застъпил за нея? Как можеше да й обясни това? Къде бяха библейските му обети? Неотстъпните му напътствия? Прогласените от него милости?

Пред лицето на такава голяма беда за нея бе много трудно, както го виждаше Клайд, да проумее всичко това, поне веднага. Макар че, както Клайд бе вече разбрал, то можеше да се постигне в крайна сметка, разбира се. Защото поради някакви слепи, дуалистични

разбирания и тя, и Ейса упорито, както всички дълбоко религиозни хора, отделяха бога от злото, грешките и мъката, макар да го обличаха въпреки това с върховна власт. Те търсеха нещо друго — зла, коварна, вероломна сила, която пред лицето на божието всеведение и всемогъщество все още мами и заблуждава — и намираха това нещо в крайна сметка в греховността и покварата на човешкото сърце, което е създадено от господа, но над което той няма власт, защото не желае да има.

В момента обаче тя бе обладана само от болка и гняв, ала въпреки това устните й не трепереха както на мъжа й, нито в очите й се четеше такова дълбоко страдание, каквото изпълваше неговите. Вместо това тя направи крачка назад, препрочете писмото почти с яд и после му каза:

— Избягала е с някого и не казва… — Но изведнъж се прекъсна, като си спомни за присъствието на децата, понеже Клайд, Джулия и Франк бяха и тримата при тях и гледаха любопитно, напрегнато, без да могат да повярват на станалото. — Влез тука — рече тя на Ейса, — искам да си поговорим една минута. Вие, деца, по-добре си легнете да спите. Ние ще дойдем ей сега.

Ейса и тя начаса се уединиха в стаичката зад залата на мисията. Децата чуха как тя щракна ключа на лампата. След това гласовете им замърмориха в полугласен разговор; Клайд, Джулия и Франк се спогледаха, при все че Франк, който бе толкова малък (само десетгодишен), едва ли можеше да схване положението напълно. Дори Джулия надали долавяше цялата му важност. Ала Клайд поради по-големия си допир с живота и изявлението на майка си („Избягала е с някого“), разбираше всичко достатъчно добре. На Еста й бе омръзнало всичко това, както и на него. Може да е имала някого, едно от тези контета, които той виждаше из улиците с най-хубавите момичета, с когото да е избягала. Но къде? И какъв ли бе той? В тази бележка се казваше нещо, но майка му не му беше позволила да я види. Беше му я взела много скоро. Защо не беше я прочел пръв, тихичко, наум!

— Смяташ ли, че е избягала завинаги? — попита той със съмнение Джулия, докато родителите му не бяха в стаята, а самата Джулия имаше такъв смутен и странен вид.

— Отде да зная? — отговори тя малко ядно, разтревожена от бедата на родителите си и тази потайност, както и от постъпката на

Еста. — Никога нищо не ми е казвала. Мисля, че щеше да я е срам да ми го каже.

Джулия, по-малко темпераментна и от Еста, и от Клайд, тачеше родителите си по по-общоприет начин и затова повече ги съжаляваше. Наистина не й беше съвсем ясно какво значи това, но си имаше свои подозрения, понеже й се беше случвало да разговаря по този въпрос с момичета, макар и много предпазливо и сдържано. Сега обаче повече я караше да се ядосва начинът, който Еста бе избрала да ги напусне, да изостави майка, баща, братя и самата нея — защо е трябвало да бяга и да прави нещо, което така да разтревожи родителите й? Това беше ужасно! Въздухът бе изпълнен с мъка.

Докато родителите се съвещаваха в малката си стаичка, Клайд също размишляваше, понеже сега любопитството му към живота бе извънредно изострено. Какво всъщност бе направила Еста? Нима, както се боеше и си мислеше, това беше едно от тези ужасни приставания, тези противни любовни истории, за които момчетата вечно си приказваха тайничко по улиците и на училище! Какъв срам, ако беше вярно! Може би сестра му нямаше никога да се върне. Беше избягала с някакъв мъж. Без съмнение имаше нещо осъдително в това, особено за момиче, понеже никога не бе чувал нищо друго, освен че всички почтени връзки между момчета и момичета, мъже и жени довеждат само до едно — женитба. А сега, отгоре на всичките им други неприятности, Еста беше направила и това нещо! Положително животът им у дома бе достатъчно мрачен и сега, а щеше да стане още по-мрачен, вместо по-светъл, покрай тази история.

Скоро родителите излязоха и в момента лицето на госпожа Грифитс, макар все още сковано и разстроено, беше малко по-друго, може би не толкова настървено, колкото безнадеждно примирено.

— Еста е сметнала за уместно да ни напусне поне за малко — беше всичко, което тя каза отначало, като видя, че децата с любопитство очакват някакво обяснение. — Няма защо изобщо да се тревожите за нея или да мислите повече по тоя въпрос. Тя ще се върне след някое време, сигурна съм. По една или друга причина Еста е решила да върви по свой собствен път известно време. Да бъде волята божия! („Благословено да е името господне!“ — обади се Ейса.) Аз си мислех, че е щастлива тука при нас, но излиза, че не е била. Предполагам, че трябва да се позапознае със света сама. (Ейса отново

се обади със своето „Тц-тц-тц!“.) Но не бива да я съдим строго в душите си. То няма да помогне сега: трябва да питаем само обич и доброта. — Но тя изрече това с голяма суровост, която бе в разрез с думите й, с някакъв метален тон в гласа. — Можем само да се надяваме, че скоро ще разбере колко глупаво е постъпила, колко лекомислено и ще се върне. Не може да преуспее в пътя, по който е тръгнала. Това не е господният път и воля. Тя е твърде млада и е сгрешила. Но ние можем да й простим. Трябва да й простим. Сърцата ни трябва да бъдат открити, изпълнени с обич и нежност. — Майката говореше така, сякаш беше пред молитвено събрание, но гласът и лицето й бяха неумолими, тъжни и сковани. — А сега вървете всички да спите. Сега ни остава само да се молим сутрин, на обед и вечер да не я сполети никакво зло. Съжалявам, че е направила това — добави госпожа Грифитс съвсем без връзка с всичките й изявления, очевидно без да мисли за присъствието на децата, а само за Еста.

Но Ейса!

„Такъв баща!“ — често си спомняше по-сетне Клайд.

Освен своята мъка той като че ли забелязваше и се влияеше само от по-изявената мъка на жена си. През цялото това време стоеше глупаво настрана — нисичък, с прошарена къдрава коса, безпомощен.

— Да, благословено да е името господне — обаждаше се той от време на време. — Сърцата ни трябва да останат открити. Да, не бива да съдим. Трябва само да се надяваме, че всичко ще се нареди. Да, да! Хвала на господа… Трябва да славим господа! Амин! О, да! Тц-тц-тц!

— Ако някой пита къде е тя — продължи след малко госпожа Грифитс, съвсем без да поглежда съпруга си, като се обръщаше към скупчилите се около нея деца, — ще казваме, че е отишла на гости при мои роднини чак в Тонауанда. Това няма да е самата истина, но пък нали не знаем къде е тя и каква е самата истина… а тя може да се върне. Затова не бива да казваме или да правим нещо, което може да й навреди, докато не узнаем всичко.

— Да, хвала на господа! — откликна мекушаво Ейса.

— Та ако някой ви запита някога, преди да сме научили, ще казваме това.

— Разбира се — обади се с готовност Клайд, а Джулия добави:

— Добре.

Госпожа Грифитс замълча и изгледа децата си с твърд и все пак гузен поглед. Ейса от своя страна отново поцъка с език, а след това потомството бе пратено да спи.

Тогава, при все че наистина много му се искаше да узнае какво беше писала в писмото си Еста, но беше убеден от дълъг опит, че майка му не ще допусне да го узнае, освен ако сметне това за нужно, Клайд се върна в стаята си, понеже беше уморен. Защо не я търсеха повече, ако имаше надежда да я намерят? Къде ли е сега — в този миг? Някъде в някой влак? Очевидно тя не искаше да я намерят. Вероятно е била недоволна, също като него. Ето нà, съвсем наскоро беше мислил да избяга някъде сам той и се беше чудил как ли ще го приеме семейството, а пък Еста го изпревари. Как щеше да повлияе това на неговото гледище и постъпките му в бъдеще? Наистина въпреки мъката на баща му и майка му Клайд не смяташе, че бягството на Еста представлява такова бедствие, поне от гледна точка на самото бягство. То беше само още едно нещо, което подсказваше, че животът им не е в ред. Мисионерската работа не е нищо. Всичките религиозни преживявания и приказки също не са кой знае какво. Те не бяха спасили Еста. Явно, както и сам той, тя не вярваше в тях толкова много.

IV

Точно това последно заключение стана причина Клайд да се замисли повече от всеки друг път за себе си. А главният извод от тези размишления беше, че трябва да направи нещо за себе си, и то скоро. Досега най-многото, което бе могъл да направи, е било да се нагърбва със случайна работа, каквато се пада на момчета от дванадесет до петнадесетгодишна възраст: да помага на един вестникар в разнасянето на вестниците през летните месеци една година; да работи цяло лято и в съботни дни известно време през зимата в сутерена на магазин за евтини дребни стоки, да отваря сандъци и разопакова пратки, за което му плащаха щедрата сума пет долара седмично — сума, която на времето му бе изглеждала почти като цяло състояние. Беше се чувствал богат и въпреки несъгласието на родителите си, които бяха против театъра, както и против киното, понеже ги смятаха не само за светски, но и греховни, можеше от време на време да отиде било на едното, било на другото (на балкона) — развлечение, което трябваше да крие от баща си и майка си. Обаче това не го спираше. Смяташе, че има право да отиде със собствените си пари, а също да вземе по-малкия си брат Франк, който с радост идваше и си мълчеше.

По-късно същата година, като искаше да се махне от училището, понеже му се струваше, че вече е изтървал влака, той си намери работа като помощник-продавач на газирани питиета в една от по-евтините дрогерии в центъра, която беше непосредствено до театър и дължеше голям брой от клиентите си на това съседство. Първо забеляза табелка „Търси се момче“, понеже точно оттам минаваше на път за училище. Сетне от разговор с младежа, чийто помощник трябваше да стане и от когото трябваше да научи занаята, при положение че се старае и не е опърничав, разбра, че ако овладее това изкуство, ще може да си докарва цели петнадесет и дори осемнадесет долара седмично. Говорело се, че в „Страуд“ на ъгъла на 14-а и Балтимор стрийт плащали по толкова на двама от продавачите. В този магазин, където искаше да постъпи, плащали само дванадесет, обикновената заплата на повечето места.

Но за да усвои това изкуство, както сега го осведомиха, били необходими време и благосклонната помощ на специалист. Ако искал да дойде да работи тук отначало за пет долара седмично… е, хайде шест, щом прави такава кисела физиономия — би могъл да очаква, че скоро ще знае много неща за изкуството как се смесват сладки питиета и се украсява голям асортимент сладоледи със сиропи и сладка, като ги превръща по този начин в „сънди“. Засега чиракуването означавало миене и лъскане на всички машини и прибори специално на този щанд освен отварянето и измитането на дюкяна още в седем и половина сутрин, бърсането на прах и разнасянето на поръчки, които собственикът на дрогерията реши да изпрати по него. В някои свободни минути, когато непосредственият му началник господин Сибърлинг — двадесетгодишен, елегантен, самоуверен, приказлив — се окажел твърде зает, за да изпълни всички поръчки, Клайд можел да бъде повикан да приготвя по-незначителни питиета, като лимонади, кока-кола и други — каквото дотрябва в момента.

Все пак, след като се посъветва с майка си, Клайд реши да постъпи на тази интересна служба. От една страна, както подозираше, тя щеше да му позволи да си отяде сладолед безплатно — предимство, което не беше за пренебрегване. Сетне, както виждаше работата тогава, тя му отваряше вратата към един занаят — нещо, което му липсваше. Освен това доста изгодно за него, както го виждаше, тази служба му налагаше да остава в магазина чак до дванадесет часа вечерта с по няколко часа свободни през деня срещу съответно обезщетение. А това налагаше да отсъства от дома вечер — най-после то го изключваше от категорията на момчетата, които са длъжни да не закъсняват след десет часа. Не можеха да искат от него да посещава молитвените събрания освен в неделя, пък дори и тогава, понеже щеше да работи в неделя следобед и вечер.

Още нещо: продавачът, който работеше точно на този щанд за газирани питиета, доста редовно получаваше гратиси от директора на съседния театър, към фоайето на който водеше една от вратите на дрогерията — факт, който предизвикваше възторг у Клайд. Струваше му се толкова интересно да работи в дрогерия, тъй близко свързана с театър.

Но най-хубавото от всичко, което Клайд откри сега за свое удоволствие, а понякога и отчаяние, бе, че заведението се посещаваше

тъкмо преди и след представлението, когато имаше матине, от рояци момичета, сами или с кавалери, които сядаха на бара, кикотеха се, бърбореха, оправяха си косите и се червяха и пудреха пред огледалото. И Клайд, зелен и неопитен в светските маниери и похватите на нежния пол, не можеше да се нагледа на хубостта, дързостта, самонадеяността и прелестта им. За първи път в живота, докато се занимаваше с миене на чаши, зареждаше щанда със сладолед и сиропи, подреждаше лимони и портокали на подносите, имаше почти непрекъсната възможност да наблюдава тези момичета отблизо. Бяха чудесни! Повечето бяха толкова хубаво облечени, толкова елегантни — тези пръстени, брошки, кожи, възхитителни шапчици и красиви обувки, които носеха! А колко често ги чуваше да говорят за такива интересни неща — събирания, танци, вечери, представления, които бяха видели; заведенията във или около Канзас сити, където се канеха да отидат; разликата в модата миналата и тази година; чара на някои артисти и артистки (главно артисти), които играят сега или скоро ще дойдат в града. А до този ден у дома си не беше чувал нищо подобно.

Много често една или друга от тези млади хубавици бе придружена от мъж с фрак, колосана риза, цилиндър, папийонка, бели кожени ръкавици и лачени обувки — неща, които по онова време представляваха за Клайд последната дума на истинска изисканост, красота, изящество и безоблачно щастие. Да можеше да носи такъв костюм със същия непринуден и самоуверен вид! Да може да говори на девойка с маниера и хладнокръвието на някои от тези контета! Какво истинско постижение на съвършенството! Никое хубаво момиче (както му се струваше тогава) не ще се съгласи да има нещо общо с него, ако няма дрехи, отговарящи на този образец. Явно те са необходими — те са решаващото нещо! А постигне ли го веднъж, може ли да носи такива дрехи, е, няма ли тогава да е стъпил на пътя, който води към всички блаженства? Всичките радости в живота тогава положително ще станат достъпни за него. Благосклонни усмивки! Може би тайно стискане на ръка… прихващане на една или друга през кръста… някоя целувка… обещание за женитба… а после, а после!

И всичко това проблесна в един миг откровение, след като толкова години бе ходил из улиците с баща си и майка си на публични молитвени събрания, седял в молитвения дом и слушал чудати и безцветни личности — хора, които потискат и объркват — да разказват

как са били спасени от Христа и какво е направил за тях господ. Като нищо ще се отърве от това сега! Ще работи, ще пести пари и ще стане голям човек. Без съмнение този прост и все пак идиличен сбор от баналности съчетаваше в себе си блясъка и магията на едно духовно прераждане — бе истински мираж пред загубила се, зажадняла, търсеща път жертва на пустинята.

Обаче лошото точно в тази служба, както времето скоро показа, бе, че макар да беше овладял приготвянето на разни питиета и накрая да печелеше дванадесет долара седмично, тя не разрешаваше глождещите душата му копнежи и стремления. Защото Албърт Сибърлинг, прекият му шеф, твърдо държеше да запази колкото може по-голяма част от знанията, както и най-приятната част от задълженията си за самия себе си. А отгоре на това беше напълно единодушен с дрогериста, при когото работеха, в схващането, че освен да му помага на щанда, Клайд трябва да изпълнява всички поръчения, които хрумнеха на съдържателя; и Клайд трябваше прилежно да се труди почти непрекъснато през цялото работно време.

Излизаше, че всичко това не дава засега никакъв резултат. Клайд не виждаше как би могъл да се облече по-добре, отколкото досега. Още по-лошо — гнетеше го това, че има много малко пари, познати и връзки; толкова малко, че извън семейния си кръг се чувстваше самотен, а не по-малко самотен бе и в този кръг. Бягството на Еста беше подронило религиозната работа на родителите й в града и понеже тя все още не се връщаше, семейството, както Клайд дочуваше, се тъкмеше да си събере багажа и да се премести, тъй като не можеше да измисли нищо по-добро, в Денвър, Колорадо. Но Клайд вече беше решил да не замине с тях. Каква полза, ако би заминал, питаше се той. Там щеше да има пак само някаква мисия, същата, както тази тук.

Беше винаги живял у дома — в стаите зад мисията на Бикел стрийт, и ненавиждаше тази квартира. От единадесетата му година (през цялото време оттогава семейството живееше в Канзас сити) го е било срам да води приятели на тяхната улица и у дома си. Поради това винаги бе отбягвал да завързва приятелство с други момчета, а ходеше и играеше повечето сам или с брат си и със сестрите си.

Но сега, след като навърши шестнадесет години и бе достатъчно голям да стъпи на собствените си крака, трябваше да се отърве от този живот. Обаче не си докарваше почти нищо — не стигаше за прехрана,

ако речеше да се отдели, — а и не беше още добил достатъчно умение и смелост, за да си намери някаква по-добра работа.

Въпреки това, когато родителите му заговориха за местене в Денвър и без да допуснат за миг, че няма да иска да дойде с тях, загатнаха, че би могъл да си намери работа там, той започна да подхвърля намеци, в смисъл че може би ще е по-добре да не заминава. Харесвало му в Канзас сити. Какъв смисъл имало да се мести? Сега си имал служба, а можел да намери и нещо по-хубаво. Но родителите му, като си спомняха за Еста и постигналата я съдба, доста много се съмняваха какво ще излезе, ако той се впусне в живота самостоятелно тъй рано. Като заминат те, къде ще живее? При кого? Какви влияния ще въздействат върху живота му, кой ще бъде до него да му помогне, да го посъветва, да го насочи в тесния прав път, както правеха те? Това бяха неща, които трябваше да се обмислят.

Но подтикван от неизбежното преместване в Денвър, което сега като че ли ставаше все по-близко от ден на ден, и от положението, че не много дълго след това господин Сибърлинг поради своята прекалено явна галантност по отношение на нежния пол загуби мястото си в дрогерията, и той се видя под заповедите на нов, костелив и навъсен шеф, който, изглежда, не го искаше за помощник, Клайд реши да напусне — не веднага, а да се помъчи, когато излиза по разни поръчения от магазина, да си намери, ако може, друга работа. Случайно при тези търсения, като се заглеждаше тук и там, един ден му хрумна да поговори с управителя на отдела за газирани напитки в луксозната дрогерия в най-големия хотел на града — великолепна дванадесететажна сграда, която представляваше в неговите очи квинтесенцията на разкоша и охолството. Прозорците й бяха винаги закрити с тежки завеси; главният вход (Клайд никога не се беше осмелил да надзърне по-навътре) представляваше разточително съоръжение от стъкло и желязо, съчетано с мраморен коридор, украсен с палми. Често беше минавал оттука и се чудил с момчешко любопитство какъв ли живот водят хората в такова заведение. Пред вратите му винаги чакаха толкова много таксита и автомобили!

Този ден, принуден от необходимостта да направи нещо за себе си, той влезе в дрогерията, разположена на главния ъгъл и гледаща към 14-а улица и Балтимор стрийт, и като видя касиерка в стъклена клетка до входа, попита я кой се занимава с щанда за газирани питиета.

Заинтересована от плахото му и нерешително държане, както и от черните му доста хубави очи, тя неволно се досети, че момчето търси работа, и отговори:

— Ами господин Сикор, ей там, управителят на магазина. — Тя посочи с кимване нисичък, безупречно облечен мъж на около тридесет и пет години, който подреждаше нови тоалетни стоки върху стъклена витринка.

Клайд се доближи, но понеже все още не беше съвсем наясно как трябва да постъпва човек, за да получи нещо в живота, и видя, че управителят е погълнат от това, което върши, запристъпва от крак на крак, докато най-после, усетил, че някой го чака за нещо, управителят се обърна.

— Е? — попита той.

— Нямате ли случайно нужда от помощник на щанда за газирани питиета? — Клайд му хвърли поглед, в който от ясно по-ясно се четеше: „Ако имате такова място, моля ви се, дайте го на мен. Имам нужда от такава работа.“

— Не, не, не! — отвърна този господин, който беше рус, набит и малко раздразнителен, заядлив по природа. Беше вече готов да обърне на момчето гръб, но като забеляза на лицето му да се изписва разочарование и огорчение, добави: — Работил ли си на такова място преди?

— Не на толкова хубаво място. Не, господине — отговори Клайд, чието въображение бе поразено от всичко, което виждаше наоколо си. — Сега работя в магазина на господин Клинкъл на ъгъла на 7-ма и Бруклин стрийт, но там съвсем не е като при вас, а аз бих искал да си намеря по възможност по-добро място.

— Ъхъ — съгласи се управителят, доста поласкан от наивното преклонение пред съвършенствата на неговия магазин. — Да, това е доста разумна преценка. Но тъкмо сега няма никаква работа, която бих могъл да ти предложа. Ние не сменяме често персонала. Но ако би искал да станеш пиколо, мога да ти кажа къде ще намериш работа. Тъкмо сега търсят още едно момче тука в хотела. Началникът на момчетата ми спомена, че имал нужда от още един пиколо. Смятам, че това в никой случай не е по-лошо, отколкото да помагаш на щанд за газирани питиета. — И като видя лицето на Клайд изведнъж да светва, додаде: — Но не бива да казваш, че съм те изпратил аз, понеже не те

познавам. Питай там вътре, под стълбището, кой е господин Скуайърз и той ще ти обясни всичко.

Само като чу за работа, свързана с такова величествено заведение като „Грийн Дейвидсън“ и възможността да я получи, Клайд първо се облещи и усети да го побиват леки тръпки на вълнение, после поблагодари за любезния съвет и се запъти направо към портала от зелен мрамор, който водеше от дъното на дрогерията към фоайето на хотела. Щом влезе през него, видя фоайе, далече по-пленяващо от всичко, каквото бе виждал, понеже въпреки възрастта неговата свитост и бедност не бяха му позволили досега да надзърне в подобен свят. Всичко бе тъй пищно! Под краката му блестеше мраморен под на черни и бели квадрати. Над главата му — бронзиран, изписан и позлатен таван, крепен от истинска гора от черни мраморни колони, полирани до същия блясък, както и пода — гладки като стъкло. А между двойните им редици, които водеха към три отделни входа — десен, ляв и един право напред към Далримпъл авеню, — имаше лампи, статуи, килими, палми, кресла, дивани, канапенца за двама — разточителна наредба. Накъсо, там бяха наблъскани всевъзможни мебели, олицетворяващи този еснафски лукс, за който някой бе саркастично забелязал, че е предназначен да създава „чувство на изключителност у масите“. Наистина за първокласен хотел в голям преуспяващ американски търговски град той беше почти прекалено луксозен. Стаите, вестибюлът, фоайетата и ресторантите бяха обзаведени твърде богато, без да се държи сметка за изискванията на простотата и необходимостта.

Както стоеше и разглеждаше фоайето, Клайд видя множество хора — жени и деца, но доколкото можеше да забележи, главно мъже, — които се разхождаха или стояха тук и там, разговаряха или се изтягаха в креслата по няколко души заедно или поотделно. А в отделени с тежки завеси и богато мебелирани ниши, където имаше писалища, стойки с вестници, телеграфно гише, галантериен магазин и цветарски щанд, се виждаха други групи. В града имаше конгрес на зъболекари, доста от които се бяха събрали тук с жените и децата си; но за Клайд, който не знаеше за това, както не знаеше и какво значи и как се провежда конгрес, тази картина представляваше обикновеното всекидневие на хотела.

Той се озърташе със страхопочитание и изумление, а после, като си спомни името Скуайърз, тръгна да го търси в канцеларията му „под стълбището“. От дясната страна имаше величествено двойно черно-бяло стълбище, което се разделяше в две посоки и с широки свободни извивки водеше от партера до следващия етаж. А между тези две големи разклонения очевидно се намираше канцеларията на хотела, защото там имаше много чиновници. Но зад по-близкото разклонение и до самата стена с вратата към дрогерията имаше висока стойка, а зад нея младеж горе-долу на една възраст с Клайд, с кафява униформа, блеснала от много пиринчени копчета. На главата му имаше малка кръгла шапчица като кутийка за хапчета, юнашки накривена на едното ухо. Той записваше нещо с молив в отворен пред него бележник. Други момчета, приблизително на същата възраст и със същата униформа, седяха край него на дълга пейка или току се стрелваха тук и там, понякога се връщаха при него с листче хартия, ключ или някаква друга бележка, а след това сядаха на пейката явно в очакване да бъдат повикани пак, което като че ли ставаше доста бързо. На стойката, зад която бе застанал униформеният младеж, почти непрекъснато звънеше телефон и след като узнаеше какво се иска, този младеж удряше звънчето пред себе си или повикваше „Следващият!“ и първият от седящите на пейката веднага се изправяше пред него. Щом ги повикваха, те забързваха по едното или другото стълбище или към един от няколкото асансьора и човек ги виждаше почти неизменно да придружават разни хора, понесли техните чанти, куфари, палта и стикове за голф. Други изчезваха и се появяваха с разни питиета на табла или някой и друг пакет, които занасяха в стаите горе. Без съмнение това беше работата, която щяха да му възложат, ако имаше изключителния късмет да се свърже с подобно заведение.

И всичко се вършеше тъй пъргаво, с такова оживление, че му се поиска да има късмета и да получи служба тук. Но дали щеше да излезе с късмет? А къде ли беше господин Скуайърз? Клайд се доближи до младежа зад стойката.

— Знаете ли къде мога да намеря господин Скуайърз? — попита той.

— Ето го там, идва — отвърна младежът, като вдигна поглед и измери Клайд с изпитателни сиви очи.

Клайд се обърна в посоченото направление и видя да се приближава пъргав елегантен и положително с изискан вид мъж на около двадесет и девет — тридесет години. Беше така строен, енергичен, добре облечен и с остри черти на лицето, че Клайд веднага не само се развълнува, но и поизплаши — човек с много проницателен и хитър вид! Носът му беше такъв дълъг и остър, погледът така пронизващ, устните тънки, брадичката заострена!

— Видя ли тоя висок, побелял мъж с шотландската карирана наметка, дето мина оттук ей сега? — поспря се да попита той помощника си зад стойката. Помощникът кимна. — Разправят ми, че бил граф Ландрейл. Пристигна тая сутрин с четиринайсет куфара и четирима слуги. Можеш ли да си представиш. Той е голяма клечка в Шотландия. Но, както дочух, не пътува под това име. Записал се е като господин Блънт. Можеш ли да си представиш тия английски щуротии? И те ако не знаят да продават фасони, а?

— Така си е! — почтително потвърди помощникът.

Скуайърз се огледа за първи път, забеляза Клайд, но не му обърна никакво внимание. Помощникът реши да помогне на Клайд.

— Това младо момче там иска да говори с вас — обясни той.

— Искал си да говориш с мен? — запита шефът на пиколата, като се обърна пак към Клайд, забеляза не особено хубавите му дрехи и същевременно внимателно го разгледа.

— Господинът в дрогерията разправяше… тоест каза, че бих могъл да попитам дали няма някаква възможност да стана пиколо тук — заговори Клайд, който не особено хареса този човек, но беше решил да му направи колкото може по-приятно впечатление. — Сега работя в дрогерията на Клинкъл на Седма и Бруклин стрийт като помощник, но ми се иска да се измъкна оттам, а господинът каза, че вие бихте могли… тоест… той смяташе, че имате сега свободно място.

Клайд беше толкова смутен и объркан от студения изпитателен поглед на човека пред него, че едва можеше да си поеме дъх и с мъка преглъщаше.

За първи път досега му дойде наум, че ако иска да сполучи, трябва да спечели благоволението на хората: да направи или да каже нещо, с което да им хареса. Затова изви устни пряко сили в ласкателна, подкупваща усмивка, предназначена за господин Скуайърз, и додаде:

— Ако ми позволите да се опитам, ще се старая и ще бъда много изпълнителен.

Човекът пред него само го измери със студен поглед, но понеже в душата си беше хитър и користолюбив по свой дребнав начин и доста харесваше всеки, който умееше и желаеше да бъде дипломатичен, сдържа подтика си да поклати отрицателно глава и подхвърли:

— Но ти нямаш никакъв опит в тая работа.

— Така е, господине, но няма ли да мога да я науча доста бързо, ако залягам?

— Добре, чакай да видя — каза началникът на пиколата и със съмнение се почеса по главата. — Сега нямам време да говоря с теб. Ела в понеделник следобед. Тогава ще си поговорим. — Той се завъртя на токове и се отдалечи.

Клайд, оставен сам по този начин, без да знае какво точно може да значи това, остана зяпнал в почуда. Беше ли наистина вярно, че са го поканили да дойде пак в понеделник? Можеше ли да е възможно, че… Той се обърна и бързо излезе, разтреперан от глава до пети. Такова нещо! Беше помолил този човек за служба в най-изискания хотел в Канзас сити, а той му каза да дойде пак в понеделник. Божичко! Какво ли значеше това? Нима беше възможно да го допуснат в един такъв великолепен свят и толкова скоро? Нима можеше да е вярно.

V

Човек може само да си представи как се развихри фантазията на Клайд във връзка с всичко това — мечтите му за значението, което можеше да има за него службата в такова великолепно заведение. Защото разбиранията му за разкош бяха толкова далечни, погрешни, превратни — някакви смътни лутания на потиснато и незадоволено въображение, което досега не бе имало никаква друга храна освен фантазията.

Той се върна към старите си задължения в дрогерията, след работа си отиваше у дома, за да яде и спи, но сега през цялото останало време този петък, събота, неделя и понеделник до късно следобед сякаш не ходеше по земята. Не мислеше за това, което върши, и няколко пъти шефът му в дрогерията трябваше да го подсеща „да се събуди“. А след работа вместо да се прибере направо вкъщи, отиваше на север, до ъгъла на Четиринадесета и Балтимор стрийт, където стоеше този огромен хотел, и го гледаше. Там дори и в полунощ пред всеки от трите главни входа — по един на всяка от трите улици — имаше портиер с дълга кафява ливрея с множество копчета и висока кафява фуражка с дълга козирка. Вътре зад прихванати с шнурове надиплени копринени завеси все още блестеше светлина, ресторантът и американската скара в сутерена близо до единия ъгъл все още работеха. А пред тях имаше много таксита и частни коли. И винаги отнякъде се чуваше музика.

След като разглежда всичко това този петък вечер, и в събота, и в неделя сутрин, отиде там пак в понеделник следобед, както му беше казал господин Скуайърз, и бе посрещнат от този индивид доста рязко, понеже той беше, кажи-речи, забравил за него. Но като си направи сметка, че в момента наистина има нужда от работна ръка, и се увери, че Клайд ще може да върши работата, шефът го заведе в малката си канцелария под стълбището, където с много високомерен вид и голям дял действително равнодушие се зае да го разпитва за родителите, къде живее, какво е работил преди и къде с какво си вади хляба баща му — труден въпрос за Клайд, защото беше горделив и толкова се

срамуваше да признае, че родителите му ръководят мисия и държат проповеди по улиците. Вместо това той отговори (което понякога наистина беше така), че баща му е търговски агент на предприятие за перални машини и валяци за изстискване, а в неделните дни държи проповеди — религиозно призвание, което съвсем не беше неприятно на този началник на момчета, склонни на всичко, освен да обичат да се прибират вкъщи и да водят стария начин на живот. Може ли да донесе препоръка от мястото, където работи сега? Да, може.

Господин Скуайърз започна да обяснява, че редът в този хотел е съвсем строг. Твърде много момчета поради това, което виждат в хотела, и поради обстановката — допира с прекомерния разкош, с какъвто не са свикнали (при все че това не бяха думите, употребени от господин Скуайърз) — престават да мислят разумно и кривват от правия път. Той бил принуден непрекъснато да уволнява онези, които, като припечелят малко повечко пари, не знаят как да се държат. Трябвали му момчета изпълнителни, учтиви, пъргави, любезни с всички. Трябва да бъдат чисти и спретнати — и те, и дрехите им, и да се явяват на работа точно — на минутата — и напълно годни за работа всеки ден. А всяко момче, което започне да мисли, че като се е понапечелило с малко пари, може да флиртува с когото си ще или да отговаря грубо, или да ходи да гуляе вечер и след това да не се явява навреме, или да идва твърде уморено, за да бъде бързо и изпълнително, може да не си въобразява, че ще остане тук дълго. Ще бъде уволнено, и то веднага. Господин Скуайърз няма да търпи никакви подобни глупости. Новият трябва да разбере това веднъж завинаги.

Клайд кимаше често в знак на съгласие и се обади няколко пъти с усърдни „Да, господине“ и „Не, господине“, а накрая го увери, че е твърде далече от мисълта и съвсем не е по неговия характер дори да си представи някакви подобни престъпления или постъпки като описаните. Тогава господин Скуайърз продължи да обяснява, че в този хотел плащали само петнадесет долара месечно и храна — в стола на служещите в сутерена, — това се полагало на всеки пиколо. Но (и това съобщение дойде като най-смайващо откровение за Клайд) всеки гост на хотела, за когото някой пиколо извършел нещо — донесял куфар или кана вода, или направел нещо друго, — му давал бакшиш, при това често пъти доста голям: десет, петнадесет, двадесет и пет цента, а понякога и повече. И тези бакшиши, както обясни господин Скуайърз,

възлизали общо от четири до шест долара на ден — не по-малко, а понякога повече; изумително възнаграждение, помисли си Клайд. Сърцето му така подскочи, че малко остана да го задуши, като чу да се споменава такава голяма сума. От четири до шест долара! Ами че това правеше от двадесет и осем до четиридесет и два долара седмично! Почти не можеше да го повярва. И това освен петнадесетте долара на месец и храна. И не се плащало нищо (както сега обясни господин Скуайърз) за хубавите униформи, които носят момчетата. Но униформата не бивало да се носи или изнася вън от хотела. Работното му време — продължи господин Скуайърз — щяло да бъде следното: в понеделник, сряда, петък и неделя от шест сутринта до пладне, после, след шест часа почивка, от шест вечерта до полунощ; във вторник, четвъртък и събота трябвало да работи само от пладне до шест вечерта, та по този начин щял да бъде свободен през ден или следобед, или вечер. Но да се храни, трябвало извън работното време и да не закъснява, да се представи с униформа за проверка и преглед от страна на началника си точно десет минути преди началото на всяка смяна.

Няколкото други неща, които имаше наум в този момент, господин Скуайърз не спомена. Имаше други — той знаеше, — които щяха да го направят заради него. Вместо това само добави, и то най-неочаквано за Клайд в този час, когато той седеше като замаян:

— Предполагам, че си готов да започнеш работа сега, нали?

— Да, господине, да — отговори момчето.

— Прекрасно! — Господин Скуайърз стана и отвори вратата на стаичката. — Оскар, — обърна се той към един пиколо, който седеше най-напред в редицата момчета на пейката, и този височък, доста едър младеж със стегната, спретната униформа пъргаво изтича при него. — Заведи ей този млад господин… ти се казваше Клайд Грифитс, нали?… горе в гардеробната на дванайсети етаж и виж дали Джейкъбс може да му намери подходящи дрехи. Но ако не може, кажи му да ги нагласи за утре. Струва ми се, че униформата, която носеше Силзби, трябва горе-долу да му стане.

След това се обърна към помощника си при стойката, който тъкмо ги гледаше.

— Вземам го за проба — забеляза той. — Нека някое от момчетата го пообучи довечера или когато започне да работи. Хайде, Оскар! — подвикна той на пиколото, комуто беше поверил Клайд, а

след това добави на помощника си, когато Клайд и Оскар изчезнаха по посока на един от асансьорите: — Нищо не разбира от тая работа, но мисля, че ще се оправи. — С тези думи господин Скуайърз се запъти да впише името на Клайд във ведомостта за заплатите.

В това време Клайд, воден от новия си наставник, изслушваше цял ред такива разяснения, каквито никога досега не бяха стигали до слуха му.

— Няма защо да те е страх, дори да не си вършил никаква такава работа преди — започна този младеж, чието фамилно име, както Клайд научи по-сетне, беше Хеглънд и който беше дошъл от Джърси сити, щата Ню Джърси заедно с екзотичния си жаргон, жестовете и прочие. Беше висок, як, с пясъчноруса коса, луничав, общителен и бъбрив. Бяха се качили на асансьор с надпис „За служещи“. — Не е чак толкова трудно. Аз се хванах за първи път на работа в Бъфало преди три години и нищичко не чактисвах за нея дотогава. Само едно ти трябва: да си отваряш очите какво правят другите, ясно? Чактисваш ли?

Клайд, който по образование стоеше доста по-високо от своя водач, мислено порица доста остро употребата на такива думи като „чактисвам“, също и грубия му изговор и така нататък, но изпитваше такава благодарност за всяко внимание, проявено в момента, че беше готов да прости на явно добре разположения си наставник всичко заради общителността му.

— Отваряй си очите, първо, щом някой върши нещо, ясно? Докато се научиш, ясно? Така ще стане тая работа. Като дрънне звънчето, ако си на първото място на пейката, значи, е твоят ред, ясно? Веднага скачаш и бързаш. Тука обичат да си бърз, ясно? А видиш ли някой да влиза през вратата или да слиза от асансьора с чанта и си пръв на пейката, скачаш и без главният да удари звънчето или да извика „Следващият“. Понякога е зает или не гледа и иска да го направиш и без него, ясно? Отваряй си очите на четири, щото не носиш ли чанти, няма да има и бакшиши, ясно? На всеки, който има чанта или нещо друго, трябва да му се взима от ръцете, освен ако не иска да ти я даде, ясно? Само гледай да се навърташ някъде по-близо до портиера, че всеки, който влезе, първо се записва за стая — не спираше да дърдори той, докато се качваха с асансьора. — Почти всеки взима стая. Тогава портиерът ще ти даде ключа, а след това остава само да занесеш куфарите в стаята. След това трябва само да

запалиш лампите в банята и в клозета, ако има баня и клозет, та гостът да знае къде са, ясно? А след това вдигаш пердетата, ако е денем, или ги сваляш, ако е вечер, и проверяваш има ли в стаята кърпи, та да можеш да кажеш на прислужницата, ако няма, после, ако не ти дадат бакшиш, трябва да си тръгнеш, само че в повечето случаи, освен ако удариш на камък, стига само да се позабавиш малко, да се направиш на балама, и получаваш, ясно? Пощуркаш се с ключа или с прозорчето за проветряване, ясно? Тогава, ако са хора на място, ще ти дадат бакшиш. Не ти ли дадат, ще си останеш на сухо и толкоз, ясно? Не бива дори да покажеш, че ти е криво, нищо такова, ясно? После слизаш долу и край, освен ако ти поискат студена вода или нещо друго, ясно? Връщаш се на пейката бързо! Не е толкоз сложно. Само трябва винаги да си бърз, ясно? И да не изтърваваш никой, дето влиза или излиза — това е най-важното! А след като ти дадат униформа и захванеш да работиш, да не забравяш да даваш на шефа по един долар след всяка смяна, преди да си отидеш, ясно? Два долара в дните, когато работиш две смени, и един долар, когато работиш една, ясно? Тука такъв е редът. Всички правим така и ти ще трябва да го правиш, ако искаш да не загубиш службата. Но това е всичко. Другото, каквото изкараш, си е твое.

На Клайд му беше ясно.

Част от неговите двадесет и четири или тридесет и два долара, както си направи сметка, отиваха по дяволите — единадесет или дванадесет общо, — но какво от това? Нямаше ли да му остават по дванадесет, петнадесет или дори повече? А освен това щеше да има храна и униформа. Мили боже! Не беше ли това истински рай! Истински разкош!

Господин Хеглънд от Джърси сити го заведе на дванадесетия етаж в една стая, където завариха да дежури съсухрено и побеляло старче на съмнителна възраст и със съмнителен характер, което веднага снабди Клайд с дрехи, които бяха толкова близо до неговата мярка, че ако не получеше други нареждания, нямаше нужда да ги преправя. А след като премери няколко шапки, намери си една, която му стана — стоеше така гиздаво, накривена на едното ухо, — само че Хеглънд го осведоми:

— Ще трябва да я подкастриш тая коса. По-добре да ти я поокълцат отзад. Много е дълга.

С това самият Клайд беше мислено съгласен, преди още да го чуе от Хеглънд. Косата му положително не изглеждаше добре с новата шапка. Сега тя му стана омразна. Когато слезе долу и се представи на господин Хуипъл, помощника на господин Скуайърз, той му каза:

— Прекрасно. Стои ти добре, нали? Добре, тогава ще започнеш работа тук в шест. Ще се явиш в пет и половина и да бъдеш тук с униформата в пет и четирийсет и пет за преглед.

Тогава, след като изслуша съветите на Хеглънд да отиде още сега да вземе униформата си, да я занесе в гардеробната в сутерена и да получи шкафче от гардеробиера, Клайд го направи и най-нетърпеливо се втурна навън — първо да се подстриже, а сетне да съобщи на близките си за големия си късмет.

Щял да бъде пиколо в големия хотел „Грийн Дейвидсън“. Щял да носи униформа и колко хубава униформа! Щял да си докарва… но той не каза на майка си веднага колко щеше да си докарва наистина… във всеки случай повече от единадесет или дванадесет долара отначало според него… не можел да каже със сигурност. Защото сега изведнъж видя пред себе си, макар не и пред семейството, известна материална независимост и не му се искаше да усложнява положението с някакви претенции, каквито положително щеше да породи признанието за истинските размери на заплатата. Но каза, че щял да получава безплатна храна — защото това значеше да не яде вкъщи, което отговаряше на желанията му. А освен това щеше да живее и да се движи винаги в чудесната атмосфера на този хотел — няма да има нужда да се прибира преди полунощ, ако не му се иска… ще има хубави дрехи… може би интересна компания… ще се забавлява, божичко!

И докато бързаше да свърши това и онова, като последна блестяща и прекрасна мисъл, дойде му наум, че няма да има нужда да се връща у дома вечер, когато му се поиска да отиде на театър или някъде другаде. Ще може просто да остане в града и да каже, че е трябвало да работи. И това освен безплатната храна и хубавите дрехи — представяте ли си!

Самата мисъл за всичко това бе тъй изумителна и пленяваща, че Клайд не смееше да се спира върху нея твърде дълго. Трябва да почака и да види. Трябва да почака и да види колко всъщност ще изкарва в този чуден-чуден свят.

VI

А при съществуващото положение, крайната икономическа и социална неосведоменост на семейство Грифитс — Ейса и Елвайра — бяха в пълно съответствие с неговите мечти. Защото нито Ейса, нито Елвайра нямаха ни най-малка представа за истинската същност на службата, на която той щеше да постъпи, едва ли повече от самия него, нито какво значение можеше да има тя за неговия морал, въображение във финансово или някакво друго отношение. Защото никой от двамата никога в живота си не бе отсядал в хотел, по-добър от четвърта категория. Нито единият, нито другият не беше се хранил в ресторант, предназначен за хора с по-големи финансови възможности от техните. На тях и наум не им идваше, че за момче във възрастта на Клайд и с неговия нрав може да има някаква друга работа или допир с гостите на хотела освен носенето на куфарите от вратата до портиерската ложа и обратно. И двамата наивно предполагаха, че заплатата за такава работа би следвало да бъде много ниска навсякъде — да речем, пет-шест долара седмично и следователно по-малко от това, което отговаряше на способностите и възрастта на Клайд.

С оглед на това госпожа Грифитс, във всяко отношение по-практична от мъжа си и проявяваща дълбок интерес към икономическото благополучие на Клайд, както и на другите й деца, всъщност се чудеше защо Клайд изведнъж толкова много се е въодушевил от заемането на тази нова служба, която, според собствените му думи, предполагаше по-дълго работно време и не кой знае колко повече пари, а може би и по-малко. Разбира се, той беше вече намекнал, че тя може да го доведе до някоя по-висока длъжност в хотела, до някакво чиновническо място, но синът й не знаеше кога ще стане това, а предишната му работа обещаваше доста определено повишение малко по-рано — поне на заплатата.

Но като го видя да се втурва в понеделник следобед и да съобщава, че е получил назначението и че трябва веднага да смени яката и връзката, да се подстриже и да се върне, за да се яви на работа, малко й поолекна на душата. Защото никога преди не го бе виждала

така въодушевен от нещо, а не беше малко да е по-доволен от себе си — не тъй мрачен, както понякога напоследък.

Все пак часовете на отсъствието му — от шест сутрин до полунощ, като само нарядко се връщаше рано някоя вечер, когато не бе на работа и предпочиташе да се прибере, но не пропускаше да обясни, че са го пуснали малко по-рано, както и донякъде нетърпеливото му неспокойно държане: някакво желание да излезе, да се махне от дома си по всяко друго време, освен когато спеше или се обличаше и съблича — озадачаваха майка му, а и Ейса. Хотелът! Хотелът! Вечно трябваше да бърза да отиде в хотела и едничкото, което им допадаше беше, че работата много му харесва и че се справя с нея добре, доколкото може да отсъди. Тази служба била по-добра, отколкото с газираните напитки, и може би много скоро щял да печели повече пари — отде да знае, — но повече от това или не искаше, или не можеше да каже.

А през цялото това време на двамата Грифитс — бащата и майката — им се струваше, че покрай историята във връзка с Еста би трябвало всъщност да се махнат от Канзас сити, да се преселят в Денвър. Но сега повече от друг път Клайд твърдеше, че иска да остане в Канзас сити. Те можели да заминат, обаче той имал сега доста хубава работа и не искал да я напусне. И ако те заминели, щял да си намери някъде стая и да се нареди — предложение, което съвсем не им се виждаше приемливо.

Ала каква огромна промяна бе настъпила междувременно в живота на Клайд! От онази първа вечер, когато в пет и четиридесет и пет се яви пред господин Хуипъл, непосредственият си началник, и бе одобрен (не само поради добре станалата му униформа, а и поради общия вид), светът се промени за него коренно. След като се строи в една редица с още седем души в стаята за прислужници точно зад главната канцелария във фоайето и след като бе прегледана от господин Хуипъл, командата от осем момчета излезе точно в шест часа през вратата, водеща към фоайето от другата страна на стълбището, обиколи пред главната портиерска ложа към стойката на господин Хуипъл и дългата пейка от другата страна. Някой си господин Барнз, който се редуваше с господин Хуипъл, застана зад стойката на помощник-началника, а момчетата седнаха (Клайд последен в редицата), за да бъдат повиквани бързо един по един и да изпълняват

едно, друго или трето поръчение, докато сменената команда на господин Хуипъл бе отведена по същия път в служебното помещение отзад и там освободена.

— Дзън! — дрънна звънчето на портиера, който разпределяше стаите, и първото момче се спусна натам.

— Дзън! — прозвуча то отново и второ момче скочи на крака.

— Следващият!… Централният вход! — извика господин Барнз и трето момче се завтече по мраморния под към този вход, за да грабне куфарите на влизащ гост, чиито побелели бакенбарди и младежкият светъл вълнен костюм биеха на очи отдалече за несвикналия още поглед на Клайд. Тайнствено, но свещено видение — бакшиш!

— Следващият! — прозвуча пак гласът на господин Барнз. — Виж какво иска номер деветстотин и тринайсет… сигурно вода с лед. — И четвъртото момче изчезна.

Клайд, целият превърнат в зрение, слух и нерви, непрекъснато се придвижваше напред на пейката след Хеглънд, комуто бяха възложили да го пообучи. Беше толкова възбуден, че едва дишаше, все мърдаше и се въртеше, докато най-после Хеглънд възкликна:

— Хайде, стига си се вълнувал. Успокой се, чуваш ли? Всичко ще мине добре. Сега си същият, какъвто бях аз, когато започвах: целият нерви. Но така не е добре. Карай кротката — това се иска тука. И трябва да изглеждаш, сякаш никъде никого не виждаш: да гледаш само това, дето е пред теб.

— Следващият! — пак се обади господин Барнз. Клайд, кажи-речи, не чуваше какво му казва Хеглънд. — Номер сто и петнайсет иска листове за писане и пера. — Петото момче замина.

— Откъде се взимат листове и пера, когато ти поискат? — попита той наставника си с умоляващ тон, с какъвто би продумал някой умиращ.

— От портиера, който прибира и дава ключовете, нали ти казах. Той е ей там вляво. Той ги дава. А вода с лед се взима от стаята, където се строихме за проверка преди няколко минути… в оня край там, виждаш ли? Там ще видиш една вратичка. От време на време ще трябва да даваш на човека там по десет цента, иначе ще ти се дуе.

— Дзън! — Звънчето на портиера, който даваше стаи. Шесто момче се затича, без да каже дума, за да изпълни някаква поръчка в онзи край.

— А сега помни — продължи Хеглънд, като видя, че идва неговият ред и след това не ще може да предупреди Клайд, — ако ти поискат каквито и да е питиета, ще ги получиш в бара оттатък обедната. Пък гледай да разбереш правилно имената на питиетата, че инак ще ти се сърдят. А ако водиш гости в стаята им сега вечерта, свали щорите и запали лампите. Ако искат нещо от обедната, трябва да потърсиш оберкелнера — на него му се полага бакшиш, ясно?

— Следващият!

Хеглънд скочи и изчезна. И Клайд беше първи номер. А номер четири вече сядаше до него отново, но хитро се озърташе — дали някой няма нужда от нещо.

— Следващият! — Беше гласът на господин Барнз. Клайд скочи и се изправи пред него, доволен, че не е някой нов гост с куфари, но изтръпнал от страх, че може да е нещо, което да не разбере или да не може да свърши бързо.

— Виж какво иска номер осемстотин осемдесет и две.

Клайд се завтече към единия от двата асансьора с надпис „За служещи“ — този, който смяташе да вземе, понеже с него го бяха завели на дванадесети етаж, но друго момче, току-що слязло от един от бързите пътнически асансьори, го упъти.

— Отиваш в някоя стая? — подвикна то. — Ще се качиш на пътническите асансьори. Ония там са за слуги и за хора с багаж.

Клайд побърза да поправи грешката си.

— Осми — рече той. Понеже нямаше никой друг, негърът, който обслужваше асансьора, веднага му заговори:

— Ти си нов, нали? Не съм те виждал тука преди.

— Да, току-що постъпих — отговори Клайд.

— Е, няма да ти е зле тука — най-дружелюбно забеляза този младеж. — На никой не му е зле в тая къща, да ти кажа. Осми ли рече?

Негърът спря асансьора и Клайд слезе. Беше твърде нервен, за да се сети и пита накъде трябва да върви, а като затърси стаята, след миг разбра, че е в погрешен коридор. Мекият кафяв килим под краката, мекият кремав цвят на стените, снежнобелите глобуси на лампите на тавана, всичко му се виждаше като част от съвършенство и великосветско превъзходство, които почти не бяха за вярване — толкова далече бяха от онова, което бе знаел дотогава.

Когато най-после намери № 882, плахо почука и след малко бе поздравен от един отрязък от много пълно и яко тяло по долни дрехи на сини и бели райета и съответен отрязък от кръгло и червендалесто лице с едно око и бръчици от едната му страна.

— Ето ти един долар, синко — се чу сякаш от окото, а след това се появи ръка с доларова банкнота. Ръката беше дебела и червена. — Изтичай до галантериста и ми купи чифт жартиери… бостънски жартиери… копринени… и бързай да се върнеш.

— Веднага, господине — отговори Клайд и взе долара. Вратата се затвори и той затича по коридора към асансьора, като се чудеше какво ли е това „галантерист“ Стигнал вече тази възраст — седемнадесетгодишен, — това название бе ново за него. Никога още не беше го чувал, нито забелязвал. Ако човекът му беше казал „магазин за мъжки принадлежности“, щеше да го разбере веднага, но ето че му бяха казали да отиде при галантериста, а той не знаеше какво е то. Студена пот изби по челото му. Коленете му се подгъваха. Дяволска работа! Какво ще прави сега? Можеше ли да запита когото и да било, дори Хеглънд, и да не им се види…

Клайд натисна копчето на асансьора. Кабината заслиза. Галантерист! Галантерист! Изведнъж му дойде разумна мисъл. Да речем, че не знае какво е галантерист. В края на краищата човекът искаше чифт бостънски жартиери. Къде се купуваха бостънски жартиери? Разбира се, в магазин — в дюкян, където продават разни неща за мъже. Естествено. Магазин за мъжки принадлежности. Ще изтича вън до някой магазин. И като забеляза на слизане, че асансьорът кара друг дружелюбен негър, попита:

— Знаеш ли да има някъде наблизо магазин за мъжки принадлежности?

— В самата тая сграда, шефе, точно след южното фоайе — отговори негърът и Клайд забърза нататък с голямо облекчение.

Все още се чувстваше неловко и неудобно с плътно прилягащата униформа и чудноватата шапчица. През цялото време го измъчваше мисълта, че тази малка, кръгла шапка може да падне. И току я притискаше, макар крадешком, но силно, надолу. Той се втурна в галантерийния магазин с блесналата в светлини витрина и възкликна:

— Искам да купя чифт копринени бостънски жартиери.

— Дадено, синко, заповядай — отговори пригладен нисичък мъж с лъснала плешива глава, румено лице и очила със златни рамки. — За някого от хотела, предполагам? Добре, ще направим цената седемдесет и пет цента и ето десет цента за теб — каза той, докато увиваше жартиерите и слагаше долара в касата. — Гледам никога да не забравям вас, момчетата от хотела, защото знам, че можете ли, идвате за всичко при мен.

Клайд взе десетте цента и пакета, без да знае какво да помисли. Жартиерите трябва да струват седемдесет и пет цента… така каза продавачът. Следователно ще даде на човека само двадесет и пет цента ресто. Тогава десетте цента са негови. А сега, може би… дали наистина и човекът ще му даде бакшиш?

Той забърза обратно в хотела и при асансьорите. Звуци на струнен оркестър долитаха отнякъде и изпълваха фоайето с възхитителна музика. Тук-там се движеха хора — така добре облечени, така спокойни, така различни от повечето хора по улиците и навсякъде другаде, доколкото можеше да види.

Вратата на един асансьор рязко се отвори. Вътре влязоха разни гости, след това Клайд и още един пиколо, който го изгледа с интерес. На шестия етаж другото момче слезе. На осмия слязоха Клайд и една стара дама. Той забърза към вратата на своя клиент и почука. Човекът я отвори, малко по-облечен, отколкото преди. Беше обул панталони и се бръснеше.

— Да, господине — отговори Клайд и му протегна пакета и рестото. — Продавачът взе седемдесет и пет цента.

— Той е проклет мошеник, но можеш да задържиш рестото — каза господинът, върна му двадесет и петте цента и затвори вратата. Клайд остана да стои смаян за някаква частица от секундата. „Трийсет и пет цента — мислеше си той, — трийсет и пет цента!“ И то за едно малко поръчение. Нима наистина тук всичко беше така? Не може да бъде, не! Не е възможно… невинаги.

А след това, с крака, потънали в мекия мъх на килима, с ръка в джоба, стиснала парите, му се стори, че би могъл да заскимти или да се закикоти на глас. Гледай ти! Трийсет и пет цента за такава мъничка услуга! Този човек му даде четвърт долар, а другият десет цента, пък той не беше направил съвсем нищо!

Клайд забърза от асансьора долу (звуците на оркестъра отново го омаяха, тези чудесно облечени хора изпълваха сърцето му с трепет) и се запъти към пейката, от която бе тръгнал.

А след това го повикаха да носи три чанти и два чадъра за възрастни съпрузи с вид на фермери, които бяха взели апартамент с баня на петия етаж. Пътем те все го гледаха, доколкото можеше да се види, но не казваха нищо. Обаче когато влязоха в стаята си и след като Клайд веднага завъртя ключовете при вратата да запали лампите, свали щорите и сложи чантите върху подставките за багаж, попреминалият и доста непохватен съпруг — много важна личност с бакенбарди — го разгледа и най-сетне забеляза:

— Вие като че ли сте симпатично, пъргаво момче, млади човече; по-добро от повечето, дето сме ги виждали досега, трябва да кажа.

— Положително мисля, че на момчетата не им е мястото в хотелите — зацвъртя скъпата му съпруга, едра закръглена персона, която в това време задълбочено разглеждаше съседната стая. — Положително не бих искала някое от моите момчета да работи в хотел, каквито са хората.

— Вижте какво, млади човече — продължи старият, като си свали сакото и затършува в джоба на панталоните, — слезте долу и ми вземете три-четири вечерни вестника, ако има толкова, и кана вода с лед, а когато се върнете, ще ви дам петнайсет цента.

— Тоя хотел е по-добър, отколкото оня в Омаха, татко — добави жената с поучителен тон. — Тука имат по-хубави килими и завеси.

И колкото и да беше неопитен, Клайд не можа да не се усмихне вътрешно. Външно обаче остана сериозен, сякаш носеше маска, която прикриваше отпечатъка на всякаква мисъл на лицето, взе парите и излезе. След няколко мига се върна с водата и всичките вечерни вестници и си отиде усмихнат с петнадесетте цента.

Но това само по себе си бе само начало, доколкото се отнасяше точно до тази вечер, защото едва седна пак на пейката, ето че го извикаха в стая №529, за да бъде изпратен в бара за питиета — две лимонади и два сифона, от група елегантно облечени младежи и девойки, които се смееха и бъбреха в стаята, а един от тях откехна вратата само колкото да може да му даде поръчката. Но благодарение на огледалото над камината Клайд можа да види компанията и една

хубава девойка с бял костюм и шапчица, седнала на крайчеца на креслото, в което се изтягаше младеж, прегърнал я с ръка през кръста.

Клайд зяпаше, макар да се преструваше, че не гледа. И при неговото душевно състояние това беше като гледка, видяна през вратите на рая. Събралите се в тази стая бяха младежи и момичета, не чак толкова по-големи от самия него; те се смееха, разговаряха и дори пиеха — не сладолед със сода и други такива, а без съмнение напитки, за които баща му и майка му вечно говореха, че водели към провала, пък тези млади хора явно съвсем и не мислеха за това.

Той слезе долу в бара, взе напитките и сметката, върна се и получи парите: долар и половина за питиетата и двадесет и пет цента за него. И още веднъж можа да зърне привлекателната гледка. Само че сега една от двойките танцуваше под звуците на песенчица, пята и свирена с уста от другите.

Но това, което го интересуваше не по-малко от влизането в разни стаи и зърването на отделни лица, беше вечно променящата се панорама на главното фоайе — нравът на служителите в главната портиерска ложа: един даваше стаите, друг прибираше и даваше ключовете, трети се грижеше за пощата, имаше и касиер и помощник-касиер. И разните щандове наоколо: за цветя, за вестници, за пури, телеграфно бюро, бюро за таксита — всичките обслужвани от хора, които му се струваха някак странно изпълнени с атмосферата на това заведение. А освен това пред тях и между всичките тях се разхождаха или седяха такива внушителни мъже и жени, младежи и момичета, всички тъй модно облечени, всичките румени и с такъв доволен вид. А автомобилите и другите коли, с които някои от тях пристигаха по време на вечеря и по-късно! Можеше да ги види в блясъка на светлините вън. А наметките, кожите и другите дрехи, с които пристигаха или които често другите пикола и сам той трябваше да носят през фоайето в колите или в ресторанта, или в няколкото асансьора! И те винаги бяха от такива великолепни тъкани, доколкото можеше да отсъди Клайд. Такъв разкош! Ето какво значеше да си богат, да си човек с обществено положение… да имаш пари. Това значеше, че можеш да правиш, каквото си поискаш. Че други хора като самия него ще ти прислужват. Че ще притежаваш целия този разкош. Че можеш да ходиш както, където и когато пожелаеш.

VII

И тъй, от всичките влияния, които биха могли да бъдат упражнени върху Клайд по това време, било за да подпомогнат; било за да навредят на развитието му, може би най-опасното, ако вземем пред вид неговия темперамент, беше влиянието на същия този „Грийн Дейвидсън“, а никъде между двете големи планински вериги на Америка не би могло да се намери кътче, в което да цари повече превзетост и разточителна безвкусица. Полутъмната му сладкарница с мека мебел, тъй мрачна и въпреки това с тъй весело мъждукащи цветни лампички, бе идеално място за срещи не само за такива неопитни и жадни за живот девойчета, които се прехласваха пред външните белези на разкош, но и за онези по-опитни и може би малко поувехнали красавици, които се замисляха за цвета на лицето си и за предимствата на слабото, мъждиво осветление. Както повечето хотели от този род, той бе често посещаван и от известен тип честолюбиви и амбициозни мъже на неопределена възраст и с неопределено положение, които разчитаха с появяването си тук поне веднъж, ако не два пъти на ден в определени часове на особено оживление, да си спечелят името на светски личности или гуляйджии, или богаташи, или хора с изискан вкус, или с неотразима привлекателност, или всичко това заедно.

И не много дълго след като Клайд започна да работи, тези странни момчета, с които бе свързан и едно или две от които непрекъснато седяха с него на „седни-скочи пейката“, както я наричаха, го осведомиха за присъствието дори тука (доста скоро те му посочиха и различни примери на това явление) на известен тип обществено извратени, нравствено ненормални и сложени под възбрана от обществото лица, които се стремяха да привлекат и заинтересуват момчета като тях, за да влязат с тях в някакви незаконни отношения, които Клайд отначало не можеше да разбере. Само при мисълта за това му се повдигаше. И въпреки всичко за някои от момчетата, както сега го осведомиха, особено за един младеж, който

засега не беше в неговата смяна, се смяташе, че са от тези, които „се хващат на въдицата“, както се изрази един от другарите му.

Разговорите и приказките във фоайето и в пивницата със скарата, да не споменаваме ресторантите и хотелските стаи, бяха достатъчни да убедят кой да е неопитен и не твърде проницателен ум, че главната цел в живота на всеки, който има малко пари или обществено положение, е да посещава театри и бейзболни мачове през сезона или пък танци, да се вози с автомобил, да кани гости на вечеря или да ходи в Ню Йорк, Европа, Чикаго, Калифорния. А в живота на повечето от тези момчета бе липсвало всичко, което дори да напомня комфорт или вкус, да не говорим за разкош, тъй че също като Клайд те бяха склонни не само да преувеличават значението на всичко, което виждаха, но и да съзират в неочаквания за тях преход възможност самите те да участват във всичко това. Какви бяха тези хора с пари и какво бяха направили, та да могат да се наслаждават на толкова разкош, докато други, явно не по-лоши от тях, да нямат нищо? И с какво тези вторите се различаваха чак толкова от преуспелите? Клайд не можеше да го разбере. И все пак тези мисли минаваха през ума на всяко от момчетата.

А в същото време те често си говореха за кокетирането, да не кажем за недвусмисленото задиряне от страна на известен тип жени или момичета, които, сдържани може би от обществената среда, в която се движеха, но разполагащи със средства, нахлуваха в подобни заведения и с шегите, закачките си и парите спечелваха благосклонността на по-привлекателните сред тези млади мъже.

Така един младеж на име Ратърър, пиколо във фоайето, когато седеше до него още другия следобед и забеляза издокарана, добре сложена руса жена на около тридесет години с малко кученце на ръце и цялата загърната в кожи, първо го побутна, а сетне с едва забележимо кимване му я посочи и пошепна:

— Виждаш ли я? Тя не му мисли много-много. Ще ти разправя за нея някой път, като имам време. Е-хей, какво ли не прави тя!

— Какво знаеш за нея? — попита Клайд, пламнал от любопитство, понеже тя му се видя безкрайно красива, направо пленителна.

— Ах, нищо освен това, че е довеждала тук осем различни мъже, откакто работя в хотела. Беше си паднала по Дойл (друг пиколо, който вече беше направил на Клайд впечатление като квинтесенция на

благородно изящество, държане и външност, младеж, комуто да подражава) за известно време, но сега си има един друг.

— Наистина ли? — попита Клайд с голямо изумление, като се питаше дали някога ще има такъв късмет.

— Честна дума — продължи Ратърър. — Нищо не я спира… и все не й стига. Разправят, че мъжът й имал голям склад за дървен материал някъде в Канзас, но не живеели вече двамата. Тя държи един от най-хубавите апартаменти на шестия етаж, но половината време не се прибира. Така ми каза камериерката.

Същият този Ратърър, нисичък и набит, но хубав и засмян, беше тъй любезен и приятен и, общо взето, приветлив, че Клайд веднага изпита влечение към него и му се поиска да го опознае по-добре. Ратърър му отвръщаше със същото чувство, понеже долавяше, че Клайд е наивен и неопитен и му се искаше да направи нещо за него, ако може.

Разговорът бе прекъснат от някакво поръчение и те никога не заговориха пак за тази жена, но той направи дълбоко впечатление на Клайд. Жената беше приятна наглед и извънредно добре докарана, кожата й бе гладка, очите блестяха. Можеше ли това, което му разказа Ратърър, да бъде действително вярно? Тя беше толкова хубава! Той седеше умислен и видение на нещо, което не смееше да признае дори на самия себе си, го вълнуваше така, че го сърбеше косата.

Ами темпераментът и философията на тези момчета… Кинсела, нисичък и дебел, с гладко лице и тъповат според Клайд, но хубав и мъжествен и както се говореше, магьосник в комара; той през трите първи дни всеки миг, когато вниманието му не беше заето с нещо друго, бе тъй добър да продължава донякъде напътствията на Хеглънд. Беше по-изискан и говореше по-гладко от Хеглънд, макар не така привлекателен, както Ратърър — мислеше си Клайд, — нито, както му се струваше, изглеждаше отзивчив като него.

А освен това и този Дойл… Еди… който се видя крайно интересен на Клайд от самото начало и комуто немалко завиждаше, защото беше толкова хубав, толкова строен, непринуден, с грациозни движения и с такъв мек и приятен глас! Той ходеше с неописуемо предразполагащ вид, който сякаш мигновено подкупваше всекиго, с когото идваше в допир — чиновниците в портиерската ложа не по-малко от външните лица, които влизаха и му задаваха един или друг

въпрос. Обувките и яката му бяха тъй чисти и докарани, а косата — подстригана, сресана и напомадена не по-зле, отколкото на някой киноартист. От самото начало Клайд остана очарован от вкуса му по отношение на дрехите: извънредно елегантните кафяви костюми, кепета и подбрани в тон с тях вратовръзки и чорапи. Щеше да си направи също такова кафяво палто с колан. Щеше да има кафяво кепе. И също така хубаво скроен и изящен костюм.

По същия начин доста сродно и все пак различно впечатление му беше направил този младеж, който пръв го беше запознал с работата тук — Хеглънд, един от по-старите и по-опитните пикола; той се ползваше със значително влияние сред другите поради жизнерадостното си и безразсъдно отношение към всичко извън рамките на непосредствените задължения в хотела. Хеглънд не беше нито толкова образован, нито толкова привлекателен, както някои други, и все пак безкрайно много интересуваше и очароваше Клайд с неутолимия си и неуморен нрав, с щедростта си, когато се стигаше до пари и удоволствия, със смелостта, силата и дързостта, в които не можеха да му съперничат нито Дойл, нито Ратърър, нито Кинсела — смелост и дързост, понякога съвсем лишени от разум. Както Хеглънд сам разказа на Клайд след известно време, той беше син на швед, калфа на хлебопекар, който преди няколко години зарязал жена си в Джърси сити и я оставил да се справя сама с живота, колкото може. Поради това нито Оскар, нито сестра му Марта получили кой знае какво образование, нито някакъв сносен житейски опит. Напротив, на четиринайсетгодишна възраст той напуснал Джърси сити в един товарен вагон и оттогава си пробивал, колкото можел, сам път в живота. Хеглънд също като Клайд беше до полуда жаден за удоволствията, които си представяше, че вижда да се вият във вихър около него, и бе готов да се впуска в приключения във всички посоки, обаче без нервния страх от последиците, който преследваше Клайд. Освен това имаше приятел, младеж на име Спарсър, малко по-стар от самия него, шофьор при богаташ в Канзас сити, който успяваше от време на време да открадне някоя кола и по този начин да помогне на Хеглънд да си направи малка разходка до едно или друго място; тази любезност, макар необикновена и безчестна, все пак караше Хеглънд да се чувства, че е чудесно момче и много по-важен, отколкото някои

от тези другите, и му придаваше в техните очи блясък, твърде далечен от действителността, за която им говореше.

Понеже не беше привлекателен като Дойл, за него не беше толкова лесно да печели вниманието на момичетата, а тези, които успяваше да заинтересува, в никой случай не притежаваха същия чар и тежест. Въпреки това той се гордееше безгранично с връзките, които сполучваше да завърже, и говореше за тях с немалко самохвалство — нещо, което Клайд приемаше с повече вяра от повечето други, тъй като беше по-неопитен. А Хеглънд хареса Клайд почти още от първия миг, защото може би долавяше в него доволен и разположен слушател.

Така, когато Клайд се намереше от време на време до него на пейката, той продължаваше да му дава наставления. Канзас сити бил прекрасно място, ако човек знаел как да живее. Бил работил и в други градове, преди да дойде тук (Бъфало, Кливлънд, Детройт, Сейнт Луис), но не харесал никой повече главно — факт, който не си направи труда да изясни на времето — защото не беше му провървяло на тези места така, както тук. Миел чинии, чистил коли, работил като чирак на водопроводчик и на няколко други места, докато най-сетне в Бъфало постъпил на работа в хотел. А после един младеж, който работел там, но сега вече не бил и тук, го убедил да дойдат заедно в Канзас сити.

— Знаеш, такива бакшиши, каквито дават в тоя хотел, не можеш получи никъде. И нещо повече: хората, дето работят тук, са добри. Давай им по нещичко и ще те гледат с добро око. Сега съм тук повече от цяла година и не мога да се оплача. Тоя Скуайърз не е лош човек, стига да не му създаваш неприятности. Строг е, но нали трябва и сам той да се пази, това е естествено. Ама никого не уволнява, без да има причина. И това го знам. А като си свършиш работата, другото време си е твое. Тия момчета тук са добри другари, всичките. Не се надуват, нито са стиснати. Всеки път като наредим нещо, някой гуляй или друго такова, не се дърпат… почти никой. Нито се измъкват, нито се цупят, ако нещо не излезе както трябва. Зная го това, защото съм ходил с тях вече колко пъти!

Той създаде у Клайд впечатлението, че всички тези младежи са прекрасни приятели, задружни — всички освен Дойл, който се държал малко настрана, но не бил надменен. „Прекалено много жени го гонят, там е цялата работа.“ И че те ходели тук и там заедно от време на време; в танцувален салон, на вечеря, в един играл ден долу при

реката, в известното увеселително заведение „Кейт Суини“, където имало момиченца — истински бъбречета; и тъй нататък, и тъй нататък, безброй подобни сведения, каквито никога досега не бяха стигали до слуха на Клайд и които го караха да се замисля, мечтае, съмнява, тревожи и запитва за разумността, очарованието, наслади, които се криеха във всичко това… а също и доколко позволено е то, що се отнася до самия него. Не бяха ли го поучавали съвсем иначе по отношение на тези неща през целия му живот? Всичко, което слушаше сега с такова внимание, дълбоко го вълнуваше, но в него се криеше и един голям въпрос.

А пък и Томас Ратърър, младеж от този тип, за когото от пръв поглед човек би казал, че надали би могъл да бъде недоброжелателен или опасен за някого от другите! Беше под средния ръст, пълен, чернокос, с маслинено-мургава кожа, с бистри като вода очи и от весел по-весел. И той, както Клайд разбра след време, беше от скромно семейство и не се беше ползвал от никакви обществени или финансови облаги. Но бе приветлив и всички тези младежи го обичаха — дотолкова, че се съветваха с него, кажи-речи, за всичко. Родом от Уичита, отскоро дошъл в Канзас сити, той и сестра му бяха главната опора на овдовялата си майка. В ранните години на развитието си двамата били свидетели как много добродушната им и мила майка, която от сърце обичаха, бе отритвана и оскърбявана от неверния й съпруг. Имало дни, когато оставали съвсем без къшей хляб. Неведнъж били изхвърляни от квартирата за неплащане на наема. Томи и сестра му ходили по за малко в разни училища. Най-после на четиринадесет години той дошъл в Канзас сити, където вършил всякаква случайна работа, докато сполучил да се настани в „Грийн Дейвидсън“, а малко след това майка му и сестра му се преселили тука от Уичита, за да бъдат заедно с него.

Но още повече, отколкото луксът на хотела или тези младежи, които бързо и безпогрешно започваше да разгадава, на Клайд правеше впечатление потокът дребни монети, който се изливаше отгоре му и се събираше на купчинка в десния джоб на панталоните — десетачета, петачета, монети по двадесет и пет цента, дори по половин долар, — и те ставаха все повече и повече още първата вечер, докато към девет часа имаше вече над четири долара, а към дванадесет, когато

свършваше смяната му, беше събрал повече от шест и половина — толкова, колкото по-рано печелеше за цяла седмица.

И от всичко това, както знаеше, трябваше да даде само един долар на господин Скуайърз — не повече беше му казал Хеглънд, — а останалото, пет и половина долара за една вечер, интересна… да, прекрасна, завладяваща работа, принадлежаха на него. Просто не можеше да го повярва! Това изглеждаше фантастично, наистина като в приказката за Аладин! Въпреки това точно в дванадесет часа на тази първа вечер отнякъде прозвуча гонг, чу се тътрене на крака и се появиха три момчета — едното да заеме мястото на Барнз пред стойката, другите две да изпълняват поръчки. И по командата на Барнз осемте момчета от смяната трябваше да станат, да се обърнат надясно и под строй да излязат. Вън в стаята, преди да си отиде, Клайд се доближи до господин Скуайърз и му връчи един долар в сребро.

— Правилно — забеляза господин Скуайърз. Нищо друго.

Тогава Клайд заедно с другите слезе при шкафчетата, преоблече се и излезе на тъмните улици и чувството на щастие, чувството на отговорност да запази това щастие за в бъдеще така го вълнуваше, че той направо трепереше — чак му се виеше свят!

Като си помислеше само, че сега най-после наистина има такава служба! Като си помислеше, че може да печели по толкова може би всеки ден! Той тръгна към дома, движен от желание най-вече да си отспи, за да бъде готов за задълженията си сутринта. Но като се сети, че ще трябва да се върне в хотела чак в единадесет и половина на другия ден, влезе в денонощната закусвалня и си взе чаша кафе и парче сладкиш. И сега единственото, за което мислеше, бе, че ще трябва да работи от пладне до шест и тогава ще бъде свободен до шест часа на другата сутрин. И ще спечели още пари. Много пари, които ще може да похарчи за себе си!

VIII

Това, което най-много интересуваше Клайд отначало, беше как да запази (ако изобщо сполучи) най-големия дял от всичките тези пари, които печелеше, за себе си. Защото, откакто бе започнал да работи и да печели пари, негласно се установи практиката да дава значителна част от всичко получено — поне три четвърти от по-малките заплати, които бе вземал досега — за домашни разноски. Но сега, ако съобщеше, че получава най-малко двадесет и пет долара седмично и повече, и то съвсем отделно от петнадесетте долара месечна заплата и безплатна храна, родителите му положително щяха да очакват от него да дава десет или дванадесет долара на седмица.

Толкова отдавна го преследваше желанието да бъде тъй привлекателен, както всяко друго добре облечено момче, че сега, когато му се предлагаше удобен случай, не можеше да устои на изкушението първо да се снабди с дрехи, и то колкото може по-скоро. Затова реши да каже на майка си, че всичките получавани от него бакшиши възлизат на не повече от долар на ден. А за да си осигури по-голяма свобода на действие при разполагане със свободното време, заяви, че освен дългото работно време, изисквано от него през ден, често му се налага да замества други момчета, които са болни или заети с друга работа. А също така обясни, че управата изискваше всичките момчета да имат приличен вид не само в хотела, но и извън него. Нямало да може дълго да ходи там с дрехите, които носи сега. Господин Скуайърз, каза той, му намекнал за това. Но (сякаш за да смекчи този удар) едно от момчетата в хотела му посочило място, където можел да се снабди с всичко необходимо на изплащане.

А майка му бе така неосведомена по тези въпроси, че му повярва.

Но това не беше всичко. Сега Клайд всеки ден бе в досег с този тип младежи, които поради по-големия си житейски опит и познанството си с излишествата и пороците на такъв живот бяха вече посветени в известни форми на безнравственост и дори разврат, досега съвършено чужди за Клайд, и го караха да зяпа от учудване, а отначало

дори да изтръпва от плаха погнуса. Така, както Хеглънд му обясни, известна част от тази група, в която сега влизаше и Клайд, се сдружавала за доста редовно приключение, което обикновено предприемала вечерта след получаването на месечната заплата. Тези приключения според настроението и наличните им в този ден пари ги завеждали обикновено в единия от двата доста прочути и ползващи се с не особено добро име нощни ресторанти. Когато се събирали, както той разбра постепенно от приказките им, те обичали да си позволяват от време на време претенциозни късни вечери с питиета, след което обикновено отивали или в някоя евтина танцувална зала в центъра на града, да си хванат някое момиченце, или, ако това не сполучи да събуди интереса на компанията, се запътвали към някой общоизвестен (или, както те го смятаха, знаменит) публичен дом, много често камуфлиран като пансион, където за много по-малко от парите, които имали, можели, както много често се хвалеха, „да имат което пожелаят момиче“. Там, разбира се, поради явната им младост, наивност, щедрост и неизменна веселост и хубава външност били посрещани най-радушно от разните „мадам“ и момичета от заведенията, които се стараели — от търговски съображения, разбира се, да им харесат, та да дойдат пак.

И толкова беден беше животът на Клайд до това време, и толкова жаден бе той почти за каква да е форма на развлечение, че от самото начало слушаше най-ненаситно всеки разказ за всичко, което можеше да крие в себе си приключение или удоволствие. Не че одобряваше този род приключения. Всъщност отначало те го дразнеха и потискаха, като виждаше напълно ясно, че са в разрез с онова, каквото бе чувал и което му бе втълпявано да вярва от толкова години. Въпреки всичко промяната и освобождението от безрадостното и угнетяващо влияние, под което беше възпитан, бяха толкова резки, че не можеше да не мисли за всичко това, без да го привлича разнообразието и пъстротата, които то като че ли му предлагаше. Той слушаше отзивчиво и жадно, дори понякога да не одобряваше вътрешно това, което чуваше. И като го виждаха тъй отзивчив и общителен, първо един, после друг от тези младежи го канеха да дойде тук или там, или на трето място — на театър, в ресторант, в дома на някой от тях, където двама-трима можеха да поиграят на карти, или дори в някой от тези безсрамни домове, с които отначало Клайд най-решително отказваше да има нещо

общо. Но като се сближи малко по малко с Хеглънд и Ратърър, които му бяха много симпатични, веднъж те го поканиха на весела късна вечеря — „гуляй“, както го наричаха те, в ресторанта на Фрисел и той реши да отиде.

— Ние пак ще си направим един от нашите месечни гуляи утре вечер, Клайд, при Фрисел — каза му Ратърър. — Няма ли да дойдеш? Още не си идвал с нас.

По това време Клайд вече се беше аклиматизирал към висококалоричната атмосфера и съвсем не се колебаеше, както отначало. Защото сега по подражание на Дойл, когото бе проучил най-внимателно и не без полза, се беше снабдил с нов кафяв костюм, кепе, палто, чорапи, игла за вратовръзката и обувки, приличащи колкото можеше повече на тези на ментора му. И дрехите му отиваха добре — превъзходно, — дотолкова, че стана много по-привлекателен, отколкото е бил през целия си живот, и сега не само родителите, но и по-малките му брат и сестра бяха доста учудени, дори изумени от тази промяна.

Как е могъл Клайд да постигне това великолепие тъй скоро? Колко ли е могло да коства всичко това, което носеше сега? Да не е заложил за това временно великолепие повече от бъдещите си доходи, отколкото бе наистина разумно? Можеше да дотрябват по-нататък. И другите деца имаха нужда от това-онова. И дали нравствената и духовната атмосфера на заведение, където го караха да работи по толкова часа и го задържаха тъй късно всеки ден, при това за такава малка заплата, бе подходящо място за него?

На всички тези въпроси той бе отговорил (доста хитро!), че всичко върви добре, работата му не била много тежка. Дрехите му не били чак толкова изискани, в никой случай! Майка му трябвало да види някое от другите момчета. Той не харчел прекалено много пари. А пък имали дълъг срок за изплащане на всичко, каквото е купил.

Но сега за тази вечеря. Това беше друго нещо, дори за него. Как ли би могъл — питаше се той, — в случай че гуляят продължи много късно, както се очакваше, да обясни на майка си и баща си защо се прибира по такова време? Ратърър му каза, че можел да продължи до три или четири часа, макар че, разбира се, той можел да си отиде, когато си поиска, но как щяло да изглежда това — да зареже компанията? Е да, дявол да го вземе, повечето от тях не живееха със

семействата си или, ако живееха, както Ратърър, имаха родители, които не им държаха много сметка. И все пак една такава късна вечеря… дали беше разумно? Всички тези момчета пиеха и не даваха пет пари за това: Хеглънд, Ратърър, Кинсела, Шил. Изглежда, глупаво е от негова страна да мисли, че е опасно да пийне малко, както си пийваха те в такива случаи. От друга страна, вярно бе и това, че няма защо да пие, щом не иска. Можеше да отиде и ако му кажеха нещо у дома, щеше да им обясни, че е трябвало да работи до късно. Имаше ли значение, ако се прибираше по-късно от време на време? Не беше ли вече мъж? Не печелеше ли повече пари от всички други в семейството? Не можеше ли вече да прави, каквото си иска?

Клайд започваше да долавя вече прелестите на личната свобода, да подушва във въздуха сладостта на своя собствена романтика и никакви внушения, направени от майка му, нямаше да могат да го възпрат.

IX

Дойде денят на интересната вечеря, на която присъстваше и Клайд. Тя се състоя при Фрисел, както му беше казал Ратърър. И сега Клайд, на дружеска нога вече с всички тези младежи, беше в най-весело настроение. Като си помислеше за новото положение в живота! Едва преди няколко седмици беше съвсем сам, без нито един приятел, кажи-речи, без нито едно познато момче на света! А ето сега, тъй скоро след това, отива на тази чудесна вечеря с тази интересна компания.

И според илюзиите на младостта заведението му се видя далече по-интересно, отколкото беше в действителност. То почти не надминаваше хубав евтин ресторант от по-стария американски тип. По стените му бяха гъсто накачени снимки на артисти и артистки с автографите им, наред с афиши от най-различни времена. Благодарение на превъзходната, общо взето, храна, да не говорим за приветливостта на сегашния управител, то беше станало свърталище на гастролиращи артисти, политици, местни търговци, а подир тях на пъстро множество хора, стремящи се винаги към онова, което с нищо не се отличава от добре познатите им места.

Тези момчета, дочули някой и друг път от файтонджии и шофьори на таксита, че това било едно от най-добрите заведения в града, бяха го избрали за всекимесечните си вечери. Отделна порция струваше тука от шестдесет цента до един долар. Кафето и чаят се сервираха само в кани. Човек можеше да получи каквито пожелае напитки. Вляво от входа към главната зала имаше по-тъмно помещение с нисък таван и с камина, в което след вечеря се оттегляха само мъже, седяха, пушеха и четяха вестници и именно тази стая будеше най-голямо възхищение у момчетата. Когато се хранеха там, те се чувстваха някак по-възрастни, по-умни, по-важни — истински светски мъже. И Хеглънд, и Ратърър, към които сега Клайд се беше много привързал, както и повечето от другите, бяха съгласни, че в целия Канзас сити няма друго толкова хубаво заведение.

И тъй в този ден, след като получиха на пладне заплатата си и свършиха работа в шест часа вечерта, те се събраха пред хотела, на

ъгъла до дрогерията, в която Клайд на времето беше питал за работа, и във весело и шумно настроение потеглиха към ресторанта: Хеглънд, Ратърър, Пол Шил, Дейвис Хигби (също пиколо), Артър Кинсела и Клайд.

— Чухте ли за номера, който оня тип от Сейнт Луис изигра на хотела? — попита Хеглънд тайфата, когато всички тръгнаха. — Телеграфира миналата събота оттам да запазят салон, спалня и баня за него и жена му и поръчва да сложат цветя в стаите. Джими, портиерът, който държи ключовете, ей сега ми го разправи. После пристига тук и се записва с момичето си като мъж и жена, пък да знаете какво парче е това момиче! Аз ги видях. Хей, момчета, защо не ме слушате? После в сряда, след като престоял тук три дена и в канцеларията започнали малко да се съмняват в него — обеди и вечери в стаята и така нататък, слиза долу и казва, че жена му трябвало да се върне в Сейнт Луис и нямал нужда от апартамент, една стая му стигала, та можели да преместят неговия куфар и нейните чанти в новата стая, докато стане време за влака. Ама куфарът съвсем не е неин, а негов, ясно? И тя не заминава, изобщо не знае нищо за това. Заминава той. После се измъква и оставя нея с куфара в стаята. И без пукната пара, ясно? Сега я държат нея и куфара й, а тя реве и праща телеграми на приятели, пък сметката е — свят да ти се завие. Можете ли да си го представите? Пък и цветята! Рози! И шест пъти ядене, поръчано в стаята, и пиене към него също!

— А, да, знам за кого разправяш — възкликна Пол Шил. — Аз съм им носил горе пиене. Видя ми се, че има нещо мръснишко у него. Много беше мазен и гръмогласен. И ми пусна само едно десет цента.

И аз си го спомням — обади се Ратърър. — Изпрати ме да му донеса всички чикагски вестници в понеделник и ми даде само десет цента. Видя ми се като мошеник.

— Както и да е, хубаво ги извози той — заговори пак Хеглънд. — А сега се мъчат да изкарат парите от нея. Какво ще кажете, а?

— Тя ми се видя на не повече от осемнайсет или двайсет години, ако има и толкова — намеси се Артър Кинсела, който не беше казал нищо досега.

Ами ти видя ли някого от тях, Клайд? — попита Ратърър; той беше склонен да покровителства и поощрява Клайд и да го включва във всичко.

— Не — отговори Клайд. — Трябва да съм ги пропуснал. Не си спомням да съм видял нито единия, нито другия.

— Е, тогава си пропуснал рядка птица, щом не си видял оня. Висок, с дълъг чер редингот, широкополо черно бомбе, нахлупено ниско над очите, бисерносиви гети. Първо си помислих, че е някой английски херцог, като го видях как ходи, пък и с бастунче! Стига само да се издокарат като англичани, да говорят високо и да заповядват на всички наоколо, и всеки път си опичат работата.

— Вярно — забеляза Дейвис Хигби. — Не е лош тоя номер, трикът на английската линия. Не бих имал нищо против да го изиграя и аз някой път.

Те бяха вече свили зад два ъгъла, прекосили две улици и накуп влизаха през главния вход на Фрисел: пред тях блеснаха отражения на светлини по порцелан, посребрени прибори и хорски лица, обгърна ги глъч на гласове и тракане на чинии. Всичко това направи огромно впечатление на Клайд. Никога преди, с изключение на „Грийн Дейвидсън“, не беше влизал на такова място. И то с такива умни и опитни младежи.

Те се насочиха към редица маси пред дълго кожено канапе край стената. Оберкелнерът, който позна Ратърър, Хеглънд и Кинсела като стари клиенти, нареди да съединят две масички и да донесат хляб, масло и чаши. Момчетата насядаха — Клайд с Ратърър и Хигби на канапето до стената, Хеглънд, Кинсела и Шил срещу тях.

— Аз искам за начало едно хубаво старо манхатънско — възкликна жадно Хеглънд, като оглеждаше хората в залата с чувството, че сега е наистина „някой“. Червеникавомургав, с ясни сини очи, с вчесана назад червеникавокестенява коса, той доста приличаше на голям и много наперен петел.

По същия начин Артър Кинсела, щом влезе тук, като че ли се напери и си придаде важност в сегашното си величие. С подчертан жест той си подръпна ръкавите, грабна листа за ястия, хвърли поглед върху списъка на питиетата на гърба и възкликна:

— Е, едно сухо мартини е достатъчно хубаво за начало.

— Добре, аз пък ще започна с шотландско уиски със сода — тържествено провъзгласи Пол Шил, като преглеждаше същевременно ястията с месо.

— Не ви ща вашите коктейли тая вечер — заяви весело, но с нотка на въздържаност Ратърър. — Казах ви, че няма да пия много тая вечер, и няма. Мисля, че една чаша рейнско вино със сода ще ми хване място.

— И таз хубава! Чувате ли го тоя? — възкликна с неодобрение Хеглънд. — Щял да започне с рейнско вино! И това е човек, който винаги е обичал манхатънско! Какво те е прихванало изведнъж, Томи? Нали каза, че искаш да се повеселиш тая вечер?

— Точно така — отвърна Ратърър, — но нима не мога да се повеселя, без да излоча всичко, каквото има в това заведение? Не искам да се напивам тая вечер. Не желая пак да ме мъмрят сутрин. Миналия път малко остана да не се явя на работа.

— Той е прав — обади се Артър Кинсела. — И аз не искам да пия толкова, че да не знам къде съм, но няма да се тревожа за това още отсега.

— Ами ти, Хигби? — обърна се към момчето с големите очи Хеглънд.

— Аз също искам манхатънско — отвърна то, а след това вдигна поглед към келнера, който стоеше до него, и подхвърли: — Как е работата, Денис?

— А, не мога да се оплача — рече келнерът. — Не е зле за мен тия дни. Как върви всичко в хотела?

— Чудесно, чудесно! — весело отговори Хигби, без да откъсва очи от листа за ястия.

— А ти, Грифитс? Ти какво ще пиеш? — извика Хеглънд, понеже като церемониалмайстор, натоварен от другите да се грижи за поръчките, да плаща сметката и да дава бакшиш на келнера, сега изпълняваше задълженията си.

— Кой, аз ли? А аз… — стресна се Клайд, доста разтревожен от този въпрос, защото досега — всъщност до този миг — никога не бе вкусвал нищо по-силно от кафе или сладолед със сода.

Беше много смаян от живия и непринуден начин, по който тези младежи поръчваха коктейли и уиски. Положително той не можеше да отиде толкова далеч, но, от друга страна, много добре беше знаел дълго преди това от приказките на другарите си, че при подобни срещи те пиеха и не виждаше начин как би могъл да направи изключение. Какво щяха да си помислят за него, ако не пийнеше нещо? Защото,

откакто се беше намерил сред тях, беше се мъчил да се покаже, че е мъж с житейски опит, също както те. И въпреки това зад гърба си много ясно чувстваше годините, в течение на които е бил поучаван за „ужасите“ на пиенето и покварените другари. И при все че в дъното на душата си през цялото това дълго време се беше тайно бунтувал против почти всичките текстове и максими, които вечно му се споменаваха от родителите, и дълбоко презирал като наистина безсмислена и безцелна сбирщината дрипави и провалили се в живота нехранимайковци, които те вечно се мъчеха да спасят, все пак сега беше склонен да размисли и да се подвоуми. Биваше ли или не биваше да пие?

Той се поколеба само за част от секундата, докато в него говореха всички тези неща, и тогава додаде:

— Ами, аз, а-а… аз май също ще пия рейнско със сода.

Доколкото можеше да отсъди, това беше най-лесното и най-безопасното нещо, което можеше да каже. Досега невинният и безвреден характер на рейнското вино със сода беше вече подчертан от Хеглънд и всички други. И все пак Ратърър си поръча тъкмо това — нещо, което правеше избора на Клайд да не бие чак толкова на очи, а следователно, както му се струваше, и не толкова смешен.

— Чувате ли го тоя! — трагично възкликна Хеглънд. — Казва, че щял също да пие рейнско със сода. Ясно ми е, че гуляят ще свърши още в осем и половина, освен ако някои от останалите не направят нещо.

А Дейвис Хигби, който беше много по-рязък и шумен, отколкото би могло да се заключи по приятната му външност, се обърна към Ратърър и подхвърли:

— Защо искаш още отсега да почнеш с това рейнско със сода, Том? Нима нямаш желание да се повеселим поне малко тая вечер?

— Нали ви казах защо — отвърна Ратърър. — Освен това миналия път, когато отидох в оня вертеп, имах четирийсет долара, когато влязох, и нито един цент, когато излязох. Тоя път искам да знам какво става.

„Тоя вертеп“ — помисли си Клайд, като го чу. Значи, след тази вечеря, когато си хапнат и пийнат достатъчно, ще отидат на едно от онези места, които се наричат „вертепи“ — дом на разврата, разбира се. Нямаше никакво съмнение — той знаеше какво значи тази дума.

Там ще има жени… развалени жени… лоши жени. И от него ще се иска… би ли могъл той… щеше ли той?…

За първи път в живота си сега се видя изправен пред избор дали да осъществи, или не желанието си да узнае по-точно тази най-велика опияняваща тайна, която толкова отдавна стоеше пред него и го влечеше, обърквaше го и малко го плашеше. Защото, при все че много мислеше за всичко това и за жените изобщо, никога не беше имал с някоя такава връзка. А сега… сега…

Изведнъж усети да го полазват но гърба и по цялото тяло леки студени и горещи тръпки. Ръцете и лицето му пламнаха, а след това овлажняха… сетне бузите и челото започнаха да горят. Усещаше ги. Странни, мигновени, пленяващи и въпреки това тревожни мисли проблясваха и гаснеха в съзнанието му. Косата му сякаш мърдаше и пред него се мяркаха видения — вакхически сцени, — които бързаше, но без полза, да пропъди от ума си. Те изникваха пак и пак. И той искаше те да се връщат. И не искаше. И поради всичко това сега го беше малко страх. Ами! Нима нямаше нито капчица смелост? Тези други момчета не се тревожеха от перспективата за това, което беше пред тях. Бяха много весели. Вече започваха да се смеят и да се закачат един друг за някои смешни неща, които се случили миналия път, когато излезли всички заедно. Но какво ли щеше да си помисли майка му, ако узнаеше? Неговата майка! В този миг не смееше да мисли за майка си, нито за баща си и затова решително ги пропъди от ума си.

— Хей, Кинсела, слушай! — извика Хигби. — Помниш ли червенокосата малка в оня дом на Пасифик стрийт, дето искаше да избягаш с нея в Чикаго?

— Как да не я помня? — весело отговори Кинсела и вдигна токущо поднесеното му мартини. — Дори искаше да зарежа хотелската работа и тя щяла да ми помогне да се заловя за някаква търговия. Казваше ми, че нямало да стане нужда да работя изобщо, ако остана с нея.

— Разбира се, не, щеше да си имаш само една работа — обади се Ратърър.

Келнерът сложи пред Клайд неговата чаша рейнско вино със сода и той, заинтересован, съсредоточен, смутен и увлечен от всичко, което чуваше, я вдигна, опита виното, усети, че е леко и много приятно и го

изпи до дъно на един дъх. Но бе толкова възбуден от мислите си, че дори не забеляза как го изпи.

— Браво на теб — забеляза Кинсела с най-сърдечен тон. — Май че ти харесва това нещо.

— А, не е толкова лошо — рече Клайд.

А Хеглънд, като видя колко бързо стана това и понеже разбираше, че Клайд, съвсем нов и зелен за тази обстановка, има нужда някой да го ободри и окуражи, извика на келнера:

— Хей, Джери! Дай още една чаша… — и добави шепнешком: — Голяма да бъде.

И така вечерята вървеше по реда си. Беше вече близо единадесет, когато те изчерпаха интересните за тях теми: истории за минали приключения, по-раншни служби, извършени смели подвизи. Дотогава Клайд има достатъчно време да поразмисли за всички тези младежи и беше склонен да приеме, че не е чак толкова зелен, колкото го смятат, или, ако е, поне е по-проницателен от повечето, по-развит умствено. Защото какви бяха те и към какво се стремяха? Хъглънд, доколкото Клайд можеше да прецени, беше суетен, шумен и глупав — човек, когото можеше да подлъже и спечели с малко ласкателство. А Хигби и Кинсела, и двамата интересни и привлекателни момчета, все още се надуваха с неща, с които не би могъл да се гордее: Хигби с това, че разбирал нещо от автомобили (имал чичо с такъв занаят), а Кинсела с комарджийство, дори игра на зарове. Колкото до Ратърър и Шил, от известно време насам беше забелязал, че са доволни от работата си като пикола и не мислят за друго, освен да останат на тази служба — нещо, което още отсега не вярваше да му бъде интересно винаги.

Същевременно, изправен пред проблема кога ли ще поискат да отидат на такова място, където никога не бе стъпвал преди, и да вършат неща, каквито никога не си беше позволил да мисли, че ще върши именно по този начин, Клайд се чувстваше мъничко поразтревожен. Нямаше ли да е по-добре да се извини, когато излязат, или може би, като тръгне заедно с тях накъдето и да решат да се запътят, да се измъкне тихичко на някой ъгъл и да се върне у дома си? Не беше ли вече чувал, че понякога човек се заразява от най-ужасни болести точно на такива места… и че хората умират от страшна смърт поради низките пороци, придобити по този начин? Беше чувал майка му да чете поучения във връзка с всичко това, макар да нямаше почти

никакви конкретни познания по въпроса. И все пак — като довод в противен смисъл, ето всичките тези момчета съвсем не се тревожеха от това, което си бяха наумили и искаха да вършат. Напротив, то им се виждаше много весело и забавно… нищо повече.

Всъщност Ратърър, който наистина беше много харесал Клайд повече поради начина, по който гледаше, питаше и слушаше, отколкото заради нещо, което вършеше или казваше, току го смушкваше с лакът и питаше със смях:

— Какво ще кажеш, Клайд? Ще минеш тая вечер бойното кръщение — и многозначително се усмихваше.

Или от време на време, като видеше, че Клайд се е умълчал и замислил:

— Нищо няма да ти направят, Клайд, най-много да те поухапят.

А Хеглънд вземаше пример от Ратърър и навремени прекъсваше своите самохвални дитирамби, като подхвърляше:

— Няма да си вечно все същият, Клайд. Никой не остава така. Но ние всички ще сме с теб, ако стане някоя пакост.

А Клайд, изнервен и раздразнен, отговаряше:

— Защо не ме оставите на мира, вие двамата! Стига сте ме поднасяли. Има ли полза, като се мъчите да се покажете, че знаете повече от мен?

Тогава Ратърър даваше знак на Хеглънд с очите да спре закачките и намираше случай да пошепне на Клайд:

— Не се сърди, драги, не го вземай надълбоко. Нали знаеш, че само се шегуваме, нищо повече.

И Клайд, който много харесваше Ратърър, омекваше и съжаляваше, че е бил толкова глупав да се издаде за какво всъщност е мислил.

Най-после към единадесет часа те се наприказваха, наядоха и напиха и бяха готови да си тръгнат, предвождани от Хеглънд. И вместо безсрамните тайни намерения да ги направят сериозни и да ги доведат до умствено и нравствено самоизследване и самобичуване, те се смееха и бъбреха, сякаш не ги чакаше нищо друго, освен чудесен начин да се позабавляват. Но ето, за голямо изумление и погнуса на Клайд те се впуснаха в спомени за други приключения в този свят — особено за едно, а то като че ли ужасно много ги забавляваше и, изглежда, беше свързано с някакво „заведеиийце“, както го наричаха

те, което посетили веднъж и което се казвало „Бетина“. По начало там ги завел един вртоглав младеж на име Джоунс Карамфилчето, който работел в друг местен хотел. Та това момче и още едно на име Бърмингъм, заедно с Хеглънд, който се напил пиян-залян, започнали да вършат щуротии, които насмалко не ги докарали до задържане — щуротии, които, като слушаше за тях, се струваха на Клайд почти невъзможни за момчета от този тип и свестни на вид; щуротии толкова груби и отвратителни, че малко му се гадеше чак.

— Е-хей, ами оная кана вода, с която момичето от втория етаж ме заля, когато излизах — превиваше се от смях Хеглънд.

— Ами оня едрия дебелан от втория етаж, дето изскочи на вратата да гледа! Помните ли? — Смееше се Кинсела. — Беше рекъл, че има пожар или някакъв бунт, бога ми!

— А ти с онуй дебелото момиченце Прасчо! Помниш ли, Ратърър? — изписука Шил, който се кикотеше, та чак се задавяше, като се мъчеше да го разправи.

— И краката на Ратърър се подгъваха под товара. Ха-ха-ха! — кряскаше Хеглънд. — Ами накрая как се хързулнаха надолу по стъпалата!

— За всичко беше виновен ти, Хеглънд — обади се Хигби, който вървеше до Кинсела. — Ако не беше опитал ония номера със сменянето, никога нямаше да ни изгонят.

— Казвам ви, че бях пиян — оправдаваше се Хеглънд. — Виновно беше лютото уиски, дето го продават там.

— Ами оня дългият мършав тексасец с големите мустаци, можеш ли го забрави него; и как се смееше? — добави Кинсела. — Не искаше да помогне никому срещу нас! Помните ли?

— Цяло чудо е, че не ни изхвърлиха всичките на улицата и не ни окошариха! — забеляза Ратърър. — Божичко, каква нощ!

На Клайд вече му се виеше свят от тези спомени. „Сменяне!“ Това можеше да значи само едно нещо.

И те очакваха може би, че ще участва с тях в подобни веселби! Нямаше да го бъде. Не е такъв човек той. Какво ли биха си помислили баща му и майка му, ако чуеха такива страхотии? И все пак…

Както си говореха, те стигнаха пред една къща на тъмна и доста широка улица, край бордюрите на която до следващата пресечка и по-нататък имаше спрели от двете страни файтони и автомобили. А на

ъгъла, съвсем наблизо, стояха и си говореха няколко млади мъже. На другата страна имаше още мъже. А на половин път до следващата пресечка бяха застанали и си разговаряха двама полицаи. И макар нито в един прозорец, нито над една врата да не се виждаше светлина, все пак някак чудновато се долавяше напрегнат, изпълнен с блясък живот. Той се усещаше в тази тъмна улица. Тук-там минаваха и надуваха клаксони таксита, трополяха две старовремски карети със спуснати завеси на вратичките. Врати се хлопваха, отваряха и затваряха. А от време на време ивица ярка светлина отвътре прорязваше мрака и изчезваше пак. Горе, над главата, тази вечер имаше много звезди.

Най-после, без някой да каже нещо, Хеглънд, последван от Хигби и Шил, се качи по стъпалата на тази къща и позвъни. Почти в същия миг млада негърка с червена рокля отвори вратата.

— Добър вечер. Заповядайте, влезте — любезно ги покани тя. Шестимата минаха край нея и когато се озова отвъд завесите от тежко кадифе, които отделяха малкото антре от стаите, Клайд се видя в ярко осветен и доста претрупано нареден хол или гостна, стените на който бяха украсени с картини на голи и полуголи жени в златни рамки и с няколко много високи огледала между прозорците. А подът беше застлан с дебел яркочервен килим, по който бяха пръснати много позлатени столове. В дъното, пред някакви много ярки червени драперии, стоеше позлатено пиано. Но като че ли нямаше никой друг — нито гости, нито обитателки освен черното момиче.

— Заповядайте, седнете. Чувствайте се като у дома си. Аз ще извикам мадам. — Негърката изтича нагоре по стълбите вляво и завика: — Мери! Сади! Каролин! В гостната има няколко млади господа.

В този миг през една врата в дъното се появи висока, стройна, доста бледа жена на около тридесет и осем или четиридесет години — много изправена, много разпоредителна, с много умен и изящен вид, с прозрачна и все пак скромна рокля, която заговори с едва доловима и все пак насърчителна усмивка:

— О, здравейте, Оскар, това сте вие, а? И вие ли? Пол? Здравейте! Здравейте! Дейвис! Заповядайте, разполагайте се всички. Ей сега ще дойде Фани. Ще ви донесе нещо за пиене. Тъкмо съм взела нов пианист от Сейнт Джоу. Само да го чуете! Голям майстор!

Тя се обърна към дъното и повика:

— Хей, Сам!

Докато тя викаше, девет момичета, различни на възраст и вид, но явно нито една по-стара от двадесет и четири или пет години, слязоха накуп по стълбата от една страна в другия край на стаята, облечени както Клайд никога не беше виждал жени да се обличат някъде другаде. И всички се смееха и бъбреха, очевидно много доволни от себе си и без ни най-малко да ги е срам от външността им, която в някои случаи бе съвсем необикновена според Клайд, понеже бяха облечени, като се започне от най-предизвикателните и леки неглижета, подходящи за един будоар, до по-сдържани, макар не по-малко разголващи бални рокли. И бяха така различни по тип, ръст и цвят на лицето — слаби и пълни, средни, високи и ниски, мургави, светли и руси. Но на каквато и възраст да бяха, всички изглеждаха млади. И се усмихваха тъй топло и възторжено!

— О, здравей, сладичкият! Как си? Няма ли да потанцуваш с мен? — Или: — Не искаш ли нещо за пиене?

X

Колкото и да беше подготвен да не хареса всичко това — преситен с настроения и поучения, враждебни към каквото и да било от този род, все пак Клайд бе тъй чувствен и романтичен по природа и тъй изгладнял, що се отнася до пола, че вместо да се отврати, изпита възхищение. Самата плътска пищност на някои от тези фигури, колкото ограничен и неромантичен да беше умът, който ги движеше, сега го привличаше. В края на краищата това беше красота крещяща и плътска по същество, изложена на показ и предлагана за продан. И нямаше нужда да се преодоляват някакви възпиращи настроения и забрани с тези момичета. Едно от тях, хубавинка брюнетка, облечена в черно и червено, с червена панделка, вързана през челото, като че ли се чувстваше съвсем у дома с Хигби, защото вече танцуваше с него във втората стая под звуците на джазова мелодия, блъскана бясно на пианото.

А Ратърър, за изненада на Клайд, вече седеше на един от позлатените столове и на скута му се беше изтегнала висока млада девойка с много руса коса и сини очи. Тя пушеше цигара и потропваше със златните си пантофки в такт с мелодията. Това бе съвсем изумителна и приказна гледка за него. А по-нататък видя Хеглънд, пред когото стоеше типична германка или скандинавка, пълничка и хубава, разкрачена и с ръце на хълбоците. И го питаше с една извивка в гласа, която долетя до Клайд:

— Ще ме любиш ли тая вечер?

Но Хеглънд, явно не особено много привлечен от тези задиряния, равнодушно поклати глава, след което тя се запъти към Кинсела.

Докато Клайд още гледаше и мислеше, доста привлекателна блондинка, не по-малко от двадесет и четири годишна, но която му се видя по-млада, придърпа един стол до него, седна и попита:

— Не танцувате ли?

Клайд нервно поклати глава.

— Искате ли да ви науча?

— А, не бих искал да се опитвам тук — рече той.

— Но то е толкова лесно — предложи девойката. — Хайде елате! — И понеже Клайд не се съгласи, макар вниманието и към него да му беше доста приятно, тя добави: — Добре, няма ли да пием нещо?

— Да, разбира се — галантно се съгласи Клайд; тя веднага направи знак на младата негърка, която се беше върнала като келнерка, и в миг пред тях бе сложена масичка с бутилка уиски, а до нея сода — гледка, която така изуми и разтревожи Клайд, че той почти не можеше да проговори. В джоба си имаше четиридесет долара, а цената на питиетата тука, както беше чувал от другите, нямаше да е по-малка от два долара чашата; и после като си помислеше, че ще черпи с питиета такава жена на такава цена! А майка му, сестрите и братчето са у дома горе-долу без средства да свържат двата края! И въпреки това Клайд поръча и плати няколко чаши, през цялото време обладан от чувството, че това, което върши, е ужасна екстравагантност, ако не оргия, но щом вече веднъж е дошъл тук, трябва да издържи докрай.

А освен това, както сега виждаше, това момиче беше наистина хубаво. Беше облечено със светлосиня вечерна рокля от кадифе, с пантофки и чорапи в същия цвят. На ушите си имаше сини обеци, а вратът, раменете и ръцете бяха закръглени и гладки. Най-много го смущаваше, че деколтето на роклята бе много дълбоко — той, кажи-речи, не смееше да погледне натам, — а бузите и устните на девойката бяха начервени: най-сигурният белег на блудницата. Все пак тя нямаше много нападателен вид, всъщност се държеше доста човешки и непрекъснато се вглеждаше с голям интерес в неговите дълбоки, черни и неспокойни очи.

— Вие също работите в „Грийн Дейвидсън“, нали? — попита го тя.

— Да — отговори Клайд, като се мъчеше да покаже, че всичко това не е ново за него, сякаш често е бил на точно такива места, в такава обстановка. — Как познахте?

— О, аз познавам Оскар Хеглънд — отговори тя. — Той идва при нас от време на време. Приятели ли сте?

— Да. Тоест, той работи в хотела заедно с мен.

— Но вие не сте идвали тук по-рано.

— Не — рече Клайд бързо и все пак с отсянка на учудване. Защо ще му казва тя, че не е идвал тук по-рано?

— Тъй си и мислех, че не сте. Виждала съм повечето от тия другите момчета и преди, но вас никога не съм виждала. Вие сте отскоро в хотела, нали?

— Да — каза Клайд, малко притеснен от това; веждите и кожата на челото му се повдигаха и отпускаха както говореше: това беше едно непроизволно свиване и отпускане, което се появяваше винаги, когато се нервираше или дълбоко замислеше. — Какво от това?

— О, нищо. Просто се сетих, че не сте. Вие не приличате чак много на тия другите момчета… изглеждате друг. — Тя се усмихна странно и сякаш подкупващо: усмивка и тон, които Клайд не можа да разбере.

— Как друг? — попита той сериозно и предизвикателно, като вдигна чаша и пи от нея.

— Обзалагам се за едно — продължи тя, като не обърна никакво внимание на въпроса му. — Вие не обичате много момичетата като мен, нали?

— А, обичам, защо не — отвърна уклончиво Клайд.

— О, не, не обичате. Това ми е ясно. Но вие ми харесвате въпреки това. Харесват ми вашите очи. Вие не сте както тия другите момчета. Вие сте някак по-фин. Това ми е ясно. Не приличате на тях.

— Не знам — отговори Клайд много доволен и поласкан, а челото му се мръщеше и разглаждаше както преди.

Може би това момиче не беше чак толкова лошо, колкото го беше помислил. Беше по-умно… малко по-изтънчено от другите. Тоалетът му не беше толкова неприличен. И не се беше нахвърлило върху му, както другите се бяха нахвърлили върху Хеглънд, Хигби, Кинсела и Ратърър. Почти всички от групата сега бяха насядали по столовете и канапетата из стаята и държаха момиче на скута си. И пред всяка двойка имаше масичка с бутилка уиски на нея.

— Я гледайте кой пие уиски! — извика Кинсела на тези, които му обърнаха внимание, и посочи с поглед Клайд.

— Вижте, няма защо да ви е страх от мен — продължаваше девойката, докато Клайд поглеждаше нейните ръце и шия, твърде разголените й гърди, които караха да го полазват тръпки и въпреки това го омагьосваха. — Аз не се занимавам отдавна с това нещо. И нямаше да съм тука сега, ако не бяха ме преследвали толкова

несполуки. Бих предпочела да живея у дома с родителите си, ако можех, само че те не биха ме приели сега.

Тя гледаше сериозно в пода и мислеше главно за това какво неопитно тъпаче е Клайд, несръчен и зелен. Също за парите, които го беше видяла да вади от джоба — явно добра сумичка. Също колко хубав е всъщност, не красив или мъжествен, но приятен. А той мислеше в този миг за Еста, къде ли е отишла и къде е сега. Какво може да й се е случило — кой можеше да каже? Какво може да й е било сторено? Дали това момиче случайно е преживяло някога подобно нещо като нея? Усещаше да се заражда у него някакво макар надменно съчувствие и той погледна партньорката си, сякаш искаше да каже: „Бедничката ми!“ Въпреки всичко, в този момент не се решаваше да каже дума, нито да я пита още нещо.

— Вие всички, дето идвате в заведения като нашето, винаги мислите много лошо за нас. Знам ви какви сте. Но ние не сме чак толкова лоши, колкото ни мислите.

Веждите на Клайд се свиха и се отпуснаха пак. Може би тя не е толкова лоша, колкото я мисли. Тя е паднала жена без съмнение — покварена, но хубава. Всъщност, като се поогледаше от време на време из стаята, никое от момичетата не му харесваше повече. А и партньорката му го смяташе за по-добър от другите момчета… по-фин — беше открила това. Комплиментът бе хванал място. След малко тя напълни чашата му и го накара да пие с нея. По това време пристигна още една група млади мъже и други момичета излязоха от тайнствените двери в дъното, за да ги посрещнат… Хеглънд, Ратърър, Кинсела и Хигби, както той забеляза, загадъчно изчезнаха нагоре по онази задна стълба, отделена с тежки завеси от общата стая. А когато новите посетители влязоха, девойката го покани да се преместят на едно канапе в задната стая, където осветлението бе по-меко.

И сега, както седяха тук, беше се преместила много близо до него, докато се опря на ръцете му и най-после го хвана под ръка, притисна се и го попита не иска ли да види колко хубаво са наредени някои стаи на втория етаж. А той, като видя, че е съвсем сам сега, че нито един от компанията, с която бе дошъл, не беше останал тука, за да го забележи, и че това момиче като че ли се притиска от сърце и искрено, позволи да го заведат по тази закрита със завеси стълба в малка, мебелирана в розово и синьо стаичка, докато сам си повтаряше,

че това е възмутителна и опасна постъпка от негова страна и че не е изключено да го докара до нещастен край. Може да се зарази от някоя ужасна болест. Или може да му поискат повече пари, отколкото му позволяват средствата. Беше го срам от нея… от себе си… от всичко — той съвсем загуби ума и дума и цял изтръпна от своите страхове и угризения. И все пак тръгна и когато вратата се заключи след тях, тази привлекателна, закръглена и грациозна Венера се обърна към него; щом се намериха вътре, притисна го до себе си, а след това, застанала пред високо огледало, което я разкриваше цялата — за самата нея и за Клайд, — спокойно започна да се съблича…

XI

Въздействието на това приключение върху Клайд бе такова, каквото би могло да се очаква за момче тъй ново и чуждо за подобен свят. Въпреки цялото остро и непреодолимо любопитство и желание, завели го в края на краищата на това място и накарали да им се поддаде, все пак благодарение на нравствените правила, които толкова дълго са му били повтаряни, както и поради характерните за него болезнени естетически прегради, когато си спомняше всичко това, той можеше да го възприеме само като крайно унизително и греховно. Вероятно родителите му бяха прави, когато проповядваха, че всичко това е низко и срамно. И все пак цялото приключение и обстановка, в която бе протекло, в светлината на миналото добиваше за него някаква груба езическа красота или вулгарно очарование. И докато други и по-интересни неща не го заличиха отчасти в паметта му, не можеше да се въздържи да не се връща към него със значителен интерес и дори удоволствие.

Освен другото Клайд непрекъснато си повтаряше, че сега, когато печели толкова много пари, може да ходи където си иска и да върши каквото му доставя удоволствие. Няма защо да отива пак там, ако не му се ще, но е свободен да ходи на други места, които може да не бъдат така долнопробни, навярно по-изтънчени. Не би искал да отиде пак с компания, както първия път. Би предпочел да си намери някъде някое момиче, ако можеше да си намери… момиче като тези, с каквито бе виждал да ходят Сибърлинг и Дойл. И така въпреки всичките си тревожни мисли от онази вечер, той скоро бе спечелен за този нов източник на наслада, ако не и за обстановката на тази първа преживелица. Като Дойл трябва да си намери свободно, неограничавано от религията момиче и да си харчи парите за него. И нямаше търпение да дочака случаят да му представи възможност да се задоволи в това отношение.

Но много по-интересен и много по-съществен за него по това време бе фактът, че и Хеглънд, и Ратърър, въпреки, а може би тъкмо поради тайното чувство за някакво превъзходство, което откриваха у

Клайд, бяха склонни да го гледат с немалък интерес, да го коткат и да го включват във всички свои планове и развлечения. Така, скоро след първото приключение, Ратърър го покани у дома си, където, както Клайд не се забави да открие, се водеше живот, много по-различен от неговия. У Грифитсови всичко беше тъй сериозно и сдържано, в духа на хора, изпитващи товара на догми и убеждения. За дома на Ратърър важеше горе-долу обратното. Майката и сестрата, с които той живееше и на които не липсваше известен морал, макар да нямаха някакви особени религиозни убеждения, бяха склонни да гледат на живота с доста голяма свобода или, както би го определил един моралист, разпуснатост. Там никога не бе имало някакъв строг морал или някаква установена линия на поведение. Ето защо Ратърър и сестра му Луиза, която беше две години по-малка от него, постъпваха както си искат и без много-много да мислят за това. Но сестра му бе достатъчно умна и проницателна, за да не желае да се хвърли на врата на когото и да било.

Интересното във всичко това беше, че Клайд, въпреки известна нотка на изтънченост, която го караше да гледа накриво повечето такива прояви, все пак не можеше да се освободи от чара на тази неподправена картина на живота и свободата, предлагана от този живот. Поне с такива хора можеше да се събира, да се държи така, както никога не се е държал преди, и да бъде такъв, какъвто не е бил никога преди. Особено беше доволен от проблесналата увереност или по-скоро частично освобождение от нервността и несигурността в своя чар и привлекателност за момичетата на негова възраст. Защото чак до това време и въпреки скорошното си първо посещение в храма на плътската любов, където го бяха завели Хеглънд и другите, все още беше убеден, че му липсват умение и чар в отношенията с момичетата. Самата им близост или приближаване бяха достатъчни да сковат ума му, да го накарат да изтръпне или да се разтрепери и да загуби и малкото естествена дарба да води разговор или да се шегува непринудено, както правеха другите младежи. Но сега при посещенията му в дома на Ратърър, както скоро откри, щеше да има неограничена възможност да провери дали ще може да превъзмогне тази свенливост и несигурност.

Защото това бе място за срещи за приятелите на Ратърър и сестра му, които имаха горе-долу еднакво отношение към живота. Там се

танцуваше, играеше се на карти и доста открито и без стеснение се вртеше любов. Наистина дотогава Клайд не би могъл и да си представи, че е възможно една майка като госпожа Ратърър да бъде явно незаинтересована и равнодушна спрямо държането и нравствеността изобщо. Не би могъл да си представи, че коя да е майка би насърчавала такова свободно другаруване, каквото съществуваше между момчета и момичета в нейния дом.

И много скоро благодарение на няколкото сърдечни покани, отправени му от Ратърър, той стана постоянен член на тази компания — компания, която, от една гледна точка (схващанията им и доста просташкият английски, който говореха), будеше у него пренебрежение. От друга гледна точка, тяхната непринуденост, жарът, с който уреждаха разни срещи и забавления, го привличаха към тях. Защото за първи път това общуване му позволяваше, ако пожелае, да си намери приятелка, стига да може да събере смелост. А това, благодарение на доброжелателната помощ на Ратърър, сестра му и приятелите им, той скоро се помъчи да направи. Всъщност цялата работа започна още при първото му идване у Ратърърови.

Луиза Ратърър работеше в манифактурен магазин и често закъсняваше за вечеря. В този случай тя се прибра чак в седем и затова семейството отложи вечерята си. Междувременно дойдоха две приятелки на Луиза да се посъветват с нея във връзка с нещо и като разбраха, че още я няма, и видяха Ратърър и Клайд, разположиха се като у дома, доста заинтригувани от Клайд и контешките му нови дрехи. Понеже той, който и жадуваше за момичета, и се стесняваше от тях, се държеше нервно и настрана, те погрешно сметнаха, че се мисли за нещо повече от тях. Ето защо, засегнати, решиха да покажат колко са интересни всъщност — да му вземат ума, не по-малко от това! А той намираше грубоватото им оживление и безочливост за много привлекателни — толкова привлекателни, че скоро бе покорен от прелестите на едната, някоя си Хортензия Бригз, която като Луиза не беше нищо повече от обикновена продавачка в един от големите магазини, но хубава, черноока и с голямо самочувствие. И въпреки това още от първия миг той си даде сметка, че тя е достатъчно недодялана и вулгарна — много далече от онзи тип момиче, каквото си беше представял в мечтите си.

— А, още ли не се е прибрала? — високо попита Хортензия, щом Ратърър я въведе, и тя видя Клайд до един от прозорците да гледа навън. — Колко жалко! Е, ще трябва малко да я почакаме, ако нямаш нищо против. — Последните думи бяха изречени наперено и с фасон, който недвусмислено значеше: „Че кой би имал нещо против нашето присъствие!“ И започна веднага да се гласи и да се любува на себе си пред огледалото, сложено на жълтата поличка, която красеше студената камина в обедната. А приятелката й Грета Милър додаде:

— Ах, божичко, разбира се! Надявам се, че няма да ни изгониш, преди да се върне сестра ти. Не сме дошли за вечеря. Ние мислихме, че вече сте се нахранили.

— Как пък го измисли това „да ни изгониш“! — отвърна безцеремонно Ратърър. — Като че ли някой може да ви изгони вас двете, ако не искате да си вървите! Сядайте, курдисайте си грамофона или правете нещо друго, каквото си искате. Вечерята скоро ще е готова, а Луиза може да си дойде всеки момент. — Той се върна в обедната да довърши вестника, който беше зачел, след като се поспря да ги запознае с Клайд. А Клайд поради външния вид и важността, която си придаваха двете момичета, се почувства изведнъж сякаш е бил изоставен в открита ладия сред непознато море.

— Ах, не ми разправяй за ядене! — възкликна Грета Милър, която спокойно разглеждаше Клайд, като че ли преценяваше вътрешно дали е подходяща плячка, или не, докато накрая реши, че е. — Като си помисля само за сладоледа, тортата, баницата и сандвичите, дето ни чакат още тая вечер! Тъкмо се канехме да предупредим Луиза да не вземе да се натъпче отсега. Кити Кийн празнува рожден ден тая вечер, нали знаеш, Том, и ще има голяма торта и така нататък. Нали ще дойдеш после, а? — довърши тя, като си мислеше за Клайд и вероятността да дойде и той.

— Не съм имал такова намерение — спокойно забеляза Ратърър. — Ние с Клайд се канехме да отидем след вечеря на театър.

— О, колко глупаво — обади се Хортензия Бригз не за друго, а за да привлече вниманието към себе си и да го отвлече от Грета. Тя още стоеше пред огледалото, но сега се обърна, за да хвърли пленителна усмивка към всички и по-специално към Клайд, на когото, както си въобразяваше, Грета беше пуснала въдица. — А пък бихте могли да дойдете да потанцувате. Според мен намерението ви е тъпо.

— Разбира се, не мислите за нищо друго, освен за танци, вие и Луиза — отряза я Ратърър. — Чудно ми е, че не ви се ще да си починете малко от време на време. Аз съм по цял ден на крака и ми се приисква да поседна за малко сегиз-тогиз. — Той можеше да бъде понякога много прозаичен.

— Ах, не ми разправяй за седене! — възрази Грета Милър с надменна усмивка и плавна танцова стъпка с левия крак. — Само като си помисля за всичките срещи, дето ни чакат тая седмица! О, божичко! — Очите и веждите й се вдигнаха нагоре и тя трагично стисна ръце. — То е просто ужасно, колко още има да танцуваме тая зима, нали, Хортензия? В четвъртък вечер и в петък вечер, и в събота, и в неделя вечер! — Тя кокетно броеше на пръсти. — О, божичко! То е направо ужасно! — Грета погледна Клайд с умоляващ, търсещ съчувствие поглед. — Знаеш ли къде бяхме оная вечер, Том — Луиза с Ралф Торп, Хортензия с Бърт Гетлър, аз с Уили Басик… в „Пигрейн“ на Уебстър авеню. О, само да беше видял кои бяха там! Там бяха Сам Шафър и Тили Бърнз. И танцувахме до четири сутринта. Мислех, че няма да мога да се държа на крака. Не знам откога не съм била така уморена!

— О, божичко! — намеси се Хортензия на свой ред и трагично вдигна ръце. — Мислех си, че няма да мога да отида на работа на другата сутрин. Едва виждах клиентите пред очите си. А пък майка ми колко ми се сърди! Божичко! Още не й е минало. Тя не е чак толкова против съботите и неделите, ама тия вечери през седмицата и като трябва да ставам в седем на другата сутрин. Божичко… като вземе да ми опява!

— И според мене е напълно права — забеляза госпожа Ратърър, която тъкмо в този момент влезе с чиния картофи и хляб. — Вие ще се разболеете, и двете, и Луиза също, ако не си почивате малко повече. Аз все й разправям, че няма да може да си запази службата, нито ще може да работи, ако не спи повече. Но и тя толкова ме слуша, колкото Том; с други думи, изобщо не ме слуша.

— Е, не можеш да искаш от човек на работа като моята да се прибира винаги рано, майко — възрази Ратърър и замълча. А Хортензия Бригз добави:

— Божичко, аз бих умряла, ако трябваше да остана вкъщи дори една вечер! Трябва да имаш и малко развлечение, като работиш по цял ден!

„Колко непринудено е всичко в това семейство — мислеше си Клайд. — Колко свободно и безгрижно. Ами прелъстителното и весело позиране на тези две момичета? И родителите им очевидно нямат нищо против това.“ Да можеше да има приятелка, хубава като тази Хортензия Бригз с малката и чувствена уста и блестящите и дръзки очи.

— Като си легна рано два пъти в седмицата, повече не ми трябва — заяви кокетно Грета Милър. — Баща ми ме мисли за луда, но ако спя повече, направо ще си навредя. — Тя се изсмя закачливо, а Клайд въпреки простия й и неправилен говор се чувстваше очарован. Това беше самата младост, жизнерадост, свобода и жажда за живот!

И тъкмо в този миг входната врата се отвори и вътре влезе бързешком Луиза Ратърър — стройно енергично девойче със среден ръст; тя носеше подплатена с червено наметка и мека синя филцова шапка, нахлупена ниско над очите. Противно на брат си, Луиза беше жива и дейна, по-гъвкава и по-хубава, както другите две момичета.

— Я гледай кое е дошъл! — възкликна тя. — Вие, двете птиченца, сте ме изпреварили и тука, а? Да, тая вечер ме хванаха заради някаква бърканица в сметката. И трябваше да се кача горе в касата. Само че грешката не беше моя. Не са ми разбрали писането. — И едва тогава, забелязала Клайд, веднага заяви: — Обзалагам се, че знам кой е това! Господин Грифитс! Том ми е говорил толкова много за вас. Чудя се защо чак сега ви е довел у нас.

Клайд, много поласкан, промърмори, че и той съжалява за това.

Но двете гостенки, след кратко съвещание с Луиза в малката спалня, където се оттеглиха трите, отново се появиха и при настойчивите покани, които всъщност бяха съвсем излишни, решиха да останат. Клайд, крайно възбуден и оживен поради присъствието им, пламна от желание да направи благоприятно впечатление и да бъде приет тук на равна дружеска нога. А трите момичета, които намираха, че е привлекателен, искаха толкова много да му станат приятни, че за първи път в неговия живот успяха да го накарат да се отпусне пред представителки на другия пол и му помогнаха да развърже езика си.

— Ние тъкмо се канехме да те предупредим да не ядеш толкова много — със смях се обърна Грета Милър към Луиза, — а ето че всички се мъчим да ядем пак. — Тя се смееше от все сърце. — Пък при Кити ще има сладкиши и торти, и какво ли не.

— Ох, божичко, и ще трябва да танцуваме отгоре на всичко това. Мога да кажа само: господ да ми е на помощ! — намеси се Хортензия.

Особено сладката й уста, както я виждаше той, и начинът, по който я извиваше, когато се усмихваше, караше Клайд да се топи от възторг и удоволствие. Тя му се виждаше направо прелестна… очарователна! Впечатлението, което Хортензия му правеше, го караше да преглъща по-бързо и малко остана да се задави с кафето, което току-що му бяха поднесли. Той прихна да се смее, обзет от неудържима веселост.

В този миг тя се обърна към него и рече:

— Вижте сега пък какво му направих!

— О, това не е всичко, каквото сте ми направили! — възкликна Клайд, обзет изведнъж от вдъхновение и прилив на помисли и смелост. Неочаквано, поради въздействието й върху него, той се почувства дързък и смел, макар малко глупав, и добави: — Знаете, като че ли съм малко пиян от всичките тия хубави лица наоколо.

— Хей, хей, не се предавай толкова лесно тука, Клайд — весело го предупреди Ратърър. — Тия заговорнички ще те впримчат и ще те накарат да ги водиш, където поискат. По-добре да не се захващаш.

И наистина Луиза Ратърър, без ни най-малко да се смути от това, което брат й току-що каза, подхвърли:

— Вие танцувате, нали, господин Грифитс?

— Не, не танцувам — отговори Клайд, върнат внезапно към действителността от този въпрос и дълбоко наскърбен от мисълта каква спънка можеше да се окаже това в тази компания. — Но само да знаете колко би ми се искало да умея сега! — добави той галантно и почти умолително, като изгледа първо Хортензия, после Грета Милър и Луиза.

Всички се престориха, че не забелязват предпочитанието му, при все че Хортензия бе погъделичкана от успеха си. Самата тя не беше убедена, че той чак толкова много й харесва, но все пак беше нещо да удържи тъй лесно такава победа над другите. И другите го усетиха.

— Колко жалко! — забеляза тя малко равнодушно и с чувство на превъзходство, след като се увери, че Клайд предпочита нея. — Ако умеехте, бихте могли да дойдете с нас, вие и Том. При Кити главно ще се танцува.

Клайд се почувства съкрушен и доби съкрушен вид. Като си помислеше, че това момиче, което го привличаше повече от всички други тук, можеше тъй леко да отблъсне и него, и неговите мечти и желания, и то само защото не умее да танцува! И за всичко това бе виновно проклетото му домашно възпитание! Чувстваше се сломен и измамен. Какъв ли дръвник трябва да им се вижда, като не умее да танцува! Луиза Ратърър също изглеждаше малко озадачена и равнодушна. Но Грета Милър, която му харесваше по-малко от Хортензия, му се притече на помощ и каза:

— О, не е чак толкова трудно да се научите. Ако искате, само за няколко минути ще ви покажа след вечеря. Те са само няколко стъпки, дето трябва да ги знаете. Освен това бихте могли да дойдете и така, стига да искате.

Клайд щял да бъде благодарен (и й го каза) и непременно щял да се научи при пръв удобен случай било тука, било другаде. Питаше се защо не е отишъл досега на някой курс по танци. Но това, което го огорчаваше най-много, беше привидното равнодушие на Хортензия, след като й показа недвусмислено, че я харесва. Може би този Бърт Гетлър, когото споменаха преди малко и с когото беше ходила да танцува, му пречеше да я заинтересува. Нима никога нямаше да има късмет в тия работи? О, божичко!

Но в същия миг, когато вечерята свърши и докато другите още разговаряха, първата, която пусна танцова плоча и се приближи към него с протегнати ръце, беше Хортензия, твърдо решила да не се остави така да я надмине съперницата й. Клайд нито я интересуваше, нито я привличаше особено, поне не до такава степен, че да полага някакви усилия като Грета. Но щом приятелката й възнамеряваше да го покори по този начин, какво й пречеше да я изпревари? И тъй, докато Клайд изтълкува промяната в държанието й до такава степен, щото да реши, че Хортензия го харесва повече, отколкото му се е сторило, тя го хвана за ръцете, като си мислеше в същото време, че е много срамежлив. Обаче, като сложи едната му ръка около кръста си, стиснала другата в своята при рамото, тя му каза да наблюдава нейните крака и своите и започна да му показва няколко основни стъпки на танца. Но колкото ревностен и благодарен да беше той — почти пресилен и смешен, — тя не го харесваше чак толкова, струваше й се малко неопитен и твърде млад. Същевременно имаше у него някакъв

чар, който будеше у нея желанието да му помогне. И скоро Клайд се движеше с нея доста леко, след това танцува с Грета, после с Луиза, но все искаше да е с Хортензия. Най-сетне те провъзгласиха, че се е научил достатъчно, за да дойде с тях, стига да иска.

И сега мисълта да бъде близо до нея, да може пак да танцува с нея, го привличаше толкова много, че въпреки появяването на сцената на трима младежи, между които същият Бърт Гетлър, дошли да ги съпроводят, и макар той и Ратърър да бяха се разбрали преди това да ходят заедно на театър, Клайд не можа да се сдържи да не покаже колко много би предпочел да отиде с другите — дотолкова, че в края на краищата Ратърър се съгласи да се откаже от театъра. Те скоро поеха; и Клайд бе много натъжен, че не може да върви с Хортензия, която беше с Гетлър, и го възненавиди заради това, но въпреки всичко се стараеше да бъде любезен с Луиза и Грета, които му оказваха достатъчно внимание, за да се отпусне и не се притеснява. Ратърър, забелязал доколко приятелят му се е увлякъл, щом остана за миг насаме с него, каза:

— По-добре ще е да не се заплесваш много-много по тая Хортензия Бригз. Мисля, че не е сериозна с никого. Ходи с тоя Гетлър и с други. Само ще те използва и може нищо да не получиш от нея.

Но Клайд, въпреки това честно и добронамерено предупреждение, не можеше да бъде разубеден. Попаднал под влиянието на очарователната усмивка, магията и устрема на движението и младостта, той бе напълно заслепен и би дал и направил всичко за още една усмивка, още един поглед или стискане на ръка. И всичко това въпреки факта, че имаше работа с момиче, което като пеперудка само не знаеше накъде отива и тъкмо сега започваше да разбира колко удобно и изгодно е да използва момчета на своя възраст или малко по-големи, за да получава каквито поиска развлечения или дрехи.

Рожденият ден излезе само един от тези изблици на стремежа у младите да си намерят другар. Домът на Кити Кийн не беше много повече от колиба на бедняшка улица, сгушена под голи декемврийски дървета. Но за Клайд, поради неочаквано разпалилото се у него влечение към хубавинко личице, тя доби багрите, формата и блясъка на

романтиката. А младите момичета и момчета, които срещна там — момичета и момчета от типа на Ратърър, Хеглънд и Хортензия, бяха също кръв и плът на енергия, непринуденост и дързост, за притежаването на които би дал и душата си. И колкото да е странно, въпреки че беше малко нервен поради новите си другари, напълно се включи във веселбата.

И в този случай му бе съдено да види непосредствено как се държат известен тип девойки и младежи — нещо, което за щастие или за нещастие (вземете го, както желаете), никога не бе виждал досега. Имаше например един вид чувствени танци, на които Луиза, Хортензия и Грета се отдаваха с най-голямо безгрижие и самоувереност. Същевременно някои от тези младежи носеха уиски в плоски шишета в задния си джоб, от които пиеха не само самите те, но черпеха и другите — момчетата и момичетата наред.

И това допринесе немалко за всеобщото веселие: отношенията им станаха по-интимни и те въртяха любов едни с други, включително и Хортензия, Луиза и Грета. От време на време имаше и свади. И като че ли нямаше нищо необикновено, както забеляза Клайд, един или друг младеж да попрегърне някое момиче зад вратата, да го сложи на скута си в някое усамотено ъгълче, да се поизлегне с него на някое канапе и да му шепне интимни и безспорно приятни за него неща. И макар че нито веднъж не забеляза Хортензия да прави това, все пак, както виждаше, тя не се свенеше да сяда в скута на разни момчета или да си шепне с разни съперници зад вратата. И това за известно време така го обезсърчи и едновременно разгневи, та чак реши, че не може и не иска да има повече нищо общо с нея — тя беше твърде леснодостъпна, вулгарна, лекомислена.

В същото време, понеже беше пил от разните питиета, които му бяха предлагали (за да не личи, че има по-малко житейски опит от другите), и беше стигнал до състояние на смелост и дързост, с каквито обикновено не се отличаваше, той си позволи полуумолително и полуукорно да й заговори за твърде свободното й поведение:

— Вие сте флиртаджийка, това сте! На вас ви е все едно на кого ще завъртите главата, нали?

Той й го каза, когато двамата танцуваха в един и нещо след полунощ, а някакъв младеж на име Уилкенз свиреше на доста

разстроеното пиано. Тя се мъчеше добродушно и все пак кокетно да му покаже нова стъпка и го гледаше с развеселен и чувствен поглед.

— Какво искате да кажете с „флиртаджийка“? Не ви разбирам.

— Не разбирате, а? — отвърна Клайд малко ядно, като все още се мъчеше да прикрие истинското си настроение с престорена усмивка. — Разправяли са ми за мис. Вие ги въртите всичките.

— О, така ли? — отговори девойката доста разсърдена. — Е, не съм се чак мъчила да ви завъртя главата на вас, нали?

— Добре де, не се сърдете! — наполовина й се замоли, наполовина й се скара Клайд, уплашил се, че навярно си е позволил твърде много и може сега да я загуби съвсем. — Не искам да кажа нищо лошо с това. Не можете да отречете, че се оставяте много от тия момчета да въртят с вас любов. Във всеки случай изглежда, че ви харесват.

— О, да, предполагам, че ме харесват. Но аз не мога да им го забраня, нали?

— Вижте какво, ще ви кажа едно нещо — изтърси той самохвално и разгорещено. — Аз бих могъл да харча за вас много повече от тях! Аз имам пари!

Само преди миг си беше помислил за петдесет и петте долара в банкноти, тъй хубаво сместили се в джоба му.

— Ах, не знам — отвърна тя, немалко заинтригувана от това парично предложение (нали беше предложение!) и същевременно с немалко повдигнато самочувствие от факта, че може да запалва почти всички младежи по този начин. Тя беше всъщност възглупава, много лекомислена и влюбена в собствените си прелести, заглеждаше се във всяко огледало, възхищаваше се от своите очи, коса, ръце, снага и упражняваше особено пленителна усмивка.

Същевременно не можеше да не й подейства фактът, че Клайд беше доста привлекателен наглед, макар толкова зелен. Обичаше да дразни такива новаци. Той беше глупавичък, както й се струваше. Но беше на работа в „Грийн Дейвидсън“, добре облечен, без съмнение имаше достатъчно пари, както твърдеше, и беше готов да ги харчи за нея… Някои от онези, които харесваше най-много, нямаха кой знае колко пари за харчене.

— Колко момчета с пари са готови да ги харчат за мен! — Тя отметна глава, премигна и се усмихна с най-омайната си усмивка.

Лицето на Клайд веднага се помрачи. Вълшебството на погледа й беше твърде много за него. Челото му се смръщи и се отпусна отново. Очите му пламнаха жадно и с огорчение и в тях пролича предишното негодуване против живота и лишенията. Без съмнение всичко, което тя каза, бе вярно. Имаше други, които притежаваха повече и биха харчили повече. Той се хвалеше и ставаше смешен, а тя му се присмиваше!

След миг Клайд добави посърнало:

— Предполагам, че е наистина така. Но не вярвам, че може да ви желаят повече, отколкото аз.

Неочакваната правдивост на тези думи доста я поласка. В края на краищата той не беше чак толкова лош. Те грациозно се плъзгаха из стаята под звуците на неспирната музика.

— Е, аз не флиртувам навсякъде, както тука. Тези момчета и момичета се познават всички. Ние винаги ходим навсякъде заедно. Не бива да обръщате внимание на това, което виждате тук.

Тя хитро лъжеше, но то му действаше утешително въпреки всичко.

— Ах, какво не бих дал, само да бъдете добра към мен! — замоли й се той с отчаяние и въпреки това с възторг. — Никога не съм виждал момиче, което да желая повече от вас. Вие сте чудесна. Луд съм по вас! Защо не излезете с мен да вечеряме и след това да ви заведа на театър? Не искате ли да го направим утре вечер или в неделя? Това са двете ми свободни вечери, през другите съм на работа.

Хортензия първо се поколеба, защото и сега още не беше толкова сигурна, че иска да продължи тази връзка. Трябваше да мисли за Гетлър, да не казва нищо за неколцина други, всичките ревниви и настръхнали. Дори Клайд да харчеше пари за нея, може би не би искала да се обвързва с него. Той отсега беше прекалено пламенен и можеше в бъдеще да й създаде неприятности. Същевременно присъщото й естествено кокетство не й позволяваше да се откаже от него. Можеше да падне в ръцете на Грета или Луиза. Поради това най-после се съгласи да се види с него следващия вторник. Но не биваше да идва у тях или да я изпраща тази вечер — тя си имаше кавалер, господин Гетлър. Ала следващия вторник в шест и половина до „Грийн Дейвидсън“ А Клайд я увери, че първо ще вечерят при Фрисел, а след

това ще гледат „Корсарят“, музикална комедия, в театър „Либи“, само през две пресечки от ресторанта.

XII

Колкото и банална да се вижда тази връзка на някои, тя беше от огромно значение за Клайд. До този ден никога не беше срещал момиче с такъв чар, което би го удостоило с погледа си, или поне така си го представяше. А сега беше намерил такова момиче, и то хубаво и наистина се беше заинтересувало от него дотолкова, че да се съгласи да отиде с него на вечеря и на театър. Вярно беше, изглежда, че Хортензия е флиртаджийка и не е наистина искрена с никого и че може би отпърво едва ли щеше да съсредоточи вниманието си върху него, но кой знае… може ли някой да каже?

И вярна на обещанието си, другия вторник тя дойде на срещата на 14-та улица и „Уайондот“, близо до „Грийн Дейвидсън“. Той бе тъй развълнуван, поласкан и прехласнат, че почти не можеше да сложи объркани си мисли и чувства в някакъв приличен ред. За да покаже, че е достоен за нея, Клайд се беше докарал почти по ексцентричен начин — с напомадена коса, папийонка, ново копринено шалче и копринени чорапи, които да подчертават лъскавите му кафяви обувки, купени специално за този случай.

Но щом видя отново Хортензия, не можа да разбере дали всичко това има някакво значение за нея. Защото в крайна сметка тя се интересуваше от собствената си външност. И нещо повече — обичайна за нея хитрина, — беше решила да го остави да я чака почти до седем часа, закъснение, което го докара до най-мрачно настроение, докато стоеше там. Защото да речем, че въпреки всичко между запознаването им и днешната среща е решила, че той не й допада и не иска да го види повече… Е, тогава ще трябва да мине без нея, разбира се. Но това ще е доказателство, че не може да заинтересува хубаво момиче като нея въпреки всичките хубави дрехи, които може сега да носи, и парите, които може да харчи. Беше решил, че има ли приятелка, или не, няма да се съгласи тя да не е хубава. За Ратърър и Хеглънд като че ли беше все едно дали момичето, с което ходят, е привлекателно, или не, но за него това имаше решаващо значение. От мисълта да се задоволи с момиче, което не е тъй привлекателно, почти му прилошаваше.

И въпреки това сега стоеше тук, на ъгъла, в мрака, обкръжен от блясъка на безбройни реклами и светлини наоколо, със стотици минувачи, които бързаха насам-натам, а на лицето на мнозина от тях беше изписана мисълта за приятни намерения и срещи… пък той, само той може би ще трябва да си върви и да отиде някъде другаде, да яде сам, да отиде на театър сам, да се върне у дома сам, а след това пак да тръгне на работа сутринта. Тъкмо беше стигнал до заключението, че е човек без късмет, когато наблизо се отдели от тълпата лицето и фигурата на Хортензия. Беше елегантно облечена с черен кадифен жакет с червеникавокафява яка и маншети и голяма барета от същия плат с червена кожена тока отстрани. Бузите и устните й бяха леко начервени. Очите й блестяха. И както винаги с всичко се мъчеше да покаже, че е много доволна от себе си.

— О, здравейте, аз съм закъсняла, нали? Не зависеше от мен. Виждате ли, бях забравила, че имах среща с друго момче, мой приятел… едно, как да кажа, чудесно момче… и чак сега се сетих, че имам две срещи. Съвсем се обърках тогава. Трябваше да направя нещо с единия от вас. Тъкмо се канех да ви се обадя по телефона и да се уговоря за друга вечер, но ми дойде наум, че няма да сте там след шест. Том никога не остава след шест. А Чарли винаги остава поне до шест и половина, понякога и по-късно, и е чудесно момче в това отношение: нито се цупи, нито нещо друго. Канеше се също да ме заведе на театър и на вечеря. Той работи на щанда за пури тук, в „Орфия“. Затова се обадих на него. Е, не му стана чак много приятно. Но му казах, че ще изляза с него друг път. А, не се ли радвате? Не смятате ли, че съм много добра с вас, като разочаровам заради вас толкова хубаво момче като Чарли?

Беше забелязала под око разтревожения, ревнив и плах поглед на Клайд, докато говореше за другото момче. И мисълта, че го е накарала да ревнува, бе истинска наслада за нея. Беше й ясно, че е налапал здраво въдицата. Затова Хортензия тръсна глава, усмихна се и тръгна в крак с него по улицата.

— Дума да не става, че беше мило от ваша страна да дойдете — пряко сили каза Клайд, макар че споменаването на Чарли като „чудесно момче“ сякаш стана причина да му се свият едновременно и гърлото, и сърцето. Какъв шанс имаше да задържи едно толкова хубаво и своенравно момиче? — Но да ви кажа, вие изглеждате много шик

тази вечер — продължи той, като си налагаше да говори и сам беше малко изненадан, че може да го направи. — Харесва ми тая шапка, много ви прилича, и жакетът също. — Той открито я оглеждаше, очите му светнаха от възхищение и се изпълниха със страстен копнеж. Би искал да я целуне по хубавата й уста, само че не смееше тука… нито някъде другаде засега. — Никак не ми е чудно, че трябва да отказвате срещи. Вие сте много хубава. Не искате ли да се закичите с рози? — Те тъкмо минаваха край цветарница и изложените рози го подсетиха да й подари цветя. Беше чувал Хеглънд да казва, че жените предпочитали мъже, които проявяват внимание към тях.

— О, да, бих искала малко рози — отговори тя и влезе в магазина. — Или може би малко от тези теменужки. Много са хубави. Май че повече подхождат на този жакет.

Беше доволна, като си помисли, че Клайд не се стиска да й предложи цветя. Също, че казва за нея такива приятни неща. Същевременно беше убедена, че е момче, което е имало много малко (ако изобщо е имало) работа с момичета. А тя предпочиташе младежи и мъже, които бяха по-опитни, не се ласкаеха толкова лесно от нея, които не беше толкова лесно да задържи. И все пак неволно й минаваше през ума, че Клайд като тип е по-добър от момчетата и мъжете, с които бе свикнала, по-фин. По тази причина въпреки неговата непохватност (според нея) беше склонна да го търпи… да види как ще се оправи по-нататък.

— Да, тия са доста хубави! — възкликна тя, взе големичко букетче теменужки и си го забоде. Тези ще са.

И докато Клайд ги плащаше, тя застана пред огледалото да ги нагласи по вкуса си. Най-после, доволна от ефекта, се обърна и рече:

— Е, аз съм готова! — И го хвана под ръка.

Клайд, постреснат от свободното й държане и превземки, не знаеше за какво друго да говори, но нямаше защо да се тревожи: главното, което я интересуваше в живота, беше самата тя.

— Божичко, и тая седмица каква беше за мен, да ви кажа! Всяка нощ съм се прибирала в три. А в неделя, кажи-речи, призори. А пък снощи бяха едни лудории, не ти е работа! Били ли сте някога при Бъркет, дето е до Гифърд Фери? О, шикозно заведение, малко над Биг Блу на 39-та улица. Дансинг през лятото, а зиме, като замръзне, можете да се пързаляте с кънки или да танцувате на леда. И чудно оркестърче!

Клайд наблюдаваше играта на устните й, блясъка на очите и бързите жестове, без да се замисля много-много за това, което тя казваше — почти без да я чува.

— С нас беше Уолъс Троун… божичко, каква зодия е това момче!… После, когато седнахме да ядем сладолед, той влезе в кухнята и си начерни лицето, сложи си келнерска престилка и дреха и се връща да ни сервира. Много е смешен! И какви смешни фокуси прави с чиниите и лъжиците!…

Клайд въздъхна, понеже в никой случай не притежаваше такива заложби, както даровитият Троун.

— А после, в понеделник сутрин, когато се прибрахме, беше почти четири, а трябваше да стана пак в седем. Съвсем бях загинала. Бях готова да зарежа работата и щях да я зарежа, само че ми дожаля за симпатичните хора в магазина и за господин Бек. Той е началник на моя отдел, знаете, и да ви кажа, как го измъчвам тоя нещастник! Аз съм направо безмилостна в тоя магазин. Един ден идвам късно следобед; едно от другите момичета нави контролния часовник с моя ключ, разбирате, нали, а той бил в преддверието и го видял, и ми казва после, към два следобед: „Вижте какво, госпожице Бригз (той винаги ме нарича «госпожица Бригз», защото не му позволявам да ми вика другояче; ще започне да става нахален, ако му позволя), тая работа няма да върви така, да си давате ключа. Няма да повтаряте тоя номер. Това тук не е кабаре!“ А пък аз взех, че се разсмях. Някой път много се ядосва, с всичките нас. Но аз пак го поставям на място. Има малко слабост към мен, знаете, за нищо на света не би ме уволнил, не и той! Та му казвам: „Вижте какво, господин Бек, не ви позволявам да ми говорите с тоя тон. Нямам навика да закъснявам често. И нещо повече, това тук не е единственото място, където мога да работя в Канзас сити. Ако не мога да закъснявам от време на време, без да ми се опява за това, идете да съобщите горе да ме уволнят и толкова, разбирате ли?“ Нямах намерение да го оставя да се отърве току-така. И точно както си мислех, той омекна. Каза ми само: „Добре, няма значение, аз само ви предупреждавам. Следващия път може да ви види господин Тирни и тогава ще ви се представи случай да си опитате късмета в някой друг магазин.“ Той знаеше, че и неговото, и моето са само празни заплахи. И пак ме наду смях. А след две минути го видях и той да се смее с

господин Скот. Но, божичко, аз положително си позволявам там понякога твърде много!

По това време двамата с Клайд, без той да бе продумал, кажи-речи, нито дума и за голямо негово облекчение и удоволствие, стигнаха в ресторанта Фрисел. И за първи път в живота си той изпита удоволствието да кавалерства на едно момиче на такова място. Сега наистина започваха да му се случват някои неща, които с право можеше да нарече „преживелици“. Нервите му бяха опънати до краен предел от тази любовна история. Много високото самомнение на Хортензия, ярката светлина, в която тя рисуваше себе си като момиче, интимно с толкова много младежи и девойки, прекарващи весело времето си, го караха да чувства, че до този час изобщо не е живял. Той бързо изреждаше в ума си различните неща, които му беше разказала: ресторанта „Бъркет“ на Биг Блу, пързаляне и танци на леда… Чарли Троун… младият продавач на щанда за пури, с когото бе имала среща тази вечер… господин Бек, който бил толкова лапнал по нея, че не можел да се реши да я уволни. А когато я видя как си поръчва каквото й хрумне, без да мисли за неговата кесия, бързо огледа нейното лице, фигура, формата на пръстите и китката, които винаги така подсказват нежността и закръглеността на ръката, изпъкналостта на доста налелите се вече гърди, извивката на веждите, заобления привлекателност на гладките й бузи и брадичка. Имаше и нещо в тона на гласа й, сладък и мек, който някак го привличаше и вълнуваше. За него този тон беше възхитителен. Божичко, само да можеше такова момиче да бъде съвсем негово!

И вътре, както и вън, тя продължаваше да бърбори за себе си, очевидно без да й прави никакво впечатление фактът, че вечеря тук, в заведение, което той бе смятал за съвсем изключително. Когато не се зяпаше в огледало, Хортензия разглеждаше листа за ястия и решаваше какво й се иска: агнешко с ментово желе… никакъв омлет, никакво говеждо… а, да, филе миньон с гъби. Накрая тя се установи на това, гарнирано с целина и карфиол. И би пила един коктейл. О, да, Клайд беше чувал Хеглънд да казва, че никоя вечеря не струва, без да се пийнат една-две чаши, затова сега беше несмело предложил коктейл. И след като изпи един и втори, тя като че ли стана по-топла, по-весела и още по-бъбрива.

Но през цялото време, както забелязваше Клайд, поведението й, що се отнася до него, беше доста сдържано, безлично. Ако дори за миг се решеше да насочи разговора съвсем мъничко към тях двамата и големия му интерес към нея, към това дали тя изпитва наистина по-дълбоко чувство към някой друг младеж, Хортензия го прекъсваше, като заявяваше, че харесва еднакво всички момчета. Всички били толкова чудесни… толкова мили с нея. И трябвало да бъдат. Когато не били, не искала да има нищо общо с тях занапред. „Връзвала им тенеке“, както веднъж го каза. Тя примигваше с живите си очи и тръскаше предизвикателно глава.

И Клайд беше пленен от всичко това. Нейните жестове, нейните пози, гримаси и маниери бяха чувствени и прелъстителни. Като че ли обичаше да дразни, да обещава, да се излага без съпротива на известни нападки и заключения, а след това да се отдръпва и да се преструва, че в това не е имало нищо сериозно, че не е доловила нищо, освен най-сдържани помисли по неин адрес. Вълнението и желанието на Клайд се поддържаха само от близостта й. Това беше мъка, но сладка мъка. Той се терзаеше от мисли колко чудесно би било да може да я притисне до себе си, да я целува по устата, дори да я хапе! Да впие устни в нейните! Да я задуши с целувки! Да кърши и милва хубавата й снага! От време на време тя го поглеждаше преднамерено с копнеж в очите и той чувстваше направо да му прилошава и прималява — почти да му се гади. Единствената му мечта беше по някакъв начин, било с личното си очарование, било с пари, да й стане интересен.

И въпреки всичко, след като я заведе на театър и я изпрати до дома й, не виждаше да е отбелязал някакъв явен напредък. Защото през време на цялото представление на „Корсарят“ в театър „Либи“ Хортензия, която поради не особения си интерес към него, беше наистина заинтересована от пиесата, не говореше за нищо друго, освен за други подобни пиеси, които бе гледала, за артистите и артистките и какво мислела за тях и с кой именно младеж е била на представлението. И Клайд, вместо да я превъзхожда в духовитостта и предизвикателните изказвания и да противопоставя свои преживелици на нейните, се видя принуден да се задоволи да одобрява думите й.

А тя през цялото време мислеше, че е направила ново истинско завоевание. И понеже вече не беше целомъдрена и бе убедена, че той има парици, които може да похарчи за нея, у нея се породи мисълта да

бъде достатъчно мила — нищо повече, колкото да го задържи, да го държи — ако може нащрек, — а в същото време да си върви по своя път, да се наслаждава колкото може с други и да кара Клайд да купува и да прави за нея разни неща… когато не е прекалено заета с други, по-интересни срещи.

XIII

В течение поне на четири месеца всичко вървеше точно така. След като се запозна с нея по този начин, Клайд посвещаваше значителна част от свободното си време да привлече Хортензия до такава степен, че тя да се интересува от него поне толкова, колкото, изглежда, се интересуваше от други. Същевременно не можеше да каже дали някой би успял да я накара да се влюби в него. Нито можеше да повярва, че във всичко това се крие само безобидно другарство. И все пак тя бе тъй съблазнителна! Клайд подлудяваше при мисълта, че ако най-лошите му подозрения излязат верни, в края на краищата тя може да го ощастливи със своята благосклонност. Беше така пленен от окръжаващия я полъх на чувственост и изменчивост, от желанието, което прозираше в нейните жестове, настроения, глас, от начина, по който се обличаше, че не можеше и да помисли да се откаже от нея.

Обратно, според Хортензия той глупаво тичаше по нея. И като виждаше това, тя го държеше на разстояние, от време на време го отбягваше, принуждаваше го да се задоволи с малко повече от трохите на нейното внимание, а в същото време го ощастливяваше с разкази и описания за други събирания и срещи, които будеха у него чувството, че не може да търпи повече да ходи подире й по този начин. Тогава, обзет от яд, си казваше, че няма да се вижда с нея занапред. Без друго не можеше да получи нищо от нея. Но щом я видеше пак, щом се изправеше пред студеното безразличие във всичко, което тя казваше и вършеше, губеше смелост и не можеше да помисли да скъса връзката си с нея.

Тя не се стесняваше при това да говори за неща, от които имала нужда или би искала да има — разни дреболии отначало: ново пухче за пудра, червило, кутия пудра или шишенце парфюм. След време и без да се съгласи на нещо повече от няколко невинни и мимолетни милувки — интимно и морно отпускане в прегръдките на Клайд, което обещаваше много, но никога не довеждаше до нищо, — тя стана толкова дръзка, че в различни моменти и по различни начини му

посочваше чанти, блузи, пантофки, чорапи, шапка, които би искала да си купи, ако той имаше достатъчно пари. А Клайд, за да запази благоволението й и за да я умилостиви към себе си, купуваше тези неща, макар понякога поради известни обстоятелства, свързани със семейството му, да му беше много трудно да го прави. И все пак, както започваше да вижда към края на четвъртия месец, явно беше много малко по-напред в нейната благосклонност, отколкото в началото. Накъсо, той бе погълнат от трескаво и почти болезнено преследване, без някаква определена надежда да бъде възнаграден.

Междувременно, що се отнася до домашните му връзки, ядовете и угнетението — почти безнадеждно неизбежни за всеки, който принадлежеше към семейство Грифитс — си оставаха все същите, както винаги преди. Защото след изчезването на Еста беше настъпил и все още продължаваше период на потиснатост. Само че, доколкото това се отнасяше до Клайд, към нея се добавяше и една загадка, която терзаеше, защото когато в семейство Грифитс се стигнеше до нещо, свързано с пола, надали би могло да се намерят по-тесногръди родители.

Особено вярно беше това за тайната, която от известно време обгръщаше Еста. Тя беше избягала. Не се беше върнала. И доколкото Клайд и другите знаеха, от нея не се беше получило никакво съобщение. Обаче Клайд беше забелязал, че след първите няколко седмици от нейното отсъствие, в течение на които и майка му, и баща му бяха извънредно нервни и угрижени, тревожеха се много къде ли е тя и защо не пише, изведнъж те престанаха да се безпокоят и добиха много по-примирен вид — поне не се измъчваха толкова от положението, което дотогава беше изглеждало съвсем безнадеждно. Той не можеше да си го обясни. Промяната доста биеше на очи и въпреки това нищо не се казваше. А след известно време, един ден, Клайд има случая да забележи, че майка му кореспондира с някого — нещо рядко за нея. Тя имаше толкова малко обществени и делови връзки, че рядко получаваше или пишеше писма.

Един ден обаче, много скоро след като беше постъпил на работа в „Грийн Дейвидсън“, той се прибра следобед по-рано от обикновено и завари майка си наведена над писмо, което, изглежда, беше току-що

пристигнало и което явно много я интересуваше. И като че ли беше свързано с нещо, което трябваше да се крие. Защото, щом го видя, тя веднага спря да чете и смутена и явно развълнувана, стана и прибра писмото, без да каже нито дума за това, което бе вършила. Обаче Клайд, кой знае защо, може би по интуиция, си помисли, че може то да е от Еста. Не беше сигурен. А стоеше и твърде далеч, за да може да види почерка. Но каквото и да беше, майка му не спомена после нито дума за него. Имаше такъв вид, сякаш не искаше той да я пита, а отношенията им бяха тъй сдържани, че и наум не би му дошло да го направи. Клайд само се зачуди, а после отчасти, макар не съвсем, пропъди мисълта за това писмо от ума си.

Един месец или пет седмици след това, тъкмо около времето, когато започваше вече сравнително добре да се справя с работата си в „Грийн Дейвидсън“ и да се интересува от Хортензия Бригз, майка му се обърна към него с много чудноват за нея въпрос. Без да обяснява за какво й трябват или да каже направо, че според нея сега той има по-голяма възможност да й помогне, тя го повика в залата на мисията, когато се върна от работа, и като го загледа необикновено втренчено и развълнувано за обичая си, каза:

— Дали не знаеш, Клайд, откъде бих могла да получа веднага сто долара?

Клайд бе така изумен, че едва повярва на ушите си, понеже само преди няколко седмици дори да се спомене във връзка с него някоя сума, по-голяма от четири-пет долара, щеше да е направо нелепо. Майка му знаеше това. А ето сега го питаше за сто долара и очевидно смяташе, че би могъл да й помогне. И с право, защото и дрехите, и държанието му изобщо подсказваха, че за него са настъпили по-добри дни.

В същото време първата му мисъл беше, разбира се, че е забелязала как е облечен и как живее и се е убедила, че не й казва истината за това, което печели. И отчасти то беше вярно, само че поведението на Клайд се бе така променило напоследък, че и майка му се видя принудена коренно да промени отношението си към него и започваше вече много да се съмнява дали ще успее да запази контрола си над него. Напоследък, откакто бе постъпил на последната си служба, по една или друга причина й се струваше, че е станал по-благоразумен, по-самоуверен, по-малко колеблив, склонен сам да си

урежда живота и да не споделя нищо с другите. И докато това немалко я тревожеше в едно отношение, то доста я радваше в друго. Защото да види Клайд, който поради своята чувствителност и нервност като че ли винаги бе представлявал проблем за нея, да се развива по този интересен начин, беше нещо! Макар че като си помислеше за контенето му напоследък, беше се чудила и тревожила в каква ли среда е попаднал. Но понеже работното му време бе толкова дълго и всепоглъщащо, а всичките пари, които печелеше, май отиваха за дрехи, струваше й се, че тя няма истинско основание да се оплаква. Единствената й друга мисъл бе, че може да е започнал да постъпва малко себично — да мисли прекалено много за личните си удобства, ала въпреки всичко, като си спомнеше дългите му лишения, нямаше сърце да го укори за каквито да било временни удоволствия.

Клайд, като не беше сигурен какво мисли тя всъщност, само я изгледа и възкликна:

— Че откъде бих могъл да взема аз сто долара, мамо?

В ума му се мярна картината как новонамереният му източник на богатства се изчерпва от такива нечувани и необясними искания и на лицето му веднага се изписа мъка и подозрение.

— Не съм се надявала, че ще можеш да ми намериш всичките тия пари — тактично забеляза госпожа Грифитс. — Аз имам план и ми се струва, че ще мога да събера по-голямата част. Но исках да ми помогнеш да измисля как да намеря останалите. Искаше ми се по възможност да не споделям това с баща ти, а ти ставаш вече достатъчно голям, за да можеш да ми помогнеш малко. — Тя изгледа Клайд с одобрение и интерес. — Баща ти е толкова слаб по деловите въпроси — продължи тя — и често пъти толкова много се тревожи!

Госпожа Грифитс прокара едра уморена ръка по лицето си и Клайд се трогна от затруднението й, каквото и да бе то. Същевременно, независимо от това дали бе готов да се раздели с такава голяма сума, или не и дали я имаше, за да я даде, беше му много любопитно за какво ли е всичко това. Сто долара! Хубава работа!

След миг-два майка му добави:

— Ще ти кажа какво съм си мислила. Трябват ми сто долара, но не мога да ти кажа за какво — нито на теб, нито на някой друг и не бива да ме питаш. В писалището ми има един стар златен часовник на баща ти и моят тежък златен пръстен и златната игла. Тези неща

трябва да струват най-малко двайсет и пет долара, ако речем да ги продадем или заложим. Освен това и тоя комплект сребърни ножове и вилици и тоя сребърен поднос и каната там… — Клайд познаваше много добре тези спомени. — Само подносът струваше двайсет и пет долара. Вярвам да ми дадат двайсет или двайсет и пет за двете заедно. Мислех си, ако мога да те накарам да отидеш в някоя добра заложна къща близо до хотела, където работиш, и ако се съгласиш да ми даваш по пет долара на седмица повече известно време… (лицето на Клайд посърна) мога да помоля един приятел, господин Мърч, дето идва тук, ти го знаеш, да ме авансира достатъчно, за да допълня тая сума до сто, и тогава ще мога да му се издължа от това, което ми даваш ти. Пък и аз имам десетина долара.

Тя погледна Клайд така, сякаш искаше да каже: „Нали няма да ме изоставиш в часа на моята нужда?“ И Клайд си отдъхна, при все че беше смятал да харчи всичко, което спечели, за себе си. Накрая се съгласи да занесе тези дреболии в заложна къща и да й дава по пет долара повече известно време, докато се навакса разликата между онова, което ще вземе за дреболиите, и стоте долара. Но въпреки волята си не можеше да не се ядосва на допълнителния разход, понеже много малко време беше минало, откакто печелеше толкова много. И ето че майка му искаше все повече и повече — сега ще трябва да й дава по десет долара седмично. „Винаги нещо не върви както се полага — мислеше си Клайд, — винаги нещо трябва и няма никаква сигурност, че не ще изникнат нови подобни нужди.“

Той взе нещата, занесе ги в най-солидната заложна къща, която можа да намери, и когато му предложиха четиридесет и пет долара за всичко, взе парите. Това, с десетте долара на майка му, щеше да стане петдесет и пет, а с четиридесет и петте, които тя можеше да вземе назаем от господин Мърч, щяха да станат сто. Само че сетне, както го виждаше, това значеше в течение на девет седмици да й дава по десет долара, вместо по пет. А това, с оглед на сегашните му претенции да се облича, живее и се радва на живота по начин, съвършено различен от онзи, който преди бе смятал за необходим, в никой случай не беше приятна перспектива. Въпреки всичко реши да го направи. В края на краищата дължеше нещо на майка си. Тя беше правила много жертви за него и за другите в миналото и той не можеше да си позволи да бъде прекалено голям егоист. Нямаше да е почтено.

Но най-настойчивата мисъл, която му идваше сега, беше, че ако майка му и баща му почнат да разчитат на паричната му помощ, по-охотно ще се съобразяват с него, отколкото досега. Обаче на първо място трябва да му дадат повече свобода да излиза и да се завръща у дома, що се отнася до късните часове. Освен това сега се обличаше сам и се хранеше в хотела, а това не беше малко перо и той го разбираше.

Ала по-сетне възникна още един проблем, ето какъв: не много дълго след историята със стоте долара той срещна майка си на Монтроуз стрийт, една от най-бедните улици, която минаваше северно от Бикел и която се състоеше цялата от две непрекъснати редици дървени двуетажни къщи и много немебелирани апартаменти под наем. Дори Гифитсови, колкото и да бяха бедни, биха сметнали за унизителна мисълта да бъдат принудени да живеят на такава улица. Майка му слизаше по външните стъпала на една от по-малко разнебитените къщи в тази редица, в един от долните прозорци на която биеше на очи табелка с надпис „Мебелирани стаи под наем“ А след това, без да се обърне и без да види Клайд на отсрещната страна, отиде в друга къща малко по-нататък, на която имаше също такава табелка, и след като огледа внимателно фасадата, изкачи стъпалата и натисна звънеца.

Първото впечатление на Клайд беше, че тя търси някой човек, от когото се интересува и чийто адрес не знае. Но като прекоси улицата горе-долу когато хазайката подаде глава през вратата, чу майка му да пита:

— Имате ли стая под наем?

— Да.

— С баня ли е?

— Не, има баня на втория етаж.

— Колко искате седмично?

— Четири долара.

— Мога ли да я видя?

— Да, заповядайте, влезте.

Госпожа Грифитс като че ли се подвоуми, докато Клайд стоеше долу на по-малко от десетина крачки от нея, отправил очи нагоре, и чакаше тя да се обърне и да го познае. Но тя влезе, без да се обърне. И Клайд я изпрати с любопитен поглед, защото, макар да не беше в

никакъв случай недопустимо майка му да търси стая за някого, все пак защо щеше да я търси на тази улица, когато по правило се обръщаше към Армията на спасението или Женското младежко християнско дружество? Първата му мисъл бе да я дочака и попита какво прави тук, но понеже имаше да свърши още едно-друго за себе си, продължи.

Тази вечер, когато се върна у дома да се преоблече и видя майка си в кухнята, той й каза:

— Видях те тая сутрин, майко, на Монтроуз стрийт.

— Така ли? — отвърна майка му след миг, но той забеляза, че тя внезапно трепна, сякаш слисана от това съобщение. Тя белеше картофи и го изгледа с почуда. — Е, и какво? — добави майката спокойно, но въпреки всичко се изчерви, нещо съвсем необикновено за нея по отношение на Клайд. Това стрясване наистина заинтригува и привлече вниманието му.

— Ти влизаше там в една къща, търсеше мебелирана стая, предполагам.

— Да — отговори госпожа Грифитс вече доста простичко. — Трябва ми стая за човек, който е болен и няма много пари, но и това не е лесно да намериш.

Тя се извърна на другата страна, сякаш не беше разположена да говори повече по този въпрос, но Клайд, макар доловил това нежелание, не можа да се въздържи и добави:

— Боже, и това ако е улица за живеене! — Новата му работа в „Грийн Дейвидсън“ го беше научила вече да мисли по-другояче как трябва да живее човек. Майка му не отговори и той се прибра в стаята си да се преоблече.

Горе-долу около месец след това, когато минаваше късно една вечер по Мисури авеню, пак видя майка си да се приближава към него откъм изток. В светлината на едно от дюкянчетата, наредени по тая улица, видя, че тя носи доста тежка старомодна пътна чанта — тази чанта отдавна се въргаляше у тях, но не се използваше от никого. Когато го забеляза да идва (както той реши по-после), тя изведнъж се спря и влезе във входа на една триетажна жилищна сграда, а когато стигна дотам, Клайд намери външната врата затворена. Той я отвори и видя мъждиво осветено стълбище, по което тя може би се беше качила. Обаче Клайд не си направи труда да провери, защото докато стигна пред къщата, се разколеба дали майка му не е отишла да посети някого

— всичко бе станало тъй бързо. Но като почака на другия ъгъл, най-после я видя пак да излиза. И тогава, за негово още по-голямо учудване, тя като че ли се огледа предпазливо, преди да продължи в същата посока. Точно това го накара да помисли, че се е мъчила да се скрие от него. Но защо?

Първият му подтик бе да се обърне и да я проследи — странното й поведение го заинтригува тъй много. Но после реши, че щом тя иска да укрие от него какво върши, може би ще е най-добре да не тръгва подир нея. Същевременно потайното й движение събуди у него остро любопитство. Защо майка му не иска да я види как носи някъде пътната чанта? Потайността и криенето не съставляваха част от отличителните й черти (в противоположност на самия него). Почти в същия миг той мислено свърза това съвпадение с онзи път, когато я бе видял да слиза по стъпалата на къщата с мебелираните стаи на Монтроуз стрийт, с историята с писмото, което я бе заварил да чете, и с парите, които е трябвало толкова наложително да намери, тия сто долара. Къде ли можеше да отива? Какво ли криеше?

Той поразмисли за всичко това, но не можа да реши дали то се намира в някаква определена връзка с него, или някой друг член от семейството, докато около една седмица по-късно, на минаване по Единадесета близо до Балтимор стрийт, му се стори, че е видял Еста или поне момиче, което толкова много приличаше на нея, че всеки би се припознал. Беше също толкова високо и вървеше така, както ходеше Еста. Само, както си помисли, когато го видя, то изглеждаше по-старо. Но беше изникнало и изчезнало в навалицата така бързо, че не успя да се увери. Той видя момичето само с мимолетен поглед, ала това така му подейства, че веднага се обърна и се помъчи да го настигне. То обаче беше вече изчезнало. Клайд, дълбоко убеден, че е видял сестра си, отиде направо у дома и като завари майка си в мисията, заяви, че е положителен, че е видял Еста. Сигурно се е върнала пак в Канзас сити. Можел да се закълне в това. Видял я близо до Единадесета и Балтимор стрийт или поне мислел, че я е видял. Не й ли е писала тя нещо?

И тогава, колкото и да беше странно, забеляза, че държането на майка му не е точно такова, каквото бе очаквал при тези обстоятелства. Личното му отношение представляваше смесица от изумление, радост, любопитство и съчувствие поради внезапното изчезване, а сега внезапното завръщане на Еста. Дали майка му не беше използвала тези

сто долара, за да я доведе обратно? В ума му се мярна тази мисъл — защо и откъде, не можеше да каже. Чудеше се. Но ако е така, защо не се е върнала у дома поне да се обади на близките си, че е тук?

Беше очаквал майка му да се изненада и озадачи като него — да разпитва с нетърпение и любопитство за подробности. Вместо това тя му се видя явно смутена и поставена натясно от това съобщение, сякаш чуваше нещо, което вече знаеше, и се чудеше какво поведение трябва да държи.

— Така ли? Къде? Казваш, току-що? На Единайсета и Балтимор? Трябва да го кажа на Ейса. Странно, че не е дошла тук, щом се е върнала. — Погледът й, както виждаше Клайд, вместо изумен беше озадачен, тревожен. Устата й, както винаги, когато се пообъркваше и разстройваше, чудновато мърдаше — не само устните, но и челюстта.

— Гледай ти, гледай — добави тя, след като помълча. — Странно. Може да е била само някоя, която прилича на нея.

Но Клайд, който я наблюдаваше под око, не повярва, че така се е изненадала, както искаше да покаже. Сетне, когато се прибра Ейса, а Клайд още не беше тръгнал за хотела, той ги чу да обсъждат новината някак без оживление, повърхностно, сякаш не беше чак толкова смайваща, както му се бе сторила на него. И известно време не го повикаха да разкаже какво е видял.

А после, като че ли нарочно, за да може да разкрие тази тайна, един ден видя майка си да минава по Спрус стрийт, този път с кошничка. Беше започнала, както Клайд забеляза напоследък, да излиза редовно сутрин и следобед или вечер. При този случай, дълго преди тя да може да го забележи, разпозна много едрата й фигура, облечена със старото кафяво палто, което винаги носеше, свърна зад ъгъла на пресечката и в удобното прикритие на една будка за вестници я изчака да отмине. След това тръгна подире й, като й даде доста преднина. При Далримпъл тя пресече и се запъти по Боудри, която всъщност бе продължение на Спрус стрийт, но не чак толкова грозна. Къщите бяха съвсем вехти — едновремешни богатски домове, превърнати сега в пансиони или квартири с мебелирани стаи под наем. Той видя майка си да влиза в една от тях и да изчезва, но преди това да се озърта изпитателно на всички страни.

След като тя влезе, Клайд се приближи и разгледа къщата с голям интерес. Какво правеше майка му вътре? Кой ли беше този, при когото

отиваше? Надали би могъл да обясни на самия себе си това остро любопитство и все пак, откакто му се беше сторило, че е видял на улицата Еста, у него възникна несигурното чувство, че това може да има нещо общо с нея. Тези писма, стоте долара, мебелираната стая на улица Монтроуз.

Оттатък кръстопътя на Боудри стрийт имаше клонесто дърво, останало без листа сега на зимния вятър, а близо до него — телеграфен стълб, достатъчно близко, за да се слеят сенките им в една. Зад тях можеше да остане незабелязан и от това скривалище да наблюдава няколкото прозореца — отстрани и на фасадата, и на първия и на втория етаж. През един от предните прозорци горе видя майка си да се движи насам-натам, съвсем като у дома си. А в следващия миг за голямо свое изумление видя Еста да идва при един от двата прозореца и да оставя някакъв пакет на перваза. Като че ли беше само по светъл пеньоар или някакъв шал, метнат на раменете. Този път нямаше грешка. Той направо трепна, когато си даде сметка, че това е тя и че майка му е там с нея. И все пак какво ли е направила, та е трябвало да се върне и да се крие по този начин? Дали нейният съпруг, мъжът, с когото беше избягала, я е напуснал?

Любопитството така го разяждаше, че реши да почака малко отвън и да види дали майка му няма да излезе, та тогава сам той да се отбие при Еста. Толкова много му се искаше да я види пак — да разбере каква беше цялата тази загадка. Чакаше и си мислеше, че винаги е обичал Еста и колко е странно, че сега е тук и се крие по този странен начин.

След един час майка му излезе и кошницата й, изглежда, беше празна, защото я държеше леко в ръка. И също както преди се огледа предпазливо наоколо със същото упорито и все пак загрижено изражение, което не слизаше от лицето й тези дни — смесица от вдъхновяваща вяра и тревожно съмнение.

Клайд я изпрати с поглед, когато тя се запъти по Боудри стрийт към мисията. Щом майка му съвсем изчезна от погледа, той се обърна и влезе в къщата. Вътре, както беше предполагал, намери редица мебелирани стаи с табелки на вратите, на някои от които бяха написани имената на квартирантите. Понеже знаеше вече, че Еста е в предната югоизточна стая на втория етаж, той се качи там и почука. И наистина отвътре се дочуха леки стъпки и след кратко забавяне, което

като че говореше за някакви бързи приготовления вътре, вратата се открехна и през нея надзърна Еста — първо с подозрение, после с лек вид на изумление и известен смут. Защото, щом недоумението и предпазливостта изчезнаха, тя разбра, че пред нея е брат й и широко отвори вратата.

— Я, Клайд! — извика тя. — Как можа да ме намериш? Тъкмо си мислех за теб.

Клайд веднага я прегърна и целуна. В същото време забеляза, и то с леко чувство на уплаха и неудоволствие, че тя доста се е променила. Беше по-слаба, по-бледа, очите й почти хлътнали и не беше облечена по-добре, отколкото когато я видя за последен път. Изглеждаше нервна и потисната. Една от първите мисли, които му дойдоха наум сега, беше къде е мъжът й. Защо не е тук? Когато оглеждаше стаята и Еста, забеляза, че тя има смутен и неуверен вид, но към това се примесва и малко радост, че го вижда. Устата й бе леко отворена от желание да се усмихне и да го посрещне с мили думи, но очите издаваха, че се бори с някакъв проблем.

— Не съм очаквала да те видя тук — добави тя в момента, когато я пусна. — Да не си видял… — Еста се пресече тъкмо когато щеше да се изтърве и да каже нещо, което, както личеше, не искаше да сподели с него.

— Да, видях, разбира се… видях мама — отговори Клайд. — Точно по това разбрах, че си тук. Видях я ей сега да излиза и зърнах теб горе, тук през прозореца. — Не му се искаше да признае, че е ходил подир майка си и я е следил цял час. — А ти кога си се върнала? — продължи той. — Много чудно, че не си поискала да се обадиш на друг от нас, освен на нея, та да знаем нещо за теб. Много хубаво от твоя страна, да ти кажа: бягаш от дома, губиш се с месеци и не се обаждаш никому от нас! Все си могла да ми пишеш нещичко. Винаги сме се разбирали с теб, нали?

Погледът му беше лукав, любопитен, изпитателен. Тя, от своя страна, се мъчеше да не се издаде и затова се колебаеше, съвсем несигурна какво да мисли, какво да каже. Най-после промълви:

— Наум не можеше да ми дойде кой ли чука. Никой не идва тук. Но, божичко, колко хубав изглеждаш, Клайд! И имаш такива хубави дрехи! И си пораснал. Мама ми каза, че работиш в „Грийн Дейвидсън“.

Еста го разглеждаше с възхищение и Клайд бе съответно поласкан от вниманието й. В същото време не можеше да отклони мислите си от нейното състояние. Погледът му все се връщаше към нейното лице, очи, изпосталялата снага. И както я гледаше в кръста и изпитото лице, изведнъж много ясно разбра, че не й е всичко наред. Тя щеше да има дете. Оттам мислите му се върнаха към същото: къде е мъжът й… или най-малкото този, с когото беше избягала. Бележката, която беше оставила на времето, гласяла според майка му, че ще се омъжи. Въпреки това сега долавяше най-недвусмислено, че не се е омъжила. Беше изоставена, зарязана сама в тази мизерна стая. Клайд го виждаше, чувстваше, разбираше.

И веднага си помисли, че това като че ли е типично за всичко, което ставаше в семейството му. Ето той беше в самото начало, опитваше се да стане нещо, да се издигне и да си поживее. Но пък Еста след първия й опит в същата насока — да направи нещо за себе си — е стигнала до такъв край! Изпита разочарование и обида.

— Откога си тук, Еста? — повтори той колебливо, понеже почти не знаеше какво да каже сега: дошъл веднъж тук и разбрал състоянието й, Клайд започваше да предусеща разноски, неприятности и злочестини и почти съжаляваше за любопитството си. Защо му е трябвало? Сега то можеше да значи само, че ще трябва да помага.

— О, не много отдавна, Клайд. Мисля, около месец. Не повече.

— И според мен толкова. Аз те видях на Единайсета до Балтимор стрийт преди около месец, нали? Положително — добави той малко по-посърнало. Еста забеляза тази промяна, но му кимна утвърдително. — Така си и знаех. Казах го тогава на мама, но тя като че ли не се съгласи. Не се и изненада толкова, колкото очаквах. Сега знам защо. Държеше се така, сякаш не искаше да й го разправям. Но бях сигурен, че не съм сгрешил.

Той загледа Еста някак особено, много горд с далновидността си в този случай. Но замълча, като не знаеше какво друго да каже и се чудеше дали това, което току-що бе казал, има някакъв смисъл или значение. То надали можеше с нещо да й помогне.

А Еста, като не можеше да реши как да отмине естеството на състоянието си или пък да го признае, се чудеше какво да каже. Нещо трябваше да се направи. Защото Клайд и сам можеше да види, че положението й е наистина бедствено. Тя едва издържаше изпитателния

поглед на неговите очи. И повече за да отърве себе си, отколкото майка им, най-после отрони:

— Бедната мама! Не бива да й се чудиш заради това, Клайд. Нали виждаш: тя наистина не знае какво да прави. Виновна за всичко, разбира се, съм аз. Ако не бях избягала, нямаше да й създам всичките тия грижи. Тя е толкова далече от всичко това и животът й винаги е бил тъй труден!

Изведнъж Еста му обърна гръб, раменете й започнаха да потрепват, а гърдите тежко да се вдигат. Тя закри лицето си с ръце и ниско обори глава — тогава Клайд разбра, че тя беззвучно плаче.

— Е, хайде сега, сестро! — възкликна Клайд и веднага се приближи до нея, обзет от дълбоко съжаление в момента. — Какво е станало? Защо трябва да плачеш? Нима тоя човек, с когото избяга, не се ожени за теб?

Еста поклати отрицателно глава и зарида още по-силно. И в този миг Клайд схвана истинското психологическо, социологическо и биологическо значение на състоянието на сестра му. Тя беше в безизходица, бременна… и нямаше нито пари, нито съпруг. Ето защо майка му беше търсила стая. Ето защо се беше опитала да вземе назаем от него сто долара. Беше я срам от Еста и състоянието й. Беше я срам не само от онова, което щяха да кажат хора, чужди на семейството, но и от онова, което биха могли да си помислят той, Джулия и Франк… начина, по който можеше да им повлияе състоянието на Еста, защото беше грешно, неморално, както го виждаха хората. И по тази причина се беше мъчила да го скрие, като разправяше разни измислици, най-изумителното и трудно нещо за нея, без съмнение. И въпреки всичко не й бе провървяло и не беше сполучила.

И ето че той пак беше смутен и озадачен не само от положението на сестра си и това, което означаваше то за него и другите членове на семейството тук в Канзас сити, но и от обърканото и донякъде безнравствено държане на майка му с измамата й в този случай. Беше премълчала, дори, по-право казано, беше го измамила за тази работа, защото през цялото време е знаела, че Еста е тук. Същевременно той не беше склонен да не й съчувства в това отношение — съвсем не! Защото измамата без съмнение се налагаше в такъв случай, дори когато хората бяха така религиозни и правдиви като майка му, или поне

така мислеше Клайд. Човек просто не можеше да допусне хората да узнаят това. Той положително не би искал хората да се научат за Еста, стига да можеше да го запази в тайна. Какво щяха да си помислят? Какво щяха да говорят за нея и за него? Не беше ли общото положение на семейството му без друго достатъчно лошо? И затова сега стоеше, гледаше я и не знаеше какво да прави, докато Еста плачеше. А тя, разбрала, че е озадачен и засрамен заради нея, заплака още повече.

— Да, лоша работа — каза Клайд след малко, разтревожено, ала все пак доста съчувствено. — Но ти нямаше да избягаш с него, ако не го обичаше, нали? — Той мислеше за себе си и Хортензия Бригз. — Жал ми е за теб, Ес. Да, жал ми е, обаче на теб няма да ти помогне, ако плачеш за това сега, нали? Има достатъчно други мъже на света и без него. Все ще се оправиш.

— О, зная — изхлипа Еста, — но аз бях толкова глупава! И толкова мъки изживях! А сега създадох всички тия грижи на мама и на всички ви! — Тя се задави и за миг замълча. — Той си замина и ме заряза в един хотел в Питсбърг без никакви пари — добави тя. — И ако не беше мама, не зная какво щях да правя. Тя ми изпрати сто долара, когато й писах. Аз работих известно време в един ресторант докато можех. Не исках да пиша на нашите и да им кажа, че ме е изоставил. Беше ме срам. Но не знаех какво друго да правя там накрая, когато започна да ми става толкова лошо.

Еста заплака отново, а Клайд, когато прецени всичко, което майка му беше направила или се бе помъчила да направи, за да помогне, съжали почти толкова майка си, колкото и Еста — дори повече, защото Еста имаше майка си, която да се грижи за нея, а майка му нямаше почти никого, който да й помогне.

— Аз не бива да работя и не ще мога да работя известно време — продължи Еста. — А мама не ме иска да се върна у дома сега, защото не иска Джулия или Франк, или ти да узнаете. И това е правилно, знам. Разбира се, че е правилно. А тя няма нищо и аз също. И ми е толкова самотно тука понякога. — Очите й се наляха и тя пак захлипа. — Толкова бях глупава!

И на Клайд за миг му се стори, че и той ще заплаче. Защото животът бе тъй странен, тъй труден от време на време. Например колко суров е бил към него всичките тези години. Доскоро не беше имал нищо и винаги бе искал да избяга. Но Еста го направи и ето какво я

сполетя. И кой знае защо той си я спомни между високите стени на големите сгради, в деловия квартал, седнала пред малкия портативен хармониум на баща им, да пее и да има такъв невинен и добър вид. Божичко, труден е животът! Колко жесток е светът! Колко чудновато се нарежда всичко!

Той погледна Еста, огледа стаята и най-после й каза, че няма да остане сама и че той ще се отбие пак, само не бива да казва на майка им, че е бил тук, и ако има нужда от нещо, може да се обърне към него, макар той да не печели чак толкова много… И си отиде. А после, докато крачеше към хотела за поредната си смяна, продължаваше да размишлява колко жалко е всичко това… колко съжалява, че е проследил майка си, защото иначе можеше и да не знае. Но и така да беше, пак щеше да му се чуе гласът. Майка му не би могла да го крие от него вечно. Може би в крайна сметка щеше да му поиска още пари. Но какво псе е бил този човек — да си замине и да остави сестра му в голям непознат град без пукната пара! Чудеше се и си мислеше за момичето, изоставено преди няколко месеца в „Грийн Дейвидсън“ с неплатена сметка за стая и храна. И колко смешно му се беше видяло това на него и другите момчета на времето — силно оцветено с чувствен интерес.

Но сега… сега това беше собствената му сестра! Един мъж бе постъпил тъй долно с неговата сестра! И въпреки всичко, колкото и да се мъчеше, не можеше да си представи, че е чак толкова ужасно, както когато я беше слушал да плаче в нейната стая. Около него бе този оживен, светъл град, изпълнен с хора и напрежение. Ами този весел хотел, където работи! Не беше чак толкова лошо. Освен това и собствената му любов, Хортензия и разните удоволствия… Все ще се намери някакъв изход за Еста. Тя ще се оправи и всичко ще бъде наред. Но като си даде сметка, че принадлежи към семейство, което е вечно бедно и тъй малко помисля, че може да му се случат подобни неща… ту едно, ту друго… например като това, че проповядването из улиците понякога не докарва достатъчно и за наема, та баща му продава килими и часовници из града… или Еста избягва от къщи и стига до такова положение! Божичко!

XIV

Тези разсъждения накараха Клайд да се замисли по-определено от всякога досега върху въпросите на пола, и то в никой случай не от някое високонравствено гледище. Защото, макар да осъждаше любовника на сестра си, че тъй безмилостно я е изоставил, все пак нямаше никакво желание да я смята за напълно невинна. Тя беше избягала с него. Както сега научи от нея, той бил в града за около седмица, една година преди тя да избяга с него, и именно тогава се запознал с нея. Следващата година, когато дошъл пак за две седмици, тя го е потърсила или поне така подозираше Клайд. А като вземеше предвид своите интереси и скритите си помисли спрямо Хортензия Бригз, съвсем не му понасяше да приеме, че има нещо грешно в самата полова връзка.

Затруднението, както го виждаше той сега, се криеше по-скоро не в самото деяние, а в последиците, които настъпваха поради немислене или незнаене. Защото, ако Еста бе знаела повече за човека, в когото се бе влюбила, ако беше знаела повече за значението на подобна връзка, нямаше сега да е изпаднала в такава непоправима беда. Положително момичета като Хортензия Бригз, Грета и Луиза никога не биха допуснали да стигнат до положение, в каквото бе Еста. Или биха допуснали? Не, те са твърде отракани. И противопоставена на тях в мислите му, поне сега Еста не издържаше сравнението. Трябвало е според него да съумее да се справи по-добре. И тъй постепенно той възприе в известна степен по-сурово отношение към нея, макар да не изпитваше и пълно безразличие.

Но единственото нещо, което оказваше влияние върху Клайд сега, което го тревожеше и променяше, беше увлечението му по Хортензия Бригз — младеж на негова възраст и с неговия темперамент не би могъл да попадне под по-вълнуващо влияние. След няколко срещи с нея започна да му се струва, че тя е наистина съвършеното олицетворение на всичко, което досега бе мечтал да намери у едно момиче. Беше тъй жива, суетна, пленителна и истински хубава! В очите й, както му се струваше, танцуваха някакви пламъчета. Имаше

навика така прелестно да свива и отваря леко устни, загледана същевременно с равнодушие право напред, сякаш не мислеше за него, от което го полазваха ту горещи, ту студени тръпки. От това направо му прималяваше, завиваше му се свят, от време на време жестоко парваше жилите му с пробягващи по тях едва доловими, трепващи огнени нишки, а то можеше да се определи само като съзнателно, мъчително желание, от което не можеше да се отърве и което в случая с нея не можеше да уталожи с нещо повече от прегръдки и целувки, възпиран от своеобразната сдържаност и уважение към нея, всъщност омразни за нея тъкмо у младежите, у които се мъчеше да ги събуди. Типът момчета, които наистина харесваше и вечно търсеше, бяха тези, които можеха да пометат настрана цялата й лъжлива невинност и недостъпност и дори въпреки волята й да я принудят да им се отдаде.

Всъщност тя непрекъснато се двоумеше и не можеше да реши дали го харесва, или не. А поради това Клайд непрекъснато се съмняваше в положението си пред нея — състояние, което доставяше огромно удоволствие на нея, а, от друга страна, не позволяваше на него да стигне до някакво окончателно решение и да се откаже от нея веднъж завинаги. След някое събиране, вечеря или театър, на което му бе позволила да я заведе и през времетраенето на което се беше държал особено тактично — не прекалено нападателно, — тя умееше да бъде толкова отстъпчива и изкусителна, колкото би могъл да желае и най-взискателният любовник. И така можеше да продължи почти до края на вечерята, когато изведнъж пред вратата на тяхната къща или пред стаята или къщата на някое момиче, където щеше да остане да спи, тя се обръщаше и без всякаква видима причина се опитваше да го отпрати само с едно ръкостискане или някоя безсъдържателна прегръдка или целувка. В такива моменти, ако Клайд се покажеше достатъчно глупав и се опиташе насила да получи от нея жадуваните ласки, тя се нахвърляше върху му с яростта на бясна котка и се изтръгваше от него, явно обзета от дълбока неприязън, която надали би могла да обясни и на самата себе си. Главната мисъл, която пораждаше тази неприязън, като че ли беше нежеланието да бъде принудена за каквото и да било от него. И поради своето увлечение и плахите домогвания, дължащи се на безграничния му страх да не я загуби, ще не ще, той си отиваше, обикновено в мрачно и посърнало настроение.

Но толкова много го привличаше тя, че не можеше да остане дълго настрана: нещо го тласкаше да ходи там, където бе най-вероятно да я срещне. Наистина почти всичките тези дни, въпреки особеното нервно напрежение, възникнало във връзка с Еста, той живееше в някаква страстна, сладка и чувствена мечта по отношение на Хортензия. Да можеше наистина да го обикне! Нощем, в леглото си у дома, той лежеше и мислеше за нея… лицето й… изражението на нейните уста и очи, извивките на снагата, движенията й, когато ходеше или танцуваше… и тя се мяркаше пред него като на екран. В сънищата си усещаше сладостната й близост, възхитителното й тяло принадлежеше цялото нему, а сетне, в критичния миг, когато като че беше готова да му се отдаде изцяло, се събуждаше и откриваше, че е изчезнала — че е била само една илюзия.

И все пак имаше няколко неща във връзка с нея, които сякаш му предвещаваха успех. На първо място, както самият той, Хортензия бе дете на бедно семейство, дъщеря на стругар, който и до този ден не сполучваше да изкара много повече от прехраната на семейството. От детството си не беше имала нищо — само дреболийки и парцали, с които съумяваше да се сдобие благодарение на своята изобретателност. А средата, в която се бе движила съвсем доскоро, бе толкова низка, че не бе имала по-свестни познайници от месарски и лекарски чирачета — най-обикновени хлапетии и кандидати за най-скромна работа от нейния квартал. Но дори там бе рано схванала, че може и трябва да извлича изгоди от своята външност и чар — и ги извличаше. Немалко от тези момчета бяха стигали дори до кражба, за да се сдобият с пари, та да имат какво да харчат за нея.

Когато порасна достатъчно голяма, за да тръгне на работа, и по този начин се озова сред младежи и мъже от този тип, който я привличаше сега, започна да разбира, че без да дава много от себе си, ако действа благоразумно, може да се сдобие с много по-хубави неща, отколкото бе имала преди. Обаче бе толкова чувствена и толкова обичаше удоволствията, че съвсем невинаги бе готова да пожертва изгодите пред удоволствията. Напротив, много често й се искаше да харесва онези, които имаше намерение да използва, и обратното — да не се задължава спрямо онези, които не можеше да хареса.

В случая с Клайд, при все че го харесваше малко, не можеше да устои на изкушението да го поизползва. Харесваше й готовността му

да й купи всяка дреболийка, към която проявеше интерес — чанта, шалче, портмоне, чифт ръкавици — всичко, което можеше да поиска или приеме в рамките на разумното, без да остане много задължена. И все пак от самото начало със свойствената й схватливост и хитрина тя разбра, че не успее ли да застави себе си да му отстъпи, да му предложи в един момент определената награда, за която, както знаеше, той копнее, не ще може да го задържи за неопределено време.

Една мисъл, която я подбуждаше повече от всичко друго, бе, че ако съди по начина, по който Клайд е готов да харчи парите си за нея, би могла много лесно да получи от него някои доста скъпи неща: хубава и скъпа рокля, може би, или шапка, или дори кожено палто, каквито сега бяха изложени по магазините и се носеха навред в града, да не става дума за златни обеци или ръчен часовник — все неща, в които непрекъснато и със завист се заглеждаше по различните витрини.

Един ден по пладне, доста скоро след като Клайд бе открил сестра си Еста, Хортензия вървеше по Балтимор стрийт близо до пресечката й с Петнадесета улица — най-модната част от търговския квартал на града — с Дорис Трайн, друга продавачка от същия универсален магазин, и видя във витрината на един от по-малките и не толкова недостъпни магазини за кожухарски стоки палтенце от боброви кожи, което, като се имат пред вид нейната фигура, тен и темперамент, според нея бе точно от каквото имаше нужда, за да обогати чувствително твърде ограничения си личен гардероб. Не беше чак толкова скъпо — може би струваше стотина долара, — но с такава особена кройка, която я накара да си представи, че сложи ли го веднъж, нейните физически прелести ще изпъкнат повече от всеки друг път.

Развълнувана от тази мисъл, тя спря и възкликна:

— Ах, не е ли това най-елегантното, най-сладкото палтенце, дето съм виждала! Ах, погледни само тия ръкави, Дорис! — Хортензия стисна буйно другарката си над лакътя. — Виж му яката! Ами подплатата! А пък джобовете! Ах, божичко! — Тя почти трепереше от радостно вълнение и възторг. — Ах, толкова е сладко, че не мога да го изкажа! И точно същото, за каквото не знам откога си мечтая. Ах, миличкото, сладичкото! — възкликна тя разнежена, като си мислеше същевременно толкова за своята поза пред витрината и впечатлението,

което произвежда върху минувачите, колкото и за палтото пред нея. — Ах, само да можех да те имам!

Тя плесна с ръце от възхищение, а напредналият в годинките син на собственика Айсидор Рубенстайн, който стоеше в този миг малко извън обсега на нейния поглед, забеляза жеста и възторга й и веднага реши, че палтото ще трябва да й струва поне двадесет и пет или петдесет долара повече, в случай че попита за него. Продажната цена беше сто. „Охо!“ — изсумтя той. Но понеже беше човек похотлив и малко романтичен, доста определено се позамисли каква ли би могла да бъде, меко казано, продажната цена на такова палто. Какво ли, да речем, би могла беднотията и суетността на едно такова хубаво момиче да го накара да даде за подобно палто?

Междувременно обаче, след като му се възхищава, колкото й позволяваше обедната почивка, Хортензия си отиде, все още обзета от мечти, като задоволяваше своята разпалила се суетност с мисълта колко пленителна би изглеждала с такова палто. Но не се отби да пита за цената. Затова на следващия ден, движена от чувството, че трябва да погледа още веднъж, тя дойде пак, но този път сама, все още без да й е минало през ума, че би могла да си го купи. Напротив, в главата й само смътно се мяркаше мисълта как би могла да се сдобие с него, при положение че палтото е достатъчно евтино. Но не можеше нищо да измисли. Ала когато го видя пак, а също така видя и господин Рубенстайн-младши да я оглежда отвътре по най-благосклонен и любезен начин, най-после се реши да влезе.

— Това палто ви харесва, а? — предразполагащо я посрещна Рубенстайн, когато тя отвори вратата. — Да, то показва, че имате добър вкус, според мен. Това е едно от най-елегантните палтенца, които сме излагали някога в магазина. Истинско бижу! А как ли ще изглежда на едно красиво момиче като вас! — Той го извади от витрината и вдигна пред очите й. — Видях ви, когато го гледахте вчера. — В очите му блесна жадно възхищение.

И като забеляза това и долови, че сдържано и все пак не съвсем недружелюбно държане ще й спечели повече внимание и учтивост, Хортензия отрони само:

— Така ли?

— Истина ви казвам. И веднага си рекох: ето едно момиче, което може да различи едно действително хубаво палто, когато го види.

Угодливият комплимент я поласка въпреки волята ѝ.

— Вижте го! Вижте го! — продължи господин Рубенстайн и завъртя палтото пред нея. — Къде ще намерите такова нещо днес в Канзас сити? Погледнете тая копринена подплата… истинска молинсънска коприна… А тия косо сложени джобове! Ами копчетата! Мислите, че всичко това не прави едно палто да изглежда другояче? Днес в Канзас сити няма нито едно друго, което да му прилича… нито едно! И няма да има. Това е наш модел, а ние никога не повтаряме моделите си. Ние държим на нашите клиенти. Но елате тук по-навътре. — Той я заведе при тройното огледало в дъното на магазина. — Не всеки може да носи такова палто… за да бъде ефектно. Позволете ми да ви го пробвам.

И при изкуственото осветление Хортензия има случая сега да види, че действително изглежда очарователна с това палто. Тя навеждаше глава на една страна и се извиваше, и се въртеше, и криеше едното си ушенце в кожата, а господин Рубенстайн стоеше до нея, оглеждаше я с порядъчно възхищение и малко остана да потрие ръце.

— Ето на̀! — продължаваше той. — Само погледнете. Какво ще кажете, а? Не ви ли казах, че е нещо тъкмо за вас! Истинска находка за вас! Чист късмет! Никъде в града няма да намерите друго такова палто. Ако намерите, ще ви дам това без пари. — Той пристъпи много близо, протегнал пълните си ръце с дланите нагоре.

— Е трябва да призная, че доста хубаво ми седи — забеляза Хортензия, закопняла с цялата си тщеславна душичка за палтото. — Макар че ще ми прилича всяко подобно палто. — Тя се заизвива и заобръща още повече, забравила съвсем за него и за въздействието, което интересът ѝ ще има върху продажната цена. Сетне добави: — Колко струва?

— Знаете, всъщност това е двестадоларово палто — подхвана хитро господин Рубенстайн. Тогава, като забеляза сянка на разочарование да преминава бързо по лицето на Хортензия, побърза да добави: — Тази цена звучи страшно, но, разбира се, ние не искаме толкова много тука. Ние искаме сто и петдесет. Обаче ако това палто беше при Джарек, щяхте да платите двеста и нещо отгоре. Ние не сме на такова централно място и не плащаме толкова висок наем. Но то си струва двеста долара и нито цент по-малко.

— Не, аз мисля, че това, което искате, е ужасна цена, направо страшно! — възкликна печално Хортензия и се залови да сваля палтото. Струваше й се, че се лишава горе-долу от всичко, заради което си заслужава да се живее. — Ами че при Бигз и Бек на тая цена имат сума три четвърти палта от норка и бобър и не по-малко елегантна кройка.

— Може би, може би. Но не и това палто — упорито повтаряше господин Рубенстайн. — Само го погледнете още веднъж. Вижте яката. Искате да кажете, че ще намерите там такова палто? Ако успеете, аз ще го купя за вас и ще ви го дам за сто долара. Всъщност това е особено палто. То е копие на едно от най-елегантните палта, каквито е имало в Ню Йорк миналото лято преди откриването на сезона. То е висша класа. Няма да намерите друго като него.

— А, няма значение, все едно, не мога да платя сто и петдесет долара — забеляза горестно Хортензия, като си слагаше в същото време старото сукнено палтенце с кожена яка и маншети и направи крачка към вратата.

— Почакайте! Това палто ви харесва? — дълбокомислено каза господин Рубенстайн, след като реши, че дори сто долара са твърде много за нейната касия, освен ако известна част се притури от някой мъж. — То си е двестадоларово палто. Казвам ви го направо. Нашата редовна цена е сто и петдесет. Но ако можете да ми донесете сто и двайсет и пет долара, понеже толкова много го искате, ще ви го дам. А то ще е все едно че сте го намерили на улицата. За едно очарователно момиче като вас сигурно няма да е никак трудно да намери десетина мъже, които ще се радват да му подарят това палто. Зная, че и аз бих го направил, ако бихте искали да бъдете добра с мен.

Той й отправи подкупваща усмивка, а Хортензия, разбрала естеството на забележката и отвратена (понеже идваше от него), леко се поотдръпна. Същевременно не беше съвсем недоволна от подразбиращия се комплимент. Но не беше още чак толкова вулгарна, за да се съгласи кой да е да й прави подаръци. В никой случай. Това трябва да бъде някой, когото харесва, или поне някой, когото е заробила.

И все пак още докато господин Рубенстайн говореше и известно време след това, тя изреждаше в ума си възможните лица — избраници, които с магията на нейното очарование биха могли да

бъдат докарани дотам, че да й купят това палто. Например Чарли Уилкенз, този от щанда за пури в „Орфия“, дето й беше безспорно предан по свой начин, обаче начин, който не подсказваше, че би направил много за нея, без да получи достатъчно много в замяна.

Имаше още Робърт Кейн, друг младеж — много висок, много весел и с големи амбиции към нея, който работеше в клона на местно електрическо дружество, но службата му не беше чак толкова доходна, само някакъв деловодител. А беше твърде пестелив — вечно говореше за бъдещето си.

Съществуваше още и Бърт Гетлър, младежът, който я води на танците вечерта, когато Клайд я видя за първи път, но който беше само въртоглав любител на танци — човек, на когото не можеше да се осланя в критичен момент като този. Той беше обикновен продавач в магазин за обувки, сигурно взимаше двадесетина долара на седмица и броеше всеки цент.

Но имаше и Клайд Грифитс — човек, който като че ли притежаваше сухи пари и беше готов да ги харчи за нея най-щедро. Така бързо се редяха мислите й в тези минути. Но дали би могла — мислеше си тя — сега, без подготовка, да го подлъже да й направи такъв скъп подарък? Не беше се показвала чак много благосклонна към него — повечето се беше държала безразлично. Затова не беше сигурна, в никой случай. Въпреки това, докато стоеше там и разсъждаваше за цената и красотата на палтото, мисълта за Клайд не й излизаше от главата. И през цялото време господин Рубенстайн стоеше и я гледаше и смътно се досещаше по присъщия си начин за естеството на въпроса, с който се бореше Хортензия.

— Е, девойче — най-после заговори той, — виждам, че бихте искали да имате това палто, а и аз бих искал да го имате. Сега ще ви кажа какво ще направя и нищо повече не мога да направя, нито бих направил за някой друг… за никого в тоя град. Донесете ми сто и петнадесет долара до няколко дена, когато искате — в понеделник, сряда или петък, ако палтото е още тук, и ще го получите. Ще направя дори още нещо: ще го запазя за вас. Какво ще кажете? До идущата сряда или петък. Повече от това никой не би направил за вас, не е ли така?

Той самодоволно се усмихна и сви рамене — държеше се така, сякаш действително й прави голяма услуга. И Хортензия на излизане

си мислеше, че само ако… ако успее да вземе това палто за сто и петнадесет долара, ще го е купила на много добра цена. А също, че тя без никакво съмнение ще бъде най-елегантно облеченото момиче в Канзас сити. Само да успее да се сдобие по някакъв начин със сто и петнадесет долара преди следващата сряда или петък!

XV

Както Хортензия много добре знаеше, Клайд все по-жадно и по-жадно се стремеше да получи последното решаващо благоволение от нейна страна, на което, макар че никога не би го признала пред него, се радваха двама други. Не се случваше вече да се срещнат, без Клайд да настои да узнае истинската дълбочина на чувствата й към него. Ако го обича поне мъничко, защо му отказва да направи това или онова: не му позволява да я целува, колкото му се иска, не го оставя да я държи в прегръдките си, колкото му се ще. Винаги устоява на срещите си с другите младежи, а не идва на уречените или отказва да му даде среща на него. Какви са в действителност отношенията й с тези други. Дали те са й наистина по-приятни, отколкото той? Всъщност не се случваше да бъдат някъде заедно, без този въпрос за близостта им да излезе на преден план, и то много прозрачно забулен.

И на нея й се харесваше да мисли, че Клайд страда от сдържано желание през цялото време, докато тя го измъчва, и че да уталожи страданието му, е напълно в нейната власт — една садистична черта, породена от мазохистичния копнеж на Клайд по нея.

Обаче с оглед на желанието й да притежава палтото той започна да расте и да става по-интересен за нея. Въпреки че едва предишната сутрин беше доста тържествено съобщила на Клайд, че надали ще може да се види с него преди следващия понеделник, че всичките й вечери дотогава били заети, след като пред нея възникна проблемът за палтото, тя се залови припряно да крои как да уреди час по-скоро среща с Клайд, без да се покаже твърде нетърпелива. Защото вече беше окончателно решила да се помъчи да го убеди да й купи палтото. Само че, разбира се, сега ще трябва коренно да промени държанието си. Ще трябва да бъде много по-мила — по-съблазнителна. Макар да не го признаваше направо сама на себе си, че може дори да се съгласи да му се отдаде, все пак в основата си точно това й се въртеше в главата.

Доста дълго не можа да намисли как да постъпи. Как да се види с него още същия ден или най-късно на другия? По какъв начин да му изложи нуждата от този подарък… или заем, както най-после го

формулира за себе си? Би могла да му намекне да й даде назаем колкото й трябват за палтото и че тя после ще му ги върне малко по малко (но станеше ли веднъж палтото нейно, прекрасно знаеше, че никога няма да се изправи пред необходимостта да го направи). Или, ако той няма толкова много пари накуп, би могла да подхвърли, че има възможност да уреди с господин Рубенстайн да го вземе на изплащане, с което да улесни Клайд. Във връзка с това мислите й взеха нова насока и тя започна да преценява с какви ласкателства би могла да предума господин Рубенстайн да й даде палтото при по-изгодни условия. Спомни си думите му, че с радост би й купил палтото сам той, ако е убеден, че ще бъде мила с него.

Първият й план във връзка с всичко това бе да предложи на Луиза Ратърър да покани брат си, Клайд и още един младеж на име Скъл, който се увърташе около Луиза, да дойдат още същата вечер в един дансинг, където вече бе имала намерение да отиде с по-предпочитания продавач на пури. Само че сега смяташе да развали тази среща, да се появи сама с Луиза и Грета и да заяви, че партньорът й се разболял. Това би й дало възможност да си тръгне по-рано с Клайд и да мине с него край магазина на Рубенстайн.

Но понеже имаше нрав на паяк, който опъва паяжина за мухи, тя предвиди възможността да се създаде положение, при което Луиза да обясни на Клайд или на Ратърър, че идеята за това събиране е била нейна. Това би могло да доведе дори до някое случайно споменаване на палтото от страна на Клайд по-нататък, което, както смяташе, би било съвсем нежелателно. Никак не й се искаше приятелите й да знаят как си урежда частните работи. Поради това реши, че не е удобно да се обърне с такава молба към Луиза или Грета.

И вече започваше наистина да се чуди как да нареди тази среща, когато Клайд, който случайно минаваше наблизо на връщане от работа към дома, влезе в магазина, където тя работеше. Беше дошъл да й се моли за среща идущата неделя. За негова безкрайна радост Хортензия го посрещна най-сърдечно, с най-пленителна усмивка и му махна с ръка. В момента беше заета с една клиентка. Обаче скоро свърши, доближи се и като наблюдаваше под око началника на отдела, който не обичаше посетители, възкликна:

— Тъкмо си мислех за теб! Да не си мислил и ти за мен, а? Какво съвпадение! — След това добави полугласно: — Дръж се така, сякаш

не ми говориш. Виждам началника ей там.

Смаян от необикновено нежния й тон, да не споменаваме топлата усмивка, с която го поздрави, Клайд веднага се съживи и окуражи.

— Дали съм мислил за теб? — отвърна той весело. — Нима мисля някога за някой друг? Слушай! Ратърър казва, че съм се побъркал с теб.

— Тоя ли — проточи Хортензия и се нацупи с яд и пренебрежение, понеже, колкото и да беше странно, Ратърър беше младеж, който не се интересуваше много от нея и тя го знаеше. — Мисли се, че е много умен — додаде тя. — Познавам сума момичета, които не го обичат.

— О, Том е добро момче — защити го като верен приятел Клайд. — Само така си приказва. Той те харесва.

— О, не, съвсем не — отвърна Хортензия. — Но аз не искам да говоря за него. Какво ще правиш към шест часа довечера?

— И таз хубава! — възкликна Клайд с огорчение. — Да не искаш да кажеш, че си свободна тая вечер, а? Колко жалко! Знаех, че имаш по нещо за всяка вечер. Аз съм на работа! — Той открито въздъхна, толкова го покруси мисълта, че е била готова да прекара вечерта с него, а той не може да се възползва от този случай и Хортензия беше много доволна, като забеляза дълбокото му разочарование.

— Не, аз имам среща, но ми се иска да не отида — продължи тя и презрително присви устни. — Сега ще отида. Но щях да се откажа, ако ти беше свободен.

Сърцето на Клайд се разтуптя от възторг.

— Божичко, колко жалко, че трябва да отида на работа! — каза той, без да сваля очи от нея. — Сигурна ли си, че не би могла да се освободиш утре вечер? Аз ще съм свободен. А пък сега тъкмо дойдох тук да те попитам дали не искаш да дойдеш на разходка с автомобил в неделя следобед. Един приятел на Хеглънд има кола… пакард… и в неделя всички сме свободни. Той ме помоли да събера компания да отидем до Екселсиор Спрингз. Той е добро момче. — Клайд го каза, понеже Хортензия си даде вид, че това не я интересува много. — Ти не го познаваш много добре, но не е лош. Но знаеш, аз мога да ти разправя това после. Какво ще кажеш за утре вечер? Утре не съм на работа.

Хортензия, която поради обикалящия наоколо началник се преструваше, че показва на Клайд носни кърпи, сега си мислеше колко е неприятно, че трябва да чака цели двадесет и четири часа, преди да може да го заведе да види палтото, и това да й даде повод да започне машинациите си. Същевременно се преструваше, че е много трудно да нареди предлаганата й среща за другата вечер — по-трудно, отколкото той би могъл да си представи. Мъчеше се дори да му покаже, че не е съвсем сигурна дали й се иска.

— Прави се, че разглеждаш тия кърпички — каза тя, защото я беше страх началникът да не ги прекъсне, и продължи замислено: — Имам друга среща утре, не знам дали мога да я откажа, или не. Чакай да видя. — Тя престорено се задълбочи в размисъл и най-после каза: — Е, мисля, че ще мога. Поне ще се опитам. Да не ти отказвам тоя път. Бъди тук на Петнайсета и Главна улица в шест и четвърт… не, преди шест и половина надали ще успееш, нали?… И аз ще се помъча да дойда. Няма да обещавам, но ще се опитам и мисля, че ще го наредя. Съгласен ли си? — Тя му подари една от най-омайните си усмивки и Клайд съвсем загуби ума и дума от радост. Като си помислеше, че най-после тя ще откаже среща на друг заради него! В очите й светеше благосклонност, устните й бяха извити в усмивка.

— То се знае, дума да няма! — употреби той изразите на хотелските момчета. — Там ще съм, като нищо! Ще ми доставиш ли едно удоволствие?

— Какво е то? — предпазливо попита Хортензия.

— Да си сложиш тая черна шапчица с червена панделка под брадичката, ще я сложиш ли? Толкова си сладка с нея!

— Гледай го ти него! — изсмя се тя (да се баламосва Клайд, бе толкова лесно). — Ще си я сложа. Но сега трябва да си вървиш. Ей го тоя дъртак идва. Тогава в шест и половина, а? Довиждане.

Тя се обърна да услужи на нова клиентка, една стара дама, която търпеливо чакаше да я попита, ако може да й каже, къде продават муселин. А Клайд, пламнал от радост пред подареното му неочаквано щастие, се запъти, ликувайки, към най-близкия изход.

Тази внезапна благосклонност не събуди у него излишно любопитство и на другата вечер точно в шест и половина Хортензия се появи в блясъка на дъговите лампи, които лееха като дъжд искрящото си сияние отгоре. Той веднага забеляза, че си е сложила шапката, която

му харесваше. И беше изкусително несдържана и разположена, повече от всеки друг път, откакто я познаваше. Преди да има време да й каже колко хубава изглежда и колко се радва, че си е сложила тази шапка, Хортензия подхвана:

— Ти нещо започваш да печелиш моето благоволение, да ти кажа, щом отказвам друга среща и освен това си слагам стара шапка, която не ми харесва, само за да доставя удоволствие на теб. Какво ме кара да го правя, това бих искала да зная!

Клайд светна, сякаш беше спечелил голяма победа. Нима беше възможно най-после тя да спре избора си на него?

— Само да знаеш колко сладка изглеждаш с тая шапка, Хортензия, нямаше да говориш за нея така — настоя той с възторг. — Ти не знаеш колко хубава изглеждаш.

— О-хо! С тая вехтория? — подигра се тя. — И тебе ако не е лесно да те задоволи човек!

— А очите ти са също като меко черно кадифе — продължи Клайд разгорещено. — Чудни са! — Мислеше си за една ниша в „Грийн Дейвидсън“ със завеса от черно кадифе.

— Божичко, тая вечер наистина те бива! — изсмя се закачливо Хортензия. — Ще трябва да си помисля какво да те правя.

Сетне, преди да може да й отговори нещо, тя заразправя съвсем фантастична история как след като преди това имала уречена среща с някакъв младеж уж от обществото, на име Том Киъри, който ходел по петите й тия дни и я придумвал да отиде с него на вечеря и на танци, едва тая вечер решила „да му даде ритник“ и да предпочете Клайд — разбира се, поне за този случай. И се обадила на Киъри и му казала, че не може да се види с него тая вечер, отрязала го, тъй да се каже. Но въпреки това на излизане от служебния вход, кого да види да я причаква там, ако не същия тоя Том Киъри, великолепно издокаран със светлосив реглан и гети и с лимузината си. И стига да била поискала, щял да я заведе в „Грийн Дейвидсън“. Той бил човек с широка ръка. Но тя не искала. Поне не тая вечер. И все пак, ако не се изхитрила да му избяга, щял да я забави. Но тя го зърнала първа и избягала в противоположна посока.

— Трябваше само да видиш как се мятаха краченцата ми нагоре по Сарджънт и зад ъгъла към Бейли Плейс — така самовлюбено описа

тя бягството си. А Клайд бе тъй замаян от тази картина и чудесния Киъри, че прие всичките й плитки измислици за истина.

После, когато отиваха към Гаспи, ресторант на „Уайондот“ близо до Десета улица, който, както съвсем наскоро Клайд научи, бил много по-добър от Фрисел, Хортензия току спираше да гледа разни витрини, като подхвърли, че много искала да може да си намери някое палтенце, което да й прилича, че това, което имала, се поизносило и трябвало скоро да се погрижи за ново — трудно за нея положение, което накара Клайд да се замисли дали не му намеква да й го купи той. И дали няма да спечели в нейните очи, ако й купи някакво палтенце, щом й трябва.

Но когато пред тях се показа магазинът на Рубенстайн от същата страна на улицата с добре осветена витрина и палтото на преден план, Хортензия спря, както си беше намислила.

— Ау, погледни това сладко палтенце! — възторжено започна тя, сякаш току-що поразена от красотата му: цялото й държане говореше за първо, чистосърдечно впечатление. — Ах, не е ли това най-прекрасното, най-сладкото, най-чудесното палтенце на света? — продължи тя и актьорското й майсторство растеше успоредно с копнежа за палтото. — Ах, само погледни яката, ами тия ръкави, ами джобовете! Виждал ли си някога нещо по-шик? Да можех да си стопля ръцете в тях! — Тя погледна Клайд с крайчеца на окото, за да види дали това му прави съответно впечатление.

А той, възбуден от дълбокия й възторг, оглеждаше палтото с немалко любопитство. Безспорно беше хубаво… много хубаво. Но, божичко, какво ли можеше да струва такова едно палто? Дали тя не се опитваше да му подчертае по този начин достойнствата на палтото, та да й го купи? Ами че то трябва да струва най-малко двеста долара! Общо взето, Клайд нямаше представа за стойността на подобни неща. Положително не би могъл да купи такова палто. Особено пък сега, когато майка му взима значителна част от спечеленото за Еста. И все пак нещо в държанието на Хортензия като че ли му подсказваше, че тя мисли тъкмо за такова нещо. От тази мисъл го побиха тръпки и той малко остана да се скове.

Но въпреки всичко, както сега си мислеше тъжно, ако пожелае, Хортензия положително може да намери някого, който да й го купи — например този младеж Том Киъри, когото току-що му беше описала. А което бе още по-лошо, тя беше точно от този род момичета. И ако не

успее да й го купи, ще й го купи някои друг и тя ще презира Клайд зарад това, че не може да прави такива неща за нея.

За негово безкрайно слисване и неудоволствие девойката възкликна:

— Ах, какво ли не бих дала за такова палто!

Не бе имала намерение да поставя въпроса ребром в този миг, защото искаше да внуши на Клайд мисълта, заседнала дълбоко в ума й, по тактичен начин.

Ала Клайд, колкото и да не беше опитен, нито пък проницателен, все пак успя безпогрешно да долови вложеното в тези думи значение. Те значеха… те значеха… в момента не му се искаше дори сам за себе си да формулира какво значеха те. А сега… сега… само да имаше парите за това палто! Схващаше, че тя се мъчи да измисли някакъв сигурен начин да получи палтото. Но как би могъл да го направи той? Как? Само да може да нареди някак да вземе палтото за нея… само да може да обещае, че ще й го вземе, да речем, на еди-коя си дата, ако не струва прекалено много, тогава какво? Дали ще има смелост да й подхвърли тази вечер или, да кажем, утре, след като научи цената на палтото, че ако тя… тогава… тогава… е, тогава той ще й купи палтото или каквото друго поиска. Само трябва да бъде сигурен, че тя всъщност не го лъже, както го лъжеше винаги за разни дребни неща. Няма да изтърпи да й купи палтото и след това да не получи нищо в замяна, в никой случай!

Докато размишляваше така, той наистина тръпнеше и трепереше до Хортензия. А тя стоеше там, гледаше палтото и си мислеше, че ако не му стигне умът да намери начин да й купи това нещо и да разбере какво има тя пред вид — как възнамерява да му се отплати, е, тогава това ще е краят. Няма защо Клайд да мисли, че тя вечно ще се влачи с човек, който не може и не иска да направи и толкова за нея. В никой случай.

Те продължиха към Гаспи. И през време на цялата вечеря тя не говори почти за нищо друго: колко хубаво е това палто и колко хубаво ще й стои.

— Ще видиш — каза тя по едно време предизвикателно, понеже й се стори, че Клайд може да не е много сигурен в момента за възможностите си да й го купи, — аз ще намеря начин да получа това палто. Мисля, че Рубенстайн би ми го дал на изплащане, ако отида да

поговоря с него и му платя достатъчно в брой. Едно друго момиче от нашия магазин веднъж си взе палто по този начин — без да се замисли, излъга Хортензия, с надеждата да принуди Клайд да й помогне. Но Клайд не можеше да се отърве от страха пред извънредния разход във връзка с палтото и се колебаеше да каже какво ще направи. Нямаше никаква представа за цената на подобно нещо — то можеше да струва двеста, ако не и триста долара — и той се боеше да се задължи за нещо, което после може да не е в състояние да извърши.

— Не знаеш ли колко може да поискат за него, а? — попита той неспокойно, като си мислеше в същото време, че ако й направи някакъв паричен дар сега, без някаква гаранция от нейна страна, какво право има да очаква в замяна нещо повече от онова, което бе получавал досега? Знаеше как го подлъгва тя да й купува разни неща, а след това не му позволява дори да я целуне. Той се изчерви и се ядоса вътрешно, възмутен от мисълта за увереността й, че може да си играе с него, както си ще. Но въпреки това пак му дойдоха наум току-що казаните от нея думи, че ще направи всичко за този, който й купи палтото… или нещо такова.

— Н-н-не — първо се подвоуми Хортензия, без да знае за миг дали да му каже точната цена или малко по-висока. Защото, ако помолеше господин Рубенстайн да й го даде на изплащане, той можеше да поиска повече. Но пък ако кажеше много повече, Клайд можеше да й откаже да й помогне. — Но знам, че надали ще струва повече от сто двадесет и пет. Аз не бих дала повече за него.

Клайд си отдъхна с облекчение. В края на краищата не беше двеста или триста! Сега започна да мисли, че ако тя успее да уреди да даде приемлива сума в брой (да речем петдесет или шестдесет долара), той все някак ще се справи да събере останалото за две-три седмици. Но ако й поискат всичките сто двадесет и пет неведнъж, Хортензия ще трябва да почака, а освен това той ще трябва да знае дали ще бъде възнаграден, или не… да го знае с положителност.

— Чудесна идея, Хортензия! — възкликна той, без обаче да обясни причината за възторга си. — Защо не го направиш? Защо не узнаеш първо колко искат за палтото и колко ще искат в брой? Може би ще мога да ти помогна тогава.

— Ах, това ще бъде толкова мило от твоя страна! — Хортензия плесна с ръце. — Ще го направиш ли? Ах, това ще е великолепно! Сега съм направо сигурна, че ще имам това палто! Сигурна съм, че ще се съгласят да ми го дадат, ако им говоря както трябва.

Тъкмо както Клайд се беше боял и сега виждаше, тя съвсем забравяше факта, че сдобиването й с палтото става възможно само благодарение на него и сега всичко щеше да тръгне точно както си го беше помислил. Това, че той ще плати палтото, щеше да се приеме като нещо съвсем естествено.

Но след малко, като забеляза помрачнялото му лице, Хортензия добави:

— Ах, ти си най-сладкото, най-милото момче, щом искаш да ми помогнеш в тази работа. Ще видиш, че няма да го забравя. Само почакай и ще видиш. Няма да съжаляваш. Ти само почакай. — Очите й просто искряха от веселие и дори благоволение към него.

Може би е мекушав и млад, но не е лош и тя ще го възнагради — реши сега Хортензня. Веднага щом получи палтото, което трябва да стане след седмица, най-много след две, тя ще бъде много мила с него… ще направи нещо за него. И за да подчертае собствените си мисли и за да му даде да разбере какво влага в думите си, придаде на очите си морно, влюбено изражение и му подари многообещаващ поглед — разиграване на романтична роля, което го накара да се размекне и да загуби самообладание. Предвкусването на ласките й дори го поуплаши, защото обещанието й подсказваше, както си въобрази, обезпокояваща буйност, на която може би нямаше да може да отговори. Сега се чувстваше малко слаб пред нея — беше го малко страх, — като си помислеше какво може да представлява истинската й любов.

Въпреки това той заяви, че ако палтото не струва повече от сто двадесет и пет долара и тази сума може да се раздели на една вноска от двадесет и пет в брой и две допълнителни от по петдесет, ще може да се справи. А тя от своя страна отговори, че ще уреди всичко още на другия ден. Може би ще успее да убеди господин Рубенстайн да й го даде веднага след заплащането на двадесет и пет долара; ако ли не, тогава в края на втората седмица, когато ще бъде изплатено почти всичко.

А после в изблик на истинска благодарност към Клайд на излизане от ресторанта тя му пошепна с котешко мъркане, че никога не ще забрави това и че за първи път ще облече палтото за него. Ако не е на работа, може да отидат някъде на вечеря. Или, ако това не стане, положително ще го е взела навреме за деня на предполагаемата разходка с автомобил, която той или май Хеглънд гласи за следващата неделя, но която може би ще се отложи.

Тя му предложи да отидат на дансинг и там през време на танцуването се притискаше в него по толкова нескромен начин, а след това изпадна в настроение, което накара Клайд да се разтрепери и съвсем да загуби ума и дума.

Най-после той се върна у дома си с копнеж за предстоящия ден, сигурен, че няма да срещне мъчнотии, да събере пари за първата вноска, дори да е петдесет долара. Защото сега, пришпорван от обещанието, смяташе да вземе назаем до двадесет и пет долара било от Ратърър, било от Хеглънд и да им ги върне, след като палтото бъде изплатено.

Но, о тази прекрасна Хортензия! Толкова очарователна, толкова безгранично, покоряващо, обезоръжаващо сладка! Като си помисли само, че най-сетне, и то скоро, тя ще бъде негова! Това наистина беше нещо от царството на мечтите — невероятното се превръщаше в действителност!

XVI

Вярна на обещанието си, на другия ден Хортензия отиде при господин Рубенстайн и с цялата си присъща хитрост му изложи с доста премълчавания естеството на затруднението, пред което се намираше. Дали има някаква възможност да получи палтото за сто и петнадесет долара при по-леки условия, на изплащане? Главата на господин Рубенстайн моментално тържествено се заклати. Техният магазин не продавал на изплащане. Ако искал да търгува по този начин, можел да поиска за това палто двеста долара и много лесно да ги вземе.

— Но аз бих могла да ви платя не по-малко от петдесет долара, когато го взема — настоя Хортензия.

— Прекрасно. Но кой може да ми гарантира, че ще получа останалите шейсет и пет, и кога?

— Идущата седмица двайсет и пет, по-идущата двайсет и пет и още по-идущата петнайсет.

— Разбира се. Но да предположим, че на другия ден, след като вземете палтото, ви прегази някой автомобил и ви убие. Тогава какво? Откъде ще получа парите си?

Това беше наистина труден въпрос. И нямаше никакъв начин да докаже, че някой ще заплати палтото. А преди това се налагаха толкова разправии: да сключи договор и да намери някой наистина надежден човек (да речем банкер) да приподпише като поръчител. Не, тяхната фирма не продавала на изплащане. Те работели в брой. Точно затова палтото й било предложено за сто и петнадесет, но нито долар по-малко. Нито долар!

Господин Рубенстайн въздъхна и продължи да говори. И най-после Хортензия го попита дали не може да му даде седемдесет и пет долара на ръка и да доплати другите четиридесет следващата седмица. Дали ще й даде тогава палтото — да си го занесе у дома?

— Но една седмица… една седмица… какво представлявала една седмица? — мъчеше се да я убеди господин Рубенстайн. — Щом можете да ми донесете седемдесет и пет идущата седмица или утре, а

другите четирийсет след още една седмица или десет дена, защо да не почакате една седмица и ми донесете всичките сто и петнайсет? Тогава палтото ще е ваше без всякакви затруднения. Оставете палтото. Елате пак утре и ми платете двайсет и пет или трийсет долара по сметка и аз ще го извадя от витрината и ще го прибера за вас. Тогава никой няма да може дори да го види. Донесете ми остатъка след една седмица или след две седмици. И тогава то ще си е ваше. — Господин Рубенстайн обясняваше положението, сякаш беше нещо много трудно за разбиране.

Но доводът, както го изложи, бе достатъчно тежък. След това Хортензия нямаше много-много за какво да спори. Въпреки това настроението й доста се понижи. Като си помислеше, че не може да го вземе сега! И все пак, щом излезе от магазина, отново се развесели. Защото в края на краищата времето ще мине бързо и ако Клайд устои на своята част от споразумението, палтото ще бъде нейно. Важното сега е да го накара да й даде двадесет и пет или тридесет долара, с които да осигури тази чудесна покупка. Обаче щом си помисли, че сега ще трябва нова шапка, която да отива на палтото, реши да му каже, че палтото струва сто двадесет и пет, а не сто и петнадесет долара.

Когато окончателното положение бе изложено пред Клайд, това споразумение му се видя много приемливо — като вземеше всичко под внимание, можеше да си отдъхне от чувството на напрежение, което го бе обзело след последния разговор с Хортензия. Защото в края на краищата не бе успял да измисли как да събере повече от тридесет и пет долара през тази първа седмица. Следващата щеше да е малко по-лесна, защото тогава, както си беше казал, възнамеряваше да вземе, ако може, двадесет или двадесет и пет назаем от Ратърър, които заедно с двадесет или двадесет и петте, събрани от бакшишите, щяха да бъдат напълно достатъчни за изплащане на втората вноска. По-другата седмица смяташе да заеме поне десет или петнадесет от Хеглънд (може би и повече), а ако това не стигне за нужната сума, да заложи за петнадесет долара часовника, който си беше купил преди няколко месеца. Би следвало да му дадат най-малко толкова: той му беше струвал петдесет.

Но сега му дойде наум и за Еста, която чакаше в мизерната си стаичка нещастния завършек на единствения си любовен роман. Как ли щеше да се справи, питаше се той, дори въпреки факта, че се

страхуваше да не го забъркат и него във финансовите затруднения на Еста и на семейството. Баща му не можеше, пък и никога не бе могъл, да окаже някаква парична помощ на майка му. И все пак, ако поради това задачата бъде прехвърлена върху самия него, как ще се справи той? Защо му трябва на баща му вечно да продава от къща на къща часовници и килими и да държи проповеди по улиците? Защо не могат майка му и баща му да се откажат от тази своя мисия?

Но той си знаеше, че положението не ще може да се оправи без негова помощ. И доказателство за това получи към края на втората седмица след споразумението си с Хортензия, когато се обличаше в спалнята си и имаше петдесет долара в джоба, които смяташе да й даде идущата неделя, а майка му надзърна вътре и рече:

Бих искала да те видя за една минутка, преди да излезеш, Клайд.

Забеляза, че тя беше много мрачна, когато каза това. Всъщност от няколко дни вече долавяше, че нещо й тежи. Същевременно непрекъснато си беше повтарял, че както е заангажирал всичките си средства, не би могъл да направи нищо. Или ако направи нещо, то значи да загуби Хортензия. Това не можеше да допусне!

И все пак какво приемливо извинение би могъл да представи на майка си, като и откаже малко да й помогне, особено ако се вземат под внимание дрехите, които носеше, и както ходеше тук-там под вечния предлог, че работи, но вероятно тя не се лъжеше чак толкова, колкото той си мислеше. Разбира се, само преди два месеца се беше задължил да й плаща по десет долара седмично повече в течение на пет седмици и го направи. Но по всяка вероятност с това само й доказа, че разполага с толкова излишни пари, та ги дава, макар да се беше помъчил да й подчертае на времето, че се лишава от най-необходимото, за да го прави. И все пак колкото и да му се искаше да й помогне, не можеше, обладан от желанието да притежава Хортензия.

Той излезе след малко във всекидневната и както винаги майка му веднага го заведе на една от пейките в мисията — неприветлива и студена стая в тези дни.

— Мислех, че няма да ми се наложи да ти говоря за това, Клайд, но не виждам друг изход. Нямам никой друг освен теб, на когото да се осланям сега, когато ти вече ставаш мъж. Но трябва да ми обещаеш да не го казваш на никого: на Франк, Джулия или баща ти. Не искам те да знаят. Но Еста се е върнала в Канзас сити и е в много тежко положение

и просто не зная какво да правя с нея. Аз разполагам с толкова малко пари, а баща ти вече не може кой знае колко да ми помага.

Тя прокара замислено уморена ръка по челото си и Клайд разбра какво ще последва. Първата му мисъл бе да се престори, че не е знаел за връщането на Еста в града, понеже се беше преструвал вече тъй дълго. Но сега изведнъж, изправен пред признанието на майка си и пред необходимостта да се престори на изненадан, ако иска да продължи измамата, каза:

— Да, знам.

— Ти знаеш? — повтори учудено майка му.

— Да, знам — каза пак Клайд. — Една сутрин, когато минавах оттам, видях те да влизаш в оная къща на Боудри стрийт — обясни той доста спокойно. — А след това видях и Еста да поглежда през прозореца. И след като ти си отиде, влязох.

— Преди колко време е било това? — попита майка му не за друго, а за да спечели време.

— Ами, мисля, преди пет-шест седмици. След това се отбивах един-два пъти при нея, само че и Еста не искаше да разправям за това.

— Тц-тц-тц! — изцъка с език госпожа Грифитс. — Значи, ти знаеш какво е положението ѝ.

— Да — отвърна Клайд.

— Е, кому каквото е писано — рече тя с примирение. — Не си споменавал това пред Франк или Джулия, нали?

— Не — отговори Клайд замислено, като си казваше колко безуспешен е бил опитът на майка му да запази всичко в тайна. Не беше способна да измами никого, същият беше и баща му. Смяташе, че сам той е далече, далече по-хитър.

— И не бива! — сериозно го предупреди майка му. — Мисля, че не е много добре за тях да знаят. И без това е достатъчно лошо — добави тя с присвита от огорчение уста, докато Клайд мислеше за себе си и Хортензия.

— Само като си помисля — продължи тя след миг и очите ѝ се забулиха с печална, всеобгръщаща сива мъгла — как навлече това на себе си и на всички ни! И то когато трябва да минаваме с толкова малко, без друго. И след всичките наставления, които е получавала… възпитанието. „Пътят на грешника…“

Тя поклати глава, събра двете си ръце и здраво ги стисна, а Клайд гледаше пред себе си, мислеше за положението и за всичко, което то можеше да означава за него.

Майка му седеше съвсем сломена и озадачена от ролята, която е изиграла самата тя във всичко това. Всъщност беше лъгала, както и всички други. И ето Клайд сега бе напълно осведомен за всичките й лъжи и хитрини и й се виждаше, че изглежда глупава и лицемерна. Но не се ли беше опитала да го спаси от всичко това… него и другите? И той беше достатъчно голям да го разбере сега. Все пак тя се залови да обяснява защо и да повтаря колко ужасно й се струва всичко това. Същевременно, както му обясни по-нататък, сега се видяла принудена да се обърне към него за помощ във връзка е това положение.

— Еста скоро ще бъде много зле — изведнъж продължи тя, като надмогна себе си очевидно без да има сили или поне желание да гледа Клайд, докато му го казва, и все пак твърдо решила да бъде колкото може по-откровена. — Много скоро ще й трябва лекар и някой, който да стои при нея през цялото време, когато аз не съм там. Трябва да намеря отнякъде пари… поне петдесет долара. Не би ли могъл да ми намериш толкова по някакъв начин от някой от младите си приятели, а? Само назаем за няколко седмици? Ти би могъл да ги върнеш скоро, знаеш, стига да искаш. Няма да искам да ми плащаш нищо за стаята, докато не ги върнеш.

Тя гледаше Клайд тъй напрегнато, тъй настойчиво, че той се чувстваше съвсем потресен от безспорната състоятелност на молбата й. И преди да успее да добави нещо към тревожното угнетение, което помрачаваше лицето на майка му, тя додаде:

— Ония другите пари бяха за нея, нали знаеш, за да мога да я доведа тук, след като нейният… нейният… — тя се подвоуми, докато намери подходяща дума, но най-после довърши: — нейният съпруг я изоставил там в Питсбърг. Предполагам, че ти го е разправила.

— Да, разправи ми — отговори Клайд тежко и печално. Защото положението на Еста в края на краищата беше безспорно критично, нещо, за което не се беше замислял досега.

— Ау, майко! — възкликна той, терзан от мисълта за петдесетте долара в джоба си (точно сумата, необходима на майка му) и тяхното предназначение. — Не знам дали ще мога да направя нещо, или не. Не познавам чак толкова добре никое от момчетата там, за да поискам

такова нещо. Пък и те не печелят повече от мен. Бих могъл да взема назаем нещичко, но няма да е кой знае колко.

Той се запъна и преглътна, защото не му беше лесно да лъже майка си по този начин. Всъщност никога не му се беше случвало да лъже във връзка с нещо така мъчително и да лъже тъй жалко. Защото имаше петдесет долара в джоба си в момента с Хортензия от едната страна и майка му и сестра му от другата и тези пари щяха да помогнат на майка му да разреши затрудненията си в същата степен, както и на Хортензия, и то по-почтено. Колко ужасно беше да не й помогне! Как можеше да й откаже наистина! Клайд нервно облиза устни и прекара ръка през челото, защото от възбуждение по лицето му бе избила пот. Чувстваше се угнетен, безчестен, неспособен да се справи с положението.

— А нямаш ли някакви свои пари, които би могъл да ми дадеш още сега, а? — полуумолително попита майка му. Защото имало редица неща, необходими във връзка с положението на Еста, за които трябвали пари незабавно, а тя имала тъй малко.

— Не, нямам, майко — каза Клайд, погледна я за миг плахо и веднага извърна очи, тъй че ако самата тя не беше така залисана, можеше да прочете по лицето му, че я лъже.

В действителност той усети да го прерязва смесена болка на самосъжаление и самопрезрение, идваща от състраданието, което изпитваше към майка си. Нямаше сили дори да си представи, че ще загуби Хортензия. Тя трябва да бъде негова! Но все пак майка му изглеждаше тъй самотна и тъй безпомощна! Това беше срамно! Той се държеше низко, направо подло! Дали нямаше по-късно да бъде наказан за такова нещо?

Клайд се опита да измисли някакъв друг начин — някакъв начин да намери малко пари освен петдесетте долара, та да й помогне. Да беше имал само малко повече време — още няколко седмици! Да не й беше хрумнало на Хортензия тази прищявка за палтото тъкмо сега!

— Ще ти кажа какво мога да направя — продължи той съвсем глупаво и тъпо, докато майка му не спираше да цъка. — Ще ти помогнат ли пет долара?

— Е, все ще е нещо — отговори тя. — Все ще ми послужат.

— Добре, толкова мога да ти дам — каза Клайд, като си мислеше да ги навакса от бакшишите през седмицата и се уповаваше на по-

добър късмет през следващите дни. — Пък аз ще видя какво мога да направя идущата седмица. Може би ще мога да ти дам десет. Не мога да обещая със сигурност. Трябваше да взема назаем част от тия другите пари, дето ти дадох, и още не съм ги върнал всичките, ако взема да се моля сега за още, ще си помислят… Е, ти знаеш как се гледа на тия работи.

Майка му въздъхна и си помисли какво нещастие е да прибягваш за такава помощ до сина си. И то тъкмо когато се мъчи да стъпи на крака. Какво ли ще си мисли той за всичко това след години? Какво ще мисли за нея… за Еста… за семейството? Защото въпреки цялата му амбиция и смелост, и желанието да излезе от дома и да работи, винаги й се беше струвало, че Клайд не е от много здравите физически, нито устойчивите морално или умствено. Колкото се отнасяше до неговите нерви и преживявания, от време на време той като че ли повече приличаше на баща си, отколкото на нея. А в повечето случаи беше толкова лесно да го възбуди човек — да го накара да прояви напрежение и принуденост, — сякаш не ги издържаше и тях. И не друг, а тя, заради Еста и заради мъжа си и техния несполучлив съвместен живот, трупа по-голямата част от тези тежести върху него.

— Е, щом не можеш, значи, не можеш — промълви тя. — Трябва да се помъча да измисля някакъв друг изход. — Но в момента не виждаше никакъв.

XVII

По отношение на разходката с автомобил, предложена и уредена за следващата неделя от Хеглънд и неговия приятел шофьор, се наложи промяна в плана. Колата — не каква да е, а скъп Пакард — не можело да се вземе за този ден, а трябвало да се използва сега до четвъртък или петък, или всичко се осуетявало. Защото, както на всички предварително им се обясни, но без строго придържане до истината, колата принадлежеше на някой си господин Кимбарк, възрастен и много заможен човек, който в момента пътувал из Азия. Също така не беше вярно и това, че въпросният младеж е шофьор на господин Кимбарк — той беше само разхайтен, покварен син на Спарсър, управител на една от животновъдните ферми на господин Кимбарк. Този негов син, в желанието си да се покаже за нещо повече от син на управител на ферма и понеже работеше като пазач и имаше достъп до колите, бе решил да вземе най-хубавата и да се поразходи с нея.

Хеглънд бе този, който предложи да вземе участие в някое интересно пътуване с приятелите си от хотела. Но след като всички бяха поканени, се получило съобщение, че господин Кимбарк вероятно щял да се върне през следващите две седмици. И поради това Уилърд Спарсър бе решил веднага, че е най-добре да не използва вече колата. Можело изневиделица да бъде хванат поради неочаквано пристигане на господин Кимбарк. Когато изложи затруднението си пред Хеглънд, който с нетърпение чакаше тази разходка, той се присмя на страха му. Защо лък да не я използват още веднъж? Бил разпалил интереса у всичките си приятели и сега не искал да ги разочарова. Те се уговориха за следващия петък между пладне и шест часа. А тъй като Хортензия бе променила плановете си, тя реши сега да придружи Клайд, който, разбира се, беше поканен.

Обаче както Хеглънд обясни на Ратърър и Хигби, понеже ще използват колата без разрешението на собственика, трябва да се срещнат по-далечко — мъжете на една от тихите улички близо до Седемнадесета и Западния проспект, откъдето могат да продължат до

мястото, където ще е по-удобно да се срещнат с момичетата, а именно на Двадесета и Уошингтън. Оттам ще тръгнат по Западния парков път и Анибаловия мост на северозапад към Харлем, Норт Канзас сити, Майнавил и нататък през Либърти и Моузби по Екселсиор Спрингз. Крайната им цел там ще бъде малък хан — „Вигвамът“ — на едва-две мили отсам Екселсиор, който е отворен през цялата година. Всъщност това е едновременно ресторант, дансинг и хотел. Един грамофон и механично пиано осигуряват необходимата музика. Групи като тяхната отивали там доста често, а Хеглънд, както и Хигли, които бяха ходили няколко пъти, го описваха като първокласно заведение. Храната била добра, пътят дотам — прекрасен. Точно под него имало рекичка, където поне лятно време можело да се гребе с лодка и да се лови риба. Зиме някои се пързаляли с кънки, когато имало лед. Положително по това време на годината — януари — пътят щял да бъде заснежен, но можело лесно да се мине, а гледката била чудесна. Имало едно езерце, недалече от Екселсиор, по това време на годината също замръзнало, и според Хеглънд, който винаги проявяваше прекалено голяма фантазия и въодушевление, могли да отидат там и да се попързалят.

— Чувате ли кой разправя за пързаляне с кънки на такъв излет? — забеляза доста цинично Ратърър, понеже от негова гледна точка такъв случай не подхождаше за никакви странични спортни занимания, а изключително за любов.

— Да ви вземат мътните! Не може човек да предложи нещо забавно, без да го съдерат от подигравки заради това! — сопна се авторът на идеята.

Единственият освен Спарсър, който страдаше от опасения във връзка с всичко това, беше Клайд. Защото от самото начало фактът, че колата, с която щяха да пътуват, не принадлежи на Спарсър, а на неговия господар, го тревожеше, почти дразнеше. Не му харесваше идеята да се вземе нещо, което принадлежи на някой друг, дори и за временно ползване. Нещо може да се случи. Може да ги заловят.

— Не мислиш ли, че е опасно да излезем с тая кола? — попита той Ратърър няколко дена преди излета, когато беше окончателно разбрал откъде и чия ще е колата.

— А, не вярвам — отговори Ратърър, който бе свикнал на такива хрумвания и хитрини и не се безпокоеше много. — Колата не я взимам аз, нито пък ти, нали? Щом той иска да я вземе, то си е негова работа.

Щом ме кани да отида, ще отида. Защо да не отида? Единственото, което искам, е да ме доведе навреме обратно. Това е единственото нещо, което може да ме тревожи.

А Хигби, който се доближи в този миг, изказа същото мнение. Но Клайд продължаваше да се тревожи. Можеше нещо да се объркa; можеше да загуби службата си поради такова нещо. Но толкова увлечен беше от мисълта да се вози в такава хубава кола с Хортензия и всички други момичета и момчета, че не можеше да устои на изкушението.

Веднага след пладне в петък същата седмица неколцината участници в излета се събраха на определените места: Хеглънд, Ратърър, Хигби и Клайд на Осемнадесета и Западния проспект, близо до разпределителната гара; Майда Аксълрод, приятелката на Хеглънд, Люсил Никълъс, една от приятелките на Ратърър, и Тина Когел, приятелка на Хигби, а също и Лора Сайп, друго момиче, доведено от Тина Когел, за да го запознаят със Спарсър — на Двадесета и Уошингтън стрийт. Само защото Хортензия бе съобщила в последния момент на Клайд, че трябва да отиде до вкъщи за нещо, трябваше да минат да я вземат от Четиридесет и девета и Денеси, където живееше, но не без мърморене.

Денят — късен януарски ден — клонеше да бъде мрачен, с навъсени облаци, особено в околностите на Канзас сити. От време на време дори се канеше да завали сняг — извънредно интересна и живописна перспектива за събралите се в колата. Това им харесваше.

— Ах, дано завали! — възкликна Тина Когел, когато някой заговори за тази възможност, а Люсил Никълъс добави:

— О, толкова обичам да гледам как вали!

По Уест Блъф роуд, Уошингтън и Втора улица най-после минаха по моста Анибал към Харлем и оттам по извиващия покрай реката и сякаш охраняван от хълмове път отминаха Рандолфските възвишения и Майнавил. А след това дойдоха Моузби и Либърти, през които пътят беше по-добър, с мяркащи се интересни къщурки и голи, покрити със сняг януарски хълмове.

Клайд, който през всичките тези години тук не бе никога стигал много по-далече от Канзас сити и Канзас на запад или от първобитните и девствени гори на Суоуп парк на изток, нито някъде по-далеч от Арджънтайн от едната страна на реките Канзас и Мисури и

Рандолфските възвишения от другата, беше увлечен от илюзията за пътуване, която като че ли създаваше у него всичко това — за далечно пътуване. Всичко бе тъй различно от обикновеното всекидневие! И в този случай Хортензия бе склонна да бъде много мила и любезна. Тя се сгуши до него на седалката, а когато той забеляза, че другите са вече притеглили приятелките си в нежна прегръдка и я обви с ръка и притисна до себе си, Хортензия почти не протестира. Вместо това вдигна очи и рече:

— Май ще трябва да си сваля шапката.

Другите се изсмяха. От време на време в държанието й се промъкваше нещо живо, свежо и много забавно. Освен другото беше си сресала косата по нов начин, който я правеше положително по-хубава, и нямаше търпение да се покаже пред другите.

— Ще можем ли да потанцуваме там? — попита тя общо, без да погледне някого.

— То се знае — отговори Хигби, който беше вече убедил Тина Когел да си свали шапката и я беше стиснал в прегръдките си. — Там има механическо пиано и грамофон. Ако бях се сетил, можех да взема моя корнет. Зная да свиря на него „Дикси“.

Колата се носеше с главоломна скорост по заснежения път сред бели полета. В действителност Спарсър, като се смяташе за майстор шофьор, както и истински собственик на колата в момента, искаше да види колко бързо може да я кара по такъв път.

Отдясно и отляво като тъмни кенари се мяркаха гори. Полетата останаха назад, застаналите на стража хълмове се издигаха и снишаваха на вълни. Разперило ръце плашило с изкривил се полуизгнил цилиндър плющеше на вятъра на едно място близо до пътя. Ято гарги се вдигна недалече от него и полетя направо към далечна гора, която леко се очертаваше оттатък предния план на снеговете.

На предната седалка Спарсър караше колата, седнал до Лора Сайп с вид на човек, за когото такъв великолепен автомобил е най-обикновено нещо. Той всъщност харесваше много повече Хортензия, но счете за свой дълг поне сега за сега да окаже някакво внимание на Лора. И за да не остане назад от другите по отношение на галантността, я прегърна с една ръка и продължи да кормува с другата — подвиг, който разтревожи Клайд, все още обладан от съмнения дали

е било разумно да вземат колата изобщо. Можеше да пострадат всички от такова бързо каране. Хортензия се интересуваше само от факта, че Спарсър бе недвусмислено проявил интерес към нея, но той трябваше да обърне някакво внимание на Лора Сайп, ще не ще. И когато го видя да притегля Лора и да я пита надуто дали се е возила много с автомобил из Канзас сити, само се усмихна на себе си.

Обаче Ратърър забеляза това движение и побутна Люсил Никълъс, а тя на свой ред побутна Хигби, за да привлече вниманието му към проявите на нежност отпред.

— Май не си отказвате удобства там отпред, Уилърд? — подхвърли закачливо Ратърър, за да се посприятели с него.

— И как още! — весело, но без да се обърне, отговори Спарсър. — Какво ще кажеш ти, малката?

— О, мен ми е хубаво — отвърна Лора Сайп.

Но Клайд си мислеше, че от всичките момичета в компанията никоя не е наистина толкова хубава, колкото Хортензия — не можеше да се прави и сравнение. Беше дошла с рокля в червено и черно и много тъмна червена шапка с широка козирка в тон с роклята. А на лявата буза, тъкмо под начервените си устица, беше залепила миниатюрно квадратче от черна мушама, като някоя от красавиците, които бе виждала на снимки. Всъщност, преди още да започне излетът, беше твърдо решила да засенчи всички други участнички и сега ясно долавяше, че е сполучила. А Клайд от своя страна беше съгласен с нея.

Ти си най-сладкото момиче тук — пошепна той, като я прегръщаше нежно.

— Божичко, и ти ако не знаеш да се подмазваш, когато пожелаеш — рече тя високо и другите се засмяха. А Клайд леко се изчерви.

Около шест мили оттатък Майнавил колата стигна до завой в една котловинка, където имаше някаква лавка, и там Хеглънд, Хигби и Ратърър слязоха да купят, бонбони, цигари, сладолед и лимонада. Сетне дойде Либърти, а после, няколко мили преди Екселсиор Спрингз, видяха „Вигвамът“ — той беше само стара двуетажна фермерска къща, опряна в едно възвишение зад сградата. От едната страна обаче имаше по-нова и по-голяма едноетажна пристройка, в която се намираха трапезарията, дансингът и скрит зад преградка в единия край бар. Тук в голяма камина весело блещукаше огън. Долу в

падината, отвъд пътя, се виждаше реката или поточето Бентън, сега съвсем замръзнало.

Ето ви я и реката! — весело извика Хигби, като помагаше на Тина Когел да слезе от колата (беше се вече доста поразгорещил от няколкото чашки, пийнати из пътя).

Всички се спряха за малко да се полюбуват на поточето, което лъкатушеше между дърветата.

— Искаше ми се тая компания да си донесе кънките и да слезе там долу — въздъхна Хеглънд, — но никой не пожела. Е, и без тях ще минем.

В това време Люсил Никълъс забеляза трепкащо пламъче, отразено в едно от прозорчетата на хана, и възкликна:

— О, вижте, вътре гори огън!

Спарсър гарира колата, всички вкупом влязоха в хана и Хигби отиде с бързи крачки при голямото, шумно, раздрънкано механическо пиано с тенекиен тон и го пусна с петцентова монета. За да оспори неговото първенство и за да се покаже, Хеглънд изтича при сложения в единия ъгъл грамофон и пусна плочата „Сивата мечка“, която намери там.

При първите звуци на тази мелодия, която всички знаеха, Тина Когел се провикна:

— О, хайде да танцуваме, искате ли? Не можете ли да спрете туй другото дрънкало? — добави тя.

— Разбира се, след като изсвири докрай — обясни със смях Ратърър. — Единственият начин да го спреш, е да не пускаш в него монети.

Но понеже в помещението влезе келнер, Хигби се зае да пита кой какво иска. Междувременно, за да блесне с чаровете си, Хортензия се изправи сред дансинга и се опита да имитира сива мечка, ходеща на задните си крака, което умееше да прави доста забавно — съвсем грациозно. А Спарсър, като я видя сама сред дансинга, побърза да привлече вниманието й върху себе си и тръгна подир нея, като се мъчеше да имитира нейните движения. Харесала неговата ловкост и нетърпелива да потанцува, Хортензия най-после изостави имитирането, протегна към него ръце и двамата живо заиграха уанстеп. Клайд, който в никакъв случай не беше толкова добър танцьор, веднага пламна от ревност — болезнена ревност. В копнежа

по нея му се струваше несправедливо тя да го изоставя тъй рано — в самото начало на веселбата. Но Хортензия, заинтересувана сега от Спарсър, който като че ли беше по-обигран, не обръщаше никакво внимание на Клайд, а продължаваше да танцува с новозавоювания си обожател, при което ритмичното му майсторство тъй очарователно отговаряше на нейното. А после, за да не останат на сухо, другите веднага си избраха партньорки: Хеглънд затанцува с Майда, Ратърър с Люсил, а Хигби с Тина Когел. Така Лора Сайп остана за Клайд, който не я харесваше много. Не беше чак толкова хубава — пълно момиче с месесто лице и неотговарящи на лицето похотливи сини очи — и понеже Клайд не обладаваше особено майсторство, двамата танцуваха само най-обикновен уанстеп, докато другите правеха най-различни стъпки.

Обзет от болезнена ярост, Клайд забеляза, че Спарсър, който все още танцуваше с Хортензия, сега я притиска до себе си и я гледа право в очите. И тя му позволява! Той усети изведнъж някаква оловна буца под лъжичката. Нима беше възможно да хареса този млад парвеню с колата! Нали е обещала да бъде добра към него? Това породи в душата му чувството, че тя е непостоянна, че не е изключено да е съвършено равнодушна към него. Искаше да направи нещо… да спре да танцува и да я дръпне от Спарсър, но нямаше начин, докато не свърши тази плоча.

А тогава, точно когато тя свърши, келнерът се върна с табла и нареди коктейли, лимонада и сандвичи на съединените три масички. Всички се запътиха към масите, но Спарсър и Хортензия продължиха да танцуват — нещо, което Клайд веднага забеляза. Тя беше безсърдечна флиртаджийка! В действителност — не даваше пет пари за него! И това — след като съвсем неотдавна го накара да помисли, че го харесва и го склони да й помогне да си купи това палто! Да се маха по дяволите сега! Ще й даде да разбере! Той да я чака! Не минаваше ли това всички граници? Но ето че най-после, като видяха, че другите се събират около сложените близо до огъня маси, Хортензия и Спарсър спряха да танцуват и се приближиха. Клайд бе пребледнял и мрачен. Стоеше настрана, привидно безразличен. А Лора Сайп, забелязала вече неговия гняв и доловила причината му, сега се дръпна от него и отиде при Тина Когел, на която обясни защо е толкова сърдит.

Тогава, като забеляза колко е мрачен, Хортензия се запъти към него със стъпките от „Сивата мечка“.

— Ах, не беше ли това чудесно? — заговори тя. — Божичко, колко обичам да танцувам на такава музика!

— Разбира се, чудесно за теб — отвърна Клайд, изгаряйки от ревност и разочарование.

— Защо, какво е станало? — попита тя с нисък и почти обиден тон, като се преструваше, че не се сеща, макар да знаеше много добре защо е ядосан. — Да не искаш да кажеш, че те е хванало яд, понеже танцувах първо с него, а? Ах, колко глупаво! Защо не дойде тогава ти да танцуваш с мен? Не можех да му откажа да танцувам, щом беше до мене, нали?

— О, не, разбира се, не си могла — отговори Клайд саркастично, с нисък, натъртен тон, защото и той, също както Хортензия, не искаше другите да чуят. — Но никой не те караше да лягаш отгоре му и да го гледаш така замечтано, нали? — Клайд беше направо вбесен. — Няма защо да ми казваш, че не си го правила, защото те видях.

При тези негови думи тя го погледна учудено, понеже си даде сметка не само за рязкото му държане, но и за това, че сега за първи път си позволява такава смелост по отношение на нея. Трябва да е започнал да се чувства твърде сигурен. Тя му отделя твърде много внимание. В същото време си даде сметка, че не беше сега времето да му покаже, че държи на него много по-малко, отколкото би желала той да вярва, понеже иска да получи палтото, както вече са се уговорили.

— Ах, божичко, всяко нещо си има граници! — отговори тя ядосано, раздразнена най-много от факта, че това, което Клайд казва, е вярно. — И ти ако не си мърморко! Е, не мога да ти помогна, щом искаш да си толкова ревнив. Не съм направила нищо, само потанцувах с него. Не съм и помислила, че ще се разсърдиш.

Тя понечи да му обърне гръб, но се сети, че между тях има споразумение и трябва да го предразположи, ако иска да стане работата, затова го дръпва за реверите на сакото по-настрана, където нямаше да ги чуят, защото другите вече гледаха и слушаха, и започна:

— Виж какво сега. Няма защо да се държиш така. Не съм влагала нищо в това, което правех. Честна дума, не съм. Пък сега всички танцуват така. И никой не влага нищо в това. Ти искаш ли да бъда добра към теб, или не искаш?

И го загледа право в очите с преднамерена нежност и обещание, сякаш той беше единственият сред всички присъстващи, когото наистина харесваше. И умишлено, нарочно чувствено сви устни, както умееше, и те потрепнаха — можеше да се рече, че иска да го целуне — изражение, което събуждаше у него безумно желание.

— Добре — каза Клайд, като я гледаше покорно, загубил воля. — Може да постъпвам глупаво, но положително те видях какво правеше. Ти знаеш, че съм луд за теб, Хортензия… безумен! Не мога да се наложа на себе си. Понякога ми се иска да можех. Бих искал да не съм такъв глупак. — И я загледа скръбно.

А тя, осъзнала властта си над него и колко лесно е да го командва, отговори:

— Ах, и ти пък… стига толкоз! Ако бъдеш добричък, след малко, когато другите не гледат, ще те целуна.

В същото време усещаше, че Спарсър я гледа. А също, че много го привлича и че самата тя го харесва повече от всички други, с които се е срещала напоследък.

XVIII

Връхната точка на следобеда настъпи обаче, когато след още няколко танца и още няколко чаши питие рекичката и предлаганите от нея удоволствия бе още веднъж натрапена на вниманието им от Хеглънд, който надзърна през един от прозорците и изведнъж възкликна:

— Защо не погледнете леда там долу! Вижте чудесния лед. Хайде всички долу там, да се пързаляме!

И всички хукнаха презглава — Ратърър тичаше за ръка с Тина Когел, Спарсър с Люсил Никълъс, с която тъкмо беше танцувал, Хигби с Лора Сайп, която започваше да му се вижда достатъчно интересна за разнообразие, и Клайд с Хортензия. Но щом стигнаха леда, който беше не повече от тясна ивица със сняг, отвян на места от вятъра, и извиваше сред гъстаци от безлистни дървета, компанията заприлича повече на млади сатири и нимфи от старите дни. Тичаха насам-натам, подхлъзваха се, пързаляха се, а Хигби, Люсил и Майда веднага паднаха, но скочиха на крака с буен смях.

Хортензия, първо крепена от Клайд, също ситнеше ту тук, ту там. Но скоро се отпусна да тича и да се хлъзга с писъци на престорен страх. Сега не само Спарсър, но и Хигби, без да държи сметка за Клайд, започна да заобикаля Хортензия с внимание. Те се пързаляха заедно с нея, гонеха я и се преструваха, че искат да я спънат, но я подхващаха, когато падаше. А Спарсър я хвана за ръка и уж против нейното желание и напук на другите я помъкна нагоре по течението зад един завой, където никой не можеше да ги види. Твърдо решил да не показва повече, че я наблюдава или ревнува, Клайд остана с компанията. Но въпреки волята си мислеше, че Спарсър може да използва този случай да й назначи среща или дори да я целуне. Тя беше напълно способна да му го позволи, дори да се преструва, че не иска. Това бе убийствено!

Неволно изтръпна от безпомощна мъка… от желание да може да ги види. Но Хеглънд извика всички да се хванат за ръце; той хвана Люсил Никълъс, която се държеше за него, и подаде другата си ръка на

Майда Аксълрод, която на свой ред протегна свободната си ръка на Ратърър. Хигби и Лора Сайп тъкмо се канеха да останат на опашката, когато Спарсър и Хортензия се върнаха, хлъзгайки се, при което той я държеше за ръка. Така те се хванаха на края. Тогава Хеглънд и другите се спуснаха да тичат и да извиват напред-назад, докато всички, които бяха след Майда, изпопадаха и се пуснаха. И както Клайд забеляза, при падането си Хортензия и Спарсър се подхлъзнаха и притиснати един в друг се търколиха до самия бряг, където имаше сняг, листа и вейки. Полите на Хортензия някак се закачиха и се вдигнаха до над коленете. Но вместо да прояви някакво смущение, както Клайд очакваше и искаше да се случи, Хортензия остана да седи така няколко мига, без да се засрами, и дори се смееше от сърце, а Спарсър седеше до нея и все още я държеше за ръка. А Лора Сайп падна по такъв начин, че да препъне Хигби, който падна отгоре й, и двамата също лежаха там и се смееха, при това в най-неприлична поза, както си помисли Клайд. Той забеляза също, че и полите на Лора Сайп са се вдигнали над колената. А Спарсър, надигнал се сега, сочеше хубавите й крака и се смееше с глас, показал всичките си зъби. Останалите също крещяха и се заливаха от смях.

„Да пукнат макар! — мислеше Клайд. — Защо, да го вземат дяволите, трябва вечно да се лепи за нея? Защо не си е довел свое момиче, щом е искал да прекара весело? Какво право имат да отиват където никой не може да ги види? И тя иска да й вярвам, че не влага нищо във всичко това! Никога не се смее тъй от сърце с мен, това го знам! За какъв ме смята, че да ме лъже така?“ Той се намръщи мрачно, докато размишляваше, обаче всички отново се заловиха за ръце и този път пак Люсил Никълъс се държеше за него, а Спарсър и Хортензия пак бяха на опашката. Но Хеглънд, без да има представа за настроението на Клайд и като мислеше само за играта, извика:

— Няма ли да е по-добре сега някой друг да се хване на края, а?

Ратърър и Майда Аксълрод, и Клайд, и Люсил Никълъс признаха справедливостта на тази забележка и се преместиха на края, а Хигби с Лора Сайп и Хортензия със Спарсър останаха пред тях. Само че, както Клайд забеляза, Хортензия все още се държеше за Спарсър, макар да застана точно пред него и пое ръката му от дясната си страна, а Спарсър остана до нея отляво, стиснал я здраво за ръка, което вбеси

Клайд. Защо не си гледа той Лора Сайп, момичето, което са довели за него? А Хортензия го насърчава!

Беше му много тъжно и се чувстваше толкова ядосан и огорчен, че почти не можеше да участва в играта. Искаше му се да се пусне и да се скара със Спарсър. Но Хеглънд действаше тъй бързо и усърдно, че върволицата започна играта, преди Клайд да успее дори да помисли за такова нещо.

А след това, колкото и да се мъчеха да запазят равновесие в този устрем, той, Люсил, Ратърър и Майда Аксълрод се озоваха на земята и се завъртяха на леда като пумпал. Хортензия, която го пусна точно в критичния момент, изглежда, предпочете преднамерено да се държи за Спарсър. Вкопчили се един в друг, Клайд и другите се плъзнаха по гладкия зеленикав лед десетина крачки и се блъснаха вкупом в една пряспа. Когато спряха, той забеляза, че Люсил Никълъс лежи на колената му в такава поза за пляскане, че неволно избухна в смях. А Майда Аксълрод лежеше по гръб до Ратърър с вирнати крака — нарочно, помисли си Клайд. Тя беше твърде вулгарна и дръзка за него. Последваха, разбира се, писъци и кикот на възторг — тъй гръмогласни, че можеха да се чуят на половин миля. Хеглънд, който винаги лесно се разсмиваше, сега се превиваше одве, пляскаше се по бедрата и ревеше. А Спарсър, отворил голямата си уста, се киска и криви, докато посиня. Всичко това бе така заразително, че за известно време Клайд забрави ревността си. Той също гледаше и се смееше. Ала настроението му всъщност не се промени. Все още смяташе, че Хортензия не постъпва честно.

Най-после Люсил Никълъс и Тина Когел се умориха от тези игри и се дръпнаха настрана. Хортензия също. Клайд веднага се отдели от останалите, за да отиде при нея. Тогава Ратърър отиде при Люсил. Другите също се разделиха, Хеглънд забута Майда Аксълрод пред себе си надолу по реката, докато се скриха от погледа зад един завой. Хигби последва примера му и задърпа Тина Когел нагоре по реката, а Ратърър и Люсил, сякаш забелязали нещо интересно, със смях и приказки се насочиха към един гъстак. Дори Спарсър и Лора, като се видяха изоставени от всички, отидоха нанякъде и Клайд и Хортензия останаха сами.

Тогава и те отидоха при един паднал дънер, който лежеше успоредно с реката, и Хортензия седна. Но Клайд страдаше от

въображаемите си рани и продължаваше да мълчи, а тя, усетила каква е работата, го хвана за колана на палтото и го задърпа игриво.

— Дий, конче! Дий! Попързаляй ме по леда, конче.

Клайд я изгледа навъсено, вътрешно ядосан, като не искаше да се отърси толкова лесно от мислите за сполетелите го според него нещастия.

— Защо оставяш тоя Спарсър да се върти вечно около теб? — поиска да знае той. — Видях те как отиде с него нагоре по ручея преди малко. Какво ти каза той там?

— Нищо не ми е казал.

— О, не, разбира се, не! — грубо и с горчивина подхвърли той. — Може и да не те е целунал, а?

— Остава пък и да ме целуне! — отвърна Хортензия категорично и злобно. — Бих искала да знам за каква ме имаш изобщо. Аз не позволявам на хората да ме целуват още първия път, когато се запознаят с мен, умник такъв, и искам да го знаеш. Не съм ти позволила и на теб, нали?

— Е, да, така си е — отговори Клайд, — но не си ме и харесвала толкова, колкото го харесваш тоя.

— Тъй ли? Може и да е вярно, но какво право имаш изобщо да ми казваш, че го харесвам! Бих искала да знам нямам ли право да се повеселя, без да ме дебнеш през цялото време. Само ми идваш до гуша, ето какво правиш! — Сега беше вече съвсем ядосана поради собственическия тон, с който той като че ли й говореше.

Тогава Клайд, отблъснат и малко стреснат от неочаквания отпор от нейна страна, веднага реши, че може би ще е по-добре да промени тона си. В края на краищата тя никога не бе казала, че го обича, дори когато му даде недоизреченото си обещание.

— Е, добре — забеляза навъсено той след миг, с доста мъка в гласа си. — Аз знам едно, ако давах да се разбере, че харесвам някого толкова, колкото, ти понякога казваш, че харесваш мен, не бих се опитвал да флиртувам с други, както ти правиш тук.

— Не би се опитвал, а?

— Не бих.

— Добре де, кой флиртува изобщо, бих искала да знам?

— Ти.

— Аз също не флиртувам и бих искала да се махнеш оттук и да ме оставиш на мира, щом знаеш само да се караш с мен. Само дето съм танцувала с него горе в ресторанта не е основание да смяташ, че флиртувам. Ах, ти ми идваш до гуша, и толкоз!

— Така ли?

— Точно така.

— Добре, може би ще е по-добре да си тръгна и да не те безпокоя изобщо вече — отговори Клайд с надигнало се в него слабо подобие от смелостта на майка му.

— Е, може и да е по-добре, щом вечно ще се държиш с мен по този начин — отговори тя и злобно зарита леда с носа на обувката си.

Но Клайд започваше да си мисли, че няма сили да скъса с нея така, че в края на краищата твърде много копнее за нея, твърде много е завладян. Започваше да омеква и я гледаше с неспокоен поглед. А Хортензия се сети пак за палтото и реши да бъде любезна.

— Не си го гледала в очите, нали? — попита той нерешително, като си представи пак мислено как бе танцувала със Спарсър.

— Кога?

— Когато танцува с него.

— Не, не съм, поне не си спомням да съм го гледала. Но да речем, че съм. Какво от това? Виж го ти него! Не бива ли човек да погледне някого в очите, ако му се поиска?

— По този начин, по който го гледаше ти? Не бива, щом твърдиш, че харесваш някой друг. — И кожата на челото му заигра нагоре-надолу, а очите му се присвиха.

Хортензия само зацъка нетърпеливо и възмутено:

— Тц-тц! И това ако не минава всички граници!

— А преди малко там на леда… — продължи Клайд решително, но и патетично. — Когато се върна оттам, вместо да дойдеш, където бях аз, отиде на опашката на редицата, заедно с него. Нали те видях. И се държахте за ръка, цялото време, докато се връщахте. А после, когато паднахте, останахте да седите пак хванати за ръка. Бих искал да знам как ще наречеш това, ако не флиртуване. Какво друго е то? Обзалагам се, че и той мисли така.

— Добре де, въпреки всичко не съм флиртувала с него и пет пари не давам какво ще ми кажеш. Но щом искаш да е така, така да бъде. Не мога да ти забраня да го мислиш. Ти си тъй ужасно ревнив, че не

искаш да позволиш на никой друг да направи нещо, това ти е грешката. Как иначе може да се играе на леда, ако не се държиш за ръка, можеш ли да ми кажеш? Гледай го ти! А какво ще кажеш за себе си и тая Люсил Никълъс? Нали я видях да лежи на скута ти и ти да се кикотиш. И нищо не ти казах. Какво искаш от мен… да дойда тук и да седя като смахната на това дърво… или да ходя подире ти като опашка? Или ти да ходиш подир мен? За каква ме вземаш изобщо? За коя глупачка?

Тя смяташе, че Клайд я тормози, и това не й харесваше. Мислеше си за Спарсър, който наистина я привличаше в този момент повече, отколкото Клайд. Беше по-голям материалист, не толкова романтичен, по-прям.

Клайд се обърна настрана, свали кепето и мрачно си затърка главата, а Хортензия го загледа и си помисли първо за него, сетне за Спарсър. Спарсър беше по-мъжествен, не беше такъв хленчо. Положително не би стоял и се оплаквал така. Вероятно би я зарязал завинаги, не би искал да има повече нищо общо с нея. И все пак Клайд по някакъв свой начин й беше интересен и полезен. Кой друг щеше да направи за нея това, което бе направил той? И поне не се мъчеше да я накара да отиде с него някъде настрана, както бяха отишли другите и както се беше страхувала, че ще я накара… да изпревари плановете и желанията й.

— Виж какво сега — заговори тя след кратко мълчание, решила, че ще е най-добре да го умилостиви и че да го командва, не е чак тъй трудно. — Нима непрекъснато ще се караме, Клайд? Каква полза от това? За какво поиска да дойда с теб тук, ако смяташ само да се караш с мен цялото време? Нямаше да дойда, ако знаех, че ще правиш така цял ден.

Тя се обърна и зарита леда с мъничкото връхче на обувката си, а Клайд, който никога не можеше да устои пред очарованието й, я прегърна, стисна я, като се мъчеше същевременно да бръкне в пазвата й и да притисне устни в нейните, обзет от желание да я държи в обятията си и да я гали. Но сега, поради изведнъж засилилото се влечение към Спарсър, а отчасти и поради сегашното й настроение срещу Клайд, тя се изтръгна, изпълнена с недоволство от себе си и от него. Защо ще му позволява да я кара да прави нещо, което не й се прави тъкмо сега — питаше се тя. Не се беше съгласила да бъде мила към него днес, както може да му се иска. Още не. Във всеки случай

точно сега не искаше да я стиска така и нямаше да му позволи, пък каквото ще да прави. А Клайд, доловил вече истинското й душевно състояние към него, се дръпна назад, но продължи да я гледа мрачно и жадно. Тя му отговори с втренчен поглед.

— Ако не се лъжа, ти ми каза, че ме харесваш — каза той с настървение, разбрал, че мечтите му да прекара щастливо излета този ден се пръскат като дим.

— Е, да, харесвам те, когато си добър — отговори тя хитро и уклончиво, като се мъчеше да избегне излишни усложнения във връзка с дадените му по начало обещания.

— Да, харесваш ме — промърмори той. — Сега виждам колко ме харесваш. Ами че ето сега сме тук, а ти не ми даваш дори да се допра до теб. Бих искал да знам какво значение си влагала във всичко онова, което ми каза.

— Добре де, какво съм казала? — отвърна тя, само за да печели време.

— Като че не го знаеш.

— Е, да. Но не съм обещала, че ще бъде веднага, нали? Мисля, че казахме… — Хортензия се прекъсна нерешително.

— Зная какво ми каза — продължи той. — Но сега забелязвам, че не ме харесваш и това слага край на всичко. Ако наистина ме обичаше, какво значение щеше да има дали ще бъдеш мила с мен сега или идущата седмица, или по-идущата? Да ти кажа, човек може да рече, че то зависи от това, което правя за теб, а не дали ме обичаш, или не. — Мъката го караше да се горещи и му придаваше смелост.

— Не е така! — сопна му се Хортензия ядно и рязко, уязвена от истината в думите му. — И бих искала да не казваш такива неща. Не ми е дотрябвало сега това проклето палто, ако искаш да знаеш. И ще ти върна проклетите ти пари, не са ми дотрябвали и те. И можеш да се махнеш и да ме оставиш на мира — добави тя. — Палта мога да получа колкото си искам и без твоята помощ. — С тези думи тя се завъртя и тръгна да си върви.

Но Клайд, обзет както винаги от едничката мисъл да я умилостиви, се спусна подир нея.

— Не си отивай, Хортензия! — замоли се той. — Почакай една минутка. Не исках да кажа това, честна дума, не исках. Аз съм луд за теб! Честна дума, луд съм! Нима не виждаш? Ах, божичко, не си

отивай сега! Аз не ти давам парите, за да получа нещо срещу тях. Можеш да ги имаш ей така, стига да искаш. Няма никой друг на света, който да ми е толкова скъп, и никога не е имало! Можеш да вземеш парите, защо ми са на мен, вземи ги всичките. Не искам да ми ги връщаш. Но, божичко, аз наистина мислех, че поне мъничко ме харесваш. Съвсем ли не ме обичаш, Хортензия? — Изглеждаше сразен и уплашен и тя, усетила господството си над него, поомекна.

— Разбира се, че те обичам — заяви тя. — Но все пак това не значи, че можеш да се държиш с мен, както си поискаш. Ти сякаш не разбираш, че едно момиче не може да направи всичко, каквото поискаш от него, точно когато ти пожелаеш.

— Какво искаш да кажеш с това? — попита Клайд, който не можа да схване какво точно влага тя в думите си. — Не те разбирам.

— О, разбираш, разбираш! — Хортензия не можеше да повярва, че той не знае тези неща.

— А, предполагам, че знам за какво говориш. Знам какво ще кажеш сега — продължи той с разочарование. — Това е старият номер, с който си служат всичките. Знам.

Повтаряше почти дословно думите дори със същата почти интонация на другите момчета от хотела — Хигби, Ратърър, Еди Дойл, — които, след като му бяха разказвали за подобни положения и как момичетата се отървавали понякога в трудния момент с тази лъжа, бяха му разяснили точно в какво се състои работата. И Хортензия разбра сега, че той знае.

— Ах, колко си лош — престори се тя на обидена. — Човек не може да ти каже нищо, защото никога не вярваш. Въпреки всичко то е самата истина, дали го вярваш, или не.

— А, сега те знам каква си — отговори той тъжно и все пак малко извисоко, сякаш не му беше за първи път. — Ти не ме харесваш, това е всичко. Сега го разбирам добре.

— Ах, колко си лош! — повтори тя, като си придаде оскърбен вид. — Бога ми, това е истина. Ако искаш вярвай, кълна ти се. Честна дума.

Клайд не се помръдна. Доколкото виждаше, на тази хитрина не можеше кой знае какво да отговори. Не можеше да я накара да направи нищо. Щом тя иска да лъже и да се преструва, налага му се да се престори, че й вярва. И все пак го обхвана голяма мъка. В края на

краищата нямаше да я спечели — това беше ясно. Клайд се обърна и Хортензия, понеже беше убедена, че е прозрял лъжата й, се почувства задължена да направи нещо, да го спечели отново.

— Моля ти се, Клайд, моля ти се! — подхвана много ловко тя. — Сериозно ти го казвам. Наистина. Не ми ли вярваш? Но идущата седмица… Честна дума, ще видиш! Не ми ли вярваш? Аз наистина ти обещах всичко, което ти казах. Честна дума. Аз те харесвам… много. Няма ли да ми повярваш… моля ти се.

И Клайд, разтреперан от глава до пети от последния момент на майсторската й игра, повярва. И пак започна да се усмихва и да възвръща веселото си настроение. И докато стигнат до колата, където след няколко минути Хеглънд повика всички поради напредналото време, след като държа Хортензия за ръка и я целуна много пъти, той беше съвсем убеден, че изпълнението на лелеяната от него мечта е от сигурно по-сигурно. Ах, какъв връх на блаженството щеше да е минутата на сбъдването й!

XIX

През по-голямата част от завръщането в Канзас сити не се случи нищо, което да помрачи извънредно приятната илюзия, завладяла Клайд. Той седеше до Хортензия, която бе склонила глава на рамото му. И при все че Спарсър, когато изчакваше всички да се качат, преди да седне зад волана, беше я постиснал над лакътя и получил в отговор многообещаващ поглед, Клайд не забеляза това.

Но понеже беше вече късно, а Хеглънд, Ратърър и Хигби го подканваха да бърза колкото може повече, пък и Спарсър благодарение на подарения му от Хортензия поглед и на изпития алкохол беше в най-весело настроение, не се мина дълго и пред тях се показаха светлините на предградията. Защото колата се носеше по пътя с главоломна скорост. На едно място обаче, където една от главните източни железопътни линии приближаваше града, се наложи неочаквано дълго и тревожно да чакат пред прелез, докато се разминат два товарни влака. По-нататък, в Норт Канзас сити, заваля лапавица — големи мокри и меки парцали, които леко се стелеха и покриваха пътя със слой хлъзгава кал, изискваща повече предпазливост, отколкото бяха проявили досега. Беше пет и половина. При обикновени обстоятелства още осем минути при голяма скорост биха стигнали за колата да ги докара на една-две пресечки от хотела. Но сега след още едно забавяне на прелез близо до Анибаловия мост стана шест без двадесет, докато минат през моста и стигнат Уайондот стрийт. И четиримата младежи вече бяха изгубили приятното чувство, добито от прекрасното пътуване и удоволствието, което им бе доставила компанията на тези момичета. Защото вече се тревожеха, че не ще успеят да стигнат в хотела навреме. Всички виждаха пред себе си стегнатата фигура на изискващия военна дисциплина господин Скуайърз.

— Хей, ако не караме по-бързо — рече Ратърър на Хигби, който нервно въртеше часовника си, — няма да стигнем навреме. Надали ще успеем да се преоблечем, както я виждам тая работа.

Клайд го чу и възкликна:

— И таз хубава! Не можем ли да побързаме малко? Ех, що ли трябваше да идваме днес! Лошо пише, ако не стигнем навреме.

А Хортензия забеляза внезапното му възбуждение и безпокойство и попита:

— Мислиш ли, че не ще успеете?

— Ако се движим така, няма да можем — отговори Клайд.

Но Хеглънд, който беше наблюдавал досега снежинките във въздуха, един свят, който изглеждаше изпъстрен с падащи парченца памук, се провикна:

— Слушай, Уилърд! На всяка цена трябва да караме по-бързо. Направо ще ни изхвърлят, ако закъснеем.

И Хигби, най-сетне изтръгнат от дръзкото спокойствие на комарджия, добави:

— Като нищо ще ни отрежат квитанцията, освен ако измислим някоя хубава история. Не може ли някой да измисли нещо?

Клайд само нервно въздъхна.

След това, сякаш за да ги измъчва още повече, почти на всеки кръстопът имаше струпване на превозни средства, Спарсър, ядосан от това ново затруднение, гледаше с нетърпение предупреждаващата ръка на управляващия движението полицай на пресечката на Девета и Уайондот, която се вдигна срещу него.

— Ето ти пак! — възкликна той. — Какво мога да направя! Бих могъл да завия към Уошингтън стрийт, но не зная дали ще спестим време, като излезем там.

Измина цяла минута, докато му дадат път. Той бързо изви вдясно и след три пресечки излезе на Уошингтън стрийт.

Но положението там не беше по-добро. В двете посоки се движеха непрекъснато върволици коли. И на всяка кръстовище се загубваха по няколко скъпоценни момента, докато се смени посоката на движението. Тогава автомобилът полетяваше към следващата кръстовище, като се провираше, колкото можеше, между другите коли.

На Петнадесета и Уошингтън стрийт Клайд възкликна:

— Какво ли ще е да слезем на Седемнайсета и да продължим пеша?

— Няма да спестите никакво време, ако успея да завия там — обади се Спарсър. — Аз мога да стигна по-бързо от вас.

Той се мъчеше да спечели всяка възможна педя разстояние за сметка на другите коли. На Шестнадесета и Уошингтън забеляза сравнително по-свободно разстояние до следващата пресечка вляво, направя завой и се понесе по тази улица обратно към Уайондот. Тъкмо когато наближи пряката и като се канеше да завие с голяма скорост, той мина много близо до бордюра и едно момиченце на около девет години, което тичаше към пресечката, се озова точно пред движещия се автомобил. Понеже нямаше възможност да извие и да го заобиколи, колата го блъсна и повлече няколко крачки, преди да може да спре. В същия миг поне пет-шест жени нададоха пронизителни писъци, а още толкова мъже, станали свидетели на злополуката, закрещяха.

В миг всички се втурнаха към детето, което бе повалено и прегазено от колелетата. А Спарсър, като надзърна навън и ги видя да се събират над поваляната фигура, изпадна в неописуем смут, който му рисуваше полицията, баща му, собственика на колата и сурово наказание в най-различна форма. Тогава, макар сега всички други в колата да се бяха изправили на крак с ужасени възклицания като „О, боже! Той удари едно момиченце!“, „Ах божичко, той уби дете!“, „Какъв ужас!“, „Боже господи!“, „Боже мили, какво ще правим сега?!“ Спарсър се обърна и извика:

— Майко мила, полицията! Трябва да се измъкна от тая история с тая кола!

И без да пита другите, които все още стояха полуправи, но почти онемели от страх, включи на първа, втора и после на трета скорост, даде толкова газ, колкото можеше да издържи моторът, и полетя към следващата пряка.

Но там, както и на другите пресечки в този квартал, стоеше полицай и понеже беше забелязал някаква бъркотия на кръстовището в западна посока, бе напуснал поста си, за да види какво става. В същия миг до слуха му стигнаха викове: „Спрете тая кола!… Спрете тая кола!“ Един мъж, втурнал се от местопроизшествието подир лимузината, му я посочи и извика:

— Спри тая кола! Спри тая кола! Те убиха дете.

Тогава, схванал какво значи всичко това, полицаят се обърна към колата и същевременно поднесе към устните си полицейската свирка. Но Спарсър, вече доловил виковете и видял полицая да напуска поста, профуча покрай него по Седемнадесета улица и се понесе почти с

четиридесет мили в час, закачи след миг колелото на някакъв камион, в следващия миг одраска калника на друг автомобил, отминавайки коли и пешеходци на един пръст разстояние и по-малко, докато всички други зад него в колата седяха сковани и настръхнали, с широко отворени очи, стиснали ръце, със замръзнали лица и слепени устни или, както правеха Хортензия, Люсил Пикълъс и Тина Когел, току се обаждаха и повтаряха: „О, божичко!“ и „О, какво ще правим сега?“

Но полицията и онези, които се бяха спуснали да ги преследват, не се предаваха така лесно. Като не можа да разчете номера на колата и разбра от първите още движения, че тя няма намерение да спре, полицаят силно и продължително наду свирката си. Постовият на следващия ъгъл видя бясно носеща се кола и схвана какво значи това, наду и той свирката, после спря и скочи на стъпалото на минаваща открита кола и заповяда на водача да следва лимузината. При това, разбрали, че е станало нещо нередно и подушили нещо интересно, три други коли, карани от любители на приключения, се присъединиха към потерята, надули силно клаксоните си.

Но Пакардът имаше много по-голяма скорост от всичките преследвачи и макар в продължение на първите няколко пресечки все още да се чуваха викове „Спрете тая кола! Спрете тая кола“, скоро те замряха и отстъпиха мястото си на продължителните отчаяни вопли на далечни автомобилни сирени.

Спарсър, взел вече доста голяма преднина, съобрази, че правият път е най-лесен за преследване и сви бързо в Макги, сравнително тиха уличка, по която профуча през няколко пресечки до широкия и криволичещ Гилъм Паркуей, който вървеше на юг. Но след като измина с бясна скорост кратко разстояние, той реши отново да свие по Тридесет и първа улица, уплашен от къщите в далечината и убеден, че предградията на север като че ли предлагат най-голяма възможност да се укрие от преследвачите си. Затова зави с колата наляво в тази улица с мисълта, че в подобни сравнително безлюдни улици ще може да маневрира по-лесно и така да избяга от потерята — поне дотолкова, че да остави пътниците си някъде и да върне колата в гаража.

И това щеше да му се удаде, ако не беше обстоятелството, че когато сви в една от по-крайните улички на този район, където нямаше почти никакви къщи и не се виждаше нито един минувач, реши да угаси фаровете, за да стане още по-трудно да се забележи къде е

колата. Тогава, като продължаваше да кара бързо ту на изток и на север, ту на изток и на юг, най-сетне се стрелна в една улица, където след няколкостотин крачки паважът изведнъж свърши. Но понеже няколкостотин крачки по-нататък се виждаше още една пресечка и той си въобрази, че като свие в нея, може пак да излезе на паваж, устреми се нататък, след това рязко изви наляво и силно се блъсна в куп павета, струпани там от предприемача, който се готвеше да павира платното. Поради угасените фарове не беше го забелязал. По диагонал от паветата, успоредно на бъдещия тротоар, имаше стоварен дървен материал за къща.

Ударил се с голяма скорост в края на паветата, той отскочи назад, като малко остана да преобърне колата, насочи се право към дървения материал на другата страна и се блъсна в него. Само че вместо да се удари право в купчината, колата улучи единия и край и я разпиля, но само толкова, колкото дясното колело да се качи високо горе и колата да се преобърне съвсем на лявата си страна в тревата и снега оттатък платното. И там, сред звъна на счупени стъкла, тласнати от тежестта на собствените си тела, пътниците се строполясаха накуп — напред и наляво.

Какво се случи след това, бе до голяма степен загадка, някаква бъркотия, не само за Клайд, но и за всички други. Защото Спарсър и Лора Сайп, които седяха отпред, бяха хвърлени срещу предното стъкло и покрива и загубиха съзнание, а рамото, бедрото и лявото коляно на Спарсър бяха изкълчени така, че се налагаше да го оставят да лежи в колата до идването на бърза помощ. Нямаше възможност да го извадят през вратата, която сега, както лежеше колата, беше отгоре. А на втората седалка, понеже седеше най-близо до вратата отляво и до него бяха Хортензия, Люсил Никълъс и Ратърър, Клайд се намери затиснат, но не смачкан под общата им тежест. Защото Хортензия при падането си бе прехвръкнала съвсем през него и лежеше на едната си страна, притисната към покрива, който сега представляваше лява стена. А Люсил, следващата отгоре, беше паднала така, че лежеше само през раменатa на Клайд, докато Ратърър, сега най-горният от четиримата, при падането беше прехвръкнал през предната седалка. Вкопчил се във волана, изтръгнат от ръцете на Спарсър, той беше отчасти смекчил падането си. Въпреки това лицето и ръцете му бяха нарязани и охлузени, а рамото, бедрото и ръката леко навехнати, но не чак

толкова, че да му попречат да помогне на другите. Защото Ратърър веднага си даде сметка за бедственото положение на другите, както и за своето и подтикнат от писъците им, се помъчи да се повдигне и да се измъкне през вратата, която сега беше над главата му и която сполучи да отвори, като се качи върху другите, за да я стигне.

Щом излезе, той се покатери върху рамката на шасито на преобърналата се кола, посегна надолу и хвана въртящата се и стенеща Люсил, която, както и другите, се мъчеше да се покатери нагоре, но не можеше. Напрегнал всичките си сили и с думите „Хайде, не викай, миличка, аз те държа, нищо ти няма, ей сега ще те измъкна“, той я вдигна до рамката на вратата, сложи я там седнала, а след това я свали на снега, където тя остана да седи, като опипваше с плач ръцете и главата си. След нея Ратърър извади Хортензия; лявата й буза, челото и двете ръце бяха много натъртени и кървяха, но въпреки това нямаше нищо сериозно, макар тя да не го знаеше в момента. Тя хленчеше, стряскаше се и трепереше — нервни тръпки бяха последвали зашеметеното й и почти безсъзнателно състояние след злополуката.

В този миг Клайд подаде замаяната си глава от вратата; лявата му буза, рамото и ръката бяха натъртени, но иначе му нямаше нищо и сега мислеше, че и той трябва колкото може по-скоро да се измъкне от тази история. Едно дете е било убито, кола е била откраднатa и съсипана, службата бе положително загубена за него, полицията беше по следите им и можеше дори да ги хване тука всеки миг. А под него в колата лежеше Спарсър, проснат, където бе паднал, но с него вече се занимаваше Ратърър. До Спарсър лежеше Лора Сайп също в безсъзнание. Клайд се чувстваше длъжен да направи нещо — да помогне на Ратърър, който посягаше надолу и се мъчеше да подхване Лора Сайп, без да й навреди. Но мислите му бяха тъй объркани, че щеше да си стои там, без да окаже помощ никому, ако не беше пак Ратърър, който му подвикна много раздразнено:

— Хайде, Клайд, помогни тук! Да видим дали ще можем да я извадим. Тя е припаднала.

И Клайд се върна, вместо да се опита да се измъкне, и взе да се мъчи да я повдигне отвътре, стъпил върху счупеното стъкло на вратата под краката си, и да я изтегли от тялото на Спарсър. Но това не беше възможно. Тя беше твърде отпусната, твърде тежка. Той успя само да я

отдръпне и я остави да лежи там, между първата и втората седалка, на страничната стена на колата.

Но междувременно отзад Хеглънд, най-отгоре и само леко зашеметен, бе сполучил да стигне до най-близката врата и да я отвори. Така благодарение на атлетическото си телосложение той можа да се издигне и да излезе навън с думите:

— О, божичко, какъв край! О, божичко, това надхвърля всички граници! О, божичко, по-добре да се махнем оттук, преди да са довтасали тук фантетата.

В същия миг обаче, като видя другите под себе си и като чу виковете им, той отхвърли всяка мисъл за нещо тъй низко, като бягство. Вместо това, излязъл вече навън, се обърна и като видя под себе си Майда, възкликна:

— Хей, за бога, дай ми ръка. Трябва да се измъкнем оттук, и то по-скоричко!

След това остави Майда, която в момента опипваше ранената си глава, и се покатери пак върху рамката на шасито, посегна долу и хвана Тина Когел, която беше само зашеметена и се мъчеше да се вдигне до седнало положение, отпусната тежко върху Хигби. А Хигби, освободил се от тежестта на другите, вече коленичеше и опипваше с ръце главата и лицето си.

— Дай ръка, Дейв — извика Хеглънд. — Бързай! За бога! Нямаме време за губене. Ранен ли си? Божичко, трябва да се махаме оттук, казвам ти. Виждам един тип, идва насам, ала не знам дали е фанте, или не.

Той посегна да хване Хигби за лявата ръка, но Хигби го отблъсна.

— Остави! — възкликна той. — Не ме дърпай. Нищо ми няма. Аз ще изляза сам. Помагай на другите.

Когато се изправи, главата му се озова над равнището на вратата и той се заоглежда вътре за нещо, на което да стъпи. Понеже задната седалка беше изскочила и паднала напред, стъпи на нея, повдигна се до вратата, седна и издърпа навън крака си. След това се озърна и като видя, че Хеглънд се мъчи да помогне на Ратърър и Клайд да извадят Спарсър, се присъедини към тях.

Вън вече бяха станали няколко странни и смущаващи случки. Защото Хортензия, извадена от колата преди Клайд, бе започнала да си

опипва лицето и беше открила, че лявата и буза и челото са не само одраскани, но и кървят. Обладана от внезапно проблесналата мисъл, че може завинаги да е загубила красотата си при тази злополука, тя незабавно изпадна в състояние на егоистична паника, която я накара да забрави напълно не само нещастното положение и раните на другите, но и опасността да бъдат открити от полицията, пострадалото дете, съсипаната скъпа кола… всъщност всичко, освен самата себе си и вероятността или възможността да е загубила красотата си. Тя веднага захленчи и закърши ръце.

— О, божичко, божичко, божичко! — повтаряше тя с отчаяние. — О, какъв ужас! О, колко страшно! О, лицето ми е цялото нарязано!

И понеже чувстваше неотложна нужда да вземе някакви мерки, изведнъж, без да се обади на някого и докато Клайд все още помагаше на Ратърър в колата, се запъти на юг по Тридесет и пета улица, към центъра, където имаше фенери и улиците бяха по-оживени. Единствената й мисъл беше да стигне колкото може по-скоро у дома си, за да се погрижи някак за себе си.

За Клайд, Спарсър, Ратърър и момичетата тя изобщо не помисли. Какво представляваха те сега? Само от време на време между мислите за пострадалата й хубост тя се сещаше за убитото дете, при което ужасът на това деяние, както може би и преследването от полицията, фактът, че колата не принадлежеше на Спарсър и че е разнебитена, че може да ги арестуват заради всичко това, я трогваше, но много малко. Едничкото нещо, което си помисли за Клайд, беше, че именно той я бе поканил на тази злополучна разходка, тъй че истинският виновник бе той. Тези отвратителни момчетии — само като си помислеше как я въвлякоха в тази история, а след това нямаха достатъчно ум да се справят с положението!

Другите момичета освен Лора Сайп не бяха пострадали сериозно — никоя от тях. Бяха повече уплашени, отколкото да им имаше нещо, но сега след случилото се бяха в паника да не би да ги хване полицията, да ги арестува, да ги изложи и накаже. Затова стояха около колата и само се обаждаха:

— Ох, божичко, побързайте най-после!

— Ах, майчице, трябва всички да се махнем оттук!

— О, колко ужасно е всичко това!

Най-сетне Хеглънд възкликна:

— Млъкнете, за бога, чувате ли? Правим всичко, каквото можем, не виждате ли? Ей сега ще докарате фантетата тук, както сте се разпискали.

И тогава сякаш в отговор на тази забележка самотен жител на предградието, чул трясъка и виковете вечерта на четири пресечки от мястото на случката и се домъкнал да види какво става, сега се доближи и спря, любопитно загледал пострадалите хора и кола.

— Блъснали сте се, а? — възкликна той доста добродушно. — Има ли някой тежко ранен? Колко жалко! И каква хубава кола! Мога ли да помогна с нещо?

Клайд го чу да говори и погледна навън, но не видя никъде Хортензия, а понеже не можеше да направи за Спарсър нищо повече, отколкото да го положи на дъното на колата, заоглежда се със смъртна тревога на всички страни. Защото мисълта за полицията и неизбежното преследване много го измъчваше. Трябва да се измъкне от тази история. Не бива да го хванат тук. Като си помислеше какво щеше да му се случи, ако го хванат тук… как щяха да го опозорят, а вероятно и да го накажат… щяха да го лишат от целия този чудесен свят, преди да може да каже и една дума. Майка му щеше да се научи… господин Скуайърз… всички. Положително щеше да отиде в затвора. О, колко ужасна бе тази мисъл — тя го измъчваше като някаква машина за изтезания. Те не можеха да помогнат с нещо повече на Спарсър и само се излагаха на опасността да бъдат заловени от полицията поради бавенето си. Затова с думите „Къде отиде госпожица Бригз?“ той се измъкна от колата и я затърси с поглед из тъмните заснежени полета. Мисълта му беше, че първо ще й помогне да отиде, където тя пожелае.

Но тъкмо тогава в далечината се чуха клаксоните и бръмченето на най-малко два мотоциклета, бързо приближаващи се точно към това място. Защото жената на тукашния жител, дошъл при тях, щом чула трясъка и виковете, веднага бе телефонирала на полицията, че е станала злополука. И ето че същият този човек вече обясняваше:

— Те ще са. Аз казах на жена си да телефонира за бърза помощ.

И като чуха това, всички хукнаха да бягат, защото им стана ясно какво означава то. А освен другото, като погледнеше отвъд полето, човек можеше да види фаровете на приближаващите се мотоциклети. Те стигнаха ъгъла на Тридесет и първа и Кливлънд заедно. Тогава

единият сви на юг, точно към това място, по Кливлънд авеню. А другият продължи на изток по Тридесет и първа, като търсеше злополуката.

— Бягайте, за бога, бягайте всички! — възбуден пошепна Хеглънд. — Пръскайте се!

Той веднага хвана Майда Аксълрод за ръка и затича на изток по Тридесет и пета улица, на която лежеше разбитата кола, и отвъд, по затънтените източни предгрудия. Но след миг реши, че това няма да му помогне, че би било твърде лесно да го преследват по такава улица, затова изви на североизток направо през откритите полета вън от града.

И сега Клайд също така внезапно осъзна какво би значело да го хванат — как всичките му красиви мечти за удоволствия в живота положително ще завършат с позор, а вероятно и затвор и също се втурна да бяга. Само че вместо да последва Хеглънд или някого от другите, той се насочи на юг по Кливлънд авеню към южните граници на града. Но и той като Хеглънд си даде сметка, че това прави преследването много лесно за всеки, който би решил да го последва, затова навлезе в откритите полета. Само че вместо да тича навън от града, както преди, сега сви на югозапад и затича към онези улици, които се намираха на юг от Четиридесета. Понеже преди да ги стигне, трябваше да измине голямо празно пространство само с една купчинка храсти по-наблизо, а фаровете на мотоциклетите вече шареха по пътя пред него, той изтича при тези храсти и се стаи зад тях.

Само Спарсър и Лора Сайп бяха останали вътре в колата и Лора тъкмо започваше да идва на себе си. А отвън бе останал само много смаяният местен жител.

„Гледай ти каква била работата! — изведнъж каза той на себе си. — Те трябва да са откраднали тая кола. Не може да е била тяхна, в никакъв случай.“

Точно в този момент първият мотоциклет пристигна на местопроизшествието и Клайд от не много отдалеченото си скривалище можа да чуе разговора.

— Е, май не успя да избягаш в края на краищата, а? Мислеше се за много хитър, ама не сполучи. Точно ти ни трябваш, но къде са другите, а? Къде са?

И като чу жителя на предградието да заявява решително, че няма нищо общо с цялата работа, че истинските пътници от колата са току-що избягали и може още да бъдат заловени, стига полицията да пожелае, Клайд, който все още чуваше какво се говори, първо запълзя на ръце и колене по снега на юг и югозапад, към някои от онези далечни улици, които, осветени с фенери, неясно мъждукаха пред него и сред които скоро, ако не го хванеха, се надяваше да се укрие — да се загуби и да се спаси (в случай че съдбата се смили) от мъките, наказанието, безкрайните неприятности и разочарованието, които сега положително го очакваха.

ВТОРА КНИГА

I

Домът на Самюъл Грифитс в Ликъргъс, щата Ню Йорк, град с около двадесет и пет хиляди жители, на половин път между Ютика и Олбъни. Наближава часът за вечеря и семейството според обичая постепенно се събира за храна. В този случай приготовленията са по-грижливи от друг път, поради факта че господин Самюъл Грифитс, съпругът и бащата, е отсъствал четири дена във връзка със състоялата се в Чикаго конференция на производители на ризи и яки: понижаването на цените от наскоро издигнали се съперници в западните щати бе наложило на тези, които се занимаваха със същото производство на изток, да стигнат до някакъв компромис и споразумение. Завърнал се в същия ден, той се беше обадил рано следобед по телефона за пристигането си и че отива в кабинета във фабриката, където щял да остане до вечеря.

Отдавна свикнала с похватите му на практичен и твърд мъж, който вярва в себе си и смята своите съждения и решения за правилни (и почти окончателни) — поне в повечето случаи, — госпожа Грифитс сметна това за напълно естествено. Той щеше да се прибере и да я поздрави, когато му дойде времето.

Понеже знаеше, че мъжът й предпочита агнешко бутче пред много други неща, след съответното съвещание с госпожа Трюсдейл, грозноватата, но способна икономка, тя заръча агнешко. А след като се установиха върху подходяща гарнитура и десерт, тя се отдаде на размишления за най-голямата си дъщеря Майра, която бе завършила колежа „Смит“ преди няколко години, но все още оставаше неомъжена. Причината, както госпожа Грифитс много добре разбираше, макар да не искаше никога да я признае открито, се криеше в това, че Майра не беше много хубава. Носът й беше твърде дълъг, очите — твърде близо едно до друго, а брадичката недостатъчно закръглена, за да й придава приятен момински вид. Най-често тя изглеждаше твърде замислена и задълбочена — по правило незаинтересована от обикновения обществен живот в града. Не притежаваше и това, което се нарича „такт“, да не говорим за някаква

притегателна сила за мъжете, присъща на някои момичета, дори без да са хубави. Както се струваше на майка й, тя бе всъщност твърде критична и твърде интелектуална и в умствено отношение стоеше доста над средата, в която живееше.

Отгледана сред относителен разкош, без да има нужда да се тревожи за изкарването на прехраната си, тя бе изправена въпреки всичко пред трудностите сама да спечели благоволението на обществото и любим — две цели, постигането на които без красота и чар бе горе-долу толкова трудно, колкото и един просяк да придобие несметно богатство. А фактът, че вече цели дванадесет години (откакто навърши четиринадесет) бе наблюдавала живота на другите младежи и девойки в малкия свят, сред който се движеше, да минава доста весело, докато нейният се свеждаше, кажи-речи, до четене, музика, задачата да бъде колкото може по-спретнато и привлекателно облечена и да ходи на гости при приятели с надеждата случайно да срещне някъде, някак си единствената личност, която би се заинтересувала от нея, я беше направила печална, ако не направо озлобена. И това — въпреки че материалното благополучие на нейните родители и на самата нея бе изключително.

Точно сега тя мина през стаята на майка си на път към своята с такъв вид, като че ли нищичко не я интересува. Майка й се чудеше какво да й предложи, за да я изтръгне от това настроение, когато при нея се втурна по-малката дъщеря, Бела, възбудена от кратко посещение в дома на Финчли, техни богати съседи, където се отбила на връщане от училището „Снедекър“.

Противно на сестра си — висока, чернокоса и бледа Бела, макар по-ниска, бе далече по-изящно и по-здраво сложена. Имаше гъста кестенява, почти черна коса, маслиненомургав цвят на лицето, обагрен с руменина, очи — кафяви и весели, искрящи от жадна любознателност. Силна и гъвкава, тя беше изпълнена с жизненост и одухотвореност. Ръцете и краката й бяха изящни и подвижни. Явно бе склонна да харесва нещата, каквито ги вижда, да се радва на живота такъв, какъвто е, и затова, обратно на сестра си, бе необикновено привлекателна за мъже и младежи, за мъже й жени — стари и млади, — нещо, което майка й и баща й добре знаеха. Нямаше опасност да не достигнат предложенията за женитба, когато им дойдеше времето. Както се струваше на майка й, твърде много младежи и мъже се

навъртаха вече около нея, а това поставяше въпроса за избора на подходящ съпруг. Тя вече бе проявила склонност да завързва близка дружба не само с потомците на по-старите и по-консервативни семейства, които представляваха ултрапочтения елемент в града, но също така (а това съвсем не харесваше на майка й) и със синовете и дъщерите на по-късно издигнали се, а следователно и с по-малко обществено значение семейства в тоя край — синовете и дъщерите на производители на бекон, буркани за консерви, прахосмукачки, дървени и кошничарски изделия и пишещи машини, които представляваха достатъчно солиден финансов елемент в града и от които се състоеше онова, което би могло да се сметне за „ултрамодерната“ част от местното общество.

По мнението на госпожа Грифитс те твърде много танцуваха, ходеха по кабарета, препускаха с автомобили от един град в друг без надлежен обществен надзор. И все пак, като противоположност на сестра си Майра, колко по-лесно бе с нея! Единствено от гледище на съответния контрол или докато тя бъде благополучно и благочестиво омъжена, госпожа Грифитс се тревожеше и дори въставаше против повечето от сегашните й връзки, копнежи и развлечения. Искаше да я опази.

— Е, къде си била? — поиска да знае тя, когато дъщеря й се втурна в стаята, захвърли книгите си и се приближи до запалената камина.

— Само си помисли, мамо! — без всякаква връзка и без да й обръща внимание, заговори Бела. — Финчли щели да се откажат от вилата си на езерото Грийнууд това лято и да отидат горе на Дванадесетото езеро близо до Боровия нос. Щели да си построят там ново бунгало. И Сондра разправя, че тоя път то щяло да бъде до самата вода, не настрана, както е сега тук. И щели да имат голяма, широка веранда с дъбов под. И навес за лодки, достатъчно голям за тридесетфутовата електрическа моторница, която господин Финчли щял да купи за Стюърт. Това ще е чудесно, нали? И ми каза, че ако ме пуснеш, може да стоя горе при тях цялото лято или колкото аз си искам. И Гил също, ако иска. Било на другия бряг на езерото, точно срещу Емъри Лодж и хотела „Ийст Гейт“, нали знаеш? А вилата на Фант (нали го знаеш, семейство Фант от Ютика) била точно под тяхната, близо до Шарон. Това е просто чудесно, нали? Няма ли да е

хубаво? Да искахте ти и татко да решите и да направите сега там една вила, мамо! Струва ми се, че, кажи-речи, всички, които струват нещо тука, се местят там горе.

Тя говореше тъй бързо, така се въртеше и гледаше ту пламтящия в камината огън, ту през двата високи прозореца, от които се виждаше моравата пред къщата и цялото Уикейджи авеню, осветено с електрически фенери в зимния здрач, че майка й не можа да вмъкне никаква забележка, докато тя не свърши. Накрая обаче успя да подхвърли:

— Тъй ли? Добре, ами какво ще правят семейства като Антъни Никълсън и Тейлър? Не съм чула да се канят да напуснат Грийнууд.

— О, знам, нито едно от тях не би сторило това! Кой ли пък би си помислил, че ще се преместят? Много са старомодни. Не са от тия, дето ще се преместят където и да било, нали? Всички мислят така. И все пак Грийнууд не е като Дванайсетото езеро. Ти сама го знаеш. Всички, които представляват нещо долу на Южния бряг, положително ще отидат горе. Кранстън отиват идущата година, казва Сондра. А след това, обзалагам се, ще отидат и Харнът.

— Кранстън, Харнът, Финчлн и Сондра! — подхвърли майка й, полуразвеселена и полуядосана. — Кранстън и ти, Бъртин и Сондра, само това чувам напоследък!

Защото семейства Кранстън и Финчли въпреки известния успех сред по-новото и по-ултрамодерно местно общество бяха много повече от всички други предмет на доста неблагосклонни критики. Това бяха хора, които, преместили „Дружество Кранстън за плетени изделия“ от Олбъни и „Електрически прахосмукачки Финчли“ от Бъфало и построили големи фабрики на южния бряг на река Мохок, да не говорим за новите грандиозни къщи на Уикейджи авеню и летните вили на езеро Грийнууд, двадесетина мили северозападно от града, даваха тон на доста претенциозен, а следователно и неприятен начин на живот на всички заможни кореняци в този край. Обличаха се най-елегантно, парадираха с последните модели автомобили и най-новите забавления и бяха проблем за онези, които разполагаха с по-малко средства и считаха своето положение и обстановка достатъчно установени, приятни и привлекателни, за да желаят нещо друго. Общо взето, Кранстън и Финчли бяха трън в очите на останалия елит в Ликъргъс — твърде много биеха на очи и твърде много се натрапваха.

— Колко пъти съм ти казвала, че не искам да имаш толкова много вземане-даване с Бъртин или пък с тая Лета Хариът и брат й! Те са твърде нахални. Ходят навсякъде, приказват и прекалено много се показват. Баща ти е на същото мнение по отношение на тях. Колкото за Сондра Финчли, ако тя смята да ходи и с Бъртин, и с теб, скоро и с нея няма да ходиш. Освен това не съм сигурна, че баща ти одобрява да ходиш някъде, без никой да те придружава. Не си достатъчно голяма. А колкото за отиването ти на Дванайсетото езеро у Финчли, не отидем ли всички заедно, няма да отидеш и там.

И госпожа Грифитс, която клонеше повече към начина на живот и държането на по-старите, макар и по-малко заможни семейства, загледа недоволно дъщеря си.

Обаче това ни най-малко не смути, нито ядоса Бела. Тъкмо наопаки — тя познаваше майка си и знаеше, че майка й я обича; знаеше също, че тайно се възхищава от физическата й прелест, както и от сигурния й успех в местното общество не по-малко от баща й, който я смята за самото съвършенство и може да бъде покорен от нейната най-лека и достатъчно често използвана усмивка.

— Недостатъчно голяма, недостатъчно голяма! — повтори с укор Бела. — Гледай ти! През юли ще навърша осемнадесет години. Бих искала да знам кога ти и татко ще ме смятате достатъчно голяма, за да отида някъде без двама ви! Където и да отидете вие двамата, трябва и аз да ходя с вас, а ако аз поискам да отида някъде, вие двамата също трябва да бъдете с мен.

— Бела! — смъмри я майка й. Сетне, след моментно мълчание, през време на което дъщерята стоеше нервно пред нея, добави: — Разбира се, какво друго би искала да правим? Когато станеш на двадесет и една или две, ако не си се още омъжила дотогава, ще имаш достатъчно време да мислиш за излизане без нас. Но на твоята възраст не би трябвало и наум да ти идва подобно нещо.

Бела повдигна хубавата си главичка, понеже в този миг страничната врата долу се отвори стремително и Гилбърт Грифитс, единственият син на семейството, който по лице и телосложение (макар и не по маниери и слабохарактерност) много приличаше на Клайд, братовчеда си на Запад, влезе и се заизкачва по стълбата.

Беше по това време енергичен, себелюбив и суетен младеж на двадесет и три години, който, противоположно на двете си сестри,

изглеждаше много по-неприветлив и далече по-практичен. Също така може би много по-схватлив и настойчив в делово отношение — област, към която никое от двете момичета не проявяваше и най-малък интерес. Държеше се поривисто и нетърпеливо. Смяташе общественото си положение за съвършено сигурно и проявяваше крайно презрение към всичко, освен към търговския успех. И въпреки това в действителност дълбоко се интересуваше от живота на местното общество, като смяташе себе си и семейството си за негова най-главна част. Нито за миг не забравяше достойнството и общественото положение на своето семейство и внимаваше да не ги уронва с държанието и приказките си. На случайния наблюдател обикновено правеше впечатление на доста рязък и арогантен, нито млад, нито весел за възрастта си. И все пак беше млад, привлекателен и интересен. Имаше остър, ако не блестящ език — склонността понякога да прави хапливи и цинични забележки. Поради семейството и положението си беше гледан също като най-желан от всички свободни млади кандидатки за женитба в Ликъргъс. Въпреки всичко беше толкова зает със самия себе си, че почти не намираше място в своя космос за по-тънко и истински проникновено разбиране на някой друг.

Като го чу да се качва отдолу и да влиза в стаята си, която беше в задната част на къщата до нейната, Бела веднага изскочи от стаята на майка си, спря пред неговата врата и извика:

— Хей, Гил, може ли да вляза?

— Разбира се.

Той весело си подсвиркваше и с оглед на някакво забавление се готвеше да си сложи смокинга.

— Къде отиваш?

— Никъде, ще сляза за вечеря. След това ще отида у Уинънт.

— О, разбира се, при Констанс.

— Не, не при Констанс, разбира се. Откъде ги измисляш тия глупости?

— Като че ли не знам?

— Хайде стига. Затова ли си дошла тук?

— Не, не съм дошла тук затова. Знаеш ли? Финчли ще си правят вила горе на Дванайсетото езеро това лято, на самото езеро, до вилата на Фант, и господин Финчли ще купи на Стюърт тридесетфутова

моторница и ще направи навес за лодката с остъклена тераса над водата. Няма ли да е готино, а?

— Не казвай „готино“ и не казвай „а“. Не можеш ли да се научиш да не употребяваш жаргон? Говориш като някоя работничка от фабрика. Само на това ли ви учат във вашето училище?

— Гледай го ти, кой ще ми говори да не употребявам жаргон! Ами ти самият? Ти даваш на всички ни чудесен пример тук, доколкото забелязвам.

— Е, аз съм пет години по-голям от теб. Освен това съм мъж. Чула ли си Майра да си служи с такива думи?

— Ах, Майра! Хайде да не говорим за това. Само си помисли за тая чудесна къща, която ще построят те, и колко весело ще е там идущото лято! Не ти ли се ще да можем да се преместим и ние там? Бихме могли, ако поискаме… ако татко и мама се съгласят.

— А, не знам дали би било чак толкова чудесно — отговори брат й, който въпреки всичко много се заинтересува от новината. — Има и други места освен Дванайсетото езеро.

— Кой казва, че няма? Но не и за нашите познати оттук. Бих искала да знам къде другаде ходят сега най-отбраните хора от Олбъни и Ютика? Там ще стане истински курорт, казва Сондра, с най-хубавите къщи по западния бряг. Във всеки случай Кранстън, Ламбърт и Хариът също ще се преместят там много скоро — добави Бела с най-сигурен и предизвикателен тон. — Тогава на езеро Грийнууд няма да останат чак толкова много, нито пък от най-добрите, дори ако Антънови и Никълсънови не се преместят.

— Кой казва, че Кранстън ще отидат горе? — попита Гилбърт, сега вече много заинтересуван.

— Ами че Сондра!

— Кой й е казал на нея?

— Бъртин.

— Е-хей, те започват да живеят все по-нашироко и по-нашироко — забеляза брат й със странен и малко завистлив тон. — Скоро в Ликъргъс ще им стане много тясно. — Той дръпна папийонката, която се мъчеше да нагласи по средата, и чудновато се изкриви, когато стегнатата връзка леко го прищипа.

Защото, при все че беше наскоро влязъл във фирмата на баща си за яки и ризи като главен инспектор на производството с всички

изгледи да поеме в крайна сметка управлението и надзора над цялото предприятие, Гилбърт все пак завиждаше на младия Грант Кранстън, негов връстник, много привлекателен и хубав физически, който наистина бе по-смел и по-привлекателен за момичетата измежду по-младите. Кранстън като че ли бе убеден, че е възможно да съчетае известна доза светски развлечения с работата във фирмата на баща си, с което Гилбърт не беше съгласен. Всъщност младият Грифитс би предпочел, ако можеше, да обвини младия Кранстън в разпуснатост, само че Кранстън успяваше да не прекрачва рамките на разумното. А „Дружество Кранстън за плетени изделия“ явно се развиваше като едно от челните предприятия в Ликъргъс.

— Да — додаде той след миг, — те растат по-бързо, отколкото бих го правил аз, ако фирмата беше моя. А не са най-богатите хора в света.

Но въпреки това си помисли, че противно на самия него и на родителите му, Кранстън бяха наистина по-смели, макар и да не ламтяха за повече светски живот. Той им завиждаше.

— И още нещо! — добави разпалено Бела. — Финчли ще направят над навеса за лодки дансинг. И Сондра казва, Стюърт се надявал, че ти ще дойдеш и ще останеш у тях по-дълго това лято.

— Така ли? — подхвърли Гилбърт малко завистливо и със сарказъм. — Искаш да кажеш, разправял е, че се надява ти да дойдеш и да останеш по-дълго у тях. Аз ще работя това лято.

— Не е казал нищо подобно, многознайнико! Освен това нищо няма да ни стане, ако отидем там горе. Не виждам какво още може да се очаква от езеро Грийнууд. Само чайове на дърти кокошки.

— Така ли? Мама много ще се радва да го чуе.

— И ти ще й го кажеш, разбира се.

— А, не, няма да й кажа. Но не вярвам да последваме Финчли или Кранстън горе на Дванайсетото езеро, поне засега. Ти можеш да отидеш там, ако татко ти позволи.

В този момент вратата долу се хлопна пак, Бела забрави разправията си с Гилбърт и изтича долу да посрещне баща си.

II

Главата на Ликъргъския клон от семейството Грифитс, сравнен с бащата на клона му от Канзас сити, беше извънредно внушителен. Противно на по-ниския си и по-объркан брат от мисията „Вратите на надеждата“, когото не беше дори и виждал от тридесет години, той беше малко по-висок от среден ръст, много добре сложен, сравнително строен, с проницателен поглед и рязък както в движението, така и в приказките си. Отдавна свикнал да си пробива сам пътя и разбрал от усилията и резултатите, че надминава по находчивост и търговски способности средното равнище, навремени беше склонен да проявява нетърпимост към онези, които не бяха като него. Не се държеше свадливо или неприятно, но винаги се стремеше да си дава спокоен и безпристрастен вид. И си казваше, за да извини предвзетостта си, че цени себе си само според преценката, която хората дават на него и на всички други, преуспели като него.

Пристигнал в Ликъргъс преди около двадесет и пет години с малък капитал и твърдо решение да го вложи в предложеното му ново предприятие за производство на яки, Самюъл Грифитс постигна успех, който надмина най-дръзките му предвиждания. И естествено това ласкаеше неговата суетност. Сега, двадесет и пет години по-късно, той живееше с жена си и децата си в една от най-хубавите и построени с най-голям вкус богатски къщи в Ликъргъс. Смятаха ги също така за едно от най-добрите семейства по тези места — ако не най-старото, поне едно от най-консервативните, почтени и преуспяващи. Двете му по-малки деца (голямата дъщеря трябваше да се изключи) бяха в челните редици на по-младото и по-весело общество и досега не се беше случило нищо, което да разклати или урони доброто му име.

При завръщането си от Чикаго този ден, след като беше сключил там няколко спогодби, които означаваха делово единодушие и благоденствие поне за една година, господин Грифитс бе склонен да се чувства много добре разположен и дружелюбен спрямо целия свят. Нищо не бе помрачило пътуването му. В негово отсъствие „Дружество

Грифитс за производство на яки и ризи“ бе работило също като че ли той не бе заминавал. Поръчките в момента бяха големи.

Сега, когато влезе в собствения си дом, захвърли тежката си чанта и ушитото по модата палто и се обърна, той видя онова, което бе очаквал — бързащата към него Бела. Разбира се, тя беше негова любимка, най-приятното, най-необикновено и най-изящно създание в неговите очи, което му бе подарил целият му живот: младост, здраве, жизнерадост, схватливост и обич — всичко в облика на прелестна дъщеря.

— О, татко — нежно и подкупващо извика тя, когато го видя да влиза. — Ти ли си?

— Да. Поне приличам малко на себе си за момента. Как е моето момиченце? — И той отвори обятия и стисна хвърлилата се в тях най-малка своя рожба. — Какво чудесно, жилаво, здраво момиче, бога ми! — заяви той след продължителна обичлива целувка. — И как се е държала пакостницата, докато не съм бил тук? Без лъжи тоя път.

— О, прекрасно, татко. Можеш да попиташ когото искаш. По-добра не бих могла да бъда.

— А как е майка ти?

— Добре е, татко. Горе е в стаята си. Мисля, че не те е чула, когато влезе.

— А Майра? Върнала ли се е вече от Олбъни?

— Да. Тя е в стаята си. Ей сега я чух да свири. То и аз се върнах едва преди малко.

— А-ха! Пак си миткала! Зная те аз тебе!

Той добродушно й се закани с пръст, а Бела увисна на едната му ръка и в крак с него заизкачва стълбите към горния етаж.

— О, не, не съм миткала — лукаво и галено гукаше тя. — Виж как се заяждаш с мен, татко! Само се отбих за мъничко при Сондра. И само си представи, татко! Те щели да се откажат от вилата си на Грийнууд и да си построят голямо хубаво бунгало горе на Дванайсетото езеро още тая година. И господин Финчли щял да купи голяма моторница за Стюърт и щели да живеят там идущото лято, може би цялото време, от май до октомври. И Кранстън може би също.

Господин Грифитс отдавна бе свикнал с хитрините на по-малката си дъщеря и сега се заинтересува не толкова от онова, което тя искаше да му внуши — че Дванадесетото езеро е по-привлекателно от светска

гледна точка, отколкото Грийнууд, — колкото от факта, че Финчли могат да посрещнат такива неочаквани и доста тежки разходи само от светски съображения.

Вместо да отговори на Бела, той се качи горе и влезе в стаята на жена си. Целуна госпожа Грифитс, надзърна при Майра, която дойде при вратата да го прегърне, и заговори за успехите, донесени от пътуването си. По това как прегърна жена си човек можеше да заключи, че между тях цари сговор и разбирателство, няма никакви разногласия, а по това как поздрави Майра — че дори да не съчувства на нейните настроения и гледища, не лишава и нея от щедрата си обич.

Докато си приказваха, госпожа Трюсдейл съобщи, че масата е сложена, и влезе Гилбърт, който бе довършил тоалета си.

Слушай, татко — рече той. — Има едно интересно нещо, за което бих искал да поприказвам с теб утре сутрин. Може ли?

— Добре, ще бъда във фабриката. Ела към пладне.

— Хайде сега всички долу, че вечерята ще изстине — строго ги смъмри госпожа Грифитс и Гилбърт незабавно се обърна и се запъти натам, последван от стария Грифитс с Бела, която все още беше под ръка с него. Подир тях вървяха госпожа Грифитс и Майра, излязла от стаята си и присъединила се към другите.

Щом насяда около масата, семейството заговори на злободневни местни теми. Защото Бела, която беше главният източник на клюки в къщата (тя носеше повечето от училище „Снедекър“, където всички светски новини като че ли проникваха най-бързо), изведнъж съобщя:

— Можеш ли да си представиш, мамо? Розета Никълсън, тая племенница на госпожа Дистън Никълсън, дето беше дошла тук миналото лято от Олбъни… нали помниш, беше дошла вечерта на градинския празник на училището ни тука на нашата морава… младото момиче с жълтата коса, синеоко и кривогледо… баща му има големия магазин за бакалски стоки на едро… та то се сгодило за тоя Хърбърт Тякъм от Ютика, дето гостува миналото лято на госпожа Ламбърт. Ти не го помниш, ама аз помня. Беше висок, чернокос и малко чудноват; и ужасно бледен, но много хубав — същински филмов герой!

— Ето ви и друго двайсет, госпожо Грифитс — хапливо и предизвикателно подхвърля на майка си Гилбърт. — Делегация от

елитното училище на госпожици Снедекър посещава тайничко кината, за да се осведомява от време на време за най-новите герои.

Изведнъж Грифитс-старши забеляза:

— Тоя път в Чикаго ми се случи нещо неочаквано, което, струва ми се, ще бъде много интересно за всички ви.

Дойде му наум как преди два дена случайно бе срещнал в Чикаго, както после разбра, най-големия син на по-малкия си брат Ейса. А също и до какво заключение бе стигнал за него.

— О, какво е то, татко? — веднага заразпитва Бела. — Хайде, кажи ми го!

— Разправяй, да чуем голямата новина, татко — добави Гилбърт, който поради благосклонността на баща си винаги се държеше много свободно и интимно.

— Ами, докато бях в клуба „Юниън лийг“ в Чикаго, запознах се с един младеж, наш роднина, братовчед на трима ви, деца, най-големия син на брат ми Ейса, който сега е в Денвър, както разбрах. Не съм го виждал, нито ми е писал вече тридесет години. — Той замълча и се замисли, сякаш не можеше да реши нещо.

— Да не е този, дето е проповедник някъде, татко? — попита Бела, като вдигна към него очи.

— Да, проповедникът. Поне така зная, че е бил проповедник за известно време, когато се отдели от нас. Но син му ми каза, че се е отказал от това сега. Имал си нещо в Денвър… май че някакъв хотел.

— Но как изглежда син му? — попита Бела, която познаваше само такива докарани и солидни наглед младежи и мъже, с каквито сегашното обществено положение и родителският надзор й позволяваха да общува, и поради това бе много заинтригувана. Син на собственик на хотел на Запад!

— Братовчед ли? На колко е години? — веднага се заинтересува Гилбърт и поиска да узнае нещо за неговия характер, положение и способности.

— Ами, струва ми се, че е много интересен младеж — продължи Грифитс нерешително, с известно колебание, понеже до този момент не бе успял да определи истинското си впечатление от Клайд. — Доста привлекателен и с добро държане… бих казал, горе-долу на твоята възраст, Гил, и доста прилича на теб… много прилича… същите очи и уста, брадичка. — Той загледа изпитателно сина си. — Като че ли е

малко по-висок и изглежда малко по-слаб, макар и да не вярвам наистина да е.

При мисълта за братовчед, който прилича на него — може би не по-малко привлекателен във всяко отношение от самия него — и носи същото име, Гилбърт изтръпна и се понаежи. Защото тук, в Ликъргъс, до този ден той беше известен и благосклонно гледан като единствен син и вероятен наследник на директорското място в предприятието на баща му, както и поне на една трета от състоянието, ако не и повече. А сега, ако по някакъв начин се узнае, че има сродник, братовчед на негова възраст, който прилича на него и действа като него, дори… — той настръхна при тази мисъл. И веднага реши (психологична реакция, която не разбра и с която не можа много добре да се справи), че не го харесва… че не може да го хареса.

— С какво се занимава той сега? — полита младият Грифитс с рязък и доста кисел тон, макар и да се опита да избегне втория елемент в гласа си.

— Е, не е кой знае каква работа, бих казал — усмихна се замислено бащата. — Засега е само пиколо в клуба „Юниън лийг“ в Чикаго, но е много приятно и възпитано момче според мен. Много ми хареса. Всъщност, понеже ми каза, че нямал големи изгледи да напредне, където е, и че би искал да се залови за някаква работа, която ще му даде по-голяма възможност да направи и да стане нещо, казах му, че ако иска да дойде тук и да си опита късмета при нас, бихме направили нещичко за него — поне да му дадем възможност да покаже на какво е способен.

Не беше имал намерение да се издаде веднага, че толкова много се е заинтересувал от племенника си — смятал бе да почака и да го пообсъди при различни случаи и с жена си, и със сина си, но понеже случаят като че ли му го представи сам, заговори. А сега, след като го направи, беше много доволен, защото поради голямата прилика на Клайд с Гилбърт наистина му се искаше да направи нещо за племенника си.

Но Гилбърт се ежеше, докато Бела и Майра, противно на госпожа Грифитс (която винаги гледаше интересите на единствения си син, дори предпочиташе да няма кръвни роднини или каквито и да било други съперници), доста се въодушевиха от тази идея. Един братовчед, който носеше името Грифитс, хубав и горе-долу на една възраст с

Гилбърт, и който според думите на баща им беше доста приятен и с добри обноски — това се хареса на Бела и Майра, докато госпожа Грифитс, забелязала лицето на Гилбърт да се помрачава, не се зарадва чак толкова. Гилбърт нямаше да е доволен. Но от уважение към авторитета на мъжа си и вещината му във всяко отношение сега тя замълча. Но не и Бела.

— О, ти ще го назначиш на работа, нали, татко? — реши тя. — Това е интересно. Надявам се, че е по-хубав от другите ни братовчеди.

— Бела! — смъмри я госпожа Грифитс, а Майра си спомни един недодялан вуйчо и братовчед, които преди няколко години им бяха дошли на гости от Върмонт, и многозначително се усмихна.

В същото време Гилбърт, искрено ядосан, се бореше вътрешно против това хрумване. Изобщо не можеше да го разбере.

Разбира се, ние не връщаме тия, които искат да дойдат да работят при нас и да научат нашия занаят — подхвърли той рязко.

— Знам, знам — отвърна баща му. — Поне братовчеди и племенници не връщаме. Освен това ми се видя много схватлив и амбициозен. Няма да ни навреди кой знае колко, ако позволим поне на един от нашите сродници да дойде тук и да покаже какво може. Не виждам защо да не го вземем на работа, както всеки друг.

— Струва ми се, че на Гил не му харесва да има в Ликъргъс някой друг със същото име и да прилича на него — хитро забеляза Бела с известно коварство, за да отмъсти за вечните критики на брат си.

— Ах, какви глупости! — ядно й се сопна Гилбърт. — Защо не кажеш някога нещо умно? Какво значение има за мене дали носи същото име, или не… или пък дали прилича на мен? — В този миг той имаше особено кисел вид.

— Гилбърт — с укор се обърна към него майка му. — Как можеш да говориш така? И при това на сестра си?

— Е, не искам да правя нищо във връзка с този младеж, ако това стане причина за разправии тука — продължи Грифитс-старши. — Зная само, че баща му никога не е бил много практичен и се съмнявам Клайд да е имал някога истински случай да се прояви. — Син му трепна, когато го чу да нарича братовчед му тъй дружелюбно и интимно на малко име. — Единствената ми мисъл, когато му предложих да дойде тук, беше да му дам възможност да стъпи на

крака. Нямам никаква представа дали ще успее, или не. Може да напредне, а може и да не напредне. Ако не сполучи… — Той махна с ръка, сякаш искаше да каже: „Ако не сполучи, разбира се, ще трябва да го изхвърлим.“

— Да, аз мисля, че това е много мило от твоя страна — любезно и дипломатично забеляза госпожа Грифитс. — Надявам се, че той ще оправдае надеждите ти.

— А има и нещо друго — добави дълбокомислено и поучително Грифитс. — Не желая тоя младеж, докато е на служба при мен и само защото е мой племенник, да бъде гледан по-различно от всеки друг служещ във фабриката. Той идва тук да работи, а не да играе. И докато е тук и се опитва да си спечели положение, не желая да му оказвате никакво внимание в обществено отношение, съвсем никакво. Във всеки случай той не е такова момче, че да иска да ни се натрапва… поне така ми се видя, и няма да дойде тук с някаква представа, че трябва да бъде поставен на равна нога с нас. Това би било глупаво. По-нататък, ако се покаже наистина достоен, че може да се грижи за себе си, знае си мястото и не се тика пред другите и ако някой от вас пожелае да му окаже някакво малко внимание, е, и тогава няма да е късно да пообмислим, но не преди това.

В това време слугинята Аманда, помощничка на госпожа Трюсдейл, прибираше чиниите от вечерята и се канеше да поднесе десерта. Но понеже господин Грифитс рядко ядеше десерт и обикновено използваше това време, освен ако имаше гости, да преглежда някои борсови и банкови книжа, които държеше в малко писалище в библиотеката, той бутна и сега стола си, стана, извини се пред семейството и влезе в библиотеката, която беше до всекидневната. Другите останаха.

— Бих искала да го видя как изглежда, а ти? — каза Майра на майка си.

— И аз. И се надявам, че ще оправдае всичките надежди на татко ти. На татко ти ще му е много криво, ако излезе другояче.

— Не я разбирам тая работа — забеляза Гилбърт, — да докарва нови хора, когато ни са много и тия, дето ги имаме. А освен това представете си какви приказки ще плъзнат тук, ако се разбере, че нашият братовчед е бил само пиколо, преди да дойде тук!

— Е, няма никаква нужда да го узнаят, нали? — каза Майра.

— Така ли? Ами какво ще му попречи да разправя за това… освен ако му кажем да си мълчи… или да дойде някой, който го е виждал там. — В очите му пламна злоба. — Поне се надявам, че ще си мълчи. Положително не би било много хубаво за нас тук!

А Бела добави:

— Надявам се, че не е тъп като двете момчета на вуйчо Алън. Те са най-неинтересните, които съм виждала.

— Бела! — още веднъж я предупреди майка й.

III

Този Клайд, с когото Самюъл Грифитс се запозна в клуба „Юниън лийг“ в Чикаго и когото описа на семейството си, представляваше малко променена редакция на младежа, избягал от Канзас сити три години преди това. Сега беше двадесетгодишен, малко по-висок и по-заякнал, макар че надали много по-снажен, и, разбира се, значително по-опитен. Защото, след като напусна дома си и работата в Канзас сити и се сблъска с грубите страни на живота — унизителна работа, жалки жилища, никакви близки, а освен това и необходимостта да си пробива сам пътя, колкото може, — той си изработи известна самоувереност и угодливо държане, с каквито едва ли се беше отличавал преди три години. Имаше у него сега (макар да не беше толкова елегантно облечен, както в Канзас сити) изтънченост в обноските, която правеше приятно впечатление, при все че не се натрапваше на пръв поглед. Също така — а това съвсем не приличаше на онзи Клайд, който се беше измъкнал от Канзас сити в товарен вагон — имаше много по-предпазлив и сдържан вид.

Защото, след като избяга от Канзас сити и трябваше така и инак да се унижава и изхитря да си пробие път в живота, беше постепенно стигнал до заключението, че бъдещето му зависи единствено от самия него. Близките му, както си беше сега окончателно дал сметка, не можеха да направят нищо за него. Бяха твърде непрактични и твърде бедни — майка му, баща му, Еста, всички.

В същото време въпреки всичките си мъчнотии Клайд чувстваше все пак да го влече към тях, особено към майка му и стария домашен живот, сред който бе протекло неговото детство — братчето и сестрите, включително и Еста, понеже и тя (както го разбираше сега) бе пострадала поради обстоятелства, на които вероятно не е могла да се противопостави, както и сам той. И често мислите и настроението го бяха карали да се пренася в миналото с остра и смущаваща болка заради начина, по който се беше държал с майка си, и заради случката, сложила такъв неочакван край на кариерата му в Канзас сити: загубването на Хортензия Бригз — този жесток удар; трудностите, с

които се беше сблъсквал сетне; неприятностите, които трябва да са имали заради него майка му и Еста.

Когато два дена след бягството стигна в Сейнт Луис (след като двама спирачи го намериха да се крие в товарния вагон, здраво го натупаха и изхвърлиха на снега на стотина мили от Канзас сити, като същевременно му отмъкнаха часовника и зимното палто), той потърси канзаски вестник — „Стар“ — само за да се убеди, че е бил прав по отношение на най-големите си страхове за цялото произшествие. Защото там под заглавие през две колони и колона и половина текст отдолу бе дадена подробно историята за всичко случило се: едно момиченце, дъщеря на заможно канзаско семейство, било блъснато и почти мигновено убито (то умряло подир един час); Спарсър и госпожица Сайп били в болница и същевременно под арест, пазени от полицай, който чакал там оздравяването им; тежко повредена била разкошна кола; бащата на Спарсър, служещ на отсъстващия собственик на колата, бил и разгневен, и ужасно нещастен поради глупостта и явните безразсъдство и престъпност на сина си.

Но имаше и нещо по-лошо: този нещастник Спарсър бил вече обвинен в кражба и убийство и в желанието си без съмнение да намали колкото може своята вина в сериозната злополука не само съобщил имената на всички, които били с него в колата (особено на младежите, както и хотела, където били на работа), но и твърдял, че те всички били виновни наравно с него, понеже в момента настоявали против волята му да кара по-бързо — едно напълно справедливо обвинение, което бе известно на Клайд. А господин Скуайърз, когато се обърнали към него в хотела, дал на полицията и вестниците имената на техните родители и домашните им адреси.

Това беше най-тежкият удар. Защото по-нататък следваха трогателни картинки как съответните им родители или сродници посрещнали новината, когато били осведомени за техните прегрешения. Госпожа Ратърър, майката на Том, се разплакала и заявила, че синът й е добро момче и тя била сигурна, че не е искал да направи нищо лошо. А госпожа Хеглънд — преданата и стара майка на Оскар — казала, че нямало по-честно и по-великодушно момче от сина й и че той трябва да е бил пиян. „Стар“ пишеше също, че у Клайдови майка му стояла бледа, дълбоко смаяна и много наскърбена, кършела ръце, имала вид, като че не може да схване какво й се казва, не искала

да повярва, че син й е участвал в тази разходка, и уверявала всички, че той положително щял скоро да се върне и да обясни всичко, че трябва да има някаква грешка.

Обаче той не се върна. Нито чу нещо повече по този въпрос. Защото поради страха от полицията, както и от майка си — от скръбните й, отчаяни очи, — той дълги месеци не писа никому, а след това се обади на майка си, само за да й съобщи, че е добре и че тя не бива да се тревожи. Нито се подписа, нито даде адреса си. След това беше прехождал от място на място, беше опитвал една след друга разни дребни служби в Сейнт Луис, Пиория, Чикаго, Милуоки — да мие чинии в ресторант, да обслужва щанд за газирани напитки в малка забутана аптека, опита се да стане продавач в обущарски магазин, в бакалница и какво ли не, но или го уволняваха, или той напускаше, понеже не харесваше работата. Веднъж изпрати на майка си десет долара, друг път — пет, понеже толкова можеше да отдели. Когато измина близо година и половина, реши, че търсенето трябва да е поспряло, а лично неговото участие в престъплението може да се е позабравило или вече да не се смята чак толкова важно, че да го преследват — и когато пак започна да припечелва по малко като колар на кола за разкарване на покупки по къщите в Чикаго — работа, която му носеше петнадесет долара седмично, — реши се да пише на майка си, защото сега можеше да каже, че има сносна служба и се е държал почтено дълго време, макар и не под своето име.

И тъй, по това време, когато живееше в една обща спалня в западната част на Чикаго, Полина стрийт, той писа на майка си следното писмо:

Скъпа майко,

Още ли сте в Канзас сити? Бих искал да ми пишеш, та да зная. Толкова много бих искал пак да получа писмо от теб, пък и аз да ти пиша пак, ако наистина искаш. Честна дума, мамо. Много съм самотен тук. Само се пази и недей още казва никому къде съм. То не е нужно, а и би могло да ми навреди тъкмо когато толкова се мъча да започна нов живот. Самият аз нищо лошо не бях направил тогава. Наистина не бях направил, макар вестниците и да пишеха

това — само бях отишъл с другите. Но ме беше страх да не ме накажат за нещо, което не съм извършил. Просто не можех да се върна тогава. Не бях виновен, а пък ме беше страх и от това, което можехте да си помислите ти и татко. Но те ме бяха поканили, майко. Аз не съм му казвал да кара по-бързо или да вземе тая кола, както той разправял. Той я взе сам и покани мен и другите да отидем с него. Може всички да сме били виновни, дето прегазихме онова момиченце, но не сме искали да го направим. Никой от нас. И толкова мъчно ми беше след това! Като си помисля за всичките неприятности, които съм ти причинил! И точно по времето, когато си имала най-много нужда от мен. Божичко! Майко, надявам се, че можеш да ми простиш. Можеш ли?

Все се питам как си. И Еста, и Джулия, и Франк, и татко. Много бих искал да зная къде сте сега и какво правите. Ти знаеш, че те обичам, нали, мамо? Сега съм много поумнял и виждам нещата по-другояче, отколкото едно време. Искам да постигна нещо на този свят. Искам да се издигна. Сега съм на горе-долу сносна служба, макар и не толкова добра, колкото в Канзас сити, но сносна и в друг бранш. Но искам нещо по-хубаво, макар и да не искам да постъпвам пак в хотел, ако мога. Не е много подходяща работа за млад мъж като мен — като че ли съм прекалено честолюбив. Виждаш ли, аз зная много повече, отколкото знаех тогава. Сега са доволни от мен, където съм, но трябва да се издигна. Освен другото сега изкарвам тук само колкото да преживявам, само колкото за жилище, храна и дрехи, но се мъча да пестя по малко, за да си намеря някаква работа, където да мога да напредна и да науча нещо. Човек трябва да си има някаква професия в наше време. Сега го разбирам.

Моля ти се, пиши ми и ми разправи как сте всички и какво правите. Бих искал да зная. Поздрави Франк, Джулия, татко и Еста, ако са още всички при теб. Аз все така те обичам и ти въпреки всичко поне мъничко ме обичаш, нали? Няма да се подпиша с истинското си име,

защото може все още да е опасно (не съм го използвал, откакто напуснах Канзас сити). Но ще ти пиша другото си име, което много скоро ще изоставя и ще възприема пак старото. Много бих искал да го направя още сега, но все ме е страх. Можеш да ми пишеш, ако искаш, на името:

Хари Тенет

до поискване, Чикаго.

Ще потърся отговора след няколко дена. Подписвам се така, за да не причиня нито на теб, нито на себе си нови неприятности, разбираш, нали? Но щом се почувствам по-сигурен, че онова другото е свършено, положително ще използвам моето си име.

Целува те:
твоят син

Той тегли черта, където трябваше да постави истинското си име, писа отдолу „ти знаеш“ и изпрати писмото.

Понеже майка му се беше тревожила за него през цялото това време и чудила къде е, скоро Клайд получи писмо от Денвър, което много го изненада, тъй като беше вярвал, че тя е все още в Канзас сити и бе чакал отговор оттам.

Скъпи синко,

С голяма изненада и радост получих писмото ти, мое момче, и узнах, че си жив и здрав. Бях се надявала и молила да се върнеш на тесния и прав път — едничкият път, който изобщо може да те изведе до някакъв успех и щастие — и господ да ми помогне да чуя, че си здрав и читав, работиш някъде и се чувстваш добре. Ето че той се отзова на молитвите ми. Бях сигурна, че ще се отзове. Благословено да е святото му име!

Не те смятам напълно виновен за цялата ужасна история, в която се заплете и докара толкова много страдания и позор върху себе си и върху нас, защото добре зная как лукавият изкушава и преследва всички нас, смъртните, а особено пък такова дете като теб. О, синко,

колко много трябва да се пазиш, за да избегнеш клопките му! А ти имаш такъв дълъг път пред себе си. Ще ли бъдеш непрекъснато нащрек и ще ли се мъчиш винаги да се придържаш до учението на нашия спасител, което майка ти винаги се е мъчила да запечата в ума и сърцето на всички вас, мои скъпи деца? Ще ли се спреш да се вслушаш в гласа на нашия господ, който е винаги с нас и насочва стъпките ни безпогрешно нагоре по каменистия път, водещ към небесното царство, по-прекрасно, отколкото можем някога да си го представим тук? Обещай ми, дете мое, че ще се придържаш здраво към това, на което си бил учен в детството, и никога не забравяй, че правдата е сила, и никога, мое момче, никога не вкусвай никакви спиртни напитки, който и да ти ги предлага. Това е нещо, в което дяволът царува в пълната си слава и е винаги готов да възтържествува над проявилия слабост. Помни винаги каквото съм ти казвала тъй често: „Алкохолът влудява, а виното е измамник.“ И аз от сърце се моля тези думи да кънтят в ушите ти всеки път, когато изпаднеш в съблазън, защото сега съм сигурна, че това може да е била истинската причина за тогавашната ужасна злополука.

Тя страшно ме измъчи, Клайд, и то тъкмо по времето, когато бях изправена пред такова страшно изпитание с Еста. Малко остана да я загубя. Тя беше толкова зле! Нещастното дете плати скъпо за греха си. Наложи се да направим такъв голям дълг и ни отне толкова време да го отработим… но най-после го изплатихме и сега положението не е чак толкова лошо, колкото беше.

Както виждаш, сега сме в Денвър. Тука имаме своя мисия с жилищни помещения за всички ни. Освен това имаме и няколко стаи, които даваме под наем, и Еста (да знаеш, че сега тя е, разбира се, госпожа Никсън) се занимава с тая работа. Тя има чудесно момченце, което на татко ти и на мен толкова много напомня за теб, когато беше бебе. То палува по същия начин, както ти на времето, и ние почти изпитваме чувството, че си пак при нас — един малък Клайд. И това понякога ни утешава.

Франк и Джули доста пораснаха и много ни помагат. Франк разнася вестници и докарва малко пари, което е помощ. Еста иска да ги пращаме на училище, докато имаме възможност.

Баща ти не е много добре, разбира се, той вече остарява, обаче прави всичко, каквото може.

Ужасно се радвам, Клайд, че полагаш такива усилия по всякакъв начин да подобриш положението си, а снощи татко ти пак спомена, че чичо ти Самюъл Грифитс, дето е в Ликъргъс, е толкова богат и така се е издигнал, та ми дойде наум, че ако му пишеш и го помолиш да ти даде някаква работа там, за да можеш да научиш занаят, може би няма да ти откаже. Не виждам причина да ти откаже. В края на краищата ти си му племенник. Нали знаеш, той има там в Ликъргъс голяма фабрика за яки и е много богат, както се говори. Защо не се опиташ да му пишеш? Някак си вярвам, че може да намери място за теб, и тогава ще имаш нещо сигурно пред себе си. Обади ми, ако му пишеш, и какво ти е отговорил.

Искам да ми пишеш по-често, Клайд. Моля ти се, пиши и ни разправи всичко за себе си и как живееш. Нали ще го направиш? Разбира се, ние те обичаме все така и винаги ще полагаме всички сили да те насочваме по правия път. Ние ти желаем сполука от все сърце, но искаме също да бъдеш добро момче и да живееш чист, добродетелен живот, защото, синко, каква полза има човек да спечели целия свят, но да загуби душата си?

Пиши на майка си, Клайд, и не забравяй, че любовта й е винаги с теб, винаги те ръководи, винаги те води по правия път в името господне.

С искрена обич:
майка

Така стана, че Клайд започна да мисли за чичо си Самюъл и голямата му фабрика дълго преди да го срещне. Той изпита също голямо облекчение, когато научи, че родителите му не са вече в същото

финансово затруднение, в каквото ги беше оставил, и са сигурно настанени в някакъв хотел или поне къща с мебелирани стаи, вероятно свързана с тази нова мисия.

После, два месеца след като беше получил първото писмо от майка си и докато почти всеки ден решаваше, че трябва да направи нещо, и то веднага, случайно трябваше да занесе в клуб „Юниън лийг“ на булевард Джаксън пакет с вратовръзки и носни кърпи, които някой посетител на Чикаго бе купил в магазина, за който той работеше. Когато влезе, натъкна се не на друг, а на Ратърър, облечен с униформата на служещите в клуба. Той даваше справки и приемаше пакетите на входа. Макар нито Клайд, нито Ратърър да не можеха веднага да схванат факта, че пак стоят един срещу друг, след миг Ратърър възкликна: „Клайд!“ И тогава го стисна за рамото и добави с въодушевление, но все пак предпазливо, с много нисък глас:

— Я гледай ти! Дявол да го вземе! Каква случайност! Остави пакета там. Откъде изникна изведнъж?

А Клайд, не по-малко възбуден, възкликна:

— Да пукна, ако това не е Том! Каква изненада! Тука ли работиш?

Ратърър, който (както и Клайд) беше за миг забравил споделяната от двамата мъчителна тайна, добави:

— Точно така. Ти позна. Тука съм вече близо година. — След това стисна внезапно рамото на Клайд, сякаш да му каже „Тихо!“, дръпна го настрана, където нямаше да ги чуе младежът, с когото беше приказвал, когато Клайд влезе, и продължи; — Шшт! Аз работя тук под моето си име, но бих предпочел да не разберат, че съм от Канзас сити, нали? Тук знаят, че съм от Кливлънд.

С тези думи още веднъж стисна сърдечно рамото на Клайд и внимателно го огледа. Клайд, не по-малко трогнат, отговори:

— Да. Разбира се. Радвам се, че така се срещнахме. Аз се казвам Тенет, Хари Тенет. Не го забравяй.

И двамата сияеха от радост, обзети от нахлулите спомени. Но Ратърър забеляза, че Клайд е с униформата на разносната служба и каза:

— Разкарваш покупки, а? Смешна работа. Ти да бъдеш колар на разносната служба! Само като си помисля! Ще си умра от смях! Защо си се заловил с тая работа? — Обаче като разбра по изражението на

Клайд, че сегашното му положение надали е най-приятното за него, понеже Клайд рече „Така ми се наложи, знаеш“, добави: — Слушай, искам да се видим. Къде живееш? — Клайд му каза. — Добре. Аз свършвам работа тук в шест. Защо не се отбиеш, като се освободиш? Или, знаеш какво… Хайде да се срещнем, да речем… е, какво ще кажеш за „Енричи“ на Рандолф стрийт? Имаш ли нещо против? Да кажем, в седем. Аз свършвам в шест и мога да стигна там дотогава, ако и ти можеш.

Клайд, който беше изпаднал във възторг от новата си среща с Ратърър, весело кимна в знак на съгласие.

Той се качи на колата си и продължи да разнася поръчките, но до края на работния ден в ума му се въртеше само близкото свиждане с Ратърър. В пет и половина побърза да прибере коня в обора, а оттам пое към квартирата си в западната част на града, където облече хубавите си дрехи и припряно се запъти към „Енричи“. Не беше чакал на ъгъла и една минута, когато се зададе Ратърър — мил, приветлив и облечен, можеше да се каже, по-добре, отколкото преди.

— Ей, колко хубаво е да те видя, приятелче! — подхвана той. — Знаеш ли, че си единственият от тая компания, когото виждам, откакто напуснах Канзас сити? Точно така. Сестра ми ми писа, след като напуснах дома, че никой май не знаел какво е станало с Хигби, Хеги или теб. Тоя приятел Спарсър го осъдили на една година, научи ли? Лоша работа, а? Но не чак толкова зарад убиването на момиченцето, колкото за това, че взел тая кола, карал я, без да има позволително, и не спрял, когато му свирили. Ето за какво го затворили. Но слушай… — той многозначително сниши гласа си — и ние щяхме да получим същото, ако ни бяха хванали. Божичко, колко се бях уплашил! Питаш ли ме дали съм бягал? — И той отново избухна в смях, при това малко истерично. — Какво бягане му ударихме, а? И как го оставихме него и онова момиче в колата! Да. Лоша работа, нали? Но какво друго можехме да направим? Нямаше защо всичките да отидем в дранголника, нали? Как се казваше онова момиче? Лора Сайп. А ти офейка, преди да мога дори да те видя. И оная малката Бригз също. Да не си я изпратил до тях?

Клайд поклати отрицателно глава.

— Не съм и помислял да я изпращам — отвърна той.

— Че къде изчезна тогава? — попита Ратърър.

Клайд му разправи. И след като му описа подробно всичките си странствания, Ратърър продължи:

— Я виж, значи ти не знаеш, че веднага след тая история малката Бригз се запиля оттам с един тип в Ню Йорк, а? Някакъв продавач в магазин за пури, както ми писа Луиза. Тя я видяла после, точно преди да замине, с ново кожено палто и така нататък. — Клайд трепна и помрачня. — Да, голям глупак беше да се влачиш с нея. Тя пет пари не даваше нито за теб, нито за някой друг. Ама ти май здравата се беше заплеснал по нея, а? — И той се захили на Клайд и закачливо го мушна в ребрата по стар навик.

Обаче за самия себе си Том разказа само редица скромни приключения, които бяха много различни от разказа на Клайд — приключения с много по-малко нерви и тревоги и с повече мъжествена твърдост и вяра в собствения късмет и способности. И най-после бил „сбарал“ тази служба, защото, както се изрази, „винаги можеш да хванеш нещо в Чикаго“.

И си останал тук оттогава — „много мирничко, разбира се“, и никой не го закачил нито с една дума.

Веднага след това той се залови да обяснява, че точно сега в клуба „Юниън лийг“ нямало нищо вакантно, но щял да поприказва с господин Хейли, управителя на клуба, и ако Клайд иска и господин Хейли знае за нещо, пък и той щял да се помъчи да разбере дали има някъде свободно място, или се очаква да има, и тогава Клайд можел да се настани там.

— Но няма защо да клюмаш нос — каза той към края на вечерта. — С това нищо няма да спечелиш.

А после, само два дена след този крайно насърчителен разговор, докато Клайд все още се питаше дали да се откаже от службата си, да вземе пак истинското си име и да тръгне по разните хотели да търси работа, намери у дома си бележка, донесена от един пиколо от „Юниън лийг“, която гласеше: „Иди утре предобед при господин Лайтол в «Големият северен». Там има свободно място. Не е от най-добрите, но ще ти докара нещо по-добро по-после“.

И така Клайд се обади по телефона на началника си, че е болен и не ще може да излезе на работа този ден, сложи най-хубавите си дрехи и отиде в хотела. Там на основание на сведенията, които можа да даде, го приеха на служба и за голямо негово облекчение, под собственото

му име. Също така за негово задоволство му бе определена заплата двадесет долара на месец и храна. Но бакшишите, както сега научи, не носели повече от десет долара седмично — все пак заедно с храната това беше много повече, отколкото изкарваше сега, и работата бе толкова по-лека, при все че трябваше да се върне в стария бранш, където се боеше, че все още можеха да го познаят и задържат.

Не се мина много дълго — не повече от три месеца, — и се откри място в „Юниън лийг“. Ратърър, който малко преди това бе повишен — стана дневен помощник-началник на персонала в клуба — и беше в добри отношения с началника, можа да му каже, че знае човек точно за това място — Клайд Грифитс, който работи в момента в „Големият северен“. Клайд бе съответно повикан и след като Ратърър грижливо го подготви предварително как да се представи на новия шеф и какво да казва, бе назначен.

И тука можа отново да наблюдава отблизо един живот, много по-различен от този в „Големият северен“ и по-издигнат от обществена и материална гледна точка дори и от живота в „Грийн Дейвидсън“, който за съжаление най-много допадаше на неговата жажда за високо положение и известност. Защото тука всеки ден пристигаха и заминаваха като че ли най-отбраните в интелектуалното и високопоставено общество хора, каквито още никога не бе виждал другаде, най-издигнатите и самодоволните не само от всичките щати на родината му, но от всички страни и континенти. Американски политици от север, юг, изток и запад — ръководители и господари на политическия живот или така наречените „държавници на съответните области“, — хирурзи, учени, прочути лекари, генерали, литературни и обществени величия не само от Америка, но и от целия свят.

Тука също — един факт, който му правеше впечатление и будеше чувство на любопитство и дори благоговейно страхопочитание — нямаше ни най-малка следа от този сексуален елемент, характерен за повечето прояви на живота, които бе виждал в „Грийн Дейвидсън“, а напоследък и в „Големият северен“. Всъщност, доколкото можеше да си спомни, той сякаш беше изпълвал и служил за подбуда, ако не на всички, поне за повечето прояви на живота, с които досега Клайд бе влизал в досег. Но тука нямаше сексуалност — нито помен. Жени не се допускаха в този клуб. Разните видни личности идваха и си отиваха по правило сами и с онази безшумна енергичност и сдържаност, с която

се отличават достигналите изключителен успех. Те често се хранеха сами, безшумно беседваха по двама и на групи, четяха своите вестници или книги или шетаха насам-натам с бързо карани автомобили, но в повечето случаи като че ли не се сещаха или поне не ги засягаше този елемент на страстта, който на незрелия ум на Клайд до този момент се струваше да движи и да разстройва толкова много неща в тези по-малки светове, към които бе принадлежал досега.

Вероятно човек не би могъл да достигне или да задържи мястото си в такъв удивителен свят, ако не останеше безразличен към сексуалното — една позорна страст, без съмнение. И затова в присъствието или пред очите на такива хора човек трябва да се държи или да изглежда така, сякаш подобни мисли, каквито те завладяват от време на време, са далече от ума ти.

След като поработи тук известно време, под влиянието на това заведение и разните личности, които отсядаха в него, Клайд доби истински джентълменски и сдържан вид. Когато се намираше в помещенията на самия клуб, чувстваше се по-друг от това, което беше наистина — по-умерен, не толкова романтичен, по-практичен, сигурен, че ако се опита сега, ако подражава на по-трезвите светски мъже и само на тях, някой ден може да преуспее, не кой знае колко, но поне повече, отколкото сега. Пък кой знае? Ако постоянства в работата си, завързва само подходящи познанства и се държи тука най-внимателно, някой от тези много забележителни мъже, които виждаше да идват и да си отиват, може да го хареса и да му предложи някаква важна служба някъде — такава, каквато не е имал никога преди и която ще му помогне да се издигне в един свят, какъвто не е познавал никога до този ден.

Защото, ако признаем истината, Клайд имаше душа, на която не бе съдено да порасне. Решително му липсваше ясната мисъл и вътрешната целенасоченост, които позволяват на толкова много хора да подбират между фактическите положения и пътищата в живота точно онова най-съществено нещо, което помага за непосредствения им напредък.

IV

Обаче това беше така, както си мислеше сега Клайд, понеже му липсваше образование — затова не беше успял в живота. Поради вечното местене от град в град през ранната младост никога не бе имал възможност да натрупа толкова практически знания в което и да е поле, колкото биха му позволили (така си мислеше той) да се домогне до висшите сфери, към които явно принадлежаха тези мъже. А душата му копнееше за това. Тези хора живееха в прекрасни къщи, отсядаха в луксозни хотели и лица като господин Скуайърз и началникът на пиколата тука им прислужваха и се грижеха за удобствата им. А той все още беше пиколо. И беше близо двадесет и една годишен! От време на време това много го натъжаваше. Той жадуваше и жадуваше да си намери работа, където да може да се издигне и да стане нещо, да не остане завинаги пиколо възможност, която понякога му вдъхваше страх.

Около времето, когато бе стигнал до това заключение по отношение на положението си и търсеше мислено начин да го подобри и да си осигури бъдеще, в Чикаго пристигна чичо му Самюъл Грифитс. А понеже имаше връзки, при които членска карта за този клуб беше акт на най-обикновена любезност, той дойде направо тук и престоя няколко дена в „Юниън лийг“: съвещаваше се с отделни лица, които идваха при него, или бързаше насам-натам, за да се срещне с хора и да посети предприятия, които смяташе за необходимо да обиколи.

Не беше изминал и час от пристигането му, когато Ратърър, който се занимаваше със списъка на гостите при входа през деня и само преди миг беше сложил името на този чичо на дъската, направи знак на Клайд да дойде при него.

— Не казваше ли ти, че имаш някакъв чичо или нещо подобно, който се казва Грифитс и се занимава с производство на яки някъде в щата Ню Йорк?

— Да — отговори Клайд. — Самюъл Грифитс. Той има голяма фабрика за яки в Ликъргъс. Тия реклами, дето ги виждаш във всичките вестници, и голямата светеща реклама на Мичиган авеню са негови.

— Ще го познаеш ли, ако го видиш?

— Не — каза Клайд. — Не съм го виждал никога в живота си.

— Обзалагам се на каквото искаш, че е същият човек — забеляза Ратърър, като погледна даденото му регистрационно листче. — Виж тука: Самюъл Грифитс, Ликъргъс, Ню Йорк. Трябва да е същият, а?

— Като нищо! — потвърди Клайд, много заинтересуван и дори развълнуван, защото това бе точно чичото, за когото бе мислил толкова дълго.

— Ей сега мина оттук, преди няколко минути — продължи Ратърър. — Дивой занесе багажа му в сектор „К“. Елегантен господин. Отваряй си добре очите, та да го видиш, когато слезе пак долу. Може да е твоят чичо. Средно висок и доста слаб. Има прошарени мустачки и носи бисерносива шапка. Хубав мъж. Аз ще ти го покажа. Ако е твоят чичо, гледай да му харесаш. Може и да направи нещо за теб… да ти подари една-две якички — добави той със смях.

Клайд също се засмя, като че ли тази шега му допадна, макар всъщност да се беше сащисал. Чичо му Самюъл! И в този клуб! Е, това бе тъкмо случай да му се представи. Беше имал намерението да му пише още преди да си намери тази служба, но сега той беше тук, в този клуб, и стига да поиска, може да му заговори.

Но чакай! Какво ли ще си помисли чичо му за него, ако реши да му се представи? Защото той все пак е пиколо и работи като такъв в този клуб. Какво например може да е отношението на чичо му към момчетата, които работят като пиколо, особено на негова възраст? Защото вече е навършил двадесет години и е доста голям за пиколо, разбира се, ако възнамерява да стане някога нещо друго. При своята заможност и високо положение чичо му може да смята работата на пиколо за долна, особено за един пиколо, който случайно му се пада роднина. Навярно не би искал да има нищо общо с него… може да не поиска дори изобщо да му говори. В това състояние Клайд прекара цели двадесет и четири часа, след като научи, че чичо му е отседнал в този хотел.

Другия следобед обаче, като го видя най-малко пет-шест пъти и можа да си състави най-благоприятна представа за него, понеже чичо му изглеждаше много деен, буден, проницателен, толкова различен във всяко отношение от баща му и толкова богат и почитан от всички тук, той започна да се чуди, дори да се бои от време на време дали няма да

пропусне този щастлив случай. Защото чичо му съвсем не му се виждаше нелюбезен — тъкмо обратното, много приятен. И когато по предложение на Ратърър се качи в стаята на чичо си да вземе писмо, което трябвало да се изпрати по специален човек, чичо му почти не го погледна, а просто му подаде писмото и половин долар.

— Погрижи се писмото да бъде занесено веднага, а парите задръж за себе си — каза той.

Клайд беше толкова развълнуван в момента, че се изненада как чичо му не се досети, че е негов племенник. Но той явно не го позна. И Клайд си отиде малко оклюмал.

По-късно, когато бяха дошли пет-шест писма за чичо му, Ратърър заговори на Клайд за това.

— Ако искаш да отидеш при него още веднъж, ето ти случая. Занеси му писмата. Мисля, че е в стаята си.

И Клайд след известно двоумене най-после взе писмата и се запъти пак към апартамента на чичо си.

Чичото пишеше по това време и само извика „Влез!“. Тогава Клайд влезе и с доста загадъчна усмивка рече:

— Има поща за вас, господин Грифитс.

— Много ти благодаря, синко — отговори чичо му и бръкна в джоба на жилетката за дребни пари, но Клайд се възползва от случая и възкликна:

— О, не, не искам нищо за това. — И преди чичо му да може да каже още нещо, макар и да му протягаше някакви пари, Клайд добави: — Мисля, че сме роднини, господин Грифитс. Вие сте господин Самюъл Грифитс, собственикът на фабриката за яки в Ликъргъс, нали?

— Да, струва ми се, че имам нещо общо с това предприятие. Вие кой сте? — отвърна чичо му с изпитателен поглед.

— Аз се казвам Клайд Грифитс. Баща ми, Ейса Грифитс, ако се не лъжа, е ваш брат.

При споменаването на този брат, който, както бе известно на всички членове на семейството му, явно не блестеше с материалните си успехи, лицето на Самюъл Грифитс едва забележимо се помрачи. Защото споменаването на Ейса събуди в паметта му една доста неприятно набита и положително не особено спретната фигура — на по-малкия му брат, когото не беше виждал от толкова години. Най-скорошният му ясен спомен за него беше като младеж на около

Клайдовата възраст в дома на баща им близо до Бъртуик, щата Върмонт. Но колко различен беше бащата на Клайд — нисичък, дебел, лошо скроен и умствено, и физически — мазен и като че ли малко сълзлив. Брадичката му беше безволева, очите — воднистосини, косата — ситно къдрава. А този негов син бе спретнат, жив, хубав и очевидно с добри обноски и схватлив, каквито бяха обикновено повечето пикола, както бе забелязал.

Обаче Самюъл Грифитс, който заедно с по-големия си брат Алън бе наследил почти цялото скромно състояние на баща им (и то поради предубеждението, изпитвано от Джоузеф Грифитс към най-малкия му син), винаги имаше чувството, че спрямо Ейса може да е била извършена неправда. Защото, след като Ейса не се показа нито практичен, нито умен, баща му се опита първо да го принуди да работи, сетне да не му обръща внимание и накрая, когато той беше горе-долу колкото Клайд, го изпъди, а след това остави цялото си имущество — около тридесет хиляди долара — по равно на двамата по-големи братя, а на Ейса завеща само някакви си хиляда долара.

Именно тази мисъл във връзка с по-малкия брат го караше сега да се вглежда доста любопитно в Клайд. Защото момчето, доколкото можеше да забележи, по нищо не приличаше на малкия му брат, прокуден от бащината им къща преди толкова години. То по-скоро напомняше собствения му син Гилбърт, с когото, както сега откриваше, имаше голяма прилика. Също така въпреки всичките страхове на Клайд фактът, че момъкът е на някаква служба в този интересен клуб, явно правеше впечатление на чичо му. Защото за Самюъл Грифитс, чийто живот протичаше сред горе-долу ограничените обществени прояви и обстановка на Ликъргъс, характерът и реномето специално на този клуб внушаваха уважение. А младите хора, които обслужваха гостите на такова заведение, се отличаваха в повечето случаи с експедитивност и скромно държане. Ето защо, като наблюдаваше застаналия пред него Клайд в спретнатата сиво-черна униформа, с вид на човек, чиито обноски поне бяха превъзходни, това го караше да гледа момчето благосклонно.

— Какво разправяш! — възкликна той с интерес. — Значи, ти си син на Ейса. Гледай ти! И това ако не е изненада! Знаеш, аз не съм го виждал, нито съм имал писмо от него най-малко… е, да кажем, двайсет

и пет-шест години. Последното писмо получих, когато той живееше, ако не се лъжа, в Гранд Рапидс или тук. Предполагам, че не е тук сега.

— О, не, господине — отговори Клайд, който се радваше, че може да подкрепи това. — Цялото семейство живее в Денвър. Аз съм тук сам.

— Предполагам, че баща ти и майка ти са живи.

— Да, господине. И двамата са живи.

— И продължава да се занимава с религиозна работа, нали… баща ти?

— Е, да, господине — отговори Клайд колебливо, понеже все още беше убеден, че тази форма на религиозна работа, която върши баща му, е най-жалка и най-незначителна за обществото. — Само че църквата, която възглавява сега, е свързана с къща с мебелирани стаи. Около четирийсет стаи, мисля. Той и майка ми управляват тоя дом и мисията.

— Аха, разбирам.

Клайд толкова много искаше да направи по-добро впечатление на чичо си, отколкото му позволяваше истинското положение, че беше готов да попреувеличи.

— Много се радвам, че са толкова добре — продължи Самюъл Грифитс, доста повлиян от изящния и енергичен вид на Клайд. — Предполагам, че такава работа ти харесва?

— Е, не съвсем. Не, господин Грифитс, не ми харесва — отвърна бързо Клайд, доловил веднага възможностите, които откриваше този въпрос. — Изкарва се добре. Но не ми харесва начинът, по който трябва да печеля парите, които получавам тук. Това съвсем не отговаря на моята представа за заплата. Но ми се наложи да постъпя тук, защото не получих възможност да изуча някакъв определен занаят, нито да вляза в някое предприятие, където бих имал истински случай да се издигна и да стана нещо. Майка ми искаше да ви пиша веднага и да ви питам дали няма някаква възможност да започна работа във вашето предприятие и да напредна, но се опасявах, че това може да не ви хареса, и затова не ви писах.

Той замълча усмихнат, но все пак с въпросителен поглед в очите.

Чичо му го загледа сериозно за миг, доволен от неговото изражение и начина, по който подхвана този въпрос, а след това отговори:

— Да, това е много интересно. Трябвало е да ми пишеш, щом си искал да… — И тука, според навика си във всички делови въпроси, предпазливо замълча. Клайд забеляза, че чичото се колебае да го насърчи.

— Предполагам, че във вашето предприятие няма работа, която бихте ми дали да върша? — осмели се да каже той.

Самюъл Грифитс само го гледаше замислено. Тази пряка молба и му харесваше, и не му харесваше. Обаче Клайд му се виждаше поне много подходящ човек за подобно нещо. Изглеждаше буден и амбициозен — съвсем като собствения му син — и можеше лесно да заеме място в някой отдел на фабриката като началник или помощник-началник под ръководството на син му, щом придобие знания за различните производствени процеси. Във всеки случай би могъл да му даде възможност да се опита. Това нямаше никому да навреди. Освен другото то беше свързано с по-малкия му брат Ейса, на когото може би и той, и по-големият брат Алън по един или друг начин дължаха нещо, без да се говори за възстановяване на правата му на наследник.

— Да… — каза той след кратко мълчание. — Това е нещо, за което трябва да си помисля. Не бих могъл да кажа току-тъй дали има, или няма. На първо място, не бихме могли да ти плащаме толкова, колкото изкарваш тук — предупреди той.

— О, това няма значение! — възкликна Клайд, когото мисълта да се сближи с чичото привличаше повече от всичко друго. — Не бих и очаквал да получа кой знае колко, докато не мога да го заслужа, разбира се.

— А пък може случайно да откриеш, след като постъпиш, че работата във фабриката за яки не ти допада, или пък ние да открием, че не те харесваме. Съвсем не всеки подхожда за тази работа.

— Е, да, тогава не ще ви остане друго, освен да ме уволните — увери го Клайд. — Откакто чух за вас и за голямото ви предприятие, винаги съм мислил, че ще бъда подходящ за вас.

Последната забележка поласка Самюъл Грифитс. Явно той и неговите постижения са били нещо като идеал за този младеж.

— Добре — каза той. — Няма да мога да отделя повече време на този въпрос сега. Но, тъй или иначе, аз ще остана тук още ден-два и ще го пообмисля. Може би ще имам възможност да направя нещо за теб. Не мога да го кажа сега. — И се обърна доста рязко към писмата си.

А Клайд, с чувството, че е направил толкова добро впечатление, колкото позволяваха обстоятелствата, и че нещо може да излезе от тази работа, горещо му благодари и побърза да излезе.

На другия ден, като обмисли положението и реши, че Клайд, при неговата енергичност и схватливост, вероятно ще се окаже не по-малко полезен от всеки друг, Самюъл Грифитс след съответна преценка и на положението в своя дом съобщи на Клайд, че ако се отвори някоя малка служба във фабриката му, с удоволствие ще му се обади. Но не може дори да му гарантира, че такава служба ще се открие много скоро. Трябва да чака.

И тъй за Клайд не остана нищо друго, освен да размишлява колко скоро във фабриката на чичо му ще се намери място за него и дали ще се намери изобщо.

Междувременно Самюъл Грифитс се върна в Ликъргъс. А посетне, след като се посъветва със сина си, реши, че Клайд би могъл да бъде назначен на най-ниската длъжност в предприятието — в сутерена на фабриката, където се декатираха всички тъкани, използвани в производството на яки, и където слагаха всички новаци в това производство, които действително желаеха да изучат техническия процес, защото той имаше идеята Клайд да изучи постепенно цялото дело от долу до горе. А тъй като момъкът трябваше да се издържа сам по някакъв начин не съвсем несъвместим с положението на семейство Грифитс тук в Ликъргъс, беше решено да му се заплаща за начало щедрата сума петнадесет долара на седмица.

Защото, макар Самюъл Грифитс, също както и син му Гилбърт, да си даваше сметка, че това е малка заплата (не за обикновен чирак, а за Клайд, понеже е роднина), и двамата все пак бяха склонни да бъдат по-скоро практични, отколкото великодушни по отношение на всички, които работеха при тях, че колкото по-близо беше новакът във фабриката до границата на нуждата и лишенията, толкова по-добре. Нито единият, нито другият, можеше да търпи социалистическата теория за капиталистическата експлоатация. Както смятаха и двамата, трябваше да има висши и още по-висши обществени класи, към които да се стремят по-низшите. Трябваше да съществуват касти. Да се мъчиш прекалено да облагодетелстваш когото и да било, дори сродник, значеше безразсъдно да разстройваш и рушиш необходимия и неизбежен обществен ред. Когато имаш работа с класи и личности,

които в търговско или финансово отношение стоят по-долу от теб, трябва да постъпваш с тях според нормите, с които са свикнали. А най-добри са тези норми, които поддържат у по-низшите индивиди ясното съзнание колко е трудно да печелиш пари; които ги карат да разберат колко необходимо е то за всички, заети в онова, което и двамата смятаха за единственото наистина важно градивно дело в света — материалното производство; да разберат доколко съществено е да бъдеш обучен, при това в най-големи тънкости и най-системно, на всички подробности и процеси, съставляващи това градивно дело. Ето защо трябва да привикват към оскъден и пестелив живот. То е полезно за техните нрави. То формира и закалява умовете и душите на онези, на които е предопределено да се издигнат. А тези, на които не е предопределено, трябва да се оставят там, където са.

И така, около седмица след това, когато естеството на работата, която трябваше да върши Клайд, бе окончателно определено, Самюъл Грифитс лично му изпрати в Чикаго писмо, в което съобщаваше, че ако желае, може да се яви кога да е в течение на следващите няколко седмици. Но трябва да уведоми за пристигането си поне десет дена предварително, за да може да бъде съответно настанен. А когато дойде, трябва да потърси господин Гилбърт Грифитс в канцеларията на фабриката, който ще се погрижи за него.

След получаването на това писмо Клайд бе силно развълнуван и веднага писа на майка си, че е сполучил да си осигури служба при чичо си и заминава за Ликъргъс. Също, че сега ще се опита да постигне истински успех. Тогава тя му отговори с друго писмо, в което го убеждаваше да бъде извънредно предпазлив в поведението си и в избора на другарите. Лошите другари били в корена на почти всички грешки и несполуки, сполитащи амбициозни младежи като него. Само да избягвал злонамерени, безразсъдни и твърдоглави момчета и момичета и всичко щяло да се нареди. Толкова лесно било млад мъж с неговата външност и характер да бъде отклонен от правия път от някоя лоша жена. Видял какво го сполетя в Канзас сити. Но сега бил още млад и щял да работи за човек, който е много богат и който би могъл да направи толкова много за него, само да пожелае. Трябвало да й пише често за резултата от усилията му тук.

И тъй, след като уведоми чичо си, както го беше молил, в края на краищата Клайд замина за Ликъргъс. Но при пристигането си в града,

понеже в съобщението на чичо му не се посочваше определен час, в който да се яви във фабриката, не отиде там веднага, а вместо това потърси най-големия хотел — „Ликъргъс Хаус“.

Сетне, като видя, че разполага с доста време, и понеже беше много любопитен да узнае какъв е този град, в който ще работи, и какво положение заема в него чичо му, излезе да го поразгледа с мисълта, че представи ли се веднъж и започне работа, може да няма скоро такава възможност. Тъй Клайд излезе на Сентръл авеню, самото сърце на Ликъргъс, което в тази си част се пресичаше от няколко търговски улици, и тези улици заедно със Сентръл авеню по протежение от няколко преки в двете посоки като че ли представляваха деловия център — средището на живота и развлеченията в Ликъргъс.

V

Но като поизлезе и се разходи там, колко различно му се видя всичко това от света, с който беше свикнал напоследък. Защото тук, доколкото можеше сега да види, мащабите на всичко бяха толкова по-малки! Гарата, на която бе слязъл само преди половин час, бе тъй малка и скучна, неоживена, както можеше ясно да види, от голямо движение. Промишлената част, разположена срещу градчето — на другия бряг на река Мохок, — не беше нещо повече от куп червени и сиви постройки с щръкнал тук-там фабричен комин и свързана с града с два моста на пет-шест пресечки един от друг — единия на самата гара, широк мост за превозни средства, по който минаваше трамвайна линия, продължаваща по всичките извивки на Сентръл авеню, изпъстрено тук-там с магазини и малки жилищни сгради.

Но по Сентръл авеню имаше доста оживено движение на коли, пешеходци и автомобили. Отсреща, по диагонал от хотела и редицата му широки прозорци с огледални стъкла, зад които се виждаха много столове, разпръснати между палми и колони, се намираше магазинът за манифактура и галантерия на „Старк и сие“ — доста внушително здание на четири етажа, от бели тухли и не по-малко от тридесет фута на дължина, различните витрини на което изглеждаха пъстри и интересни, пълни с последните моди, каквито можеше да се видят навсякъде. Имаше и други големи фирми, още един хотел, магазини за леки коли, кинотеатър.

Клайд обикаляше и обикаляше, докато изведнъж се озова пак извън деловия център и навлезе в широка, засенчена от дървета улица с частни къщи; сградите тук всички до една като че ли бяха по-просторни, градините им бяха по-големи, от тях лъхаше охолство, спокойствие и величие, с каквито никога досега не беше влизал в допир. Накъсо, както долови от този кратък оглед на най-централната й част, тя изглеждаше съвсем изключителна, макар и улица в малко градче — богата, дори разкошна. Толкова много внушителни огради от ковано желязо, пътеки с бордюри от цветя, групички дървета и храсти, скъпи и красиви автомобили в покритите входове вътре или носещи се

по широката улица вън. А в някои съседни магазини — най-близките до Сентръл авеню и търговската част, откъдето тази широка и красива улица започваше — можеха да се видят изложени на витрините такива скъпи наглед и явно елегантни неща, които биха представлявали интерес за хора с възможности и средства: автомобили, бижута, фино бельо, кожени изделия и мебели.

Но къде ли живееха чичо му и неговото семейство? В коя къща? На коя улица? Дали тя беше по-голяма и по-хубава от всичките, които бе видял на тази улица?

Трябва да се върна веднага — реши той — и да се представя на чичо си. Трябва да узная адреса на фабриката — вероятно е в този квартал оттатък реката — и да отида при него. Какво ли ще каже, как ли ще се държи и каква ли работа ще му даде чичото? Какъв ли ще се окаже братовчед му Гилбърт? Какво ли може да си помисли за него? В последното писмо чичо му беше споменал сина си Гилбърт. Клайд се върна обратно по Сентръл авеню до гарата и скоро се намери пред стените на много голямото предприятие, което търсеше. Беше от червени тухли, на шест етажа… почти хиляда фута на дължина. Почти цялото беше само прозорци — поне тази част, която е била пристроена последна и бе предназначена за производството на яки. Една по-стара част, както Клайд научи по-после, бе свързана с по-новата сграда с разни мостове. А южните стени на двете постройки се издигаха край брега, успоредно с Мохок. Той видя, че откъм Речната улица имаше разни входове по на стотина фута един от друг, всеки пазен от служещ с униформа; входове номер едно, две и три с надписи „Само за служещи“, вход номер четири с табелка „Канцелария“ и входове пет и шест, които като че ли бяха предназначени за приемане на материали и изпращане на стока.

Клайд отиде при входа за канцеларията и понеже никой не го спря, мина през две летящи врати и се намери пред телефонистка, седнала на телефонен пулт зад преграда, в която имаше малка вратичка — очевидно единственият вход за дирекцията. И тя го пазеше. Беше нисичка, дебела, тридесет и пет годишна и непривлекателна.

— Е? — обади се тя при появяването на Клайд.

— Искам да видя господин Гилбърт Грифитс — малко нервно заговори той. — Виждате ли, аз съм негов братовчед. Казвам се Клайд

Грифитс. Имам тук писмо от чичо ми господин Самюъл Грифитс. Мисля, че ще ме приеме.

Когато сложи пред нея писмото, забеляза, че нейното крайно строго и напълно безразлично изражение се промени и стана не толкова дружелюбно, колкото почтително. Защото явно голямо впечатление й направи не само съобщението му, но и неговата външност и тя под око любопитно го заразглежда.

— Ще проверя дали е тук — отговори тя много по-любезно и се свърза в същото време с частния кабинет на господин Гилбърт Грифитс. Тъй като, изглежда, й отговориха, че господин Гилбърт Грифитс е зает в момента и не желае да бъде тревожен, тя настоя:

— Тук е братовчедът на господин Гилбърт, господин Клайд Грифитс. Той има писмо от господин Самюъл Грифитс. — След това каза на Клайд: — Няма ли да поседнете? Сигурна съм, че господин Гилбърт Грифитс след малко ще ви приеме. В момента е зает.

И Клайд, забелязал необикновеното уважение, с което се отнасяха към него — форма на уважение, която не му бе оказвана още никога в живота, — се почувства странно трогнат. Като си помислеше, че е пръв братовчед на това заможно и влиятелно семейство! Тази огромна фабрика! Толкова дълга и широка, и висока, както беше видял — цели шест етажа! И както вървеше по отсрещния бряг на реката преди малко, видя през няколко отворени прозореца цели стаи, пълни с усърдно работещи момичета и жени. И това го развълнува въпреки волята му. Защото някак си високите червени стени на сградата внушаваха енергия и много материален успех — успех от този вид, на който почти нищо не липсва, доколкото Клайд можеше да прецени.

Той гледаше сивите измазани стени на тази външна чакалня, надписа на вътрешната врата, който гласеше „Акц. д-во за яки и ризи «Грифитс». Предс. Самюъл Грифитс, секр. Гилбърт Грифитс“, и се чудеше как ли е там, какъв ли ще е Гилбърт Грифитс — студен или сърдечен, дружелюбен или не.

А после, както седеше там и размишляваше, жената изведнъж се обърна към него и забеляза:

— Сега можете да влезете. Кабинетът на господни Гилбърт Грифитс е в самото дъно на този етаж, откъм реката. Кой да е от чиновниците вътре ще ви упъти.

Тя се привдигна, сякаш за да му отвори вратата, но Клайд, доловил намерението ѝ, бързо мина край нея.

— Не се тревожете. Благодаря — каза той с най-топла признателност, отвори стъклената врата и пред погледа му се разкри помещение, където имаше много повече от сто души служещи, главно млади мъже и млади жени. И всички бяха явно задълбочени в работата пред тях. Повечето имаха зелени козирки над очите. Всичките мъже бяха с къси престилки или сложени върху ризите наръкавници. Почти всички млади жени бяха с чисти и привлекателни рокли от оксфорд или канцеларски престилки. А от двете страни на това централно пространство, където нямаше никакви прегради и което се крепеше от кръгли бели колони, имаше кабинети, означени с имената на разни второстепенни началници и длъжностни лица на дружеството — господин Смили, господин Латч, господин Готбой, господин Бърки.

Понеже телефонистката бе казала, че господин Гилбърт Грифитс е в самото дъно, Клайд без много колебание мина през огражденията проход нататък, където на една полуотворена врата прочете „Г. Гилбърт Грифитс, секр.“. Той се спря, подвоуми се дали да влезе, или не, сетне почука. Веднага рязък пронизителен глас извика: „Влез!“, той влезе и се озова, пред младеж, който изглеждаше малко по-дребен, малко по-стар и положително много по-студен и по-обигран от самия него — накъсо казано, такъв младеж, какъвто Клайд би искал да види себе си: вещ в административната дейност, властен и експедитивен. Облечен беше, както Клайд веднага забеляза, със светлосив костюм с крещящ десен (наближаваше пак пролет). Косата му, малко по-светла, отколкото на Клайд, бе вчесана и зализана почти съвсем гладко назад от слепоочията и челото, а очите, които Клайд усети да се впиват в него в момента, когато отвори вратата, бяха бледо, воднисто, възсивозелено-сини. Беше с големи очила с рогови рамки, които слагаше само когато бе на бюрото си, и очите, взиращи се през тях, бързо огледаха Клайд и си взеха бележка за всичко от обувките до кафявата мека шапка, която носеше в ръка.

— Предполагам, вие сте моят братовчед — ледено подхвърли той, когато Клайд се доближи и спря: слаба и положително не много благосклонна усмивка играеше на устните му.

— Да — отговори Клайд, стреснат и объркан от този сдържан, кажи-речи, смразяващ прием. В същия миг разбра, че надали би могъл

да изпитва същата почит и уважение към братовчед, каквато изпитваше към чичо си, чиито извънредни способности бяха създали това тежко предприятие. По-скоро дълбоко в душата си чувстваше, че този млад мъж — само наследник на голямата фабрика и нищо повече — се държи с важност и високомерие, каквито нямаше да бъдат възможни без вещината на баща му преди него.

В същото време претенциите му за някакво внимание тук бяха тъй неоснователни и нищожни и той бе тъй благодарен за всяко нещо, което биха направили за него, че вече се чувстваше много задължен и се помъчи да изрази на своите устни най-приветливата и най-предразполагащата си усмивка. Ала Гилбърт Грифитс като че ли веднага взе това за проява на нахалство, което не можеше да се търпи у някакъв братовчед, особено такъв, който търси услуга от него и баща му.

Обаче тъй като баща му си беше направил труда да се заинтересува от този братовчед и поставил Гилбърт пред свършен факт, той продължаваше кисело да се усмихва и мислено да го проучва, докато устата му произнасяше:

— Така и смятахме, че ще пристигнете днес или утре. Пътувахте ли добре?

— О, да, много — отговори Клайд, малко смутен от този въпрос.

— Значи, вие смятате, че бихте искали да научите нещо за производството на яки, така ли? — Тонът и държането на Гилбърт бяха пропити от крайна снизходителност.

— Имам голямо желание да науча нещо, което би ми дало възможност да напредна, да си създам някакво бъдеще — отговори Клайд сърдечно и с желание колкото може повече да умилостиви младия си братовчед.

— Да, баща ми ми разправи за разговора си с вас в Чикаго. От това, което ми е казал, мога да заключа, че не разполагате с голям практически опит в никоя област. Вие не разбирате от счетоводство, нали?

— Не — отговори Клайд с известно съжаление.

— Нито сте стенограф или нещо подобно?

— Не, господине, не съм.

Когато казваше това, Клайд най-остро съзнаваше, че ужасно много му липсват каквито и да било знания. А Гилбърт Грифитс го

изгледа сега тъй, сякаш кандидатурата му бе съвършено безнадеждна от гледна точка на тяхното предприятие.

— Е, струва ми се, най-доброто, което можем да направим с вас — продължи той, като че ли баща му не беше му наредил какво точно трябва да се направи в този случай, — е да ви пратим в отдела за декатиране. Точно там започва производственият процес и за вас би било добре да го изучите от долу до горе. После, когато видим как се справяте там долу, ще бъде малко по-лесно да решим какво да ви правим. Ако имахте някаква подготовка за канцеларска работа, можехме да ви използваме тук горе. — При тези думи лицето на Клайд се издължи и Гилбърт го забеляза. Това му достави удоволствие. — Но с каквото и да се занимавате, никак няма да е лошо да изучите практическата страна на работата — добави той доста хладно. Не че искаше някак да утеши Клайд, просто го спомена като факт. И понеже Клайд не каза нищо, продължи: — Смятам, че най-умно ще е, преди да се опитате да правите нещо тук, да се настаните някъде. Още не сте си намерили стая, нали?

— Не, аз току-що пристигнах с обедния влак — отвърна Клайд. — Бях малко мръсен, та отидох в хотела да се поизмия и поизчистя. Мислех да си потърся стая след това.

— Да, правилно. Само че недейте си търси стая. Ще наредя на нашия управител да ви настани в някой добър пансион. Той познава града по-добре от вас. — Мисълта на Гилбърт беше, че в края на краищата Клайд е пръв братовчед и не би било редно да живее в каква да е квартира. Същевременно много държеше Клайд да не си помисли, че семейството го е много грижа къде ще живее сродникът, както си и беше, доколкото го виждаше той. Накрая стигна до заключението, че може лесно да му се даде такава служба и да го контролира по такъв начин, че да не стане много важен за никого в никое отношение — за баща му, за семейството, за всички, които работят тук.

Той посегна към звънеца на писалището си и го натисна. Появи се спретнато, много сериозно и сдържано момиче със зелена рокля от оксфорд.

— Повикайте тук господин Хуигъм.

Девойката изчезна и след малко влезе нервен, умерено пълен мъж със среден ръст, който имаше много напрегнат вид. Беше към четиридесетгодишен, потиснат и неуверен, и любопитно и

подозрително се заоглежда наоколо, сякаш се чудеше каква ли нова неприятност го очаква. Главата му, както Клайд веднага забеляза, като че непрекъснато увисваше напред, а в същото време той отправяше поглед към хората тъй, сякаш в действителност би предпочел да не вдига очи.

— Хуигъм — заговори властно младият Грифитс, — това е Клайд Грифитс, наш братовчед. Нали си спомняте, аз ви говорих за него.

— Да, господине.

— Ще трябва засега да го сложите в отдела за декатиране. Можете да му покажете в какво ще се състои неговата работа. После няма да е зле да помолите госпожа Брейли да му покаже къде може да си намери стая. — Всичко това бе обсъдено и уговорено между Гилбърт и Хуигъм преди седмица, но той го казваше сега като нещо, хрумнало му в момента. — И не е зле да дадете името му на контрольора и да му кажете, че той започва работа утре сутрин, нали?

— Да, господине — почтително се поклони Хуигъм. — Има ли още нещо?

— Не, това е всичко — бързо отсече Гилбърт. — Вървете с Хуигъм, господин Грифитс. Той ще ви каже какво да правите.

Хуигъм се обърна.

— Ако обичате да дойдете с мен, господин Грифитс — подкани той почтително, доколкото можа да схване Клайд (въпреки снизходителната нотка в държането на братовчед му!), и излезе, последван от Клайд.

А младият Гилбърт пак така бързо се зае с работата си, като същевременно поклащаше глава. Мислено той си каза в този момент, че в умствено отношение Клайд не надминава вероятно един добър пиколо в градски хотел. Иначе защо ще идва тук по този начин. „Интересно, какво смята, че ще прави тук? — продължаваше да разсъждава той. — Какво смята да постигне?“

А Клайд, докато вървеше след господин Хуигъм, мислеше каква чудесна длъжност заема господин Гилбърт Грифитс. Без съмнение идва и си отива, когато пожелае — пристига в канцеларията късно, тръгва си рано и живее някъде в този много интересен град с родителите и сестрите си, в прекрасна къща… разбира се. А ето че на него, първия братовчед на Гилбърт и племенник на богатия чичо, му

отреждат да работи в най-маловажния отдел на огромното предприятие.

Въпреки всичко, щом се махнаха от присъствието, погледа и слуха на господин Гилбърт Грифитс, той донякъде се отърси от това настроение и се разсея с вида и шума на грамадната фабрика. Защото тук, на същия този етаж, но оттатък просторното помещение на канцеларията, имаше друго, още по-голямо помещение, пълно със сложени в редици сандъци с не повече от пет фута широки проходи помежду, съдържащи, както Клайд виждаше, грамадни количества яки, опаковани в малки картонени кутии според размерите. Тези сандъци се пълнеха наново и наново от носачи, които докарваха нови кутии от опаковъчното отделение с големи дървени колички, и също така бързо се опразваха от експедитори, които бутаха пред себе си други малки колички и изпълняваха поръчки по копия от фактури в ръце.

— Никога ли не сте работили във фабрика за яки, господин Грифитс? — забеляза господин Хуигъм доста по-оживено, след като се освободи от присъствието на Гилбърт Грифитс. Клайд веднага забеляза обръщението „господин Грифитс“.

— Не, не съм — побърза да отговори той. — Никога не съм работил нищо подобно.

— Но се надявате да изучите с течение на времето цялото производство, предполагам. — Той говореше и вървеше напред по един от дългите проходи, но Клайд го забеляза да хвърля хитри погледи на всички страни.

— Бих искал — отговори той.

— Тая работа е по-сложна, отколкото смятат някои, макар и да чувате често да се говори, че нямало какво да се учи.

Господин Хуигъм отвори друга врата, прекоси мрачен коридор и влезе в трето помещение, пълно със сандъци като второто и всеки сандък накамарен с топове бял плат.

— Не вреди да знаете нещичко за това, щом ще започнете в отдела за декатиране. Това е платът, от който се кроят якичките, самите яки и подплатата. Наричаме ги „парчета“. Всеки такъв топ е парче. Ние ги сваляме долу в сутерена и ги декатираме, защото не могат да бъдат използвани, както са. Иначе яките ще се свиват, след като бъдат скроени. Но вие ще видите. Накисваме ги, а след това изсушаваме.

Той тържествено закрачи напред, а Клайд още веднъж си рече, че този човек в никой случай не гледа на него като на обикновен работник. Неговото „господин“ Грифитс, предположението му относно това, че Клайд щял да изучава производствения процес, също както и благоволението му да обясни за тези парчета плат, бяха вече убедили Клайд, че на него гледат като на човек, комуто се дължи поне някакво малко уважение.

Той вървеше подир господин Хуигъм, като се чудеше какво ли означава това, и скоро се намери в огромен сутерен, където стигнаха, като слязоха по стълба в края на третата зала. Тук, при светлината на четири дълги низи електрически крушки, той различи безбройни редици порцеланови вани или корита, наредени от единия до другия край по дължината на помещението и от едната външна стена до другата. В тях, очевидно във вряла вода, киснеше неизброимо количество от същите тези парчета, които беше току-що видял на горния етаж. А наблизо, на север и на юг от тези корита и успоредно с тях, също по цялата дължина на помещението (не по-малко от сто и петдесет фута), се намираха огромни сушилки или подвижни скари, заградени отгоре, отдолу и отстрани с парни тръби, между които на валци, но провесени по такъв начин, че да използват топлината на тръбите, имаше други парчета плат, но отвити, мокри, закачени, както вече описахме, и бавно движещи се по валците от източния край на помещението към западния. Това движение, както видя Клайд, бе съпроводено от страшно тракане и дрънчене на задържащи лостове, които автоматично тръскаха и придвижваха тези парчета плат от изток на запад. При това движение те изсъхваха и автоматично се навиваха в западния край на сушилните отново на топове върху дървени шпули; там имаше младеж, чието задължение бе да ги сваля от тези подвижни скари. Един младеж, както виждаше Клайд, сваляше парчетата от две такива линии в западния край, а в източния край друг младеж на около неговата възраст „захранваше“ линиите: той вдигаше топове отчасти декатиран вече, но все още мокър плат, прикрепваше единия му край към няколко движещи се куки и следеше платът бавно и правилно да се развива и да ляга върху сушилката по цялата дължина на линията. Щом топът свършеше, младежът закачваше друг.

Между всеки две редици корита в центъра на помещението имаше огромни въртящи се сепаратори или сушилки, в които се

слагаха тези парчета плат, след като се декатираха двадесет и четири часа в коритата, и от тях центрофужно се извличаше колкото може повече вода, преди да бъдат проснати върху сушилните.

В първия миг Клайд не можа да схване много повече от чисто физическата характеристика на помещението: шума, горещината, парата, напрежението, с което десетина мъже и момчета се занимаваха с различните операции. Всички без изключение бяха само по долни ризи без ръкави, стари панталони, стегнати с колан на кръста, с платнени обувки с гумени подметки на босите крака. Водата и царящите в помещението влага и горещина, изглежда, правеха необходимо подобно облекло.

— Това е отделението за декатиране — забеляза господин Хуигъм, когато влязоха. — Не е чак толкова приятно, както някои от другите, но производственият процес започва именно тук. Кемърър! — извика той.

Към тях се приближи нисичък, набит, широкогръд мъж с бледо пълно лице и бели, яки наглед ръце, облечен с мръсни, смачкани панталони и фланелка без ръкави. Както Хуигъм пред Гилбърт, така и той се държеше много смирено пред Хуигъм.

— Това е Клайд Грифитс, братовчедът на Гилбърт Грифитс, за когото ти говорих миналата седмица, помниш ли?

— Да, господине.

— Той ще започне работа тук долу.

— Да, господине.

— Запиши го в твоя списък. Ще започне редовно с другите.

— Да, господине.

Господин Хуигъм, както забеляза Клайд, държеше главата си по-високо и говореше по-твърдо и властно, отколкото досега. Тука имаше вид на началник, а не на подчинен.

— При нас всички започват работа в седем и половина сутрин — продължи той да осведомява Клайд, — но се явяват малко по-рано, към седем и двадесет или нещо такова, за да имат време да се преоблекат и отидат при машините. Сега, ако искате, преди, да си отидете, господин Кемърър ще ви покаже какво ще трябва да правите утре. Това може да ви спести малко време. Или пък го оставете за утре, ако искате. На мен ми е все едно. Само че, ако дойдете пак при телефонистката на главния вход към пет и половина, ще наредя

госпожа Брейли да ви чака там. Тя ще ви помогне да се настаните. Аз няма да бъда там, но попитайте телефонистката за нея. Тя ще знае. — Той се обърна и добави: — Е, сега ще ви оставя.

Той наведе глава и тръгна да си върви, тъкмо когато Клайд започна:

— Много ви благодаря, господин Хуигъм…

Вместо да отговори, той махна безразлично с ръка и пое между коритата към западната врата. Веднага господин Кемърър, все още явно нервен и уплашен, заговори:

— О, не се тревожете за това, което ще трябва да правите, господин Грифитс. За начало утре ще ви оставя само да сваляте парчетата от горния етаж. Но ако имате някакви по-стари дрехи, по-добре сложете тях. Костюм като тоя няма дълго да изтрае тук. — Той огледа много спретнатия, макар и не скъп костюм на Клайд със странен поглед. Неговото поведение, съвсем както и това на господин Хуигъм преди него, бе смесица от несигурност и много малко повелителност в случая с Клайд — крайна почтителност и все пак известно тайно съмнение, което само времето можеше да разреши. Явно, не беше малко нещо да си Грифитс тук, дори и когато си братовчед и може би не чак толкова добре дошъл за влиятелните му роднини.

След първото впечатление и като си помислеше какви са били, общо взето, мечтите му във връзка с тази фабрика, Клайд бе склонен да се разбунтува. Защото мъжете и младежите, които видя тук, бяха по негова преценка и на пръв поглед доста по-долу от този тип, който се беше надявал да намери — далече не тъй умни, нито будни, както служещите в „Юниън лийг“ и в „Грийн Дейвидсън“. И нещо по-лошо: стори му се, че са много по-смачкани от живота, лукави и невежи — направо някакви автомати. А техните очи, когато влезе с господин Хуигъм, макар и да се преструваха, че не гледат, както му се стори на Клайд, много добре забелязваха всичко, каквото става. Наистина той и господин Хуигъм бяха в центъра на всичките им потайни погледи. Същевременно тяхното оскъдно и практично облекло разнищи с един удар всеки помисъл за изисканост във връзка с работата му тук. Колко жалко, че липсата на подготовка не му позволяваше да бъде назначен на канцеларска служба или нещо подобно на по-горния етаж!

Той тръгна подир господин Кемърър, който си направи труда да обясни, че това са коритата, в които платът се накисва от вечер за декатиране… това — центрофужните сушилки… това — скари за сушене. После му каза, че може да си върви. А беше още само три часът.

Той излезе през най-близката врата и когато се озова вън, поздрави себе си, че е на работа в това голямо дружество, макар и да се чудеше в същото време дали ще задоволи изискванията на господин Кемърър и господин Хуигъм. Ами ако не сполучи? Ако не съумее да устои на всичко това? Работата е доста тежка. Е, в най-лошия случай, както си мислеше сега, може да се върне в Чикаго или, да речем, да отиде в Ню Йорк и да си намери работа.

Но защо Самюъл Грифитс не благоволи да го приеме и да го поздрави с „добре дошъл“? Защо младият Гилбърт Грифитс се усмихваше тъй скептично? И що за жена е тази госпожа Брейли? Дали постъпи умно, като дойде тук? Дали семейството ще направи нещо за него, след като е вече тук?

В този размисъл той продължи бавно по Речната улица, където имаше редица други фабрики, после сви на север по още няколко улици пак с фабрики — за тенекиени изделия, кошничарско производство, голям завод за прахосмукачки, предприятие за килими и други такива, — докато се озова накрая пред мизерен бедняшки квартал, подобен на който, колкото и да беше малък, не бе виждал другаде, освен в Чикаго и Канзас сити. Сиромашията и социалната му несъвместимост и жестокост (всичко тук говореше само за човешката мизерия) така го възмутиха и потиснаха, че веднага се върна и след като прекоси Мохок по друг мост, по на запад, скоро се намери в район, който бе коренно различен — тук пак се заредиха също такива домове, на каквито се беше възхищавал, преди да тръгне към фабриката. А като продължи към юг, излезе пак на същия широк булевард с две редици дървета, който бе видял преди, самият външен вид на който подсказваше, че това е главната жилищна улица на Ликъргъс. Бе тъй широка и добре павирана и тук се редяха такива прелестни къщи! Изведнъж Клайд много живо се заинтересува от обитателите на тази улица, защото веднага му дойде наум, че е твърде вероятно чичо му Самюъл Грифитс да живее именно тук. Къщите,

почти всички, бяха във френски, италиански или английски стил и при това прекрасни копия на различни епохи, макар той и да не го знаеше.

Поразен от тяхната красота и размери, Клайд вървеше напред, като се заглеждаше ту в една, ту в друга и се питаше в коя ли от тях, ако тя е тук, живее чичо му, дълбоко развълнуван от значението, което можеше да има такова богатство. Какво превъзходство и снизхождение трябва да изпитва братовчед му Гилбърт, когато излиза от някаква такава къща сутрин.

Сетне се спря пред една от тези къщи заради дърветата, пътеките, скоро прекопаните лехи, макар още без цветя, големия гараж отзад, големия водоскок отляво на сградата, както беше застанал срещу нея, в центъра на който имаше фигура на момче, прегърнало лебед, а вдясно, на моравата, чугунен елен, преследван от чугунени кучета; почувства особен прилив на възхищение и очарование от величествеността на това жилище, което бе в леко изменен староанглийски стил, и попита непознат минувач — човек на средна възраст, доста оръфан, с вид на работник:

— Чия е тая къща, господине?

А човекът отговори:

— Ами че това е домът на Самюъл Грифитс! Същият, дето притежава голямата фабрика за яки отвъд реката.

Клайд изведнъж се изправи, сякаш полян със студена вода. Неговият чичо! Неговият дом. Тогава това беше един от неговите автомобили, дето стоеше пред гаража в дъното. А през отворената врата на гаража се виждаше още един.

Наистина в незрялата му и съвсем непрогледнала душа това внезапно пробуди настроение, каквото предизвикват рози, благоухания, светлини и музика. Каква красота! Какво охолство! Кой член на собственото му семейство е някога сънувал, че чичото живее така! Какво великолепие! А неговите родители така нещастни… така бедни, четат проповеди по улиците на Канзас сити, а без съмнение и в Денвър. Ръководят мисия! И макар че досега нито един член от чичовото му семейство с изключение на нелюбезния братовчед не си беше направил труда да го посрещне (пък и Гилбърт само във фабриката) и че с такова равнодушие го бяха назначили да върши тази черна работа, въпреки всичко самочувствието му се повиши и Клайд се развесели. Защото в края на краищата не беше ли и той Грифитс,

пръв братовчед и племенник на двете най-важни лица, които живееха тук, и сега беше все пак на някаква служба при тях? Нима не трябва това да означава някакво бъдеще, по-добро, отколкото си е представял досега? Защото достатъчно е само да помисли човек кои са Грифитсови тук, противопоставени на онова, „каквото“ са Грифитсови, да кажем, в Канзас сити… или в Денвър. Каква огромна разлика! Нещо, което трябва колкото може по-грижливо да се крие. И в същия миг веднага пак се умърлуши: ами ако, да речем, Грифитсови тук — чичо му или братовчедът, или някой техен приятел или пълномощник — съберат сведения за родителите му и за неговото минало? Божичко! Историята с онова убито дете в Канзас сити! Жалкият, окаян живот на родителите му! Еста! Лицето му мигновено се издължи, мечтите му съвсем се помрачиха. Ами ако се досетят! Ами ако доловят нещо!

Ах, дявол да го вземе… Кой е той в края на краищата? И какво всъщност представлява? На какво може да се надява от един великолепен свят като този, ако разберат защо си е направил труда да дойде тук?

Малко отвратен и потиснат, Клайд се обърна и тръгна обратно, защото неочаквано почувства, че не представлява съвсем нищо.

VI

Стаята, която Клайд нае същия ден с помощта на госпожа Брейли, се намираше на Торп Стрийт — улица много далече по качество, ако не по разстояние, от онази, където живееше чичо му. Във всеки случай разликата бе достатъчна, за да пресече окончателно растящото у него самомнение на човек, който в края на краищата е негов близък. Съвсем обикновените сиви, кафяви или жълтеникави къщи бяха опушени или разнебитени, но голите и брулени от зимния вятър дървета въпреки пушека и прахоляка като че ли говореха, че е близо новият живот — листата и цветята на май. И все пак, когато навлезе в тази улица с госпожа Брейли, той видя много сиви и неприветливи фигури на мъже, момичета и попреминали стари моми, приличащи по всичко на водачката му, които се прибираха от няколкото фабрики оттатък реката. А на вратата госпожа Брейли и Клайд бяха посрещнати от не чак много учтива жена с чиста престилка от оксфорд върху тъмнокафява рокля, която ги заведе в стая на втория етаж, не много малка, нито зле наредена, и заяви, че може да я има за четири долара седмично без храна или за седем и половина с храна — предложение, което той реши да приеме, като взе пред вид думите на госпожа Брейли, че стаята е малко по-добра от тези, които би получил другаде за същите пари. И направо реши, след като поблагодари на госпожа Брейли, да си остане тук, а малко по-късно седна да вечеря с малка група служещи в складове и фабрики, с каквито бе донякъде свикнал от Полина стрийт в Чикаго, преди да попадне в по-приятната атмосфера на „Юниън лийг“. След вечеря се запъти към главните улици на Ликъргъс и там видя такава тълпа от неугледни фабрични работници, каквато, съдейки за този квартал през деня, надали би очаквал да зърне плъзнала вечер: момичета и момчета, мъже и жени от различни националности и типове — американци, поляци, унгарци, французи, англичани, — у повечето от които, ако не у всички, се долавяше нещо особено, невежество, тъпота или недодяланост, или известна липса на вкус, живост или смелост, което налагаше върху всички тях печата на този свят на социална нужда, видян от него едва

същия следобед. Все пак по някои улици и в някои магазини, особено тези по-близо до Уикейджи Авеню, се срещаха момичета и млади мъже от по-приемлив тип, които можеше да принадлежат и без съмнение принадлежаха към средата на чиновниците в различните предприятия отвъд реката: те бяха спретнати и живи.

И Клайд се разхождаше насам-натам от седем до десет, когато сякаш по предварителна уговорка навалицата из по-многолюдните улици изведнъж оредя и те съвсем опустяха. През цялото време той противопоставяше всичко това на Канзас сити в Чикаго. (Какво ли щеше да си помисли Ратърър, ако можеше да го види сега… голямата къща и фабрика на чичо му?) И може би поради малките размери градът се хареса на Клайд… Хотел „Ликъргъс“, кокетен и блеснал в светлини, сякаш съсредоточил в себе си оживения живот на местното общество. И пощата, и черквата с хубав островръх покрив и интересно старо гробище в двора, а непосредствено до тях голям магазин за автомобили. И нов кинотеатър зад ъгъла в странична улица. И разните момчета и момичета, мъже и жени, които се разхождаха тук и там и някои от които флиртуваха, доколкото Клайд можеше да види. А над всичко това витаеше някакъв намек за надежди, увлечение и младост — надеждите и увлечението, и младостта, които лежат в основите на всички градивни сили навред по света. Най-после се върна в стаята си на Тори стрийт със заключението, че Ликъргъс му харесва и че би искал да остане тук. Това прекрасно Уикейджи авеню! Огромната фабрика на чичо му! Много хубави и жадни за живот момичета, които бе видял да бързат насам-натам!

Междувременно, що се отнася до Гилбърт Грифитс, в отсъствието на баща му, който беше по това време в Ню Йорк (нещо, което Клайд не знаеше и за което Гилбърт не си направи труда да го осведоми), той съобщи на майка си и на сестрите, че се е видял с Клайд и че макар да не е най-отегчителната, братовчед им положително не е и най-интересната личност на света. Срещнал Майра на влизане у дома в пет и половина същия ден, когато при него се яви Клайд, той благоволи да забележи:

— Е, тоя наш чикагски братовчед идва днес.

— Тъй ли! — откликна Майра. — Какво представлява?

Това, че баща й беше описал Клайд като добре възпитан и умен, бе я заинтересувало, макар че, както познаваше Ликъргъс, фабричния живот и изгледите за бъдеще на тези, които работеха в предприятия като това на баща й, тя се чудеше защо Клайд е решил да дойде тук.

— Ами… не мога да кажа, че е нещо особено — отвърна Гилбърт. — Сравнително интелигентен и не е грозен, но сам признава, че никога не е имал никаква подготовка за каквато и да е работа. Точно като всички младежи, дето работят в хотелите. Струва ми се, мисли, че най-важното нещо са дрехите. Беше със светлокафяв костюм, кафява вратовръзка и шапка в същия тон и кафяви обувки. Вратовръзката му беше прекалено ярка и той носеше една от тия яркорозови раирани ризи, каквито бяха на мода преди три-четири години. Не исках да кажа нищо, понеже беше току-що дошъл и не знаем дали ще издържи тук, или не. Но ако остане и рече да си придава важности като наш роднина, по-добре ще е да понамали тона, защото иначе ще посъветвам началството да си поприказва с него. Като оставим това настрана, смятам, че след време от него може да излезе доста добър надзирател в някое от отделенията или нещо подобно. По-нататък би могъл да стане дори и търговски пътник, предполагам. Но съвсем не мога да разбера какво вижда той в цялата тая работа, та да си прави труда да дойде тук. Всъщност мисля, че началството не му е обяснило какви са действителните възможности тук за човек, който не е магьосник или нещо подобно.

Той стоеше с гръб към голяма открита камина.

— Добре де, нали знаеш какво каза майка онзи ден за баща му. Според нея татко мисли, че чичо никога не е имал възможност да се издигне. Вероятно той ще направи нещо за племенника независимо от това дали ще остане във фабриката, или не. На нея й се струва, както ми каза, че според татко дядо не се е отнесъл справедливо към бащата на нашия братовчед.

Майра млъкна и Гилбърт, който бе вече чул същия намек от майка си, предпочете да не се разпростира повече на тази тема.

— Знаеш ли, това малко ме интересува — продължи той. — Ако началството иска да го държи тук независимо от това дали е годен за нещо специално, или не, то си е негова работа. Само че той е този, дето вечно говори за квалификация във всяко отделение и се пази и маха всичко негодно.

Когато по-късно видя майка си и Бела, той сподели с тях същите новини и горе-долу същите мисли. Госпожа Грифитс въздъхна, защото в градче като Ликъргъс и при тяхното положение всеки техен сродник и всеки, който носеше тяхното име, трябваше да бъде много благоразумен и много внимателен в своите обноски, вкусове и съждения. Не беше много умно от страна на мъжа й да докара тук някой, който нямаше всички тези качества и нещо отгоре.

От друга страна, Бела не беше в никой случай сигурна в точността на описанието на Клайд, както го даде Гилбърт. Тя не познаваше Клайд, но познаваше Гилбърт и знаеше, че е способен много бързо да реши, че този или онзи има почти всички възможни недостатъци, докато в действителност съвсем не е така.

— Добре де — забеляза тя, след като изслуша на вечеря нови забележки на брат си върху разни особености на Клайд, — щом татко го иска, предполагам, че ще го задържи или поне ще направи нещо за него.

От тези думи Гилбърт се сгърчи вътрешно, защото това бе пряк удар срещу предполагаемия му авторитет във фабриката, ръководена от баща му, който авторитет синът се мъчеше да наложи все повече и повече във всяко отношение и по-малката му сестра добре знаеше това.

Междувременно на другата сутрин, когато се яви на работа, Клайд откри, че името или външността му, или и двете заедно — приликата му с господин Гилбърт Грифитс — представляваха за него своеобразно предимство, което още не можеше да оцени достатъчно добре. Защото, когато стигна пред вход номер едно, стоящият там на пост портиер го изгледа като стреснат.

— Аха, вие сте господин Клайд Грифитс? — запита той. — Вие ще работите при господин Кемърър? Да, зная. Тоя човек там ще ви даде работния ви номер. — И посочи един намусен и набит старец, известен, както Клайд узна по-сетне, като Стария Джеф, пазач на контролния часовник, който по-нататък в същия вход даваше и прибираше всички номера между седем и половина и осем без двадесет.

Клайд се доближи и каза:

— Аз се казвам Клайд Грифитс и ще работя в сутерена при господин Кемърър.

Старецът също се сепна и после каза:

— Да, да, точно тъй. Да, господине. Заповядайте, господин Грифитс. Господин Кемърър ми каза за вас вчера. Вие ще имате номер седемдесет и едно. Давам ви стария номер на господин Дювени.

Когато Клайд слезе по стълбите в отделението за декатиране, старецът се обърна към доближилия се вратар и възкликна:

— Да пукна, ако тоя не изглежда също като господин Гилбърт Грифитс! Същински негов портрет. Какъв му е той, как мислиш: брат, братовчед или…

— Не ме питай — отговори вратарят. — Никога не съм го виждал досега. Но положително е роднина на семейството, това е сигурно. Като го видях, първо помислих, че е господин Гилбърт. Тъкмо щях да му сваля шапка, когато видях, че не е той.

А в отделението за декатиране, когато влезе, също както и предишния ден, Клайд намери Кемърър все тъй почтителен и уклончив, също както и Хуигъм преди него, той не бе още успял да реши какво ще бъде истинското положение на Клайд в това предприятие. Защото, както Хуигъм бе осведомил Кемърър предишния ден, господин Гилбърт не казал нищичко, което да накара господин Хуигъм да разбере, че работата трябва да се направи особено лека за него, нито пък особено тежка. Наопаки, господин Гилбърт казал: „Той трябва да спазва същия режим, както и всички други служещи, по отношение на времето и работата. Никаква разлика.“ И все пак, когато му представил Клайд, рекъл: „Това е моят братовчед и той ще се помъчи да изучи нашето производство.“ А това като че ли подсказвало, че с течение на времето Клайд ще се мести от едно отделение в друго, докато мине през целия производствен процес във фабриката.

По тази причина, след като Клайд излезе, Хуигъм пошепна на Кемърър, както и на неколцина други, че съвсем не е изключено Клайд да се окаже протеже на шефа, и затова те взеха решение „да си отварят очите“, поне докато разберат какво ще бъде положението му тук. А Клайд, като забеляза това, доста се обнадежди и неволно помисли, че само по себе си и независимо от всичко, каквото би помислил или поискал да направи братовчед му Гилбърт, то можеше лесно да стане предпоставка за някакво благоволение от страна на чичо му, което да доведе до нещо хубаво за него. Ето защо, когато Кемърър започна да му разправя да не мисли, че работата е чак толкова тежка или че ще е

чак толкова много отначало, Клайд прие това с леко снизхождение. А снизхождението му накара Кемърър да стане още по-почтителен.

— Закачете си шапката и сакото ей там в едно от ония шкафчета — продължи той меко и дори угодливо. — После можете да вземете една от тия колички ей, там отзад, да се качите на горния етаж и да свалите няколко парчета плат. Там ще ви покажат откъде да ги вземете.

Следващите дни бяха занимателни и все пак достатъчно трудни за Клайд, когото на първо място от време на време озадачаваше и тревожеше особената обществена и работна среда на всекидневието, както и положението, в което се беше озовал. Преди всичко тези, от които се видя сега непосредствено заобиколен във фабриката, не бяха хора, каквито в обикновени условия би избрал за другари — те бяха много по-долу от пикола, колари и писари. Всички до един бяха, както сега ясно си даваше сметка, недодялани и непохватни както умствено, така и физически. Носеха такива дрехи, каквито биха си сложили само най-прости работници — така се обличат обикновено хора, за които собствената външност има най-малко значение и всичките им мисли са съсредоточени върху работата и тежестите на материалното съществуване. Освен другото, като не знаеха кой е Клайд и какво значение може да има идването му за личното им положение, бяха склонни да бъдат недоверчиви и подозрителни.

След седмица-две обаче, разбрали, че Клайд е племенник на председателя и братовчед на секретаря на дружеството и следователно надали ще остане дълго при тях на черна работа, те станаха по-дружелюбни, но склонни поради събудилото се у тях чувство на сервилност да му завиждат и да го подозират по друг начин. Защото в крайна сметка Клайд не беше един от тях, а и не можеше да бъде при тези обстоятелства. Можеше да се усмихва и да бъде много учтив, и въпреки това да бъде винаги във връзка с онези, които стоят над тях, нали, или поне те така мислеха. Той принадлежеше, както те смятаха, към богатата висша класа, а всеки бедняк знаеше какво означава това. Бедните трябва да се държат заедно навсякъде.

Клайд обаче от своя страна, седнал през първите дни по обед в това помещение, се чудеше как могат тези работници да се интересуват от неща, които бяха за него отегчителни и безинтересни: качеството на плата, който им се донасяше долу за декатиране, някои незначителни дефекти по отношение на теглото и изработката

(последните двадесет парчета като че ли се били свили не чак толкова, колкото предишните шестнадесет); или това, че „Дружество «Кранстън» за плетени изделия“ този месец задържало по-малко работници, отколкото предишния; или че „Дружеството за дървени произведения «Антъни»“ сложило обява, че тази година в събота ще се работи само половин ден чак до юни, а не до средата на май, както миналата. Те като че ли бяха погълнати от еднообразието и работата на всекидневието си.

Затова започваха да го занимават спомени за по-щастливи дни. От време на време му се искаше да е в Чикаго или Канзас сити. Мислеше си за Ратърър, Хеглънд, Хигби, Луиза Ратърър, Лари Дойл, господин Скуайърз, Хортензия… за цялата млада и безгрижна компания, в която се бе въртял, и се чудеше какво ли правят. Какво е станало с Хортензия? Тя получила в края на краищата коженото палто, вероятно от онзи продавач на пури, и избягала с другия, след като го беше уверявала в чувствата си към него… малката мизерница! След като изсмука толкова много пари от него! Само като си помислеше за нея и какво би могла да значи за него, ако нещата не се бяха развили по този начин, понякога всичко се обръщаше в душата му. Кого ли радва сега с благоволението си? Как ли се е наредила, след като е напуснала Канзас сити? И какво ли би си помислила, ако го видеше сега тук или знаеше за сегашните му важни връзки? Божичко! Това би я поизтрезнило. Но сегашната му работа нямаше много да й хареса. Това е вярно. Обаче тя би изпитала по-голямо уважение към него, ако можеше да види чичо му и братовчеда, и тази фабрика, и голямата им къща. Тогава, каквато си беше, щеше пак да стане добра към него. Да, той ще й покаже на нея, ако някога се срещнат отново — ще я постави на място, разбира се, както без съмнение ще може да си позволи тогава.

VII

Що се отнася до живота му при госпожа Къпи, и там не беше сполучил чак много с избора си. Защото това беше само един прост пансион, който привличаше в най-добър случай фабрични и търговски служещи от онзи тип, който смята работата и заплатата, и схващанията на религиозната средна класа в Ликъргъс за най-съществено нещо за реда и благополучието в света. От гледна точка на развлеченията и веселието, този пансион бе много скучно място.

Същевременно благодарение на присъствието на някой си Уолтър Дилърд — лекомислен младеж, наскоро дошъл тук от Фонда — пансионът не беше съвсем безинтересен на Клайд. Този Дилърд, момък приблизително на същата възраст и със същите великосветски амбиции, но без тактичността и взискателността на Клайд спрямо най-важните неща в живота, работеше в отдела за мъжка мода на „Старк и сие“. Беше жизнен, лаком, доста привлекателен физически, с много руса коса, много руси и редки мустачки и с изтънчения вид и обноски на провинциален любовник. Без някога да бе имал някакво обществено положение, нито да бе разполагал с някакви средства (баща му бе имал малко галантерийно дюкянче в незначително градче и фалирал), той благодарение на някаква атавистична следа или ехо в кръвта си гореше от желание да добие обществено положение.

Но като не беше сполучил досега, много се интересуваше и завиждаше на онези, които го имаха — много повече дори и от Клайд. Великолепието и развлеченията на първите семейства в Ликъргъс му правеха огромно впечатление — разните Никълсън, Старк, Хариът, Грифитс, Финчли и така нататък. И когато няколко дена след пристигането на Клайд се научи за неговата малко косвена връзка с това общество, дълбоко се заинтересува. Как? Един Грифитс! Племенник на богатия Самюъл Грифитс от Ликъргъс! И в този пансион! До него, на същата тази трапеза! Веднага интересът му се изостри дотам, че реши непременно, колкото може по-скоро да завърже познанство с новия съквартирант. Ето на вратата му чука един истински случай да навлезе в светското общество — съединително

звено с едно от най-личните семейства в Ликъргъс! А освен другото, не е ли той млад, привлекателен и вероятно честолюбив като самия него — човек, с когото да се сприятели, ако може? И той веднага започна да любезничи с Клайд. Просто не можеше да повярва на късмета си.

Така Дилърд побърза да му предложи да излязат на разходка — тъкмо давали някакъв филм в „Мохок“, който бил чудесен — много динамичен. Не иска ли Клайд да отидат? И поради неговата спретнатост, елегантност — нотка на нещо, което беше далече от скуката или твърде голямата практичност на работниците във фабриката и останалите обитатели на пансиона — Клайд бе разположен да се сближи с него.

Но после си помисли, че големите му роднини са тук и той трябва да бъде предпазлив. Кой знае, би могло да се окаже голяма грешка тъй необмислено и лесно да завързва подобни познанства. Семейство Грифитс, както и цялото общество, към което принадлежи, както Клайд се досещаше по общото държане на всички, които се опитваха да общуват с него, трябва да стои много настрана от простите хора тук. Ръководен повече от инстинкта, отколкото от разума, той беше склонен да остава на разстояние и да си придава вид на превъзходство — още повече поради факта че хората (включително в случая и този младеж), спрямо които прилагаше тази тактика, като че ли му оказваха още по-голямо уважение. И макар и да излезе сега с този нов познат — след горещи и дори по естеството си умоляващи покани, — все пак излезе с опасение. А Дилърд веднага изтълкува отчужденото му и снизходително държане като белег на „класа“ и „връзки“. Като си помислеше, че го е срещнал в този скучен, глупав пансион тук! И то при пристигането му — в самото начало на кариерата му тук!

И затова се държеше направо угодливо, при все че имаше по-добра служба от Клайд и печелеше повече от него — двадесет и два долара седмично.

— Предполагам, вие ще прекарвате голяма част от времето си с вашите роднини и приятели тук — подметна той при първата им разходка и след като бе измъкнал толкова сведения, колкото Клайд пожела да му даде, което се равняваше почти на нищо, докато сам той разправи някои доста поукрасени подробности от своята биография.

Баща му бил собственик на галантериен магазин, сега Дилърд-младши дошъл тук да проучи нови методи и прочее. Имал тук вуйчо… работел при „Старк и сие“. Запознал се с неколцина (не чак много засега) симпатични хора в града, тъй като сам той не бил толкова отдавна тук — едно на друго четири месеца.

Но родните на Клайд!

— Кажете, чичо ви трябва да има повече от един милион, нали? Тия къщи на Уикейджи авеню положително ги бива. Не можете видя по-хубави нито в Олбъни, нито в Ютика, нито дори в Рочестър. Вие сте племенник на самия Самюъл Грифитс, нали? Какво думате! Е, това положително ще има голямо значение за вас. Бих искал и аз да имам такива връзки. Щях да ги използвам, и как още!

Той загледа Клайд с възхищение и блаженство и чрез него Клайд усети още повече колко важна наистина бе тази кръвна връзка. Като си помислеше колко много значеше тя за този непознат младеж!

— О, не зная — отвърна Клайд уклончиво и все пак много поласкан от предположението за такава близост с чичо му. — Аз дойдох, за да изуча производството на яки, нали знаете? Не за да се забавлявам насам-натам. Чичо ми иска да си гледам работата много добре.

— Разбира се, разбира се. Зная го как е — отговори Дилърд, — същото, което ми разправя и моят вуйчо. Иска само да си гледам работата и да не се забавлявам много-много. Той, знаете ли, е закупчик при „Старк и сие“. Но все пак човек не може само да работи цялото време. Трябва и да се повесели.

— Да, това е вярно — забеляза Клайд, за първи път в живота си с известно снизхождение.

Повървяха няколко минути в мълчание. После Дилърд попита:

— Танцувате ли?

— Да — отговори Клайд.

— Аз също. Тук има сума евтини танцувални салони, но аз никога не ги посещавам. Човек не може да ходи там и да поддържа връзки със свестни хора. Казват, в този град хората живеели ужасно затворено. Най-изисканите не искат да имат нищо общо с теб, освен ако общуваш със съответното общество. Същото нещо е и във Фонда. Трябва да си „от обществото“, иначе не можеш никъде да отидеш. И това е правилно, предполагам. Но все пак тук има сума симпатични

момичета, с които човек може да дружи, момичета от истински добри семейства, не от обществото, разбира се, но все пак за тях не се говори, разбирате? И не са чак светици. Доста темпераментни са, някои. И няма нужда да се жениш за тях.

Клайд започна да мисли за него, че може би е малко прекалено похотлив за новия му живот тук. В същото време го и харесваше.

— Между другото — продължи Дилърд, — какво ще правите в неделя следобед?

— Ами засега като че ли нямам пред вид нищо особено — отговори Клайд, усетил, че се изправя пред нова проблема. — Не знам дали няма нещо да изскочи дотогава, но засега нямам предвид нищо.

— Добре, какво бихте казали да дойдете с мен, ако не сте много зает. Аз завързах познанство с доста момичета, откакто съм тук. Симпатични. Може да ви заведа да ви запозная със семейството на вуйчо ми, ако искате. Те са мили хорица. А след това… познавам две момичета, с които… може да се видим… бъбречета! Едното работеше у нас в магазина, но сега вече не работи, сега не прави нищо. Другото е негова приятелка. Те имат грамофон и знаят да танцуват. Зная, че не бива да се танцува тук в неделя, но няма нужда никой да знае за това. Родителите на момичетата нямат нищо против. После може да ги заведем на кино или нещо такова… ако искате… не в някое от тези кина долу край фабричния квартал, а в едно от по-добрите, а?

В ума на Клайд възникна въпросът, каква да бъде във връзка с такива предложения неговата линия на поведение тук? В Чикаго напоследък поради случилото се в Канзас сити беше се стремил да бъде колкото е възможно по-скромен и предпазлив. Защото след това и докато беше на служба в клуба, у него се беше породило желанието да се помъчи да живее съобразно с идеалите, които бе издигнал пред него, доколкото можеше да прецени, строгият облик на това заведение: консерватизъм, усърдна работа, пестене на пари, спретната и изискана външност. Това беше такъв един лишен от Ева рай!

Въпреки тихата му обстановка тук обаче, самият въздух на града като че ли подканяше към някаква такава отмора, каквато сега му предлагаше този младеж — някакво развлечение, може би съвсем невинно, но все пак свързано с момичета и забавляването им: те бяха толкова много тук, както беше вече видял. Тези улици след вечеря гъмжаха от хубави момичета и мъже. Но какво ли можеха да си

помислят новонамерените му роднини, в случай че го видеха да живее по този начин и в този дух, каквито сякаш подсказваха предложенията на Дилърд? Не беше ли сам той казал току-що, че в този град хората живеят страшно затворено и че всеки знае почти всичко за всички други? Клайд замълча, обзет от съмнения. Трябва да реши сега. Ала понеже беше самотен и зажаднял за компания, отговори:

— Да… добре… мисля, че би могло. — Но добави малко неуверено: — Разбира се, родните ми тук…

— О, естествено — побърза да подхване Дилърд. — Трябва да се пазите, разбира се. Пък и аз също. — Само да можеше да се движи с един Грифитс, макар той да беше нов тук и да не се познаваше с много хора, няма ли това да го издигне доста в очите на околните? Положително да — вече го издигаше, както забелязваше Дилърд.

И той веднага предложи на Клайд да го почерпи цигари, сироп със сода… каквото пожелае. Но Клайд все още се чувстваше много чужд и несигурен и след малко се сбогува, защото този младеж със самодоволното си преклонение пред висшето общество и общественото положение малко го дразнеше. Той се прибра в стаята си — беше обещал писмо на майка си и реши, че ще е по-добре да се върне и да го напише, а между другото и да пообмисли доколко е разумно това ново познанство.

VIII

Другият ден беше събота и в това предприятие в събота се работеше само до обед през цялата година. Господин Хуигъм мина през отделението да раздаде пликовете със заплатите.

— Заповядайте, господин Грифитс — каза той, сякаш служебното положение на Клайд му вдъхваше особено уважение.

Клайд пое заплатата доста поласкан от това „господин“ и като отиде при шкафчето си, веднага разкъса илика и прибра парите в джоба. След това си сложи сакото и шапката и се запъти към пансиона, където се наобядва. Но понеже беше много самотен, пък и Дилърд не беше там, защото трябваше да работи, реши да отиде с трамвай в Гловърсвил, градче с двадесетина хиляди жители, за което се говореше, че било не по-малко оживено, макар не толкова хубаво, както Ликъргъс. Това пътуване го поразсея и заинтересува, понеже можа да види град много различен от Ликъргъс по обществения си строеж.

Но следващия ден — неделя — прекара скучно и обикаля града сам. Защото, оказа се, Дилърд бил принуден да се върне по някаква причина във Фонда и не можа да устои на споразумението. Обаче когато видя Клайд в понеделник вечер, той му съобщи, че в сряда в сутерена на протестантската църква на Дигби авеню щяло да има вечеринка с бюфет. И според младия Дилърд това обещавало да бъде интересно.

— Можем просто да отидем там и да подърдорим с момичетата — беше обяснението на Дилърд. — Искам да се запознаете с вуйчо и леля. Те са добри, мили хорица. А и момичетата са симпатични. Не са никак заспали. После, към десет, можем да се измъкнем, разбирате, и да отидем или при Зела, или при Рита. У Ритини има по-хубави плочи, но у Зелини е най-хубаво за танцуване. Между другото, случайно да сте си донесли фрака? — попита той.

Понеже в отсъствието на Клайд беше вече поразгледал стаята му, която се намираше над неговата, на третия етаж, и беше видял само един обикновен куфар, а голям куфар и фрак явно нямаше, Дилърд

реши, че макар бащата на Клайд да държи хотел, а Клайд да е работил в „Юниън лийг“ в Чикаго, той трябва да е много равнодушен към дрехите, необходими за обществото. Или пък в противен случай се мъчи да се издържа сам, без ничия помощ, и си калява характера. Това не беше съвсем по вкуса му. Човек не бива никога да пренебрегва елементарните изисквания на обществото. Въпреки всичко Клайд беше Грифитс, а това бе достатъчно да го накара да му прости почти всичко, поне засега.

— Не, не съм — отговори Клайд, който не беше съвсем сигурен дали си струва да се впуска в това приключение… дори и сега, въпреки самотността му, — но смятам да си купя.

Беше вече мислил, след като дойде в Ликъргъс, за тази липса и възнамеряваше да похарчи поне тридесет и пет долара от спестените напоследък с тежък труд пари, за да се снабди с такъв костюм.

Дилърд продължи да дърдори за това, че макар семейството на Зела Шумън да не било богато, те живеели в собствена къща и тя ходела с много добри момичета. Също и Рита Дикърмън. Бащата на Зела имал виличка на езеро Екърт близо до Фонда. Като настъпело лятото, а с него и отпуските и приятните съботни и неделни дни, той и Клайд, при положение че Клайд хареса Рита, можели да отидат там за известно време на гости, понеже Рита и Зела били почти неразделни. А били и хубави!

— Зела е черноока, а Рита руса — добави той с въодушевление.

За Клайд бе интересен фактът, че момичетата са хубави и че най-неочаквано при сегашната му самотност Дилърд така много му се докарва. Но дали беше разумно толкова да се сближава с него? Там беше въпросът, защото в края на краищата не знаеше още нищо за него. А от държането на Дилърд, от лекомисления му възторг долови, че момичетата го интересуват много повече с известната свобода или прикрита разпуснатост, с която се отличават, а не с висотата на положението, което заемат в обществото. А не беше ли тъкмо това, което го докара до провал в Канзас сити? Именно в Ликъргъс трябва да го забравя най-малко, щом се стреми да постигне нещо повече, отколкото досега.

И все пак в сряда в осем и половина вечерта те излязоха — Дилърд и изпълненият с нетърпеливо очакване Клайд. Към девет часа бяха вече сред блъсканицата на една от тези полурелигиозни,

полусветски, полублаготворителни църковни сбирки, целта на които е да се съберат средства за църквата, а главното предназначение — да създадат случай за по-възрастните членове да поклюкарстват, а за по-младите — да покритикуват и доста оживено, макар и прикрито, да поухажват и пофлиртуват. Имаше кътове за продажба на какво ли не — от сладкиши, торти и сладолед до дантели, кукли и всевъзможни украшения, пожертвани от енориашите и продавани в полза на църквата. Тук бяха пасторът, преподобният Питър Изрилз, и съпругата му. А също и вуйчото и лелята на Дилърд — много жизнена и все пак безинтересна двойка, която, както Клайд почувства, не играеше никаква роля в обществото тук. Бяха твърде приветливи и извънредно общителни по специфичен махленски начин, при все че Гроувър Уилсън като закупчик на „Старк и сие“ се мъчеше от време на време да си придаде сериозен и важен вид.

Беше нисичък, набит мъж, който като че ли не умееше да се облича много добре и не можеше да си го позволи. В противоположност на почти безупречното облекло на племенника собственият му костюм съвсем не му стоеше добре. Беше неугладен и малко мръсен. Връзката също. Той имаше навика да си потрива по чиновнически ръцете, да смръщва вежди и от време на време да се почесва по врата, сякаш се готви да каже нещо крайно важно, което му коства дълбок размисъл. А пък нищо, което изричаше, както дори и Клайд можеше да отсъди, нямаше никакво значение.

Същото можеше да се каже и за дебелата и едра госпожа Уилсън, която стоеше до него, докато той се мъчеше да се покаже достоен за важния си събеседник. Тя само разтягаше уста в сияеща усмивка. Беше почти масивна, розова, с очертаваща се двойна брадичка. Госпожа Уилсън само се усмихваше и усмихваше, главно защото бе по природа добродушна и се стараеше да се покаже откъм по-добрата си страна тук, но в частност понеже Клайд беше именно това, което беше. Защото, както Клайд можеше сам да разбере, Уолтър Дилърд не беше губил време да внуши на сродниците си, че той е Грифитс. А също, че се е запознал и сприятелил с него и сега го въвежда в местното общество.

— Уолтър ни разправи, че сте отскоро тук и сте дошли да работите във фабриката на чичо ви. Разбирам, че сега живеете при госпожа Къпи. Не я познавам, но винаги съм чувала, че държи много

порядъчен, изискан пансион. Господин Парели, който живее при нея, е мой съученик. Но сега почти не го виждам. Запознахте ли се вече с него?

— Не, не съм — отговори й Клайд.

— Знаете, ние ви чакахме за вечеря миналата неделя, но Уолтър трябваше да отиде у дома си. Заповядайте тия дни. Когато пожелаете. Много ще се радвам. — Тя широко се усмихна и сивокафеникавите й очички заблестяха.

Клайд разбра, че поради славата на чичо му на него гледат всъщност като на рядка находка в обществено отношение. И така беше и с другите в тази компания: и стари, и млади — преподобния Питър Изрилз и съпругата му; господин Майка Бъмпъс, местен търговец на печатарски мастила и неговите жена и син; господин и госпожа Максимилиан Пик (господин Пик се занимаваше с търговия на едро и дребно на сено, зърно и друг фураж); господин Уитнес, цветар, и госпожа Труп, местна посредничка по продажба на недвижими имоти. Всички знаеха Самюъл Грифитс и семейството му по име и на всички им се виждаше доста интересно и странно Клайд, истински племенник на такъв богаташ, да бъде тук в тяхната среда. Единствената беда беше, че Клайд се държеше много меко и не толкова внушително, колкото трябваше — не тъй предизвикателно и надменно. А повечето от тях бяха от този тип, който уважава безочливостта, дори привидно и да я осъжда.

Що се отнася до младите момичета, това се забелязваше още повече. Защото Дилърд недвусмислено подчертаваше пред всекиго тези важни роднински връзки на Клайд:

— Това е Клайд Грифитс, племенникът на Самюъл Грифитс, братовчед на господин Гилбърт Грифитс, нали знаете? Той е наскоро пристигнал тук да изучава производството на яки във фабриката на чичо си.

И Клайд, който си даваше сметка колко плитка е тази лъжа, все пак се чувстваше немалко доволен и поласкан от впечатлението, произвеждано от тези думи. Колко нагъл бе този Дилърд! Безочливостта, с която покрай Клайд си позволяваше да се държи покровителствено с тези хора! В случая той непрекъснато водеше Клайд ту тук, ту там и не го оставяше сам почти нито за миг. Всъщност беше решил всички, които познаваше и харесваше между момичетата

и младежите, да узнаят кой е и какво е Клайд и че именно той ги запознава с него. Също така тези, които не харесваше, трябваше да се видят с него колкото може по-накратко — да не бъдат запознати изобщо. „Тя не представлява нищо особено. Баща й е само съдържател на малък гараж. Не бих си губил времето с нея, ако съм на ваше място.“ Или: „Той не е нищо. Обикновен продавач в нашия магазин.“ В същото време по отношение на някои други Дилърд се топеше от усмивки и комплименти или в най-лошия случай се мъчеше да извини недостатъчно високото им положение.

После Клайд бе запознат със Зела Шумън и Рита Дикърмън, които по някои собствени съображения, като едно от немаловажните от тях беше желанието да изглеждат по-опитни и по-запознати със светските обичаи, пристигнаха малко по-късно. И беше вярно, както Клайд откри по-сетне, че те бяха действително по-други — не толкова прости и ограничени, колкото почти всички момичета, с които Дилърд го бе запознал досега. Не държаха чак толкова на религията и морала, колкото другите. И както дори и Клайд забеляза при запознаването, бяха тъй жадни да си позволят неблагочестиви удоволствия, без да го признаят, колкото бе възможно да го направят и да не увредят на доброто си име. Ето защо в самото им държане, в начина, по който се запознаха, както му се стори, имаше нещо по-различно от това на останалите в тази църковна група — не непременно нещо нездраво в морално или религиозно отношение, но по-скоро много по-свободно, по-малко потиснато, по-малко сдържано, отколкото у другите.

— А, значи, вие сте господин Клайд Грифитс! — забеляза Зела Шумън. — Божичко, че вие много приличате на братовчед си, нали? Толкова често го виждам да минава с колата си по Централния булевард. Уолтър ни разправи всичко за вас. Харесва ли ви Ликъргъс?

Начинът, по който тя произнесе „Уолтър“, заедно с някаква интимна и собственическа нотка в гласа накара Клайд веднага да долови, че тя трябва да се чувства доста по-близка и по-свободна с Дилърд, отколкото бе споделил сам той. Вързаната на врата й панделчица от червено кадифе, малките гранатови обеци на ушите, много кокетната, плътно прилепнала черна рокля с волани като че ли подсказваха, че няма нищо против да покаже фигурата си и че я цени — отношение, което, ако не беше преднамереното скромно и затворено изражение, положително би предизвикало коментари на такова място.

Рита Дикърмън, от друга страна, беше сочна и бяла, с розови бузи, светлокестенява коса и синкавосиви очи. При все че й липсваше предизвикателната елегантност, с която се отличаваше Зела Шумън, от нея се излъчваше нещо особено, което, както се стори на Клайд, хармонизираше със свободното, макар и прикрито разположение на приятелката й. Държанието й, както виждаше Клайд, макар и много по-малко да подсказваше маскираната безразсъдност, изразяваше отстъпчивост особено към него и беше някак естествено предизвикателно. Бяха уговорили тя да увлече Клайд. Попаднала напълно под влиянието на Зела Шумън, тя се водеше във всичко по нея — двете бяха неразделни. А когато й представиха Клайд, тя му се усмихна с разнежена, чувствена усмивка, която доста го разтревожи. Защото тук, в Ликъргъс, както си твърдеше през цялото време, трябваше много да внимава с кого се сближава. И въпреки това, за нещастие също както Хортензия Бригз, тя будеше у него мисли за близост и колкото неоснователни и далечни да бяха, те го вълнуваха. Но трябва да се пази. Точно такова свободно държане, каквото лъхаше от Дилърд, както и поведението на тези момичета го бяха вкарали в беда преди.

— Сега ще хапнем малко сладолед и кейк, а след това можем да се измъкнем оттук — предложи Дилърд, след като размениха няколко общи фрази. — За вас двете ще бъде по-добре да пообиколите заедно и да поздравите този-онзи. После може да се срещнем при сладоледа. А сетне, ако сте съгласни, може да си отидем, а? Какво ще кажете?

Той погледна Зела Шумън, сякаш искаше да й каже: „Ти знаеш кое ще е най-хубаво.“ Тя се усмихна и отговори:

— Правилно. Не можем да си отидем веднага. Ей там виждам братовчедка си Мери. И майка. И Фред Бръкнър. Рита и аз ще пообиколим самички, след това ще се съберем с вас, нали?

А Рита Дикърмън веднага подари на Клайд интимна и завладяваща усмивка.

След двадесетина минути обикаляне и разтакаване Дилърд получи някакъв условен знак от Зела и двамата с Клайд спряха по средата на помещението пред щанда за сладолед, заобиколен със столове. Подир няколко минути Зела и Рита уж случайно се присъединиха към тях и те всички си поръчаха сладолед и кейк. А

после, понеже бяха изпълнили всичките си задължения и някои от другите вече се разотиваха, Дилърд подхвърли:

— Хайде да се махаме. Можем да отидем у вас, нали?

— Разбира се — пошепна Зела и четиримата заедно се запътиха към гардероба. Клайд все още се двоумеше доколко е разумно това и беше малко мълчалив. Не знаеше дали му харесва Рита, или не. Но щом излязоха вън и се отдалечиха от черквата и прибиращите се участници в забавата, той и Рита се озоваха един до друг, а Зела и Дилърд пред тях. При все че Клайд я хвана под ръка, както се смяташе длъжен да направи, девойката се освободи и сложи топла сдържаща длан на лакътя му. Тя се притисна съвсем близо, рамо до рамо, и полуоблегната на него, забъбри за живота в Ликъргъс.

Гласът й зазвуча някак меко и гальовно. Това се хареса на Клайд. Имаше нещо тежко и морно в нейното тяло, някакви лъчи или електрически ток, който го влечеше и мамеше въпреки волята му. Чувстваше, че му се иска да я погали по ръката и може да го направи, стига да иска… че може дори да я прегърне през кръста, и то толкова скоро! Да, но тук той беше Грифитс — изведнъж се досети Клайд, — ликъргъски Грифитс, и цялата разлика беше там: това бе накарало всички тези момичета на църковната забава да се интересуват от него много повече и да бъдат тъй мили. Но въпреки тази мисъл постисна едва забележимо ръката й, без тя да се разсърди или да каже нещо.

А щом стигнаха в дома на семейство Шумън, който беше голяма старомодна паянтова постройка с квадратно кубе, издигната навътре в двора сред тревна площ и заобиколена с дървета, те се разположиха в голямата всекидневна, наредена по-хубаво, отколкото в някой друг дом, където Клайд бе влизал досега. Дилърд веднага започна да прехвърля плочите, които, изглежда, му бяха добре познати, след това дръпна настрана два големи килима, под които се откри гладък дървен под.

— Тази къща и тези дървета, и тези „тихи“ игли имат едно положително качество — подхвърли той на Клайд, понеже все още имаше впечатлението, че този Грифитс може да е и вероятно много хитра личност и наблюдава всяко негово движение тук. — Нито звук от този грамофон не се чува на улицата, нали, Зел? Нито дори и на горния етаж. Ние сме си свирили и танцували няколко пъти до три и четири сутринта, а горе не са и разбрали, нали, Зел?

— Вярно. Но татко недочува. А и майка не чува нищо, като влезе в стаята си и се залови да чете. Пък и грамофонът наистина почти не се чува.

— Защо хората са против танците тук? — попита Клайд.

— Те не са против… Служещите във фабриката не са… съвсем не са — намеси се Дилърд, — това се отнася само за черковниците. Вуйчо ми и леля ми са против. И почти всички други, които видяхме в черквата тая вечер, освен Зел и Рита. — Той им отправи крайно одобрителен и насърчаващ поглед. — Те имат достатъчно широки възгледи, за да не ги тревожат такива дреболии. Не е ли вярно, Зел?

Това девойче, което се беше твърде много увлякло по него, се изсмя и кимна:

— То се знае, че е така. Аз не виждам нищо лошо в танцуването.

— Нито пък аз — обади се Рита, — нито баща ми и майка ми. Само че не искат да говорят за това или ми подхвърлят, че не биха желали да се занимавам с танците твърде много.

Дилърд беше вече пуснал плоча с „Черните очи“ и тозчас Клайд с Рита и Дилърд със Зела затанцуваха; Клайд усети, че незабелязано между него и това момиче възниква някаква близост, която сам той не знаеше до какво може да ги доведе. Тя танцуваше с такъв жар и увлечение, с плавни, олюляващи се движения, които говореха за какви ли не сдържани възторзи. А устните й се извиваха в своеобразна лирична усмивка, която подсказваше някакъв глад за подобни неща. И беше много хубава, много по-хубава, когато танцуваше и се усмихваше, отколкото по друго време.

„Възхитителна е — мислеше Клайд, — при все че е малко лесна за спечелване. Всеки друг би успял при нея не по-зле от мен, но тя ми харесва, понеже мисли, че съм голям човек.“

Почти в същия миг Рита промълви:

— Не е ли чудесно? И вие сте толкова добър танцьор, господин Грифитс!

— О, не — отвърна той и се усмихна в очите й, — танцьорката сте вие. Аз мога да танцувам, защото вие танцувате с мен.

Той усещаше сега, че ръцете й са пълни и меки, гърдите й твърде развити за такова младо момиче. Изпаднала във възторг от танцуването, тя го опиняваше, движенията й бяха почти предизвикателни.

— Сега ще сложим „Ладията на любовта“ — обади се Дилърд, щом „Черните очи“ свърши — и вие можете да потанцувате със Зела, пък аз ще се повъртя с Рита, какво ще кажеш, Рита?

Той беше така възхитен от собственото си майсторство и дотолкова обладан от неподправеното удоволствие от танцуването, че не можа да дочака пускането на нова плоча, хвана Рита за ръка и се заплъзга насам-натам, правейки такива фигури, за каквито Клайд не можеше и да помисли и които веднага доказаха, че Дилърд е най-добрият танцьор. Сетне, когато свърши, викна на Клайд да сложи „Ладията на любовта“

Но щом затанцува със Зела, Клайд веднага разбра, че това е било замислено като приятна компания на две любовни двойки, които не бива в никакво отношение да си пречат, а по-скоро да си помагат, та да могат да се наслаждават най-пълно в разните развлечения. Защото, докато Зела танцуваше с него, танцуваше добре и много бърбореше, Клайд през цялото време долавяше, че тя се интересува от Дилърд и само от Дилърд и би предпочела да е с него. След няколко танца, когато двамата с Рита се отпуснаха на една кушетка и заговориха, Зела и Дилърд излязоха и отидоха в кухнята да пият. Само че, както Клайд забеляза, те се забавиха много повече, отколкото бе нужно да изпие човек и най-голямата чаша вода.

По същия начин, през този интервал, Рита като че ли беше дори предварително решила да станат по-близки. Защото, когато разговорът на кушетката се прекъсна за миг, тя стана и без всякакъв повод — без музика и без думи — със знак го покани да потанцува още с нея. Била правила някои стъпки с Дилърд, които уж искала да покаже сега на Клайд. Но самото естество на тези стъпки накара двамата да се притиснат един до друг повече, отколкото преди — съвсем плътно. И както стояха така притиснати и тя показваше на Клайд с лакътя и рамото какво да прави, бузата й се озова много близко до него — твърде близо за неговата воля и намерения. Той притисна своята буза до нейната, а тя извърна към него усмихнати и насърчаващи очи. В този миг самообладанието му се стопи и той я целуна по устата. А после пак… и пак. И вместо Рита да се отдръпне от него, както Клайд мислеше, че ще направи, тя не се противеше и оставаше в същата поза, за да може да я целува още.

Внезапно когато усети топлото й тяло да се прилепва до него и устните й да се притискат в отговор на неговата целувка, Клайд си даде сметка, че се е оставил да бъде въвлечен в отношения, които може би не ще е тъй лесно да промени или прекъсне. А също, че сега за него ще е много трудно да устои, защото я харесва, а и тя очевидно го харесва.

IX

Въпреки мигновеното увлечение и плам това накара Клайд, както и преди, да се замисли над проблема за правилната линия на поведението му тук. Защото ето сега това момиче — то му се предлага по такъв пряк и недвусмислен начин. И толкова скоро след като е обещал на самия себе си и на майка си, че тука ще тръгне по друг път, че няма да има такива опити за сближение и завързване на връзки, които бяха го докарали до провал в Канзас сити. И все пак… и все пак…

Изкушението сега го измъчваше, защото при тази близост изпитваше чувството, че Рита очаква от него да предприеме по-нататъшна стъпка, и то скоро. Но как и къде? Сигурно не в тази голяма, непозната къща. Тук имаше и други стаи освен кухнята, където уж са отишли Дилърд и Зела. Но дори да е така, установи ли веднъж подобна връзка… А после? Няма ли да очакват от него да я продължи и няма ли да си навлече вероятни усложнения, в случай че не я продължи? Той танцуваше с Рита и я милваше дръзко и настойчиво и в същото време си мислеше: „Но не би следвало да правя и това, нали? Това е Ликъргъс. Тук аз съм «Грифитс» Зная какви сметки си правят те за мен… дори родителите им. Обичам ли я наистина? Няма ли в нейното бързо и лесно отдаване нещо, което, ако не е точно опасно, доколкото това засяга бъдещето ми тук, поне е напълно приемливо… прекалено прибързана е тази интимност.“ Изпитваше чувство, което беше твърде сходно с преживяното от него в публичния дом в Канзас сити: тя го и привличаше, и отблъскваше. Можеше само да я целува и милва сега доста сдържано, докато най-после се върнаха Дилърд и Зела, и тогава дори тази интимност стана невъзможна.

Някакъв часовник удари два и Рита изведнъж се сети, че трябва да си върви: родителите й щели да се сърдят, че закъснява толкова много. А понеже Дилърд с нищо не проявяваше намерение да остави Зела, наложи се, разбира се, Клайд да я изпрати — удоволствие, което сега беше намалено от смътна нотка на разочарование или неудовлетворение и у двамата. Не беше оправдал нейните очаквания

— мислеше си Клайд. Изглежда, още не му стигаше смелост да се възползва от предложената му благосклонност — така си го обясняваше тя.

Пред вратата на тяхната къща, която не беше толкова далече, и в разговора, в който все още се промъкваха намеци за бъдещи срещи, може би при по-благоприятни условия, държането й бе решително насърчаващо, дори и тук. Те се разделиха, но Клайд все още си повтаряше, че тази нова връзка напредва прекалено бързо. Не беше сигурен дали трябва да си позволи такава връзка толкова скоро. Къде бяха сега всичките му благородни решения, взети преди да дойде тук? Как трябваше да постъпи? И все пак, поради чувствената топлота и магнетизъм на Рита, дразнеше се от взетите решения и това, че не може да действа така, както би действал при други обстоятелства.

Две неща, които решиха за него това положение, се случиха скоро едно след друго. Едното беше свързано с отношението на самото семейство Грифитс, което с изключение на Гилбърт не беше нито враждебно, нито напълно безразлично, обаче на първо място Самюъл Грифитс, а другите до голяма степен покрай него не бяха успели да схванат доста ненормалното, ако не точно самотно положение, в което щеше да се намери Клайд, ако семейството не се решеше да му окаже поне някоя малка любезност или да му помага от време на време със сърдечен съвет. И ето че Самюъл Грифитс, който бе винаги много зает, почти не беше се сетил за Клайд поне през първия месец. Той бил добре настанен, както му казаха, за него щели съответно да се погрижат в бъдеще — какво повече, поне засега?

И така изминаха цели пет седмици, преди изобщо да се предприеме нещо, и за радост на Гилбърт Грифитс Клайд бе оставен да влачи съществуването си в сутеренния свят и да се чуди какво възнамеряват да правят с него. Отношението на другите, включително на Дилърд и тези момичета, правеше положението му да изглежда странно.

Обаче около месец след пристигането на Клайд и главно защото Гилбърт като че ли предпочиташе да не казва нищо за него, един ден Грифитс старши запита:

— Е, какво става с твоя братовчед? Как я кара?

Гилбърт, само малко разтревожен какво може да предвещава това, отговори:

— А, добре е. Назначих го за начало в отделението за декатиране. Правилно ли съм постъпил?

— Да, смятам, че е правилно. Не по-лошо от някое друго място за започване. Но какво е сега мнението ти за него?

— Хм, той не е нещо особено — отговори Гилбърт много сдържано, много самоуверено (качество, което винаги възхищаваше баща му). — Не е лош, предполагам. Може и да се отрака. Но не ми прави впечатление на човек, който ще напредне кой знае колко в тая работа. Няма почти никакво образование, нали знаеш. Всеки може да разбере това. Освен другото не изглежда чак толкова предприемчив и енергичен. Прекалено е мек, струва ми се. Все пак не искам да кажа нищо лошо за него. Може да го бива. Ти го харесваш и аз може да греша. Но все ми се ще да вярвам, че истинската мисъл, която го е накарала да дойде тук, е била, че ти ще направиш за него повече, отколкото за някой друг само защото е твой роднина.

— О, така ли смяташ. Е, ако е мислил тъй, той е сгрешил. — Но в същото време Самюъл Грифитс добави със закачлива усмивка: — Може да не е чак толкова непрактичен, колкото го мислиш. Много отскоро е тук, за да можем правилно да отсъдим, нали? Не ми направи такова впечатление в Чикаго. Освен това има доста местенца, за които би се оказал подходящ, без да загубим много нещо, нали, дори и да не е най-надареният човек в света. Ако се задоволи да живее с малка длъжност, то си е негова работа. Не мога да предотвратя това. Във всеки случай не искам още да го отпращам, нито да го оставя да работи на парче. Не би изглеждало добре. В края на краищата той ни е роднина. Нека поработи още малко, а ти наблюдавай как се справя.

— Добре, началство — отговори синът, който се надяваше, че баща му със своята разсеяност ще остави Клайд, където си е — на най-ниската длъжност, каквато имаше във фабриката.

Обаче за негово голямо неудоволствие Самюъл Грифитс добави:

— Ще трябва да го поканим на вечеря някой ден, и то по-скоро, нали? Мислил съм за това, но все не можех да се занимая с този въпрос по-рано. Отдавна трябваше да поговоря с майка ти. Той още не е идвал у нас, нали?

— Доколкото зная, не — отговори Гилбърт кисело. Това съвсем не му харесваше, но беше твърде тактичен, за да се изкаже против

тъкмо сега. — Предполагам, че сме чакали ти да кажеш нещо по въпроса.

— Прекрасно — продължи Самюъл, — в такъв случай узнай къде живее и го покани. Идущата неделя няма да е лошо, ако не сме заети с нещо друго. — Забелязал мярналото се в очите на сина му съмнение или неодобрение, той додаде: — В края на краищата Клайд е мой племенник и твой братовчед, Гил, и ние не можем съвсем да го пренебрегнем. Това не би било правилно, знаеш. По-добре поприказвай с майка си довечера, или аз ще го направя, и уреди тоя въпрос.

Той затвори чекмеджето на писалището, в което търсеше някакви книжа, стана, взе си палтото и шапката и напусна кабинета.

Като последица от това разискване на Клайд бе изпратена покана за следващата неделя — да заповяда в шест и половина и вземе участие в семейната вечеря. В неделните дни в един и половина се поднасяше официалният семеен обед, на който обикновено се канеха едни или други от местните или дошли от другаде приятели на семейството. Към шест и половина почти всички гости се разотиваха, а понякога излизаха и едно-две от децата, после на господин и госпожа Грифитс и Майра им поднасяха студена вечеря — Бела и Гилбърт обикновено не оставаха у дома.

В този случай обаче, както госпожа Грифитс, Майра и Бела взеха общо решение, щяха да присъстват всички с изключение на Гилбърт, който поради несъгласието си и друг ангажимент обясни, че ще поседи само мъничко, преди да излезе. Така, както той със задоволство отбеляза, Клайд щеше да бъде приет и забавляван вероятно без да се наложи да се среща и да бъде представян, и да се дават обяснения кой е на такива по-важни техни познати, които биха могли да се отбият следобед. А самите те щяха да имат също възможност да го поогледат и да решат какво наистина мислят за него, без да се изложат по някакъв начин.

Междувременно отношенията му с Дилърд, Рита и Зела навлязоха в нова фаза, която поради проблема, който повдигаше, щеше да бъде повлияна тъкмо от това решение на семейство Грифитс. Защото след вечерта в дома на Зела Шумън, въпреки тогавашното

колебание на Клайд, тримата, включително и самата Рита, все още бяха убедени, че той трябва или би могъл да бъде покорен от прелестите й и затова му се правеха намеци, а най-сетне му се отправи и недвусмислена покана от страна на Дилърд, в смисъл че поради установеното приятелство между него, Клайд и тези две момичета биха могли да отидат някъде в събота и неделя — за предпочитане в Ютика или Олбъни. Момичетата щели да дойдат, разбира се. Дилърд щял чрез Зела да уговори това с Рита за Клайд, ако той изпитвал някакво съмнение или страх да повдигне такъв въпрос.

— Нали знаете, че тя ви харесва. Зел ми разправяше оня ден как Рита й казала, че сте сладур. Кавалер, а? — И той мушна Клайд закачливо и фамилиарно — за Клайд постъпка много по-неприемлива в този нов и по-издигнат свят, в който се намираше сега, отколкото щеше да е в друг случай, особено като вземеше под внимание за какъв го смятат тук.

Тези хора, дето ти се натрапват, щом сметнат, че си нещо повече от тях! Какво нахалство!

Същевременно предложението, което сега му правеше Дилърд, колкото вълнуващо и привлекателно да беше от известна гледна точка, можеше да му докара безкрайни неприятности, нали? На първо място нямаше пари… само петнадесет долара седмично досега… и ако от него ще чакат да си позволява такива скъпи излети, то се знае, че не ще може да се справи. Пътни разноски, ресторант, сметка за хотела, може би една-две разходки с автомобил. Освен това между него и тази Рита, която едва познава, ще се установи близка връзка. Ами ако тя рече да се държи интимно с него тук, в Ликъргъс… ако поиска той да я посещава редовно… да излиза с нея, а после… Ами, боже… ако Грифитсови, братовчед му Гилбърт, чуят за това или го видят! Нали Зела беше казала, че вижда Гилбърт често тук и там из улиците на Ликъргъс? Ами нямаше ли вероятност да го срещнат някъде някой път, когато са всички заедно? И няма ли от това да разберат, че дружи само с някакъв продавач в магазин като Дилърд — човек, който не представлява нищо? Това може дори да значи край на кариерата му тук. Кой може да каже до какво ще го доведе?

Той се закашля и изреди различни извинения. Тъкмо сега имал много работа. Освен това… такова едно похождение… ще трябва първо да си помисли. Неговите роднини, нали знаете… От друга

страна, тази неделя и следващата трябвало да остане в Ликъргъс във връзка с една извънредна работа във фабриката. След това щял да види. Всъщност колеблив както винаги и тревожен от разни повтарящи се миг след миг мисли за прелестите на Рита, той се чудеше дали не е по-добре, въпреки взетото вече решение в обратен смисъл, да живее колкото може по-пестеливо две-три седмици и все пак да отиде. Беше слагал по нещичко настрана, за да си купи нов фрак и сгъваем цилиндър. Дали да не използва част от тези пари, макар и да знае, че това би било съвсем неправилно?

Русата пълничка чувствена Рита!

И тогава, не точно в този момент, но докато вземе решение, дойде поканата от семейство Грифитс. Една вечер, когато се върна от работа много уморен и все още обмисляше веселото приключение, предлагано от Дилърд, на масата в стаята си намери бележка, написана на плътна хубава хартия и донесена от слуга на Грифитсови в негово отсъствие. Писмото му направи още по-голямо впечатление, понеже върху капака на илика имаше релефно изпъкнали инициали „Е. Г.“. Тон веднага го отвори и нетърпеливо зачете:

> Драги племеннико,
>
> Откакто сте пристигнали, моят съпруг повечето време не е бил тук и при все че ни се е искало да Ви видим при нас, смятахме, че ще е по-добре да почакаме, докато той се освободи. Сега той е по-свободен и ние много ще се радваме, ако Ви бъде удобно да дойдете на вечеря у нас в неделя в шест часа. Ние вечеряме много неофициално — само семейството, тъй че, ако случайно не можете да дойдете, не си правете труда да ни пишете или да се обаждате по телефона. И не е нужно да си слагате вечерни дрехи за този случай. Но елате, ако можете. Ще се радваме да Ви видим.
>
> С искрен поздрав
> Ваша леля: Елизабет Грифитс

С прочитането на писмото Клайд, който в течение на цялото това мълчание и изпълнението на задълженията си в отделението за

декатиране (крайно неприятни за него) започваше все повече и повече да се гнети от мисълта, че в края на краищата този опит може да се окаже напразен и ще му бъде отказан всякакъв досег с важните му роднини, сега бе окрилен от най-романтични, а следователно и неосъществими надежди. Защото — ето, не лежеше ли пред него това смайващо писмо с неговото „Ще се радваме да Ви видим“, което като че ли значеше, че те може и да не мислят чак толкова лошо за него. Господин Самюъл Грифитс не е бил в Ликъргъс през цялото това време. Ето причината. Сега най-сетне ще види леля си и братовчедките, и наредбата на тази великолепна къща. Трябва да е много разкошна. Може дори да го вземат под свое покровителство след това — кой знае? Но какъв късмет, че са се заинтересували от него тъкмо сега, когато беше готов да повярва, че няма да се заинтересуват. И веднага интересът, както и слабостта му към Рита (да не говорим за Зела и Дилърд), започна да се изпарява. Как! Да се събира с хора, стоящи на толкова по-ниско стъпало на обществената стълба от него — един Грифитс! — и да изложи на опасност връзката си с това важно семейство? Никога! Би било голяма грешка. Не го ли доказваше дошлото тъкмо навреме писмо? За щастие (какво щастие!) бил е достатъчно разумен да не се обвърже още в никакво отношение. И тъй сега, без много да се тревожи, налагаше му се да постъпва така, че постепенно да сложи край на познанството си с Дилърд — да се премести от госпожа Къпи, ако е необходимо, или да каже, че чичото му е направил бележка… каквото и да е, само да не се движи повече с тази компания. Не бива. Това би поставило в опасност изгледите му във връзка с новото развитие на нещата. И вместо да се тревожи за Рита и Ютика, той започна отново да си рисува подробности от частния живот на Грифитсови, привлекателните места, където сигурно ходят, интересните хора, с които вероятно дружат. И веднага се замисли за нуждата от фрак или поне смокинг. Така на другата сутрин той получи разрешение от господин Кемърър да излезе в единадесет и да се върне чак в един и през това време успя да намери смокинг, панталони и лачени обувки, а също и бяло копринено шалче, които купи със спестените вече пари. Така издокаран се почувства сигурен. Положително ще направи добро впечатление.

И цялото време между този ден и неделя вечер, вместо да мисли още за Рита или Дилърд и Зела, мисли за представящия му се случай.

Явно, да бъде допуснат в кръга на такива величия, бе събитие.

Единствената пречка за всичко това, както ясно долавяше сега, беше същият този Гилбърт Грифитс, който всеки път, когато го срещнеше някъде, го оглеждаше с такъв неприязнен, студен поглед. Може би и той щеше да е там и тогава вероятно ще възприеме покровителственото си отношение, за да накара Клайд да почувства подчиненото си положение, ако се поддаде, а Клайд имаше от време на време слабостта да допуска, че може и да се поддаде. И без съмнение, ако той (Клайд) си позволи да се държи прекалено самонадеяно в присъствието на семейството, по всяка вероятност Гилбърт ще го накара после да си плати по някакъв начин във връзка с работата му във фабриката. Би могъл например да се погрижи баща му да чува само неблагоприятни неща за него. Но, разбира се, ако продължават да го държат в това проклето отделение за декатиране и не му дават никаква възможност да се прояви, каква надежда може да има да постигне нещо или да стане „някой“? Просто нямаше късмет, щом още при пристигането си тук трябваше да открие, че същият този Гилбърт толкова много прилича на него и е толкова против него, без да има някаква явна причина.

Обаче въпреки всичките си съмнения Клайд реши да използва този случай колкото може по-добре и затова в неделя в шест часа вечерта се запъти към дома на Грифитсови с обтегнати нерви поради предстоящото изпитание. А когато стигна главния вход — голяма сводеста порта от ковано желязо, която се отваряше към широка, виеща се, настлана с тухли пътека, водеща до парадната врата, — той повдигна тежкото резе, с което се затваряше портата, почти разтреперан, като пред някое приключение. Докато се приближаваше по пътеката, изпитваше чувството, че може да е прицелна точка на наблюдаващи критични погледи. Може би господин Самюъл Грифитс, господин Гилбърт Грифитс или една от двете му сестри го гледат сега иззад тежките завеси на някой прозорец. На долния етаж няколко светлинки блещукаха с меко, приканващо сияние.

Това настроение обаче бе краткотрайно. Защото скоро един слуга отвори вратата, взе палтото му и го покани в много голяма всекидневна, която му направи дълбоко впечатление. Дори след „Грийн Дейвидсън“ и „Юниън лийг“ стаята му се видя прекрасна. В нея имаше толкова много хубави мебели, скъпи килими и завеси! В

голяма и висока камина гореше огън, а пред нея бяха наредени няколко канапета и кресла. Имаше лампи, стенен часовник и голяма маса. В момента нямаше никой, но след малко, докато Клайд се въртеше и озърташе, зад него, където широко стълбище водеше към горните стаи, се чу шумолене на коприна. И оттам видя към него да се приближава госпожа Грифитс, блага жена, слаба и с повехнал вид. Но тя вървеше пъргаво, държеше се любезно, макар и сдържано, какъвто й беше обичаят, и след като побеседваха няколко минути, Клайд се отпусна и се почувства горе-долу добре в нейно присъствие.

— Моят племенник, предполагам — усмихна се тя.

— Да — отговори Клайд просто и поради нервността си с необикновено достойнство. — Аз съм Клайд Грифитс.

— Много се радвам да ви видя и да ви приема в нашия дом — заговори госпожа Грифитс с известен апломб, който най-сетне бе придобила след дълги години общуване с местното висше общество. — Децата ми също ще се радват, разбира се. Бела не е тук в момента, нито Гилбърт, но скоро ще си дойдат, предполагам. Съпругът ми си почива, но току-що го чух да се размърдва, значи, след една-две минутки ще слезе долу. Няма ли да поседнете тук? — Тя посочи с ръка голямо канапе помежду им. — В неделя ние вечеряме почти винаги сами и затова реших, че ще е много приятно да прекарате вечерта само с нас. Как ви харесва Ликъргъс?

Тя се настани на едно от големите канапета пред огъня и Клайд доста неловко седна на прилично разстояние.

— О, много ми харесва — отговори той, като се помъчи да попадне в тон с нея и се усмихна. — Разбира се, аз съм видял досега твърде малко, но каквото съм видял, ми е харесало. Тая улица е една от най-хубавите, които съм виждал — добави той с въодушевление. — Къщите са толкова големи, градините тъй хубави!

— Да, ние тук в Ликъргъс се гордеем с Уикейджи авеню — засмя се госпожа Грифитс, която непрекъснато се възхищаваше от изяществото и „класата“ на собствената си къща на тази улица. Тя и мъжът й тъй дълго се бяха изкачвали до това положение. — Всеки, който види Уикейджи, изглежда, остава със същото впечатление. Улицата е била прокарана преди, много години, когато Ликъргъс е бил просто селце. Едва през последните петнадесетина години тя стана толкова хубава, каквато е сега… Но вие трябва да ми разкажете нещо

за майка си и за баща си. Никога не съм ги виждала, нали знаете, макар че съм чувала моят съпруг често да говори за тях… всъщност само за брат си, разбира се — поправи се тя. — Не вярвам да е виждал някога майка ви. Как е баща ви?

— Добре е, благодаря. Мама също — отговори простичко Клайд. — Сега те живеят в Денвър. Наистина ние живяхме известно време в Канзас сити, но преди три години те са се преместили. Имах писмо от майка едва онзи ден. Пише ми, че всичко е добре.

— Значи, вие кореспондирате с нея, така ли? Това е мило. — Тя се усмихна, защото сега вече се беше заинтересувала от Клайд и харесала външния му вид. Изглеждаше толкова спретнат и, общо взето, добре облечен, толкова приличаше на собствения й син, че отначало това я изненада и заинтригува. Може би Клайд беше по-висок, по-добре сложен, а следователно и по-хубав, само че тя никога не би го признала. Макар да проявяваше понякога нетърпимост и високомерие дори спрямо майка си и се държеше с престорена обич, както по навик, така и защото наистина не я обичаше, Гилбърт все пак беше за нея динамична и настойчива личност, която слагаше себе си и собствените мнения пред всичко друго. Клайд бе по-мек, по-нерешителен, несръчен. Енергията на нейния син вероятно се дължеше на вродените способности на мъжа й и същата жилка у някои роднини от нейна страна, които имаха много общо с Гилбърт, докато по-малката енергичност на Клайд навярно идваше от липсата на качества у родителите му.

След като реши този въпрос в полза на сина си, госпожа Грифитс тъкмо се канеше да пита Клайд за неговите сестри и братя, когато се появи Самюъл Грифитс. Той измери изправилия се Клайд с изпитателен поглед, остана много доволен, поне от външния му вид, и каза:

— Ето те най-после, а? Вярвам, че са те настанили и без моята намеса.

— Да, господине — отговори Клайд много почтително и с лек поклон: намираше се пред такъв голям човек.

— Чудесно. Сядай! Сядай! Много се радвам, че са те назначили. Чух, че сега работиш долу в отделението за декатиране. Не е чак много приятно място, но не е и лошо, за да започне човек най-отдолу. Понякога най-добрите хора оттам започват. — Той се усмихна й

добави: — Аз не бях в града, когато си пристигнал, иначе щяхме да се видим.

— Да, господине — отговори Клайд, който не се реши пак да седне, докато господин Грифитс не се отпусна в много голямо меко кресло до канапето. А чичо му, след като видя Клайд сега с обикновен смокинг, елегантна риза и черна връзка, а не с униформата на клуба, както го беше видял в Чикаго, бе склонен да сметне, че е дори по-привлекателен от преди — не чак толкова посредствен и безличен, както му го представи неговият син. Все пак, понеже съзнаваше необходимостта от сила и енергия в деловия свят, а му се струваше, че на Клайд тези качества несъмнено липсват, поиска му се Клайд да има в себе си повечко предприемчивост и жизненост. Това щеше да даде по-добро отражение върху реномето на семейство Грифитс и да бъде може би по-приятно за Гилбърт.

— Харесва ли ти, където си сега? — попита снизходително той.

— Хм, господине, по-право не бих казал, че особено ми харесва — съвсем откровено отговори Клайд. — Но нямам нищо против. Не е по-лошо от нещо друго за начало, струва ми се.

Мисълта му в този момент беше да подчертае пред чичо си, че е годен за нещо по-добро. А фактът, че братовчедът Гилбърт не присъстваше на разговора, му вдъхна смелост да го каже.

— Да, това е правилно схващане — доволен забеляза Самюъл Грифитс. — Признавам, че не е най-приятната част от производствения процес, но преди всичко е едно от най-съществените неща, които трябва да се знаят. Разбира се, в наши дни се иска време да напреднеш в каквато и да е работа.

Това накара Клайд да си зададе въпроса колко ли още ще го оставят в този мрачен сутерен.

Но докато си мислеше за това, появи се Майра, любопитна да го види, да разбере какъв е и много зарадвана да установи, че не е толкова безинтересен, колкото го бе изрисувал Гилбърт. Имаше нещо неспокойно в погледа на Клайд, забеляза тя — нещо плахо и умоляващо или търсещо, което веднага я заинтересува и й напомни може би за нещо у самата нея, понеже и тя не се ползваше с особен успех в обществото.

— Твоят братовчед Клайд Грифитс, Майра — малко небрежно рече Самюъл, когато Клайд се изправи. — Дъщеря ми Майра —

добави той. — Това е младежът, за когото съм ви разправял.

Клайд се поклони и пое хладната, не особено жизнена ръка, протегната му от Майра, все пак с чувството, че тя го посреща по-дружелюбно, по-мило от другите.

— Надявам се, че ще ви хареса в Ликъргъс, щом вече сте дошли тук — заговори тя приветливо. — Ние всички го харесваме, само че след Чикаго, предполагам, не може да ви се види много интересен.

Тя се усмихна и Клайд, който се чувстваше много официално и сковано в присъствието на всички тези знатни роднини, отговори неловко „благодаря ви“ и тъкмо се канеше да седне, когато външната врата се отвори и влезе Гилбърт Грифитс. Бръмчене на мотор бе предшествано появяването му — мотор, който бе спрял пред големия вход на източната страна.

— Една минутка, Долдж — извика той на някого вън. — Няма да се забавя. — След това се обърна към семейството и добави: — Моля да ме извините, ей сега ще се върна.

Той се втурна към стълбището в дъното и като се върна след малко, хвърли на Клайд (не и на другите) същия леден и пренебрежителен поглед, с който толкова го измъчваше във фабриката. Носеше светло палто за шофиране, с колан и много ярко раирано, тъмен кожен каскет и големи шофьорски ръкавици, които му придаваха почти военен вид. След като кимна доста сдържано на Клайд и добави „Здравейте“, той сложи покровителствено ръка върху рамото на баща си и продължи:

— Здравей, татко. Здравей, мамо. Съжалявам, че не мога да остана с вас тая вечер. Но аз току-що дойдох от Амстердам[1] с Долдж и Юстис, за да вземем Констанс и Джаклин. Събираме се у Бриджмънови. Но призори ще се върна. Във всеки случай ще бъда на работа. Наред ли ти е всичко, господин Грифитс? — обърна се той към баща си.

— Нямам от какво да се оплача — отговори Грифитс старши. — Но ти май се каниш да гуляеш цяла нощ, а?

— О, не съм искал да кажа такова нещо — възрази синът, без да обръща някакво внимание на Клайд. — Искам да кажа само, че ако не успея да се върна до два, ще остана да спя там, разбираш ли? — Той пак добродушно потупа баща си по рамото.

— Надявам се, че няма да караш тая кола така лудо, както винаги — недоволно подхвърли майка му. — Това съвсем не е безопасно.

— Петнадесет мили в час, мамо. Аз зная правилника. — Той високомерно се усмихна.

Клайд неволно забеляза тона на снизхождение и авторитета, с който бе казано всичко това. Явно тук, както и във фабриката, той беше човек, с когото трябваше да се съобразяват. Освен бащата тук май нямаше никой, който да се ползува с неговото уважение. „Какво надменно държане“ — помисли си Клайд.

Колко прекрасно е сигурно да си син, който, без да е трябвало да спечели всичко това, може да заема такова положение, да се смята за толкова важен, да упражнява такава власт и авторитет. Този младеж можеше, както явно и правеше, да подчертава своето превъзходство и да му говори с такова безразличие. Но какво ли е да бъдеш такъв младеж, да разполагаш с такава власт!

---

[1] Става дума за американския Амстердам. Много селища в САЩ носят имената на европейски градове. — Б.р. ↑

X

В този момент една прислужница съобщи, че вечерята е сложена, и Гилбърт тозчас си тръгна. В същото време всички наставаха и госпожа Грифитс попита прислужницата:

— Бела не е ли телефонирала?

— Не, госпожо — отговори слугинята, — още не.

— Добре, кажете на госпожа Трюсдейл да се обади у Финчли и да види дали е там. Кажете й, че съм заръчала да се върне веднага.

Прислужницата излезе за миг, докато всички се запътиха към обедната, разположена на запад от стълбището в дъното. И пак, както Клайд видя, това бе разкошно наредена стая в светлокафяв цвят, с дълга, украсена с резба орехова маса по средата, която очевидно се използваше само в специални случаи. Беше обкръжена от столове с високи облегалки и осветена от сложени на нея на равни разстояния канделабри. Отзад, в просторна полукръгла ниша с по-нисък таван, гледаща към градината на юг, имаше сложена за шест души по-малка маса. Щяха да вечерят в нишата — много по-различно, отколкото Клайд бе, кой знае защо, очаквал.

Седнал много удобно, Клайд трябваше да отговаря на редица въпроси, главно за неговите близки, за живота си в миналото и сега, на колко години станал баща му, ами майка му, на кои места са живели, преди да се преместят в Денвър, колко братя, и сестри има, на колко години е сестра му Еста, с какво се занимава, харесва ли на баща му да бъде съдържател на хотел, каква работа е вършил баща му в Канзас сити, колко време е живяло семейството там.

Клайд бе доста разтревожен и смутен от този поток въпроси, които тежко и важно му задаваха Самюъл Грифитс и жена му. А по колебливите отговори на Клайд, особено относно живота на семейството в Канзас сити, двамата заключиха, че смущението и безпокойствието му се дължат на някои от въпросите. Те го отдаваха, разбира се, на крайната бедност на роднините им. Защото при въпроса „Предполагам, че сте постъпили на работа в хотел в Канзас сити, след като напуснахте училището, нали?“ Клайд силно се изчерви, като си

помисли за случая с откраднатата кола и колко малко всъщност е ходил на училище. Положително не му харесваше мисълта да свързват живота му със службата в хотел в Канзас сити, а особено в „Грийн Дейвидсън“

Но за щастие в този миг вратата се отвори и влезе Бела, придружена от две девойки, които, както Клайд можеше веднага да разбере; принадлежаха към това общество. Колко различни бяха те от Рита и Зела, които доскоро толкова много бяха смущавали мислите му! Той не позна Бела, разбира се, докато тя не заговори по най-фамилиарен начин на родителите си.

Но другите! Едната беше Сондра Финчли, тъй често споменавана от Бела и майка й — такова елегантно, гордо и сладко момиче Клайд не бе виждал никога, тъй различно от всички други, които бе познавал, и тъй надменно. Беше облечена с плътно прилягащ костюм тайор, който подчертаваше всички линии на снагата й и изпъкваше още повече благодарение на тъмната кожена шапчица, кокетно нахлупена над очите. На врата й имаше кожена ивичка в същия цвят. Тя водеше на кожена каишка френски булдог, а през едната й ръка бе прехвърлено чудно манто на черни и сиви квадрати, не много очебийни, но все пак създаващи впечатление за модно мъжко пардесю. В очите на Клайд тя беше най-очарователното женско същество, което бе виждал в живота си. Наистина впечатлението, което му направи, бе подобно на електрически ток — раздрусващо, то събуди у него странно парещо чувство: какво значи да искаш и да нямаш, да желаеш да спечелиш и въпреки това да знаеш почти със смъртна болка, че не ти е отредено да получиш от нея дори и поглед. Това го измъчваше и вълнуваше. Обземаше го ту остро желание да си затвори очите, за да не я вижда, ту да не ги сваля — така дълбоко бе пленен.

Но тя, дори и да го бе видяла, отначало с нищо не показа това, а възкликна на кучето си:

— Слушай, Бисел, ако не се държиш прилично, ще те изведа вън и ще те вържа там. Ах, май че няма да мога да остана нито миг, ако той не се държи по-добре! — Кучето бе видяло домашната котка и се дърпаше към нея.

До нея имаше друга девойка, която не се хареса на Клайд толкова, но въпреки всичко беше не по-малко хубава от Сондра и може би не по-малко привлекателна за някои мъже. Беше руса, със светла

като лен коса, ясни бадемовидни зеленикавосиви очи, дребна, грациозна, котешка фигурка и умилкващи се котешки маниери. Веднага щом влезе, тя се плъзна през стаята към онзи край на масата, където седеше госпожа Грифитс, и тозчас замърка:

— Как сте, госпожа Грифитс? Много се радвам да ви видя пак. От доста време не съм идвала, нали? Но майка и аз не бяхме тук. Днес тя и Грант са в Олбъни. А пък аз срещнах Бела и Сондра у Ламбъртови. Вие си вечеряте в тих домашен кръг, а? Как си, Майра? — рече тя и като посегна през рамото на госпожа Грифитс, съвсем нехайно докосна Майра, сякаш това беше само проява на учтивост и нищо повече.

В това време Бела, която след Сондра се видя на Клайд безспорно най-очарователната от трите, казваше:

— О, аз съм закъсняла! Съжалявам, майко и татко. Нали ще ми простите тоя път?

Тогава, сякаш току-що забелязала Клайд, при все че той се беше изправил при влизането им, тя замълча с полупресторена скромност, също както и другите. А Клайд, свръхчувствителен към такова държане и разликите в материално отношение, малко оставаше да се разтрепери от съзнанието за неравенството си, докато чакаше да бъде представен. Защото за него младостта и красотата при такова обществено положение представляваха върховното тържество на жената.

Слабостта му към Хортензия Бригз, да не говорим за Рита, която беше по-непривлекателна и от едната, и от другата, свидетелстваше какво въздействие оказва изящната женственост върху него, без оглед на достойнствата.

— Бела — обади се изтежко Самюъл Грифитс, като забеляза, че Клайд все още стои прав, — братовчед ти Клайд.

— А, да — отговори Бела, като си помисли, че той извънредно много прилича на Гилбърт. — Здравейте. Мама беше споменала, че ще дойдете на гости тия дни. — Тя му подаде два пръста, след това посочи двете девойки: — Моите приятелки госпожица Финчли и госпожица Кранстън. Господин Грифитс.

Двете се поклониха по най-сдържан и официален начин, като същевременно огледаха Клайд най-внимателно и неприкрито.

— О, той много прилича на Гил, нали? — пошепна Сондра на Бъртин, която се беше доближила до нея.

Бъртин отговори.

— Никога не съм виждала такава прилика! Но той е наистина хубав, нали… много?

Сондра кимна, с удоволствие забелязала в първия миг, че Клайд е малко по-хубав от брата на Бела, когото не обичаше… след това, че е явно поразен, което прие като нещо дължимо, както неизменно решаваше по отношение на всички младежи, така пленени от нея. Но след като оформи тази преценка и видя, че погледът му настойчиво и безпомощно се връща към нея, каза си, че няма защо да му обръща повече внимание, поне засега. Беше твърде лесна плячка.

Сега госпожа Грифитс, която не бе очаквала това посещение и малко се ядоса, че Бела тъкмо днес намери да доведе приятелките си, понеже това веднага повдигаше въпроса за общественото положение на Клайд, забеляза:

— Няма ли да е по-добре вие двете да си оставите мантата и да седнете? Ще кажа на Надин да сложи още два прибора на тоя край. Бела, ти можеш да седнеш до баща си.

— О, не, в никой случай!

— Не, моля ви се, ние тъкмо сме тръгнали да си ходим — възкликнаха в един глас Сондра и Бъртин.

Но сега, щом вече бяха тук и щом Клайд се оказа толкова привлекателен, у тях се събуди своенравното желание да видят доколко може той да се държи в обществото, ако изобщо може. Гилбърт Грифитс съвсем не беше популярен в някои среди — по-специално в тяхната, колкото и да харесваха Бела. За две такива егоцентрични красавици от време на време той бе твърде дързък, упорит и надменен. Докато Клайд, поне ако можеше да се съди по външния му вид, бе много по-мек. И ако сега се окажеше, че е равен на тях по обществено положение или че Грифитсови го смятат за равен, тогава положително би могъл да бъде приет в местното общество, нали? Интересно би било да узнаят поне дали е богат. Но това любопитство почти в същия миг бе задоволено от госпожа Грифитс, която подхвърли доста недвусмислено и преднамерено на Бъртин:

— Господин Грифитс е наш племенник от Запад и е дошъл тук да види дали не ще може да си намери място във фабриката на мъжа ми.

Той е младеж, който трябва сам да си пробива път в живота, затова съпругът ми е тъй добър да му предостави случай да опита.

Клайд се изчерви, защото с това явно му даваха да разбере, че в обществено отношение стои много по-долу от Грифитсови и от тези девойки. В същия миг, както също забеляза, в очите на Бъртин Кранстън, която се интересуваше само от младежи с пари и положение, любопитството се смеси с изражение на подчертано равнодушие. От друга страна, Сондра Финчли, в никой случай не толкова практична, колкото приятелката й въпреки по-високото положение в техните кръгове, понеже беше толкова привлекателна и родителите й бяха още по-състоятелни, огледа Клайд още веднъж, с една мисъл, доста ясно изписана на лицето: че това е много жалко. Той бе наистина така хубав!

В това време Самюъл Грифитс, който изпитваше особена симпатия към Сондра противно на Бъртин, която и госпожа Грифитс не особено обичаше, понеже я смяташе за много нечестна и хитра, й викна:

— Слушай, Сондра, я си вържи кучето за един от столовете и ела седни до мен. — И я подкани с ръка.

— О, не мога, чичо Самюъл — отговори Сондра фамилиарно и превзето, но все пак някак мило, сякаш искаше да го предразположи с това интимно обръщение. — Ние вече закъсняхме. Освен това Бисел не иска да се държи както трябва. Бъртин и аз наистина бяхме тръгнали да си вървим.

— Ах, да, татко — припряно се намеси Бела, — конят на Бъртин се набол на пирон вчера и сега куца. А нито Грант, нито баща й са си у дома. Тя иска да те пита дали не знаеш някакъв лек за тая работа.

— Кой крак е? — запита заинтересувано Грифитс, докато Клайд продължаваше да поглежда колкото може към Сондра.

„Тя е тъй прелестна — мислеше си той, — носленцето й е тъй мъничко и вирнато, а горната устна извита тъй закачливо към носа!“

— Левият преден крак. Вчера яздех по Ийст Кингстънския път и на Джери му падна подковата и сигурно си е вкарал нещо в копитото, но Джон не може да го намери и извади.

— Дълго ли го язди след това, как мислиш?

— Към осем мили. Целия път обратно.

— Е, по-добре ще е да накараш Джон да сложи някакъв мехлем, да го превърже и да повика ветеринар. Ще му мине. Сигурен съм.

Те не помисляха да ся ходят и Клайд, оставен през това време сам, мислеше какъв непринуден, очарователен свят трябва да е това — местното общество. Виждаше как явно нямат никакви грижи — никой от тях. Всичките им приказки бяха за строеж на къщи, за ездитни коне, за приятели, с които са се видели, за това къде ще ходят, какво ще правят. Ето и Гилбърт, който само преди малко излезе — замина някъде с автомобил с няколко младежи. И Бела, братовчедката, прекарва времето си с тези момичета в прекрасните домове на тази улица, а той е натикан в една стаичка на третия етаж при госпожа Къпи и няма къде да отиде. И само с петнадесет долара седмично, с които да преживява. И утре сутрин пак ще работи там в сутерена, а за тези момичета новият ден ще означава нови удоволствия. Пък родителите му там в Денвър живеят в малка къща със стаи под наем и мисия, които той няма смелост дори да опише правдиво на тези хора.

Изведнъж двете девойки заявиха, че трябва да си вървят и се сбогуваха. И той и Грифитсови пак останаха сами — той с чувството, че е пренебрегнат и съвсем не му е мястото тук, понеже Самюъл Грифитс и жена му, и Бела, ако не и Майра, като че ли смятат, че това е за него само една възможност да надзърне в един свят, към който не принадлежи, а също, че поради бедността си не би могъл да влезе в това общество, колкото много и да копнее да общува с три такива чудни девойки. И внезапно той се натъжи — много, — погледът и настроението му помръкнаха, тъй че не само Самюъл Грифитс, а и жена му, както и Майра забелязаха това. Да можеше да навлезе в този свят, да намери някакъв начин! Но от цялото семейство само Майра и никой друг не долови, че по всяка вероятност той е самотен и потиснат. Затова, когато всички наставаха, за да се върнат в голямата всекидневна (при което Самюъл Грифитс мъмреше Бела за навика й да кара цялото семейство да я чака), Майра беше тази, която се доближи до Клайд да му каже:

— Мисля, че след като поживеете тук, може би Ликъргъс ще ви хареса повече, отколкото сега. Има доста интересни места наоколо, където може да се отиде — езера, пък и Адирондакските планини са точно на север от града, на около седемдесет мили. А като дойде

лятото и отидем на езеро Грийнууд, сигурна съм, че татко и мама ще искат да идвате от време на време.

Тя в никакъв случай не беше сигурна, че ще е така, но при тези обстоятелства, и да е, и да не е, имаше желание да го каже на Клайд. И след това, понеже се почувства по-близък с нея, той говори повече с Майра, като обръщаше достатъчно внимание и на Бела, и на родителите им, докато към девет и половина изведнъж се почувства съвсем чужд и самотен, стана и каза, че е време да си върви, понеже трябва да става рано сутринта. Когато си тръгна, Самюъл Грифитс го изпрати до входната врата. Но понеже сега и той, както Майра преди него, почувства, че Клайд е доста приятен и въпреки това поради бедността си вероятно ще бъде пренебрегван занапред не само от семейството му, но и от самия него, каза най-сърдечно и както се надяваше, за негово утешение:

— Много е хубаво навън, нали? Но цялата красота на Уикейджи авеню не може да се види, докато не настъпи пролет. Обаче трябва да те поканим след няколко седмици. — Той погледна изпитателно нагоре към небето и подуши априлския въздух. — Тогава ще са нацъфтели всички дървета и цветя и ще можеш да видиш колко е хубаво. Лека нощ.

Той се усмихна и вложи много топла нотка в гласа си, а Клайд още веднъж реши, че каквото и да е отношението на Гилбърт Грифитс, бащата не е напълно безразличен към него.

XI

Дните се точеха и макар от Грифитсови да не идваше никаква вест, Клайд все още бе склонен да преувеличава значението на единственото посещение и да мечтае от време на време за възхитителни срещи с тези момичета и колко чудесно би било да има любов с едно от тях. Колко прекрасен е светът, в който се движат! Какъв разкош и омая, ако се сравнят със средата, в която се движи той. Дилърд! Рита! Глупости! Те не съществуваха за него. Искаше или този друг свят, или нищо, както му се струваше сега, и започна да страни колкото може повече от Дилърд — отношение, което постепенно съвсем отчужди този младеж, понеже виждаше в Клайд един сноб, какъвто той потенциално щеше да стане, само ако успееше да се докопа до това, което желаеше. Обаче, както Клайд започна постепенно да си дава сметка, времето минаваше, а него го оставяха да си работи и угнетен от всекидневието, оскъдната заплата и простите другари в отделението за декатиране, той започна да помисля не толкова да възобнови връзките си с Рита и Дилърд (сега не го привличаше дори и мисълта за тях), колкото да се откаже от авантюрата си тук и да се върне в Чикаго или да отиде в Ню Йорк, където беше сигурен, че ще може, ако се наложи, да постъпи в някой хотел. Но тогава, сякаш за да му възвърне смелостта и да съживи старите мечти, стана нещо, което го накара да си помисли, че положително започва да се издига в очите на Грифитсови — баща и син — независимо от това дали желаят да го приемат в обществото си, или не. Защото случи се така, че една събота през пролетта Самюъл Грифитс реши да направи пълен преглед на фабриката си, съпровождан от Джошуа Хуигъм. Когато към пладне стигна в отделението за декатиране, той се послиса, като видя за първи път Клайд по долна риза и панталони да захранва две сушилки, тъй като до това време племенникът му бе придобил необходимата сръчност „да захранва“, също както и „да празни“ И като си спомни колко спретнат и, общо взето, представителен се беше явил в дома му едва преди няколко седмици, безспорно се смути от контраста. Защото едно нещо,

което му бе направило впечатление у Клайд както в Чикаго, така и в собствения му дом тук, бе, че имаше стегнат и приятен външен вид. А той, почти толкова ревниво, колкото и син му, държеше не само на името, но и на общия вид, в който Грифитсови се представяха пред служещите в тази фабрика и пред обществото изобщо. А видял Клайд тук, при голямата му прилика с Гилбърт, да работи по фланелка без ръкави и панталони сред тези работници, това му напомни по-рязко от всеки друг път факта, че младежът е негов племенник и не бива да бъде принуждаван да се занимава и занапред с тази черна работа. Другите служещи можеше да си рекат, че шефът е прекалено безразличен към такава роднинска връзка.

Без да каже обаче нито дума на Хуигъм или някой друг, той изчака синът му да се върне в понеделник сутрин от разходка извън града, тогава го повика в кабинета си и му каза:

— В събота направих обиколка на фабриката и намерих младия Клайд все още долу в отделението за декатиране.

— Какво от това, татко? — отговори синът, озадачен защо ли на баща му е дошло наум тъкмо сега да заговори за Клайд по този особен начин. — И други хора преди него са работили там и нищо не им е станало.

— Всичко това е напълно вярно, но те не са били мои племенници. И не са толкова приличали на теб (забележка, която много ядоса Гилбърт). — Така не може, казвам ти. Не ми се вижда съвсем правилно и ме е страх, че надали се вижда правилно и на други хора тук, които забелязват колко много прилича на теб и знаят, че е твой братовчед и мой племенник. Не съм си давал сметка за това отначало, защото не бях слизал долу, но смятам, че не е разумно да го държим там повече и да го караме да върши тая работа. Така не може. Ще трябва да направим някаква промяна, да го преместим някъде другаде, където няма да има такъв вид.

Веждите му се свъсиха, челото се сбръчка. Впечатлението, което Клайд произвеждаше със старите си дрехи и капки пот на челото, не беше приятно.

— Аз ще ти кажа как стои работата, татко — настоя Гилбърт, който поради дълбоката си неприязън към Клайд държеше на всяка цена да го остави на същото място. — Не вярвам, че бих могъл сега да намеря подходяща служба за него някъде другаде… поне без да

преместя някой друг, който отдавна я заема и е положил много труд, докато я получи. Той не е имал досега никаква подготовка за нищо друго, освен това, което върши.

— Не знам, нито искам да знам всичко това — отвърна Грифитс старши, подразбрал, че син му малко ревнува и затова е склонен да бъде несправедлив спрямо Клайд. — Това не е място за него и аз не желая да остане там повече. Достатъчно е работил там. И не мога да позволя името на когото и да било от нашия род да значи нещо друго от това, което означава сега: сдържаност, способност, енергичност и здрав разум. Опасно е за фирмата. И всяко отстъпление от тези мерила е слабост. Разбираш ме, нали?

— Да. Напълно те разбирам, началство.

— Тогава прави, каквото ти казвам. Повикай Хуигъм и измислете на племенника някаква друга служба тука, но да не работи на парче, нито да е общ работник. Първата грешка е била, дето си го сложил там. Все ще се намери някакво местенце в едно от отделенията, където може да бъде направен началник на нещо такова, първи, втори или трети помощник на някого, където ще може да носи приличен костюм и да изглежда като някакво началство. А ако се наложи, дай му платен отпуск, докато му намериш подходящо място. Обаче искам да бъде назначен другаде. Между другото, колко му плащате сега?

— Около петнадесет, струва ми се — смирено отговори Гилбърт.

— Не е достатъчно, за да поддържа необходимия външен вид тук. По-добре ще е да му дадете двадесет и пет. То е повече, отколкото заслужава, знам, но какво да правим? Трябва да има достатъчно за преживяване, докато е тук, и отсега нататък бих предпочел да му плащаме толкова, вместо някой да си помисли, че не се отнасяме добре с него.

— Добре, добре, началство. Хайде, не се ядосвай за тези неща, моля ти се — съгласи се Гилбърт, забелязал раздразнението на баща си. — Вината не е само моя. Ти се съгласи отначало на това, когато го предложих, нали? Но струва ми се, че си прав. Остави го на мен. Аз ще му намеря прилично място.

Той веднага се разпореди да намерят Хуигъм, макар в същото време да мислеше как да нареди всичко, без да допусне Клайд да си въобрази, че сам той изобщо играе някаква роля в цялата работа — да

го накара да почувства, че всичко се върши като услуга за него, а не поради някакви негови лични достойнства.

Веднага щом се появи управителят, Гилбърт много дипломатично му обясни положението и Хуигъм си напрегна ума, започесва се по врата, после излезе и след малко се върна да каже, че единственото, което могъл да измисли, понеже на Клайд явно му липсвала техническа подготовка, било да го назначат помощник на господин Лигет, началник на пет големи шивални на пети етаж, който обаче оглавяваше и едно малко, но много специално, макар и в никой случай не техническо отделение, където беше необходим надзорът на отделна помощничка или помощник.

Това бе маркировъчното отделение — отделна стая в западния край на етажа с шивалните, където всеки ден се получаваха от кроячното отделение на по-горния етаж между седемдесет и пет и сто хиляди дузини нетропосани яки от най-различни модели и размери. Тука те се маркираха от бригада момичета според прикачените към тях бележки или указания. Единствената работа на помощник-надзирателя в това отделение, както Гилбърт добре знаеше, бе освен поддържането на реда и приличното държане, да бди процесът на маркирането да върви без прекъсвания. Също, след като седемдесет и петте до стоте хиляди дузини яки съответно се маркираха и предаваха на шивачките, които бяха в съседната по-голяма стая, да ги впише в специалния дневник. Също така да отбележи броя дузини, маркирани от всяка девойка, за да може да й се определят надниците според изработеното.

За тази цел там имаше малко писалище и различни дневници за разните размери и модели. Също бележките на кроячките, които маркировчиците сваляха от връзките с яки, се предаваха по десет и повече на този помощник-надзирател и той ги нанизваше на специални шишове. Всъщност то не беше нещо повече от дребна писарска служба, заемана в миналото от млади мъже или момичета, или старци и жени на средна възраст според нуждите на фабриката в момента.

Това, от което Хуигъм се опасяваше по отношение на Клайд и което не закъсня да изложи на Гилбърт веднага, бе, че поради своята неопитност и младост Клайд можеше отначало да не се покаже като достатъчно настойчив и взискателен началник на отделението, както изисква работата. Там работели само млади момичета, някои от които много привлекателни. Та дали щяло да бъде разумно да се сложи млад

мъж на негова възраст и с неговата външност сред толкова много момичета? Ако е влюбчив, което не би било чудно на тази възраст, би могло да се окаже твърде мек — недостатъчно строг. Момичетата щели да се възползват от слабостта му. Ако това излезе вярно, не би било възможно да го задържат там за дълго. Все пак имало такова свободно място и то било единственото в цялата фабрика за момента. Защо да не го пратят засега горе за опит? Може би скоро господин Лигет или сам той ще намерят нещо друго, или ще разберат дали Клайд подхожда за работата в маркировъчната. В такъв случай ще бъде лесно да го преместят.

И така, към три часа следобед същия този понеделник, Клайд бе повикан и накаран да чака около петнадесет минути (такъв беше методът на Гилбърт), след което го допуснаха пред строгата му персона.

— Е, как я карате там долу, където сте сега? — запита Гилбърт със студен, инквизиторски тон.

Клайд, който неизменно изпитваше угнетение, колчем се намираше близо до братовчед си, отговори с пресилена усмивка:

— Е, горе-долу все така, господин Грифитс. Не мога да се оплача. Доста добре. Струва ми се, научавам това-онова.

— Струва ви се?

— Е, зная, че съм научил някои неща, разбира се — добави Клайд и леко се изчерви, като изпита дълбоко в себе си остра неприязън, макар и да успя полуугодливо и полуизвинително да се усмихне.

— Виж, това е по-добре. Надали някой би могъл да работи там долу тъй дълго, както вие, и да не знае дали е научил нещо, или не. — След това, решил, че може би е твърде суров, Гилбърт леко промени тона си и добави: — Но не съм ви извикал заради това. Искам да поговоря с вас за друго. Кажете ми, били ли сте някога отговорен за някакви хора или никое друго лице, освен за самия себе си когато и да било досега?

— Струва ми се, че не съвсем ви разбирам — отговори Клайд, който, понеже беше малко нервен и разтревожен, не можа да схване въпроса съвсем точно.

— Искам да кажа, имали ли сте случай някакви хора да работят под ваше началство… да сте ръководили няколко души някъде в някой

отдел? Да сте били надзирател или помощник-надзирател, отговорен за нещо?

— Не, господине, никога — отговори Клайд, но беше тъй нервен, че почти заекваше. Защото тонът на Гилбърт беше много строг и студен, във висша степен високомерен. Но същевременно сега, когато разбра въпроса, схвана и какво криеше той в себе си. Въпреки суровостта на братовчеда му, лошото му държане към него, все пак можа да разбере, че неговите работодатели мислят да го направят надзирател — да сложат някого под негови заповеди. Сигурно! Веднага ушите му пламнаха, ръцете и корените на косата го засърбяха. — Но съм виждал как се прави това в клубове и хотели — добави той тозчас. — И мисля, че бих се справил, ако ми се даде възможност да се опитам. — Бузите му сега бяха алени, очите му — кристалночисти.

— Не е същото, не е същото — рязко му възрази Гилбърт. — Да виждаш как се прави и да го правиш, са две коренно различни неща. Човек без всякакъв опит може да си мисли много неща, но когато се стигне до практика, нищо не излиза. Обаче нашето предприятие е от тези, на които им трябват хора, които умеят.

Той загледа Клайд критично и подигравателно, а Клайд сметна, че трябва да е сгрешил с предположението, че ще направят нещо за него, и започна да се успокоява. Бузите му добиха отново обичайната си бледност, блясъкът в очите угасна.

— Да, господине, струва ми се, че и това е вярно — забеляза той.

— Но няма защо да ви се струва в този случай, — настоя Гилбърт. — Вие го знаете. Там е бедата с хората, които не знаят. На тях винаги им се струва.

Истината беше там, че Гилбърт беше ужасно ядосан от мисълта, че трябва да направи място на братовчед си, макар той да не беше сторил нищо да го заслужи, и затова едва можеше да прикрие жлъчността, промъкнала се в настроението му.

— Зная, че сте прав — рече Клайд примирително, понеже все още се надяваше на това намекнато повишение.

— Е, работата е там — продължи Гилбърт, — че аз можех да ви сложа в счетоводството на предприятието в началото, когато дойдохте, ако имахте необходимия за това багаж. — Изразът „необходимия багаж“ стресна Клайд и го хвърли в ужас, защото само смътно долови значението му. — Но при нашето положени трябваше да направим

каквото можем — продължи небрежно Гилбърт. — Ние знаехме, че долу в сутерена не е много приятно, обаче на времето не можехме да направим нещо повече. — Той потрака с пръсти по писалището си. — Поводът да ви извикам тук днес е следният. Искам да поговоря с вас за временната ваканция, която се откри в едно от отделенията горе, и ние се чудим (баща ми и аз) дали бихте могли да я запълните. — Настроението, на Клайд удивително се повдигна. — И баща ми, и аз — продължи Гилбърт — все си мислим от известно време, че бихме искали да направим нещичко за вас, но, както казах, това, че ви липсва каквато и да било практическа подготовка, прави задачата много трудна. Вие нямате нито търговско, нито някакво професионално образование и това прави трудността двойно по-голяма. — Той замълча достатъчно дълго, за да позволи на Клайд да вникне в смисъла на казаното, да събуди у него чувството, че е натрапник и нищо друго. — Все пак — додаде той след малко — понеже сме сметнали за уместно да ви извикаме тук, решихме да ви изпробваме на по-добра служба от досегашната. Не първи да ви оставим там долу за неопределено време. Сега нека ви кажа нещичко за това, което имам пред вид… — И се залови да обяснява естеството на работата на пети етаж.

След известно време бе повикан Хуигъм и когато се яви и отговори на поздрава на Клайд, Гилбърт му каза:

— Хуигъм, току-що разказах на моя братовчед за разговора ни тая сутрин и какво съм ви съобщил за нашия план да го опитаме като началник на това отделение. Тъй че много ще ви бъда задължен, ако го заведете горе при господин Лигет и сам той или някой друг му обясни естеството на работата там. — Гилбърт се обърна към писалището си. — След това можете да го изпратите обратно при мен — добави той, — искам да поговоря още с него.

С тези думи Гилбърт се изправи и отпрати двамата с важен вид, а Хуигъм, все още малко неуверен в този опит, но много заинтересуван да се хареса на Клайд, понеже не се знаеше какъв може да стане, го поведе към етажа на господин Лигет. И там сред оглушително бръмчене на машини Клайд бе заведен в най-западния край на сградата, в много по-малко помещение, отделено от общата зала само с ниска преграда. Тук около двадесет и пет момичета и техните помощнички с кошници явно полагаха крайни усилия да се справят с

непрекъснатия поток връзки с нетропосани яки, който се изливаше по няколко улея от горния етаж.

Веднага след като бе представен на господин Лигет, го заведоха при малко, оградено с перила писалище, където седеше ниско пълно момиче на около неговата възраст и не много привлекателно, което се изправи при приближаването им.

— Това е госпожица Тод — заговори Хуигъм. — Тя се занимава с тая работа от десетина дена, замества отсъстващата госпожа Анджиър. Сега искам от вас, госпожице Тод, да обясните на господин Грифитс колкото може по-бързо и по-ясно какво вършите вие тук. А после, по-късно, когато той дойде тук, да следите работата му, докато разбере какво точно се иска от него и започне да го върши сам. Нали ще го направите?

— Разбира се, господин Хуигъм, с голямо удоволствие — съгласи се госпожица Тод и веднага се залови да вади тефтери и да показва на Клайд как се завеждат постъпилите и обработените количества яки, а сетне и как се извършва маркирането — как носачките взимат трупащите се отгоре връзки от улеите, разпределят ги по равно според нуждите на маркировачките и как след това други носачки ги отнасят с кошове на шивачките отвъд. И Клайд, много заинтересуван, реши, че може да върши тази работа, само че се чувстваше много странно в това отделение сред толкова жени. Имаше толкова много, много жени — стотици, — проточили се в редици между белите стени и белите колони чак до източния край на сградата. А през високите от пода до тавана прозорци се лееха потоци светлина. Не всички тези момичета бяха хубави. Той ги поглеждаше с крайчеца на окото, докато първо госпожица Тод, а сетне Хуигъм и дори Лигет се стараеха да му обяснят отделни подробности.

— Важното е — подчерта след известно време Хуигъм — да не се допусне грешка в броя на хилядите дузини яки, които постъпват и се маркират тук, а също да няма забавяне в маркирането им и предаването им на шивачките. Също да се водят точно сметките за работата на тия момичета, за да няма грешки при изчисляването на надниците.

Най-после Клайд схвана какво се иска от него, и условията, при които ще трябва да работи, и го каза. Беше много неспокоен, но реши, че щом това момиче може да върши работата, ще може и той. А

понеже Лигет и Хуигъм, повлияни от роднинството му с Гилбърт, проявяваха особена любезност и продължаваха да се бавят и да го уверяват, че няма нещо, с което не би могъл да се справи, мина доста време, докато се върне с Хуигъм при Гилбърт, който, щом го видя, веднага попита:

— Е, какъв е вашият отговор? Да или не? Вярвате ли, че ще можете да се справите, или не?

— Сигурен съм, че ще мога — отговори Клайд с много голяма за него смелост и все пак с вътрешното чувство, че може и да не сполучи, освен ако съдбата се покаже благосклонна към него и сега. Трябваше да се имат предвид толкова много неща… разположението на тези над него и около него, а дали те винаги ще бъдат благоприятно настроени?

— Добре тогава. Поседнете за малко — продължи Гилбърт. — Искам да поговоря с вас още във връзка с тая служба горе. Изглежда ви лесна, нали?

— Не. Не мога да кажа, че ми изглежда съвсем лесна — отговори Клайд напрегнато и малко пребледнял, защото поради неопитността си смяташе, че тази служба е рядък случай за него и за да я задържи, ще му трябва цялото му умение и смелост. — Но въпреки това смятам, че ще се справя. Всъщност съм сигурен, че ще мога и искам да се опитам.

— Виж, това звучи малко по-добре — забеляза отривисто и по-снизходително Гилбърт. — И искам да ви кажа още нещо за тая служба. Не вярвам да ви е идвало наум, че тук има етаж с толкова много жени, а?

— Не, не съм помислял такова нещо — отговори Клайд. — Знаех, че има жени някъде в сградата, но не знаех точно къде.

— Така — продължи Гилбърт. — Тая фабрика фактически се обслужва от жени, от сутерена до тавана. Мога да кажа, че в производствения отдел се падат по десет жени на всеки мъж. Затова трябва да бъдем сигурни в нравствените и религиозните качества на всеки, комуто поверяваме някаква отговорност във фабриката. Ако не бяхте наш роднина и ако не смятахме, че поради това знаем нещичко за вас, нямаше и да помислим да ви сложим там горе или където и да било във фабриката като старши над някой друг, докато не ви проучим. Не смятайте обаче, че поради родството ви с нас няма да държим строга сметка за всичко, което става горе, както и за вашето поведение.

Ще държим дори повече именно защото сте наш роднина. Разбирате ме, нали? А защо? Заради значението, което има името Грифитс тук!

— Да, господин Грифитс — отговори Клайд.

— Много добре — продължи Гилбърт. — Преди да сложим някого на някакво отговорно място, трябва да бъдем напълно сигурни, че той ще се държи винаги като джентълмен, че винаги ще бъде почтен спрямо жените, които работят тук. Ако някой млад мъж или дори старец постъпи някога при нас и си въобрази, че понеже тук има жени, ще му бъде позволено да се закача и да пренебрегва работата си, да върти любов или да се държи грубо, този човек е обречен да не остане при нас много дълго. Мъжете и жените, които работят при нас, трябва да разберат, че на първо и последно място и винаги са наши служещи, и тази мисъл не бива да се забравя дори на улицата. И не го ли спазват, чуем ли нещо за тях, свършено е с този мъж или жена, поне що се отнася до нас. Такива не ни трябват, такива ние не щем. А скъсаме ли с тях веднъж, скъсваме завинаги.

Той замълча и загледа Клайд, сякаш искаше да каже: „Надявам се, че съм го казал достатъчно ясно. И това, че не желаем никакви неприятности във връзка с вас.“

А Клайд отговори:

— Да, разбирам. Мисля, че това е правилно. Всъщност зная, че така би следвало да бъде.

— И трябва да бъде — добави Гилбърт.

— И трябва да бъде — повтори като ехо Клайд.

В същото време се чудеше дали наистина е така, както го каза Гилбърт. Не беше ли чувал вече да се говори за фабричните работнички доста пренебрежително? Все пак съзнателно в този момент не мислеше за възможността за някаква връзка между него и никое от тези момичета горе. В сегашното си състояние смяташе, че поради неговия прекомерен интерес към момичетата би било по-добре да няма нищо общо с тях, никога да не завързва разговор с никое от тях, да се държи студено и на разстояние, така както Гилбърт се държи с него. Трябва да бъде така, ако желае да запази мястото си тук. А сега беше твърдо решил да го запази и да се държи винаги така, както го иска братовчед му.

— Добре, в такъв случай бих искал да знам — продължи Гилбърт, сякаш за да допълни мислите на Клайд в това отношение, —

ако се реша да ви назнача в това отделение дори временно, мога ли да бъда сигурен, че ще съумеете да се владеете, ще си гледате съвестно работата и няма да ви се завърти главата, нито ще ви смущава положението, че работите сред толкова много жени?

— Да, господин Грифитс, уверен съм, че можете — отговори Клайд под силното впечатление от кратко и ясно изложеното условие на братовчед му, макар след случая с Рита и да се съмняваше малко в себе си.

— Ако не мога да бъда сигурен, сега му е времето да ми го кажете — настоя Гилбърт. — По кръв сте член от нашето семейство. А на наша служба тук, особено на такава длъжност, ще бъдете наш представител. Ние не можем да си позволим да се случи тук някога нещо във връзка с вас, което да ви покаже в лоша светлина. Затова искам да бъдете нащрек и отсега нататък да обмисляте всяка своя постъпка. Не бива да ви се случи и най-малката дреболия, която някой би могъл да изтълкува неблагоприятно. Разбирате ме, нали?

— Да, господин Грифитс — обеща най-тържествено Клайд. — Разбирам това. Ще се държа прилично или ще бъда изхвърлен. — И в този миг сериозно вярваше, че би могъл и ще може. Многото жени му се виждаха твърде далечни и без значение за него.

— Прекрасно. Вижте, ще ви кажа какво друго искам да направите. Искам да не се връщате на работа, а да си отидете и хубавичко да си помислите за всичко това довечера. А утре сутрин, ако не си промените решението, елате във фабриката и вървете да работите горе. Заплатата ви отсега нататък ще бъде двадесет и пет долара седмично и искам да се обличате добре и спретнато, тъй че да служите за пример на другите началници на отделения.

Той стана, студен и затворен, обаче Клайд, много обнадежден и окрилен от неочакваното повишение в заплатата, както и от предупреждението да се облича добре, се чувстваше тъй благодарен на братовчед си, че копнееше да се сближи с него. Разбира се, Гилбърт бе студен, суров и надменен, но все пак не съвсем безразличен към него, а чичо му също, иначе нямаше да решат да направят всичко това за него, и то така скоро. И ако някога успееше да се сприятели с него, да спечели благоволението му, до какво ли завидно положение би могъл да стигне, какви ли финансови и обществени почести би могъл да извоюва?

Така въодушевен бе той в този миг, че изскочи от голямата фабрика със самодоволен вид, твърдо решил между другото, че отсега нататък, каквото и да става като изпитание за самия него в живота и работата, ще бъде точно такъв, какъвто чичо му и братовчед му явно искат да бъде: хладен, дори студен, ако се наложи — неумолим по отношение на тези жени или момичета в отделението. Никакво общуване занапред с Дилърд или Рита, или някой друг от този род, поне засега.

XII

Какво нещо бе да получаваш двадесет и пет долара на седмица! Да бъдеш началник на отделение, където работят двадесет и пет момичета! Да ходиш пак с хубав костюм! Да седиш на чиновническо бюро в ъгъл, откъдето се открива прекрасна гледка към реката, и да чувстваш, че най-после, след два месеца черна работа в отделението и сутерена, представляваш нещо в това огромно предприятие! И ето че поради роднинските му връзки и новата висока служба и Хуигъм, и Лигет току се навъртат около него със съвети и дружески бележки. А някои от началниците на други отделения, включително двама-трима от канцеларията — един финансов ревизор и един агент по рекламата — от време на време се спират на минаване да го поздравят. Сега, след като беше достатъчно добре усвоил подробностите на работата си, можеше вече да си позволи от време на време да поразгледа едно-друго, да се поинтересува от фабриката като цяло, от производствените процеси и снабдяването, например откъде идват огромните количества ленен и памучен плат, как го кроят в огромното кроячно отделение, където работят стотици опитни кроячи с много високи заплати; от това, че има специално бюро за набиране на работна ръка, фабричен лекар, фабрична болница, специален стол в главната сграда, където могат да се хранят чиновниците (и никой друг), и че той, понеже е назначен за началник на отделение, може сега да обядва с другите служещи в този специален ресторант, стига да пожелае и да си го позволи. Скоро научи също, че на няколко мили от Ликъргъс, на брега на Мохок, близо до селището Ван Труп, има извънградски клуб на фабричните служещи, в който членуват повечето началници на отделения в разните фабрики наоколо, но — уви! — както също научи, фирмата „Грифитс и сие“ не гледа много благосклонно на общуването на техните служители със служителите от другите дружества и поради това много малко от тях посещават клуба! И все пак, понеже е сродник на семейството, както веднъж му подчерта Лигет, при желание вероятно би могъл да стане член… Но Клайд реши, че поради строгите предупреждения на Гилбърт, както и кръвното му родство с това важно

семейство, за него ще е по-добре да се държи колкото може по-настрана. Ето защо той се усмихваше и се държеше по възможност по-любезно с всички, но въпреки това, за да избегне Дилърд и други като него, при все че беше много по-самотен, отколкото би могъл да бъде, в повечето случаи седеше у дома си или обикаляше площадите на Ликъргъс и на близките градове в съботните и неделните следобеди, а понеже мислеше, че може да се хареса на чичо си и братовчед си и да се издигне в техните очи, започна дори да посещава една от презвитерианските църкви — Втората или „Църквата от Главната улица“, в която понякога, както бе вече чул, ходели самите Грифитсови. Нито веднъж обаче не можа да ги срещне там, понеже от юни до септември те прекарваха съботните и неделните дни на езерото Грийнууд, където отиваше по-голямата част от висшето общество на този край.

Всъщност през лятото животът в Ликъргъс, поне що се отнася до обществото, бе много скучен. Нищо особено не се случваше в града през тези месеци, макар преди това, през май, да бе имало различни събития във връзка с Грифитсови и техните приятели, за които Клайд бе чел или дори наблюдавал отдалече — абитуриентски прием и бал в училище „Снедекър“, градинско увеселение в дома на Грифитс, за което над част от моравата бе опънат раиран сенник, а по дърветата накачени книжни фенери. Клайд откри увеселението съвсем случайно една вечер, когато бродеше самичък из града. Това увеселение събуди у него любопитство и много жадни мисли във връзка с това семейство, високото му положение и неговото родство с него. Но след като го бяха настанили достатъчно добре на дребна, много тежка длъжност, Грифитсови престанаха да мислят за него. Той не беше зле и може би щяха пак да го поканят някой ден по-нататък.

После, след известно време, прочете в ликъргъския вестник „Стар“, че на двадесети юни ще се състои годишният междуградски автомобилен парад на цветята и конкурс на градовете Фонда, Гловърсвил, Амстердам и Скинектъди, който тази година ще бъде в Ликъргъс и който ще е последното значително светско събитие, както го наричаше „Стар“, преди ежегодното преселение към езерата и планините на всички, които имаха възможност да отидат по такива места. И имената на Бела, Бъртин и Сондра, да не говорим за Гилбърт, бяха между състезателите, които ще защитават неопетненото име на

Ликъргъс. А понеже това се падна в събота следобед, Клайд, облечен с най-хубавите си дрехи, но все пак с желанието да остане незабелязан между обикновените зрители, можа да види още веднъж девойката, която така го плени от пръв поглед: тя плаваше сред поток от бели рози и движеше ладията си с весло, покрито с жълти нарциси — това беше някаква изобразена с цветя, индианска легенда, свързана с реката Мохок. Черната коса на Сондра бе украсена по индиански с втъкнато жълто перо и тя бе достатъчно очарователна не само да грабне първата награда, но и да грабне отново сърцето на Клайд. Колко прекрасно бе да принадлежи човек към този кръг!

На същия парад видя и Гилбърт Грифитс, придружен от много хубава девойка, да шофира един от четирите макета, представляващи годишните времена. Гилбърт караше колата, която олицетворяваше зимата, и девойката до него — момиче от висшето общество — бе загърната с хермелини и заобиколена отвред с бели рози вместо сняг. Веднага след тях идваше друг макет, който представяше Бела Грифитс като пролет, забулена с въздушни одежди, приседнала до водопад от тъмни теменуги. Ефектът бе поразителен и събуди у Клайд копнежи за любов, младост и романтика, които бяха чаровни и все пак мъчителни за него. Може би в края на краищата не е трябвало да скъсва с Рита.

Междувременно той си живееше както преди, само че по-нашироко, поне както си мислеше. Защото първото, което му дойде наум веднага след като му повишиха заплатата, бе, че ще е по-добре да напусне пансиона на госпожа Къли и да си намери по-хубава стая в някой частен дом, макар и на по-неудобно за него място, но на по-хубава улица. Това щеше окончателно да прекъсне връзката му с Дилърд. А сега, понеже чичо му го беше повишил, някой изпратен от него или от Гилбърт би могъл да се отбие да го види за нещо. И какво щеше да си помисли такъв човек, ако го намереше в малка стаичка като сегашната?

Затова десет дена след повишаването и благодарение на известното име, което носеше, той има възможност да си осигури стая в една от по-хубавите къщи на една от по-хубавите улици — Джеферсън авеню, успоредна на Уикейджи авеню, но през няколко пресечки. Беше домът на вдовица, чийто мъж бил управител на фабрика и която даваше под наем две стаи без пансион, за да може да поддържа тази къща, понеже това надвишаваше възможностите на

жена с нейното положение в Ликъргъс. А тъй като отдавна живееше в града и беше чувала много за семейство Грифитс, госпожа Пейтън обърна внимание не само на името, но и на приликата на Клайд с Гилбърт. И понеже това, също както и общият му външен вид, дълбоко я заинтересува, тя веднага му предложи извънредно хубава стая само за пет долара седмично и той веднага прие.

Във връзка с работата във фабриката обаче и въпреки факта, че беше взел такива смели решения по отношение на подведомствените му работнички, все пак невинаги успяваше да задържа мислите си само върху механическите подробности на всекидневните си задължения или да не мисли за окръжаващите го момичета, тъй като поне няколко от тях бяха привлекателни. Защото беше лято, краят на юни. И в цялата фабрика, особено към два, три или четири следобед, когато безкрайното еднообразие на работата като че ли втръсваше на всички, някакво безразличие доста близко до отмалялост, в някои случаи дори чувственост, завладяваше цялото предприятие. Имаше толкова много, жени и момичета от най-различен тип и с най-различен темперамент. Тук те бяха тъй далече от мъже и леки удоволствия в каквато и да било форма, всъщност съвсем сами с него. Пък и въздухът в помещението бе винаги тежък, изтощаващ, а през многото прозорци, стигащи от пода до тавана, се виждаше Мохок как тече, набраздена от дребни вълнички, с брегове, покрити с губера на зелена трева и на места засенени от дървета. Той винаги като че ли подсещаше за наслада, която човек би могъл да намери, ако броди край реката. А понеже работата на тези момичета бе тъй механична, че позволяваше мислите им да се реят от едно удоволствие към друго, в повечето случаи умът им се занимаваше със самите тях и какво биха правили, ако не бяха обвързани с работните си задължения.

И понеже бяха тъй жизнени и темпераментни, бяха предразположени да спират вниманието си върху най-близкия обект. А тъй като Клайд беше почти винаги единственият мъж в помещението (при това облечен тези дни с най-хубавите си дрехи), бяха склонни да мислят за него. Въображението им наистина беше пълно с най-фантастични представи за личните му отношения с Грифитсови и други като тях, за това къде живее и как и какви ли момичета биха могли да го интересуват. А той, на свой ред, когато не се притесняваше твърде много от това, което му беше казал Гилбърт Грифитс, беше

склонен да мисли за тях, особено за някои, и мислите му граничеха с еротичното. Защото въпреки желанието на дружество „Грифитс“ и въпреки отхвърлената Рита (а може би именно поради нея), той започваше да харесва три момичета. Бяха момичета, които не страдаха от верски предразсъдъци, не се отказваха от удоволствия — това трио — и смятаха, че Клайд е много хубав! Руза Никофорич, американка от руско потекло, едра, руса и похотлива, с влажни очи, дебел чип нос и закръглена брадичка, чувстваше голямо влечение към него. Само че поради начина, по който той се носеше, много рядко се осмеляваше да си го признае. Защото на нея, с неговата тъй гладко вчесана коса, по светла раирана риза със запретнати до лактите ръкави в това горещо време, той й се виждаше почти прекалено прекрасен, за да бъде реален. Тя се възхищаваше от лъснатите му кафяви обувки, черния колан с блестяща тока и свободната, вързана на фльонга връзка.

Имаше още Марта Бордалу, здраво сложена и жива канадска французойка с изящна, макар и закръглена фигура и хубави глезени, червеникавозлатиста коса и зеленикавосини очи, с пълнички розови бузи и също тъй пълнички, но малки ръце. Проста и безпътна, тя виждаше в Клайд мъж, когото, стига той да пожелае, би приела дори и само за час, и то с най-голяма радост. Същевременно, понеже имаше хищен котешки нрав, тя мразеше всички и всеки, който си позволяваше дори да се опита да го заинтересува и поради това презираше Руза. Защото, както забелязваше Марта, Руза се мъчеше да побутне или да се попритисне до Клайд, колчем се озовеше достатъчно близо до нея. Но и самата тя се стремеше с всяка известна на нея хитрина — оставяше блузката си разкопчана така, че да се виждат белите й гърди, кокетно вдигаше полата си до над прасците, когато работеше, оставяше пълните си закръглени ръце голи до раменета — да му покаже, че поне физически заслужава да й отдели малко време. И му хвърляше лукави морни погледи, когато той беше наблизо, което накара Руза да възкликне един ден: „Тая френска котка! Трябвало той да я погледне!“ И заради Клайд изпита страстно желание да я удари!

А третата беше топчестата, но весела Флора Брант, типична американка от долната класа, с груби и все пак привлекателни черти, черна коса, влажни черни очи с гъсти мигли, чип нос, пълни и чувствени хубави устни и яка, но все пак изящна снага; тя из ден в ден, известно време след като Клайд дойде там, непрекъснато го

заглеждаше, сякаш искаше да каже: „Как! Не ме ли намираш хубава?“ Или с поглед, който казваше: „Как можеш все още да не ми обръщаш внимание? Има сума мъже, които биха се радвали да имат твоя късмет, от мен да го знаеш!“

И във връзка с тези три след време му дойде наум, че понеже са така различни от другите, по-прости, както смяташе, не толкова предпазливи, не държат толкова много на общоприетите ограничения при избора на приятели, би могъл, и то без да го открие никой, да си поиграе с една или друга от тях (или с трите подред, ако в края на краищата му бъдат дотолкова интересни) и всичко да си остане в тайна, особено ако предварително се погрижи да им внуши, че е достатъчно снизхождение да ги забележи изобщо. Положително, ако можеше да съди по поведението им, те на драго сърце биха го възнаградили и биха му позволили да прави с тях всичко някъде, без да държат сметка след това, в случай че реши да ги изостави, понеже трябва да запази службата си тук. Въпреки всичко, тъй като беше дал дума на Гилбърт Грифитс, засега все още нямаше намерение да я наруши. Това бяха само мисли, пораждани от време на време от едно положение крайно трудно за него. По природа той лесно и често се влияеше дълбоко от химията на любовта и формулата на красотата. Много трудно устояваше на влечението, да не кажем зова на пола. А постъпките и авансите на всяка от трите девойки ред по ред го изкушаваха, особено през тези топли и морни дни, когато нямаше нито къде да отиде, нито поне душа, с която да общува. Понякога не можеше да устои да не се доближи точно до тези момичета, които си бяха поставили за цел да го съблазнят, при все че въпреки техните погледи и побутвания, невинаги много сполучливо прикрити, оставаше отчужден и се показваше безразличен, което бе голямо постижение за него.

Но тъкмо по това време изведнъж се натрупаха много поръчки, което налагаше, както му казаха и Хуигъм, и Лигет, да вземе няколко допълнителни „стажантки“, съгласни да работят за много ниската редовна плата на парче, докато усвоят техниката, и тогава, разбира се, ще могат да печелят повече. Имаше много момичета, които питаха за работа в бюрото за наемане в главното управление на партера. В периоди на затишие там направо отказваха на всички или закачваха табелка „Работнички не се търсят“.

Тъй като Клайд бе сравнително нов на тази служба и никога досега не беше нито наемал, нито уволнявал някого, Хуигъм и Лигет решиха помежду си, че Лигет, който също търсеше допълнителни шивачки, ще проверява всички работнички, изпращани горе от бюрото. Ако открие такива, които имат данни да станат добри маркировачки, ще ги завежда при Клайд с предложение да ги изпробва. Но преди още да бе довел някоя при него, Лигет много грижливо му обясни, че по отношение на това временно наемане и уволняване има установена система. У нови работнички, колкото добре и да се справят, не бива да се създава чувството, че са постигнали нещо повече от средни изисквания, докато възможностите им не бъдат щателно изпитани. Това пречело на правилното им развитие като работнички на парче, спъвало достигането на най-голяма продукция за отделна работничка. По този начин също така човек можел да назначи толкова момичета, колкото са необходими за даден момент, а сетне, когато усилният период мине, пак с лека ръка да ги уволни, освен ако случайно между новите се намери някоя много сръчна. В такъв случай било винаги препоръчително да се помъчиш да задържиш такова момиче, било като уволниш някое по-мудно, било като преместиш някое в друг отдел, за да отвориш място за свежа кръв и нови сили.

На другия ден, след като бе обявено, че се търсят работнички, по различно време се появиха четири момичета, всеки път водени от Лигет, който казваше пред тях на Клайд:

— Ето едно момиче, което може би ще стане за вашето отделение. Казва се госпожица Тиндъл. Бихте могли да я изпробвате. — Или: — Бихте могли да проверите дали това момиче ще може да върши работа при вас.

И след като ги разпитваше къде са работили преди, от какъв характер е трудовият им опит и дали живеят в Ликъргъс с родителите си, или сами (фабриката, не беше много благосклонна към самотни момичета), Клайд им обясняваше в какво се състои работата и как се заплаща, и повикваше госпожица Тод; тя на свой ред ги отвеждаше в стаята за почивка, където имаше шкафчета за горните им дрехи, а сетне при една от масите, за да им бъде показан самият работен процес. По-нататък госпожица Тод и Клайд имаха задачата да проследят как напредват новите работнички и дали има смисъл да ги задържат, или не.

Дотогава с изключение на трите, които определено го привличаха, Клайд нямаше много благоприятно впечатление от този тип момичета, каквито служеха във фабриката. В по-голямата си част, както му се струваше, те бяха недодялани и ограничени и Клайд си мислеше, че сигурно би могло да се вземат на работа и по-хубавички. Защо не? Нима нямаше хубави момичета сред фабричния свят на Ликъргъс? Толкова много от сегашните работнички, както ги виждаше, имаха месести ръце, широки лица, дебели крака и глезени. Много от тях дори говореха с акцент, понеже бяха полякини или деца на поляци и живееха в бедняшкия квартал на север от фабриката. И целта на всичките бе да си хванат някое „момче“, за да ходят с него на танци и така нататък. Той забеляза също така, че американките, които работеха тук, са от съвършено друг тип — сякаш бяха от друго тесто: по-слаби, по-нервни и повечето свадливи, а общо взето, затворени поради расови, нравствени и религиозни предразсъдъци, които, изглежда, не им позволяваха да общуват с другите момичета, нито с някого от мъжете.

Но между временните и доведените при него за проба работнички през този и няколко следващи дни най-после една му се видя по-интересна от всички, които бе срещал тук досега. Беше, както той реши от пръв поглед, по-интересна и приятна — по-одухотворена — и макар да имаше по-изящна фигура, явно не отстъпваше на другите по физическа сила. Всъщност, когато я видя за пръв път, реши, че тя притежава чар, какъвто няма никоя друга в отделението; някаква вглъбеност и неувереност се съчетаваха със своеобразна самонадеяна смелост и решителност, с които веднага изпъкваше като личност, надарена с воля и голяма доза убеждения. Въпреки това самата тя каза, че нямала опит в този вид работа и не била никак сигурна дали ще се окаже полезна тук, или където да било другаде.

Казваше се Робърта Олдън и както веднага обясни, работила по-рано в малка фабрика за трикотаж в градчето Трипетс Милз петдесет мили северно от Ликъргъс. Носеше кафява шапчица, която нямаше много нов вид и беше нахлупена ниско над хубавото малко личице с правилни черти и обкръжено от блестящ ореол светлокестенява коса. Робърта имаше бистри сиво-сини очи, беше облечена с простичко костюмче, а обувките й бяха доста поизносени и с дебели подметки. Изглеждаше практична и сериозна, но наред с това тъй жива, чиста и

изпълнена с желание да се научи, с надежда и енергия, че Клайд, както и Лигет, говорил с нея пръв, бяха веднага очаровани. Несъмнено тя стоеше по-високо от средното равнище на момичетата в това отделение. И Клайд неволно й се чудеше, докато говореше с нея, защото изглеждаше така напрегната и донякъде разтревожена за изхода на този разговор, сякаш това бе много важна крачка за нея.

Тя обясни, че досега е живяла при родителите си, близо до градчето Билц, но сега била при познати тук. Говореше тъй искрено и просто, че Клайд бе много трогнат и поради това искаше да й помогне. Същевременно се чудеше дали тя наистина не стои по-високо от този вид работа, който се мъчи да получи. Очите й бяха така големи и сини, и умни, а устните, нослето, ушите и ръцете тъй малки и хубави!

— В такъв случай, ако останете на работа тук, ще живеете в Ликъргъс? — попита той не за друго, а за да продължи разговора.

— Да — отговори девойката, като го гледаше открито право в очите.

— Та… как се казвахте? — Клайд отвори бележник.

— Робърта Олдън.

— А тукашният ви адрес?

— Тейлър стрийт двеста двадесет и осем.

— Аз дори не зная къде е това — каза Клайд, защото му харесваше да приказва с нея. — Не съм много отдавна тук, знаете. — Стана му чудно защо се е отпуснал тъй скоро да й разказва толкова неща за себе си. После добави: — Не знам дали господин Лигет ви е обяснил всичко за работата тук. Но то е работа на парче, маркиране на яки. Ще ви покажа, ако дойдете ей тук. — И я заведе при една от близките маси с маркировачки.

След като я остави да понаблюдава работата и без да повика госпожица Тод, той взе една от яките и започна да й обяснява всичко, което бяха обяснили преди това на него.

В същото време поради съсредоточеността, с която наблюдаваше него и движенията на ръцете му, сериозността, с която, изглежда, попиваше всяка негова дума, Клайд се почувства малко неспокоен и смутен. Имаше нещо много изпитателно и задълбочено в погледа й. След като й обясни още веднъж по колко се плаща за една връзка яки, колко много изкарват едни и колко малко — други, и тя каза, че би искала да се опита, той повика госпожица Тод, която я заведе в

гардеробната да остави жакета и шапката си. След малко я видя да се връща; мека светла коса обкръжаваше челото й, бузите бяха леко порумeнели, очите гледаха будно и сериозно. После я видя да засуква по съвета на госпожица Тод ръкавите си и да разголва до лакът две хубави ръце. Така тя се залови за работа и по движенията й Клайд долови, че ще бъде и бърза, и сръчна. Защото, изглежда, искаше на всяка цена да получи и да задържи това място.

След като девойката поработи известно време, Клайд се доближи до нея и я загледа как взима и маркира струпаните пред нея яки и ги хвърля настрана. Правеше му впечатление и бързината, и безпогрешността, с които го правеше. И тогава, понеже тя за миг се обърна и го изгледа с наивен, но весел и смел поглед, той, много доволен, й отвърна също с усмивка.

— Ей, май че ще се справяте добре — реши се да забележи той, понеже наистина му се струваше, че ще се справя.

В същия миг, само за една секунда, тя се обърна и пак му се усмихна. И Клайд неволно изпита тръпка на вълнение. Беше я харесал от първия момент, но поради своето положение тук, разбира се, както го реши сега, а също и поради обещанието, дадено на Гилбърт, трябваше да внимава и да не става интимен с никоя от работничките в това отделение — дори и с едно момиче тъй очарователно, както това. Не биваше. Беше се пазил по отношение на другите, трябваше да се пази и по отношение на Робърта — нещо, което му се виждаше малко странно, защото тя силно го привличаше. Беше така хубава и сладка! И все пак бе работничка, спомни си той сега, момиче от фабриката, както би казал Гилбърт, и той бе неин началник. Но тя наистина беше тъй хубава и сладка!

Клайд веднага продължи към други момичета, приети същия ден, и най-после се спря при госпожица Тод и я помоли по-скоро да съобщи как се справя с работата госпожица Олдън: искал да знае.

Но още в момента, когато беше заговорил на Робърта и тя му бе отговорила с усмивка, Руза Никофорич, която работеше две маси по-нататък, побутна съседката си и без някой да забележи, първо намигна, а сетне посочи с леко кимване Клайд и Робърта. Искаше приятелката й да ги понаблюдава. А след като Клайд се отдалечи и Робърта заработи, както преди, тя се наведе и прошепна:

— Вече й каза, че ще се справя с работата. — После повдигна вежди и сви устни.

Приятелката й отговори тъй тихо, че никой не можеше да я чуе:

— Много бърза, а? Пък досега като че ли не забелязваше никоя от нас.

Двете се изгледаха с многозначителна усмивка, уязвени от избора му. Руза Никофорич гореше от ревност.

XIII

Причините едно момиче от типа на Робърта да търси работа при „Грифитс и сие“, и то такава работа, имат известно значение. Защото почти по същия начин, както и Клайд, тя беше горчиво разочарована от своето семейство и личния си живот. Робърта беше дъщеря на Тайтъс Олдън, земеделски стопанин в околностите на малко градче в окръга Мимико, петдесетина мили северно от Ликъргъс. И от ранна младост не беше видяла нищо друго, освен немотия. Баща й, най-малкият от тримата синове на Ифрейм Олдън, предишния собственик на стопанството, бе такъв несретник, че на четиридесет и осем години все още живееше в къщата, която била стара и се нуждаела от поправка по времето, когато му била завещана от бащата, а сега бе на границата на пълното разрушение. Самата сграда, по начало очарователен пример на прекрасния вкус, създал възхитителните къщурки с островърхи покриви, които красят улиците на всяко средно градче в Нова Англия, бе така западнала поради олющената боя, изтъркалите се шинди и липсващите плочи в старата пътечка, виеща се от портата до входната врата, че представляваше много печална гледка, сякаш кашляше и казваше: „Да, да, вижте на какъв хал съм.“

Вътрешността на къщата съответстваше на външния й вид. Дъските на пода и стълбите бяха разковани и от време на време скърцаха по най-зловещ начин. На някои прозорци имаше щори, на други нямаше. Мебели от по-стари и по-нови времена, но всичките в съвсем разнебитено състояние, се смесваха в доста неугледна наредба, която едва ли трябва да се описва.

Колкото за родителите на Робърта, те бяха прекрасен пример на този традиционен американизъм, който се противопоставя на фактите и почита илюзията. Тайтъс Олдън бе един от множеството личности, които се раждат, минават през света и умират, без някога да разберат нещо както трябва. Те се появяват, вървят слепешком и свършват в някаква мъгла. Както двамата си братя, и двамата по-стари и със същото почти мъгляво съзнание, Тайтъс стана земеделски стопанин, защото такъв е бил баща му. Беше тук, в това стопанство, понеже му е

било завещано и понеже бе по-лесно да остане тук и да се мъчи да върши тази работа, отколкото да отиде някъде другаде. Беше републиканец, понеже баща му е бил републиканец и понеже този окръг беше републикански. Никога наум не му беше идвало, че може да бъде другояче. И също както в случая с политическите и религиозните си схващания, бе възприел всичките си съждения за право и криво от хората около себе си. Никоя сериозна, умна и правдива книга не била прочетена от член на това семейство — нито една! Но въпреки това те бяха чудесни хора, що се отнася до условностите, морала и вярата — честни, прями, богобоязливи и почтени.

Колкото до дъщерята на тези родители, въпреки природните дарби, които я правеха годна за нещо по-добро от онова, което предлагаше породилата я среда, тя все пак носеше в себе си поне отчасти отгласа на верските и нравствените схващания, преобладаващи около нея — възгледите на местните пастори и окръжаващите я миряни. Същевременно поради пламенния си, чувствен темперамент и богато въображение, когато стигна петнадесет-шестнадесет годишна възраст, тя бе изпълнена със старата като света мечта на всички Евини дъщери, от най-грозните до най-хубавите, нейната красота или чар някой ден, и то скоро, да плени омайно и най-неотразимо сърцето на един или неколцина мъже.

Стана тъй, че през цялото си детство и юношество бе принудена да вижда и да споделя гнетяща и тежка немотия, но въпреки това благодарение на вроденото си въображение винаги мислеше за нещо по-добро. Може би някой ден я чакаше — кой знае — по-голям град, като Олбъни или Ютика! Нов и по-голям живот.

А после — какви мечти! И по-късно в градината през пролетен ден, между четиринадесетата и осемнадесетата й година, когато подранилото майско слънце превръщаше в розов полилей всяко старо дърво и земята беше постлана с розов килим от окапали дъхави листенца, тя се спираше да подиша, а понякога се изсмиваше или дори въздишаше с вдигнати нагоре ръце или широко отворени за живота обятия. Какво нещо е да бъдеш жива! И младостта и светът да са пред теб! И се сещаше за очите и усмивката на някой младеж от околността, съвсем случайно минал край нея и я погледнал, който можеше никога

да не я погледне пак, но който въпреки всичко бе събудил с това мечти в нейната душа.

И все пак Робърта бе стеснителна и затова затворена и се боеше от мъже, особено от по-простоватия тип, обичаен за тези места. А те на свой ред, отблъснати от нейната свенливост и изтънченост, повечето страняха от нея въпреки физическата й красота, която бе твърде нежна за този край. Въпреки това, когато отиде на шестнадесетгодишна възраст в Билц да работи в галантерийния магазин на Апълмън за пет долара на седмица, започна да среща много младежи, които я привличаха. Но измъчвана от мисълта за ниското положение на семейството си, както и поради това, че в неопитните й очи те изглеждаха много по-издигнати от самата нея, Робърта бе убедена, че не може да им бъде интересна. И тук пак с държането си успяваше почти съвсем да ги отблъсне. Но все пак остана да работи при господин Апълмън до деветнадесетата си година, без да може да се отърве от чувството, че всъщност не прави нищо за себе си, понеже е твърде тясно свързана със своя дом и близки, които явно се нуждаят от помощта и.

А после: горе-долу по това време се случи нещо, което беше почти революция за тази част на света. Поради евтината работна ръка в тази изключително земеделска област в Трипетс Милз бе построена малка трикотажна фабрика. И макар под влиянието на възгледите и мерилата, господстващи по тези места, да смяташе такъв вид работа за уронваща донякъде достойнството й, Робърта все пак се полъга по слуховете за предвиждащите се високи надници. Така тя отиде в Трипетс Милз, където се настани на пансион при бивша съседка от Билц, а всяка събота следобед се връщаше у дома. Намерението й бе да спести средства за някакво по-нататъшно практическо образование — някакъв курс в търговско училище в Хоумър или Ликъргъс, или някъде другаде, който би я подготвил за нещо по-добро — счетоводство или стенография.

В такива мечти и опити да пести изминаха две години. А междувременно, макар че печелеше повече пари (към края на този период по дванадесет долара седмично), понеже различни членове на семейството й имаха нужда от толкова много дреболии, а Робърта искаше да отърве донякъде другите от лишенията, от които страдаше и самата тя, почти всичко, което спечелваше, отиваше за тях.

А и тук, както и в Билц, повечето от младежите в града, които й подхождаха донякъде по интелект и характер, гледаха на обикновените фабрични работнички като на доста по-прости от тях в много отношения. При все че съвсем не спадаше към този тип, свързала се с тях, Робърта все пак бе склонна да възприеме донякъде тяхната психология и да гледа на себе си с техните очи. Наистина до това време беше вече успяла почти окончателно да се убеди, че никой от тези младежи, които харесваше тук, не би се заинтересувал от нея — що се отнася до почтени намерения.

И тогава се случиха две неща, които я накараха да се замисли сериозно не само за женитба, но и за собственото си бъдеще, независимо от това дали ще се омъжи, или не. Сестра й Агнес, навършила вече двадесет години и три години по-малка от нея, беше се срещала напоследък отново с младия учител, който известно време преди това бе преподавал в местното училище близо до стопанството на Олдънови и който й допадна сега повече, отколкото когато бе учила в училището, и беше решила да се омъжи за него. А това значеше, както го разбираше Робърта, че скоро ще започнат да я смятат за стара мома, ако не се омъжи в най-близко време. От друга страна, все не можеше да реши какво трябва да направи, докато трикотажната фабрика в Трипетс Милз неочаквано се закри, и то завинаги. И тогава тя се върна в Билц, за да помага на майка си и да участва в приготовленията за сватбата на сестра си.

Но после се случи трето нещо, което имаше пряко отношение към нейните мечти и планове. Грейс Мар, момиче, с което се беше запознала в Трипетс Милз, беше отишла в Ликъргъс и след няколко седмици успяла да си намери работа във фабриката за прахосмукачки на Финчли с петнадесет долара седмична заплата, като веднага писа на Робърта, за да й съобщи за възможностите, които предлагал Ликъргъс тия дни. Защото на минаване край дружество „Грифитс“, което правела всеки ден, видяла голяма обява, сложена над вратата на бюрото за наемане на работници, гласяща: „Търсят се момичета.“ След допитване Грейс установила, че в това дружество момичетата винаги получавали начална заплата девет или десет долара, бързо се обучавали на една или друга операция, които се плащали на парче, и след това, щом добиели сръчност, често можели да си докарат не по-малко от четиринадесет до шестнадесет долара седмично, според

способностите си. А понеже за стая и храна харчела само седем долара от седмичната си плата, много се радвала да обади на Робърта, която много харесвала, че би могла да дойде и да живее, ако иска, при нея.

Робърта, стигнала до точката, в която чувстваше, че не може да понася повече живота в стопанството и че трябва пак да направи нещо за себе си, най-после получи съгласието на майка си да напусне, за да може да й помага по-непосредствено със заплатата си.

Но когато дойде в Ликъргъс и бе назначена от Клайд, след първия прилив егоистична радост от значението, което имаше за нея такава голяма промяна, животът й всъщност не се подобри чак толкова нито в обществено, нито в материално отношение в сравнение с онова, което представляваше в Билц и Трипетс Милз. Защото въпреки сърдечната дружба на Грейс Мар, която съвсем не беше тъй привлекателна, както Робърта, и разчиташе чарът и до голяма степен престорената веселост на Робърта да запълнят живота й с оживлението и приятелството, които иначе нямаше да намери, средата, в която се озова тук, не беше нито много по-либерална, нито много по-различна от онази, в която беше отрасла.

Защото, на първо място, семейство Нютън — сестрата и зетят на Грейс Мар, при които живееше и които, при все че не бяха нелюбезни, се оказаха най-прости провинциални работници, по-религиозни и безкрайно по-тесногръди от хората, с които бе поддържала връзки в Билц и в Трипетс Милз. Джордж Нютън, както всеки можеше да види и разбере, беше приятен, макар и не много сантиментален или романтичен човек, за когото разните дребни планове относно самия него и личното му бъдеще стояха над всичко друго. Главно той спестяваше и сетните налични пари, които можеше да отдели от надниците си като работник във фабриката за плетени изделия на Кранстън, за да открие собствено предприятие — нещо, за което се смяташе напълно годен. С оглед на това и за да увеличи още малко оскъдните си спестявания, беше се споразумял с жена си да вземат една стара къща на Тейлър стрийт, където можеха да дават под наем няколко стаи и така да покриват стойността на своя наем, а отгоре на това и на храната за семейството, както и храната за пет души пансионери, без да държат сметка за труда и неприятностите, свързани с тази работа. От друга страна, Грейс Мар, както и жената на Нютън, Мери, беше от този тип жени, които изчерпват обществените си

интереси главно с най-незначителни неща: създават свой малък дом, убеждават в неговата тежест и почтеност кръга на дребнавите си и обвързани до немай-къде от условности съседи и съдят за живота и нравите през призмата на чисто фанатично верую.

И така, станала веднъж неделима част от това семейство, след известно време Робърта откри, че ако не целият Ликъргъс, поне нейните хазаи са тесногръди и ограничени горе-долу така тесногръди и ограничени, както и разните семейства в Билц. И тези граници, според двойката Нютън и тям подобните, трябвало строго да се спазват. Нарушаването им нямало да доведе до нищо добро. Щом си фабричен служещ, трябва да се нагодиш към света и обичаите на фабричните служещи измежду по-добрите християни. Така — и то не много след като пристигна — тя свикна да става всеки ден на зазоряване и да изяжда надве-натри не особено задоволителната закуска в трапезарията на госпожа Нютън обикновено в обществото на Грейс и две други момичета на около тяхната възраст — Опал Фелис и Олив Поуп, които работеха във фабриката за плетени изделия „Кранстън“. И един млад електротехник на име Фред Шърлок, който работеше в градската електроцентрала. А веднага след закуската се присъединяваше към дългото шествие, което всеки ден се отправяше в този час към фабриките отвъд реката. Защото, щом излезете от вратата, неизменно срещаше върволица фабрични работници, момичета и жени, момчета и мъже, приблизително на същата възраст, да не споменаваме многото стари и похабени наглед жени, които приличаха повече на привидения, отколкото на човешки същества, стичащи се от разните улици и къщи на този квартал. А когато тълпата станеше и по-гъста на Централния булевард, поради потоците, които се вливаха в нея от всички улици, много фабрични работници от известен тип се заглеждаха в по-хубавите момичета и без да ги познават, се мъчеха, както го забелязваше Робърта, да установят непозволени връзки, а дори и нещо повече. Но все се намираха много момичета, които в никой случай не се отличаваха с онази строга нравственост, както повечето, с които се беше познавала другаде, и им отговаряха с кискане и глупави усмивки. Скандално!

А вечер същата върволица се изсипваше от фабриките, минаваше през моста пред гарата и се завръщаше по домовете си, както беше дошла. И Робърта, въпреки решителния си вид, чар и темперамент,

благодарение на своето възпитание, възприета нравственост и държане се чувстваше изолирана и пренебрегната. О, колко печално бе да вижда всички да се веселят, а тя да е така самотна! И Робърта винаги се прибираше в шест и нещо. А след вечеря, кажи-речи, нямаше какво да се прави, освен ако отидеше с Грейс на някое кино или си наложеше да се съгласи и да отиде заедно с Нютънови и Грейс на някое събиране в методистката църква.

И въпреки това, когато стана член на това семейство и постъпи на работа при Клайд, беше във възторг от промяната. Този голям град! Този прекрасен Централен булевард с неговите магазини и кинотеатри! Тези огромни фабрики! А пък и този господин Грифитс, тъй млад, привлекателен, усмихнат и неравнодушен към нея!

XIV

По същия начин и Клайд бе много развълнуван от познанството си с нея. След преждевременно прекъснатата връзка с Дилърд, Рита и Зела, а сетне очевидно безсмислената покана у Грифитс и запознанството, макар и само за миг, с такива личности като Бела, Сондра Финчли и Бъртин Кранстън, той се чувстваше наистина самотен. Това висше общество! Но явно нямаше да бъде допуснат в него. И все пак, поради суетната си надежда в това отношение, беше се изолирал по този начин. И какво излезе? Не беше ли сега още по-самотен от преди? Госпожа Пейтън! На отиване и на връщане от работа само да кимва на разни хора или да разменя някоя и друга дружелюбна забележка ту с един, ту с друг от собствениците на магазини по Централния булевард, ако някой рече да му се обади, или дори с някоя от работничките във фабриката, която не го интересува или с която не смее да завърже приятелство. Какво беше това? Съвсем нищо всъщност. И все пак като компенсация за всичко не беше ли той един Грифитс, което му даваше правото да се ползва от тяхната почит и уважение, макар и само заради името? Ех, че положение! Какво да прави?

В същото време тази Робърта Олдън, след като се настани във фабриката и се запозна по-отблизо с местните условия, както и с положението на Клайд, неговия чар, неговия нерешителен, но все пак доловим интерес към нея, също започна да се тревожи за своето положение. Защото, станала веднъж член на това местно семейство, в което бе влязла, започна да си дава сметка за разни местни „табу“ и ограничения, които правеха много невероятен изгледа да може някога да прояви интерес към Клайд или към някой друг, заемащ служба по-висока от нейната. Защото според съществуващото тук „табу“ фабричните работнички нямаха право да се домогват или да си позволят да се влюбват в свои началници. Религиозни, почтени и скромни момичета не правеха такива неща. А освен това, както скоро откри, демаркационната линия, разделяща богатите и бедните в Ликъргъс, бе тъй рязка, сякаш прокарана с нож или разграничена с

висока стена. Имаше и още едно „табу“ по отношение на момичетата и мъжете от емигрантски семейства — тях смятаха за невежи, безнравствени, низки, неамериканци! Човек трябваше преди всичко да няма нищо общо с никой от тях.

Но за тези хора, доколкото можеше да види — религиозната и нравствена дребна буржоазия, към която принадлежеше самата тя и всички нейни близки, — танците и смелите местни развлечения като разходки из улиците и ходене на кино също бяха нежелателни. А пък тя тъкмо по това време започваше да се интересува от танци. И нещо по-лошо: разните младежи и девойки точно в тази църква, която отначало посещаваха двете с Грейс Мар, не бяха склонни да гледат на Робърта и на Грейс като на техни равни, понеже повечето бяха членове на по-стари и по-заможни семейства в града. И стана така, че след като бяха ходили няколко седмици на разните църковни събирания и служби, те си останаха в същото положение, както и отначало: смятаха ги за обикновени, приемливи, обаче не им предлагаха всичките развлечения и разнообразие, на които по правило се радваха други енориаши на същата църква, но с по-добро положение.

Затова Робърта, след като срещна Клайд и си представи висшето общество, в което според нея се движеше, покорена от личния му чар, прихвана същата зараза на честолюбие и душевен смут, от които страдаше и той. И сега всеки ден, когато отидеше във фабриката, неволно чувстваше върху си неговия спокоен, изпитателен и все пак неуверен поглед. Долавяше също, че е твърде несигурен как би се държала тя, ако направеше опит да се сближи с нея, и не искаше да се изложи на опасността да го отблъсне или да се обиди от стъпката му. И все пак след първите две седмици работа във фабриката понякога й се поискваше той да й заговори… да сложи някакво начало… Друг път си мислеше: дано да не посмее… че това ще е ужасно и невъзможно. Другите момичета щяха веднага да забележат. Но понеже те всички ясно разбираха, че е твърде добър и твърде недостижим за тях, веднага щяха да си кажат, че прави изключение в нейния случай и щяха да го изтълкуват по свой начин. А тя знаеше, че този тип момичета, каквито работеха в маркировъчното отделение на Грифитс, можеха да го изтълкуват само по един начин — като разпуснатост.

В същото време, що се отнася до Клайд и слабостта му към нея, спираше го правилото, поставено му от Гилбърт. И въпреки че поради

това правило досега като че ли не беше забелязвал или обръщал повече внимание на едно момиче, отколкото на друго, след идването на Робърта нещо почти несъзнателно го караше да минава край масата й и да се поспира наблизо, за да види как й върви работата. А както разбра от самото начало, тя беше бърза и схватлива работничка, много скоро, без някой с нещо да й помогне, усвои всички тънкости на работата и започна да си докарва горе-долу колкото всички други — по петнадесет долара на седмица. И винаги се държеше така, сякаш работата й доставя удоволствие и е щастлива, че има привилегията да работи тук. И се радва на всяко малко внимание от негова страна.

Същевременно забеляза за своя изненада, особено поради това, че тя му се струваше тъй изтънчена и по-различна, известни изблици на несдържана веселост, която криеше в себе си не само емоция, но и фина поетична чувственост. Също така, макар и да беше по-различна и затворена, умееше да се сприятелява, а като че ли и да разбира гледището на повечето момичета чужденки, които съществено се отличаваха от нея. Защото, като я слушаше да спори за работата във фабриката първо с Лина Шликт, Хода Петканас, Анджилина Пити и някои други, които скоро се решиха да й заговорят, стигна до заключението, че Робърта съвсем не е чак толкова обикновена и надменна, както повечето други американки. И въпреки това продължаваше да се ползва с тяхното уважение.

Така веднъж по обед, когато се върна от столовата на чиновниците малко по-рано от друг път, Клайд завари нея и няколко от момичетата чужденки, както и четири от американките заобиколили полякинята Мери, едно от най-веселите и най-грубоватите момичета емигрантки, която разправяше на доста висок глас как някой си „ергенин“, с когото се запознала предишната вечер, й подарил мънистена чантичка и с каква цел.

— Искал да ходя с него и да му стана гадже — самохвално заяви тя, като размахваше чантичката пред заинтересованата група. — А аз казах, че благодаря и ще си помисля. Хубавичка чантичка, нали? — Тя я вдигна нависоко и завъртя пред очите им. — Кажи ми — добави тя с предизвикателен и все пак може би само престорено сериозен поглед, като люшна чантичката към Робърта, — какво да правя с нея? Да я задържа и да тръгна с него, да му стана гадже, или да му я върна? Много ми харесва тая чантичка, бога ми.

И макар че според законите на нейното възпитание, както смяташе Клайд, Робърта трябваше да се възмути от всичко това, забеляза, че тя беше далече от такова нещо. Ако можеше да се съди по лицето й, много се забавляваше.

И ето че тя отговори с весела усмивка:

— Е, всичко зависи от това колко е хубав, Мери. Ако е много привлекателен, струва ми се, че поне малко бих го повъртяла и бих задържала чантичката колкото мога по-дълго.

— Да, но той не иска да чака — дяволито заяви Мери, явно с пълно съзнание за рисковаността на положението, и същевременно намигна на доближаващия се Клайд. — Трябва да върна чантичката или да му стана гадже, а такава готина чантичка не мога никога да си купя сама. — Тя заоглежда чантичката хитро и закачливо, смръщила нос от комичността на положението. — Какво да правя тогава?

„Да, тия приказки са доста пиперлия за малка провинциалистка като госпожица Олдън. Може да не й харесат“ — помисли си Клайд.

Обаче Робърта, както забеляза, се справи достойно с положението и се престори, че е разтревожена.

— Божичко, и твоята не е лесна — възкликна тя. — Не знам какво ще правиш сега.

Робърта широко отвори очи и си придаде много загрижен вид. Но Клайд виждаше, че тя само играе роля, обаче я изпълнява много добре.

А холандката Лина със ситно накъдрена коса се наведе към Мери и каза:

— Аз ще взема и чантичката, и него, ако ти не го искаш. Къде е той? Тъкмо си нямам приятел.

Тя посегна уж да грабне чантичката от Мери, а Мери също тъй бързо я отдръпна. В стаята екнаха възторжените писъци на почти всички момичета, развеселени от тази своеобразна грубовата шега. Дори и Робърта се изсмя с глас — нещо, което Клайд отбеляза с удоволствие, понеже харесваше този недодялан хумор и го приемаше като обикновена невинна игра.

— Знаеш ли, може и да си права, Лина — чу я той да добавя точно когато се разнесе свирката и стотиците шевни машини в съседното помещение забръмчаха. — Добър човек не се намира всеки ден.

Сините й очи блестяха, а устните, които имаха най-съблазнителна форма, се поотвориха в широка усмивка. В това, което казваше, имаше повече закачливост и шеговита сериозност, отколкото нещо друго, както виждаше Клайд, но му се стори, че не е чак толкова тесногръда, колкото се беше боял. Беше човечна, весела, снизходителна и добродушна. Положително в държането й имаше доста голяма свобода. И въпреки че беше бедно облечена (същата кръгла кафява шапчица и синята вълнена рокля, с които беше облечена, когато дойде да работи тук за първи път), бе по-хубава от всички други. И никога нямаше нужда от червило и руж, както емигрантките, чиито лица изглеждаха понякога като кейк с розова глазура. А колко хубави бяха нейните ръце и врат — пълни и изящни! И имаше у нея известна грация и увлечение, когато се задълбочеше в работата си, сякаш тя наистина й доставяше удоволствие. Както работеше бързо през най-горещото време на деня, на горната й устна, на брадичката и челото се събираха ситни капчици пот и Робърта винаги прекъсваше работата, за да ги попие с кърпичка, докато за него те, като скъпоценни камъни, сякаш само подсилваха нейния чар.

Чудни бяха сега тези дни за Клайд. Защото тъкмо тук, където можеше да бъде близо до нея по цели дни, беше намерил девойка, която можеше да наблюдава и да й се възхищава, а малко по малко и да закопнее за нея с целия жар, на който като че беше способен и с който беше копнял за Хортензия Бригз, само че сега с по-голямо задоволство, понеже, както му се виждаше, тя беше по-естествена, по-добра и почтена. И макар отначало доста дълго Робърта или беше, или се преструваше, че е съвършено безразлична и като че ли не го забелязваше, все пак още от първите дни това не беше вярно. Тревожеше я само как ще е най-правилно да се държи спрямо него. Колко хубави бяха неговото лице и ръце, колко черна и мека коса имаше, колко тъмни, тъжни и обаятелни бяха неговите очи! Беше привлекателен… много. Красив, наистина красив за нея!

А после един ден, скоро след това, когато Гилбърт Грифитс се отби тук и спря да размени две думи с Клайд, тя погрешно си въобрази, че Клайд е нещо много по-голямо в обществено и финансово отношение, отколкото го беше мислила преди. Защото тъкмо когато Гилбърт влезе, Лина Шликт, която работеше до нея, се наведе и рече:

— Тоя, дето идва, е господин Гилбърт Грифитс. Баща му е собственик на цялата фабрика и когато умре, казват, че ще я получи синът. А тоя другият е негов братовчед — добави тя, като посочи с поглед Клайд. — Много си приличат двамата, нали?

— Да, приличат си — отговори Робърта, като разглеждаше скришом не само Клайд, но и Гилбърт, — но ми се струва, че господин Клайд Грифитс е малко по-хубав, не си ли съгласна?

Хода Петканас, която седеше от другата страна на Робърта и беше дочула последната забележка, се изсмя:

— Така мислят всички тук. Нито е надут като тоя господин Гилбърт Грифитс.

— И той ли е богат? — попита Робърта, като мислеше за Клайд.

— Не знам. Те не казват. — Тя сви устни с неуверено изражение, доста заинтересувана от Клайд, както и другите. — Преди да дойде горе при нас, работеше в отделението за декатиране. Трябва да е бил надничар. Но той е дошъл тук много скоро, за да научи тоя занаят. Може и да не остане тук при нас много дълго.

Последната забележка изведнъж разтревожи Робърта. Не беше мислила или поне не беше се мъчила да убеди себе си, че не мисли за Клайд в някаква романтична светлина, и все пак мисълта, че той може всеки миг неочаквано да изчезне и да не го види вече, сега я разтревожи. Беше тъй млад, тъй жив, тъй привлекателен! И толкова я харесва! Да, това личеше. Не беше правилно да мисли, че може да я харесва… или да се мъчи да го привлече с най-малко свое движение, понеже е толкова важна личност тук… стои толкова по-високо от нея!

Защото, вярна на своите схващания, в същия миг, когато чу, че Клайд е роднина на такива големци, а може дори да има и пари, изпита неувереност, че може да има почтени намерения спрямо нея. Не беше ли само една бедна работничка? И не беше ли той племенник на голям богаташ? Разбира се, той нямаше да се ожени за нея. А какво друго почтено нещо можеше да иска от нея? Трябва да бъде предпазлива с него.

XV

Мислите на Клайд за Робърта и общото му положение в Ликъргъс бяха по това време повечето объркани и тревожни. Нали Гилбърт го беше предупредил да няма вземане-даване с работничките във фабриката? От друга страна, що се отнасяше до всекидневния му живот, в обществено отношение оставаше в същото положение, както и преди. Ако оставеше настрана това, че с преместването си при госпожа Пейтън се е настанил на по-хубава улица и в по-добър квартал, всъщност тука не беше толкова добре, колкото при госпожа Къпи. Защото там поне се виждаше с младежи, които биха му доставили достатъчно развлечения, стига да сметнеше, че е разумно да ги насърчи. А сега освен неженения брат на госпожа Пейтън на същата възраст с нея и сина й — тридесетгодишен, слаб и саможив, който работеше в една от ликъргъските банки — не се виждаше с никого, който би могъл или би си дал труда да го забавлява. Както и всички други, с които се събираше, те смятаха, че той има връзки, при които би било ненужно и дори малко самонадеяно от тяхна страна да му предлагат начини и средства да се позабавлява.

От друга страна, макар Робърта и да не принадлежеше към това висше общество, към което той сега се стремеше, все пак имаше в нея нещо, което го увличаше безгранично много. Ден след ден и понеже беше така самотен, а още и поради такава силна магия или естествено притегляне, излъчвано от двамата, вече не можеше да не я гледа, нито тя да не поглежда към него. Двамата отправяха един към друг потайни, но напрегнати и трескави мимолетни погледи. И след всеки такъв поглед от негова страна, а понякога хвърлен бързо и крадешком поглед от нея, без никакво намерение да бъде забелязан от него, той усещаше да му прималява и да го втриса. Тази хубава нейна уста, чудните й големи очи, лъчезарната и все пак тъй често свенлива и неуловима усмивка! А колко хубави бяха нейните ръце… колко спретната, гъвкава, чувствена, подвижна фигура и жестове! Да можеше да се осмели и да се сприятели с нея… да събере смелост да й заговори,

след това да се срещнат някъде… само да се съгласеше тя и да посмееше той!

Смущение. Бленуване. Дълги часове изгарящи копнежи. Защото наистина не само се озадачаваше, но се и дразнеше от неестествените, парадоксални противоречия в живота тук: самотност и тегота, докато всички, които го познаваха, бяха, общо взето, убедени, че прекарва времето си в приятно и интересно общество.

Поради това, за да се поразвлече по някакъв начин, подходящ за сегашното му положение и да се махне от очите на онези, които си въобразяваха, че се забавлява много по-добре, напоследък беше започнал в събота следобед и в неделя да обикаля безцелно Гловърсвил, Фонда, Амстердам и други градчета или да ходи на езеро Грей и езеро Кръм, където имаше лодки, плажове и къпални с бански костюми под наем. И там, понеже постоянно си мислеше, че ако случайно семейство Грифитс го приеме в своята среда, ще трябва да притежава колкото може повече светски съвършенства, и понеже беше завързал познанство с един човек, който много го хареса и който умееше да плува и да скача във вода, Клайд се усъвършенства и в двете изкуства. Но истински го увличаше гребането. Доставяше му удоволствие живописният летен вид, който придобиваше, когато по спортна риза и платнени обувки гребеше по езерото Кръм в някое яркочервено, зелено или синьо кану, които се даваха под наем на час. В такива минути в тези летни сценки като че ли имаше нещо въздушно, приказно, особено с едно-две летни облачета, увиснали високо в синевата. И тогава се унасяше в мечти как ли би се чувствал като член на една от богаташките групи, които често посещаваха по-известните северни курорти — езеро Ракет, езеро Шрун, езеро Джордж и езеро Чамплейн, — да танцува, да играе голф и тенис и да гребе кану с онези, които можеха да си позволят да ходят по такива места — богаташите на Ликъргъс.

Но горе-долу по същото време Робърта и приятелката й Грейс откриха езерото Кръм и с одобрението на господин и госпожа Нютън се установиха на него като един от най-добрите и най-запазените измежду всичките по-малки бански курорти наоколо. Така и те вече често идваха тук в събота или неделя следобед и тръгваха по западния бряг, покрай който минаваше добре утъпкана пътечка, извеждаща при пръснати групички дървета; под тях те сядаха и гледаха водата, понеже

и двете не знаеха да гребат и да плуват. Имаше и полски цветя и къпини за бране. А на някои блатисти места, ако се решаха да направят двадесетина или повече крачки, можеха да се пресегнат и да си наберат бели водни лилии с нежни жълти сърца. Тези лилии бяха безкрайно съблазнителни и двете грабителки два пъти вече бяха донасяли на госпожа Нютън огромни букети цветя от полето и крайбрежието на езерото.

На третия неделен следобед през юли, самотен и негодуващ както винаги, Клайд гребеше в тъмносиньо кану край южния бряг на езерото на около миля и половина от кейчето. Беше свалил дрехата и шапката си и с чувството на незадоволеност и негодувание в суетни мечти си представяше живота, какъвто би искал да води. На различни места по езерото в леки кану или в по-тромавите им събратя — обикновени гребни лодки — се виждаха младежи и девойки, мъже и жени. И по водата до него стигаше от време на време техният смях или откъслеци от разговор. А по-надалеч току се мяркаше по някое друго кану с друг мечтател, щастливо влюбен, както неизменно решаваше Клайд — най-резкия контраст с него при собствената му изоставеност.

Във всеки случай видът на всеки друг младеж с приятелка в тази романтична обстановка беше достатъчен, за да заговорят в него в нехармоничен хор потиснатите и разбунтувани влечения на природата му. А това караше въображението да му рисува друга картина: как сега, да беше само съдбата го ощастливила с друг произход, щеше да бъде в някое кану на езерото Шруи, Ракет или Чамплейн със Сондра Финчли или някоя друга такава девойка и да гребе и да се любува на брегове, по-хубави от тези. А нима не би могъл да язди или да играе тенис, а вечер да танцува или да се носи от място на място с някоя мощна кола със Сондра, седнала до него? Всичко това така му липсваше, беше така самотен, неспокоен и така се измъчваше от всичко, което виждаше тук, защото като че ли навред, където и да погледнеше, виждаше любов, романтика, доволство от съдбата. Какво да прави? Къде да отиде? Не можеше да живее така самичък вечно. Беше твърде нещастен.

Размишленията и настроението го върнаха към малкото щастливи дни, доставили му радост в Канзас сити, преди тази ужасна злополука — към Ратърър, Хеглънд, Хигби, Тина Когел, Хортензия, сестрата на Ратърър Луиза — накъсо, веселата компания, към която тъкмо бе започнал да се приобщава, когато стана това ужасно

нещастие. А после към Дилърд, Рита, Зела — дружба, която положително щеше да бъде нещо по-добро от сегашното му състояние. Дали семейство Грифитс щеше да направи за него още нещо? Нима беше дошъл тук само за да се гаври с него братовчед му, или пък да бъде напълно пренебрегнат от цялата блестяща компания, в която участваха децата на богатия му чичо? А по многото интересни случаи дори и сега, през мъртвия летен сезон, можеше съвсем ясно да заключи колко облагодетелствани, безгрижни и без съмнение напълно щастливи са членовете на този кръг. Почти всеки ден бележки в местните вестници, че са дошли или отишли тук и там; големите скъпи коли на Самюъл или на Гилбърт Грифитс, спрени пред главния административен вход в дните, когато бяха в Ликъргъс; някоя случайна група младежи от висшето общество пред бара на хотел „Ликъргъс“ или пред някой от изисканите домове на Уикейджи авеню, когато един или друг се върнеше за час-два или за една вечер в града.

А в самата фабрика, щом пристигнеше Гилбърт или Самюъл, с най-модни летни дрехи и придружени от господа Смили, Латч, Готбой или Бърки, всички висши служители на дружеството правеха най-официална, може да се каже, царствена обиколка на огромното предприятие, съветваха се или изслушваха докладите на началниците на по-малки отдели. А, от друга страна, той — първи братовчед на същия този Гилбърт, племенник на този бележит Самюъл — е оставен да влачи жалко съществуване, и не заради нещо друго, както сега ясно разбираше, а само защото не им харесваше чак толкова много. Баща му не беше способен, както неговия прочут чичо; майка му (господ да я пази!) не беше толкова видна, нито толкова опитна, както неговата студена, високомерна, равнодушна леля. Не би ли било най-добре да се махне? Не беше ли в края на краищата сглупил с идването си тук? Имаха ли изобщо тези високопоставени роднини някакво намерение да направят нещо за него?

В тази самота, огорчение и разочарование мислите му се насочваха от семейство Грифитс и техния свят, а особено от тази прекрасна Сондра Финчли, която Клайд си спомняше с остро, парливо вълнение, към Робърта и света, в който живееха тя и сам той. Защото макар и само бедна фабрична работничка, тя беше все пак несравнено по-привлекателна от всички други момичета, с които беше в допир всеки ден.

Колко несправедливо и нелепо от страна на Грифитсови да държат един мъж в неговото положение да не се сближава с момиче като Робърта, и то само защото тя работи във фабриката! Поради това не можеше дори да се сприятели с нея, да я доведе на някакво такова езеро или да я посети в стаичката й. А пък не можеше да ходи с други, може би по-достойни за него, защото му липсваха средства и връзки. Освен другото тя беше толкова привлекателна… много… особено съблазнителна за него. Можеше да си я представи и сега как работи с бързите си грациозни движения. Изящните й ръце, гладката кожа и очите, които блясваха, когато му се усмихнеше. И мислите му се удавиха в съвсем същите чувства, които редовно го обземаха във фабриката. Защото бедна или не, станала работничка само поради нещастно стечение на обстоятелствата, той можеше да си представи колко щастлив би могъл да бъде с нея, стига да нямаше нужда да се ожени. Защото светът, към който принадлежеше семейство Грифитс, беше окончателно подействал като магнит върху амбициите му. И все пак Робърта разпалваше у него най-пламенни желания. Да можеше само да си позволи да поговори с нея повече да я поизпрати някой ден от фабриката… да я доведе тук, на това езеро, някоя събота или неделя и да я повози на лодка… само да бъдат заедно и да помечтае с нея.

Той заобиколи един нос, осеян с дървета и храсти и заградил плитчина с плувнали по нея десетки водни лилии, почиващи на широки плоски листа върху спокойните води на езерото. А на брега отляво стоеше девойка и ги гледаше. Беше свалила шапката си и сложила едната ръка над очите, понеже беше с лице към слънцето и гледаше надолу към водата. Устните й бяха полуотворени от леко недоумение. Беше много хубава — помисли си Клайд и спря да гребе, за да я погледа. Ръкавите на светлосинята блузка стигаха само до лактите й. По-тъмносинята пола му подсказваше колко стройна е фигурата й. Това не беше Робърта! Не можеше да бъде! Но не, тя беше!

Почти преди още да се реши, той се озова съвсем близко, на някакви двадесетина стъпки от брега, вдигнал поглед към нея, с лице грейнало като на човек, който неочаквано, без да може сам да го повярва, е осъществил свой блян. И сякаш той беше приятно видение, възникнало кой знае от какво и откъде, лирично напрежение, добило облик от омарата или от някаква трептяща сила, тя от своя страна

стоеше взряна в него, безсилна да сдържи прекрасната усмивка, която извиваше устните й винаги когато я обземаше радост.

— Я, госпожице Олдън! Това сте вие, нали? — обади се Клайд… — Чудех се дали сте наистина вие. Не можех да бъда сигурен оттук.

— Ами да, аз съм — разсмя се Робърта, озадачена и все пак малко объркана от това, че той не е видение. Защото въпреки явното удоволствие да го види отново, само леко сдържано в първите един-два мига, в същия момент започнаха да я тревожат разни мисли за него — за трудностите, които предвещаваше тази среща. Защото това означаваше срещи, а може би и дружба, пък не й се искаше да го отблъсква повече, каквото и да помислеха за това хората. И все пак тя е с приятелката си Грейс Мар. Дали би желала Грейс да се научи за Клайд и за влечението й към него? Беше разтревожена. И въпреки всичко не можеше да устои да не се усмихва и да не го гледа с открит и радостен поглед. Толкова много беше мислила за него, толкова много копняла за него по някакъв блажен, спокоен, благоприличен начин. И ето, той беше пред нея. И нямаше нищо по-невинно от присъствието му тук… и нейното.

— На разходка ли сте поизлезли? — с усилие промълви Клайд, макар че поради възторга, а всъщност и страха си пред нея се чувстваше доста смутен сега, когато тя стоеше пред него. Но веднага добави, като си спомни, че тя се беше загледала тъй вперено във водата: — Искате ли малко от тия водни лилии? За тях бяхте дошли, нали?

— Ъхъ — отговори Робърта, все още засмяна и забила очи право в него, понеже видът на кестенявата му коса, развяна от вятъра, светлосинята спортна риза с отворена яка, запретнатите ръкави и жълтото гребло, което държеше над хубавата синя лодка, будеха у нея искрено вълнение. Само да можеше да спечели такъв младеж за себе си… да бъде само неин и на никоя друга на света! Струваше й се, че това би било истински рай… че ако беше неин, никога не би поискала нищо друго в целия свят. И ето той седи сега досами нея в това яркосиньо кану в този ясен юлски следобед сред този летен свят тъй нов, тъй приятен! Ето че й се смее така непресторено, с такова възхищение! Приятелката й е някъде далече назад и бере маргаритки. Но може ли тя… Бива ли?

— Гледах дали има някакъв начин да достигна някои от тях — продължи Робърта с известна нервност и гласът й малко остана да затрепери. — Не бях виждала да ги има точно тук, от тая страна.

— Ще ви набера колкото искате — възкликна Клайд оживено и весело. — Останете там, където сте. Ще ви ги донеса. — Но веднага си помисли колко по-хубаво би било, ако тя се качи при него, и додаде: — Но вижте какво… защо не се качите при мен? Има достатъчно място и мога да ви заведа където пожелаете. Има сума по-хубави лилии малко по-нагоре и от другата страна също. Видях стотици ей там, точно оттатък тоя остров.

Робърта погледна в тази посока. И докато гледаше, край тях мина друго кану с младеж горе-долу на годините на Клайд и момиче не по-голямо от нея. То беше с бяла рокля и розова шапка, а лодката беше зелена. А далече нататък по водата, досами острова, за който говореше Клайд, имаше още едно кану — светложълто, а в него момче и момиче. Робърта си мислеше, че би искала да се качи по възможност без приятелката си, а ако се наложи, и с нея. Толкова много й се искаше да го запази само за себе си! Да беше дошла тук сама! Защото, ако повика сега и Грейс Мар, тя ще узнае и може после да говори или да си помисли кой знае какво, ако някога чуе нещо друго за тях. От друга страна, ако му откаже, беше я страх, че той няма да я харесва повече — може дори да му стане неприятна, да загуби всякакъв интерес към нея и това ще бъде ужасно.

Тя стоеше, без да свали очи от него, и мислеше, а Клайд, разтревожен и огорчен от колебанието й, от своята самотност и копнежа си за нея, изведнъж възкликна:

— О, моля ви се, не казвайте „не“! Хайде, качете се, а? Ще ви хареса. Искам да се качите. Тогава ще можем да наберем колкото искате лилии. Мога да ви сваля, където пожелаете… ако искате и след десет минути.

Тя си взе бележка за „Искам да се качите“. Това я успокои и й вдъхна смелост. Както й се струваше, той нямаше желание да злоупотреби с доверието й.

— Но аз съм тук с приятелка! — възкликна тя неуверено и почти печално, защото все пак й се искаше да остане с него насаме; никога в живота нечие присъствие не й е било по-неприятно от присъствието на Грейс Мар в този миг. Защо ли я беше довела? Тя не беше чак толкова

хубава и можеше да не се хареса на Клайд, а това можеше да развали цялата среща. — Освен това — добави Робърта, почти без да си поеме дъх, раздвоена от рой противоречиви мисли — може да е по-добре да не се качвам. Не е ли опасно?

— О, не, може да е по-добре да се качите — изсмя се Клайд, като разбра, че тя е на път да отстъпи. — Няма съвсем нищо опасно — добави той с въодушевление. След това докара лодката до брега, който се издигаше на една-две педи над водата, хвана се за един корен, за да я задържи неподвижна, и каза: — Бъдете сигурна, че няма нищо опасно. Хайде, ако искате, повикайте приятелката си и аз ще ви повозя двете. Има място и за двете и е пълно с водни лилии навред нататък. — Той посочи с глава източния бряг на езерото.

Робърта не можеше да устои повече и се хвана за опора за увиснал клон. Същевременно завика:

— Хей, Грей-ейс! Гре-ейс! Къде си? — понеже беше накрая решила, че би било най-добре да вземат и нея.

Незабавно някъде далече отговори един глас:

— О-хо! Какво искаш?

— Ела тука! Хайде! Искам нещо да ти кажа.

— Не, ела ти тук при мен. Маргаритките са чудесни!

— Не, не, ти ела. Тука един познат иска да ни повози с лодка.

Беше искала да извика това високо, но гласът й някак секна и приятелката й продължи да бере цветя. Робърта се навъси. Не знаеше какво да прави.

— Е, добре тогава — внезапно реши тя, изправи се и добави:

— Предполагам, че можем да отидем с лодката дотам, където е Грейс.

Клайд възкликна с възторг:

— Да, това е прекрасно! Разбира се. Хайде, качвайте се. Ще наберем първо от тия тук, а после, ако я няма, ще ви закарам по-близо до нея. Гледайте само да стъпите точно по средата, така ще запазим равновесие.

Беше се облегнал назад и гледаше нагоре към нея, а Робърта гледаше с неспокоен, но топъл поглед в очите му. Стори й се, че изведнъж се стопява от радост, обгърната в розова мъгла.

Тя протегна единия си крак.

— Няма ли съвсем никаква опасност?

— Разбира се, разбира се! — подчертано отговори Клайд. — Аз ще държа лодката стабилно. Само се хванете ей за онзи клон там и се дръжте здраво.

Той задържа лодката съвсем неподвижна, когато тя стъпи в нея. После, когато лекото кану се понаклони на една страна, девойката се отпусна със слаб вик на тапицираната седалка. За Клайд това прозвуча като вик на малко дете.

— Няма нищо — успокои я той. — Само седнете точно по средата. Няма да се преобърне. Ех, че смешна работа! Още не мога да разбера как стана. Знаете, тъкмо когато обикалях тоя нос, мислех си за вас… че може би бихте искали да дойдете на някакво такова място понякога. И ето че вие сте тук, и аз съм тук, и всичко стана ей тъй! — Той махна с ръка и щракна с пръсти.

А Робърта, смаяна от това признание, но и поизплашена от него, промълви:

— Така ли?

Дойде й наум, че и самата тя бе мислила за него.

— Да, и нещо повече — добави Клайд, — аз всъщност мислех за вас целия ден. Това е самата истина. Искаше ми се да мога да ви срещна някъде тая сутрин и да ви доведа тук.

— Какво разправяте, господин Грифитс. Нали знаете, че това не е вярно — възрази умолително Робърта, обзета от страх, че това неочаквано сближаване може прекалено бързо да приеме твърде интимен и сантиментален характер. То съвсем не й беше присърце, защото я беше страх от Клайд и от самата нея и затова сега го гледаше, като се мъчеше да си придаде малко студен и безразличен вид, но почти не й се удаде.

— И все пак това е самата истина — настоя Клайд.

— Е, аз също мисля, че е много красиво — призна Робърта. — Няколко пъти вече идвам тук. Заедно с приятелката ми.

Клайд пак изпадна във възторг. Тя се усмихваше сега и беше така чудесна!

— Сериозно? — възкликна той и й заразправя защо му харесва да идва тук и как се е учил тук да плува. — И само като си помисля как свих насам и ето, вие бяхте на брега, загледана в тия водни лилии! Не беше ли това странно? Малко остана да падна от лодката. Струва ми

се, никога не съм ви виждал да изглеждате толкова хубава, както изглеждахте ей сега, застанала там.

— Ах, моля ви се, господин Грифитс — пак предпазливо замоли Робърта. — Не бива да ми говорите така. Ще ме е страх, че сте ужасен ласкател. Какво друго мога да мисля за вас, щом веднага започвате да ми говорите така?

Клайд пак я погледна безпомощно и тя се усмихна, защото си каза, че никога не е бил толкова хубав. Но какво ли щеше да си помисли, рече си тя, ако му признаеше, че тъкмо преди да се появи иззад този нос, тя също бе мислила за него и бе съжалявала, че не е с него вместо с Грейс. И как биха могли да седят и да си говорят, може би хванати за ръка. Той би могъл дори да я прегърне през кръста и тя можеше да му позволи. Щеше да е ужасно, както биха казали някои, и тя го знаеше. И по-добре е той никога да не го научи… никога! Такова нещо щеше да е твърде интимно, твърде безсрамно. И все пак беше си мислила за това. Но пък какво ли ще си рекат за нея и за него тези хора от Ликъргъс, ако случайно я видят как му позволява да я разхожда по езерото с това кану! Той — началник във фабриката, а тя — работничка в неговото отделение. Какво заключение ще си извадят! Може да се вдигне дори и скандал. Но нали Грейс Мар е с нея или скоро ще бъде. И тя ще може да й обясни… положително. Той си карал лодката и я познал, и защо да не й помогне да си набере малко лилии, щом е пожелал да го направи? Било е почти неизбежно сегашното им положение, нали?

Клайд вече беше извил своето кану така, че те се озоваха сред водните лилии. И без да се спре да говори, сложил греблото настрана, той се пресягаше, късаше ги и ги хвърляше с дългите им мокри стъбла в краката й, а тя седеше полуизлегната на седалката, отпуснала едната си ръка през борда във водата, както бе виждала да правят други момичета. За миг мислите й се успокоиха и взеха друга насока, повлияни от хубавата му глава и рамене, разрошената коса, която сега падаше на челото и очите му. Колко беше хубав!

XVI

Този следобед остави такива прекрасни спомени, че дни наред след това и двамата непрекъснато мислеха за него и се чудеха на романтичния прекрасен случай, който ги беше така сближил, макар и да смятаха, че не е много разумно за тях да имат по-близки отношения, отколкото на подчинена и началник.

След като си побъбриха няколко минути в лодката и Клайд й говори за красотата на лилиите и колко се радва, че може да й ги набере, те качиха приятелката й Грейс и накрая се върнаха на кея.

Когато слязоха пак на брега, и тя, и той доста се пообъркаха какво да правят по-нататък, понеже се изправиха пред въпроса дали да се върнат в Ликъргъс заедно. Според Робърта това нямаше да е много правилно и можеше да породи клюки. Той от своя страна мислеше за Гилбърт и за другите си познати. За неприятностите, които можеше да породи това. Какво щеше да каже Гилбърт, ако чуеше. Затова и двамата — и той, и тя, — както и Грейс, се двоумяха дали ще е разумно да се върнат заедно. Грижата за собственото й добро име, както и фактът, че Клайд не обръщаше никакво внимание на нея и тя го виждаше, ядосваха Грейс. Тогава Робърта, доловила това от държането й, рече:

— Как мислиш, няма ли да е по-добре да се сбогуваме?

В същия миг Робърта се помъчи да си представи как биха могли да се откопчат учтиво, без да обидят Клайд. Тя бе така очарована, че ако беше сама, щеше да предпочете да се върне в града с него. Но сега с Грейс и настроена така предпазливо, в никой случай! Трябва да измисли някакво извинение.

В същото време Клайд се чудеше как всъщност трябва да постъпи: да отиде в града заедно с тях и без да му мигне окото, да се изложи на опасността да го види някой, който би могъл да докладва новината на Гилбърт Грифитс, или да избегне всичко това под един или друг предлог. Обаче не можа да измисли такъв и тъкмо се канеше да се обърне и да ги придружи до трамвая, когато от балкона на павилиончето им се обади младият електротехник Шърлок, който

живееше у Нютънови. Той беше с приятел, който имаше малка кола, и двамата се готвеха да се завърнат в града.

— Я, какъв късмет! — възкликна той. — Как сте, госпожице Олдън? Добър ден, госпожице Мар. Да не си тръгвате случайно и вие? Ако си тръгвате, можем да ви вземем с нас.

Чу го не само Робърта, но и Клайд. Тя веднага бе готова да каже, че понеже вече са позакъснели, а двете с Грейс трябвало да отидат на черква със семейство Нютън, за тях ще е по-удобно да се върнат с колата. Донякъде обаче се надяваше, че Шърлок ще покани и Клайд и той ще приеме. Но когато Шърлок го покани, Клайд незабавно отказа. Обясни, че искал да поостане тук още малко. И така на сбогуване в погледа на Робърта ясно се прочете благодарност и радост. Бяха прекарали толкова хубаво. А той на свой ред, въпреки че много се съмняваше доколко разумно е всичко това, се замисли колко жалко е, че двамата с Робърта не могат да останат тука насаме още няколко часа. И веднага след като те потеглиха, се завърна в града сам.

На сутринта желанието му да види Робърта пак бе по-остро от всеки друг път. И при все че общото помещение във фабриката не му даваше никаква възможност да прояви чувствата си, по бързите му възхитени и подкупващи усмивки, които осветяваха неговото лице и блестяха в очите, тя разбра, че възторгът му не е по-малък, а може да е и по-голям, отколкото предишната вечер. А тя от своя страна, макар и да усещаше, че я застрашава някакъв прелом и въпреки необходимостта да се поддържа някаква потайност, която не беше по вкуса й, не можеше да се сдържи да не му отговори с топли и съвсем покорни погледи. Цяло чудо — той да я хареса! Цяло чудо и тъй вълнуващо!

Клайд реши веднага, че ухажването му все още се приема с удоволствие. Реши също, че би могъл да рискува да й каже нещо, при положение че му се представи удобен случай. Така, след като чака цял час, когато видя работничките, които седяха от двете й страни, да стават, той се възползва от момента нехайно да се доближи и като вдигна една от току-що маркираните от нея яки, каза, сякаш говореше за работата:

— Много ми беше мъчно, че трябваше да се разделя с вас снощи. Бих искал да сме днес пак там, а не тук, само ние двамата. А вие?

Робърта се обърна с пълното съзнание, че сега е моментът да го насърчи или обезсърчи да я ухажва и занапред. В същото време й се стори, че ще й прилошее от желание да приеме вниманието му без оглед на всичките пораждащи се от това мъчнотии. Неговите очи! Неговата коса! Неговите ръце! И вместо да го отблъсне или смрази по някакъв начин, тя само го загледа, но с поглед твърде безсилен и разнежен, за да крие в себе си нещо по-малко от покорство и неувереност. Клайд разбра, че тя изпитва безнадеждно и безпомощно влечение към него, също както и той към нея. В същия миг реши да й каже нещо повече, когато може: да я попита къде биха могли да се видят насаме, без никой да им пречи, понеже като него тя явно нямаше никакво желание да бъде видяна. И той напълно ясно, по-остро от всеки друг път, осъзна, че предприема опасна крачка.

Клайд започна да греши в сметките си, да чувства, че когато тя е тъй близо до него, в никой случай не може да се съсредоточава върху различните си задължения. Беше твърде обаятелна, твърде завладяваща. Имаше нещо толкова топло, весело и приветливо у нея — струваше му се, че ако сполучи да я убеди да го обикне, ще бъде един от най-щастливите сред смъртните. Само да не беше това правило! Но въпреки че предишния ден на езерото беше почти решил, че положението му тук не е в никой случай така задоволително, както би могло да бъде, все пак с навлизането на Робърта в живота му, което сега му се виждаше напълно възможно, нямаше ли да е много по-приятно да остане във фабриката? Не би ли могъл поне засега да потърпи още малко безразличието на семейство Грифитс? Пък кой знае дали не биха се заинтересували от него като подходяща фигура за пред обществото, ако не върши нищо в разрез с желанията им? Но ето че той се опитва да направи точно това, което са му забранили! Каква беше все пак тази забрана, с която го беше обвързал Гилбърт? А ако успее да постигне някакво споразумение с Робърта, може би тя ще се вижда с него по някакъв потаен начин и така ще се избегне всякаква възможност да бъдат критикувани.

Ето така размишляваше Клайд, седнал на бюрото си или като се разхождаше из помещението. Защото сега умът му, въпреки всичките задължения, се занимаваше почти изключително с Робърта и той не можеше да мисли за нищо друго. Беше решил да й предложи да се срещнат за първи път, ако се съгласи, в една градинка малко по на

запад от първото извънградско курортно селище на брега на Мохок. Но работничките седяха толкова близо една до друга, че през цялата сутрин не му се удаде случай да й заговори. Настъпи пладне, той слезе долу да обядва и се върна малко по-рано с надеждата да я намери някъде по-настрана, та да може да й пошепне, че иска да я види някъде. Но Робърта беше заобиколена от другите и така изтече и целият следобед, без да му се удаде подобен миг.

Обаче на излизане му дойде наум, че ако случайно я срещне сама някъде по улицата, ще се опита да й заговори. Защото тя искаше това — той го знаеше — независимо от всичко, което можеше да му каже в даден момент. И трябва да намери начин, който да изглежда така случаен, а следователно и невинен на самата нея, както и на другите. Но когато се разнесе свирката и Робърта напусна сградата, към нея се присъедини друго момиче и Клайд трябваше да измисли нещо друго.

Ала същата вечер, вместо да седи ей тъй в дома на госпожа Пейтън или да отиде на кино, както правеше често сега, или да обикаля някъде сам, за да уталожи своето раздразнение и самотност, реши да намери къщата на Робърта на Тейлър стрийт. Къщата не беше приятна, реши той, далече не толкова хубава, както къщата на госпожа Къпи или тази, където живееше сега. Беше твърде стара и кафява, кварталът — неугледен, макар и консервативен. Но светлината, която блещукаше в този ранен час в разните стаи, й придаваше приветлив и весел вид. Приятни бяха и няколкото дървета пред нея. Какво ли правеше сега Робърта? Какво й е пречило да го почака във фабриката? Защо не може да усети сега, че той е пред къщата, и да излезе? Изпита остро желание да я накара някак да почувства, че е тук, и да излезе. Но тя не излизаше. Нещо повече, забеляза господин Шърлок да се появява от къщата и да изчезва по посока на Централния булевард. А след това човек подир човек се заточиха от различните къщи към булеварда, което го накара да обиколи с бърз ход квартала, за да не го видят. И през цялото време често въздишаше, понеже вечерта беше тъй хубава и луната изгря в девет и половина и увисна тежка и жълта над върховете на комините. Той беше толкова самотен!

Но в десет луната засвети твърде ярко, а Робърта не се появяваше и Клайд реши да си върви. Не беше много умно да виси тука. Но понеже вечерта бе така прекрасна, не му се и мислеше за стаята у дома и вместо това мина няколко пъти нагоре и надолу по Уикейджи авеню,

като се любуваше на чудесните къщи, между които и къщата на чичо му Самюъл. Сега всичките им обитатели бяха извън града, по летните си вили. Къщите бяха тъмни. И Сондра Финчли, и Бъртин Кранстън, и цялата тази компания — какво ли правеха те в такава вечер? Къде ли танцуваха? Накъде ли бързаха? Къде ли се любеха? Тъй трудно е да си беден, да нямаш пари и положение и да не можеш да живееш точно така, както искаш!

А сутринта, по-нетърпелив от друг път, той излезе от дома на госпожа Пейтън в шест и четиридесет и пет, обзет от желанието да намери някакъв начин да поднови ухажването на Робърта. Ето, тълпата фабрични работници се точеше на север по Централния булевард. И тя трябваше, разбира се, да се слее с нея към седем и десет. Но отиването му до фабриката беше безплодно. Защото, след като глътна чаша кафе в едно от ресторантчетата край пощата и измина цялото протежение на Централния булевард до фабриката, след което поспря в едно дюкянче за пури, за да види Робърта, ако случайно мине оттам сама, за награда я видя пак с Грейс Мар. Колко жалък, побъркан бе този свят — реши той веднага — и колко трудно бе в това нещастно градче човек да срещне някой друг насаме! Почти всеки познаваше останалите. Освен това Робърта знаеше, че той се мъчи да намери случай да й заговори. Защо тогава не върви сама? Достатъчно я беше гледал миналия ден в компания с други. И ето че тя пак върви с Грейс Мар и като че ли изглежда доволна. Какво я прихваща?

Когато пристигна във фабриката, беше много кисел. Но щом като видя Робърта да заема мястото си на работната маса и мило да му подхвърля „Добро утро“ с весела усмивка, той се почувства по-добре и реши, че не всичко е загубено.

Стана три часът следобед и всичко се одряма в следобедната жега от умората на продължителния непрекъснат труд сред блясъка на светлината, отразявана от реката пред сградата. Почукването на металическите печати върху десетки яки едновременно, което винаги едва се долавяше над бръмкането и ручението на шевните машини отвън, сега се чуваше още по-слабо. Някой запя песента, наречена „Влюбени“, и Руза Никофорич, Хода Петканас, Марта Бордалу, Анжелина Пити и Дина Шликт веднага я подхванаха. А Робърта, която през цялото време усещаше погледа на Клайд, както и неговото настроение, си мислеше кога ли ще се приближи да каже някоя дума за

нещо. Защото искаше той да дойде, а поради думите, които бе пошепнал предишния ден, бе сигурна, че това ще стане скоро, защото нямаше да може да устои. Беше го прочела предишната вечер в погледа му. Но пък поради трудностите на това положение беше сигурна, че трябва да не му е много леко да измисли някакъв начин да й каже нещо. И все пак от време на време се радваше, защото имаше моменти, когато чувстваше, че има нужда от тази сигурност, която й създаваше присъствието на толкова много момичета.

И докато мислеше всичко това и маркираше на масата си наред с другите, Робърта изведнъж откри, че една връзка яки, които беше вече маркирала като номер шестнадесет, бяха не от този размер, а по-малки. Тя й хвърли бърз и неспокоен поглед и реши, че може да направи само едно нещо — да сложи връзката настрана и да чака забележка от някой надзирател, включително и от Клайд, или да я занесе още сега право на него, което всъщност бе по-хубаво, понеже така нямаше да я види никой надзирател преди него. Така постъпваха всички момичета, когато направеха някаква грешка. А се предполагаше всички обучени работнички сами да хващат подобни грешки.

И въпреки удобния претекст, колкото и да я блазнеше желанието й, тя се двоумеше, защото това би й наложило да отиде направо при Клайд и да му предостави търсената от него възможност. Но което беше още по-ужасно, то й предлагаше и възможността, търсена от самата нея. Тя се поколеба дали да опази Клайд като началник на отделението, дали да спази старите условности в държанието си, или да отстъпи пред новото и надделяващо желание и потискания копнеж да чуе Клайд да й говори… сетне се приближи и сложи връзките яки на писалището му. Но ръцете й трепереха. Лицето й бе пребледняло, в гърлото бе заседнала буца. Случи се така, че в този момент той напразно се мъчеше да пресметне изработеното от различните момичета по бележките, наредени пред него, и не можеше да направи нищо, понеже не мислеше за това, което вършеше. И ето че към него се наведе Робърта. Нервите му се опънаха, гърлото и устните пресъхнаха — ето, пред него беше желаният случай! А доколкото можеше да види, Робърта почти се задушаваше от напрежението, на което бе подложила нервите и сърцето си със своята дързост и опит да измами сама себе си.

— Станала е дрешка — искаше да каже „грешка“ — ей с тая връзка — заговори тя. — Не я забелязах, докато не ги маркирах почти всичките. Те са петнайсет и половина, пък аз ги маркирах почти всички шестнайсет. Съжалявам.

Клайд забеляза, че при тези думи тя се мъчеше да се поусмихне и да си даде спокоен вид, но бузите й бяха съвсем пребледнели, а ръцете, особено тази, в която държеше връзката яки, трепереха. И в същия миг разбра, че макар при него да я бяха довели дисциплината и чувството за ред, все пак в това се криеше и нещо повече. По един слаб, плах и все пак движен от обич начин тя го ухажваше, предоставяше случая, който търсеше, и искаше той да се възползва от него. А той, объркан и развълнуван от внезапното й появяване в първия момент, се окуражи и престраши до своеобразна дързост и галантност, каквито не беше изпитвал досега спрямо нея. Тя се стремеше към него — това беше ясно. Харесваше го и се показа достатъчно находчива да създаде случай, който му даваше възможност да й заговори. Чудесно! Колко мила е дързостта й!

— А, няма значение — каза Клайд с преторена смелост и решителност, които му липсваха дори и сега пред нея. — Просто ще ги пратя долу в пералнята, а после ще видим дали не можем да ги маркираме наново. Всъщност това не е наша грешка.

Той й се усмихна най-топло и тя посрещна погледа му също с потисната усмивка, но веднага се обърна, от страх, че е показала твърде ясно кое я е накарало да дойде при него.

— Не си отивайте — побърза да добави Клайд. — Искам да ви попитам нещо. Още от неделя търся случай да поговорим. Искам да се видя с вас някъде, нали нямате нищо против? Тук има правило, според което никой началник на отделение не може да има нищо общо със своя работничка… искам да кажа, извън фабриката. Но въпреки това искам да се видя с вас, какво ще кажете? Знаете ли — той се усмихна мило и подкупващо в очите й. — Аз съм просто луд по вас, откакто дойдохте да работите тук, а неделята направи всичко още по-лошо. Сега няма да допусна някакво си там правило да стане за нас пречка, стига да имам възможност. А вие?

— Ох, не знам дали мога да направя такова нещо — отговори Робърта, която, успяла да достигне каквото е желала, сега изпадаше в ужас пред собствената си дързост. Тя се заоглежда неспокойно, с

чувството, че очите на всички в стаята са устремени към нея. — Аз живея при господин и госпожа Нютън, сестрата и зетя на приятелката ми, разбирате, а те са много строги. Не е, както щеше да е, ако… — Искаше й се да добави: „Ако си бях у дома“, но Клайд я прекъсна:

— О, моля ви се, не ми казвайте „не“, нали няма да кажете? Моля ви се! Искам да ви видя. Не искам да ви причиня никакви неприятности, там е работата. Иначе с удоволствие щях да се отбия при вас в квартирата. Нали ме разбирате?

— Ах, не, недейте прави такова нещо — предупреди го Робърта. — Поне засега. — Беше тъй объркана и съвсем несъзнателно даваше на Клайд да разбере, че се надява да я посети някога по-нататък.

— Добре — усмихна се Клайд, който схващаше, че тя донякъде отстъпва. — Бихме могли само да се поразходим на края на някоя улица… тая, където живеете, ако желаете. Там няма къщи. Или пък в тая градинка… „Мохок“ малко на запад от „Страната на мечтите“, като вървите по улица Мохок. Точно до реката. Бихте могли да дойдете там. Аз ще ви посрещна на спирката. Съгласна ли сте?

— О, мисля, че ще ме е страх… да отида така далече, искам да кажа. Никога не съм правила такива неща. — Тя имаше толкова невинен и откровен вид, когато каза това, толкова беше сладка, че Клайд изпадна във възторг. И като си помислеше само, че й назначава тайна среща! — Знаете, тук ме е страх да отида сама, кажи-речи, където и да било. Казват, че хората така одумват, а все някой може да ме види. Но…

— Да, „но“ какво?

— Страх ме е. Не мислите ли, че се задържах прекалено дълго тук, при писалището ви?

Гласът й направо секна, когато каза това. Клайд си даде сметка, че наистина си приказват твърде открито, макар в това и да нямаше нищо особено необичайно, и заговори бързо и убедително:

— Добре тогава, какво ще кажете за края на улицата, където живеете! Не бихте ли дошли там за малко довечера… да кажем, за половин час, а?

— Ах, тая вечер не бих могла… Смятам… да не е толкова скоро. Ще трябва да си помисля първо, нали знаете. Искам да кажа, да наредя. Но някой друг ден.

Беше така възбудена и разтревожена от това голямо приключение, че изражението ѝ, както понякога ставаше с изражението на Клайд, се промени от полуусмихнато в полунавъсено, без тя да схване, че то се подлага на тези промени.

— Добре тогава, какво ще кажете за сряда вечер в осем и половина или девет? Не бихте ли могли да дойдете? Моля ви се!

Робърта се замисли, толкова сладка и неспокойна. Клайд бе безкрайно очарован от държанието ѝ в момента, защото тя се озърташе със съзнанието (или поне така изглеждаше), че я наблюдават и че се е забавила при него прекалено дълго за един първи разговор.

— Струва ми се, че ще е по-добре да се върна да работя — рече девойката, без да му даде някакъв отговор.

— Една минутка! — замоли се Клайд. — Не сме се разбрали за часа в сряда. Ще дойдете ли да се видим? Нека да е в девет или осем и половина, или когато вие искате. Ще дойдете ли?

— Добре, в такъв случай, да кажем, в осем и половина или между осем и половина и девет, ако мога. Съгласен ли сте така? Ще дойда, ако мога, разбирате ли, пък ако нещо се случи, ще ви обясня на другата сутрин, нали?

Тя се изчерви, след това се огледа още веднъж с глупав, замаян поглед и забърза обратно към работната си маса, цялата изтръпнала от глава до крака, с такъв виновен вид, сякаш са я заловили на място при извършването на някакво ужасно престъпление.

А Клайд на писалището си малко оставаше да се задави от възбуждение. Какво чудо! Тя се съгласи; той говори с нея по такъв начин, тя се реши да му определи среща, и то тук, в Ликъргъс, където той е така известен! Замайващо!

Робърта от своя страна мислеше колко чудесно ще бъде да се разхожда и да говори с него на лунна светлина, да усеща неговата притиснала се ръка и да слуша мекия му, приятен глас.

XVII

Беше се стъмнило съвсем, когато Робърта излезе крадешком в сряда вечер, за да се срещне с Клайд. Но с какви угризения и размишления заради готовността, с която се беше съгласила да го направи! Защото за нея беше не само трудно да превъзмогне вътрешните си душевни скрупули, но и да надделее всичките тревоги във връзка с баналната религиозна и тесногръда атмосфера, в която беше затънала при семейство Нютън. Защото, откакто беше дошла тук, никъде почти не беше ходила без Грейс Мар. Освен това точно в този случай — нещо, което беше забравила, когато говори с Клайд — беше се уговорила да отиде със съпрузите Нютън и Грейс в Баптистката църква, където след редовното за сряда молитвено събрание щеше да има забава с игри, сладкиши, чай и сладолед.

Ето защо много се тревожеше и не знаеше какво да направи, докато не се сети, че преди един-два дена господин Лигет, забелязал колко бързо и сръчно работи, беше и подхвърлил, че винаги, когато пожелае да научи някоя от операциите по шиенето на яките, което ставаше в съседното помещение, щял да накара госпожа Брейли да се позанимае с нея и да й покаже. И сега, понеже поканата на Клайд и тази забава в църквата съвпадаха в една и съща вечер, Робърта реши да каже, че госпожа Брейли я вика у дома си. Само че, както реши още, щеше да изчака и едва в сряда преди вечеря да каже, че госпожа Брейли я е поканила да отиде у нея. Тогава ще може да се види с Клайд. А докато съпрузите Нютън и Грейс се върнат от църквата, ще може вече да си е вкъщи. Ах, колко ли хубаво ще бъде той да й говори: да й каже пак, както го беше казал в лодката, че никога не е виждал по-хубаво момиче от нея, когато стоеше на брега и гледаше водните лилии. Много, много мисли — смътни, ужасни, картинни — минаваха през ума й: как и къде биха могли да ходят… да бъдат заедно… да прекарват времето си… отсега нататък, само ако сполучи да го спечели за приятел, без да причини нищо лошо на себе си или него. Ако се наложи — реши тя сега, — може да напусне фабриката и да си намери

работа някъде другаде, та да освободи Клайд от всякаква отговорност по отношение на дружбата с нея.

Имаше обаче друга мисловна, както и емоционална фаза в цялата работа и тя беше свързана с дрехите. Защото след идването си в Ликъргъс Робърта беше разбрала, че по-интелигентните момичета тук се обличат по-добре от момичетата в Билц и Трипетс Милз. Същевременно тя пращаше значителна част от спечеленото на майка си — сума, която, ако задържаше, щеше да е достатъчна, за да се облече извънредно добре, както си даваше сметка. Но сега, след като Клайд я бе завладял до такава степен, тя се разтревожи за външния си вид и вечерта след разговора си с него във фабриката прегледа малкия си гардероб и се установи на мека синя шапка, която Клайд още не беше виждал, заедно с карирана в синьо и бяло фланелена пола и бели платнени обувки, купени предишното лято в Билд. Беше намислила да почака, докато семейство Нютън и Грейс тръгнат на черква, а след това бързо да се облече и излезе.

В осем и половина, когато вече се бе окончателно свечерило, тя се запъти на изток по Тейлър стрийт и Централния булевард, а после по обиколен път се върна пак на запад до мястото на срещата. И Клайд бе вече там. Облегнал се на стара дървена ограда около неголяма царевична нива, той гледаше назад към интересния градец с блеснали през дърветата светлини в толкова много домове. Въздухът бе напоен с тежки ухания — смесения дъх на много треви и цветя. Лек ветрец раздвижваше дългите мечове на царевицата зад гърба му, листака на дърветата над главата му. И имаше звезди — Голямата мечка и Малката мечка, и Млечният път — небесните явления, които отдавна познаваше от майка си.

А Клайд си мислеше колко различно бе положението му тук от положението в Канзас сити. Там е бил толкова плах по отношение на Хортензия Бригз или всъщност на кое да е момиче — не се е решавал да каже почти нито дума на никое от тях. Докато тук, а особено откакто му бе поверено маркировъчното отделение, като че ли бе осъзнал факта, че е много по-привлекателен, отколкото беше предполагал някога преди. Също, че се харесва на момичетата и не го е чак толкова страх от тях. Очите на самата Робърта бяха му показали същия ден голямото й влечение към него. Тя беше неговото момиче. И

когато дойдеше, щеше да я прегърне и целуне. И тя нямаше да може да се съпротиви.

Клайд стоеше, слушаше, мечтаеше, наблюдаваше и шумоленето на царевицата зад гърба му събуждаше у него някакъв стар спомен, когато я видя да идва. Докарана и жива, тя все пак изглеждаше неспокойна, спря в края на улицата и се заоглежда като уплашено и предпазливо зверче. Клайд веднага забърза към нея и тихичко се обади:

— Здравейте. Божичко, колко добре сторихте, че дойдохте! Имахте ли някакви спънки?

Мислеше си колко по-приятна е тя и от Хортензия Бригз, и от Рита Дикърмън — едната такава сметкаджийка, другата така разпуснато чувствена и непридирчива.

— Имала ли съм някакви спънки? Да знаете какви!

И Робърта веднага се впусна в подробен и живописен разказ не само за грешката по отношение на черкуването на съпрузите Нютън и нейния ангажимент с тях, но и за упоритото решение на Грейс Мар да не ходи на черковната забава без нея и как е трябвало да съчинява, о, толкова ужасно, за ходенето й у госпожа Брейли, за да се учи да шие — това ново споразумение между Лигет и Робърта, за което Клайд не беше чул досега нито дума и което много го заинтригува, защото веднага събуди у него подозрението, че Лигет може да има намерението да я премести от неговото отделение. Той продължи да я разпитва по този въпрос, преди да й позволи да продължи разказа си, и Робърта забеляза заинтересоваността му, която й достави голямо удоволствие.

— Но знаете, аз не мога да остана много дълго — побърза мило да му съобщи тя при първия удобен случай, когато Клайд я хвана под ръка и сви към реката, на север, където — така далече — нямаше жива душа. — Забавите на Баптистката черква никога не продължават по-късно от десет и половина или единайсет и те скоро ще се върнат! Така че трябва да се постарая да съм си у дома преди тях.

След това тя изрази много основания, поради които би било неразумно от нейна страна да не се е прибрала след десет — причини, които го ядосваха, но въпреки това убеждаваха с разсъдливостта си.

Беше се надявал да прекара с нея по-дълго. Но като виждаше, че времето е твърде кратко, у него се разпали още повече желанието за

по-голяма близост с нея и той започна да й прави комплименти за хубавата й шапка и наметка и колко много й приличали. Изведнъж се опита да я прегърне през кръста, но сметнала, че той действа твърде припряно, тя отстрани ръката му или се помъчи да я отстрани, като го убеждаваше с най-нежен, най-умолителен тон:

— Не, не, това не е хубаво, нали? Не можете ли само да ме държите под ръка или да ме оставите аз да ви хвана?

Но той забеляза, че щом го убеди да не я държи през кръста, тя го хвана под ръка и се притисна, гальовно се гушна до него и нагоди крачките си към неговите. В този миг той си мислеше колко естествено и непресторено се държи тя сега, след като ледът между тях се е строшил.

И как продължи да бъбри! Харесвала Ликъргъс, само че й се струвал най-религиозният град, който някога е виждала — много по-лош от Билц или Трипетс Милз в това отношение. А след това се залови да обяснява на Клайд какво представляват Билц и Трипетс Милз… и бащиният й дом, но много накратко, защото не й се говорело за това. Сетне заговори пак за съпрузите Нютън и Грейс Мар и как следили всяка нейна стъпка. Докато тя приказваше, Клайд си мислеше колко различна е от Хортензия Бригз или Рита, или от всяко друго момиче, което е някога познавал — толкова по-простодушна и доверчива… в никой случай не такава отпусната като Рита, нито толкова безочлива, суетна или претенциозна, каквато беше Хортензия, но хубава като тях и много по-сладка. Неволно си мислеше колко по-сладка би била, ако беше облечена по-елегантно. После пък се чудеше какво ли би си помислила за него и държането му с Хортензия, ако можеше да го съпостави с държането му спрямо нея сега.

— Знаете ли — каза й той при първия представил му се случай, — мъчил съм се да ви заговоря още от самото ви идване във фабриката, но виждате как всички там дебнат. Те са непоносими! Казаха ми, когато постъпих, че не бива да проявявам интерес към никое момиче, което работи във фабриката, и аз се мъчех да спазя това правило. Но просто не можах да се наложа на себе си, пък и как ли бих могъл? — Той нежно стисна ръката й над лакътя, после изведнъж спря, освободи си ръката и я прегърна. — Знаете, Робърта, луд съм по вас. Наистина съм луд. Струва ми се, че няма по-мило, по-сладко момиче. Кажете, нали не ми се сърдите за тези думи? Откакто вие се мярнахте

тук, кажи-речи, не мога да спя. Имате такива хубави очи и коса! Тая вечер изглеждате чудно хубава… прекрасна. Ах, Робърта! — Ненадейно той притисна лицето й между двете си длани и я целуна, преди тя да може да се дръпне. След като направи това, притегли я към себе си; тя се противеше, макар почти да нямаше сили да устои. Защото и на нея й се искаше да го прегърне или да се остави той да я притисне здраво и това общо желание на двама им я озадачи и разтревожи! Беше ужасно! Какво ли щяха да си помислят хората… ако се научеха? Тя е лошо момиче наистина и все пак искаше да бъде така… близо до него… сега, както никога преди.

— Ах, не бива, господин Грифитс — замоли се тя. — Наистина не бива, вие знаете. Моля ви се. Някой може да ни види. Струва ми се, че чувам някой да идва. Хайде, моля ви се! — Тя се заозърта, явно уплашена, а Клайд възторжено се изсмя. Животът най-сетне му беше поднесъл възхитителна възлюбена. — Никога не съм правила такова нещо, знаете — продължаваше Робърта. — Честна дума, не съм! Моля ви се! Само защото ми казахте…

Клайд само я притискаше силно до себе си, без да каже нещо в отговор, съвсем доближил бледото си лице и гладните си тъмни очи до нейните. Той я целуваше наново и наново въпреки протестите й и малката й уста, брадичка и бузи му се виждаха невъобразимо прекрасни… твърде неотразими… След това зашепна умолително, понеже беше твърде разнежен, за да говори енергично:

— О, Робърта, скъпа, кажи ми, че ме обичаш. Моля ти се, кажи! Зная, че ме обичаш, Робърта. Чувствам го. Моля ти се, кажи ми го сега. Луд съм по теб. Имаме толкова малко време.

Той я зацелува пак по бузите и устата и внезапно усети тя да се отпуска. Девойката стоеше съвсем неподвижна, без да се противи, в прегръдките му. Клайд чувстваше, че се извършва някакво чудо, но не можеше да разбере какво. Съвсем неочаквано усети сълзи по лицето й, главата й клюмна на рамото му и след това я чу да казва:

— Да, да, да. Обичам те. Обичам те, обичам те!

В гласа й прозвуча ридание — дали от мъка, дали от възторг — и Клайд го чу. Честността и прямотата й така го трогнаха, че и неговите очи се насълзиха.

— Всичко е наред, Робърта. Всичко е наред. Моля ти се, не плачи. О, ти си тъй сладка за мен, Робърта! Наистина, наистина,

Робърта.

Той вдигна очи и пред него, на изток, над ниските покриви на града се показваше съвсем тъничката, съвършено жълта най-горна извивка на изгряващата юлска луна. И в момента му се стори, сякаш животът му е дал всичко… всичко… което би могъл да поиска от него.

XVIII

Връхната точка на тази среща, както разбраха и Клайд, и Робърта, бе само прелюдия на цяла редица свиждания и възторзи, които щяха да продължат неопределено време. Те бяха открили любовта. Бяха блажено щастливи, каквито и проблеми да възникваха за осъществяването й в настоящия момент. Но как, по какъв начин можеха да продължат връзката си сега, беше друг въпрос. Защото за всякакво нормално общуване, доколкото това се отнасяше до Клайд, й пречеше не само обвързаността със съпрузите Нютън, но и самата Грейс Мар, която представляваше друг труден проблем. Тя беше много по-скована от Робърта не само поради непривлекателната си външност, но и поради тесногръдите социални и верски възгледи, наложени й от първите години на обучението и домашното възпитание. Въпреки това и на нея й се искаше да се весели и да бъде свободна. И Грейс си представяше, че в Робърта, която бе весела и обичаше от време на време да се хвали, но все пак не нарушаваше границите на условностите, сдържащи самата нея, вижда сравнително по-свободно момиче. И затова не се отделяше от нея, което за Робърта бе малко отегчително. Грейс си въобразяваше, че двете могат да си разменят мисли, шеги и признания във връзка с любовния живот и личните им мечти, без да напакостят една на друга. И досега това бе единствената й утеха в иначе сивото всекидневие.

Но Робърта, преди още да се появи в живота й Клайд, не искаше тази близост. Тя й додяваше. А сетне у нея се изработи някаква задръжка пред Грейс по отношение на всичко, което засягаше Клайд. Защото не само знаеше, че Грейс би въстанала против това нейно внезапно отстъпничество, но и поради това, че не й се искаше сама за себе си да анализира обладалите я внезапно и обърнали всичко наопаки чувства. След като го срещна и веднага залюби, Робърта не смееше да помисли докъде би си позволила да стигне в отношенията си с него. Не бяха ли подобни връзки между висшата и низшата класа забранени тук? Знаеше, че е така, Затова не й се щеше да говори за него изобщо.

Ето защо в понеделник вечер, веднага след неделята, прекарана на езерото, когато Грейс, много весело и фамилиарно я попита за Клайд, Робърта тозчас реши да не показва, че се интересува от него чак толкова, колкото Грейс вероятно си бе въобразила. Затова не каза почти нищо повече, освен че е бил много любезен с нея и питал за Грейс — забележка, която накара приятелката й да я изгледа под око и да се запита дали Робърта наистина й разправя всичко, което е станало после.

— Той се държа толкова любезно, че вече си помислих да не е хлътнал по теб.

— Ех, че глупости! — отговори Робърта лукаво и малко разтревожено. — Че той не би ме и погледнал. Освен това в предприятието има правило, което не му позволява да ме ухажва, докато работя във фабриката.

Последните думи повече от всичко друго помогнаха да се успокоят съмненията на Грейс по отношение на Клайд и Робърта, защото с простата нагласа на ума си надали би си позволила да допусне, че някой може да наруши правилата на предприятието. И все пак Робърта се безпокоеше да не би Грейс да я свърже с Клайд в мислите си по някакъв таен начин и реши да бъде двойно по-предпазлива по отношение на Клайд — да се показва по-отчуждена от него, отколкото бе.

Но всичко това предхождаше тревогите и трудностите, и страховете, които нямаха нищо общо с всичко станало дотогава, а възникнаха от мъчнотиите, появили се непосредствено след срещата им. Защото след като веднъж се бяха разбрали с Клайд за взаимните си чувства, тя не виждаше как би могла да се среща с него освен по този много потаен начин, пък и така твърде рядко и без да може да каже със сигурност кога ще й се удаде случай за следваща среща.

— Виждаш ли, работата стои така — обясняваше тя на Клайд, когато след няколко вечери бе сполучила да се отскубне за един час и двамата се бяха запътили от края на Тейлър стрийт надолу към Мохок, където се простираха открити поля, свършващи на ниския бряг над хубавата река. — Съпрузите Нютън почти никъде не отиват, без да поканят и мен. А дори и да не ме канеха, Грейс не би отишла никъде без мен. Понеже толкова много ходехме заедно в Трипетс Милз, тя ме чувства така, сякаш съм член от семейството. Сега всичко се промени,

но аз не виждам как ще мога скоро да се освободя от това положение. Не знам какво да кажа: къде отивам и с кого.

— Ясно — отговори той нежно и гальовно. — Всичко това е съвсем вярно. Но как ще ни помогне на нас сега? Нима можеш да се задоволиш само да те гледам във фабриката, а?

Той я гледаше тъй сериозно, с такъв копнеж, че Робърта се трогна и от съчувствие добави, за да поразсее мъката му:

— Не, съвсем не мога да се задоволя с това, скъпи. Ти знаеш, че не мога. Но какво да правя? — Тя сложи умолително меката си ръка върху една от слабите източени и нервни ръце на Клайд.

— Но знаеш ли какво ще ти кажа — продължи тя, след като се позамисли. — Аз имам сестра, която живее в Хоумър, щата Ню Йорк. Това е към трийсет и пет мили на север оттук. Бих могла да кажа някоя събота следобед или неделя, че отивам там. Тя все ми пише да отида, но не бях помисляла за това преди. А бих могла да отида… тоест… бих могла…

— Да, защо да не го направиш? — възкликна Клайд с оживление. — Чудесно! Прекрасна идея!

— Чакай да видя — продължи Робърта, без да обърне внимание на неговото възклицание. — Ако съм запомнила правилно, трябва първо да отида във Фонда и там да сменя. Но оттука бих могла да тръгна кога да е с трамвай, а от Фонда нататък има само два влака на ден; единият в два часа, а другият в седем в събота. Така бих могла да тръгна оттука кога да е преди два, нали, а после, ако не успея да хвана влака в два, ще бъде съвсем добре, нали? Бих могла да продължа в седем. А ти би могъл да си там или да ме срещнеш по пътя, така че никой да не ни види. После аз бих могла да си продължа, а ти да се върнеш. Бих могла да уредя това с Агнес, сигурна съм. Трябва само да й пиша.

— Ами цялото време отсега дотогава? — попита той недоволно. — Дотогава има много дни, не смяташ ли?

— Е, ще трябва да видя какво мога да измисля, но не съм сигурна, че ще успея, скъпи. Ще трябва да видя. Пък и ти помисли. Но сега трябва да се връщам — добави тя неспокойно. С тези думи девойката веднага стана, което накара и Клайд да се изправи, да си погледне часовника и да открие, че е вече близо десет.

— И какво ще правим! — продължи той настойчиво. — Защо да не кажеш идущата неделя, че отиваш в някоя друга църква, а вместо това да се срещнеш някъде с мен? Трябва ли винаги всичко да знаят?

Веднага Клайд забеляза лицето на Робърта леко да се помрачава, понеже с това посягаше на нещо, което все още бе твърде близко свързано с ранната й младост и с убежденията й, за да се реши да го наруши.

— Хм, не — отговори тя съвсем сериозно, — не бих искала да направя такова нещо. Би ми било много криво. Пък и би било грешно да се постъпи така.

В същия миг Клайд долови, че стъпва на опасна почва, и оттегли предложението си, понеже не искаше да я обиди или уплаши с нещо:

— Е, добре. Както ти кажеш. Рекох го само защото ти като че ли не можеш да измислиш никакъв друг начин.

— Не, не скъпи — пак се замоли тя нежно, понеже забеляза, че го е страх да не се е засегнала. — Няма значение, само че не бих искала да направя такова нещо. Не бих могла.

Клайд поклати глава. Спомен за собствените му младежки задръжки събуди у него чувството, че може да не е бил прав да й направи такова предложение.

Те се запътиха обратно към Тейлър стрийт, без да могат и двамата да намерят някакво определено решение, освен предполагаемото отиване във Фонда. Вместо това, след като я целуна безброй пъти, тъкмо преди да я пусне да си върви, най-доброто, което можа да й предложи, бе и двамата да се помъчат да измислят някакъв начин да се видят, ако могат, по-рано. А тя, след като обви за миг врата му с двете си ръце, затича по Тейлър стрийт и дребната й фигурка се отдалечи в лунната светлина.

Обаче с изключение на още една вечерна среща, станала възможна благодарение на измисленото от Робърта второ отиване при госпожа Брейли, те не можаха да се видят до следващата събота, когато Робърта тръгна за Фонда. А Клайд, като узна точния час, взе предния трамвай и се присъедини към Робърта още на първата спирка. Оттогава до вечерта, когато в седем часа тя трябваше да се качи на влака, двамата бяха неизказано щастливи заедно, бродейки из околностите на сравнително непознатото за двамата градче.

Защото няколко мили преди Фонда видяха увеселителен парк, наречен „Звезден блясък“, където освен няколко панаирджийски развлечения, като кръг от люлки-самолети, виенско колело, въртележка, стара мелница и дансинг, имаше и езерце с лодки. Беше своеобразно идилично кътче с малка раковина за оркестър на островче почти по средата на езерото и унила мечка, затворена в клетка на брега. Откакто беше дошла в Ликъргъс, Робърта не си беше позволила да посети никой от по-простичките курорти наоколо, които доста приличаха на този, само че бяха много по-шумни. Щом го видяха, и двамата възкликнаха: „Я виж!“ и Клайд веднага добави:

— Хайде да слезем тук, искаш ли, а? Какво ще кажеш? Без друго сме вече почти във Фонда. А тук можем да прекараме по-весело.

Те веднага слязоха. След като остави куфарчето й на гардероб, Клайд я заведе първо където продаваха кренвирши. След това, понеже въртележката работеше с пълна пара, Робърта трябваше непременно да се повърти с него. Те се качиха в най-добро настроение: Клайд я настани на една зебра, застана до нея, за да я придържа с ръка през кръста, и двамата се мъчеха да се хванат за пиринчената халка. И колкото банално, просто и безвкусно да беше всичко това, самият факт, че той можеше да посвети цялото си внимание на нея, а тя на него, без някой да ги види, беше достатъчен да накара двамата да изпаднат в някакъв възторг, който съвсем не съответстваше на блудкавата, евтина обстановка. Те правеха обиколка след обиколка на това шумно, скърцащо приспособление и пред тях се мяркаха ту неколцина други свободни търсачи на развлечения, които се возеха с лодки по езерото, ту други, които летяха в кръг в недодяланите зелени и бели люлки-самолети или се въртяха нагоре, а сетне надолу и увисналите кабинки на виенското колело.

Двамата гледаха гората и небето отвъд езерото, зяпачите и мечтателно и унесено танцуващите на дансинга и изведнъж Клайд попита:

— Нали танцуваш, Робърта?

— Аз ли? Не, не танцувам — отговори тя малко натъжена, защото в същия миг беше загледала с доста мъка щастливите двойки и си беше помислила колко жалко е, че никога не са й позволявали да танцува. Може да не е много благонравно и добродетелно (нейната църква твърдеше, че не е), но все пак сега, след като бяха вече тук и

така влюбени, другите изглеждаха толкова весели и щастливи — тази пъстра смесица от цветове, която кръжеше и кръжеше в зелено-кафявата рамка… тя не й се виждаше тъй неблагонравна сега. Защо пък да не бива да танцуват? Момичетата като нея и момчетата като Клайд? По-малките й брат и сестра въпреки възгледите на родителите им вече заявяваха, че ще се научат да танцуват, щом им се представи удобен случай.

— Ах, колко жалко! — възкликна Клайд, като си мислеше колко възхитително би било да държи Робърта в обятията си. — Щеше да е толкова приятно, ако ти танцуваше. Стига да искаш, мога да те науча само за няколко минути.

— Не знам какво би излязло — отговори тя неуверено, но по очите й личеше, че неговото предложение й харесва. — Не ме бива много-много за такива неща. Пък и знаеш, танцуването не се смята за особено нравствено нещо по нашите места. А и моята църква не го одобрява. Знам, че и родителите ми не биха искали аз да танцувам.

— Хайде де! — весело и глуповато възрази Клайд. — Това са празни работи, Робърта. Че всички танцуват в днешно време, почти всички. Как можеш да мислиш, че в това има нещо лошо?

— О, зная — отговори Робърта с малко странен, неестествен тон, — може би в кръга на твоите приятели да се танцува. Зная, че повечето от фабричните работнички танцуват, разбира се. Предполагам, че за хора, които имат пари и положение, всичко е позволено. Но за момиче като мен не е така. Не вярвам и твоите родители да са били толкова строги, колкото моите.

— Не са били, а? — изсмя се Клайд, който не пропусна да си вземе бележка за „кръга на твоите приятели“ и „хора, които имат пари и положение“. — Да, това е всичко, което знаеш за тях — продължи той. — Те бяха строги като твоите, пък и по-строги, готов съм да се обзаложа. Но аз танцувах въпреки това. Че в това няма нищо лошо, Робърта. Ела, ела да те науча. То е чудесно, повярвай ми. Няма ли да дойдеш, скъпа?

Той я прихвана през кръста и я погледна право в очите и тя наполовина отстъпи, съвсем омекнала от копнеж по него.

Тъкмо тогава въртележката спря и без всякакво намерение и уговорка, като че ли инстинктивно, двамата се запътиха към павилиона, където танцуващите — не много на брой, но ненаситни —

неспирно кръжаха на площадката. Доста голям оркестър свиреше фокстроти и уанстепи. На входа (целият дансинг бе заграден) седеше хубавичка касиерка и даваше билети — по десет цента на двойка за всеки танц. Но пъстротата, музиката и движенията на танцуващите, които се плъзгаха ритмично, съвсем завладяха Клайд и Робърта.

Оркестърът спря и двойките заизлизаха навън. Но щом дансингът се опразни, касиерката започна да продава петцентови входни билетчета за новия танц.

— Не вярвам, че ще мога — замоли се Робърта, когато Клайд я поведе към касата. — Страх ме е, че може да съм много тромава. Никога не съм танцувала, нали знаеш?

— Ти тромава, Робърта! — възкликна той. — Какви ги разправяш? Ами че ти си тъй грациозна и тъй хубава! Ще видиш. Ти ще станеш чудесна танцьорка.

Беше вече платил входа и двамата се озоваха вътре.

Обладан от самонадеяност, вдъхната му почти изцяло от увереността на Робърта, че той принадлежи към цвета на ликъргъското висше общество и притежава средства и положение, Клайд я отведе в един ъгъл и веднага започна да й показва съответните стъпки. Те не бяха трудни и със своята вродена грация и жар тя лесно ги схвана. Щом оркестърът засвири и той я притегли до себе си, Робърта налучка без затруднение движенията и стъпките и двамата се заплъзгаха ритмично. Възхитително бе да чувства, че Клайд я държи в прегръдките си и я води ту насам, ту натам и — което така я увличаше — че чудесният ритъм на неговото тяло съвпада с ритъма на нейното.

— Любима моя! — пошепна той. — Каква чудесна малка танцьорка си ти. Ето че вече го схвана. Няма друго момиче като теб. Просто не мога да повярвам!

Те обиколиха дансинга още веднъж, после трети път, преди да спре музиката, а когато тя спря, Робърта се топеше от чувство на блаженство, каквото не бе изпитвала никога преди. Само като си помислеше, че е танцувала! И беше тъй чудесно! И то с Клайд! Той беше така строен, грациозен, положително най-хубавият от всички млади мъже на дансинга — мислеше си тя. А Клайд, на свой ред, си мислеше, че никога не е познавал момиче, по-сладко от Робърта. Тя беше тъй весела, обаятелна и податлива. Не се опитваше да измъкне нещо от него. А колкото за Сондра Финчли, е, тя не му беше обърнала

внимание и щеше да е по-добре да не мисли повече за нея… но дори и тук, в присъствието на Робърта, не можеше да я забрави съвсем.

В пет и половина, когато оркестърът замлъкна поради липса на клиентела и на входа закачиха табелка „Следващият концерт в 7.30“, те още танцуваха. След това отидоха да пият разхладително питие със сладолед, после нещо да хапнат и времето мина тъй бързо, че сетне стана нужда да вземат веднага трамвая за гарата във Фонда.

Докато стигнат последната спирка, и Клайд, и Робърта се занимаваха само с въпроса какво ще правят на другия ден. Защото Робърта щеше да се върне следобеда и ако можеше да нареди да тръгне от сестра си малко по-рано, той би могъл да дойде от Ликъргъс да я посрещне. Биха могли да прекарат във Фонда поне до единадесет, когато пристигаше последният влак от Хоумър. А ако тя заявеше, че си е дошла с него, и при положение че в трамвая за Ликъргъс няма никакъв познат, биха могли да се приберат заедно.

Така се разбраха, така и направиха. Те бродиха по крайните улички на този град, приказваха и крояха и Робърта поразправи на Клайд, макар и не много, за живота си у дома, в Билц.

Но големият въпрос, като изключим взаимната им любов и непосредствената й проява в целувки и прегръдки, бе как и къде биха могли да се виждат занапред. Трябваше да намерят някакъв изход, само че всъщност, както разбра Робърта, тя трябваше да бъде тази, която да намери изхода, и то по-скоро. Защото, макар и да беше явно много нетърпелив и гореше от желание да бъде с нея колкото може повече, все пак Клайд като че ли не можеше да направи някакво предложение — приемливо предложение.

Но това, както го разбра и тя, не беше лесно. Защото за възможността да отиде пак при сестра си в Хоумър или при родителите си в Билц не можеше и да помисли поне един месец. А какви други предлози можеше да има? Нови приятелки във фабриката… пощата… библиотеката… Женското младежко християнско дружество — всичко, което можа да измисли Клайд в момента. Но всичките те означаваха в най-добър случай един-два часа, а Клайд мислеше за други съботни и неделни дни като тези. А имаше още толкова малко летни съботни и неделни дни!

XIX

Връщането на Робърта и Клайд, както и извънградската им разходка бяха останали съвсем незабелязани, както си мислеха те. В трамвая от Фонда не бяха видели никакъв познат. А вкъщи Грейс вече спеше. Тя се събуди само колкото да зададе няколко въпроса за пътуването, пък и те бяха непреднамерени и равнодушни. Как е сестрата на Робърта? Дали е стояла целия ден в Хоумър, или е ходила в Билц или Трипетс Милз? (Робърта отговори, че е останала при сестра си.) Грейс също трябвало скоро да отиде да види родителите си в Трипетс Милз. След това тя заспа.

Но на вечеря на другия ден госпожиците Опал Фелис и Олив Поуп, които не бяха слезли на закуска поради твърде късното си завръщане от Фонда и точно същите места, където Робърта бе прекарала съботния следобед, сега със самото влизане на Робърта я посрещнаха с няколко весели въпроса, в които нямаше никаква задна мисъл, но доколкото засягаха Робърта, събудиха у нея голяма тревога.

— А, ето ви! Я гледай, кой се е върнал от парк „Звезден блясък“! Как ви се видя тамошният дансинг, госпожице Олдън? Ние ви видяхме, но вие не ни забелязахте.

И преди Робърта да има време да измисли някакъв отговор, госпожица Фелис добави:

— Ние се мъчехме да хванем погледа ви, но вие май не виждахте никого освен него. Трябва да ви кажа, че танцувате чудесно.

Робърта, която не бе много близка нито с едното, нито с другото от двете момичета и на която й липсваше също безочливостта да се справи с такова пълно и неочаквано разобличение, веднага се изчерви. Тя направо онемя и само се вторачи, като се сети тутакси за думите си пред Грейс, че е била целия ден при сестра си. А срещу нея, загледана право в очите й, седеше Грейс с леко отворени устни, сякаш ей сега щеше да възкликне: „И таз хубава! Танцуване! Мъж!“ А начело на масата седеше Джордж Нютън, мършав, педантичен и любопитен, обърнал сега острия си поглед и острия си нос, и издадена брадичка към нея.

Но в същия миг Робърта си даде сметка, че трябва да каже нещо, и отговори:

— Да, вярно. Наистина отидох там за малко. Приятели на сестра ми отиваха там и аз бях с тях.

Вече се канеше да добави: „Ние не стояхме там много дълго“ но замълча. Защото в този миг й помогна известно борческо чувство, наследено от майка й, което Грейс бе изпитвала върху себе си и преди. В края на краищата защо да не отиде в парк „Звезден блясък“, ако й се иска? И какво право изобщо имат семейство Нютън или Грейс да я разпитват? Тя се издържа сама. Но въпреки това, както си даваше сметка, бяха я хванали в преднамерена лъжа, и то само защото живее тук и постоянно я разпитват и следят всяко нейно най-малко движение.

Госпожица Поуп добави с любопитство:

— Предполагам, че това момче не е от Ликъргъс. Не си спомням да съм го виждала някога тук.

— Не, не е тукашен — кратко и студено отвърна Робърта, понеже сега вече, кажи-речи, трепереше при мисълта, че е била хваната в лъжа пред Грейс. А също и от това, че Грейс щеше да бъде дълбоко възмутена от нейната потайност и отстъпничеството в дружбата им. Поиска й се да стане от масата, да излезе и никога да не се върне. Вместо това обаче положи крайни усилия да се успокои и измери двете момичета, с които никога не е била близка, с продължителен поглед. В същото време изгледа предизвикателно Грейс и господин Нютън. Ако кажеха още нещо, смяташе да спомене едно-две измислени имена на приятели на зет си в Хоумър или — още по-добре — да откаже да дава каквито да било обяснения. Нима е длъжна да го прави?

Въпреки всичко, както разбра по-късно същата вечер, такъв отказ нямаше да й се размине. Щом влезе веднага след вечеря в тяхната стая, Грейс й хвърли упрека:

— Струва ми се, ти ми каза, че си стояла при сестра си през цялото време, докато не си била тук?

— И какво от това, ако съм го казала? — отвърна Робърта предизвикателно и дори рязко, но без да се оправдае нито с една дума, понеже си помисли, че сега Грейс без съмнение се преструва, че я кори по морални съображения, докато в действителност истинската причина за нейния яд и обида се крие в това, че Робърта й се изплъзва — следователно я пренебрегва.

— Добре, занапред няма защо да ме лъжеш, за да отидеш някъде или да се видиш с някого. Не искам да ходя с теб. И нещо повече: не искам да зная къде ходиш или с кого. Това, което искам обаче, е да не ми казваш едно нещо, а след това Джордж и Мери да открият, че не е така и че ти просто се мъчиш да се отървеш от мен или че аз ги лъжа, за да се защитя. Не искам да ме докарваш до това положение.

Беше много засегната, наскърбена и раздразнена и Робърта много ясно видя, че няма за нея друг изход от това мъчително положение, освен да се премести. Грейс беше пиявица — навлек. Тя нямаше свой собствен живот и не умееше да си го създаде. Докато се намираше близко до нея, Грейс щеше да иска от Робърта да й бъде предана във всичко — да споделя с нея всяка мисъл и преживелица. Но пък ако Робърта й кажеше за Клайд, Грейс щеше да се изуми и да я осъди и без съмнение в крайна сметка да се обърне против нея или дори да я издаде. Затова Робърта отговори само:

— Добре де, така да бъде, щом искаш. За мен е все едно. Нямам и намерение да ти разправям нищо, ако не сметна за нужно.

И Грейс веднага се изпълни с убеждението, че Робърта не я харесва вече и не иска да има нищо общо с нея. Тя незабавно стана и излезе от стаята с високо вдигната глава и скована стойка. А Робърта, разбрала, че си е спечелила неприятел в нейно лице, съжаляваше, че не може да се махне оттук. Те всички бяха твърде тесногръди в тоя дом. Никога нямаше да разберат или да търпят тази тайна връзка с Клайд, толкова наложителна да се пази в тайна за него, както й беше обяснил, толкова трудна и дори срамна за нея от известна гледна точка, но и толкова скъпа. Тя наистина го обичаше тъй много! И трябваше сега да намери някакъв начин да опази и себе си, и него — да се премести в друга квартира.

Но това в случая изискваше повече смелост и решителност, отколкото можеше да събере. Какво неестествено и опасно положение: да живееш в квартира, където не те познават. Как ли ще изглежда? Може би щеше да се наложи след това да дава обяснения на майка си и сестра си. Но и да остане тук след всичко това, беше почти невъзможно, защото държането на Грейс, както и на семейство Нютън (особено на госпожа Нютън, сестрата на Грейс), напомняше ранните пуритани или квакери, уличили някой „брат“ или „сестра“ в тежък грях. Тя е танцувала… и то скришом! Ами компанията на този млад

мъж, която оставаше неясна при пътуването при сестра й, да не говорим вече за присъствието й в парка „Звезден блясък“. Освен това на Робърта не й излизаше от ума мисълта, че при неотстъпното шпиониране, което трябваше да последва, в добавка към оскърбеното и диктаторско държане на Грейс, надали би могла да има възможност да се вижда с Клайд толкова, колкото сега най-страстно желаеше. Затова, след като мъчително размишлява, а сетне се посъветва с Клайд, който веднага се обяви за незабавната й независимост в нова квартира, където никой няма да я знае, нито да я следи, тя помоли да я освободят за един-два часа от работа и като се спря на югоизточната част от града, където бе най-вероятно да не се среща нито със семейство Нютън, нито с някой от хората, които бе виждала досега у тях, пообиколи там и след по-малко от час намери стая, която й хареса. Беше в стара тухлена къща на Брястова улица, в която живееше тапицер с жена си и двете си дъщери, едната местна модистка, другата още ученичка. Предлаганата стая беше на партера, вдясно от входа и гледаше към улицата. Една врата във входното антре водеше към всекидневната и по този начин отделяше тази стая от другите части на къщата и позволяваше да се влиза и излиза от стаята, без да минава през други помещения. А понеже тя все още желаеше да се среща с Клайд тайно, това, както сега го разбираше, беше много важно.

Освен другото, както Робърта схвана от едничкия си разговор с госпожа Гилпин, майката на семейството, разбиранията в този дом не бяха тъй строги, нито хората тъй дотегливо любопитни, както при семейство Нютън. Госпожа Гилпин беше едра, отпусната, спретната, не чак толкова будна, към петдесетгодишна жена. Тя осведоми Робърта, че като правило не обичала да взима пансионери или квартиранти, понеже семейството имало достатъчно средства за живот. Обаче, тъй като почти никак не използвали предната стая, която била доста отделена от останалите, и съпругът й не възразявал, решила да я даде под наем. А тя от своя страна предпочитала някой, който е на работа като Робърта — момиче, не мъж — и който би искал да закусва и да вечеря със семейството. Понеже не й зададоха никакви въпроси за родителите или познатите, а само я изгледаха с интерес и като че ли останаха с добро впечатление от външността й, Робърта разбра, че тук няма такива строги изисквания, както в дома на семейство Нютън.

И все пак какви угризения я измъчваха при мисълта така да се премести! Защото цялата тази забулена в тайна история, както си мислеше, бе съпроводена от чувство за нещо непочтено и дори греховно, пък отгоре на всичко и тази кавга и скъсване с Грейс Мар, единствената й досегашна приятелка тук, а поради това и с господин и госпожа Нютън, когато, както добре знаеше това, пребиваването си тук дължеше изключително на Грейс. Ами ако нейните родители или сестра й в Хоумър чуят за това от някой познат на Грейс и им се види странно, че се е отделила така сама в Ликъргъс? Правилно ли постъпва? Беше ли допустимо да върши такива неща… толкова скоро, след като е дошла тук? Започваше да й се струва, че безупречните й досега нравствени мерила започват да се рушат.

Но сега имаше и Клайд. Можеше ли да се откаже от него?

След много душевни мъки Робърта реши, че не може. Затова, след като предплати стаята и предупреди, че ще се пренесе подир няколко дена, тя се върна на работа, а същия ден след вечеря съобщи на госпожа Нютън, че ще се изнесе. Предварително намисленото обяснение беше, че напоследък е решила да доведе по-малките си брат и сестра да живеят при нея, а тъй като единият или двамата можело скоро да дойдат, смятала за необходимо да се подготви.

И понеже семейство Нютън, както и Грейс смятаха, че всичко това се дължи на новите познанства, завързани напоследък от Робърта, които започваха да я отчуждават от Грейс, сега те бяха доволни, че ги напуска. Явно Робърта се впускаше в приключение от този тип, какъвто не можеха да одобрят. Ясно беше също, че тя нямаше да може да бъде така полезна на Грейс, както си бяха въобразили отначало. Но най-вероятно тук я бяха подмамили желания за развлечения, несъвместими със затворения живот, който бе водила в Трипетс Милз.

А самата Робърта, направила веднъж този ход и озовала се в новата за нея атмосфера (като оставим настрана факта, че тя й предлагаше много по-голяма свобода по отношение на Клайд), не беше много сигурна в сегашния си начин на действие. Може би… може би… беше постъпила прибързано, от яд, и може би ще съжалява. Но ето че вече го беше направила и нищо не можеше да се промени. И тя реши да поживее така известно време.

Най-вече, за да успокои собствената си съвест, веднага писа на майка си и на сестра си и доста правдоподобно им обясни какво я е

накарало да напусне дома на семейство Нютън. Грейс станала твърде фамилиарна, деспотична и проявявала голям егоизъм. Животът й станал почти непоносим. Обаче майка й нямало защо да се тревожи. Тя се настанила много добре. Имала си отделна стая и могла да приеме Том и Емили, или майка си, или Агнес, в случай че биха й дошли на гости. И би могла да ги запознае със семейство Гилпин, които описа по-нататък в писмото.

Въпреки това във връзка с всичко, що се отнасяше до Клайд и голямото му увлечение по нея… и нейното по него, вътрешно я измъчваше мисълта, че наистина си играе с огъня, което може да й докара и безчестие. Защото, макар съзнателно, сега съвсем да не й се искаше да си признае факта, че тази стая — разположението й спрямо другите помещения в къщата — е била от най-голямо значение за нея на времето, когато я видя за първи път, тя го признаваше напълно в подсъзнанието си. Пътят, по който бе тръгнала, беше опасен — тя го знаеше. И все пак, както сега тъй често се питаше в моменти, когато се изправяше пред някое желание, което беше в разрез с нейните мерила за осъществимост и нравственост, как трябваше да постъпи?

XX

Обаче както и Робърта, така и Клайд разбраха след няколко седмици, в течение на които се срещаха ту тук, ту там, на такива места, които можеше лесно да се стигнат с междуградските влакове, между тях все още имаше разногласия и главното се отнасяше до гледищата им във връзка с тази стая и дали биха могли изобщо да я използват заедно. Защото, въпреки че досега Клайд никога да не беше си признавал открито, че намеренията му по отношение на Робърта се отличават с нещо от тези, каквито нормално кой да е младеж храни към кое да е момиче, към което изпитва общоприетото уважение, откакто тя се премести в тази стая, у него се породи неизкоренимото, може би осъдително, но и напълно човешко и почти неизбежно желание за нещо повече — възможност за все по-голяма и по-голяма близост и власт над Робърта, над нейните мисли и действия във всички отношения, така че накрая тя да стане съвсем негова. Но как негова? Чрез женитба и обикновеното банално и дълголетно съществуване, настъпващо в повечето случаи след това? Никога не беше си го представял така досега. Защото, ако започнеше да флиртува с нея или кое да е момиче с по-ниско обществено положение от това на тукашните Грифитс (например на Сондра Финчли или Бъртин Кранстън), не би помислил — и то главно поради възгледите на новонамерените си роднини и много високото им положение в града, — че би било разумно да се ожени. Какво ли щяха да си рекат, ако се научеха? Защото в обществено отношение, както виждаше себе си сега, макар и да не бе мислил същото преди идването си тук, се предполагаше да стои по-високо от типа на Робърта и, разбира се, трябваше да се възползва от това положение. Пък и като помислеше за всички хора, които го познаваха тук, макар и само отдалеч! От друга страна, поради подчертаната сила, с която го привличаше Робърта, не бе могъл засега да каже, че не е достойна за него или че не би могъл да бъде щастлив, в случай че се окаже възможно и разумно да се ожени за нея.

А имаше и нещо друго, което започваше да прави положението по-сложно. И то беше, че наближаваше есента със студените си ветрове и мразовити нощи. Беше около първи октомври и повечето от тези увеселителни места на открито, които поне докъм средата на септември бяха предлагали развлечения, при това на доста късо разстояние от Ликъргъс, бяха вече затворени поради изтичането на сезона. Нямаше вече и възможности за танцуване, освен в танцувалните зали на близките градове, които бяха неприемливи за Робърта поради известни предубеждения против тях. Колкото за черквите, кината и ресторантите на Ликъргъс, предвид на обстоятелствата, свързани с положението на Клайд в града, нима можеха те да си позволят да бъдат видени в тях? Не можеха, както отсъдиха и двамата. И тъй сега, при все че Робърта бе свободна да ходи, където поиска, нямаше място, където да отидат, освен ако благодарение на някаква промяна в отношенията им би станало възможно Клайд да се отбива при нея в дома на Гилпин. Но за такова нещо, както знаеше, Робърта не би искала и да помисли, а отначало и сам той нямаше смелостта да й предложи.

Обаче една вечер в началото на октомври двамата бяха на някаква крайна улица — около шест седмици след като Робърта се премести в новата си квартира. Звездите блестяха. Въздухът беше студен. Листата започваха да пожълтяват. Тя отново носеше своето три четвърти зимно палто на зелени и кремави райета. Беше с кафява шапка, обточена с кафява кожа и с фасон, който й приличаше. Бяха се целували пак и пак — същата треска, която не ги оставяше още от първата им среща, само че разгоряла се още по-силно.

— Застудява, нали? — проговори пръв Клайд. А беше единадесет часът и мразовито.

— Да, студеничко е и още как. Скоро ще трябва да си купя по-дебело палто.

— Не знам как ще я караме по-нататък, какво ще кажеш? Няма вече почти къде да се отбием, а нима ще е приятно да обикаляме улиците ей така всяка вечер? Не смяташ ли, че бихме могли да наредим да се отбивам от време на време при теб, у Гилпин, а? Там не е както беше при ония Нютън.

— О, зная, но те пък седят във всекидневната си почти до десет и половина или единадесет всяка вечер. А освен това двете им момичета

влизат и излизат по всяко време до полунощ и често са там, в стаята. Не виждам как бих могла да го наредя. Освен това, струва ми се, ти ми каза, че не искаш да те видят с мен насаме, а ако дойдеш там, не мога да не те представя.

— О, но аз не съм мислил за такова нещо — отговори Клайд безочливо и с чувството, че Робърта страда от прекалено много скрупули, че е крайно време да възприеме по-свободно държане спрямо него, ако го обича наистина толкова, колкото иска да покаже. — Какво лошо може да има, ако се отбия за малко? Няма нужда те да го знаят, нали? — Той извади часовника си и с помощта на клечка кибрит видя, че е единадесет и половина. Тогава показа часовника на нея. — Там няма да има никой сега, нали?

Робърта поклати отрицателно глава. Мисълта не само я ужаси, но и отврати. Твърде дръзко беше от страна на Клайд дори да й предложи подобно нещо. Освен другото, в това предложение се криеха всичките й тайни страхове и завладяващи я настроения, които, макар и да я измъчваха, не беше искала досега да си признае. Имаше в тях нещо греховно, низко, ужасно. Тя не желаеше такова нещо. В това беше сигурна. В същото време чувстваше как непреодолимият повик на потискането, страшното за нея желание все по-високо вдигаше глас и искаше своето.

— Не, не, не мога да ти позволя такова нещо! Няма да е прилично. Не искам. Някой може да ни види. Някой може да те познае. — За миг целомъдреното й отвращение бе тъй силно, че се опита да се изскубне от прегръдката му.

Клайд долови колко дълбока е тази внезапна погнуса. Толкова по-остро изпита желанието да притежава това, което сега му изглеждаше почти недостижимо. От устните му се откъснаха десетина примамливи доводи:

— Ах, че кой ли пък би могъл да ни види толкова късно вечер? Няма жива душа наоколо. Защо да не влезем за няколко минутки, щом ни се иска? Не вярвам някой да ни чуе. Няма защо да приказваме много високо. Ето на, и на улицата няма никой. Хайде да минем край къщата, да видим дали има някой да не си е легнал.

Понеже досега не беше му позволила да се доближи повече от последната пресечка пред къщата, тя се възпротиви не нервно, а направо буйно. Въпреки това този път Клайд не пожела да се покори и

Робърта, която изпитваше към него известно страхопочитание като към свой началник, а не само любим, не можа да го спре, докато не стигнаха на няколко крачки от къщата. Освен лаенето на някакво куче, никъде не се чуваше нито звук. А в къщата не се виждаше никаква светлинка.

— Виждаш ли, всички са си легнали — успокояващо заговори Клайд. — Защо да не влезем малко, щом искаме? Кой ще знае? Няма защо да вдигаме шум. А пък и какво лошо има в това? И други хора го правят. Не е чак толкова страшно едно момиче да покани за малко някой младеж в стаята си, щом това му е приятно.

— О, не е ли? Е, може и да не е, сред твоите познати. Но аз зная границите на приличието и смятам, че това не е прилично, затова няма да го направя.

Щом изрече това, сърцето й болезнено и безсилно се сви, понеже с тези си думи бе проявила повече характер и упорство, отколкото той някога бе виждал у нея или отколкото тя си представяше, че може да прояви спрямо него. Това немалко я уплаши. Може би нямаше да я харесва сега толкова много, щом му говори така.

Настроението му се развали веднага. Защо настоява да се държи така? Прекалено много се пази, прекалено много се страхува от всичко, което крие в себе си малко радост или удоволствие. Другите момичета не са такива — Рита, работничките от фабриката… Тя твърди, че го обича. Не се противи, когато я прегръща и целува под някое дърво в края на улицата. Но щом потърси по-голяма близост, повече интимност, не се решава да се съгласи. Що за момиче е в края на краищата? Какъв смисъл има да тича по нея? Не е ли това същото, каквото беше с Хортензия Бригз и всичките й хитрини и извъртания? Разбира се, Робърта с нищо не приличаше на нея, но все пак беше тъй упорита!

Макар и да не можеше да види лицето му, тя долавяше, че е ядосан, и то за първи път по този начин.

— Добре тогава, щом не искаш, няма защо да го правиш — бе неговият отговор и в него положително прозвуча студена нотка. — Има и други места, където мога да отида. Забелязвам, че никога не желаеш да направиш нещо, което аз искам, при все че не виждам как ще продължим така. Не можем да обикаляме улиците всяка вечер! —

Гласът му звучеше мрачно и зловещо, по-свадливо и ядно от всеки друг път.

Думите му, че можел да отиде и на други места, смаяха и уплашиха Робърта — дотолкова, че и нейното настроение веднага се промени. Тези други момичета от неговия свят, с които без съмнение се вижда от време на време! Тези други момичета във фабриката, които вечно се мъчат да му правят мили очи! Виждала ги е да се мъчат, и то честичко. Тази Руза Никофорич, каквато е вулгарна, но и хубавинка! Ами тази Флора Брант! Ами Марта Бордалу… уф! Само като си помисли, че такива разтурници могат да гонят толкова мил човек като него! Обаче това я накара да си помисли със страх дали Клайд няма да сметне, че е много недостъпна — момиче, на което липсва опитът или смелостта, с които е свикнал в своите по-висши кръгове — и да потърси някое от другите. Тогава ще го загуби. Тази мисъл я ужаси. Веднага отношението й към него от упорито се превърна в умолително.

— О, моля ти се, Клайд, не ми се сърди сега! Ти знаеш, че бих го направила, ако можех. Не мога да направя такова нещо тук. Не го ли разбираш? Ти го знаеш. Ами че те положително ще се научат. А как ще се почувстваш, ако някой ни види или познае теб? — Тя сложи умолително едната си ръка над лакътя му, после го прегърна през кръста и той почувства, че въпреки острата й съпротива само преди миг, сега е много разтревожена, мъчително разтревожена. — Моля ти се, не искай това от мен! — продължи тя със същия умолителен тон.

— Е, добре, защо пожела да се преместиш от госпожа Нютън тогава? — попита я той навъсено. — Не виждам къде другаде бихме могли да отидем сега, ако не ми позволиш да се отбивам при теб от време на време. Няма къде да отидем другаде.

Тази мисъл накара Робърта да замълчи. Явно връзката им не можеше да остане в общоприетите граници. В същото време не виждаше как би могла да се съгласи на такова нещо. То беше твърде далече от общоприетото… твърде неморално… лошо.

— Мисля, че се преместих — каза тя меко и примирено — само за да можем да излизаме в събота и неделя.

— Но къде можем да отидем в събота и неделя сега? Всичко е затворено.

И пак Робърта се изправи пред омагьосания кръг на неразрешимите и объркани положения, в които бяха попаднали, и възкликна обезсърчено:

— О, само да знаех какво да правя!

— Ах, щеше да е много лесно, ако искаше да го направиш, но с тебе е винаги така: ти не искаш.

Тя стоеше там, нощният вятър брулеше съхнещите, шушнещи листа. Явно, сега се бе изправила пред въпроса за него и връзката им, от който се беше страхувала цялото това време. Можеше ли тя, след всичките праведни напътствия, с които е била поучавана, да постъпи сега тъй, както й предлагаше той? В нея се бореха и я разкъсваха противоречиви сили, и двете еднакво мощни и настойчиви. От една страна, колкото и мъчително да беше това за нейната нравственост и разбирания за благоприличие, беше склонна да се съгласи, от друга — да отхвърли веднъж завинаги всякакви такива, както смяташе тя, дръзки и неестествени предложения. И все пак въпреки несъгласието си и поради властното влечение към Клайд не можеше да се промени и продължаваше да му говори нежно и умолително:

— Не мога, Клайд, не мога! Бих го направила, ако можех, но не мога. Това би било много лошо. Щях да го направя, ако можех да накарам себе си, но не мога.

Робърта вдигна очи към лицето му — бледен овал в тъмнината, — като се мъчеше да долови дали той няма да разбере, да изпита съчувствие, да се трогне. Обаче, раздразнен от този явно категоричен отказ, Клайд не можеше да се трогне. Всичко това, както го виждаше той, имаше привкуса на дългата редица поражения, съпровождали ухажването на Хортензия Бригз. Нямаше да преглътне такова нещо сега, дума да не става! Щом ще се държи така, нека се държи, но не с него! Сега можеше да завърже приятелство с колкото поиска момичета — безброй, — които ще се държат по-благосклонно.

Неочаквано, с едно ядно повдигане на рамена, както Робърта видя, той се завъртя и тръгна да си върви, като й подхвърли:

— Е, няма значение, щом ти така виждаш нещата.

Смаяна и ужасена, Робърта остана да стои на същото място.

— Моля ти се, не си отивай, Клайд! Моля ти се, не ме оставяй! — несдържано и сърцераздирателно възкликна тя; цялото й непокорство и смелост бяха печално сломени. — Не искам да си

отиваш! Толкова много те обичам, Клайд! Щях да го направя, ако можех. Ти знаеш.

— О, да, зная, няма защо да ми го разправяш. — Това държане му подсказваше опитът с Хортензия Бригз и Рита. Той изви тялото си, за да се освободи от нейната ръка, и бързо закрачи в мрака надолу по улицата.

А Робърта, поразена от този неочакван обрат, толкова болезнен за двамата, извика: „Клайд!“ След това се затича малко подире му, обзета от надеждата, че той ще спре и ще се остави тя да му се примоли още веднъж. Но той не се върна. Вместо това продължи бързо да крачи напред. И за момента Робърта едва се удържа да не го последва и ако се наложи, да го задържи насила. Нейният Клайд! Тя изтича малко след него, но също тъй рязко спря, стъписана от това просещо, умоляващо, готово на компромиси положение, в каквото попадаше за първи път. Защото, от една страна, цялото й традиционно възпитание я караше да остане твърда, да не се унижава по този начин, докато, от друга, цялата й жажда за обич, разбиране, другарство я подтикваше да се втурне подир него, докато не е станало твърде късно, докато не си е отишъл. Красивото му лице, красивите му ръце! Неговите очи! И незаглъхналото още отдалечаващо се ехо от крачките му. Но въпреки всичко тя бе така обвързана от условностите, в духа на които е била възпитавана досега, че макар и да страдаше ужасно, двете сили постигнаха някакво равновесие и тя се спря с чувството, че не може нито да отиде напред, нито да остане на мястото си — да разбере или да понесе този внезапен разрив в чудното им приятелство.

Сърцето й се сви от болка, устните й побеляха. Тя стоеше там изтръпнала и онемяла, неспособна да изрече нито дума, дори и името Клайд, което упорито напираше да се изтръгне като вик от гърлото й. Вместо това само си мислеше: „О, Клайд, моля ти се, не си отивай, Клайд! О, моля ти се, не си отивай!“ Той вече бе извън обсега на гласа й и крачеше бързо и мрачно напред, а ехото на отдалечаващите се стъпки стигаше все по-неясно и по-неясно до болезнено изострения й слух.

Това беше за нея първата пареща, заслепяваща, кървава рана на любовта.

XXI

Не е лесно да се опише душевното състояние на Робърта през тази нощ. Защото това беше истинска пламенна любов, а на младини е трудно да устоиш пред истинска и пламенна любов. Освен това тя беше свързана с най-вълнуващи и грандиозни илюзии относно тукашното материално и обществено положение на Клайд — илюзии, в създаването на които той нямаше никакъв пръст и които почиваха повече върху догадки и клюки, а над тях той нямаше никаква власт. Пък собственото й семейство, както и личното й положение бяха толкова за окайване — никаква надежда отникъде освен надеждата, свързана с него. И ето че се е скарала с него и го е пропъдила ядосан. От друга страна, не беше ли започнал той твърде настойчиво да се стреми към тези обезпокоителни и без съмнение ужасно свободни и интимни отношения, които нейното възпитано в строга нравственост съзнание не можеше да приеме като почтени? Какво да прави сега? Какво да каже?

И сега в тъмнината на стаята си, след като бавно и замислено се съблече и безшумно се мушна в голямото старомодно легло, Робърта си каза: „Не, няма да го направя! Не бива. Не мога. Ще бъда лошо момиче, ако го направя. Не би трябвало да направя това за него, въпреки че го иска, дори да ме заплаши, че ще ме остави завинаги, в случай че му откажа. Би трябвало да го е срам да ме моли.“ И още в същия миг или миг след това вече се питаше какво друго биха могли да сторят при тези обстоятелства. Защото положително Клайд беше поне отчасти прав в твърдението си, че за тях, кажи-речи, не остава място, където биха могли да отидат, без да бъдат забелязани. Колко несправедливо беше правилото на дружеството! А без съмнение независимо от това правило семейство Грифитс би сметнало, че е под достойнството на Клайд да се занимава с нея, както всъщност без съмнение биха сметнали и семействата Нютън и Гилпин, ако случайно чуеха и узнаеха кой е той. И ако приятелството му с Робърта стигнеше до знанието им, това би навредило и на него, и на нея. А тя не би направила нищо, което да напакости на него — никога!

Едно нещо й дойде наум при тези разсъждения, че би трябвало да си намери работа някъде другаде, за да разреши този въпрос — въпрос, който в момента като че ли имаше малко общо с по-належащия и интимен въпрос за неговото желание да я посещава в стаята й. Но това би значило да не го вижда вече по цял ден, а само вечер. Пък и в никой случай всяка вечер. И това я накара да отхвърли мисълта да си намери друга работа.

В същото време, както размисли сега, денят ще се зазори утре и тя ще види Клайд във фабриката. Ами ако той не й заговори, нито тя на него? Невъзможно! Смешно! Ужасно! Самата мисъл я накара да седне в леглото, където пред нея призрачно се мярна видение на Клайд, отправило й безразличен и студен поглед.

Тозчас тя скочи на крака и запали единствената електрическа крушка, която висеше от средата на тавана. Тогава отиде при огледалото, закачено над старата орехова тоалетка в ъгъла, и се загледа в него. Стори й се, че вече вижда черни кръгове под очите си. Усети да изтръпва и изстива и поклати глава с някакво безпомощно и объркано изражение. Той не би могъл да постъпи тъй низко! Не би могъл да се покаже така жесток към нея, нали? О, само да знаеше колко трудно… колко невъзможно е това, което иска от нея! О, дано по-скоро дойде денят, та да може пак да види неговото лице! О, да дойде пак вечер, та да може да стисне неговите ръце в своите… да усети неговите ръце да я прегръщат!

— Клайд, Клайд — възкликва тя полугласно, — ти няма да постъпиш тъй с мен, нали… не можеш да постъпиш тъй!

Отиде при старо, избеляло и поизкорубено тапицирано кресло, което стоеше сред стаята до масичка с няколко безинтересни книги и списания — „Сатърди Ивнинг Поуст“, „Мънзи“, „Попюлър Сайънс Мънтли“, едно градинарско списание, — и за да се откъсне от влудяващите я, парещи мисли, седна, опряла брадичка на ръцете и лакти на колената. Но мъчителните мисли не я оставяха; започна да усеща и тръпки и затова взе одеялото от леглото и се зави с него, сетне отвори каталога на градинските семена, но веднага го захвърли.

„Не, не, не, той не е способен да постъпи така с мен, не би го направил!“ Не бива да му позволи. Та нали й беше повтарял безброй пъти, че е луд по нея… безумно влюбен в нея. Бяха ходили на толкова чудесни места заедно!

Сега, без да си дава някаква сметка за това, което върши, тя се местеше от креслото на ръба на леглото, седеше с лакти на коленете и брадичка, опряна на ръцете, или стоеше пред огледалото, или се взираше неспокойно в мрака, да види не започва ли да се развиделява. И в шест — шест и половина, когато се пукваше зората и наближаваше времето да се облече, тя все още беше на крак — на креслото, на ръба на леглото, в ъгъла пред огледалото.

Но беше стигнала само до едно определено заключение, а то беше, че трябва да направи нещо, та Клайд да не я напусне. Това не бива да се случи. Трябва да намери нещо, което да може да каже или направи, което ще го накара пак да я обича — дори ако… дори ако… е, добре, дори ако се наложи да му позволи да я посещава тук от време на време или някъде другаде… в някоя друга стая, в някоя друга къща, където вземат наематели, където би могла да нареди някак предварително… да каже, че е неин брат или нещо такова.

Но настроението, завладяло Клайд, беше много по-различно. За да разбере правилно — в пълна мяра — това настроение, упоритостта и мрачната заядливост, в които беше внезапно изпаднал, човек би трябвало да се върне в Канзас сити, към времето, когато тъй безуспешно се беше увъртал около Хортензия Бригз. А също и как е бил принуден да се откаже от Рита, и то без да спечели нещо. Защото, макар сегашните условия и положение да бяха други и да нямаше никакво морално право да обвини Робърта, че се държи с него нечестно, както се беше държала Хортензия, все пак не можеше да отрече факта, че момичетата — всички момичета — са явно упорити и много се пазят, винаги поставят себе си над мъжа, искат да го принудят да върши много неща за тях, без да искат да направят нещо в замяна. Не беше ли му винаги повтарял Ратърър, че що се отнася до момичетата, той винаги е бил сравнително глупав: твърде мек, винаги готов да се издаде и да им даде да разберат, че е лапнал въдицата. А пък, както Ратърър му обясни, Клайд притежавал външността — „капитала“ — и нямало защо вечно да тича по момичетата, освен ако те го търсят чак толкова много. И тази мисъл и комплимент бяха му направили много голямо впечатление на времето. Само че поради несполуките, претърпени по отношение на Хортензия и Рита, сега постъпваше по-решително. И ето че все пак го грозеше опасност да

повтори или да докара на главата си същото, което го беше сполетяло в случаите с Хортензия и Рита.

Същевременно не можеше мислено да не се обвини, че сегашните му стремления определено го водят към връзка, която няма да е законна и която може да се окаже опасна в бъдеще. Защото, както си мислеше смътно, неясно сега, щом търси връзка, която предразсъдъците и възпитанието на Робърта не биха й позволили да сметне за нещо друго, освен грях, не създава ли с това за нея известно право да търси от него в бъдеще някаква компенсация, която може би няма да е толкова лесно да й откаже? Защото в края на краищата агресорът е той, не тя. И поради това, каквото и да последва във връзка с цялата тази работа, дали няма да се окаже тя в положение да поиска от него повече, отколкото той би искал да й даде? Защото има ли той намерение да се ожени за нея? Дълбоко в душата му се таеше нещо, което дори и сега му подсказваше, че никога не ще поиска да се ожени за нея… пък и не би могъл против волята на големите си роднини тук. Трябва ли тогава да настоява и занапред? И ако настоява, дали ще може да го направи така, че да избегне всякакви претенции от нейна страна в бъдеще?

Той не изказваше толкова ясно най-съкровените си чувства и пред самия себе си, но, общо взето, те носеха този характер. И все пак духовното и физическото обаяние на Робърта бяха тъй силни, че въпреки предчувствието или интуитивното прозрение, което като че ли го предупреждаваше, че е опасно за него да настоява с искането си, Клайд гореше от желание да я притежава и продължаваше да си твърди, че ще скъса окончателно с нея, ако не му позволи да я посещава в стаята й.

Тази борба, която възниква при всеки първичен съюз на мъжа и жената, бил той брачен или не, се развихри на другия ден във фабриката. И въпреки всичко без нито една дума от двете страни. Защото Клайд, макар и да се смяташе дълбоко влюбен в Робърта, все пак не беше затънал чак толкова, че вроденият му егоизъм, амбиция и стремеж към поставената цел да не вземат връх в този случай и да не потиснат всеки друг импулс. Беше твърдо решил да възприеме държането на обиден, да не се отпуска пред нея и да не се огъне в никакво отношение, освен ако и тя от своя страна направи някаква отстъпка, с която да го умилостиви.

Ето защо тази сутрин той влезе в маркировъчното отделение с изражение и вид на човек безкрайно погълнат от въпроси, които нямат нищо общо със случилото се предишната вечер. Но понеже съвсем не беше сигурен дали такова държане от негова страна може да го доведе до нещо друго, освен поражение, беше вътрешно разтревожен и гузен. Защото в края на краищата видът на току-що дошлата Робърта, макар бледа и разсеяна, но не по-малко очарователна и усърдна в работата от всеки друг път, не можеше да затвърди у него вярата в една незабавна или дори далечна победа. А както я беше опознал или поне си въобразяваше, че я е опознал досега, изпитваше много малка надежда, че тя може да отстъпи.

Той току я поглеждаше, когато тя не гледаше към него. А когато тя на свой ред вдигаше очи към него, но само когато той не я гледаше, Клайд си даваше вид, че не я познава. А сега за нейно горчиво разочарование той продължи не само да я пренебрегва, но и за първи път, откакто бяха тъй увлечени един в друг, сякаш започна да обръща ако не съвсем явно, то поне забележимо и преднамерено внимание на онези други момичета, които винаги толкова много се интересуваха от него и които винаги, както тя вечно си въобразяваше, само чакаха най-малък повод от негова страна, за да направят всичко, каквото би могъл да поиска от тях.

Ето, той гледа през рамото на Руза Никофорич, която е обърнала закачливо към него пълното си лице с чип нос и слабохарактерна брадичка, и й разправя нещо, което надали е свързано с текущата работа, защото и двамата нехайно се усмихват. А ето след малко се намери до Марта Бордалу и закръглените й рамена и голите догоре ръце почти го докосват. Въпреки цялата й пълнота и подчертано чужд за американките плътски вид, все пак в тази французойка имаше нещо, което повечето мъже биха харесали. А Клайд се опитваше да се шегува и с нея!

А по-късно дойде редът на Флора Брант, много чувствената и доста приятна американка, с която Робърта го беше забелязала да се закача от време на време. Но дори и да беше така, никога не бе искала да повярва, че той може да се заинтересува от някоя от тези! Положително не и Клайд!

Ала ето че той съвсем не я вижда сега — не може да намери време да й каже една-единичка дума въпреки всичките приятни

забележки и весели погледи за тези другите! О, колко мъчително! О, колко жестоко! И колко дълбоко презира тя тези други момичета, тяхното заглеждане в него и нескритото им старание да й го отнемат. О, колко ужасно! Положително трябва да е силно настроен против нея сега, иначе не би направил това, особено след всичко, което е имало между тях… любовта… целувките.

Часовете се протакаха безкрайно за двамата и с еднакво много горчивина за Клайд, както и за Робърта. Защото той беше припрян и нетърпелив в своите мечти и мъчно понасяше бавенето и разочарованията — това са главните отличителни черти на амбициозните мъже, какъвто и да е техният нрав. Той се измъчваше час по час от мисълта, че ще загуби Робърта или че за да я спечели наново, ще трябва да се подчини на нейните съображения.

А тя от своя страна се измъчваше не толкова от въпроса дали ще трябва да отстъпи пред желанието му (защото сега това почти никак не я тревожеше), но дали, след като му отстъпи веднъж, Клайд ще се задоволи само с някаква форма на сдържани дружески отношения в стаята й… или не. И дали то ще му е достатъчно, за да продължи дружбата си с нея. Защото повече от това тя няма да му позволи… никога! И все пак… тази неизвестност. Горчилката на безразличието! Тя едва понасяше безкрайните минути, да не говорим за часовете, и най-после, обзета от отчаяние, че сама си е навлякла тази мъка, към три часа следобед отиде в стаята за почивка, намери там парченце хартия на пода и с помощта на огризка от молив, която имаше у себе си, съчини кратка бележка:

> Моля ти се, Клайд, не ми се сърди! Моля ти се! Моля ти се, погледни ме, заговори ми! Толкова съжалявам за снощи, наистина ужасно съжалявам. И трябва да те видя довечера в края на Брястова улица в осем и половина, ако можеш да дойдеш. Имам нещо да ти кажа. И моля ти се, погледни ме и ми кажи, че ще дойдеш, дори и да си ми сърдит! Няма да съжаляваш. Толкова много те обичам! Ти знаеш, че те обичам.
>
> Твоята печална Робърта

И с чувството на човек, който, гърчейки се от болка, търси някакво упойващо средство, тя сгъна хартийката и на връщане в стаята мина близо до бюрото на Клайд. Той беше там в момента, навел глава над куп бележки. На минаване Робърта бързо пусна бележката в ръцете му. Той я погледна веднага и тъмните му очи все още бяха сурови в този миг от болката, тревогата, недоволството и непоколебимостта, които го бяха измъчвали целия ден, но като видя отдалечаващата се фигура на Робърта и бележката, веднага се отпусна, обзет мигновено от нахлулото в душата му изненадано задоволство и радост. Отвори бележката и я прочете. И пак така мигновено тялото му бе пронизано от топли и някак омаломощаващи лъчи.

А Робърта от своя страна, когато стигна масата си и се поспря да провери дали някой случайно не я е видял, предпазливо се обърна с напрегнат и неспокоен поглед в очите. Но щом видя Клайд да гледа право в нея с очи, изпълнени с победоносен и въпреки това покорен блясък, с усмивка на уста и радостно да й кимва в знак на съгласие, тя внезапно почувства едно замайване, сякаш спрялата й досега кръв, задържана от свилото се сърце и опъналите се нерви, също така внезапно потече отново свободно и всичките пресъхнали тресавища и попукани и обгорени брегове на душата й, сухите поточета, реки и езера на мъката, които сякаш изпълваха цялото й същество, също така мигновено бяха залени от обилната, бликаща сила на живота и любовта.

Той ще дойде! Ще се срещнат довечера! Ще я прегръща и ще я целува както преди! Тя ще може да го гледа в очите! Няма вече да се карат… о, никога, стига да може тя да предотврати това!

XXII

Това чудо и този възторг на новата и по-интимна форма на общуване, на отхвърлени възражения, на превъзмогнати скрупули! Дните, когато двамата, водили напразна борба против по-голямата близост, пред която всеки от двамата знаеше, че другият иска да отстъпи и накрая беше готов да отстъпи, и чакаше настъпващата вечер с нетърпение, подобно на треска, превъплътила се в страх! С какви угризения, какви протести от страна на Робърта; каква непоколебимост — все пак не без чувството, че върши зло… съблазнява… прелъстява — от страна на Клайд. И въпреки всичко, когато това се свърши, безумна, трепетна радост облада и двамата. Все пак, преди то да стане, Робърта изтръгна от него обещанието, че никога, каквото и да се случи (естествените последици на такава невъздържана близост не й излизаха от ума), няма да я изостави, понеже, без да го има за опора, ще остане съвсем безпомощна. Обаче без никакво изрично изявление за женитба. И той, до такава степен завладян, погълнат от желанието си, необмислено се зарече, че никога, никога не ще я изостави. Можела да бъде сигурна в това поне, макар дори в този миг и през ум да не му минаваше мисъл за женитба. Нямало да я изостави. И тъй нощ след нощ — освободили се от всякакви скрупули, колкото и да се терзаеше и да кореше себе си Робърта денем, — нощ след нощ те се отдаваха един на друг в пълна забрава. И мечтаеха след това, безразсъдно и разюздано, за тези радости и жадуваха всеки ден да свършат светлите часове и да настъпи прикриващата всичко, носещата тръпното блаженство нощ.

И Клайд (както и Робърта, която бе твърдо убедена, че това е грях — пагубен, смъртен грях), понеже майка му и баща му тъй често го бяха подчертавали, се чувстваше прелъстител, прелюбодеец, който търси плячка извън свещените предели на брака. А Робърта се взираше тревожно в неизвестното бъдеще и се чудеше какво ще прави, ако по една или друга причина се случи Клайд да я разлюби или излъже. Но щом се свечереше пак, настроението й отново се променяше и тя, както и той, забързваше да се срещнат някъде, само за да могат по-

късно в полунощната тишина да се промъкнат в тази неосветена стая, която сега повече от всякога беше за двамата олицетворение на самия рай — тъй буйна и неповторима е страстта на младостта.

И от време на време въпреки всичките му други съмнения и страхове, след като Робърта бе тъй внезапно отстъпила пред неговото желание и му се беше отдала, Клайд за първи път през всичките си трескави години чувстваше, че най-после е истински мъж с житейски опит — човек, който започва действително да опознава жените. Външният му вид и държането, които беше възприел, говореха по-ясно от всякакви думи: „Вижте, вече не съм неопитният пренебрегван простак, какъвто бях само до преди няколко седмици, а личност с тежест, човек, който знае нещичко за живота. Има ли кой да е от тия наперени младежи и весели, закачливи, флиртуващи момичета навред около мен нещо, каквото да нямам аз? И само да пожелаех, само да не бях толкова верен, колкото съм, какво ли не бих могъл да направя!“ И това му доказваше, че убеждението, което Хортензия Бригз (да не говорим за скорошното фиаско във връзка с Рита) беше вкоренила в неговата душа, а именно че не умее или съдбата го е обрекла да не може да постигне успех сред момичетата, не е вярно. В края на краищата въпреки различните несполуки и задръжки той беше покорител на сърца от типа на Дон Жуан.

И щом сега Робърта явно на драго сърце се жертваше заради него по този начин, не трябва ли да има и други като нея?

А това въпреки сегашното безразличие на семейство Грифитс го караше да си придава още повече важност, отколкото си беше придавал досега. Макар нито те, нито някой от приятелите им да го признаваше, той се поглеждаше от време на време в огледалото със самоувереност и възхищение, каквито не бе притежавал никога преди. Защото Робърта пред мисълта, че сега бъдещето й зависи всъщност от неговата воля и прищевки, беше започнала да го ласкае почти непрекъснато и да се държи колкото може по-мило и отзивчиво. Наистина според нейните разбирания за правилния начин на живот сега тя беше негова и само негова, също както е всяка съпруга за своя съпруг, и той можеше да прави с нея каквото пожелае.

Поради това за известно време Клайд забрави за положението си на пренебрегнат племенник и беше доволен да се посвети напълно на Робърта, без да мисли много-много за бъдещето. Единственото нещо,

което го тревожеше понякога, бе мисълта, че е възможно във връзка с първоначалните страхове, изказани му от нея, да се случи нещо нежелателно, а като вземеше предвид нейната привързаност, това можеше да го постави в неудобно положение. Същевременно не си даваше труд да се задълбочава чак толкова в тези размишления. Сега Робърта беше негова. Тези отношения, доколкото и двамата можеха да отсъдят или да гадаят, оставаха в пълна тайна. Възторзите на този неузаконен меден месец бяха в пълен разгар. И останалите свежи, а често слънчеви и топли ноемврийски и първите декемврийски дни минаваха също като насън — някакъв изпълнен с ликуване рай сред еднообразието, условностите и зле платения труд на един дребнав свят.

Междувременно Грифитсови не бяха в града още от средата на юни и Клайд от самото им заминаване неспирно размишляваше за тях и за всичко, което представляваха в неговия живот и в живота на града. Голямата им къща, затворена и безмълвна, ако не се смятаха градинарите и случайно някой шофьор или слуга, които се мяркаха, когато той минаваше понякога по улицата, беше за него същинско светилище, почти символ на онези висини, които по някоя прищявка на съдбата все още можеше да се надява да достигне. Защото нито за миг не беше успял да прогони от ума си мисълта, че бъдещето му трябва по някакъв начин да се свърже с величието, което виждаше тук пред очите си.

Но колкото за битието на Грифитсови и равните на тях по обществено положение, докато бяха извън Ликъргъс, Клайд не знаеше нищо, освен онова, което от време на време прочиташе в колоните за светския живот на двата местни вестника, а там почти угоднически се описваше къде ходят и какво правят всички, свързани с по-изтъкнатите семейства в града. Понякога след прочитането на тези описания си беше представял, дори когато беше с Робърта в някое не особено посетено летовище, как Гилбърт Грифитс хвърчи с голямата си кола, как Бела, Бъртин и Сондра се возят с кану на лунна светлина, играят тенис, яздят в някой от модните курорти, където се намират според вестниците. Това нещо го гнетеше и му причиняваше болка, която беше почти непоносима, а в отделни моменти му представяше в особена светлина и с поразителна яснота връзката му с Робърта. Защото в края на краищата каква беше тя? Една фабрична работничка! Дъщеря на родители, които живееха и работеха в селско стопанство,

момиче, принудено само да си изкарва хляба. Докато той… той… ако съдбата се покаже мъничко благосклонна към него!… Нима това щеше да е краят на всичките му мечти за издигане в светското общество тук?

Ето такива мисли го обладаваха понякога, когато беше в по-мрачно настроение, а особено след като Робърта му се отдаде. Тя нямаше всъщност неговото обществено положение — поне не положението на семейство Грифитс, за което той все още тъй много жадуваше. Но в същото време, каквото настроение и да пораждаха у него подобни антрефилета в „Стар“, той все пак се връщаше при Робърта и понеже това друго желание, което го бе привлякло към нея, не бе още в никой случай угаснало, виждаше я като възхитителна, чудесна, заслужаваща извънредно голямо внимание от гледна точка на красотата, пленителността и приветливостта — качествата и прелестите, най-присъщи на всеки предмет за наслаждение.

Но семейство Грифитс и приятелите им се завърнаха в града, Ликъргъс отново се оживи от тази трудова и обществена дейност, която неизменно кипеше в него поне седем месеца от годината, и Клайд отново и още по-силно от преди закопня за този кръг хора. Колко хубави бяха разните къщи по Уикейджи авеню и най-близките пресечки! Колко примамливо и необикновено изглеждаше движението и животът в тях! О, само да можеше да принадлежи към този кръг!

XXIII

И тогава, една ноемврийска вечер, когато Клайд вървеше по Уикейджи авеню, малко на запад от Централния булевард — тази част от прочутата в града улица, която, откакто се беше преместил при госпожа Пейтън, винаги изминаваше на отиване и на връщане от работа — случи се нещо, на което бе предопределено, доколкото то засягаше него и семейство Грифитс, да породи редица събития, каквито никой от тях не би могъл да предвиди. По това време в сърцето и душата му не млъкваше онази музика, която е достояние на младостта и амбицията и която наближаващият край на годината не заглушаваше, а като че ли дори засилваше. Имаше добра служба. Беше уважаван. След като си платеше наема и храната, оставаха му не по-малко от петнадесет долара на седмица да харчи за себе си и Робърта — доход, който не можеше да се сравни с приходите му, когато бе работил в „Грийн Дейвидсън“ или в „Юниън лийг“, но пък сега не трябваше чак толкова да подпомага мизеруващото си семейство, от една страна, нито страдаше от самотност, от друга. И имаше Робърта, която тайно, всецяло му принадлежеше. И семейство Грифитс, слава богу, не знаеше и не биваше да узнае нищо за това, макар че той не си даваше труд дори да помисли как може да се избегне то, ако възникнеше някакво затруднение. По характер Клайд не беше склонен да се обременява с нищо повече от най-належащите грижи.

И въпреки че семейство Грифитс и приятелите им не бяха проявили желание да го приемат в своето общество, всички други, които не бяха свързани с местните висши кръгове, му оказваха все повече и повече внимание. Едва същия този ден, може би понеже предишната пролет го бяха направили началник на отделение, а наскоро Самюъл Грифитс се беше спрял да поприказва с него, не друг, а тази важна личност — господин Рудолф Смили — един от няколкото подпредседатели на компанията — най-приветливо го попита дали не играе голф и ако играе, не би ли желал напролет да се запише в „Еймоскиг“, единия от двата наистина значителни голф клуба в кръг от дванадесет мили около града. Е, можеше ли това да значи нещо друго,

освен че господин Смили започва да вижда в него бъдещ член от висшето общество и че, както мнозина други във фабриката, започва да го признава за личност, която има известно значение за семейство Грифитс, ако не и за фабриката.

Тази мисъл, както и другата — че след вечеря пак ще се види с Робърта, и то в стаята й още в единадесет часа, а може би дори и по-рано — подсилваха самочувствието му и го караха да крачи съвсем бодро и весело. Защото, след като се бяха впускали в това тайно приключение толкова пъти, без да го съзнават, и двамата ставаха все по-дръзки. Тъй като не бяха открити до този ден, бяха решили, че е възможно да не ги открият изобщо. Или пък, ако ги открият, би могло Клайд да бъде представен в първия момент като неин брат или братовчед, за да се избегне непосредствен скандал. По-после, за да не се изложат на опасността от клюки и разобличение, както се бяха споразумели помежду си след известни препирни, Робърта би могла да се премести някъде другаде, където да заживеят както преди. Това щеше да е по-лесно или поне по-приемливо, отколкото да се лишат от възможността да се виждат свободно. И след този довод Робърта се видя принудена да се съгласи.

Обаче в дадения случай го очакваше една среща и разрив, които накараха мислите му да се устремят в диаметрално противоположна насока. Стигнал първата от по-забележителните къщи на Уикейджи авеню, макар и да нямаше ни най-малка представа кой живее там, той се загледа с интерес във високата ограда от ковано желязо и грижливо почистената морава вътре, мъждиво осветена от уличните фенери — по нея можеше да различи много купчинки наскоро оронили се кафяви листа, люшкани и търкаляни от отвяващия ги немирен вятър. Всичко бе тъй непреклонно строго, спокойно, сдържано, прекрасно пред очите му, че достолепието и цялото това богатство го развълнуваха. А когато доближи централната порта, над която горяха два фенера и хвърляха кръг от светлина наоколо, точно пред нея спря голяма и солидна затворена кола. Когато шофьорът слезе и отвори вратата, Клайд в миг позна навелата се напред Сондра Финчли.

— Обиколи откъм страничния вход, Дейвид, и кажи на Мириам, че не мога да я чакам, защото отивам на вечеря у господа Тръмбул, но ще се върна към девет. Ако я няма, остави й тая бележка и побързай,

чуваш ли? — В гласа и държането й имаше нещо властно и привлекателно, което го беше така поразило през пролетта.

В същото време, забелязала да се приближава по тротоара, както тя си помисли, Гилбърт Грифитс, Сондра се обади:

— О, здравей. Пеша тая вечер, а? Ако почакаш една минута, ще те взема с колата. Изпратих Дейвид само да занесе една бележка. Няма да се забави.

Въпреки че се интересуваше от Бела, от богатството и престижа на семейство Грифитс изобщо, Сондра Финчли в никой случай не беше чак толкова доволна от Гилбърт. Той се беше държал безразлично към нея от самото начало, когато тя се бе опитала да го впримчи, и продължи да се държи така. Беше наранил гордостта й. А за нея, за безграничната й суетност и самомнение това бе най-голямото възможно оскърбление и тя не можеше да му го прости. Не можеше да понася и най-малката следа от егоизъм у някой друг, особено пък в суетната, студена, егоцентрична личност на брата на Бела. Той имаше твърде високо мнение за себе си и както й се виждаше, беше човек, готов да се пръсне от суетност, и не можеше да бъде полезен на никой друг. „Хм! Тоя дръвник! — тъй си мислеше тя неизменно за него. — За какъв се мисли изобщо? Положително се мисли за много голям човек тук. Ще речеш, че е Рокфелер или Морган. Ако питат мен, не виждам нищо интересно в него… нищичко! Бела ми харесва. Мисля, че е много сладка. Но тоя умник! Сигурно му се иска момичетата да го обикалят. Да има да взема!“ Такива бяха, общо взето, забележките, които Сондра правеше по повод на постъпките и думите на Гилбърт, докладвани й от другите.

Гилбърт от своя страна, когато Бела му разправяше от време на време за нейната вятърничавост, важничене и домогвания, обикновено забелязваше:

— Ей че фръцла! За каква се мисли? Не съм виждал по-самомнителна глупачка от нея!…

Обаче кръгът на висшето общество в Ликъргъс бе тъй тесен, тъй малък бе броят на истински достойните, че ставаше почти необходимо и наложително за тези, които бяха „от обществото“, да се задоволяват, доколкото могат, с другите, които принадлежаха към него. Това накара Сондра да се обади сега, както си мислеше, на Гилбърт. При тези думи девойката се поотдръпна от вратичката, за да му направи място, а

Клайд, който насмалко не се вкамени от това неочаквано внимание, съвсем забрави своята поза и самосъзерцание и понеже не беше сигурен дали я е разбрал правилно, доближи почти с вид на умилкващо се породисто и кротко куче, доста привързано и тъжно.

— О, добър вечер! — възкликна той, като свали шапка и се поклони. — Как сте?

В същото време мислено отбеляза, че това действително е красивата, пленителната Сондра, с която преди толкова месеци се беше запознал при чичо си и за чиито светски развлечения през току-що отминалото лято бе чел във вестниците. И ето сега, прекрасна както винаги, тя седи в тази чудесна кола и се обръща очевидно към него! Обаче Сондра, схванала веднага, че се е припознала и че това не е Гилбърт, доста се смути и един-два мига не можа да намери изход от положението, което, най-меко казано, бе малко деликатно.

— Ах, извинете, сега виждам, вие сте господин Клайд Грифитс. Аз сгреших. Взех ви за Гилбърт. Не можах да ви позная на това осветление.

Докато казваше това, тя имаше объркан, неспокоен и неуверен вид, а Клайд, който го забеляза, можа да разбере, че грешката й не е много в негова полза, нито е много приятна за нея. От това той на свой ред изпита неловкост и му се поиска да се махне.

— О, извинете. Но това няма значение. Нямах никакво желание да ви се натрапвам. Помислих си, че… — Той се изчерви и направи крачка назад, наистина притеснен.

Но сега Сондра, която забеляза веднага, че Клайд, ако изобщо се прави сравнение, е много по-привлекателен от братовчед си и е далече по-скромен, както и това, че нейният чар и обществено положение му правят огромно впечатление, се овладя достатъчно, за да каже с омайна усмивка:

— Но моля ви се! Няма ли да се качите да ви закарам където сте се запътили? О, моля ви се, качете се. С удоволствие ще ви закарам.

Защото в същия миг, когато схвана, че в него са се припознали, изражението му се промени, та чак и тя разбра, че е обиден, засрамен и разочарован. В очите му се появи наскърбен поглед и на устните му трепна нерешителна, извиняваща се, тъжна усмивка.

— Ами да, разбира се — заговори той пресекливо, — искам да кажа, ако ви е приятно. Аз разбирам как стана тази работа. Няма

значение. Но не бива да го правите, ако не ви се ще. Аз мислех…

Клайд се обърна наполовина да си върви, но тя го привличаше толкова, че просто не можа да се откъсне, докато девойката не повтори:

— О, моля ви се, качете се, господин Грифитс! Толкова ще се радвам, ако се качите! Дейвид за един миг ще ви закара, където и да отивате, сигурна съм. И много съжалявам за другото, наистина съжалявам. Съвсем не исках да кажа, че само понеже не сте Гилбърт Грифитс…

Той се спря, пристъпи като зашеметен напред, влезе в колата и се отпусна на седалката до нея. А Сондра, заинтересована от неговата личност, веднага се залови да го разглежда, зарадвана, че е той, а не Гилбърт. За да го вижда по-добре, а и за да му покаже своето, както смяташе, неотразимо обаяние, тя запали горната лампичка. А когато шофьорът се върна, попита Клайд къде би искал да отиде и той каза адреса със свито сърце, понеже улицата толкова много се отличаваше от онази, където живееше тя. Когато колата полетя, той бе обладан от трескав копнеж да използва някак този кратък случай, който би могъл да я накара да добие благоприятно впечатление за него… може би (кой знае!) да събуди у нея някакво леко желание да се срещне с него някой ден пак. Той гореше от такова искрено желание да влезе в кръга на нейното общество!

— Много е мило от ваша страна да ме откарате с колата си — заговори й Клайд и добави с усмивка: — Съвсем не мислех, че ме вземате за моя братовчед, иначе нямаше да се отзова така на поканата ви.

— О, няма значение. Недейте го споменава — отговори Сондра кокетно с някаква сладка гальовност в гласа си. Първоначалното й впечатление от него, както й се струваше сега, в никой случай не е било така ярко. — Грешката бе моя, не ваша. Но сега всъщност се радвам, че я направих — додаде тя с най-решителен тон и с пленителна усмивка. — Мисля, че, така или иначе, бих предпочела да взема вас, отколкото Гил, Ние не се разбираме чак толкова добре. Много се караме всеки път, когато се срещнем някъде.

Девойката се засмя, напълно съвзела се вече от моменталното си смущение, облегна се назад като истинска принцеса и с интерес заразглежда правилните черти на Клайд. „Той има такива добри,

весели очи — мислеше си тя. — И в края на краищата е братовчед на Бела и Гилбърт и има охолен вид.“

— Много жалко — каза сковано Клайд с много непохватно и слабо усилие да се държи самоуверено и дори хладнокръвно в нейно присъствие.

— Ах, не е кой знае какво всъщност. Просто се поскарваме от време на време и толкова.

Сондра виждаше, че той нервничи, стеснява се, съвсем не знае какво да каже пред нея, и й доставяше удоволствие да си мисли, че може така да го смущава и да му завъртва главата.

— Още ли работите при чичо си?

— Да, разбира се — отговори Клайд бързо, сякаш за нея би имало огромно значение, ако не работеше там. — Сега съм началник на отделение.

— О, така ли! Не знаех. Не съм ви видяла от онзи единствен път, нали знаете? Сигурно не ви остава време да излизате. — Тя го погледна многозначително, сякаш искаше да каже: „Вашите роднини не се интересуват от вас чак толкова.“ Но понеже сега той наистина много й харесваше, рече вместо това: — Предполагам, че сте били в града цялото лято?

— Е, да — отговори Клайд съвсем простичко и подкупващо. — Налага ми се да стоя тук, нали разбирате? Вързан съм от работата. Но често срещах вашето име във вестниците, четох за вашите състезания по езда и тенис и ви видях в оня парад на цветята през юни. Изглеждахте прекрасна, почти като ангел.

В очите му светеха възхищение и молба, които съвсем я очароваха. Какъв приятен младеж, толкова различен от Гилбърт! И като си помисли, че е явно тъй безнадеждно влюбен в нея, а тя може само случайно да му обърне малко внимание! Това я накара да го посъжали и същевременно да изпита разположение към него. А пък и какво ли би си помислил Гилбърт, ако се научеше, че е до такава степен покорила братовчед му — колко ли щеше да се ядоса той, който явно я смяташе за празноглава фръцла? Колко хубаво щеше да е, ако някой вземеше Клайд под покровителството си и му обърнеше повече внимание, отколкото той, Гилбърт, би могъл да се надява някога да получи! Тази мисъл й се видя много примамлива.

Обаче в този момент за съжаление колата изви към тротоара пред къщата на госпожа Пейтън и спря. За Клайд и за нея приключението като че ли свършваше.

— Ужасно мило от ваша страна да го кажете. Няма да забравя това. — Сондра дяволито се усмихна, когато шофьорът отвори вратата и Клайд слезе, изтръпнал от нервно напрежение поради тази грандиозна и важна среща.

— Значи, тук живеете. Смятате ли да останете в Ликъргъс цялата зима?

— О, да. Сигурен съм в това. Поне се надявам — добави той с копнеж, а погледът му доизказа останалото.

— Е, може би тогава ще ви срещна пак някъде, някой път. Поне се надявам.

Тя кимна, протегна му пръстите си и му подари най-омайна и бляскава усмивка, а той, увлечен до точката на оглупяването, отговори:

— Аз също!

— Лека нощ! Лека нощ! — извика Сондра, когато колата бързо потегли, а Клайд, загледан подире й, се чудеше дали ще я види някога отново тъй близо, насаме, както сега. Само като си помислеше, че може да я срещне пак, по такъв начин! И тя се оказа толкова по-различна от онзи първи път, когато, както ясно си спомняше, не беше му обърнала никакво внимание.

Изпълнен с надежди и малко натъжен, Клайд се обърна към вратата.

А Сондра… „Защо ли — размишляваше си тя, докато колата се носеше напред — семейство Грифитс явно не се интересува от него?“

XXIV

Влиянието на тази толкова случайна среща беше направо покваряващо в повече от едно отношение. Защото сега въпреки спокойствието и удовлетворението, които дължеше на Робърта, пред него отново се изправи по този налагащ се и прелъстителен за него начин въпросът за възможностите да бъде приет от обществото тук. И колкото да е странно, по волята точно на тази девойка от висшите кръгове, която най-много въплъщаваше и подсилваше за него значението на тези висши кръгове. Прекрасната Сондра Финчли! С хубавото лице, елегантните дрехи и веселото и изискано държане! Ако беше успял да й направи впечатление по време на първата им среща! Или да можеше да го направи сега!

Фактът, че отношенията му с Робърта бяха стигнали до сегашното положение, не беше достатъчно важен или тежък, за да пресече силата на темперамента или въображението, която го влечеше към такава девойка като Сондра и всичко, което тя представляваше. Само като си помислеше, че Дружеството за електрически прахосмукачки „Уимблингър Финчли“ е едно от най-големите промишлени предприятия в града! Високите му стени и комини бяха част от изумителния силует на града оттатък Мохок. Ами домът на семейство Финчли на Уикейджи авеню, близо до къщата на Грифитс — един от най-внушителните в тази изискана редица сгради, изникнали тука в духа на последната и най-изтънчена архитектурна мода — италианския ренесанс, — облицована с кремав мрамор и пясъчник. А Финчли бяха едно от семействата, за които се говореше най-много в града.

Ах, да може да се запознае по-отблизо с тази прекрасна девойка! Да бъде погледнат от нея благосклонно и чрез тази благосклонност да влезе в чудесното общество, към което принадлежи тя! Не е ли и той Грифитс… в никой случай не по-грозен от Гилбърт Грифитс? И не по-малко привлекателен, стига да имаше и той толкова пари или поне част от неговите пари. Да можеше да се облича като Гилбърт Грифитс и да се вози в една от хубавите коли, с които се надува той! Тогава като

нищо една такава девойка с удоволствие би му обърнала внимание, а може би… кой знае, навярно дори би се влюбила в него. Направо някаква фантастична приказка. Но сега — мрачно си мислеше Клайд — не му остава друго, освен да се надява, да се надява, да се надява.

По дяволите! Няма да отиде при Робърта тази вечер. Ще измисли някакво извинение — ще й каже сутринта, че го извикал по работа чичо му или братовчед му. Не можеше и не искаше да отиде, както се чувстваше в момента.

Толкова голямо бе въздействието на богатството, красотата и видното обществено положение, към което най-вече се стремеше, върху душевния мир на Клайд, променлив и непостоянен като водата.

От друга страна, по-късно, като си спомняше за срещата с Клайд, Сондра се чувстваше направо завладяна от това, което можеше да се опише само като негово преклонение пред нея, още по-явно в случая, понеже беше диаметрално противоположно на държанието на неговия братовчед, а то беше дори обидно. Дрехите и поведението му, както и изтърваната от него забележка в смисъл, че заема някаква длъжност в дружеството, сякаш подсказваха, че може да е по-добре поставен, отколкото си беше представяла. Но й дойде наум също, че макар да беше прекарала цялото лято с Бела, а от време на време се беше срещала с Гилбърт, Майра и родителите им, нито веднъж не бе станало дума за Клайд. В действителност всичко, което знаеше за него, се ограничаваше с казаното от госпожа Грифитс при първата им среща, когато тя бе споменала, че той е беден племенник, когото съпругът й поканил да дойде от Запад, за да му помогне по един или друг начин. И все пак сега, като си спомняше Клайд при този случай, той не й се виждаше чак толкова незначителен, нито толкова голям сиромах, ами интересен, доста елегантен, много привлекателен и доколкото бе забелязала, обладан от желание да се хареса на момиче като нея. А от страна на братовчед на Гилбърт — един Грифитс — това я ласкаеше.

Когато пристигна в дома на семейство Тръмбул, възглавявано от някой си Дъглас Тръмбул, преуспяващ адвокат и вдовец и борсов спекулант по тези места, който благодарение на децата си, както и на собствените си изискани обноски и ловкост в съдебните дела, бе успял да спечели благоволението на най-отбраните кръгове от обществото в Ликъргъс, Сондра неочаквано се довери на Джил Тръмбул, по-голямата дъщеря на адвоката:

— Знаеш, днес ми се случи нещо смешно. — И й разказа подробно всичко.

Понеже на Джил тази история като че й се видя много забавна, по-късно, на вечеря, тя я разказа наново на Гъртруд и Трейси Тръмбул, по-малката дъщеря и единствения син на семейството.

— А, да — забеляза Трейси Тръмбул, който изучаваше право в кантората на баща си, — сигурен съм, че съм го виждал три-четири пъти на Централния булевард. Много прилича на Гил, нали? Само че не се перчи толкова много. Това лято ми се случи два-три пъти да го поздравя, понеже в първия момент го взимах за Гил.

— О, и аз съм го виждала — подхвана Гъртруд Тръмбул. — Понякога ходи с кепе и палто с колан, като Гилбърт Грифитс, нали? Веднъж ми го показа Арабела Старк, а после Джил и аз го видяхме да минава край Арабелини една събота следобед. Във всеки случай мисля, че е по-хубав от Гил.

Това потвърди на Сондра собственото й мнение за Клайд и тя добави:

— Бъртин Кранстън и аз се запознахме с него една вечер миналата пролет при Грифитс. Тогава ни се видя твърде стеснителен. Но да го бяхте видели сега: той е направо красив, има такъв благ поглед и чудесна усмивка.

— Гледай ти, гледай ти, Сондра! — обади се Джил Тръмбул, която след Бъртин и Бела беше най-близка със Сондра от всичките момичета в града: те бяха съученички от училище „Снедекър“. — Зная някого, който ще пламне от ревност, ако те чуе да казваш такова нещо.

— А и на Гил Грифитс би му било много приятно да чуе, че братовчед му е по-хубав от него! — присъедини се Трейси Тръмбул. — Слушайте…

— Ах и той! — намуси се ядно Сондра. — За много голямо нещо се има. Обзалагам се на каквото искате, че той е причина старите да не искат да имат нищо общо с този братовчед. Сигурна съм, като си го мисля сега. Разбира се, Бела не би имала нищо против, защото я чух миналата пролет да казва, че според нея той бил хубав. А Майра изобщо не би направила нещо обидно за когото и да било. Какъв номер ще е, ако някой от нас го вземе под покровителството си и започне да го кани тук и там… от време на време, разбира се, само заради шегата, да видим как ще се държи. И как ще приемат това роднините му. Аз

съм съвсем сигурна, че господин Грифитс, Майра и Бела няма да имат нищо против, но се обзалагам, че Гил направо ще се вбеси. Не ми е много удобно да го направя аз, нали съм тъй близка с Бела, но знам кой би могъл да го направи и те да не могат да кажат нито дума. — Тя се поспря, като си мислеше за Бъртин Кранстън и колко неприятни са й Гил и госпожа Грифитс. — Интересно дали той танцува или язди, или играе тенис и така нататък? — Тя замълча и се замисли развеселена. Другите я загледаха и Джил Тръмбул, неспокойна и буйна като нея, обаче не толкова хубава и надарена, подхвърли:

— Чудесен трик ще е, нали? Смяташ ли, че на госпожа Грифитс това наистина ще е много неприятно?

— Има ли значение дали ще им е неприятно? — продължи Сондра. — Не биха могли да направят нищо повече, отколкото да не му обръщат внимание, нали? А кой ще се трогне от това, можете ли да ми кажете? Не и тези, които са го поканили.

— Хайде пък и вие сега, искате да забъркате скандал в града, а? — намеси се Трейси Тръмбул. — Човек да не съм, ако не докарате цялата работа дотам. Гил Грифитс няма да е доволен, за това можете да се обзаложите. И аз нямаше да съм, ако бях на негово място. Ако искате да разпалите страстите тук, карайте, но аз се обзалагам, че всичко ще свърши със скандал.

Сондра Финчли имаше нрав, който правеше подобна мисъл крайно съблазнителна за нея. Обаче колкото и интересно да й се беше видяло това хрумване на времето, може би нищо определено нямаше да излезе от него, ако не беше станало така, че след този разговор и няколко други, водени с Бъртин Кранстън, Джил Тръмбул, Патриша Антъни и Арабела Старк, новината за нейното приключение заедно с известни забележки за самия него най-сетне стигна до ушите на Гилбърт Грифитс, но само благодарение на Констанс Уинънт, за която, както твърдяха местните клюкарки, се канел да се сгоди. А Констанс, с надеждата, че Гилбърт наистина ще се ожени за нея, бе и ядосана, че Сондра решила да хареса Клайд, а след това, без да има никакво разумно основание (според Констанс), да го провъзгласи за по-хубав от Гилбърт. Така, от една страна, за да си излее мъката, а, от друга, за да отмъсти, ако може, на Сондра, тя на свой ред предаде всички тези приказки на Гилбърт, който веднага направи няколко язвителни забележки за Клайд и Сондра. Тези забележки, украсени съответно от

Констанс, бяха повторени на Сондра и оказаха желания ефект. Те послужиха да събудят у нея най-остра жажда за отплата. Защото, стига да поиска, положително може да бъде мила с Клайд и да накара и други да бъдат мили с него. А това навярно би значило, че Гилбърт ще се види изправен пред нещо като съперник в обществото, и то негов братовчед, който, макар и беден, може случайно да бъде харесан повече от него. Какъв номер! В същия миг й хрумна и начинът, по който би могла най-лесно да въведе Клайд в този кръг, при това без да се разбере, че го прави тя, и без някаква особена опасност за нея, ако играта не завърши, както й се иска.

Защото в Ликъргъс сред завършилите училище „Снедекър“ по-млади членове на по-издигнати семейства съществуваше доста неустановен и нередовно функциониращ клуб, който уреждаше вечери и танцови забави и се наричаше „Сегиз-тогиз“. Той нямаше определен устав, ръководство и помещение. Всеки, който благодарение на положението в обществото и връзките си можеше да участва и решеше да стане член, можеше да свика другите на събрание, да им даде вечеря, да уреди танци или чай у дома си.

И колко е просто — мислеше си Сондра, когато прехвърляше в ума си начините, по които би могла да въведе Клайд в обществото, — ако успее да убеди някой друг член на клуба (да не е тя) да уреди нещо и тогава по нейно внушение да покани Клайд. Колко е лесно например Джил Тръмбул да даде на „Сегиз-тогиз“ вечеря с танци, на която да поканят Клайд. Тази хитрост ще й помогне да го види пак и да разбере доколко й е интересен и какво представлява.

Така за членовете на клуба и приятелите им бе обявена малка вечеря за първия четвъртък от месец декември с домакиня Джил Тръмбул. Поканени щяха да бъдат Сондра и брат й Стюърт, Трейси и Гъртруд Тръмбул, Арабела Старк, Бъртин и брат й и още няколко души от Ютика и Гловърсвил. И Клайд. Но за да запазят Клайд от всякакъв възможен провал или дори неприятна забележка, не само Сондра, но и Бъртин, Джил и Гъртруд ще бъдат внимателни и любезни с него. Те ще се погрижат да бъде ангажиран за всички танци, да не остава сам нито на трапезата, нито на дансинга и по най-ловък начин ще го предават една на друга, докато забавата свърши. Защото покрай това и други може да се заинтересуват от него, което не само ще поизглади мисълта, че единствено Сондра от всички по-отбрани хора в Ликъргъс е била

благосклонна към него, но и по-дълбоко ще уязви Гилбърт, ако не Бела и другите членове на семейство Грифитс.

Речено-сторено.

Така стана, че една вечер в началото на декември, около две седмици след срещата му със Сондра, като се върна от фабриката, Клайд с изненада видя някакъв кремав плик, сложен пред огледалото върху тоалетката му. Беше надписан с едър, немарлив и непознат почерк. Той го вдигна и обърна, като гадаеше напразно от кого ли може да бъде. На гърба имаше инициалите „Б. Т.“ или „В. Т.“ — той не можа да реши кое от двете, толкова сложно бяха преплетени буквите на гравирания монограм. Клайд го разкъса и извади картичка, която гласеше:

КЛУБ „СЕГИЗ-ТОГИЗ“

УРЕЖДА ПЪРВАТА СИ

ЗИМНА ВЕЧЕРЯ С ТАНЦИ

В ДОМА НА

ДЪГЛАС ТРЪМБУЛ

УИКЕЙДЖИ АВЕНЮ 135

В ЧЕТВЪРТЪК, 4 ДЕКЕМВРИ.

НАЙ-СЪРДЕЧНО ВИ КАНИМ.

ЩЕ ОТГОВОРИТЕ ЛИ, МОЛЯ, НА ГОСПОЖИЦА

ДЖИЛ ТРЪМБУЛ?

Обаче на гърба на картичката със същия немарлив почерк, който красеше плика, бе добавено:

Драги господин Грифитс, реших, че може би бихте искали да дойдете. Ще бъде съвсем неофициално. Сигурна съм, че ще ви хареса. Ако сте съгласен, съобщете на Джил Тръмбул.

Сондра Финчли

Съвършено смаян и развълнуван, Клайд стоеше, вперил очи в картичката. Защото след тази втора среща със Сондра повече от всеки друг път бе погълнат от мечтата някак, по един или друг начин, да се издигне над ниското обществено положение, което заемаше сега. Той стоеше, както му се струваше, много по-високо от простата среда, която го окръжаваше. И ето сега това — официална покана от клуба „Сегиз-тогиз“, който, макар и да не бе никога чувал за него, трябва да е нещо, щом в него членуват такива изключителни личности. А на гърба на картичката нямаше ли бележка от самата Сондра? И това ако не е цяло чудо!

Клайд беше така изумен, че едва можеше да сдържа радостта си; той закрачи насам-натам, заразглежда се в огледалото, изми си ръцете и лицето, после реши, че вратовръзката му не съвсем подхожда на дрехите и я смени с друга, а мислите му ту летяха напред — как да се облече за тази вечеря, ту се връщаха назад — как го беше гледала Сондра при тази последна среща! И как му се беше усмихнала! В същото време неволно се чудеше, дори и в този момент, какво ли би си помислила Робърта, ако можеше с някаква свръхестествена зрителна сила да го види как се радва сега на тази бележка. Понеже явно, освободил се от ограничаващите общоприети схващания на своите родители, си беше позволил да встъпи в такива отношения с нея, че за Робърта би било истинско мъчение, ако откриеше обзелото го сега настроение — разсъждение, което немалко го смути, но не успя ни най-малко да промени мислите му за Сондра.

Какво чудесно момиче!

Каква красавица!

Какъв охолен живот и какво обществено положение!

Същевременно мислите му за всичко това бяха тъй дълбоко езически и далечни от всякакви условности, че можеше сега да се запита, и то напълно сериозно, защо да не насочи мислите си към нея и

да престане да мисли за Робърта, щом за момента Сондра представлява за него източник на по-сладостни представи. Робърта не можеше да узнае за това. Не можеше да прочете мислите му — нима можеше да се научи за някоя такава изключителна преживелица, освен ако й кажеше сам той? А Клайд решително нямаше никакво намерение да й казва. И какво лошо има — питаше се той сега — един беден младеж като него да се стреми да се издигне толкова високо? Други младежи, бедни като него, са се женили за девойки, богати като Сондра.

Защото, въпреки всичко, станало между него и Робърта, както ясно си спомняше, не беше й дал дума да се ожени за нея, освен при едно положение. А до такова положение, особено със знанията, тъй добре усвоени в Канзас сити, надали щеше да се стигне, както си мислеше той.

И Сондра сега, след като се беше тъй неочаквано появила отново на пътя му, хвърли в треска неговото въображение. Тази богиня в капището си от сърма и позлата, тъй обаятелна за Клайд, бе благоволила да си спомни за него по такъв един открит и непосредствен начин и бе предложила да го поканят. И без съмнение самата тя щеше да бъде там — мисъл, която го развълнува безмерно.

Какво ли щяха да помислят Гилбърт и останалите от семейството, ако се научеха за отиването му на тази забава, както положително щяха да научат? Или ако го срещнат по-нататък някъде другаде, където би могла да го покани Сондра? Само като си представи! Дали ще се ядосат, или ще им бъде приятно? Дали с това ще падне, или ще се издигне в очите им? Защото в края на краищата поне в това сам той няма никакъв пръст. Не е ли получил официална покана от хора със също тъй високо обществено положение тук в Ликъргъс, които те, щат не щат, трябва да уважават? Без нищо да е подготвил той — чиста случайност — и фактите, свързани с нея, в никой случай не говореха за натрапчивост от негова страна. И колкото трудно да се оправяше Клайд в някои от по-тънките оттенъци на душевните преживявания, мисълта, че сега Гилбърт и цялото семейство може да се видят принудени да се срещат с него и въпреки желанието си дори да го канят и у дома си, го караше да изпитва удоволствие, примесено с хитра подигравка. Защото, ако бъде канен от другите, как би могло да не го кани и семейство Грифитс? Каква радост! И това напук на безграничното презрение на Гилбърт. Той едва

се сдържа̀ да не се разсмее при тази мисъл, убеден, че колкото и да не е приятно то за Гилбърт, нито чичо му, нито Майра ще имат нещо против и поради това ще бъде горе-долу запазен от всяко тайно попълзновение на Гилбърт да му отмъсти.

Но колко чудесна е тази покана! Щеше ли Сондра да надраска тази добавка, ако не се интересуваше от него поне малко? Щеше ли? Тази мисъл бе тъй вълнуваща, че Клайд едва можа да се навечеря. Той вдигна картичката и целуна написаното. И вместо да отиде, както обикновено, да види Робърта, реши, както след повторната си среща със Сондра, да се поразходи, да се върне вкъщи и да си легне рано. А на другата сутрин, както и преди, ще може да измисли някакво извинение: да каже, че е бил в дома на Грифитс или при някой от главните във фабриката, за да изслуша някакви обяснения по отношение на нещо, свързано с работата, понеже такива съвещания имаше често. След получаването на тази покана не му се искаше нито да види, нито да приказва с Робърта тази вечер. Не можеше. Другата мисъл — за Сондра и че тя се интересува от него — бе твърде завладяваща.

XXV

Но междувременно, без да споменава нещо за Сондра при своето общуване с Робърта, дори когато беше близо до нея във фабриката или в стаята й, Клайд не можеше да не се отклони с мислите си там, където виждаше във въображението си Сондра сред нейното висше общество. В това време Робърта, която само в отделни моменти долавяше как той, без всякакъв повод от нейна страна, се отдалечава и отчуждава в мислите и държането си, се чудеше какво ли започва тъй цялостно да привлича вниманието му. А той от своя страна, когато тя не го гледаше, мислеше… — ако допуснем… ако допуснем, че заинтересува (понеже Сондра си беше направила труда да му напомни за себе си) едно момиче като нея? Какво ще прави тогава с Робърта? Какво? Особено пък при тази интимна връзка, установила се сега между тях? (Боже господи! Проклето положение!) И това, че наистина я обича (да, обича я!), макар сега, огрян пряко от лъчите на друго, по-ново светило, почти не може да я гледа, тъй силни са ослепяващите лъчи на тази другата. Нима е тъй покварен? Грешно ли е да бъде такъв? Майка му би казала, че е. Баща му също, а може би и всички други, които мислят правилно за живота… може би Сондра Финчли… семейство Грифитс… всички.

И все пак! И все пак! Валеше първият снежец през годината, когато докаран с нов сгъваем цилиндър и бяло копринено шалче, и двете препоръчани му от приятелски разположен галантерист — Орин Шорт, с когото наскоро се беше запознал тук, — и нов копринен чадър, с който да се пази от снега, Клайд отиваше към много интересния, макар и не чак толкова внушителен дом на семейство Тръмбул на Уикейджи авеню. Това беше чудновата, ниска, безредно построена сграда и светлината, струяща отвътре през многото спуснати транспаранти, й придаваше вид на къща от коледна картичка. А пред нея, дори и сега, точно в назначения час, имаше спрени пет-шест хубави коли от различни марки и цветове. Гледката на автомобилите, покрити отгоре по стъпалата и калниците с пресния пухкав сняг, събуди у Клайд остро чувство за липса, която надали щеше да се запълни скоро в неговия случай — липсата на достатъчно средства, за

да се снабди с такава необходимост. А отвътре, когато се приближи до вратата, до него долетяха гласове, смях и объркан разговор.

Висок слаб слуга пое неговия цилиндър, палто и чадър и Клайд се озова лице срещу лице с Джил Тръмбул, която явно го причакваше: спокойна, руса, къдрокоса девойка, не толкова вълнуващо хубава, но жива и елегантна, с бяла атлазена рокля без ръкави, с открити рамене и диадема от изкуствени брилянти на челото.

— Не е трудно да се познае кой сте — каза тя весело, като се приближи и подаде на Клайд ръка. — Аз съм Джил Тръмбул, Госпожица Финчли още я няма. Но смятам, че въпреки това мога да поема задълженията на домакиня. Заповядайте тук, където са и другите.

Тя го поведе през редица стаи, които като че ли бяха свързани една с друга под прав ъгъл, и пътем добави:

— Вие наистина страшно много приличате на Гил Грифитс, нали?

— Така ли? — простичко и смело се засмя Клайд, много поласкан от сравнението.

Таваните бяха ниски. На тъмните стени имаше хубави лампи с рисувани абажури. Камините в две съседни стаи хвърляха розов блясък върху удобна мека мебел. Имаше книги, картини, художествени предмети.

— Слушай, Трейси, нали ще се погрижиш за запознаването? — извика тя. — Брат ми Трейси Тръмбул, господин Грифитс. Да ви запозная всички с господин Клайд Грифитс — добави тя, като огледа цялата компания, която на свой ред устреми многобройни погледи към Клайд, докато Трейси Тръмбул му стискаше ръка. Клайд, смутен от съзнанието, че го разглеждат, все пак успя топло да се усмихне. В същото време си даде сметка, че поне за момента разговорите са спрели.

— Недейте всички прекъсва приказките си заради мен — осмели се да каже той с усмивка и това накара повечето от присъстващите да повярват, че се чувства като у дома си и е находчив. А Трейси веднага добави:

— Няма да ви водя от човек на човек, да ви запознавам. Ще си останем тук и аз ще ви ги посочвам. Това е сестра ми Гъртруд, тя говори там със Скот Никълсън.

Клайд видя дребничка мургава девойка, облечена в розово, с хубаво, закачливо и пикантно лице, която му кимна. А до нея много официален младеж с чудесно телосложение и розови бузи отривисто му се поклони. На няколко крачки от тях до прозорец в дълбока ниша стоеше високо и грациозно момиче, мургаво и в никой случай непленяващо с чертите на лицето си, което приказваше с широкоплещест и малко по-нисък от него младеж — те му бяха представени като Арабела Старк и Франк Хариът.

— Те спорят за неотдавнашния футболен мач между университетските тимове на Корнъл и Сиръкюз… Бърчърд Тейлър и госпожица Фант от Ютика — продължаваше Трейси твърде бързо и Клайд не успяваше да запомни всеки поотделно. — Пърли Хейнз и госпожица Ванда Стийл… Е, май че засега няма други. О, не, ето идват Грант и Найна Темпъл.

Клайд се обърна и загледа как висок и малко наконтен младеж с остри черти и тъмносиви очи изведе в средата на стаята кокетно, младо, пълничко девойче със сиво-бежова рокля и светлокестенява плитка, грижливо навита над челото.

— Здравей, Джил! Здравей, Ванда! Здравей, Уайнът! — сред тези негови поздрави Клайд бе представен на двойката, но и двамата като че ли не му обърнаха особено внимание. — Мислех, че няма да стигнем навреме — продължи младият Кранстън, като говореше едновременно на всички. — Найна не искаше да дойде, но бях обещал на Бъртин и Джил, иначе нямаше да дойда и аз. Бяхме горе при Багли. Знаеш ли кой е там, Скот? Ван Питърсън и Рода Хъл. Дошли са само за един ден.

— Сериозно? — възкликна Скот Никълсън, който имаше вид на решителна и егоцентрична личност. На Клайд му правеше силно впечатление голямата увереност и свобода в държането, с които се отличаваха като че ли всички присъстващи. — Че защо не ги доведе и тях? Бих искал да видя Рода, пък и Ван също.

— Не можах. Казаха ми, че трябвало да се върнат рано. Може да се отбият по-късно за една-две минутки. Гледай ти, нима вечерята не е сложена още? Аз се надявах веднага да седна на трапезата.

— Остави ги тия адвокати! Не знаеш ли, че те не се хранят толкова често? — подхвърли Франк Хариът, нисичък, но

широкоплещест и усмихнат младеж, много приятен, много хубав, с равни бели зъби. Клайд го хареса.

— Е, ако щат да се хранят, ако щат да не се хранят, но ние искаме да ядем, иначе аз си отивам. Знаете ли кого гласят за първи гребец в Корнълския университет за идущата година?

Клайд не разбираше нищо от тези колежански приказки за Корнълския университет, в които участваха Хариът, Кранстън и други. Почти не беше чувал за разните колежи, които тази компания познаваше твърде отблизо. Същевременно беше достатъчно умен, за да разбере своята неосведоменост и да не се меси в разговори, засягащи тази тема. Обаче това го накара веднага да се почувства чужд в тази среда. Тези хора знаеха повече от него — бяха учили в колежи. Може би ще е по-добре да каже, че е ходил на някакво училище. В Канзас сити беше чувал за Държавния канзаски университет, не много далеч от града. Чувал бе и за Мисурийския университет. А в Чикаго — за Чикагския университет. Дали не можеше да каже, че е ходил в някой от тях… в тоя канзаски, макар и за кратко време? Той взе мигновено решение да каже така, ако го запитат, а после да проучи какво изобщо би трябвало да знае за него… например какво може да е учил. Беше чувал някъде за математика. Защо да не каже това?

Но тези хора, доколкото можеше да отсъди, бяха твърде много заети със самите себе си, за да обърнат сега някакво внимание на него. Той може да е Грифитс и това да е важно за някой извън този кръг, но тук не чак толкова — тук то сякаш беше напълно естествено. И понеже Трейси Тръмбул за миг се обърна да каже нещо на Уайнът Фант, той се почувства съвсем самотен, изоставен и безпомощен, без да има с кого да размени дума. Но тъкмо тогава до него се приближи дребничката мургава Гъртруд.

— Тайфата пак позакъсня да се събере. Вечно закъсняват. Кажем ли им в осем, ще дойдат в осем и половина, ако не в девет. Не е ли винаги така?

— Да, разбира се — отговори Клайд с чувство на благодарност, като се мъчеше да се държи колкото може по-отворено и непринудено.

— Аз съм Гъртруд Тръмбул — повтори тя. — Сестрата на хубавата Джил. — Цинична и въпреки това весела усмивка извиваше устните й и светеше в очите й. — Вие ми кимнахте, но не ме познавате. А пък ние сме чували много за вас. — Тя дразнеше Клайд и

се мъчеше да го посмути, ако може. — Някакъв тайнствен Грифитс тук в Ликъргъс, когото като че ли никой не познава. Видях ви веднъж на Централния булевард. Влизахте в сладкарския магазин на Рич. Разбира се, вие не го знаете. Обичате ли бонбони?

— О, да, обичам. Защо? — попита Клайд, който веднага схвана, че го дразнят, и се смути, тъй като тогава беше влязъл да купи бонбони за Робърта. Същевременно някак неволно се чувстваше по-свободен с тази девойка, отколкото с някои други, защото, макар и да беше дръзка и не така привлекателна, държането й беше по-сърдечно, а в момента тя го спасяваше от усамотение, следователно и от несигурност.

— Вие сигурно само така казвате — изсмя се Гъртруд със закачливо пламъче в очите. — Повече ми се вярва, че сте ги купували за някое момиче. Вие си имате приятелка, нали?

— Ами… — Клайд се пресече за едно деление на секундата, понеже, когато тя го попита това, си помисли за Робърта и в ума му проблесна въпросът: „Дали някой не ме е видял някога с Робърта?“ Но наред с това си помисли и колко смело, закачливо и умно е това момиче, съвсем различно от всички, които бе познавал досега. И почти без да се забави, добави: — Не, нямам. Какво ви кара да ми задавате този въпрос?

Когато изрече това, дойде му наум какво ли би си помислила Робърта, ако можеше да чуе думите му.

— Изобщо що за въпрос? — продължи той вече малко разтревожен. — Вие обичате да дразните, нали?

— Кой, аз ли? О, не. Никога не правя такива неща. Но въпреки това пак съм сигурна, че си имате приятелка. Обичам понякога да задавам въпроси само за да видя какво ще ти кажат хората, когато не искат да разбереш какво мислят наистина. — Тя се засмя весело и предизвикателно право в очите на Клайд. — Въпреки всичко знам, че си имате приятелка. Всички хубави младежи имат.

— О, нима съм хубав? — неспокойно се усмихна той, развеселен, но и доволен. — Кой го е казал?

— Сякаш не го знаете! Е, разни хора. Например аз. И Сондра Финчли също мисли, че сте хубав. Тя се интересува само от хубави мъже. Всъщност сестра ми Джил също. И тя харесва само хубави мъже. Аз съм по-друга, понеже самата аз не съм хубава. — Тя го загледа дръзко и дразнещо в очите, което го накара да се почувства

странно не на място, съвсем неспособен да излезе наглава с такова момиче, но същевременно много поласкан и развеселен. — Не мислите ли, че сте по-хубав от братовчед си? — продължи тя рязко, дори заповеднически. — Някой мислят, че сте.

Макар и малко смаян, но и поласкан от този въпрос, който го караше да се замисли за нещо, което, изглежда, би искал да повярва, при все че беше заинтригуван от интереса, проявен от това момиче към него, на Клайд пак не би му дошло и наум да си позволи да твърди подобно нещо, дори и да беше убеден в това. При тези думи пред него твърде живо изпъкнаха враждебните, решителни, понякога дори заканителни черти на Гилбърт, който, подбуден от мълвата, че Клайд е направил подобно изказване, не би се подвоумил да му отмъсти.

— О, никога не съм помислял такова нещо — засмя се той. — Честна дума, не съм. Разбира се, че не съм!

— Е, добре, може и да не мислите, но въпреки това сте по-хубав от него. Само че това надали ще ви помогне, освен ако имате пари… искам да кажа, ако искате да се събирате с хора, които ги имат. — Тя вдигна очи към него и добави доста иронично: — Хората обичат парите още повече от хубавата външност.

„Какво проницателно момиче — помисли си Клайд — и какви жестоки, студени думи!“ Те немалко го засегнаха, макар Гъртруд и да не бе искала да му причини болка.

Но тъкмо тогава влезе самата Сондра с някакъв младеж, когото Клайд не познаваше — висока, върлинеста, но много елегантно облечена личност. А след тях — Бъртин и Стюърт Финчли с още няколко други.

— Ето я и нея — подхвърли Гъртруд донякъде озлобено, понеже я дразнеше това, че Сондра е толкова по-хубава и от нея, и от сестра й и е проявила интерес към Клайд. — Тя ще иска да види дали сте забелязали колко хубава изглежда, тъй че недейте я разочарова.

Нямаше никаква нужда от тази забележка, която криеше в себе си самата истина, за да накара Клайд да я загледа внимателно, дори ненаситно. Защото, без да се говори за мястото й в местното общество, богатството и умението да се облича и държи, Сондра спадаше по тип и дух към момичетата, които най-много му харесваха — една малко префинена и поради безграничните предимства на материалното и общественото си положение по-малко безпощадна, макар едва ли и по-

малко егоцентрична Хортензия Бригз. Тя беше по свой ограничен и настойчив начин една ненаситна Афродита, жадуваща да докаже на всеки достатъчно привлекателен мъж убийствената сила на своя чар, като в същото време се мъчеше да запази своята личност и индивидуалност от всякаква обвързваща близост и обещания. Обаче по най-различни причини, които не бяха ясни на самата нея, Клайд я привличаше. Можеше да не представлява нищо в обществено или финансово отношение, но тя го харесваше.

Ето защо сега най-много я интересуваше да види дали е тук, след това да се помъчи той по нищо да не разбере, че го е видяла първа, и най-после да си придаде колкото може повече важност, за да го зашемети — постъпка, достойна за Хортензия и нейния начин на мислене, тъкмо нещо, което можеше да му направи най-дълбоко впечатление. Клайд не откъсваше от нея очи, а тя леко пристъпваше ту тук, ту там с ефирна вечерна рокля от шифон, която преливаше от най-бледожълто до най-наситеноoранжево и прекрасно подчертаваше тъмните й очи и коса. И чак след като размени десетина „О, здравей!“ и забележки с едного и другиго за едно, друго или трето местно събитие, най-сетне благоволи да покаже някак, че е забелязала неговото присъствие.

— А, ето ви и вас! Най-после решихте да се появите. Не бях сигурна дали ще сметнете, че си заслужава. Вече са ви запознали с всички, разбира се?

Тя се огледа, сякаш за да покаже, че ако това не е било сторено, ще му помогне и ще го направи. На другите, които не се интересуваха толкова от Клайд, все им правеше доста голямо впечатление фактът, че той като че ли много се харесва на Сондра.

— Да, мисля, че се запознах горе-долу с всички.

— Освен с Фреди Селз. Той влезе току-що заедно с мен. Ето ти го, Фреди! — извика тя на високия и строен младеж, с гладки бузи и явно накъдрена коса, с плътно прилягащ фрак, който се доближи и загледа Клайд от горе на долу приблизително както някой боен петел би гледал врабче.

— Това е Клайд Грифитс, за когото ти разправях, Фред — заговори тя живо. — Не ти ли прилича много на Гилбърт?

— Ами да, разбира се! — възкликна тази симпатична личност, която като че ли малко недовиждаше със слабите си очи, та се наведе

по-близо. — Разбрах, че сте братовчед на Гил. Познавам го добре. Ние свършихме заедно Принстън. Аз живеех тук, преди да постъпя в „Дженеръл Електрик“ в Скинектъди. Но все още често идвам тук. Предполагам, че работите във фабриката.

— Да, работя — отговори Клайд, който се почувства смален пред един очевидно много по-възпитан и по-образован младеж.

Хвана го страх, че този тип може да му заговори за неща, които не ще може да разбере, неща, от които, при неговата липса на каквото и да било системно обучение, няма да има никакво понятие.

— Завеждате някой отдел, предполагам?

— Да — отговори предпазливо и неспокойно Клайд.

— Знаете ли — продължи господин Селз с жив интерес, понеже имаше склонност към търговски и технически въпроси, — винаги съм се чудил какво друго привлекателно освен пари може да има в това производство на яки. Двамата с Гил често спорехме за това, когато бяхме в университета. Той все се мъчеше да ме убеди, че има някакво обществено значение в изготвянето и разпространяването на яки, че с това се повишават изискаността и обноските на хора, които иначе не биха ги подобрили, ако не бяха евтините яки. Аз мисля, че трябва да е прочел това в някоя книга. Винаги съм му се смял.

Клайд се мъчеше да намери някакъв отговор, макар това да беше вече извън кръга на умствените му възможности. „Обществено значение“. Какво точно искаше да каже с това Селз — някакви дълбоко научни знания, които бе придобил в колежа? Без да подозира или да знае за затруднението, в което се намираше той, Сондра го спаси от даването на уклончив или напълно несръчен отговор, като възкликна:

— Моля ти се, без спорове, Фреди! То не е интересно. Освен това аз искам да го запозная с брат ми и Бъртин. Нали си спомняте госпожица Кранстън? Тя беше заедно с мен при чичо ви миналата пролет.

Клайд се обърна, докато Фред се помъчи да отмине колкото може по-леко тази рязкост и само изгледа Сондра, от която толкова много се възхищаваше.

— Да, разбира се — започна Клайд, понеже беше наблюдавал и тази двойка наред с другите. Ако не я сравняваше със Сондра, Бъртин му се виждаше изключително привлекателна, макар и съвсем непонятна. Затворена, неискрена и хитра, тя будеше у него само

неспокойно чувство на некадърност и поради това несигурност, що се отнасяше до света, в който живееше тя — нищо повече.

— А, добър вечер! Приятно ми е да ви видя пак — проточи Бъртин, докато зеленикавосивите й очи го огледаха с усмихнат, безразличен и присмехулен поглед. Той й се виждаше хубав, но не чак толкова умен и решителен, колкото би предпочела да бъде. — Трябва да сте били ужасно зает с работата си, предполагам. Но сега, след като вече се появихте веднъж, вярвам, че ще ви виждаме по-често тук и там.

— Е, да, надявам се — отговори той и показа равните си зъби.

Очите й сякаш казваха, че не вярва в това, което говори, и че той също не го вярва, но че е необходимо, може би забавно да твърдиш нещо такова.

По подобен, макар и малко по-различен начин се държа с него и Стюърт, братът на Сондра:

— А, здравейте. Драго ми е да се запознаем. Сестра ми тъкмо ми разправяше за вас. Дълго ли ще останете в Ликъргъс? Надявам се. Е, вярвам, че ще се срещаме от време на време тогава.

Клайд съвсем не беше толкова сигурен, но беше възхитен от непринудения, безсъдържателен смях на Стюърт, при който той показваше равните си бели зъби — кратък, добродушен, безразличен смях. Също и начина, по който се обърна и хвана минаващата Уайнът Фант за бялата ръка.

— Чакай малко, Уин. Искам нещо да те попитам.

И отиде в друга стая, наведе се близо до нея и й заговори бързо за нещо. Клайд забеляза, че дрехите му имат безупречна кройка.

„Какъв весел свят — мислеше си той, — какъв оживен свят!“

Тъкмо в този миг Джил Тръмбул завика:

— Хайде, народе, заповядайте. Не съм виновна аз. Готвачът се е ядосал за нещо, пък и вие всички сте без друго закъснели. Ще си хапнем и след това ще танцуваме, а?

— Вие ще седнете между мен и госпожица Тръмбул, след като тя настани всички — успокои го Сондра. — Нали ще е хубаво? А сега можете да ме заведете в трапезарията.

Тя хвана Клайд под ръка и му се стори, сякаш бавно, но сигурно се пренася в рая.

XXVI

Самата вечеря протичаше сред разпокъсано бъбрене за разни места, лица, планове, повечето от които нямаха нищо общо с всичко, с което Клайд бе имал допир в Ликъргъс? Обаче благодарение на личния си чар скоро успя да превъзмогне чуждеенето и произтичащото от него равнодушие от страна на някои присъстващи, в частност на младите жени в компанията, заинтригувани от факта, че го харесва Сондра Финчли. А Джил Тръмбул, която седеше от едната му страна, го разпитваше откъде е дошъл, какъв е бил животът му и познатите у дома, защо е решил да дойде в Ликъргъс — въпроси, които, размесени с невинни закачки по адрес на разни момичета и техните обожатели, караха Клайд да се позамисли. Струваше му се, че съвсем не може да каже истината за семейството си. Затова заяви, че баща му държи хотел в Денвър… не много голям, но все пак хотел. Също, че е дошъл в Ликъргъс, понеже чичо му беше му предложил в Чикаго да дойде, да изучи производството на яки. Не бил сигурен, че съвсем го интересува и че ще остане кой знае колко, освен ако разбере, че си струва; всъщност се мъчел да открие какво би могло да значи това за неговото бъдеще — забележка, която накара Сондра, която го слушаше, също както и Джил, на която го казваше, да си помислят, че въпреки всички слухове, приписвани на Гилбърт, Клайд трябва да притежава някакви средства и обществено положение, към които да се върне, в случай че не сполучи тук.

Това само по себе си беше важно не само за Сондра и Джил, но и за всички останали. Защото въпреки хубостта и чара, и роднинските му връзки тук, мисълта, че е едно нищо и се мъчи, както твърдеше Констанс Уинънт, да се пришие към семейството на братовчед си, бе обезпокояваща. Човек не можеше да си позволи нищо повече от известни дружелюбност с безпарично чиновниче или служещ на заплата, каквото и да е семейството му, докато, ако той има малко пари и някакво обществено положение другаде, всичко коренно се променя.

И сега Сондра, успокоена от неговите думи, както и от факта, че се оказа по-приемлив, отколкото си го беше представяла, бе склонна да

му обърне повече внимание, отколкото при други обстоятелства.

— Ще се съгласите ли да танцувате с мен след вечеря? — бе едно от първите неща, които той й каза, като се възползва от милата усмивка, подарена му от нея сред приказки за предстояща среща с танци някъде.

— Ами да, разбира се, стига да искате — отговори тя кокетно, като се мъчеше да разпали още повече романтичното му увлечение.

— Само веднъж ли?

— А, колко пъти искате? Тук има десетина момичета, нали виждате? Получихте ли програма, когато дойдохте?

— Не съм видял такова нещо.

— Нищо. Може да си вземете след вечеря. И можете да ме запишете за третия и осмия танц. Така ще ви остане време и за други. — Тя се усмихна пленително. — Трябва да бъдете мил с всички, знаете.

— Да, знам. — Клайд продължаваше да я гледа. — Но още откакто ви видях при чичо си през април, все съм искал да ви видя пак. Винаги търся името ви във вестниците.

Той я гледаше въпросително и с молба и въпреки волята си Сондра бе покорена от това наивно признание. Явно той не можеше да ходи, където ходеше тя, и да прави, каквото правеше тя, но все пак си даваше труд да следи името и забавленията й по вестниците. Тя не можеше да устои пред желанието да направи нещо повече за него.

— Така ли? — възкликна тя. — Много мило. Но какво четете за мен?

— Че сте били на Дванадесетото езеро и езеро Грийнууд, и горе на Шарон за плувните състезания. Четох, че сте отишли горе при Пол Смит. Вестниците тук като че ли смятаха, че се интересувате от някого на езерото Шрун и че може би ще се омъжите за него.

— Така ли? Колко глупаво! Вестниците тук винаги пишат такива глупави неща.

По тона й можеше да се заключи, че Клайд навярно е прекалил. Той изглеждаше смутен. Това я смекчи и след миг Сондра продължи разговора с предишния тон.

— Обичате ли да яздите? — попита тя любезно и примирително.

— Никога не съм яздил. Знаете, никога не ми се е отдавал случай, но винаги съм мислил, че ще мога, ако се опитам.

— Разбира се. То не е трудно. Ако вземете един-два урока, ще се научите и… — тя добави малко по-ниско — бихме могли да отидем някой път на разходка. В нашата конюшня има сума коне, които ще ви харесат, сигурна съм.

Клайд усети да му пламва главата, като си го представи. Всъщност Сондра го канеше да излезе някой път на езда с нея и му предлагаше отгоре на това един от техните коне.

— О, колко много бих искал! — каза той. — Би било чудесно!

Компанията настава от масата. Никой почти не се интересуваше от вечерята, след като беше пристигнал оркестърът от четири души и звуците на първия фокстрот вече долитаха от съседната всекидневна — дълго и широко помещение, откъдето бяха изнесени всички пречещи мебели, освен столовете край стените.

— Няма да е зле да си потърсите програмата и да си осигурите танците, преди да бъдат всичките обещани — предупреди го Сондра.

— Да, ей сега ще го направя — каза Клайд, — но нима ще танцувам с вас само два пъти?

— Добре, нека да са третият, петият и осмият в първата половина. — Тя весело му махна с ръка да върви и той забърза да си вземе програма.

Всичките танци бяха от живия тип на фокстрота на тези години с добавки и вариации, съответстващи на настроението и темперамента на отделните танцьори. След като бе танцувал толкова много с Робърта предишния месец, Клайд беше в прекрасна форма и възбуден до краен предел от мисълта, че най-после е установил светска, а дори и емоционална връзка с едно толкова прекрасно момиче като Сондра.

И макар и да му се искаше да изглежда любезен и внимателен към другите, с които танцуваше, беше почти зашеметен от мяркащия се край него образ на Сондра. Тя се полюшваше тъй отпуснато и замечтано в прегръдките на Грант Кранстън и цялото време, без да й личи, гледаше към него, когато беше наблизо, и го караше да почувства колко грациозна, романтична и поетична е в отношението си към всичко — едно истинско цвете на живота. А Найна Темпъл, с която танцуваше в момента, тъкмо тогава му подхвърли:

— Много е грациозна, нали?

— Коя? — попита Клайд с наивен тон, който не можеше да потвърди с външния си вид, понеже бузите и челото му пламнаха. —

Не знам кого имате пред вид.

— Не знаете ли? Защо се червите тогава?

Беше си дал сметка, че се изчервява. И че опитът му да се измъкне, е смешен. Той се обърна, но тъкмо в този миг музиката спря и танцуващите се заточиха към столовете си. Сондра се отдалечи с Грант Кранстън, а Клайд поведе Найна към меко кресло в прозоречната ниша на библиотеката.

А по отношение на Бъртин (следващия път той танцува с нея) Клайд се почувства леко смутен от хладната цинична надменност, с която тя приемаше вниманието му. Главният й интерес спрямо Клайд се заключаваше във факта, че Сондра като че ли го намира интересен.

— Вие наистина хубаво танцувате, знаете ли? Изглежда, че много сте танцували, преди да дойдете тук… в Чикаго ли е било или къде?

Тя говореше бавно и равнодушно.

— Преди да дойда тук, бях в Чикаго, но не съм чак толкова много танцувал. Налагаше ми се да работя.

Клайд си мислеше как такива момичета като нея имат всичко за разлика от момичетата като Робърта, който нямат нищо. И въпреки всичко, както му се струваше в този случай сега, Робърта му харесваше повече. Тя беше по-приветлива, по-сърдечна, по-добра — не толкова студена.

Когато оркестърът засвири отново с тъжно прозвучаващ тук и там самотен саксофон, Сондра се приближи до него, сложи дясната си ръка в неговата лява и му позволи да я прегърне през кръста по един тъй непринуден, мил и свободен начин, който при неговия копнеж по нея дълбоко го развълнува.

А сетне, с вечното си кокетство и лукавство, вдигна поглед и му се усмихна с ласкава, измамлива и все пак сякаш обещаваща усмивка, която накара сърцето му да затупти по-бързо, а гърлото да се стегне. Някакъв тънък аромат на употребяван от нея парфюм погъделичка ноздрите му, като че ли беше благоухание на пролетта.

— Веселите ли се?

— Да… като ви гледам вас.

— Когато има толкова много други симпатични момичета за гледане?

— О, няма нито едно по-симпатично от вас.

— И танцувам по-добре от всяко друго момиче, и съм много по-красива от всяко друго момиче тук. Ето: казах всичко това вместо вас. Какво ще кажете сега вие?

Тя го погледна закачливо и Клайд, разбрал, че има работа с девойка много по-различна от Робърта, се объркa и изчерви.

— Разбирам — рече той сериозно. — Всички мъже ви повтарят това и затуй не искате да ви го казвам аз.

— О, не, не всички. — Простотата на отговора му едновременно заинтригува Сондра и я затрудни. — Има доста хора, които не смятат, че съм много хубава.

— О, не ви смятат за хубава, така ли? — отвърна той съвсем весело, понеже веднага разбра, че тя не му се присмива. И все пак почти го беше страх да й направи още един комплимент. Вместо това потърси нещо друго да й каже и като се върна към разговора за езда и тенис, започнат на трапезата, попита: — Вие обичате всичко, свързано с природата и спорта, нали?

— И още как! — бързо, с въодушевление отговори девойката. — Всъщност няма нищо друго, което да обичам повече. Просто съм луда за езда, тенис, плуване, каране на моторница, на аквaплан. Вие плувате, нали?

— О, разбира се — каза Клайд наперено.

— Играете ли тенис?

— Ами… едва сега започвам да уча — отговори той, като го беше страх да признае, че изобщо не играе.

— Ах, аз обожавам тениса. Бихме могли да играем някой път заедно.

Това съвсем възстанови самочувствието му. А Сондра, стъпвайки леко като перушинка под скръбните звуци на популярна любовна песен, продължи:

— Бела Грифитс със Стюърт и аз с Грант чудесно играем на двойки. Ние победихме почти на всички финални игри на Грийнууд и Дванайсето езеро миналото лято. А като се стигне до каране на аквaплан и скокове от кула, трябва само да ме видите. Горе на Дванайсето езеро сега ние имаме най-бързата моторница, искам да кажа Стюърт. Стига до шейсет мили в час.

Клайд веднага схвана, че е зачекнал темата, която не само я увличаше, но и възбуждаше. Защото това предполагаше спортуване на

открито, за което тя душа даваше, както и възможността да побеждава, да обира лаврите в онези видове спорт, от които най-много се интересуваха хората, в чието общество се движеше. И най-после, макар то да беше нещо, което той можа да разбере ясно едва по-късно, за нея бе направо замайваща възможността, предлагана от всичко това, често да променя тоалетите си и да се показва на хората — а то я увличаше повече от всичко друго. Как изглежда с бански костюм… с костюм за езда или за тенис, или за танци, или за разходка с автомобил!

Те продължаваха да танцуват, развълнувани — поне за момента — от взаимното разбиране, че и двамата изпитват еднакво и истинско влечение един към друг — някаква мигновена топлинка или възторг, което се изразяваше в радостно и изпитателно вглеждане в очите на другия, намеци от страна на Сондра, че ако Клайд успее да се нагоди в спортно, финансово и друго отношение към такова общество, не е изключена възможността да бъде канен от нея тук и там; и неговото смътно, самоизмамващо го за момента убеждение, че така би могло и ще бъде в случая, докато в действителност тъкмо под повърхността на външната или привидната му увереност и спокойствие се надигаше вълна на недоверие към самия него, която проличаваше в напрегнатия и възтъжен блясък на очите, в известната живост и сигурност на тона, в който все пак звучеше, ако тя би могла да го долови, нещо, което в никой случай не беше сигурност.

— Ах, танцът свърши — промълви той печално.

— Да се опитаме да ги извикаме на бис — предложи тя и заръкопляска.

Оркестърът засвири игрива мелодия и те се заплъзгаха заедно отново, като се извиваха и поклащаха тук и там хармонично, отдали се на ритъма на музиката, като две тресчици, подмятани от бурно, но дружелюбно море.

— Ах, толкова се радвам да бъда пак с вас, да танцувам с вас! То е чудесно… Сондра.

— Но вие не бива да ме наричате така. Ние не се познаваме достатъчно добре.

— Искам да кажа, госпожице Финчли. Но нали няма да ми се разсърдите пак?

Лицето му беше много бледо и отново тъжно.

Тя го забеляза.

— Не. Нима съм ви била сърдита? Всъщност не съм бяла. Вие ми харесвате… донякъде… когато не сте сантиментален.

Музиката спря. Леко носещите се крака закрачиха пак.

— Бих искала да видя дали още вали сняг, имате ли нещо против? — Въпроса зададе Сондра.

— О, не. Хайде да отидем.

Между движещите се двойки те бързо излязоха през странична врата и се озоваха сред свят, дебело покрит с мек, пухкав, безмълвен сняг. Въздухът бе изпълнен с безшумно трупащи се на земята снежинки.

XXVII

Последвалите дни на декември донесоха на Клайд няколко приятни, но създаващи затруднения и тревожещи събития. След като намери в негово лице толкова приятен обожател, Сондра от самото начало не беше склонна нито да го забрави, нито да го пренебрегне. Обаче при нейното доста видно обществено положение много се колеба първо как да постъпва занапред. Защото Клайд беше твърде беден и положително твърде много пренебрегнат от самото семейство Грифитс, за да се реши тя дори да прояви някакъв подчертан интерес към него.

А сега към първоначалната подбуда за всичко това — желанието й да ядоса Гилбърт, като се сближи с братовчед му, се добави още една. Харесваше Клайд. Неговият чар и благоговението му пред нея и пред общественото й положение я ласкаеха и привличаха. Защото тя притежаваше характер, който изискваше преклонение горе-долу в тази мяра, в която го получаваше от Клайд — искрено и романтично преклонение. В същото време той притежаваше физически и духовни качества, които й бяха приятни — влюбеност, без да проявява (поне засега) смелост, с която да й дотяга твърде много; обожание, което все пак беше обожание на много земно същество; духовна и физическа жажда за живот, която напълно се схождаше с нейната и я допълваше.

Ето защо мисълта какво да прави с Клайд занапред, без да привлече твърде много внимание и да предизвика неблагоприятни приказки по свой адрес, наистина много я тревожеше — мисъл, която не оставяше на мира хитрото й мозъче нощем, след като си легнеше да спи. Обаче на онези, които се бяха запознали с него при Джил Тръмбул, интересът й към него, както и приятната му външност и внимателно държане направиха голямо впечатление и те, от своя страна, особено момичетата, решиха, че е подходящ за компанията.

Ето защо, когато Клайд търсеше евтини коледни подаръци за майка си, баща си, сестрите и брат си и за Робърта в магазин „Старк“ и срещна там Джил Тръмбул, дошла за някои закъснели покупки, тя го покани на една предколедна среща с танци, уреждана от Ванда Стийл

на другата вечер в дома й в Гловърсвил. Самата Джил щяла да отиде там с Франк Хариът и не била съвсем сигурна, че Сондра Финчли ще дойде също. Изглежда, че имала и някаква друга покана, но все пак имала намерение да дойде, ако може. Обаче сестра й Гъртруд щяла с удоволствие да приеме да я съпровожда той — много учтив начин да осигури партньор на Гъртруд. Освен това била сигурна, че ако Сондра чуе, че Клайд ще бъде там, това може да я накара да се откаже от другия ангажимент.

— Трейси с удоволствие ще се отбие да ви вземе навреме — продължи тя — или… — Джил се подвоуми — може би бихте дошли да вечеряте с нас, преди да тръгнем. Няма да има никой освен семейството, но много ще се радваме, ако дойдете. Танците няма да започнат преди единадесет.

Танците бяха в петък вечер, а тази вечер Клайд беше наредил да прекара с Робърта, защото на другия ден тя заминаваше за трите дена коледни празници при родителите си — най-дългият срок, за който досега се беше разделяла с него. А понеже, без той да знае, му бе приготвила подарък — нова автоматична писалка и автоматичен молив „Евършарп“ — имаше извънредно голямо желание той да прекара тази вечер с нея, което му беше казала изрично. А Клайд, от своя страна, бе имал намерение да използва тази последна вечер, за да я изненада с тоалетни принадлежности в бяло и черно.

Но сега бе така развълнуван от възможността наново да види Сондра, че реши да не отиде тази последна вечер при Робърта, макар и не без известни предчувствия колко трудно ще бъде да отмени тази среща, пък и непочтено. Защото, въпреки че беше така увлечен от Сондра, все още бе тясно свързан с Робърта и не му се искаше да я наскърби по този начин. Знаеше, че тя ще има толкова разочарован вид. Но в същото време беше толкова поласкан и възбуден от това неочаквано, макар и закъсняло светско признание, че не можеше и да помисли да откаже на Джил. Какво? Да пренебрегне посещението в дома на Стийл в Гловърсвил, и то заедно със сестрите и брата Тръмбул и без всякаква помощ от страна на семейство Грифитс? Може да е безсъвестно, жестоко, вероломно спрямо Робърта, но нали е вероятно да види Сондра?

И така той каза, че ще дойде, но веднага след това реши, че трябва да се отбие при Робърта и да я предупреди, да измисли някакво

подходящо извинение — например че е поканен на вечеря у семейство Грифитс. Това щеше да е достатъчно внушително и задължително за нея. Но когато се отби и не я завари, реши да й обясни всичко сутринта във фабриката, ако стане нужда — с бележка. За да я възнагради, Клайд реши, че би могъл да й обещае, че ще я придружи в събота до Фонда и тогава да й поднесе подаръка си.

Но в петък сутрин във фабриката, вместо да й обясни сериозно и с подчертано огорчение, от каквото щеше да бъде движен предишната вечер, й пошепна:

— Трябва да се откажа от срещата с теб довечера, скъпа. Поканиха ме у чичо ми и трябва да отида. И не съм сигурен дали ще мога да се отбия след това. Ще се помъча, ако се освободя не прекадено късно. Но ако не дойда, ще се видим в трамвая за Фонда утре. Искам нещичко да ти подаря, тъй че не ми се сърди. Съобщиха ми едва тая сутрин, иначе щях да ти обадя. Нали няма да ми се сърдиш? — Той я погледна колкото можеше по-мрачно, за да изрази собствената си мъка.

При все че така нехайно и за първи път по този начин се отказа от нейните подаръци и от щастливата й последна вечер с него, Робърта поклати глава, сякаш за да каже „Не, няма“, но беше много потисната и се питаше какво може да означава това внезапно изоставяне от негова страна. Защото досега Клайд е бил олицетворение на самото внимание и бе прикривал скорошната си връзка със Сондра под було от престорена неизменна обич, която до този ден бе достатъчна, за да я измами. Можеше да е вярно, както й каза, всичко това да става заради получена от него покана, която не бива да отхвърли. Но, уви, тази хубава вечер, за която бе мечтала! А сега нямаше да се видят цели три дни. Обзета от съмнения, тя тъгува във фабриката, а после в стаята си, като си казваше, че Клайд би могъл поне да обещае да дойде при нея и късно, след вечерята при чичо си, та да може да му поднесе подаръците си. Но последното му извинение бе, че вечерята вероятно щяла да продължи много до късно. Не бил сигурен. Били споменали нещо за отиване другаде след това.

Същевременно Клайд у Тръмбул, а сетне у Стийл бе поласкан и окуражен от редица събития, каквито един месец преди това не би могъл и да сънува. Защото у Ванда Стийл веднага го представиха на двадесетина личности, които, като разбраха, че са го довели сестрите

Тръмбул и научиха, че е Грифитс, веднага го поканиха на устройвани от тях срещи или намекваха за разни предстоящи увеселения, на които можеше да го поканят, така че накрая получи покана за новогодишни танци у Вандам в Гловърсвил, както и на вечеря и танци на Бъдни вечер у Хариът в Ликъргъс — забава, на която били поканени Гилбърт и сестра му Бела, също както Сондра, Бъртин и други.

И най-после на сцената се появи към полунощ и самата Сондра, заедно със Скот Никълсън, Фреди Селз и Бъртин, и отначало се престори, че няма никаква представа за присъствието му, но най-после благоволи да го поздрави с едно:

— О, здравейте! Не очаквах да ви намеря тук.

Изглеждаше пленителна, наметната с тъмночервен испански шал. Но Клайд долови от самото начало, че тя прекрасно знае за присъствието му, и при първа възможност се доближи до нея и я запита с копнеж:

— Съвсем ли няма да танцувате с мен?

— Защо не? Разбира се, стига да искате. Мислех си, че може вече да сте забравили за мен — каза тя закачливо.

— Нима мислите, че мога да ви забравя? Единствената причина, поради която съм тук тая вечер, е, защото мислех, че може да ви видя пак. Не съм мислил за никого и за нищо друго, откакто ви видях за последен път.

Клайд беше наистина толкова заслепен от нейните маниери и преструвки, че вместо да се дразни, привидното й безразличие го привличаше още повече. Дълбочината на чувството, от което бе завладян сега, направо я покоряваше. Очите му се приспиваха и в погледа му пламтеше желание, което я смущаваше.

— Гледай, гледай, вие умеете да казвате толкова мили неща по такъв мил начин, когато пожелаете… — Тя заоправя големия испански гребен в косата си и се усмихна. — И ги казвате така, като че ли наистина това мислите.

— Искате да кажете, че не ми вярвате, Сондра? — запита той почти трескаво и това, че я нарече по име, развълнува сега нея толкова, колкото и него. Макар и да й се искаше да му се навъси за такава явна свобода, тя му прости, понеже беше приятно и за нея.

— О, не, вярвам ви. Разбира се — каза тя малко колебливо и за първи път не напълно самоуверена пред него. Започваше да й се вижда

трудно да установи правилната линия на отношението си спрямо Клайд: дали да го сдържа повече или по-малко. — Но трябва веднага да кажете кой танц искате. Виждам, че някой идва да ме вземе. — И тя закачливо, сякаш за да го подразни, протегна малката си програмка. — Мога да ви обещая единадесетия. Той е веднага след този.

— Само толкова ли?

— Е, хайде тогава и четиринадесетия, ненаситнико — засмя му се тя в очите и съвсем го зароби с този засмян поглед.

След това, когато научи от Франк Хариът, докато танцуваше с него, че Клайд е поканен у тях за Бъдни вечер, както и това, че Джесика Фант го е поканила в Ютика за посрещането на Нова година, Сондра веднага заключи, че той е на път да завоюва истински успех, и реши, че, както изглежда, ще се окаже по-малко в тежест на обществото, отколкото се беше бояла. Той притежаваше чар — в това нямаше никакво съмнение. И беше така увлечен по нея! Следователно, както реши тя сега, напълно възможно бе някои от тези други момичета, като видят, че е приет от някои от най-отбраните хора тук и другаде, може дотолкова да се заинтересуват от него или дори да го харесат, че да поискат да надвият увлечението му по нея. Понеже самата тя беше суетна и самонадеяна по природа, Сондра реши, че не бива да го допусне. Затова по време на втория танц с Клайд подхвърли:

— Били сте поканен за Бъдни вечер у Хариът, така ли?

— Да, и всичко това дължа на вас — възкликна разгорещено Клайд. — Ще бъдете ли там?

— Ах, ужасно съжалявам. Поканена съм и сега много бих искала да отида. Но знаете ли, отдавна съм се уговорила да отида за празниците в Олбъни, а после в Саратога. Утре заминавам, но ще се върна преди Нова година. Няколко приятели на Фреди устройват голямо посрещане на Нова година в Скинектъди. И братовчедка ви Бела, и брат ми Стюърт, и Грант, и Бъртин отиват там. Ако искате, бихте могли да дойдете с нас.

Насмалко щеше да каже „с мен“, но все пак рече „с нас“. Мислеше си, че това положително щеше да подчертае пред всички други доколко го държи в ръцете си, щом заради нея отхвърля поканата на госпожица Фант. А Клайд тозчас прие, и то с възторг, понеже така щеше да бъде отново с нея.

В същото време беше изненадан и почти поразен от факта, че по този безцеремонен, много интимен и определен начин тя се канеше да го събере отново с Бела, която щеше веднага да занесе у дома си новината, че той ходи със Сондра и другите от компанията. И какво ли можеше да излезе от това, особено като се вземеше пред вид, че семейство Грифитс все още не беше го поканило никъде, дори и за Коледа? Защото, макар фактът, че Сондра прибрала Клайд в колата си, а сетне и това, че бил поканен от клуба „Сегиз-тогиз“, да беше стигнал до ушите им, те все още не бяха направили нищо. Гилбърт Грифитс се вбеси, баща му и майка му се чудеха как трябва да постъпят, ала въпреки всичко оставаха бездейни.

Но според Сондра групата можеше да остане в Скинектъди до другата сутрин — нещо, което не си направи труда да обясни на Клайд от самото начало. А дотогава той беше забравил, че Робърта, като се върне след дългия си престой в Билц и след като е била изоставена от него по Коледа, сигурно ще очаква той да прекара новогодишната вечер с нея. Това беше усложнение, за което щеше да помисли по-късно. Засега само се чувстваше блажен, че Сондра се е сетила за него и незабавно с възторг се съгласи.

— Но знаете ли — каза предпазливо Сондра, — не бива да ми обръщате толкова много внимание нито там, нито тук, нито някъде другаде и не ми се сърдете, ако и аз не ви обръщам внимание. Иначе няма да мога да ви виждам толкова често. Някой път ще ви обясня защо. Виждате ли, баща ми и майка ми са странни хора. Също и някои от приятелите ми тук. Но ако се държите само любезно и малко равнодушно, разбирате ли, може би ще мога да се виждам с вас още доста тази зима. Разбирате ли?

Развълнуван ненаказано от това признание, породено, както добре знаеше, от твърде пламенните му аванси, Клайд й отправи влюбен и изпитателен поглед.

— Но вие все пак държите малко на мен, нали? — Той наполовина настояваше, наполовина умоляваше, а в очите му светеше този омайващ пламък, който така я пленяваше.

Предпазлива и все пак увлечена, поддала се на сладострастни и вълнуващи чувства и все пак не съвсем сигурна дали постъпва разумно, Сондра отговори:

— Е, ще ви кажа. И да, и не. Тоест не мога още да реша. Доста ми харесвате. Понякога ми се струва, че ми харесвате повече от другите. Виждате ли, ние още не се познаваме както трябва. Но вие ще дойдете с мен в Скинектъди, нали?

— Дали ще дойда?

— Ще ви пиша по-подробно или ще ви се обадя. Вие имате телефон, нали?

Той й даде номера.

— И ако случайно се наложи някаква промяна или не мога да изпълня обещанието си, не ми се сърдете. Ще се видим по-нататък… някъде, положително.

Тя се усмихна и на Клайд му се стори, че ще се задави. Само мисълта, че е така откровена с него и казва, че много го харесва понякога, беше достатъчна, кажи-речи, да му се подкосяват краката от радост. Като си помислеше, че тази прекрасна девойка има такова желание да го включи в своя живот… тази чудна девойка, която бе обкръжена от толкова много приятели и обожатели, между които можеше да си избере когото пожелае!

XXVIII

Шест и половина на другата сутрин. И Клайд, поспал само един час след завръщането си от Гловърсвил, стана, с глава изпълнена с объркани и тревожни мисли как да оправи всичко с Робърта. Този ден тя отиваше в Билц. Беше й обещал да я изпрати до Фонда. Но сега не му се отиваше. Разбира се, ще трябва да скърпи някакво извинение. Но какво?

За щастие предишния ден беше чул Хуигъм да казва на Лигет, че днес щяло да има събрание на началниците на отделения в края на работния ден в кабинета на Смили и че Лигет трябвало да присъства. На Клайд не му бяха казали нищо, понеже неговото отделение представляваше част от отделението на Лигет, но сега той реши, че може да използва това като причина и съответно около един час преди обедната почивка остави на масата на Робърта бележчица, която гласеше:

> Скъпа,
>
> Ужасно съжалявам, но току-що ми казаха, че трябва да бъда в три часа долу на събрание на началниците на отделения. Това значи, че не ще мога да дойда с теб до Фонда, но ще се отбия в стаята за няколко минути веднага след работа. Искам нещо да ти предам, затова непременно чакай. Но не се ядосвай много. Друг изход няма. Ще се видим непременно, когато се върнеш в сряда.
>
> Клайд

Отначало, понеже не можа да я прочете веднага, Робърта се зарадва, защото си въобрази, че в бележката има още нещо приятно във връзка със следобеда. Но когато я отвори в женската стая за почивка няколко минути по-късно, клюмна глава. Това се подсилваше от разочарованието й предишната вечер, когато Клайд не успя да дойде, пък и държането му сутринта, което й се видя някак сдържано,

ако не студено, и тя започваше да се чуди откъде ли идва тази внезапна промяна. Може и да не му е възможно да не се яви на събранието, също така, както му е било невъзможно да не отиде у чичови си, след като е бил поканен. Но предишния ден, след като й каза, че не ще може да прекара с нея вечерта, той се държа по-весело, по-невъздържано, отколкото би могла да му продиктува обичта към нея пред заминаването й. В края на краищата е знаел, че няма да я има три дена. Знаеше също, че няма нищо по-тежко за нея, отколкото да се раздели с него дори и за малко.

Изведнъж вярата, надеждата й отстъпиха мястото си на дълбока потиснатост, угнетение. Животът винаги й поднасяше такива изненади! Ето и сега — два дена пред Коледа и тя трябва да отиде в Билц, където няма нищо весело, освен веселието, което може да донесе тя, и трябва да пътува съвсем сама, и то след като види Клайд само за някакъв си миг. Робърта се върна на работната си маса с написана на лицето цялата й ненадейна мъка. В държането й имаше безразличие, движенията бяха равнодушни — промяна, която забеляза и Клайд; но въпреки това поради внезапното му безразсъдно увлечение по Сондра не можеше сега да събере сили да се разкае.

Когато в един часа мощните свирки на някои от съседните фабрики провъзгласиха края на съботния работен ден, и той, и Робърта се запътиха поотделно към нейната квартира. Клайд си мислеше пътем какво да каже сега. Какво да направи? При това изведнъж охладняло и избледняло чувство как да прояви обич, която не изпитва — как всъщност да продължи да поддържа връзката, която, колкото жива и пламенна да е била допреди петнадесетина дни, сега му се виждаше безкрайно анемична и безцветна! Не бива да признае, нито по някакъв начин да покаже, че не я обича вече — това би било направо жестоко и би могло да накара Робърта да каже… какво? Да направи… какво? От друга страна, не бива също при всичките му копнежи и надежди, устремени към Сондра, да продължава с постъпки и твърдения, които не са верни, нито искрени и могат само да помогнат да задържат старото положение. Невъзможно! Освен това при първия намек от страна на Сондра, че отговаря на неговата любов, няма ли да поиска и да се помъчи да остави Робърта, ако може? И защо не? Ако се сравни с общественото положение и красотата на Сондра, какво всъщност може да му предложи Робърта? И би ли било честно от страна на момиче с

нейното положение и като се вземат под внимание връзките и възможностите, предлагани от Сондра, да иска или да смята, че трябва да запази дълбоката си и неделима привързаност към нея и да се откаже от тази, другата? Това наистина не би било честно, нали?

Ето така размишляваше той, докато Робърта бе стигнала в стаята си преди него и се питаше какво е това, което я сполетя сега… което е обзело Клайд — това внезапно безразличие, тази готовност да се откаже от предколедната среща, и то когато тя се кани да замине у дома си и да отсъства три дни, при това по Коледа, и да няма желание да дойде с нея дори само до Фонда. Може да й разправя, че е заради това събрание, но дали е така? Би могла да го почака до четири, ако се наложи, но нещо в държането му я възпираше — нещо отчуждено и уклончиво. О, какво ли значи всичко това? И тъй скоро след установяването на тази близост, която отначало и досега поне изглеждаше да ги прави съвсем неразделни! Дали то означава промяна — опасност или дори край на чудния им любовен сън? О, боже! А тя му е дала тъй много и сега от неговата вярност зависеше всичко: нейното бъдеще, нейният живот.

Тя стоеше в стаята си, замислена над този нов проблем, когато Клайд пристигна с коледния пакет под мишница, все още с твърдото решение да промени сегашните си отношения с Робърта, ако успее, но и с желанието да придаде колкото може по-голяма незначителност на цялата работа.

— Ей, ужасно ми е мъчно, Бърт — заговори той оживено с една смесица от престорена веселост, съчувствие и несигурност. — Допреди два-три часа нямах представа, че ще има такова събрание. Но нали знаеш как е тая работа. Човек не може да се измъкне от такова нещо. Няма да се ядосваш много-много, нали? — Защото по изражението й във фабриката, както и тук, вече беше разбрал, че е в най-мрачно настроение. — Все пак се радвам, че имах възможност да ти донеса ей това — добави той и й подаде подаръка. — Исках да ти го донеса снощи, само че изскочи туй другото нещо. Да знаеш колко съжалявам за цялата работа! Наистина съжалявам!

Колкото възхитена щеше да бъде, ако този подарък й беше поднесен предишната вечер, Робърта остави сега кутията на масата, загубила всякаква радост, която тя можеше да крие за нея.

— Добре ли прекара снощи, скъпи? — попита тя, любопитна да узнае как е завършило събитието, което я беше лишило от него.

— О, доста добре — отвърна Клайд, като се мъчеше да говори колкото може по-равнодушно за вечерта, която значеше толкова много за него и криеше такава голяма опасност за нея. — Аз мислех, че отивам само на вечеря при чичо ми, както ти казах. Но когато стигнах там, разбрах, че всъщност съм им трябвал, за да придружа Бела и Майра на някакво увеселение в Гловърсвил. Там има едно богато семейство, Стийл, големи производители на ръкавици, нали знаеш? Както и да е, те устройвали танци и братовчедките искали да ги заведа там, защото Гил не можел да отиде. Но не беше чак толкова интересно. Бях доволен, когато свърши.

Той спомена имената на Бела, Майра и Гилбърт, сякаш бяха стари и близки приятели — една близост, която неизменно правеше голямо впечатление на Робърта.

— И не можа да се освободиш навреме, за да се отбиеш тук, така ли?

— Не можах, защото трябваше да чакам да се върна заедно с всички. Нямаше как да се измъкна. Но няма ли да отвиеш подаръка си? — добави той, като се мъчеше да отклони мислите и от пропадналата среща миналата вечер, понеже знаеше, че това я терзае.

Тя започна да развързва панделката, с която бе вързан подаръкът, но мислите й не можеха да се откъснат от възможностите, предлагани от срещата, която той се почувства длъжен да спомене. Кои други момичета освен Бела и Майра са били там? Дали няма случайно някое друго момиче освен нея, в което може да се е увлякъл напоследък? Той винаги говореше за Сондра Финчли, Бъртин Кранстън и Джил Тръмбул. Дали случайно не са били в тази компания?

— Кои бяха там освен братовчедките ти? — неочаквано попита тя.

— О, сума хора, които не познаваш. Двайсет-трийсет души от разни околни селища.

— Някой друг от Ликъргъс освен братовчедките ти? — настоя Робърта.

— Ами неколцина. Ние взехме със себе си Джил Тръмбул и сестра й по желание на Бела. Арабела Старк и Пърли Хейнз бяха вече

там, когато ние дойдохме. — Той не спомена Сондра, нито някой от другите, които така много го интересуваха.

Но поради начина, по който го каза — нещо в тона на гласа и блясъка на очите, — отговорът не задоволи Робърта.

Тя беше наистина дълбоко разтревожена от този нов обрат в събитията, но й се струваше, че при тези обстоятелства не е разумно да додява на Клайд прекалено. Това можеше да го ядоса. В края на краищата винаги е бил причисляван към това общество, откакто изобщо го познаваше. И не й се искаше Клайд да сметне, че се опитва да предяви някакви права върху него, макар че тъкмо такова бе истинското й желание.

— Така ми се искаше да бъда с теб снощи и да ти поднеса подаръците си! — реши да каже Робърта вместо това, колкото да отвлече собствените си мисли, толкова и да привлече вниманието му към себе си. Клайд долови скръбта в гласа й и молбата, която прозвуча в него, както в миналите дни, само че сега не можеше и не искаше да се поддаде на влиянието й, както би се поддал при друг случай.

— Но нали знаеш как стана всичко, Бърт — отвърна той почти с предизвикателен вид. — Нали току-що ти казах.

— Знам — каза Робърта и се помъчи да скрие завладялото я настроение. В същото време тя махаше хартията и отваряше капака на кутията с тоалетните прибори. Щом я отвори, настроението й се попромени, понеже никога досега не беше притежавала нищо тъй ценно и оригинално. — О, това е прекрасно, нали? — възкликна тя, заинтересувана за миг въпреки волята си. — Не съм очаквала такова нещо. Двете подаръчета от мен сега ще бъдат съвсем нищожни!

Тя веднага отиде да извади своите подаръци. Но Клайд виждаше, че въпреки изключителността му неговият подарък не можа да разсее угнетението, обзело я поради равнодушието му. Несекващата му обич бе от много по-жизнено значение от всякакъв подарък.

— Харесва ти, нали? — попита той с надеждата, без сам да вярва, че с това ще може да отклони мислите й.

— Разбира се, скъпи — отговори девойката, като разглеждаше с интерес принадлежностите. — Но моите подаръци ще ти се видят сега толкова незначителни — добави тя мрачно и доста потисната от провала на всичките си планове. — Обаче ще ти бъдат полезни и винаги наблизо, до сърцето ти, където искам да бъдат.

Тя му подаде кутийката с металическия молив „Евършарп“ и украсената със сребро автоматична писалка, които беше избрала за него с мисълта, че може да му бъдат полезни за работата във фабриката. Преди две седмици Клайд щеше да я прегърне и да се помъчи да я утеши заради мъката, която й причиняваше сега. Но този път само стоеше и се чудеше как би могъл, без да се покаже прекалено студен, да я успокои, но тъй че да не се впусне в обичайните излияния. И за да направи това, зареди възторжени, но някак си празни думи за подаръка.

— Я гледай, те са чудесни, скъпа, и са точно каквото ми трябва. Положително не би могла да ми подариш нищо по-подходящо. Ще ми служат непрекъснато.

Той се престори, че ги разглежда с безкрайно удоволствие и ги сложи в джоба си, готови за използване. А също, понеже в момента тя стоеше пред него така сломена и печална, въплътила в себе си цялото обаяние на старите им отношения, той я прегърна и целуна. Беше много привлекателна без съмнение. А после, когато тя обви шията му с две ръце и избухна в ридания, я притисна до себе си и каза, че няма защо да приема всичко така, наля ще се върне в сряда и всичко ще си потече, както преди. В същото време си мислеше, че то не е вярно и колко е странно: съвсем скоро я беше обичал толкова много. Изумително как друго момиче можа да го увлече по такъв начин! И все пак беше така. И макар Робърта навярно да мисли, че все още я обича, както преди, той не я обича, вито ще я обича някога пак. И поради това искрено я съжалява.

Робърта почувства нещо такова в сегашното му настроение, като слушаше думите му и усещаше милувките му. В тях не се долавяше искреност. Той се държеше твърде неспокойно, прегръдката му беше твърде равнодушна, в гласа не звучеше истинска нежност. Към това можеше да се добави още едно доказателство, когато след един-два мига Клайд се помъчи да се освободи, погледна часовника си и рече:

— Май че трябва да тръгвам вече, скъпа. Сега е три без двадесет, а събранието е назначено за три. Съжалявам, че не мога да дойда с теб, но ще се видим, когато се върнеш.

Той се наведе да я целуне, но този път Робърта окончателно долови, че се държи с нея по-другояче, по-хладно. Беше внимателен и добър, ала умът му беше другаде, и не кога да е, а тъкмо сега, по

празниците! Тя се помъчи да събере сили, да събуди самолюбието си и отчасти успя, като му каза доста студено и решително:

— Е, не искам да закъсняваш, Клайд. Не е зле да побързаш. Но не искам да остана у дома по-дълго от Бъдни вечер. Смяташ ли, че ако се върна рано след обед на първия ден на Коледа, ще можеш да дойдеш тук? Не искам да закъснея в сряда за работа.

— Ами че разбира се, положително, скъпа. Ще се отбия — отговори Клайд весело и дори от все сърце, като си направи сметка, че доколкото си спомня, няма нищо уговорено за тогава, пък и не му се искаше да започне да я отбягва по такъв рязък и открит начин. — Кога мислиш да се върнеш?

Тя щяла да си дойде към осем и Клайд реши, че поне в този случай една среща с нея ще бъде приемлива. Той пак извади часовника.

— Но сега все пак трябва да вървя — каза той и се запъти към вратата.

Разтревожена какво ли означава всичко това и загрижена за бъдещето, Робърта се приближи до него, хвана го за реверите и като надзърна в очите му, попита полуумолително, полунастоятелно:

— Сигурно ли е това за Коледа вечер, а, Клайд? Няма да приемеш тоя път никоя нова покана, нали?

— Ах, не се безпокой. Нали ме познаваш. Знаеш, че не можех да направя нищо с тая покана вчера, скъпа, но във вторник ще бъда тук непременно — отвърна той.

След това я целуна и побърза да излезе с чувството, че може би не постъпва толкова разумно, колкото би трябвало, но не виждаше какво друго би могъл да направи. Един мъж не може да скъса с момиче, както се мъчи да стори той или поне би искал да стори, без да прояви известен такт или дипломация, нали? В това няма смисъл, нито някакво истинско изкуство, нали? Положително трябва да има някакъв друг, по-добър начин. В същото време мислите му вече се устремяваха напред, към Сондра и новогодишната вечер. Ще отиде с нея на увеселение в Скинектъди и тогава ще има възможност да отсъди дали тя го харесва толкава, колкото изглеждаше предишната вечер.

Когато той си отиде, Робърта се върна в стаята с безутешен и отпуснат вид и загледа през прозореца подире му, като се чудеше какво ли ще е бъдещето й с него, ако изобщо ще има бъдеще. Ето на, да

речем, че по кой знае каква причина я разлюби. Тя му е дала тъй много! А бъдещето й сега зависи от него, от непрекъснатото му внимание. Дали сега ще му дотегне и той няма да иска да я види повече? О, колко ужасно би било това! Какво би правила… какво би могла да направи тогава? Да не беше му се отдала, да не беше отстъпила толкова лесно и толкова скоро пред настояването му!

Робърта гледаше през прозореца обсипаните със сняг клони на дърветата и въздишаше. Празниците! А той я зарязва по този начин! О! Освен това има толкова високо положение в местното общество. И ще го привличат постоянно толкова много по-светли, по-хубави неща от онова, което можеше да му предложи тя.

Тя поклати несигурно глава, разгледа лицето си в огледалото, събра няколкото подаръка и други вещи, които щеше да носи със себе си, и тръгна.

XXIX

Билц и гъбясалата почва действаха достатъчно потискащо на Робърта след Клайд и Ликъргъс, защото всичко там говореше твърде много за лишения и ограничения, които обезцветяват нормалните чувства, събуждани от отдавна познати места.

Когато слезе от влака пред мрачната и престаряла дървена постройка, която служеше за гара, Робърта видя баща си със същото старо зимно палто, което носеше от десетина години, да я чака със старата семейна кола — разнебитена, но все още служеща двуколка, — запрегната с кокалест и мършав като самия него кон. Той имаше, както бе винаги мислила, вид на капнал и сломен човек. Лицето му светна, когато видя Робърта, понеже винаги е била любимото му дете, и забъбри весело, когато тя се качи до него и те обърнаха колата и поеха към пътя, който водеше до стопанството — изровен и криволичещ черен път, по време, когато прекрасни автомобилни шосета бяха нещо обикновено другаде.

Докато пътуваха, Робърта отбелязваше мислено всяко дърво, извивка, всеки белег, познат от едно време. Но мислите й не бяха весели. Всичко бе твърде сиво. Като се вземаше пред вид вечното боледуване и некадърност на Тайтъс и това, че по-малкото момче Том и майка й не можеха много да помогнат, самото стопанство не преставаше да бъде тежко бреме. Ипотеката от две хиляди долара, изтеглена преди много години, оставаше все неизплатена, северният комин все още не беше поправен, стъпалата хлътваха все повече и повече, състоянието на стените, оградите и стопанските пристройки не беше по-добро и единствено покрилите ги зимни снегове им придаваха по-живописен вид. Дори и мебелите бяха все същият куп вехтории, както преди. И тук я чакаха майка й и по-малката сестра и брат, които не знаеха нищо за истинските й отношения с Клайд — той беше за тях само едно име — и вярваха, че тя от сърце се радва да е пак при тях. Но като си знаеше собствения живот и несигурните отношения с Клайд, Робърта се чувстваше сега още по-потисната, отколкото преди.

Наистина положението, че въпреки привидния й скорошен успех всъщност се беше компрометирала по такъв начин, щото единствено ако се омъжеше за Клайд, би могла да се издигне отново до онова нравствено равнище, което родителите й разбираха и одобряваха, вместо да помогне за бавното и скромно издигане на всичките си близки, можеше да бъде сметнато за причина да ги унизи още повече, да ги опропасти, а това бе достатъчно, за да я угнети и окончателно да я съсипе. Една потискаща, мъчителна мисъл.

Още по-тежка и по-болезнена във връзка с всичко това бе мисълта, че покрай илюзиите, които отначало я бяха завладели по отношение на Клайд, не беше могла да се довери на майка си или на някой друг. Понеже се съмняваше дали майка й няма да сметне, че е попрекалила с домогванията си. Можеше да й зададе и въпроси за отношенията й с Клайд, на които трудно би могла да отговори. В същото време, ако не намереше човек, с когото да може с пълно доверие да сподели, всичките й мъчителни съмнения по отношение на самата нея и Клайд трябваше да се запазят в тайна.

След като поприказва няколко минутки с Том и Емили, тя влезе в кухнята, където майка й бе заета с разни приготовления за Коледа. Намерението й беше да си постели пътя с няколко забележки за стопанството и за живота си в Ликъргъс, но щом влезе, майка й вдигна глава и каза:

— Как се чувстваш, Боб, отново на село? — И добави малко натъжено: — Сигурно ти се вижда доста мизерно в сравнение с Ликъргъс.

По тона и по възхитения поглед, с който я огледа, Робърта можа да заключи, че майка й смята, че е безкрайно много подобрила положението си. Веднага изтича при нея, нежно я прегърна и възкликна:

— Ах, мамо, най-хубаво е там, където си ти! Не го ли знаеш?

В отговор майка й само я изгледа с изпълнени с обич и доброта очи и я потупа по гърба.

— Е, Боби — промълви тя тихо, — ти знаеш какво си за мен.

Нещо в гласа на майка й, което говореше за дългите години обич и разбирателство помежду им — разбирателство, почиващо не само върху желанието на всяка другата да бъде щастлива, но и пълна откровеност по отношение на всички чувства и настроения, изпитвани

досега от двете, — я трогна почти до сълзи. Буца се надигна в гърлото й, очите й се навлажниха, макар и да се мъчеше да не прояви никакво разчувстване. Копнееше да й разкаже всичко. Същевременно непреодолимата любов, която питаеше към Клайд, както и това, че се е опозорила, й подсказваха, че е издигнала между себе си и майка си преграда, която няма да е лесно да разруши. Условностите в този селски край се зачитаха прекалено строго — дори доколкото засягаха и майка й.

Робърта се поколеба за миг, обладана от желанието бързо и ясно да й изложи гнетящата я тайна и да получи нейното съчувствие, ако не и помощ. Но вместо това каза само:

— О, колко искам да можеше да бъдеш с мен цялото време в Ликъргъс, мамо! Може би…

Тя се пресече, схванала, че е на границата да се издаде. Мисълта й беше, че ако майка й е била до нея, може би щеше да може да устои пред настойчивите желания на Клайд.

— Да, сигурно ти липсвам — продължи майка й, — но така е по-добре за теб, не смяташ ли? Знаеш как живеем ние тук, а ти харесваш работата си. Нали наистина я харесваш?

— О, работата ми е доста хубава. Тя ми харесва. Толкова приятно е, че мога да ви помогна малко тук, но не е толкова приятно да живея съвсем сама.

— Защо се премести от Нютънови, Боб? Толкова ли неприятна беше Грейс? Аз смятах, че ще ти е другарка.

— О, отначало беше — отговори Робърта. — Само че си нямаше никакви приятели и ужасно ревнуваше, щом някой проявеше и най-малко внимание към мен. Не можех да отида никъде, без да дойде и тя, или пък искаше да стоя все с нея, та да не мога да отида никъде сама. Нали го знаеш как е, мамо. Две момичета не могат да ходят с един младеж.

— Да, зная как е, Боб. — Майка й се позасмя, сетне додаде: — Кой е той?

— Той е господин Грифитс, мамо — каза тя след мигновено двоумение: пред очите й като светкавица блесна съзнанието за изключителността на тази връзка, ако се противопоставеше на простичкия тукашен свят. Въпреки, всичките й страхове, самата възможност да свърже живота си с живота на Клайд бе прекрасна. —

Но не искам още да споменаваш името му пред никого — добавя тя. — Той не иска. Знаеш, роднините му са много богати. Те са собственици на предприятието… по-право чичо му. Но има едно правило за всички, които работят в дружеството, за всеки началник на отделение. Искам да кажа, че не бива да имат нищо общо с никоя от работничките. И той не се сближава с никоя друга. Но харесва мен… и аз харесвам него и то е нещо съвсем друго. Освен това аз скоро ще напусна фабриката и мисля да си намеря работа някъде другаде, и тогава туй няма да е вече пречка. Ще мога да кажа на всички и той също.

Робърта си мислеше сега, че ако се погледне как се отнесе сега Клайд с нея, както и начинът, по който тя му се отдаде, без да вземе необходимите мерки да избегне позора чрез женитба, това можеше и да не е съвсем вярно. Клайд можеше… — това беше един смътен, почти неопределен страх засега — можеше да не поиска тя да го каже никому сега… никога! И освен ако продължеше да я обича и се оженеше за нея, навярно и тя нямаше да иска никой да знае за това. Какво окаяно, срамно, трудно положение, в което се беше поставила с всичко това!

От друга страна, госпожа Олдън, като научи така случайно за странния и очевидно потаен характер на тази връзка, не само се разтревожи, но и озадачи — толкова загрижена беше за щастието на Робърта. Защото, макар Робърта и да бе, както си казваше тя сега, такова добро, чисто и предпазливо момиче — най-доброто, най-малко себичното и най-разумното от нейните деца, — все пак не би ли било възможно?… Но не, надали някой би могъл лесно и безнаказано да опозори или измами Робърта. Тя бе твърде консервативна и добра, затова майката рече:

— Роднина на собственика, казваш, на Самюъл Грифитс, за когото ми писа?

— Да, мамо. Той е негов племенник.

— Тоя млад мъж във фабриката? — попита майка й, като се чудеше в същото време как ли е могла Робърта да привлече мъж с неговото положение, понеже Робърта от самото начало бе подчертала, че Клайд е член на семейството, което притежава фабриката. Това само по себе си бе тревожно. Обикновеният край на подобни връзки, еднакъв по целия свят, естествено я караше много да се бои от такава дружба, каквато като че ли бе завързала Робърта. Въпреки всичко

съвсем не беше убедена, че момиче с хубостта и практичността на Робърта не ще успее да изкара на добър край подобна дружба, без да пострада от нея.

— Да — отговори просто Робърта.

— Какъв е той, Боб?

— О, ужасно симпатичен. Толкова е хубав и е толкова мил с мен! Струва ми се, че работата нямаше да е тъй приятна, както е, ако не беше така възпитан: той умее да държи всяка от тия работнички на мястото й. Племенник е на председателя на дружеството, разбираш, и момичетата, щат не щат, трябва да се отнасят към него с уважение.

— Виж, това е наистина хубаво, нали? Мисля, че е много по-хубаво да работиш за възпитани хора, отколкото за не знам кого си. Помня, че не беше толкова доволна от работата в Трипетс Милз. Често ли идва да те види, Боб?

— Е, да, доста често — отговори Робърта и леко се изчерви, понеже си даде сметка, че не може да бъде напълно откровена с майка си.

Госпожа Олдън тъкмо беше вдигнала очи, забеляза това и понеже го взе за смущение, закачливо попита:

— Харесваш го, нали?

— Да, мамо, харесвам го — просто и честно отвърна Робърта.

— А какво ще кажеш за него? Харесва ли те той?

Робърта отиде при кухненския прозорец. Под него, в полите на склона, който водеше към кладенеца и единствената по-плодородна нива на стопанството, се редяха всичките разнебитени сгради, които повече от всичко друго говореха за материалната оскъдица, сполетяла семейството. Всъщност през последните десет години всичко това се беше превърнало в символ на некадърност и немотия. Някак си в този миг, неугледни и покрити със сняг, те представляваха в мислите й пълната противоположност на всичко, към което се стремеше във въображението си. И нямаше нищо чудно, че тези стремежи пък се въплъщаваха в Клайд. Мрачното е противоположност на щастието, успехът в любовта — на неуспеха. Ако приеме, че той я обича сега истински и я избави от всичко това, тогава може би и тя, и майка й ще се освободят от цялата тази сивота. Но при положение че не я обича, последиците от всичките й неудържими копнежи ще се стоварят не само върху собствената й глава, но и върху главите на всичките й

близки и преди всичко — върху майка й. Тя се смути, като не знаеше какво да каже, но най-после проrони:

— Е, казва, че ме харесва.

— Мислиш ли, че има намерение да се ожени за теб? — попита госпожа Олдън плахо и с недоизказана вяра, защото от всичките си деца най-много обичаше Робърта и най-големи надежди възлагаше на нея.

— Знаеш, ще ти кажа, мамо…

Изречението й остана недовършено, понеже в този миг Емили се втурна от главния вход и се провикна:

— Дошъл е Гиф! Пристигна с автомобил. Сигурно някой му е направил тая услуга и носи четири-пет големи вързопа.

А веднага след това влезе Том с по-големия брат, докаран с ново палто — първият резултат от работата му в „Дженеръл Електрик“ в Скинектъди; той обично поздрави майка си, а след това и Робърта.

— Гледай ти, Гифърд! — възкликна майката. — Ние те чакахме чак към девет часа. Как можа да стигнеш толкова рано?

— То и сам аз не вярвах, че ще мога. Срещнах в Скинектъди господин Ририк и той ме попита дали не искам да ме вземе с колата си. Видях, че старият татко Майърс в Трипетс Милз е най-после вдигнал втория етаж на къщата, Боб — обърна се той към Робърта. — Сигурно ще мине още една година, докато я покрие.

— Сигурно — отговори Робърта, която добре познаваше известния в Трипетс Милз старец. В същото време му помогна да свали палтото и да остави пакетите върху масата в трапезарията и Емили с любопитство ги заразглежда.

— Не пипай, Ем! — извика Гифърд на сестричето. — Няма защо и да мислиш за тях преди коледното утро. Отсякъл ли е някой коледно дръвче? Това беше мое задължение миналата година.

— И сега е пак твое — отговори майка му. — Казах на Том да почака, докато дойдеш, защото ти винаги избираш такова хубаво дръвче!

Тъкмо тогава през кухненската врата влезе Тайтъс с един наръч дърва; изпитото му лице и ъгловати лакти и колене бяха в пълен контраст със сравнително по-многообещаващото младо поколение. Робърта забеляза това, когато той спря усмихнат пред сина си, и

понеже тъй много й се искаше за всички тях да настъпят по добри дни от досегашните, тя отиде при баща си и го прегърна.

— Знам, че дядо Коледа е донесъл на татко ми нещо, което ще му хареса.

Беше му купила тъмночервена карирана мушама, която положително щеше да му държи топло, когато върши работата си на двора, и нямаше търпение да дочака коледното утро, за да може той да я види.

След това отиде да вземе една престилка, за да помогне на майка си да приготви вечерята. В течение на няколко часа след това все не им се отдаваше случай да останат съвсем насаме, та да могат да продължат разговора си на темата, която толкова много интересуваше и двете — въпроса за Клайд, — но когато най-сетне намери удобен момент, Робърта каза:

— Да, но не бива още да казваш на никого. Обещах му да не го разправям; затова не бива.

— Добре, няма, мойто момиче. Само исках да зная. Вярвам, че ти знаеш какво вършиш. Достатъчно си голяма сега, за да се пазиш сама, Боб, нали?

— Да, разбира се, мамо. И ти не бива да се тревожиш заради мен, маминко — добави тя, като видя сянка не на недоверие, а на тревога да помрачава скъпото майчино лице. Колко внимателна трябва да бъде, за да не й причинява тревоги: тя си има достатъчно много за какво да мисли тук, в стопанството.

В неделя сутрин пристигна семейство Гейбъл с куп новини за обществения и материалния си успех в Хоунър. При все че сестра й не беше привлекателна като нея, а Фред Гейбъл не беше мъж, когото Робърта би могла да хареса в кой да е етап от своя живот, все пак след тревожните мисли по отношение на Клайд видът на Агнес, задоволена в чувствата и материалния живот и спокойна в кръга на дребното благополучие, осигурено й от брака и доста посредствения съпруг, беше достатъчен да събуди у нея онова гнетящо чувство на съмнение, което я измъчваше от миналата сутрин. Дали не е по-добре — мислеше си тя — да си омъжена дори за съпруг тъй некадърен и непривлекателен, но улегнал като Фред Гейбъл, отколкото да заемаш ненормално положение, в каквото се озова тя в отношенията си с Клайд? Защото ето сега Гейбъл говореше живо за успехите, които бяха

постигнали двамата с Агнес за една година, откакто се бяха оженили. За това време беше напуснал службата си като учител в Хоумър и на съдружнически начала постъпил в малка книжарничка, главните печалби на която идваха от отдел за играчки и щанд за безалкохолни напитки. Работата им вървяла. Ако всичко продължавало добре, Агнес щяла да може следващото лято да купи нова гарнитура за гостната. Фред вече й купил грамофон за Коледа. За доказателство на своето благополучие бяха донесли доста хубави подаръци на всички членове на семейството.

Но Гейбъл носеше със себе си издавания в Ликъргъс вестник „Стар“ и на закуска, която поради гостите бе много закъсняла тази сутрин, четеше новините, понеже именно в Ликъргъс се намираше предприятието на едро, което го снабдяваше с част от стоката.

— Да, виждам, че търговията във вашия град върви с пълна пара, Боб — забеляза той. — Ето, „Стар“ съобщава, че дружество „Грифитс“ получило поръчка за сто и двадесет хиляди яки само от търговските фирми в Бъфало. Те май гребат пари с пълни шепи.

— Знам, че в нашия отдел винаги има достатъчно работа — отговори оживено Робърта. — Ние като че ли никога нямаме по-малко работа, както и да върви търговията. Предполагам, че върви добре през цялото време.

— Широко им е около врата на тия хора. Нямат за какво да се тревожат. Някой ми разправяше, че щели да построят нова фабрика в Илиън само за производство на ризи. Чула ли си нещо за това в Ликъргъс?

— Не, не съм. Може да е някое друго дружество.

— Между другото, как се казваше тоя млад мъж, дето е началник на вашия отдел? Не беше ли и той Грифитс? — попита той и обърна вестника на първата страница, където даваха новини и за местното светско общество.

— Да, той се казва Грифитс, Клайд Грифитс. Защо?

— Мисля, че преди една минута зърнах името му тук. Исках само да проверя дали е същият човек. Разбира се, ето го. Не е ли това той? — И протегна вестника на Робърта с пръст върху едно съобщение, което гласеше:

Госпожица Ванда Стийл от Гловърсвил даде неофициална вечеря с танци в дома си в този град в петък вечерта, на която присъстваха няколко видни членове от светските кръгове на Ликъргъс, между които госпожици Сондра Финчли, Бъртин Кранстън, Джил и Гъртруд Тръмбул и Пърли Хейнз, както и господа Клайд Грифитс, Франк Хариът, Трейси Тръмбул, Грант Кранстън и Скот Никълсън. Забавлението, както винаги, когато се събере групата на по-младите, продължи до късно и гостите от Ликъргъс се прибраха с колите си малко преди съмване. Носят се вече слухове, че повечето от тази компания ще се съберат в дома на семейство Елърсли в Скинектъди срещу Нова година, за да прекарат по същия весел начин.

— Изглежда, да е доста на почит там — забеляза Гейбъл, докато Робърта още четеше.

Първото нещо, което дойде наум на Робърта, когато прочете това съобщение, беше, че то няма почти нищо или много малко общо с групата гости, които й беше изброил Клайд. На първо място не се споменаваше нищо за Майра или Бела Грифитс. От друга страна, станалите й познати по име личности, тъй често споменавани напоследък от Клайд, бяха отбелязани като присъствали. Сондра Финчли, Бъртин Кранстън, сестрите Тръмбул, Пърли Хейнз. Той каза, че не било интересно, а тук се описваше като весела среща и сам той бе споменат като поканен за друго увеселение със същия характер за новогодишната вечер, когато всъщност беше разчитала да прекара с него. Не беше й дори споменал за тази новогодишна покана. И може би сега щеше да й се извини в последния момент за това, както беше направил за миналия петък вечерта. Боже господи! Какво може да значи всичко това!

В същия миг и малкото романтично очарование, което криеше за нея това коледно посещение у дома, се стопи като дим. Започваше да се пита дали Клайд наистина я обича, както я уверява. Ужасното състояние, до което я бе докарала неизлечимата й страст към Клайд, сега страхотно я измъчваше. Защото без него, без да се омъжи и да има дом и деца и приемливо местенце в обществения кръг, на какъвто е

свикнала, какво друго имаше за момиче като нея на този свят? А като оставеше настрана несекващата му обич към нея (ако тя наистина нямаше да секне), каква сигурност имаше за нея след инциденти като този, че няма в края на краищата да я изостави? А станеше ли така, бъдещето й, поне що се отнася до женитба с някой друг, се поставяше под въпрос или може би се проваляше, а в Клайд тя не можеше да има никаква вяра.

Робърта съвсем се смълча. И при все че Гейбъл попита: „Този същият ли е?“, тя стана, без да отговори, и каза:

— Извинете ме за миг, моля. Искам да взема нещо от чантата си. — И изтича горе в бившата своя стая.

Когато стигна там, Робърта седна на леглото, опря брадичка на ръце — нещо, което правеше по навик, когато я завладееха тревожни или неизбежни размисли — и се загледа в пода.

Къде ли беше Клайд сега?

С кое от тези момичета е ходил на танците у Стийл? Дали много го харесва? До този ден поради неизменната вярност на Клайд не беше дори и помисляла, че може да съществува някое друго момиче, за което неговото внимание да има някакво значение.

Но сега… сега!

Тя стана, отиде при прозореца и загледа същата тази овощна градина, където като момиче толкова пъти я бе вълнувала красотата на живота. Гледката беше жалко безцветна и гола. Тънките заледени клони на дърветата… сивите, олюляващи се вейки… самотен шумолящ лист тук или там. И сняг. И мизерни стопански пристройки, които имат нужда от поправка. И Клайд, който става равнодушен към нея. Сега бързо и трескаво в ума й изникна мисълта, че трябва да си отиде оттук колкото може по-скоро — дори още днес. Трябва да се върне в Ликъргъс и да бъде до Клайд ако не за друго, то да събуди у него предишната обич или поне да не му позволи да посвети цялото си време на онези момичета. Положително не е било разумно да замине ей така, дори за празниците. В нейно отсъствие можеше да я изостави съвсем заради някое друго момиче и ако го направеше, нямаше ли това да е нейна грешка? Тя веднага се замисли с какво би могла да се извини, за да се върне още същия ден. Но си каза, че като се вземат пред вид всички предварителни приготовления, това ще се види крайно неоснователно (най-много на майка й) и реши да потърпи,

както бе казала, до следобеда на коледния ден и тогава да се върне, след което никога вече да не заминава за толкова дълго.

Но в същото време всичките й мисли се занимаваха само с едно: как, по какъв начин да си осигури, ако може, непрекъснатия интерес и обществената и духовната поддръжка на Клайд и да го накара да се ожени за нея в бъдеще. Да рече, че я е лъгал досега; как да му повлияе, ако изобщо може да му повлияе, да не го прави пак? Как да го накара да разбере, че между тях не може да има лъжа? Как да заеме със сигурност първото място в неговото сърце и да победи мечтите, породени от евентуалните чарове на други?

Как?

XXX

Но след завръщането на Робърта в Ликъргъс вечерта на първия ден на Коледа Клайд не се мярна в стаята й, нито изпрати някакво извинение. Защото в семейство Грифитс междувременно се беше случило нещо във връзка с всичко това, което, ако го знаеха, щеше да се види много интересно и на нея, и на Клайд. Работата беше там, че непосредствено след танците при Ванда Стийл, същата бележка във вестника, която бе прочела Робърта, попадна пред очите на Гилбърт. Той седеше на закуска в неделя сутрин след гуляя и тъкмо се канеше да сръбне от кафето, когато погледът му се спря на нея. В същия миг зъбите му изщракаха, както щрака капакът на внезапно затворен часовник, и вместо да пие кафе, той остави чашата и зачете вестника по-внимателно. На масата и в стаята нямаше никой друг освен майка му, но понеже знаеше, че тя споделя неговите възгледи по отношение на Клайд повече от всички други, той й подаде вестника.

— Я виж кой печели сега успехи в обществото! — подхвърли той рязко и саркастично с блеснал в очите остър и презрителен яд. — Скоро ще нахълта и тук, при нас!

— Кой? — попита госпожа Грифитс, пое вестника и прегледа съобщението спокойно и безпристрастно, но все пак не без известна изненада, която се постара да не проявява външно. Защото, макар и да им бе предадено преди известно време, че Сондра качила Клайд в колата си, а след това той бил поканен на вечеря от сестрите Тръмбул, една бележка в светската хроника на „Стар“ беше нещо по-друго.

— Знаеш, чудя се как ли е станала тази работа да бъде поканен там — каза замислено госпожа Грифитс, която винаги си даваше ясна сметка как се отнася към всичко това синът й.

— Нима може да го е направил някой друг освен тая хлапачка Финчли, тая хитра фръцла! — отряза Гилбърт. — Тя е разбрала отнякъде, твърде вероятно от Бела, че ние не желаем да имаме много-много вземане-даване с него, и е решила, че това ще е хитър начин да ми отмъсти за някои неща, които съм й направил или поне си мисли, че съм й направил. Във всеки случай смята, че не я обичам, и това е

вярно. И Бела го знае. А то важи и за тая празноглава горделивка Кранстън. И двете все с нея се водят. Всички са си лика-прилика, само се перчат и прахосват пари, цялата компания, пък и братята им не са по-добри, Грант Кранстън и Стю Финчли, и ако тия дни не се случи нещо лошо на единия или другия от тях, тогава аз нищо не разбирам! Помни ми думата! Те не правят нищичко, цялата тайфа, от първия до последния ден на годината и само флиртуват, танцуват и се разкарват насам-натам, сякаш няма за тях никаква друга работа на света. И защо ти и татко оставяте Бела да ходи с тях цялото време, в ума не ми се побира!

Майка му възрази на тези приказки. Тя не виждала никаква възможност да отчужди съвсем Бела от една част от това местно общество и да я насочи определено към домовете на някои други. Те всички общували помежду си много безразборно. А Бела ставала вече на години и си имала свое собствено гледище.

Въпреки всичките оправдания на майка му наличността на съобщението във вестника в никакъв случай не намали ожесточението на Гилбърт против амбициите и възможностите на Клайд да влезе в светското общество. Как! Този жалък, нищожен, безпаричен братовчед, нанесъл му първата непростима обида с това, че прилича на него, и второ, дошъл тук в Ликъргъс и се натрапил на тяхното високопоставено семейство! И то след като той, Гилбърт, му показал съвсем ясно от самото начало, че не го харесва, нито го иска и ако зависело от него, не би го търпял нито миг!

— Той няма никакви пари — с огорчение заяви Гилбърт най-после на майка си — и вероятно едва свързва двата края тук. И за какво? Ако тия хора тук го приемат, какво може да направи? Положително няма средства да живее като тях, нито има откъде да ги вземе. А дори и да можеше, службата не би му позволила да се разкарва много-много, освен ако някой му плаща разноските. И как ще си гледа работата и ще ходи с тая компания, съвсем не ми е понятно. Тая тайфа не се спира на едно място.

Всъщност той се чудеше дали Клайд ще бъде включен в компанията занапред или ако бъде, какво можеше да се направи. Ако бъде приет по този начин, как ще може той или семейството да избегне задължението да му оказва внимание? Понеже явно, както личеше от

първите и последвалите разговори, баща му нямаше желание да отпрати Клайд.

Наистина непосредствено след този разговор госпожа Грифитс показа вестника и повтори възгледите на Гилбърт пред мъжа си на същата маса за закуска. Но той, верен на предишното си отношение към Клайд, не беше склонен да сподели мнението на сина си. Наопаки, както се видя на госпожа Грифитс, като че ли гледаше на събитието, отбелязано във вестника, като частично потвърждение на собствената му първоначална преценка за Клайд.

— Трябва да кажа — заговори той, след като изслуша жена си докрай, — че не виждам какво лошо има, ако отива от време на време на някоя забава или бъде поканен тук или там, въпреки че няма пари. Това може да се вземе по-скоро като комплимент за него и за нас. Зная какво мисли за него Гил. Но според мен май че Клайд е поне малко по-добър, отколкото го мисли Гил. Във всеки случай нито мога, нито бих искал да направя нещо в тази насока. Аз го извиках да дойде тук и най-малкото, което мога да направя, е да му дам възможност да се издигне. Той като че ли си гледа работата добре. Пък и как ли би изглеждало, ако постъпех другояче?

А по-късно поради някои допълнителни забележки, подхвърлени от Гилбърт на майка му, Самюъл Грифитс добави:

— Положително бих предпочел да ходи с някои от по-добрите хора, отколкото с някои от по-лошите, поне това е сигурно. Той е спретнат и учтив и доколкото чувам, върши работата си във фабриката добре. Да си кажа правата, мисля, че щяхме да направим по-добре, ако го бяхме поканили горе на езерото поне за няколко дни през лятото, както предполагах. Положението сега е такова, че ако не направим нещо по-скоричко, ще изглежда, че не го смятаме за достатъчно добър за нас, докато други хора тук като че ли го смятат за достатъчно добър. Ако се вслушате в моя съвет, ще го поканите тук за Коледа или Нова година, само за да покажете, че не го смятаме за по-лош, отколкото го смятат нашите приятели.

Това внушение, предадено на Гилбърт от майка му, го накара да възкликне:

— Е, да ме вземат дяволите! Добре, само да не мислите, че ще се мъча да любезнича с него. Цяло чудо е, щом татко го смята за толкова способен, че не го назначи на някоя голяма длъжност.

Въпреки това може би нищо нямаше да излезе от цялата тази работа, ако не беше Бела, която се върна същия ден от Олбъни и от срещи и телефонни разговори със Сондра и Бъртин научи как са се развили събитията във връзка с Клайд. Също и това, че бил поканен да ги придружи на новогодишните танци при Елърсли в Скинектъди, където Бела била поканена да участва в компанията, преди някой да беше помислил за Клайд.

Този внезапен обрат, за който Бела разказа на майка си, бе достатъчно важен, за да накара госпожа Грифитс, също както и Самюъл, ако не и Гилбърт, да решат след това да се справят, доколкото им е възможно, с положение, което очевидно им се налагаше от обстоятелствата, и да поканят Клайд на обед на първия ден на Коледа — тежко тържество с много гости. Защото това, както те сега решиха, щеше недвусмислено да покаже на всички наведнъж, че Клайд не е чак толкова пренебрегнат, колкото някои си представят. Това беше единственото разумно нещо, което можеха да направят с такова закъснение. А Гилбърт, когато се научи и разбра, че този път е изгубил играта, възкликна кисело:

— Е, добре. Поканете го, щом искате… щом ти и татко така разбирате нещата. Аз не виждам никаква наложителна необходимост от подобно нещо дори и сега. Но правете, както вие намирате за по-добре. Ние с Констанс без друго отиваме следобед в Ютика, тъй че не бих могъл да присъствам, дори и да исках.

Той си мислеше какво възмутително нещо е едно момиче, така неприятно за него както Сондра, да може да реши и с интригите си да му окачи на врата собствения му братовчед и той да не е в състояние да го предотврати. Що за непрокопсаник трябва да е Клайд, та да се мъчи да се натрапи по този начин, когато знае, че не е желан! Какво представлява той в края на краищата?

И така стана, че в понеделник сутрин Клайд получи още едно писмо от чичови си, този път подписано от Майра, с което го канеха на обед в два часа на коледния ден. Но тъй като в момента това като че ли нямаше да попречи на срещата му с Робърта в осем, той само се отдаде на безкрайна радост за всичко това и че най-после е достигнал тук обществено положение наравно с другите. Защото, макар и да нямаше пари, ето че го приемаха — дори и семейство Грифитс между всички други. Сондра проявява към него толкова голям интерес, всъщност

говори и постъпва така, сякаш ей сега ще се влюби в него. А Гилбърт е проиграл популярността си в светското общество! Какво ще кажете за тази работа? Това доказваше, както го виждаше той сега, че роднините му поне не са го забравили или че поради скорошните му успехи в други насоки смятат за необходимо да му окажат внимание — мисъл, която за него беше равна на лавров венец на победител. Той гледаше на победата си почти с такова удоволствие, сякаш не бе имало изобщо никакъв пропуск.

XXXI

За нещастие обаче коледният обед в дома на Грифитс, където присъстваха семейство Стар с дъщеря си Арабела, господин и госпожа Уинънт, които в отсъствието на тяхната дъщеря Констанс и Гилбърт обядваха при Грифитс, семействата Арнълд, Антъни, Хариът, Тейлър и други видни личности от Ликъргъс, направи такова впечатление и дори замая Клайд, че макар и да стана пет часът, сетне шест, той не можа да се откъсне, нито да помисли ясно и убедително за задължението си спрямо Робърта. Дори когато малко преди шест повечето от тъй любезно посрещнатите гости започнаха да стават и с поклони да си тръгват (когато и той би трябвало да направи същото и да помисли за срещата си с Робърта), а към него се приближи Вайълет Тейлър, една от групата на по-младите, и му заговори за някакви допълнителни веселби същата вечер в дома на семейство Антъни и добави най-настойчиво: „Ще дойдете с нас, нали? Разбира се, ще дойдете!“, той веднага склони, макар даденото по-рано обещание на Робърта и да го накара да си спомни, че тя вероятно вече се е върнала и го чака. Но той все още имаше време и сега, нали?

Въпреки това, когато се озова у Антъни, сред приказките и танците с разни момичета чувството на задължение избледня. Но в девет започна малко да се тревожи. Защото по това време Робърта сигурно беше в стаята си и се чудеше какво е станало с него и с обещанието му. А отгоре на всичко беше и Коледа вечер! И след като тя беше отсъствала три дена!

Вътрешно той ставаше все по-неспокоен и разтревожен, докато външно поддържаше същото весело настроение, в каквото беше целия следобед. За негово щастие тази компания, танцувала и лудувала всяка вечер от една седмица насам и стигнала почти до нервно изтощение, сега единодушно сама по себе си се поддаде на умората и в единадесет и половина тръгна да си ходи. След като изпрати Бела Грифитс до вратата, Клайд забърза към Робърта, за да види дали случайно е още будна.

Когато наближи къщата на Гилпин, забеляза през покритите със сняг дървета и храсти светлината на самотната й лампа. За миг, разтревожен какво да измисли, как да се извини за необяснимото закъснение, той спря под едно от големите дървета на улицата, като се бореше вътрешно с мисълта какво да й каже. Дали да настои, че е бил пак у чичови си, или къде? Защото според предишната история трябва да е бил там едва миналия петък. Предишните месеци, когато не бе имал светски връзки, а само беше мечтал за тях, измислиците, които й бе разказвал, не бяха будили у него никакви угризения. Те не бяха истински и не му отнемаха в действителност никакво време, нито пречеха на желаните срещи с нея. Но сега, изправен пред действителността и пред факта, че тези връзки, както смяташе, значеха всичко за бъдещето му, той се колебаеше. Бързо взетото решение бе да извини отсъствието си тази вечер с втора покана, получена по-късно, а също и да обясни по категоричен начин, че тъй като материалното му благополучие фактически зависи от семейство Грифитс, да я оставя така по тяхна заповед, за него не е някакво мимолетно удоволствие, а все повече и повече задължение. Може ли да им откаже? И мислено установил се окончателно върху тази полуистина, той мина по снега и леко почука на прозореца.

Светлината незабавно угасна и след миг пердето се повдигна. След това Робърта, която бе седяла в мрачен размисъл, отвори вратата и го пусна да влезе, като запали преди това по обичая свещ, за да направи всичко възможно да не бъдат видени, и той веднага започна да шепне:

— Знаеш, от тия светски задължения тук започва да ми се вие свят, скъпа. Никога не съм виждал друг такъв град. Отидеш ли веднъж с тия хора на някое място за едно нещо, винаги има и нещо друго, което искат от теб. Те не се спират на едно място. Когато отидох там в петък (той имаше пред вид лъжата си, че е бил у чичови си), мислех, че това ще е последното нещо до след празниците, но вчера, тъкмо когато смятах да отида някъде другаде, получих бележка, че трябва непременно да бъда днес там пак на обед. А днес, когато си мислех, че обедът ще започне в два — продължаваше да обяснява той — и ще свърши навреме, та да мога да бъда тук към осем, както бях обещал, той започна чак в три и свърши едва преди няколко минути. Не е ли това прекалено? Цели четири часа съм се мъчил да се измъкна. Как си

ти, скъпа? Добре ли прекара? Надявам се, да. Харесаха ли подаръка ти от мен?

Той я обсипваше с тези въпроси, на които тя отговаряше кратко и подчертано сухо, без да свали през цялото време поглед от него, сякаш искаше да каже: „О, Клайд, как можеш да се държиш така с мен?“

Но Клайд беше толкова много загрижен за собственото си алиби и как да убеди Робърта в истинността му, че нито преди, нито след като свали палтото, шалчето и ръкавиците и си приглади назад косата, не я погледна в очите нито с нежно изражение, нито изобщо направи нещо, с което да покаже, че наистина се радва да я види пак. Наопаки, беше толкова нервен и отчасти смутен, че въпреки предишните изявления и постъпки и доста умерената радост да я види отново беше много повече загрижен за самия себе си и само отчасти обясненото си отстъпничество, отколкото за нея. И при все че след няколко мига я прегърна и притисна устните си до нейните, все пак, както и в събота, Робърта ясно долови, че духом той е само наполовина с нея. Други неща — това, което му бе попречило да дойде при нея в петък и тази вечер — тревожеха и неговия ум, и нейния.

Тя го гледаше не съвсем убедена във верността на думите му и все пак без особено желание да не му повярва. Може да е бил, както казваше, у чичови си и те да са го задържали. А може пък и да не е бил. Защото неволно си спомняше как предишната събота й беше казал, че в петък е бил там, а вестникът, от друга страна, твърдеше, че е бил в Гловърсвил. Но ако го запиташе сега за тези неща, дали нямаше да се разсърди и да я излъже още повече? Защото в крайна сметка Робърта не можеше да не мисли, че освен любовта му към нея няма никакви права над него. Но просто не можеше да си представи, че е могъл да се промени тъй бързо.

— Затова, значи, не дойде тая вечер, така ли? — попита го тя с повече смелост и раздразнение, отколкото си бе позволявала с него някой друг път. — Ти обеща, струва ми се, да не допуснеш нищо друго да ти попречи — продължи тя с известна тъга.

— Вярно е, че ти обещах — призна Клайд. — И нямаше да допусна, ако не бях получил това писмо. Ти знаеш, че не бих позволил никому, освен на чичо си, да ми попречи, но не можех да им откажа, когато ме канят да отида на Коледа. То е твърде важно. Нямаше да е

учтиво от моя страна, нали, особено след като ти нямаше да си тук следобеда?

Начинът и тонът, с който го каза, накараха Робърта да разбере по-недвусмислено от всичко друго, което й бе казвал някога преди, какво голямо значение придава на тази връзка с роднините си и колко маловажно е за него всичко, което скъпеше тя в отношенията си с него. Робърта схвана сега, че въпреки целия му възторг и всичките излияния в първите стадии на тази любов, вероятно по негова преценка, тя бе много по-незначителна, отколкото се бе смятала сама. А това значеше, че всичките й мечти и жертви са били напразни. Стана й страшно.

— Е, как да е — продължи тя, разколебана от тези мисли, — не смяташ ли, Клайд, че е могло да ми оставиш бележка тук, та да я намеря, когато си дойда? — Попита това меко, понеже не искаше да го ядоса твърде много.

— Но не ти ли казах току-що, скъпа: нямах представа, че ще закъснея толкова много. Мислех си, че всичко ще свърши към шест.

— Е, да… тъй е… знам… но все пак…

На лицето й се изписа озадачено, разтревожено, нервно изражение, в което се смесваха страх, скръб, обезсърчение, недоверие, малко негодувание, малко отчаяние и всичко това оцветяваше и оживяваше устремените към него широко отворени сериозни очи и го караше да се гърчи от чувството, че я е озлочестил и постъпил много низко спрямо нея. И понеже очите й сякаш твърдяха това, той пламна и гъста червенина заля тъй бледите му обикновено бузи. Но като че ли без да забележи или да отдаде на това някакво значение, Робърта добави след малко:

— Видях, че „Стар“ отбеляза тази забава в Гловърсвил в неделя, но нямаше нищо за това, че братовчедките ти са били там. Бяха ли?

За първи път в целия този разпит тя му зададе въпроса така, сякаш можеше да се съмнява в него — положение, в каквото Клайд едва ли бе очаквал досега да попадне пред нея, и то го разтревожи и ядоса повече от всичко друго.

— Разбира се, бяха — излъга я той. — Защо ще ме питаш такова нещо, щом ти казвам, че са били?

— Не съм мислила нищо особено, скъпи. Просто исках да зная. Но забелязах, че там споменаваха всички тия други хора от Ликъргъс,

за които винаги говориш: Сондра Финчли, Бъртин Кранстън. Ти, като ми разказва, не спомена никого освен сестрите Тръмбул.

Нейният тон можеше да го накара да се наежи и да се разсърди и тя го разбра.

— Да, и аз го видях, но не беше така. Ако са били там, не съм ги видял. Вестниците невинаги осведомяват правилно.

Въпреки известна доза яд и раздразнение, че е бил уличен по този начин, държането му не бе достатъчно убедително и той го знаеше. И започна да негодува, че тя го подлага на такъв разпит. Отде накъде? Нямаше ли достатъчно тежест, за да се движи в този нов свят, без да бъде така възпиран от нея?

Вместо да продължи да го опровергава и упрекна, Робърта само го гледаше с изражение на оскърбление и мъка. Не му вярваше напълно сега, нито изпитваше пълно недоверие. Една част от това, което й каза, вероятно бе вярна. По-важно беше да я обича достатъчно, много, за да не иска да я лъже или да се отнася лошо с нея. Но как да постигне това, ако той не иска да бъде добър и да казва истината? Тя се отдръпна няколко крачки и с безпомощен жест каза:

— О, Клайд, няма нужда да измисляш разни работи пред мен. Не го ли разбираш? За мен нямаше да има значение къде си ходил, ако ми беше само казал предварително и не ме беше оставил съвсем сама ей тъй навръх Коледа. Ето, само от това ме боли.

— Но аз не измислям, Бърт — ядно й отвърна пак Клайд. — Мога ли да променя нещо, щом и вестникът твърди така! Сестрите Грифитс бяха там и аз мога да го докажа. Днес дойдох тук веднага щом имах възможност. Защо трябва да ми натякваш изведнъж за всичко това? Казах ти какво беше положението. Не мога да правя тук само това, което аз искам. Викат ме в последния миг и искат да дойда. И аз просто не мога да се измъкна. Има ли полза да се ядосваш заради това?

Той я изгледа предизвикателно, докато Робърта, сложена натясно по този начин, не знаеше какво да прави по-нататък. В ума й се въртеше съобщението за новогодишната вечер, но тя схвана, че може да не е разумно да каже нещо повече сега. По-мъчително от всеки друг път го виждаше да живее този весел живот, в който участваше не тя, а той. И все пак се колебаеше дори и сега дали да му даде да разбере колко болезнени са гърчовете на започналата да я обхваща ревност, те живеят толкова весело в този чудесен свят — той и неговите познати,

— а тя има тъй малко! А освен това напоследък говори все за тази Сондра Финчли и за тази Бъртин Кранстън или вестниците пишат за тях. Дали не е влюбен в едната или другата?

— Много ли ти харесва тази госпожица Финчли? — неочаквано го попита тя и го загледа в полумрака, все още измъчвана от желанието да получи поне някакво удовлетворение, поне някаква светлинка, която да успокои тревогата й.

Клайд веднага долови колко важен е този въпрос — в него имаше и отчасти потиснато желание да знае, и ревност, и безпомощност, дори повече в гласа, отколкото в погледа. Понякога в гласа й имаше нещо толкова меко, молещо и тъжно, особено когато се измъчваше най-много. В същото време Клайд бе донякъде поразен от тази проницателност, телепатично прозрение, което я накара да се спре върху Сондра. Той веднага схвана, че тя не бива да знае, че това ще я нервира. В същото време суетността по отношение на положението му в обществото тук, което очевидно ставаше все по-сигурно от час на час, го накара да каже:

— О, тя ми харесва донякъде, разбира се. Много е хубава и чудесно танцува. И има сума пари и се облича добре.

Той тъкмо се канеше да добави, че в никакво друго отношение Сондра не му прави особено впечатление, когато Робърта, доловила донякъде истинския интерес, който Клайд може би изпитваше към това момиче, и дълбоката пропаст, която лежеше между нея и целия този свят, внезапно възкликна:

— Да, че кой не би се обличал добре с всичките пари, с които тя разполага? Да имах толкова пари, и аз бих съумяла да се обличам добре.

И за негова изненада и дори изумление в този миг гласът й изведнъж затрептя и се прекъсна сякаш от ридание. А понеже можеше и да види, и да почувства, че е дълбоко обидена — ужасно, болезнено обидена, — уязвена и ревнива — макар първият му порив да бе пак да се ядоса и да се държи предизвикателно, той също така неочаквано омекна. Защото сега много му домъчня, като си помисли, че някой, когото тъй дълго е обичал до този миг, може да страда, понеже го ревнува, защото и сам той добре познаваше терзанията на ревността във връзка с Хортензия. Имаше почти пълни основания да види себе си

на мястото на Робърта. И по тази, ако не по някоя друга причина сега каза, и то съвсем благо:

— Хайде, хайде, Бърт, май че не бих могъл да ти кажа нито дума било за нея, било за някоя друга, без да се ядосаш! Не съм искал да кажа, че тя особено много ме интересува. Само казах това, което ти като че ли искаше да знаеш, защото ме попита дали я харесвам, и толкоз.

— О, да, зная — отговори Робърта, застанала възбудена и нервна пред него, с пребледняло лице, стиснати ръце и вперен в него неуверен и все пак умоляващ поглед. — Но те имат всичко. Ти знаеш, че имат. А аз всъщност нямам нищо. И е толкова трудно за мен да се боря, и то срещу всичките тях и тяхното имане! — Гласът й пресекна и тя млъкна, очите й се наляха със сълзи, устните затрепериха. Тя бързо закри лицето си с ръце и се обърна, раменете й се тресяха. За миг цялата й снага се разтърси от безкрайно отчаяни и конвулсивни ридания така, че Клайд бе объркан, изумен и дълбоко трогнат от този внезапен изблик на сдържано и всесилно чувство. Защото явно това не беше никаква хитрост, нито театрална поза, разиграна, за да му повлияе, а по-скоро внезапно съкрушително прозрение, което я накара да се почувства, както сам той можеше да се досети, като нещастно, изоставено момиче, без приятели, без изгледи за бъдеще в сравнение с онези другите, които толкова много го привличаха сега и които имаха толкова много повече — всъщност всичко! Защото зад гърба й, в това прозрение, лежаха всичките мизерни, самотни години, почернили младостта й, тъй живи сега поради скорошното й посещение вкъщи. Беше наистина дълбоко потресена — смазана и безпомощна.

И сега от дън душа възкликна:

— Ако бях имала някога късмет, както някои други момичета… ако бях ходила някъде или видяла нещо! Но да отраснеш в някакво си стопанство, без пари, без дрехи, без нищо… и без някой, който да ти покаже! О-о-о, о-о-о!

В същия миг, когато изрече тези неща, тя се засрами, че се е показала тъй слаба и е направила такава самоосъждаща се изповед, защото положително тъкмо това без съмнение го тревожеше във връзка с нея.

— О, Робърта, скъпа! — веднага нежно й заговори той, като я прегърна, искрено наскърбен от собствената си постъпка. — Не бива

да плачеш така, скъпа! Не бива! Не съм искал да те обидя, честна дума, не съм искал. Наистина не съм искал, скъпа. Знам, че животът ти е бил тежък, сладка моя. Зная какво изпитваш и колко мъки си преживяла във всяко отношение. Разбира се, че го знам, Бърт, и не бива да плачеш, скъпа. Аз пак те обичам. Вярно ти казвам, обичам те и винаги ще те обичам. Съжалявам, че съм те обидил, честна дума, съжалявам. Просто не можех, като не дойдох тая вечер, честна дума, и миналия петък също. Направо невъзможно беше. Но няма вече да бъда толкова лош, стига да мога. Честна дума, няма. Ти си най-сладкото, най-милото момиче! Ти имаш такива чудесни коса и очи и такава хубава фигурка! Честна дума, Бърт. Пък и танцуваш не по-лошо от всички други. И си хубава като тях, честна дума, скъпа. Няма ли да спреш да плачеш сега, скъпа? Моля ти се, спри. Толкова съжалявам, скъпа, ако съм те с нещо обидил.

В държането на Клайд понякога се промъкваше нотка на нежност, пробуждана от преживелици, разочарования и лишения в собствения му живот, каквито идват до главата на едного и другиго — почти на всекиго — при подобни обстоятелства. В такива моменти гласът му ставаше мек и благ. Той се държеше мило и нежно, почти както се държи майка с детето си. Това привличаше извънредно много момиче като Робърта. В същото време такова чувство, макар и живо, траеше много кратко у него. Приличаше на порива и трепета на лятна буря — изневиделица налетяла и изневиделица отминала. И все пак в този случай беше достатъчно да накара Робърта да почувства, че той напълно я разбира, влиза в положението й и може би я обича още повече заради това. Поне за момента всичко не бе чак толкова лошо. Той беше неин и тя беше спечелила в доста голяма степен неговата обич и съчувствие, поради това, поради голямото облекчение, което изпита, и поради утешителните му думи тя си избърса очите и му каза, че съжалява, дето е такава ревла, и се надява да й прости, че е намокрила със сълзите си безупречния нагръдник на бялата му риза. Нямало да го прави вече, дано само Клайд й прости за този път, а той, трогнат от тази силна страст, каквато не бе вярвал да се крие у нея, я зацелува по ръцете, бузите и най-после по устните.

А между всичките тези милувки, увещания и целувки (при все че в действителност се беше увлякъл, макар и по-другояче, но също тъй дълбоко, ако не и по-дълбоко в Сондра) увери Робърта по най-глупав и

лъжлив в случая начин, че тя е първата, последната и най-скъпата на сърцето му, винаги — изявление, което я накара да си помисли, че може в края на краищата да не е била права спрямо него. Също, че положението й е поне по-сигурно, ако не и по-чудесно, отколкото някога преди — много по-благоприятно, отколкото на тези други момичета, които може и да се виждат с него в обществото, но които не се радват на чудната му любов.

XXXII

Клайд беше сега фактически неизменен участник в зимните развлечения на местното светско общество. След като семейство Грифитс го представи на своите приятели и познати, напълно естествено бе да бъде приет в повечето домове в Ликъргъс. Но в този много ограничен свят, където всеки, който представляваше нещо, познаваше добре всички себеподобни, състоянието на кесията имаше такова значение, а понякога и по-голямо, отколкото връзките. Защото тези видни местни семейства бяха убедени, че не само произходът, но и богатството е първото и последното условие за всеки щастлив брак, обуславящо сигурно положение в обществото. Ето защо, макар и да смятаха Клайд за безспорно подходящ в обществено отношение, все пак, понеже се шепнеше, че разполагал с много ограничени средства, не бяха склонни да гледат на него като на човек, който би могъл да се домогва до женитба с някоя от техните дъщери. Така, макар и да бяха винаги готови да го поканят, доколкото това засягаше собствените им деца и близки, бяха също толкова готови предупредително да им намекват, че не е много за препоръчване да се виждат с него твърде често.

Но тъй като отношението на Сондра и нейната компания бе дружелюбно към него, а забележките и предупрежденията на приятелите и родителите им нямаха още твърде определен характер, Клайд продължаваше да получава покани за този род събирания, които го интересуваха най-много: тези, които започваха и свършваха с танци. И макар кесията му да беше празновата, справяше се сравнително добре. Защото, след като се увлече по него, доста скоро Сондра започна да си дава сметка какво е финансовото му положение и се загрижи да направи дружбата му с нея поне да му струва колкото може по-малко. А поради това отношение от нейна страна, което бе възприето от Бъртин и Грант Кранстън и други, Клайд имаше възможност в повечето случаи, особено когато компанията се събираше в Ликъргъс, да ходи тук и там изобщо без да харчи пари.

Дори когато се събираха някъде извън града и той се съгласяваше да участва, един или друг от приятелите го взимаше с колата си.

Много често след новогодишното отиване в Скинектъди, което се оказа излизане от особена важност и за Клайд, и за Сондра, понеже именно тогава тя почувства най-силно влечението си към него, самата тя го взимаше със своята кола. Клайд беше успял наистина да й се хареса, и то по начин, който най-много ласкаеше суетността й, а в същото време гъделичкаше най-хубавото й чувство — горещо желание да има някого, някой млад мъж като Клайд, и привлекателен, и с добро обществено положение, който да зависи от нея. Тя знаеше, че родителите й не ще допуснат любов между нея и Клайд поради неговата бедност. Поначало Сондра не беше и помисляла за такова нещо, но сега като че ли не би имала нищо против.

Случай за по-голямо сближаване обаче се представи едва една вечер около две седмици след посрещането на Нова година. Те се връщаха от подобно увеселение в Амстердам и след като закараха Бела Грифитс и Грант и Бъртин Кранстън по домовете им, Стюърт Финчли рече през рамо:

— Сега ще ви закараме вас, Грифитс.

При тези думи Сондра, която бе захласната от пленителната близост на Клайд и не й се искаше да се раздели с него тъй скоро, каза:

— Ако искате да дойдете у нас, ще ви почерпя горещ шоколад, преди да си отидете. Искате ли?

— О, разбира се, с удоволствие — отговори весело Клайд.

— Хайде тогава, тръгваме — обади се Стюърт и обърна колата. — Но ако питате мен, аз ще си легна. Минава вече три.

— Това се казва добър брат. Да не си пропуснеш първия сън, нали? — отвърна Сондра.

И след като оставиха колата в гаража, тримата влязоха през задния вход в кухнята. Брат й си отиде, а Сондра покани Клайд да седне на масата за слуги, докато донесе всичко необходимо. Но той, удивен от тези кулинарни приспособления, подобни на каквито не бе виждал никога преди, се заоглежда, като си мислеше за богатството и материалната сигурност, които можеха да ги поддържат.

— Боже, каква огромна кухня, а? — забеляза той. — Колко много принадлежности за готвене имате тук!

А тя, заключила от тази забележка, че Клайд не бе свикнал на обстановка от този род, преди да дойде в Ликъргъс, и следователно можеше още по-лесно да бъде учуден, отговори:

— Така ли? Нима всички кухни не са големи колкото тази?

Клайд, като си спомни познатата му беднотия и реши от думите й, че тя надали има представа за съществуването на по-ограничени мащаби, изпита още по-голямо страхопочитание пред излишествата на света, към който принадлежеше тази девойка. Какво изобилие! Какво ли е да се ожени за такова момиче и всички тези неща да станат ежедневие! Ще има готвач и слуги, голяма къща и кола, няма да му се налага да работи за някого, само ще дава нареждания… — тази мисъл направо го покори. Тя направи всичките й обмислени движения и пози още по-обаятелни. А Сондра, доловила колко много значи всичко това за него, беше склонна да преувеличи неразделната си връзка с тази обстановка. За Клайд повече отколкото за всеки друг, както го разбираше сега, тя блестеше като звезда, въплъщение на разкоша и светското превъзходство.

След като свари шоколада в обикновена алуминиева тенджерка, за да му направи още по-голямо впечатление, тя избра сервиз от тежко ковано сребро в съседната стая, наля шоколада в богато украсена чаша и тогава го занесе до масата и го постави пред него. След това леко се надигна, приседна върху масата до него и каза:

— Нали е уютничко тук, а? Да знаете колко обичам да се вмъквам в кухнята ей така, но мога да го правя само когато го няма готвача. Когато е тук, не пуска никого да припари.

— Я, тъй ли? — попита Клайд, който нямаше никаква представа как се държат готвачите в частните домове, и това беше въпрос, който окончателно убеди Сондра, че в средата, където е бил отгледан, животът е бил твърде беден, ако не и съвсем оскъден. Въпреки това, понеже Клайд вече знаеше толкова много за нея, нямаше никакво намерение да му даде пътя. И затова, когато той възкликна: „Не е ли чудесно да бъдем ей тъй заедно, Сондра? Само си помислете: не съм имал възможност да ви кажа и една дума насаме цялата вечер“, тя отговори, без ни най-малко да я подразни фамилиарността:

— Така ли? Радвам се, че мислите тъй. — И му се усмихна малко високомерно, макар и не без нежност.

И като я гледаше сега в бялата й атлазена вечерна рокля, с обутите с пантофки крачета тъй интимно близо до него, с лек парфюм, стигащ до ноздрите му, Клайд почувства някаква възбуда. Всъщност въображението му работеше трескаво. Младост, красота, такова богатство — какво ли не обещаваха те! А тя, доловила дълбокото му възхищение и заразила се поне отчасти от неговото вълнение и жар, се трогна дотам, че го виждаше като човек, когото би могла да обикне… много да обикне. Не бяха ли очите му лъчисти и тъмни… влажни и страстни? Ами косата? В нея имаше толкова чар, както падаше ниско на цялото му чело. Искаше й се да я допре сега — да я приглади с ръцете си, да докосне бузите му. А неговите ръце — те бяха тънки, чувствителни и изящни. Тя ги забеляза както Робърта, а преди нея Хортензия и Рита.

Но той мълчеше сега и това бе напрегнато, принудено мълчание, беше го страх да го наруши с думи. Защото си мислеше: „О, само да можех да й кажа колко прекрасна ми се вижда! Само да можех да я прегърна и да я целувам, да я целувам, да я целувам и да я накарам тя да ме целува по същия начин!“ И странно, като си помислеше с какви чувства беше започнал да ухажва Робърта, а сега в желанието му нямаше сладострастие, а само копнеж да притисне и да гали тази съвършена красота. И действително в очите му недвусмислено светеше този напрегнат копнеж. И макар да го забелязваше и да бе отчасти смутена от него, понеже беше тъкмо това, от каквото най-много се плашеше у Клайд, все пак той я интригуваше толкова много, че й се искаше да узнае какво се крие в него. Затова предизвикателно му подхвърли:

— Като че ли искате да ми кажете нещо много важно.

— Бих искал да ви кажа много неща, Сондра, стига да ми позволите — отвърна той разпалено. — Но вие ми казахте да не говоря.

— О, да, казах. И го казах напълно сериозно. Радвам се, че си взимате такава добра бележка. — На устните й играеше дразнеща усмивка и тя го изгледа тъй, сякаш искаше да каже: „Но ти нали не вярваш, че съм го казала чак толкова сериозно?“

Завладян от това, което подсказваше погледът й, Клайд се изправи, стисна двете й ръце в своите, загледа я право в очите и рече:

— Значи, не сте го казали напълно сериозно, Сондра, нали? Не съвсем сериозно във всеки случай. Ах, колко бих искал да ви кажа всичко, каквото мисля!

Очите му говореха и сега, почувствала остро колко е лесно да го разпали, но все пак жадна да му позволи да прави, каквото иска, тя се поотдръпна и отговори:

— О да, разбира се, казах. Вие май взимате почти всичко прекалено сериозно, а? — Но в същия миг изражението й се смекчи и въпреки волята си тя се усмихна.

— Не мога да се овладея, Сондра. Не мога, не мога! — заговори той пламенно, почти неудържимо. — Вие не знаете как ми действате. Вие сте тъй прекрасна! О, да! Вие знаете, че сте красива. Аз непрекъснато мисля за вас. Наистина, Сондра. Вие направо ме подлудихте. Толкова, че почти не спя и само мисля за вас. Господи, аз полудях! Където и да ви срещна или да отида с вас, след това не мога да мисля за нищо друго! Дори и тая вечер, когато ви гледах да танцувате с всички тия мъже, едва можах да се сдържа. Искаше ми се да танцувате само с мен и с никой друг. Вие имате такива прекрасни очи, Сондра, и такава сладка уста и брадичка, и такава чудесна усмивка!

Клайд вдигна ръце, сякаш за да я погали нежно, но ги дръпна и се загледа унесено в очите й, както някой вярващ гледа в очите на светец, после изведнъж я прегърна и притисна до себе си. Развълнувана и отчасти увлечена от думите му, вместо да се противопостави решително, както би направила във всеки друг случай, тя не сваляше очи от него, очарована от хвалебствията му. Беше така пленена и омаяна от страстния му копнеж по нея, че й се стори сякаш би могла да го залюби, както той искаше. Да го залюби много, много, само да можеше да си го позволи. И той беше красив и пленителен за нея. Беше наистина чудесен, макар и беден — толкова по-страстен и пламенен от всичките тези други младежи, които познаваше тук. Нямаше ли да е чудесно, ако родителите и общественото положение й позволяваха да може да сподели с него напълно това увлечение? Същевременно й дойде наум, че ако случайно родителите й се научат, не ще може изобщо да продължи тази връзка под никаква форма, а да я задълбочи и да й се радва в бъдеще, не ще може и да помисли. Въпреки всичко, без да обърне внимание на тази мисъл, която я сепна

и отрезви за миг, тя продължаваше да копнее за него. Погледът й бе топъл и нежен, устните — извити в благосклонна усмивка.

— Положително не би трябвало да ви позволя да ми казвате всичко това. Сигурна съм, че не би трябвало — слабо запротестира тя, но продължи да го гледа със същата нежност. — Знам, че не бива, че не е хубаво, но все пак…

— Защо не? Защо да не е хубаво, Сондра? Защо да не бива, като ви обичам тъй много? — Очите му се замъглиха от тъга.

Сондра забеляза това и възкликна:

— Гледайте сега! — и след кратко замълчаване: — Аз… аз… — Тя щеше да каже „Аз мисля, че не биха ми позволили да продължим така“, но вместо това допълни: — Аз още не ви познавам достатъчно добре.

— О, Сондра, а аз ви обичам толкова много, просто съм луд по вас! Нима не храните и вие поне мъничко обич към мен?

Поради проявената от нея несигурност, погледът сега беше молещ, уплашен, натъжен. Тази смесица от чувства й подейства много силно. Тя само го гледаше колебливо и се чудеше с какво ли може да свърши такова безумно увлечение. А той, като забеляза тази неувереност в нейните очи, я притегли още по-близо и я целуна. Вместо да се съпротиви, тя остана за миг драговолно, радостно в неговите прегръдки, сетне изведнъж седна изправено, принудена да си възвърне цялото самообладание от мисълта, какво му е позволила да направи — да я целуне по този начин — и какво трябва да значи това за него.

— Смятам, че ще е по-добре да си вървите сега — каза тя решително, но без яд. — Нали?

А Клайд, който сам се изненада, а след това се постресна и веднага се уплаши от собствената си дързост, я попита плахо и смирено:

— Сърдите ли се?

И тя на свой ред, доловила смирението му, смирението на роба пред господаря, което отчасти й харесваше, отчасти я отблъскваше, понеже както Робърта и Хортензия, така и тя предпочиташе да се покорява, а не да й се покоряват, отрицателно и малко тъжно поклати глава.

— Много е късно — беше всичко, което му каза с нежна усмивка.

А Клайд, схванал, че по една или друга причина не бива да казва нищо повече, нема̀ смелостта, нито настойчивостта, нито умението да направи още една крачка, отиде да си вземе палтото, хвърли й печален, но покорен поглед и си тръгна.

XXXIII

Едно от нещата, които Робърта скоро откри, бе, че интуитивните й догадки по отношение на всичко това започнаха да се потвърждават. Понеже точно както преди, макар и с обикновените настоявания след това, че не е имало друг изход, Клайд продължаваше в последния момент да променя плановете им или да не изпълнява обещанията си. И при все че от време на време се оплакваше или молеше, или се задоволяваше само съвсем безмълвно и невинаги очебийно да изпада в лошо настроение, това не довеждаше до никаква съществена промяна или подобрение. Защото Клайд сега беше безнадеждно влюбен в Сондра и нищо, вършено от Робърта, не можеше ни най-малко да го промени или дори да го трогне. Сондра бе твърде прекрасна!

Същевременно, понеже Робърта прекарваше по толкова часа всеки работен ден в същото помещение с него, Клайд неволно долавяше инстинктивно някои от мислите, които занимаваха ума й — такива мрачни, скръбни, отчайващи мисли. И те му повлияваха навремени тъй силно и мъчително, сякаш бяха обвиняващи или оплакващи се гласове — дотолкова, че не издържаше и й казваше, за да я утеши, че би искал да я види и че ще дойде тази вечер, ако тя си е у дома. А Робърта бе тъй сломена и все още тъй влюбена в него, че не можеше да устои и да не му признае, че иска той да дойде. А отидеше ли там, психологическото въздействие на спомените, както и на самата стая оказваха своето влияние и се налагаха на чувствата.

Но понеже най-глупаво се надяваше на по-охолно бъдеще, отколкото му обещаваха местните обстоятелства, той се опасяваше повече от всеки друг път да не би сегашните му отношения с Робърта да му навредят. Да речем, че Сондра някой път по някакъв начин узнае за Робърта? Колко съдбоносно ще бъде това! Или че Робърта се научи за увлечението му по Сондра и това я докара до порив на негодувание, в който да го разобличи или изложи. Защото след новогодишната вечер твърде често пристигаше сутрин във фабриката с обяснения, че поради някаква покана от Грифитс, Хариът или други не ще може да устои на обещанието, дадено й преди един-два дни, и няма да дойде при нея. А

после в три различни случая, когато Сондра идваше да го вземе с колата си, тръгваше си, без да каже на Робърта нито дума, с надеждата, че до другия ден все ще му хрумне някакво извинение, с което да заглади вината си.

Колкото и ненормално, ако не и съвсем безпрецедентно, както може и да се види, това състояние на съчувствие и враждебност породиха най-после у него убеждението, че каквото ще да стане, трябва да намери някакъв начин да прекрати тази връзка, дори това да съсипе Робърта до смърт (Какво го е грижа? Никога не й е обещавал, че ще се ожени за нея!) или да застраши и собственото му положение тук, в случай че тя не пожелае да го освободи тъй безгласно, както му се искаше. В други моменти то го караше да се чувства като наистина лукав, безсрамен и жесток човек, излъгал девойка, която, ако не беше я закачал, никога не би тръгнала с него. И това последното настроение, въпреки че я пренебрегваше и лъжеше и оправдаваше със скърпени извинения забравянето и неявяването си на уговорени срещи — тъй странно е сладострастното увлечение у човека! — довеждаше до все ново сбъдване на пъкленото или божествено проклятие, наложено на Адама и чедата му: „Към твоята жена ще бъде влечението ти.“

Но трябва да се каже още и това във връзка с отношенията между двамата, че, поради неопитността на Клайд, както и на Робърта, те никога не бяха разбирали, както следва, нито прибягвали към нещо друго, освен най-простите и в повечето случаи незадоволителни противозачатъчни средства. Към средата на февруари и по странно съвпадение горе-долу по времето, когато Клайд, който продължаваше да се ползва от благоволението на Сондра, беше почти стигнал до окончателното решение веднъж завинаги да скъса не само физическата, но и всяка друга връзка с Робърта, тя, от своя страна, започваше ясно да вижда, че въпреки неговото колебание и собственото й неизлечимо увлечение по него да го преследва повече, е безполезно и за нейната гордост — ако не и за душевното й спокойствие — ще бъде по-добре да напусне фабриката и да си намери някаква друга работа, която да й даде средства да живее и да помага на родителите си и ако може, да забрави Клайд. Колкото и да бе жалко, тя се видя принудена, за свой ужас и смайване, една сутрин тъкмо по това време да влезе в отделението с изписани на лицето й още по-потресаващи съмнения и страхове, отколкото всички други, които я

бяха обземали досега. Защото отгоре на собствените й тревожни заключения по отношение на Клайд, у нея се бе породил тъмният и сковаващ страх, че дори и това може да стане невъзможно, поне за известно време. Защото поради нерешителността на двамата, налагана им от тяхната сантименталност и нейната непреодолима обич, сега, по време, когато това бе най-неблагоприятно и за него, и за нея, разбра, че е бременна.

Откакто бе отстъпила пред неговите ласки, винаги бе броила дните и винаги се бе поздравявала, че всичко е наред. Но ето че бяха минали четиридесет и осем часа след точно пресметнатото време и все още нямаше никакъв признак. А Клайд от четири дни не се беше доближил до нея. И държането му във фабриката бе по-сдържано и по-равнодушно, отколкото всеки друг път!

А сега и това!

И нямаше никого, към когото да се обърне, освен него. А той се показваше така отчужден и безразличен!

Както беше уплашена, поради страха, че със или без помощта на Клайд не ще може лесно да се отърве от заплашващото я премеждие, тя можеше да си представи своя дом, майка си, близките, всички, които я познаваха, и какво щяха да си помислят, ако я сполетеше тази беда. Защото Робърта изпитваше краен ужас от общественото мнение изобщо и от това, което биха казали хората. Петното на неузаконената страст! Позорът на незаконното раждане за детето! Достатъчно лошо беше — както винаги бе мислила, когато бе слушала момичетата и жените да разправят за живота, брака и изневярата и за бедственото положение, в което изпадаха момичетата, отдали се на мъже и изоставени след това от тях, — достатъчно лошо бе за една жена, честно и почтено омъжена и крепена от обичта и силата на някой мъж: такава обич например като на зет й Гейбъл към сестра й Агнес или вероятно на баща й към майка й през първите години, или на Клайд към нея, когато тъй пламенно й се обясняваше в любов.

Но сега… сега!

Не можеше да си позволи да я забавят каквито да било мисли по отношение на предишното или сегашното му държане. Без оглед на първото или второто той трябва да й помогне. Тя не знаеше какво да прави при това положение — към кого да се обърне. А Клайд без съмнение знаеше. Поне едно време й бе казал, че няма да я остави, ако

се случи нещо. И при все че отначало, дори и на третия ден, когато дойде във фабриката, тя си въобразяваше, че може би преувеличава опасността и че може всичко да се дължи само на някакво неразположение или закъснение, което все още може да се оправи, когато и късно следобед нямаше никакъв признак на промяна, започнаха да я разяждат безименни ужаси. И малкото смелост, която беше запазила дотогава, започна да я напуска, да се топи. Ще бъде съвсем сама, освен ако той дойде при нея сега. А имаше нужда от съвет и добро напътствие — сърдечно напътствие. О, Клайд, Клайд! Само да не беше тъй равнодушен към нея! Не бива да бъде! Нещо трябва да се направи, и то веднага… бързо… иначе… боже господи, колко ужасно може да стане това!

Изведнъж тя прекъсна работата си между четири и пет следобед и бързо влезе в облекалнята. И там написа бележка — припряна, истерична — драскулки:

> Клайд,
>
> Трябва да те видя довечера, непременно, непременно! Не бива да отказваш. Имам нещо да ти кажа. Моля ти се, ела колкото можеш по-скоро след работа или да се срещнем някъде. Не ти се сърдя, нито съм ти обидена за нещо. Но трябва да те видя тая вечер, непременно. Моля ти се, кажи ми веднага къде.
>
> Робърта

И той, доловил нова, странна и изпълнена със страх нотка във всичко това още щом го прочете, веднага я погледна през рамо и като видя лицето й така пребледняло и измъчено, даде знак, че е съгласен да дойде. Защото, ако съдеше по изражението й, това, което имаше да му каже, беше от съдбоносно значение за нея — защо иначе ще е така възбудена и развълнувана. И макар че, както сега с тревога си спомни, имаше друг ангажимент по-късно — покана за вечеря у семейство Старк, — все пак налагаше се първо да се види с Робърта. Но какво ли се е случило? Дали някой е умрял, или пострадал, или нещо друго — майка й, баща й, братът или сестрата?

В пет и половина се запъти към уреченото място, чудейки се какво ли е станало, та Робърта е тъй бледа и загрижена. Но в същото време си казваше, че ако иска другата му мечта, по отношение на Сондра, да се сбъдне, не бива да допусне да се оплете пак поради някакво голямо или затрогващо съчувствие — трябва да запази новата си самоувереност и да се държи на разстояние, та да може Робърта да разбере, че вече не я обича както преди. Когато стигна в шест часа на определеното място, завари я да стои безутешна на сянка, опряла се на едно дърво.

— Какво има, Бърт? От какво си се уплашила така? Какво се е случило?

Дори и неговото явно гаснещо чувство се събуди пред очебийната й нужда от помощ.

— О, Клайд — най-после заговори Робърта, — не зная дори и как да ти го кажа. То е толкова ужасно за мен, ако е вярно. — Гласът й, напрегнат и нисък, сам по себе си говореше за нейното отчаяние и несигурност.

— Но какво има, Бърт? Защо не ми кажеш? — повтори Клайд живо и все пак предпазливо, като си даваше вид на равнодушна самоувереност, което не му се удаваше чак много в този момент. — Какво е станало? Какво те вълнува толкова много? Ти цялата трепериш.

Понеже никога още в живота не се беше изправял пред такова премеждие, дори и сега не се досети каква би могла да е всъщност бедата. В същото време, както се беше доста отчуждил и се чувстваше неловко заради държането си към нея напоследък, чудеше се сега какво поведение да възприеме при положение, в което очевидно нещо беше не наред. А тъй като все още беше чувствителен към общоприетите или моралните изисквания, не можеше да извърши нещо непочтено без известно съжаление или поне срам, дори ако от това зависеше сбъдването на най-съкровените му амбиции. От друга страна, така го беше страх да не закъснее за вечерята и не му се искаше Робърта да го занимава със свои затруднения, че проявяваше нетърпение. Това не й убягна.

— Знаеш ли, Клайд — заговори тя с напрегнат и убедителен тон, подтикната от сериозността на положението си да бъде по-смела и

настойчива, — ти ми беше казал, че ако се случи нещо, ще ми помогнеш.

И изведнъж, като се сети за последните си няколко, както ги виждаше сега, глупави посещения в стаята й, когато поради някакви останали у двамата чувства и желание се е излъгвал да си позволи случайно и положително безразсъдно физическа близост с нея, той разбра каква беше бедата. И че това беше жестока, непреодолима, опасна беда, ако беше истина. Също, че е виновен и че това е истинско премеждие, което трябва да се превъзмогне, и то бързо, ако не иска да се намери пред още по-голяма опасност. Същевременно под натиска на много скорошното му и все пак решително налагащо се равнодушие беше почти готов да приеме, че това не е повече от хитрост, уловка на нещастно влюбеното момиче, стратегически ход, предназначен да задържи или поднови неговия интерес въпреки волята му — предположение, на което можеше да повярва само отчасти. Тя бе твърде потисната и отчаяна. И когато още смътно си представи колко пагубно може да се окаже такова усложнение в неговия случай, Клайд повече се разтревожи, отколкото се ядоса. Дотолкова, че възкликна:

— Добре, но откъде знаеш, че нещо не е наред? Как можеш да бъдеш сигурна толкова скоро, още отсега? Нима можеш? Може утре всичко да ти е наред, нали? — В същото време в гласа му зазвуча обзелата го несигурност.

— О, не, не се лъжа, Клайд. Бих искала да е така. Минали са вече цели два дни, а това не ми се е случвало никога преди.

Но тя каза това с такъв явно отчаян вид, с такова самосъжаление, че Клайд, ще не ще, веднага отхвърли мисълта за някаква интрига. В същото време, понеже не му се искаше да се помири тъй скоро с такъв обезкуражаващ факт, добави:

— Е, добре, и това може да не значи нищо. Някои момичета закъсняват и повече от два дена, нали?

Тонът му, който подсказваше несигурност и липса на всякакъв опит и който не му беше присъщ досега, беше достатъчен да разтревожи Робърта до такава степен, че тя възкликна:

— О, не, мисля, че не е така! Както и да е, няма ли да е ужасно, ако нещо не е наред? Какво мислиш, че би трябвало да направя? Не знаеш ли нещо, което бих могла да взема?

И в миг Клайд, който бе така смел и настойчив при установяване на тази връзка и бе създал у Робърта впечатлението, че е опитен и самоуверен младеж, който знае повече за живота, отколкото тя може да се надява някога да узнае, и за когото всички подобни опасности и затруднения, свързани с тяхната близост, минават безнаказано, се видя в чудо. Всъщност, както сега сам си даваше сметка, беше тъй оскъдно запознат с тайните на пола и възможните усложнения, свързани с подобни положения, както и всеки друг младеж на негова възраст. Наистина преди да дойде тук, в Канзас сити и Чикаго, беше се учил от такива видели и патили наставници от средата на хотелските пикола, като Ратърър, Хигби, Хеглънд и други, и беше се наслушал на техните клюки и самохвалства. Но техните знания въпреки всичките им хвалби, както сега наполовина се досещаше, трябва да са се отнасяли до момичета така нехайни и зле осведомени, както и самите те. А извън кръга на тези сведения, макар и да не го съзнаваше много ясно, нямаше почти нищо друго, освен хвалените от уста на уста лекарства и предпазни средства на разни знахари и съмнителни аптекари, които имат работа с интелекти от рода на Хеглънд и Ратърър. Но дори и да беше така, къде ли можеше да се сдобие с такива неща в едно малко градче като Ликъргъс? След като скъса с Дилърд, не бе имал близки познати, да не говорим за верни приятели, на които би могъл да разчита за помощ в такъв труден момент.

Най-доброто, което можеше да намисли сега, беше да отиде при някой аптекар от града или околните селища, който срещу определена сума да му даде някое сигурно лекарство или съвет. Но срещу колко? И какви опасности крие в себе си този начин на действие? Дали те умеят да мълчат? Дали задават въпроси? Дали не разправят на някой друг за такива допитвания? Той прилича толкова много на Гилбърт Грифитс, а Гилбърт е тъй добре познат в Ликъргъс, че всеки, който го вземе за него, може да пусне някой слух и ето бедата е готова.

И това ужасно положение да изникне тъкмо сега, когато отношенията му със Сондра са стигнали дотам, че тя му позволява тайно да я целува и което е още по-приятно, дава малки доказателства за своята обич и благосклонност във вид на подаръци — вратовръзки, златен молив, кутия чудесни носни кърпи, всичките донесени в квартирата му в негово отсъствие, придружени от картичка с нейните инициали — а това го кара да се чувства сигурен, че бъдещето му

обещава все повече и повече в тази насока. Дотолкова, че ако семейството й не се покаже прекалено враждебно, а увлечението й не угасне и тя остане все тъй дипломатична, дори и женитбата му с нея ще се окаже в кръга на възможното. Не можеше да бъде сигурен, разбира се. Истинските й намерения и чувства все още оставаха забулени с измъчваща го уклончивост, която правеше Сондра още по-желана. Но именно тези неща го караха да мисли, че трябва още сега, и то по-бързо, колкото може по-тактично и миролюбиво да сложи край на връзката си с Робърта.

Затова той й каза сега с престорена сигурност:

— Е, на твое място не бих се тревожил повече днес. Може още да се оправиш, нали? Отде да знаеш. Обаче аз трябва да имам малко време, докато разбера какво мога да направя. Мисля, че ще мога да намеря нещо за теб. Но не бива чак толкова да се вълнуваш.

Същевременно той съвсем не се чувстваше тъй сигурен, както се показваше. Всъщност беше дълбоко потресен. Първоначалното му решение да има колкото може по-малко общо с нея сега се усложни от факта, че го заплашваше затруднение, в което се криеше истинска опасност за него, освен ако сполучеше с някакви доказателства или твърдения да свали от себе си всякаква отговорност — възможност, която, като се вземеше пред вид, че Робърта все още работи в неговото отделение, че той й е писал разни бележки и че най-малката думичка от нейна страна ще повлече разследване със съдбоносен за него край, беше достатъчна да го убеди, че трябва да й помогне бързо и без никой нищо да чуе за цялата тази работа. В същото време напълно справедливо е да се каже, че след всичко, което бе имало между тях, нямаше нищо против да й помогне по всякакъв възможен за него начин. Но в случай че не сполучеше (а мислите му бързаха и изпреварваха събитията с едно напълно вероятно неблагоприятно заключение), тогава… е, тогава не би ли могъл поне… ако не той, някои други биха го направили, да отрече, че е поддържал такава връзка с нея и така да се отърве. Това би могло да бъде един изход… Само да не беше така коварно заобиколен тука от всички страни!

Но най-тревожното във връзка с всичко това беше мисълта, че не знае нищо, което би могло наистина да помогне в такъв случай, освен лекар. Също, че това означава пари, време, риск… какво ли още може

да означава? Ще се види с нея на другата сутрин и ако не се е оправила, тогава ще действа.

А Робърта, за първи път изоставена по този съвсем небрежен и равнодушен начин и в такова критично положение, се върна в стаята си със своите мисли и страхове, потисната и измъчена повече от всеки друг път в живота.

XXXIV

Но възможностите на Клайд в такова положение бяха малки. Защото, ако изключеше Лигет, Хуигъм и неколцина по-младши, но много любезни, макар и държащи се на разстояние началници на отделения, които сега гледаха на него като на явно по-високопоставена личност и не смееха да си позволят по-голяма фамилиарност в никакво отношение, той нямаше никого, от когото би могъл да потърси помощ. Колкото за светския кръг, към който тъй много се стремеше да се причисли, би било нелепо да се опитва, в колкото и да е хитра форма, да изтръгне някакви сведения там. Защото при все че младежите от този кръг се мяркаха и тук, и там и благодарение на своята външност, вкус и средства се отдаваха на такива форми на разврата — истински младежки увлечения, — каквито той и други като него не биха могли и да помислят да си позволят, все пак той беше така далече от всякаква истинска интимност с кой да е от тях, че и насън не би му хрумнало да се обърне към тях за дружески съвет.

Най-трезвата мисъл, която му дойде почти веднага, след като се раздели с Робърта, беше, че вместо да се допитва до някой аптекар или лекар, или друго лице в Ликъргъс (особено пък някой лекар, понеже всички членове на медицинската професия тук, както и другаде, му се виждаха така отчуждени, хладни, неотзивчиви, а вероятно щяха да искат много пари и да нямат особено желание да се впускат в такава безнравствена авантюра), да отиде в някой от съседните градове, най-добре в Скинектъди, понеже е по-голям и е достатъчно близо, и там да разпита за някакво средство, ако изобщо има такова, което би могло да помогне в подобно положение. Защото трябва да намери нещо.

Същевременно необходимостта от някакво решение и незабавно действие бе тъй голяма, че още на път към дома на семейство Старк, без да знае какъв препарат или лекарство трябва да търси, Клайд реши да отиде в Скинектъди на другата вечер. Само че то значеше, както отсъди по-после, че ще измине цял ден, преди да може да се направи нещо за Робърта, а това, както го виждаше тя, пък и сам той, я оставяше изложена на опасността, каквато можеше да крие всяко

забавяне. Затова Клайд реши, ако може, да действа незабавно: да се извини пред домакините си и да отиде в Скинектъди с междуградския трамвай, преди да затворят там аптеките. Но като стигне там, какво ще направи? Как ще се обърне към тамошния аптекар или продавач? Какво ще му поиска? В ума му се блъскаха тежки, глождещи мисли как ще го погледне и какво ще си помисли или ще каже аптекарят. Да бяха тук Ратърър или Хеглънд! Те щяха да могат, разбира се, да му помогнат и с радост щяха да го направят. Или дори Хигби. Но ето той е съвсем сам, защото Робърта нищичко не разбира. Обаче все трябва да има някакво средство. Ако ли не, ако не сполучи там, ще се върне и ще пише на Ратърър в Чикаго, само че за да остане колкото може по-малко замесен в тази история, ще пише, че изпълнява молба на приятел.

Като отиде в Скинектъди, понеже никой не го познава там, разбира се, би могъл да каже (тази мисъл му дойде като прозрение), че е младоженец — защо не? Достатъчно е голям, за да бъде женен, и жена му, както нямат възможност сега да гледат дете, е „закъсняла“ (той си спомни този израз, който бе чул веднъж от Хигби), та му трябва нещо, което би й помогнало да се отърве от това състояние. Нима имаше нещо лошо в това като идея? Такова затруднение е напълно естествено за млада съпружеска двойка. И не е изключено аптекарят да се трогне, да изпита малко съчувствие пред такова положение и с удоволствие да му каже какво да правят. Защо не? Това няма да е истинско престъпление. То се знае, че един и втори може да откаже, но трети може и да не откаже. И тогава ще се отърве. И никога вече не ще допусне, без да знае много повече, отколкото сега, да изпадне в такова положение. Никога! Много е страшно.

Той отиде в семейство Старк много нервен и ставаше все по-нервен от минута на минута. Дотолкова, че щом вечерята свърши, още в девет и половина заяви, че във фабриката са му поискали в последния момент много труден отчет за цял месец работа. А понеже не е нещо, което би могъл да свърши в работното си време, налага му се да се върне у дома си и да го изработи там — проява на енергичен и амбициозен делови дух, както го виждаха домакините му, достоен за тяхно възхищение и съчувствие. И така те го извиниха.

Но когато пристигна в Скинектъди, нямаше почти никакво време да се оправи в града, преди да тръгне последният трамвай за Ликъргъс. Клайд започна да губи смелост. Дали прилича достатъчно на

младоженец, за да убеди някого, че то е вярно? Освен това не се ли смятат такива предпазни средства за много нередни, дори и от аптекарите?

Той мина нагоре и надолу по много дългата Главна улица, все още ярко осветена в този късен час, като надзърташе през витрините ту на една, ту на друга аптека, и всеки път решаваше по различни причини, че тъкмо тази аптека не е подходяща. В една, както забеляза от пръв поглед, имаше дебел, сериозен, гладко избръснат към петдесетгодишен мъж, чиито очила и прошарена коса като че ли подсказаха на Клайд, че положително ще откаже на такъв млад клиент като него — не ще му повярва, че е женен, или ще каже, че няма такива лекарства, а отгоре на всичко ще го заподозре в незаконни връзки с някоя млада неомъжена жена. Той изглежда така сериозен, богобоязлив, свръхпочтен и старомоден! Не, няма смисъл да пита него. Нямаше смелост да влезе и да се обърне към такъв човек.

В друга аптека забеляза дребен, сбръчкан, но все още стегнат и умен на вид мъж на около тридесет и пет години, който му се видя доста подходящ, само че откъм входа забеляза, че има пъргава млада помощница на не повече от двадесет — двадесет и пет години и като си представи, че не мъжът, а тя ще го попита какво желае… такова неудобно, невъзможно положение… или дори ако го обслужи мъжът, не е ли вероятно и тя да чуе? Затова се отказа и от тази аптека, и от трета, и от четвърта, и от пета под най-различни и все пак еднакво убедителни предлози: в една имаше клиенти, в друга момче и момиче седяха пред щанда за газирани напитки, в трета собственикът стоеше до вратата и огледа Клайд, когато надзърна вътре, с което го смути, преди да има време да реши дали да влезе, или не.

Обаче най-после, след като беше отхвърлил толкова много аптеки, той реши, че трябва да действа или да си отиде сразен, напразно потрошил време и пари за път. Той се върна към един от по-малките магазини в странична улица, където преди малко бе забелязал да се върти без работа нисичък аптекар, влезе, събра и сетната капка дързост и започна:

— Искам да зная нещо. Искам да зная дали ви е известно някакво средство… е, знаете, работата е така… аз съм съвсем отскоро женен и жена ми е закъсняла, а аз не мога да си позволя деца сега. Има ли нещо, което човек може да получи, за да я отърве?

Клайд говореше оживено и с доверителен тон, макар и малко неспокойно поради вътрешното убеждение, че аптекарят непременно ще се досети, че лъже. В същото време, макар и да не го знаеше, говореше на заклет благочестивец от методистката църква, която е против всяка намеса в подбудите и намеренията на природата. Всяко подобно действие би било против божите закони и той не държеше в аптеката си нищо, което би могло да попречи на волята на създателя. Същевременно беше твърде добър търговец и не му се искаше да пропъди възможен бъдещ клиент, затова каза:

— Съжалявам, млади човече, но ме е страх, че не мога да ви помогна в случая. Нямам нищо от този род в аптеката си… никога не съм продавал нещо от този род, защото не вярвам в това. Възможно е, разбира се, някои от другите магазини в града да държат нещо подобно. Не бих могъл да ви кажа.

Той говореше сериозно, с убедения, добросъвестен тон и вид на моралист, който знае, че е прав.

И изведнъж Клайд разбра (и доста ясно в случая), че този човек го кори. Това намали до голяма степен малкото самоувереност, с която бе започнал търсенето. И все пак, понеже продавачът не беше го укорил направо и дори беше казал, че може да е възможно някой от другите аптекари да има подобни неща, след няколко мига събра смелост и след кратко неспокойно обикаляне насам-натам, при което надзърташе ту през една, ту през друга витрина, най-после на седмото място видя, че при продавача няма никой. Той влезе и след като повтори предишното си обяснение, мършавата, мургава, лукава личност, която го обслужваше (в този случай не съдържателят на аптеката), го осведоми с тайнствен и въпреки това нехаен вид, че такова средство има. Да. Иска ли една кутия? Ще му струва (понеже Клайд попита за цената) шест долара — потресаваща сума при неговата заплата. Но понеже разходът изглеждаше неизбежен — да намери изобщо нещо, бе голямо облекчение. Клайд веднага каза, че ще го вземе и продавачът му донесе нещо, за което спомена, че било много „резултатно“ и го уви; Клайд плати и излезе.

И тогава изпита такова облекчение — толкова голямо е било напрежението му до този момент, че беше готов да затанцува от радост. Беше намерил лекарство и то щеше да свърши работа, разбира се. Прекомерната, безбожна цена като че ли свидетелстваше за това. А

при създалите се обстоятелства не трябваше ли да сметне тази сума дори за умерена, ако вземеше пред вид, че ще се отърве тъй лесно? Обаче беше забравил да попита дали има някакви допълнителни сведения или специални указания, които биха могли да се окажат от полза, и вместо това, с пакетчето в джоба, веднага се върна в Ликъргъс и се запъти към Робърта, а някаква централна, самостоятелна част от неговото „аз“ го поздравяваше с късмета и безстрашната предприемчивост в такова критично положение.

Под впечатлението от успеха му да се снабди с нещо, за което и двамата се бяха страхували, че не съществува изобщо, или ако съществува, може да е много трудно да се намери, и тя, както и сам той, почувства огромно облекчение. Всъщност Робърта бе отново учудена от неговото умение и предприемчивост — качества, които досега винаги му беше приписвала. И от това, че се показа по-великодушен и по-внимателен, отколкото очакваше от него при създалите се обстоятелства. Поне не я изоставяше хладнокръвно на съдбата, както в своя страх си беше представяла преди това, че ще направи. И този факт, дори въпреки предишното му безразличие, беше достатъчен да смекчи настроението й към него. Така, обзет от своеобразно възбуждение, почиващо върху разрасналите се надежди, вдъхнати от хапчетата, тя отвори пакетчето и прочете упътванията, като му повтаряше през цялото време, че му е благодарна и че няма да забрави колко добър е бил към нея в този случай. В същото време, още докато развързваше пакетчето, й дойде мисълта: ами ако хапчетата не й помогнат? Какво тогава? И какво да направи, за да уреди тази работа с Клайд? Обаче отсъди, че засега трябва да бъде доволна и благодарна за лекарството и веднага взе едно хапче.

Но щом му поднесе своите благодарности и Клайд долови, че дори и те може да означават опити за нова близост помежду им, той пак възприе държането си, което бе имал през последните дни във фабриката. По никой начин не бива да се поддава на каквито да било нови ласкателства или нежности и ако това лекарство подейства, както от все сърце се надява, това трябва да бъде последната им среща, освен ако се случи да се видят съвсем случайно и непредвидено. Защото е твърде опасно, както показа сегашното премеждие: може да загуби твърде много — накратко казано, всичко — и да си спечели само тревоги, неприятности и разходи.

Затова той възвърна предишната си сдържаност.

— Е, сега ще бъдеш добре, нали? Поне да се надяваме, а? Тука пише да взимаш по една на два часа в продължение на осемдесет часа. И ако ти прилошее малко, тука пише, че няма значение. Може би ще трябва да не ходиш ден-два във фабриката, но няма много да се тревожиш за това, нали, щом ще те отърве от цялата тая история? Аз ще намина утре вечер да видя как си, ако не дойдеш на работа.

Той се усмихна весело, а Робърта го гледаше и не можеше да свърже сегашното нехайно държане с доскорошната му страст и загриженост. Доскорошната му страст! А сега това! И все пак, понеже се чувстваше истински благодарна при тези обстоятелства, отговори му със сърдечна усмивка. Но като го видя да излиза и да затваря вратата, без да размени с нея каквато да било нежност, тя се върна, седна на леглото и неуверено поклати глава. Ами ако това лекарство все пак не помогне? А той продължи да се държи все тъй нехайно и отчуждено? Тогава какво? Защото, ако това лекарство не и помогне, той може да остане все тъй безразличен и да не иска да й помага още дълго… или няма да го направи? Може ли наистина да постъпи така? Нали той я докара до това положение, и то против волята й, а с такава сигурност я беше уверявал, че няма да се случи нищо лошо! Пък сега трябва да лежи тук самичка и да се тревожи, без да има никой, към когото да се обърне, освен него, а той я оставя заради други с уверения, че всичко ще й мине. И нима той не е причината за всичко! Нима това е справедливо?

— О, Клайд, Клайд!

XXXV

Но купеното от него лекарство не помогна. И понеже й се гадеше, последва съвета му и не отиде във фабриката, а остана да лежи и да се тревожи. Тъй като спасителни резултати не се забелязваха, започна да взима по две хапчета, и то през един час, в стремежа да избегне като че ли постигналата я вече съдба. А от това й стана много лошо — толкова, че когато дойде в шест и половина, Клайд наистина се трогна от мъртвешки бледото й лице, хлътналите бузи и големите неспокойни очи с необичайно разширени зеници. Явно тя беше в тежко положение, и то заради него и макар това да го плашеше, в същото време го караше да я съжалява. Въпреки всичко беше така разстроен и объркан от проблемата, пред която го изправяше непроменената й състояние, че в мислите му се редяха разните трудности и усложнения, до които можеше да доведе тази несполука. Налагаше се да потърси допълнителен съвет или услугите на някой лекар! Но кой, къде и как? А освен това, както се питаше сега, откъде можеше да намери пари за подобно нещо?

Ясно — понеже не му идва нищо друго наум, налага се да отиде веднага при същия аптекар и да попита дали няма нещо друго: някое друго лекарство или друго средство. Или, ако няма, да му посочи тогава някой евтин лекар, който се занимава с такива тъмни работи и който срещу малко възнаграждение или обещание да уредят сметката на изплащане би помогнал в този случай.

И все пак, макар този другият въпрос да беше тъй важен, почти трагичен, щом излезе вън, Клайд се посъживи. Защото сега си спомни, че има среща със Сондра в дома на семейство Кранстън, където той и тя, и много други трябваше да се съберат в девет часа и да се повеселят както обикновено. Но когато отиде там, въпреки безкрайната привлекателност на Сондра, не можеше да отклони мислите си от състоянието на Робърта — то го преследваше като призрак. Какво ли, ако на някоя от тези, които завари събрани тук — Надин Хариът, Пърли Хейнз, Вайълет Тейлър, Джил Тръмбул, Бела, Бъртин и Сондра, — им стане известна и най-малка част от сцената, в

която бе току-що участвал? Въпреки че Сондра, която седеше на пианото, му хвърли усмивка през рамо, когато влезе, той продължи да мисли за Робърта. Трябва да се отбие пак там, след като си отиде оттук, да види как е, та да му олекне на душата, ако й е по-добре. В случай че е все така, трябва веднага да пише на Ратърър за съвет.

Въпреки тревогата си той се мъчеше да изглежда весел и безгрижен както винаги, танцува първо с Пърли Хейнз, сетне с Надин и най-после, докато чакаше удобен случай да потанцува със Сондра, присъедини се към няколко души, които се мъчеха да помогнат на Вайълет Стийл да сглоби нов картонен ребус, и заяви, че умее да чете текстове, написани на хартия и запечатани в плик (известен фокус с писма, описан и обяснен в стар сборник забавни игри, който бе намерил на етажерката с книги у хазяите си). По-рано беше имал намерението да го използва, за да блесне със своята непринуденост и ловкост, но тази вечер прибягна до него, за да отвлече мислите си от потискащия го по-важен въпрос. И при все че с помощта на Надин, която посвети в тайната, успя напълно да мистифицира другите, не можеше да съсредоточи ума си върху фокуса. Все виждаше пред себе си Робърта. Ами ако наистина й се случи нещо и не успее да я избави! Тя може дори да поиска да се ожени за нея, както я е страх от родителите и хората. Какво ще прави тогава? Ще загуби прекрасната Сондра и може дори тя да се научи как и защо я е загубил. Но би било безумие Робърта да очаква от него да направи това. Няма да го направи. Не може да го направи!

Едно нещо е сигурно. Трябва да я избави от това положение. Трябва! Но как? Как?

И въпреки че в полунощ Сондра му направи знак, че е готова да си тръгне и ако иска, може да я изпрати до вратата (и дори да влезе за няколко минути), а когато стигнаха там, в сянката на перголата, която красеше портата, му позволи да я целуне и каза, че както й се струва, той започва да й се вижда все по-мил и идущата пролет, когато тяхното семейство се премести на Дванадесетото езеро, ще види дали не може да измисли някакъв начин, по който да нареди той да идва в събота и неделя. Гнетен от тази неотложна работа във връзка с Робърта, Клайд бе тъй разтревожен, че не можа да изпита пълната радост от тази нова и дълбоко вълнуваща за него проява на обич от страна на Сондра — тази нова и изумителна светска и любовна победа.

Трябва да изпрати писмо на Ратърър още довечера. Но преди това трябва да се върне при Робърта, както й е обещал, и да разбере дали не й е по-добре. А сетне трябва да отиде сутринта в Скинектъди, непременно, да говори с аптекаря. Защото нещо трябва да се направи, освен ако се е почувствала по-добре тази вечер.

И тъй, с целувките на Сондра, все още тръпнещи на устните му, той я остави, за да отиде при Робърта, чието бледо лице и тревожен поглед му подсказаха, щом влезе в стаята, че в състоянието й не е настъпила никаква промяна. Ако изобщо имаше някаква, тя беше по-зле и повече уплашена, отколкото преди, понеже по-големите дози от лекарството я бяха изтощили и накарали да се почувства наистина болна. Обаче, както тя каза, нищо нямало значение, стига да може да се отърве от това, че била готова по-скоро да умре, отколкото да приеме последиците. И Клайд, който ясно разбираше какво иска да каже тя и беше толкова дълбоко загрижен за самия себе си, като че ли донякъде се тревожеше и за нея. Обаче поради предишното му безразличие и начина, по който си беше отишъл и я оставил сама същата тази вечер, тя не можеше да долови, че у него все още е останала някаква загриженост за нея. И това ужасно я наскърбяваше. Защото сега чувстваше, че вече не я обича истински, макар и да й казваше в момента, че не бива да се тревожи и че ако тези хапчета не помогнат, ще намери нещо друго, което ще свърши работа; че първото нещо на другата сутрин ще бъде да отиде при аптекаря в Скинектъди да види не може ли да му предложи нещо друго.

Но у Гилпин нямаше телефон, а понеже той никога не смееше да дойде в квартирата й през деня и никога не й позволяваше да му се обади в дома на госпожа Пейтън, в този случай смяташе да мине оттук сутринта преди работа. Ако тя е добре, двете щори ще бъдат вдигнати догоре; ако ли не, ще бъдат спуснати до половина. Във втория случай веднага ще тръгне за Скинектъди, като се обади по телефона на господин Лигет, че има малко лична работа в града.

И пак двамата бяха ужасно потиснати и обзети от страх пред тази беда и това, което тя можеше да значи за всеки от тях. Клайд не се чувстваше съвсем уверен, че ако Робърта не се отърве, той ще може да се спаси, без да я обезщети по някакъв начин, който може да не се ограничи само с временни усилия да й помогне, но и нещо повече — например женитба, — понеже вече му беше напомнила, че й е обещал

да се погрижи за нея. Но какво бе имал пред вид, когато й го е казал? — питаше се той сега. Положително не и женитба, понеже, доколкото си спомняше, никога не бе искал да се ожени за нея, а по-скоро е искал само да си поиграе с нея лекомислено на любов, макар, както добре си даваше сметка, тя да не е разбирала така пламенните му чувства на времето. Ще не ще, трябваше да си признае, че вероятно е предполагала той да има по-сериозни намерения, защото иначе не би отстъпила пред него.

Когато се върна у дома и след като написа и изпрати писмото до Ратърър, Клайд прекара тревожна нощ. Тъй като на другата сутрин щорите в прозорците на Робърта бяха спуснати до половина, отиде при аптекаря в Скинектъди. Но този път той не можа да му предложи никаква допълнителна помощ, а само добави, че е препоръчителна една гореща и следователно изтощаваща баня, за която забравил да спомене първия път. И някакви уморителни физически упражнения. Но като забеляза разстроеното изражение на Клайд и отсъди, че положението много го безпокои, каза му още:

— Разбира се, това, че жена ви е прескочила един месец, не значи, че има нещо сериозно. Знаете, то се случва на жените понякога. Във всеки случай не можете да бъдете съвсем сигурни, докато не мине вторият месец. Всеки лекар ще ви го каже. Ако се безпокои, нека опита нещо такова. Но дори и да няма никакъв резултат, не можете да бъдете сигурни. Въпреки всичко идущия месец може всичко да й е наред.

Слабо окуражен от тези обяснения, Клайд се канеше вече да си отиде, тъй като може би Робърта грешеше. Може би и двамата се тревожеха напразно. Но… — тази мисъл го накара да се завърти на токове — но може да има истинска опасност и чакането до края на втория период може да свърши само с това, че ще измине още един месец, без да направят нещо, за да оправят положението — смразяваща мисъл! Това го накара да попита:

— В случай че нищо не се поправи, не знаете ли случайно някой лекар, при когото тя би могла да отиде? Това е много сериозен въпрос за двама ни и аз бих искал да я избавя от тази беда, стига да мога.

Нещо в начина, по който Клайд го каза — крайната му нервност, както и готовността му да прибегне към незаконни мерки, които аптекарят по някаква своеобразна логика смяташе за много по-различни от гълтането на някакво лекарство, предназначено да

постигне същия резултат, — накара аптекаря да погледне Клайд с подозрение и в ума му се мярна мисълта, че е вероятно в края на краищата да не е женен и че това е една от онези младежки любовни истории, миришеща на разпуснатост и на трудности, очакващи някое неопитно момиче. Това промени настроението му и вместо да бъде склонен да помогне, сега каза:

— Е, може да има някой лекар тук, но и да е така, аз не знам. И не бих се решил да пратя някого при такъв лекар. То е противозаконно. Положително на никой лекар тук няма да му мине леко, ако го хванат, че върши такива неща. Това не значи, разбира се, че нямате право сам да потърсите такъв лекар, ако искате — добави той навъсено, като измери Клайд с подозрителен и изпитателен поглед, и реши, че ще бъде най-добре да няма в бъдеще нищо общо с такава личност.

А Клайд се върна при Робърта с още една кутийка от същото лекарство, макар тя и да беше го предупредила най-решително, че след като първата не й е помогнала, няма смисъл да взима още. Но понеже той настояваше, тя се съгласи да го взима по новия начин, въпреки думите му, че за всичко може да е виновна някоя настинка или нервите, беше достатъчен само да я убеди, че не може с нищо повече да помогне, що се отнася до нея, или пък просто не може да проумее колко е важно това и за нея, и за него. Ами ако и това ново лечение не й помогне, тогава какво? Нима Клайд ще се задоволи с направеното досега и ще се откаже от всякакви по-нататъшни грижи?

Но Клайд беше тъй своеобразен по природа, че въпреки всичките страхове пред бъдещето и понеже съвсем не беше приятно да го тормозят по такъв начин и да посягат на другите му интереси, уверението, че един месец забавяне не може да бъде съдбоносно, беше достатъчно за него да няма нищо против да почака толкова, и то доста равнодушно. Може би Робърта грешеше. Може би създаваше всички тези тревоги напразно. Трябва да види как ще се почувства след новия начин на лечение.

Но лечението не помогна. Въпреки че в своята неволя Робърта се върна на работа във фабриката, за да се изморява, и стигна дотам всичките момичета в отделението да я уверяват, че е болна, че не бива да работи, щом по лицето и по всичко друго личи колко й е зле, това също не даде никакъв резултат. А това, че Клайд можеше с готовност

да се осланя на думите на аптекаря, че пропускът през този първи месец не е чак толкова важен, само я гнетеше и плашеше още повече.

Истината беше там, че при тези критични обстоятелства Клайд представляваше най-интересен пример на огромните препятствия, издигнати от невежеството, младостта, беднотията и страха. Той не знаеше дори значението на думата „акушерка“, нито естеството на услугите, извършвани от нея. (А тук, в Ликъргъс, имаше по това време три акушерки в квартала на чужденците.) От друга страна, беше живял в Ликъргъс твърде кратко време и освен младите светски мъже и Дилърд, с когото бе скъсал, и разните началници на отделения във фабриката не се познаваше с никого, ако не смяташе някой и друг бръснар, галантерист, продавач на пури и други такива, повечето от които, както му се струваше, бяха или твърде тъпи, или твърде прости, за да могат да му дадат някакъв съвет.

Едно нещо обаче, което го караше да се замисли, преди изобщо да се реши да намери лекар, беше въпросът кой ще се обърне към този лекар и как. Да отиде сам той, не можеше и дума да става. На първо място, приличаше твърде много на Гилбърт Грифитс, който беше положително прекалено известен тук и за когото можеше да го вземат. После не можеше да има спор, че както беше добре облечен, лекарят вероятно щеше да поиска от него повече, отколкото би могъл да плати, и щеше да му постави какви ли не неудобни въпроси, докато, ако можеше да се нареди чрез някой друг да му се обяснят подробностите, преди да изпрати при него Робърта… И защо не самата Робърта! Защо не? Тя винаги изглеждаше толкова простичка, наивна, скромна и привлекателна. А в положение като сегашното, толкова потисната и съкрушена, че… Та нали в края на краищата — както се мъчеше да се оправдае сам пред себе си сега — не той, а тя беше изправена пред въпроса, който не търпеше отлагане.

И пак, както сега му идваше наум, дали тя нямаше да мине по-евтино? Защото, какъвто вид имаше сега, такава отчаяна… Само да може да я накара да каже, че е била изоставена от някой младеж и откаже да издаде името му, разбира се, кой лекар, като види момиче като нея и в това състояние — да няма кой да се погрижи за нея, — кой лекар би й отказал? Кой знае, може би би й помогнал дори безплатно? Следователно Клайд би се отървал от цялата тази история.

И така той заговори на Робърта с намерението да я подготви за предложението, че ако успее да намери лекар и като се вземе под внимание неговото положение, ще трябва да говори с лекаря сама. Но преди още да й го каже, тя веднага го попита дали е научил, или направил още нещо. Не се ли продава някъде някакво друго лекарство? Понеже това му предостави желания от него случай, той й обясни:

— Знаеш, питах и търсих в повечето аптеки и всички ми казват, че ако това не помага, нищо друго няма да помогне. Това ме слага един вид натясно, освен ако се съгласиш да отидеш при лекар. Но бедата е там, че те мъчно се намират, такива, дето ще се съгласят да ти помогнат и да си затварят устата. Приказвах с няколко души, разбира се, без да кажа за кого се отнася, но не е тъй лесно да намериш лекар тук, защото всичките ги е много страх. Това е противозаконно, нали знаеш. Но искам да разбера едно нещо: да речем, че намеря лекар, който ще е съгласен да го направи, ще имаш ли достатъчно смелост да отидеш при него и да му обясниш какво ти има? Ето това искам да знам.

Тя го изгледа смаяно, съвсем без да разбере намека, че трябва да отиде съвършено сама, защото приемаше за напълно естествено, че той ще дойде с нея. Сетне, след като съсредоточи разтревожено мислите си върху необходимостта да говори на лекаря пред него, възкликна:

— Божичко, не е ли ужасно, като си помисля, че трябва да отидем така при лекар? Тогава той ще научи всичко за нас, нали? А освен това то е опасно, нали, макар и да не вярвам, че може да е много по-лошо от тия гадни хапчета!

Тя се отпусна в по-интимни въпроси — какво се прави и как, — но Клайд не беше в състояние да я осведоми.

— Хайде, не се тревожи за това сега — каза той. — Знам, че не е нещо, от което ще те боли. Пък и трябва да имаме късмет да намерим някой, който да го направи. Това, което искам да знам, е, ако успея да намеря лекар, ще се съгласиш ли да отидеш при него сама?

Робърта се стресна, сякаш я бяха ударили, но той невъзмутимо продължи:

— При моето положение тук не мога да дойда с теб, това е положително. Много добре ме познават в града, а отгоре на това твърде приличам на Гилбърт, а него познават всички. Ако ме вземат за

него или разберат, че съм негов братовчед или роднина, е, тогава всичко отива по дяволите.

В очите му не само ясно се четеше колко окаян ще се чувства, ако бъде изобличен пред цял Ликъргъс какво представлява, но там се мяркаше и една сянка, разкриваща подлата роля, която се мъчеше да изиграе по отношение на нея — да се възползва от безизходицата й и да се скрие напълно зад нея. Въпреки всичко страхът от това, което щеше да го сполети, в случай че не сполучи да го направи, така го измъчваше, че сега беше готов да държи на своето, каквото и да помисли или каже Робърта. Но Робърта долови само факта, че той смята да я изпрати сама, и възкликна, без да може да го повярва:

— Не сама, Клайд! О, не, не бих могла! О, боже, не! Ами че аз ще умра от страх. О, божичко, не! Ами че мен ще ме е толкова страх, че няма да знам какво да правя. Само си представи как ще се чувствам, ако се мъча да му обясня сама. Просто не бих могла да го направя. Освен това отде ще знам какво да кажа… как да започна? Ти просто трябва да дойдеш с мен и да обясниш и толкова, иначе изобщо не мога да отида… пък каквото ще да стане.

Очите й бяха широко отворени и изпълнени с тревога, а лицето, макар по него да се четеше все още доскорошното й угнетение и страх, беше се преобразило от изражение на упорито несъгласие.

Но и Клайд оставаше непоколебим.

— Ти знаеш какво е положението ми тук, Бърт. Аз не мога да отида и толкова. Ами представи си да ме видят… представи си някой да ме познае! Какво тогава? Ти знаеш колко съм ходил насам-натам, откакто съм тук. Лудост би било да се мисли, че мога да отида! Пък за теб ще е и много по-лесно, отколкото за мен. Никой доктор няма да си помисли кой знае какво, като отидеш при него, особено ако си сама. Само ще си помисли, че си момиче, което е изпаднало в беда и няма кой да му помогне. Но ако отида аз и лекарят е някой, който знае нещо за семейство Грифитс, ще си изпатя жестоко. Преди всичко ще си помисли, че съм червясал от пари. Освен това, ако не приема неговите условия, може да отиде при чичо ми или при братовчед ми и тогава: сбогом, прощавай! Това ще ми е краят! А загубя ли сега службата си тук, без пари и с такъв скандал, свързан с името ми, как мислиш, къде ще отида след това, а и ти също? Положително не бих могъл да се грижа за теб тогава. А какво ще правиш ти в такъв случай? Бих искал

да дойдеш на себе си и да разбереш колко е тежко положението. Моето име не бива да се замесва в тази история, защото ще е лошо за двама ни. То не бива да се узнае и толкова, а единственият начин да остана незамесен е да не ме знаят никакви лекари. Освен това докторът много по-лесно ще съжали теб, отколкото мен. За това и дума не може да става!

В очите му се четеше тревога и решителност и доколкото Робърта можеше да схване от държането му, всеки жест изразяваше известно коравосърдечие или поне рязък отпор, породен от страха. Беше твърдо решил да запази името си, каквото и да стане — нещо, което поради мълчаливото й подчинение досега все още оказваше силно влияние върху нея.

— О, боже, боже! — възкликна тя с тревога и мъка, като осъзнаваше все повече грозния ужас на положението. — Не зная какво да сторим тогава. Наистина не знам! Защото аз не мога да го направя, в никой случай. Толкова е трудно… толкова ужасно! Никога не бих могла да отида сама от срам и от страх.

Но още докато го казваше, започна да й се струва, че би могла и дори би отишла сама, ако й се наложеше. Каква друго й оставаше? А как би могла да го принуди при всичките му лични страхове и грозящи опасности да рискува положението си тук? Клайд заговори отново, повече за самозащита, отколкото поради някоя друга подбуда:

— То аз изобщо не виждам какво ще мога да направя, освен ако тая история излезе не чак толкова скъпа, Бърт; наистина не виждам. Знаеш, не печеля кой знае колко: само двайсет и пет долара седмично. — Необходимостта най-после го накара да говори с Робърта открито. — И нямам нищо спестено, нито един цент. И ти знаеш не по-зле от мен защо. Ние харчехме повечето от тия пари заедно. А пък ако дойда с теб и той си рече, че имам пари, може да ми поиска повече, отколкото бих могъл да събера. Но ако отидеш ти и направо му кажеш как стоят нещата… и това, че нямаш нищо… или, ако речеш да му кажеш, че съм избягал или нещо подобно, разбираш…

Той се прекъсна, защото още докато говореше, забеляза да се мярка на лицето на Робърта сянка на срам, презрение, отчаяние, че има нещо общо с такава низост и подлост. И все пак въпреки тези хитри и дори мръсни извъртания от негова страна — тъй велика е налагащата и просветляващата сила на необходимостта — тя виждаше нещо

убедително в доводите му. Може би той се мъчеше да я използва като оръжие, като маска, зад която да се скрие, а с него и тя. Както и да е, колкото и да е срамно, те са изправени пред непристъпните, голи брегове на фактите, в основите на които се разбиват бушуващи, унищожителни вълни на необходимостта. Робърта го чу да казва:

— Не е нужно да казваш истинското си име, нали знаеш, нито откъде си. Нямам намерение да се спра на лекар някъде съвсем наблизо тук. И тогава, ако му кажеш, че нямаш много пари… само седмичната си надница…

Тя се отпусна безсилно на един стол, за да помисли, докато той продължаваше да реди убедителните си лъжи, и важността на повечето му доводи стигна право в съзнанието й. Защото колкото и фалшив и нравствено безчестен да беше целият този план, все пак, както Робърта си даваше сметка, и тя, и Клайд бяха в отчаяно положение. И колкото честна и добросъвестна да беше при обикновени условия по отношение на думите и постъпките си, явно сега Робърта беше попаднала в една от тези стихийни бури от факти и действителност, в които обикновените карти и компаси на нравствените мерила бяха за известно време почти съвсем безполезни.

И тъй, след като настоя да отидат при някой лекар по-далеч, в Ютика или може би в Олбъни — с което все пак показа съгласието си да отиде, — разговорът им секна. А Клайд, победоносно постигнал целта да остане сам той незамесен в тази история, намери сега смелост поне да се замисли, че трябва веднага по един или друг начин да намери лекар, при когото да може да я изпрати. Тогава всички тези ужасни неприятности ще свършат за него. А след това Робърта ще може да си тръгне по своя път — ще трябва да тръгне, тогава и той, след като направи за нея всичко, каквото може, ще си тръгне по своя път към възхитителната развръзка, която ще бъде тъй близка пред него, стига да сполучи да уреди всичко.

XXXVI

Обаче минаха часове и дори дни, най-после седмица, а сетне десет дни, без Клайд да й обади къде има лекар, при когото би могла да отиде. Защото макар и да й беше наприказвал толкова неща, все още не знаеше към кого да се обърне. А всеки час и всеки ден криеше в себе си еднакво голяма опасност и за него, и за нея. Нейните погледи и нейните въпроси показваха колко остро, колко съкрушително, болезнено страда в отделни моменти. Сам той се тормозеше почти до точката на полудяване, че не е способен да измисли някакъв бърз и сигурен начин да й помогне. Къде ли има лекар, при когото би могъл да я прати с известна сигурност, че ще може да й помогне, и как да узнае за него?

След известно време обаче, когато прехвърляше наум имената на всички свои познати, най-после едно от тях събуди у него слаба надежда; това беше Орин Шорт, младият собственик на едно от дюкянчетата за мъжка мода в Ликъргъс, които обслужваха почти изключително богатите младежи в града — млад мъж, горе-долу на неговата възраст и с неговите склонности, както се струваше на Клайд, и който от самото му идване в града му е бил полезен с разни дребни съвети по отношение на облеклото изобщо. Наистина, както Клайд бе забелязал от доста време, Шорт беше будна, любознателна и тактична личност, отгоре на всичко доста много се харесваше на момичетата и беше винаги извънредно учтив с постоянните си клиенти, особено с тези, които смяташе, че имат по-високо обществено положение от него, а Клайд бе между тях. Защото, след като откри, че Клайд е роднина на семейство Грифитс, същият този Шорт се мъчеше, за да може да се издигне сам той, да завърже колкото може по-сърдечно, по-близко приятелство с него, само че, както го виждаше Клайд и като се вземеше пред вид общото отношение на много високопоставените му роднини, поне до този момент не бе имал възможност да помисли за такава близост по-сериозно. И все пак, като виждаше колко любезен и услужлив е Шорт, общо взето, Клайд нямаше нищо против да установи с него поне леки и непринудени повърхностно приятелски отношения

и Шорт като че ли беше доволен и от толкова. Той продължаваше все тъй да се докарва, а понякога и да се държи направо угоднически. И ето че измежду всички, които Клайд би могъл да нарече свои по-близки или по-далечни познати, Шорт бе, кажи-речи, единственият, когото изобщо би имало смисъл да запита, с надеждата, че ще получи някакъв полезен съвет.

Затова, след като го видя в тази светлина, всяка вечер и сутрин, на минаване край дюкянчето на Шорт, Клайд се стараеше да кимне и да му се усмихне по най-приятелски начин поне три дена. И тогава сметна, че си е постлал достатъчно за сегашното си затруднение, и влезе вътре, съвсем без да е сигурен, че още при този първи случай ще може да заговори на опасната тема. Според историята, която беше съчинил да разкаже на Шорт, към него се обърнал млад работник от фабриката, младоженец, който бил застрашен да добие наследник, а още не могъл да си позволи да има дете, и го помолил да му каже къде да намери лекар, от когото да потърси помощ. Единствените интересни подробности, които Клайд се канеше да добави, бяха, че младият мъж бил много беден и свит, и не дотам умен, та не можел нито да поразпита, нито да се справи сам с положението. А също, че той, Клайд, макар и да бил тъй отскоро в града и не можел да му посочи никакъв лекар (допълнително хрумване, което трябваше да натрапи на Шорт мисълта, че самият Клайд съвсем не е безпомощен и затова надали би търсил подобен съвет за самия себе си), препоръчал вече на младия мъж едно временно средство. Но за съжаление — тъй трябваше да продължи историята — това средство не дало очаквания резултат. Поради това необходимо било нещо по-сигурно — лекар, и нищо друго. А понеже Шорт живееше тук по-отдавна и бил дошъл, както му казал, от Гловърсвил, съвсем сигурно било — мислел си Клайд, — че ще познава поне едного… или трябва да познава. Но за да отклони подозрението от себе си, Клайд щеше да добави, че, разбира се, би могъл вероятно да узнае това от някого от своя кръг приятели, но понеже положението било тъй необикновено (всяко споменаване на подобно нещо в това общество можело да даде повод за приказки между приятелите му), предпочел да попита някого като Шорт, който би имал добрината да си мълчи.

Не щеш ли, случи се така, че на Шорт му бе провървяло този ден в търговията и той бе настроен крайно общително. Когато Клайд влезе

уж да си купи чифт чорапи, Шорт го посрещна весело:

— О, много се радвам да ви видя пак, господин Грифитс. Как сте? Тъкмо си мислех, че е вече крайно време да се отбиете и да ми позволите да ви покажа някои неща, които получих, след като сте идвали за последен път. Как вървят работите на дружество „Грифитс“?

Шорт, който бе винаги любезен, в този случай се държеше два пъти по-предразполагащо, понеже харесваше Клайд, само че Клайд бе така дълбоко развълнуван от дързостта на своя замисъл, че не можеше да събере смелост да пристъпи към изпълнението му с тази самонадеяност, каквато би искал да прояви.

Все пак, понеже вече беше влязъл в магазина и тъй да се каже, пристъпил към изпълнението на замисъла си, отговори:

— О, доста добре. Не мога да се оплача. Знаете, винаги съм затрупан с работа.

Същевременно започна нервно да прехвърля вратовръзките, окачени на подвижни никелирани пръчки. Но още щом започна, господин Шорт се обърна и нареди върху стъклото на тезгяха пред него няколко кутии със съвсем специални вратовръзки от полицата отзад и забеляза:

— Няма защо да гледате онези, господин Грифитс. Вижте тези. Това е, което искам да ви покажа, и на вас те няма да струват нито цент повече. Получих ги от Ню Йорк едва тази сутрин. — Той извади няколко снопчета по шест връзки всяко, последна мода, както обясни: — Виждали ли сте нещо такова някъде другаде в града? Обзалагам се, че не сте.

Той загледа Клайд усмихнато, с искреното желание едни такъв млад мъж, с такива връзки и все пак не тъй богат, както другите, да се сприятели с него. Това би му създало положение тук.

Клайд въртеше връзките в ръце и си мислеше, че Шорт казва истината, но беше така разтревожен и мислите му така се бъркаха, че почти не можеше да разсъждава и да заговори, както бе възнамерявал.

— Много са хубави, вярно е — каза той, като ги върна на Шорт с чувството, че при други обстоятелства щеше да му направи удоволствие да си вземе поне две, „Знаете, може да взема все пак ей тая и тая.“

Клайд дръпна две вратовръзки и ги вдигна, зает с мисълта как да заговори по много по-важния въпрос, който го беше довел тук. Защо

ще си прави труд да купува вратовръзки и ще си пилее ей така времето, когато единственото нещо, за което иска да попита Шорт, е този въпрос? И въпреки всичко колко е трудно сега, колко ужасно трудно! Но все пак наистина трябва да го попита, макар може би и не току-тъй, изведнъж. Първо, ще погледа още малко това-онова, за да не събуди подозрение — ще поиска да види чорапи. Само че защо да го прави, като не му трябва нищо. Нали Сондра съвсем наскоро му подари една дузина носни кърпи, няколко яки, връзки и чорапи. Обаче всеки път, когато решаваше да заговори, усещаше да го присвива под лъжичката от страх, че няма да може или не ще сполучи да направи това с необходимото спокойствие и убедителност. Всичко беше толкова несигурно и коварно — можеше тъй лесно да доведе до разобличение и позор по един или друг начин. Вероятно не ще има смелост да заговори на Шорт тази вечер. От друга страна — убеждаваше той сам себе си, — нима можеше да му се падне по-удобен случай?

Шорт, който междувременно беше отишъл в дъното на магазина и сега се връщаше с най-подкупваща, дори угодническа усмивка на лицето, подхвърли:

— Видях ви миналия вторник към девет часа вечерта да влизате в дома на Финчли, нали не греша? Каква прекрасна къща и градина имат те!

Клайд разбираше, че на Шорт всъщност прави впечатление общественото му положение тук. В думите на търговеца имаше безкрайно възхищение, примесено с подмилкване. И веднага поради това събра кураж, понеже схвана, че докато другият е настроен така, каквото и да каже, ще бъде прието от неговия почитател поне отчасти в светлината на зачитане и преклонение. И след като разгледа чорапите и реши, че един чифт най-малкото ще посмекчи молбата му, заговори:

— Ах, да, между другото, преди да съм забравил. Има нещо, дето исках да ви попитам. Може би бихте могли да ми кажете каквото искам да зная. Един от нашите работници във фабриката, младо момче, женено доста отскоро (май от около четири месеца), е позакъсал с жена си. — Клайд се прекъсна поради несигурността дали ще сполучи с това сега, или не, като забеляза, че изражението на Шорт едва доловимо се промени. Но след като беше стигнал дотук, не знаеше как да си оттегли думите. Затова сега нервно се позасмя и добави: — Не знам защо вечно идват при мен с грижите си, но сигурно смятат, че

трябва да зная всичко за тия неща. — Той пак се засмя. — Само че аз съм тук съвсем нов и никого и нищо не познавам, и съм един вид в задънена улица. Но вие сте тук по-отдавна, та си помислих, че може да ви питам вас.

Той се държеше, докато казваше това, колкото можеше по-небрежно, но същевременно реши, че това е грешка, че Шорт положително ще го сметне за глупак или смахнат. Обаче Шорт, смаян от естеството на въпроса, какъвто му беше много чудно да чуе от Клайд (беше забелязал внезапното замълчаване и лекото му безпокойство), все пак беше така доволен, че дори във връзка с толкова деликатен въпрос е бил удостоен с неговото доверие, щото незабавно възвърна предишното си самообладание и непринуденост и отговори:

— Ами, разбира се, стига да мога да ви помогна с нещо, господин Грифитс, много ще се радвам. Кажете, какво има?

— Работата стои така — започна Клайд, доста по-съживен от сърдечния отклик на Шорт, но все пак със снижен глас, сякаш за да придаде на тази ужасна тема съответния характер на потайност: — жена му е закъсняла вече два месеца, а той още не може да си позволи да има дете и не знае как да се отърве от него. Миналия месец, когато дойде за първи път при мен, казах му да опитат едно лекарство, което обикновено помага… — С това целеше да направи на Шорт впечатление със собствената си опитност и съобразителност в подобни положения и, тъй да се каже, да измие подозрението от себе си с тази забележка. — Но предполагам, че не са го използвали правилно. Както и да е, сега той много се тревожи и иска да намери някой лекар, който би могъл да направи нещо за нея, нали разбирате. Но сам аз не познавам никого тук. Не съм живял тук достатъчно дълго. Вижте, ако беше Канзас сити или Чикаго — додаде той тежко, — щях да зная какво да правя. Там познавам трима-четирима лекари. — За да направи впечатление на Шорт, той се помъчи многозначително да се усмихне. — Обаче тук е по-друго. Пък ако започна да разпитвам всред моите приятели и то стигне случайно до родните ми, те ще недоумяват. Но си помислих, че ако вие познавате някого, няма да имате нищо против да ми кажете. Всъщност не бих си давал толкова труд, но ми е жал за момчето.

Клайд замълча, на лицето му, главно поради съчувственото и заинтересовано изражение на Шорт, се четеше повече самоувереност,

отколкото когато беше започнал да говори. И при все че Шорт беше все още изненадан, с най-голяма радост се зае да помогне, колкото може.

— Казвате, че са минали два месеца.

— Да.

— И лекарството, което им препоръчахте, не е помогнало, а?

— Не.

— И тя го е опитала пак този месец, така ли?

— Да.

— Хм, това е лошо, дума да не става. Трябва да е наистина загазила. Бедата е там, че и аз не съм чак толкова отдавна в тоя град, господин Грифитс. Аз купих тоя магазин едва преди година и половина. Вижте, ако бях в Гловърсвил… — Той замълча за миг, сякаш, както и Клайд, не беше сигурен дали е разумно да влиза в подробности от този род, но след няколко секунди продължи: — Виждате ли, такива неща не се нареждат тъй лесно, където и да си. Лекарите винаги ги е страх да не си напакостят. Наистина веднъж чух там за подобен случай, за момиче, което отишло при лекар… един, дето живеел малко извън града. Но и момичето беше от доста добро семейство, пък и младежът, който завел момичето при доктора, беше доста известен по ония места. Затова не зная дали тоя лекар би направил нещо за непознат човек, при все че може и да се съгласи. Но зная, че това се върши непрекъснато, та може да се опитате. Ако решите да изпратите тоя работник при него, кажете му да не ме споменава мен, нито да издава кой го е пратил, защото доста хора ме знаят там и не бих искал да бъда замесен в тая работа, ако се случи нещо нередно, нали разбирате? Вие го знаете как е.

И Клайд, на свой ред, отговори с благодарност:

— О, разбира се, ще му обясня. Ще му кажа да не споменава никакви имена. — И след като научи името на лекаря, извади от джоба молив и бележник, за да не забрави тези важни сведения.

Шорт долови облекчението му и си зададе въпрос дали изобщо има някакъв работник, или самият Клайд е забъркал тази каша. Защо ще си дава толкова труд заради някой млад работник от фабриката. Въпреки това се радваше, че може да услужи, макар същевременно и да си мислеше каква хубава местна клюка може да стане от това, ако някой ден в бъдеще реши да разпространи тази история. А също, че ако сам той не върти любовчица с някое момиче, което е загазило,

много глупаво би било от страна на Клайд да помага по този начин на някой друг, особено пък на работник. Положително не би си дал толкова труд.

Въпреки това той повтори името — и малкото, и фамилното — и доколкото можеше да си спомни, точното място, като спомена трамвайната спирка и даде описание на къщата. Получил желаните сведения, Клайд му поблагодари и излезе, а галантеристът го изпрати с любезен и все пак малко подозрителен поглед. „Тия богати светски младежи! — мислеше си той. — Чудновато е човек като него да дойде с такава молба при мен. Бих рекъл, че при всичките хора, които познава и с които дружи, ще знае някого, който ще го насочи по-лесно от мен. А може тъкмо заради тях да го е страх да поразпита тука. Отде да знаеш кого е вкарал в беда: може да е дори тъкмо тая малката Финчли, Човек никога не знае. Виждал съм го неведнъж тук-там с нея, а тя е доста разпусната. Божичко, не би ли това било…“

XXXVII

Така получените сведения облекчиха положението, но само отчасти. И за Клайд, и за Робърта сега не можеше да има истинско облекчение, докато не намереха окончателно решение на въпроса. И макар само няколко минути след като се сдоби с тях, той се яви и обясни, че най-после е узнал името на човек, който може да й помогне, все още му предстоеше сериозната задача да й вдъхне смелост да отиде при лекаря сама, а също да му разправи всичко така, че да оправдае него, а и да спечели достатъчно съчувствието на доктора, та да й поиска колкото може по-малко за услугата.

Но сега, вместо да протестира, както първо го беше страх, че ще направи, Робърта беше склонна мълчаливо да приеме. От Коледа насам бяха я поразили толкова много неща в поведението на Клайд, че беше объркана и нямаше никакъв друг план, освен да се отърве колкото може по-безболезнено, без всякакъв скандал около нея или около него, и след това да си тръгне по своя път, макар и да е окаян и трънлив. Защото, при все че, както изглеждаше, той не я обичаше вече и явно искаше да се избави от нея, не беше склонна да го принуждава да постъпи против желанието си. Нека си върви. Тя може да си пробие пътя сама. Беше живяла и можеше да живее и без него, стига само да се измъкне от тази история. И все пак, когато си казваше това, осъзнаваше напълно значението му и си спомняше за щастливите дни, които никога вече нямаше да се върнат, тя вдигаше ръце до очите си и бършеше неудържими сълзи. Като си помислеше, че всичко трябва да свърши така!

Но когато той дойде същата вечер след разговора си с Шорт като човек, постигнал голямо нещо, след като изслуша обясненията му с колкото можеше по-отзивчив вид, Робърта само му каза:

— Знаеш ли точно къде е това, Клайд? Можем ли лесно да стигнем там с трамвая, или ще има много да се ходи пеша? — И след като Клайд обясни, че то било малко извън Гловърсвил, всъщност в самите му предградия и една междуградска спирка била само на четвърт миля от къщата, добави: — Дали си е вкъщи вечер, или ще

трябва да отидем през деня? Много по-добре ще е, ако може да отидем вечер. Толкова по-малка ще е опасността някой да ни види. — И след като Клайд я увери, че според Шорт той си стоял у дома вечер, продължи: — Ами знаеш ли дали е стар или млад? Бих се чувствала толкова по-спокойна и по-сигурна, ако е стар. Не обичам млади лекари. Винаги сме имали стар доктор у дома и ще ми бъде много по-лесно да говоря с някой като него.

Клайд не знаеше. Не му беше дошло наум да попита, но за да я успокои, реши да й каже, че лекарят бил на средна възраст, което случайно бе вярно.

На другата вечер двамата тръгнаха за Фонда, но както обикновено поотделно: там трябваше да правят смяна. Озовали се близо до дома на лекаря, те слязоха и тръгнаха по пътя, който през тези зимни дни в средните щати все още бе покрит със стар, слегнал се сняг. Беше сравнително гладък и можеха да вървят бързо. Защото тези дни между тях нямаше вече онази близост, която по-рано бе карала и двамата да забавят стъпките си. В онези други и толкова скорошни дни, както непрекъснато си мислеше Робърта, той щеше само да се радва на такова място и на такъв случай да тръгне по-бавно, да я прегърне през кръста и да говори за било и не било — за вечерта, за работата във фабриката, за господин Лигет, за чичо си, за новите филми, за някое място, където смятаха да отидат, за нещо, което биха искали да направят заедно, ако могат. Но сега… А тъкмо в този случай, когато повече от всеки друг път тя има нужда от пълната мяра на неговата преданост и поддръжка!… Но ето сега, както виждаше, той беше страшно неспокоен, загрижен дали като тръпне сама по този път, няма да се уплаши и „да се измъкне“, дали ще се сети да каже каквото трябва и в подходящ момент, и ще убеди доктора, че трябва да направи нещо за нея, и то за най-незначителна плата.

— Е, Бърт, как се чувстваш? Добре? Нали няма да те хване страх, а? Божичко, надявам се да не стане такова нещо, защото това ще е добър случай да сложим веднъж завинаги край на цялата история. И при това не отиваш при някой, който не е правил такова нещо преди, нали знаеш, защото тоя лекар го е правил. Това го разбрах със сигурност. Сега остава само да кажеш… е, ти знаеш, че си загазила, нали, и че не знаеш какво да правиш, освен ако той някак ти помогне, защото нямаш тук никакви приятели, при които да можеш да отидеш.

А освен това, както е положението, и да искаш, не би могла да отидеш при тях. Те биха те издали, разбираш? После, ако те попита къде съм аз или кой съм, кажи му само, че съм тукашен… но съм избягал… дай ми каквото искаш име, но кажи, че съм заминал и ти не знаеш къде, че съм избягал, разбираш? После по-добре ще е да кажеш също, че нямаше да дойдеш при него, но си чула за друг случай, в който той помогнал на някой друг, че едно момиче ти казало, разбираш? Само да не вземеш да кажеш, че изкарваш много, защото, ако направиш така, може да ти поиска повече пари, отколкото мога да платя, разбираш, освен ако ти позволи да плащаш на части няколко месеца или нещо такова, разбираш?

Клайд беше тъй нервен, дотолкова зает с необходимостта да събуди у Робърта достатъчно енергия и смелост да изкара всичко на добър край, след като й е помогнал да стигне дотук, че сякаш не схващаше колко неподходящи и дори банални бяха разните му наставления и лишени от всякакъв жизнен опит съвети, ако се съпоставеха с нейното бедствено положение и разположението и темперамента на един лекар. А тя, от своя страна, си мислеше не само колко е лесно за него да се дърпа назад и да поучава, докато на нея й се налага да отиде при доктора, и то сама, но и това, че в действителност той мисли повече за себе си, отколкото за нея — кара я да намери начин да се отърве от бедата по-евтинко, и то без излишни неприятности за него.

Същевременно, дори сега и тук, Клайд положително я привличаше: бялото му лице, изящните ръце, неспокойното държане. И макар и да знаеше, че той говори, за да я окуражи, да направи онова, което сам нямаше нито кураж, нито умение да извърши, не му се сърдеше. По-скоро просто си казваше в този критичен момент, че въпреки щедрите съвети няма да му обръща внимание — поне не особено много. Няма да каже, че е изоставена, защото й се струваше, че това ще е твърде неприятна и самообвиняваща забележка по свой адрес; по-скоро ще каже, че е омъжена и двамата с младия й съпруг са твърде бедни, за да си позволят още сега бебе — същата история, която Клайд бе разправял на аптекаря в Скинектъди, както си спомни тя. Защото в края на краищата, дали той изобщо може да разбере нейните чувства? А той нямаше да я придружи, за да направи всичко по-лесно за нея.

Все пак, завладяна от чисто женски инстинкт да потърси поддръжка от някой друг, тя се обърна към Клайд, хвана го за ръцете и остана съвсем неподвижна, закопняла той да я притисне, да я погали и да й каже, че всичко е добре и няма защо да я е страх. И макар да не я обичаше вече, пред това неволно доказателство за предишната й вяра в него той освободи двете си ръце и я прегърна, най-вече за да й вдъхне смелост, и рече:

— Хайде сега, Бърт! Божичко, не бива да се държиш така, нали знаеш. Да не вземеш да се уплашиш сега, след като сме вече дошли тука? Влезеш ли веднъж, няма да е толкова трудно. Сигурен съм, че е така. Трябва само да отидеш до вратата и да позвъниш, разбираш, и когато ти отвори било той, било някой друг, само да кажеш, че искаш да видиш доктора насаме, разбираш? Тогава той ще разбере, че идваш по частна работа, и ще стане по-лесно.

Той продължи да й дава съвети от този род, а Робърта, разбрала по липсата на искрен порив у него в този момент колко отчаяно е положението й, събра всичките си сили и с думите „Добре, почакай ме тук тогава. Не отивай много надалеч, моля ти се. Може да се върна веднага“, забърза в тъмнината през портата и по пътеката, която водеше към входната врата.

Когато позвъни, вратата й отвори един от тези външно, както и по природа, трезви провинциални лекари, който, противно на предположенията на Клайд и Шорт, беше типичен представител на сравнително консервативните лекари от малките градчета: сериозен, предпазлив, нравствен, до известна степен набожен, поддържащ известни възгледи, които смята за либерални, и други, които сравнително либерален човек би сметнал за тесногръди и упорити. И все пак поради невежеството и глупостта на толкова много от заобикалящите го можеше да смята себе си поне относително образован. Понеже беше в непрекъснат досег с всички степени на незнание и изостаналост, както и на трезвост, енергичност, консерватизъм, успех и тям подобни, той беше повече склонен в случаите, когато фактите като че ли отричаха ранните му заключения за много неща, да предоставя на небето и ада да си оспорват предявените от тях права и да оставя присъдата висяща и недоизречена. Физически беше нисък, набит, с топчеста глава и все пак с хубави черти, с подвижни сиви очи, хубава уста и приятна усмивка.

Късата му прошарена коса бе подстригана на бретон — малка проява на провинциална суетност. Ръцете, дебели и меки, но чувствителни, бяха свободно отпуснати. Беше петдесет и осем годишен, женен, баща на три деца, едното от тях — син, който вече следваше медицина, за да наследи клиентелата на баща си.

Той въведе Робърта в разхвърляна и проста чакалня и я помоли да почака, докато довърши вечерята си, но скоро се появи наново на вратата на също такъв обикновен кабинет с писалище, два стола, разни медицински инструменти и книги, до който като че ли имаше стаичка с други лекарски принадлежности, и я покани да влезе и да седне. Прошарените му коси, солидността, тежкото държане, както и чудноватият навик да примигва, поуплашиха Робърта, макар че съвсем не й направиха толкова неблагоприятно впечатление, колкото очакваше. Поне беше възрастен и имаше вид на умен и скромен човек, при все че не се държеше особено отзивчиво или сърдечно. И след като я загледа любопитно за миг, сякаш се мъчеше да познае в нея някоя близка съседка, заговори:

— Е, коя сте вие, моля? И с какво мога да ви бъда полезен?

Говореше тихо и успокояващо — нещо, за което Робърта му беше дълбоко благодарна.

Въпреки това, стресната от факта, че най-после е стигнала до мястото и момента, когато ще трябва да разкаже позорящата я истина, тя остана безмълвна, загледана първо в доктора, после в пода, а пръстите й задърпаха дръжката на чантичката.

— Виждате ли, аз… — започна тя сериозно и нервно и в целия й вид внезапно пролича страхотното напрежение, което не можеше да пребори. — Аз дойдох… дойдох… да… Не знам дали мога да ви разкажа за себе си, или не. Преди да вляза, мислех, че ще мога, но след като съм вече тук и ви виждам… — Тя се пресече и се размърда на стола, сякаш искаше да стане, но вместо това добави: — Ах, боже мой, колко ужасно е всичко това! Аз съм толкова нервна и…

— Хайде, хайде, мила моя — заговори пак лекарят благо и успокояващо, повлиян от привлекателната й и все пак сериозна външност, като се почуди какво ли е могло да развълнува едно тъй хубаво, скромно и улегнало наглед момиче и затова доста се развесели от нейното „след като вече ви виждам“. — Какво точно има в мен, което ви плаши, „след като вече ме виждате“? — повтори той подир

нея. — Аз съм само един провинциален лекар, знаете, и се надявам, че не съм така страшен, както ви изглеждам. Можете спокойно да ми разкажете каквото пожелаете, съвсем всичко за себе си и няма защо да ви е страх. Ако мога с нещо да ви помогна, ще го направя.

Той е положително симпатичен, помисли си тя, и въпреки всичко тъй сериозен, сдържан и вероятно със стари схващания, и това, което се кани да му разправи, сигурно много ще го шокира… и тогава какво? Дали ще направи нещо за нея? И ако направи, как ще уреди тя въпроса с парите, защото това положително ще бъде също много важно? Да можеше Клайд или някой друг да бъде тук и да говори вместо нея! Но тя трябва да говори сега, щом вече е дошла. Не може да си отиде, без да говори. Робърта пак се размърда, сви се, стисна нервно голямото копче на палтото си, започна да го върти с палеца и показалеца и продължи с пресекващ глас:

— Но то е… то е как да кажа малко по-различно може би от онова, което мислите… Аз… аз… е, аз…

Тя пак замълча — не беше в състояние да продължи и ту пребледняваше, ту се изчервяваше и пак пребледняваше. И поради това смутено и свенливо встъпление, както и поради ясния й поглед, бялото чело, скромното държане и облекло докторът не можеше нито за миг да си представи, че в случая има нещо друго, освен тези болезнени прояви на наивност или по-скоро липса на опитност във връзка с всичко, което се отнася до човешкото тяло, тъй характерно понякога за младите и чисти същества. И така тъкмо се канеше да повтори обикновената си за такива случаи формула, че тя може да му каже всичко без страх и колебание, каквото и да е то, когато една нова догадка, подсказана от чара и жизнеността на Робърта, а навярно и от нейната мисъл, доловена от рецепторните му мозъчни центрове, го накара да реши, че може да е на погрешен път. Защо в края на краищата това да не е една от онези неприятни младежки истории, свързана вероятно с безнравственост и незаконни връзки. Тя беше тъй млада, здрава и хубава, а освен това те — тези случаи — винаги възникват във връзка с най-почтено изглеждащи момичета. И неизменно свършват с неприятности и разправии за лекарите. И по различни причини, свързани с личния му затворен и сдържан нрав, както и поради характера на местните обществени кръгове той не обичаше и не се решаваше дори да се захване с тях. Те бяха

противозаконни, опасни, по правило се заплащаха малко или съвсем не се заплащаха, а общественото мнение на неговата среда, както знаеше, беше изобщо против тях. Освен това лично той се дразнеше от тези разхайтени момчета и момичета, които първо с такава лекота се подчиняват на зова на нагона, а после с готовност се отказват да поемат произтичащите от това обществени задължения и да се оженят. И затова — макар през последните десетина години, когато поради семейни, съседски или религиозни съображения това бе изглеждало напълно целесъобразно, да беше помогнал на няколко млади момичета от добри семейства, тръгнали по крив път, които вече не можеше да бъдат спасени по друг начин, да се отърват от последиците на безразсъдството си — все пак не беше съгласен да дава морална подкрепа или да оказва лекарска помощ при прегрешения или объркани положения, без да има сериозна поддръжка зад гърба си. Беше твърде опасно. Обикновено имаше навика да препоръчва незабавна и безусловна женитба. Или когато това не беше възможно поради изчезването на причинителя на позора, общата му, съзнателно възприета практика бе да не се бърка изобщо. Беше твърде опасно, етически и социално осъдително, а отгоре на всичко и престъпно.

Ето защо сега гледаше Робърта извънредно сдържано. В никой случай не бива да си позволи, мислеше той, да се разчувства или да се поддаде по някакъв друг начин. И така, за да помогне и на себе си, и на нея да добият и да запазят равновесие, което ще позволи на двамата да излязат от това положение без много неприятности, той притегли подвързания с черна кожа дневник, отвори го и каза:

— Е, хайде да видим, можем ли разбра каква ви е болката. Как се казвате?

— Рут Хауърд. Госпожа Хауърд — възбудено и неспокойно отговори Робърта, като се спря изведнъж върху името, което й беше предложил Клайд.

И сега, кой знае защо, когато спомена, че е омъжена, докторът си отдъхна. Но защо са тогава тези сълзи? Какво ли кара една млада омъжена жена да бъде така безкрайно стеснителна и нервна?

— А малкото име на мъжа ви? — продължи той.

Колкото и прост да беше този въпрос и колкото и лесно да беше да се отговори, Робърта пак се поколеба, докато събра сили да каже „Гифърд“ — името на по-големия й брат.

— Предполагам, че живеете някъде тука?

— Във Фонда.

— Тъй. На колко сте години?

— Двадесет и две.

— Откога сте омъжена?

Този въпрос, тъй ясно свързан с непосредствената й неволя, я накара пак да се поколебае, преди да каже:

— Ами… от три месеца.

Доктор Глен веднага се усъмни пак, макар и с нищо да не й показа. Колебанието й привлече вниманието му. Защо е тази несигурност? Сега се чудеше пак дали има работа с честно момиче, или се оправдават първоначалните му подозрения. Затова попита:

— Е, и каква ви е болката, госпожо Хауърд? Няма защо да се стеснявате, можете да ми го кажете, всичко. Свикнал съм да изслушвам такива неща година след година, какво ли не. Това ми е работата: да изслушвам хорските болки.

— Знаете — още веднъж започна нервно Робърта и гърлото й пресъхна, а езикът надебеля от това признание; тя въртеше същото копче на палтото си, забила поглед в земята. — Работата стои така… Виждате ли… мъжът ми няма много пари… и ми се налага да работя, за да помогна, но и двамата не печелим много. — Тя се изуми от собствената си безсрамна способност да лъже в този случай, тя, която бе винаги мразела лъжата. — Затова… разбира се… ние не можем да си позволим… да имаме… да имаме деца толкова рано… разбирате ли, и…

Тя замълча, дъхът й секна и тя действително не бе в състояние да продължи да лъже така на едро.

Докторът си помисли, че е разбрал от тези думи в какво се състои всъщност въпросът — че тя е младоженка, която се е изправила пред точно такова затруднение, каквото се мъчи да опише, — но понеже не желаеше да прибягва до никакви забранени медицински мерки, а същевременно не искаше да повлияе твърде обезсърчително на една млада двойка, тепърва навлизаща в живота, той я погледна малко по-съчувствено, трогнат от наистина неприятното затруднение на това младо семейство, както и от нейната скромност, съответстваща на такова деликатно според общоприетите норми положение. Колко жалко! На младите хора в тези времена не е никак лесно да стъпят на

крака, поне в някои случаи. И те се изправят пред някои доста трудни финансови положения. Така е с почти доста млади хора. Въпреки това тази работа с противозачатъчната операция или намеса в естествените, предопределени от бога жизнени процеси — е! — то е нещо деликатно и в най-добър случай противоестествено, с което той иска да има колкото може по-малко общо. Освен това млади, здрави хора, макар и бедни, знаят какво ги очаква, когато решават да се оженят. И нищо не им пречи да работят, поне съпругът, и така да се справят някак си.

Той седна по-изправено на стола си и много трезво и авторитетно заговори:

— Мисля, че разбирам какво искате да ми кажете, госпожо Хауърд. Не се и чудя дали сте си дали сметка колко сериозно и опасно е това, което сте намислили. Обаче — добави той изведнъж, тревожен от друга мисъл (дали слухове за нещо, което е вършил в миналото, не чернят репутацията му по тези места?) — как се е случило да дойдете именно при мен?

Нещо в неговия тон, в начина, по който зададе въпроса — предпазливостта, също както и вероятността да се отнесе отрицателно, ако разбере, че някой друг го е подозирал да се занимава с подобна практика, — накараха Робърта да се подвоуми и да си помисли: ако спомене, че са й казали за него или е била изпратена от някого, това може, противно на мнението на Клайд, да се окаже опасно. Може да е по-добре да не споменава, че е била изпратена от някого. Може той да се ядоса, да приеме, че то накърнява името му на почтен лекар. Зараждаща се дипломатичност й помогна в този случай и тя отговори:

— Вашата табелка няколко пъти ми спира погледа, като минавам оттук, и съм чувала разни хора да казват, че сте добър лекар.

Съмненията му се разпръснаха и той продължи:

— На първо място, съвестта не би ми позволила да ви посъветвам това, което искате да направите. Ясно ми е, разбира се, че го смятате за необходимо. Вие и мъжът ви сте млади и вероятно парите не ви стигат много-много, затова двамата смятате, че подобна спънка ще ви затрудни доста във всяко отношение. И без съмнение ще е така. Въпреки всичко, според мен, бракът е нещо свещено и децата са благословия, а не проклятие. И когато преди три месеца сте се изправили пред олтара, предполагам да ви е минавало през ума, че може да ви очаква подобно положение. Вярвам, че всички млади

двойки помислят за това. — „Пред олтара — помисли си тъжно Робърта, — да беше така!“ — Знам, че в наши дни в известни среди има доста силна такава тенденция, за съжаление. Има хора, които не виждат нищо нередно да избягнат, ако могат, нормалната отговорност в такива случаи, като направят такава операция, но то е много опасно, госпожо Хауърд, много опасно по отношение на закона и много неправилно от етична и медицинска гледна точка. Доста жени, които се мъчат да се отърват от майчинство, умират. Освен това за лекаря, който им помогне, независимо от добрите или лошите последици, това е деяние, наказуемо със затвор. Предполагам, че го знаете. Във всеки случай аз от своя страна съм абсолютно против това от всяко гледище. Единственото извинение е било, когато от такава операция зависи животът на майката. И нищо друго. Но при вас, сигурен съм, положението не е такова, че да се налага подобна намеса. Вие ми изглеждате здрава, държелива жена. Майчинството не може да крие никакви сериозни последици за вас. А колкото за паричните съображения, не мислите ли наистина, че ако родите това дете, двамата с мъжа си ще намерите средства да се оправите? Казвате, че мъжът ви е електротехник?

— Да — отговори Робърта неспокойно, немалко уплашена и потисната от тази тържествена проповед.

— Ето на, виждате ли — продължи лекарят. — Това не е чак толкова недоходна професия. Поне цените, които искат всички електротехници, са достатъчно високи. А когато прецените (а трябва да го прецените!) колко сериозно е това, което сте намислили да направите, че всъщност възнамерявате да унищожите един млад живот, който има толкова право на съществуване, колкото и самата вие… — Той замълча, за да може същината на думите му да попие в съзнанието й. — Е, смятам, че бихте могли да седнете и да го пообмислите, вие и мъжът ви. Освен другото — добави той дипломатично, с по-бащински и дори заговорнически тон — мисля, че след като веднъж си го родите, детето ще възнагради с лихвите и двамата ви за всичките малки лишения, които ще ви наложи идването му. Кажете ми — добави той неочаквано с любопитство, — знае ли мъжът ви за това? Или то е лично ваше хрумване, за да избавите него и себе си от излишни трудности?

Докторът почти сияеше от радост, понеже си беше въобразил, че е уличил Робърта в обикновена нервност, женска икономичност и страх, и беше решил, че ако е така, може лесно да я изтръгне от сегашното настроение. Но тя долови накъде клони той сега и като си помисли, че една лъжа повече или по-малко нито ще й помогне, нито ще й навреди, бързо отговори:

— Той знае.

— Е, в такъв случай — заговори лекарят пак, леко разочарован, че предположението му не излезе вярно, но въпреки това твърдо решил да разубеди и нея, и него, — мисля, че вие двамата наистина би трябвало да се замислите много сериозно, преди да предприемете нещо повече по този въпрос. Зная, че когато млада двойка се намери за първи път в такова положение, винаги вижда всичко в най-мрачна светлина, но невинаги тези страхове се оправдават. Помня, че жена ми и аз мислехме така при първото ни дете. Но се справяхме. И ако вие сега седнете и си поприказвате, ще видите всичко по-другояче, сигурен съм в това. И тогава няма да има нужда да се борите със съвестта си.

Той замълча, почти убеден, че е разсеял страха й и променил решението, което я бе довело при него: че като разумна, обикновена съпруга, тя ще се въздържи от тази постъпка, ще се откаже от намисленото и ще си отиде.

Но вместо да се съгласи ободрена или да стане да си върви, както очакваше от нея, Робърта го изгледа ужасено с широко отворени очи и в същия миг избухна в сълзи. Защото в крайна сметка неговата реч успя само да й представи още по-ясно естествения или общоприет възглед върху положението, който тя цялото време се мъчеше да изхвърли от мислите си и който при обикновени обстоятелства, при положението, че беше наистина омъжена, щеше напълно да възприеме. Но сега, когато разбра, че няма кой да й помогне или поне този човек не ще го направи за нея, тя изпадна в нещо, което най-правилно би могло да се определи като страхотна паника.

Внезапно Робърта започна да свива и да разперва пръстите си и същевременно да се пляска по колената, лицето й се сви от болка и ужас, и тя възкликна:

— Но вие не разбирате, господин докторе, вие не разбирате! Аз трябва да се отърва от това по един или друг начин! Трябва! Аз не ви казах истината. Аз не съм омъжена. Аз нямам никакъв съпруг. Но, о,

боже, вие не знаете какво значи това за мен! Моите родители! Баща ми! Майка ми! Не мога да ви го обясня. Аз трябва да се отърва! Трябва! Трябва! Ах, вие не знаете, вие не знаете! Трябва! Трябва!

Тя се залюшка напред-назад и същевременно от едната страна на другата също като в транс.

А Глен, изненадан и стреснат от този неочакван изблик, разчувстван, но в същото време разбрал, че първоначалното му предположение е било вярно и че Робърта го е лъгала, и че ако иска да не се забърка в тази история, трябва сега да остане твърд, а дори и безсърдечен, сурово я попита:

— Казвате, че не сте омъжена?

Вместо да отговори, Робърта само поклати отрицателно глава и продължи да плаче. Най-после, проумял пълната трагичност на положението й, доктор Глен се изправи със смесили се на лицето му тревога, известна предпазливост и съчувствие. Но първо, без да каже нещо, я загледа как плаче. Сетне промълви:

— Да, да, много жалко. Съжалявам. — И понеже го беше страх да не се заплете някак, само замълча, а след време добави утешително и неуверено: — Не бива да плачете. Това няма да ви помогне. — После замълча пак все още с решението да не се бърка в този случай. Все пак, малко любопитен да узнае истинския характер на тази история, не издържа и запита: — Добре, но къде е тогава младият мъж, който ви е вкарал в тази беда? Тука ли е?

Все още твърде много засрамена и отчаяна, за да говори, Робърта само поклати глава.

— Но той знае, че не сте добре, нали?

— Да — отговори Робърта едва чуто.

— И не иска да се ожени?

— Той избяга.

— Аха, така значи. Младият негодник! И вие не знаете къде е отишъл?

— Не — безхарактерно излъга Робърта.

— И колко време има, откакто ви е зарязал?

— Вече около седмица — пак излъга тя.

— И не го знаете къде е?

— Не.

— Откога не се чувствате добре?

— Повече от две седмици — изхлипа Робърта.

— А преди това винаги всичко ви е било редовно?

— Да.

— Е, на първо място може да не е толкова сериозно, колкото го мислите. — Гласът му звучеше по-благо и по-любезно, отколкото преди: той като че ли се мъчеше да се хване за благовиден предлог да се отърве от пациентката, чийто случай не му обещаваше нищо друго, освен опасности и затруднения. — Разбирам, че може да сте много уплашена, но за жените не е нещо необикновено да пропуснат един месец. Във всеки случай, без изследване не бихме могли да се уверим в това, но дори и да е така, най-препоръчителното би било да почакате още две седмици. Може да откриете тогава, че всичко ви е наред. Вие, изглежда, сте свръхчувствителна и нервна, а това понякога довежда до закъснения от този род, само нервност. Във всеки случай, ако се вслушате в моя съвет, засега няма да предприемете нищо, само ще си отидете у дома и ще чакате, докато наистина се уверите. Защото, ако наистина правите нещо, не е за препоръчване да правите каквото и да било преди това.

— Но аз вече взимах едни хапчета и те не ми помогнаха — умолително възрази Робърта.

— Какви хапчета? — запита с интерес Глен и след като тя му каза, само рече: — А, тия ли. Те надали биха могли някак да ви помогнат, ако сте наистина бременна. Но аз все пак ви предлагам да почакате и ако видите, че прескачате втория месец, тогава още няма да е късно да действате, макар и да ви съветвам най-убедително дори и тогава да не правите нищо, стига да можете, защото смятам, че не е правилно да се бъркаме на природата по такъв начин. Много по-добре ще е да уредите някак да си родите детето и да го отгледате. Тогава няма да ви тежи на съвестта и грехът за унищожаването му.

Той каза това много сериозно, с чувство за собствената си добродетел. Но Робърта, изправена пред ужасите, които той като че ли не беше в състояние да проумее, само възкликна, и то тъй драматично, както и преди:

— Но аз не мога да направя това, господин докторе, казвам ви! Вие не разбирате! Не мога! Не мога! О, не знам какво ще правя, ако не намеря начин да се отърва от това положение. Не знам! Не знам! Не знам!

Тя клатеше глава, кършеше ръце и се люшкаше, но Глен, макар и повлиян от нейните страхове и от съжалението за глупостта, която (според него) я беше довела до това ужасно състояние, все пак изпитваше професионална неприязън към случая, от който може да очаква само неприятности; той решително се изправи пред Робърта и заяви:

— Както ви казах преди, госпожице… — той се позабави — Хауърд, ако наистина се казвате така, аз съм категорично против операции от този род, също както съм против безразсъдството, което докарва момичетата и младите мъже до положението, в което тези операции им се виждат необходими. Един лекар не може да се намесва в подобен случай, освен ако има желание да прекара десет години в затвора, а аз смятам, че този закон е напълно справедлив. Не че не искам да разбера колко мъчително ви изглежда сегашното ви положение. Винаги ще се намерят такива, които няма да откажат да помогнат на момиче във вашето състояние, при условие че то не иска да направи нещо противно на морала и законите. Затова най-добрият съвет, който мога да ви дам, е да не правите съвсем нищо нито сега, нито когато да било. По-добре е да се върнете у дома и да признаете на родителите си. Това ще е много по-добре… много по-добре, уверявам ви. Няма да е чак толкова трудно, колкото си мислите, нито тъй лошо, както това другото. Не забравяйте, че това е един живот, човешки живот, ако е наистина така, както смятате. Един човешки живот, на който вие искате да сложите край, и аз не мога да ви помогна да го направите. Наистина не мога. Може да има доктори (аз знам, че има), разни хора тук и там, които държат на професионалната си етика по-малко, отколкото аз, но не мога да се пречупя и да стана като тях. Съжалявам… много. Затова най-доброто, което мога да ви кажа, е: идете у дома при родителите си и им кажете. Може да ви се вижда трудно сега, но в края на краищата ще ви олекне. Ако това не облекчи отношенията между вас, кажете им да дойдат да поприказват с мен. Аз ще се помъча да ги убедя, че това е най-голямото нещастие на света. Но да направя туй, което искате… много, много съжалявам, не мога. Съвестта не ми позволява.

Той млъкна и я загледа съчувствено, обаче с нетърпящ възражение решителен поглед. А Робърта, втрещена от внезапното разбиване на всичките надежди, които бе възлагала на него, и разбрала

най-после, че не само е заблудена от сведенията на Клайд по отношение на този доктор, но не е сполучила нито с разказа, нито с молбата си, с несигурни крачки се запъти към вратата, отново изпаднала напълно във властта на ужаса пред бъдещето. А когато се намери вън, в мрака, след като докторът с най-голяма учтивост и съжаление затвори вратата подир нея, тя се облегна на едно дърво, почти загубила и сетните си душевни и физически сили. Той отказа да й помогне! Отказа й! Ами сега!

XXXVIII

Отначало решението на доктора потресе и ненаказано ужаси и двамата — и Робърта, и Клайд. Защото, както по всичко личеше, бъдещето предлагаше незаконородено дете и позор на Робърта, разобличаване и проваляне на Клайд. И това като че ли бе единственият изход от положението. После постепенно, поне за Клайд, тежката завеса се приповдигна. Може би в края на краищата, както е казал докторът (щом дойде на себе си, колкото да може да говори, Робърта му го разправи), това да не изчерпва всички възможности. Все още съществуваше мъничко вероятност, както подсказваха аптекарят, Шорт и лекарят, Робърта да е сгрешила. И това, без да повлияе благотворно върху Робърта, за съжаление докара Клайд до някаква летаргия, която се дължеше повече от всичко друго на вечно преследващия го страх, че няма да е в състояние да се справи с положението, а сигурността, че ще бъде разобличен пред обществото, ако наистина не се справи, го караше, вместо още по-отчаяно да се бори — да се бави и да не предприема никакви по-нататъшни стъпки. Защото такава бе природата му: макар и да си даваше ясно сметка за вероятните трагически последици, ако не действа, все пак му беше много трудно да измисли към кой друг да се обърне, без да се изложи на опасност. Само като си помислеше, че докторът „й е отрязал квитанцията“, както се изразяваше той, а съветът на Шорт излязъл голямо нищо!

Но независимо от неспокойните размишления към кого още да се обърне, без да може да се спре върху някое отделно лице, двете седмици минаха и заминаха. Тъй трудно беше да попиташ някъде направо! Просто не можеше! Освен това, кого можеше да попита сега? Кого? Тези неща не се вършеха току-така, нали? Междувременно, както минаваха дните, и той, и Робърта имаха предостатъчно време да обмислят, ако изобщо правят нещо, какви стъпки трябва да предприемат един спрямо друг, в случай че не намерят никаква медицинска или хирургическа помощ. Защото Робърта все подканваше и подканваше Клайд, ако не с думи, то с изражението и настроението

си във фабриката, твърдо решила, че не бива да я остави да изкара тази борба сама — не може да я остави! От друга страна, доколкото виждаше, Клайд не правеше нищо. Защото след онова, което вече се беше опитал да направи, нямаше съвсем никаква представа как да постъпи нататък. Нямаше близки приятели и затова можеше да си представи само да заговори за тази история с едного или другиго като за някакъв измислен случай, с надеждата да изтръгне някакви полезни сведения. В същото време, колкото невероятно и лекомислено да изглежда, вечерно време и в неделя продължаваше да го влече забавният свят, част от който беше Сондра, където го канеха ту тук, ту там, и той отиваше въпреки ужасното състояние на Робърта, защото така откъсваше мислите си от страшния призрак на бедата, който почти непрекъснато стоеше пред него. Само да можеше да я отърве! Само да можеше! Но как, без пари, без приятели, без по-близко познанство с медицинския или ако не именно с медицинския, с потайния свят на половите връзки, който някои (например пиколата в „Грийн Дейвидсън“) като че ли понякога разбираха. Беше писал, разбира се, на Ратърър, но нямаше отговор, понеже Ратърър се беше преселил във Флорида и писмото на Клайд още не беше стигнало до него. А тук всички тези, които познаваше най-добре, бяха свързани с фабриката или с обществото — хора, от една страна, твърде неопитни или опасни, а от друга, твърде чужди и опасни, тъй като засега не беше достатъчно близък с никого от тях, за да бъде сигурен, че може да им се довери и те ще запазят тайната.

Но все пак трябваше да направи нещо — не можеше да седи със скръстени ръце и да се оставя да го влачи течението. Положително Робърта няма дълго да го остави така, изправена пред опасността да проличи положението й. И тъй от време на време той си блъскаше главата — хващаше се за сламки или неща, които повечето биха сметнали за безнадеждни хрумвания. Така например, когато един помощник-надзирател спомена веднъж, че някаква работничка от неговото отделение „загазила“ и била принудена да напусне, Клайд се възползва от случая да го запита какво според него прави едно момиче, в случай че не може да си позволи или не иска да има дете. Но този надзирател бе толкова неосведомен, колкото и сам той, и само забеляза, че вероятно момичето трябва да отиде при лекар, ако познава такъв, или „да си сърба, каквото е надробила“, и Клайд остана в

знанията си на същата точка, както и преди. При друг случай, във връзка с разговор в бръснарницата по повод на съдебно дело, за което съобщаваше вестник „Стар“, в което едно момиче съдело местен нехранимайко за неизпълнено обещание да се ожени за него, някой подхвърли забележка, че то „нямаше да съди тоя тип, ако липсваше причина“. Тогава Клайд побърза да не изтърве случая и със затаена надежда забеляза:

— Но не мислите ли, че тя би могла да намери някакъв начин да се отърве, без да се жени за човек, когото не обича?

— Знаете, то не е толкова лесно, колкото ви се струва, особено по тия места — разясни му дървеният философ, който го подстригваше. — Преди всичко е противозаконно. А след това за такова нещо трябват маса пари. А пък ако ги нямаш… да, нямаш ли пари, огън да те гори, нали знаете?

Той защрака с ножиците си, а Клайд, погълнат от собствената тревога, си помисли колко вярно беше това. Да имаше много пари… дори само няколкостотин долара, би могъл да ги изтегли сега и навярно би успял да убеди Робърта (кой знае!) да отиде някъде сама и да се подложи на операция.

И въпреки това ден след ден си твърдеше, че трябва да намери лекар. А Робърта също си казваше, че и тя трябва да действа, че не бива да се осланя повече на Клайд, ако той продължава да се държи така. Човек не може да си играе или да прави компромиси с подобна заплаха. Това е жестока измама спрямо нея. Сигурно Клайд не си дава сметка как ужасно ще се отрази това върху нея, а дори и върху него. Защото положително, ако не й помогне да се избави, както й бе недвусмислено обещал отначало, тогава не може в никой случай да очаква тя да поеме цялата тежест на удара само върху своите плещи. Никога, никога, никога! Защото — както разсъждаваше Робърта — Клайд е мъж, има добра служба и не той, а тя е тази, която се е озовала в това опасно положение, и не е по силите й да се спаси сама.

След като мина вторият ден след втория месец, когато се убеди веднъж завинаги, че е права в най-лошите си подозрения, тя не само подчерта по всички възможни начини факта, че е неизказано разтревожена, но на третия ден му съобщи с бележка, че ще отиде тази вечер пак при лекаря в Гловърсвил въпреки предишния му отказ — толкова безизходно е положението й: тя питаше Клайд дали ще я

придружи — молба, която той веднага се съгласи да изпълни, при все че имаше среща със Сондра; понеже сам не беше сполучил да направи нищо, смяташе, че това е по-важно от всичко друго. Ще се извини пред Сондра, че е зает във фабриката.

Така те отидоха в Гловърсвил за втори път и дългият и нервен разговор между него и Робърта през време на пътуването не завърши с нищо повече от няколко обяснения защо не е могъл досега да направи нищо и разни венцехваления по неин адрес за смелостта й да предприеме самостоятелно такова нещо.

Ала докторът пак не се съгласи и не й помогна. След като го чака близо цял час да се върне отнякъде, той й позволи само да му разкаже за непроменето си състояние и за терзаещите я страхове, но с нищо не й показа, че би могла да го склони да направи това, което всъщност можеше да направи. То беше в разрез с неговите предразсъдъци и етика.

И тъй Робърта отново се върна, този път без сълзи, твърде много разстроена, за да плаче, смазана от тежестта на надвисналата беда, от свързаните с това преследващи я опасения и мъки.

А Клайд, когато чу за тази несполука, най-сетне изпадна в тревожно, мрачно мълчание, без да може да даде какъвто и да било полезен съвет. Не можеше да намисли какво да каже и главно се боеше да не би Робърта да поиска от него сега нещо, което да увреди на общественото му положение и да надминава финансовите му възможности. Обаче тя не каза почти нищо за това на връщане у дома. Седеше загледана през прозореца и мислеше за своята беззащитност в тази беда, която ставаше все по-реална и по-ужасна за нея от час на час. За да се извини, каза, че я боляла глава. Искаше да бъде сама само за да мисли повече, да се помъчи да намери някакъв изход. Трябва да намери някакво решение. Това знаеше. Но какво? Как? Какво би могла да направи? Как би могла да се избави? Чувстваше се като хванат натясно звяр, който се бие за живота си, при все че всичко е против него, и измисляше хиляди малко вероятни и съвършено невъзможни начини да се избави само за да се върне всеки път към единственото сигурно и разумно решение, което вярваше да е наистина възможно, а то бе женитбата. И защо не? Не беше ли му дала всичко, и то против убежденията си? Не беше ли я принудил той? Какъв е той в края на краищата, та да я изоставя? Защото положително от време на време, а

особено след възникването за тази последна беда, държанието му към Сондра и семейство Грифитс и това, което смяташе фатално за мечтите си тук, беше достатъчно, за да покаже ясно, че любовта му е умряла и той мисли по-малко за нейното положение и какво значи то за нея, отколкото за неприятностите, които непременно щеше да навлече на него. И когато не я докарваше, както в повечето случаи, до пълен ужас, това я ядосваше и тя бавно стигна до заключението, че при едно такова отчаяно състояние за нея е оправдателно да поиска повече, отколкото обикновено би й дошло наум да иска — направо женитба, понеже друг изход нямаше. И защо не? Не струваше ли нейният живот толкова, колкото и неговият? И не беше ли той доброволно свързал своя живот с нейния? Защо тогава да не се помъчи да й помогне сега или ако не съумее, да направи тази последна жертва — очевидно единствената, която може да я спаси? Защото кои са изобщо всички тези светски личности, на чието мнение така държи? И от къде на къде ще иска от нея в този тежък момент да пожертва себе си, бъдещето си и доброто си име само защото държи на тези хора? Те никога не са направили нищо особено за него, положително не толкова, колкото тя. И само защото му беше омръзнала сега, след като я беше убедил да изпълни желанието му, беше ли това основание достатъчно, за да му позволи да я изостави в този тежък час? В края на краищата няма ли всички тези светски личности, на които той толкова държи, да разберат, каквито и да са отношенията му с тях, че тя е оправдана да постъпи така, както се вижда принудена да постъпи?

Беше много размишлявала по този въпрос, особено на връщане след втория й опит да убеди доктор Глен да й помогне. Всъщност в отделни моменти на лицето й се изписваше предизвикателно, решително изражение, като че ли ново за нея, но то се появяваше само от време на време, под натиска на такова напрежение. Около устата й се очерта твърда гънка. Беше взела решение. Той ще трябва да се ожени за нея. Трябва да го принуди, щом няма друг изход от това положение. Трябва… тя трябва да го накара! Само като си помисли за дома, за майка си, за Грейс Мар, господин и госпожа Нютън… всъщност за всички, които я познават — ужасът и мъката, и срамът, които ще попарят всички, свързани по някакъв начин с нея: баща й, братята, сестрите! Невъзможно! Невъзможно! Това не бива и не може да се случи! Невъзможно! Може да й се вижда малко жестоко, дори и

сега, да трябва да настоява на това, като има пред вид какво голямо значение е отдавал Клайд досега на изгледите да се издигне тук. Но как, как другояче можеше тя да постъпи?

И затова на другия ден за немалка своя изненада, понеже бяха прекарали толкова много часове заедно предишната вечер, Клайд получи нова бележка, която гласеше, че трябва да дойде пак. Тя имала нещо да му каже, а в тона на бележката имаше нещо, което сякаш подсказваше, че никакво извинение от негова страна няма да бъде прието — нещо, което никога не бе имало в никое нейно писмо. И веднага мисълта, че ако не успее да се справи с това положение, то ще се окаже гибелно за него, така го стресна, че не му остана нищо друго, освен да си придаде колкото може по-приветлив вид и да се съгласи да дойде и да чуе какво може тя да му предложи като изход или в противен случай от какво ще се оплаче.

Когато отиде при нея късно вечерта, завари я като че ли в по-спокойно душевно състояние, отколкото всеки друг път след възникването на бедственото затруднение — състояние, което немалко го изненада, понеже беше очаквал да я види потънала в сълзи. Но тя изглеждаше май по-разположена, понеже неспокойните размишления как да намери задоволителен за себе си изход бяха събудили вродената й хитрост, която сега напираше да се изяви.

Затова веднага, преди да му съобщи какво е намислила, тя започна да го разпитва:

— Научи ли нещо за някой друг лекар, Клайд, или може да си измислил нещо?

— Не, не съм, Бърт — отговори той съвсем посърнало и отегчено, напрегнал до скъсване сетните си умствени сили. — Мъчил съм се, както знаеш, но е тъй дяволски трудно да се намери човек, който да не се страхува да се заеме с такъв случай. Честна дума, да ти кажа правичката, Бърт, виждам се горе-долу в задънена улица. Не знам какво ще правим, освен ако ти измислиш нещо. Не си ли се сетила или чула за някой друг, при когото би могла да отидеш, а?

В разговора, който бяха водили непосредствено след първото й отиване при лекаря, той й подсказа, че ако завърже по-близка дружба с някое момиче от емигрантските семейства, може постепенно да изтръгне някакви сведения, които да се окажат полезни и за двамата.

Но Робърта по природа не умееше да завързва такива лесни приятелства и не можа да го направи.

Обаче изявлението му, че е „в задънена улица“, й представи желания случай да му направи предложението, което смяташе за неизбежно и вече неотложно. Но понеже не беше сигурна как ще откликне, тя се подвоуми в каква форма да го изложи и след като поклати глава и прояви вълнение, в което нямаше нищо изкуствено, най-после каза:

— Добре, ще ти кажа, Клайд. Много мислих за това, но не виждам никакъв друг изход, освен… освен ако ти… е, освен ако се ожениш за мен. Станаха вече два месеца, нали знаеш, и ако не се оженим веднага, всички ще разберат, нали?

Когато казваше това, в държането й се смесваше външна смелост, родена от убеждението, че е права, и вътрешна неувереност в това как ще се отнесе Клайд, подсилена още повече от внезапните изненади, негодувание, несигурност и страх, които едно по едно се изписваха на лицето му — смяна и игра на изражения, които, ако изобщо имаха някакво определено значение, сочеха, че тя се мъчи да извърши спрямо него с нищо неоправдана несправедливост. Защото, откакто все повече и повече се сближаваше със Сондра, надеждите му се бяха разраснали дотолкова, че когато чу Робърта да му предявява това искане, челото му се смръщи и сравнително любезното, макар и настръхнало внимание се смени със смесица от страх, протест и твърдо решение да избегне суровите последици. Защото това би означавало за него пълно пропадане, загубването на Сондра, на службата, на надеждите за издигане в обществото и домогванията във връзка със семейство Грифитс — всичко, а това го отчая и същевременно накара да се подвоуми какво да прави сега. Но той няма да го направи! Няма, няма! Никога! Никога! Никога!

Обаче в следващия миг възкликна колебливо:

— Е, да, така ще е добре за тебе, Бърт, защото ще уреди целия въпрос без всякакви затруднения. Но какво ще стане с мен? Не бива да забравяш, че за мен няма да е лесно, както стоят нещата сега. Знаеш, че нямам никакви пари. Единственото, което имам, е службата. А освен това роднините ми не знаят още нищо за теб… нищичко. И ако сега изведнъж излезе наяве, че сме ходили с теб цялото това време и сме стигнали до ей това, и че аз трябва веднага да се оженя… ами нали

те ще разберат, че съм ги лъгал и положително ще се ядосат. И тогава какво? Може дори да ме уволнят.

Той позамълча, за да види какво впечатление ще й направи това обяснение, но като забеляза малко недоверчивото изражение, което напоследък се появяваше на лицето на Робърта всеки път, когато започваше да се извинява, добави с нотка на надежда и все пак уклончиво, като се мъчеше с каква да е уловка да забави тази внезапна развръзка:

— Освен другото не съм чак толкова сигурен, че не ще успея все пак да намеря някой лекар. Досега не ми е провървяло, но то не значи, че няма да намеря. Пък има и още малко време, нали? Положително има. До три месеца не е чак толкова страшно. — Междувременно беше получил писмо от Ратърър, който го беше осведомил по този въпрос. — А онзи ден чух нещо за един доктор в Олбъни, който може да го направи. Но бях решил да отида да проверя, преди да ти кажа за него.

Държането му, когато каза това, бе съвсем неуверено и Робърта схвана, че я лъже само да спечели време. В Олбъни нямаше никакъв лекар. Освен това беше тъй ясно, че е против предложението й и мисли само как да намери начин да се измъкне. А пък и знаеше много добре, че никога не й е казал недвусмислено, че ще се ожени за нея. И макар да можеше да настоява, не биваше в крайна сметка да го принуди да направи едно или друго. Той можеше просто да замине оттук сам, както веднъж й беше казал във връзка с това, че не е изключено изневиделица да загуби службата си заради нея. А колко по-голям може да се окаже подтикът му в тази насока сега, ако му се отнеме светът, на който тъй много държи, и се види принуден да вземе нея, и то с дете. Това я направи по-предпазлива и я накара да промени първоначалното си намерение да говори категорично и убедително, колкото и наложително да е то. А той бе така развълнуван от видението на бляскавия свят, центърът на който бе Сондра и който можеше да загуби, че почти не можеше да съсредоточи мислите си. Нима трябва да загуби всичко това заради живота, който биха могли да си създадат с Робърта: тясна квартира, дете (такъв безпросветен делничен живот), да издържа нея и бебето със заплатата, каквато би могъл да изкара — живот, от който вероятно никога вече нямаше да се отърве! Боже! Усети да му се повдига. Не може и няма да направи това. А от друга страна (както си даваше сметка) може много лесно да провали

всичките му мечти, стига той да направи една погрешна стъпка. Това го направи предпазлив и накара за първи път в живота да види тактичността и хитруването като безусловна необходимост.

Но в същото време Клайд долавяше вътрешно, и то с известна стеснителност, настъпилата в него дълбока промяна.

Обаче Робърта заговори:

— О, знам, Клайд, но нали сам ти току-що ми каза, че си в задънена улица. А всеки изминал ден прави положението ми все по-тежко, ако не успеем да намерим доктор. Човек не може да се ожени и да му се роди дете само след няколко месеца, ти го знаеш. Целият свят ще научи. Освен това аз трябва да мисля и за себе си, а не само за теб, нали разбираш? Пък и за бебето също. — Само при споменаването на очакваното дете Клайд трепна и се дръпна, сякаш му бяха ударили плесница. Робърта го забеляза. — Аз трябва незабавно да направя едно от двете, Клайд, да се оженя или да се отърва от това положение, а ти като че ли не си в състояние да ме отървеш от него, нали? Щом те е толкова страх какво ще си помисли или ще направи чичо ти, в случай че се оженим — добави тя неспокойно, но въпреки това меко, — защо да не се оженим веднага и да го запазим в тайна за известно време… колкото можем или колкото ти сметнеш, че трябва да го запазим — довърши тя съобразително. — В това време аз бих могла да отида у дома и да кажа на родителите си… че съм женена, но за известно време то трябва да се пази в тайна. После, когато му дойде времето, когато положението стане толкова лошо, че да не можем да останем тук, без да го кажем, ами тогава бихме могли или да заминем нанякъде, ако не искаме… исках да кажа, ако ти не искаш чичо ти да узнае, или просто да съобщим, че сме се оженили преди известно време. Сума млади двойки правят така в днешните времена. А колкото за свързването на двата края — продължи тя, като забеляза мрачна сянка да минава — сякаш облак — през лицето на Клайд, — винаги бихме могли да си намерим някаква работа… поне за себе си съм сигурна, че бих могла, щом веднъж се роди детето.

Отначало, когато тя заговори, Клайд приседна на крайчеца на леглото и заслуша неспокойно и недоверчиво всичко, което можеше да му предложи девойката. Обаче когато Робърта стигна до тази част, която се отнасяше до женитба и заминаване, той се изправи, обладан от непреодолимо желание да се движи. А когато тя завърши с плоската

забележка, че ще тръгне на работа, щом се роди детето, той я изгледа почти с паника в очите. Само като си помислеше — да се ожени и да се види в положение, в което ще им се наложи такова нещо, когато с малко късмет и ако не му попречи тя, би могъл да се ожени за Сондра!

— О, да, ти нямаш нищо против това, Бърт. Това урежда всичко за теб, но помислила ли си за мен? Ами че, боже мой, аз тъкмо като че ли съм стъпил на крака тук и ако трябва да си събера парцалите и да се махна, а то ще се наложи, ако се научат за тази история, тогава не знам какво бих могъл да правя. Нямам никакъв занаят, никаква специалност, за която бих могъл да се заловя. Няма да ни бъде леко и на двамата. Освен това чичо ми ми даде тази служба, защото му се примолих, и ако я напусна сега, никога вече няма да направи нищо за мен.

Във възбуждението си той забравяше как при различни случаи в миналото бе загатвал на Робърта, че родителите му не са от най-бедните и ако не му потръгне тук, както иска, може да се върне на Запад и да си намери някаква работа там. И някакъв смътен спомен за това сега я накара да го попита:

— Не бихме ли могли да отидем в Денвър? Нима баща ти не би ти помогнал да си намериш някаква поне временна работа?

Тя говореше много меко и умоляващо в опита си да накара Клайд да разбере, че всичко не би могло да бъде чак толкова лошо, колкото си го представяше той. Но самото споменаване на баща му във връзка с тази история, предположението, че не друг, а той би могъл да ги избави от робския труд, беше малко прекалено. Това показваше колко ужасно погрешна е представата й за истинското положение на Клайд в света. Още по-лошо: тя очаква помощ от неговите близки! А като не я намери, сетне може би ще го упреква за това — кой знае, — за неговите лъжи относно близките му. Това правеше толкова ясна необходимостта, ако може, да пресече, и то незабавно, всякакви помисли за тази женитба. Това няма да стане… никога!

Но все пак как може да се противопостави на това хрумване без риск, понеже тя смята, че може да му предяви подобно искане — как да й каже открито и студено, че не може и не иска да се ожени за нея? А ако не го направи сега, тя навярно ще си помисли, че ще е справедливо и напълно законно да го принуди да го направи. Може дори да сметне, че има право да отиде при чичо му… при братовчед му (Клайд виждаше студения поглед на Гилбърт) и да го изложи! И тогава

— проваляше! Гибел! Край на всичките му мечти по отношение на Сондра и всичко друго тук. Но единственото, което можа да измисли да каже, беше:

— Не, аз не мога да го направя, Бърт, поне не сега. — Това бе забележка, която веднага накара Робърта да приеме, че мисълта за женитба, както я беше подхвърлила тук, не беше нещо, което той можеше при сегашните обстоятелства да отблъсне — нали беше казал „поне засега“. Обаче докато още размишляваше за това, Клайд бързо продължи: — Освен другото не искам да се оженя толкова рано. То има твърде голямо значение за мен сега. На първо място още съм много млад и нямам никакви пари, за да се оженя. И не мога да напусна Ликъргъс. И никъде другаде не бих могъл да напредна и наполовината от това, колкото тук. Ти не си даваш сметка какво значение има този шанс за мен. Баща ми не е зле, но не би могъл да направи за мен, каквото би могъл да направи чичо ми, пък и не би желал да направи. Ти не го разбираш, иначе не би искала от мен да направя това.

Той млъкна, на лицето му се четяха объркване, страх и враждебност. Напомняше донякъде изтормозено животно, застигнато от ловци и кучета. Но Робърта, която си въобразяваше, че пълното му отстъпничество от нея се дължи на ниското й обществено положение, съпоставено със светските кръгове на Ликъргъс, а не на по-голямото обаяние на някое определено момиче, сега му отговори с негодувание, макар и да не беше искала да го прояви:

— О, да, много добре разбирам защо не можеш да заминеш оттук. Работата съвсем не е толкова в твоята служба, колкото в тия хора от обществото, с които вечно се водиш. Зная. Ти вече не ме обичаш, Клайд, това е то, и не искаш да се откажеш от тия хора заради мен. Зная, че е само това и нищо друго. Въпреки това не чак толкова отдавна ме обичаше, макар че май не си го спомняш сега. — Страните й горяха, очите й святкаха при тези думи. Тя се поспря, а Клайд я гледаше втренчено и се чудеше с какво ли ще свърши този разговор. — Но все пак не можеш да ме оставиш да се оправям, колкото мога, сама, защото няма да допусна да ме оставиш така, Клайд. Не мога! Не мога! Казвам ти. — Гласът й се схващаше и пресекваше. — То има твърде голямо значение за мен. Аз не зная как да се справя сама, а освен това нямам друг, към когото да се обърна, освен теб и ти трябва да ми помогнеш. Трябва да се отърва от това положение, Клайд, и толкоз,

трябва! Няма да допусна да бъда оставена пред моите близки и пред всички без всякаква помощ, без мъж, без нищо! — При тези думи очите й се устремиха към него умолително и в същото време яростно и тя подчерта възклицанието си със своите ръце, които драматично се свиваха и разпускаха. — И ако ти не можеш да ме отървеш, както си искал — продължи тя, доколкото Клайд можеше да види, със страшна мъка, — ще трябва да ме избавиш по друг начин и туйто! Поне докато ще мога да се грижа сама за себе си, няма да допусна да ме оставиш. Не искам да се ожениш за мен завинаги — добави тя с мисълта, че ако му предостави това искане в някаква по-мека форма и успее да накара Клайд да се ожени за нея, може би чувството му към нея ще стане сетне по-благоприятно. — Можеш да ме оставиш след известно време, ако искаш. След като се отърва от това положение. Не мога да ти попреча да го направиш, пък и да можех, не бих искала да ти попреча. Но не можеш да ме оставиш сега. Не можеш! Не можеш! Освен другото — додаде тя — аз не съм искала да стигна до това положение и нямаше да стигна, ако не беше ти. Но ти ме накара, принуди ме да ти позволя да идваш тук. А сега искаш да ме оставиш на произвола на съдбата само защото смяташ, че не ще можеш вече да се движиш сред обществото, ако там се научат за мен.

Тя замълча — напрежението на тази борба бе твърде много за уморените й нерви. И веднага захлипа мъчително, но не буйно: във всяко нейно движение личеше подчертано усилие да се сдържи и овладее. Те останаха да стоят така миг-два — Клайд, тъпо загледан в нея, се чудеше какво още може да каже в отговор на всичко това, а Робърта полагаше усилия и най-сетне успя да възвърне самообладанието си, след което прибави:

— О, какво толкова се е променило в мен от два месеца насам, Клайд? Ще ми кажеш ли? Бих искала да зная. Какво те е накарало така да се промениш? Почти до Коледа бе тъй мил с мен, както не би могъл да бъде никой друг. Ти прекарваше с мен почти цялото си свободно време, а оттогава насам почти не е имало вечер да дойдеш, без да ти се моля. Кой е виновен? Какво е станало? Дали е някое друго момиче или какво, бих искала да зная: дали е тази Сондра Финчли или Бъртин Кранстън, или някоя друга?

Очите й, когато каза това, го загледаха изпитателно. Защото дори и до този момент, както Клайд можа със задоволство да отбележи

(понеже го беше страх от това, което Робърта би могла да направи, ако се научеше със сигурност за Сондра), тя нямаше никакви определени подозрения, да не говорим за положителни сведения за някое момиче. И понеже беше страхливец, като си мислеше за сегашната й беда и за предполагаемите и вече отправените му искания, не смееше да каже каква или коя бе истинската причина за тази промяна. Вместо това, почти без да се трогне от скръбта й, понеже вече не я обичаше истински, само отговори:

— Ти си на съвсем погрешен път, Бърт. Ти не разбираш какво ме тревожи. Работата ми за в бъдеще е тук: ако напусна фабриката, надали ще намеря някога друг такъв случай. А ако ми се наложи да се оженя по този начин или да напусна Ликъргъс, всичко ще отиде на вятъра. Искам да почакам и да си намеря първо някоя добра служба, преди да се оженя, разбираш… да спестя малко пари, но ако се оженим, няма да имам никакви възможности, нито пък ти — добави той слабодушно, като забрави за момента, че досега й беше изтъквал доста ясно нежеланието си да има нещо общо с нея занапред.

— Освен това — продължи той, — ако можеш да намериш някой да ти помогне или заминеш за известно време някъде сама, Бърт, и се справиш с тая работа сама, бих могъл да ти изпратя пари за разноските, сигурен съм. Бих могъл да ги набавя, докато ти дойде времето.

На лицето му, когато каза това (и Робърта ясно го прочете), се отрази пълното и безпомощно сгромолясване на всичките му доскорошни планове във връзка с нея. И тя разбра, че безразличието му към нея е стигнало до връхна точка, щом можеше по такъв нехаен и наистина безсърдечен начин да иска да се отърве от нея и от бъдещото дете, и това, което се криеше в неговото отношение, не само донякъде я разгневи, но и уплаши.

— О, Клайд! — възкликна тя смело, с повече дързост и предизвикателство, отколкото някой друг път през цялото им познанство. — Колко си се променил! И колко жесток можеш да бъдеш. Да искаш да ме отпратиш съвсем сама, и то само за да те спася теб, та да можеш да останеш тук и да си живееш, и да се ожениш за някоя тук, когато не съм ти вече на пътя и няма защо да се тревожиш повече за мен. Не, няма да го направя! Не е справедливо. Няма да го направя, и толкоз! И няма какво повече да говорим за това. Можеш да

намериш някого, който да ме отърве от тази беда, или да се ожениш за мен и да заминем двамата поне докато родя детето и всичко стане както е редно за моите близки и всички други, които ме знаят. После можеш да ме напуснеш, защото сега разбирам, че вече не ме обичаш, а щом е така, както не ме искаш ти, така не те искам и аз. Но въпреки всичко, трябва да ми помогнеш… длъжен си! Но, боже мой… — захълца тя пак, тихо и покъртително. — Като си помисля до какво трябваше да стигне нашата любов… да искаш от мен да замина сама… съвсем сама… без никой близък… а ти да останеш тук, о, боже! Божичко! И с бебе на ръце след това! И без съпруг!

Тя кършеше ръце и съкрушено клатеше глава. Клайд много добре си даваше сметка, че предложението му е жестоко и безсърдечно, но при неудържимото му влечение към Сондра това бе най-доброто или поне най-безопасното, което можа да измисли. Сега стоеше пред нея, без да знае какво друго би могъл да каже.

И при все че спорът им продължи в същия дух, този труден час завърши със заключението, че Клайд има още една или в най-добър случай две седмици време да види дали ще може да намери лекар или някой друг, който би му помогнал. След това… е, тогава го застрашаваше, подразбиращата се, макар и не изрично изказана заплаха, която се криеше в думите й, че не я ли избави, и то по-бързо, ще трябва да се ожени за нея, ако не завинаги, поне временно, но все пак според изискванията на закона, докато тя бъде пак способна да се грижи за себе си — заплаха, която беше толкова смазваща и унизителна за Робърта, колкото гнетяща за него.

XXXIX

Такива противоположни възгледи, особено там, където липсва умението да се справят с подобно положение, можеха да означават само по-големи трудности и в края на краищата провал, освен ако помогнеше някаква случайност. Ала случайността не идваше на помощ. А присъствието на Робърта във фабриката беше нещо, което не му позволяваше да забрави заплахата. Да можеше само да я убеди да замине, да се настани и да си намери работа някъде другаде, би могъл да мисли по-спокойно. Но докато го питаше непрекъснато, макар и само с присъствието си, какво възнамерява да прави, тя го лишаваше от способността да мисли. А това, че не я обичаше вече както преди, го караше да отдава по-малко значение на задълженията си спрямо нея. Беше твърде много увлечен в Сондра и не можеше да подреди мислите си.

Защото, дори изправен пред тази сериозна опасност, все не можеше да се откъсне от примамливата мечта за Сондра и мрачното положение във връзка с Робърта от време на време му се виждаше не повече от тъмен облак, засенчващ тази мечта. Затова всяка вечер или колкото му позволяваше нескъсаната още връзка с Робърта, той не пропускаше развлеченията, които му предлагаха сега обширните светски връзки. За голяма негова гордост и задоволство това беше ту някоя вечер у Хариът или Тейлър, ту забава у Финчли и Кранстън, където или съпровождаше Сондра, или отиваше окрилен от надеждата да я види. И сега, също без да полага толкова много усилия да хитрува, с каквито беше прикривала интереса си към него преди, Сондра го търсеше открито и създаваше възможности да се срещат в обществото. И, разбира се, понеже тези срещи не личаха сред обикновените събирания на целия кръг, по-консервативните родители като че ли не им придаваха особено значение.

Защото, макар госпожа Финчли, която беше извънредно проницателна и придирчива по отношение на обществените връзки, отначало да не гледаше с много добро око на вниманието, с което дъщеря й и другите заобикаляха Клайд, като виждаше да го канят все

повече и повече не само в собствения й дом с компанията, в която участваше дъщеря й, но и другаде, навред, най-после започна да си представя, че е вероятно той да заема по-солидно положение в обществото, отколкото бе чула, а сетне запита за него сина си и дори Сондра. Но след като Сондра само двусмислено я осведоми, че понеже е братовчед на Гил и Бела Грифитс и е канен от всички, защото е тъй очарователен, дори и да няма пари, не вижда причина Стюърт и тя да не го канят също, майка й се задоволи с това и само предупреди дъщеря си в никой случай да не става прекалено интимна. А Сондра, като си даваше сметка, че майка й е отчасти права, но изпитваше голямо влечение към Клайд, реши да я мами поне дотолкова, че тайно да се държи с Клайд с каквато си поиска свобода. И си я позволяваше в такава степен, че всеки посветен в интимните срещи между Клайд и Сондра би могъл да засвидетелства как чувствата им всъщност добиват дълбочина, което положително би поразило баща й и майка й, ако можеха да се научат. Защото, ако оставим настрана каквото Клайд бе мечтал и още мечтаеше във връзка с нея, самата Сондра се отдаваше на мисли и настроения по отношение на него, които бързо приближаваха най-гибелните граници на неразгадаемата химия на любовта. Наистина освен ръкостисканията, целувките и погледите на несдържано възхищение, разменяни, когато предполагаха, че никой не ги гледа, те се отдаваха на тези мъгляви, но все по-задълбочени и по-продължителни копнежи за едно бъдеще, което по един или друг начин, засега неясен и за двамата, щеше да ги съедини непременно един с друг.

Може би през летните дни, тъй скоро, когато двамата ще плават с кану по Дванадесетото езеро, дългите сенки от дърветата на брега ще се протягат по сребристата вода, ветрецът ще набраздява повърхността, докато той гребе, а тя седи и го измъчва с намеци за бъдещето; или онази горска пътечка, обрасла с трева, изпъстрена от слънчеви петна, югозападно от имението на Кранстън и Фант, близо до тяхното, по която ще могат през юни и юли да отиват с коне до точка, наречена Нос на вдъхновението, на седем мили, откъдето се открива чудесна гледка; или панаирът в Шарон, където тя с циганско костюм — самата романтика! — ще бъде продавачка на някоя сергия или докарана с най-елегантната амазонка, ще показва ездаческото си

изкуство… чайове, танци следобед и на лунна светлина, когато ще се отпусне в прегръдките му и очите им ще говорят…

Никаква принуда на практически съображения. Никакви забрани, каквито би могла да наложи волята или възможната бъдеща съпротива на родителите й. Само любов и лято, и идилични и щастливи стъпки напред към окончателен, неоспорван от никого съюз, който ще го направи завинаги неин.

А междувременно, доколкото това засягаше Робърта, още два дълги, безрадостни, навяващи ужас месеца изминаха, без тя да предприеме замислената от нея крачка, която щеше да погуби Клайд. Защото, колкото и да беше убедена, че Клайд само обмисля и се мъчи да намери някакъв начин да избегне отговорността си и няма никакво намерение да се ожени за нея, все пак и тя, както Клайд, се беше оставила да я влачи течението и се страхуваше да пристъпи към истински действия. Защото в няколко разговора след онзи, в който беше заявила, че очаква той да се ожени за нея, Клайд беше повторил, макар и не съвсем ясно заплахата, че ако тя се обърне към чичо му, с това в края на краищата няма да го принуди да се ожени за нея, защото той просто ще замине някъде другаде.

Клайд поставяше въпроса така: ако тя не го остави спокоен на сегашната му служба, той не ще бъде в състояние да се оженя за нея, а още по-малко да направи нещо, за да й помага в това близко време, когато тя ще има най-голяма нужда от помощ — намек, който накара Робърта да се замисли за ненапълно проявената досега от него жилка на жестокост, макар че ако се замислеше достатъчно много, щеше да види, че я беше проявил по времето, когато я принуди да го пусне в стаята си.

И освен другото, понеже тя не правеше нищо, а той все пак се боеше, че всеки миг може да направи нещо, Клайд поне отчасти промени пълното си безразличие, към което бе прибягнал до момента, когато тя го заплаши, с проява макар и на престорен интерес, доброжелателство и дружелюбие. Защото много рискованото положение, в което се намери, го плашеше достатъчно много, за да го направи по-дипломатичен, отколкото му е било присъщо някога преди. Отгоре на това беше достатъчно глупав да се надява, дори и направо да вярва, че ако започне пак да се държи тъй, сякаш взема живо участие в постигналата я беда, и в случай че не се намери друг изход, няма нищо

против в края на краищата да се ожени за нея (макар че тя никога не би могла да го убеди да се съгласи на такова нещо), ще може поне да смекчи до минимум решението й да го принуди да го направи час по-скоро и така да му даде повече време, през което да изпита и сетната възможност да се изплъзне без женитба и без да му се наложи да се спасява с бягство.

При все че долавяше довода за тази внезапна промяна, Робърта беше толкова самотна и разстроена, че беше склонна да дава ухо на престорено доброжелателните, ако не и особено нежни забележки и внушения на Клайд. Под негово давление тя се съгласи да почака още малко, а в това време, както сега й обясни, той щял не само да поспести пари, но и да скрои някакъв план във връзка със службата си, който да му позволи да напусне фабриката за известно време, да се ожени за нея някъде, след това да я настани с детето като законно омъжена жена на някое друго място, а той (макар че не й го каза засега) да се върне в Ликъргъс и да й помага оттам с пари, колкото може. Но при условието, разбира се, че никога и никъде, освен ако й позволи, не ще го изкаже, че се е оженил за нея, нито ще се издаде някак, че е баща на нейното дете. Разбраха се също, че ожени ли се за нея, тя, както бе заявявала неведнъж, ще направи постъпки да се разведе под предлог на изоставяне или нещо друго, и то на някое място, по-далеч от Ликъргъс, за да не може никой да се научи. И това ще стане не много дълго след женитбата им, при все че Клайд съвсем не беше сигурен дали тя ще го направи, ако наистина се оженят.

Разбира се, Клайд не беше искрен сега, като й разправяше всичко това и всъщност не се интересуваше дали и тя е искрена, или не. Нито имаше намерение да напусне Ликъргъс дори за краткия срок, който изискваше предстоящото й освобождаване, освен ако му се наложеше. Защото това означаваше, че ще трябва да се отдели от Сондра, а такова отсъствие за какъвто и да е период положително щеше да осуети плановете му. И тъй, той правеше обратното — оставяше се да го влачи течението и от време на време съвсем отпуснато си представяше възможността за фалшива, мнима сватба, каквато бе видял в някакъв мелодраматичен филм: лъжлив пастор и свидетели се бяха споразумели да измамят проста малка провинциалистка, каквато Робърта не бе, и то с цената на толкова време, средства, смелост и

хитрини, каквато след известно размишление Клайд достатъчно разумно реши, че е извън неговите възможности.

От друга страна, понеже разбираше, че ако не му помогне някой непредвиден досега случай, отива направо към провал, който не ще може да отклонява още дълго, той дори си позволи да мечтае за това наближи ли съдбоносният час, когато не ще може вече да я залъже с никакви извъртания и Робърта реши да го изложи, да може дори категорично да отрече, че изобщо е имал някаква подобна връзка с нея, в каквато тя ще го обвини — ще поддържа, че връзките му с нея винаги са били само на началник-отделение и подчинена, нищо повече. Това е шантаж и нищо друго.

Но в същото време, рано през май, когато Робърта поради различни външни признаци и неразположения започваше да обяснява, а дори и да настоява пред Клайд, че никакви усилия на въображението и никаква смелост не ще могат да я накарат да остане на работа във фабриката след първи юни, защото дотогава вероятността момичетата там да започнат да забелязват нещо ще бъде твърде голяма, за да може да издържи. Сондра пак започна да му обяснява, че не много по-късно от четвърти или пети юни тя, майка й и Стюърт заедно с няколко слуги щели да отидат на новата им вила на Дванадесетото езеро, за да надзирават някои окончателни приготовления преди започването на редовния сезон. А след това, не по-късно от осемнадесети, когато вече щели да са пристигнали семейства Кранстън, Хариът и някои други, включително и вероятността да дойдат на гости Бела и Майра, той можел да очаква покана за събота и неделя от семейство Кранстън, която щяла да нареди чрез Бъртин. И най-сетне, понеже обстоятелствата изглеждали, общо взето, доста благоприятни, щели, разбира се, да последват други покани за неделните дни от семейства Хариът, Фант и някои други, които живеели там, а също и при Грифитс на Грийнууд, където било лесно да го поканят покрай Бела. А двете седмици отпуска през юли можел да прекара в Казиното на Боровия нос или пък семейство Кранстън или Хариът можели да го поканят по нейно внушение. Във всеки случай, както Клайд схвана, без много по-големи разходи от тези, които би могъл да си позволи, само ако пести по малко през обикновените си работни дни в града, ще има възможност да вкуси доста от живота на езерата, за който бе чел толкова много в местните вестници, да не говорим за срещи със

Сондра ту в една, ту в друга от вилите, собствениците на които не бяха чак толкова против неговото присъствие и опити за сближаване, както родителите на Сондра.

Защото именно сега за първи път тя се реши да му обясни, че майка й и баща й, осведомявани за непрекъснатото му ухажване, започнали вече да говорят за продължителна обиколка в Европа, която можела да задържи нея, Стюърт и майка й поне две години отвъд океана. Но тъй като при тази новина лицето, както и настроението на Клайд се помрачиха, а самата тя бе достатъчно здраво налапала въдицата, за да се огорчи също от това, Сондра веднага добави, че не бива да го взима толкова присърце — не бива: всичко щяло да се нареди, тя била сигурна. Защото, когато му дойде времето, освен ако дотогава нещо — собственият й ловък натиск, ако не и сегашното й трескаво увлечение в Клайд — не подейства, за да променят гледището на майка й по отношение на него… тя можела да се види принудена да вземе някои мерки да осуети плановете й. Точно какви мерки, Сондра не можела да му каже, при все че в разгорещеното си въображение Клайд ги видя като бягство и женитба, против която родителите й нямаше да могат нищо да направят, каквото и да си мислят за нея. И вярно беше, че макар още смътно и сдържано, някаква подобна мисъл започваше да се оформя в ума на Сондра. Защото, както продължи да обяснява на Клайд, било тъй ясно, че майка й се мъчи да я насочи към един чисто светски брак — с младежа, който така явно я ухажвал предишната година. Но поради сегашното й страстно увлечение в Клайд, както весело заяви, надали биха могли да я накарат лесно да се съгласи.

— Единствената мъчнотия за мен е там, че още не съм пълнолетна — добави тя оживено и без много да подбира изразите си. — Това е главната пречка, разбира се. Но през октомври ще навърша пълнолетие и искам да знаеш, че тогава няма да могат да ме въртят както си искат. Смятам, че мога да се омъжа, за когото аз пожелая. Пък ако не мога да го направя тук, тогава… е, да не се свършва светът с Ликъргъс!

Тази мисъл беше за него като някаква сладка, омаломощаваща отрова. От нея го втресе, тя насмалко не го подлуди. Да не беше… да не беше… само да не беше Робърта! Този ужасяващ и, кажи-речи, неразрешим проблем. Ако не беше това и несъгласието на родителите

на Сондра, не беше ли той пред прага на самия рай? Сондра, Дванадесетото езеро, обществото, богатството, нейната обич и красота. Той съвсем се объркa, като мислеше за всичко това. Веднъж да се оженят двамата, какво ще могат да направят близките на Сондра? Какво, освен да се помирят и да ги приемат във великолепното лоно на прекрасния си дом в Ликъргъс или да се погрижат за тях по някакъв друг начин, като той без съмнение в края на краищата ще получи някаква служба, свързана с дружеството за електрически прахосмукачки „Финчли“. И тогава ще стои наравно, ако не и по-високо от Гилбърт Грифитс и всички други, които го пренебрегваха тук отначало — сънаследник заедно със Стюърт на цялото състояние на семейството. Със Сондра като главен или увенчаващ всичко елмаз в това тъй внезапно великолепие, изникнало като в приказката за Аладин!

Той не се и замисляше какво ще прави отсега до октомври. Не се и спираше сериозно върху факта, че Робърта иска още сега, веднага да се оженят. Смяташе, че ще може да се отърве от нея. И все пак същевременно болезнено и тревожно съзнаваше, че никога не е имало в живота му момент, когато да е бил тъй коварно изправен пред страшна беда. Може да е негов дълг, както биха сметнали хората, както би казала майка му, поне да избави Робърта от това положение. Но когато това се случи на Еста, кой й се притече на помощ? Любовникът й? Той я изостави без всякакво угризение на съвестта и тя не умря. А защо, когато Робърта не е в никое отношение по-зле, отколкото е била сестра му, защо тя се мъчи да го погуби по такъв начин? Да го принуди да направи нещо, което ще бъде равно на убийство за неговото обществено положение и стремеж към хубавото, за неговата страст и чувства? А пък иначе, ако му спести това, по-сетне ще може да направи толкова повече за нея… разбира се, с парите на Сондра. Той не може и не ще й позволи да постъпи спрямо него така! Няма да се остави да му погуби живота!

XL

Две случки, станали по това време, спомогнаха още повече да изострят диаметрално противоположните гледища на Клайд и Робърта. Едната от тях не беше повече от мимолетно впечатление на Робърта, когато една вечер зърна Клайд, спрял се на Централния булевард край бордюра пред пощата, да разменя няколко думи с Арабела Старк, която чакаше в голяма и внушителна кола баща й да излезе от сградата на дружество „Старк“ отсреща. А госпожица Старк, докарана според модата на сезона, нейния обществен кръг и собствения си претенциозен вкус, седеше в превзета поза пред волана, за да се покаже не само на Клайд, а и на хората изобщо. Но на Робърта, доведена вече до умопомрачение от бавенето на Клайд и собственото й решение да го принуди да направи нещо в нейна полза, тя се видя ни повече, ни по-малко олицетворение на спокойствието, разкоша и липсата на чувство за отговорност, които така пленяваха Клайд и го караха да се бави и да бъде напълно безразличен към ужасното положение, в което се намираше самата тя. Защото — уви! — какво друго, освен искането, налагано от сегашното й състояние, можеше да предложи тя на Клайд срещу всичко, от което той щеше да се откаже, в случай че отстъпеше пред настояването й? Нищо — и това бе мисъл, която съвсем не действаше насърчително.

И въпреки това в този момент, когато противопоставяше своето нещастно състояние и изоставеност на състоянието например на тази госпожица Старк, тя почувства да я обземат по-голямо негодувание и враждебност, отколкото е могла да изпитва досега. Не беше правилно! Не беше справедливо! Защото през няколкото седмици, минали след последния им разговор по този въпрос, Клайд не беше й продумал почти нито дума във фабриката или другаде, да не говорим вече за това, че не се беше отбил в квартирата й, понеже го беше страх от обичайните й въпроси, на които не можеше да отговори. И това я караше да чувства, че не само я пренебрегва, но е и много остро настроен против нея.

И все пак, когато се прибираше вкъщи след тази банална, но горе-долу характерна сцена, в душата си Робърта изпитваше не толкова яд, колкото скръб и болка, защото любовта и спокойствието бяха изчезнали и вероятно нямаше никога вече да се върнат пак… никога… никога! О, колко ужасно… колко ужасно!

От друга страна, на Клайд, и то приблизително по същото време, му бе съдено да види нещо, близко свързано с Робърта, което, както човек би си рекъл, само присмехулна и дори зложелателна съдба би могла да нареди или да позволи да стане. Защото, потеглили следващата неделя по предложение на Сондра на север, към езерото Ароу, където се намираше вилата на семейство Тръмбул, за да се порадват този празничен ден на ранната пролет, близо до Билц, през който трябваше да минат, наложи им се да се отбият на изток, в посока на родния дом на Робърта. Когато излязоха най-после на един път от север на юг, който идваше направо от Трипетсвил край стопанството на Олдън, те свиха на север. След няколко минути стигнаха пред самото стопанство на Олдън, на кръстовището с друг път от изток на запад, който водеше към Билд. Тук Трейси Тръмбул, който караше колата в момента, поиска някой да слезе и да попита в близкото стопанство дали този път наистина води за Билд. Клайд беше най-близо до вратата и изскочи навън. И тогава, като погледна името върху пощенската кутия, сложена на кръстопътя и явно принадлежаща на страхотно разнебитената стара сграда на височинката по-нагоре, с голямо изумление видя, че то беше Тайтъс Олдън — така се казваше бащата на Робърта. И понеже тя му беше разправяла, че родителите й живеят близо до Билд, в ума му в същия миг проблесна, че трябва да е роднят й дом. Това го накара да се поспре, да се поколебае дали да продължи към къщата, или не, понеже веднъж беше подарил на Робърта малка своя снимка и не беше изключено да я е показвала на близките си. От друга страна, самата мисъл, че този запуснат, порутен дом има нещо общо с Робърта, а следователно и с него, беше достатъчна да породи желанието да се обърне и да побегне.

Но Сондра, която седеше до него в колата и забеляза сега двоумението му, извика:

— Какво има, Клайд? Страх те е от бау-бау?

И той долови мигновено, че ако не тръгне веднага към къщата, те ще продължат да се занимават с държането му, и се запъти нагоре по

пътечката. Но впечатлението от сградата, след като я поразгледа по-внимателно, бе достатъчно, за да събуди в ума му най-тревожни и мъчителни размишления. И това ако беше къща! Тъй самотна и гола дори в този слънчев пролетен ден! Този взел-дал хлътнал покрив! Събореният комин на северната страна с грубите буци циментирани полски камъни, които се търкаляха в основите му, килналият се полусъборен комин на южната страна, който се държеше само благодарение на редица подпорки! Занемарената пътека от пътя долу, по която сега бавно се изкачваше! Доста му подействаха изпочупените и разместени камъни, които служеха за стъпала пред входната врата. А небоядисаните порутени пристройки изглеждаха още по-неугледни покрай всичко друго.

Божичко! Само като си помислеше, че това е родният дом на Робърта! И като си помислеше, че тя настоява да се оженят тъкмо сега, когато храни всички тези надежди във връзка със Сондра и този светски кръг в Ликъргъс! И Сондра е в колата с него и вижда всичко… макар и да не го знае. Каква беднотия. Колко жалко и безпросветно е всичко! И той е започнал така, но колко далече назад е останало то!

Премалял, с неприятно болезнено усещане под лъжичката, като от нанесен там удар, Клайд се приближи до къщата. И тогава, сякаш за да го разстрои още повече (ако това беше възможно), вратата се отвори и на прага се появи Тайтъс Олдън със стара, протъркана и окъсана на лактите дреха, увиснали като торби износени памучни панталони и груби, нелъснати и не по мярка селски обувки и с поглед го запита какво желае. И Клайд, сащисан от дрехите, както и от явната прилика с Робърта в очите и устата, колкото можеше по-бързо го попита дали долният път от изток на запад минава през Билц и дали излиза на главния път на север. Но при все че би предпочел едно бързо „да“, та да може да се обърне и да си тръгне, Тайтъс предпочете да слезе в двора и там с ръкомахане обясни, че ако искат да излязат на истински хубав път, по-добре ще е да продължат още поне две мили по това Трипетсвилско шосе от север на юг и чак тогава да завият на запад. Клайд кратко му поблагодари, обърна се почти преди той да беше свършил и забърза към колата.

Защото сега пак си спомни с чувство на безкрайно притеснение за Робърта, която мисли, точно сега мисли, че скоро, въпреки онова, което му предлага Ликъргъс — настъпващата пролет и лято, любов и

романтика, веселие, обществено положение, влияние, — той ще се откаже от всичко, ще замине и ще се ожени за нея. Ще се завре в някоя затънтена дупка! О, колко ужасно. И с дете, на неговата възраст! О, защо е бил толкова глупав и слабоволев да се свърже с нея по такъв начин? Само заради няколко самотни вечери! О, защо, защо не можа да почака? Тогава този друг свят пак щеше да се отвори пред него. Само да беше почакал!

А сега безспорно, ако не съумее бързо и лесно да се отскубне от нея, ще бъде осъден да се лиши от цялото това друго великолепно признание, и другият свят, от който произлиза, ще простре към него безрадостните си сиромашки ръце и ще го стисне за гърлото отново, също както немотията на семейството му го беше притиснала и почти удушила в самото начало. Дори му дойде наум — някак смътно и за първи път — колко странно беше, че това момиче и той, тъй поразително еднакви по произход, бяха изпитвали такова влечение един към друг отначало. Защо е било така? Колко странен е все пак животът. Но още повече го тревожеше стоящият пред него проблем как да намери изход. И от този момент нататък, през цялото това пътуване, той рови в ума си за някакво решение. Стига Робърта или родителите й да се оплачат само с една дума на чичо му или Гилбърт, и с него е свършено.

Тази мисъл толкова го разтревожи, че макар преди да беше бърборил заедно с другите за очакващите ги може би развлечения, когато се върна в колата, остана мълчалив. А Сондра, която седеше до него и преди това от време на време му шепнеше за плановете си за лятото, вместо да поднови бъбренето, пошепна:

— Какво му е станало на момченцето? — Когато проличеше, че Клайд е разстроен, макар и съвсем малко, тя започваше да му гука така, по бебешки, понеже това му действаше почти като електрически ток, макар и сладко мъчително. „Мъничката ми гугутка“ наричаше я понякога той. — Лицето съвсем тъзницко. Пледи малко лицето съвсем засмяно. Хайде, наплави муцунката весела пак. Засмей се на Сондла. Стисни лъката на Сондла, хайде, бъди ми доблицко момченце, Клайд!

Тя се обърна и надникна в очите му, за да види има ли някакъв ефект това галено бебешко дърдорене, и Клайд, разбира се, положи крайни усилия да се покаже по-весел. Но все пак, въпреки неописуемо

чудесната й любов към него, призракът на Робърта и на всичко, което тя представляваше сега във връзка с цялото положение, не се махаше от очите му — нейното състояние, съвсем скорошното й окончателно решение, явната невъзможност да направи сега нещо друго, освен да замине заедно с нея.

Ами… вместо да си навлече такава беда на главата… няма ли да е по-добре за него, дори и да загуби веднъж завинаги Сондра, да избяга, както при случая с убитото дете в Канзас сити… и да не чуят вече нищо за него. Но тогава ще загуби Сондра, връзките си тук и чичо си… този свят! Каква загуба! Каква загуба! Мъката да скита от място на място; да трябва да пише отново на майка си за известни обстоятелства, свързани с бягството му, за които някой друг би могъл да й пише после оттук по-подробно… и да го изложи много по-зле. Ами всичко това, което ще мислят за него близките му! А напоследък беше писал на майка си, че напредвал тъй бързо. Каква беше тази фаталност в живота му, която караше да му се случват такива неща? Нима все такъв ще му бъде животът? Да бяга от едно или друго положение само за да започне всичко отново някъде другаде… може би само за да се види принуден да бяга от нещо още по-лошо. Не, той не може да избяга пак. Трябва да приеме положението, и да го реши по някакъв начин. Трябва!

Боже!

XLI

Настъпи пети юни и семейство Финчли замина, както бе казала Сондра, но само след като тя най-настоятелно предупреди Клайд да бъде готов да дойде у семейство Кранстън на втората и третата събота след това — щяла да му пише по-определено сетне, — и заминаването й подейства на Клайд така, че просто не знаеше какво да прави в нейно отсъствие, както беше потиснат от заплетеното положение поради състоянието на Робърта. А тъкмо по това време и страховете, и изискванията на Робърта бяха станали извънредно настойчиви и той наистина не можеше да я увери повече, че стига да почака още мъничко, и ще бъде в състояние да й помогне. Както и да я убеждаваше, според нея положението й беше вече критично и не можеше в никой случай да се шегува повече с него. Фигурата й, както тя настояваше (макар че до голяма степен само си го въобразяваше), дотолкова се променила, че нямало да може да крие още дълго и всички, с които работела заедно във фабриката, скоро щели да узнаят. Не можела вече нито да спи, нито да работи спокойно — не бивало да остава тук повече. Усещала вече болки, чисто въображаеми в нейния случай. Трябвало да се ожени за нея сега, както й е обещал, и да замине с нея веднага… някъде… където и да било… близо или далеч… стига тя да се избави от сегашната страшна опасност. И щяла да се съгласи — както сега почти го умоляваше — да го пусне да си върви по пътя, щом се роди тяхното дете… наистина… и нямало никога да иска нищо повече от него… никога! Обаче сега, още тази седмица… в никой случай не по-късно от петнадесети, трябва да нареди да се погрижи за нея, както й е обещал.

Но това значеше, че ще трябва да замине с нея, преди да може да посети Сондра на Дванадесетото езеро и без изобщо да я види пак. А освен това, както добре знаеше, не беше спестил сумата, необходима, за да направи възможна новата рискована стъпка, за която тя настояваше. Напразно Робърта му обясни, че е спестила повече от сто долара и двамата ще могат да ги употребят, щом се оженят, или за каквито разноски и да възникнат със заминаването им, където решат да

отидат. Единственото, което той можеше да разбере и почувства, беше, че това значи да загуби всичко, че ще трябва да отиде с нея в някое сравнително близко селище и да се захване за каквато намери работа, за да я издържа, колкото може. Но колко окаяна ще е тази промяна! Да се прости с всичките си прекрасни мечти! Въпреки това, колкото и да ровеше в ума си, не можеше да измисли нещо по-добро, освен Робърта да напусне фабриката и да отиде за известно време при родителите си, понеже — както я убеждаваше, и то много хитро, според самия него — имал нужда от още няколко седмици, за да се подготви за очакващата и двамата промяна. Защото въпреки всичките му усилия, както лъжливо твърдеше сега, не беше успял да спести, колкото се беше надявал. Трябвало му поне три-четири седмици, докато събере сумата, която смята за необходима с оглед на предстоящата промяна. Не беше ли предполагала самата тя, доколкото си спомняше, че ще им трябват не по-малко от сто и петдесет или двеста долара — доста големи суми в нейните очи? Клайд не разполагаше с повече от четиридесет долара освен редовната си заплата и мечтаеше да използва тях и всичко друго, което успее да сложи настрана дотогава, за разноските, които може да му се отворят във връзка с възнамеряваното отиване на Дванадесетото езеро.

За да подкрепи още някак неопределеното си предложение Робърта да се върне за кратко време у дома си, той добави, че сигурно ще иска да се докара малко, нали? Не може да тръгне на такова пътуване, предполагащо женитба и промяна на всичките им познанства и връзки, без да си пооправи гардероба. Защо да не вземе своите сто долара или поне част от тях и да ги употреби за тази цел? Беше в такова отчаяно състояние, че й предложи дори и това. А Робърта, изправена досега пред собствената си несигурност какво ще стане с нея, не се решаваше да си направи или купи нещо било за самата себе си, било за бъдещото си дете. Тя си каза, че каквато и да е крайната цел на неговото предложение (свързано, както и всичките други, с протакане на работата), може да не е неразумно наистина да отдели две-три седмици и с помощта на евтината и все пак сносна шивачка, която бе шила от време на време на сестра й, да си направи поне една-две подходящи рокли — следобедна рокля от сива тафта на цветя, каквато беше видяла веднъж на кино и с която, ако Клайд устои на думата си, би могла да се венчае. За да допълни този хубав малък

тоалет, смяташе да добави елегантна сива копринена шапчица с широка периферия отпред, с розови или яркочервени череши под периферията и с това, заедно със спретнатото синьо костюмче от шевиот, кафявите обувки и кафявата шапка няма да е по-зле докарана от коя да е младоженка. Фактът, че подобни приготовления изискваха добавъчно протакане и разходи или че Клайд можеше да не се ожени за нея в крайна сметка, или че тази предполагаема женитба бе загубила всякакъв блясък и цвят в очите на двамата, все пак не беше достатъчен да лиши мисълта за сватбата като събитие или дори като тайнство от съответната празничност и романтика, с които тя бе обкръжена в нейните очи и от които не можеше да бъде отделена дори при такива неблагоприятни обстоятелства, както в техния случай. И колкото да е странно, напук на всички усложнения и обтегнати отношения, създали се между двамата, тя продължаваше да вижда Клайд почти в същата светлина, в каквато го беше виждала в самото начало. Той беше Грифитс, младеж с истинско обществено, ако не и финансово положение, с когото всички момичета от нейната черга, както и много от доста по-висши кръгове, с радост биха се свързали по този начин — сиреч чрез женитба. Може и да не му се ще да се ожени за нея, но все пак е човек с име. А с мъж, който поиска поне мъничко да я обича, би могла да бъде напълно щастлива. Във всеки случай едно време я беше обичал. А за мъжете се говореше — поне за някои (така беше чувала да казва майка й, пък и други), че роди ли им се дете, коренно променят и държането си към майката понякога. Те дори обикват майката. Както и да е, за малко — съвсем за малко, — ако спазят строго това, на което се беше съгласила, той ще остане до нея, за да й помогне да се справи с този тежък прелом, ще даде името си на нейното дете, ще я поддържа, докато тя успее отново да уреди живота си по някакъв начин.

Ето защо сега за сега без никакъв друг план, макар и с големи опасения и тревожни предчувствия, понеже, доколкото можеше да види, Клайд се държеше с пълно безразличие, тя прие всичко това. И в такова настроение подир още пет дена, след като писа на родителите си, че ще се прибере у дома най-малко за две седмици, за да си ушие една-две рокли и малко да си почине, тъй като не се чувства много добре, Робърта замина за Билц и Клайд я изпрати до Фонда. Но доколкото това засягаше него и понеже нямаше всъщност никакъв

определен или приемлив план за действия, важно му се виждаше само мълчанието — мълчанието беше единственото съществено нещо сега, така че дори при надвисналата над него заплаха на бедствието да може да мисли все повече и повече, и повече, без да е принуден да върши каквото и да било, без нито за миг да се измъчва от мисълта, че Робърта в нервно, потиснато или невменяемо състояние ще каже или ще направи нещо, и в случай че му хрумне някоя блестяща идея или план във връзка със Сондра, ще му попречи да ги осъществи.

А горе-долу по същото време Сондра му пращаше весели бележчици от Дванадесетото езеро и описваше какво може да очаква, когато дойде там малко по-късно. Синя вода… бели платна… тенис… голф… езда… разходки с автомобил. Пишеше му, че била наредила всичко с Бъртин. И целувки… целувки… целувки!

XLII

Две писма, дошли едновременно по това време, само подчертаха трудността на цялото положение.

Пристан Боров нос, 10 юни

Клайди-Майди,

Как е мънинкото ми? Всичко наред? Тук е направо великолепно! Има вече сума хора и всеки ден пристигат все повече. Казиното и игрището за голф на Боровия нос са открити и гъмжат от хора. Чувам как Стюърт и Грант тръгват с моторниците си към протока Грей. Трябва да побързаш да дойдеш тук, скъпи. Твърде е хубаво, за да ти го опиша с думи. Зелени пътища, по които да препускаш в галоп, плуване и танци в Казиното от четири часа всеки следобед. Току-що се връщам от чудно галопиране с Дики и следобед пак ще го яхна, за да изпратя тези писма. Бъртин каза, че ще ти пише днес или утре и ще те покани за които решиш събота и неделя или когато ти поискаш, тъй че щом Сондра ти каже „ела“, ще дойдеш, чуваш ли, иначе Сондра ще те наплеска, много. Лошото ми добро момченце!

Много ли работи то в омразната лоша фабрика? Сондра иска то да бъде тук при нея. Бихме яздили, карали кола, плували и танцували. Да не забравиш ракетата си за тенис и стиковете за голф. Казиното има чудесно игрище.

Тая сутрин, както яздех, едно птиче хвръкна точно изпод краката на Дики. Той се подплаши и препусна и клоните понашибаха Сондра. Не го ли е жал Клайди за неговата Сондра?

Тя му пише сума бележки днес. Следобед да не пропусне заминаването на пощата долу. Сондра и Бъртин, и Найна отиват в Казиното. Не ти ли се иска и ти да бъдеш

там? Бихме си потанцували „Тоди“. Сондра е луда за тая песен. Но сега трябва да се облече. Утре ще ти пиша пак, лошото ми момче. А когато получиш писмо от Бъртин, да й отговориш веднага. Виждаш ли всичките тия точки? Целувки! Големи и мънички. Всичките за лошото момче. И да пишеш на Сондра всеки ден и тя също ще ти пише.

Още целувки!

И Клайд отговори с готовност в същия дух и същия час. Ала почти със същата поща, поне в същия ден, дойде следващото писмо от Робърта:

Билц, 10 юни

Скъпи Клайд,

Вече съм почти готова да си легна, но искам да ти пиша няколко реда. Толкова се уморих от пътуването, че малко остана да се разболея, докато стигна. Преди всичко не ми се искаше много да си дойда (самичка), както знаеш. Чувствам се твърде разстроена и несигурна във всичко, макар и да се мъча да не се чувствам тъй, след като сме съставили нашия план и ти ще дойдеш да ме вземеш, както обеща.

Когато стигна дотука, макар и да изпита отвращение при мисълта за окаяния полуселски свят, в който живееше тя, все пак поради злощастната и неразривна връзка на Робърта с тази среда у него се събудиха едновремешните угризения на съвестта и съжаление към нея. Защото в края на краищата вината не беше нейна. Тя можеше да очаква толкова малко, нищо, освен работа или някоя безинтересна женитба! За първи път от много дни насам и в отсъствието на двете беше способен да мисли ясно… и да изпитва дълбоко, макар и мрачно съчувствие. Защото останалата част от писмото гласеше:

Но тук е много хубаво сега. Дърветата са тъй прекрасно зелени и цветята са нацъфтели. Чувам пчелите в овощната градина всеки път когато доближа южните прозорци. Когато тръгнах насам, вместо да се прибера направо вкъщи, реших да спра в Хоумър и да се отбия у сестра си и зетя, защото кой знае кога ще се наканя пак, ако изобщо се наканя, понеже съм решила, че ще ме видят или като почтена жена, или няма да ме видят никога вече. Не бива да си помислиш, че имам пред вид нещо лошо или грозно. Просто ми е тъжно. Те си имат такава уютна квартирка там, Клайд — хубави мебели, грамофон и всичко друго, и Агнес е така щастлива с Фред. Надявам се да бъде винаги щастлива. Неволно си помислих колко хубаво бихме могли да се наредим, ако се бяха сбъднали мечтите ми. И, кажи-речи, цялото време, докато бях там, Фред все ме закачаше защо не съм се омъжила, та най-после му казах: „Добре де, Фред, отде знаеш, че няма да го направя след някой и друг ден? Хубавото идва при онзи, който има търпение, нали знаеш?“ — „Е, да, но да не останеш само с чакането“ — веднага ме захапа той в отговор.

Наистина много се зарадвах да се видя пак с мама, Клайд. Тя е такава любеща, търпелива и все гледа да ти помогне. Най-добричката, най-скъпата майка, каквато е имало някога на света. И никак не ми се ще с нещо да я огорча. И Том и Емили също. Всяка вечер, откакто съм тук, им идват приятели на гости и те ме канят и аз да се забавлявам с тях, но не съм чак толкова добре, за да правя всичко, каквото искат да правя: да играя на карти и разни игри… да танцувам.

На това място Клайд не можа да се въздържи да не си представи в доста подсилени краски сиромашкия семеен живот, в който участваше и Робърта и който той толкова неотдавна беше видял: тази разнебитена къща! Тези полусрутени комини! Недодялания й баща! И ако противопоставеше това писмо на онова другото, от Сондра!

Татко, майка, Том и Емили като че ли непрекъснато се въртят наоколо ми и се мъчат да направят за мен ту едно, ту друго. А мен ме мъчи съвестта, като се сетя какво ли биха си помислили, ако знаеха, защото, разбира се, трябва да се преструвам, че съм уморена и така потисната понякога от работата. Майка все разправя, че трябва да остана по-дълго или да напусна фабриката изобщо, да си почина и да се оправя пак, но тя нищо не знае, разбира се, бедничката! Ако знаеше! Не мога да ти опиша как се чувствам поради това понякога, Клайд. О, божичко!

Ето на, не бива да досаждам и на теб с лошите си настроения. Не искам, както ти го казах, стига да дойдеш и ме вземеш, както се разбрахме. И няма вече да бъда такава, Клайд. Не съм през цялото време такава. Започнах да се приготвям и да направя всичко, ще ми отнеме три седмици, а това е достатъчно да ме накара да не мисля за нищо друго, освен за работата. Но ти ще дойдеш да ме вземеш, нали, скъпи! Няма вече да ме разочароваш и да ме караш да страдам този път, както си ме карал напоследък от… не знам вече колко време — всъщност още откакто бях тук преди Коледа. Но ти беше наистина много добър с мен. Обещавам да не ти бъда в тежест, понеже знам, че не ме обичаш вече истински и затова ми е почти все едно какво ще стане сега, стига да се спася от тая беда. Но аз честно ти обещавам да не ти бъда в тежест.

Ах, скъпи, не обръщай внимание на това петно. Май просто не мога да се сдържам тези дни, както можех преди.

Но сега за това, заради което дойдох тук. Нашите мислят, че тия дрехи са за увеселение в Ликъргъс и че аз сигурно много се веселя. Е, това е по-хубаво от другото. Може би ще трябва да отида чак до Фонда, за да купя някои неща, ако не изпратя госпожа Ане, шивачката, та ако отида и ти искаш да ме видиш пак, преди да дойдеш тук (макар и да не вярвам да искаш), би могъл. Аз бих искала да те видя и да поговоря с теб пак, ако нямаш нищо против, преди да тръгнем. Всичко това ми се вижда толкова смешно, Клайд, да си правя тия дрехи, тъй много да искам

да те видя, а да зная, че ти би предпочел да не ме виждаш повече. И все пак се надявам да си доволен сега, че сполучи да ме накараш да напусна Ликъргъс и да дойда тук, а ти да се забавляваш, както го наричаш. Толкова ли по-добре прекарваш, отколкото прекарвахме двамата миналото лято, когато ходехме на езерата и другаде? Но както и да прекарваш, Клайд, положително можеш да направиш това за мен, без много-много да ми се сърдиш. Знам, че ти се вижда трудно сега, но не бива да забравяш и това, че ако бях като някои други, които познавам, бих могла и щях да искам повече. Но, както ти казах, не съм такава и никога не бих могла да бъда. Ако наистина не ме искаш, след като ми помогнеш, както ти казах, можеш да си вървиш.

Моля ти се, Клайд, напиши ми дълго, весело писмо, дори и да не ти се ще, и ми разправи всичко — как не си се сетил нито веднъж за мен, откакто ме няма, нито изобщо ти е домъчняло за мен (а едно време ти домъчняваше, нали?) и как не искаш да се върна и надали би могъл да дойдеш по-рано от две седмици, броени от събота.

Ах, скъпи, аз съвсем не мисля тия ужасии неща, които пиша, но ми е тъй мъчно, и уморено, и самотно, че не мога да се сдържам от време на време. Имам нужда от някого, с когото да говоря — не някой оттук, защото те не разбират, а аз не мога никому да кажа.

Но ето на, казах, че няма да бъда тъжна или мрачна, нито ядовита, ала не съм сполучила този път, нали? Но ти обещавам да бъда по-сдържана следващия път — утре или вдругиден, защото ми олеква, като ти пиша, Клайд. И няма ли, моля ти се, да ми пишеш само няколко думички да ме разведриш, докато чакам, пък може и да не са от сърце, толкова много имам нужда от това! И ще дойдеш, разбира се. Ще бъда така щастлива и благодарна и ще се мъча с нищичко да не ти дотягам много.

Твоята самотна
Бърт

Именно контрастът, който представляваха тези две картини, го доведе до окончателното решение, че никога няма да се ожени за Робърта — никога! — нито дори ще отиде при нея в Билц, нито пък ще я остави да се върне при него тук, стига да може да го предотврати. Та нали неговото отиване или неговото връщане ще сложи точка на всичките радости, които тъй отскоро изживява тук във връзка със Сондра… ще направи невъзможно за него да прекара това лято заедно със Сондра на Дванадесетото езеро… ще направи невъзможно двамата да избягат и да се оженят! Нима няма никакъв изход от това изпречило се пред него страшно затруднение?

И след като намери писмата в стаята си, когато се върна от работа една топла юнска вечер, обзет от отчаяние, той се хвърли върху леглото си и малко остана да застене. Какво нещастно положение! Какъв ужасен, почти неразрешим въпрос! Няма ли някакъв начин да я убеди да замине… и там да остане… може би да си остане по-дълго у дома, а той да й праща по десет долара седмично, дори по дванадесет половината от заплатата си? Или не може ли да отиде в някое от съседните градчета… Фонда, Гловърсвил, Скинектъди… още не е толкова напреднала и може спокойно да се грижи сама за себе си, да вземе под наем стая и да си живее там тихо и спокойно до съдбоносния ден, когато ще може да отиде при някой лекар или сестра? Той би могъл да й помогне да намери такъв лекар или сестра, когато му дойде времето, стига тя да се съгласи да не споменава името му.

Но и тази история: да иска от него да дойде в Билц или да се срещне с нея, и то до две седмици, а дори и по-рано! Няма да отиде, няма да отиде! Ще направи нещо отчаяно, ако тя се опита да го накара… ще избяга… или… може би ще отиде горе на Дванадесетото езеро, преди да му е дошло времето да отиде в Билц или преди тя да реши, че му е дошло времето, и ако успее, ще убеди Сондра… но, о, какъв безумен, какъв безумен риск е това!… Да избяга и да се омъжи за него, макар и да не е още съвсем навършила осемнадесет години… и тогава… и тогава… като са женени и нейните родители не могат да ги разведат, а Робърта не може да го намери и може само да се оплаче… добре де, не може ли той да отрече… да каже, че не е така… че никога не е имал с нея никакви отношения освен онези, които всеки началник на отделение би могъл да има с всяко момиче, което работи

при него. Не се беше запознавал с господин и госпожа Гилпин, нито беше ходил с Робърта при този доктор Глен край Гловърсвил, пък и тя му беше казала на времето, че не е споменавала неговото име.

Но каква дързост трябва да имаш, за да се опиташ да го отречеш!

Колко смелост ще трябва да има.

Да имаш смелостта да се изправиш лице срещу лице с Робърта, когато, както знаеше, да посрещне твърдия, обвиняващ, ужасен, чист поглед на сините й очи, ще бъде най-трудното нещо на света. Дали ще може да го направи? Дали ще има смелостта? И ако има, дали всичко ще свърши благополучно? Дали Сондра ще му повярва… след като се научи?

Но все пак, ако прибегне до това хрумване, независимо дали в края на краищата ще го изпълни, или не, дори и да отиде на Дванадесетото езеро, трябва да пише на Сондра и да й обади, че ще дойде. И това направи незабавно — писа й страстно и с копнеж. Същевременно реши на Робърта да не пише изобщо. Може да поръча междуградски разговор — тя му беше казала наскоро, че наблизо един съсед имал телефон и ако по една или друга причина му се наложи да влезе във връзка с нея, можел да го използва. Защото да й пише за всичките тези неща, дори и по най-предпазлив начин, значеше да й даде в ръцете, и то тъкмо сега, точно този тип веществено доказателство, каквото ще й трябва най-много, особено щом е тъй твърдо решил да не се жени за нея. Какво измамничество, всичко това! Това е низко и подло без съмнение. От друга страна, само да се беше съгласила Робърта да бъде малко по-отстъпчива, никога и през ум нямаше да му мине да си послужи с такъв долен и безчестен план. Но Сондра, Сондра! И голямото имение, разположено на западния бряг на Дванадесетото езеро, за което му беше писала. Колко красиво трябва да е! Не, той не може да постъпи другояче! Трябва да действа, да действа според плана си! Трябва!

И веднага скочи и отиде да изпрати писмото до Сондра. А понеже беше излязъл, купи вечерен вестник с надеждата да поотвлече мислите си с местни новини за всички, които познава: там, на първата страница на излизащия в Олбъни „Таймз Юниън“, имаше съобщение, което гласеше:

ТРАГИЧНА ДВОЙНА ЗЛОПОЛУКА НА ЕЗЕРО ПАС. ПРЕОБЪРНАТО КАНУ И ПЛАВАЩИ ШАПКИ ПОДСКАЗВАТ ВЕРОЯТНАТА ЗАГУБА НА ДВА ЖИВОТА. В КУРОРТА БЛИЗО ДО ПИТСФИЙЛД НАМЕРЕН ТРУП НА НЕИЗВЕСТНА ДЕВОЙКА. ТРУПЪТ НА ДРУГАРЯ Й ОЩЕ НЕ Е ОТКРИТ.

Поради големия му интерес към гребането, както всъщност и към всякакъв воден спорт, а също и особеното му лично майсторство, що се отнасяше до гребане, плуване, скокове във вода, той го зачете с любопитство:

Панкост, Масачузетс, 7 юни. Завършил съдбоносно излет с лодка бе предприет тук завчера от непознат мъж и девойка, дошли очевидно от Питсфийлд да прекарат деня на езерото Пас, разположено на четиринадесет мили северно оттук.

Във вторник към десет часа сутринта един мъж и девойка казали на Томас Лукъс, който държи закусвалнята „Казино“ и дава лодки под наем, че са от Питсфийлд, взели малко кану и с кошничка, очевидно с храна, потеглили към северния бряг на езерото. Като не се върнали до седем часа снощи, господин Лукъс заедно със сина си Джефри обиколил езерото с моторницата си и намерил гребната лодка преобърната в плитчините близо до северния бряг, но не видял никакви следи от излетниците. Приел в момента, че това е още един случай с наематели, които искат да избягнат плащането, той върнал лодката на своя пристан.

Но тая сутрин, усъмнил се да не е станала някаква злополука, господин Лукъс заедно със сина си и помощника си Фред Уолш обиколил още веднъж северния бряг и в края на краищата се натъкнал на шапките и на девойката, и на мъжа, плаващи сред тръстиките близо до брега. Веднага бе организирано търсене с канджи и към три часа днес тялото на момичето, за което не се знае тук

нищо, освен че е пристигнало с този мъж, бе извадено и предадено на властите. Тялото на мъжа още не е намерено. Понеже в непосредствена близост до мястото на злополуката тук-там дълбочината стига до тридесет фута, не е сигурно дали ще може да се намери вторият труп. При подобен нещастен случай, станал тук преди петнадесетина години, и двете тела останаха неизвадени.

На подплатата на дрешката, с която беше облечена девойката, имаше етикетче на питсфийлдски търговец. Също и на подплатата на обувките й имаше щемпел с името на Джейкъбс от същия град. Но освен това нямаше други указания за самоличността й. Отговорните лица тук предполагат, че ако е имала някаква чанта, тя е останала на дъното на езерото.

Мъжът, както си го спомнят, е бил висок, чернокос, към тридесет и пет годишен, със светлозелен костюм и сламена шапка с бяла и синя панделка. Девойката трябва да е била не повече от двадесет и пет годишна, пет фута и пет инча висока, тежи сто и тридесет фунта. Косата й, тъмнокестенява и дълга, бе сплетена на плитки и увита над челото. На левия среден пръст носеше златно пръстенче с аметист. Полицията в Питсфийлд и други градове в околността е уведомена, но досега не са се получили никакви съобщения за самоличността й.

Антрефилето, достатъчно банално за множеството летни злополуки, почти не заинтересува Клайд. Изглеждаше чудновато, разбира се, девойка и мъж да дойдат някъде на малко езеро, да тръгнат с малка лодка посред бял ден и така да загубят живота си. Чудновато беше също, че след това никой не е могъл да установи тяхната самоличност. Но ето че беше така. Мъжът беше изчезнал безвъзвратно. Клайд захвърли вестника, без много да мисли за това отначало, и насочи вниманието си към други неща — към въпроса, който наистина го тревожеше: как да постъпи? Но по-късно, когато гасеше светлината, преди да си легне, и все още размишляваше за сложната проблема, която представляваше собственият му живот, изведнъж му мина през

ума (кой ли дявол му пошепна?… зъл съвет на някой зъл дух?) да предположи, че той и Робърта… не, да кажем той и Сондра… (не, Сондра знае така добре да плува, и той също) той и Робърта бъдат някъде в малка лодка и тя се преобърне, да кажем, точно в това време, когато го терзаят тези ужасни усложнения? Какъв начин да се избави! Какво освобождение от огромната и сега вече наистина съсипваща го проблема! От друга страна… чакай… не бързай толкова!… та би ли могъл човек дори да помисли за подобно разрешение на такава трудна проблема като неговата, без да извърши престъпление в сърцето си, а… ужасно, страхотно престъпление? Не бива дори да помисля за подобно нещо! Това е грешно… грешно… ужасно грешно! И все пак, да речем, че… случайно, разбира се… такова нещо стане наистина? Тогава това ще бъде краят на всичките му неприятности във връзка с Робърта, нали? Край на всичките заплахи, свързани с нея… край дори на страховете и сърдечните терзания, свързани със Сондра. Безшумно, не оставящо никаква диря, несвързано с никакви разправии решение на всичките му сегашни мъчнотии и само радост пред него, завинаги. Само едно случайно, непреднамерено удавяне, а след това — блестящо бъдеще, открито за него!

Но само да мисли за такова нещо във връзка с Робърта по това време… (защо умът му натрапчиво го свързва с нея?)… това е ужасно и не трябва, не бива да позволява такава мисъл да занимава ума му! Никога, никога, никога! Не бива! Това е ужасно! Страхотно! Това е мисъл за убийство, нищо друго! Убийство?!!! И все пак така раздразнен е бил, и още беше, от писмото, което му беше писала Робърта, противопоставено на писмото от Сондра… тъй възхитителна и омайна бе картината на нейния живот и неговия, както го описваше тя сега, че колкото и да се мъчеше, Клайд не можеше да пропъди съвсем това друго и като че ли лесно и така естествено решение на цялата му проблема… само да можеше подобна злополука да се случи на него и Робърта. Защото в края на краищата той не замисляше никакво престъпление, нали? Мислеше само за нещастие, което, ако се случеше или ако можеше да се случи… Ах… да не беше това „ако можеше да се случи“. Това е лошата, грозна мисъл, която не трябва, не бива да допуска в ума си. Не бива! И все пак… и все пак… Той е великолепен плувец и би могъл да изплува на брега без съмнение, каквото и да е разстоянието. Докато Робърта, както знае от ходенето с

нея на разни плажове предишното лято, не умее да плува. И после… и после… е, после, освен ако реши да й помогне, разбира се…

Като размишляваше и седеше сега в светлината на лампата в стаята си между девет и половина и десет вечерта, обзе го странно усещане, че го полазват тръпки по цялото тяло, от косата до крайчеца на пръстите. Каква чудновата и страшна мисъл! И събудена у него от този вестник по такъв начин! Не беше ли това странно? Освен другото, горе в този езерен край, където щеше да отиде сега при Сондра, има много, много езера от всички страни, нали? Има десетки езера горе, където е Сондра. Поне тя бе казала тъй. А Робърта така обича природата и водата… макар и да не знае да плува… не знае да плува… не знае да плува. И те, или поне той, отиват, където има езера, или биха могли двамата, не биха ли могли… и ако не, защо не? Понеже бяха си говорили двамата, когато правеха плановете, да отидат в някой курорт за Деня на независимостта на четвърти юли… окончателното им заминаване… на двамата с Робърта.

Но не! Не! Самата мисъл за нещастен случай като този във връзка с нея, колкото много и да му се искаше да се отърве, беше греховна, грозна, ужасна! Не бива да позволява мисълта му да се спира върху подобни неща дори за миг. Това е твърде грешно… твърде гнусно… твърде ужасно! О, каква страшна мисъл! И да му дойде на него! И не друг път, а сега… когато Робърта иска той да замине с нея!

Смърт!

Убийство!

Убийството на Робърта!

Но да се избави от нея, разбира се… от това нейно прекомерно, непоклатимо, непроменимо искане! Той вече съвсем изстина, целият се изпоти само при мисълта за това. А сега… кога… кога!… Но не бива да мисли за това! И смъртта на това неродено дете!

Но как би могъл някой дори да помисли да извърши подобно нещо обмислено… преднамерено? И все пак… мнозина се удавяха тъй… момчета и момичета… мъже и жени… тук и там… навред, по целия свят, през летния сезон. Положително не би искал нещо подобно да се случи на Робърта. Особено пък сега. Не е такъв човек, какъвто и да е иначе. Не е. Не е. Не е! Самата мисъл накара ръцете и лицето му да овлажнеят от пот. Не е такъв човек. Почтени, разумни хора не мислят такива неща. И той няма да мисли… отсега нататък.

Разтреперан от яд към самия себе си, задето такава зловеща мисъл е могла да се натрапи на ума му, той стана, запали лампата и препрочете смущаващото го съобщение, колкото можеше по-хладнокръвно и с дух на порицание, сякаш само с това отхвърляше веднъж завинаги всичко, което то му навяваше. После, след като го направи, облече се и излезе от къщи да се поразходи — нагоре по Уикейджи авеню, по Централния булевард излезе на Оук авеню и по Спрус стрийт се върна на Централния булевард с чувството, че се отдалечава от натрапващата се мисъл или внушение, което тъй много го беше тревожило досега. И след малко, когато се почувства по-добре, по-свободен, по-естествен, по-човечен, както тъй много искаше да се чувства, върна се в стаята си и отново легна да спи с чувството, че наистина е сполучил да се отърве напълно от едно коварно и страшно видение. Не бива никога да помисля за това пак! Не бива никога да помисля за това пак. Не бива никога, никога, никога да помисля за това… никога!

А сетне, унесъл се скоро след това в неспокойна, трескава дрямка, видя насън свирепо черно куче, което се мъчеше да го ухапе. Обзет от ужас, той се спаси от зъбите на звяра, като се събуди, но скоро заспа наново. Този път се видя на някакво много странно и мрачно място — гора или пещера, или дълбок пролом между високи планини, откъдето тръгна по една отначало доста ясно очертана пътека. Но скоро пътеката започна да става по-тясна и по-тясна, и по-тъмна, докато най-после съвсем се загуби. Тогава, като се обърна да види дали ще може да се върне по стъпките си, намери се пред сплели се на кълбо змии, които отначало му се видяха като куп съчки. Но над тях заплашително се поклащаха главите на не по-малко от двадесетина влечуги с раздвоени езици и ахатови очи. А отпред, когато бързо се обърна, рогато и свирепо животно му препречваше пътя в тази посока, беше огромно и храстите се кършеха под тежките му стъпки. И тогава, обезумял от ужас, с вик на безнадеждно отчаяние, отново се събуди и не можа да заспи вече тази нощ.

XLIII

И все пак една мисъл като тази за езерото, свързана по такъв начин със затруднението, пред което се беше намерил, не можеше да се пропъди тъй лесно, колкото и да се мъчеше да се отърве от нея. Родила се сякаш от това, че някак случайно свърза личния си проблем, който разтърсваше, тревожеше и малко оставаше да побърка собствения му не чак толкова устойчив разсъдък с такова лесно, като че ли невинно, макар и ужасно затриване на два живота на езерото Пас, тази мисъл имаше своята тежест. Трупът на девойката, както някаква странна сила все още го принуждаваше да си повтаря, беше намерен, а на мъжа — не. В този интересен факт (и той си мислеше това съвсем неволно) се криеше един намек, който неотстъпно му се натрапваше, а именно че е възможно тялото на мъжа изобщо да не е в езерото. Понеже злонамерени хора пожелаваха понякога да се отърват от други хора, нима не беше възможно този човек да е отишъл там с момичето, за да се отърве от него? Много ловък и сатанински ход, разбира се, но който поне в този случай като че ли беше напълно сполучлив.

Но сам той да се вслуша в такова долно внушение и да постъпи така… никога! Ала ето че собствената му проблема ставаше все по-безизходна от час на час, тъй като всеки ден или поне през ден получаваше или писма от Робърта, или някоя бележчица от Сондра и в съответните им послания проличаваше същият контраст между спокойствието и мъката, веселото настроение и безпросветността на поражението и несигурността.

На Робърта, понеже не искаше да й пише, се обаждаше кратко по телефона и по колкото можеше по-незаангажиращ начин. Как е тя? Много се радвал, че му пише, че е на чист въздух и при домашните си, където трябва да е много по-хубаво, отколкото във фабриката в такова време. Всичко вървяло гладко, разбира се, и с изключение на внезапен наплив от поръчки, покрай който видели доста зор последните два дни, всичко вървяло постарому. Той полагал крайни усилия да спести известна сума за един проект, с който е запозната, но иначе не се тревожел за нищо и тя също не бивало да се тревожи. Не й писал

досега поради работата, пък и не можел да пише много-много — трябвало да свърши толкова неща, но тя му липсвала, като не я виждал на старото й място, и се надявал скоро да я види пак. Ако дойде към Ликъргъс, както му пише, и смята, че е наистина важно да се види с него, е, би могло да наредят нещо може би… обаче дали е необходимо тъкмо сега? Бил тъй зает, но, разбира се, вярвал, че ще се видят по-нататък.

А в същото време писа на Сондра, че положително на осемнадесети и следващата събота и неделя, стига да може, ще бъде при нея.

Тъй, благодарение на умствени машинации и извъртания, внушавани и насърчавани уж от копнежа му по Сондра и неспособността да погледне в лицето действителността по отношение на Робърта, той можа да осъществи много желаната възможност да бъде пак със Сондра поне една събота и неделя, и то в обстановка, каквато никога в живота не бе имал възможността да види.

Защото, когато стигна на пристанището в Шарон, което беше непосредствено до верандата на хана в долния край на Дванадесетото езеро, бе посрещнат от Бъртин, брат й и Сондра, слезли надолу по Веригата с моторницата на Грант, за да го вземат. Тези яркосини води на Индианската верига! Високите тъмни копия на боровете, заградили като часови браговете от двете страни и очертали на запад ивица от черна сянка върху водата, където дърветата се отразяваха така ясно! Малките и големите бели и розови, и зелени, и кафяви вили от двете страни с навесите за лодки павилиони до брега. Тук и там изящен пристан, проточил се от някоя просторна, а понякога и величествена вила, както тези, притежавани сега от семействата Кранстън, Финчли и други. Зелените и белите кану и моторници. Великолепният хотел и павилионът на Боровия нос, пълни вече с рано пристигнали летовници. А после пристанът и навесът за лодки на вила „Кранстън“ и двете кучета вълча порода, скорошна придобивка на Бъртин, които лежаха на тревата до брега и явно я очакваха да се завърне, и слугата Джон, един от петимата или шестимата, които се грижеха за семейството тук, който чакаше да поеме единствената пътна чанта на Клайд, неговата ракета за тенис и стикове за голф. Но най-дълбоко впечатление му направи голямата, някак разхвърляно, но все пак елегантно построена къща, пътеките, обрасли по краищата с ярко

мушкато, широката кафява веранда, наредена с плетени мебели, с прекрасна гледка към езерото; колите и разните гости, които се разтакаваха тук и там, облечени за голф и тенис или с домашно облекло.

По нареждане на Бъртин Джон веднага го заведе в просторна, гледаща към езерото стая, където можеше спокойно да се окъпе и да се облече за игра на тенис със Сондра, Бъртин и Грант. След вечеря, както му обясни Сондра, която беше дошла при Бъртин специално по този случай, Бъртин и Грант щели да го заведат в Казиното и там да го запознаят с всички техни общи познати тук. Щяло да има танци. Рано сутринта, преди закуска, ако нямал нищо против, можел да отиде на езда с нея, Бъртин и Стюърт по чудесна зашумена пътека, водеща през горите на запад до нос Вдъхновение и широк изглед на езерото. И както сега научи, освен няколко такива пътеки в гората нямаше никакви пътища на четиридесет мили наоколо. Без компас или водач, както му казаха, човек можел да се загуби и да загине, тъй като трудно било за тези, които не познават местността, да определят посоката. А след закуска и малко плуване тя, Бъртин и Найна Темпъл щели да покажат новото си изкуство с аквaплана на Сондра. Сетне — обяд, тенис или голф, разходка до Казиното за следобедния чай. След вечерята във вилата на Брукшо от Ютика, която била на отсрещния бряг на езерото, щяло да има танци.

Не се мина и час след пристигането му и Клайд разбра, че програмата му за събота и неделя е пълна. Но беше сигурен, че двамата със Сондра ще успеят да прекарат не само минути, но може би и часове насаме. И тогава ще види какви нови радости ще му предложи този случай във връзка с нейната многостранна натура. За него въпреки недаващата мира мисъл за Робърта, която би могъл поне за тази събота и неделя да остави настрана, беше все едно че се е намерил в рая.

И на тенискорта на вила „Кранстън“ му се стори, че облечената с безупречно бяла къса тенис поличка и блузка, с вързана на главата кърпа на жълти и зелени точки Сондра никога не е изглеждала тъй весела, изящна и щастлива. Тази усмивка на устните й! Тези пламъчета на обещание, които светваха във веселите и засмени очи всеки път, когато го поглеждаше! А от време на време, когато изтичваше да сервира, струваше му се, че прилича на спряла за миг литнала птичка:

ръката с ракетата вдигната високо, допряла земята само с един пръст на крака, с глава отметната назад и винаги с полуотворени и усмихнати устни. Всичко това го вълнуваше и натъжаваше, понеже виждаше и ликуваше при мисълта, че тя може да бъде негова, стига да е свободен да я вземе сега. Да не беше тази друга, черна преграда, която беше издигнал сам той!

Ами тази гледка, където яркото слънце изливаше поток от кристална светлина върху зелената морава, проснала се от високите борове до сребристите набраздени води на езерото! И там, плъзнали в най-различни посоки заслепяващо бели платна на малки ладии… бели, зелени и жълти петна, където на слънце се мяркаха пъстри кану, гребани отпуснато от влюбени двойки! Лято… леност… топлина… пъстрота… волност… красота… любов… — всичко, за което беше мечтал предишното лято, когато бе така самотен.

В отделни моменти на Клайд му се струваше, че ще му се завие свят от радост, че до известна степен се е изпълнило голямото му желание, че постигането му почти напълно зависи от него; в други моменти, когато мисълта за Робърта го обгръщаше като леден вятър, сякаш нищо не можеше да бъде по-печално, по-ужасно, по-сковаващо мечтите му за красота, любов и щастие, отколкото това, което го заплашваше сега. Това ужасно антрефиле за езерото и за удавилата се двойка! Вероятността, че въпреки безумния му копнеж след седмица или две, или най-много три ще трябва да напусне всичко това завинаги. А после изведнъж се сепваше и си даваше сметка, че е изтървал топката или че играе лошо, че Бъртин или Сондра, или Грант викат: „О, Клайд, за какво мислиш?“ И от най-тъмните дълбини на сърцето си би отвърнал, ако заговореше: „За Робърта.“

И тази вечер пак, у Брукшо — изискана компания от приятели на Сондра, Бъртин и други. Нова среща със Сондра на дансинга, тя цялата — усмивка, понеже заради всички събрали се тук, особено майка й и баща й, трябваше да се преструва, че не е видяла Клайд преди, че дори не знае за присъствието му тук.

— Вие тук? Това е чудесно! У Кранстън? О, колко приятно. Това е точно до нас. Е, сигурно ще се виждаме много често, а? Какво ще кажете за една разходка с коне утре преди седем? Бъртин и аз яздим почти всеки ден. И ще отидем на пикник утре, ако не се случи нещо, ще се разхождаме с кану и моторница. Не се тревожете, че не яздите

добре. Ще накарам Бъртин да нареди да ви дадат Джери: той е направо агънце. И да не ви е грижа, че нямате костюм за езда. Грант има купища дрехи. Следващите два танца съм обещала на други, но през време на третия ще поседите с мен, нали? Аз зная чудесно местенце вън, на балкона.

Тя се отдалечи, протегнала ръка, но погледът в очите й говореше: „Ние се разбираме.“ А по-късно вън, на сянка, когато никой не ги гледаше, тя притегли лицето му към себе си и жадно го целуна, а преди да изтече вечерта, двамата тръгнаха по пътечка, която водеше от къщата покрай брега на езерото, и можаха да се прегърнат на лунна светлина.

— Сондра така се радва, че Клайд е тук. Той толкова много й липсва!

Тя го галеше по косата, когато той я целуваше, а Клайд си спомни за сянката, тъй тъмно легнала между тях, и трескаво, с отчаяние я притисна.

— Ах, сладкото ми момиченце! — възкликна той. — Моята хубава, хубава Сондра! Само да знаеш колко те обичам! Само да знаеш! Да можех да ти разправя всичко. Да можех да ти разправя!

Но не можеше да го направи сега… нито някога после. Никога нямаше да се осмели да й заговори дори за най-малка подробност относно черната преграда, която лежеше сега между тях. Защото при нейното възпитание, при мерилата за любовта и брака, установени за нея, тя никога не би разбрала, никога не би искала да направи такава голяма жертва, колкото и да го обича. И той би се видял изоставен, зарязан в същия миг, и с какъв ужас в очите й!

Но когато я притисна силно до себе си, тя погледна пребледнялото му напрегнато лице и очите, в които месечината отгоре палеше бели електрически искрици, и възкликна:

— Толкова много ли обича Клайд Сондра? О, сладкото момче! Сондра го обича също. — Тя хвана главата му с двете си ръце и като я стисна здраво, целуна го бързо и страстно десетина пъти. — И Сондра няма да се откаже от своя Клайд. Няма! Само почакай и ще видиш! Каквото ще да се случи сега. Може да не е чак толкова лесно, но тя няма да се откаже. — И след това, тъй неочаквано и практично, както често правеше, възкликна: — Но трябва да вървим, веднага. Не, нито целувка повече. Хайде, Сондра казва „не“! Ще забележат отсъствието

ни. — Тя отстъпи от него, хвана го за ръката и го задърпа към къщата тъкмо навреме, защото насреща им идваше Памър Търстън, който беше тръгнал да я търси.

Сутринта, както му беше обещала Сондра, тръгнаха с коне към нос Вдъхновение, и то преди седем — Бъртин и Сондра с яркочервени амазонки, бели бричове и черни ботуши, със свободно пусната коса, развявана на вятъра; те бързо препускаха напред повечето време, после се връщаха при него. Или Сондра весело му викаше да ги настигне, или двете със смях спираха да побъбрят стотина крачки напред в някое потайно кътче, приличащо на храм сред заградилите го дървета, където той не можеше да ги види. И поради интереса, който Сондра тъй явно проявяваше към него тези дни — интерес, който Бъртин беше започнала да смята, че може да завърши със сватба, ако не попречи възникването на някакви семейни усложнения, — тя, Бъртин, ги обсипваше с усмивки; беше самото въплъщение на сърдечността и мило настояваше Клайд да прекара у тях лятото, като обещаваше да ги придружава и прикрива, така че никой да не може да каже нещо. А Клайд ту тръпнеше, ту от време на време помрачняваше и въпреки волята си се връщаше към мисълта, която му беше навяло съобщението във вестника, но се бореше с нея — мъчеше се окончателно да я потисне.

А после Сондра изви надолу по стръмна пътека към каменист, обрасъл с мъх извор сред тъмни дървета и извика на Клайд:

— Ела долу. Джери знае пътя. Няма да се подхлъзне. Ела да пиеш. Ако пиеш от тая вода, ще дойдеш тука скоро пак… така казват.

И когато той се спусна и слезе от коня да пие, тя възбудено заговори:

— Исках да ти разправя нещо. Трябваше да видиш лицето на мама снощи, когато се научи, че си тук. Тя съвсем не е сигурна, че аз имам пръст в тая работа, разбира се, понеже мисли, че и Бъртин те харесва. Аз й внуших тая мисъл. Но въпреки всичко подозира, както ми се струва, че съм участвала и аз, и това не й е съвсем приятно. Но не може да каже нищо повече от онова, което е казала преди. Аз поговорих ей сега с Бъртин и тя се съгласи да държи моята страна и да ми помага с всичко, каквото може. Но сега ще трябва да бъдем още по-предпазливи, защото, ако мама стане много подозрителна, струва ми се, че не знам какво би могла да направи… може да поиска да заминем

оттук, дори още сега, само и само да не мога да те виждам. Знаеш, тя смята, че не бива да ме интересува никой освен човека, когото тя харесва. Ти знаеш как е тая работа. Тя е същата и със Стюърт. Но ако внимаваш да не показваш колко много ме харесваш, когато има наблизо някой от нашата компания, не вярвам да направи нещо… поне не и сега. По-късно, наесен, когато се върнем в Ликъргъс, положението ще бъде по-друго. Аз ще бъда пълнолетна и ще видя какво мога да направя. Никога не съм обичала някого преди, но аз обичам теб и… е, няма да те оставя и толкова! Няма! И те не могат да ми се наложат!

Тя тропна с крак и се шибна с камшика по ботуша, а двата коня лениво и равнодушно обърнаха глави. И Клайд, възхитен и изумен от това второ недвусмислено обяснение в любов, запален от мисълта, че няма да му се представи по-удобен случай, отколкото сега, да й предложи да избягат и да се оженят, та така да се избави от тъй застрашително надвисналия над него меч, загледа Сондра с очи, в които светеше тревожна надежда и тревожен страх. Защото можеше да му откаже, пък и да се промени, сепната от такова неочаквано предложение. А той нямаше пари, нито имаше наум място, където биха могли да отидат, ако тя приеме. Но тя сигурно имаше или би могла да има. А съгласеше ли се веднъж, нима не би могла да му помогне? Разбира се. Във всеки случай смяташе, че трябва да заговори и да предостави бъдещето на добрия или лошия късмет.

И Клайд започна:

— Защо да не можеш да избягаш с мен сега, скъпа? Есента е тъй далечна, а аз те искам така много! Защо да не можем? Майка ти и тогава надали ще се съгласи да се омъжиш за мен. Но ако избягаме сега, не ще може да направи нищо, нали? А после, след няколко месеца, би могла да й пишеш и тя ще се примири. Защо да не го направим, Сондра? — Гласът му беше много умолителен, очите — пълни с тъжен страх от отказ… и от бъдещето, от което не виждаше кой би могъл да го защити.

Но тя бе вече така увлечена от трепета, породен у него от това настроение, че се позабави, съвсем не сепната от предложението му, а положително трогната, както и поласкана от мисълта, че е могла да събуди у Клайд такава пламенна и безразсъдна страст. Той бе така стремителен… така разпален от огъня, раздухан от самата нея, както мислеше тя, но който, както чувстваше, не можеше да изпита в същата

степен: такава пламенност никога още не беше виждала у него или у някой друг преди. И нямаше ли да бъде чудесно, ако можеше да избяга с него сега… тайно… в Канада, или в Ню Йорк, или Бостън, или където и да било? Какво възбуждение би създало бягството й тук и другаде — в Ликъргъс, Олбъни, Ютика! Приказките и вълнението в собственото й семейство, пък и другаде! И Гилбърт би й станал роднина въпреки желанието си… и семейство Грифитс, от което баща й и майка й толкова се възхищават, също.

За миг в погледа й се изписа желанието и почти решението да направи както той предлага — да избяга… да превърне тази своя дълбока и вярна любов в една огромна шега. Защото, като се омъжи веднъж, какво ще могат да направят родителите й? И не е ли Клайд достоен за нея, пък и за тях? Разбира се, макар почти всички в нейния кръг да смятат, че той не е съвсем онова, което би трябвало да бъде, само защото няма толкова пари, колкото имат те. Но ще има, нали, след като се ожени за нея и получи не по-лошо място в предприятието на баща й, отколкото Гил Грифитс има в предприятието на своя баща?

И все пак, в следващия миг, като си помисли за живота си тук и какво би значело това за баща й и майка й, ако избяга по такъв начин тъкмо сега, в самото начало на летния сезон, а също и как това ще разстрои собствените й планове и извънредно много ще ядоса майка й, а може би дори ще докара разтрогването на брака на основание на малолетността й, тя замълча — тази весела авантюристична светлинна бе изместена от подчертана следа на практичното и материалното, което бе тъй характерно за нея. Имат ли всъщност значение няколко месеца? То може и без съмнение ще предотврати Клайд да бъде разделен от нея завинаги, докато предлаганият от него път можеше да направи раздялата им неизбежна.

Затова сега поклати глава по един решителен и все пак нежен начин, който Клайд вече беше разбрал, че означава поражение — най-болезненото и непоправимо поражение, което беше претърпявал във връзка с цялата тази история. Тя не искаше да дойде! Значи, той беше загубен… загубен… а може би и тя загубена за него завинаги! О, боже! Защото, при все че лицето й се смекчи от нежност, която не беше обичайна за нея дори когато беше най-трогната, тя каза:

— Бих го направила, скъпи, ако не смятах, че е по-добре да не го правим сега. Много е прибързано. Мама няма да направи нищо засега.

Сигурна съм. Освен другото тя се е приготвила за толкова много приеми тук това лято, и всичко това специално за мен. Тя иска да бъда мила със… е, ти знаеш за кого мисля. А аз мога да бъда, без да направя нещо, което да попречи някак на нас двамата, сигурна съм, докато не предприема нещо, с което наистина да я уплаша. — Тя позамълча и успокояващо му се усмихна. — Но ти можеш да идваш тук толкова често, колкото си поискаш, не го ли разбираш, и това няма да направи никакво впечатление нито на нея, нито на тия другите, защото няма да си наш гост, не го ли разбираш? Аз уредих всичко това с Бъртин. А то значи, че ние можем да се срещаме тук горе цялото лято, кажи-речи, колкото си искаме, не го ли разбираш? После, наесен, когато се върна и разбера, че не мога да я накарам да бъде мила с теб или да сметне, че сме сгодени, е, тогава ще избягам с теб! Да, ще избягам, скъпи, наистина, повярвай ми!

Скъпи! Наесен!

Тя замълча, в очите й се четеше, че много ясно схваща всички практически затруднения, които лежат пред тях; сетне стисна двете му ръце в своите и го загледа в лицето. После поривисто, сякаш за да сложи точка, обви ръце около врата му, притегли главата му надолу и го целуна.

— Не го ли разбираш, скъпи? Моля ти се, не гледай тъй тъжно, любими. Сондра обича своя Клайд толкова много! И тя ще направи всичко, всичко възможно, за да се наредят нещата, както трябва. Да, ще направи. И те ще се наредят. Само почакай и ще видиш. Сондра няма да се откаже от него никога, никога!

И Клайд, като си даваше сметка, че няма нито един убедителен довод, с който да й излезе насреща — всъщност нито един, който не би я накарал да сметне за странно и подозрително крайното му нетърпение, освен ако… освен ако… е… освен ако Робърта го остави да си върви, напред го очаква пълно поражение, — мрачно, дори отчаяно я загледа в лицето. Колко е хубава! Колко съвършен е нейният свят! И той да е лишен от възможността да притежава някога и нея, и този свят. И непосредствено зад всичко това да стои Робърта с нейното искане и неговото обещание! И да няма друг начин да се избави, освен с бягство! Боже!

В същия този миг в очите му се появи неспокоен, почти безумен поглед, тъй изразителен и силен, както никога в живота му — тъй

съсредоточен, че дори и Сондра забеляза силата му. Изглеждаше болен, сломен, неизказано отчаян. Дотолкова, че тя възкликна:

— Какво има, Клайд, скъпи… изглеждаш тъй… о, не мога да кажа точно как… нещастен или… Толкова много ли ме обича момчето? И не може да почака само три-четири месеца? Ах, разбира се, може. Не е чак толкова трагично, колкото му се струва. Нали ще бъде повечето време с мен… милият ми. А когато не е тук, Сондра ще му пише всеки ден… всеки ден.

— Ах, Сондра, Сондра! Ако можех да ти кажа! Ако знаеше колко много щеше да значи това за мен…

Той се прекъсна тук, понеже, както забеляза в този момент, в очите на Сондра се изписа чисто практичният въпрос: кое налага тъй спешно да избяга с него още сега? И в същия миг Клайд от своя страна усети какво огромно влияние упражнява този свят върху нея, каква неотделима частица от него е тя и как само като прекали малко с настойчивостта си, може тъй лесно да я накара да се усъмни в благоразумието на увлечението си по него, и реши да замълчи, сигурен, че заговори ли, то може да доведе до въпроси от нейна страна и до промяна на чувствата й, или дори да охлади увлечението й дотам, че да стопи и мечтата за есента.

И тъй, вместо да й обясни по-подробно защо му е необходимо решението й, той се въздържа и само каза:

— То е, защото толкова много те искам сега, скъпа… през цялото време. Само това, нищо друго. Понякога ми се струва, че не бих могъл да се отделя от теб вече нито за минутка. О, толкова много жадувам за теб през цялото време!

Въпреки това Сондра, колкото и да беше поласкана от тази жажда, споделяна поне отчасти и от нея, само повтори различните съображения, които беше изредила и преди. Трябва да почакат. Всичко ще се нареди през есента. И Клайд, съвсем изтръпнал поради претърпяното поражение, все пак не можеше да се откаже от радостта да бъде с нея сега и положи всички усилия да поправи настроението си… и да мисли… да мисли, да мисли, че по някакъв начин… някак… може би ей тъй, както с онази лодка или по някакъв друг начин!

Но какъв друг начин?

Не, не, не — не така! Той не е убиец и никога няма да стане. Той не е убиец… никога… никога… никога.

И все пак тази загуба.
Тази надвиснала беда.
Как да избегне това и в края на краищата да спечели Сондра?
Как, как, как?

XLIV

А после, когато рано сутрин в понеделник се върна в Ликъргъс, намери следното писмо от Робърта:

Скъпи Клайд,

Често съм чувала поговорката „Бедата не идва сама“, но до днес не съм знаела значението ѝ. Май първият човек, когото видях тази сутрин, беше господин Уилкокс, един наш съсед, който се отби да каже, че госпожа Анс нямало да дойде днес, понеже имала да свърши някаква работа за госпожа Динуиди в Билц, макар че когато си отиде вчера, всичко беше приготвено за нея, та да мога да ѝ помагам по малко при шиенето, за да стане всичко по-бързо. А сега ще дойде чак утре. След това ни съобщиха, че сестрата на майка ми, госпожа Никълз, била много болна и мама трябваше да отиде при нея в Бейкърз Понд, което е с около дванадесет мили на изток оттук: Том я закара, макар и да трябваше да остане тук и да помогне на баща ми във всичката работа, дето има да се върши в стопанството. Не съм сигурна дали мама ще може да се върне преди неделя. Ако се чувствах по-добре и не ме чакаше толкова много моя лична работа, предполагам, че щеше да се наложи да отида и аз, макар мама и да настоява, че не е нужно.

След това Емили и Том, като си мислеха, че съм съвсем добре и може да ми хареса, бяха поканили четири момичета и четири момчета за тая вечер на нещо като юнско увеселение на лунна светлина със сладолед и торта, направени от Емили, мама и мен. Но сега горкичката трябва да води не знам колко разговора по телефона на господин Уилкокс, който използваме и ние, за да отложи, ако може, тая среща за някой ден идущата седмица. И, разбира се, е огорчена и умърлушена.

Колкото за мен, аз се мъча, както се казва, да не падам духом. Но да ти кажа, то е доста трудно, скъпи. Защото досега съм имала само три кратки разговора по телефона с теб и ти все ми казваш, че не вярваш да имаш необходимите пари преди пети юли. И като капак на всичко, както научих едва днес, мама и татко са горе-долу решили да отидат при чичо ми Чарли в Хамилтън за четвърти юли (от четвърти до петнадесети) и да ме вземат с тях, освен ако реша да се върна в Ликъргъс, а Том и Емили да отидат на гости при сестра ми в Хоумър. Но ти знаеш, скъпи, че аз не мога да направя това. Много ми е лошо и много съм разтревожена. Снощи ужасно повръщах и цял ден едва съм се държала на крака, а тая вечер направо ще полудея.

Скъпи, какво можем да направим? Не можеш ли да дойдеш да ме вземеш преди трети юли — деня, в който те ще тръгнат? Всъщност ще трябва да дойдеш да ме вземеш преди това, защото не мога и да помисля да отида там с тях. То е на петдесет мили оттук. Бих могла да кажа, че ще отида с тях само ако непременно дойдеш да ме вземеш, преди те да тръгнат. Но трябва да бъда съвсем сигурна, че ще дойдеш, съвсем!

Клайд, откакто съм тук, нищо друго не върша, освен да плача. Само да беше ти тук, нямаше да ми е толкова лошо. Аз наистина се мъча да бъда смела, скъпи, но как мога да не мисля понякога, че изобщо няма да дойдеш да ме вземеш, след като не си ми писал нито едно писъмце и ми се обади само три пъти, откакто съм тук. Но пък си казвам, че не можеш да бъдеш тъй подъл, особено след като си ми обещал. Ах, нали ще дойдеш? Кой знае защо, всичко така ме тревожи сега, Клайд, и толкова ме е страх, скъпи. Мисля си за миналото лято, а после за тазгодишното и за всичките ми мечти. За теб няма да има кой знае каква разлика, ако дойдеш няколко дена по-рано, отколкото си смятал, нали, скъпи? Дори и да трябва да минем с малко по-малко пари. Сигурна съм, че ще можем. Аз умея да бъда много пестелива и икономична. Ще се помъча да свърша

роклите си дотогава. Ако ли не, ще мина с това, което имам, и ще ги довърша после. И ще се мъча да бъда смела, скъпи, и да не те дразня много, само да дойдеш. Трябва да дойдеш, ти знаеш, Клайд. Не може да се направи нищо друго, макар че заради теб сега бих искала да можеше.

Моля ти се, моля ти се, Клайд, пиши и ми кажи, че ще бъдеш тук до края на срока, който ми определи. Така се тревожа и така ми е самотно тук без теб. Ще се върна направо при теб, ако не дойдеш до определения ден. Зная, че няма да ти хареса, дето го казвам, Клайд, но не мога да остана тук, и това е. А не мога и да замина с мама и татко, тъй че остава само един изход. Не вярвам, че ще мога да мигна тази нощ, затова, моля ти се, пиши ми и ми кажи в писмото си и го повтори пак и пак, да не се тревожа, че няма да дойдеш. Да можеше да дойдеш днес, скъпи, или за тази събота и неделя, нямаше да ми е толкова мъчно. Но още почти цели две седмици! Всички са легнали и къщата е стихнала, затова привършвам.

Но моля ти се, пиши ми веднага, скъпи, или ако не искаш да направиш това, непременно ми се обади по телефона утре, защото просто не мога да се успокоя нито за миг, докато не ми се обадиш.

Твоята нещастна Робърта

П. П. Това е ужасно писмо, но просто не мога да напиша по-хубаво.

Така ми е мъчно.

Но в деня, когато писмото пристигна в Ликъргъс, Клайд не бе там, за да отговори веднага. И поради това Робърта, обзета от най-мрачно, най-истерично настроение и мисли, седна в събота следобед и наполовина убедена, че той може да е заминал за някое далечно място, без да й се обади, му изпрати не писмо, а вик или писък, ако човек прецени правилно настроението, което й бе продиктувало следното:

Билц, събота 14 юни

Мой скъпи Клайд,

Пиша, за да ти съобщя, че се връщам в Ликъргъс. Просто не мога да остана тук повече. Мама се тревожи и чуди защо плача толкова много, а аз съм направо болна. Зная, че ти обещах да остана до 25-и или 26-и, обаче ти ми беше казал, че ще пишеш, а не си го направил — само се обаждаш изневиделица по телефона, когато съм загубила и ума, и дума. Отзарана, като се събудих, не можах да се сдържа и веднага се разплаках и сега следобед имам страхотно главоболие.

Така ме е страх, че няма да дойдеш и съм толкова уплашена, скъпи. Моля ти се, ела и ме отведи някъде, където и да било, само да се махна оттук и да не се тревожа, както се тревожа сега. Така ме е страх, че в това състояние, в което съм, татко и мама може да ме накарат да им разкажа всичко, или ще се досетят сами.

О, Клайд, ти никога не ще го разбереш! Ти каза, че ще дойдеш, и понякога съм сигурна, че ще го направиш. Но има моменти, когато започвам да мисля за други неща и съм също толкова сигурна, че няма да дойдеш, особено като не ми пишеш и не се обаждаш по телефона. Колко бих искала да ми пишеш и да кажеш, че ще дойдеш, та да имам сили да остана тук. Щом получиш това, искам да ми пишеш и да ми съобщиш точния ден, когато можеш да дойдеш — не по-късно от първи всъщност, защото зная, че не ще имам сили да остана тук по-дълго. Клайд, в целия свят няма момиче, по-нещастно от мен и виновен за това си ти. Но аз не го мисля така, скъпи. Ти беше добър с мен едно време, пък и сега си добър, като предлагаш да дойдеш да ме вземеш. И ако дойдеш още веднага, ще ти бъда толкова благодарна! И когато прочетеш това, ако сметнеш, че не съм разумна, моля ти се, не се сърди, Клайд, а само си кажи, че съм полудяла от скръб и тревоги и че направо не зная какво да правя. Моля ти се, пиши ми, Клайд. Само да знаеш колко искам да ми се обадиш поне с една дума!

Робърта

Това писмо, съдържащо и заплахата да дойде в Ликъргъс, беше достатъчно да докара Клайд до състояние, доста близко до нейното. Само като си помислеше, че няма никакво друго, да не казваме приемливо, извинение, което да представи на Робърта, за да я накара да отложи изпълнението на окончателното си и повелително искане! Клайд напрягаше ума си. Не биваше да й пише никакви дълги и уличаващи го писма. Би било глупаво, ако вземеше предвид твърдото си решение да не се жени за нея. Освен това, със свежото още усещане на прегръдките и целувките на Сондра, съвсем не беше настроен за нещо подобно. Не би могъл да й пише, дори да искаше.

Но все пак ясно му беше, че трябва да направи нещо веднага, за да уталожи явното й отчаяние. И десетина минути след като беше дочел второто й писмо, Клайд се мъчеше да влезе във връзка с Робърта по телефона. След половин час неприятно и нетърпеливо въртене в края на краищата чу гласа й, както му се стори отначало, слаб и раздразнен (но в действителност то се дължеше само на лошата връзка), да му казва:

— Ало, Клайд, ало! Ах, толкова се радвам, че се обаждаш! Ужасно се тревожех. Получи ли двете ми писма? Вече се канех да тръгна оттук утре сутрин, ако не ми се обадиш дотогава. Просто не можех да понасям да нямам никакво известие. Къде си бил, скъпи? Прочете ли това, дето ти писах за заминаването на родителите ми? То е вярно. Защо не пишеш, Клайд, или поне да се обаждаш? Какво реши за това, дето ти писах в писмото си за трети юли? Ще дойдеш ли наистина тогава? Или искаш да те пресрещна някъде? Толкова бях нервна последните три-четири дни, но сега, след като те чух пак, може би ще мога да се поуспокоя. Толкова искам да ми пишеш по някое писъмце на всеки два-три дена! Защо не искаш да ми пишеш, Клайд? Не съм получила от теб нито едно писмо, откакто съм тук. Не мога да ти опиша в какво състояние се намирам и колко ми е трудно да се сдържам сега.

Явно Робърта беше много неспокойна и наплашена, когато говореше. Всъщност на Клайд му се струваше, освен ако в дома, откъдето се обаждаше в момента, нямаше никой, че тя говори твърде непредпазливо. И той твърде малко се успокои от обяснението й, че е съвсем сама и няма кой да я чуе. Клайд не искаше тя да споменава името му, нито да говори за писмата си до него.

Без да говори съвсем направо, той се помъчи да й обясни, че бил много зает и че му било трудно да пише тъй често, както тя смята за необходимо. Не й ли бе казал, че ще дойде на двадесет и осми или някъде по това време, ако може, само че сега изглежда, че ще се наложи да се забави още една седмица или седмица и нещо, до към седми или осми юли — колкото да сложи настрана още петдесет долара, които му трябвали за определена цел и които непременно трябвало да осигури. Но наистина — и това беше задната му мисъл: — така щеше да има време да отиде още веднъж при Сондра (а той толкова жадуваше да го направи!) идущата събота и неделя. А сега това нейно искане! Не можеше ли да отиде с родителите си за седмица или десетина дена, а след това да отиде да я вземе или тя да дойде при него? Така ще има повече време и…

Но при тези думи Робърта избухна в буря от невъздържани укори и му каза, че ако постъпи така тя на всяка цена ще се върне в квартирата си при семейство Гилпин, ако е свободна, и няма да си губи времето да се подготвя и да го чака, а той да не идва; тогава Клайд изведнъж реши, че нищо не му пречи да каже, че ще отиде на трети или, ако не го стори, поне дотогава ще е уредил с нея къде да се срещнат. Защото дори и сега още не беше решил какво ще прави. Трябва му още малко време да помисли… още време да помисли.

И така той заговори с много променен тон:

— Но слушай, Бърт. Моля ти се, не ми се сърди. Говориш така, сякаш нямам никаква неприятност във връзка с цялата тая история. Нямаш представа какво може да ми струва това, докато се свърши всичко, и като че ли съвсем не те засяга. Знам, че се тревожиш и тъй нататък, но защо не помислиш за мен? Аз полагам крайни усилия, Бърт, като сметнеш всичко, за което трябва да помисля. Не можеш ли да потърпиш малко до трети? Моля ти се, почакай. Обещавам да ти пиша, а ако не пиша, ще ти се обаждам през ден по телефона. Съгласна ли си на това? Но в никой случай не искам да ме наричаш на име, както сега преди малко. Това може да докара неприятности. Моля ти се, недей. И когато се обадя пак, ще кажа само, че те търси господин Бейкър, разбираш, а после можеш да кажеш каквото си искаш. И още: ако случайно стане нещо, заради което да не можем да тръгнем точно на трети, тогава, ако искаш, можеш да се върнеш тук, разбираш, или някъде наблизо, та да тръгнем колкото може по-скоро след това.

Гласът му звучеше тъй умолително и успокояващо, а поради сегашната необходимост със следа от старата нежност и като че ли безпомощност, която понякога бе съвсем покорявала Робърта, че дори и сега сполучи да събуди у нея някаква странна и неоснователна благодарност. Дотолкова, че тя веднага отговори топло и дори разчувствано:

— О, не, скъпи. Не искам да правя нищо такова. Ти знаеш, че не искам. То е само защото ми е толкова зле и не мога да се сдържам. Ти го знаеш, Клайд, нали? Не мога да не те обичам. Сигурно ще те обичам винаги. И не искам да правя нищо, което да те огорчи, скъпи, повярвай ми, че не искам, стига да мога.

А Клайд, доловил нотката на искрена обич и усетил, че я държи, както едно време, във властта си, беше готов да изиграе отново ролята на влюбен, макар и само за да убеди Робърта да не бъде чак толкова сурова и да не му се налага. Защото, при все че не можеше да я обича сега, казваше си той, и не можеше да помисли да се ожени за нея, все пак заради другата си мечта можеше да бъде поне мил с нея, нали? Да се преструва! И така този разговор завърши с нов мир, почиващ на това споразумение.

Предишния ден — ден с малко по-малко развлечения на езерата, откъдето току-що се беше завърнал — Клайд и Сондра, Стюърт и Бъртин заедно с Найна Темпъл и младеж на име Харли Багот, който гостуваше на семейство Търстън, бяха отишли с кола първо от Дванадесетото езеро до Тримилевия залив — малък езерен курорт около двадесет и пет мили на север, — а оттам, между две високи стени от борове, на езерото Голямата чапла и някои други по-малки езера, загубили се в недрата на боровите гори северно от езеро Трайн. И по време на пътуването, както сега си спомняше, в отделни моменти и места Клайд изпитваше много странно впечатление от изоставения и безлюден вид на този край. Тесните, хлътнали от дъждовете, дори изровени черни пътища, извиващи между високи, смълчани и млечни дървета — гори в най-широкия смисъл на думата, — които сякаш се простираха с мили от двете страни. Тайнственият и зловещ вид на някои мочури и вирове от двете страни на единствения сравнително проходим път, които тук-там бяха накичени с траурни или

змиеподобни пълзящи растения и осеяни като изоставени бойни полета с подгизнали и гниещи купища нападали безразборно един връз друг дънери, на места и на четири реда, в зелената тиня, насъбрала се в безотточна падинка. Тук-там очи и гърбове на жаби, които, явно без да се смущават, се припичаха на слънце в топлото юнско време връз лишеи или лиани, на обрасли с мъх пънове и гниещи трупи, виещи се рояци мушички, мярване на някоя змийска опашка, когато, разтревожено от неочакваното появяване на колата, влечугото се плъзваше в калта и покрилия я гъстак от отровни треви и водни растения.

И като видя един от тези мочури, Клайд, кой знае защо, се сети за нещастието на езерото Пас. Той не си даде сметка, но в този миг необходимостта го караше подсъзнателно да преценява колко полезно може да се окаже някой път усамотението на такова безлюдно кътче. А имаше момент, когато някаква самотна водна птица нададе зловещ свръхестествен вик и прелетя някъде отблизо към по-тъмните дълбини на гората. При този звук Клайд неспокойно се размърда и седна изправен в колата. Този вик тъй много се различаваше от всички птичи гласове, които бе чувал на друго място.

— Какво беше това? — попита той Харли Багот, който седеше до него.

— Кое?

— Ами че птица ли беше, какво ли беше, дето литна ей сега в гората.

— Не съм чул никаква птица.

— Божичко! Какъв странен вик. Направо тръпки ме полазиха.

Не по-малко впечатление от всичко друго в този почти пуст край му направи интересният факт, че тук имаше толкова много уединени езера, нито за едно от които не беше чувал преди. Местността, през която се движеха толкова бързо, колкото позволяваха черните пътища, беше осеяна с езера сред дебрите от борови гори. И само тук-там, когато минаваха близо до някое от тях, се забелязваха стан или хижа, но и натам водеха само полуутъпкани пътеки и изровени или песъчливи пътища, които се губеха в мрака на дърветата. Общо взето, бреговете на по-отдалечените езера бяха, кажи-речи, необитаеми или населени така рядко, че някоя колиба или къщурка, показала се отвъд

гладките води на обрамчен с борове елмаз, ставаше предмет на общо любопитство.

Какво го караше да мисли за това друго езеро в Масачузетс! Онази лодка! Трупът на онова момиче намерен… но не и на мъжа, който го придружавал. Колко ужасно наистина!

Той си спомни след това тук, в стаята си, след последния разговор с Робърта… че колата, след още няколко мили, бе най-после излязла на открито в северния край на дълго, тясно езеро, южният край на което не се виждаше поради препречил се нос или остров, подсказващ по-нататъшни простори и извивки, които не се виждаха от мястото, където беше спряла колата. И ако не се сметнеше хижата и навесът за лодки в този горен край, то изглеждаше тъй безлюдно — не се виждаше нито лодка, нито кану, когато стигнаха там. И също както при всички други езера, които беше видял през този ден, по бреговете му до самата вода стояха на стража същите зелени борове — високи, островърхи, широко прострели клони, както този пред прозореца му тук, в Ликъргъс. А отвъд, в далечината, се издигаха гърбавите, но все пак гладки и зелени хребети на най-близките Адирондакски планини. Водата пред тях, сега набраздена от лекия ветрец и блеснала на следобедното слънце, имаше наситения цвят на пруско синьо, почти черен, което подсказваше и беше сетне потвърдено от един водач, седнал без работа на ниската веранда пред малкото ханче, че е много дълбока: „цели седемдесет фута на не повече от стотина фута от този навес за лодки“

В този момент Харли Багот, който искаше да научи нещо повече за риболова на това езеро заради баща си (той възнамерявал да дойде след някой и друг ден по тези места), попита водача, който като че ли не поглеждаше другите в колата:

— Каква е дължината на това езеро?

— Ами към седем мили.

— А риба има ли?

— Хвърлете една въдица и вижте. Може да се каже, най-доброто място за костур и други такива из тоя край. Ей там край острова или точно на юг от другата му страна има едно заливче, за което разправят, че било най-хубавото място за риболов от всичките езера наоколо. Веднъж двама души извадиха цели седемдесет и пет риби за два часа.

Това би трябвало да задоволи всеки, който не е решил да опустоши езерото.

Водачът, възслаб, висок и сбръчкан мъж с дълга тясна глава и проницателни яркосини очички, простовато се разсмя, разглеждайки компанията.

— Да не искате да си опитате късмета днес?

— Не, питам заради баща ми. Той може да дойде тук идущата седмица. Искам да видя как са тук условията.

— Е, тук, разбира се, не е както долу, на Ракет, но пък и рибата там долу не е както тук горе. — Той придружи тези думи с хитра и иронично многозначителна усмивка.

Клайд никога досега не беше виждал този тип хора. Бяха му интересни всичките аномалии и противоречия на този уединен свят, съпоставени с почти единствено познатите му градове, както и с напълно екзотичния и материален живот и обстановка, които го заобикаляха във вилата на семейство Кранстън и другаде. Чудноватата и сравнително пустинна природа на този край, противопоставени на шумния и напрегнат живот в Ликъргъс, по-малко от сто мили на юг.

— Тая местност тук ме потиска — забеляза в този момент. Стюърт Финчли. — Толкова е близо до Веригата и е така различна! Изглежда, като че ли почти никой не живее тук.

— Ами като изключим становете през лятото и тия, дето идват тук на лов за лосове и елени през есента, след първи септември няма, кажи-речи, жива душа — забеляза водачът. — Близо седемнайсет години вече работя като водач и ловувам с капани по тия места, но освен това, че все повече и повече хора се събират около някои езера долу, главно лете около Веригата, не съм забелязал някаква друга промяна. Човек трябва да познава местността доста добре, ако рече да се отклони някъде от главните пътища, макар, разбира се, около пет мили на запад оттук да минава железницата. Гарата се казва Ловната хижа. Лятно време докарваме хората оттам с автобус. А от южния край, ей там, минава нещо като път, който води надолу до езеро Грейс и Тримилевия залив. Трябва да сте минали по една част от него, защото засега е единственият път нагоре към тия места. Говори се, че ще направят някой ден път до Дългото езеро, но засега май само го приказват. А към повечето от тия други езера наоколо няма съвсем никакви пътища, поне като за автомобил. Само пътеки, на някои от тях

няма дори и свестен стан. Трябва да си носите собствена екипировка. Но миналото лято Елис и аз ходихме на Ловното езеро, то е трийсет мили на запад оттук, и трябваше да минем целия път пеша, крачка по крачка, и да носим всичко на гръб. Но да ви кажа каква риба има, а лосовете и елените слизат на някои места до самия бряг на водопой! Човек ги вижда тъй ясно, както ей оня пън оттатък езерото.

И Клайд, както и другите, беше отнесъл със себе си впечатлението — то беше тъй живо и сега, че по своята уединеност и чар, или поне тайнственост, този край едва ли има равен на себе си. И само като си помисли човек: всичко това е сравнително тъй близо до Ликъргъс — не повече от стотина мили по шосе; не повече от седемдесет с влак, както научи след това.

Но сега, пак в Ликъргъс, завърнал се в стаята си след току-що приключилото обяснение с Робърта, той пак видя на писалището си същия вестник със съобщението за трагедията на езеро Пас. И въпреки волята си проследи още веднъж, неспокойно, но неотклонно до сетната дума всичките навеждащи на размишления и будещи разни мисли подробности. Простичкият и очевидно непринуден начин, по който загиналата двойка дошла на пристана; баналният и лишен от всякаква подозрителност начин, по който наела лодка и тръгнала на разходка, начинът, по който се загубила от погледа в северния край, а после преобърнатата лодка, плувналите до брега гребла и шапки. Той четеше прав на силната още вечерна светлина. Пред прозореца му тъмнееха клоните на бора, за който се беше сетил предишния ден и който сега му напомняше всичките борове и елхи по бреговете на Голямата чапла.

Но, боже господи, за какво мисли той? Той, Клайд Грифитс! Племенникът на Самюъл Грифитс! Какво започва да му се върти в ума? Убийство! Ето какво! Тази проклета статия — тази дяволска случайност или игра, която непрекъснато му се навира в очите! Страхотно престъпление — такова, за което хората отиват на електрическия стол, ако ги заловят. Освен това той не можеше да убие никого… не и Робърта. О, не! Положително не, след всичко, което е имало между тях. И все пак… този другият свят!… Сондра… която положително щеше да загуби сега, освен ако не предприемеше нещо…

Ръцете му се тресяха, очите му играеха… после го засърбяха корените на косата и тръпки на вълни обхванаха тялото му. Убийство!

Или най-малкото преобръщане на лодка в дълбоки води, което, разбира се, може да се случи навред и случайно, както на езеро Пас. И Робърта не знае да плува. Той знае това. Но тя би могла да се спаси все пак… да изпищи… да се вкопчи в лодката… и после… ако има някоя друга лодка да чуе… и тя разкаже след това! Ледена пот изби по челото му; устните му затрепериха, гърлото изведнъж пресъхна. За да предотврати такова нещо, ще трябва да… да… но не… той не е такъв. Той не може да направи подобно нещо… да удари някого… едно момиче… Робърта… и то, когато се дави, когато се бори за живот.

Клайд взе сламената си шапка и излезе почти преди някой да го чуе да мисли (както би го нарекъл наум) такива ужасни страхотни неща. Не можеше и не искаше да ги мисли отсега нататък. Не беше такъв човек. И въпреки всичко… въпреки всичко… тези мисли. Решението… ако иска да намери решение. Начинът, по който да остане тук… да не заминава… да се ожени за Сондра… да се отърве от Робърта и всичко… всичко… с цената на малко смелост или решителност. Но не!

Той крачеше и крачеше, вън от града, по шосето към югоизток, което минаваше през бедно, съвсем безлюдно предградие, и това му позволяваше да остане сам и да мисли или, както си казваше, без да може някой да го чуе какво мисли.

Денят се претопяваше в нощ. Тук-там в къщурките блясваха светлинки. Групите дървета в полетата или покрай пътя започваха да губят очертанията си или да се сливат в мъгляви петна. И макар да беше топло, а въздухът да бе безжизнен, застинал, той вървеше бързо, мислеше и се потеше, сякаш се мъчеше да изпревари с крачките дори и мислите си, да отвлече вниманието на някакво вътрешно „аз“, което предпочиташе да се спре и да мисли.

Това мрачно, безлюдно езеро там горе!

Този остров в южния му край!

Кой ли би видял?

Кой ли би чул?

Тази гара Ловната хижа, с автобус, който отива дотам през сезона. (Аха, беше запомнил това, а? Дяволска работа!) Ужасно е да запомниш такова нещо във връзка с подобна мисъл! Но ако изобщо ще мисли за такова нещо, по-добре ще е да мисли, е… би могъл да си каже, че… или да спре да мисли за това сега веднъж завинаги…

завинаги. Ами Сондра! Робърта! Ако някога го хванат… на електрическия стол! И все пак колко нещастно е сегашното му състояние! Какво затруднение! Опасността да загуби Сондра. И все пак убийство…

Той избърса пламналото си мокро лице, спря се и се загледа в група дървета в дъното на една нива, която с нещо му напомняше дърветата край… не… този път не му харесва. Тук започва да става твърде тъмно. По-добре ще е да тръгне назад, да се върне. Но този път на юг, водещ към Тримилевия залив и езерото Грейс… ако човек реши да тръгне в тази посока… към Шарон и вилата на Кранстън… къде ще отиде след това, ако тръгне по този път? Боже! Езерото Голямата чапла… дърветата край него ще изглеждат такива след мръкване… като петна и мрачни. Това ще трябва да стане надвечер, разбира се. Никой не ще помисли да се опита да… е, да… сутринта, когато е тъй светло. Така би направил само един глупак. Но привечер, по здрач, както е сега, или малко по-късно. Но, дявол да го вземе, той няма да се вслушва в такива мисли. Пък и надали някой би видял него или Робърта… там… нали? Би било тъй лесно да отидат на някое място като езерото Голямата чапла… уж на сватбено пътешествие… нали… да речем, за четвърти юли… или след четвърти или пети, когато ще има по-малко хора. И да се запише под чуждо име… не своето… да не могат да го открият по този начин. А, от друга страна, би било тъй лесно да се върне на езеро Шарон при Бъртин и Стюърт Кранстън към полунощ или на другата сутрин и тогава, като пристигне там, може също да каже, че е дошъл с този влак рано сутринта, дето идва към десет часа. А после…

По дяволите!… Защо в ума му се върти все тази мисъл? Дали наистина крои да извърши подобно нещо? Но той не крои! Той не би могъл да крои. Разбира се! Той, Клайд Грифитс, не би могъл да мисли сериозно за такова нещо. Не е възможно. Не би могъл. Разбира се! То е съвсем изключено, твърде низко е да допусне човек, че той, Клайд Грифитс, би се решил да извърши едно такова деяние. И все пак…

И тозчас в него настойчиво се надигна някакво странно чувство за собствено нищожество и непригодност да извърши едно тъй отвратително престъпление. Той реши да се върне обратно в Ликъргъс, където щеше да бъде поне между хора.

XLV

Има моменти у хора с изострено въображение или болезнена непоследователност, когато техният интелект, без да е особено блестящ, бъде подложен на изпитание и изправен пред много трудна и заплетена задача, здравият разум, без да се срине всъщност от трона, все пак да залита и да се гърчи, потресен, а умът да се замъглява дотам, че поне за известно време лудост или помрачение, погрешно или измамливо намерение като че ли да вземат връх над всичко друго. В такива случаи у някои волята и смелостта, сблъскали се с голяма трудност, която не могат нито да надвият, нито да издържат, като че ли се впускат в необмислено бягство и оставят зад гърба си само паника и временно безумие.

А в този случай умът на Клайд би могъл с право да се сравни с малка и разгромена армия, обърната в пълно бягство от по-голяма войска, която в стремглавото си отстъпление все пак от време на време спира за миг да потърси някакъв начин да избегне пълното си унищожение и в съпровождащата такова състояние паника прибягва до най-съдбоносни и най-необмислени планове за избавление от грозящата я напълно неизбежна участ. В очите му на моменти се забелязваше напрегнат и измъчен поглед, защото от миг на миг и от час на час прехвърляше в ума си все отново и отново тъй зле уравновесените си досега постъпки и мисли, но не можеше да открие никъде вратичка за спасение. И все пак от време на време решението, подсказвано от антрефилето в „Таймз Юниън“, му се натрапваше психогенетично, пораждано от собствените му неспокойни, страстни и безуспешни търсения на изход. И затова се натрапваше настойчиво.

Наистина като че ли от глъбините на някакъв долен или горен свят, за който никога не бе знаел и в който никога не бе проникнал досега, предели извън границите на живота или смъртта, населени от същества, различни от самия него, сега изневиделица се беше появила — както духът от случайното потъркване на Аладиновата лампа, както арабският африт, изскочил като пушек от тайнствената делва в мрежата на рибаря — самата същина на някакво злобно и демонично

желание, стаило се в собствената му душа, което сега, гнусно, но непреодолимо, злобно, но примамливо, дружелюбно, но жестоко, му предлагаше избор между зло, което заплашваше да го погуби (въпреки най-ожесточената му съпротива), и друго зло, което, колкото и да го отблъскваше, пареше и ужасяваше, все пак му обещаваше свобода, сполука и любов.

Всъщност центърът на размишляващия дял от неговия мозък можеше по това време с право да се сравни със затворена безмълвна зала, в която сам, от никого несмущаван, въпреки волята си сега седеше и мислеше за тайнствените или злокобни и ужасяващи желания или съвети на някоя по-тъмна или първична и непреродила се част от собствената му натура, без да има сили да я пропъди или сам той да се махне, но и без да има смелост да предприеме някакви стъпки.

Защото сега говореше духът на неговото най-тъмно, най-слабоволево „аз“:

„А не би ли искал да се отървеш от исканията на Робърта, които досега, до този час, са ти се виждали непредотвратими? Виж! Аз предлагам начин. Начинът на езерото… езерото Пас. Това антрефиле, което прочете… да не смяташ, че ти е било сложено в ръцете току-така? Спомни си Голямата чапла, дълбоката синьо-черна вода, острова в южния край, безлюдния път към Тримилевия залив. Колко е подходящо за твоите нужди! Една гребна лодка или кану, преобърнало се в такова езеро, и Робърта ще изчезне завинаги от твоя живот. Тя не знае да плува! Езерото… езерото… което видя… което ти показах… не е ли идеално за тази цел? Така отдалечено и тъй малко посещавано, и въпреки това сравнително близо… само стотина мили оттук. И колко е лесно за теб и Робърта да отидете там не направо, а по обиколен път… на това чисто въображаемо сватбено пътешествие, за което вече сте се уговорили. И единственото, което трябва сега да направиш, е да промениш името си… и нейното… или нека тя да си остане със своето име, пък и ти да не си го променяш. Никога не си й позволявал да говори за теб и за тази връзка и тя не е говорила. Ти си й писал само официални бележки. И сега, ако се срещнеш с нея някъде, както вече сте се разбрали, можете да пътувате двамата до езерото Голямата чапла… или до някое друго място там наблизо, както сте пътували в миналото до Фонда.“

„Но на Голямата чапла няма хотел — веднага възрази Клайд. — Само някаква хижа, която може да подслони едва няколко души, пък и тях не чак толкова добре.“

„Още по-хубаво. Толкова по-малка е вероятността да има много други хора.“

„Но може да ни видят във влака, като пътуваме нагоре заедно. После може да установят, че съм бил с нея.“

„Видели са ви във Фонда, Гловърсвил, Литъл Фолз? Не сте ли пътували в различни вагони или купета преди и не можете ли да направите същото сега? Нали това ще е уж тайна женитба? Защо тогава да не е тайно сватбено пътешествие?“

„Точно така… точно така.“

„А като го наредиш веднъж и отидеш на Голямата чапла или някое друго такова езеро (те са толкова много там), колко е лесно да излезеш с лодка! Никакви въпроси. Никакво записване под твоето собствено име или нейното. Наемаш лодка за един час или половин ден, или цял ден. Ти видя острова далече в южния край на това усамотено езеро. Не е ли красив? Заслужава да го види човек. Защо да не отидеш на такъв хубав излет, преди да се ожениш? Няма ли Робърта да се зарадва… колкото и уморена и изтормозена да е сега… един излет… почивка преди изпитанията на новия живот? Не е ли това логично… правдоподобно? И, трябва да се приеме, никой от двама ви няма да се върне. Вие двамата ще сте се удавили, нали? Кой ще види? Един-двама водачи човекът, от когото ще вземете под наем лодката… ханджията, веднъж, когато тръгнете. Но отде ще знаят кой си ти? Или коя е тя? И ти чу колко е дълбока водата.“

„Но аз не искам да я убивам. Не искам да я убивам! Не искам да й причиня нищо лошо. Стига да ме пусне да си вървя и тя да си тръгне по своя път, тъй ще се радвам, ще бъда тъй щастлив да не я видя никога вече!“

„Но тя няма да те остави да си вървиш, нито ще си тръгне по своя път, освен ако останеш с нея. А ако тръгнеш с нея, ще загубиш Сондра и всичко друго, което тя олицетворява, както и този приятен живот тук: името, което си спечелил пред чичо си, неговите приятели, техните коли, танците, посещенията във вилите на езерата. А после какво? Дребна службица! Някаква заплатица! Нов период на лутане,

както след онази злополука в Канзас сити. Никога вече друг такъв случай, както тук. Предпочиташ ли го това?“

„Но нима не е възможен някой нещастен случай тук, който да разбие всичките ми мечти… моето бъдеще… както тогава в Канзас сити?“

„Нещастен случай, разбира се… но не същият. Този път всичко е в твои ръце. Можеш да наредиш всичко, както ти искаш. И колко лесно! Толкова лодки се преобръщат всяко лято… хората, които се возят, се удавят, защото в повечето случаи не знаят да плуват. И нима някога ще се узнае дали мъжът, който е бил на Голямата чапла с Робърта Олдън, е знаел да плува? А от всичките видове смърт удавянето е най-лесният… никакъв шум… никакъв вик… може би случаен удар с гребло… с борда на лодката. И после тишина! Свобода… труп, който никой не ще може никога да намери. Или ако го намерят и установят самоличността няма ли да е лесно да подредиш нещата така, та да изглежда, че си бил някъде другаде, на гости на някое от другите езера, преди да решиш да отидеш на Дванадесетото езеро. Не е ли добре измислено? Има ли някое слабо място?“

„Но да предположим, че преобърна лодката, а тя не се удави? Ако се вкопчи в нея, закрещи, ако я спасят и разкаже след това… Но не, аз не мога да направя това, няма да го направя, няма да я ударя. Това би било твърде ужасно… твърде подло.“

„Един слаб удар обаче… и най-слабият удар при такива обстоятелства ще е достатъчен да я зашемети и да доведе до нейния край. Печално, да, но нищо не й пречи да тръгне по своя път, нали? А не иска, нито те оставя ти да си вървиш по своя. Е, тогава, чак толкова несправедливо ли е това? А не забравяй, че освен това има и Сондра… красивата Сондра… един дом с нея в Ликъргъс… богатство и високо положение, каквото никога вече не ще можеш да достигнеш другаде… никога… никога. Любов и щастие… ще бъдеш равен с всички други тук… ще стоиш по-високо дори от братовчед си Гилбърт.“

Гласът млъкна за известно време, заглъхна в здрача… безмълвие, мечти.

Но Клайд, като обмисляше всичко, което бе казано, все още не беше убеден. Тъмни страхове или гласът на по-добри чувства изместиха съвета на гласа в голямата зала. Обаче след това, щом се сетеше за Сондра и всичко, което тя олицетворяваше, а после за

Робърта, тайнствената личност все тъй неочаквано и бързо се завръщаше, и то с по-голяма угодливост и лукавство.

„А, все още размишляваш по въпроса! И не си намерил изход, нито ще намериш. Аз от сърце и най-благожелателно ти посочих единствения начин… единствения начин… Той е някое дълго езеро. И няма ли да е лесно, като го обикаляш с лодка, най-после да намериш усамотено местенце… някое незабележимо кътче близо до южния бряг, където водата е дълбока? А колко лесно е оттам да прекосиш през горите до Тримилевия залив и горното езеро Грейс? А оттам — при Бъртин и Грант Кранстън? Оттам има корабче, нали знаеш! Пфу!… Колко си страхлив… как нямаш смелост да спечелиш онова, което желаеш повече от всичко друго… красота… богатство… положение… изпълнението на всички твои материални и духовни желания. И то пред беднотия, сиво всекидневие, тежка и лошо платена работа, които те очакват в противен случай.

Но ти трябва да избереш… да избереш! И след това да действаш. Трябва! Трябва! Трябва!“

Така ехтеше гласът на раздяла от някой далечен кът на огромното помещение.

А Клайд го слушаше, отначало със страх и ужас, сетне с безучастното и философско спокойствие на човек, който съвсем независимо от всичко, което може да мисли и върши, все пак има право да преценява дори най-безумните и най-отчаяните предложения за избавлението си и най-после поради собствената си духовна и физическа слабост към удоволствията и мечтите, от които нямаше сили да се откаже, с психическо пристрастие, достигащо дотам, че започваше да вярва то да е възможно. Защо не? Не беше ли точно както го казваше гласът: възможен и приемлив начин — всичките му желания и мечти да се сбъднат чрез това едничко зло деяние? Ала в неговия случай поради недостатъците и слабостите на неустойчивата му и в крайна степен променлива воля този въпрос нямаше да намери разрешението си само с такова мислене нито тогава, нито през следващите десет дни.

Той не можеше всъщност да предприеме нищо по такъв един въпрос по собствена инициатива, нито искаше да предприеме. Оставаше, както винаги, да бъде принуден да действа или да изостави тази тъй безумна и ужасна мисъл. Обаче през това време редица писма

— седем от Робърта и пет от Сондра, в които мрачните тонове, доколкото това се отнасяше до Робърта, и веселите пъстри тонове в тези, изпратени от Сондра, обрисуваха тъй рязко контрастиращите фази на мрачната дилема, пред която се беше изправил. На молбите на Робърта, колкото и да бяха основателни и заплашителни, Клайд не се решаваше да отговори — дори и по телефона. Защото, както разсъждаваше, да й отговори сега, би значило само да примами Робърта да побърза към своята участ, към безмилостното приключване на затрудненията, както то бе скицирано в трагедията на езерото Пас.

Същевременно в няколко бележки, адресирани до Сондра, даваше воля на най-страстни любовни излияния: скъпото му, чудното му момиче… с какво нетърпение очаква да дойде на Дванадесетото езеро на четвърти сутринта, ако смогне, и каква радост ще бъде за него да я види там пак! Но уви — писа той по-нататък (толкова несигурен бе дори и сега как да постъпи), — имало известни подробности във връзка с работата му тук, които могли да го задържат ден, два или три… не можел да каже още, обаче щял да й пише най-късно на втори, когато ще знае със сигурност. Но си каза на себе си, когато й го писа: „Само да знае какви са тия подробности… само да знае!“ А от друга страна, докато пишеше това, преди още да беше отговорил на последното досадно писмо от Робърта, каза си също, че това съвсем не значи, че смята да отиде при Робърта, или ако отиде, не значи, че ще направи опит да я убие. Нито веднъж още не беше честно или — да се изразим по-точно — прямо, смело и хладнокръвно признал пред самия себе си, че мисли да извърши такова безсърдечно престъпление. Наопаки, колкото повече се приближаваше до крайното решение или необходимостта от такова решение, толкова по-грозно и по-ужасно му се струваше това намерение… по-грозно и трудно, а следователно и по-малко вероятно, че ще може да го извърши. Наистина в отделни моменти при безкрайните спорове със самия себе си, когато се гърчеше в ума си и бягаше от ужасите на нравствената и обществената отговорност във връзка с всичко това, помисляше, че би могъл да отиде на Голямата чапла, за да я поуспокои във връзка със сегашните й додявания и заплахи и с това (пак изплъзване — извъртане пред самия себе си!) да си даде повече време да реши окончателно кой ще е най-правилният път.

Пътят на езерото.

Пътят на езерото.

Но като се озоват веднъж там… дали ще е благоразумно да постъпи така… или не… е, кой ли би могъл да каже! Може би все още ще успее да склони Робърта да промени становището си. Защото, каквото щете да казвате, тя положително постъпва много несправедливо и взискателно. Когато помислеше за това, погълнат от животрептящата си мечта за Сондра, струваше му се, че Робърта придава прекомерна важност — превръща в невъобразим ужас едно положение, което в края на краищата не се различава много от положението на Еста. Пък Еста не беше накарала никого да се ожени за нея. А с какво семейство Олдън беше по-добро от собствените му родители — бедни проповедници! И защо трябва чак толкова да го интересува какво ще си помислят те, щом Еста не се беше замислила как ще се почувстват нейните родители?

Въпреки всичко, което Робърта бе казала за виновността, нима тя не носеше съвсем никаква вина? Положително той се беше опитал да я съблазни или ако искате, да я прелъсти, но дори и да беше така, можеше ли тя да се сметне за съвършено невинна? Не е ли могла да му откаже, щом е била тъй сигурна на времето, че е чак толкова морална? Но тя не отказа. Колкото за всичко това, всичко, което беше направил, не беше ли сторил всичко по силите си, за да я избави? А пък имаше и толкова малко пари. И се оказа в такова трудно положение. Тя беше също толкова виновна, колкото и той. И въпреки всичко сега така упорито настояваше на своето. Да държи той да се ожени за нея, докато, ако се съгласеше да си тръгне по своя път (както можеше да направи с негова помощ), все още би могла да спести и на двамата всички тези неприятности.

Но не, тя не иска, а той няма да се ожени за нея, и толкоз! Няма защо да мисли, че може да го принуди. Не, не, не! От време на време, когато изпадаше в такова настроение, струваше му се, че е способен на всичко, да я удави като нищо, и само тя ще е виновна за това.

А после, в минути на понижено самочувствие, се питаше какво ли ще си помисли и ще направи обществото, ако се научи, какво ще трябва после сам той да мисли за себе си и, кажи-речи, се убеждаваше, че колкото да му се иска да остане, не е той човекът, който ще направи нещо, и затова трябва да бяга.

Така минаха вторникът, срядата и четвъртъкът след получаването на последното писмо от Робърта в понеделник. И тогава, в четвъртък вечер, след като се терза душевно цял ден не само той, но и Робърта, ето какво получи Клайд:

Билц, сряда, 30 юни

Скъпи Клайд,

Пиша ти, за да ти кажа, че ако не ми се обадиш било по телефона, било с писмо до пладне в петък, същата вечер ще бъда в Ликъргъс и всички ще се научат как си се отнесъл с мен. Не мога и не искам да чакам и да страдам нито час по-дълго. Съжалявам, че съм принудена да предприема тази стъпка, но ти мълча през цялото това време, а в събота е трети юли и аз не знам нищо за никакви планове. Целият ми живот е погубен, до известна степен ще бъде погубен и твоят, но не смятам, че съм виновна само аз. Направих всичко по силите си, за да облекча колкото мога това време за теб, и разбира се, много ми е жал за цялата мъка, която то ще причини на моите родители и приятели и на всички, които те познават и са скъпи за теб. Но няма да чакам и да страдам нито час повече.

Робърта

С това писмо в ръце малко остана той да се вцепени пред факта, че сега не му остава друго, освен да действа. Робърта наистина пристига! Освен ако успее да я успокои или да я задържи по някакъв начин, тя ще е тук утре, втори юли. А пък на втори или трети, изобщо докато не мине четвърти, няма да е удобно да замине с нея. Празничната навалица ще бъде твърде голяма. Ще има твърде много хора, които да ги видят… да ги срещнат. Трябва по-голяма потайност. Трябва му поне още малко време да се подготви. Сега трябва бързо да мисли и след това да действа. Боже господи! Да се подготви. Не може ли да й телефонира и да каже, че е бил болен или толкова разтревожен във връзка с необходимите пари или нещо друго, че не е могъл да пише… и че освен това чичо му е изпратил да го повикат да дойде на

езерото Грийнууд за четвърти юли. Чичо му! Чичо му! Не, това не става. Той е използвал името му твърде много. Какво значение можеше да има за него или за нея сега дали ще се види с чичо си още веднъж, или не? Той напуска завинаги заради нея, или поне така й бе разправял, нали? Тъй че по-добре ще е да каже, че отива при чичо си, за да му изложи някакво основание за заминаването си, та да си постеле някак да се завърне след година — година и нещо. Тя може да повярва това. Във всеки случай трябва да й каже нещо, което да я умири до след четвърти, да я накара да остане там поне докато той не изработи план… докато стигне до положението да може да направи било едно, било друго. Било едно, било друго.

Без да се бави повече да измисля още нещо освен това в този момент, той забърза до най-близкия телефон, където имаше най-малка вероятност да го чуят. И като се свърза с нея отново, поведе едно от тези дълги и уклончиви, а в този случай умилостивителни обяснения, което в крайна сметка, след като настоя, че е бил наистина болен, че е имал температура и пазил стаята, поради което не е могъл да отиде до някой телефон, и понеже, както сега й каза, в края на краищата решил, че ще е най-добре да даде някакви обяснения на чичо си, та да може да се върне някога в бъдеще, ако му се наложи, прибягвайки до най-умолителен, ако не и нежен тон и като я помоли да си помисли в какво състояние е бил и той, сполучи не само да я накара да повярва, че има някакво извинение за неговото забавяне и мълчание, но и да я запознае с плана, който сега имал пред вид, а именно стига тя да може да почака до шести, съвсем сигурно, без никакви нови промени, ще я посрещне, където тя пожелае да дойде — в Хоумър, Фонда, Ликъргъс, Литъл Фолз, — само че понеже искат да направят всичко това съвсем тайно, би й препоръчал да дойде на шести сутринта във Фонда, за да могат да хванат на пладне влака за Ютика. Там биха могли да прекарат нощта, понеже не е много удобно да разгледат и уточнят плановете си по телефона сега, а след това ще могат да направят, каквото ще са решили. Освен другото, тогава ще може да й разправи по-добре точно какво смята, че трябва да сторят. Имал едно хрумване — може би едно малко пътуване някъде, преди да се оженят или след това, както тя го пожелае, но… нещо приятно във всеки случай (гласът му стана дрезгав, а колената и ръцете се поразтрепериха, когато го каза, само че Робърта не можа да долови обзелото го внезапно смущение). Не бива

да го пита сега. Не можел да й го каже по телефона. Но човек да не е, ако на шести в дванадесет часа не е на перона на гарата във Фонда. Тогава, след като го види, трябва само да си купи билет за Ютика и да се качи в някой вагон, а той ще си купи билета отделно и ще се качи в друг, зад или пред нейния. По пътя, ако не го е видяла на гарата преди това, той ще мине през нейния вагон (ще отиде да пие), та да може тя да се увери, че е там, само това и нищо повече, но не бива да му заговори. Стигнат ли в Ютика, тя трябва да остави куфара си на гардероб, а той ще тръгне подире й до най-близкия тих ъгъл. След това ще отиде да прибере куфара й, двамата може да отидат до някой малък хотел и той ще се погрижи за останалото.

Но тя трябва да направи това. Дали ще му има толкова вяра? Ако има, ще й се обади на трети — още на другия ден — и на шести сутринта… непременно, та и той, и тя да знаят, че всичко е наред, че тя тръгва и че той ще бъде там. Какво, какво? Тежкия куфар? По-малкия? Разбира се. Щом й трябва, разбира се, да го вземе. Само че на нейно място не би си правил труда да носи много неща сега, защото, като се настани някъде, ще бъде достатъчно лесно да поиска да й изпратят всичко друго, от което наистина има нужда.

Докато стоеше на телефона в малка аптека в покрайнините и говореше, а самотният аптекар се беше задълбочил в глупав роман сред своите буркани и стъкленици в дъното, на Клайд му се стори, че сякаш духът-великан, който по-рано беше изниквал в безмълвните зали на неговия ум, е пак застанал до рамото му и говори през него… че не говори сам той, смразил се, скован и обзет от страх.

„Иди на езерото, на което ходи със Сондра!

Намери рекламни брошурки за този край било от хотел «Ликъргъс», било от гарата.

Иди до южния край на езерото, а после ще тръгнеш оттам пеша на юг.

Избери лодка, която лесно се преобръща, с кръгло дъно, като тези, които си виждал тук на езеро Кръм и там горе.

Купи си нова, по-друга шапка и я остави да плува във водата… шапка, по която няма да те познаят. Можеш дори да откъснеш подплатата, та да не се знае откъде е купена.

Прибери всичките си вещи тук в сандъка, но го остави, та в случай че нещо стане не както трябва, да можеш бързо да се върнеш,

да го вземеш и да заминеш.

И вземи със себе си само такива неща, по които човек ще рече, че си тръгнал само на излет по Дванадесетото езеро, а не заминаваш, та ако те потърсят на това езеро, да изглежда, че си отивал там и никъде другаде.

Кажи на Робърта, че искаш да се ожениш за нея, но след като се върнеш от този излет, не преди това.

И ако се наложи, удари я леко, колкото да я зашеметиш, не повече, та като падне във водата, да се удави по-лесно.

Не се бой!

Не бъди слаб!

Мини през гората нощем, не денем, тъй че, когато те видят пак, да си на Тримилевия залив или в Шарон и можеш да кажеш, че идваш от Ракет или Дългото езеро на юг, или от Ликъргъс на север.

Наречи се с измислено име и си промени почерка, колкото можеш.

Вярвай, че ще сполучиш.

И говори шепнешком, шепнешком — думите ти да са меки, гласът нежен, дори влюбен. Така трябва, ако искаш да е послушна сега на твоята воля.“

Така говореше духът на по-тъмното му „аз“.

XLVI

А после — по пладне във вторник, шести юли, на гарата, на перона за влакове, отиващи от Фонда за Ютика, Робърта слезе от влака, пристигнал на юг от Билц, за да чака Клайд, защото влакът, който трябваше да ги отведе в Ютика, щеше да дойде чак след половин час. А подир петнадесет минути самият Клайд дойде от една странична улица и влезе на гарата откъм юг, откъдето Робърта не можеше да го види, но откъдето той, след като свърна зад западния ъгъл на гарата и застана зад куп щайги, можа да види нея. Колко е слаба и бледа! Обратно на Сондра, колко е зле облечена със синьо пътно костюмче и кафява шапчица, с които се е снабдила за този случай — предвестници на бедняшки и тежък живот, противопоставен на живота, предлаган от Сондра. И тя самата да го принуди да се откаже от Сондра, за да се ожени за нея — брак, от който може би няма да сполучи да се освободи, докато Сондра и всичко, което тя представлява, не стане само спомен. Каква разлика в отношението на тези две момичета — Сондра, която има всичко и предлага всичко, без да иска нищо; Робърта, която няма нищо, а иска всичко!

Чувство на мрачно и остро огорчение обзе Клайд и той неволно изпита съчувствие към този непознат мъж на езерото Пас и тайно пожела да е сполучил. Може и той да е бил в също такова положение. И може да е постъпил правилно в края на краищата и затова не са го намерили. Нервите му се опънаха. Погледът му беше мрачен, сърдит и все лак неспокоен. Не може ли да мине успешно и този път?

И ето сега е на същия перон с нея, поради настойчивите й, на нищо непочиващи искания, трябва да мисли как, и при това смело, да осъществи плановете, които е кроил четири дена или още откакто й се обади по телефона, а по-смътно — десет дена преди това. Нищо не бива да попречи на този избран вече път. Трябва да действа! Не бива да позволи страхът да го накара да направи нещо по-малко от замисленото.

И така, той пристъпи напред, за да може тя да го види, и същевременно й отправи многозначителен и привидно дружески

поглед, сякаш искаше да й каже: „Виждаш, аз съм тук.“ Но зад този поглед! Ако тя можеше някак да проникне под повърхността и да долови това мрачно и превратно настроение, как би побързала да избяга! Ала сега, когато го видя, че е действително тук, тежката сянка, стаена в очите й, се разсея, поизвилите се надолу ъгълчета на устата се вдигнаха нагоре и без да покаже, че го е познала, тя все пак светна и тозчас отиде на гишето да си купи билет за Ютика, както й беше наредил.

Сега Робърта мислеше, че най-после, най-после той е дошъл. И ще я отведе. И това събуди у нея някаква благодарност. Защото щяха да бъдат заедно поне седем-осем месеца. И макар, за да се поправят отношенията, вероятно ще трябват такт и търпение, все пак това не е изключено и сигурно ще може да се постигне. Отсега нататък тя трябва да се превърне във въплъщение на предпазливостта — да не направи или каже нещо, което би го някак ядосало, понеже естествено той няма да е в най-блестящо настроение покрай всичко това. Но трябва малко да се е попроменил… може да я гледа сега с по-добро око… може малко да й съчувства, понеже като че ли най-после е отстъпил най-милостиво и най-благосклонно пред неизбежното. А когато същевременно забеляза светлосивия му костюм, новата сламена шапка, лъснатите обувки, тъмнокафявото куфарче и (чудновата, неясна и лекомислена прищявка от негова страна в този случай) триножника на наскоро купения фотоапарат заедно с тенисната ракета в платнена калъфка, пристегнати отстрани — най-вече за да прикрият инициалите „К. Г.“ — у нея отново се събудиха до голяма степен някогашното настроение и желание: привличаха я неговата външност и характер. Той си оставаше въпреки сегашното му безразличие към нея нейният Клайд.

Когато я видя да си купува билет, той си купи също, а след това с още един многозначителен поглед към нея, който казваше, че сега всичко е наред, се върна на източния край на перона, докато Робърта отиде на старото си място в предния край.

(Защо тоя старец със стария кафяв зимен костюм и шапка и с този птичи кафез, увит с амбалажна хартия, го гледа така? Дали се

досеща за него? Дали го познава? Да не е работил някога в Ликъргъс, или го е виждал преди?)

Ще си купи още една сламена шапка днес в Ютика, да не забрави… сламена шапка с етикет от Ютика, която ще си сложи вместо тази сега. После, когато Робърта не гледа, ще сложи старата в куфара при другите си неща. Затова ще трябва да я остави за малко, след като стигнат в Ютика… на гарата или в библиотеката, или другаде… може би, както бе първоначално намислил, ще я заведе някъде в някой малък хотел и ще се запишат като г-н и г-жа Карл Грейъм или Клифърд Голдън, или Геринг (имаше една работничка във фабриката с това име), та ако изобщо ги проследят по някакъв начин, ще приемат, че е била с някой, който се е казвал така.

(Тази далечна локомотивна свирка! Сигурно влакът пристига. По неговия часовник е дванадесет и двадесет и седем.)

Ето че пак трябва да реши как да се държи спрямо нея в Ютика: дали ще бъде много сърдечен, или обратното. Защото по телефона, разбира се, беше й говорил много меко и приветливо, понеже това беше необходимо. Може би най-добре би било да продължи така, иначе тя може да се ядоса или да заподозре нещо, или да се заинати и тогава всичко ще бъде трудно.

(Няма ли да пристигне този влак най-сетне?)

От друга страна, ще му е много трудно да бъде чак толкова любезен, когато, в края на краищата, тя ей тъй му се налага… смята, че е длъжен да направи всичко, каквото поиска от него, и отгоре на това да бъде мил с нея! По дяволите! Ами ако не бъде? Да речем, че тя се подосети за мислите му във връзка с тая работа… наистина откаже да направи всичко, както го е намислил, и развали кроежите му.

(Само да не му трепереха тъй от време на време колената и ръцете!)

Не, не, как би могла да открие нещо подобно, щом сам той не е още решил окончателно дали ще може да го извърши, или не? Той знае само, че няма да замине с нея, и толкоз. Може и да не преобърне лодката, както беше решил предишния ден, но въпреки това няма да замине с нея.

Но ето, влакът дойде. И Робърта вдигна куфара си. Да не е много тежък за нея в сегашното й състояние? Може и да е. Е, много жалко. Днес е и много горещо. Във всеки случай той ще й помогне с него после, на място, където няма кой да ги види. Робърта гледа към него, за да се увери, че се качва — прекалява тези дни с нейните подозрения и съмнения спрямо него! Но ето свободно място в дъното на вагона, при това на сянка. Съвсем не е лошо. Ще се настани удобничко и ще гледа през прозореца. Нали веднага след Фонда, една-две мили по-нататък, се вижда същият този Мохок, който тече през Ликъргъс и край фабриката, и край брегове те на които миналата година са се разхождали двамата с Робърта около това време… Но понеже споменът за това съвсем не беше приятен сега, той заби поглед в купения вестник, с който можеше да се закрие по възможност повече, и отново се задълбочи в подробностите на по-близката до вътрешния му поглед гледка, която го интересуваше сега несравнимо повече — характерът на изпъстрената с езера местност около Голямата чапла, която след последния важен разговор с Робърта по телефона го занимаваше повече от всякаква друга география на света.

Защото в петък, след този разговор, беше се отбил в хотела в Ликъргъс и се беше снабдил с три различни брошурки за хотелите, хижите, ханчетата и разни станове в по-отдалечения край отвъд Голямата чапла и Дългото езеро. (Да имаше само някакъв начин да отиде на някое от тези напълно безлюдни езера, както ги беше описал водачът на Голямата чапла, само че на езерата можеше да няма никакви гребни лодки!) А после в събота не се ли беше снабдил с още четири рекламни брошурки на гарата (те бяха сега в джоба му)? Не

пишеше ли в тях колко много езерца и ханчета има покрай същата линия, която отива на север до Голямата чапла, където двамата с Робърта биха могли да спрат за ден-два, стига тя да поиска или поне за една нощ, преди да отидат на Голямата чапла или езеро Грас… не беше ли си взел особена бележка за него… красиво езеро, пишеше в брошурата… близо до гарата, с не по-малко от три хубави хижи или селски странноприемнички, където двамата можеха да останат цяла седмица само срещу двадесетина долара. Това значеше, че положително биха могли да преспят една нощ само за пет долара. Сигурно ще е така и затова ще каже на Робърта, както го е намислил вече от преди няколко дни, че тя има нужда от малка почивка, преди да замине за непознато място. Че няма да е много скъпо — петнадесетина долара за пътните и всичко друго (така пише в брошурките!), ако отидат за една вечер на езерото Грас… същата вечер, след като пристигнат в Ютика или пък на другия ден. И ще трябва да й го обрисува всичко това като един вид сватбено пътешествие… малък приятен излет… преди да се оженят. И в никой случай не бива да се съгласява с каквито да било нейни планове да се оженят преди тази разходка: това би било грешка.

(Гледай ги тия пет птици, дето летят към горичката, ей там, под оня хълм.)

Положително няма да е разумно да отидат от Ютика направо на Голямата чапла за една разходка с лодка — само за един ден — седемдесет мили. Това би се видяло чудновато и на нея, и на всеки друг. Може би би събудило у нея някакви подозрения. Може да е по-добре, понеже ще трябва в Ютика да я остави сама, за да си купи шапка, да прекарат тази нощ в някой по-евтин, непретенциозен хотел, а след това да й предложи да отидат до езеро Грас. А оттам биха могли да отидат до Голямата чапла сутринта. Би могъл да й каже, че на Голямата чапла е по-хубаво… или че биха могли да слязат на Тримилевия залив… съвсем малко селище, доколкото е чувал… където биха могли да се оженят, но пътем да се спрат на Голямата чапла, ей тъй, за удоволствие. Ще й каже, че иска да й покаже езерото… да

снима и нея, и себе си. Носеше апарата си за това и за да прави снимки на Сондра.

Какъв коварен план!

(Виж тия девет крави на бели и черни петна по зеления склон там.)

Но нали, както е пристегнал този триножник и тенисната ракета отстрани на куфара, може да накара някои хора да си представят, че той и Робърта са туристи, дошли от някое далечно място, и ако и двамата изчезнат, е, няма да са хора от някое близко място тук наоколо. Не каза ли водачът, че водата в езерото била цели седемдесет и пет стъпки дълбока, както на езерото Пас? А колкото за пътната чанта на Робърта… ах, да, какво ще направи с нея? Досега и наум не му беше дошло за това.

(Гледай ги тези три автомобила там: те вървят почти наравно с влака.)

Е, когато слязат от езеро Грас, след като прекарат една нощ там (можеше да й каже, че ще се ожени за нея на Тримилевия залив в северния край на езеро Грейс, където живее един познат пастор), ще я накара да остави чантата си на тази гара Ловна хижа, откъдето ще вземат автобуса до Голямата чапла, а своето куфарче ще вземе със себе си. Би могъл да подхвърли на някого — да речем, на лодкаря или на шофьора, че апаратът му е в куфарчето, и да попита къде са най-хубавите гледки. Или ще каже, че носи закуска. Не е ли тази идея по-добра: да вземе закуска, а с това може би да измами и Робърта? Това може да заблуди и шофьора, нали? Понякога хората наистина носят фотоапарати в куфарчетата си, когато отиват на езерата, нали? Както и да е, за него е абсолютно необходимо да носи куфарчето си в случая. Иначе този план да отиде на юг до този остров, а оттам нататък през горите, губи смисъл.

(О, колко злокобен и страшен е този план! Дали ще може наистина да го изпълни?)

Но този странен вик на птицата там, на Голямата чапла! Не му хареса тогава и не му се ще и да види този водач, който би могъл да си го спомни сега. Не беше говорил с него изобщо… не беше дори слязъл от колата, само го беше гледал през прозореца; и доколкото си спомня, водачът не беше нито веднъж обърнал очи към него… беше само приказвал с Грант Кранстън и Харли Багот, които бяха слезли и водили целия разговор. Ами ако този водач се случи там и си спомни за него? Но как би могъл, след като всъщност не го е видял? Този водач вероятно няма изобщо да си го спомни… може дори да не е там. Но защо ръцете и лицето му са влажни сега през цялото време, почти мокри, и студени… а колената му треперят?

(Този влак върви точно по завоя на реката… А миналото лято той и Робърта… Не, не…)

Сега, щом стигнат в Ютика, ще постъпи ей така… и трябва да го помни и да не се объркa. Не бива… не бива! Трябва да я накара да тръгне по улицата пред него, да кажем, на стотина стъпки, та никой да не помисли, че е тръгнал подир нея. А после, когато останат някъде съвсем сами, ще я догони и ще й обясни всичко това… ще бъде много мил с нея, сякаш я обича така, както я е обичал винаги… ще трябва да се държи така… щом иска да я накара да прави, каквото й каже. А после… а после, а, да, ще я накара да почака, докато отиде за тази нова шапка, която ще… е, да, може би ще остави върху водата. И греблата също, разбира се. И нейната шапка… и… хм…

(Колко продължително и скръбно звучи свирката на този влак! По дяволите! Той вече започва да нервничи.)

Но преди да отидат в хотела, трябва да се върне на гарата и да прибере новата си шапка в куфара или — още по-добре — да го носи, докато търси хотел според желанието си, а после, преди да отиде при Робърта, да купи шапката и да я сложи в куфарчето. После ще отиде да я намери, ще я заведе до входа на хотела, на който се е спрял, и ще я накара да го почака, докато донесе багажа. И, разбира се, ако няма никой наоколо или много малко хора; само че тя може да го почака някъде в дамския салон, докато той отиде да се запише този път може би като Чарлз Голдън. А после… е, сутринта, ако тя се съгласи, или дори още тази вечер, в случай че има някой влак (ще трябва да го узнае), биха могли да отидат на езеро Грас, с различни вагони, поне докато отминат Дванадесетото езеро и Шарон.

(С прекрасната вила на Кранстън и Сондра.)

А после… а после…

(Гледай този голям червен обор и бялата къщичка до него. И тази вятърна мелница. Също като оборите и къщите, които е виждал в Илинойс и Мисури. И в Чикаго също.)

В същото време Робърта в своя вагон отпред мислеше, че Клайд като че ли не я беше гледал толкова недружелюбно. Положително жестоко е спрямо него да го накара да напусне Ликъргъс по този начин, когато е могъл да се забавлява там, както си ще. Но, от друга страна, и нейното положение… и тя не може да направи нищо друго. Трябва да бъде много мила, но да не се натрапва, нито да му се пречка твърде много. Но не бива да бъде и много отстъпчива или мека, защото в края на краищата Клайд е този, който я докара до това положение. И това е напълно справедливо и не е чак толкова много да иска от него. Тя ще трябва да гледа дете занапред и всичките тези неприятности, с

които трябва да се справя още отсега! А по-после ще трябва да обясни на родителите си цялата тайнственост, която забулва сегашното й изчезване и женитба, ако Клайд действително се ожени за нея. Но трябва да настои това да стане… и по-скоро… може би в Ютика… положително още в следващото селище, където отидат да вземе своя препис от венчалното свидетелство и да го запази заради самата себе си и заради детето. Той може да си получи развода след това, стига да иска. Тя ще си остане госпожа Грифитс. И тяхното дете ще бъде също Грифитс. Това все пак е нещо.

(Колко красива рекичка. Тя й напомня Мохок и разходките с Клайд миналото лято, когато току-що се бяха запознали. Ах, миналото лято! А сегашното!)

И ще се настанят някъде, без съмнение в една или две стаи. Къде ли? — чудеше се тя. — В кое ли селище или град? Колко ли далеч от Ликъргъс или Билц… колкото по-далече от Билц, толкова по-добре, макар че би искала да види майка си и баща си пак, и скоро… веднага щом може да си го позволи без страх. Но какво значение има това, щом двамата заминават заедно и тя ще се ожени?

Дали е забелязал синьото й костюмче и кафявата шапчица? И дали си е помислил, че е, общо взето, привлекателна, сравнена с тези богати момичета, с които вечно се води той? Трябва да бъде много тактична… с нищо да не го ядосва. Но… колко щастливи биха могли да бъдат само ако… само ако малко я обичаше… съвсем мъничко…

А после Ютика и на тиха улица Клайд догонва Робърта; изражението му представлява смесица на невинна сърдечност и благоразположение, помрачени от тревога и недоволство, но всъщност това е маска, прикриваща страха от деянието, замислено от самия него — дали ще има силата да го извърши… последиците, в случай че не сполучи.

XLVII

А после, както се споразумяха тази вечер помежду си, пътуване на другата сутрин в различни вагони до езеро Грас, което обаче при пристигането им и за изненада на Клайд се оказа много по-оживено, отколкото беше очаквал. Той много се разстрои и уплаши от такова многолюдно стечение тук. Понеже си беше представял, че и това езеро, както Голямата чапла, щеше да бъде почти съвсем пусто. Но сега и двамата разбраха, че то е лятно средище и сборен пункт на малка религиозна организация или група от Пенсилвания с молитвен дом и многобройни вили на другия бряг на езерото срещу гарата. И Робърта веднага възкликна:

— Гледай ти, не е ли това чудесно! Защо да не ни венчае пасторът на тая църква?

А Клайд, объркан и потресен от това неочаквано и във висша степен неприятно усложнение, веднага заяви:

— Ами да, разбира се… След малко ще отида там и ще видя.

Но умът му се зае веднага с кроежи как да я надхитри. Ще я изведе да я повози с лодка, след като се запишат в хотела, и ще се забави по до късно. Или ако намери някое особено усамотено и затулено местенце… не, тук има твърде много хора. Езерото не е достатъчно голямо и вероятно не особено дълбоко. То е черно, водата му — тъмна като катран, а на изток и север е заградено от високи и тъмни борове: наредили се едно до друго копия на въоръжени и бдителни великани, както му се струва сега — кажи-речи, людоеди, тъй мрачно, подозрително и неуравновесено е собственото му състояние по отношение на всичко това. Но все пак хората тук са твърде много — на езерото има не по-малко от десетина души.

Колко зловещо е това!

Колко трудно!

Но ето някакъв шепот: „… човек не може да отиде оттук пеша до Тримилевия залив през никакви гори. О, не! Дотам има като нищо тридесетина мили. Освен другото, това езеро не е толкова безлюдно… вероятно членове на тази религиозна група непрекъснато го

наблюдават.“ О, не… той трябва да каже… трябва да каже… но какво… какво би могъл да каже? Че е попитал и тук не можело да се получи разрешение за женитба? Или че пасторът не е тук, или че иска известни документи, които Клайд няма… или… или, добре де… каквото и да е, стига да може с това да успокои Робърта до утре, до тоя час, когато влакът на юг тръгва оттук за Голямата чапла и Шарон, където, разбира се, непременно ще се оженят.

Защо е така настойчива? И защо изобщо, ако се изключи това глупаво непоколебимо решение да му се налага по този начин, защо го принуждава да се влачи насам-натам с нея… когато всеки час… всяка минута за него е мъчение… едно безкрайно духовно разпятие, докато, ако можеше да се отърве от нея!… О, Сондра, Сондра, да можеше сега да се наведеш от издигнатото си положение и да ми помогнеш! Да няма повече лъжи! Да няма повече страдания! Да няма вече никаква мъка!

Но вместо това — нови лъжи. Дълго и безцелно, и противно търсене на водни лилии, което поради собственото му неспокойно държане отегчи Робърта не по-малко, отколкото него. Защо — мислеше си тя сега, докато двамата плаваха из езерото, — защо е това безразличие към възможността да се оженят? Нали можеше да уредят тоя въпрос по-рано и да придадат на този излет малко от приказността, с която можеше и трябваше да се отличава, стига… стига Клайд да беше наредил всичко в Ютика, както бе искала тя. Но това чакане… уклончивост… и тъй присъщото му двоумене, неопределеност, вечна несигурност. Тя започваше пак да се чуди какви ли са неговите намерения — дали наистина действително смята да се ожени за нея, както е обещал? Утре или най-късно вдругиден ще се види. Тогава защо да се тревожи сега?

И после на другия ден към пладне — Ловната хижа и Голямата чапла. Клайд слезе от влака и придружи Робърта до чакащия автобус, като я уверяваше в това време, че понеже ще се върнат по същия път, би било най-добре да си остави куфара тук, а той, заради фотоапарата, както и заради обеда, приготвен на езеро Грас и сместен в неговото куфарче, ще си го вземе — нали ще обядват на езерото. Но когато стигнаха при автобуса, с ужас установи, че шофьор беше същият водач, чиито приказки беше слушал на Голямата чапла. Ами какво, ако излезе, че този водач го е видял и запомнил! Няма ли да се сети поне за

чудесната кола на Финчли — Бъртин и Стюърт на предната седалка, той и Сондра на задната, Грант и Харли Багот — слезли да говорят с него?

В същия миг лицето и ръцете му се покриха с тази студена пот, която от седмици насам го обливаше в моменти на най-голямо безпокойство и ужас. За какво всъщност беше мислил? Какво беше кроил? Как, за бога, можеше да смята, че ще изпълни подробно нещо, ако обмисля всичко толкова лошо? Също както бе недомислил да пътува от Ликъргъс до Ютика с кепето или поне да го извади от куфарчето, преди да си купи тази сламена шапка; също както и това, че не си купи сламената шапка, преди да отиде в Ютика.

Но, слава богу, водачът не си го спомни. Наопаки, запита ги доста любопитно и като съвършено непознат човек:

— В хижата на Голямата чапла ли отивате? За първи път ли сте тук?

И Клайд с безкрайно облекчение, но все още разтреперан, отговори:

— Да. — А след това в нервното си възбуждение попита: — Има ли много хора днес? — въпрос, който, още докато го произнасяше, му се видя почти безумен.

Защо, защо трябваше да попита не нещо друго, а точно това? О, боже, няма ли да има край на глупавите му, гибелни за самия него въпроси? И така се разтревожи, че почти не чу отговора на водача или дори и да го чу, той му прозвуча като глас, идващ от много далече.

— Не толкова много. Трябва да са седем-осем души. Имахме тридесетина за четвърти юли, но повечето си отидоха вчера.

Какви безмълвни са тези борове, наредили се край влажния жълт път, по който пътуваха; каква прохлада и тишина; какви тъмни сенки, морави и сиви глъбини, и кътчета в гъстака дори и сега, по пладне! Ако човек се промъква нощем или денем, кого може да срещне тук? Една сойка далече нейде в горските дебри нададе металическия си крясък, кацнало на някоя далечна вейка, пойно врабче изпълваше сребристите сенки с прекрасната си звънтяща песен. Тежкият закрит автобус пресичаше поточета и ручеи, минаваше по груби дървени мостове тук и там и Робърта подхвърляше по някоя бележка за бистрата и искряща вода:

— Не е ли чудно тук? Чуваш ли бълбукането на водата, Клайд? Ах, колко свеж е този въздух!

И въпреки това тя щеше толкоз скоро да умре!

Боже!

Но да речем, че на Голямата чапла — на хижата и кея за лодки — има много хора. Или езерото, за зла чест, е буквално осеяно с хора — всичките въдичари и всичките ловят риба тук или там, всеки поотделно, и няма никъде спокойно и усамотено кътче. Колко странно, че не е помислил за това. Езерото може да не е чак толкова безлюдно, колкото си беше представял, или няма да е днес, както излезе с езерото Грас. И тогава какво?

Ами тогава ще бяга… ще бяга… пък каквото ще да стане. Това напрежение е прекалено много за него… по дяволите… той ще умре, ако продължава да мисли за такива неща! Как е могъл да мечтае да подобри съдбата си с такъв безумен и зверски замисъл — да убие и след това да избяга… или, по-правилно, да убие и да придаде на произшествието такъв вид, сякаш и той, и тя са се удавили… докато той… истинският убиец… ще се изплъзне, за да живее и бъде щастлив. Какъв страшен кроеж! Но какво друго да направи? Какво? Не е ли дошъл чак дотук, за да го направи? Нима ще се откаже сега?

А през цялото това време седналата до него Робърта си представяше, че не отива към нищо друго, освен женитба… утре сутрин положително, а сега отива само да види между другото това красиво езеро, за което Клайд й беше разправял… разправял, сякаш беше нещо по-важно и по-прекрасно от всичко друго в неговия и в нейния живот досега.

Но ето че водачът пак заговори на Клайд:

— Май не се каните да поостанете. Видях, че оставихте пътната чанта на младата дама. — Той кимна по посока на гарата.

— Не, ще се върнем тая вечер… с влака в осем и десет. Нали превозвате хората за тоя влак.

— Разбира се.

— Така ми казаха… на езеро Грас.

Защо ли трябваше да спомене това за езеро Грас, нали то издаваше, че той и Робърта са били там, преди да дойдат тук! Но пък и този глупак със забележката за „пътната чанта на младата дама“! И за това, че са я оставили на гара Ловната хижа. Да го вземат дяволите!

Защо се бърка в чуждите работи? Или пък защо е решил, че той и Робърта не са женени? Или просто така е решил? Във всеки случай, защо поставя въпроса така, щом са дошли с две парчета багаж и Клайд сега носи едното? Странно? Каква безочливост! Отде ще знае или ще се досети, или?… Но какво значение може да има: женени или неженени? Ако не я намерят, няма да има значение „женена или неженена“, нали? А ако я намерят и се открие, че не е била женена, няма ли това да докаже, че е била с някой друг? Разбира се! Защо да се тревожи тогава отсега?

А Робърта запита:

— Има ли на езерото някакви хотели или пансиони освен тоя, където отиваме?

— Нищичко, госпожице, освен хана, в който отиваме. Имаше една компания млади момчета и момичета на палатки на източния бряг вчера, горе-долу миля от ханчето, но дали са още там, или не, не знам. Не съм видял никого от тях днес.

Компания от млади момчета и момичета! Боже господи! Ами ако са плъзнали сега по езерото… всички… с лодки… с платноходки… или нещо друго? А той тук с нея! Може някои да са от Дванадесетото езеро! Да са дошли също както той и Сондра, и Хариът, Стюърт и Бъртин преди две седмици… Може някои от тях да са приятели на младите Кранстън, Хариът, Финчли или други, дошли тук да се повеселят и те, разбира се, биха го познали. А освен това трябва да има някакъв път и на изток от това езеро. И всичко, което научи, както присъствието на тези младежи, може да направи пътуването му безсмислено. Такъв глупав план! Тъй необмислено скроен… а можеше да не прави всичко така набързо… да избере езеро още по-надалеч; и трябваше да го направи… само че беше толкова измъчен през многото последни дни, че почти не знаеше какво да мисли. Е, единственото, което можеше да направи сега, беше да отиде и да види. Ако има много хора, ще трябва да изнамери начин да отиде в някое наистина усамотено кътче или може би да се върне и да отиде обратно на езеро Грас… или къде още? Ах, какво би могъл да направи… ако тук има много хора?

Но тъкмо в този миг дългата просека от зелени дървета свърши и той видя познатата четвъртита морава и самото езеро, ханчето и верандата с дървени подпори, обърната към тъмносините води на

езеро Голямата чапла. И ниския навес за лодки с червен покрив вдясно, над самата вода, който беше видял преди, когато бяха дошли тук. А Робърта възкликна, когато видя всичко:

— Ах, колко е хубаво, нали… просто прекрасно!

И Клайд обгърна с поглед тъмния остров в далечината на юг, видя само неколцина души наоколо… никой от тях на самото езеро, и нервно рече:

— Да, дума да няма. — И му се стори, че малко остана да се задави, докато го каже.

Но ето че се появи самият съдържател на ханчето — червендалест и широкоплещест мъж със среден ръст — и като се приближи, запита с жив интерес:

— Ще постоите ли няколко дни?

Клайд, ядосан от това ново обстоятелство, плати на водача един долар и отговори остро и раздразнено:

— Не, не… дойдохме само за следобеда. Довечера се връщаме.

— Тогава сигурно ще останете за вечеря? Влакът тръгва чак в осем и четвърт.

— Е, да… това е така. Да, добре, в такъв случай ще останем.

… Ами, разбира се, Робърта на сватбеното си пътешествие… в деня преди женитбата и на такъв излет очаква да има и вечеря! Да го вземат дяволите този трътлест червендалест глупак!

— Е, тогава ще ви взема багажа, а вие можете да се запишете. Жена ви сигурно ще иска малко да се поосвежи.

Той тръгна напред с куфарчето в ръка, макар че най-голямото желание на Клайд беше да го дръпне от него. Защото не беше смятал да се записва тук… нито да си оставя куфарчето. И нямаше да го остави. Щеше да си го вземе и да наеме лодка. Но отгоре на всичко се видя принуден „в интерес на установения ред“, както се изрази ханджията, да запише себе си и Робърта като Клифърд Голдън и съпруга, преди да може да си вземе пак куфара.

А сетне, за да засили нервността и объркването, породени от всичко това и от мисълта какви ли още събития или лица го чакат, преди да предприеме решителната стъпка, Робърта му заяви, че поради горещината и това, че ще се върнат за вечеря, ще остави тук шапката и палтото си — шапката, на която той вече беше забелязал етикетчето на Бронстайн в Ликъргъс, което още тогава го накара да се замисли дали е

по-разумно да го остави, или да го махне. Но беше решил, че може би после… после… ако наистина извърши това… може да няма значение дали то ще остане там, или не. Нямаше ли все едно да установят самоличността й, ако я намерят, а ако не я намерят, кой ще узнае коя е тя?

В това смутено и развълнувано душевно състояние, почти без да разбира доколко ясни или важни са всяка отделна мисъл, движение или постъпка, той вдигна куфарчето си и се запъти към кейчето. А после хвърли куфарчето в лодката и запита лодкаря дали знае къде тук са най-хубавите гледки, понеже искал да ги снима. Като направи и това и изслуша безсмислените обяснения, той помогна на Робърта (една почти безплътна фигура, както я виждаше сега, която стъпи в сякаш недействителна гребна лодка на чисто, въображаемо езеро), качи се в лодката подир нея, седна на средната седалка и хвана греблата.

Тихата, огледална, преливаща във всички цветове на дъгата повърхност на това езеро, което сега им се виждаше не толкова като вода, колкото като нефт — като разтопено стъкло, с огромен обем и тегло, почиващо върху реалната земя така далече долу. И лекият, свеж и опиващ сладък въздух, лъхащ тук и там, но все пак набраздяващ повърхността на езерото! И мекият, пухкав гъстак на високите борове на брега! Навсякъде борове — високи, подобни на копия. А над тях гърбиците на тъмните далечни Адирондакски планини. Не се вижда никакъв гребец. Нито къща, нито хижа. Клайд се помъчи да види стана, за който беше споменал водачът. Не можа. Помъчи се да долови гласовете на тези, които биха могли да бъдат там… или каквито да било гласове. Ала освен плясъка на собствените му гребла и гласовете на лодкаря и водача, които разговаряха на двеста, триста, петстотин, хиляда стъпки зад гърба му, не се чуваше никакъв друг звук.

— Колко тихо и спокойно! — Това беше гласът на Робърта. — Изглежда, тук цари такъв покой! Мисля, че е красиво наистина, много по-красиво, отколкото на другото езеро. Тези дървета са тъй високи, нали? Ами тия планини! През цялото време, докато идвахме насам, аз си мислех колко сенчест и тих е тоя път, макар и да беше малко разбит.

— Приказва ли с някого тук в ханчето?

— Не, защо ме питаш?

— Ами рекох, че може да си срещнала някого. Днес като че ли няма чак толкова много хора тук горе, а?

— Не. Не виждам никого на езерото. Видях двама мъже в билярдната на ханчето, в дамската стая имаше едно момиче, и толкоз. Колко е студена тая вода! — Беше пуснала ръка през борда и я бе оставила в синкавочерните вълнички, образувани от неговите гребла.

— Така ли? Не съм я опитал още?

Той спря да гребе, пусна ръка във водата, след това загреба пак. Няма да отиде при това островче на юг. Много е далече… много е рано. Може да й се види чудновато. По-добре да се позабави. Да има малко време да си помисли… малко време да поразузнае. Робърта ще си поиска обеда (нейния обед!), а ей там на запад, около миля по-нататък, има очарователен нос. Може да отидат до него и първо да похапнат… тя да похапне… защото той няма да яде днес. А после… а после…

Робърта гледаше към същия нос — тясна ивица земя, която извиваше като рог на юг, навлизаше доста навътре в езерото и беше обрасла с високи борове. И Робърта се обади:

— Имаш ли пред вид някое местенце, мили, където бихме могли да се спрем и да похапнем? Аз започвам да огладнявам, а ти?

(Само да не му казваше „мили“ точно сега тук!)

Ханчето и навесът за лодки на северния бряг ставаха все по-малки от минута на минута; сега те приличаха на този друг навес за лодки и павилиони на езерото Кръм в деня, когато беше за първи път излязъл да гребе там и беше искал да дойде на ей такова езеро в Адирондакските планини, беше мечтал за такова езеро… и беше копнял да намери момиче като Робърта… такова… А над главата му плаваше също такова пухкаво облаче, каквито бяха плавали над него на езерото Кръм в онзи съдбоносен ден.

Колко ужасно е това усилие!

Биха могли да потърсят днес водни лилии тук, за да убият малко време, преди да… да убият време… да убият (боже!)… трябва да престане да мисли за това, ако смята изобщо да го извърши. Няма защо да мисли за това сега във всеки случай.

На одобрения от Робърта нос той вкара лодката в мъничко заливче, заградено откъм север и изток с жълт като мед извит малък плаж, запазен от всякакви любопитни погледи. След това двамата слязоха съвсем спокойно на брега. И след като Клайд много внимателно извади обеда от куфарчето си, Робърта го нареди върху

постлан на пясъка вестник, докато той се разхождаше насам-натам и подхвърляше с пресилен възторг забележки за красотата на мястото — за боровете и за извивката на това заливче, — а в същото време мислеше… мислеше… мислеше за острова по-нататък и залива някъде край него, където някак въпреки отслабващата му смелост трябва все пак да извърши предстоящата му зловеща и страшна задача… да не допусне този грижливо подготвен случай да отиде на вятъра… ако… ако… ако не иска наистина да избяга и да остави всичко онова, което най-много желаеше да запази.

И все пак колко ужасно е това нещо и колко опасно, сега, когато е вече тъй близко… колко е опасно да направи някаква грешка… ако не друго, да не би да преобърне лодката недостатъчно добре… или да не може да… да… о, боже! А след това може да се докаже, че той е… да, че той е… убиец! Да го арестуват! Да го съдят. (Той не може, той няма да го направи! Не, не, не!)

А Робърта сега седеше с него тук на пясъка и се чувстваше, доколкото можеше да види, напълно примирена с всичко на света. Тя започна да си тананика, а след това да прави забележки и да дава практични съвети по отношение на предстоящото съвместно приключение, за материалното им и финансово състояние отсега нататък, как и къде ще отидат оттук (най-вероятно в Сиракюз, понеже Клайд като че ли няма нищо против това), и какво ще правят, когато отидат там. Защото била чула от зетя си Фред Гейбъл за някаква нова фабрика за яки и ризи, която тъкмо се откривала в Сиракюз. Дали нямало да е възможно Клайд, поне временно, да си намери веднага работа в тази фирма? А сетне, по-късно, когато най-лошото за нея ще е минало, дали няма да може самата тя да постъпи в същото предприятие или някое друго? А засега, понеже имали толкова малко пари, не биха ли могли да вземат под наем някъде една стаичка заедно, при някое семейство, или ако това не му харесва, понеже вече не били в никой случай тъй близки, както някога, може би две съседни стаички. Робърта все още долавяше непреклонната му съпротива, скрита зад сегашната му привидна любезност и внимание.

А Клайд мислеше. Добре де, какво значение имат тези приказки сега? И това дали ще се съгласи, или не. Какво значение има, понеже той няма да отиде… нито тя ще отиде… там. Боже господи! Но ето той говори така, сякаш тя утре ще бъде все още тук. А нея няма да я има.

Само да не му трепереха така колената; ръцете, лицето и тялото му са все тъй влажни!

А след това нататък, край западния бряг на това неголямо езеро с тази малка лодка до този остров; Клайд се озърташе неспокойно и уморено насам-натам да види дали някой… някой… не се мярка някъде по суша или по вода… някой. Беше тъй тихо и безлюдно тук, слава богу. Тук… или някъде другаде наблизо би било удобно, наистина… само да имаше смелостта да го направи сега, но я нямаше тази смелост още. Робърта седеше с потопена във водата ръка и питаше дали смята, че биха могли да намерят водни лилии или горски цветя някъде на брега. Водни лилии! Горски цветя! А той се убеждаваше, като гребеше нататък, че сред тези високи, притиснали се един в друг борове няма нито пътища, нито хижи, палатки, пътеки, нищо, имащо облик на човешко жилище… нито следа от някоя ладия по ширналата се повърхност на това прекрасно езеро в този прекрасен ден. Но все пак дали не можеше да има някъде някой самотен ловец или водач, или рибар в тези гори или покрай тези брегове? Дали не можеше да има? Ами ако сега имаше някъде тук някой? Някой, който наблюдава!

Орис!

Гибел!

Смърт!

Но нямаше ни звук, ни дим. Само… само… тези високи, тъмни, зелени борове… подобни на копия, смълчани, и тук-там по някое изсъхнало дърво, пепелнобледо в блясъка на следобедното слънце, със заплашително простерени безжизнени, останали без мъзга клони.

Смърт!

И резкият металически крясък на сойка, понесла се в дълбочините на тази гора. Или единичното и призрачно „чук-чук-чук“ на някой самотен кълвач. От време на време проблясваше като огнена резка червена чинка или прехвръкваше жълто-черен дрозд.

— „О, ярко слънце, грей в милия ми дом в Кентъки“ — весело пееше Робърта, потопила едната си ръка в дълбоката синя вода. А след това, малко по-после: — „Поискаш ли, в неделя ще съм тук“ — един от последните танцови шлагери.

А сетне, най-после, подир цял час гребане, мрачни размишления, песни, спиране да видят някой прелестен нос, разузнаване на някое

врязало се в сушата заливче, в което можеше да има водни лилии, и когато Робърта вече казваше, че трябва да внимават с времето и да не се бавят твърде много, влязоха в залива на южната страна на самия остров — красиво, но затворено в най-траурен кръг от борове и ограничено от суша водно пространство, което повече приличаше на малко езерце, съединено с проток или проход към по-голямото езеро, но все пак водна площ от около двадесетина акра и с почти кръгла форма. И как на изток, север, юг, дори запад, с изключение на протока, който отделяше на север острова от сушата, това езерце бе заобиколено от дървета! И камъши и водни лилии покрай бреговете. И някак си караше човек да помисли, че е специално предназначено езерце, където умореният от грижите и живота, жадуващият да се отърве от житейските борби и раздори може най-разумно, макар и безрадостно да намери покой.

И когато лодката им се плъзна вътре, тези тъмни неподвижни води като че ли завладяха Клайд, както нищо друго тук или другаде бе някога го завладявало, и промениха настроението му. Защото, озовал се веднъж тук, нещо сякаш го въвлече, примами навътре и след като обиколи тихите му брегове, той се остави на течението да го носи, да го носи… към безкрайното пространство, където нищо нямаше граница… нямаше злокобни кроежи… нямаше планове… нямаше практически задачи за разрешаване… нямаше нищо. Зловещата красота на този кът! Тя сякаш го мамеше — това странно, тъмно езерце, обкръжено от всички страни с тези чудни, кичести борове. И самата вода напомняше огромен черен бисер, захвърлен от някоя могъща ръка, може би от яд, а може би за игра или по прищявка, в скута на тази долина от тъмен, зелен плюш, която изглеждаше бездънна, докато Клайд се взираше в нея.

И все пак за какво му говореше всичко това тъй силно? Смърт! Смърт! Много по-определено, отколкото всичко друго, което бе някога виждал. За смърт! Но за спокойна, тиха смърт без протест, каквато човек би могъл по собствен избор или под хипноза, или поради неизразима умора да приеме радостно и с благодарност! Бе тъй тихо… тъй сенчесто, тъй спокойно. Чак и Робърта възкликна. А той сега усети за първи път някакви като че ли яки, но дружелюбно съчувствени ръце да го хващат здраво за раменета. Какво успокоение излъчват те! Каква топлота! Каква сила! Защото те като че ли му действат уталожващо и

са му приятни… с увереността си… с подкрепата. Дано не се махнат! Дано да останат завинаги… тези приятелски ръце! Защото къде ли е изпитвал преди в живота си това успокояващо и почти нежно чувство? Никъде и това някак го успокои и той като че ли се изплъзна от действителността на всичко наоколо.

Наистина Робърта беше тук, пред него, но сега беше избледняла до някаква сянка или по-скоро мисъл, един вид мъгляв образ, повече видение, отколкото живо същество. И макар да имаше някакви краски, форма, която подсказваше за реалност, все пак бе твърде невеществена толкова много… И той отново се почувства странно самотен. Защото здраво хваналите го ръце на приятеля бяха изчезнали също. И Клайд бе сам, тъй страшно сам и изоставен в това мрачно, прекрасно царство, където сякаш го бяха довели, а сетне напуснали. И му стана странно студено — чарът на тази странна красота го обгърна с някакъв хлад?

Беше дошъл тук, за какво?

И трябва да направи, какво?

Да убие Робърта? О, не!

И той отново обори глава и се загледа в пленителните и коварни глъбини на това притеглящо, синкаво, мораво езеро, което, докато се взираше в него, сякаш променяше формата си като в калейдоскоп и се превръщаше в огромно кристално кълбо. Но какво беше това, дето се движеше насам-натам в този кристал? Някаква фигура! Тя идваше по-близо… по-близо… и както се приближаваше, той разпозна Робърта, която се бореше и размахваше тънките си бели ръце във водата и посягаше към него! Боже! Какъв ужас! Това изражение на лицето й! Какво, за бога, е замислил той изобщо? Смърт! Убийство!

И изведнъж Клайд съзна, че тази смелост, на която бе толкова много разчитал през цялото време да го подкрепи тук, го напуска, и тозчас съзнателно запретърсва дълбините на своето същество в напразен опит да си я върне.

Кът, кът, кът, ка-а-а!
Кът, кът, кът, ка-а-а!
Кът, кът, кът, ка-а-а!

Пак зловещият, натрапчив крясък на тази призрачна птица! Тъй студен, тъй рязък! Ето го пак, за да стресне душата му в нейния полет и да я накара да осъзнае действителната или недействителната задача, която стои непосредствено пред него с всичките й мъчителни подробности.

Той трябва да извърши това нещо! Трябва!

Кът, кът, кът, ка-а-а!
Кът, кът, кът, ка-а-а!

Какво криеше той в себе си: предупреждение, протест, осъждане? Същата птица беше отбелязала самото зараждане на този ужасен план. А, ето я сега там на онова изсъхнало дърво, тази проклета птица. Ето, сега литна към друго, също такова сухо дърво малко по-навътре в острова, лети и кряска. Боже!

И Клайд се насочи пак към брега въпреки волята си. Нали, за да оправдае това, че е взел със себе си куфарчето, трябва сега да й предложи да направят няколко снимки на това място… и на Робърта… може би и на самия него… и на суша, и по вода. Защото така ще може да я качи пак на лодката без куфарчето, което ще остане запазено и сухо на брега. И когато слязоха, той наистина се престори, че търси по-особени гледки тук и там, а всъщност избираше дървото, в чиито корени да остави куфарчето си, докато се върне… което трябва вече да стане скоро… трябва да стане скоро. Те вече няма да се върнат на брега заедно. Никога! Никога! И продължаваше да обикаля въпреки протестите на Робърта, че е уморена, и не смята ли той, че би трябвало скоро да тръгват обратно? Сигурно вече минава пет. И Клайд я увери, че ей сега ще потеглят… след като я снеме още веднъж-дваж в лодката с тези чудесни дървета… острова и тази тъмна вода около и под нея.

Колко влажни, мокри, неспокойни са неговите ръце!

А тъмните му, влажни, неспокойни очи гледат на всички страни освен към нея.

И после пак на вода, на около петстотин стъпки от брега, и той през цялото време безцелно върти в ръце ръбестия и тежък, макар и малък фотоапарат, докато лодката излиза по-близо към центъра. И тогава, на това място и в този миг, той уплашено се озърта… Защото сега… сега… въпреки неговата воля е настъпил дълго избягваният и все пак налагащ се миг. И нито глас или човешка фигура, или звук на брега. Ни път, ни хижа, нито дим! И мигът, който сам той или нещо незнайно бе подготвяло за него и който трябваше да реши неговата съдба, бе настъпил! Минутата на действието… на прелома! Единственото, което трябваше да направи сега, беше да се извърне бързо и поривисто на едната или на другата страна, да скочи прав към левия или десния борд и да преобърне лодката; или ако не сполучи, да я разклати бързо и ако Робърта протестира твърде много, да я удари с апарата, който е в ръката му, или с едно от греблата от дясната му страна. Това може да се направи… може да се направи… бързо и просто, стига да не му липсва решителност и смелост… а после да заплува от това място към свобода… към успех… разбира се… към Сондра и щастието… към нов, по-блестящ и по-прекрасен живот от всичко, което му е било познато досега.

Че защо чака сега?

Изобщо какво става с него?

Защо чака?

В този преломен момент, изправил се пред крайната, най-неотложна нужда да действа, той почувства внезапно да му се парализира волята… смелостта… да не му достигат омраза и гняв; а Робърта от мястото си на кърмата гледаше неговото разтревожено, а сетне внезапно разкривено, сякаш прерязано от мълния, но малодушно и объркано лице, от ядно, свирепо и демонично станало изведнъж смутено и, може да се каже, почти безсмислено поради изписалата се на него борба между страха (първично отвращение от смъртта или безмилостното зверство, водещо до смърт) и тормозещото и гузно, но все пак вътрешно потискано желание да действа… да действа… да действа… временно непреодолимо тук… сега… някаква скованост пред могъщия подтик да действа и въпреки това да не действа.

А същевременно очите — зениците му — за миг се разшириха и станаха по-страшни; лицето, тялото, ръцете му се свиха вцепенени — неподвижната му поза и непроменящото се сковано изражение ставаха

все по-зловещи и по-зловещи, макар всъщност да подсказваха не брутална, смела воля да унищожава, а настъпването на някакъв транс или гърч.

И Робърта забеляза изведнъж колко странно е всичко това — забеляза злокобното помрачение или физическата и душевната раздвоеност, която тъй странно и болезнено противоречеше на цялата обстановка, и възкликна:

— Божичко, Клайд! Клайд! Какво има? Какво ти е станало? Изглеждаш тъй… чудноват… тъй… тъй… Никога не съм те виждала такъв. Какво има?

Тя неочаквано се вдигна или по-скоро се наведе напред и запристъпва по равния кил, като се мъчеше да се доближи до него, понеже той имаше вид, сякаш ей сега ще падне напред в лодката… или настрана и през борда във водата. И Клайд в същия миг почувства цялата безвъзвратност на своята несполука, собствената си страхливост и негодност за такава постъпка и също така мигновено се поддаде на залялата го вълна от потискана омраза не само към самия себе си, но и към Робърта, към нейната сила — по-скоро силата на живота, която го възпираше по този начин. И все пак го беше страх да действа, така или иначе… не искаше… искаше само да каже, че никога, никога не ще се ожени за нея; че никога, дори тя да го изложи, не ще замине оттука с нея, за да се оженят; че той обича Сондра и ще остане верен само на нея, а не беше способен да каже дори и това. Но беше ядосан, объркан и я гледаше гневно. А после, когато тя се доближи до него и се опита да го хване за ръката и да му вземе апарата, за да го остави в лодката, той се нахвърли върху й, дори и тогава без никакво намерение да направи нещо повече, отколкото да се освободи от нея… от нейния допир… нейната молба… утешението и съчувствието й… от вечното й присъствие… Боже!

Но се нахвърли с такава стремителност, че не само я удари по устата, носа и брадичката с фотоапарата, който все още, без да съзнава, стискаше в ръка, но същевременно я отблъсна настрана към левия борд така, че лодката се килна почти до повърхността на водата. И тогава, стреснат от резкия й писък (който се дължеше толкова на накланянето на лодката, колкото и на удара по носа и устата), скочи и посегна да й помогне или да я подхване, а донякъде и да й се извини за непреднамерения удар, но с това окончателно преобърна лодката и

двамата с Робърта в същия миг се намериха във водата. А левият борд при обръщането удари Робърта по главата, когато тя се вдигна на повърхността за първи път с обезумяло разкривено лице към Клайд, който вече се беше съвзел от изненадата. Тя беше зашеметена, обзета от ужас, объркана от болка и страх — вечния й страх от водата и от удавяне, и от удара, който Клайд й бе нанесъл така случайно и почти несъзнателно.

— Помощ! Помощ! О, боже, потъвам, потъвам! Помощ! О, боже! Клайд! Клайд!

А сетне — гласът в ушите му: „Но това… това… не е ли това същото, което си мислил и искал толкова време… в голямата си безизходица? И ето на! Въпреки твоето малодушие, твоята страхливост, това… това… се свърши за теб. Един нещастен случай… нещастен случай… един неумишлен удар от твоя страна ти спестява труда да извършиш онова, което си искал, но не си имал смелостта да направиш! Нима сега, когато то не е нужно, понеже това е злополука, ти ще й се притечеш на помощ и ще се подложиш отново на ужаса на поражението и неуспеха, които тъй много са те измъчвали и от които тази случка те освобождава? Би могъл да я спасиш. Но би могъл и да не я спасиш. Ето, виж я как пляска на всички страни. Тя е зашеметена. Сама не може да се спаси, а ако се доближиш до нея сега, в безумния си страх може да те удави и теб. Но ти искаш да живееш! А ако тя остане жива, животът ще бъде мъка за теб занапред. Почини си само един миг… само няколко секунди! Почакай… почакай… не обръщай внимание на жалните й викове. А после… после… Ето на! Виж. Всичко е свършено. Тя потъва. Никога, никога вече не ще я видиш жива. Ето и твоята шапка е плувнала във водата… както искаше да стане. А на лодката, на ключа за греблото се е закачил неин воал. Остави го. Няма ли това да покаже, че е станала злополука?“.

И освен това нищо друго… няколко водни кръга изпълнена със спокойствие и тържественост чудна гледка. А сетне пак гласът на тази зловеща, самотна птица — презрителният й и присмехулен вик:

Кът, кът, кът, ка-а-а!
Кът, кът, кът, ка-а-а!
Кът, кът, кът, ка-а-а!

Викът на тази дяволска птица, кацнала на сухия клон.

А след това Клайд, с неотзвучали още в ушите му викове на Робърта, с този неин последен безумен, умоляващ поглед в подбелените очи пред себе си, заплува тежко, мрачно и безрадостно към брега. И си мислеше, че в края на краищата в действителност не я е убил. Не, не! Слава богу. Не я е убил. Но все пак (когато стъпи на близкия бряг и заотръсква водата от дрехите си) дали я е убил? Или не? Нали отказа да й се притече на помощ, а можеше да я спаси и вината тя да падне във водата, колкото и случайна, не беше ли всъщност негова? И все пак… и все пак…

Здрач и тишина на гаснещ ден. Потайно кътче в гъстака на същата прикриваща гора, където сам и мокър до кости Клайд стои до сухия си куфар и чака да поизсъхне. Но междувременно маха пристегнатия към куфара неизползван триножник за апарата, намира небиещ на очи сух дънер по-нататък в гората и скрива триножника под него. Дали някой го е видял? Дали някой гледа? После, се връща и се чуди за посоката. Трябва да тръгне на запад, а след това на юг. Да не сбърка! Но ето че се чува пак крясъкът на тази птица — рязък, действащ на нервите. А сетне — мрак, въпреки летните звезди. И един млад мъж върви през тъмна, безлюдна гора със суха сламена шапка на главата и куфарче в ръка, върви бързо, но и предпазливо — на юг… на юг.

ТРЕТА КНИГА

I

Окръгът Катараки започва на юг от селището, известно под името Тримилевия залив, простира се на петдесет мили до канадската граница на север и от Сенашет и Индианските езера на изток стига до реките Рок и Скарф на запад — разстояние от тридесет мили. По-голямата му част представлява необитавани гори и езера, но тук-там той е изпъстрен със селища и градчета като Кунц, Грас Лейк, Норт Уолъс, Браун Лейк; негов център е Бриджбърг, който наброява не по-малко от две хиляди жители от всичко петнадесет хиляди в целия окръг. На централния площад на града се намира старият, но негрозен окръжен съд, увенчан с куличка с часовник и кацнали отгоре няколко гълъба, и оттам започват четирите главни търговски улици.

В кабинета на окръжния следовател в североизточния ъгъл на сградата, в петък, девети юли, седеше Фред Хейт, едър и широкоплещест мъж с прошарени кестеняви бакенбарди, с каквито би се гордял всеки мормонски старей. Той имаше едро лице, едри бяха и ръцете, и краката му. На тях съответстваше огромният му корем.

По времето, когато започва това повествование, към два и половина след пладне, този следовател сънливо прелистваше каталог за поръчки по пощата, който жена му го беше помолила да изпише от един универсален магазин. И както разчиташе по страниците му цените на обувки, якета, шапки и кепета за петте си лакоми деца, погледът му попадна на зимно палто за самия него със солидни размери, голяма яка, широк колан и големи, внушителни копчета. Хейт се поспря и със съжаление помисли, че семейният бюджет от три хиляди долара годишно в никакъв случай не ще му позволи такъв лукс за предстоящата зима, особено след като жена му Ела най-малко от три години мечтае за кожено палто.

Не се знае как биха завършили размишленията му в този случай, ако не беше ги прекъснало звъненето на телефона.

— Да, Хейт на телефона… Уолъс Ъпъм от Голямата чапла? Ами да, говорете, Уолъс… удавила се млада двойка… добре, чакайте една минутка…

Той се обърна към бъркащия се в политиката младеж, който получаваше заплата от Окръжното управление срещу служебното звание „секретар на следователя“:

— Записвайте данните, Ърл. — После продължи в слушалката: — Добре, Уолъс, дайте ми сега всичките подробности… всичко… да. Трупът на съпругата е намерен, но на съпруга не е… така… лодка, преобърната край южния бряг… да… сламена шапка без подплата… да… някакви белези около устата и окото й… палтото и шапката й в ханчето… да… писмо в единия джоб на палтото… адресирано до кого? Госпожа Олдън, Билц, окръга Мимико… да… още търсят трупа на мъжа, така ли?… Досега никаква следа от него… разбирам. Добре, Уолъс… Добре… Вижте какво, Уолъс, наредете им да оставят палтото и шапката, където са. Чакайте да видя… сега е два и половина. Ще дойда горе с влака в четири часа. Автобусът от ханчето идва да посрещне тоя влак, нали? Добре, ще дойда с него, непременно… И още, Уолъс, искам да запишете имената на всички присъствали, които са видели, когато е бил изваден трупът. Какво казахте? Не по-малко от осемнадесет фута дълбочина? Да… воал, закачил се на единия ключ за греблата… да… кафяв воал… да… разбира се, друго няма… Добре, в такъв случай накарайте ги да оставят всичко точно както е било, Уолъс, а аз ще дойда. Да, Уолъс, благодаря ви… Довиждане.

Бавно господин Хейт остави слушалката върху вилката и също така бавно се вдигна от широкото, боядисано в цвета на орехово дърво кресло, на което седеше, приглади гъстите си бакенбарди и измери с поглед Ърл Нюком, изпълняващ длъжностите машинописец, архивар и какво ли не друго.

— Записахте ли всичко, Ърл?

— Да, господин Хейт.

— Е, тогава най-добре ще е да си вземете палтото и шапката и да дойдете с мен. Ще трябва да хванем влака в три и десет. Ще можете да попълните няколко призовки за свидетели, докато пътуваме. Няма да е зле да вземете петнадесет-двадесет бланки… за всеки случай, и да вземем имената на всички свидетели, които намерим на мястото. И няма да е зле да се обадите на госпожа Хейт и да й кажете, че надали ще се върна днес за вечеря или изобщо преди обратния влак. Може да ни се наложи да останем там до утре. Човек никога не знае в такива случаи как ще се обърнат работите и най-добре е да се подготви.

Хейт отиде към килерчето за дрехи в единия ъгъл на миришещата на мухъл стара стая и извади голяма сламена шапка с мека периферия, увисналите краища на която като че ли подсилваха добродушния по начало, но все пак свиреп вид на изпъкналите очи и буйните бакенбарди, и като се екипира така, каза:

— Отивам за една минутка при шерифа, Ърл. А вие няма да е зле да се обадите на „Рипъбликън“ и на „Демократ“ и да им разправите за това, та да не си помислят, че не ги зачитаме. После ще се срещнем на гарата. — И тромаво излезе.

А Ърл Нюком, висок, слаб, към деветнадесетгодишен младеж с рошава глава и много сериозно, макар понякога смутено изражение, веднага грабна снопче призовки, натъпка ги в джоба си и се помъчи да влезе във връзка с госпожа Хейт. После, след като уведоми вестниците за съобщеното двойно удавяне на Голямата чапла, грабна и той сламената си шапка със синя панделка и забърза по коридора, където се сблъска срещу широко отворената врата, водеща в кабинета на прокурора, със Зила Сондърз, стара мома и единствена стенографка на доста прочутия по тези места и ревностен прокурор Орвил У. Мейсън. Тя се беше запътила към кабинета на финансовия ревизор, но поразена от съсредоточения вид и бързите крачки на господин Нюком, който обикновено бе много по-муден, подвикна:

— Здравейте, Ърл. Къде сте забързали? Накъде тичате?

— Двама души се удавили горе на Голямата чапла, така ни съобщиха. Може да е нещо по-лошо. Господин Хейт отива там и аз отивам с него. Трябва да хванем влака в три и десет.

— Кой ви го каза? Някой от тукашните ли?

— Не зная още, но мисля, че не е. В джоба на момичето имало писмо, адресирано до някого в Билц, окръга Мимико, някоя си госпожа Олдън. Ще ви разкажа, когато се върнем, или ще ви се обадя по телефона.

— Боже господи, ако е престъпление, то ще е интересно за господин Мейсън, нали?

— Разбира се, аз ще му се обадя, или господин Хейт ще му се обади. Ако видите Бъд Паркър или Карел Бандел, кажете им, че е трябвало да замина от града, и се обадете, моля ви, на майка ми от мое име, Зила, и й кажете и на нея. Страх ме е, че няма да имам време.

— Непременно ще й се обадя, Ърл.

— Благодаря.

И живо заинтересуван от това най-ново събитие в еднообразното всекидневие на своя началник, той заподскача весело и дори нетърпеливо по южните стъпала на Окръжния съд, докато госпожица Сондърз, която знаеше, че нейният началник е излязъл по някаква работа, свързана с предстоящата окръжна сбирка на републиканците, и че в неговия кабинет няма никой, с когото би могла да сподели новината в този момент, продължи към кабинета на финансовия ревизор, където щеше да може да разправи на всички, насъбрали се там, наученото относно тази очевидно голяма трагедия на езерото.

II

Сведенията, събрани от следователя Хейт и неговия помощник, имаха странен и обезпокояващ характер. На първо място, поради изчезването на една лодка и на явно щастлива и симпатична двойка, тръгнала да се порадва на околностите, организираното по настояване на местния ханджия търсене рано сутринта бе открило в Лунния залив преобърнатата лодка, както и шапката, и воала. И веднага всички налични служители, както и водачи и гости на ханчето, които можеше да се привлекат, започнаха да се гмуркат във водата или да се мъчат да извадят едното или двете тела на повърхността с помощта на дълги пръти с куки на края. Това, че изчезналото момиче, по думите на водача Сим Шуп, както и на ханджията и лодкаря, било и младо, и хубаво, а другарят му като че ли доста заможен, бе достатъчно, за да изостри интереса на тази група дървари и служители в хана до степен, която преливаше в скръб. Към това се добавяше и голямото недоумение как в такъв хубав и безветрен ден е могла да стане такава странна злополука.

Но това, което породи много по-голяма възбуда след съвсем малко време, бе фактът, че точно по пладне един от търсачите с канджи — Джон Поул, дървар — най-после сполучи да извади на повърхността Робърта, като я закачи за полата, и тя имаше несъмнени следи от удари по лицето (по устата, носа и около дясното око) — нещо, което на всички, помагащи в търсенето, веднага се видя съмнително. Наистина Джон Поул, който, с Джоу Рейнър на греблата, успя да я извади на повърхността, възкликна, щом я зърна:

— Бедното, мъничкото ми! Че тя не тежи, кажи-речи, никак! Чудно ми е как е могла изобщо да потъне.

След това се пресегна, хвана я със силните си ръце, положи я, мокра и безжизнена, в лодката, а другарите му дадоха знак на другите търсачи, които бързо се събраха около тях. Джон Поул отметна дългата й гъста кестенява коса, разбъркана от движението на водата и покрила лицето, и добави:

— И таз хубава, Джоу! Я виж тук. Май че нещо трябва да е чукнало малката! Я виж тук, Джоу! — И скоро групата дървари и гости на ханчето, заобиколили ги с лодките си, загледаха кафеникавосините белези по лицето на Робърта.

И веднага, още докато возеха трупа на Робърта към навеса за лодки и подновяваха търсенето за тялото на мъжа, започнаха да се изказват съмнения: „Да, изглежда чудновато… тия белези… и всичко друго… нали? Странно е една такава лодка да се преобърне в ден като вчерашния.“ „Скоро ще разберем дали той е на дъното, или не.“ Мненията, след няколко часа безплодни търсения, окончателно се обединиха в заключението, че е повече от вероятно мъжът изобщо да не е там — обезпокояваща и гнетяща мисъл за всички.

Непосредствено след това водачът, който беше докарал Клайд и Робърта от гара Ловната хижа, води разговор с ханджиите на езеро Голямата чапла и езеро Грас и тримата установиха: 1) че удавеното момиче е оставило чантата си на гара Ловната хижа, докато Клифърд Голдън е взел своята със себе си; 2) че има тревожещо несъответствие между записите на езеро Грас и езеро Голямата чапла; личностите Карл Грейъм и Клифърд Голдън бяха внимателно обсъдени от двамата ханджии и идентичността на носителя установена по описанието на външността; и 3) че гореспоменатият Клифърд Голдън, или Карл Грейъм, запитал водача, който го закарал на Голямата чапла, дали има много хора на езерото в този ден. А след това породените досега подозрения се оформиха още повече в убеждение, че в случая има налице злодеяние. В това нямаше почти никакво съмнение.

Веднага щом пристигна, следователят Хейт можа да разбере, че тези хора от северните гори са дълбоко покъртени, а освен това убедени в подозренията си. Те не вярваха тялото на Клифърд Голдън, или Карл Грейъм, изобщо да е потъвало в езерото. В резултат на всичко това, след като огледа трупа на неизвестното момиче, положено грижливо на одър в навеса за лодки, и се увери, че е младо и хубаво, следователят Хейт странно се развълнува не само от външността му, но и от тази заобикаляща го атмосфера на подозрение. Нещо повече: когато се оттегли в канцеларията на хана и получи писмото, намерено в джоба на оставеното там палто, той определено взе страната на най-мрачните и непоклатими подозрения. Защото Хейт прочете:

Грас Лейк, щата Ню Йорк, 8 юли

Скъпа мамо,

Ние сме тук и ще се оженим, но писмото трябва да прочетат само твоите очи. Моля ти се, не го показвай на татко или на някой друг, защото новината още не бива да се разчуе. Аз ти обясних защо на Коледа. И няма да се тревожиш, няма да задаваш никакви въпроси, нито ще го разправяш някому; ще казваш само, че съм ти се обадила и ти знаеш къде съм… единствено ти. И не бива да мислиш, че няма да съм добре, защото всичко ще се нареди. Сега силно те прегръщам и целувам по двете бузи, мамо. Непременно накарай татко да разбере, че всичко е наред, без да му казваш нещо; не казвай нищо и на Емили, Том и Гифърд, чуваш ли? Изпращам ги сладки, дълги целувки.

С обич:

Бърт

П. П. Това трябва да бъде тайна между теб и мен, докато ти пиша пак след известно време.

В горния десен ъгъл на листа, както и на плика, беше напечатано: „Хан «Езеро Грас», Грас Лейк, щата Ню Йорк, собственик Джак Евънс.“ А писмото явно бе писано сутринта след нощта, която бяха прекарали на езеро Грас като г-н и г-жа Карл Грейъм.

Колко лекомислени са младите момичета!

Защото очевидно, както това личеше от писмото, двамата бяха спрели в ханчето като мъж и жена, докато всъщност не са били женени. Хейт изтръпна, когато го прочете, защото и той имаше дъщери, които много обичаше. Но в този момент му дойде една мисъл. В окръга предстояха избори — те трябваше да станат през ноември и на тях трябваше да бъдат преизбрани за още три години всички окръжни административни служители, включително и следователят, а освен това тази година трябваше да се избере окръжен съдия за шест години. През август, само след шест седмици, трябваше да се състоят окръжните сбирки на демократите и републиканците, на които щяха да се посочат партийните кандидати за съответните длъжности. Обаче

сегашният титуляр на длъжността прокурор не можеше да претендира за никое от тези места, освен за мястото на окръжния съдия, понеже заемаше прокурорския пост вече два последователни мандата, което се дължеше не само на факта, че беше добър политически оратор от провинциален мащаб, но и на това, че като главен съдебен служител в окръга беше в състояние да окаже по някоя услуга на един или друг от приятелите си. Ала сега, ако нямаше късмета да бъде предложен за кандидат, а след това и избран на поста окръжен съдия, можеше да очаква поражение и залез на политическата си звезда. Защото досега, през време на цялата му служба, не бе имало нито едно важно съдебно дело, във връзка с което да се отличи и така с пълно право и надежда да търси по-нататъшното признание от народа. Обаче това…

Но сега, както проницателно предвиждаше следователят, не можеше ли този случай да се окаже точно такъв, че да привлече вниманието и благосклонността на хората към един човек — титуляря на длъжността прокурор, близък и до този ден полезен негов приятел — и с това достатъчно да допринесе за доброто му име и влияние, а чрез него и за цялата партийна листа, тъй че в предстоящите избори да спечелят всички, а сегашният прокурор да бъде не само предложен, но и избран за шест години на поста окръжен съдия. В политическия свят са се случвали и по-странни неща.

В същия миг Хейт реши да не отговаря на никакви въпроси по отношение на това писмо, понеже то обещаваше бързо разкриване на тайнствения извършител на престъплението, ако бе имало такова, и при съществуващото политическо положение — изключителен престиж за всеки, който би спомогнал за издирването му. Той веднага нареди на Ърл Нюком, както и на водача, който бе довел Робърта и Клайд на Голямата чапла, да отидат на гара Ловната хижа, откъдето двойката беше дошла тук, и да съобщят намиращата се там чанта в никакъв случай да не се дава никому, освен на самия него или на представител на прокурора. После, когато се канеше да се обади по телефона в Билц, за да се увери, че там наистина съществува семейство на име Олдън, с дъщеря, която се казва Бърт или може би Албърта, той бе прекъснат (за голям късмет, както му се стори) от двама мъже и едно момче, местни ловци, които, придружени от тълпа хора, запознати вече с трагедията, може да се каже, безредно нахълтаха при него. Защото имали сведения — извънредно важни сведения!

Както сега разказаха (с много прекъсвания и поправки), към пет часа след пладне в деня, когато се удавила Робърта, те тръгнали от Тримилевия залив, на около дванадесет мили южно от Голямата чапла, на лов и риболов край това езеро. И според единодушните им показания, към девет часа вечерта на въпросния ден, когато наближавали южния бряг на Голямата чапла — може би на три мили южно от него, — срещнали неочаквано един млад мъж, когото взели за пришелец, запътил се от ханчето на Голямата чапла на юг, към селището на Тримилевия залив. Бил контешки и безспорно добре облечен за тези места младеж, както казаха те — със сламена шапка и куфарче, — и се учудили тогава защо е тръгнал на такъв път пеша и по такова време, понеже рано на другата сутрин имало влак, който стигал Тримилевия залив за един час. И защо също така толкова се уплашил, когато ги срещнал? Защото, както те разказаха, при срещата си с тях в гората непознатият се дръпнал назад като стреснат или — по-лошо — ужасен, сякаш готов да побегне. Наистина фитилът на фенера, който един от тях носел, бил свален много ниско, понеже луната още светела ярко, а и те вървели тихо, както прилича на хора, дебнещи всякакъв дивеч. От друга страна, този край бил положително съвсем безопасен, кръстосван в повечето случаи от честни граждани като самите тях, и този млад мъж нямало защо да се дърпа, сякаш искал да се скрие в храстите. Когато младежът Бъд Брюниг, който носел фенера, вдигнал фитила, непознатият като че ли се съвзел и след малко в отговор на тяхното: „Здравейте“ рекъл: „Добър вечер. Колко път има до Тримилевия залив?“, а те му казали: „Около седем мили.“

И след това поел нататък и те също продължили, като си говорели за срещата.

Сега, понеже описанието на този младеж съвпадаше почти съвсем точно с показанията на водача, който бе докарал Клайд от Ловната хижа, както и с показанията на ханджиите от Голямата чапла и езеро Грас, изглеждаше съвсем ясно, че трябва да е същият, който е бил в лодката заедно с тайнственото мъртво момиче.

Ърл Нюком веднага поиска от началника си разрешение да се обади по телефона на единствения ханджия в Тримилевия залив да провери дали случайно този тайнствен непознат не е бил видян или не се е записал там. Но не били го видели. Нито пък, изглежда, до това време е бил видян от някой друг, освен от тримата мъже. Всъщност

сякаш беше потънал вдън земя, макар до свечеряването на същия ден да се установи, че на утрото след случайната среща на мъжете с непознатия един младеж с горе-долу същите отличителни белези и с куфарче, но с кепе (не сламена шапка), си взел билет за Шарон с езерното параходче „Лебед“, което свързваше това селище с Тримилевия залив. Но оттук нататък следата пак се губеше. Никой в Шарон, поне до този момент, не си спомняше нито за пристигането, нито за заминаването на някаква подобна личност. Дори самият капитан, както той по-късно заяви в показанията си, не обърнал особено внимание на слизането му: в този ден на парахода имало към четиринадесет пътници и капитанът не можел да каже нищо положително за никого от тях.

Но колкото до хората на Голямата чапла, те бавно стигнаха до неоспоримото убеждение, че който и да е този тип, той е отявлен злодей, подъл злодей! И в душите на всички се удвои, утрои най-настойчивото желание той да бъде открит и заловен. Нехранимайко! Убиец! И веднага по целия този край от уста на уста, по телефона, телеграфа, на такива вестници като „Аргъс“ и „Таймз Юниън“ в Олбъни и „Стар“ в Ликъргъс бе съобщена новината за тази покъртителна трагедия, като се намекваше също, че в нея може да се крие престъпление от най-тежък характер.

III

Следователят Хейт, приключил засега със служебните си задължения, пътуваше на юг с крайезерния влак и размишляваше как да постъпи нататък. Каква трябваше да бъде следващата му стъпка в тази вълнуваща история? Защото, когато погледна Робърта, преди да си тръгне, следователят наистина дълбоко се трогна. Изглеждаше тъй млада, невинна и хубава. Синята й шевиотена рокличка лежеше тежко, плътно прилепнала към снагата, мъничките ръце бяха скръстени на гърдите, топлокестенявата коса, все още влажна след двадесет и четирите часа във водата, подсказваше нещо за живостта и чувствеността, с която се е отличавала приживе — като че ли всичко говореше за чистота, много далечна от всякаква престъпност.

Но колкото и печален можеше да бъде и без съмнение беше този случай, имаше още една страна, която много по-непосредствено засягаше самия него. Дали трябваше да отиде в Билц при тази госпожа Олдън от писмото и да й предаде страшната новина за смъртта на дъщеря й, като същевременно я разпита за личността и местоживеенето на мъжа, който е бил с нея, или трябваше да отиде първо в прокуратурата в Бриджбърг и след като съобщи всички подробности за случилото се на прокурора Мейсън, да остави на него печалното задължение да покруси един явно напълно почтен дом? Защото трябваше да се има предвид политическото положение. Макар че можеше да действа сам и това да му се зачете като лична заслуга, все пак трябваше да се мисли за общото положение на партията. Без съмнение начело трябваше да застане силен човек и с това да придаде тежест на партийната листа наесен, а сега им се представяше златен случай. Второто решение на въпроса изглеждаше по-разумно. То щеше да разкрие пред неговия приятел прокурора големи възможности. Когато пристигна в Бриджбърг в това настроение, Хейт нахълта тежко-тежко в кабинета на Орвил У. Мейсън, окръжния прокурор, който мигновено се поизправи в креслото си — целият слух, усетил нещо многозначително в държането на следователя.

Мейсън беше нисък, широкоплещест и як мъж, но в юношеските си години бе имал нещастието да загрози иначе приятното и дори привлекателното си лице със счупен нос, който му придаваше доста отблъскващ, дори злобен вид. Въпреки това той съвсем не беше злобен. По-скоро романтичен и сантиментален. В детството си бе страдал от немотия и липса на грижи, което го караше в по-сетнешни и малко по-благополучни години да гледа на хората, към които животът е бил по-благосклонен, като на прекалено облагодетелствани. Син на вдовица на беден земеделски стопанин, беше виждал колко трудно е на майка му да свърже двата края и на дванадесетгодишна възраст вече се беше отказал почти от всички детски удоволствия, за да й помага. А после, на четиринадесет години, когато се пързаляше с кънки, падна и си счупи носа така, че завинаги обезобрази лицето си. По-нататък, понеже чувстваше неизгодното си положение в съперничеството с другите младежи (те винаги печелеха вниманието на тези момичета, които най-много харесваше), Мейсън бе станал извънредно чувствителен към недостатъка във външността си. И то постепенно се превърна в онова, което фройдистите обикновено наричат психосексуална травма.

Обаче на седемнадесет години сполучи да спечели симпатиите на издателя и редактора на бриджбъргския вестник „Рипъбликън“ дотолкова, че в крайна сметка бе назначен като официален местен репортер в града. По-сетне стана кореспондент от окръга Катараки на такива вестници като „Таймз Юниън“ в Олбъни и „Стар“ в Ютика и в края на краищата стигна дотам, че на деветнадесетгодишна възраст си осигури възможността да изучава право в кантората на някой си бивш съдия Дейвис Ричофър от Бриджбърг. А няколко години по-късно, когато му признаха адвокатски права, няколко окръжни политици и търговци го взеха под покровителството си и се погрижиха да бъде избран в долната законодателна камара на щата за шест последователни години и там, благодарение на скромната и същевременно хитра и честолюбива готовност да постъпва както му се нареди, спечели благоволението на големците в столицата, като същевременно запази благосклонността на покровителите си в родния град. Сетне, когато се върна в Бриджбърг, понеже притежаваше известна ораторска дарба, първо получи поста помощник-прокурор за четири години, след това бе избран за финансов ревизор, а после

прокурор за два срока от по четири години. Достигнал такова високо положение в местното общество, той успя да се ожени за дъщерята на един аптекар в града и доби от нея две деца.

За станалата злополука вече беше чул от госпожица Сондърз всичко, каквото тя знаеше за удавянето, и също както на следователя веднага му беше минало през ума, че шумът, който вероятно ще се вдигне около такова дело, може да е тъкмо онова, което му трябва, за да закрепи своя поразклатил се политически престиж, и което да реши въпроса за бъдещето му. Във всеки случай беше дълбоко заинтересуван. Затова сега, когато зърна Хейт, открито прояви живия си интерес към случката.

— Е, полковник Хейт?

— Господин Орвил, току-що се връщам от Голямата чапла. Струва ми се, че тоя път съм пипнал един случай за теб, който ще ти коства доста време.

Големите очи на Хейт се пулеха и намекваха много повече от онова, което се криеше в уклончивата му първа забележка.

— Искаш да кажеш това удавяне там? — попита в отговор прокурорът.

— Да, драги. Тъкмо това — отвърна следователят.

— Имаш някакви основания да мислиш, че тая работа не е съвсем чиста?

— Е, да си кажа правата, Орвил, според мен надали може да има някакво съмнение, че тук имаме работа с убийство. — Изпъкналите очи на Хейт мрачно блестяха. — Разбира се, по добре е да не се рискува и аз ти казвам това под секрет, защото и сега още не съм съвсем сигурен дали тялото на оня млад мъж не е наистина в езерото. Но ми изглежда крайно подозрително, Орвил. Целия ден вчера и днес не по-малко от петнадесет мъже с гребни лодки са претърсвали южната част. Накарах много от момчетата да измерят дълбочината тук и там и никъде няма повече от двайсет и пет фута. Но досега няма и помен от него. Те изкараха момичето към един часа вчера, след като бяха търсили едва няколко часа, и да знаеш само колко хубаво е това момиче, Орвил… съвсем младичко, не повече от осемнадесет или двадесетгодишно според мен. Но има някои много подозрителни обстоятелства в цялата работа, които ме карат да мисля, че той не се е

удавил. Всъщност никога досега не съм виждал случай, който толкова много да ми е приличал на дяволско престъпление.

При тези думи той затършува в десния джоб на доста износеното си и увиснало като торба ленено сако и най-после измъкна писмото на Робърта и го подаде на приятеля си, като придърпа един стол и седна, докато прокурорът пристъпи към четенето.

— Да, това наистина изглежда доста подозрително, а? — заяви Мейсън, когато свърши. — Казваш, че още не сте го намерили. Добре, влезе ли във връзка с тая жена, да видиш какво знае тя за тая работа?

— Не, Орвил, не съм — отговори Хейт бавно и замислено. — И ще ти кажа защо. Виждаш ли, снощи там горе реших, че това е нещо, което ще е по-добре да обсъдя с теб, преди да предприема каквото да било друго. Ти знаеш какво е тъкмо сега политическото положение тук. И как правилното водене на едно такова дело може да повлияе на общественото мнение тая есен. Аз в никой случай не смятам, че е редно да намесваме политиката в престъплението. Обаче няма никаква причина да не водим така следствието, че да ни се зачете като заслуга. Та си помислих, че ще е по-добре първо да дойда да се видя с теб. Разбира се, ако искаш да го направя, Орвил, ще отида там. Но си рекох, че може да е по-добре да отидеш ти и да разбереш точно кой е тоя човек и всичко друго за него. Ти знаеш какво значение може да има такова едно дело от политическа гледна точка, стига само да го разплетем. А аз съм сигурен, че ти си човекът, който ще го направи, Орвил.

— Благодаря ти, Фред, благодаря — отговори Мейсън сериозно, като почукваше с писмото по писалището и гледаше приятеля си с присвити очи. — Много съм ти благодарен за твоето мнение и ти начерта най-добрия план на действие. Сигурен ли си, че никой освен теб не е видял това писмо?

— Само плика. И никой освен господин Хъбърд, съдържателя на хана, не е видял дори него, а той ми каза, че го намерил в джоба на палтото й и го прибрал, понеже го било страх, че може да изчезне или да бъде отворено, преди да дойда там аз. Каза ми, че се усъмнил в нещо нередно веднага щом чул за удавянето. Младият мъж се държал тъй неспокойно… някак странно, каза ми той.

— Прекрасно, Фред. Недей тогава засега казва никому нещо повече за писмото, нали? Аз веднага ще отида там, разбира се. Но

какво друго откри, нещо интересно? — Господин Мейсън много се оживи, сипеше въпроси, държеше се енергично и малко повелително със стария си приятел.

— Много нещо, много нещо — отговори следователят дълбокомислено и сериозно. — Има някакви подозрителни драскотини или белези под дясното око на момичето и над лявото слепоочие, Орвил, и през устата и носа, сякаш бедното дребосъче е било ударено от нещо камък или пръчка, или едно от тия гребла, дето намерили плаващи там. Тя е още дете, Орвил, поне на вид и по ръст, много хубаво момиче… но не чак толкова добро, колкото е могло да бъде, както ще ти докажа ей сега. — Следователят прекъсна, за да извади голяма носна кърпа, гръмогласно се изсекна в нея и след това много грижливо си избърса брадата. — Нямах време да извикам там горе лекар, но ще проведа следствието тук в понеделник, ако успея. Наредих на братята Лътц да отидат още днес горе и да докарат трупа тук. Но най-подозрителните от всички показания, до които съм се добрал досега, Орвил, са показанията на двама мъже и едно момче, които живеят на Тримилевия залив и които тръгнали нагоре към Голямата чапла в четвъртък вечер на лов и риболов. Аз накарах Ърл да запише имената им и да им изпрати призовки за следствието в понеделник.

И следователят предаде подробно показанията им за случайната среща с Клайд.

— Тъй, тъй! — току възкликваше прокурорът, дълбоко заинтересуван.

— И още едно нещо, Орвил — продължаваше следователят. — Наредих Ърл да влезе във връзка по телефона с хората от Тримилевия залив, съдържателя на хотела, началника на пощата и полицейския началник, но като че ли единственият, който е видял младия мъж, е капитанът на параходчето, дето се движи от Тримилевия залив до Шарон. Мисля, че познаваш тоя човек: капитан Муни. Наредих на Ърл да изпрати призовка и на него. Според капитана към осем и половина в петък сутрин, точно преди параходчето му да потегли за първия курс до Шарон, същият тоя млад мъж или някой, който много прилича на него според получените описания, с куфарче и с кепе (той бил със сламена шапка, когато го срещнали ония трима мъже), се качил на борда, платил си пътя до Шарон и слязъл там. Хубаво момче, казва

капитанът. Много живо и добре облечено, повече като младеж от светското общество, и много затворено.

— Тъй, тъй — следеше думите му Мейсън.

— Наредих на Ърл да се обади и на хората в Шарон… когото може да намери… да провери дали са го видели да слиза там, но докато си тръгнах снощи, като че ли никой не си беше спомнил за него. Оставих на Ърл обаче нареждане да изпрати телеграфически описанието му на всички курортни хотели и гари наоколо, тъй че, ако е някъде по тия места, да бъдат нащрек да не го изтърват. Рекох си, че ти би поискал да го направя. Мисля, че няма да е зле да ми дадеш писмена заповед за тая чанта на гара Ловната хижа. Може в нея да има нещо, което би трябвало да знаем. Ще отида да я взема оттам лично. После искам да отида до езеро Грас и до Тримилевия залив и Шарон още днес, ако успея, и да видя какво друго ще мога да открия. Но предполагам, Орвил, че това си е чисто убийство. Както е завел това момиче горе в тоя хотел на езеро Грас, а след това се записал под друго име на Голямата чапла, и както го накарал да си остави чантата, а той взел своето куфарче със себе си! — Следователят много сериозно поклати глава. — Това не са постъпки на честен младеж, Орвил, и ти го разбираш. Обаче не мога да проумея как нейните родители са й позволили да тръгне по тоя начин където и да било с мъж, без да знаят преди това нещо за него.

— Вярно — съгласи се тактично Мейсън, но много заинтригуван от факта, че, както поне отчасти бе установено, момичето в случая не е било толкова добро, колкото би трябвало да бъде. Прелюбодеяние! При това с някой заможен младеж, без съмнение някъде от големите градове на юг. С каква известност и какъв шум в печата ще бъдат вероятно съпроводени прокурорските действия! Той скочи на крака, енергичен и възбуден. Само да може да хване такъв подъл престъпник при цялото възмущение, което вероятно ще възбуди такова жестоко убийство! Партийната сбирка и определянето на кандидатите през август. Изборите наесен.

— Човек да не съм! — възкликна той; присъствието на Хейт, човек религиозен и консервативен, го накара да се въздържи от по-силни думи. — Аз наистина вярвам, че сме на път да открием нещо важно, Фред. Честна дума! Лоша история, както я виждам… направо отвратително зверство. Струва ми се, че на първо място, трябва да се

обадим там по телефона и да видим има ли семейство на име Олдън и къде точно живее. Не е повече от петдесет мили, ако отида направо с кола, а може да е и по-малко. Но пътищата са лоши — добави той. И продължи: — Нещастната жена. Страх ме е от тая сцена. Ще бъде много мъчително, знам.

След това Мейсън повика Зила и й нареди да провери дали има такова лице, Тайтъс Олдън, близо до Билц. Също и как точно се отива дотам. Сетне добави:

— Първото нещо, което трябва да направим, е да извикаме обратно в града Бъртън (думата му беше за Бъртън Бърли, негов официален помощник, който беше заминал за събота и неделя) и да му дадем пълномощия, та да може да те снабдява с писмени заповеди и така нататък, Фред, а пък аз ще отида веднага да видя тая нещастница. После, ако изпратиш Ърл пак горе да донесе тая чанта, ще ти бъда много благодарен. Аз ще доведа и бащата, за да установи самоличността на трупа. Но засега недей разправя нищичко за това писмо, докато не се видим пак, разбираш ли? — Той стисна ръка на приятеля си и продължи малко надуто, предвкусвайки предстоящите велики дела: — Междувременно искам да ти поблагодаря, Фред, от все сърце и никога няма да го забравя. Ти знаеш, нали? — Той погледна стария си приятел право в очите. — От това може да излезе повече, отколкото очакваме. Струва ми се, че това е най-голямото и най-важното дело през цялата ми служба и стига да можем да го завършим успешно и бързо, преди да започнат събитията есента, има вероятност то да се окаже от полза за всички ни, а?

— Точно така, Орвил, точно така — съгласи се Фред Хейт. — Както казах и преди, не че смятам за уместно да смесваме политиката с такова нещо, но понеже вече се е случило… — Той замислено млъкна.

— Да не забравя — продължи прокурорът, — ако кажеш на Ърл да нареди да направят няколко снимки на точното местоположение, където са били намерени лодката, греблата и шапката, и да отбележи мястото, където е бил намерен трупът, и да призовете колкото можете повече свидетели, аз ще разпиша оправдателни документи за всички разноски пред финансовия ревизор. А утре или в понеделник ще се запретна и аз да помагам.

И той стисна десницата на Хейт, сетне го потупа по гърба. А Хейт, много поласкан от разните прояви на внимание (и поради това изпълнен с надежди за бъдещето), взе чудноватата си сламена шапка, закопча тънкото си увиснало като чувал сако и се върна в своя кабинет да заръча междуградски разговор с верния си Ърл, за да му даде нареждания и да му каже, че и сам той се връща на местопрестъплението.

IV

За Орвил Мейсън бе лесно да изпита съчувствие към семейството, което, както му се видя от пръв поглед, вероятно като самия него е било изложено на ударите, униженията и оскърбленията на живота. Когато пристигна със служебната си кола към четири часа следобед в този съботен ден, той видя пред себе си старата разнебитена къща и самия Тайтъс Олдън, който по ръкави и комбинезон се качваше откъм свинарника в подножието на хълма и лицето и цялата му фигура подсказваха, че това е човек, непрекъснато измъчван от съзнанието, че се е провалил в живота. И сега Мейсън съжали, че не се беше обадил по телефона, преди да тръгне от Бриджбърг, защото му беше ясно, че новината за смъртта на дъщерята щеше да бъде ужасен удар за такъв човек. В същото време Тайтъс, забелязал идващия Мейсън, и решил, че може да е някой, който ще пита за пътя, учтиво доближи.

— Вие ли сте господин Тайтъс Олдън?

— Да, господине, така се казвам.

— Господин Олдън, аз съм Мейсън. От Бриджбърг, прокурор на окръга Катараки.

— Да, господине — отговори Тайтъс, учуден какво ли странно нещо е накарало прокурора на такъв далечен окръг да го търси и да пита за него. А Мейсън сега гледаше Тайтъс и не знаеше как да започне. Жестокостта на новината, която трябваше да съобщи… каква съкрушителна сила можеше да има върху такъв явно хилав и безпомощен човечец. Бяха се спрели под една от големите тъмни ели пред къщата. Вятърът шепнеше в иглите й предвечната си песен.

— Господин Олдън — заговори Мейсън по-сериозно и по-благо, отколкото му бе обикновено присъщо, — вие сте баща на момиче, което се казва Бърт или може би Албърта, нали? Не съм сигурен дали съм налучкал правилно името.

— Робърта — поправи го Тайтъс Олдън и усети нервите му да се опъват от предчувствие за нещо нередно.

И Мейсън, преди навярно да лиши този човек от възможност да го осведоми свързано за всичко, което искаше да узнае, започна да го разпитва:

— Да знаете случайно по тия места някой младеж на име Клифърд Голдън?

— Не си спомням да съм чувал някога за подобно лице — бавно отговори Тайтъс.

— Или Карл Грейъм?

— Не, господине. Не си спомням човек и с такова име.

— Така си и мислех — рече Мейсън повече на себе си, отколкото на Тайтъс. — Впрочем — хитро добави той със заповеднически тон — къде е дъщеря ви сега?

— Ами че в Ликъргъс. Там е на работа. Но защо питате? Да не е направила нещо лошо… или да е идвала при вас за нещо? — Той успя криво-ляво да се усмихне, но сиво-сините му очи гледаха вече тревожно: в тях се четеше недоумение.

— Един момент, господин Олдън — продължи Мейсън благо, но въпреки това много твърдо и убедително, — ще ви обясня всичко след един миг. Но първо искам да ви задам няколко необходими въпроса. — И той загледа Тайтъс сериозно и съчувствено. — Кога сте видели дъщеря си за последен път?

— Ами че тя тръгна оттук във вторник сутринта за Ликъргъс. Тя работи във фабриката за яки и ризи на дружество „Грифитс“. Но…

— Чакайте, един момент — настоя решително прокурорът. — Ще ви обясня всичко след малко. Сигурно е била тук за събота и неделя. Така ли?

— Беше тук при нас около месец в отпуска — обясни бавно и точно Тайтъс. — Не се чувстваше съвсем добре, та беше дошла у дома да си почине. Но беше добре, когато си тръгна. Да не искате да кажете, господин Мейсън, че й се е случило нещо лошо, а? — Той вдигна дълга почерняла ръка до брадата и бузата си с изражение на тревожен въпрос. — Ако мислех, че има нещо такова? — Старецът прокара ръката през оредяващата си прошарена коса.

— Имате ли някакво известие от нея, откакто си е заминала? — спокойно продължи Мейсън, твърдо решил да изтръгне колкото може повече практически сведения, преди да нанесе страшния удар. — Да

ви е съобщила нещо, че отива някъде другаде, а не обратно в Ликъргъс?

— Не, господине, нямаме. Да не е някак пострадала, а? Да не е извършила нещо, което да я е вкарало в беда? Не, това не може да бъде. Но вашите въпроси! Вие така говорите… — Той вече леко трепереше; ръката, която беше вдигнал до тънките си бледи устни, видимо безцелно шареше около устата.

Но вместо да му отговори, прокурорът извади от джоба си писмото от Робърта до майка й и като му показа само почерка на плика, попита:

— Това почеркът на дъщеря ви ли е?

— Да, господине, това е нейният почерк — отговори Тайтъс с леко повишен тон. — Но какво значи това, господин прокурор? Откъде имате това? Какво има вътре? — Той разтревожено стисна ръце, защото сега ясно прочете в очите на Мейсън нещо трагично. — Какво е това… това… дето е писала тя в писмото? Вие сте длъжен да ми кажете… ако нещо се е случило на моето момиче!

Той се заоглежда възбудено, сякаш с намерението да се върне в къщата да търси помощ… да разкаже на жена си за обхваналия го ужас… а Мейсън, като видя до какво отчаяние го е докарал, веднага го хвана здраво, но дружелюбно за ръцете и заговори:

— Господин Олдън, това е един от онези черни моменти, каквито настъпват в живота на някои от нас, когато човек трябва да събере цялата си смелост. Колебая се дали да ви го кажа, понеже съм видял доста нещо в живота и зная колко много ще страдате.

— Тя е ранена! Може да е умряла! — възкликна Тайтъс с почти писклив глас и зениците на очите му се разшириха.

Орвил Мейсън кимна.

— Робърта! Първата ми рожба! Боже мой! Господи боже! — Тялото му се сгърчи като от удар и той се облегна на съседно дърво. — Но как? Къде? Във фабриката, от машина? О, мили боже! — Той се обърна, сякаш искаше да отиде при жена си, а якият прокурор със счупения нос се помъчи да го задържи.

— Един миг, господин Олдън, един миг. Не бива още да отивате при жена си. Аз зная колко е тежко това, колко ужасно, но нека да ви обясня. Не в Ликъргъс. Не от някаква машина. Не! Не… Тя се е удавила! В езерото Голямата чапла. Била е там на излет в четвъртък,

разбирате ли? Чувате ли? Удавила се е в Голямата чапла в четвъртък с лодка. Лодката се преобърнала.

Възбудените ръкомахания и думи на Тайтъс така смутиха прокурора, че той се видя неспособен да обясни толкова спокойно, както би искал, как е станало удавянето, дори ако се приемеше, че е било обикновен нещастен случай. От момента, когато Мейсън употреби думата „смърт“ във връзка с Робърта, душевното състояние на Олдън напомняше направо умопобърканост. След първите си въпроси той издаде редица почти зверски стонове, като че ли му беше пресекнал дъхът. В същото време се сви, сгърчи се като от болка, сетне плесна с ръце и ги притисна до слепите си очи.

— Моята Робърта мъртва! Моята дъщеря! О, не, не, Робърта! О, боже мой! Не се е удавила! Това не може да е вярно! А майка й ми говори за нея само преди един час. Това ще я съсипе, когато чуе. И на мен ще ми докара смъртта. Ще я докара. О, моето нещастно, скъпо, скъпо дете! Обичното ми! Нямам сили да понеса такова нещо, господин прокурор.

Той увисна тежко и уморено в ръцете на Мейсън, който се мъчеше да го държи, колкото може. После, след миг, се обърна въпросително, с недоумение към входната врата на къщата и се втренчи в нея като някой безумен.

— Кой ще й го каже? — попита той. — Как може човек да й го каже?

— Но, господин Олдън — успокояваше го Мейсън, — заради самия вас, заради жена ви трябва да ви помоля да се успокоите и да ми помогнете да разгледам тоя въпрос така сериозно, както бихте го разгледали вие, ако не ставаше дума за дъщеря ви. В тая работа има много повече, отколкото можах да ви разкажа. Но трябва да запазите спокойствие. Трябва да ми позволите да ви обясня. Всичко това е действително ужасно и аз всецяло ви съчувствам. Зная какво значи то за вас. Но има известни страшни и мъчителни факти, които трябва да научите. Слушайте, слушайте.

И тогава, все още хванал Тайтъс за ръка, той му разказа колкото можеше по-бързо и по-убедително разните допълнителни подробности и подозрения във връзка със смъртта на Робърта, най-после му даде да прочете писмото и завърши с думите:

— Престъпление! Престъпление, господин Олдън! Ето какво мислим ние в Бриджбърг или поне така предполагаме; направо убийство, господин Олдън, ако го наречем с жестокото му, безсърдечно име.

Той замълча, докато Олдън, поразен от това — от престъпния елемент, не сваляше очи от него, сякаш не беше способен да го разбере напълно. И докато той гледаше, Мейсън продължи:

— И колкото и да зачитам вашите чувства, като главен представител на закона в моя окръг, сметнах за мой личен дълг да дойда тук днес да разбера дали има нещо, което вие или жена ви, или някой друг от семейството знае за тоя Клифърд Голдън или Карл Грейъм, или който и да е той, подмамил дъщеря ви на това усамотено езеро в планината. И макар да зная колко неизмеримо страдате сега, господин Олдън, твърдя, че трябва да желаете и да чувствате за свой дълг да направите всичко, каквото можете, за да ни помогнете да изясним тая работа. Това писмо тук като че ли подсказва, че поне жена ви знае нещо относно тоя тип… най-малкото името му. — И Мейсън настойчиво и многозначително почука с пръст по писмото.

В момента когато предполагаемият елемент на насилието и злото, извършени спрямо дъщеря му, беше добавен към непрежалимата му загуба, достатъчно силният животински инстинкт, както и любопитство, отвращение и страст към преследване, вродени у Тайтъс, го накараха да възстанови равновесието си дотолкова, че мълчаливо и задълбочено да се вслуша в това, което разказваше прокурорът. Дъщеря му не само се удавила, но била убита, и то от някакъв младеж, за когото според това писмо тя имала намерение да се омъжи! Чудно, че жена му е знаела, а той — не. И че Робърта не е искала той да знае.

И тозчас, породена най-много от религията, условностите и общата подозрителност на провинциалното земеделско население към целия градски живот и непонятността и заплетеността на безбожните му обичаи, в ума му възникна мисълта за някой градски прелъстител и измамник, с когото Робърта се е запознала след отиването си в Ликъргъс и който е успял да я залъже с обещанието да се ожени за нея, което не е било искрено. И веднага в душата му пламна страхотно и неудържимо желание да отмъсти на всеки, който е могъл да замисли

такова ужасно престъпление, както това срещу дъщеря му. Нехранимайко! Прелъстител! Убиец!

Жена му и той тука си мислеха, че Робърта спокойно, сериозно и щастливо върви по своя труден, честен път в Ликъргъс, за да преживява самата тя, а да помага и на тях. Пък от четвъртък следобед до петък тялото й е лежало на дъното на езерото. А те са спали в удобните си легла, ходили из къщи, без през ум да им мине нещо за страшната й съдба. И сега тялото й е в чужда стая или някъде в морга; никой от онези, които така са я обичали, не може да го види, нито да се погрижи за него, а утре студени, безразлични чиновници ще го пренесат в Бриджбърг.

— Ако има бог — възбудено възкликна Тайтъс, — той не ще допусне такъв негодник да остане ненаказан! О, не, не ще допусне! — И той неочаквано процитира: — „Още не съм видял чедата на праведния изоставени или да просят хляб.“ — И в същия миг, треперещ от жажда да действа, добави: — Трябва още сега да говоря за това на жена си. Да, да, трябва! Не, не, вие почакайте тук. Аз трябва да й го кажа пръв, и то сам. Ще дойда пак. Ще дойда пак. Вие ме почакайте тук. Зная, че то ще я съсипе. Но трябва да го узнае. Може тя да ни каже кой е той и тогава може да го хванем, преди да е успял да избяга надалеч. Ах, нещастното ми момиченце! Бедничката ми скъпа Робърта! Добричката ми, мила, честна дъщеричка!

И така, говорейки като насън, с изписано в очите и на лицето полубезумно страдание, той се обърна и със сковани, механични движения на автомат повлече крака към пристройката, където, както знаеше, госпожа Олдън готвеше някакви по-специални ястия за другия ден, който беше неделя. Но когато стигна там, Тайтъс се спря на прага, без да смее да пристъпи по-нататък — фигура, въплътила в себе си цялата трагедия на безпомощното човечество, изправило се пред безмилостните, необясними и равнодушни сили на живота!

Госпожа Олдън се обърна и като видя напрегнатото му изражение, отпусна безжизнено ръце: скритата в погледа му мисъл в миг прогони от лицето й нейния простичък, уморен, но все пак мирен размисъл.

— Тайтъс! За бога! Какво е станало?

Вдигнати ръце, полуотворена уста, някак неестествено, странно и неочаквано присвили се и сетне широко отворили се очи, а после

една дума:

— Робърта!

— Какво й е? Какво й е? Тайтъс… какво й е?

Мълчание. Пак това нервно потрепване на устата, очите, ръцете. После:

— Умряла! Тя е била… била е удавена!

След това, изгубил сетни сили, той рухна на пейката, сложена до самата врата. А госпожа Олдън се втренчи за миг, без да може напълно да го разбере, сетне схвана всичко и без дума тежко се свлече на пода. Тайтъс я загледа и кимна с глава, сякаш искаше да каже: „Напълно правилно. Така трябваше да стане. Мигновено избавление за нея, да не мисли за този ужасен факт.“ А след това бавно се надигна, отиде при жена си, коленичи и я сложи по гръб. После бавно излезе през вратата, обиколи до предната страна на къщата, където Орвил Мейсън седеше на разрушените стъпала пред входа, гледаше следобедното слънце на запад и размишляваше унесено за скръбната вест, която този жалък, некадърен земеделец съобщаваше на жена си. И в момента дори му се искаше да беше всичко другояче, да можеше да няма такова дело, колкото и да беше изгодно за него.

Но сега, щом зърна Тайтъс Олдън, той скочи и избърза пред приличащия на скелет старец в пристройката. Когато видя госпожа Олдън, дребничка почти колкото дъщеря си, да лежи отпусната и неподвижна, Мейсън я вдигна със силните си ръце, внесе я през столовата във всекидневната, където имаше старомоден шезлонг, и я положи на него. Там провери пулса й и изтича да донесе вода, като се оглеждаше да види някого — син, дъщеря, съсед, когото и да било. Като не откри никого, забърза обратно с водата да й лисне малко на лицето и ръцете.

— Има ли тук някъде лекар? — обърна се той към Тайтъс, който стоеше сега на колене до жена си.

— В Билц… да… доктор Крейн.

— Имате ли… има ли някой тук наблизо телефон?

— Господин Уилкокс. — Тайтъс посочи към къщата на Уилкокс, чийто телефон съвсем наскоро беше използвала Робърта.

— Наглеждайте я. Аз сега ще се върна.

Мейсън веднага изскочи от къщата да повика Крейн или някой друг лекар и пак така бързо се завърна с госпожа Уилкокс и дъщеря й.

А след това чакане… чакане, докато не дойдоха първо разни съседи, а най-сетне и доктор Крейн, с когото се посъветва дали ще може още същия ден да поговори с госпожа Олдън за крайно важната тайна, довела го тук. Доктор Крейн, под дълбокото впечатление от сериозния вид и юридическия език на господин Мейсън, заяви, че може да е дори най-добре да направи така.

И най-после госпожа Олдън, свестена с хероин и подкрепена от утешенията и съболезнованията на всички присъстващи, бе доведена до състояние, в което можеше бавно и с много увещания да бъде запозната първо със смекчаващите вината обстоятелства, а след това да бъде разпитана относно самоличността на загадъчния мъж, споменаван в писмото на Робърта. Единственото лице, за което, доколкото госпожа Олдън можа да се сети, Робърта бе споменавала, и то само веднъж, по Коледа, че й обръщало особено внимание, бил Клайд Грифитс, племенник на богатия Самюъл Грифитс от Ликъргъс, и началник на отделението, където работела Робърта.

Но както Мейсън и самите госпожа и господин Олдън веднага решиха, това само по себе си положително не можеше още да значи, че племенникът на такъв голям човек може да бъде обвинен в убийството на Робърта. Богатство! Обществено положение! Наистина Мейсън бе склонен да се позабави и поразмисли, преди да отправи подобно обвинение. Защото социалната разлика между този мъж и това момиче според него беше много голяма. И въпреки всичко можеше да е наистина така. Защо не? Не беше ли допустимо младеж с такова сигурно положение повече от всеки друг да е бил способен да поддържа безотговорна тайна връзка с момиче като Робърта, щом тя е била толкова привлекателна според думите на Хейт? Не работеше ли тя във фабриката на чичо му? И не беше ли бедна? Освен това, както Хейт бе вече споменал, с когото и да е било това момиче в момента на смъртта си, то не се беше поколебало да съжителства с него преди женитбата. А не беше ли такова поведение присъщо за един богат и разглезен младеж към бедна девойка? Поради собствените му сблъсквания на младини с прищевките на случайни и наследствени богаташи, тази мисъл му се видя твърде вероятна. Проклетите богаташи! Безчувствените богаташи! А ето че майка й и баща й явно вярваха най-твърдо в нейната невинност и добродетел.

От по-нататъшното разпитване на госпожа Олдън стана ясно само, че тя никога не е виждала този младеж и никога не е дори и чувала за някой друг. Единствените допълнителни сведения, които тя и съпругът й можеха да му дадат, бяха, че през време на последния си престой у дома в течение на един месец Робърта не се чувствала съвсем добре — ходела отпусната из къщата и често си почивала. Също, че писала редица писма, които предавала на раздавача или пускала в пощенската кутия на кръстопътя под тях. Нито господин Олдън, нито съпругата му знаеха до кого са били адресирани, при все че раздавачът вероятно щеше да знае, както бързо си помисли Мейсън. Също през този период тя се е занимавала с шев и си направила няколко рокли, не по-малко от четири. А към края на престоя имала редица телефонни разговори — с някой си господин Бейкър, както Тайтъс чул да казва господин Уилкокс. На заминаване взела само багажа, който донесла със себе си — малкия си куфар и пътната чанта. На гарата предала куфара на багаж сама, но дали за Ликъргъс, или някъде другаде, Тайтъс не можеше да каже.

Изведнъж, понеже отдаваше доста голямо значение на името Бейкър, в ума на Мейсън се подредиха „Клифърд Голдън! Карл Грейъм! Клайд Грифитс!“ и веднага еднаквите начални букви и сходното звучене на имената привлякоха вниманието му. Поразително съвпадение наистина, ако същият този Клайд Грифитс нямаше нищо общо с престъплението! И изпита желание да отиде веднага при пощенския раздавач и да го разпита.

Но понеже Тайтъс Олдън беше важен не само като свидетел за установяване самоличността на трупа на Робърта и съдържанието на чантата, оставена от нея на гара Ловната хижа, но също и за да убеди раздавача да говори, без да премълчава, той го помоли да се облече и да го придружи, като го увери, че ще го пусне да се върне на следващия ден.

След като предупреди госпожа Олдън да не говори с никого по този въпрос, Мейсън отиде на пощата да разпита раздавача. Този служител, когато го намериха, си припомни при запитване и в присъствието на Тайтъс, който стоеше до прокурора като галванизиран мъртвец, не само че Робърта му е дала няколко писма (не по-малко от дванадесет или петнадесет) през време на скорошното си пребиваване тук, но и че всичките са били адресирани до някого в Ликъргъс на

име… чакайте да видя… Клайд Грифитс… точно така… изпратени до поискване. Прокурорът незабавно отиде с него при местен нотариус, където показанията му бяха официално заверени, след което се обади по телефона в кабинета си и като научи, че трупът на Робърта е докаран в Бриджбърг, потегли нататък с най-голямата скорост, която можеше да развие. А когато стигна, пред трупа и в присъствието на Тайтъс, Бъртън Бърли, Хейт и Ърл Нюком можа да реши за себе си, докато Тайтъс, полуобезумял, не сваляше очи от лицето на своето дете, първо, че тя е наистина Робърта Олдън, а след това размисли дали смята, че тя е от този тип, който безпътно се съгласява на такива връзки, за каквито като че ли говореше записването им в хотела на езеро Грас. Мейсън реши, че не е. Това бе случай на хитро, пагубно прелъстяване и убийство. Ах, негодникът! И той е още на свобода! Политическото значение на всичко това почти се заличи от гневната му класова ненавист към всички заможни изобщо.

Но точно това посещение при покойницата, което стана в десет часа вечерта в салоните на погребалното бюро на братя Лътц, когато Тайтъс Олдън падна на колене пред дъщеря си и развълнувано поднесе малките й студени ръце до устните си, загледан трескаво, с невярващ поглед във восъчното й лице, обрамчено от дългата кестенява коса, едва ли можеше да обещае безпристрастно или дори почиващо на закона обществено мнение. Очите на всички присъстващи бяха плувнали в сълзи.

И тогава Тайтъс Олдън внесе нова и безкрайно драматична нотка в положението. Докато братята Лътц с трима техни приятели, собственици на съседния магазин за автомобили, Евърет Бийкър, присъстващият представител на бриджбъргския вестник „Рипъбликън“, и Сам Таксън, редактор и издател на „Демократ“, гледаха със страхопочитание иззад главите на другите пред тях, от страничната врата, водеща в гаража на погребалните агенти, той изведнъж се изправи, безшумно се спусна към Мейсън и възкликна:

— Искам да намерите негодника, който е извършил това, господин прокурор. Искам да го накарате да страда, както е било накарано да страда това чисто, добро момиче! Тя е била убита, това е то! Само един убиец е могъл да доведе момиче на такова езеро и да го удари, както всеки може да види. — Той посочи мъртвото си дете. —

Аз нямам пари, за да подпомогна преследването на такъв негодник. Но ще работя. Ще продам стопанството си!

Гласът му секна и като че ли имаше опасност бащата да рухне, когато се обърна отново към Робърта. И тогава Орвил Мейсън, обзет от порива на този покрусен и жаден за отмъщение баща, пристъпи напред и рече:

— Да си вървим, господин Олдън. Ние разбрахме, че това е вашата дъщеря. Призовавам ви всички, господа, като свидетели при установяване на самоличността. И ако се докаже, че вашата дъщеря е била убита, както ни изглежда, сега аз ви обещавам, господин Олдън, честно и почтено, като прокурор на тоя окръг, че не ще пожаля нито време, нито сили, нито пари да проследя тоя нехранимайко и да го изправя на подсъдимата скамейка! И ако правосъдието на окръга Катараки е такова, каквото го мисля, можете спокойно да го поверите на съдебните заседатели, призовани от местния съд. И няма да има нужда да продавате стопанството си.

Поради дълбокото си, макар и лесно събудено вълнение, както и поради присъствието на покъртените слушатели господин Мейсън показа върха на силата и блясъка на ораторското си изкуство. И единият от братята Лътц — Ед, изпълнителят на всички поръчения, идващи от следователя — толкова се трогна, че възкликна:

— Точно така, Орвил! Ти си прокурор на място.

А Евърет Бийкър се провикна:

— Залавяйте се за работа, господин Мейсън! Ние ще сме с вас до сетния човек, когато се стигне до това.

Фред Хейт и помощникът му, трогнати от драматичното изказване на Мейсън, както и от живописния му и дори геройски вид в този миг, пристъпиха по-наблизо, Хейт — за да хване приятеля си за ръка, Ърл — за да възкликне:

— Желая ви повече сили, господин Мейсън! Ние ще направим всичко, каквото можем, ще видите. И не забравяйте, че тая пътна чанта, която тя е оставила на гара Ловната хижа, е във вашия кабинет. Аз я предадох на Бъртън преди два часа.

— Ей, вярно! Насмалко да я забравя! — рече Мейсън най-спокойно и делово; поривът на красноречието и вълнението се беше вече донякъде слял в душата му с изблика на необичайните похвали,

каквито никога до този час не беше получавал в никое водено от него досега дело.

V

Когато се запъти към кабинета си, съпроводен от Олдън и длъжностните лица по това дело, Мейсън ровеше в ума си какъв ли е бил поводът за такова гнусно престъпление — поводът! А поради собствения полов глад на младини мислите му клоняха все в тази насока. И както размишляваше за хубостта и чара на Робърта, противопоставени на нейната бедност и строго нравственото и религиозно възпитание, той стигна до заключението, че по всяка вероятност този мъж или младеж, какъвто и да е бил, я е прелъстил, а сетне, когато тя започнала да му омръзва, в края на краищата избрал този начин да се отърве от нея — това лъжливо, уж сватбено пътешествие до езерото. И в същия миг у него се надигна дълбока лична омраза към този човек. Проклетите богаташи! Безделните богаташи! Покварените и подли богаташи, чиято издънка или представител е този Клайд Грифитс! Само да може да го залови!

В същото време изведнъж му дойде наум, че поради известни обстоятелства в този случай (съжителството на момичето с този мъж) то може да е било бременно. И подозрението се оказа достатъчно не само тозчас да събуди у него любопитство по отношение на всичките подробности на тази любовна история, довели до такъв край, но и остро желание да установи за себе си дали подозренията му са били основателни. Той веднага се замисли за подходящ лекар, който да направи аутопсия, ако не местен, от Ютика или Олбъни, а също, че трябва да съобщи на Хейт съмненията си и да установи както това положение, тъй и произхода на ударите по лицето на Робърта.

По отношение на чантата и съдържанието й, което бе първата задача пред него, сполучи да намери още едно малко вещество доказателство от извънредна важност. Защото освен роклите и шапките, ушити от Робърта, бельото й, чифт червени копринени жартиери, купени от Бронстайн в Ликъргъс и все още в оригиналната им опаковка, там бяха и тоалетните прибори, които Клайд й беше подарил за Коледа. Там беше и малката проста бяла картичка, на която бе написал: „На Бърт от Клайд за весела Коледа.“ Но без фамилното

име. И надписът бе надраскан набързо, понеже бе написан, когато бе горял от желание да бъде другаде, а не при Робърта.

Мейсън веднага си помисли: колко странно, че присъствието на тези тоалетни прибори и картичката в пътната чанта не е било известно на убиеца. Но ако е било известно и не беше махнал картичката, дали беше възможно той да е същият този Клайд? Дали човек, замислил убийство, би пропуснал да забележи една такава картичка със собствения си почерк на нея? Що за злоумишленик и убиец! Веднага след това си помисли: какво ли ще е да скрие тази картичка до разглеждането на делото и тогава неочаквано да я представи, при положение че престъпникът отрече да е бил в интимни отношения с девойката и да й е подарявал тоалетни принадлежности? Той извади картичката и я прибра в джоба си едва когато Ърл Нюком внимателно я разгледа и забеляза:

— Не съм сигурен, господин Мейсън, но това ми прилича на почерка в книгата за гости горе на Голямата чапла.

Мейсън веднага отговори:

— Е, няма да изгубим кой знае колко време за установяването на този факт.

След това направи знак на Хейт да дойде с него в съседната стая и щом останаха там насаме, без да могат другите да ги наблюдават или чуват, заговори:

— Е, Фред, виждаш, всичко е, както си предполагал. Тя е знаела с кого заминава дъщеря й. (Мейсън имаше пред вид собственото съобщение по телефона от Билц, че госпожа Олдън му е дала точни сведения за престъпника.) Но за нищо на света няма да се сетиш кой е, ако не ти кажа.

Той се наведе напред и проницателно загледа Хейт.

— Не се и съмнявам, Орвил. Аз нямам никаква представа.

— Е, нали познаваш „Грифитс и съдружие“ от Ликъргъс?

— Да не са фабрикантите на яки?

— Да, фабрикантите.

— Да не е синът? — Очите на Фред Хейг се отвориха по-широко, отколкото от бог знае колко години. Широката му почерняла ръка стисна крайчеца на брадата.

— Не, не синът. Един племенник!

— Племенник? На Самюъл Грифитс? Какво разправяш! — Старият, нравствено-религиозен, политико-търговски настроен следовател се опули и отново погали брадата си.

— Уликите като че ли сочат него, Фред, поне засега. Но аз отивам там още тая вечер и се надявам да науча утре доста нови неща. Обаче това момиче на Олдън… те са от най-бедните земеделски стопани, знаеш… то е работило при „Грифитс и съдружие“ в Ликъргъс, а тоя племенник, Клайд Грифитс, доколкото можах да разбера, е началник на отдела, където е работило.

— Цъ-цъ-цъ! — зацъка следователят.

Тя е била у дома си за цял месец… била болна (той подчерта тази дума) тъкмо преди да тръгне на този излет миналия вторник. А през това време му е написала най-малко десет писма, а може би и повече. Узнах това от местния пощенски раздавач. Имам тук писмените му клетвени показания. — Мейсън се потупа по джоба. — Всичките адресирани до Клайд Грифитс в Ликъргъс. Имам дори и точния му адрес. И името на семейството, при което е живяла тя. Обадих се там от Билц. Ще взема стареца с мен тая вечер, в случай че изскочи нещо, което той може да знае.

— Да, да, Орвил. Разбирам. Ясно ми е. Но един Грифитс! — И той още веднъж цъкна с език.

— Това, за което исках да си поговорим обаче, е следствието — продължи бързо и рязко Мейсън. — Знаеш, мислех си, че надали е искал да я убие само защото не е имал желание да се ожени за нея. Това не ми се вижда приемливо.

И той изложи повечето от мислите си, които го бяха накарали да дойде до заключението, че Робърта е била бременна. Хейт веднага се съгласи с него.

— Добре, тогава това значи аутопсия — подхвана отново Мейсън. — Също както и мнението на лекарите за произхода на тия рани. Ние ще трябва да знаем без ни най-малка сянка от съмнение, преди трупът да бъде взет оттук, дали момичето е било убито, преди да бъде хвърлено от тая лодка, или е било само зашеметено и после хвърлено, или лодката преобърната. Това е много важно за делото, както знаеш. Изобщо не ще можем да направим нищо, докато не сме положителни за тия неща. Но какво ще кажеш за медиците тук?

Смяташ ли, че някой от тях ще може да направи всичко, както трябва, та експертизата да не бъде оборена в съда?

Мейсън се колебаеше. Той вече градеше обвинението си.

— Знаеш, колкото за това, Орвил, не мога да бъда съвсем сигурен — бавно отговори Хейт. — Ти би могъл да отсъдиш по-добре от мен. Аз вече поканих доктор Мичъл да се отбие утре да я погледне. Също и Бетс. Но ако има някой друг лекар, когото би предпочел… Бейво, Линкън или Колдуотър… какво ще кажеш за Бейво?

— Бих предпочел Уебстър от Ютика — каза Мейсън — или Биймис, или и двамата. Четири или пет експерти в такова дело няма да бъдат много.

И Хейт, доловил важността на голямата отговорност, която му бе възложена, отвърна:

— Е, да, предполагам, че си прав, Орвил. Може би четирима-петима ще бъде по-добре от един или двама. Това означава обаче, че следствието ще трябва да се отложи с още някой и друг ден, докато докараме тия хора тук.

— Съвършено вярно! Съвършено вярно — продължи Мейсън, — но то ще е добре и поради това, че аз отивам в Ликъргъс тая вечер да видя какво ще мога да науча. Човек никога не знае. Може и да го пипна там. Поне така се надявам; ако ли не това, може да се натъкна на нещо, което ще хвърли още светлина на положението. Защото това ще е голяма работа, Фред. Не се съмнявам… най-трудното дело, което се е падало на мен, пък и на теб… и трябва да бъдем безкрайно предпазливи във всеки свой ход отсега нататък. Не е изключено да е богат, разбираш, и ако е, той ще се бори. А не бива да забравяме и това семейство там, което ще го поддържа. — Той нервно прокара ръка през бухналата си коса и добави: — Е, и това няма значение. На първо място, сега трябва да извикаме Биймис и Уебстър от Ютика… най-добре да им телеграфираш още тая вечер, а? Или да им се обадиш по телефона. И Спрът от Олбъни, а за да не всяваме раздори в собственото семейство, може би ще е по-добре да поканим Линкън и Бетс оттук. А може и Бейво. — Той си позволи една едва забележима усмивка. — Засега ще си вървя, Фред. Нареди така, че да дойдат в понеделник или вторник вместо утре. Надявам се дотогава да съм се върнал, та ако успея, да присъствам и аз. Ако можеш, по-добре ги

събери тук в понеделник… разбираш… колкото по-скоро, толкова по-добре… и тогава ще видим какво знаем.

Той отиде при шкафа да извади още бланки за писмени заповеди. След това излезе в другата стая да обясни на Олдън, че им предстои пътуване. И да накара Бърли да повика по телефона жена му, на която обясни с какво е зает и колко бърза, и че може да не се върне до понеделник.

И по целия път до Ютика, който беше три часа, през единия час чакане на връзка с влака за Ликъргъс и още час и двадесет минути на този влак, който пристигна към седем сутринта, Орвил Мейсън се мъчеше да изтръгне от сломения и мрачен Тайтъс малко по малко откъслечни сведения за скромното минало на самия него и на Робърта — за нейната щедрост, привързаност, непорочност, доброта, за предишните й служби и условия на работа, и колко е получавала, и какво е правила с парите, — непретенциозна история, за която можа да си вземе добра бележка.

Когато пристигна с Тайтъс в Ликъргъс, Мейсън отиде, без да се бави, в хотел „Ликъргъс“, където взе стая за бащата, та старецът да си почине. След това побърза при местния прокурор, от когото трябваше да получи пълномощия за свобода на действие и един служител, който да изпълнява нарежданията му. Когато към него придадоха снажен цивилен агент, той се запъти към квартирата на Клайд на Тейлър стрийт, като се надяваше по някакво чудо да го завари там. Но госпожа Пейтън отвори вратата и съобщи, че Клайд живее у тях, обаче в момента отсъства (понеже отишъл миналия вторник на гости у приятели на Дванадесетото езеро, ако не се лъже), и Мейсън с доста голямо нежелание се видя принуден да заяви, първо, че е прокурор на окръга Катараки, и след това, че поради известни подозрителни обстоятелства във връзка с удавянето в езеро Голямата чапла на една девойка, с която, както те имали основания да вярват, Клайд бил по това време, той е принуден да поиска да бъде допуснат в стаята му — изявление, което така изуми госпожа Пейтън, че тя се дръпна назад с изписало се на лицето й изражение на почуда, ужас и неверие.

— Господин Клайд Грифитс? Не! О, колко смешно! Ами че той е племенник на господин Самюъл Грифитс и хората го знаят тук. Сигурна съм, че в дома на господин Грифитс ще могат да ви кажат за него всичко, каквото ви интересува. Но такова нещо… о, това е

невъзможно! — И изгледа Мейсън и местния агент, който вече й показваше значката си така, сякаш тя се съмняваше в тяхната честност и пълномощия.

Същевременно агентът, добре запознат с подобни обстоятелства, вече се беше озовал зад госпожа Пейтън, в дъното на стълбите, водещи към горния етаж. А Мейсън извади от джоба си писмена заповед за обиск, с която се бе предвидливо осигурил.

— Съжалявам, госпожо, но се виждам принуден да ви помоля да ни заведете в стаята му. Ето ви заповед за обиск, а този полицейски служител изпълнява моите нареждания.

Разбрала веднага колко е безполезно да влиза в спор с представителите на закона, госпожа Пейтън развълнувано посочи стаята на Клайд, все още с убеждението, че тук е станала някаква безсмислена, крайно несправедлива и оскърбителна грешка.

Но прокурорът и агентът влязоха в стаята на Клайд и се заоглеждаха. Тозчас и двамата забелязаха малък и не особено здрав куфар, заключен и сложен в единия ъгъл, който господин Фонс, агентът, незабавно повдигна, за да прецени колко тежи и колко е здрав, докато Мейсън се зае да разглежда един по един всички предмети в стаята — съдържанието на всички чекмеджета и кутии, също както и джобовете на всички дрехи. И в чекмеджетата на шкафчето, наред с негодно вече бельо, ризи и няколко стари покани от семействата Тръмбул, Старк, Грифитс и Хариът, намери лист от бележник, който Клайд беше донесъл от службата си и на който беше писал „Сряда, 20 февруари вечерта в Старк“, а по-долу „Петък, 22-и Тръмбул“, и този почерк Мейсън веднага сравни с почерка на картичката в джоба си и след като се убеди, че е в стаята на търсения човек, прибра поканите и се обърна към агента, който разглеждаше куфара.

— Какво ще го правим, господин началник? Ще го вземете със себе си или ще го отворим тук?

— Мисля, че ще е по-добре да го отворим още тук, Фонс — каза тежко Мейсън. — По-после ще пратя да го вземат, но искам да видя сега какво има в него.

И агентът веднага извади от джоба си тежко длето и се заоглежда за чук.

— Не е много здрав — забеляза той, — струва ми се, че мога да го отворя, щом искате.

При тези думи госпожа Пейтън, крайно изумена от този обрат на събитията, в желанието си да предотврати такива груби действия, възкликна:

— Ще ви донеса чук, ако искате, но защо да не почакате, докато повикам шлосер? Знаете, никога в живота си не съм чувала подобно нещо!

Обаче агентът, снабдил се с чук, разби бравата и в малкото горно отделение се разкриха разни незначителни дреболии от гардероба на Клайд: чорапи, яки, вратовръзки, шалче, тиранти, износена фланела, чифт не особено хубави високи зимни обувки, цигаре, червен лакиран пепелник и чифт кънки. Но освен всичко това, в ъгълчето, вързани в плътна пачка, лежаха последните петнадесет писма от Робърта, писани от Билц, заедно с малка снимка, която му беше дала предишната година, както и друга малка връзка с всичките бележки и покани, които беше получил от Сондра до деня, когато тя замина за Боров нос. Писмата, писани от нея оттам, Клайд беше взел със себе си — сложени до сърцето. Но имаше и още по-уличаваща трета пачка, съдържаща единадесет писма от майка му, първите две адресирани до Хари Тенет до поискване в Чикаго (от пръв поглед твърде подозрително обстоятелство), докато останалите бяха адресирани до Клайд Грифитс, не само в клуба „Юниън лийг“, но и в Ликъргъс.

Без да се бави повече да проверява какво друго може да има в куфара, прокурорът започна да ги разгръща и чете — първо три от Робърта, след което причината за нейното отиване в Билц му стана съвършено ясна; сетне трите първи писма от майка му, писани на трогателно проста хартия и намекващи, доколкото можеше да отсъди, за безразсъдния живот, както и за естеството на злополуката, която го накарала да напусне Канзас сити, и същевременно съветващи го най-грижливо и нежно да не се отбива от правия път в бъдеще, общото впечатление от които създаде у Мейсън — човек със сдържан характер и ограничен житейски опит — впечатлението, че от самото начало този младеж е бил непостоянен, своенравен и разпуснат.

Същевременно за своя изненада той разбра, че като се изключеше направеното тук от чичо му, Клайд явно бе от беден и дълбоко религиозен клон на семейството Грифитс, и макар че при обикновени обстоятелства това щеше да го настрои малко по-благосклонно към Клайд, сега, с оглед на бележките от Сондра, както и

трогателните писма от Робърта и споменаваното от майка му някакво по-раншно престъпление в Канзас сити той стигна до убеждението, че Клайд бе от този тип, който можеше не само да замисли подобно престъпление, но и най-хладнокръвно да го извърши. Това престъпление в Канзас сити! Трябва да телеграфира на тамошния прокурор за подробности.

И с тази мисъл в ума той прегледа по-набързо, но въпреки това все тъй внимателно и критично разните покани и любовни послания от Сондра, всичките на силно парфюмирана и луксозна хартия с монограм, все по-дружелюбни и интимни в хода на кореспонденцията, докато накрая вече неизменно започваха с „Клайди-Майди“ или „Сладък черноочко“, или „Сладкото ми момче“ и бяха подписани „Сондра“ или „Твоя Сондра“. Някои от тях бяха съвсем скорошни — от десети, петнадесети, двадесет и шести май, — сиреч от онова време, когато, както прокурорът забеляза, бяха започнали да пристигат най-печалните писма от Робърта.

Сега всичко беше ясно. Едно измамено от него момиче, връзката с което той укрива, докато в същото време има дързостта да спечели благоволението и чувствата на друго, този път явно момиче с много по-високо обществено положение в града.

Макар и да беше смаян и зашеметен от тези интересни открития, Мейсън си даваше сметка, че сега не е време да седи и да размишлява. Съвсем не. Този куфар трябва да бъде веднага пренесен в стаята му в хотела. След това трябва да излезе да поразузнае, ако може, къде точно се намира този тип и да се разпореди за задържането му. Като нареди на агента да се обади по телефона в полицията и да уреди пренасянето на куфара в хотела, сам той бързо се запъти към дома на Самюъл Грифитс, но научи, че в града няма никой от семейството. Всички били на езеро Грийнууд. Ала едно запитване по телефона на място го осведоми, че доколкото те знаели, този същият Клайд Грифитс, техният племенник, бил във вилата на семейство Кранстън на Дванадесетото езеро, близо до Шарон, в съседство с вилата на Финчли. Понеже името Финчли, както и градецът Шарон бяха вече свързани в ума на Мейсън с Клайд, той веднага реши, че ако е още някъде по тези места, престъпникът ще е там — може би във вилата на това момиче, което му бе писало разните бележки и покани — тази Сондра Финчли. А не беше ли и капитанът на „Лебед“ заявил, че е

видял младежа, дошъл от Тримилевия залив, да слиза там? Еврика! Той е в ръцете му.

И веднага, след като поразмисли съсредоточено как ще бъде най-разумно да действа нататък, реши да отиде сам в Шарон и на Боровия нос. Но междувременно, след като се снабди сега с точно описание на Клайд, съобщи отличителните му белези, както и това, че е търсен за убийство, не само на прокурора и началника на полицията в Ликъргъс, но и на Нютън Слак, шерифа на Бриджбърг, на Хейт и на своя помощник, като настоя и тримата да тръгнат веднага за Шарон, където да се срещнат с него.

В същото време уж от името на госпожа Пейтън Мейсън поръча междуградски разговор с вилата на Кранстън на Боровия нос, повика на телефона камериера и запита дали случайно не е там господин Клайд Грифитс.

— Да, господине, тук е, господине, но в момента не е във вилата. Мисля, че е на излет с палатки нагоре по езерото. Нещо да му съобщя, господине?

А в отговор на по-нататъшни запитвания отвърна, че не можел да каже точно: цяла компания отишла, доколкото му било известно, на Мечото езеро, трийсетина километра по-нагоре, но кога ще се върнат не можел да каже, след ден или два, не по-скоро. Но положително беше, че този същият Клайд участва в компанията.

Тогава Мейсън веднага се обади отново на шерифа в Бриджбърг, нареди му да вземе със себе си четири-пет пълномощници, тъй че потерята да може да се раздели в Шарон и да хване този същия Клайд, където и да се случи да го намерят. И да го хвърлят в затвора в Бриджбърг, където той ще може да обясни при предвидената от закона процедура поразителните обстоятелства, които засега като че ли неопровержимо сочеха него като убиец на Робърта Олдън.

VI

Междувременно Клайд, от часа, когато водите на езерото погълнаха Робърта, а той доплува до брега и след като се преоблече, стигна в Шарон и вилата на Кранстън, беше в състояние почти на пълно душевно разстройство поради страха и объркването дали е виновен, или не за преждевременната й смърт. В същото време, още край езерото, жестоко го замъчи мисълта, че ако го открият на самото място да се промъква крадешком на юг, вместо да се върне на север в хана на Голямата чапла, за да съобщи за тази уж случайна злополука, то ще изглежда достатъчно коравосърдечно и жестоко, за да убеди всекиго, че трябва да бъде обвинен в убийство. Защото, както му се струваше сега, всъщност не беше виновен, понеже в последния миг беше преживял този душевен прелом.

Но кой щеше да му повярва сега, след като не се беше върнал да обясни? А вече изобщо не можеше да се върне! Защото ако Сондра чуеше, че е бил там на езерото с тази фабрична работничка, че се е записал с нея като съпруг и съпруга… боже!

А след това да се мъчи да обясни всичко на чичо си или на студения си корав братовчед… или на всички тези скептично настроени хора от модното общество в Ликъргъс. Не, не! Стигнал ли е дотук, трябва да продължи. Върне ли се назад, чака го провал, ако не и смърт. Ще трябва да използва колкото може това ужасно положение, да използва този замисъл, завършил тъй странно и донякъде оправдателно за него.

Но все пак тази гора! Наближаващата нощ. Страшната самотност и криещата се сега във всичко опасност. Какво да прави, какво да каже, ако някой го срещне. Беше така объркан… душевно и нервно разстроен. Само да изпращаше съчка, и се втурваше да бяга като заек.

Точно в това състояние, след като намери куфарчето си и се преоблече, изстиска мокрите си дрехи и се помъчи да ги изсуши, а сетне ги опакова в куфарчето под сухи съчки и борови игли, а триножника на фотоапарата зарови под гниещ паднал дънер, той се шмугна в гората след падането на нощта. Но все повече и повече се

замисляше върху много странното си и опасно положение. Ами ако тъкмо когато беше ударил, без да иска, Робърта и двамата бяха паднали във водата, и тя беше надала тези пронизителни и умоляващи викове, ако тогава е имало някой на брега — някой, който е наблюдавал, — един от тези снажни, яки мъже, които бе видял да се разтакават наоколо през деня и които може би в същия този момент вдигат под тревога хората край езерото, и десетина-двадесет такива мъже ще тръгнат да го търсят още тази нощ! Лов на човек! И ще го отведат обратно и никой никога не ще му повярва, че не я е ударил нарочно! Може дори да го линчуват, преди да може да си осигури справедлив съд. Това е възможно! Такива неща са ставали! Вече около врата му. Или може да го застрелят в тези гори. И без да му дадат възможност да обясни как е станало всичко — как го е тормозила и измъчвала тя толкова време. Те никога няма да разберат това.

И с тези мисли вървеше все по-бързо и по-бързо — толкова бързо, колкото му позволяваха яките, гъсти и бодливи млади елхички и сухите съчки, които от време на време пращяха по най-злокобен начин, и все си повтаряше вървешком, че пътят за Тримилевия залив трябва да се пада вдясно от него, а луната, когато изгрее — вляво.

Но, боже, какво беше това?

Ах, този ужасен звук!

Като някой хълцащ, пискащ дух в този мрак!

Ето!

Какво е това?

Клайд изтърва куфарчето и облян в студена пот, се сниши, клекнал зад високо дебело дърво, скован и неподвижен от страх.

Този звук!

Но нали е само улулица! Беше я чул преди няколко седмици край вилата на Кранстън. Но тук! В тази гора! В този мрак! Трябва да върви, да се измъкне оттук. В това няма съмнение. Не бива да мисли за такива ужасни, страшни неща, защото ще загуби и последните си сили и смелост.

Но този поглед в очите на Робърта! Този последен, умолителен поглед! Боже! Той непрекъснато го вижда. Нейните печални, ужасни писъци! Не може ли да не ги чува… поне докато се измъкне оттук?

Дали е разбрала, когато той я удари, че не е било нарочно… само едно движение, подбудено от гняв й протест? Знае ли го тя сега, където

и да е… на дъното на езерото… или тук в тъмнината на тази гора, може би до самия него? Призраци. Нейният! Трябва да се измъкне оттук… да се измъкне! Трябва… но пък тук в гората е в безопасност. Не бива тъй много да бърза да излезе на някакъв път. Минувачи! Може би хора, които го търсят? Но дали хората наистина живеят след смъртта? Има ли призраци? И дали те знаят истината? Тогава тя трябва да знае… но и това как е кроил всичко преди. И какво ли си мисли! Дали е сега тук, дали с укор мрачно го преследва с неоснователни обвинения, колкото и да е вярно, че отначало е имал намерението да я убие? Имал е! Имал е! И това е, разбира се, големият грях. Макар и да не я беше убил той, все пак нещо друго го бе направило заради него! Това е вярно.

Но призраци… боже… призраци на хора, които може да те преследват, след като са умрели, да се мъчат да те разобличат и да те накажат… да се мъчат може би да насочат хората по дирите ти! Кой знае? Майка му беше признала пред него, Франк, Еста и Джулия, че вярва в призраци.

И ето най-после луната след три такива часа препъване, ослушване, чакане, потене, треперене. Не се вижда никой, слава богу! И звездите над главата — ярки и все пак приветливи, както на Боровия нос, където е Сондра. Да можеше сега да го види как бяга от Робърта, удавила се в това езеро, и неговата шапка, плувнала отгоре по водата! Да можеше да чуе виковете на Робърта! Колко странно, че никога, никога, никога не ще може да й каже как заради нея, заради красотата й, заради неговото страстно влечение към нея и заради всичко, каквото тя сега значи за него, той е могъл да… да… да… е, добре, да направи това ужасно нещо: да убие момиче, което бе някога любил. И цял живот това няма да излезе от ума му… тази мисъл! Никога не ще може да се отърве от нея… никога… никога… никога. А не беше помислил за това преди. Пък то е ужасно само по себе си, това нещо, нали?

А после изведнъж там, в тъмнината, към единадесет часа, както по-после предположи (водата беше спряла часовника му), и след като беше излязъл на шосето на запад и повървял една-две мили, тези трима мъже, бързи като призраци, изникнали от сянката на гората. Той си рече първо, че са го видели, когато беше ударил Робърта, или в следващия момент и сега идваха да го хванат. Какъв ужас, изживян за един миг! А момчето, което вдигна фенера, за да види по-добре лицето

му! И положително той е проявил много подозрителен страх и смущение, понеже в този момент беше потънал в най-дълбоко размишление за всичко, което се беше случило, и се измъчваше от предположението, че някак, по един или друг начин, е оставил известна улика, която да води право към него. И той наистина отскочи назад от страх, че това са хора, изпратени да го заловят. Но в този момент най-предният от тях, висок кокалест мъж, сякаш само развеселен от явната му страхливост, подвикна: „Здравей, пътниче!“, а най-младият, без да прояви някакво подозрение, направи крачка напред и вдигна фитила на фенера. И едва тогава Клайд разбра, че те са само водачи на туристи или тукашни жители и не са потеря, тръгнала да търси него, и че ако се държи спокойно и учтиво, у тях няма да възникне и най-малкото подозрение, че е убиец.

Обаче сетне си каза: „Но те ще ме запомнят, че съм вървял по този безлюден път в този час и с куфарче, нали?“ И затова веднага реши, че трябва да бърза… да бърза… за да не го види никой друг някъде там.

После, часове по-късно, тъкмо когато луната вече захождаше на запад и мъждивата й жълтеникава светлина заливаше гората и правеше нощта още по-страшна и тягостна, той стигна Тримилевия залив — купчинка къщи на тукашни земеделци и летни вили, сгушили се в най-северния край на тъй наречената Индианска верига. И там, както можа да види от един завой на пътя, все още блещукаха няколко бледи светлинни. Магазини. Къщи. Улични фенери. Но съвсем дрезгави в бледия полумрак — тъй дрезгави и тайнствени! Едно нещо беше ясно: в този час, облечен, както беше, и с куфарчето в ръка, не можеше да влезе там. Това положително би значило да възбуди любопитство и подозрение към себе си, ако имаше все още някой навън. А тъй като корабчето, което пътуваше между това селище и Шарон, откъдето щеше да продължи за Боровия нос, тръгваше едва в осем и половина, трябваше да се скрие дотогава и да оправи колкото е възможно външния си вид.

И той отново влезе в боровия гъстак, който стигаше до края на градчето, за да почака там до сутринта: по часовника на виждаща се малка черковна камбанария щеше да разбере кога да излезе от скривалището си. А междувременно разсъждаваше: „Разумно ли е да направя тъй?“ Защото всеки можеше да го чака там. Тези трима

мъже… или някой друг, който може да го е видял?… Или полицай, уведомен отнякъде. И все пак по-после реши, че най-добре ще е да слезе в селището. Защо да се промъква през гората на запад от това езеро — и то нощем, а не през деня, понеже по светло можеше да го видят. Ако вземеше параходчето, щеше да пристигне за час и половина или най-много два часа във вилата на Кранстън в Шарон, докато ако тръгнеше пеша, нямаше да стигне до следващия ден — не беше ли това неразумно и по-опасно? Освен другото беше обещал на Сондра и Бъртин, че ще дойде във вторник. А сега вече беше петък! От друга страна, нямаше ли вероятност до другия ден да се вдигне шум… отличителните му белези ще бъдат съобщени тук и там… а пък тази сутрин… е, нима Робърта можеше вече да е намерена? Не, не. По-добре така. Защото кой го познава тук… или може да познае в него било Карл Грейъм, било Клифърд Голдън? Най-добре да мине оттук, бързичко, преди да е излязло наяве нещо във връзка с Робърта. Да, да. И накрая, когато стрелките на часовника сочеха осем и десет, той излезе от гората със силно разтуптяно сърце.

В дъното на тази улица беше пристанът на параходчето, което тръгваше за Шарон. И докато се разтакаваше наоколо, Клайд забеляза да идва автобусът от езеро Ракет. Дойде му наум, че ако срещне някой познат на пристана или на параходчето, би могъл да каже, че ей сега идва от езеро Ракет, където и Сондра, и Бъртин имаха много приятели, а в случай че някоя от самите тях се окаже на парахода, че е бил там предишния ден. Какво значение има чие име или вила ще спомене… ще измисли някое, ако се наложи.

И така най-после той се запъти към парахода и се качи. А сетне в Шарон слезе, и то, както му се стори, без да привлече някакво особено внимание и на двете места. Защото, въпреки че имаше около единадесет пътници, никого от които не познаваше, единствено едно младо провинциално момиче със синя рокля и бяла сламена шапка, което му се видя да е от тези места, малко се позагледа в него. И погледът на това момиче изразяваше повече възхищение, отколкото нещо друго, макар че поради острото желание на Клайд да остане незабелязан, и той бе достатъчен, за да го накара да се оттегли към кърмата на кораба, докато другите, изглежда, предпочитаха предната палуба. А когато стигна в Шарон, понеже знаеше, че повечето ще бързат към железопътната гара, за да хванат първия сутрешен влак

надолу, той тръгна с бързи крачки подир тях само за да свърне в първата закусвалня, с което се надяваше да заплете следите си. Защото, макар да беше изминал дългото разстояние от Голямата чапла до Тримилевия залив, а преди това бе гребал цял следобед и само се беше престорил, че хапва от обеда, приготвен от Робърта на езеро Грас, той все още не беше гладен. После, когато видя няколко пътници да идват откъм гарата и между тях нямаше никой познат, присъедини се веднага към тях, сякаш тепърва идваше в хана и на пристана от влака.

Защото сега му беше дошло наум, че южният влак от Олбъни и Ютика пристигаше по това време и би било твърде естествено да изглежда, че е дошъл с него. Затова, като се престори отначало, че отива на гарата, но спря пътем да се обади по телефона на Бъртин и Сондра, че е тук, и разбра от тях, че ще изпратят да го вземат с кола, а не с моторница, каза им, че ще чака на западната веранда на ханчето. По пътя се спря също да си купи сутрешен вестник, макар и да знаеше, че в него не може още да има нищо. И едва беше отишъл на верандата и седнал, когато колата от вила Кранстън пристигна.

Когато шофьорът на семейство Кранстън, когото добре познаваше, сърдечно го поздрави с най-приветлива усмивка, Клайд успя да отговори с привидно непринудено и весело изражение, при все че още се терзаеше от големия си страх. Защото, както упорито си повтаряше, тримата мъже, които бе срещнал, без съмнение ще са стигнали вече на езеро Голямата чапла. А досега положително вече са се сетили за Робърта и него и, кой знае, може да са намерили преобърнатата лодка с неговата шапка и нейния воал! Ако е така, не е ли възможно мъжете вече да са съобщили, че са видели такъв човек с куфар да отива нощем на юг? И ако е така, няма ли такова съобщение, без оглед на това трупът намерен ли е, или не, да ги накара да се усъмнят дали наистина е имало двойно удавяне? Ами ако по някаква странна случайност тялото й плувне на повърхността? Тогава какво? Ами не можеше ли да остане белег от силния удар, който той й нанесе? Ако е останал, няма ли да се усъмнят, че е имало убийство, а понеже неговият труп не може да се намери, а тези мъже ще опишат човека, когото са срещнали, няма ли Клифърд Голдън или Карл Грейъм да бъде заподозрян като убиец?

Но нито Клифърд Голдън, нито Карл Грейъм са Клайд Грифитс. А надали би могло да се установи, че Клайд Грифитс е едно и също

лице било с Клифърд Голдън, било с Карл Грейъм. Не беше ли взел всички възможни предпазни мерки, дори претърсил багажа и чантичката на Робърта, когато по негова молба тя отиде след закуската на езеро Грас да се погрижи за обеда? Не беше ли? Наистина там намери двете писма от онова момиче Тереза Баузър, адресирани до Робърта в Билц, и ги беше унищожил, преди още да тръгнат за Ловната хижа. А колкото за тоалетните принадлежности в оригиналната им опаковка с етикета „Хуитли-Ликъргъс“, макар и наистина да се беше видял принуден да ги остави, все пак нима не е могъл някой — госпожа Голдън или госпожа Грейъм — да ги купи от Хуитли и покупката да не може да се проследи до него? Положително. А колкото за дрехите й, дори при положение че с тяхна помощ се установи самоличността й, не може ли да се приеме от нейните родители, както и от всички други, че е заминала на този излет с непознат мъж на име Голдън или Грейъм, и няма ли те да поискат да се потуши тази работа без много излишен шум? Във всеки случай трябва да се надява на най-доброто, да запази самообладанието си, да си даде спокоен, весел и бодър вид тук, та никой да не го помисли за убиец, понеже, така или иначе, всъщност не беше я убил.

Ето сега е в тази чудесна кола. А Сондра, както и Бъртин го чакат. Ще трябва да каже, че току-що пристига от Олбъни, че е бил изпратен там с някакво поръчение от чичо си и това му е отнело всичкото време от вторник. И макар че би трябвало да бъде блажено щастлив със Сондра, въпреки това не може да се отърве от всички тези ужасни неща, за които сега през цялото време ще бъде принуден да мисли. Опасността, че по някакво недоглеждане не е съвсем прикрил следите си, водещи към него! И ако не е? Изобличение! Задържане! Може би прибързано и несправедливо осъждане… дори наказание! Освен ако успее да обясни този случаен удар. Край на всичките му мечти във връзка със Сондра… Ликъргъс… големия живот, който е рисувал за себе си. Но дали ще може да обясни това? Дали ще може? Боже господи!

VII

От петък сутрин до обеда на следващия вторник, заобиколен от всичко онова, което го бе толкова увличало и въодушевявало по-рано, Клайд се терза от неописуеми страхове и ужаси. Защото, въпреки че още на вратата на вилата бе посрещнат от Сондра и Бъртин, които го отведоха в отредената за него стая, той неволно мислеше само за разликата между всяко удоволствие тук и грозящия го незабавен и пълен провал.

Когато влезе, Сондра нацупено му пошепна така, че да не чуе Бъртин:

— Лошо момче! Да останеш там цяла седмица, докато можеше да бъдеш тук горе. А Сондра да подготвя всичко за теб! Трябва хубаво да те напляскат. Днес щях да се обаждам да разбера къде си. — А в същото време очите й издаваха обзелото я увлечение по него.

И той въпреки тревожните си мисли успя весело да се усмихне, защото, щом се озова в нейно присъствие, дори и ужасът от смъртта на Робърта и грозящата го сега опасност като че ли намаляха. Дано само всичко мине добре… да няма следа, която да го издаде! Открит път! Чудесно бъдеще! Красотата на Сондра! Нейната обич! Нейното богатство. И все пак, след като го въведоха в стаята (куфарчето бе внесено там по-преди), веднага започна да се тревожи за костюма. Той беше влажен и омачкан. Трябва да го скрие, може би на една от горните полици в някой вграден гардероб. И в същия миг, когато остана сам и заключи вратата, той го извади, мокър, омачкан и с калта от бреговете на Голямата чапла, останала по крачолите… но реши, че може би ще е по-добре да го остави заключен в куфарчето до вечерта, когато ще успее по-добре да реши какво да го прави. А всичко друго, с което бе облечен този ден, направи на вързоп, за да го даде за пране. И докато вършеше това, с потресаващ ужас осъзна тайната и драмата, и страданията в своя живот: всичко, което бе преживял след идването си на Изток и колко малко бе взел от младостта си. Колко малко всъщност вземаше и сега. Просторността и великолепието на тази стая в сравнение със стаичката му в Ликъргъс. Колко странно е изобщо, че е

тук след всичко станало вчера. Сините води на това блеснало пред вилата езеро, сравнени с по-тъмните води на Голямата чапла. А на зелената морава, която се простира от тази светла, солидна голяма къща с обширна веранда и пъстри раирани сеннници до самия бряг на езерото, Стюърт Финчли и Вайълет Тейлър заедно с Франк Хариът и Уайнът Фант, облечени с най-елегантни спортни дрехи, играят тенис, докато Бъртин и Харли Багот се излягат в сянката на люлка с шарен навес.

След като се окъпа и преоблече, Клайд прие весел вид, макар нервите му да бяха все още опънати, а състоянието неспокойно. После слезе при Сондра, Бърчърд Тейлър и Джил Тръмбул, които се смееха над някакви забавни преживелици през време на разходката с моторница предишния ден.

Джил Тръмбул му подвикна, когато го видя да излиза:

— Здравей, Клайд! Криеш ли се от нас, или какво? Не съм те виждал не знам откога.

А той, след като се усмихна тъжно на Сондра, закопнял както никога преди за нейното съчувствие и обич, седна на парапета на верандата и отговори колкото можеше по-спокойно:

От вторник бях по работа в Олбъни. Там е една жега… Чудесно е, че съм тук днес. Кои са тук?

И Джил с усмивка отговори:

— О, почти всички. Вчера видях Ванда при Рандол. А Скот е писал на Бъртин, че ще дойде на Боровия нос идущия вторник. Както ми изглежда, кажи-речи, никой не отива на езеро Грийнууд тая година.

Последва продължително и задълбочено разискване защо Грийнууд не е вече онова, което беше. И изведнъж Сондра възкликна:

— Това ме подсеща! Трябва да телефонирам днес на Бела. Тя обеща да дойде горе в Бристол за изложбата на коне по̀ идущата седмица.

И разговорът се насочи към коне и кучета. А Клайд слушаше внимателно в стремежа си да изглежда неотделима част от всичко, което става, и въпреки това продължаваше да мисли угнетено за другото, което имаше такова съдбоносно значение за него. Онези тримата мъже. Робърта. Може би вече да са намерили трупа й… кой знае, и все пак си казваше: „Защо те е толкова страх?“ Имаше ли вероятност на тази дълбочина (петдесетина фута може би, доколкото

знаеше) да я намерят? Или да установят, че Клифърд Голдън или Карл Грейъм и той са едно и също лице? Дали биха могли? Нали беше напълно заличил следите си, ако изключеше тримата мъже? *Тези трима мъже!* И неволно потрепери, сякаш му беше студено.

Тогава Сондра долови неговото чувство на потиснатост. (Тя реши, като вадеше заключение от явно недостатъчния му гардероб още при първото посещение, че може би липсата на пари лежи в основата на сегашното му настроение и затова смяташе по-късно същия ден да извади седемдесет и пет долара от портмонето си и да го накара да ги вземе, та да не се почувства притеснен през своя престой тук този път, когато се стигне до едни или други дребни разходи.) А след миг-два, като си мислеше за една игра на голф с разните потайни местенца, където биха могли да се прегърнат и целунат, без да бъдат видени, тя скочи с думите:

— Кой иска да играем две двойки? Хайде, Джил, Клайд, Бърч! Обзалагам се, че Клайд и аз можем да ви бием вас двамата!

— Приемам — извика Бърчърд Тейлър и стана, като оправи раираната си в жълто и синьо фланела, — макар и да съм се прибрал чак в четири тая сутрин! Какво ще кажеш, Джили? Ако сте съгласни загубилите да платят обеда, аз приемам, Сони.

И Клайд веднага се сепна и го полазиха студени тръпки, понеже си помисли за жалките двадесет и пет долара, които му бяха останали след всичките последни ужасни приключения. А тук обед за четирима щеше да струва не по-малко от осем-десет долара! Може би повече. В същия миг Сондра, забелязала изражението му, възкликна:

— Дадено! — И като се приближи до Клайд, леко го побутна с носа на обувката си. — Но аз трябва да се преоблека. Веднага ще се върна. Междувременно, Клайд, знаеш какво трябва да направиш… иди намери Андрю и му кажи да донесе стиковете за голф, нали? Можем да отидем с твоята лодка, Бърчи, а?

И Клайд забърза да намери Андрю, като си мислеше колко ли ще струва обедът, ако той и Сондра бъдат победени, но Сондра го настигна и хвана за ръката над лакътя.

— Чакай една минутка, скъпи, ей сега ще дойда.

Тя се втурна нагоре по стълбите в своята стая и след миг беше пак долу с пачка банкноти, стиснати здраво в малкото юмруче.

— Дръж, миличкият, бързо! — прошепна тя и набута парите в единия от джобовете на Клайд. — Шт! Нито дума! Хайде сега! Бързай! Това е за обеда, в случай че загубим, и за някои други неща. После ще ти кажа. Да знаеш колко те обичам, скъпото ми момче! — И топлите й кестеняви очи го загледаха за миг с дълбоко възхищение, след което тя отново се втурна нагоре по стълбите и вече оттам подвикна: — Стига си стоял там, глупчо! Върви за стиковете! Стиковете за голф! — И изчезна.

А Клайд попипа джоба си и разбра, че тя му е дала много — без съмнение предостатъчно за всичките му нужди, докато е тук, а ако се наложи, и за бягство. И вътрешно възкликна: „Скъпата! Сладкото момиче!“ Неговата прекрасна, сърдечна, щедра Сондра! Тя го обича тъй много… истински го обича. Но ако някога узнае! О, боже! И все пак всичко това бе заради нея! След това той намери Андрю и се върна с него и стиковете.

А ето че и Сондра заподскача надолу по стъпалата с елегантен зелен плетен спортен костюм. И Джил с нова шапчица и блуза, които я правят да прилича на жокей, се смее на Бърчърд, седнал на кормилото на моторницата. А Сондра се обърна и извика пътем на Бъртин и Харли Багот на люлката:

— Хей, вие! Няма ли да дойдете, а?

— Къде?

— В голф клуба при Казиното.

— А, много е далече. Но ще се видим следобед на плажа.

И тогава Бърчърд подкара лодката с бръмчене в езерото така, че тя се стрелна като делфин, а Клайд гледаше като в полусън, наполовина възхитен и изпълнен с надежди, а другата половина — тъмен облак и ужас, с дебнещ го може би арест и смърт. Защото въпреки всичките предварително обмислени планове сега започваше да му се струва, че е направил грешка, като е излязъл открито от гората тази сутрин. И все пак, не е ли било това най-доброто, понеже единствената друга възможност беше да остане в гората целия ден и да излезе вечерта и да тръгне по крайбрежния път за Шарон пеша? За това щяха да му трябват два-три дни. А Сондра, разтревожена и учудена от неговото бавене, можеше да се обади по телефона в Ликъргъс и с това да повдигне известни въпроси във връзка с него, което би могло да се окаже опасно по-нататък, нали?

Но сега тук, в този слънчев ден, като че ли без всякакви грижи, поне за тези другите, колко мрачно и студено е в неговата душа! И Сондра, въплъщение на веселостта поради неговото присъствие, изведнъж скача права с яркото си шалче, вдигнато в едната ръка като флагче, и възкликва безразсъдно и весело.

— Клеопатра отива да посрещне… да посрещне… впрочем кого е отивала тя да посрещне?

— Чарли Чаплин — подхвърли й Тейлър и веднага започна да криволичи колкото може по-рязко и объркано с моторницата, за да я накара да загуби равновесие.

— Недей, глупчо такъв! — рече Сондра и се разкрачи по-нашироко, за да се задържи, и добави в отговор на забележката му: — Не, и ти не знаеш, Бърчи — а след това продължи: — Клеопатра е отивала, а-а-а, знам, отивала е на разходка с аквапланер. — Отметна глава и широко разтвори ръце встрани, а моторницата продължаваше да скача и да криволичи като подплашен кон.

— Виж, че не можеш да ме събориш, Бърчи! — извика тя.

А Бърчърд накланяше лодката от една страна на друга толкова бързо и силно, та чак и Джил Тръмбул извика, загрижена за собствената си безопасност:

— Слушай, какво искаш да направиш? Да ни удавиш всичките?

При тези думи Клайд трепна и пребледня, сякаш го бяха ударили. Изведнъж усети гадене и слабост. Никога не си беше представял, че ще бъде така, че тъй ще страда. Беше си мислил, че всичко ще бъде другояче. А ето сега пребледняваше при всяка случайна и непреднамерена дума! Ами че ако бъде подложен на някакво истинско изпитание, ако изневиделица се види пред някого от полицията, който ще го попита къде е бил вчера и какво знае за смъртта на Робърта… май че ще пелтечи, ще се разтрепери и може би няма да може да говори… и така напълно ще се издаде, нали? Трябва да се стегне, да се помъчи да изглежда естествен, весел… нали трябва… поне този първи ден.

За щастие в тази бърза и възбудена игра другите като че ли не забелязаха как Клайд се стресна от забележката, но успя малко по малко да си даде спокоен вид. В това време моторницата стигна пред Казиното и Сондра в желанието си да блесне с още някакъв ефектен фокус подскочи, хвана се за перилата и се вдигна на ръце, докато

лодката продължи и чак след това даде заден ход. А Клайд, поради отправената към него щастлива усмивка, тъй неудържимо закопня за нея, за нейната любов, съчувствие, великодушие, смелост. И сега, за да бъде достоен за усмивката й, скочи на крака и след като помогна на Джил да се качи по стъпалата, бързо се покатери подир Сондра с веселие и възторг, тъй пълно изразени външно, колкото кухи бяха вътрешно.

— Гледай я ти, каква гимнастичка!

След малко на игрището с нея и под нейно ръководство и напътствие той се постара да даде колкото можеше по-успешна игра, въпреки много малкия си опит и неспокойното си състояние. А Сондра, безкрайно възхитена, че може да бъде съвсем сама с него в сенчести кътчета, които им предлагаха възможност да се целуват и прегръщат, започна да му разправя за измисления излет със спане в палатки, който тя, Франк Хариът, Уайнът Фант, Бърчърд Тейлър, брат й Стюърт, Грант Кранстън и Бъртин, а също и Харли Багот, Пърли Хейнз, Джил Тръмбул и Вайълет Тейлър подготвяли вече от една седмица и който щял да започне идния следобед, първо с моторница тридесет мили нагоре по езерото, а след това четиридесет мили на изток до тъй наречения Мечо езеро, по което щели да прехождат с лодки — с палатките и всичко друго — до някои плажове и кътчета, познати само на Харли и Франк. Всеки ден на ново място. Момчетата щели да бият катерици и да ловят риба за храна. Също щяло да има разходки с кану до едно ханче на лунна светлина. С тях щели да дойдат двама-трима слуги от разните домове, а също и един-двама от родителите. Но тези разходки в гората! А възможностите за целувки… разходките с кану по езерото… часове на любов поне една седмица!

Въпреки всичко случило се досега, което би могло да го накара да се поколебае, той неволно си помисли, че каквото и да стане, няма ли да е най-добре да отиде с тях? Не е ли чудесно тя да го обича така! И какво ли друго можеше да прави тук? Това би му позволило да се махне оттук, нали — по-далече и по-далече от мястото на… на… злополуката, в случай че някой търси човек, който прилича на него, например… да, няма да е по тези места, където може да го видят и да го заговорят. *Онези трима мъже!*

И все пак, както начаса му дойде наум, не бива да заминава оттук, без първо колкото може по-определено да разбере дали има вече

някой заподозрян. И когато отидоха в Казиното и остана за миг самичък, той потърси вестници и разбра, че всички следобедни издания от Олбъни и Ютика, дори местните ще дойдат чак към седем или седем и половина. Ще трябва да чака дотогава, за да узнае.

Така, макар след обеда да ходиха да се къпят и да танцуват, а после той се върна с Харли Багот и Бъртин във вилата на Кранстън (Сондра отиде на Боровия нос с обещанието да се срещне с него сетне на вечеря у Хариът) умът му все още беше зает с мисълта, че трябва да се сдобие с тези вестници при пръв удобен случай. От друга страна, както сега виждаше, единствената възможност щеше да е, ако сполучеше да спре на път от вилата на Кранстън при Хариът и да си купи един или всичките вестници; в противен случай щеше да му се наложи да дойде някак до Казиното сутринта, преди да тръгнат за Мечото езеро. Трябва да ги вземе! Трябва да узнае, ако изобщо има някакви новини, какво се говори или върши във връзка с тази удавила се девойка.

Но на път за вилата на Хариът не можа да се сдобие с вестниците. Още не бяха дошли. Нямаше нито един вестник и у Хариът, когато той пристигна. Ала както седеше на верандата около половин час по-късно и разговаряше, макар и да мислеше за всичко това, появи се самата Сондра и обяви:

— Хей, хора, слушайте! Имам нещо да ви кажа. Двама души са се удавили тая сутрин или вчера горе на Голямата чапла, ей сега ми го разправи Бланч Лок по телефона. Тя е горе на Тримилевия залив днес и ми каза, че са намерили трупа на момичето, но не и на мъжа. Удавили са се някъде в южната част на езерото, каза тя.

В миг Клайд седна изправено на стола си, скован и пребледнял, устните му — безкръвна черта, очите — загледани не в нещо тук, а по-скоро в далечната сцена на Голямата чапла: високите борове, тъмната вода, поглъщаща Робърта. Значи, са намерили нейното тяло. Сега дали ще повярват, че и неговият труп е долу на дъното, както го беше замислил? Но трябва да слуша! Трябва да чуе, въпреки че му се вие свят.

— Тъй ли! Жалко! — забеляза Бърчърд Тейлър, като спря да дрънка на мандолина. — Някой познат ли е?

— Тя каза, че не е чула още.

— Никога не съм харесвал това езеро — обади се Франк Хариът. — Прекалено е усамотено. Татко, аз и господин Рандол ходихме там на риба миналото лято, но не останахме дълго. Много е мрачно.

— Ние бяхме там преди три седмици… не помниш ли, Сондра? — додаде Харли Багот. — Ти не го хареса.

— Да, помня — отговори Сондра. — Ужасно безлюдно място. Не мога да си представя някой да е искал да отиде там за нещо.

— Е, надявам се, че не е някой познат оттук — заключи замислено Бърчърд. — Би ни поразвалило забавленията тука за известно време.

Клайд несъзнателно облиза сухите си устни и преглътна, за да навлажни сухото си вече гърло.

— Не вярвам в някой от днешните вестници да има вече нещо за това. Погледнал ли е някой? — попита Уайнът Фант, която не беше чула първите думи на Сондра.

— Няма никакви вестници — забеляза Бърчърд Тейлър. — А освен това надали ще има в тях изобщо нещо, нали Сондра каза, че току-що го е чула по телефона от Бланч Лок. Тя е близо там.

— Ах, да, вярно.

Но все пак дали не можеше да има нещо в това следобедно шаронско вестниче… май че беше „Банър“? Дано може да го види още тази вечер!

Сега пък друга мисъл! Боже господи! Тя му дойде за първи път. Стъпките му! Дали са останали в калта на брега? Не беше се дори и обърнал да погледне, както бързо се измъкна от водата. А нима не е могло да има? И тогава нямаше ли да разберат и да тръгнат да го гонят — човека, когото бяха видели онези трима мъже? Клифърд Голдън! Пътуването тази сутрин. Отиването му до вилата на Кранстън с тяхната кола. Този мокър костюм в стаята му във вилата! Дали в негово отсъствие някой вече не е влизал в стаята му да види, да огледа, да поразпита… може би да отвори куфара му? Някой полицай? Боже! Костюмът е там, в куфара? Но защо е в куфара или изобщо близо до него? Защо не го скри той по-рано… защо не го хвърли например в езерото с вързан за него камък? Така щеше да остане на дъното. Боже! Какво е мислил в това отчаяно положение? Смятал е, че има нужда от този костюм?

Сега се беше изправил, вцепенен и душевно, и физически, очите му изцъклени за миг. Трябва да се махне оттук. Трябва да се върне там веднага и да се отърве от този костюм… да го хвърли в езерото… да го скрие някъде в тази гора зад вилата. И все пак… нямаше как да го направи тъй бързо… да напусне още сега, след този лек разговор за удавянето на девойката. Как би изглеждало това?

И също тъй бързо му дойде мисълта: „Не… запази спокойствие… не показвай и следа от каквато да било възбуда, ако можеш да се сдържиш… дай си хладен вид… направи някаква незначителна забележка, ако можеш.“

Така той събра колкото имаше духовни сили, приближи се до Сондра и рече:

— Много жалко, нали?

Той го каза с глас, който прозвуча като че ли естествено, но можеше всеки миг да затрепери и пресекне. Коленете и ръцете му трепереха също.

— Наистина много жалко — отвърна Сондра, като се обърна сега само към него. — Винаги ми е много неприятно да чуя такова нещо, а на теб? Мама така се тревожи за Стюърт и мен, като скитаме тъй по езерата.

— Да, знам. — Гласът му стана дрезгав и тромав. Той едва изговаряше думите. Те излизаха глухи, сподавени. Устните му се стиснаха в още по-тънка бяла резка, отколкото преди. Лицето му пребледня още повече.

— Я, какво ти е, Клайди? — попита го внезапно Сондра и го загледа по-внимателно. — Изглеждаш толкова блед! Твоите очи! Нещо да се е случило! Да не ти е лошо тая вечер или то е от осветлението тук?

Тя се обърна да погледне някого от другите, за да се увери, после погледна пак него. И Клайд разбра колко безкрайно важно е да изглежда някак иначе, само и само да не е така, както го описа тя, затова се стегна колкото можеше и отговори:

— О, не. Трябва да е от светлината. Положително е от светлината. Вчера… вчера беше тежък ден за мен и това е всичко. Като че ли не трябваше да идвам тук тая вечер. — И се насили да й отправи най-неестествена, най-невъзможна усмивка.

А Сондра го загледа с безкрайно съчувствие и каза:

— Толкова ли се е уморил моят Клайди-Майди от работата вчера? Че защо не ми го каза мойто момче тая сутрин, вместо да прави всичко, каквото сме правили днес? Искаш ли да кажа на Франк да те откара у Кранстън? Или може би ще се качиш в неговата стая да си полегнеш? Той няма да има нищо против, сигурна съм. Да го попитам ли?

Тя се обърна, като да заговори Франк, но Клайд, почти изпаднал в паника от последното й предложение и все пак търсейки някакво извинение, за да си отиде, възкликна горещо, макар неуверено:

— Недей, моля ти се, недей, скъпа! Аз… аз… не искам да го правиш. Ще ми мине. Може и да се кача горе след малко, а може и да си отида малко по-рано, ако ти ще си тръгнеш скоро, но не и сега. Не се чувствам съвсем както би трябвало, но ще ми мине.

Сондра, поради принудения и както й се стори дори ядосан тон на Клайд, се въздържа и му каза:

— Добре, сладкият ми. Добре. Но ако не ти е добре, бих искала да ми позволиш да помоля Франк да те закара с колата или да се качиш горе. Той няма да има нищо против. А после, след малко, към десет и половина, аз ще се сбогувам и ти можеш да дойдеш с мен до вашата вила. Аз ще те закарам, преди да се върна у дома, теб и всички други, които искат да си отидат. Няма ли да се съгласи моето момче с нещо такова?

И Клайд отговори:

— Добре, май ще се кача горе да пия чаша вода.

Той изчезна в една от просторните бани в дома на семейство Хариът, заключи вратата и седна да мисли, да мисли… за това, че трупът на Робърта е намерен, за възможността да има някакви синини, за възможността да са останали следи от неговите крака в калта и песъчливия льос на брега, за този костюм във вилата на Кранстън, за мъжете в гората, за чантата, палтото и шапката на Робърта, за собствената му шапка без подплата, останала да плава по водата… и се чудеше какво да прави сега. Как да постъпва! Какво да говори! Дали да слезе долу при Сондра и да я убеди да си тръгне, или да остане и да страда, да се тормози? И какво ли ще има във вестниците утре? Какво? Какво? И в случай че има някакви съобщения, които да подскажат, че може да търсят него или по някакъв начин да го смятат за съпричастен в това произшествие, дали ще е разумно да тръгне на този излет утре?

Или ще е по-разумно да избяга оттук? Сега има малко пари. Може да отиде в Ню Йорк, Бостън, Ню Орлиънз, където е Ратърър… но не… не там, където някой го познава!

О, боже! Колко глупаво беше кроил плановете си досега! Колко грешки! Дали изобщо го беше замислил правилно от самото начало? Дали някога наистина си е представял например, че трупът на Робърта ще бъде намерен в тази дълбока вода? И ето че той се беше появил, изплувал, толкова скоро, още на първия ден, за да свидетелства против него! И макар да се беше записал под чужди имена там горе в ханчетата, дали не беше възможно сега, покрай тримата мъже и това момиче на параходчето, да го проследят? Трябва да мисли, да мисли, да мисли! И да се измъкне оттук колкото може по-скоро, преди да е станало нещо наистина съдбоносно във връзка с този костюм.

Изведнъж усети пристъп на слабост и ужас, реши да се върне долу при Сондра, да каже, че наистина не му е добре и ако тя няма нищо против, би предпочел да се върне във вилата с нея, в случай че това й е възможно. И така, в десет и половина, когато компанията имаше още много часове да се весели, Сондра каза на Бърчърд, че не се чувства добре и го помоли да закара нея, Клайд и Джил до тях, но че сутринта щяла да дойде навреме, когато са се уговорили да тръгнат за Мечото езеро.

И Клайд, потънал в мрачни размишления дали това, че си отива тъй рано, не е още една от редицата ужасни грешки, с които отбелязва всяка своя крачка в този отчаян и съдбоносен замисъл, най-после се качи на бързата моторница и преди да се усети, се озова във вилата Кранстън. Там се сбогува с Бърчърд и Сондра колкото можеше по-непринудено и с извиняващ се тон и бързо се качи горе, след което се увери, че костюмът е там, където го беше оставил, и няма ни най-малка следа някой да е нарушавал спокойствието на стаята му. Въпреки това той извади дрехите, неспокойно и като се озърташе, ги направи на вързоп, след това се ослуша и изчака тих момент, когато можеше да се измъкне от къщата незабелязан, и най-сетне излезе, сякаш отиваше малко да се поразходи. Сетне, когато се отдалечи по брега на езерото на около четвърт миля от къщата, избра тежък камък и върза костюма за него. А след това с всички сили го захвърли навътре в езерото. Тогава се върна все тъй тихо, мрачно и гузно, както

беше излязъл, и продължи да мисли трескаво какво ли ще му донесе утрешният ден и какво ще каже, ако дойде някой да го разпитва.

VIII

Идущият ден се зазори след почти безсънна нощ, след тревожни и мъчителни сънища за Робърта, за хора, дошли да го задържат, и за излета, докато най-после стана. Очите му пареха, болеше го всеки нерв. Когато след около час се реши да слезе долу, видя Фредерик (шофьора, който ги доведе предишния ден) да изкарва една от колите. И му поръча да донесе всички сутрешни вестници, излизащи в Олбъни и Ютика. А към девет и половина, когато шофьорът се върна, отиде с тях в стаята си, заключи се и като разгърна един от вестниците, веднага видя крещящите заглавия:

ТАЙНСТВЕНАТА СМЪРТ НА ДЕВОЙКА

ТРУПЪТ НАМЕРЕН ВЧЕРА В АДИРОНДАКСКО ЕЗЕРО

СПЪТНИКЪТ Й ИЗЧЕЗНАЛ

И изведнъж, изтръпнал и пребледнял, се отпусна на един от столовете до прозореца и зачете:

> Бриджбърг Ню Йорк, 9 юни: Трупът на неизвестна девойка, предполагаема съпруга на млад мъж, който се записал първо в сряда сутрин в ханчето на езеро Грас, щата Ню Йорк, като Карл Грейъм и съпруга, а после в четвъртък по обед, в хижата на езеро Голямата чапла, като Клифърд Голдън и съпруга, бе изваден от водите в южния край на Голямата чапла малко преди пладне вчера. След като в Лунния залив бе намерена преобърната лодка и плаваща мъжка сламена шапка, цялата сутрин дъното бе претърсвано с канджи и въжета… Обаче до седем часа

вечерта снощи трупът на мъжа не е бил открит и според следователя Хейт от Бриджбърг, който към два часа е бял повикан на местопроизшествието, надали може да се очаква изобщо да бъде намерен. Няколко белега и драскотини, забелязани по главата и лицето на покойната, както и показанията на трима мъже, дошли на мястото, докато търсенето още продължавало, които заявили, че са срещнали през нощта млад мъж, отговарящ на описанието на Голдън, или Грейъм, в гората южно от езерото, доведоха мнозина до заключение, че е било извършено убийство и че убиецът прави опит да се укрие.

Кафявата кожена пътническа чанта на девойката, също както и принадлежащите й шапка и палто, са били оставени — чантата на билетното гише на Ловната хижа (железопътна гара на пет мили от езеро Голямата чапла), а шапката и палтото — на гардероба на ханчето край езерото, докато Грейъм, или Голдън, както се казва, взел куфара си със себе си в лодката.

Според ханджията на Голямата чапла, двамата се записали при пристигането си като Клифърд Голдън и съпруга от Олбъни. Те останали в хана само няколко минути, след което Голдън излязъл на кея точно пред хана и наел лека лодка, с която заедно с девойката и куфара си излязъл на разходка по езерото. Те не се върнали и вчера сутрин лодката била намерена преобърната в тъй наречения Лунен залив — малка, вдадена в сушата водна площ в най-южната част на езерото, — откъдето скоро след това бе извадено тялото на младата жена. Понеже в тази част на езерото не се знае да има камъни, а по лицето на жената доста ясно личат белези от нараняване, веднага възникнало подозрение, че девойката може да е станала жертва на насилие. Това, заедно с показанията на тримата мъже, както и фактът, че мъжката сламена шапка, намерена до лодката, няма подплата, нито други указания за личността на собственика й, накара, следователя Хейт да даде изявления, че ако трупът на мъжа не бъде открит, той ще приеме, че е било извършено убийство.

Голдън, или Грейъм, както го описват ханджиите, гостите и водачите на езеро Грас и езеро Голямата чапла, не е повече от двадесет и четири или двадесет и пет годишен, строен, мургав и не по-висок от пет фута и осем или девет инча. По време на пристигането си е бил облечен със светлосив костюм, жълто-кафяви обувки и сламена шапка; носел кафяв куфар, към който били пристегнати чадър и някакъв друг предмет, вероятно бастунче.

Шапката и палтото, оставени от девойката в ханчето, са тъмно и светлокафяви съответно, роклята й — тъмносиня.

Всички железопътни гари в околностите са предупредени да бъдат нащрек, та да може Голдън, или Грейъм, да бъде задържан, ако е жив и прави опит за бягство. Трупът на удавената ще бъде пренесен в Бриджбърг, околийския център, където ще се води следствието.

Смразен и безмълвен, Клайд седеше и размишляваше. Защото нали новината за такова подло убийство, както изглеждаше това според съобщението, наред с факта, че е било извършено толкова близо в околностите, ще породи такава възбуда, че мнозина, може би всички, ще се взират във всеки пристигащ или заминаващ с надеждата да открият описания във вестниците човек? Няма ли да е по-добре тогава, понеже са вече почти по дирите му, да се яви пред властите на Голямата чапла или тук и да направи пълни признания за всичко станало досега, за първоначалния му замисъл и причините за него, като обясни освен това, че в най-последния момент всъщност не я убил, че в душата му настъпила промяна и не е бил в състояние да изпълни кроежите си? Но не. Това би значило да издаде на Сондра и на чичови си онова, което е имало между него и Робърта… и то преди да е съвсем сигурно, че всичко е свършено за него тук. А от друга страна, дали ще му повярват сега, след това бягство… след това съобщение за рани по лицето и? Не изглежда ли действително така, като че ли я е убил, колкото и да се мъчи да обясни, че не е?

Напълно вероятно беше също поне някои от всички, които го бяха видели, да го познаят по отпечатаните описания, макар вече да не носеше сивия костюм, нито сламената шапка. Боже! Те търсеха него или по-точно този Клифърд Голдън, или Карл Грейъм, който приличаше на него, за да го обвинят в убийство! Но ако изглежда точно като Клифърд Голдън и дойдат онези тримата мъже! Побиха го тръпки. И още по-лошо. Това беше нова и ужасна мисъл — и тя проблесна в ума му за първи път в този миг: еднаквостта на инициалите му с неговите! Никога досега не беше помислял за тях в неблагоприятна светлина, но сега му беше ясно, че те бяха пагубни. Защо това не му беше дошло наум преди? Защо? Защо? О, боже!

Тъкмо тогава го повика по телефона Сондра. Обадиха му, че тя го търси. И трябваше да събере всички сили, за да може гласът му да прозвучи естествено. Как е болното й момче тая сутрин? По-добре ли е? Колко ужасно е тая болест да го свие снощи така неочаквано! Дали е наистина добре сега? И дали ще може да дойде на излета? Това е чудесно. Тя толкова се уплашила и така се тревожела цялата нощ, че може да му е много зле и да не иска да дойде. Но той ще дойде, тъй че сега всичко е пак добре. Скъпият! Сладкото й момче! Толкова много ли я обича? Тя е съвсем сигурна, че този излет ще му подейства много добре. Но до пладне, скъпи; тя ще използва всяка минутка, за да се приготви, обаче в един или един и половина всички трябва да бъдат на кея на Казиното. И тогава… о! Колко хубаво ще прекарат там! Той ще дойде с Бъртин и Грант и всички други от тяхната вила, а на кея ще може да се прехвърли в моторницата на Стюърт. Положително ще бъде много весело, ужасно весело, но в момента тя трябва да върви. Довиждане.

И тя пак отлетя като някое пъстрокрило птиче.

Но да чака три часа, докато ще може да се махне оттук и да избегне опасността да се сблъска с някого, който ще търси Клифърт Голдън или Карл Грейъм! Та нали дотогава би могъл да отиде нагоре по брега на езерото в гората… или да седи долу с куфара готов и да наблюдава кой приближава (ако изобщо има някой) по дългата лъкатушна пътека или с моторница през езерото? И ако зърне някого, който му се стори дори съвсем малко подозрителен, би могъл да побегне, нали? После направи точно това: първо се отдалечи в гората, като се озърташе, както би се озъртал някой подгонен звяр. След

известно време се върна и ту сядаше, ту крачеше, но непрекъснато се вглеждаше, вглеждаше. (Кой е този човек? Каква е тази лодка? Къде отива? Дали не идва случайно тук? Кой е в нея? Ами ако е полицай… детектив? Тогава да бяга, разбира се… ако има още време.)

Но ето най-после часът е един и моторницата с Бъртин, Харли, Уайнът, Грант и самия него потегля към кея. И когато стигат там, към тях се присъединяват всички други от компанията заедно със слугите. А на Малкия рибен залив, тридесет мили по на север, ги посрещат колите на Багот, Хариът и други и оттам с багажа и лодките ги пренасят четиридесет мили на изток до Мечото езеро, тъй усамотено и приказно, както Голямата чапла.

Каква радост щеше да му доставя този излет, ако отново другото нещо не беше надвиснало над него сега. Какво неизказано удоволствие да бъде близо до Сондра, нейните очи непрекъснато да му говорят колко много го обича! И тя в такова повишено настроение поради неговото присъствие тук, до нея. Но все пак трупът на Робърта е изплувал! И продължават да търсят Клифърд Голдън… Карл Грейъм. Описанието на неговата външност съобщено по телеграфа и обявено навред. Тези тук, всички, в техните лодки и коли, вероятно са го чели. И въпреки това поради близостта с него и неговите връзки… Сондра и семейство Грифитс… не го подозират, дори не помислят за описанието. Ами ако помислят! Ако се сетят! Какъв ужас! Бягство! Изобличение! Полиция! Първите, които ще го изоставят — тези всички, освен може би Сондра. А дори и тя. Да, разбира се, и тя. Ужасът в нейните очи!

А после вечерта по залез, на западния бряг на същото езеро, на открита поляна, гладка като добре поддържана морава, цялата компания се разположи в пет разноцветни палатки, наредени около огън, като в някое индианско село, с палатките на готвачите и слугите в далечината. И пет-шест лодки, изтеглени от водата, блеснали като риби върху тревистия бряг на езерото. След това вечеря около огъня. И Багот, и Хариът, Стюърт и Грант, след като посвириха на другите да танцуват, се нагласиха на светлината на голямата бензинова лампа да играят покер. А другите подеха разгулни лагерни и студентски песни, нито една от които Клайд не знаеше, но все пак се опитваше да приглася. И кикот. И облози кой ще улови първата риба, кой ще удари първата катерица или яребица, кой ще спечели първото надбягване. И

най-после задълбочени кроежи да пренесат сутринта след закуска стана поне десетина мили по на изток, където имало идеален плаж, и то само на пет мили от Метиското ханче, където можело да вечерят и да танцуват до насита.

А после тишината и очарованието на този стан нощем, след като всички, както се предполага, са легнали да спят. Звездите! Тайнствената тъмна вода, едва-едва накъдрена от лек ветрец; тайнствените тъмни борове, които си шепнат при всеки полъх; виковете на нощните птици и кукумявките, твърде тревожни за Клайд, будещи у него само вътрешно страдание. Красотата и великолепието на всичко… само ако… ако не го дебнеше по петите като призрак ужасът не само на това, което бе извършил с Робърта, но и опасността и силата на правосъдието, което го смяташе за убиец! А после, когато всички други си бяха легнали… или притаили на тъмно, Сондра излезе крадешком да размени с него още няколко последни думи и целувки под звездите. И той й шепнеше колко е щастлив, колко е благодарен за нейната любов и вяра и за миг почти се изкуши да я попита, ако някой път се окаже, че не е толкова добър, колкото тя си представя сега, дали все пак ще го обича поне мъничко… дали няма съвсем да го намрази… но се въздържа да не би след проявения от него ужас предишната вечер тя да свърже сегашното му настроение със снощното или някак да долови страшната убийствена тайна, която разяжда неговите гърди.

И сетне, легнал в четириместната палатка заедно с Багот, Хариът и Грант, той се ослушва неспокойно с часове за някакви дебнещи стъпки, които биха могли да означават… които биха могли да означават… боже!… какво ли не можеха да означават те дори и тук? Представителите на закона! Задържане! Разобличение! Смърт! И два пъти през нощта той се стряска от страшни, съсипващи сънища… и му се струваше, че… беше го страх… че е викал насън.

Но ето пак великолепието на утрото и жълтото кълбо на слънцето, изгряващо от водите на езерото… и в заливче на отсрещния бряг плаващи насам-натам диви патици. А след малко Грант, Стюърт и Харли, полуоблечени, с пушки, придали си вид на изкусни ловци, безразсъдно потеглят с лодки с надеждата да ударят няколко парчета отдалече, но се връщат с празни ръце за общо веселие на другите. Младежи и девойки се измъкват с пъстроцветни бански костюми и копринени хавлии, тичат към водата и се хвърлят весело със смях и

врява и не могат да се нарадват на всичко. А в девет часа закуска и шумната хубава и шарена флотилия от кану се запътва на изток покрай южния бряг с дрънчене на банджо, китари и мандолини, гласове, издигнали се в песен, закачки и смях.

— Какво му има на мъничкия сладур днес? Лицето му е мрачно. Не може ли да се весели тук със Сондра и всички тия добрички другари?

И Клайд мигновено си дава сметка, че трябва да придобие весел и безгрижен вид.

А после, точно около пладне, Харли Багот, Грант и Хариът заявяват, че ей там, право пред тях, бил чудесният плаж, който имали наум — нос Овнешки рог, вдадена в езерото ивица земя, от най-високата точка на която се вижда цялото езеро. А долу на брега има достатъчно място за всичките палатки и други партакеши на компанията. След това, през целия приятен топъл неделен следобед, обичайната програма на забавления; обед, плуване, танци, разходки, игра на карти, музика. И Клайд, и Сондра, както всички други двойки се изплъзваха (Сондра с мандолина) до една скрита скала далече на изток от стана, където в сянката на боровете можеха да лежат — Сондра в прегръдките на Клайд, и да говорят за неща, които непременно щели да направят по-нататък, макар, както Сондра сега му съобщи, госпожа Финчли да заявила, че след това идване на Клайд дъщеря й не бивало вече да поддържа с него толкова интимни връзки, за каквито давал възможност този излет. Той бил твърде беден, твърде незначителен сродник на семейство Грифитс. (Горе-долу така, макар и не чак толкова открито, предаваше тя думите на майка си.) Но все пак добави:

— Колко смешно, сладурчо! Но недей го мисли. Аз само се изсмях и се съгласих, защото не искам да я ядосвам още отсега. Но я попитах как мога да те отбягвам и да не се срещам с теб тук или някъде другаде, след като си толкова популярен. Сладичкият ми е тъй хубав. Всички мислят така, дори момчетата.

В същия този час на верандата на Сребърния хан в Шарон прокурорът Мейсън, помощникът му Бъртън Бърли, следователят Хейт, Ърл Нюком и страшният шериф Слак, шкембест и навъсен, но въпреки това доста добродушен в обикновена компания, заедно с трима помощници — негови първи, втори и трети заместници: Краут,

Сисъл и Суенк, се съвещаваха за най-добрия и най-сигурен начин незабавно да заловят престъпника.

— Отишъл е на Мечото езеро. Трябва да тръгнем подире му и да го хванем, преди до него да е стигнала по някакъв начин новината, че е търсен.

И така те потеглиха: Бърли и Ърл Нюком да обикалят Шарон, за да съберат каквито могат допълнителни данни във връзка с пристигането и заминаването на Клайд оттук за вилата на Кранстън в петък (те разговаряха и връчваха призовки на всички лица, които можеха да хвърлят някаква светлина върху движението му); Хейт замина за Тримилевия нос горе-долу със същата задача, да се срещне с Муни, капитана на „Лебед“, и тримата мъже, видели Клайд в гората; Мейсън с шерифа и неговите заместници тръгнаха с бързоходен катер, нает за тази цел, по известния вече път на наскоро потеглилата компания първо до Малкия рибен залив, а оттам, в случай че дирята се окаже вярна, на Мечото езеро.

И в понеделник сутрин, когато компанията бе вдигнала стан от Овнешкия рог и вече отиваше към Закътания плаж, четиринадесет мили по на изток, Мейсън със Слак и тримата му заместници пристигнаха на мястото, изоставено от младежите предишната сутрин. Там шерифът и Мейсън се посъветваха и разделиха силите си така: Мейсън и първият заместник-шериф Краут тръгнаха с едно кану, реквизирано от самотни местни жители, покрай южния бряг; Слак и вторият заместник-шериф Сисъл с друго кану — по северния бряг, а младият Суенк, който гореше от желание да задържи някого и да му сложи белезници, трябваше да се прави на самотен млад ловец или горски жител и тръгна с трето кану направо на изток през средата на езерото, за да търси някакъв издайнически пушек или огньове, палатки или хора, разположили се по бреговете. И обладан от мечтата той да бъде този, който ще залови убиеца („В името на закона вие сте арестуван, Клайд Грифитс!“), сега се ядосваше, че поради нареждането на Мейсън, както и на Слак, в случай че открие някакви белези като стражеви пост, за да не подплаши плячката или да я загуби, трябваше да се върне назад и от някое място, откъдето би имало по-малка вероятност да бъде чут от престъпника, да даде един изстрел от осемпатронния си револвер и онази от двете групи, която се случеше по-близо, трябваше да даде един изстрел в отговор и да побърза

колкото може към него. Но при никакви обстоятелства не биваше да се опитва да залови престъпника сам, освен ако забележи някакво подозрително лице, приличащо по описание на Клайд, да се отдалечава пеша или с лодка.

В същия този час Клайд с Харли Багот, Бъртин и Сондра гребеше на изток в една от лодките, наред с останалата флотилия, поглеждаше назад и се чудеше. Ами ако досега някой полицай, или друго длъжностно лице, е пристигнал в Шарон и е тръгнал по дирите му насам? Нима ще е трудно да разбере накъде е отишъл, стига да знае името му?

Но те не знаеха неговото име. Не го ли доказаха съобщенията във вестниците? Защо вечно се тревожи, особено пък на този изключително хубав излет и когато той и Сондра могат най-после да бъдат пак заедно? А освен другото, нямаше ли сега възможност да се отдели самичък в тези почти безлюдни гори, покрай брега на изток, към това ханче в другия край на езерото… и да не се върне? Не беше ли попитал съвсем между другото в събота следобед Харли Багот и останалите дали има някакъв път на юг или изток от източния край на езерото? И не беше ли научил, че има?

Най-после по пладне в понеделник те стигнаха Закътания плаж — третото красиво място, набелязано от инициаторите на този излет, и той помагаше да опънат отново палатките, докато момичетата играеха наблизо.

А в същия този час на Овнешкия рог младият Суенк забеляза пепелта, останала на брега от техните огньове, нетърпеливо и с въодушевление, като излязъл на лов звяр, се приближи, огледа всичко и бързо продължи. Само един час по-късно Мейсън и Краут стигнаха на същото място, но и за двамата само един бегъл поглед бе достатъчен да се убедят, че плячката им се е придвижила напред.

Ала Суенк загреба по-бързо и към четири часа стигна до Закътания плаж. И тогава, като забеляза пет-шест души да се къпят в далечината, веднага обърна назад и заплава към другите, за да им даде необходимия сигнал. Към две мили по-назад той даде изстрел, на който на свой ред отговори Мейсън, а също и шерифът Слак. И двете групи го бяха чули и сега бързо гребяха на изток.

Във водата, близо до Сондра, Клайд го чу и веднага се зачуди. Колко злокобен беше този първи изстрел! Той бе последван от два

допълнителни сигнала, по-надалече, но дадени, изглежда, в отговор на първия! А после зловеща тишина! Какво беше това? А пък Харли Багот го обърна на шега:

— Слушайте, тия там бият дивеч в забранено време. Това е противозаконно, нали?

— Хей, вие там! — извика Грант Кранстън. — Тия патици там са мои! Оставете ги на мира.

— Ако те не стрелят по-добре от теб, патиците ще си останат на мира — подхвърли му Бъртин.

Клайд се помъчи да се усмихне, но загледа по посока на звука и се ослуша като подгонено животно.

Какво беше това, което го караше сега да излезе от водата, да се облече и да бяга? Бързай! Бързай! В палатката! В гората, бързо! И най-после той се вслуша в този глас и когато повечето от другите не го гледаха, втурна се в палатката, преоблече се с единствения останал му всекидневен син костюм и кепето, мушна се в гората зад стана — да не може да го види или чуе никой от присъстващите, докато успее да обмисли и да реши, но така, че да е през цялото време по-навътре, да не се вижда откъм езерото, от страх… от страх… кой можеше да каже какво точно означаваха тези изстрели?

Но Сондра! И думите й в събота, и вчера, и днес. Може ли да я остави ей така, без да е сигурен? Може ли? Нейните целувки! Милите й уверения за бъдещето! Какво ли ще си помисли сега тя… и тези другите… в случай че той не се върне? Бележките, които положително ще направят шаронските и другите вестници по повод на това негово изчезване и които положително ще установят идентичността му със същия този Клифърд Голдън или Карл Грейъм, нали?

След това размисли също… не е ли вероятно тези страхове да са неоснователни, да са породени може би не от друго, а от случайни изстрели на минаващи по езерото или в тези гори ловци. И пак се спря, безсилен да реши дали да бяга, или не. Но какво спокойствие навяват тези високи, прави дървета; колко меко и беззвучно се стъпва по този кафяв килим от игли по земята; а тези храсти и гъстаци, под които човек може да легне и да се скрие до падането на нощта! А сетне — напред и напред! Но въпреки всичко тръгна пак назад с намерение да се върне в стана и да види дали там е дошъл някой. (Би могъл да каже, че е отишъл на разходка и се е загубил в гората.)

А в това време зад закриваща ги група дървета, най-малко на две мили западно от стана, се събраха на съвещание Мейсън, Слак и всички други. Малко по-късно, като резултат от това съвещание, докато Клайд още се бавеше и беше се върнал малко по-близо до стана, Мейсън със Суенк, който гребеше, доближи със своето кану и запита тези, които бяха сега на брега, дали между тях има някой си Клайд Грифитс и дали би могъл да го види. И Харли Багот, който беше най-близо, отговори:

— Ами да, разбира се. Трябва да е някъде тук.

А Стюърт Финчли се провикна:

— Ехо-о, Грифитс!

Но отговор не последва.

А Клайд, не чак толкова близо, че да чуе нещо от този разговор, все още се връщаше към стана, много бавно и предпазливо. Мейсън, стигнал до заключението, че търсеният вероятно е някъде наблизо и, разбира се, не подозира нищо, реши все пак да почака няколко минути и нареди на Суенк да навлезе в гората и ако случайно срещне Слак или някого от другите, да предаде един човек да бъде изпратен на изток покрай брега, а друг на запад, докато той — самият Суенк — да тръгне с лодка на изток, както и преди, до ханчето на оттатъшния край, за да може оттам да се съобщи навред за присъствието по тези места на човек, заподозрян в убийство.

Междувременно Клайд беше вече само на три четвърти миля източно от стана и нещо все още продължаваше да му нашепва: „Бягай, бягай, не се бави!“ Но той се бавеше и мислеше: „Сондра, този чудесен живот! Дали ей тъй да си отида?“ И си казваше, може би ще направи по-голяма грешка, като се махне, отколкото ако остане. Ами ако тези изстрели не са значели нищо — да са били ловци, само изстрели по дивеч, нямащи нищо общо с него — и да пожертва заради тях всичко? И все пак най-после тръгна отново към гъстака, като си каза, че може би е най-добре да не се връща засега, да изчака до много по-късно — след стъмване, — та да види дали тези странни изстрели са имали някакво значение.

Но пак се спря, безмълвен и разколебан, а наоколо чуруликаха пойни врабчета и горски сипки. Той се вглеждаше. Озърташе се неспокойно.

И тогава изневиделица, на не повече от петнадесетина крачки от него, от дългите високи проходи, образувани от дърветата, пред него се появи мустакат, типичен горски жител, бърз, но безшумен — висок, кокалест мъж с проницателен поглед, с кафява филцова шапка и кафеникавосив костюм, широк и увиснал на мършавата му снага. И се обади тъй неочаквано, както се и появи — нещо, което накара кръвта на Клайд да изстине от страх и той се спря като закован на място.

— Почакайте минутка, господине! Не мърдайте! Да не се казвате случайно Клайд Грифитс, а?

И Клайд, забелязал острия изпитателен поглед на този непознат, както и това, че вече беше извадил револвер и сега го насочваше срещу него, спря; решителността и властният вид на човека го смразиха до мозъка на костите. Наистина ли са го заловили? Нима представителите на закона бяха наистина дошли да го отведат? Боже! Няма вече никаква надежда за бягство! Защо не се беше махнал? Ах, защо! И той изведнъж премаля и се разтрепери, но все още не искаше да се издаде и беше готов да отговори: „Не!“ Ала разумът надделя и той отговори:

— Ами да, това е моето име.

— Вие сте заедно с тази компания, дето станува малко по на запад оттук, така ли?

— Да, господине.

— Добре, господин Грифитс. Прощавайте за револвера. Заповядано ми е да ви задържа, каквото и да става. Казвам се Краут. Никълъс Краут. Аз съм заместник-шериф на околията Катараки. И имам тук писмена заповед за задържането ви. Предполагам, знаете заради какво е и сте готов да дойдете с мен мирно и тихо. — С тези думи господин Краут стисна тежкото, страшно изглеждащо оръжие още по-здраво и загледа Клайд с настойчиво, безпощадно изражение.

— Ами… ами… не… не знам — мекушаво, с мъка отговори Клайд с пребледняло и издължило се лице. — Но щом имате заповед за задържането ми, разбира се, ще дойда с вас. Но каквото… каквото… не разбирам… — гласът му леко затрепери, когато каза това: — е… защо искате да ме задържите?

— Не разбирате, а? Да сте били на езеро Голямата чапла или езеро Грас ей тъй случайно миналата сряда или четвъртък, а?

— Разбира се, не, господине, не съм — излъга. Клайд.

— И също така не знаете нищо за удавянето на едно момиче, заедно с което май сте били там… Робърта Олдън от Билц, щата Ню Йорк, ако се не лъжа?

— Боже мой, разбира се, не! — отговори Клайд нервно и отривисто: истинското име на Робърта и нейният адрес, изречени от този напълно непознат човек и толкова скоро, го потресоха. Значи, те знаят! Намерили са ключ. Неговото истинско име и нейното! Боже! — Нима за мен смятат, че съм извършил убийство? — добави той с пресекнал глас, не повече от шепот.

— В такъв случай вие не знаете, че тя се е удавила миналия четвъртък? И не сте били по това време с нея? — Господин Краут впи в него жесток, изпитателен, невярващ поглед.

— Ами, разбира се, не, не съм — отвърна Клайд, който помнеше сега само едно нещо: че трябва да отрича всичко, докато намисли или се сети какво друго да върши или да казва.

— И не сте срещали трима мъже, когато сте отивали на юг миналия четвъртък вечерта от Голямата чапла към Тримилевия залив около единадесет часа?

— Разбира се, не, господине. Не съм. Не съм бил там, нали ви казах.

— Прекрасно, господин Грифитс, нямам какво друго да ви кажа. Единственото, което се иска от мен, е да ви задържа, Клайд Грифитс, за убийството на Робърта Олдън. Аз ви арестувам.

Той извади — не за друго, а за да даде доказателство за своята сила и власт — чифт стоманени белезници и това накара Клайд да се отдръпне и затрепери, сякаш са го ударили.

— Няма защо да ми ги слагате, господине — замоли се той. — Моля ви се, недейте. Никога не са ми слагали такова нещо. Ще дойда с вас и така.

Той се озърна с копнеж и мъка към дърветата, които допреди малко можеха да го подслонят в своите дебри. Да му осигурят безопасност.

— Е, хайде тогава — отвърна страшният Краут. — Стига да вървите кротко. — И той хвана Клайд над лакътя на почти парализираната му ръка.

— Бихте ли ми казали още нещо — попита Клайд нерешително и уплашено, когато двамата тръгнаха напред и в него блесна

ослепително и го стопи мисълта за Сондра и другите. Сондра! Сондра! Да се върне там като задържан убиец! Пред нея и пред Бъртин! О, не! — Нима… нима ще ме заведете обратно в тоя стан?

— Да, господине, точно там имам намерението да ви заведа. Така ми е заповядано. Точно там се намират сега прокурорът и шерифът на околията Катараки.

— О, знам, знам — истерично се замоли Клайд, защото вече беше загубил почти цялото си самообладание, — но не бихте ли могли… не бихте ли могли… щом ще вървя послушно с вас… разбирате ли, тия там са мои приятели и аз не бих искал… не бихте ли могли да отминете стана и да ме заведете, където искате? Аз имам много важна причина… искам да кажа… аз… аз, о, боже, надявам се, че няма да ме заведете сега право там… моля ви, господин Краут.

Той се видя сега на Краут по момчешки млад и малодушен, с чисти черти, може да се каже невинен поглед, добре облечен и с добри обноски — съвсем не този груб, жесток и кръвожаден тип, какъвто очакваше да намери. Всъщност горе-долу от тази категория хора, каквито той (Краут) бе склонен да уважава. И не можеше ли той, в края на краищата, да се окаже младеж с много влиятелни роднини? Приказките, които беше чул досега, гласяха, че Грифитс принадлежал към едно от най-добрите семейства в Ликъргъс. Всичко това го накара да прояви известна любезност и той каза:

— Добре, млади човече, не искам да бъда прекалено безсърдечен с вас. Най-после не съм нито шериф, нито прокурор, моята работа е само да ви задържа. Там долу има и други, които ще могат да кажат какво да ви правим, и когато слезем при тях, можете да ги помолите и може би те ще сметнат, че не е необходимо да ви водим в стана. Но какво ще правим с дрехите ви? Те са там, нали?

— О, да, но това няма значение — неспокойно и припряно отговори Клайд. — Винаги ще мога да ги взема. Но не искам да се връщам там сега, стига да е възможно.

— Добре тогава, да вървим — реши господин Краут.

И тъй, те тръгнаха заедно мълчаливо и в падащия здрач високите дървета образуваха тържествени редици от колони, между които двамата минаваха като богомолци през главния кораб на някой храм, и очите на Клайд се вглеждаха неспокойно и уморено в яркочервената ивица, която все още се виждаше през дърветата на запад.

Обвинен в убийство! Робърта мъртва! И Сондра мъртва… за него! И всичките Грифитс! И чичо му! И майка му! И всички тези хора там в стана!

О, боже, боже, защо не беше побягнал, когато онова нещо, каквото и да беше то, го беше карало да бяга?

IX

В отсъствието на Клайд впечатленията на господин Мейсън от средата, в която той се движеше, допълниха и потвърдиха онези от Ликъргъс и Шарон и бяха достатъчни, за да го накарат да погледне по-трезво върху лекотата (вероятната лекота), с която би могъл, както си беше представял преди, да извоюва обвинителна присъда. Защото около себе си той видя неща, които говореха за неограничени средства, както и стремеж да потушат такъв един скандал. Богатство. Разкош. Влиятелни имена и връзки, които да го защитят без съмнение. Нямаше ли вероятност богатите и силни Грифитс, след като техният племенник е бил така задържан и каквото и да е престъплението му, да се погрижат да осигурят най-способния адвокат, за да опазят името си? Без съмнение… и тогава, при такива отлагания на делото, каквито можеше да осигури подобен адвокат, не би ли било възможно дълго преди да успее да постигне обвинителна присъда, сам той автоматически да отпадне като прокурор, да не бъде посочен и избран на съдийското място, което тъй много желаеше и което му бе тъй необходимо?

Седнал пред кръга от красиви, обърнати към езерото палатки, Хари Багот, с яркоцветен пуловер и фланелени панталони, оправяше пръта и макарата на въдицата си. А в някои от палатките с отметнати предни платнища се виждаха отделни фигури — Сондра, Бъртин, Уайнът и други, които се занимаваха със своя тоалет след неотдавнашното плуване. Понеже елегантността на компанията го накара да се усъмни доколко уместно би било в политическо и обществено отношение открито да изложи същината на своята задача, Мейсън реши да запази засега мълчание и размишляваше колко различна е била неговата ранна младост и младостта на Робърта Олдън в сравнение с живота на тези младежи. Естествено, както го виждаше той, един мъж с връзките на този Грифитс можеше да си позволи да постъпи тъй подло и жестоко с едно момиче с положението на Робърта и да има надеждата да остане ненаказан. Все пак в желанието си да вземе колкото може преднина над враждебните обстоятелства, които

биха могли сега да се изпречат пред него, той най-после се приближи към Багот и много язвително, макар и да се мъчеше да прояви добродушие и общителност, забеляза:

— Прекрасно място за стан, а?

— Да, така мислим и ние.

— Трябва да сте група от имениятa и хотелите край Шарон, предполагам?

— Да. Главно от южния и западния бряг.

— Никой друг от семейство Грифитс освен господин Клайд вероятно?

— Не, мисля, че са още на езеро Грийнууд.

— Смятам, че познавате лично господин Клайд Грифитс?

— О, разбира се, той е член на компанията.

— Не знаете ли случайно, откога е тук този път, искам да кажа, при семейство Кранстън?

— Май че от петък. Във всеки случай аз го видях в петък сутринта. Но той сигурно ще се върне и ще можете да го попитате сам — приключи разговора Багот, комуто започваше да се струва, че господин Мейсън проявява малко прекалено любопитство, а освен това не е от кръга, към който принадлежаха сам той и Клайд.

Тъкмо тогава пред палатките мина Франк Хариът с тенисна ракета под мишница.

— Накъде, Франки?

— Да опитам тия кортове, дето ги е направил Харисън тая сутрин.

— С кого!

— С Вайълет, Надин и Стюърт.

— Има ли място за още един корт?

— Ами че те са два. Защо не повикаш Бърт, Клайд и Сондра и не дойдете?

— Може и да дойда, след като оправя тая работа тук.

А Мейсън веднага си помисли: „Клайд и Сондра.“ Клайд Грифитс и Сондра Финчли — същото момиче, чиито писъмца и картички бяха в един от неговите джобове. И дали нямаше да я види сега тук, заедно с Клайд… може би по-късно да говори с нея за него?

Но тъкмо тогава Сондра, Бъртин и Уайнът излязоха от палатките си и Бъртин се провикна:

— Ей, Харли, не си ли видял някъде Надин?

— Не, но Франк току-що мина оттук. Каза, че отивал на тенис кортовете да играе с нея и Вайълет и Стю.

— Така ли? Хайде тогава да вървим, Сондра. И ти, Уайнът. Да видим на какво прилича тоя корт.

Когато изрече името на Сондра, Бъртин се обърна да я хване под ръка, което точно осведоми Мейсън и му даде желания от него случай да види и да прецени за миг момичето, което тъй трагично и без съмнение съвсем неволно бе заместило Робърта в сърцето на Клайд. И както можа да се убеди сега, тя беше по-хубава, по-богато облечена, отколкото другата би могла някога да мечтае да бъде. И жива, противно на другата, която сега лежеше мъртва в моргата в Бриджбърг.

Но докато още я гледаше, трите, хванали се под ръка, отминаха. Сондра извика през рамо на Харли:

— Ако видиш Клайд, кажи му да дойде и той, чуваш ли?

А Багот отговори:

— Мислиш ли, че човек трябва да го каже на тая твоя сянка?

Мейсън, под впечатлението на багрите и на драмата, се огледа втренчено и дори възбудено наоколо. Сега беше напълно ясно защо Клайд е искал да се отърве от другото момиче — истинската, основната подбуда. Това красиво момиче тук, както и целият този разкош, към който се е стремил! И като си помислеше само, че един младеж на неговата възраст и с неговите възможности се е унизил до такава ужасна постъпка! Човек не можеше да го повярва! И само четири дни след убийството на другото, нещастното момиче, да се забавлява с тази прекрасна девойка по такъв начин и да се надява да се ожени за нея, както Робърта се беше надявала да се омъжи за него! Какви невъобразими низости има в живота!

Понеже Клайд не се появяваше, той вече наполовина беше решил да каже кой е и да пристъпи към издирването и изземването на вещите му, когато се появи отново Ед Суенк и с кимване даде знак на Мейсън да го последва. След като двамата навлязоха доста навътре в сянката на околните дървета, Ед му посочи не някой друг, а Никълъс Краут, придружен от строен спретнато облечен младеж, отговарящ по възраст горе-долу на описанието на Клайд и за когото в същия миг разбра, поради восъчната бледост на лицето, че трябва да е Клайд. И веднага се нахвърли върху му като някоя ядосана оса или стършел, спирайки

само първо да попита Суенк къде е бил заловен и от кого, а след това измери Клайд с критичен и суров поглед, както приличаше на човек, който представлява силата и величието на закона:

— И тъй, вие сте Клайд Грифитс, а?

— Да, господине.

— Добре, господин Грифитс. Аз се казвам Орвил Мейсън. Аз съм прокурор на околията, където се намират езерата Голямата чапла и Грас. Предполагам, че вече достатъчно добре познавате тия места, нали?

Той спря да види ефекта от тази язвителна забележка. Но въпреки че очакваше да го види да трепва и да се отдръпва, Клайд само не сваляше от него погледа на неспокойните си черни очи, в които се четеше страхотно напрежение.

— Не, господине, не мога да кажа, че ги познавам.

Защото с всяка крачка, измината през гората, у него бе нараствало дълбокото и непоколебимо убеждение, че пред каквито доказателства и улики да се изправи, сега не бива да казва нито дума за себе си, за връзките си с Робърта, за отиването си до езеро Грас или Голямата чапла. Не бива! Защото това би било равностойно на признание във вина за нещо, в което всъщност не беше виновен. И никой не бива да повярва… никога… нито Сондра, нито някой от родните му, нито някой от тези изтънчени приятели, че той би могъл да бъде виновен дори в помисъл за такова нещо. Но ето че приятелите му бяха тук, на разстоянието на човешки глас, и всеки миг можеха да се появят и така да научат защо е задържан. И докато, от една страна, смяташе за необходимо да отрича, че знае нещо във връзка с всичко това, от друга страна, изпитваше безграничен ужас от този човек, от враждебността и гнева, които такова държане можеше да породи у него. Счупеният нос! Големите му сурови очи!

Тогава Мейсън го загледа като някакъв невиждан, но лют звяр и макар да се ядоса на отричането му, все пак заключи по пребледнялото лице, че не само вероятно, но дори без съмнение той скоро ще бъде принуден да признае вината си, и продължи:

— Разбира се, вие знаете в какво сте обвинен, господин Грифитс.

— Да, господине, току-що го чух от този човек тук.

— Признавате ли се за виновен?

— Ами, не, господине, разбира се, не се признавам — отговори Клайд и тънките му, сега побелели устни се опънаха върху равните зъби, а очите се изпълниха с дълбок, трепетен, но все пак неуловим ужас.

— Как? Що за глупост! Каква безочливост! Вие отричате, че сте били на езеро Грас и на Голямата чапла миналата сряда и четвъртък?

— Да, господине.

— Добре, в такъв случай — и Мейсън се изпъна с гневен и същевременно инквизиторски вид, — предполагам, ще откажете, че сте познавали Робърта Олдън, девойката, която сте завели на езеро Грас, а след това сте разхождали по Голямата чапла с лодка миналия четвъртък… девойката, с която сте се знаели цялата минала година, която е живяла при госпожа Гилпин и работила в оглавяваното от вас отделение при „Грифитс и съдружие“… девойката, на която сте подарили тези тоалетни принадлежности за Коледа! Предполагам още, ще кажете, че името ви не е Клайд Грифитс и че не сте живели при госпожа Пейтън на Тейлър стрийт, и че това тук не са писма и картички от куфара ви там… от Робърта Олдън и от госпожица Финчли, всички тия картички и бележници.

Докато говореше, той извади писмата и картичките и ги размаха пред Клайд. И при всяка фраза от тази тирада доближаваше рязко широкото си лице с плоския, счупен нос и малко предизвикателно издадена брадичка до лицето на Клайд, като го изгаряше с пламенен, презрителен поглед, а Клайд се дърпаше от него с почти забележимо сепване и ледени тръпки минаваха нагоре-надолу по гърба му и сковаваха сърцето и ума. Тези писма! Всички тези сведения за него! А в куфара в палатката му тук бяха всичките по-скорошни писма от Сондра, в които тя разкриваше подробно как ще избягат заедно през настъпващата есен. Защо не ги беше унищожил! А сега този човек можеше да ги намери, щеше да ги намери… и може би да подложи на разпит Сондра и всички други. Клайд се сви и вледени мислено: уличаващите го последствия от тъй лошо скроения и изпълнен замисъл му натежаха, както светът върху раменета на някой слабосилен Атлас.

И въпреки всичко чувстваше, че трябва да каже нещо, без да признава какаото и да било. Най-после отговори:

— Името ми е наистина Клайд Грифитс, но всичко останало не е вярно. Всичко друго не ми е известно.

— Хайде, хайде, господин Грифитс! Недейте започва с опит да ме излъжете. Така няма да стигнем доникъде. С това ни най-малко не ще си помогнете пред мен, а и нямам време за такива неща сега. Помнете, че тези хора тук са свидетели на всичко, каквото казвате. Аз идвам направо от Ликъргъс, от вашата стая при госпожа Пейтън, и притежавам куфара ви и писмата от госпожица Олдън до вас — безспорно доказателство, че сте познавали тази девойка, че сте я ухажвали и прелъстили миналата зима, а след това, тая пролет, когато е забременяла от вас, сте я накарали да отиде при родителите си, а после да тръгне с вас на този излет, както сте й казали, за да се задомите. Е, задомихте я, няма що… с гроба, ето как я задомихте… на дъното на Голямата чапла! И можете да стоите тук пред мен, когато ви казвам, че имам всички необходими доказателства ей тук, в себе си, и да ми разправяте, че дори не я познавате! Хубава работа!

Гласът му звучеше все по-силно и Клайд се уплаши да не го чуят отвъд в стана. Да не го чуе самата Сондра и да дойде тук. И при все че от потока на громящите и смазващи неопровержими доказателства, бързо нахвърляни от Мейсън, гърлото му се стегна и той едва можеше да се сдържи да не закърши ръце, когато прокурорът най-сетне свърши, Клайд отговори само:

— Да, господине.

— Хубава работа! — повтори Мейсън. — Сега мога напълно да повярвам, че сте способен да убиете едно момиче и да офейкате точно както сте го направили… и то при нейното положение! Но да се опитвате да се откажете от писмата й до вас! Ами че вие бихте могли със същия успех да отречете, че сте тук и че сте жив. А тия картички и писъмца… за тях какво ще кажете? Предполагам, че те не са от госпожица Финчли? Какво ще кажете? Да не искате да кажете, че те не са от нея?

Той ги размаха пред очите на Клайд. А Клайд, разбрал, че истината за тях, понеже Сондра беше почти на самото място, може да бъде установена в момента, отвърна:

— Не, не отричам, че тези са от нея.

— Прекрасно. Но онези другите от куфара ви в същата стая не са ли писани от госпожица Олдън?

— Не желая да давам изявления за тях — отговори Клайд и мекушаво запримига, докато Мейсън размахваше пред него писмата на Робърта.

— Тц-тц-тц! Гледай ти! — зацъка с възмущение Мейсън. — Такава глупост! Такава безочливост! Е, добре, добре, няма да се тревожим за всичко това сега. Мога лесно да го докажа, когато му дойде времето. Но как можете да стоите тук и да го отричате, като знаете, че имам доказателства, това не мога да разбера! Една картичка, написана със собствения ви почерк, сте забравили да извадите от чантата, която сте я накарали да остави на Ловната хижа, докато вашата сте взели със себе си, господни Карл Грейъм, Клифърд Голдън и Клайд Грифитс, картичка, на която сте писали: „От Клайд на Бърт, весела Коледа“. Спомняте ли си? Е, ето я. — С тези думи той бръкна в джоба си, извади картичката, която беше взел от тоалетните принадлежности, и я размаха под носа на Клайд. — И това ли сте забравили, а? Собствения си почерк! — Той помълча, но като не получи отговор, най-после добави: — Ама и вие ако не сте тъпак! Като сте кроили, не ви е стигнал умът дори да не използвате собствените инициали за тия фалшиви имена, под които сте се надявали да се прикриете… господин Карл Грейъм… господин Клифърд Голдън!

В същото време той напълно си даде сметка колко важно е да има признание и се чудеше как да го получи още сега, на самото място, а понеже изражението на Клайд, замръзналият на лицето му ужас му подсказа мисълта, че престъпникът може просто да е твърде уплашен, за да проговори, Мейсън изведнъж промени тактиката си — поне дотолкова, че сниши глас и заглади дълбоките брънки по челото и около устата си.

— Виждате ли, работата стои така, Грифитс — подхвана той пак, много по-спокойно и по-просто. — Лъжата или глупавото, безразсъдно отричане при такива обстоятелства, както в този случай, не може ни най-малко да ви помогне. Може само да ви навреди и това е самата истина. Може да си мислите, че досега съм бил грубоват, но то е само защото и аз бях под голямо напрежение във връзка с този случай, като се мъчех да заловя човек, за когото смятах, че ще е много по-друг тип от вас. Но сега, като ви виждам и като зная как се чувствате… колко уплашен сте всъщност от случилото се, идва ми наум, че може да е имало нещо във връзка с този случай, някои смекчаващи вината

обстоятелства, които, ако ми разкриете сега, може да представят историята в малко по-различна светлина. Разбира се, аз не зная. Сам вие сте този, който може да отсъди най-добре, но аз ви казвам направо каквото мисля. Защото, разбира се, имаме на ръка тия писма. Освен това, когато стигнем в Тримилевия залив утре, както се надявам да стане, там ще бъдат тримата мъже, които са ви срещнали оная вечер да отивате на юг от Голямата чапла. И не само те, но и ханджията от езеро Грас, ханджията от Голямата чапла, лодкарят, който ви е дал под наем лодката, и шофьорът, който ви е закарал с Робърта Олдън от Ловната хижа. Те ще установят самоличността ви. Мислите ли, че няма да ви познаят, никой от тях, и не ще могат да кажат дали сте били там с нея, или не, или че, когато му дойде времето, съдебните заседатели няма да им повярват?

И всичко това Клайд отбелязваше в ума си като автомат, който щрака, когато пуснеш в него монета, но все още не казваше нищо — само гледаше със скован поглед.

— И не само това — продължи Мейсън много меко и най-предразполагащо, — да не забравяме и госпожа Пейтън. Тя ме видя да вадя тия писма и картички от куфара в стаята ви и от горното чекмедже на шкафчето. После всичките тия момичета от фабриката, където сте работили вие и госпожица Олдън. Мислите ли, че те няма да си спомнят всичко за вас и нея, когато научат, че тя е умряла. О, каква глупост! Каквото и да мислите, би трябвало да разберете това сам. Положително нямате никаква надежда да се отървете по този начин. Така се показвате като своего рода глупак. Трябва сам да го разберете.

Той пак замълча с надежда за признание. Обаче Клайд, все още убеден, че всяко изказване във връзка с Робърта или езерото Голямата чапла означава гибел, само го гледаше облещено и тогава Мейсън добави:

— Добре, Грифитс, сега ще ви кажа още едно нещо и не бих могъл да ви дам по-добър съвет, дори да ми бяхте син или брат и да се мъчех да ви отърва от това положение, а не да ви накарам да кажете истината. В случай че се надявате някак да си помогнете, няма да спечелите нищо, ако отричате всичко по този начин, както правите сега. Вие просто създавате мъчнотии и сам се осъждате в очите на другите. Защо да не кажете, че сте я познавали и че сте били горе с

нея, и че тя ви е писала тия писма, и да свършим с тая работа? Това не можете да отречете, дори да се надявате да отречете нещо друго. Всеки разумен човек, родната ви майка, ако беше тука, щеше да ви каже същото. Това, което вършите, е направо смешно и говори повече за виновност, отколкото за невинност. Защо не си кажете още сега истината по отношение на тези факти, преди да стане твърде късно да се възползвате от някакви смекчаващи вината обстоятелства в цялата тая история… ако има такива? И ако го сторите сега, и аз имам някаква възможност да ви помогна, обещавам ви пред всички тук, че ще го направя с радост. Защото в края на краищата не съм дошъл тук, за да преследвам някого, докато го уморя или принудя да направи признание за нещо, което не е извършил, а само да установя истината в този случай. Но ако вие продължавате да отричате дори че сте познавали това момиче, когато ви казвам, че имам всички необходими улики, и мога да го докажа, е, тогава… — И прокурорът с досада и възмущение вдигна ръце към небесата.

Но и сега, както преди, Клайд остана ням и пребледнял. Въпреки всичко, което му обясни Мейсън, и всичко, което като че ли искаше да му подскаже с този явно дружески и сърдечен съвет, Клайд все още не можеше да се отърве от мисълта, че да признае дори само това, че е познавал Робърта, ще го докара до сигурна гибел. Обречеността на такова признание в очите на другите там. Край на всичките му мечти за Сондра и този живот. Затова, изправен пред тази опасност, трябва да мълчи, да не се издава. При това Мейсън, разгневен до немай-къде, не издържа и възкликна:

— Прекрасно в такъв случай! Значи, вие окончателно сте решили да не говорите, така ли?

И Клайд, потиснат и смазан, отговори:

— Аз нямам никаква вина за нейната смърт. Това е всичко, което мога да кажа сега.

И още недовършил, помисли, навярно беше по-добре да не го казва… че може би по-добре щеше да бъде, ако беше казал… ако беше казал, какво? Че е познавал Робърта, разбира се, че е бил горе на езерото с нея… че удавянето й е било нещастен случай. Защото той изобщо не я е удрял освен съвсем случайно, нали? Само че най-добре щеше да бъде да не признава изобщо, че я е удрял. Защото кой при такива обстоятелства би повярвал, че я е ударил с фотоапарата

случайно? Най-добре да не споменава апарата, понеже никъде във вестниците не пише, че е носил със себе си апарат.

Той все още размишляваше, когато Мейсън възкликна:

— В такъв случай вие признавате, че сте я познавали?

— Не, господине.

— Прекрасно тогава — рече прокурорът и се обърна към другите: — Предполагам, че не ни остава нищо друго, освен да го заведем обратно в стана и да видим какво знаят там за него. Може би така ще измъкнем нещо от тоя тип, като направим очна ставка с приятелите му. Куфарът и вещите му са останали там в една от палатките, ако не се лъжа. Хайде да го заведем там, господа, и да видим какво знаят всички тия там за него.

Бързо и хладно той се завъртя, но Клайд, свил се вече от ужас пред това, което го очакваше, възкликна:

— О, моля ви се, недейте! Вие няма да го направите, нали? О, недейте прави това! Моля ви се, недейте!

В този момент се обади Краут:

— Той ме молеше там в гората да се застъпя пред вас да не го водите в стана.

— Охо, ето накъде духал вятърът, така ли? — възкликна в отговор Мейсън. — Вие сте твърде деликатен, за да се покажете тъй пред дамите и господата от колонията от Дванайсетото езеро, а пък не искате да признаете дори и това, че сте познавали нещастната малка работничка, на която сте били началник! Чудесно! Добре тогава, любезни приятелю, или веднага ще разкажете каквото наистина знаете, или тръгваме към стана. — И той спря за миг, да види какъв ефект ще произведат думите му. — Ще съберем всички тия хора, ще обясним точно как стои работата и тогава ще видим дали ще отречете всичко! — Но като забеляза, че Клайд все още се двоуми, додаде: — Хайде, водете го, момчета. — И като се обърна по посока на стана, направи няколко крачки. Краут хвана Клайд за едната ръка, Суенк за другата и го поведоха натам, но той извика:

— О, моля ви се, недейте! Надявам се, че няма да направите такова нещо, нали, господин Мейсън? О, ако обичате, не искам да се връщам там. Не защото съм виновен, но вие можете да вземете нещата ми, без да ме водите там. А освен това, то ще ми коства толкова много сега.

Пот отново изби на капки по бледото му лице и по ръцете и той целият се смрази.

— Не искате да отидете, а? — възкликна Мейсън, като се спря при този възглас. — Ще се уязви гордостта ви, нали, ако те узнаят? Добре тогава, да речем, че отговорите на някои от въпросите, които ме интересуват… Ще ми кажете истината, и то без да се запъвате, или тръгваме към стана… тоя път без да се бавим нито миг! Хайде, ще отговаряте ли, или не? — И пак се обърна с лице към Клайд, който с трепереща устни и смутен, блуждаещ поглед нервно и подчертано заяви:

— Разбира се, аз я познавах. Да, познавах я. Така е! То се вижда от тия писма. Но какво от това? Аз не съм я убил. И не съм я водил там горе с някакво намерение да я убия. Не съм. Не съм, казвам ви! Това беше нещастен случай. Аз дори не съм искал да я заведа там горе. Тя искаше да отида… да отида някъде с нея, защото… защото, е, вие знаете… тя го пише в писмата. А аз само се мъчех да я склоня да отиде някъде сама, та да ме остави на мира, защото не исках да се оженя за нея. Това е всичко. И я заведох там съвсем не за да я убия, а да се помъча да я убедя и толкоз. И не съм преобръщал лодката… поне не съм искал да я преобърна. Вятърът отнесе шапката ми и ние, тя и аз, скочихме едновременно да я хванем и лодката се преобърна… това е всичко. И единият борд я удари по главата. Аз видях, добре, но тя така махаше с ръце и крака, че ме хвана страх да се доближа, защото можеше да ме повлече и мен на дъното. И изплувах на брега. Това е самата истина, кълна ви се!

Лицето му, докато говореше, изведнъж се изчерви цялото, ръцете също. Очите му бяха измъчени, ужасени, изпълнени с терзание. Той си мислеше: „Но може да не е имало вятър тоя следобед и те може да го открият. Или да открият триножника, скрит под един дънер. Ако го намерят, няма ли да помислят, че съм я ударил с него?“ Беше мокър от пот и трепереше.

Но Мейсън вече започваше да го разпитва отново:

— Чакайте, да се спрем на тоя въпрос за минутка. Вие казвате, че не сте я завели там с намерение да я убиете?

— Да, господине.

— Добре, защо тогава сте решили да се запишете под две различни имена в ханчето на езеро Голямата чапла и езеро Грас?

— Защото не исках никой да знае, че съм бил там с нея.

— Аха, разбирам. Не сте искали скандал във връзка с положението, в което е била?

— Не, господине. Да, господине, точно така.

— Обаче не сте имали нищо против нейното име да бъде свързано със скандала, в случай че я намерят после?

— Но аз не съм знаел, че тя ще се удави — отвърна Клайд хитро и ловко, навреме усетил клопката.

— Обаче сте знаели, разбира се, че сам вие няма да се върнете. Това сте знаели, нали?

— Ами… не, господине, не съм знаел, че няма да се върна. Смятах да се върна.

„Доста ловко, доста ловко“ — помисли си Мейсън, но не го каза гласно, а след това бързо изрече:

— И тъй, за да бъде всичко колкото може по-лесно и по-естествено за вас да се върнете, взели сте вашия куфар с вас, а нейната чанта сте оставили. Така ли е? Какво ще кажете за това?

— Но аз не го взех, защото смятах да избягам. Ние решихме да сложим в него обяда си.

— „Ние“ или вие?

— Ние.

— И така е трябвало да носите тоя голям куфар заради един малък обед, а? Не сте ли могли да го носите увит във вестник или в нейната чантичка?

— Ами, чантичката й беше пълна, а аз не обичам да нося пакети, увити във вестник.

— Аха, разбирам. Много сте горд и чувствителен, а? Но не чак толкова горд, че да не носите тежък куфар по целия път, да кажем дванайсет мили, нощем до Тримилевия залив, нито ви е било срам да ви видят, че го правите, нали?

— След като тя се удави и аз не исках да се узнае, че съм бил там с нея и трябваше да се махна…

Той не довърши, а Мейсън само го гледаше и си мислеше за многото, много въпроси, които искаше да му зададе — тъй много, много други въпроси, на които Клайд — както той знаеше или предполагаше — нямаше да може да даде отговор. Но ставаше късно, а вещите на Клайд още не бяха прибрани от стана — неговият куфар,

може би и онзи костюм, с който е бил на Голямата чапла… сив, както бяха казали, не този, с който бе сега. А да го разпитва тук, по този начин, в здрача, макар и да можеше да постигне много, стига да имаше възможност да продължи достатъчно дълго… нали им предстоеше още връщане и по пътя щеше да има достатъчно време да продължи да му задава въпросите си.

И тъй, макар съвсем да не му се искаше това в момента, Мейсън заключи:

— Е, добре, вижте какво ще ви кажа, Грифитс, засега ще ви оставим малко да си починете. Може това, което твърдите, да е така… аз не знам. Най-искрено се надявам, заради вас, да е наистина така. Във всеки случай вие ще тръгнете с господин Краут. Той ще ви каже накъде да вървите.

След това се обърна към Суенк и Краут и възкликна:

— Добре, момчета! Ето какво ще направим. Става вече късно и ще трябва да побързаме, ако искаме да стигнем някъде тая вечер. Господин Краут, вие ще заведете тоя млад мъж долу при другите две лодки и ще чакате там. Само се попровикнете пътем да обадите на шерифа и Сисъл, че сме готови. А пък Суенк и аз ще дойдем с третата лодка, щом свършим работата.

Краут веднага се подчини, а Мейсън и Суенк се запътиха в падащия мрак към стана; Краут и Клайд вървяха на запад и Краут се провикваше, докато шерифът и помощникът му го чуха и дадоха отговор.

X

Повторното появяване на Мейсън в стана с новината, съобщена първо на Франк Хариът, а след това на Харли Багот и Грант Кранстън, че Клайд е задържан и всъщност си е признал, че е бил с Робърта на Голямата чапла, макар и да не признава, че я е убил, и че той — Мейсън — е дошъл със Суенк да изземе неговите вещи, беше достатъчно да развали хубавия излет като с един-единствен порив на вятър. Защото, макар всички да бяха смаяни, изумени и да не можеха да повярват, все пак Мейсън беше тук, искаше да знае къде са вещите на Клайд и твърдеше, че само поради молбата на самия Клайд не го е довел да посочи имуществото си.

Франк Хариът, най-практичният от компанията, разбра истинността и авторитетността на това изявление и веднага го заведе в палатката на Клайд, където Мейсън се зае да проверява съдържанието на куфара и дрехите му, докато Грант Кранстън заедно с Багот, като си даваха сметка за голямото увлечение на Сондра по Клайд, отидоха да извикат първо Стюърт, сетне Бъртин и най-после Сондра и се отдалечиха от всички други, за да могат в по-тесен кръг да я осведомят за това, което става. А тя, в първия миг, когато ясно схвана какво й казват, пребледня, падна безчувствена в прегръдките на Грант, а след като я отнесоха в палатката й и я свестиха, завика:

— Не вярвам нито една дума! Не е вярно! Че то не е възможно! Бедното момче! О, Клайд! Къде е той! Къде са го завели?

Но Стюърт и Грант в никой случай не бяха разчувствани като нея и я предупредиха да мълчи. Това би могло да излезе вярно. Ами ако е наистина вярно? Другите ще се научат, нали? А ако се предположи, че не е вярно, той може скоро да докаже невинността си и да бъде свободен. Няма смисъл да се държи така сега.

Но после Сондра прехвърли в мислите си съществуващата все пак възможност за такова нещо… Клайд е убил някакво момиче на Голямата чапла… той е задържан и отведен по такъв начин… а за нея обществото… или поне тази компания… знаят, че е увлечена по него…

родителите й ще се научат… самото общество ще се научи… може би…

Но Клайд трябва да е невинен. Всичко това трябва да е грешка. А после мислено се върна и си спомни как първа бе чула новината за удавеното момиче по телефона там, от вилата на Хариът. А после пребледняването на Клайд… неразположението му… как малко остана да загуби съзнание. О, не!… Не може да бъде! Но все пак закъснението му и идването от Ликъргъс едва в петък… Това, че не й беше писал оттам. А после, когато пак си представи напълно ужаса на това обвинение, припадна отново и остана да лежи съвсем неподвижна и бяла, докато Грант и другите се споразумяваха помежду си, че най-доброто би било да вдигнат стана сега или рано сутринта и да потеглят за Шарон.

А Сондра, когато дойде на себе си след малко, се заля от плач и заяви, че трябва да се махне оттук веднага, че не може „да понася това място“ и взе да се моли на Бъртин и всички други да стоят до нея и да не казват нищо за това, че губила свяст и плакала, понеже то щяло само да даде повод за приказки. И през цялото време си мислеше само (ако всичко това е вярно) как би могла да прибере тези писма, които му беше писала! О, боже! Какво ли ще е сега, в този момент, да попаднат в ръцете на полицията или на вестниците и да бъдат напечатани? И въпреки всичко беше покъртена от любовта си към него и за първи път в младия си живот потресена до такава степен, че суровата и неумолима действителност на живота нахълта в кръга на нейното весело и суетно съществуване…

И така, веднага бе наредено тя да отиде със Стюърт, Бъртин и Грант в Метиското ханче в източния край на езерото, понеже оттам призори, според Багот, могли да заминат за Олбъни и така, по околен път, да достигнат Шарон.

Междувременно Мейсън, след като влезе във владение на всички тукашни вещи на Клайд, бързо потегли на запад към Малкия рибен залив и Тримилевия залив, като се спря само първата нощ в едно стопанство и пристигна на Тримилевия залив късно във вторник вечер. Все пак не без да разпитва Клайд по пътя, както бе възнамерявал, и още повече поради това, че при преглеждане на вещите му в палатката в стана не беше намерил сивия костюм, с който според показанията на Клайд бил на Голямата чапла.

А Клайд, разтревожен от това ново усложнение, отричаше, че е носил сив костюм, и настояваше, че е бил със същия костюм, който е на гърба му в момента.

— Но не е ли бил съвършено мокър?

— Беше.

— Добре, тогава къде са ви го почистили и огладили след това?

— В Шарон.

— В Шарон ли?

— Да, господине.

— Някой шивач?

— Кой шивач?

Уви, Клайд не можеше да се сети.

— Ще рече, че сте го носили омачкан и мокър от Голямата чапла до Шарон, тъй ли?

— Да, господине.

— И никой не е забелязал това, разбира се.

— Доколкото си спомням, не.

— Не, доколкото си спомняте, а? Добре, ще я видим тая работа по-нататък.

И Мейсън реши, че Клайд без съмнение е убил девойката, и то предумишлено. И че в крайна сметка ще успее да накара Клайд да покаже къде е скрил костюма или пък го е давал за чистене.

Следващият въпрос беше за сламената шапка, намерена в езерото. Какво ще каже за нея? С признанието, че вятърът му е духнал шапката, Клайд се беше издал, че е бил на езерото с шапка, но не непременно сламената шапка, която бяха намерили на повърхността на водата. Сега обаче Мейсън беше решил да установи пред тези свидетели чие притежание е била шапката, намерена върху водата, също както и съществуването на втора шапка, която Клайд си е сложил после.

— Тая ваша сламена шапка, за която казвате, че я отнесъл вятърът. Вие не се опитахте да я вземете от водата тогава, така ли?

— Да, господине.

— Предполагам, не сте помислили за нея, както сте били развълнуван?

— Да, господине.

— Но въпреки това сте били с друга сламена шапка, когато сте слизали надолу през гората. Откъде я взехте?

Клайд, хванал се в клопката, озадачен, замълча за частица от секундата и уплашен се питаше дали биха могли да докажат, че тази втора сламена шапка, с която беше сега, е същата, с която е вървял през гората. А също дали онази, намерена във водата, е била купена в Ютика. И реши да излъже:

— Но аз не съм имал друга сламена шапка.

Без да обърне внимание на тези думи, Мейсън посегна, свали сламената шапка от главата на Клайд и заразглежда подплатата с Марката „Страк & сие, Ликъргъс“.

— Виждам, че на тая има подплата. Купили сте я в Ликъргъс, а?

— Да, господине.

— Кога?

— О, още през юни.

— Но все пак сте сигурен, че това не е шапката, с която сте били, когато сте вървели през гората нея нощ?

— Да, господине.

— Добре, къде е била тя тогава?

И Клайд отново замълча, като хванат в капан, и се замисли: „О, боже! Как да обясня сега това? Защо признах, че тая на езерото е била моя?“ Но в същия миг си каза, че дали ще го отрече, или не, на езеро Грас и на Голямата чапла има хора, които ще си спомнят, че е бил със сламена шапка.

— Къде е била тя тогава? — настояваше Мейсън.

И Клайд най-после проговори:

— О, аз бях тук един път по-рано и тогава бях с нея. На връщане в Ликъргъс я забравих тук, но онзи ден я намерих пак.

— Аха, разбирам. Много удобно, трябва да кажа.

Той започваше да се уверява, че има работа с много изпечен тип, че трябва да му слага клопките си по-хитро, и в същото време реши да призове за свидетели брата и сестрата Кранстън и всички други членове на компанията при Мечото езеро, за да установи дали си спомнят Клайд да е бил без сламена шапка при пристигането си този път и дали е оставил сламена шапка миналия път. Клайд лъжеше, разбира се, и прокурорът щеше да го уличи.

И така за Клайд нямаше нито миг спокойствие по целия път до Бриджбърг и околийския затвор. Защото, колкото и да отказваше да отговаря, Мейсън непрекъснато се нахвърляше върху му с въпроси като: „Щом не сте искали нищо друго, освен да обядвате на брега, защо е трябвало да отидете до най-южния край на езерото, когато там съвсем не е толкова красиво, колкото на други места?“ И: „Къде сте прекарали остатъка от тоя следобед… положително не на това място?“ А после се връщаше внезапно към писмата от Сондра, които бе намерил в куфара му. Откога я познава? Дали е толкова влюбен в нея, колкото тя, изглежда, е влюбена в него? Дали не е решил да убие госпожица Олдън заради обещанието на Сондра да се омъжи за него наесен?

Но макар и да не се въздържа решително да отрече това най-ново обвинение, повечето време Клайд мълчаливо и отчаяно гледаше пред себе си — изтерзано, нещастно.

А после най-ужасната нощ, която прекара в таванската стая на някакво стопанство в западния край на езерото, на сламеник направо върху пода, а Сисъл, Суенк и Краут с револвер в ръка го пазеха на смени, докато Мейсън, шерифът и останалите спяха на долния етаж. И някои местни жители, поради плъзналата някак мълва, дойдоха призори да питат: „Чухме, че тоя, дето е убил момичето горе на Голямата чапла, бил тук… вярно ли е?“ И после останаха да чакат, та да ги изпратят, когато те тръгнаха на съмване с фордовете, осигурени от Мейсън.

А пък на Малкия рибен залив, както и на Тримилевия залив, имаше направо тълпи — земеделски стопани, летовници, дървари, деца, — насъбрали се очевидно поради съобщението, предадено по телефона. А във второто селище ги чакаха Бърли, Хейт и Нюком, които, предупредени предварително по телефона, бяха призовали пред някой си Гейбриъл Грег, извънредно върлинест, свадлив и дребнав мирови съдия, всички лица от Голямата чапла, необходими за окончателното установяване на самоличността на Клайд. И сега Мейсън пред този местен съдия обвини Клайд в убийството на Робърта, поиска прилагането на мярката за неотклонение и формално решение за задържането му в околийския затвор в Бриджбърг. А след това заедно с Бъртън, шерифа и неговите помощници го заведе в Бриджбърг и веднага го хвърли в затвора.

Намерил се там, Клайд рухна на тясното, желязно легло и стисна главата си в смъртно отчаяние. Беше три часът през нощта и тъкмо пред затвора, когато приближиха, видя тълпа от най-малко петстотин души — шумна, присмехулна, заплашваща. Защото вече се беше пръснала новината, че поради желанието му да се ожени за богато момиче, той най-зверски нападнал и убил млада и чаровна работничка, чиято единствена вина била в това, че го обичала много. Чуха се груби и заплашителни викове:

— Ето го, мръсното копеле! Ще увиснеш на въжето зарад това, само почакай! — Така закрещя млад дървар, горе-долу от типа на Суенк, с жесток, унищожителен поглед в безмилостните млади очи.

И още по-лошо: приличащо на оса момиче от провинциален бедняшки квартал, облечено с рокля от Оксфорд, се наведе напред в мъждивата светлина на уличните лампи и извика:

— Глей го ти него, мръсния подлец… убиец! Смятал си, че ще се отървеш, а?

И Клайд се притисна в шерифа Слак и си помисли: „Ами те наистина вярват, че съм я убил! Може дори да ме линчуват!“ Но беше така уморен, объркан, унижен и нещастен, че когато видя външната желязна врата на затвора да се отваря за него, направо си отдъхна с облекчение, защото тя обещаваше закрила.

Но като влезе в килията, цяла нощ се измъчва от мисли — мисли за всичко току-що загубено. Сондра! Чичо му и другите Грифитс! Бъртин. Всички тези хора в Ликъргъс, които ще научат всичко сутринта. Най-после майка му, всички! Къде ли е Сондра сега? Защото Мейсън й е казал, разбира се, и на всички други, когато е отишъл да прибере неговите вещи. И те вече знаят точно какво представлява — предумишлен убиец! Само да можеше, да можеше някой да знае как се беше случило всичко! Ако Сондра, майка му, кой да е, можеше наистина да го разбере!

Може би ако обясни всичко на този човек Мейсън сега, преди работите да са стигнали по-далеч — да разкаже точно какво се е случило… Но това би значило да каже истината за своя замисъл, за действителното му първоначално намерение, за фотоапарата, за това, че е зарязал Робърта и заплувал към брега. За този непреднамерен удар (и кой ли ще му повярва!) как е скрил триножника след това. Освен другото няма ли това да го унищожи по същия начин пред Сондра,

пред чичови му — пред всички? И много вероятно пак да бъде съден и осъден на смърт за убийство. О, боже мили — убийство! И да бъде съден за това сега, ужасното престъпление срещу нея да бъде доказано! Ще го сложат на електрическия стол въпреки всичко, нали? И тогава видя пред себе си целия този ужас: може би смърт… и то за убийство… Клайд се закова на мястото си. Смърт! Боже господи! Защо беше оставил тези писма от Робърта и от майка му в стаята си при госпожа Пейтън! Да беше поне преместил куфара в друга стая, преди да тръгне? Защо не се сети за това? И в същия миг си помисли: „Нямаше ли и то да е грешка, нямаше ли да е твърде подозрителна постъпка?“ Но как ли са научили откъде е и как се казва? После, пак така мигновено, мислите му се насочиха към писмата в куфара. Защото, както сега си спомни, в едно от тези писма майка му споменаваше за онази случка в Канзас сити и Мейсън щеше да се научи и за нея. Защо не ги унищожи! Писмата от Робърта, от майка му, всичките! Защо? Но не можа да си отговори защо — може би само едно безразсъдно желание да пази разни неща… всичко, което се отнасяше до него… всеки знак на внимание, обич. Ако не беше слагал тази втора сламена шапка… да не беше срещнал онези трима мъже в гората! Боже! Трябвало е да знае, че ще могат да го открият по един или друг начин. Да беше избягал в тази гора на Мечото езеро, да беше взел куфара си с писмата от Сондра! Може би, може би — кой знае — в Бостън или в Ню Йорк, или някъде другаде би могъл да се укрие.

Разстроен и изтерзан, той не можеше да заспи, а само крачеше напред-назад, присядаше на крайчеца на твърдото, чуждо за него легло и мислеше, мислеше. А призори кокалест, възрастен, ревматичен тъмничар с увиснала като чувал, износена униформа дойде с черен железен поднос, на който имаше тенекиено канче кафе, хляб и парче шунка с едно яйце. Той загледа Клайд с любопитство и все пак някак безразлично и мушна подноса през отвор, широк и висок точно колкото да мине храната, макар Клайд да не искаше нищо.

По-късно Краут, Сисъл и Суенк, а накрая и самият шериф се изредиха един по един да го погледнат и да кажат: „Е, Грифитс, как се чувстваш тая сутрин?“, или: „Здравей. Мога ли да направя нещо за теб?“, а в очите им се четеше изумлението, погнусата, подозрението или ужасът, с които ги изпълваше предполагаемото му престъпление. Ала дори въпреки тези чувства те проявяваха своеобразен интерес и

дори угодлива гордост от присъствието му тук. Не принадлежеше ли той, Грифитс, към известното светско общество в големите централни градове на юг от Бриджбърг? Освен това както за тях, така и за страхотно развълнуваната публика отвън той беше заловен в капана звяр, хванал се в мрежите на правосъдието благодарение на собствената им изключителна вещина и сега задържан като вещественo доказателство за ловкостта им. А вестниците и хората, положително ще заговорят, ще им създадат огромна известност — техните снимки ще бъдат напечатани наред със снимката на Клайд, техните имена ще бъдат непрекъснато свързвани с неговото.

А Клайд ги гледаше през решетестата врата и се мъчеше да бъде учтив, защото сега беше в техните ръце и те можеха да правят с него каквото поискат.

XI

Аутопсията и резултатите от нея отбелязаха решителен неуспех. Защото, при все че съвместният протокол на петимата лекари гласеше: „Контузия на устата и носа; крайчецът на носа като че ли е бил леко сплескан, устните подути, един преден зъб леко разклатен, личи охлузване на лигавицата от вътрешната страна на устните“, всички бяха съгласни, че те не бяха в никакъв случай смъртоносни. Главното поражение бе нанесено на черепа (точно каквото Клайд бе казал при първото си признание), който, изглежда, бил сериозно контузен с удар от „някакъв остър предмет (лошо формулирано в този случай, ако се вземе под внимание тежестта на удара от борда на лодката), следи от фрактура и вътрешен кръвоизлив, който е могъл да причини смърт“.

Обаче белите дробове, когато ги поставили във вода, потънали — безспорно доказателство, че Робърта не е била мъртва, когато се е озовала във водата, а жива и се е давила, както беше заявил Клайд. И нямаше никакви други указания за насилие или борба, макар ръцете и пръстите да бяха застинали в такова положение, което подсказваше, че трябва да е посягала или се е мъчила да се хване за нещо. За борда на лодката? Дали е било това? Дали в разказа на Клайд се криеше в края на краищата някакъв дял истина? Положително тези обстоятелства сякаш бяха донякъде в негова полза. Все пак, както Мейсън и другите се съгласиха, всички тези обстоятелства като че ли най-недвусмислено доказваха, че макар и да не я е убил, може би преди да я хвърли във водата, все пак я е ударил и хвърлил след това, да речем, когато е загубила съзнание.

Но с какво я е ударил? Да можеше Мейсън да накара Клайд да каже това!

И тогава изведнъж му дойде наум! Ще вземе Клайд и при все че законът изрично опазваше от принуда лицата, върху които тежи обвинение, ще го накара да измине отново пътя на своето престъпление. И дори евентуално да не успее да го накара да се издаде по някакъв начин, въпреки това, намерил се пак там, изправил се точно

на местопрестъплението, поведението му може да подскаже къде е скрил костюма или може би някой предмет, с който я е ударил.

И затова на третия ден от затварянето му Клайд отиде за втори път до Голямата чапла, придружен от Краут, Хейт, Мейсън, Бъртън Бърли, Ърл Нюком и шерифа Слак, и там се проведе бавно разследване на целия път, който беше изминал в онзи страшен ден. И Краут, послушен на нареждането на Мейсън, „се докарваше“ на Клайд, за да спечели благоволението му и по възможност да го накара да се изповяда пред него. Защото Краут трябваше да му внуши, че доказателствата досега са съвършено убедителни и той „никога не ще сполучи да убеди съдебните заседатели, че не го е извършил“, но „ако си кажеш всичко на Мейсън, той може да направи за теб повече пред съдията и губернатора, отколкото всеки друг… да те отърве може би с доживотен затвор или с двадесет години, а както я караш сега, положително ще стигнеш до електрическия стол“.

Обаче Клайд поради същия страх, който го бе ръководил на Мечото езеро, пазеше дълбоко мълчание. Защо пък да каже, че я е ударил, щом не е… поне не преднамерено? Или пък с какво, щом досега никой не е споменал нито дума за фотоапарат?

На езерото, след като околийският земмер направи измервания от мястото, където се удавила Робърта, до мястото, където Клайд изплувал на брега, Ърл Нюком неочаквано се върна при Мейсън с важно откритие. Защото под един дънер недалеч от мястото, където се беше спрял да съблече мокрите си дрехи, той бе намерил триножника, скрит от Клайд, малко ръждясал и влажен, но достатъчно тежък, както Мейсън и всички други бяха сега готови да повярват, за да нанесе с него удар по черепа на Робърта, който я повалил и с това му дал възможност да я занесе в лодката и след това да я удави. Но когато го видя пред себе си, Клайд пребледня още повече и отрече, че е имал със себе си фотоапарат или триножник, макар Мейсън и да реши веднага, че ще разпита наново всички свидетели, за да узнае дали някой не си спомня да е видял у Клайд апарат или триножник.

И преди да изтече същият този ден, той научи от водача, който беше докарал Клайд и Робърта, а също и от лодкаря, който беше видял Клайд да оставя куфара си в лодката, и от една млада келнерка на езеро Грас, която видяла Клайд и Робърта да тръгват от ханчето за

гарата в деня на заминаването им от езеро Грас, че всичките си спомняли „връзка жълти пръчки“, пристегнати на куфара му.

А след това Бъртън Бърли реши, че в крайна сметка може съвсем да не е бил триножникът, с който Грифитс е ударил девойката, но е възможно и дори вероятно да е бил самият апарат, при което с единия му ръб би могла да се обясни раната на темето, а с плоската повърхност — контузиите по лицето. И поради това заключение, обаче без знанието на Клайд, Мейсън намери плувци измежду местните дървари и им даде задачата да се гмуркат в непосредствена близост до мястото, където е бил намерен трупът на Робърта; след като шест души се гмуркаха цял ден благодарение на обещаната доста голяма награда, някой си Джак Богарт изплува от дъното със същия апарат, който Клайд бе изтървал при преобръщането на лодката. Нещо повече: когато го прегледаха, в него се намери филм, който бе даден на специалист химик за проявяване, и се оказа, че представлява снимки на Робърта, направени на брега: на едната — седнала на паднало дърво, на друга — до изтеглената на брега лодка, на трета — посегнала към клоните на едно дърво, всичките много неясни, повредени от водата, но все пак различими. А точните измерения на най-широката страна на апарата съвпаднаха в общи черти с дължината и ширината на раните по лицето на Робърта, поради което сега изглеждаше съвсем сигурно, че са открили предмета, с който Клайд е нанесъл ударите.

И все пак никаква следа от кръв по самия апарат. И никакви следи от борда или дъното на лодката, която бе докарана в Бриджбърг за изследване. И никакви по черджето, което е лежало на дъното й.

В Бъртън Бърли се криеше хитрец, каквито може да се намерят в десетина такива горски околии, и той скоро се замисли колко лесно би било, в случай че стане нужда от неопровержими доказателства, той или някой друг да си пореже пръста и да остави кръвта да потече по черджето или борда на лодката, или ръба на фотоапарата. Също така колко е лесно да вземе два-три косъма от главата на Робърта и да ги закачи на апарата или на ключа за греблото, където бяха намерили нейния воал. И след съответен таен размисъл, реши наистина да посети моргата на братята Лъц и да се снабди с няколко косъма от Робърта. Защото сам той бе убеден, че Клайд е убил девойката, без да му мигне окото. И нима поради липсата на едно дребно уличаващо доказателство трябваше да остави такъв млад, мълчалив, суетен

мошеник да се отърве? Не, дори да се наложеше сам той да намотае космите около ключа за греблото или да ги вмъкне под капака на апарата и след това да обърне вниманието на Мейсън като на нещо недогледано от него!

И така, същия ден, когато Хейт и Мейсън лично измерваха наново раните по лицето и главата на Робърта, Бърли тайничко вмъкна два нейни косъма между капака и обектива на апарата, така че, когато след малко се натъкнаха на тях, Мейсън и Хейт се зачудиха как не са ги видели по-рано, но въпреки това ги приеха незабавно като окончателно доказателство за вината на Клайд. Дори Мейсън веднага заяви, че доколкото това се отнася до него, смята обвинението за напълно готово. Бил проследил това престъпление стъпка по стъпка и ако се наложи, бил готов да излезе пред съда още на другия ден.

Но именно поради неопровержимостта на доказателствата той реши поне засега да не споменава нищо за фотоапарата — да затвори, ако може, устата на всички, които знаят за него. Защото, да речем, Клайд продължава да отрича, че е носил със себе си фотоапарат, или и защитникът му да не знае за съществуването на такова веществено доказателство, тогава колко изобличително ще е в съда, като гръм от ясно небе, да представи този апарат, тези снимки на Робърта, направени от самия Клайд, и доказателството, че дължината на едната страна на апарата съвпада с дължината на раните по нейното лице! Каква пълнота! Какви улики!

Също така, понеже лично беше събрал доказателствата и беше най-подходящият човек, който да ги изложи, реши да влезе във връзка с губернатора на щата, за да издейства извънредна сесия на Върховния съд на този окръг и съвместната с нея извънредна сесия на разширения състав на съдебните заседатели, който ще може тогава да свика по свое усмотрение. Защото, ако получи съгласие за такова нещо, ще може да определи съдебните заседатели и в случай че бъде издадено решение за предаването на Клайд на съд, след месец — месец и половина ще може да започне делото. Обаче той запази само за себе си съображението, че с оглед на личната му кандидатура в предстоящите ноемврийски избори всичко това ще бъде изключително благоприятно, понеже без такава извънредна сесия делото надали би могло да се разгледа преди следващата редовна сесия на Върховния съд през януари, когато мандатът му ще е изтекъл и макар да не е изключено да

бъде избран за местен съдия, пак не ще може да води делото лично. А като вземеше предвид състоянието на общественото мнение, което беше много остро и крайно враждебно против Клайд, едно бързо разглеждане на делото ще изглежда справедливо и логично за всекиго от местните жители. Защо да се отлага? Защо да се допусне такъв престъпник да седи и да обмисля някакъв план за спасение? Особено пък щом процесът положително ще допринесе за юридическата, политическата и обществената слава на Мейсън в цялата страна.

XII

И тогава от северните гори се пръсна углавна сензация от първа величина с всички тези интригуващо ярки, а от друга страна, нравствено и духовно ужасни елементи — любов, романтика, богатство, бедност, смърт. И веднага живописни описания за това къде и как е живял Клайд в Ликъргъс, с кого се е движил, как е сполучил да укрие отношенията си с едно момиче, докато явно е кроил бягство с друго, започнаха да се търсят и публикуват от този тип редактори, които бързо долавят стойността на новините за такива престъпления в мащабите на цялата страна. Телеграми със запитвания се сипеха от Ню Йорк, Чикаго, Бостън, Филаделфия, Сан Франциско и други големи американски градове на изток и запад било лично до Мейсън, било до представителите на Асошиейтед прес и Юнайтед прес в този край за по-нататъшни и по-пълни подробности около престъплението. Коя е тази красива богата девойка, в която, както се говори, е влюбен Грифитс? Къде живее тя? Какви точно са били отношенията на Клайд с нея? Обаче Мейсън, изпаднал в благоговеен страх пред богатството на семействата Финчли и Грифитс, отказваше да издаде името на Сондра и просто повтаряше засега, че е дъщеря на много богат фабрикант в Ликъргъс, чието име предпочита да не съобщава, обаче не се колебаеше да показва пачката писма, грижливо вързани с панделка от Клайд.

Ала писмата от Робърта, от друга страна, се описваха най-подробно, като на вестниците се даваха за използване дори извадки от някои от тях — по-поетичните и по-мрачни места, — нали нямаше кой да я защити. И обнародването им породи вълна на омраза към Клайд, както и вълна на съжаление към нея — бедното, самотно провинциално момиче, което не бе имало никого освен него, този жесток младеж, неверен, дори убиец! Не беше ли твърде малко да го обесят? Защото на път за и от Мечото езеро, а и след това, Мейсън се беше задълбочавал в тези писма. И поради някои дълбоко затрогващи пасажи, в които се говореше за живота й при родителите, за горчивите й терзания за бъдещето, явната й самотност и душевно угнетение, бе

много трогнат, а сетне успя да предаде това чувство и на други: на жена си, на Хейт, на местните репортери. Успя до такава степен, че особено репортерите взеха да изпращат от Бриджбърг живи, макар и малко изопачени описания на Клайд, неговото мълчание, навъсеност и коравосърдечие.

После един особено романтичен млад репортер на издавания в Ютика „Стар“ пристигна в дома на семейство Олдън и незабавно даде на света сравнително точна картина на съсипаната и съкрушена госпожа Олдън, която, твърде много грохнала, за да протестира или да се оплаква, се ограничила само с едно искрено и ярко описание на предаността на Робърта към родителите, простичкия й живот, скромността, нравствеността, набожността й, как веднъж местният пастор на методистката църква казал, че тя бяла най-умното, най-хубавото и най-доброто момиче, което е познавал, и как години наред, преди да напусне бащината си къща, била дясната ръка на майка си. И че без съмнение поради бедността и самотността си в Ликъргъс се излъгала да се вслуша в сладките приказки на този негодник, който дошъл при нея с обещания за женитба и я въвлякъл в тази греховна и в нейния случай съвсем недопустима връзка, довела я до този край. Защото тя била винаги добра, чиста, нежна и мила. „И само като си помисля, че е умряла. Не мога да го повярвам!“

Ето как се предаваше разказът на майка й:

„Само преди седмица, в понеделник, тя беше тук, като че ли малко потисната, но усмихната и кой знае защо, което ми се стори странно, целия следобед и вечер обикаля навред из стопанството, разглежда всичко наоколо и набра малко цветя. А после дойде при мен, прегърна ме и каза: «Иска ми се да съм пак малко момиченце, мамо, и ти да ме вземеш на ръце и да ме приспиш, както едно време.» А аз й казах: «Гледай ти, Робърта, защо си толкова тъжна тая вечер?» А тя ми каза: «А, нищо ми няма. Нали знаеш, утре сутрин се връщам. И сега ми е някак криво тая вечер.» И само като се сетя, че е мислила за това пътуване! Предчувствала е, казвам си, че всичко няма да излезе, както е очаквала. И като си помисля, че той е ударил моето момиченце, което никога не е сторило зло дори и на една муха!“ И тука тя не можа да се сдържи и с покрусения Тайтъс зад гърба й, тихо заплака.

Но семейство Грифитс и другите членове на това местно светско общество пазеха пълно и почти ненарушимо мълчание. Що се отнася

до Самюъл Грифитс, отначало той не можа нито да схване, нито да повярва, че Клайд е бил способен да извърши подобно нещо. Как! Този приятен, сравнително плах и положително възпитан младеж, както го виждаше, да бъде обвинен в убийство? Понеже беше по това време доста далече от Ликъргъс — на Горни Саранак, където Гилбърт с големи мъчнотии успя да се свърже с него, — той бе съвсем неподготвен не само да действа, но дори и да мисли. Ами че това не е възможно! Трябва да има някаква грешка. Сигурно са сбъркали Клайд с някой друг.

Въпреки това Гилбърт продължи да му обяснява, че по този въпрос не може да се спори, тъй като момичето е работило във фабриката и Клайд е бил негов началник, а бриджбъргският прокурор, с когото Гилбърт вече влязъл във връзка, го уверил, че притежава писма, които загиналото момиче писало на Клайд и Клайд не се опитвал да отрече това.

— Добре тогава — отговори Самюъл. — Не действай прибързано и най-важното недей приказва за това с никого, освен със Смили или Готбой, докато не се видя с теб. Къде е Брукхарт? — Той имаше предвид Дара Брукхарт, юрисконсулта на „Грифитс и сие“.

— Днес е в Бостън — отвърна синът. — Той май ми каза миналия петък, че няма да се върне преди понеделник или вторник.

— Добре, телеграфирай му, че искам да си дойде незабавно. Между другото накарай Смили да види дали ще може да нареди с редакторите на „Стар“ и „Бийкън“ да се въздържат от всякакви коментари, докато се върна аз. Също му кажи да вземе колата и да отиде, ако може, още днес там горе — (Бриджбърг). — Аз трябва да зная направо от източника всичко, каквото може да се научи. Накарай го, ако може, да се види с Клайд, а също с прокурора и да донесе всички сведения, каквито сполучи да събере. И всичките вестници. Искам сам да видя всичко, каквото е излязло досега.

Горе-долу по същото време в дома на семейство Финчли на Дванадесетото езеро след четиридесет и осем часа най-угнетителни размишления върху изумителния преломен момент, сложил край на хлапашкото й увлечение по Клайд, Сондра реши най-после да признае всичко на баща си, когото обичаше повече от майка си. И така тя тръгна да го търси в библиотеката, където той обикновено прекарваше следобедите, четеше или обмисляше разни делови въпроси. Но когато

беше достатъчно близко, за да я чуе, тя се разрида, защото наистина бе сломена от края на любовта й с Клайд, изтръпнала в своята суетност и илюзии за високото си обществено положение пред скандала, надвиснал над нея и семейството й. О, какво ли щеше да каже сега майка й след всичките предупреждения? Ами баща й? Ами Гилбърт Грифитс и годеницата му? А семейство Кранстън, което, да не беше нейното влияние върху Бъртин, никога нямаше да си позволи такава близост с Клайд?

Хлипането привлече вниманието на баща й, той веднага откъсна поглед от работата си, за да разбере какво значи това. Но в същия миг долови, че е станало нещо ужасно, стисна дъщерята в прегръдките си и взе полугласно да я утешава:

— Хайде, хайде! Какво, за бога, се е случило на моето момиченце? Кой, защо и какво му е направил?

А след това с безкрайно изумено и потресено изражение изслуша пълната изповед за всичко случило се досега: първата среща с Клайд, как го харесала, отношението на семейство Грифитс, нейните писма, нейната любов, а сетне това… това ужасно обвинение и задържане. И ако всичко е вярно! Ако дадат гласност на нейното име, името на татко й! И тя отново се разрида, сякаш сърцето й се късаше, макар да беше напълно уверена, че накрая ще получи съчувствието и прошката на баща си, колкото и да му е болно и тежко.

И ето че Финчли, свикнал на спокойствие и ред, такт и здрав разум в собствения си дом, загледа дъщеря си с изумен и укорен, но все пак съвсем не строг поглед и възкликва:

— И таз добра! Да ме вземат дяволите! Аз съм поразен, скъпа! Аз съм изумен! Това е малко прекалено, трябва да ти кажа. Обвинен в убийство! И има писма, писани собственоръчно от теб, казваш! А отде да знам дали не са вече в ръцете на тоя прокурор. Тц-тц-тц! Ужасно глупаво, Сондра, ужасно глупаво! Майка ти от месеци насам ми говори за това, но аз вярвах повече на твоите думи, отколкото на нейните. И ето на, виждаш ли какво стана сега! Защо не го каза на мен, или не послуша вея? Защо не поговори с мен, преди да стигнеш толкова далеч? Мисля, че ние се разбираме двамата. Майка ти и аз винаги сме гледали твоите интереси, нали? Ти го знаеш. Освен това аз те смятах за по-умна. Честна дума. Но едно дело за убийство и ти забъркана в него! Боже господи!

Той се изправи — хубав рус мъж с прекрасно ушити дрехи — и закрачи из стаята, като щракаше пръсти от яд, а Сондра продължи да плаче. Изведнъж бащата спря, обърна се пак към нея и подхвана наново:

— Е, хайде, хайде! Няма полза да плачеш. То с плачене няма да се оправи. Разбира се, може да сполучим да се справим някак с положението. Не знам, не знам. Нямам представа какви последици може да има това лично за теб. Но едно нещо е положително: ние трябва да разузнаем нещичко за тия писма.

И веднага, докато Сондра все още плачеше, първо повика жена си, за да й обясни естеството на този удар — удар върху общественото им положение, който щеше да се мярка в паметта й като сянка до края на нейните дни — а след това се свърза по телефона с Лигер Атърбъри, адвокат, сенатор на щата, председател на Централния комитет на Републиканската партия в щата и негов личен юридически съветник от години насам, комуто обясни изумителното затруднение, в което е попаднала дъщеря му. А също го запита как би било най-целесъобразно да се постъпи.

— Ами чакайте да видя — заговори Атърбъри. — На ваше място не бих се тревожил чак толкова, господин Финчли. Смятам, че мога да направя нещичко да оправя тая работа за вас, преди да ви е навредила наистина пред обществото. Да, чакайте да видя. Кой ли е прокурорът на околията Катараки? Ще трябва да проверя и да вляза във връзка с него, а след това ще ви се обадя пак. Но няма нищо страшно; обещавам ви, че ще мога да направя нещо… най-малкото да не допусна публикуването на тия писма. Може би да избягна споменаването им в процеса… не гарантирам… но съм сигурен, че ще мога да наредя поне да не й се споменава името, тъй че не се тревожете.

А след това Атърбъри на свой ред повика по телефона Мейсън, чието име намери в юридическия си справочник, и веднага уговори среща с него, понеже Мейсън като че ли придаваше извънредна важност на писмата като веществено доказателство в делото, макар да беше дотам стреснат от гласа на Атърбъри, щото побърза да обясни, че в никой случай не възнамерява засега да използва публично името на Сондра, нито самите писма, а смята да ги запази до разглеждането им за пръв път в закритото заседание на разширения състав на местните съдебни заседатели, освен ако Клайд реши да си признае.

Атърбъри се обади на Финчли повторно, разбра, че той не е съгласен писмата да се използват по какъвто и да било начин, нито пък да се споменава името на Сондра, и го увери, че на следващия или по-следващия ден ще отиде лично в Бриджбърг с известни планове и политически съобщения, които може да накарат Мейсън да се позамисли, преди да се реши да даде на името на Сондра гласност по един или друг начин.

А после след съответно обсъждане от страна на семейството беше решено госпожа Финчли, Стюърт и Сондра незабавно и без всякакви обяснения или извинения пред когото и да било да заминат за някой морски курорт в щата Мейн или друго място, което си харесат. Самият Финчли имаше намерение да се завърне в Ликъргъс и Олбъни. Не беше разумно кой да е от тях да остане там, където би могъл да бъде достигнат от репортери или разпитван от познати. И така започна хеджрата[1] на семейство Финчли в Нарагансет, където под името Уилсън те се усамотиха за следващите шест седмици. Също така и по същата причина последва заминаването на семейство Кранстън за един от Хилядата острови, където имало почивно място доста подходящо за техния вкус. Обаче семействата Багот и Хариът, от своя страна, сметнаха, че не са чак толкова съпричастни, за да се тревожат, и останаха там, където си бяха, на Дванадесетото езеро. Но всички говореха за Клайд и Сондра — това ужасно престъпление и вероятното обществено проваляне на всички, които са били тъй или иначе невинно опетнени от него.

А в това време Смили, както му бе наредено от Самюъл Грифитс, замина за Бриджбърг и след два дълги часа, прекарани с Мейсън, посети затвора, за да се види с Клайд. И по разпореждане на Мейсън получи разрешение да се срещне с него съвсем насаме в килията. Смили бе обяснил, че сродниците на Клайд нямат намерение да се опитват да го защитят, но повече се интересуват да узнаят дали при съществуващите обстоятелства има възможност да бъде защитаван, и Мейсън бе подчертал, че е разумно да се убеди Клайд да си признае, понеже, както настоя Мейсън, в неговата виновност нямало ни най-малко съмнение и едно съдебно дирене само би струвало пари на околията без някаква полза за Клайд, докато при положение че той реши да си признае, би могло да се намерят някакви смекчаващи

винаги обстоятелства, във всеки случай би могло да се предотврати раздуването на голям обществен скандал във вестниците.

След това Смили се запъти при Клайд в килията му, където той мрачно и безнадеждно размишляваше как да се държи занапред. Обаче само като му споменаха името на Смили, се сви, сякаш го бяха ударили. Роднините — Самюъл Грифитс и Гилбърт! Техен личен представител! Какво ще му каже сега? Защото без съмнение след като е говорил с Мейсън, Смили ще го смята за виновен. Какво трябва да каже сега? Каква история да разправи — истината или какво? Но не му остана много време да разсъждава, защото, докато събере мислите си, Смили бе въведен при него. Клайд облиза сухите си устни и само успя да каже:

— О, добър ден, господин Смили.

Посетителят му отговори с престорена сърдечност:

— Здравейте, Клайд. Много съжалявам да ви видя на такова място. — И продължи: — Вестниците и тукашният прокурор какво ли не разправят за тая история, в която сте попаднали, но предполагам, че много малко от всичко това е вярно: трябва да има някаква грешка, разбира се. И аз съм тук именно за да разбера тая работа. Чичо ви ми се обади по телефона тая сутрин да дойда да ви видя и да разбера какво ги е накарало да ви задържат. Естествено вие разбирате как се чувстват вашите близки. Те искаха да дойда да узная истината, за да снемат обвинението, ако е възможно… тъй че стига да ми разправите цялата история от игла до конец… нали разбирате… искам да кажа…

Той се поспря тук — поради това, което току-що му бе разказал прокурорът, както и поради особено нервното и сдържано поведение на Клайд, беше уверен, че младежът не ще може да му каже много нещо за свое оправдание.

А Клайд още веднъж облиза устните си и заговори?

— Предполагам, че положението изглежда наистина много сериозно за мен, господин Смили. Когато се запознах с госпожица Олдън, не мислех, че ще се заплета в такава история. Но господ ми е свидетел, че не съм я убивал. Никога не съм и помислял да я убивам, нито да отивам с нея на това езеро. Това е самата истина, както и онова, което казах на прокурора. Зная. Зная, че той има нейни писма до мен, но от тях личи само, че тя е искала да замина с нея… не, че аз съм искал да отида с нея…

Клайд замълча с надеждата, че Смили ще гласува доверие на тези изявления. А Смили, като забеляза, че твърденията на Клайд съвпадат с тези на Мейсън, се опита да го успокои и отговори:

— Да, зная. Той ей сега ми ги показа.

— Сигурен бях, че ще ви ги покаже — продължи Клайд с отпаднал глас. — Но нали знаете как се нареждат нещата понякога, господин Смили. — От страх, че шерифът или Краут могат да го чуят, той сниши глас още повече. — Човек може да се забърка с едно момиче, дори отначало да не е имал такива намерения. Вие сам го знаете. Аз наистина харесвах Робърта отначало и това е вярно и наистина се възползвах от доверието й, както личи от писмата. Но нали знаете това правило във фабриката, че никой началник на отделение не бива да има нищо общо с някоя от своите подчинени. Е, струва ми се, че цялото нещастие за мен започна оттам. Преди всичко ме беше страх да не се издам пред някого, разбирате ли?

— А, тъй ли?

И така постепенно, като се отпускаше все повече и повече в течение на разказа, понеже Смили като че ли го слушаше със съчувствие, Клайд обрисува стъпка по стъпка началото на близостта си с Робърта наред със сегашните си доводи за защита. Но нито дума за фотоапарата, за двете шапки или за изчезналия костюм — нещата, които непрекъснато и безкрайно много го тревожеха. И как ли наистина щеше някога да ги обясни? А Смили на края на всичко това и поради казаното му от Мейсън го попита:

— Но какво ще кажете за тия две шапки, Клайд? Както тоя човек тук ми разправя, вие сте признали, че имате две сламени шапки: тая, дето са намерили на езерото, и друга, с която сте тръгнали оттам.

Принуден да каже нещо и без да знае какво, Клайд отговори:

— Но те грешат, като казват, че съм тръгнал оттам със сламена шапка, господин Смили, аз бях с кепе.

— Разбирам. И все пак сте имали сламена шапка на Мечото езеро, както твърди прокурорът.

— Да, имах, но както му казах, това беше шапката, с която бях отишъл у Кранстън първия път. Аз му го казах. Бях я забравил там.

— А, ясно. Но имаше и нещо за някакъв костюм, сив костюм, ако не се лъжа, с който са ви видели там, както той казва, и който той не може да намери сега. Били ли сте с такъв костюм?

— Не. Аз бях със сини дрехи, същите, които носех, когато дойдох тук. Те ми ги взеха и ми дадоха ей тези.

— Но според него вие сте му казали, че сте ги дали на химическо чистене в Шарон, а той не можел да намери там никой, който да знае нещо по тоя въпрос. Какво ще кажете за това. Давали ли сте ги на химическо чистене там?

— Да, господин Смили.

— Кому?

— Знаете, не мога да си спомня сега. Но мисля, че бих могъл да намеря човека, ако отида там пак… той е близо до гарата. — Но при тези думи Клайд сведе очи, за да не срещне погледа на Смили.

И тогава Смили, както Мейсън преди него, започна да го разпитва за куфарчето в лодката и щом е могъл да доплува до брега облечен и обут, дали не е било възможно да доплува до Робърта и да й помогне да се хване за преобърнатата лодка. А Клайд обясни, както и преди, че го било страх да не го повлече тя на дъното, но сега за първи път добави, че й извикал да се хване за лодката, докато преди беше казал, че лодката била отнесена настрана от течението. И Смили си спомни, че Мейсън му бе споменал това. Също така във връзка с думите на Клайд, че вятърът му духнал шапката, Мейсън бе казал, че можел да докаже чрез свидетели, както и с бюлетина за времето, че нямало никакъв полъх на вятър в този изключително тих ден. И тъй, явно Клайд лъжеше. Историята му беше шита с бели конци. Все пак Смили не искаше да го смути и току се обаждаше: „Да, разбирам“ или „Разбира се“, или „Значи, така стана, а?“

И най-после го попита за белезите по лицето и главата на Робърта. Защото Мейсън беше обърнал вниманието му върху тях с твърдението, че удар, нанесен от лодката, не можел да я контузи на двете места. Но Клайд го увери, че лодката я ударила само веднъж и всичките рани се дължали на това и той не можел да си представи от какво друго са били причинени. Но веднага му стана ясно колко безнадеждни са всички тези обяснения. Защото неспокойното му смутено държане така явно го издаваше, че Смили не му вярваше. Съвсем очевидно той смяташе за подлост факта, че Клайд не е помогнал на Робърта — плитко скроено извинение за това, че я е оставил да умре.

Твърде уморен и обезсърчен, за да лъже повече, най-после Клайд замълча. А Смили, прекалено огорчен и притеснен, за да му се иска да чете морал или да обърква Клайд още повече, мърдаше на стола, въртеше се и най-сетне заяви:

— Е, май трябва вече да си вървя, Клайд. Пътищата оттук до Шарон са доста лоши. Но много съм доволен, че можах да чуя всичко, както го виждате вие. И ще го предам на чичо ви точно както ми го разказахте. Но засега, ако бях на ваше място, бих говорил колкото е възможно по-малко… поне докато получите някакво съобщение от мен. Беше ми наредено да намеря тук, ако мога, адвокат, който да поеме защитата ви, но понеже е късно, а господин Брукхарт, главният ни юрисконсулт, се връща утре, мисля да почакам, докато първо поговоря с него. Тъй че, ако се вслушате в моя съвет, няма да казвате нищо, докато не ви се обадим той или аз. Той ще дойде сам, а може и да изпрати някого; този човек, който и да е, ще донесе писмо от мен и след това ще ви каже какво да правите.

С това предупреждение Смили се сбогува и остави Клайд на неговите мисли; сам той ни най-малко не се съмняваше във виновността на младежа и в това, че нищо друго, освен милионите на Грифитс, ако семейството реши да ги похарчи, не ще може да го спаси от съдбата, която безспорно е заслужил.

---

[1] Хеджра („преследване“ на арабски) — началото на летоброенето у мохамеданите, което започва от бягството на Мохамед от Мека в Медина (62 г.). — Б.р. ↑

XIII

И тъй на другата сутрин Самюъл Грифитс и син му Гилбърт, застанал до него в голямата гостна на дома им на Уикейджи авеню, изслушаха доклада на Смили за срещите му с Клайд и Мейсън. Смили предаде всичко, което бе чул и видял. И Гилбърт Грифитс, безкрайно потресен и вбесен от всичко чуто, по едно време възкликна:

— Гледай го ти, тоя мизерник! Тоя мръсник! Какво ти казвах, татко? Не те ли предупреждавах да не го взимаш тук?

И Самюъл Грифитс, след като поразмисли над това напомняне за по-раншното му глупаво съчувствие, отвърна на Гилбърт с извънредно изразителен и дълбоко огорчен поглед, в който се четеше: „За какво сме се събрали: да разглеждаме безразсъдството на първоначалното ми, макар и глупаво, но добро намерение, или сегашното критично положение?“ А Гилбърт си мислеше: „Тоя убиец! И тая проклета фръцла Сондра Финчли, дето се мъчеше да направи от него нещо, за да ме ядоса, а така очерни сама себе си. Глупачка! Но така й се пада. Сега и тя ще посърба от тая попара.“ Само че това ще струва и на баща му, и на всички тях безкрайни неприятности. Защото то бе неизличимо петно, което вероятно щеше да се лепне на всички — на самия него, на годеницата му, на Бела, Майра, родителите им — и може би да им коства положението в тукашното общество. Каква трагедия! Може би смъртно наказание! И то в тяхното семейство!

Ала Самюъл Грифитс от своя страна прехвърляше в ума си всичко от идването на Клайд в Ликъргъс.

Как е бил оставен да работи първо в сутерена, пренебрегнат от семейството. Оставен сам на себе си цели осем месеца. Дали това не е допринесло поне нещичко за целия този ужас? А след това сложен за началник на толкова момичета! Не е ли било това грешка? Той виждаше сега всичко това ясно, макар и да не се мъчеше в никой случай да извини някак деянието на Клайд — съвсем не! Каква подла душица… какви невъздържани плътски желания! Какво необуздано зверство — да прелъсти тази девойка, а след това заради Сондра, заради приятната и мила малка Сондра да замисли да се отърве от нея!

А сега е в затвора и не дава по-добри обяснения за всички тези поразяващи обстоятелства, както му съобщи Смили, от тези, че изобщо не бил имал намерение да я убива, не бил дори кроил подобно нещо… вятърът му духнал шапката! Каква невероятна безпомощност! И никакво приемливо обяснение за двете шапки или за изчезналия костюм, или за това, че не се е притекъл на помощ на давещото се момиче. И тези необясними белези по лицето й. Колко силно говори всичко това за неговата виновност!

— За бога! — възкликна Гилбърт. — Не е ли могъл да измисли нещо по-добро от това, глупакът му с глупак!

И Смили отговори, че това е всичко, каквото е успял да го накара да каже, и че господин Мейсън е напълно и съвършено безпристрастно убеден в неговата виновност.

— Ужасно! Ужасно! — намеси се Самюъл. — Аз действително не мога още да го повярвам. Не мога! Вижда ми се невъзможно някой от моята кръв да бъде виновен в такова нещо! — Той скочи и закрачи из стаята, обзет от неприкрито и смазващо отчаяние и страх. Неговото семейство! Гилбърт и бъдещето му! Бела с всичките й амбиции и мечти! Ами Сондра! Ами Финчли!

Той сключи ръце, свъси вежди и стисна устни. Крачеше и поглеждаше Смили, който, безупречен и пригладен, все още не можеше да скрие огромното си напрежение и поклащаше глава колчем очите на Грифитс се спираха върху му.

А после, след около още час и половина такова разпитване и преразпитване дали е възможно да се даде някакво друго тълкуване освен онова, което подсказваха данните, съобщени от Смили, Грифитс-старши помълча и заяви:

— Е, трябва да кажа, че всичко изглежда много лошо. И все пак въпреки всичко, което ми казвате, не мога да намеря в себе си сили да го осъдя напълно, без да зная повече от това, което знаем сега. Може да има някакви други факти, които още не са излезли наяве… Вие казвате, той не иска да говори за повечето неща… някои дребни подробности, за които ние не знаем… едно или друго слабо оправдание… защото без нещо от този род то наистина изглежда като зверско престъпление. Върнал ли се е господин Брукхарт от Бостън?

— Да, татко, той е тук — отговори Гилбърт. — Обадил се е на господин Смили.

— Кажете му да дойде тук при мен в два часа следобед. Сега съм твърде уморен, за да говоря повече по този въпрос. Разкажете му всичко, което разказахте на мен, Смили. А след това елате заедно с него в два. Не е изключено той да направи някакво ценно за нас предложение, макар и да не виждам какво би могъл да ни препоръча. Искам да кажа само едно: надявам се, че Клайд не е виновен. И да се вземат всички възможни мерки, за да открием дали е виновен, или не е, и ако се окаже невинен, да го защитим в рамките на закона. Но нищо повече. Никакви опити да се спаси човек, виновен в подобно нещо… не, не и не! Дори и да е мой племенник! Аз няма да го направя! Не съм такъв човек! Неприятности или не… позор или не, ще сторя каквото мога, за да му помогна, ако не е виновен… ако има и най-слабото основание да се вярва, че не е. Но ако е виновен? Не! Никога! Ако този младеж е наистина виновен, ще трябва да понесе последствията. Нито един долар… нито един петак от моите пари не ще отиде за човек, който би могъл да бъде виновен в такова престъпление, дори и да ми е племенник!

Самюъл се обърна и бавно и тежко се запъти към стълбите в дъното на стаята, а Смили остана загледан в него с широко отворени очи, обзет от чувство на почит. Каква сила! Каква решителност! Какво безпристрастие в такъв критичен миг! Гилбърт, поразен не по-малко от Смили, седеше също с поглед впит пред себе си. Баща му беше истински мъж. Може да е жестоко оскърбен и засегнат, но противно на самия него, мислеше си Гилбърт, не проявява нито дребнавост, нито отмъстителност.

А сетне дойде господин Дара Брукхарт — едър, добре облечен, охранен, тежък и предпазлив търговски юрисконсулт, с едното око полузатворено от паднал клепач и доста изпъкнал корем, човек, който създаваше впечатление, ако не тялом, то поне духом, че е увиснал подобно на балон в някаква до висша степен разредена атмосфера, където най-лекият полъх на всевъзможни юридически прецеденти, тълкувания и решения лесно го придвижва насам и натам. При липса на допълнителни факти вината на Клайд (за него) изглеждаше очевидна. Но дори без оглед на горното, както виждаше нещата, след като внимателно изслуша разказа на Смили за всички подозрителни и уличаващи обстоятелства, той сметна, че е много трудно да се изгради дори само отчасти задоволителна защита, освен ако има някакви факти

в полза на Клайд, неизлезли досега наяве. Тези две шапки, това куфарче… това, че е избягал по такъв начин. Тези писма. Но той би искал да ги прочете. Защото, ако се съди по наличните досега данни, общественото настроение безспорно ще бъде напълно против Клайд и в полза на загиналата девойка поради нейната бедност, поради класата, към която принадлежи — положение, при което благоприятна присъда в околийския център на такъв затънтен горски край би била почти невъзможна, понеже самият Клайд, макар и беден, е племенник на богат човек и досега е имал добро положение в обществото на Ликъргъс. Това безспорно ще настрои местните прости хорица против него. Навярно би било по-добре да се поиска прехвърляне на разглеждането на делото в друга околия, за да се неутрализира силата на такова предубеждение.

От друга страна, без да изпрати първо при Клайд човек опитен в кръстосани разпити, който с оглед да поеме неговата защита би съумял под предлог, че от правдивите отговори зависи неговият живот, да изтръгне от него фактите, господин Брукхарт не би могъл да каже дали има някаква надежда, или не. В бюрото му работи някой си господин Качумън, много способен юрист, когото биха могли да изпратят с такава мисия и въз основа на чийто окончателен доклад биха могли да си съставят трезво мнение. Обаче върху подобен случай може да има и други гледища, които, по негова преценка, следва да бъдат внимателно обсъдени и решени. Защото, както господин Грифитс и син му, разбира се, добре знаят, в Ютика, Ню Йорк, Олбъни (и сега, като си помисли, особено в Олбъни, където работят братята Канавън & Канавън, извънредно способни, макар и съмнителни личности) има специалисти по углавни дела, посветени до най-големи тънкости във всички потайни пътища и хитрини на наказателното право. И кой да е от тях — безспорно срещу достатъчно голямо възнаграждение, независимо от първите впечатления за подобно положение — би склонил да поеме такава защита. И без съмнение чрез препращане на делото по подсъдност в друг окръг искания, обжалвания, възражения и така нататък биха могли и положително биха сполучили да забавят и в крайна сметка да постигнат окончателна присъда, по-малка от смърт, ако това е желанието на главата на такова известно семейство. От друга страна, съществува неоспоримият факт, че едно тъй силно оспорвано дело, каквото положително би било то в случая, може да

добие огромна гласност — дали господин Самюъл Грифитс желае това? Защото все пак при подобни обстоятелства не е ли вероятно хората да заговорят, макар и съвършено несправедливо, разбира се, че той използва голямото си богатство, за да потъпче правосъдието? Хората са тъй предубедени против богатите в такива случаи! Въпреки всичко обществото положително ще очаква семейство Грифитс да осигури някаква защита, независимо дали необходимостта от нея ще бъде критикувана след това, или не.

И вследствие на това сега се налага господин Грифитс и син му да решат как биха предпочели да постъпят: да прибегнат до много изтъкнати специалисти по наказателни дела, както двамата, които току-що назова Брукхарт, да вземат не толкова силен защитник или да не вземат никакъв. Защото, разбира се, би било възможно, и то без да бие особено на очи, да се осигури на Клайд способен, но все пак напълно умерен съдебен адвокат — някой живеещ и практикуващ в Бриджбърг например, — чието задължение ще бъде да свежда до минимум всички кресливи и неоправдани бележки по адрес на семейството във вестниците.

И тъй след още три часа съвещание Самюъл Грифитс окончателно реши господин Брукхарт незабавно да изпрати своя господин Качумън в Бриджбърг да разпита Клайд, а след това, каквито и да са заключенията му относно неговата виновност или невинност, да избере от местните юридически таланти поне засега адвокат, който би защитил Клайд най-съвестно и най-добре. Но да не му дава никакви уверения, че ще разполага със средства, нито да го насърчава да стори нещо повече, отколкото да изтръгне от Клайд истинските подробности за неговата причастност към това обвинение. А осигури ли ги веднъж, да съсредоточи вниманието си върху такава защита, която по най-честен начин да установи само фактите, справедливо благоприятни за Клайд — накъсо, да не се стреми по никой начин, било чрез юридически машинации или казуистика, било чрез каквито да било хитрини да установи мнима невинност и с това да потъпче целите на правосъдието.

XIV

Оказа се, че господин Качумън в никакъв случай не беше човек, който би могъл да измъкне от Клайд нещо повече, отколкото бяха измъкнали Мейсън и Смили. Макар и ловък до известна степен в сглобяването на объркани показания от данни, които изглеждаха най-правдоподобни, той не бе толкова вещ в областта на чувствата, колкото то бе необходимо в случая с Клайд. Твърде много се придържаше до закона, беше студен — неспособен да се вълнува. Ето защо след като подложи Клайд на безмилостен четиричасов разпит един горещ юлски следобед, в края на краищата се видя принуден да се откаже с чувството, че като предумишлен убиец Клайд вероятно бе най-изключителният пример за бездарен и несръчен престъпник, какъвто бе някога виждал.

Защото след идването на Смили Мейсън беше отишъл с Клайд на брега на Голямата чапла. И там бе открил триножника и фотоапарата. И беше чул нови лъжи от Клайд. И както сега обясни на Качумън, при все че Клайд отричаше да е притежавал фотоапарат, той — Мейсън — имал доказателства, че е притежавал и че го е взел със себе си на тръгване от Ликъргъс. Обаче когато Качумън го изненада с този факт, Клайд не можа да му отговори нищо друго, освен че не бил взимал със себе си фотоапарат и че намереният триножник съвсем не бил от неговия апарат — лъжа, която дотолкова ядоса Качумън, че реши да не спори с него по-нататък.

Същевременно обаче, понеже Брукхарт му беше наредил каквито и да бъдат личните му заключения по отношение на Клайд непременно да му намери някакъв адвокат (великодушието, ако не и честта на семейство Грифитс изисквало поне толкова, понеже родните им на Запад, както Брукхарт вече му беше обяснил, нямали нищо, пък и не било желателно да бъдат забъркани в това дело), той реши, че трябва да му избере защитник, преди да си замине. Ето защо, без да има някакво понятие от местното политическо положение, той отиде при Айра Келог, директор на Катаракската околийска национална банка, който, макар Качумън да не знаеше това, беше по върховете на

ръководството на демократическата партия. А поради религиозните и нравствените си възгледи същият този Келог беше вече във висша степен раздразнен от престъплението, в което бе обвинен Клайд. От друга страна, понеже също така добре знаеше, че това дело вероятно ще отвори пътя за допълнителни републикански победи в приближаващите избори, той си даде сметка, че няма да е зле да се позасили опозицията срещу Мейсън. Съдбата като че ли твърде явно благоприятстваше републиканската политическа машина в лицето на Клайд и чрез престъплението, извършено от него.

Защото след разкриването на това убийство Мейсън се радваше на такава известност и дори пръснала се по целите Съединени щати слава, с каквато не се беше ползвал от години никой прокурор от този край. Кореспонденти на вестници, репортери и илюстратори се стичаха вече от такива далечни градове като Бъфало, Рочестър, Чикаго, Ню Йорк и Бостън, било да интервюират, било да рисуват скици или да фотографират Клайд, Мейсън, останалите живи членове на семейство Олдън и така нататък, докато местните жители обсипваха Мейсън с искрени похвали, та дори и гласоподавателите демократи от окръга се присъединяваха към републиканците, като се уверяваха един друг, че Мейсън е човек на място, че се държи с този млад убиец така, както е заслужил, и че нито богатството на семейство Грифитс, нито семейството на това богато момиче, което той като че ли се е мъчил да спечели, не могат ни най-малко да повлияят на младия народен трибун. Това е истински прокурор. Той не „губи напразно време, бога ми“.

Наистина преди още да дойде Качумън, следователят свика свидетелите по следствието и те в присъствието и дори под ръководството на Мейсън установиха, че загиналото момиче е умряло вследствие на убийство, замислено и извършено от някой си Клайд Грифитс, който се намирал в момента в затвора на Бриджбърг и трябвало да бъде задържан там в очакване на решението на околийския съвет на съдебните заседатели, на който престъплението трябвало скоро да бъде представено за разглеждане. А Мейсън, както всички сега знаеха, възнамеряваше да осигури с искане, отправено до губернатора, извънредно заседание на Върховния съд, което естествено щеше да наложи едно незабавно свикване на разширения състав на съдебните заседатели, за да изслуша доказателствата и свидетелските показания и или да подведе Клайд под отговорност, или

да го освободи. И ето че Качумън пристигна, за да попита къде би могъл да намери истински способен местен адвокат, в когото да бъдат сигурни, че ще съумее да изгради някаква защита за Клайд. И в същия миг в ума на Келог проблесна името и репутацията на някой си Алвин Белнап от фирмата „Белнап & Джефсън“ в същия този град — личност, която е била два пъти щатски сенатор, три пъти народен представител на демократическата партия от този край, а напоследък смятан от разни политици-демократи като човек, който ще бъде почетен с по-висока длъжност, щом успеят да удържат победа, която ще позволи на демократите да вземат в свои ръце местната административна власт. Всъщност едва преди три години в борбата за прокурорската длъжност на Мейсън същият този Белнап спечели най-много гласове от всички други кандидати на демократическата листа. Наистина той беше толкова добър в политическо отношение, че тази година бе посочен като кандидат за същата длъжност на околийски съдия, на която бе хвърлил око Мейсън. И ако не бяха тези неочаквани и тъй поразителни събития във връзка с Клайд, почти всички бяха решили, че бъде ли посочен за кандидат, Белнап ще бъде избран. И въпреки че не си даде труд да изложи на Качумън всичките сложни подробности на това много интересно политическо положение, господин Келог все пак му обясни, че господин Белнап е съвсем изключителен човек, почти идеален, ако е необходим опонент на Мейсън.

След това бегло въведение Келог предложи да заведе Качумън лично в кантората на „Белнап & Джефсън“, която се намирала точно отсреща, в сградата Бауърз.

Те почукаха и вратата им отвори жив, много симпатичен на вид към четиридесет и осем годишен мъж със среден ръст, чиито сиво-сини очи веднага направиха на Качумън впечатление като духовни прозорци на безспорно проницателен, макар и не съвсем положителен и гъвкав ум. Защото Белнап обикновено се държеше така, че всички го уважаваха. Беше завършил университет и на младини благодарение на своята външност, материално и обществено положение (баща му е бил съдия и сенатор в Конгреса) беше опитал достатъчно от онова, което бихме могли да наречем „живота на големия град“, тъй че всички тези нетактични грубости, както и сексуални задръжки и сексуални въжделения, които все още тъй много вълнуваха, стимулираха и можеха да се сметнат дори за характеристика на човек като Мейсън,

отдавна бяха отстъпили мястото си на непринудени маниери и разбиране на хората, а това му позволяваше доста лесно да схваща всяко не особено заплетено нравствено или социално усложнение, пред което можеше да го изправи животът.

Наистина той беше човек, който по природа би се заел със случай като този на Клайд с по-малко страст и напрежение, отколкото Мейсън. Защото някога, когато наближавал двадесетата си година, сам той изпаднал в затруднение с две момичета, с едното от които само си играел, докато в другото бил сериозно влюбен. И след като прелъстил първото и се изправил пред годеж или бягство, избрал бягството. Но преди това изложил положението на баща си, който го посъветвал да замине на почивка, а в същото време били потърсени услугите на домашния лекар. Срещу хиляда долара и разноските, необходими за настаняване на бременното момиче в Ютика, бащата най-сетне сполучил да отърве сина си и направил възможно завръщането му и в крайна сметка оженването му за другото момиче.

И така, при все че в никакъв случай не съчувстваше на по-жестоките и по-решителни похвати в опита на Клайд да се избави, както гласеше засега обвинението (никога през всичките години на адвокатската си практика не бе могъл да схване психологията на убиеца), все пак поради носещите се слухове за съществуването и влиянието на любовта към богато момиче, чието име още оставаше в тайна, Белнап беше склонен да подозре, че Клайд е бил подведен или заслепен от чувствата си. Не беше ли беден, суетен и амбициозен? Беше чул за това; дори си беше мислил, че при съществуващото политическо положение би могъл с изгода за себе си и може би твърде пагубно за мечтите на Мейсън да изгради известна защита или поне да се надява на редица юридически възражения и отлагания на делото, покрай които на господин Мейсън да не му е чак толкова лесно да грабне длъжността околийски съдия, колкото той си представя. Не би ли било възможно с няколко бързи юридически хода — дори въпреки надигащото се обществено мнение или тъкмо поради него — да поиска прехвърляне на делото другаде или да се отложи за събиране на нови доказателства, в който случай съдебното дирене да започне едва когато господин Мейсън вече няма да е на тази длъжност. Белнап и новият му съдружник Рубин Джефсън, съвсем наскоро дошъл от щата Върмонт, бяха мислили за това.

А ето че пристигна господин Качумън, придружен от господин Келог. И след това — съвещание с господин Качумън и господин Келог, при което вторият обоснова в съвсем политическа светлина целесъобразността Белнап да поеме тази защита. А при наличието на собствената му заинтересованост в това дело той не се колеба много дълго и като се посъветва с по-младия си съдружник, реши да я поеме. В края на краищата тя надали би могла да му навреди в политическо отношение, каквото и да бъде настроението на хората.

И тогава, след като Качумън му връчи предварителния хонорар, както и препоръчително писмо до Клайд, Белнап помоли Джефсън да се обади на Мейсън и да го уведоми, че Белнап и Джефсън, адвокати на Самюъл Грифитс, натоварени да защитават племенника му, го молят за подробно писмено изложение на всички обвинения, както и за събраните досега показания и доказателства, протокола от аутопсията и доклада на следователя за предварителното следствие. Също така сведение дали е било отправено искане за извънредна сесия на Върховния съд и ако има такова, кой съдия е назначен да води делото и кога и къде ще се събере съветът на съдебните заседатели. Между другото — каза той, — понеже господа Белнап и Джефсън са научили, че трупът на госпожица Олдън е бил изпратен в родното й място, за да бъде погребан, те молят прокуратурата за съгласие той да бъде изровен, за да може да бъде освидетелстван от други лекари, поканени от защитата — положение, на което Мейсън първо се опита да се противопостави, но накрая се съгласи, за да не става нужда да се подчинява сетне на разпореждането на съдията от Върховния съд.

Щом уреди тези подробности, Белнап заяви, че отива в затвора да види Клайд. Беше късно и той не бе вечерял, а сега можеше да остане изобщо без вечеря, но искаше да проведе „задушевен“ разговор с този младеж, за когото Качумън го осведоми, че бил много труден. Но Белнап, обнадежден за борбата си против Мейсън и с убеждението, че благодарение на своя душевен строй ще разбере Клайд, бе обладан от професионално любопитство в най-висша степен. Каква романтика и каква драма в това престъпление! Какво ли момиче е тази Сондра Финчли, за която вече беше чул по тайни пътища? Не може ли тя да бъде някак привлечена към защитата на Клайд? Беше вече разбрал, че името й не бива да се споменава — такова било изискването на

висшата политика. Той наистина нямаше търпение час по-скоро да поговори с този хитър, амбициозен и лекомислен младеж.

Обаче, когато стигна в затвора и показа на шерифа Слак писмото от Качумън, Белнап го помоли за лична услуга — да го заведат горе на някое място близо до килията на Клайд, та да може, без да съобщят за идването му, първо да го понаблюдава — и бе тихо заведен на втория етаж; там му отвориха външната врата, водеща към коридора, дето се намираше килията на Клайд, и го оставиха да влезе сам. Когато стигна на няколко крачки от килията, можа да го разгледа — Клайд лежеше по лице на желязното си легло, с ръце на главата, в отвора стоеше таблата с недокосната храна, тялото му бе безволно отпуснато. Защото след посещението на Качумън и втория несполучлив опит да убеди някого в безполезните си и безсмислени лъжи той бе обзет от още по-голямо малодушие. Всъщност беше дотолкова паднал духом, че направо ридаеше и раменета му се тресяха от беззвучния плач. При тази гледка и като си спомни собствените младежки лудории, Белнап изпита към него дълбоко съжаление. Никой бездушен убиец, както си помисли той, не би плакал.

Той се приближи до вратата на килията и след кратко забавяне заговори:

— Хайде, хайде, Клайд! Това няма да помогне. Не бива така да се отчайвате. Вашият случай може да не е чак толкова безнадежден, както го мислите. Не бихте ли седнали да поприказвате с адвокат, който смята, че би могъл да направи нещо за вас? Аз се казвам Белнап, Алвин Белнап. Живея тук в Бриджбърг и съм изпратен от този другия, дето е бил тук преди малко… Качумън, така ли му беше името? Вие не сте се разбрали с него много добре, нали? Е, и аз също. Той май не е човек от нашата черга. Но ето ви писмо от него, с което ме упълномощава да бъда ваш защитник. Искате ли да го видите?

Той мушна писмото с добродушен и авторитетен вид през гъстата решетка, към която Клайд се приближи с любопитство и съмнение. Защото в гласа на този човек имаше нещо толкова сърдечно и необикновено, разбиращо, че му вдъхна смелост. Затова пое писмото, без да се колебае, прочете го и го върна с усмивка.

— Ето на̀, така си и мислех — продължи Белнап с най-убедителен тон, доволен от ефекта, който отдаваше изключително на личния си магнетизъм и чар. — Така е по-добре. Сигурен съм, че ще се

разберем. Чувствам го. Вие ще можете да говорите с мен с такава лекота и искреност, както бихте говорили с майка си. И без да ви е страх, че дори и една дума за нещо, което сте ми казали, ще стигне до някое друго ухо, освен ако сам пожелаете, нали? Защото аз ще бъда ваш защитник, Клайд, в случай че се съгласите, а вие ще бъдете мой клиент и ние ще седнем заедно утре или когато кажете, и вие ще ми разправите всичко, което смятате, че трябва да зная, а аз ще ви кажа какво аз смятам, че трябва да зная, и дали ще мога да ви помогна. И ще ви докажа, че с всяко нещо, с което ми помагате, помагате на самия себе си, нали? Ще си извадя и душата, за да ви измъкна от тази беда. Е, какво ще кажете, Клайд?

Той се усмихна най-насърчително и съчувствено, дори благо. А Клайд, усетил за първи път, откакто бе тук, че е намерил някого, комуто вероятно би могъл да се довери без всякаква опасност, вече си мислеше, че може да е най-добре, ако разкаже на този човек всичко, от игла до конец… Надали би могъл да каже защо, но го харесваше. Някак бързо, макар и смътно, той долови, че този човек разбира и би могъл дори да му съчувства, ако знаеше всичко или почти всичко. И след като Белнап му обясни подробно колко голямо е желанието на този негов враг Мейсън да го осъди и как при положение че успее да изгради правдоподобна защита, той, Белнап, е сигурен, че ще му се удаде да отлага делото, докато мандатът на този човек изтече, Клайд заяви, че ако адвокатът го остави тази нощ да обмисли всичко, на другия ден или когато той пожелае да дойде пак, ще му разкаже всичко.

И така на другия ден Белнап седеше на столче, дъвчеше шоколад и слушаше, докато Клайд пред него на желязното легло разправяше своята история — всичките подробности на своя живот от деня на пристигането му в Ликъргъс — как и защо беше дошъл там, случая с убитото дете в Канзас сити, без обаче да спомене изрезката от вестника, която беше запазил, а след това забравил; за запознанството си с Робърта и увлечението си по нея; за нейната бременност и как се е мъчил да я отърве… и така нататък, и така нататък, докато тя заплашила, че ще го изложи, и тогава най-после, изпаднал в дълбоко отчаяние и страх, той прочел случайно бележката в „Таймз Юниън“ и се опитал да направи същото. Но изобщо не го е замислял лично той — господин Белнап трябва да го разбере. Нито я е убил умишлено

накрая. Не, не е. Каквото друго и да мисли, господин Белнап трябва да повярва това. Той не я е ударил преднамерено. Не, не, не! Това било случайност. Имало е фотоапарат и триножникът, за който се говорело, че бил намерен от Мейсън, безспорно бил неговият. Също така той го скрил под паднало дърво, след като случайно ударил Робърта с фотоапарата и после го видял да потъва в езерото, където е без съмнение и сега, и то със снимки на самия него и Робърта на филма в него, ако не са се развалили от водата. Но той не я е ударил умишлено. Не… не е. Тя се приближила и той я ударил, но не умишлено. Лодката се преобърнала. А след това описа колкото можеше по-точно как преди това бе изпаднал като че ли в транс, защото, след като отишъл толкова далече, не можел да отиде докрай.

Но на това място самият Белнап най-сетне се отегчи и се разстрои от този странен разказ, видя колко невъзможно е да го изложи, да не говорим пък да убеди с него в невинността на тези тъмни и жестоки кроежи и постъпки съдебни заседатели, набрани измежду обикновените хора от този затънтен горски край, и най-после, уморен, обзет от несигурност и дори душевен смут, стана, сложи ръце върху раменета на Клайд и каза:

— Е, мисля, че стига толкова за днес, Клайд. Разбирам как сте се чувствали и как всичко се е случило… разбирам също колко сте уморен и много се радвам, че можахте да ми разкажете самата истина, защото знам колко трудно е било за вас да го направите. Но не искам да говорите повече сега. Има дни пред нас, а има и известни неща, които искам да свърша, преди да разгледаме някои от по-маловажните подробности в тая работа утре или вдругиден. Сега лягайте и си отспете. Ще имате нужда от всичките си сили за работата, която ще трябва да извършим двамата с вас малко по-нататък. Но засега няма защо да се тревожите, понеже то не е нужно, разбирате ли? Аз ще ви измъкна от тая каша… или по-точно ние ще ви измъкнем, моят съдружник и аз. Имам съдружник, когото ще доведа тук тия дни. Ще го харесате и него. Но има няколко неща, за които искам да помислите и към които да се придържате, едно от тях е да не позволите някой да ви накара със заплаха да направите нещо, защото или аз, или съдружникът ми ще се отбиваме тук всеки ден и каквото и да искате да кажете или да узнаете, ще можете да го кажете или да го узнаете от нас. Освен това не бива да говорите с никого — с Мейсън, шерифа, тия

тъмничари, с никого… освен ако аз ви кажа да говорите. С никого, чувате ли? А преди всичко друго недейте вече плака. Защото и да сте невинен като ангел или черен като самия дявол, най-лошото нещо, което можете да направите, е да плачете пред някого. Публиката и тия затворнически служители не го разбират: те неизменно го взимат за слабост или признание във виновност. А аз не искам да мислят нищо подобно за вас сега, особено след като зная, че наистина не сте виновен. Сега го знам. Аз го вярвам. Разбирате ли? Затова дръжте се като мъж пред Мейсън и пред всички други. Всъщност отсега нататък бих искал да се помъчите да се смеете по малко… или най-малкото да се усмихвате и да се здрависвате с тия хора тук. Знаете ли, в правото има една стара поговорка, че съзнанието за невинността успокоява човека. Мислете и се дръжте като невинен. Недейте седя потънал в мрачни мисли с такъв вид, сякаш сте загубили сетния си приятел, защото не сте. Аз съм тук, а също и моят съдружник господин Джефсън. Аз ще го доведа тук след ден-два и вие трябва да го гледате и да се държите с него също както с мен. Имайте му доверие, защото по юридически въпроси той е в известни отношения по-находчив и от мен. А утре ще ви донеса една-две книги, списания и вестници и искам да ги четете или да гледате картинките. Те ще ви помогнат да не мислите за неволята си.

Клайд успя едва-едва да се усмихне и кимна.

— Също така отсега нататък… не зная дали сте изобщо религиозен, но независимо от това в неделните дни тук в затвора има черковна служба и аз искам да я посещавате… разбира се, ако ви предложат. Защото хората тук са религиозни и аз искам да им правите колкото можете по-добро впечатление. Няма да обръщате внимание какво ще говорят и как ще ви гледат, ще правите, както ви казвам. А ако тоя Мейсън или някой друг от тукашните започнат да ви досаждат, пратете ми една бележка. Сега ще си вървя, тъй че изпратете ме с весела усмивка и да ме посрещнете също така, когато дойда пак. И да не приказвате, чувате ли?

След това той бодро разтърси Клайд за раменета, плесна го по гърба и излезе, а в действителност вътрешно си казваше: „Дали наистина вярвам, че тоя тип е толкова невинен, колкото твърди? Дали е възможно човек да удари момиче по тоя начин и да не знае, че го върши умишлено? И после да заплува настрана, защото, както уверява,

мислел, че ако отиде до нея, можел да се удави и той. Лошо. Лошо! Има ли дванадесет души, които ще го повярват? А това куфарче, тия две шапки, тоя липсващ костюм! И все пак той се кълне, че не я е ударил умишлено. Но как да приемем всички тия кроежи… Намерението, което не е невинно в очите на закона. Дали казва истината, или лъже дори и сега… може би се опитва да измами не само мен, но и себе си? А тоя фотоапарат… би трябвало да го докопаме, преди да го е пипнал Мейсън и да го е приложил към веществените доказателства. А тоя костюм. Би трябвало да го намеря и може би да го спомена, за да оборя впечатлението, че е бил скрит. Да кажа, че е бил у нас през цялото време… да го изпратя в Ликъргъс за чистене. Но не, не… една минутка… трябва да обмисля.“

И така нататък, точка по точка, докато си казваше уморено, че навярно по-добре би било да не използва изобщо разказа на Клайд, а да скърпи някаква друга история… да го промени или да го смекчи по някакъв начин, който ще го направи не толкова жесток, не толкова близък до убийство от гледна точка на закона.

XV

Господин Рубин Джефсън беше съвършено различен от Белнап, Качумън, Мейсън, Смили — всъщност от всички, които досега бяха спохождали Клайд или бяха проявили юридически интерес към неговото дело. Беше млад, висок, слаб, рошав, мургав, хладен, но не студен по душа и имаше воля и решителност, твърди и устойчиви като стомана. Притежаваше съобразителност и правна подготовка, които по хитрост и егоизъм го оприличаваха на рис или пор. Проницателни стоманени, много светлосини очи на почерняло лице. Дълъг нос, издаващ воля и любопитство. Силни ръце и тяло. Без да губи време, щом научи, че съществува възможност те (Белнап и Джефсън) да поемат защитата на Клайд, той проучи протоколите на съдебния следовател във връзка със смъртта, както и лекарската експертиза и писмата от Робърта и Сондра. И сега, седнал пред Белнап, който обясняваше, че Клайд фактически е признал да е замислял убийството на Робърта, макар всъщност да не го е извършил, понеже в решителния момент изпаднал в някакво каталептично състояние или бил обзет от угризения на съвестта и само неумишлено я ударил, Джефсън го гледаше втренчено без помен от усмивка или каквато да било забележка.

— Но нали не е бил в такова състояние, когато е отишъл там с нея?

— Не.

— Нито когато е заплувал настрана от нея след това?

— Не.

— Нито когато е вървял през тия гори или сменял дрехите и шапката, или когато е крил триножника?

— Не.

— Разбира се, вие знаете, че по същество, пред закона, ако използваме собствения му разказ, той е също толкова виновен, както и ако я беше ударил, и съдията ще трябва да разясни това на съдебните заседатели.

— Да, знам. Мислих вече за всичко това.

— Е, тогава…

— Вижте какво ще ви кажа, Джефсън; без съмнение това е труден случай. Сега ми се струва, че всичките козове са в ръцете на Мейсън. Ако успеем да отървем тоя хлапак, значи, ще можем да отървем когото и да било. Само че както аз виждам нещата, струва ми се, че засега няма още защо да споменаваме това каталептично състояние… поне докато не решим да обжалваме под предлог на невменяемост или емоционална неуравновесеност, или нещо друго подобно… горе-долу както в случая с Хари То например.

Той замълча и със съмнение се почеса по прошареното си сляпо око.

— Разбира се, вие смятате, че той е виновен? — подхвърли сухо Джефсън.

— М-м-м, знаете, колкото и учудващо да ви се види, не. Поне не съм положителен, че смятам. Да ви кажа правичката, това е един от най-озадачаващите случаи, с които съм се сблъсквал досега. Този младеж в никакъв случай не е толкова коравосърдечен, колкото го мислите, нито е толкова хладнокръвен… съвсем простичък и добродушен хлапак в известен смисъл, както сам ще се убедите… искам да кажа, в държането си. Само двайсет и една или две годишен. И въпреки роднинските си връзки с това семейство Грифитс много беден, всъщност обикновен чиновник. И ми каза, че родителите му били също бедни. Имали някаква мисия на Запад… май че в Денвър… а преди това в Канзас сити. Не е бил у дома от четири години. Всъщност той се забъркал там в някаква щура момчешка история, когато работил в един от хотелите на Канзас сити като пиколо, и трябвало да бяга. Това е нещо, за което трябва да бъдем по-предпазливи с Мейсън: дали го знае, или не? Както разбрах, той с компания други момчета от хотела взели колата на някакъв богаташ без знанието на собственика, а после, понеже ги било страх, че ще закъснеят, прегазили и убили едно момиче. Ще трябва да поразузнаем тая работа и да бъдем нащрек, защото, ако Мейсън знае, ще я изтърси в съда точно когато смята, че ние най-малко очакваме такова нещо.

— Не, тоя му номер няма да мине — отговори Джефсън и в студените му сини очи блесна електрическа искра, — дори и да стане нужда да отида в Канзас сити да разбера какво е било.

Белнап продължи да разказва на Джефсън всичко, каквото бе научил за живота на Клайд до настоящия момент — как е мил чинии, прислужвал в ресторант, работил на щанд за газирани питиета, разнасял с кола поръчки, всичко, каквото му паднело, докато не дошъл в Ликъргъс… как винаги имал слабост към момичета, как се запознал първо с Робърта, а после със Сондра. Най-сетне как объркал конците с едната и отчаяно се влюбил в другата, за която не можел да се ожени, докато не се отърве от първата.

— И въпреки всичко това вие все още изпитвате съмнение дали я е убил? — попита в заключение Джефсън.

— Да, както ви казах, съвсем не съм сигурен дали го е направил. Но знам, че все още въздиша по второто момиче. Държането му се променяше всеки път, когато той или аз случайно го споменехме. Например аз го попитах за отношенията му с нея и въпреки че е обвинен в прелъстяването и убиването на другото момиче, той ме погледна така, сякаш бях казал нещо неуместно… сякаш бях оскърбил него или нея.

При тези думи Белнап се усмихна кисело, но Джефсън, вдигнал дългите си кокалести крака върху ореховото писалище пред него, само го гледаше с немигащ поглед.

— Нима — рече той най-после.

— И не само това — продължи Белнап, — но каза: „Ами не, разбира се, не. Тя не би допуснала подобно нещо, а освен това…“ — и тук се пресече. „А освен това, какво, Клайд?“ — попитах го аз. „Е, не бива да забравяте коя е тя.“ — „А, разбирам“ — казах аз. И тогава, можете ли да си представите, той поиска да знае няма ли начин нейното име и писмата, които му е писала, да не стигнат до вестниците и делото… семейството й да не го узнае, та тя и близките й да не пострадат твърде много.

— Сериозно? Е добре, ами другото момиче?

— Точно това е, каквото искам да подчертая. Той е могъл да замисли убийство на едното момиче и, кой знае, дори да го убие, след като го е прелъстил, но умът му е бил толкова завъртян от големите мечти за тая, другата, че просто съвсем не е знаел какво върши. Разбирате ли? Нали знаете как става това с някои от тия младежи на негова възраст, особено ако не са имали много вземане-даване с

момичета, нито разполагали с пари, а искат да се издигнат и да станат нещо.

— Вие мислите, че това малко го е побъркало, така ли? — додаде Джефсън.

— Е, може би… бил е разстроен, хипнотизиран, не на себе си… нали знаете… да, имал е „мозъчна буря“, както казват в Ню Йорк. Но положително е все още луд за това другото момиче. Всъщност мисля, че плаче в затвора най-много за нея. Той плачеше, нали знаете, когато отидох да го видя, хълцаше, сякаш сърцето му се късаше. — Белнап замислено почеса дясното си ухо. — Така или иначе, положително има нещо в тая, другата идея… че е бил побъркан от всичко това: от една страна, тая Олдън го принуждава да се ожени за нея, докато другата девойка му предлага да се омъжи за него. Аз разбирам. Веднъж съм бил в такова положение сам аз. — И той прекъсна разсъжденията си, за да разкаже на Джефсън за този случай. — Между другото — продължи той — Клайд казва, че можем да намерим това антрефиле за удавянето на другата девойка в „Таймз Юниън“ от осемнадесети ли, деветнадесети ли юни.

— Добре — отвърна Джефсън, — ще го намеря.

— Знаете ли какво бих искал да направите утре — пак подхвана Белнап, — да дойдете там с мен и да видите какво ще ви е впечатлението от него. Искам да видя дали ще разкаже всичко на вас по същия начин. Интересува ме вашето лично мнение за него.

— Ще го узнаете като нищо — отсече Джефсън.

На другия ден Белнап и Джефсън отидоха да посетят Клайд в затвора. И Джефсън, след като го разпита и обмисли още веднъж странната му история, дори сега не можеше окончателно да реши дали Клайд наистина е ударил Робърта без умисъл, както твърдеше, или не. Защото, ако го е направил без умисъл, как е могъл след това да заплува към брега и да я остави да се удави? Положително да се убедят в това съдебните заседатели, щеше да е още по-трудно, отколкото да се убеди сам той.

В същото време съществуваше и това твърдение на Белнап за възможността Клайд да е бил душевно разстроен или неуравновесен по времето, когато е възприел замисъла от „Таймз Юниън“ и пристъпил към осъществяването му. Това можеше да е вярно, разбира се — поне на самия Джефсън Клайд се видя достатъчно разумен и

здравомислещ сега. На Джефсън той се видя по-коравосърдечен и по-хитър, отколкото искаше да го види Белнап — хитрина, смекчена, разбира се, до голяма степен от скромни и подкупващи светски обноски, които неволно го правеха привлекателен. Обаче Клайд в никакъв случай не прояви същото желание да се довери на Джефсън, както се беше доверил на Белнап — отношение, което отначало не събуди особено големи симпатии у Джефсън. Същевременно у този адвокат имаше една съсредоточена, целенасочена сериозност, която скоро убеди Клайд в неговия делови, ако не и емоционален интерес. И след известно време по-младият мъж започна да му вдъхва дори повече надежди, отколкото Белнап, като човек, който би могъл да направи най-много за него.

— Разбира се, вие знаете, че тия писма, които ви е писала госпожица Олдън, са много силни? — заговори Джефсън, след като чу повторния разказ на Клайд.

— Да, господине.

— Те са много тъжни за всеки, който не е запознат с всичките факти, и поради това вероятно ще създадат у съдебните заседатели предубеждение против вас, особено ако се съпоставят с писмата на госпожица Финчли.

— Да, предполагам, че е така — отговори Клайд, — но пък и тя не е била винаги такава. Тя започна да ми пише така едва след като й се случи тая беда, а аз поисках тя да ме освободи.

— Зная, зная. И това е едно съображение, което трябва да обмислим и може би да изложим пред съда, ако успеем. Да имаше някакъв начин да предотвратим изнасянето им пред съда — забеляза той на Белнап. След това пак се обърна към Клайд: — Но ето какво искам да ви попитам сега: вие сте имали близост с нея около една година, така ли?

— Да.

— През цялото време, когато сте ходили с нея, или преди това, имала ли е приятелски или може би интимни отношения с някой друг млад мъж някъде… искам да кажа, вие да знаете нещо такова?

Както Клайд можеше да схване, Джефсън не се страхуваше или може би не беше достатъчно чувствителен, за да се въздържи да предложи каквато да е идея или хитрост, която според него би могла да отвори вратичка за избавление. Но Клайд съвсем не се зарадва на това

внушение — той направо бе възмутен. Колко срамно би било по отношение на Робърта, при нейния характер, да се опита да използва подобна лъжа! Той не можеше и не искаше да прибегне до подобна измама, затова отговори:

— Не, господине. Никога не съм чувал да е ходила с някой друг. Всъщност аз зная, че не е.

— Прекрасно! Това приключва този въпрос — отсече Джефсън. — От нейните писма бях заключил, че това, което казвате, е истина. И все пак ние трябва да знаем всички факти. Положението би се променило коренно, ако бе имало някой друг.

В този момент Клайд не можа да разбере напълно дали адвокатът се мъчи да му подчертае стойността на тази идея, или не, но въпреки всичко реши, че не е хубаво дори да мисли за подобно нещо. И пак си мислеше: „Дано този човек сполучи да измисли истинска защита за мен! Изглежда тъй хитър!“

— Добре тогава — продължи Джефсън със същия съсредоточен, изпитателен тон, лишен, както се струваше на Клайд, от каквото да било чувство или съжаление, — ето още едно нещо, което искам да ви попитам. През цялото време, когато сте я познавали, било преди вашата близост или след това, писала ли ви е някога някакви злобни или саркастични писма, да е искала нещо от вас, да ви е заплашвала?

— Не, господине, не мога да кажа, че е писала — отговори Клайд, — всъщност сигурен съм, че не е. Не, господине. С изключение на тия няколко последни писма… най-последното.

— А вие, предполагам, никога не сте й писали?

— Не, господине, никога не съм й писал писма.

— Защо?

— Ами… тя беше при мен там, във фабриката. Освен това, накрая, когато си отиде при родителите, беше ме страх.

— Разбирам.

В същото време, както Клайд продължи да изтъква, и то съвършено честно, тя могла понякога да се държи съвсем не благо — фактически умеела да бъде много решителна и дори упорита. Не обърнала никакво внимание на неговите увещания, че като го кара да се ожени за нея, ще провали бъдещето му в обществото и във всяко друго отношение и това въпреки готовността му да работи и да й плаща издръжка — държане, което, както той го описа сега, било

причина за всичките беди докато госпожица Финчли (и тук в гласа му се промъкна нотка на благоговение и възторг, която Джефсън не закъсня да забележи) била готова да направи за него всичко.

— Значи, вие наистина сте обичали много тая госпожица Финчли?

— Да, господине.

— И не сте могли вече да мислите за Робърта, след като сте се запознали с госпожица Финчли?

— Не можех, господин Джефсън.

— Разбирам — рече адвокатът и сериозно поклати глава, като си мислеше в същото време колко безполезно и дори опасно би могло да бъде, ако се кажеше това на съдебните заседатели. А след това си помисли, че навярно най-добре ще е да възприемат последното предложение на Белнап, да възприемат обичайната за това време съдебна практика и поддържат, че в случая е имало невменяемост или нервно разстройство, предизвикано от ужасното положение, в което обвиняемият си е въобразявал, че се намира. Но въпреки това продължи: — Вие казвате, че нещо ви станало, когато сте били там в лодката с нея в последния ден, че всъщност не сте знаели какво вършите в момента, когато сте я ударили?

— Да, господине, това е така.

И Клайд започна да обяснява още веднъж какво точно е било състоянието му тогава.

— Добре, добре, вярвам ви — отговори Джефсън, сякаш повярвал думите на Клайд, при все че в действителност не можеше да си го представи. — Но вие знаете, разбира се, че като имат предвид всички други обстоятелства, никои съдебни заседатели няма да повярват в това нещо — заяви той. — Има твърде много подробности, които ще трябва да се обяснят, а ние нямаме особена възможност да ги обясним при сегашното положение. Не ми е много ясно — заговори той на Белнап. — Тия две шапки, това куфарче… освен ако поддържаме невменяемост или нещо подобно. Знаете ли да е имало някога във вашето семейство случай на лудост? — обърна се той отново към Клайд.

— Не, господине, поне аз не зная.

— Някой вуйчо или братовчед, или дядо, който да е имал припадъци или някакви чудатости, или нещо подобно?

— Не, никога не съм чувал, господин Джефсън.

— А богатите ви роднини там в Ликъргъс… предполагам, на тях няма да им се хареса твърде много, ако изляза и се опитам да докажа подобно нещо?

— Страх ме е, че няма да им хареса, господине — отговори Клайд, като си мислеше за Гилбърт.

— Добре, чакайте да видя — продължи след миг Джефсън. — Това усложнява работата. Не виждам обаче нищо друго по-сигурно.

И той пак се обърна към Белнап и го попита как би приел като теория самоубийството, понеже писмата на Робърта издавали склонност към меланхолия, която лесно би могла да доведе до мисъл за самоубийство. И не биха ли могли да кажат, че като излязла на езерото с Клайд и го умолявала да се ожени за нея, а той отказал, тя се хвърлила във водата. А той бил твърде потресен и душевно покрусен, за да я спаси.

— А какво ще правим със собствената му версия, че вятърът му отнесъл шапката и като се мъчел да я хване, преобърнал лодката? — възрази Белнап по такъв начин, сякаш Клайд не беше там.

— Е да, и това е съвсем вярно, но не бихме ли могли да кажем, може би, че понеже се чувствал нравствено отговорен за нейното състояние, което от своя страна станало причина тя да свърши с живота, той не искал да признае истината за нейното самоубийство.

При тези думи Клайд трепна, но и двамата дори не го забелязаха. Те говореха така, като че ли го нямаше или той не можеше да има мнение по въпроса — поведение, което го изуми, но в никой случай не го подтикна да протестира, понеже се чувстваше така безпомощен.

— Ами записването под чуждо име в ханчетата! Двете шапки… дрехите… куфарчето му? — отривисто настояваше Белнап с тон, който подсказа на Клайд колко сериозно смята той положението му.

— Е, каквато теория и да предложим, тия неща все ще трябва да се обяснят по някакъв начин — отвърна Джефсън колебливо. — Не можем да прибегнем до истинската история за неговите кроежи… без да се позовем на невменяемост поне доколкото го виждам аз. А не прибегнем ли до нея, каквото и да правим, все ще се натъкваме на уликите.

Той вдигна уморено ръце, сякаш искаше да каже: „Бога ми, не зная как да постъпя!“

— Обаче като имаме предвид всичко това — настояваше Белнап — и отказът му да се ожени за нея след обещанията, за които се говори в нейните писма… ами че това ще действа против него, така че ще настрои обществото още повече срещу него. Не, това не става — заключи той. — Ще трябва да измислим нещо, което да събуди някакво съчувствие към него.

И след това пак се обърна към Клайд, като че ли изобщо не бяха водили този разговор. И му отправи поглед, в който се четеше: „И ти ако не си трудна задача!“

Тогава Джефсън забеляза:

— А, да, тоя костюм, дето сте го хвърлили в езерото близо до вилата на Кранстън… опишете ми колкото можете по-точно мястото, където сте го хвърлили… колко е далече от къщата?

Той зачака, докато Клайд неуверено се мъчеше да си припомни разните подробности за часа и мястото, доколкото можеше да си го представи.

— Ако можех да отида там, сигурно лесно щях да го намеря.

— Да, зная, но няма да ви пуснат да отидете там, без да дойде и Мейсън — отговори той. — А може да не ви пуснат и с него. Сега сте в затвора и никой не може да ви изведе без разрешението на щатските власти, разбирате? Но ние трябва да намерим тоя костюм. — Тогава той се обърна към Белнап и му каза със снишен глас: — Трябва да го намерим, да го почистим и да го представим с обяснението, че е бил изпратен за чистене от самия него… че не е бил скрит, разбирате ли?

— Да, трябва — рече нехайно Белнап, а Клайд стоеше и слушаше с любопитство, малко изумен от тези откровени планове за хитруване и измами в негова полза.

— А сега за тоя фотоапарат, дето паднал в езерото… трябва да се помъчим да го намерим и него. Мисля си, че Мейсън може да знае за него или да подозира, че е там. Във всеки случай извънредно важно е да го намерим, преди да го е намерил той. Смятате ли, че лодката се е преобърнала около това място, където бяха забили кол, когато ви водиха там?

— Да, господин Джефсън.

— Добре, трябва да видим дали ще можем да го намерим — продължи адвокатът, като се обърна към Белнап. — Не бива да допуснем, стига да можем, той да изскочи при разглеждане на делото.

Защото без апарата ще трябва да се кълнат, че Грифитс я е ударил с тоя триножник или нещо друго, което не е вярно, и там ще можем да им сложим крак.

— Да, и това е вярно — отвърна Белнап.

— А сега за тоя куфар, дето е у Мейсън. И той е нещо, което още не съм видял, но ще го видя утре. Как сложихте костюма в куфара, когато излязохте от водата: така, както си е бил мокър?

— Не, господине, първо го изстисках. Сетне го изсуших, колкото можах. А после го увих в хартията, в която бе нашият обед, сложих борови игли отдолу в куфара и отгоре върху дрехите.

— Тъй че, доколкото знаете, вътре не е имало мокри петна, след като извадихте костюма?

— Мисля, че не е имало, господине.

— Но не сте сигурен?

— Като ме питате сега, не съм съвсем сигурен… не, господин Джефсън.

— Добре, ще го видя сам утре. А сега за тия белези по лицето й: вие не сте признали никому тук или където да било, че изобщо сте я ударили?

— Не, господине.

— А белегът на темето е останал от лодката, както твърдите?

— Да, господине.

— Но за другите мислите, че може да са от удара с апарата?

— Да, господине. Така предполагам.

— Добре, тогава ето как я виждам аз тая работа — каза Джефсън, като се обърна пак към Белнап. — Смятам, че когато му дойде времето, можем спокойно да заявим, че тези белези изобщо не са от него, разбирате ли? Те са от канджите и от прътите, с които са шарили там по дъното, когато са се мъчили да я намерят. Поне можем да се опитаме. А ако не са от канджите и прътите — добави той доста мрачно и сухо, — положително може да са от превозването на трупа от езерото до тая гара и оттам с влака дотук.

— Да, струва ми се, че Мейсън ще види доста зор да докаже, че не са от това — съгласи се Белнап.

— А колкото за триножника, е, по-добре ще е да изровим трупа и да направим свои измервания, и да премерим колко дебел е бордът на лодката, тъй че да не му е много лесно на Мейсън да се възползва от

триножника, макар да го е намерил. — Очите на господин Джефсън силно се присвиха и станаха много бистри и много сини, когато каза това. В главата и издълженото тяло той приличаше на пор. И на Клайд, който бе наблюдавал и слушал всичко това със страхопочитание, се стори, че този, по-младият мъж, е човекът, който би могъл да му помогне. Беше тъй хитър и практичен, тъй прям, студен и равнодушен и въпреки това вдъхваше доверие, досущ като някоя неподдаваща се на управление машина, която произвежда енергия.

И когато най-после двамата адвокати тръгнаха да си вървят, Клайд съжаляваше. Защото, докато бяха близо до него, правеха планове и крояха как да го избавят, той се чувстваше много по-сигурен, по-силен, изпитваше по-голяма надежда, по-голяма увереност, че може би в някой бъден ден ще бъде свободен.

XVI

Подир всичко това обаче в крайна сметка бе решено, че може би най-лесната и най-сигурна защита, на която биха могли да се осланят, при положение че семейство Грифитс от Ликъргъс би се съгласило, трябваше да се изгради върху невменяемост или „мозъчна буря“ — временно умопомрачение, дължащо се на любовта и илюзията за величие, породена у Клайд от Сондра Финчли, и заплахата Робърта да провали всичките му мечти и планове. Но след като се посъветваха с Качумън и Дара Брукхарт в Ликъргъс, а те на свой ред отнесоха въпроса до Самюъл и Гилбърт Грифитс, беше решено, че това не е подходящо. Защото, за да се установи невменяемостта или „мозъчната буря“, ще трябват предварителни доказателства или свидетелски показания в смисъл, че Клайд никога не се е отличавал със здрав разум, че е бил неуравновесен цял живот, и някои частни примери, които да потвърдят неговите чудатости; ще трябва роднини (в това число може би и самото семейство Грифитс от Ликъргъс) да дадат клетвени показания в този дух — цяла редица доказателства, които очевидно ще наложат на мнозина явно да мамят и лъжесвидетелстват, а също ще хвърлят сянка върху кръвта и умствените способности на рода Грифитс, което бе достатъчно да противопостави и Самюел, и Гилбърт до такава степен, че те категорично отхвърлиха този план. Така Брукхарт се видя принуден да съобщи на Белнап, че трябва да се откажат от такова обосноваване на защитата.

При това положение, щат не щат, Белнап и Джефсън трябваше пак да седнат да разсъждават. Защото всякаква друга защита, за каквато можеха да се сетят, сега им се виждаше съвършено безнадеждна.

— Искам да ви кажа едно нещо — забеляза упоритият Джефсън, след като прелисти още веднъж писмата и на Робърта, и на Сондра. — Писмата от тая Олдън са най-трудното, с което ще трябва да се справяме. От тях всеки съдебен заседател може да заплаче, ако ги четат както трябва, а пък дадат ли гласност на писмата от онази другата девойка, това ще е направо край. По-добре ще е, смятам, ако не

споменаваме нейните писма изобщо, освен ако го направи Мейсън. Това само ще накара хората да помислят, че Клайд Грифитс е убил тая Олдън, за да се отърве от нея. За Мейсън не би могло да има нищо по-хубаво, както ми се струва.

И Белнап от сърце се съгласи с него.

Същевременно някакъв план трябваше да бъде съставен незабавно. И тъй, след разните им съвещания, Джефсън, който виждаше голяма възможност за себе си да се прояви в това дело, най-сетне стигна до заключението, че най-сигурната възможна защита — защита, на която няма да противоречат подозрителните и най-странни постъпки на самия Клайд, — ще бъде, че той никога не е замислял убийство. Наопаки, понеже е морален, ако не и физически страхливец, както го подсказва собственият му разказ, изпаднал в ужас, че може да бъде изложен и пропъден от Ликъргъс и от сърцето на Сондра, и тъй като още не бил казал на Робърта за Сондра, с мисълта, че като узнае за тази негова голяма любов (към Сондра), Робърта може да поиска да се отърве от него, набързо и без да има нищо по-лошо наум, решил да убеди Робърта да дойде с него до кой да е близък курорт, не непременно на езерото Грас или на Голямата чапла, за да й разкаже всичко това и така да спечели свободата си, разбира се, като й предложи все пак да й плаща издръжка, доколкото му позволяват силите, през много трудния за нея период.

— Всичко това е чудесно — възрази Белнап. — Но това предполага отказа му да се ожени за нея, нали? А кои съдебни заседатели ще изпитат съчувствие към него за такова нещо или ще повярват, че не е искал да я убие?

— Чакайте малко, чакайте малко! — отговори Джефсън сопнатичко. — Дотук изглежда така. Разбира се. Но вие не сте ме изслушали докрай. Аз ви казах, че имам план.

— Добре, да го чуем тогава — отговори Белнап извънредно заинтересуван.

— Вижте сега, ще ви кажа… моят план е следният… Да оставим всичките факти тъй, както са, и точно тъй, както разказва за тях Клайд, и точно тъй, както досега ги е излагал Мейсън, с изключение, разбира се, на това, че той я е ударил… и след това да ги обясним… писмата, раните, куфарчето, двете шапки, всичко… в никакво отношение да не ги отричаме.

Тук той се поспря и прокара дългите си слаби луничави ръце през светлата си коса и погледна през зелената трева на градския площад към затвора, където седеше Клайд, а сетне пак към Белнап.

— Всичко е чудесно, но как да го направим? — попита Белнап.

— Казвам ви: друг изход няма — продължи Джефсън, сякаш говореше на себе си, без да обърне никакво внимание на по-старшия си съдружник, — и аз мисля, че това ще свърши работа. — Той се обърна да погледне пак през прозореца и заговори като че ли на някого вън: — Той отива там, разбирате ли, понеже е уплашен и понеже трябва да направи нещо или ще бъде изложен. И се записва в двете ханчета така, както се е записал, защото го е страх да не узнае някой долу в Ликъргъс, че е горе на езерата. И неговият план е да й признае за това другото момиче. Но… — и той се прекъсна и загледа втренчено Белнап — ето крайъгълния камък на цялата защита; ако той не издържи изпитанието, ние губим! Слушайте! Той отива там горе с нея, обзет от страх, и не за да се ожени за нея или да я убие, а за да я убеди да го остави на мира. Но когато стигат там и той вижда колко й е зле, колко е уморена и печална… е, вие знаете колко много го обича тя все още и той прекарва с нея две нощи, разбирате ли?

— Да, разбирам — прекъсна го Белнап с любопитство, но не чак толкова неуверено този път. — И това може да обясни тези нощи.

— Може? Ще обясни! — отвърна Джефсън иронично и спокойно и в сините му като камбанки очи пролича само студена, устремна, практична логика, без следа от вълнение или дори някакво съчувствие. — Тъй, и докато е там горе с нея при тия условия — тъй близо до нея пак, разбирате, нали? — Изражението му не се промени, на лицето му не трепна нито едно мускулче. — Той изживява душевен прелом. Разбирате ли ме? Той я съжалява. Срам го е от себе си, за греха, сторен срещу нея. Това трябва да разчувства тия наши съдебни заседатели тук, тия религиозни, нравствени хорица, а?

— Би могло — тихо се съгласи Белнап, който вече беше много заинтересуван и изпитваше нова надежда.

— Той съзнава, че й е сторил зло — продължи Джефсън, съсредоточен върху плана си, като паяк, когато плете мрежа, — и въпреки цялото си увлечение по другото момиче, сега е готов да поправи грешката си спрямо тая Олдън, разбирате ли, защото я съжалява и го е срам от себе си. Това премахва грозното

предположение, че обмисля убийството й, докато прекарва с нея тия две нощи в Ютика и на езерото Грас.

— Обаче той все още обича другото момиче? — подхвърли Белнап.

— Ами да. Поне го харесва, бил е очарован от живота на обществото, преобразил се е, станал е друг човек, но сега е готов да се ожени за Робърта, в случай че тя все още го иска, след като й разкаже за другото момиче и любовта си към него.

— Разбирам. Но какво ще правим сега с лодката, куфарчето, с отиването му след това във вилата на тая Финчли?

— Чакайте малко! Чакайте малко! Ще ви кажа за това — продължи Джефсън и сините му очи се забиха в пространството като мощен електрически лъч. — Разбира се, той излиза с нея с лодка и, разбира се, взима това куфарче, и, разбира се, в ханчетата се записва под тия измислени имена, и тръгва през горите при това другото момиче, след като Робърта се е удавила. Но защо? Защо? Искате ли да знаете защо? Ще ви кажа! Той изпитал съжаление към нея, разбирате, и е поискал да се ожени за нея или поне е поискал да поправи грешката си спрямо нея в последния момент там. Не преди, не преди, помнете, а след като е прекарал една нощ с нея в Ютика и още една на езеро Грас. Но когато тя се удавя, при това случайно, разбира се, както той твърди, у него пламва любовта към това другото момиче. Той не е престaвал да го обича, макар да е бил готов да го пожертва, за да поправи грешката си спрямо Робърта. Разбирате ли?

— Разбирам.

— А как ще докажат, че у него не е настъпил душевен прелом, щом той го твърди и не отстъпва?

— Разбирам, но той ще трябва да говори много убедително — добави Белнап възтежко. — А какво ще кажем за тия две шапки? Все ще трябва да се даде някакво обяснение.

— Да, ей сега ще ви кажа и за тях. Тая, която имал, се поизцапала. Затова той решил да купи друга. Колкото за историята, дето е разправил на Мейсън, че бил с кепе, е, уплашил се е и излъгал, защото е мислил, че трябва да се измъкне. Но, разбира се, преди да отиде при това другото момиче… искам да кажа, докато Робърта е още жива, възниква въпросът за отношенията му с това другото момиче, какво смята да направи с него. Той говори на Робърта, нали разбирате

— продължи Джефсън, — трябва някак да се справим с това нещо. Но както ми се струва, то е лесно, защото, след като изживява душевен прелом и иска да постъпи правилно спрямо Робърта, разбира се, не му остава нищо друго, освен да пише на това другото момиче или да отиде при него и да му каже… за злото, което е извършил спрямо Робърта.

— Да.

— Защото, както сега ми се струва, не можем съвсем да изключим от играта тая Финчли. Боя се, че ще трябва да я намесим.

— Добре, щом се налага — рече Белнап.

— Защото, разбирате ли, ако Робърта смята, че той все още е длъжен да се ожени за нея… той първо ще отиде и ще каже на тая Финчли, че не може да се ожени за нея… че заминава… тоест ако Робърта няма нищо против да я остави за толкова дълго време, разбирате ли?

— Да.

— Ако има нещо против, той ще се ожени за нея в Тримилевия залив или на някое друго място.

— Да.

— Но не бива да забравяте, че докато тя е все още жива, той не знае какво да прави и е разстроен. И едва след втората нощ на езерото Грас започва да разбира колко погрешни са били всичките му постъпки, разбирате ли? Нещо става. Може би тя се разплаква или говори, че иска да умре, както го казва в тия писма.

— Да.

— И тогава той иска да намери тихо местенце, където биха могли да седнат на спокойствие да си поприказват, където никой няма да ги види или чуе.

— Да, да… продължавайте.

— Е, идва му наум езерото Голямата чапла. Бил е там веднъж или сега са много близо, а пък и малко по-надолу, само на дванайсет мили, е Тримилевият залив, където, ако решат, могат да се оженят.

— Разбирам.

— Ако ли не, ако тя не поиска да се омъжи за него след пълното му признание, може да я закара обратно на ханчето, нали, и той или тя може да остане там или да продължи пътя си.

— Да, така.

— Междувременно, за да не се губи време и да не трябва да висят в това ханче (то е доста скъпо, нали знаете, а той няма чак толкова пари), той взима нещо за ядене в куфара. И фотоапарата си, защото иска да прави снимки. Понеже, ако Мейсън изкара тоя апарат, ще трябва да се дават обяснения, а по-добре ще е да го обясним ние, не той, нали?

— Разбирам, разбирам — възкликна Белнап, вече дълбоко заинтересуван; той се усмихна и започна да си потрива ръцете.

— Така те тръгват да се повозят с лодка.

— Да.

— И обикалят из езерото.

— Така.

— Най-после, след като се нахранват на брега, правят няколко снимки…

— Така.

— Той решава да й разкаже цялата истина за себе си. Той няма нищо против, той е готов…

— Разбирам.

— Само че, преди да направи това, иска да я снима още един-два пъти там, в лодката, до самия бряг.

— Така.

— И след това ще й разкаже, разбирате ли?

— Да.

— И така за малко се отдалечават с лодката, точно както е било, разбирате ли?

— Да.

— Но понеже имат намерение да слязат на брега пак, да берат цветя, той оставя куфарчето си, разбирате ли? Това е обяснението за куфара:

— Тъй.

— Но преди да направи някакви снимки, там, в лодката, по водата, той започва да й разказва за любовта си към това другото момиче… че ако тя настоява, той ще се ожени за нея и ще пише на Сондра писмо. Или ако тя смята, че не иска той да се ожени за нея, щом обича това другото момиче…

— Да, продължавайте! — нетърпеливо го подкани Белнап.

— Е — продължи Джефсън, — той ще направи всичко възможно да се грижи за нея и да я издържа с парите, които ще има, след като се ожени за това богато момиче.

— Така.

— Но тя иска той да се ожени за нея и да остави тая госпожица Финчли!

— Разбирам.

— И той се съгласява.

— Естествено.

— А тя е толкова благодарна, че в своето вълнение или признателност скача, за да отиде при него, разбирате ли?

— Да.

— И лодката се залюлява малко; той скача да я прихване, понеже го е страх, че тя ще падне, разбирате ли?

— Да.

— Е, сега, ако искаме, можем да го накараме да държи тоя апарат в ръка или не, както вие сметнете за по-добре.

— Да, разбирам накъде биете.

— Може да го държи, може и да не го държи, или той, или тя прави погрешна крачка, точно както той го разправя, или само движението на двете тела кара лодката да се преобърне и той я удря или не я удря, както вие сметнете за по-добре, но, разбира се, случайно.

— Да, разбирам, да пукна макар! — възкликна Белнап. — Чудесно, Рубин! Превъзходно! Прекрасно!

— И лодката я удря, също както и него, малко, разбирате ли? — продължаваше Джефсън, без да обърне внимание на този изблик, тъй се беше увлякъл в собствения си план. — И малко го зашеметява.

— Разбирам.

— И той я чува да вика, вижда я, но е малко замаян, разбирате ли? И докато се окопити достатъчно, за да направи нещо…

— Тя е изчезнала — тихо заключи Белнап. — Удавила се е. Разбирам ви.

— А сетне поради всички тия други подозрителни обстоятелства и записването под измислени имена… и понеже вече я няма и той все едно не може да направи нищо за нея… нейните близки може би не биха искали да знаят за състоянието й, нали знаете…

— Разбирам.

— Той побягва, уплашен, морален страхливец, както ще трябва да поддържаме от самото начало, който се стреми да запази добрите отношения с чичо си и да не загуби положението си в обществото. Не е ли достатъчно това като обяснение?

— Мисля, че не е по-лошо от всякакво друго обяснение, Рубин. Всъщност, мисля, че е приемливо и ви поздравявам. Не виждам как някой би могъл да се надява да намери по-добро. Ако то не му отърве кожата или не докара разногласие между съдебните заседатели, бихме могли да докараме присъдата, да речем, до двайсет години, как смятате? — И много доволен, той се изправи, изгледа с възхищение дългия си мършав съдружник и добави: — Чудесно!

Джефсън му отвърна с немигащ поглед на сините си очи, които можеше да се сравнят с огледално бистри вирове.

— Но, разбира се, вие знаете какво значи това? — добави той спокойно и тихо.

— Че той ще трябва да дава клетвени показания? Положително, положително. Много добре го виждам. Но това е единственият му шанс.

— И няма да се види на хората нито много спокоен, нито убедителен, както ми се струва: много е нервен и сантиментален.

— Да, зная всичко това — бързо отговори Белнап. — Много лесно се плаши. А Мейсън ще го подгони като бесен бик. Ще трябва да го подготвим за всичко това… да го обучим. Ще го накараме да разбере, че това е единственото му спасение, че от това зависи дали ще остане жив, или не. Ще го обучаваме месеци наред.

— Не сполучи ли, няма да се отърве. Да можехме само да направим нещо да му вдъхнем смелост… да го научим да изиграе ролята си. — Очите на Джефсън като че ли виждаха точно отпред съдебната зала, където на свидетелското място Клайд щеше да стои пред Мейсън. След това той вдигна писмата на Робърта (преписите, които бяха получили от Мейсън) и като ги загледа, заключи: — Да не бяха само ей тия! — Той ги претегли в ръка. — Боже! — завърши той мрачно. — Какво дело! Но ние още не сме победени, съвсем не! Ами че ние още не сме започнали. И, така или иначе, ще си спечелим име. Между другото — добави той, — хванал съм един познат, който живее

около Голямата чапла, да потърси довечера тоя апарат. Пожелайте ми сполука.

— От все сърце! — беше отговорът на Белнап.

XVII

Каква борба и какво възбуждение представлява едно голямо дело за убийство! След като се обърнаха към Брукхарт и Качумън за съвет, Белнап и Джефсън получиха отговора, че те смятат плана на Джефсън за „единствения може би начин“, но при условие колкото може по-малко да се говори за семейство Грифитс.

И тогава веднага Белнап и Джефсън дадоха предварителни изявления, съставени по такъв начин, че да покажат вярата си в Клайд и да го представят като много оклеветен и съвършено неправилно разбран младеж, чиито намерения и постъпки спрямо госпожица Олдън толкова се различават от онези, съобщени от Мейсън, колкото бялото се различава от черното. В тях също се намекваше, че излишната припряност на прокурора да поиска извънредна сесия на Върховния съд вероятно има по-скоро политическо, отколкото чисто правно значение. Защо иначе ще е това бързане, особено ако се вземат под внимание предстоящите избори в околията? Да не би да има някакво намерение да се използват резултатите от такова дело за осъществяване на политическите амбиции на някое отделно лице или група лица? Господа Белнап и Джефсън се надяват, че не е така.

Но независимо от подобни сметки, предубеждения или политически стремежи на кое да е определено лице или група защитата няма намерение да допусне едно невинно момче като Клайд, станало жертва на обстоятелствата, както защитниците са готови да докажат, да бъде изпратено на електрическия стол само за да осигури победата на Републиканската партия през ноември. Нещо повече, за да обори тези странни и въпреки всичко лъжливи обстоятелства, защитата ще има нужда от значителен период време, за да подготви пледоарията си. Ето защо ще й се наложи да подаде официален протест в Олбъни срещу отправеното от прокурора искане до губернатора за извънредна сесия на Върховния съд. Тя не е нужна, понеже редовната сесия за разглеждането на такива дела ще се състои през януари, а те имат нужда от точно толкова време за подготвяне на защитата.

Но при все че този силен, макар и доста закъснял отговор бе изслушан от представителите на различни вестници с дължима сериозност, Мейсън енергично опроверга това „голословно“ твърдение за политически интриги, както и приказките за невинността на Клайд.

„Какво основание имам аз, представител на цялото население в тази околия, да изпращам тоя човек където да било или да му отправям и едно-единствено обвинение, щом, обвиненията говорят сами за себе си? Нима самите улики не показват, че е убил това момиче? При това нито е казал, нито извършил поне едно нещо, за да изясни някое от подозрителните обстоятелства? Да! Или мълчи, или лъже. И докато казаните обстоятелства не бъдат опровергани от тези много вещи господа, аз ще си гледам работата. Имам всички необходими улики, за да докажа виновността на младия престъпник още сега. Забавянето на делото до януари, когато, както те знаят, моите пълномощия ще са изтекли, когато нов човек ще трябва да проучва всички доказателства, с които аз съм добре запознат, ще повлече големи разходи за околията. Защото всички свидетели, които съм събрал, са сега тук налице и е много лесно да бъдат доведени в Бриджбърг без особени разноски за околията. Но къде ще бъдат те през януари или февруари, особено след като защитата положи крайни усилия да ги разпръсне? Не, господа! Няма да се съглася на това. Но ако в срок от десет дни или две седмици от днес те ми донесат нещо, което ще стане причина някои от обвиненията, които съм отправил, поне да изглеждат неверни, аз съм напълно съгласен да се явя заедно с тях при председателя на съда и в случай че могат да му посочат някакво доказателство, което притежават или се надяват да притежават, или необходимостта да се доведат отдалеч някои свидетели, които ще помогнат да се докаже невинността на този човек, е, тогава няма да имам възражения. Ще се съглася да помоля съдията да им даде каквато пожелаят отсрочка, дори с това делото да се отложи дотогава, когато пълномощията ми ще са изтекли. Но ако делото бъде насрочено, докато съм още на длъжност, както от все сърце се надявам, ще вложа в обвинението всички свои способности не защото се домогвам до някаква длъжност, а защото сега съм прокурор и това е мой дълг. Колкото за моите политически амбиции — е, господин Белнап също ги има, нали? Той беше мой политически противник в изборите миналия път и както научавам, възнамерява да бъде и сега.“

В съответствие с това той отиде в Олбъни да внуши още веднъж на губернатора извънредно голямата нужда от незабавна извънредна сесия на съда, за да може Клайд да бъде подведен под отговорност. А губернаторът, след като изслуша личните съображения както на Мейсън, така и на Белнап, реши въпроса в полза на прокурора, като се обоснова с това, че свикването на извънредна сесия не е пречка за каквото да е отлагане на съдебното дирене, защото като че ли нищо от това, което защитата може досега да предложи, не показва, че свикването на извънредна сесия може по някакъв начин да й попречи да получи толкова време, колкото ще е нужно, за да се разгледа делото както следва. И в съгласие с това бе дадено нареждане за свикване на извънредна сесия на Върховния съд, а за председател бе посочен някой си Фредерик Объруолцър, съдия от Единадесети съдебен район. А когато Мейсън се яви при него с искането да посочи дата за събирането на извънредния съвет на съдебните заседатели, който да подведе Клайд под отговорност, той го назначи за пети август.

И тогава, когато съветът се събра, за Мейсън не представляваше никакво затруднение да постигне Клайд да бъде подведен.

А след това единственото, което Белнап и Джефсън можеха да сторят, бе да се явят при Объруолцър, демократ, който дължеше назначаването си на предишен губернатор, и да искат от него да се прехвърли разглеждането на делото другаде въз основа на това, че никакъв полет на въображението не би помогнал да се намерят дванадесет души, живеещи в окръга Катараки, които поради публичните и частните изявления на Мейсън да не са вече категорично настроени против Клайд и така убедени във виновността му, че ще бъде осъден, преди още защитата да може да говори пред такива съдебни заседатели.

— И къде ще отидете тогава? — попита съдията Объруолцър, който бе достатъчно безпристрастен. — Навред са били обнародвани едни и същи материали.

— Но, господин съдия, това престъпление, което прокурорът е положил такива усилия да раздуха… — (Последва дълго и разгорещено възражение от страна на Мейсън.) — Въпреки това ние поддържаме — продължи Белнап, — че обществото е било прекомерно много възбуждано и заблуждавано. Трудно е да се намерят дванадесет души, които да съдят тоя човек безпристрастно.

— Каква глупост! — възкликна ядно Мейсън. — Празни приказки и нищо друго! Ами че самите вестници събраха и обнародваха повече доказателства, отколкото имам аз. Ако нещо е предизвикало предубеждение по това дело, това са именно добилите гласност факти. Но аз поддържам, че това предубеждение не е по-голямо, отколкото навсякъде другаде. Освен това, ако делото бъде прехвърлено в някой далечен окръг, докато повечето от свидетелите са тук, на самото място, на този другия окръг ще му бъдат натрапени огромни разходи, които той не може да си позволи и които не може да се оправдаят с фактическото положение.

Съдията Объруолцър, който се отличаваше с трезви и нравствени съждения, бавен, педантичен човек, склонен да предпочете винаги общоприетия начин на действия, беше готов да се съгласи. И след пет дни, в течение на които само от време на време повърхностно размишляваше по въпроса, реши да отхвърли искането на защитата. Ако не бил прав, имало апелативно отделение, към което могли да се обърнат. След като насрочи делото за петнадесети октомври (предостатъчен срок, както той отсъди, за да се подготви защитата), Объруолцър се оттегли за остатъка от лятото във вилата си край езерото на Синята планина, където, в случай че срещнат някакви заплетени или неразрешими на самото място юридически усложнения, и обвинението, и защитата ще могат да го намерят и да се възползват от личното му внимание.

Но когато делото бе поето от господа Белнап и Джефсън, Мейсън сметна за препоръчително да удвои усилията си да осигури, доколкото бе възможно, осъждането на Клайд. Беше го страх от младия Джефсън толкова, колкото и от Белнап. И по тази причина взе със себе си Бъртън Бърли и Ърл Нюком и посети за втори път Ликъргъс, където между другото успя да открие: 1) къде Клайд си е купил фотоапарата; 2) че три дни преди заминаването за Голямата чапла той казал на госпожа Пейтън, че смята да вземе апарата със себе си и трябвало да купи за него филми; 3) че в града има галантерист на име Орни Шорт, който добре познавал Клайд, и че само преди четири месеца Клайд се обърнал към него за съвет във връзка с бременната жена на някакъв фабричен работник, а също (това той казал много поверително на Бъртън Бърли, който бе намерил апарата), че препоръчал на Клайд някой си доктор Глен близо до Гловърсвил; 4) самият доктор Глен,

когато го намериха и му показаха снимки на Клайд и Робърта, можа да познае Робърта, но не и Клайд, и да опише душевното състояние, в което бе дошла при него, както и историята, която му разказала — история, която в никой случай не излагала било Клайд, било самата нея и която по тази причина Мейсън реши поне засега да остави настрана.

И 5) благодарение на същите напрегнати усилия изплува и търговецът на шапки в Ютика, продал шапката на Клайд. Понеже Бъртън Бърли даде интервю в Ютика и снимката му бе напечатана заедно със снимката на Клайд, търговецът, когато случайно я видя и си спомни Клайд, веднага побърза да влезе във връзка с Мейсън, в резултат на което Мейсън отнесе неговите показания, надлежно преписани на машина и нотариално заверени.

Освен това девойката, която бе пътувала с парахода „Лебед“ и бе забелязала Клайд, писа на Мейсън, че си го спомня и че е бил със сламена шапка, а също, че е слязъл от парахода в Шарон — показание, което най-пълно потвърждаваше думите на капитана на парахода и накара Мейсън да си помисли, че провидението или съдбата е благосклонна към него. Най-после, но и най-важно за него, дойде съобщение от една жена, живееща в Бедфорд, щата Пенсилвания, която заявяваше, че седмицата от трети до десети юни тя и съпругът й били на палатка на източния бряг на Голямата чапла, близо до южния край на езерото. И когато плавали с лодка на осми юни следобед, към шест часа, тя чула вик на жена или момиче в бедствено положение — жаловит, тъжен вик. Той едва се чувал и като че ли идвал от другата страна на острова, югозападно от залива, където те ловели риба.

Мейсън възнамеряваше сега да запази пълно мълчание относно това съобщение, както за апарата и филмите, и данните за престъплението в Канзас сити колкото може по-дълго преди делото или до самото дело, когато защитата не ще може да се опита нито да ги опровергае, нито да ги смекчи.

Колкото за Белнап и Джефсън, те не виждаха какво друго биха могли да правят, освен да набиват в главата на Клайд как да отрича всецяло своята виновност, като се позовава на душевен прелом, настъпил с пристигането му на езеро Грас, и да обяснява въпросите за двете шапки и куфарчето. Наистина открит стоеше още и въпросът за костюма, захвърлен в езерото близо до вилата на Кранстън, но след

доста усилия от страна на безгрижен наглед рибар, който влачеше въдицата си по дъното, дрехите бяха извадени, почистени и изгладени и сега висяха в заключен шкаф в кантората на Белнап и Джефсън. Тревожеше ги още и апаратът на дъното на Голямата чапла, търсен, но ненамерен от тях — обстоятелство, което доведе Джефсън до заключението, че трябва да е в ръцете на Мейсън, а това го накара да реши, че прокурорът ще го спомене при пръв удобен случай в съда. Но за това, че Клайд я е ударил с него, дори случайно — е, за това бе решено поне засега да се отрича, при все че след изравянето на трупа на Робърта в Билц бе установено, че белезите по лицето й след толкова време съответстваха до известна степен на размерите и формата на апарата.

Защото, на първо място, те крайно много се съмняваха в Клайд като свидетел. Дали щеше да може, или не, когато разказва как всичко се е случило, да бъде достатъчно категоричен или силен и искрен, за да убеди каквито да било съдебни заседатели, че я е ударил, без да има такова намерение? Защото и да има белези, и да няма, от това щеше да зависи дали съдебните заседатели ще му повярват. И ако не му повярват, че я е ударил случайно, тогава, разбира се, щеше да последва присъдата „виновен“.

И така те се приготвиха да чакат деня на делото, само че не губеха време и събираха, доколкото смееха, доказателства или показания за доброто поведение на Клайд преди, но бяха възпрепятствани до известна степен от факта, че в Ликъргъс, докато си е давал външно вид на образцов младеж, в частния живот държането му е било тъкмо обратното, а в Канзас сити първите му усилия да стъпи на крака бяха завършили с такъв скандал.

Обаче един от най-трудните въпроси във връзка с Клайд и задържането му в затвора тук, както го виждаха Белнап и Джефсън, а и прокурорът, бе фактът, че досега нито един-единствен член от собственото му семейство или от семейството на чичо му не беше направил нещо да се застъпи за него. А той не беше доверил никому освен на Белнап и Джефсън къде са неговите родители. И все пак нямаше ли да е необходимо, ако искаха някак да докажат неговата правота, както си говореха Белнап и Джефсън, майка му или баща му, или поне сестра или брат да се появят на сцената и да кажат добра дума за него? В противен случай нямаше ли да изглежда, че Клайд е

черна овца, скитник и нехранимайко и всички, които го познават, нарочно го избягват?

По тази причина при едно съвещание с Дара Брукхарт те запитаха за родителите на Клайд и научиха, че доколкото това засяга семейство Грифитс от Ликъргъс, съществува сериозно възражение против появяването на кой да е член от този западен клон на семейството. Между тях имало дълбока пропаст по отношение на общественото положение и тукашните Грифитс не биха искали никой да се възползва от това. От друга страна, кой знае, като съобщят веднъж на родителите на Клайд и те бъдат открити от жълтата преса, дали няма да бъдат експлоатирани. И Самюъл, и Гилбърт Грифитс, както сега Брукхарт осведоми Белнап, смятали за най-добре, ако Клайд няма нищо против най-близките му сродници да останат в сянка. Всъщност от това поне донякъде щял да зависи размерът на финансовата помощ, оказвана на Клайд.

Клайд споделяше това желание на чичовото си семейство, макар че никой, който говореше с него достатъчно дълго или го чуеше да казва колко му е жал за майка му поради всичко, което се беше случило, не можеше да се съмнява в дълбочината на кръвните и сърдечни чувства, които го свързват с майка му. Самата истина се криеше в това, че сегашното му отношение към майка му бе смесица от страх и срам поради светлината, в която тя вероятно щеше да види неговото премеждие — неговото нравствено, ако не и обществено падение. Дали би искала да повярва скалъпената от Белнап и Джефсън история за душевния му прелом? Но дори независимо от това, като си помислеше тя да дойде сега тук и да го гледа през тази решетка така унизен… да бъде принуден да я гледа в очите и да говори с нея ден след ден! Да се съмнява в неговата невинност, понеже той чувстваше, че дори Белнап и Джефсън, въпреки всичките им планове да го спасят, все още не бяха напълно убедени в непреднамерената на този негов удар. Те не му вярваха напълно и можеше да й го кажат. И дали неговата набожна, богобоязлива, отвращаваща се от всяко престъпление майка би му повярвала повече от тях?

Когато го запитаха пак какво според него би трябвало да се направи по отношение на родителите му, той отговори, че все още надали би могъл да погледне майка си в очите — това с нищо не би помогнало и само би измъчило и двамата.

И за щастие, доколкото можеше да отсъди, очевидно още никаква вест за всичко случило се не бе стигнала до родителите му в Денвър. Поради особените им религиозни и нравствени убеждения никакви светски и порочни всекидневници по принцип не се допускаха в техния дом и мисия. А роднините им от Ликъргъс не бяха имали желание да ги осведомят.

И все пак една вечер, около времето, когато Белнап и Джефсън най-сериозно разискваха отсъствието на неговите родители и не следва ли изобщо нещо да се направи за това, Еста, която известно време след идването на Клайд в Ликъргъс се беше омъжила и живееше в югоизточната част на Денвър, случайно прочете в „Роки маунтин нюз“, и то непосредствено след като съветът на съдебните заседатели в Бриджбърг подведе Клайд под отговорност:

МЛАДЕЖ, УБИЕЦ НА РАБОТНИЧКА,

ДАДЕН ПОД СЪД

Бриджбърг, щата Ню Йорк, 6 август. Извънреден съвет на съдебните заседатели, свикан от губернатора Стаудърбак за разглеждане делото на Клайд Грифитс, племенник на заможния производител на яки със същото име от Ликъргъс, щата Ню Йорк, обвинен неотдавна в убийството на госпожица Робърта Олдън от Билц, щата Ню Йорк, на езерото Голямата чапла в Адирондакските планини на 8 юли т.г., днес го подведе под отговорност за предумишлено убийство.

Веднага след това Грифитс, който въпреки почти неопровержимите улики упорито твърди, че предполагаемото убийство било нещастен случай, се яви, придружен от защитниците си Алвин Белнап и Рубин Джефсън, адвокати в града, пред съдията от Върховния съд Объруолцър и заяви, че е невинен. Той бе върнат в затвора до разглеждането на делото, насрочено за 15 октомври.

Младият Грифитс, който е само двадесет и две годишен и до деня на задържането си е бил уважаван член

на изисканото общество в Ликъргъс, се предполага да е зашеметил, а след това удавил своята любима — работничка, която озлочестил, а след това искал да изостави заради по-богато момиче. Адвокатите по това дело са ангажирани от заможния му чичо в Ликъргъс, който досега се държи настрана. Но освен него, както се говори тук, никой от близките не се е застъпил.

Еста веднага побърза да отиде при майка си. Въпреки недвусмислеността и яснотата на съобщението, тя не искаше да повярва, че това е Клайд. Но пък имената на селищата и на хората говореха за неопровержимата истинност — богатият Грифитс от Ликъргъс, отсъствието на Клайдовите близки.

Тя се качи за по-бързо на трамвай и скоро бе в тази комбинация от мебелирани стаи под наем и мисия, известна като „Звездата на надеждата“, на улица Билдуел, която надали бе с нещо по-добра от старата мисия в Канзас сити. Защото, макар тук и да имаше доста стаи, които се даваха под наем на пътници срещу двадесет и пет цента на нощ, което се предполагаше да осигурява издръжката, работата беше много, а доходът едва ли по-голям, отколкото в Канзас сити. От друга страна, сега и Франк, и Джулия, които отдавна вече бяха започнали да се дразнят от сивия свят, в който живееха, бяха положили сериозни усилия да се освободят от него и бяха оставили бремето на работата около мисията на баща си и майка си. Джулия, вече деветнадесетгодишна, работеше като касиерка в ресторант в центъра на града, а Франк, който навършваше седемнадесетата си година, беше съвсем наскоро намерил работа във фирма за покупко-продажба на плодове и зеленчуци. Всъщност единственото дете, което можеше да се види там през деня, бе малкият Ръсъл, незаконороденият син на Еста, почти четиригодишен, когото бабата и дядото тактично представяха за кръгло сираче, осиновено от тях в Канзас сити. Той беше тъмнокосо дете, което донякъде напомняше Клайд и което още в тази ранна възраст, както и Клайд преди него, обучаваха на същите основни истини, дразнили Клайд през детството му.

В момента, когато Еста (станала вече съвсем мека и сдържана съпруга) влезе в къщата, госпожа Грифитс беше заета — метеше,

бършеше прах и оправяше леглата. Но като видя дъщеря си да идва в този необичаен час и пребледняла да й прави знак да влязат в една празна стая, госпожа Грифитс, която след дълги години грижи от най-различен характер беше горе-долу свикнала на сцени от този род, учудена, спря работата си и очите й веднага се замъглиха от лошо предчувствие. Каква ли беше тази нова несгода или беда? Защото плахите сиви очи на Еста и цялото й държане положително предвещаваха нещастие. А в ръката й имаше сгънат вестник, който тя отвори, и с дълбоко съжаление в погледа посочи съобщението, в което госпожа Грифитс тозчас заби очи. Но какво беше това?

МЛАДЕЖ, УБИЕЦ НА РАБОТНИЧКА, ДАДЕН ПОД СЪД

ОБВИНЕН В УБИЙСТВОТО НА Г-ЦА РОБЪРТА ОЛДЪН НА ЕЗЕРО ГОЛЯМАТА ЧАПЛА В АДИРОНДАКСКИТЕ ПЛАНИНИ НА 8 ЮЛИ

ПОДВЕДЕН ПОД ОТГОВОРНОСТ ЗА ПРЕДУМИШЛЕНО УБИЙСТВО

ВЪПРЕКИ ПОЧТИ НЕОПРОВЕРЖИМИТЕ УЛИКИ ЗАЯВИ, ЧЕ Е НЕВИНЕН

ЗАДЪРЖАН В ЗАТВОРА ПО ДЕЛОТО, НАСРОЧЕНО ЗА 15 ОКТОМВРИ

ЗАШЕМЕТИЛ. А СЛЕД ТОВА УДАВИЛ СВОЯТА ЛЮБИМА — РАБОТНИЧКА

НИКОЙ ОТ БЛИЗКИТЕ НЕ СЕ Е ЗАСТЪПИЛ

Ето така очите и умът й автоматически избираха най-съществените редове. А след това все тъй бързо ги препрочитаха.

КЛАЙД ГРИФИТС, ПЛЕМЕННИК НА ЗАМОЖНИЯ ПРОИЗВОДИТЕЛ НА ЯКИ ОТ ЛИКЪРГЪС, ЩАТА НЮ ЙОРК

Клайд, нейният син! И съвсем неотдавна… не, преди повече от месец… (и те малко се тревожеха за това, тя и Ейса, защото той не беше…) осми юли! А сега е единадесети август! Значи, да! Не, не е нейният син! Невъзможно! Клайд — убиец на момиче, което било негова възлюбена! Но той не е такъв! Беше й писал как напредва… началник на отделение, с бъдеще. Но нищо за никакво момиче. И ето сега! Добре, ами убитото момиченце тук, в Канзас сити? Боже милостиви! А тези Грифитс от Ликъргъс, братът на мъжа й, да знаят и да не им пишат! Срам, отвращение несъмнено. Безразличие. Не, не е така, той е взел двама адвокати. Но какъв ужас! Ейса! Другите й деца! Какво ли ще пишат вестниците! Тази мисия! Ще трябва да се откажат от нея и да отидат пак някъде другаде. Но дали той е виновен, или не е? Тя трябва да знае това, преди да съди и да мисли. В този вестник е казано, че не се признава за виновен. Ах, този гнусен хотел в Канзас сити с неговата суетност и външен блясък! Покварените други момчета! Тези две години, дето е скитал ту тук, ту там, без да й пише, минавайки за Хари Тенет, Какво е правил? На какво се е учил?

Тя стоеше, изпълнена с тези неизмерими страдания и ужас, от които никаква вяра в откровението и утехата на истините божии, в милостта и спасението, които бе винаги прогласявала, не можеха да я запазят в момента. Нейното момче! Нейният Клайд. В затвора, обвинен в убийство! Трябва да му телеграфира! Трябва да му пише!

Може би трябва да отиде? Но откъде да вземе пари! Какво ще прави, когато стигне там? Откъде да вземе смелост… вяра, да го понесе. И все пак нито Ейса, нито Франк и Джулия трябва да узнаят. Ейса с неговата борческа и все пак някак изнурена от грижи вяра, слабо зрение и линеещо тяло. И трябва ли Франк и Джулия, за които животът тепърва започва, да бъдат натоварени с това бреме? Да бъдат белязани?

Боже милостиви! Няма ли да имат край теглата и?

Госпожа Грифитс се обърна, едрите й, захабени от работа ръце леко трепереха и вестникът в тях се тресеше, а Еста, която много съчувстваше на майка си напоследък заради всичко, което бе принудена да понася, стоеше и я гледаше. Понякога имаше толкова уморен вид, а сега да я сполети и това! Да, Еста знаеше, че майка й е най-силната в семейството — тъй права, широкоплещеста, смела — истински кормчия на души по свой собствен опак, непроменлив начин.

— Мамо, просто не смея да го повярвам, че може да е Клайд — бе единственото, което успя да каже Еста. — Това просто не е възможно, нали?

Но госпожа Грифитс все още не можеше да откъсне поглед от това зловещо заглавие, сетне бързо обиколи със сиво-сините си очи стаята. Широкото й лице бе пребледняло и изглеждаше облагородено от огромното напрежение и болка. Нейният грешен, заблуден, без съмнение нещастен син с всичките му безумни мечти да се издигне, да стане нещо бе заплашен от смърт, да бъде екзекутиран на електрическия стол заради престъпление… за убийство! Той е убил човек… една бедна работничка, пишеше във вестника.

— Ш-ш-ш! — пошепна тя и направи знак, като сложи пръст на устните си. — Той — тя посочи Ейса — не трябва да знае още. Първо, трябва да пратим телеграма или да пишем. Може би отговорите ще е добре да получиш ти. Аз ще ти дам парите. Но трябва да седна някъде за минутка. Малко ми е прималяло. Ще поседна тук. Дай ми Библията.

На малката тоалетка лежеше Библия и отпуснала се на крайчеца на простото желязно легло, тя я отвори инстинктивно на третия и четвъртия псалм.

„Господи, колко се умножиха враговете ми!“

„Кога викам, чуй ме, боже на моята правда!“

А след това продължи и прочете наум, дори спокойно наглед, псалми шести, осми, десети, тринадесети, двадесет и трети,

деветдесет и първи, докато Еста стоеше до нея, потънала в безмълвно удивление и мъка.

— Ах, мамо, просто не мога да го повярвам! О, то е толкова ужасно!

Но госпожа Грифитс продължаваше да чете. Можеше да се помисли, че въпреки всичко станало е съумяла да се оттегли на някакво мирно, тихо място, където поне за известно време не можеше да я стигне никаква греховна човешка злина. Най-после съвсем спокойно затвори Библията, стана и заговори:

— Сега трябва да измислим какво да напишем и до кого да изпратим телеграмата… искам да кажа на Клайд, разбира се… в този град, където и да е той… този Бриджбърг — добави тя, като погледна вестника, а след това цитира от Библията: — „Със страшни неща в правдата си ще ни отговориш, о, господи!“ Или може би на тия двама адвокати, ето им имената. Страх ме е да телеграфирам на брата на Ейса, защото се боя, че ще отговори на мъжа ми. „Ти си моята закрила и мойта сила. На теб се уповавам.“ Но предполагам, че ще му я предадат, ако я изпратим до тоя съдия или тия адвокати, как мислиш? Обаче мисля, че щеше да е по-добре, ако можехме да я изпратим направо до него. „Той ме води при тихи води.“ Пиши му само, че съм прочела за него, но все още вярвам в него и го обичам, обаче той трябва да ми каже истината и какво да правим. Ако има нужда от пари, предполагам, че ще трябва да видим какво можем да сторим. „Той укрепва душата ми.“

И изведнъж въпреки неочакваното й краткотрайно спокойствие отново закърши едрите си груби ръце.

— О, това не може да е вярно! О, боже, не! В края на краищата той е мой син. Ние всички го обичаме и вярваме в него. Трябва да му пишем това. Господ ще го избави. Бодърствай и се моли. Имай вяра. Под неговите крила ще намериш покой.

Тя бе дотолкова загубила самообладание, че не знаеше какво говори. А Еста стоеше до нея и повтаряше:

— Да, мамо! Да, разбира се! Да, ще го напиша. Сигурна съм, че ще я получи.

Но и тя си казваше наум: „Боже мой, боже мой! Какво по-лошо от това да те обвиняват в убийство! Но, разбира се, то не може да бъде вярно. Не може да бъде вярно. Ако той се научи! — Тя мислеше за

мъжа си. — И това при моя Ръсъл. И тая история с Клайд в Канзас сити. Бедната мама! Толкова мъки!“

След малко, скришом от Ейса, който беше в съседната стая и помагаше в почистването, двете заедно слязоха в общата зала на мисията, където беше тихо и имаше много надписи, провъзгласяващи милосърдието, мъдростта и укрепващата справедливост на господа.

XVIII

Телеграмата, съставена в току-що описания дух, бе веднага изпратена чрез Белнап и Джефсън, които незабавно посъветваха Клайд какво да отговори: че всичко е наред; че има прекрасни съветници и няма нужда от финансова помощ. Също, че докато адвокатите не ги уведомят, ще бъде по-добре никой от членовете на семейството да не си прави труда да идва, тъй като всичко, каквото е възможно да се направи, за да му се помогне, е вече сторено. Същевременно и те писаха на госпожа Грифитс, за да я уверят колко се интересуват от Клайд и да й съобщят да остави сега за сега нещата както са.

Въпреки факта, че идването на близките му на Изток бе възпряно, нито Белнап, нито Джефсън имаха нещо против някакви новини за съществуването, местожителството, вярата в Клайд и обичта към него на най-близките му сродници да се промъкнат във вестниците, понеже те тъй упорито се занимаваха с неговата изолираност. А в това отношение им помогна фактът, че при получаването й в Бриджбърг телеграмата от майка му бе веднага прочетена от лица, които бяха особено заинтересувани от делото и пуснаха слух за нея в града и сред представителите на печата, в резултат на което семейството бе веднага потърсено в Денвър и интервюирано. Наскоро във всички вестници на Изток и на Запад се появиха горе-долу пълни съобщения за сегашното положение на семейството на Клайд, естеството на ръководената от него мисия, както и неговите тесногръди и във висша степен своеобразни вярвания и постъпки, дори и изявлението, че в ранно детство Клайд често бил воден от родителите си да пее и да се моли по улиците — откритие, което бе толкова неприятно за обществото в Ликъргъс и на Дванадесетото езеро, колкото и за самия Клайд.

В същото време госпожа Грифитс, честна жена, от все сърце искрена в своята вяра и убедена в ползата от дейността си, не се колебаеше да разказва на посещаващите я един след друг репортери всичките подробности за работата на мисията, поддържана от нея и съпруга й в Денвър и другаде. Също, че нито Клайд, нито някой от

другите деца, не се е някога радвал на възможностите, които се откриват пред повечето младежи. Обаче нейното момче, в каквото и да го обвиняват сега, не е лошо по природа и тя не може да повярва, че е виновен в някакво подобно престъпление. Всичко това е нещастно и случайно стечение на обстоятелствата, което синът й ще обясни пред съда. Но дори и да е извършил нещо глупаво, всичко се дължи на едно злополучно произшествие, което прекъсна дейността на мисията в Канзас сити преди няколко години и принуди семейството да се премести оттам в Денвър и накара Клайд да тръгне по свой собствен път. И именно по неин съвет той писал на богатия си чичо в Ликъргъс, което довело до отиването му там — редица изявления, които караха Клайд да се гърчи в килията си от наранена гордост и негодувание и най-после да пише на майка си за своето недоволство. Защо трябва винаги да говори толкова много за миналото и за работата, която вършеха тя и баща му, като знае, че той никога не я е обичал и е мразел да ходи по улиците? Мнозина виждат нещата по-другояче от нея и баща му, особено чичо му и братовчедът, както и всички тези богати хора, сполучили да преуспеят по толкова различен и блестящ начин. А сега, казваше той на себе си, Сондра положително ще чете тези неща — всичко, което се бе надявал да укрие.

Но дори и въпреки всичко това поради толкова голямата искреност и сила на майка му той не можеше да не мисли за нея с обич и уважение, а заради непоклатимата и неизчерпаема любов към него — с привързаност. Защото в отговор на писмото му тя писа, че съжалява, ако го е огорчила или обидила по някакъв начин. Но не трябва ли винаги да се казва истината? Пътищата господни водят към доброто и служенето на господнето дело положително не може да причини никакво зло. Не бива да иска от нея да лъже. Но ако каже една дума, тя с радост ще се помъчи да събере необходимите пари и да му се притече на помощ… да седи при него в килията и да гради планове заедно с него… да държи ръцете му в своите… Ала Клайд много добре разбираше сега, много разсъждаваше и това го накара да реши, че тя не бива още да идва… да иска от него истината… с тези ясни, спокойни сини очи, взрени в неговите. Не можеше да понесе това сега.

Защото точно пред него, навъсен като огромна базалтова канара над бурно, разгневено море, беше надвиснал съдът с всичко, което се криеше в него: свирепото нападение на Мейсън, което Клайд можеше

да отбие главно с лъжите, съчинени за него от Джефсън и Белнап. Защото, макар да се мъчеше непрекъснато да успокои съвестта си с мисълта, че в последния решителен момент не бе имал смелостта да удари Робърта, все пак му беше ужасно трудно да разкаже и да настои на тази друга история — факт, за който и Белнап, и Джефсън си даваха сметка и който караше Джефсън да се появява често-често пред вратата на килията и да поздравява Клайд с думите:

— Е, как сме днес?

Колко странно занемарени, размъкнати и зле ушити изглеждаха костюмите на Джефсън! Износената и измачкана тъмнокафява мека шапка, нахлупена ниско над очите! Дългите му костеливи, възлести ръце, които подсказваха някак огромна сила. И студените му малки сини очи, изпълнени с лукава, непреклонна хитрина и смелост — качества, които се мъчеше да вдъхне на Клайд и които някак си успяваше да му вдъхне!

— Идваха ли днес проповедници? Или някакви провинциални момичета, или някой от хората на Мейсън?

Защото по това време поради огромния интерес, породен от печалната смърт на Робърта, както и от съществуването на нейна богата и красива съперничка, в затвора идваха какви ли не плиткоумни, жадни за углавни или сексуални истории дребни провинциални адвокатчета, лекари, търговци, недодялани евангелисти или проповедници — всички те приятели на един или друг от градските служебни лица, които отрано заставаха пред вратата на килията му и след като го наблюдаваха с любопитни, негодуващи или ужасени погледи, в най-неочаквани моменти му задаваха въпроси като: „Молиш ли се, братко? Падаш ли на колене да се молиш?“ (В такива минути Клайд си спомняше за майка си и баща си.) Дали се е помирил с бога? Наистина ли отрича, че е убил Робърта Олдън? А три младички провинциалистки го попитаха: „Не бихте ли ни казали името на момичето, в което, както се говори, сте влюбен, и къде е то сега. На никого няма да кажем. Ще се яви ли то пред съда?“ Въпроси, които Клайд можеше само да остави без отговор или в противен случай да отговаря колкото можеше по-двусмислено, уклончиво или равнодушно. Защото, макар и да го възмущаваха, не му ли внушаваха непрекъснато и Белнап, и Джефсън, че за собственото си добро трябва да се мъчи да изглежда общителен, любезен и оптимистично

настроен? Идваха и журналисти, и журналистки, придружени от художници или фотографи, да го интервюират и да правят снимки и скици. Но с тях в повечето случаи, по съвета на Белнап и Джефсън, той отказваше да разговаря или казваше само онова, което те му бяха наредили да казва.

— Можете да говорите каквото искате — добродушно му внушаваше Джефсън, — стига да не казвате нищо. И да не падате духом, нали? И усмивката да не слиза от лицето ви, разбирате? И да не забравяте да преговаряте тоя списък, нали? — Беше снабдил Клайд с дълъг списък от възможни въпроси, които без съмнение щяха да му зададат в съда и на които трябваше да отговаря според отговорите, написани на машина под тях, или да измисли нещо по-добро. Те всичките се отнасяха до пътуването до Голямата чапла, основанието да има втора шапка, душевния му прелом — защо, кога, къде… — Това е вашето „верую“ така да знаете. — И тогава понякога запалваше цигара, без някога да предложи и на Клайд, понеже, за да добие славата на въздържан младеж, не биваше да пуши тук.

И за известно време след всяко негово посещение Клайд вярваше, че ще може, ще сполучи да се държи точно както му казва Джефсън: ще влезе живо и бодро в залата на съда; ще се държи уверено пред всички, пред всеки поглед, дори на самия Мейсън, ще забрави, че го е страх от него (дори когато ще дава показания); ще забрави колко ужасни са безбройните факти, събрани от Мейсън, които ще трябва да обясни с тези дадени му предварително отговори; ще забрави Робърта и сетния й вик и голямата болка и мъка, свързани със загубата на Сондра и нейния блестящ свят.

Ала когато отново се свечереше или целият ден се провлачеше само с мършавия брадат Краут или хитрия и уклончив Сисъл, или с двамата, когато те се навъртаха наоколо или идваха до вратата да му кажат „Как е?“, или да поприказват за някаква случка в града, или да поиграят шах или дама, Клайд ставаше все по-мрачен и по-мрачен и решаваше, че може в края на краищата за него да няма никаква надежда. Нали сега нямаше никого освен защитниците си, майка си, брат си и сестрите си! Нито дума от Сондра, разбира се. Защото, когато се съвзе до известна степен от първоначалния ужас, тя мислеше сега за Клайд малко по-другояче: че може в крайна сметка да е убил Робърта от любов към нея и с това е станал парий, жертва на

влечението си към нея. Но все пак поради предразсъдъците и ужаса пред светското общество не смееше и да помисли да му изпрати някаква бележка. Нали е убиец? Пък отгоре на всичко и неговото окаяно семейство на Запад, което описват като улични проповедници, а и него… или като момче от мисия, което пее и се моли по улиците! И все пак от време на време мислено се връщаше въпреки волята си към неговото пламенно, безразсъдно и очевидно поглъщащо го увлечение по нея. (Колко дълбоко трябва да я е обичал, за да се реши на такава страшна постъпка!) И затова тя се чудеше дали някой път, когато това дело няма да е вече в центъра на общото внимание, не би могла да влезе във връзка с него по някакъв предпазлив начин, без да се подписва, само за да разбере, че поради голямата му любов към нея тя иска и той да знае, че не е съвсем забравен. И в същия миг решаваше: не, не… нейните родители… ако се научат… или се досетят… или обществото, или всичките й предишни познати. Не сега, о, поне не засега. Може би по-нататък, ако го пуснат на свобода… или… или… ако го осъдят… тя не знаеше. Все пак сърцето я болеше повечето време, колкото да я отблъскваше и отвращаваше страшното престъпление, чрез което се беше опитал да я спечели.

А междувременно Клайд крачеше насам-натам в килията си, надзърташе през мътните квадрати на гъсто зарешетените прозорци, четеше и препрочиташе вестниците или нервно прелистваше списанията и книгите, с които го снабдяваха защитниците му, играеше шах или дама, или се хранеше (Белнап и Джефсън бяха уредили по специално желание на чичо му храната на Клайд да се състои от по-добри ястия от онези, които се даваха обикновено на затворниците).

Но наред с това умът му все се въртеше около повтаряната и преповтаряна мисъл, че Сондра е непоправимо и безвъзвратно загубена за него и дали ще може да продължи тази… да спечели тази, както навремени му се струваше, почти безполезна борба.

Понякога среднощ или тъкмо преди да се зазори, когато в целия затвор цари тишина… сънища… грозна картина на всичко, от което го беше най-много страх и което стопяваше и сетната следа от смелост и го караше да скочи в същия миг на крака, с лудо разтуптяно сърце, с напрегнато взрени очи, със студена пот, покрила лицето и ръцете. Този стол, някъде в щатския затвор. Беше чел за него… как хората умират на него. И тогава започваше да крачи напред-назад и да мисли как, как,

в случай че не стане тъй, както Джефсън бе толкова сигурен, че ще стане… в случай че го осъдят и му откажат повторно разглеждане на делото… тогава, е… тогава дали би могъл човек да се изтръгне от едни такъв затвор и, може би, да избяга? Тези дебели тухлени стени! Колко ли са дебели? Но дали е възможно с чук или с камък, или нещо, което някой би могъл да му донесе… брат му Франк или сестра му Джулия, или Ратърър, или Хеглънд… само да може да влезе във връзка с някого от тях и да накара него или нея да му донесе нещо такова… Да можеше да се сдобие с ножовка, да пререже железата на прозореца! И тогава да бяга, да бяга, както трябваше да направи това тогава в гората! Но как? И накъде?

XIX

Петнадесети октомври със сиви облаци и остър почти януарски вятър, който струпва окапалите листа на купища, а сетне ги подгонва с резки пориви, като разхвърчали се птици. И въпреки мислено долавяната от мнозина борба и трагедия, с електрически стол някъде в дъното на съзнанието, с някакво празнично чувство, стотици земеделци, дървари, търговци, стичащи се с фордове и буици цели семейства — жени и мъже, дъщери и синове, дори с пеленачета на ръце. И след това всички се насъбраха на градския площад дълго преди определения час, а когато той наближи, стълпиха се пред околийския затвор — с надеждата да зърнат Клайд — и пред най-близката до затвора врата на съда: входа в съдебната зала за публиката и за Клайд, откъдето биха могли да го видят и да си осигурят влизането в залата, когато му дойдеше времето. Ято гълъби се разхождаше доста посърнало по корнизите и улиците на горния етаж и покрива на старото съдилище.

И Мейсън с неговия антураж — Бъртън Бърли, Ърл Нюком, Зила Сондърз и един току-що завършил млад юрист от Бриджбърг на име Маниголт; те всички му помагаха да подреди доказателствата и показанията, а също да упъти и инструктира разните свидетели и лицата, посочени за съдебни заседатели, които вече се събираха в приемната на прокурора, станал сега известен почти в целите Съединени щати. А вън викаха: „Солени фъстъци!“, „Пуканки, пуканки!“, „Топли кренвирши!“, „Вземете си историята на Клайд Грифитс с всичките писма на Робърта Олдън! Само двайсет и пет цента!“ (Това беше пълен комплект преписи от писмата на Робърта, който един приятел на Бъртън Бърли беше откраднал от кабинета на Мейсън и продал на издател на булевардни романи, а той веднага ги беше издал в брошура заедно с описание на „голямото убийство“ и портретите на Робърта и Клайд.)

А в същото време в приемната или заседателната зала на затвора един до друг седяха Алвин Белнап, Рубин Джефсън и Клайд, издокаран със същите дрехи, които се беше опитал да потопи завинаги

в Долното дванадесето езеро. И с нова вратовръзка, риза и обувки, за да го представят в най-добрия му вид, както се беше носил в Ликъргъс. Джефсън, дълъг, мършав и с опърпани дрехи, както винаги, но с онази непоколебимост и сила, които лъхат от всяка линия на фигурата, от всяко движение или жест и които правеха такова впечатление на Клайд. Белнап изглеждаше като някое конте от Олбъни — върху него падаше тежестта на предварителното изложение на делото пред съда, както и на кръстосания разпит — и сега казваше:

— Няма да се плашите или да проявявате никакви признаци на нервност, каквото и да казват или да правят през време на делото нали, Клайд? Както знаете, ние ще бъдем до вас през цялото разглеждане. Ще седите между двама ни. И ще се усмихвате, ще си давате равнодушен или пък заинтересуван вид, какъвто предпочетете, но не и уплашен… нито пък твърде дързък или весел, разбирате ли, та да не си рекат, че вземате цялата тая работа несериозно. Помнете: едно приятно, прилично и съчувствено държане през цялото време. И да не се плашите. Защото това много ще навреди и на нас, и на вас. Понеже не сте виновен, няма никакво основание да се боите, обаче трябва да скърбите, разбира се. Знам, че вече сте разбрали всичко това.

— Да, господине, аз го разбирам — отговори Клайд. — Ще правя точно това, което ми казвате. Освен другото, не съм я ударил умишлено и това е самата истина. Защо ще ме е страх тогава?

И той погледна Джефсън, на когото по психически причини се осланяше повече. Всъщност думите, които току-що изрече, бяха съвсем същите, които Джефсън му бе набивал в главата от два месеца насам. Джефсън долови погледа му, приседна по-близо, заби в него като свредели острите си, но все пак ободряващи и вдъхващи смелост очи и започна:

— Вие не сте виновен! Не сте виновен, Клайд, разбирате ли? Вие сте напълно уверен в това сега и трябва неотстъпно да го вярвате и помните, защото е вярно. Вие не сте искали да я ударите, чувате ли? Ще се закълнете в това. Вие се заклехте в това пред мен и Белнап и ние ви вярваме. Това, че поради обстоятелствата около цялата тая работа ние не ще успеем да накараме обикновените хорица, избрани за съдебни заседатели, да разберат или да повярват точно както вие го разказвате, няма никакво значение. Това не ни интересува. Аз съм ви го казвал и преди. Вие знаете истината, ние също. Но… за да осигурим

за вас справедлива присъда, трябваше да измислим нещо друго, един неверен факт, заместител на истинския: че не сте я ударили умишлено. Но няма никаква надежда да ги накараме да разберат, без някак да го маскираме. Разбирате, нали?

— Да, господин Джефсън — отговори Клайд, той винаги изпитваше страхопочитание и възхищение пред този човек.

— И по тази причина, както много често съм ви казвал, ние измислихме тая другата история за душевния прелом. Тя не е съвсем вярна по време, но е истина, че сте преживели душевен прелом там, в лодката. И това е нашето оправдание. Те обаче не биха повярвали истината при съществуващите странни обстоятелства, затова ние просто ще преместим малко момента на тоя душевен прелом, разбирате? Ще го накараме да стане, преди да сте се качили на тая лодка. И докато, от една страна, знаем, че това не е вярно, от друга страна, не е вярно и обвинението, че сте я ударили умишлено и няма защо да ви слагат на електрическия стол заради нещо, което не е истина… поне аз не мога да се съглася. — Той загледа Клайд още за един миг в очите и тогава добави: — Тая работа стои така, Клайд: то е все едно да плащаш картофи или костюм дрехи с жито или краставици вместо с пари, когато имаш пари, с които да ги платиш, но поради щурата прищявка на някой си не искат да ти повярват, че парите ти не са фалшиви. И затова те ще получат краставици. Но ние ще бъдем оправдани с това, че вие не сте виновен. Не сте виновен! Вие ми се заклехте, че не сте имали намерение да я ударите там в последния момент, каквото и да сте били готов да направите преди това. И то е достатъчно за мен. Вие не сте виновен! — Тогава твърдо и убедително (макар то и да беше преструвка за самия него, но беше твърдо решил да го внуши на Клайд) той хвана клиента си за реверите на сакото и след като заби поглед в неговите напрегнати и неспокойни сега кестеняви очи, добави: — И тъй, всеки път, когато усетите нерешителност или нервност, или ако ви се стори, когато давате показания, че Мейсън започва да взема връх, искам да запомните това, само си кажете: „Не съм виновен! Не съм виновен! Справедливостта няма да им позволи да ме осъдят, освен ако наистина съм виновен.“ И ако това не ви помогне да се стегнете, погледнете към мен. Аз ще съм до вас. Ако почувствате, че губите спокойствие, ще трябва само да ме погледнете право в очите, също както ви гледам аз сега, и ще

разберете, че искам да се овладеете и да правите това, което ви казвам сега: да се закълнете в нещата, в които искаме да се закълнете, колкото и да ви изглеждат като лъжливи и колкото и различно да ги приемете. Аз няма да допусна да бъдете осъден за нещо, което не сте сторили, само защото не могат да ви позволят да се закълнете в онова, което е истина… не, по никой начин. И това е всичко.

С тези думи той весело и сърдечно го потупа по гърба, а Клайд, някак странно ободрен, почувства поне за известно време, че положително ще може и ще постъпи, както му казват.

Сетне Джефсън извади часовника си и погледна първо Белнап, а след това през най-близкия прозорец, откъдето се виждаха насъбралите се вече тълпи — едната пред стъпалата на съда; втората, в която имаше и журналисти, журналистки, фоторепортери и художници, се беше струпала до самия изход на затвора и нетърпеливо чакаше да „щракне“ Клайд или някой друг, свързан с това дело, — и рече:

— Е, май че е време. Както гледам, комай целият окръг Катараки би искал да влезе в залата. Ще имаме множко слушатели. — И като се обърна още веднъж към Клайд, додаде: — Сега да не вземете да се смутите от всичките тия хора, Клайд. Те са чисто и просто селяци, дошли в града да гледат представление.

Тогава двамата, Белнап и Джефсън, излязоха, Краут и Сисъл влязоха да вземат Клайд под лично наблюдение, а двамата адвокати минаха сред шушнене и пресякоха площада по пожълтялата трева към сградата на съда на отсрещната страна.

А подир тях, след по-малко от пет минути, предхождан от Слак и Сисъл и последван от Краут и Суенк, но защитен и от двете страни от двама извънредни помощник-шерифи, в случай че има безредици или някаква демонстрация, самият Клайд, който се мъчеше да изглежда колкото може по-наперен и безгрижен; ала поради многото груби непознати лица наоколо — мъже с тежки кожени шуби и шапки и с големи мустаци или с износени, избелели и неугледни дрехи, типични за много земеделски стопани в този край, придружени от своите жени и деца, всичките загледани в него с такова странно любопитство — той се почувства малко неспокоен: сякаш всеки миг можеше да екне револверен изстрел или някой да се нахвърли отгоре му с нож, при което помощниците на шерифа, с ръка на револверите си, добавяха

доста много за реалността на това чувство. Но чуваха се само викове: „Идва! Идва!“, „Ето го!“, „Как да повярваш, че е могъл да извърши такова нещо!“

След това защракаха и забръмчаха фото- и киноапаратите, а двамата му странични стражи запристъпваха все по-близо и по-близо до него и сърцето му съвсем се сви.

Сетне пет кафяви каменни стъпала, водещи до старата врата на съда, а отвъд — вътрешно стълбище към голяма, дълга, кафява зала с висок таван, където отдясно, отляво и отзад към изток имаше високи, тесни, закръглени в горния край прозорци с тънки стъкла, през които се лееха потоци светлина. А в западния край — издигнат подиум с тъмнокафяво кресло за съдията, украсено с тежка резба. Зад него — портрет; от двете страни, към север, юг и назад — редици пейки, всеки ред по-високо от другия, и всичките претъпкани с хора, пространството зад тях изпълнено с правостоящи, и когато той влезе, всички като че ли се наведоха напред, заизвиваха вратове и го заразглеждаха с остри, проницателни очи и в залата се разнесе бръмчене или ромон от приказки. Той чуваше тази всеобща глъч, когато се приближи и влезе през една вратичка в свободното пространство отвъд, където, както забеляза, Белнап и Джефсън седяха на една маса и между тях имаше празен стол за него. И той усещаше очите и лицата, които съвсем не му се искаше да погледне.

Но тъкмо пред него, на друга маса в същия квадрат и точно под издигнатия подиум в западния край, както сега видя, бяха Мейсън и няколко други мъже, които като че ли си спомняше — Ърл Нюком, Бъртън Бърли и още един човек, когото не беше виждал досега, — и те четиримата се обърнаха и го загледаха, когато влезе.

А тази вътрешна група бе заобиколена от външен кръг мъже и жени, журналисти и художници.

После, след малко, той си спомни съвета на Белнап и сполучи да се поизправи и с пресилено непринуден и смел вид, опровергаван до известна степен от напрегнатото му бледо лице и малко замъглени изцъклени очи, погледна репортерите и художниците, които го проучваха и скицираха, и дори пошепна: „Залата е препълнена, а?“ Но в същия миг и преди да може да каже още нещо, отнякъде се чуха два екливи удара. След тях прозвуча глас: „Тишина! Тишина! Съдът! Всички да станат, моля!“ И също тъй внезапно сред шепнещите и

мърдащите слушатели се възцари пълна тишина. И тогава през една врата на юг от подиума се появи едър, изискан мъж с румено и гладко избръснато лице, облечен с широка черна тога, бързо се запъти към големия стол зад съдийската маса, изгледа втренчено всички пред себе си, но като че ли без да вижда никого, и седна. Тогава седнаха и всички насъбрали се в залата.

В този миг отляво, също долу, под съдията, един по-дребен и по-стар човечец, застанал пред по-малко писалище, извика:

— Внимание, внимание! Всички лица, чиито дела са насрочени за разглеждане пред почитаемия Върховен съд на щата Ню Йорк, окръг Катараки, да се приближат и да внимават. Заседанието на съда е открито!

След миг-два същият човечец отново се изправи и възвести:

— Щатът Ню Йорк срещу Клайд Грифитс.

Тогава Мейсън се изправи и застанал пред масата си, незабавно отговори:

— Народът е готов.

Веднага се изправи Белнап и с учтив и любезен тон заяви:

— Ответникът е готов.

След това същият служител бръкна в сложена пред него квадратна кутия, изтегли оттам някакво листче и прочете: „Симиън Динсмор“; дребен гърбав мъж с кафяви дрехи, с ръце като куки и лице като муцуна на пор, бързо заситни към ложата на съдебните заседатели и седна. Щом той се настани, Мейсън припряно приближи до ложата (неговото лице със сплескания нос изглеждаше особено застрашително, а силният му глас стигаше до най-отдалечените кътчета на залата) и започна да задава въпроси на извиканията за неговата възраст, занятие, дали е женен или ерген, колко деца има, вярва ли в необходимостта от смъртно наказание, или не. Последният въпрос, както Клайд веднага забеляза, като че ли събуди у запитания нещо подобно на негодувание или някакво потиснато вълнение, защото той веднага подчертано отговори:

— Дълбоко вярвам… за някои хора.

Това бе отговор, който накара Мейсън леко да се поусмихне, а Джефсън се обърна и погледна Белнап, който пък саркастично промърмори:

— И ще ми разправят, че тук е възможен безпристрастен съд!

Но в същия миг Мейсън разбра, че този много честен и с много твърди убеждения земеделец малко прекалено набляга на определеното си отношение към подсъдимия и каза:

— Със съгласието на съда народът освобождава кандидата за съдебен заседател.

В отговор на въпросителния поглед на съдията Белнап кимна в знак на съгласие и кандидатът бе отхвърлен.

Писарят тозчас изтегли от кутията второ листче и провъзгласи:

— Дъдли Шийрлайн!

Слаб висок мъж на тридесет и осем до четиридесет години, спретнато облечен, с безупречно и малко предпазливо държане, се приближи и седна в ложата. Мейсън пак започна да задава въпроси както на предишния кандидат.

Междувременно Клайд въпреки предварителните предупреждения и на Белнап, и на Джефсън вече се чувстваше скован, изстинал, безжизнен. Защото положително — той го долавяше — тази публика беше враждебна. А сред това скупчило се множество, мислеше си той (и от това го побиваха нови тръпки), трябва да са бащата и майката, а може би и сестрите и братята на Робърта, и всички го гледат и се надяват от все сърце, както от седмици насам твърдяха вестниците, че той ще си понесе наказанието.

А пък всички тези хора от Ликъргъс и Дванадесетото езеро, никой от които не си беше направил труда да се свърже някак с него, понеже, разбира се, не се и съмняваха в неговата виновност — дали някой от тях беше тук? Джил или Гъртруд, или Трейси Тръмбул например? Или Уайнът Фант или брат й? Тя беше в този стан на Мечото езеро в деня, когато го задържаха. Той изреди наум всичките светски личности, с които се беше срещал през изтеклата година и които щяха да го видят сега такъв, какъвто е в действителност — беден, безинтересен, изоставен, изправен пред съда за такова престъпление. И това след всичките големи приказки за богати роднини тук и на Запад! Защото сега, разбира се, те щяха да смятат, че е толкова страшен, колкото и замисленото от него деяние, без да знаят и без да ги е грижа какво би казал за цялата тази работа… за неговите чувства и страхове… за това премеждие, което изживя покрай Робърта… за любовта му към Сондра и всичко, което е значила тя за

него. Те не биха разбрали това, пък и на него няма да му позволят да разкаже нищо, дори и да би поискал.

И все пак, ако се вслуша в съвета на Белнап и Джефсън, трябва да седи изправен и да се усмихва или поне да си дава приветлив вид и да посреща смело и прямо всеки поглед. И затова той се обърна и в миг се вцепени. Защото там боже, каква прилика!… вляво от него, на една от тези пейки край стената, седеше жена или момиче, което беше същински жив образ на Робърта. Това ще да е тази нейна сестра… Емили… за която тя често споменаваше… но, боже, каква страшна изненада! Сърцето му почти спря. Това дори може да е Робърта! И тя го прониза с такъв призрачен, но въпреки това реален, безмилостен и обвиняващ поглед! А до нея седи друго момиче, което също донякъде й прилича… а до него пък този старец, бащата на Робърта… този сбръчкан старец, с когото се беше сблъскал в деня, когато бе похлопал на вратата на стопанството му, за да го упъти, който сега го гледа почти свирепо със сиви и уморени очи, които говорят тъй ясно: „Убиец! Убиец!“ А до него седи свита и дребна, болнава наглед към петдесетгодишна женица, с воал, много сбръчкана, с хлътнали очи, които свежда при неговия поглед и се извръща, сякаш от пристъп на голяма болка, на омраза. Майка й, в това няма съмнение. Ах, какво положение! Каква ужасна мъка! Сърцето му се разтуптя. Ръцете му затрепериха.

За да се успокои някак, той наведе очи, погледна първо ръцете на Белнап и Джефсън на масата пред него — и двамата въртяха моливи над отворени бележници и гледаха Мейсън и този, който беше в ложата на съдебните заседатели пред него (сега това беше някакъв дебел мъж с глупав вид). Каква разлика между ръцете на Джефсън и Белнап! Такива малки, меки и бели у втория и толкова дълги, кафяви, възлести и кокалести у първия. И приятното и приветливо държане на Белнап тук, в съда, неговият глас — „Смятам да помоля кандидата за съдебен заседател да напусне ложата“, — тъй различен от подобното на револверен изстрел „Вие сте свободен!“ на Мейсън или бавното, но властно, макар и казано шепнешком „По-добре го махнете тоя, Алвин. Не е за нас“ на Джефсън. И после Джефсън изведнъж се обърна към него:

— Седнете изправено! Седнете изправено! Гледайте хората в очите. Усмихвайте се естествено, Клайд, или не се усмихвайте изобщо.

Само ги гледайте в очите. Те нищо няма да ви направят. Това са само земеделци, дошли да зяпат.

Но Клайд забеляза, че няколко репортери и художници го разглеждат и след това скицират или пишат за него, не можа да се овладее и силно се изчерви, защото долавяше острите им погледи и острите им думи тъй ясно, както чуваше скърцането на техните пера. И всичко това за вестниците — пребледнялото му лице и трепереща ръце — те ще ги опишат… и майка му в Денвър, и всички други в Ликъргъс ще видят и прочетат… как е погледнал семейство Олдън и как са го погледнали те, и как той пак се извърнал. И все пак… все пак… трябва да се наложи на себе си… да седне пак изправено и да се огледа, иначе Джефсън ще се възмути от него. И затова той напрегна всички сили да потисне страха си, да вдигне очи и след това леко да се обърне и да се огледа.

Но щом го направи, там, до стената, от едната страна на този висок прозорец, точно както се беше боял, видя Трейси Тръмбул, който, изглежда, поради интереса си към правото или от любопитство и кой знае какво друго (положително не от съжаление или съчувствие към него) все пак беше дошъл този ден и гледаше в момента, слава богу, не него, а Мейсън, задаващ разни въпроси на дебелия мъж. А до него седеше Фреди Селз, чиито късогледи очи бяха въоръжени със силни очила с дебели стъкла; той гледаше към Клайд, но вероятно не го виждаше, поне с нищо не го показваше. О, колко мъчително бе всичко това!

А пет реда по-нататък от тях, в друга посока, Клайд видя господин и госпожа Гилпин, намерени, разбира се, от Мейсън. Какви ли показания щяха да дадат те сега? За това как е идвал при Робърта, в квартирата й? И колко потайно е ставало всичко? Това щеше да е лошо, разбира се. И не друг, а господин Джордж Нютън и жена му! Тях пък за какво са ги повикали? Да разкажат за живота на Робърта, преди да тръгне с него, може би? И тази Грейс Мар, която бе често виждал, но заедно с която е бил само веднъж, там, на езеро Кръм, и която Робърта беше разлюбила. Тя какво ли щеше да каже? Разбира се, можеше да каже как се е срещнал с Робърта, но какво друго? А там… не, това не е възможно… и все пак… все пак това е… положително… този Орин Шорт, с когото беше говорил във връзка с Глен. Божичко!… Може би сега той ще разкаже за това… без съмнение. Как хората, изглежда,

помнят разни неща… повече, отколкото му бе някога идвало наум, че могат да помнят.

И също от тази страна на третия преден прозорец, но оттатък страшната група на семейство Олдън, много едрият мустакат мъж, който прилича донякъде на старовремски квакер, станал бандит… казваше се Хейт. Беше го видял на Тримилевия залив, а после в деня, когато го водиха против волята му на Голямата чапла. А, да, следователят. А до него ханджията от езерото, който го накара тогава да се запише. До ханджията — лодкарят, от когото нае лодката. А следващият до него — този висок, върлинест водач, който закара него и Робърта от Ловната хижа — почернял и жилест недодялан мъжага, който сега като че ли го пронизваше с малките си дълбоко хлътнали животински очи и който положително щеше да даде показания за всички подробности относно това пътуване от гара Ловната хижа. Дали нервността му него ден и глупавите му пристъпи на малодушие ще са толкова ясни в паметта на този водач, както са в неговата? И ако ли да, как щеше да повлияе това върху твърдението му за душевния прелом? Няма ли да е по-добре да обсъди всичко това още веднъж с Джефсън?

Но този Мейсън! Какъв е неумолим! Колко е енергичен! И как трябва да е работил, за да събере всички тези хора тук, за да дадат показания против него! Ето и сега, когато Клайд случайно го поглежда, той възкликва, както е възкликвал вече поне десетина пъти (но без забележим резултат, що се отнася до ложата на съдебните заседатели): „Приемлив за народа!“ Но неизменно, всеки път, когато направеше това, Джефсън само се обръщаше леко, обаче без да гледа, и казваше: „Не е човек като за нас, Алвин. Твърд като кокал — не можеш го огъна.“ И тогава Белнап, учтив и мек, правеше отвод и обикновено сполучваше да се наложи.

Но най-после — о, колко приятно беше това — съдебният писар обяви с еклив, тънък, стържещ старчески глас почивка до два часа след пладне. И Джефсън с усмивка се обърна към Клайд:

— Е, Клайд, това е първият рунд… не е кой знае какво, как мислите? И не е чак толкова страшно, нали? Хайде вървете сега и хубавичко си хапнете. След обяда ще бъде също тъй проточено и скучно.

А в това време Краут и Сисъл заедно с извънредните помощник-шерифи пристъпиха напред и го обкръжиха. След това тълпата, блъсканицата и провикванията: „Ето го! Ето го! Идва! Тука, тука!“ И едно едро и месесто женище си проби път колкото можеше по-близо, загледа го право в лицето и възкликна:

— Чакайте да го видя. Искам само хубавичко да те видя, млади момко. Аз също имам две щерки.

Но нито един негов познат от Ликъргъс и Дванадесетото езеро, които бе видял в съдебната зала, не се доближи. И, разбира се, нито помен от Сондра. Защото, както и Белнап, и Джефсън го бяха нееднократно уверявали, тя нямаше и да се мерне. Дори и името й, ако можеше, нямаше да се спомене. Семейство Грифитс, както и семейство Финчли, беше против това.

XX

Още цели пет дни употребиха Мейсън и Белнап за подбирането на съдебни заседатели. Но най-после дванадесетте лица, които щяха да съдят Клайд, положиха клетва и заеха местата си. И какви бяха те! Стари и с прошарени коси или почернели от слънцето и сбръчкани земеделски стопани и дребни търговци от малки селища и за разнообразие търговски пътник на Форд, ханджия от езеро Том Диксън, продавач от манифактурния магазин на фирмата „Хамбургър“ в Бриджбърг, пътуващ застрахователен агент с постоянно местожителство в малко градче на север от езеро Грас. И всичките с изключение на едного женени. И всичките с изключение на едного, ако не нравствени, то религиозни, и всичките убедени във виновността на Клайд, преди още да си заемат местата, но все пак поради тяхното почти единодушно мнение, че са хора справедливи и без предразсъдъци и понеже на всички много им се искаше да бъдат съдебни заседатели по това вълнуващо дело, убедени, че ще могат да съдят справедливо и безпристрастно за представените им факти.

И тъй те всички станаха на крака и положиха клетвата.

И Мейсън незабавно се изправи и започна:

— Господа съдебни заседатели…

А Клайд, както Белнап и Джефсън, ги гледаше и се питаше какво ли впечатление ще им направи встъпителната атака на Мейсън. Защото при създалите се особени обстоятелства по-динамичен и по-наелектризиран обвинител не би могло да се намери. Това беше неговият щастлив случай. Не бяха ли погледите на всички граждани на Съединените щати насочени към него? Той мислеше, че е така. Все едно че някой беше изведнъж възкликнал: „Светлина! Снимка!“

— Без съмнение мнозина от вас са били отегчени, а понякога и озадачени в течение на миналата седмица от извънредната грижливост, с която защитниците и обвинението по това дело преглеждаха списъка на съдебните заседатели, измежду които бяхте избрани вие дванадесетте — започна той. — Не беше лесна задачата да се намерят дванадесет души, на които биха могли да бъдат предоставени всичките

насъбрани факти по това удивително дело и те да ги претеглят с цялата справедливост и разбиране, изисквани от закона. Що се отнася до мен, господа, грижите, които положих, бяха продиктувани само от една подбуда: държавата да извърши акт на правосъдие. Никакво зложелателство, нито каквито да било предубеждения. Така до девети юли тази година лично аз дори не подозирах за съществуването на този подсъдим, нито на неговата жертва, нито на престъплението, в което сега е обвинен. Но, господа, колкото и голямо да бе изпърво моето изумление и неверие, когато чух, че един човек на тази възраст и с възпитанието и връзките на ответника би могъл да попадне в положението да бъде обвинен в такова престъпление, аз се видях принуден стъпка по стъпка да променя, а сетне изобщо да изхвърля от ума си първоначалните си съмнения и да заключа от масата доказателства, които буквално ми се тикаха в ръцете, че мой дълг е да представя обвинението за това деяние от името на народа.

Прочее нека се занимаем с фактите. Две жени са замесени в това деяние. Едната е мъртва. Другата… — тук той се обърна натам, където седеше Клайд, и посочи с пръст към Белнап и Джефсън — по споразумение между обвинението и защитата няма да се споменава тук по име, понеже нищо добро не ще се постигне с причиняване на ненужни огорчения. Всъщност, заявявам ви, единствената цел, която ще се крие зад всяка дума и всеки факт, както те ще бъдат сега изложени от обвинението, ще бъде извършването на истинско правосъдие в съгласие със законите на нашия щат и отговарящо на престъплението, в което е обвинен ответникът. *Истинско правосъдие*, господа, истинско и справедливо. Но ако вие не постъпите честно и не произнесете правилна присъда, почиваща върху доказателствата по делото, ще извършите неправда, и то сериозна неправда спрямо народа от щата Ню Йорк и народа от окръга Катараки. Защото те са, които разчитат на вас правилно да съдите във вашите заключения и в окончателното си решение по това дело.

Тук Мейсън се поспря, а след това драматично се обърна към Клайд и като го сочеше от време на време с десния си показалец, продължи:

— Народът от щата Ню Йорк *обвинява* — той наблегна на тази едничка дума така, сякаш искаше да й придаде характер на дълго незаглъхваща гръмотевица — подсъдимия Клайд Грифитс, че е

извършил престъплението предумишлено убийство. Народът *обвинява*, че той предумишлено и злонамерено е прибягнал до жестокост и измама и убил, а след това се опитал да укрие завинаги от знанието и правосъдието на хората трупа на Робърта Олдън, дъщеря на земеделски стопани, живеещи от дълги години близо до селището Билц в околия Мимико. Народът *обвинява* — тук Клайд, послушен на пошепнатия му от Джефсън съвет, се облегна колкото можеше по-удобно назад и загледа колкото можеше по-невъзмутимо Мейсън, който го гледаше право в очите, — че същият Клайд Грифитс, преди още да извърши престъплението, седмици наред е обмислял плана и извършването му, а после го е привел в изпълнение с предумисъл.

И като предявява обвинение по тези точки, народът от щата Ню Йорк възнамерява и ще ви представи доказателства по всяка от тях. На вас ще ви бъдат предложени факти и за тези факти не аз, а вие ще трябва да бъдете единствените съдии.

Мейсън се спря още веднъж и промени позата си, докато нетърпеливите му слушатели се блъскаха и навеждаха напред, гладни и жадни за всяка дума, която ще промълви, а той вдигна едната си ръка, театрално отметна назад къдравата си коса и продължи:

— Господа, не ми трябва кой знае колко време да обрисувам, а пък и вие сами безпогрешно ще установите в хода на делото, що за девойка е била тази, чийто живот е бил тъй жестоко погубен във водите на езеро Голямата чапла. През всичките двадесет години на нейния живот — Мейсън прекрасно знаеше, че тя е била на двадесет и три години и две години по-голяма от Клайд — никой, който я е познавал, не е могъл да каже за нея нито една лоша дума. И аз съм положителен, че нито едно изказване в този дух не ще бъде направено при гледането на настоящото дело. Преди малко повече от една година, на деветнадесети юли, тя дошла в град Ликъргъс, за да може с труда на своите ръце да подпомага семейството си. — В цялата зала се чуха риданията на нейните родители, сестри и братя.

— Господа — продължи Мейсън и започна подробно да описва живота на Робърта от деня, когато тя първом напуснала дома си, за да отиде при Грейс Мар, докато, след като се срещнала с Клайд на езеро Кръм, се спречкала заради него с приятелката си и със своите покровители, семейство Нютън, възприела желанието му да заживее сама, сред непознати хора, като укрила подозрителната истина за това

от родителите си, и най-сетне отстъпила пред подлъгванията му — писмата, които му бе писала от Билц, даваха подробно всяка следваща стъпка на тази история. След това по същия щателен начин той заговори за Клайд; за интереса му към живота на светското общество в Ликъргъс; за богатата и красива госпожица Х., която само поради своята наивност и доброта, макар и увлечена от него, му дала да разбере, че би могъл да се надява в бъдеще да получи ръката й, неволно разпалила у него страст, станала причина за внезапната промяна в отношението и чувствата му към Робърта и накрая — Мейсън настояваше, че щял да го докаже — тази промяна завършила със замисъла, който довел до смъртта на Робърта.

— Но кое е лицето, което аз обвинявам във всичко това? — неочаквано и най-драматично възкликна той на това място. — Ето го, той седи там! Дали е син на непрокопсани родители, творение на градските вертепи, човек, който е бил лишен от възможност да си състави правилни или честни представи за ценностите и задълженията на един приличен и почтен живот? Такъв ли е? Тъкмо напротив. Баща му е от същото семейство, което е създало в Ликъргъс едно от най-големите и най-процъфтяващите промишлени предприятия — „Грифитс и съдружие, яки и ризи“. Той е бил беден, да, в това няма съмнение. Но не по-беден от Робърта Олдън, а бедността явно не е покварила нейния характер. Родителите му, както се научаваме, са пастори самозванци, които са вербували вярващи и ръководили мисии в Канзас сити и Денвър, а преди това в Чикаго и Гранд Рапидз, в щата Мичиган — хора, които по събрани от мен сведения са искрено религиозни и със здрави принципи във всяко отношение. Но подсъдимият, най-големият им син, този, от когото бихме очаквали да бъде най-дълбоко повлиян от тях, рано се отвърнал от техния свят и се пристрастил към външния блясък в живота. Той станал пиколо в известния в Канзас сити хотел „Грийн Дейвидсън.“

След това Мейсън продължи да обяснява, че Клайд никога не се задържал на едно място — бил човек, който, може би поради някаква особеност в темперамента, предпочитал да скита от място на място. Сетне, както той каза по-нататък, Клайд получил висока длъжност — началник на отделение в добре известната фабрика на чичо си в Ликъргъс. И тогава постепенно навлязъл в кръговете, в които се движели чичо му и неговите деца. А заплатата му била такава, че

можел да си позволи да наеме стая в една от по-хубавите къщи в града, докато погубеното от него момиче живеело в скромна стаичка на глуха улица.

— И въпреки това — продължи прокурорът — колко голям капитал е бил правен от това, че подсъдимият уж бил млад! — Тук той си позволи презрително да се усмихне. — Неговите защитници и други го наричат във вестниците безброй пъти „момче“. Той не е момче! Той е зрял мъж. Той е имал по-големи възможности по отношение на образованието и издигането си в обществото, отколкото кой да е от вас в ложата на съдебните заседатели. Пътувал е. В хотелите и клубовете и в обществото, с което е бил тъй тясно свързан в Ликъргъс, той се е познавал с почтени, достойни, а дори и способни и изтъкнати хора. Ами че всъщност в момента на задържането му преди два месеца той беше член на най-модното общество и летовническа група, с които този край може да се похвали. Помнете това! Той има зрял, а не недозрял ум. Умът му е напълно развит и прекрасно уравновесен.

Господа — продължи той, — както обвинението скоро ще ви докаже, едва четири месеца след пристигането на подсъдимия в Ликъргъс загиналата девойка постъпила на работа при него, в отделението, на което той бил началник. И не се минали два месеца, когато той успял да я убеди да се премести от почтеното и религиозно семейство, което избрала в Ликъргъс, в дом, за който не знаела нищо и главното предимство на който по мнението на подсъдимия било, че е предлагал възможности за потайност и уединение, свобода от надзор, за да може да изпълни гнусните си намерения, които вече е имал по отношение на тази девойка.

В дружество „Грифитс“ съществува правило — както ще ви покажем по-нататък в хода на делото, — което обяснява много неща, а то е, че на никой висш служещ или началник на някое отделение не е позволено да има интимни връзки с някое от подведомствените му момичета или във фабриката изобщо, нито вътре, нито извън предприятието. Това не би било благоприятно нито за нравствеността, нито за честта на работещите в това голямо дружество и затова то е забранено. И скоро след постъпването си там този човек е бил запознат с правилото. Но възпряло ли го е то? Възпряло ли го е по някакъв начин тъй скорошното и благосклонно внимание на чичо му? Ни най-

малко. Потайност! Потайност! От самото начало! Прелъстяване! Прелъстяване! Тайното, преднамерено безнравствено, противозаконно и неоправдано и осъдително от обществена гледна точка блудство извън възраждащите и облагородяващи връзки на брака!

Това е била неговата цел, господа! Но било ли е изобщо известно комуто и да било в Ликъргъс или другаде, че между него и Робърта Олдън съществува подобна връзка? Нито на една жива душа! *Нито една жива душа*, доколкото можах да установя, не е дори някак подозирала за тази връзка преди смъртта на девойката. Нито една душа! Помислете за това!

Господа съдебни заседатели — тук в гласа му зазвучаха почти благоговейни нотки — Робърта Олдън е любила нашия подсъдим от все сърце и душа. Тя го е любила с тази любов, която представлява върховната тайна на човешкия ум и човешкото сърце, която в своята сила и своята слабост надделява над всякакъв страх от позор или наказание дори от безсмъртния небесен баща. Тя е била искрена, човечна, благонравна и добра девойка… страстна и любеща. И е любила тъй, както може да люби само една щедра, доверчива и самоотвержена душа. И като го е любила така, най-после му е дала всичко, каквото една жена може да даде на любимия мъж.

Приятели, това се е случвало милиони пъти в този наш свят и ще се случва милиони и милиони пъти в бъдните дни. То не е ново и няма никога да бъде старо.

Но през януари или февруари тази година девойката, която сега лежи мъртва в гроба, се видяла принудена да отиде при подсъдимия Клайд Грифитс и да му каже, че е на път да стане майка. Ние ще ви докажем, че тогава и след това тя го е молила да замине с нея и да узакони връзката си.

Но направил ли го е той? Искал ли е? О, не! Защото по това време в мечтите и чувствата на Клайд Грифитс настъпила промяна. Той успял да открие, че името Грифитс в Ликъргъс отваря вратите на най-избраните кръгове, че този, който е бил нищо в Чикаго или Канзас сити, е голяма личност тук и че то го води до познанство с девойки, образовани и богати, девойки, които се движат много далече от кръга, към който принадлежи Робърта Олдън. Не само това, но той намерил девойка, която го привлякла безгранично със своята красота, богатство, обществено положение и пред която малкото момиче от

земеделското стопанство и от фабриката в трогателно мизерната потайна стаичка, където той го настанил, изглеждало наистина жалко — достатъчно добро, за да го мами, но не и за да се ожени за него. И той не е искал да го направи.

Мейсън замълча, но само за миг, сетне продължи:

— Аз обаче не можах да открия нито един момент, в който да е имало и най-малка промяна или прекъсване в светските му развлечения, които така го възхищавали. Напротив, от януари до пети юли тази година и след това… да, дори след като девойката най-после се видяла принудена да му каже, че ако не я отведе и не се ожени за нея, тя ще трябва да се обърне към чувството за справедливост на тази среда, в която се движат, и след като тя лежала студена и безжизнена във водите на езеро Голямата чапла, за него е имало само танци, градински увеселения, разходки с автомобили, вечери, весели излети до Дванадесетото и Мечото езеро и той като че ли не е помислял, че нравственото й бедствие и падението й в очите на обществото би следвало да променят някак неговото поведение.

Тук Мейсън се спря и погледна към Белнап и Джефсън, които от своя страна не бяха чак толкова смутени и разтревожени и само се усмихнаха, първо на него, а после един на друг, макар че Клайд, ужасен от силата и страстността на тази реч, с тревога отбеляза колко много преувеличения и несправедливост имаше във всичко това.

Но още докато той си го мислеше, Мейсън подхвана наново:

— По това време, господа, както ви казах, Робърта Олдън започнала да настоява Грифитс да я вземе за жена. И той обещал да го стори. Въпреки това, както ще ви докажат всички данни по делото, той изобщо не е имал намерение да направи нещо подобно. Напротив, когато състоянието й станало такова, че не можел да понася повече нейните молби и опасността, която безспорно представлявало присъствието й в Ликъргъс, той я придумал да се върне в бащиния си дом, очевидно под предлог да се приготви, като си ушие някои дрехи за деня, когато щял да дойде да я отведе в някой далечен град, където никой нямало да ги познава, но където тя, като негова съпруга, щяла да може честно и почтено да дари живот на тяхното дете. И според нейните писма до него, както ще ви покажа, това щяло да стане три седмици след отиването й у дома в Билц. Но отишъл ли е той, както й бе обещал? Не, той изобщо не отишъл там.

В края на краищата и единствено поради това, че не е имало друг изход, той й позволил да дойде при него на шести юли тази година, точно два дни преди смъртта й. Но не преди да… не, чакайте! Междувременно, или от пети до шести юли, той я оставил да се измъчва от мрачни мисли в това малко усамотено стопанство в покрайнините на Билц в околия Мимико, където съседки идвали да гледат и да й помагат да си направи малко дрехи, които дори сега не смеела да нарече свой чеиз. Тя е подозирала и се е страхувала, че подсъдимият ще я измами. Защото всеки ден, а понякога и два пъти на ден му пишела, разказвала му за страховете си и му се молила да я увери с писмо или дума по някакъв начин, че ще дойде и ще я отведе.

Но направил ли е поне това? Никакво писмо! *Никакво!* Не, господа, о, не! Напротив, само няколко телефонни разговора — нещо, което не може тъй лесно да се проследи или да се разбере. Пък и те толкова рядко и толкова кратки, че тя горчиво се оплаквала от липсата на интерес и внимание от негова страна по това време. Дотолкова, че в края на петата седмица, отчаяла се, му е писала… — Мейсън взе от купчинката писма на масата зад него това, което му трябваше, и прочете: — „Пиша ти, за да ти кажа, че ако не ми се обадиш било по телефона, било с писмо до пладне в петък, същата вечер ще бъда в Ликъргъс и всички ще научат как си се отнесъл с мен.“ Това са думите, господа, които тази нещастна девойка е била принудена най-сетне да напише.

Но искал ли е Клайд Грифитс хората да узнаят как се е отнесъл с нея? Разбира се, не! И в ума му веднага започнал да се оформя план как да избегне излагането и да накара устата на Робърта Олдън да замълчи завинаги. И, господа, обвинението ще докаже, че той наистина й затвори устата.

Сега Мейсън извади карта на Адирондакските планини, която бе наредил да му приготвят за тази цел и на която с червено мастило бе проследено движението на Клайд до смъртта на Робърта и след това до момента на задържането му при Голямото мечо езеро. При това той се отклони, за да разкаже на съдебните заседатели добре обмисления план на Клайд за укриването на самоличността му, различните записвания под измислени имена, двете шапки. Тук той обясни също, че във влака от Фонда до Ютика, а после от Ютика до езеро Грас Клайд не пътувал в същия вагон с Робърта, след което заяви:

— Не забравяйте, господа, макар преди това да е загатвал на Робърта, че това щяло да бъде тяхното сватбено пътешествие, той не е искал никой да разбере, че пътува с годеницата си… не, дори след като стигнали на езеро Голямата чапла. Защото се е стремил не да се ожени за нея, а да намери безлюдно място, където да угаси живота на момичето, което му било омръзнало. Но попречило ли му е двадесет и четири и четиридесет и осем часа преди това да държи Робърта в прегръдките си и да повтаря обещанията, които не е имал никакво намерение да изпълни? Попречило ли е? Аз ще ви покажа регистрите за гостите от двата хотела, в които са спирали и където поради предполагаемата им близка женитба са спали заедно, в една стая. А пък единствената причина това да трае четиридесет и осем вместо двадесет и четири часа се е крила в грешката му по отношение усамотеността на езеро Грас. Когато видял, че то кипи от живот, че е център на религиозна лятна колония, той решил да го напусне и да отиде на Голямата чапла, което било по-безлюдно. И ето, господа, вие виждате пред себе си смайващо и мъчително зрелище: уж невинен и във висша степен неправилно разбран млад мъж влачи изморена и паднала духом девойка от едно място на друго, докато намери достатъчно безлюдно езеро, в което да я удави. И то само четири месеца, преди тя да стане майка!

А после, когато стигнал на достатъчно усамотено езеро и я извел от ханчето, където се записал пак под измислено име като Клифърд Голдън и съпруга, той я качил на лодка и повел към смъртта. Малката нещастница си е въобразявала, че отива на кратка разходка преди мнимата женитба, за която й говорил и която трябвало да скрепи с печат и да освети връзката им! Да скрепи и освети! Да скрепи и освети, както скрепяват и осветяват сключили се води, не другояче… не другояче. И той да тръгне непокътнат и доволен като вълк от плячката си към свободата; към брак с друга, към светско, материално и любовно блаженство, към обществено положение и охолство, а Робърта да спи безмълвна и безименна в гроба си във водата.

Но, господа, неизповедими са пътищата на природата или на бога и провидението, които дават окончателната насока на нашите намерения, както и да ги предначертаваме ние! Човекът е, който предполага, но господ, господ е този, който разполага!

Подсъдимият, сигурен съм, че все още се чуди отде зная, че Робърта е смятала, че те ще се оженят, след като напуснат ханчето на Голямата чапла. И не се съмнявам: той все още се утешава с мисълта, че няма начин аз да го зная. Но колко проницателен и дълбок трябва да бъде този ум, който би могъл да предугади и предотврати всичките случайности и вероятности в живота! Защото, както седи там сега със сигурната вяра, че защитниците му ще успеят благополучно да го отърват… — при тези думи Клайд изведнъж изправи гръб с чувството, че косата му мърда, а ръцете, скрити под масата, леко треперят — той не знае, че тази девойка, когато се забавила в стаята си в ханчето на езеро Грас, написала писмо до майка си, което не е имала време да изпрати и което е било в джоба на мантото й, останало в ханчето, защото денят бил горещ и защото си въобразявала, разбира се, че ще се върне. Това писмо е сега тук, на тази маса.

На Клайд малко остана да му затракат зъбите. Той трепереше като от треска. Точно така, тя беше оставила мантото си! Белнап и Джефсън също седнаха по-изправено, като се чудеха какво ли може да има в писмото. Дали можеше да бъде съдбоносно и доколко може да накърни или изобщо да осуети изработения от тях план на защитата? Те можеха само да чакат и да чуят.

— В това, писмо — продължи Мейсън — тя казва защо е отишла горе на езерата: не за друго, а за да се омъжи — тук Джефсън и Белнап, както и Клайд си отдъхнаха с голямо облекчение: това беше точно в рамките на техния план, — и то след един или два дена — продължи Мейсън, който все още мислеше, че е смазал Клайд от страх. — Но Голдън или Грейъм от Олбъки или от Сиръкюз си е знаел. Той е знаел, че няма да се върне. И е взел всичките си вещи със себе си в лодката. И цял следобед, от пладне до вечерта, е търсил място на това безлюдно езеро — място, което да не се вижда лесно от никоя точка на брега, както ще ви покажем. И на свечеряване го намерил. И когато се запътил на юг през гората след това с нова сламена шапка на главата и с чисто сухо куфарче в ръка, той си е въобразявал, че е в безопасност. Нямало вече Клифърд Голдън, нямало вече Карл Грейъм… те се удавили… те били на дъното на езеро Голямата чапла. Но Клайд Грифитс бил жив и свободен, на път към Дванадесетото езеро и обществото, което толкова много обичал.

— Господа, Клайд Грифитс е убил Робърта Олдън, преди да я хвърли в това езеро. Той я ударил по главата и лицето и е смятал, че никой не го е видял. Но когато нейният предсмъртен вик проехтял над водите на Голямата чапла, там е имало свидетел и преди обвинението да си е казало думата, този свидетел ще бъде тук и ще ви съобщи каквото знае.

Мейсън нямаше очевидец, но не можа да устои пред удобния случай да породи такава разстройваща мисъл в противниковия лагер.

И положително резултатът отговаряше и дори надминаваше очакванията му. Защото Клайд, който до този миг, а особено след съкрушителното съобщение за писмото, се мъчеше да посреща всичко с невъзмутимия вид на оскърбена невинност, сега изтръпна и веднага изпадна в отчаяние. Свидетел! И е дошъл да даде показания! Боже! Тогава, който и да е бил, той се е спотайвал на безлюдния езерен бряг, видял е непреднамерения удар, чул е нейните викове… видял е, че той не се е опитал да й помогне! Видял го е да плува към брега и крадешком да се отдалечава… може да го е наблюдавал в гората, когато се е преобличал. Боже! Ръцете му се впиха в облегалките на стола, главата се отметна назад като от силен удар, защото всичко това означаваше смърт… неизбежно смъртно наказание. Боже! Сега няма надежда! Главата му клюмна, изглеждаше като че ли ей сега ще изпадне в кома.

Колкото за Белнап, изявлението на Мейсън го накара в първия миг да изтърве молива, с който си водеше бележки, а след това да се вторачи с озадачен и слисан вид, понеже те нямаха данни, с които да отблъснат такъв съкрушителен удар… Но като се сети колко объркан сигурно изглежда, веднага се овладя. Дали в края на краищата Клайд ги е лъгал, дали я е убил преднамерено, и то пред този невидим свидетел? Ако е така, може би ще им се наложи да се откажат от едно такова безнадеждно и непопулярно дело.

Що се отнася до Джефсън, той беше за миг зашеметен и смазан. И през неговия строг ум, не се поддаващ лесно на сътресения, вихрено се занизаха мисли като: имало ли е наистина свидетел? Дали Клайд е лъгал? Но жребият бе хвърлен, защото нали той вече им беше признал, че е ударил Робърта, и свидетелят трябва да е видял това. И това слагаше край на всякакви твърдения за душевен прелом. Кой би го повярвал след едно такова свидетелско показание?

Но поради самата си природна заядливост и решителност, той не можеше да си позволи да бъде объркан от подобно съкрушително съобщение. Вместо това се обърна и след като изгледа слисаните, но вече упрекващи се Белнап и Клайд, подхвърли:

— Не му вярвам. Мисля, че лъже или блъфира. Въз всеки случай ще почакаме и ще видим. Има много време, докато дойде ред на нашето изложение. Погледнете всички тия свидетели. И ние можем да ги подлагаме на кръстосан разпит със седмици, стига да пожелаем, докато му изтече мандатът. Имаме предостатъчно време за сума неща… например да узнаем междувременно нещо за тоя свидетел. А освен другото може да се говори за самоубийство или за случилото се, както си е било. Можем да накараме Клайд да се закълне в това, което е станало, каталептичен транс… липса на смелост да извърши замисленото. Не е вероятно някой да може да го види от петстотин фута разстояние. — И Джефсън мрачно се усмихна. Почти в същия момент той добави, но така, че да не го чуе Клайд: — Бихме могли да го отървем в най-лошия случай с присъда за двайсет години, как мислите?

XXI

А после свидетели, свидетели, свидетели — сто двадесет и седем души на брой. И на техните показания, особено на лекарите, тримата ловци и жената, чула предсмъртния вик на Робърта, Джефсън и Белнап нееднократно възразяваха, понеже от такива слабости и доказуеми грешки, които можеха да изтъкнат, зависеше правдоподобността на смелата защита на Клайд. И всичко това проточи делото до средата на ноември и след деня, когато Мейсън бе с огромно мнозинство избран на поста съдия, за който бе толкова много жадувал. А поради бурните прения и борба в хода на делото широката публика от брега на Атлантическия до брега на Тихия океан проявяваше все по-голям и по-голям интерес. И очевидно с минаването на дните и както репортерите на вестниците отсъждаха, ставаше ясно, че Клайд е виновен. Но той поради многократните настоявания на Джефсън посрещаше нападките на всеки свидетел спокойно и дори смело.

— Вашето име?

— Тайтъс Олдън.

— Вие сте бащата на Робърта Олдън?

— Да, господине.

— Сега, господин Олдън, разкажете на съдебните заседатели как и при какви обстоятелства е станало отиването на дъщеря ви в Ликъргъс.

— Възразяваме. Не се отнася до делото, не е съществено. Няма право да дава показания — отряза Белнап.

— Аз ще го свържа с делото — обади се Мейсън, като отправи поглед към съдията, който реши, че Тайтъс може да отговори, като показанията му ще подлежат на зачеркване от протокола, ако „не се свържат с делото“.

— Тя отиде там, за да си търси работа — отговори Тайтъс.

Ново възражение, но на стареца позволяват да продължи след законните формалности.

— Ами стопанството, което имаме там, близо до Билц, никога не е било много доходно и на децата се е налагало да помагат, а Боби,

като най-голямата…

— Предлагам да се зачеркне.

— Зачеркнете.

— Боби е било галеното име, с което сте наричали дъщеря си Робърта, така ли?

— Възразявам! — И така нататък, и така нататък.

— Противопоставям се!

— Да, господине. У дома понякога я наричахме Боби… само Боби.

И Клайд, който слушаше внимателно и не мигваше пред строгия, обвиняващ поглед на този селскостопански Приам, се учуди, като чу галеното име на бившата си любима. Той беше я наричал Бърт; тя никога не беше му казала, че вкъщи й викат Боби.

Тъй — сред градушка от възражения, спорове и определения на съдията — Олдън продължи да разказва под ръководството на Мейсън как тя решила да отиде в Ликъргъс, след като получила писмо от Грейс Мар, и се настанила при господин и госпожа Нютън. А след като намерила работа в Дружество „Грифитс“ колко малко я е виждало семейството до пети юни тази година, когато се върнала в стопанството, за да си почине и да си ушие малко дрехи.

— Да е говорила нещо за женитба?

— Не.

Но пишела редица дълги писма, на времето той не знаел кому. И била потисната и болнава. Два пъти я видял да плаче, макар да не й казал нищо, понеже разбирал, че тя не иска да бъде забелязана. Няколко пъти я търсили по телефона от Ликъргъс, последния път на четвърти или пети юли, един ден преди да си замине, бил сигурен в това.

— И какво взе със себе си, когато заминаваше?

— Чанта и куфар.

— И вие бихте познали чантата, която е носила, ако я видехте?

— Да, господине.

— Това ли е тя? — Един от помощниците на прокурора донесе чантата и я сложи на малка стойка.

Олдън я загледа, избърса си очите с опакото на ръката и заяви:

— Да, господине.

После по най-драматичен начин, по който Мейсън възнамеряваше да действа през целия ход на делото, негов помощник внесе едно куфарче и Тайтъс Олдън, неговата жена, дъщери и синове се разплакаха при вида му. И след като той потвърди, че е наистина на Робърта, чантата, а после и куфарът бяха отворени. И роклите, ушити от Робърта, малко бельо, обувки, шапки, тоалетните принадлежности, подарени от Клайд, снимки на баща й, майка й, сестрите и братята, стара семейна готварска книга, лъжици, вилици и ножове, солници и пиперници — всичките подарени й от нейната баба и грижливо пазени за бъдещия й семеен живот — бяха извадени едно по едно и потвърдени като нейни.

Всичко това стана въпреки възраженията на Белнап, тъй като Мейсън обещаваше „да го свърже с делото“, което обаче не можа да направи и съдията нареди показанията да бъдат съответно зачеркнати. Ала тяхната патетичност беше вече оставила дълбоко впечатление в душите и сърцата на съдебните заседатели. А критиката на Белнап, насочена против тактиката на Мейсън, накара само този господин да се сопне с вбесен вид:

— Кой води тук обвинението, моля ви се?

На което Белнап отговори:

— Републиканският кандидат за околийски съдия в тази околия, предполагам!

Това предизвика бурен смях и накара Мейсън направо да закрещи:

— Господин съдия, аз протестирам! Не е етично и е противозаконно да се вмъква в това дело политически въпрос, който няма нищо общо с него. С това хитро и злонамерено се цели да се внуши на съдебните заседатели, че като републикански кандидат за околийски съдия аз не мога надлежно и справедливо да водя обвинението по това дело. Настоявам за извинение и няма да продължа нито крачка по-нататък, докато не го получа.

Тогава съдията Объруолцър, понеже си даваше сметка, че е станало много сериозно нарушение на съдебния етикет, извика при себе си Белнап и Мейсън и след като изслуша спокойните и учтиви обяснения какво е било и какво не е било вложено в тази реплика, в края на краищата се разпореди под страх от обвинение в неуважение

на съда никой от двамата да не засяга по никакъв начин политическото положение.

Въпреки това Белнап и Джефсън се поздравиха, че с тази забележка са сполучили да уведомят съдебните заседатели и съда за тяхното отношение към кандидатурата на Мейсън и как той я използва във връзка с това дело.

А после още и още свидетели!

Грейс Мар зае свидетелското място и гладко и многословно описа как и къде се е запознала с Робърта, колко невинно, чисто и религиозно момиче е била, но как след срещата й с Клайд на езеро Кръм в нея настъпила голяма промяна. Станала по-прикрита и уклончива, започнала да измисля какви ли не неверни извинения за своите нови и неизвестни приключения, както например излизала вечерно време, връщала се късно, твърдяла, че е прекарала съботата и неделята, там, където всъщност не е била, докато накрая поради критичната забележка, която тя, Грейс Мар, си позволила да й направи, внезапно ги напуснала, без да си даде адреса. Но имало в тая работа мъж и този мъж бил Клайд Грифитс. Защото, когато проследила Робърта до квартирата й една вечер през септември или октомври миналата година, забелязала нея и Клайд в далечината, близо до дома на семейство Гилпин. Те стояли под група дървета и той я прегръщал.

А след това Белнап по предложение на Джефсън се зае с нея и с много лукави въпроси се помъчи да установи дали преди идването си в Ликъргъс Робърта е била също толкова религиозна и нравствена, както я описва госпожица Мар. Но госпожица Мар, уморена и раздразнителна, настоя, че до деня на срещата й с Клайд на езеро Кръм Робърта е била образец на правдивост и чистота, доколкото е известно това на нея.

След нея двойката Нютън се закле в горе-долу същото.

А после съпрузите Гилпин и дъщерите им разказаха под клетва всеки поотделно кой какво бе чул или видял. Госпожа Гилпин установи приблизително деня, когато Робърта се преместила в дома й с един куфар и чанта — същите, които Тайтъс позна, че били на дъщеря му. А след това живяла като че ли прекалено самотно, докато най-после тя я съжалила и започнала да я кани у тях под един или друг предлог, обаче Робърта неизменно отказвала. След това, късно през ноември, макар че никога нямала сърце да й каже нещо по този въпрос поради нейното

мило и, общо взето, скромно държане, тя и двете й дъщери забелязали, че понякога след единадесет часа Робърта като че ли приемала някого в стаята си, но точно кого — не можела да каже. И тука пак при кръстосания разпит Белнап се опита да изтръгне някакво признание или впечатление, които биха създали убеждението, че Робърта не е била чак толкова затворена и чак такава пуританка, каквато я рисуваха всички свидетели досега, но не сполучи. Госпожа Гилпин и нейният съпруг явно я харесваха и само под натиска на Мейсън, а после и на Белнап дадоха показания за късните посещения на Клайд.

След това по-голямата дъщеря Стела даде показания, че към края на октомври или в началото на ноември, скоро след като Робърта наела стаята, тя минала край нея и я видяла с един мъж — сега можела да каже, че е бил Клайд. Те стоели на по-малко от стотина фута от къщата и като забелязала, че очевидно се карат, спряла да послуша. Не могла да различи всяка дума от разговора, но след навеждащи въпроси от страна на Мейсън можа да си спомни, че Робърта му възразявала — не могла да му позволи да дойде при нея в стаята, казала, че „това няма да е прилично“. И накрая той се обърнал кръгом и оставил Робърта да стои с протегнати ръце, сякаш го умолява да се върне.

През цялото това време Клайд гледаше с широко отворени от изумление очи, защото в онези дни — всъщност в течение на цялата си връзка с Робърта — беше си въобразявал, че никой не го наблюдава. А това решително потвърждаваше голяма част от обвиненията на Мейсън във встъпителната му реч — че той преднамерено и с пълно съзнание за естеството на престъпната си постъпка е убеждавал Робърта да извърши нещо, което тя явно не е искала да извърши — и това беше показание от този род, което вероятно щеше да настрои съдията, както и съдебните заседатели и всичките тези ограничени от условности жители на затънтения окръг. И Белнап, разбрал това, се опита да обърка тази Стела в установяването самоличността на Клайд. Но постигна само това, че тя допълнително съобщи как един ден през ноември или в първата част на декември видяла Клайд да идва с някаква кутия под мишница, да почуква на вратата на Робърта и да влиза, и била сигурна, че той е същият младеж, когото видяла в оная лунна вечер да се кара с Робърта.

Сетне Хуигъм, а подир него Лигет дадоха показания за датата на постъпването на Клайд във фабриката, а после и на Робърта, както и за

правилото относно началниците на отделения и женската работна ръка, и доколкото те могли да отсъдят, за безупречното външно поведение и на Клайд, и на Робърта, като и двамата не се заглеждали един в друг, пък всъщност и в никой трети (такива бяха показанията на Лигет).

А след тях още други. Госпожа Пейтън даде показания как се е държал в квартирата си и за светския му живот, доколкото могла да забележи нещо. Госпожа Олдън даде показания, че на Коледа предишната година Робърта й признала, че началникът й във фабриката — Клайд Грифитс, племенник на собственика, я ухажвал, но това трябвало да се пази засега в тайна. Франк Хариът, Харли Багот, Трейси Тръмбул и Фреди Селз дадоха показания, че миналия декември Клайд бил канен тук и там и взимал участие в различни светски развлечения в Ликъргъс. Джон Ламбърт, аптекар в Скинектъди, даде показания, че по някое време през януари един младеж, когото познава сега в лицето на подсъдимия, се обърнал към него с молба за някое лекарство, което да предизвика помятане. Орин Шорт даде показания, че във втората половина на януари Клайд го попитал дали не познава някой лекар, който би могъл да помогне на млада омъжена жена — според думите на Клайд, съпруга на служещ при „Грифитс и съдружие“, — която била твърде бедна, за да може да си позволи дете, и чийто съпруг, според Клайд, го помолил да узнае това. След него доктор Глен даде показания за посещението на Робърта, като преди това си я спомни по снимките във вестниците, но добави, че по професионална линия не могъл да направи нищо за нея.

А подир него С. Б. Уилкокс, собственикът на стопанството, съседно с това на Тайтъс Олдън, даде показания, че бил в умивалнята зад кухнята на или около двадесет и девети или тридесети юни, когато Робърта водила междуградски разговор от къщата с Ликъргъс с мъж, който дал името си като Бейкър, и я чул да му казва: „Но, Клайд, аз не мога да чакам толкова дълго. Ти знаеш, че не мога. И няма да чакам.“ И тонът й бил възбуден и тъжен. Господин Уилкокс беше сигурен в името Клайд.

И Етел Уилкокс, дъщеря на същия Уилкокс, нисичка, дебела и фъфлеща, разказа под клетва, че на три пъти преди това е отговаряла на междуградско повикване за Робърта и е ходила да я извика. И трите пъти разговорът бил с Ликъргъс и я търсил мъж на име Бейкър. Също

така в единия от случаите чула Робърта да го нарича Клайд. А веднъж я чула да казва, че „в никой случай няма да чака толкова дълго“, макар и да не знаела какво искала да каже с това Робърта.

А след това Роджър Бийн, местният пощенски раздавач, даде показания, че от седми или осми юни до четвърти или пети юли през неговите ръце са минали не по-малко от петнадесет писма, дадени му от самата Робърта или извадени от пощенската кутия на кръстопътя до стопанството на Олдън, и той бил сигурен, че повечето от тях били адресирани до Клайд Грифитс, пост-рестант, Ликъргъс.

А после Еймъс Шоултър, чиновникът в службата „До поискване“ в Ликъргъс, който даде клетвени показания, че доколкото може да си спомни, от или между седми или осми юни и четвърти или пети юли Клайд, когото познавал по име, го е питал за поща и получил от него не по-малко от петнадесет или шестнадесет писма.

След него Р. Т. Бигън, управител на бензиностанция в Ликъргъс, се закле, че на шести юли към осем часа сутринта, когато излязъл на Фийлинг авеню, което се намира в най-западния край на града и води в северния си край до спирка на трамвайната линия от Ликъргъс до Фонда, видял Клайд, облечен със сиви дрехи, с кафяво куфарче, към едната страна на което бил пристегнат жълт триножник за фотоапарат и още нещо, сигурно чадър. И понеже знаел къде живее Клайд, учудил се, че върви пеша, тъй като могъл да се качи на трамвая от Ликъргъс за Фонда на Централния булевард, недалеч от квартирата си. А Белнап в кръстосания разпит запита свидетеля как може да се закълне, че това, което е видял от разстояние сто седемдесет и пет фута, е било триножник, обаче Бигън настоя на своето — било светложълто, дървено, с месингови затегалки и три крака.

А после, подир него, Джон У. Троушър, началник-гарата във Фонда, който даде показания, че сутринта на шести юли тази година (спомнил си го ясно поради някои други неща, за които си взел бележка) той продал на Робърта Олдън билет за Ютика. Спомнял си госпожица Олдън, понеже я виждал няколко пъти предишната зима. Тя имала доста уморен, почти болен вид и носела кафява чанта, подобна на кафявата чанта в съда, която след това му показаха. Спомнял си и подсъдимия, който също бил с куфарче. Не го видял да забележи, нито да заговори девойката.

Сетне Куинси Б. Дейл, кондуктор на влака между Фонда и Ютика. Той забелязал и сега си спомнял Клайд в един от задните вагони. Забелязал също, а сетне по снимки, обнародвани във вестниците, познал Робърта. Тя му се усмихнала дружелюбно и той й казал, че такава чанта, каквато носи, му се вижда твърде тежка за нея и щял да каже на някой от спирачите да й я свали в Ютика, за което тя му поблагодарила. Видял я да слиза в Ютика и да отива в сградата на гарата. Забелязал там Клайд.

Последва установяване собствеността на куфара на Робърта, който бе останал задълго в гардероба на гара Ютика. След това страница от книгата за гости на хотел „Ренфрю Хаус“ в Ютика, достоверността на която бе установена от Джери К. Керносян, директор на този хотел, където стоеше записът „Клифърд Голдън със съпругата си“. После същият на място бе сравнен от вещи лица графолози със съответните страници от книгите на ханчетата на езеро Грас и Голямата чапла и клетвено потвърдени, че почеркът е един и същ. Сетне те бяха сравнени с картичката от куфара на Робърта и всичките приети като веществено доказателство и внимателно разгледани от всеки съдебен заседател поотделно, както и от Белнап и Джефсън, които впрочем вече ги бяха виждали, освен картичката. И пак възражение от страна на Белнап във връзка с неоправданото, незаконно и срамно укриване на веществено доказателство от страна на прокурора. И продължителни и ожесточени пререкания, които доведоха всъщност само до приключване на десетия ден от разглеждането на делото.

XXII

А после, на единадесетия ден, Франк У. Шефър, чиновник от „Ренфрю Хаус“ в Ютика, си припомни точно как били дошли Клайд и Робърта и тяхното държане; също как Клайд записал двамата като Клифърд Голдън със съпругата си от Сиракюз. А след това Уолъс Вандърхоф, един от продавачите в галантерийния магазин на фирмата „Стар“ в Ютика, разказа за държането и общия вид на Клайд, когато купувал сламена шапка. Следваше кондукторът на влака, движещ се между Ютика и езеро Грас. И собственикът на хотела край езерото. И Бланч Петингил, келнерка, която даде клетвени показания, че на вечеря дочула Клайд да убеждава Робърта, че не било възможно да получат там разрешение за женитба, че щяло да е по-добре да почака, докато стигнат на някое друго място на следващия ден — особено неблагоприятно показание, понеже тази случка предхождаше деня, когато се предполагаше Клайд да направи признание на Робърта, но както Джефсън и Белнап се споразумяха помежду си след това, не можеше да се изключи такова признание да мине през няколко предварителни фази. След келнерката се яви кондукторът от влака, с който двамата бяха отишли на Ловната хижа. А след него — водачът — шофьор на автобуса, който разказа за странните въпроси на Клайд дали има много хора на езерото и как е оставил чантата на Робърта и взел своето куфарче, и как е казал, че щели да се върнат.

Подир това съдържателят на ханчето на Голямата чапла; тримата мъже от гората — техните показания, много неблагоприятни за Клайд, понеже описаха как се е уплашил, когато ги видял. А сетне историята как е била намерена лодката и трупът на Робърта, и в края на краищата пристигането на Хейт и как е намерил писмото в палтото на Робърта. Двадесетина свидетели, които се заклеха във верността на всичко това. После пък капитанът на параходчето, провинциалното девойче, шофьорът на семейство Кранстън, пристигането на Клайд във вилата и най-сетне (всяка стъпка описана под клетва) пристигането му на Мечото езеро, преследването и залавянето му, да не споменаваме различните стадии на задържането му — какво е казал, — и това беше

най-неблагоприятното, понеже рисуваше лъжливостта, уклончивостта и ужаса на Клайд.

Но безспорно най-страшни и най-неблагоприятни бяха показанията относно фотоапарата и триножника — обстоятелствата, свързани с намирането им, — и именно на тяхната тежест разчиташе Мейсън в своето обвинение. Единствената му цел отначало беше да докаже, че Клайд лъже, когато отрича да е имал било триножник, било апарат. И за да направи това, той първо извика Ърл Нюком, който под клетва разказа как в деня, когато той, Мейсън, Хейт и всички други участници в разследването завели Клайд на мястото, където било извършено престъплението, той и един местен жител на име Бил Суорц, който след това бе повикан да даде показания, когато търсили наоколо под разни паднали дървета и под храсти, се натъкнали на триножника, скрит под един паднал дънер. Също така (подпомогнат от въпросите на Мейсън, за които Белнап и Джефсън непрекъснато изказваха възражения, неизменно отхвърляни от съдията) той добави, че Клайд, когато го попитали дали е имал фотоапарат или този триножник, отрекъл и казал, че не го познава, и когато чуха това, Белнап и Джефсън изразиха направо с викове неодобрението си.

Веднага след това бе представен документ, подписан от Хейт, Бърли, Слак, Краут, Суенк, Сисъл, Бил Суорц, Руфъс Форстър — околийския зememер, и Нюком, който гласеше, че Клайд, когато му показали триножника и запитали дали е имал такъв, „несдържано и многократно отрекъл“. Обаче, за да накара добре да се почувства важността на това нещо, Мейсън незабавно добави:

— Добре, господин съдия, но аз имам и други свидетели, които ще се закълнат във всичко казано в този документ и нещо отгоре! — И веднага извика: — Джоузеф Фрейзър!

На свидетелското място се изправи търговец на спортни артикули, фотоапарати и така нататък, който положи клетва и заяви, че някъде между петнадесети май и първи юни подсъдимият Клайд Грифитс, когото познавал по лице и име, поискал от него фотоапарат с дадени размери и триножник и накрая се установил на един „Санк“ 3½ на 5½ инча, който купил от него на изплащане. И след съответна проверка и сверяване фабричните номера, отбелязани върху апарата и триножника и в неговите търговски книги, господин Фрейзър установи

идентичността първо на показания му апарат, а веднага след това и на жълтия триножник с тези, които продал на Клайд.

И Клайд се скова поразен. Значи, в края на краищата те са намерили и апарата, и триножника. И това, след като е толкова твърдял, че не е имал никакъв фотоапарат! Какво ли щяха да си помислят тези съдебни заседатели и този съдия, и тези слушатели за всичките му лъжи? Дали ще повярват на неговата история за душевен прелом, след като се доказа, че е лъгал за един нищо и никакъв фотоапарат? По-добре да си беше признал от самото начало.

Но още докато мислеше това, Мейсън извика Симиън Додж, млад дървар и плувец, който даде показания, че в събота, шестнадесети юли, заедно с Джон Поул, който бе извадил трупа на Робърта, се е гмуркал по искането на прокурора точно на мястото, където е бил намерен трупът, докато най-после успял да извади фотоапарата. След това той потвърди, че това е точно изваденият от него апарат.

Веднага последваха показания във връзка с неспоменатия до този момент филм, намерен в апарата при изваждането му от езерото, вече проявен и представен сега като веществено доказателство: четири снимки, на които се виждаше личност, досущ прилична на Робърта, и още две, на които достатъчно ясно личеше Клайд. Белнап не можа нито да опровергае, нито да ги изключи от числото на веществените доказателства.

Тогава Флойд Търсън, един от гостите във вилата на Кранстън в Шарон на осемнадесети юли — деня на първото посещение на Клайд там, изправен на свидетелското място, даде показания, че при този случай Клайд направил редица снимки с апарат приблизително с размерите и отличителните белези на показания му сега, но понеже не можа да потвърди, че е именно този, показанията му бяха зачеркнати от протокола.

След него пък Една Патърсън, камериерка в хана на езеро Грас, даде показания, че когато влязла в стаята, заета от Клайд и Робърта вечерта на седми юли, видяла Клайд да държи в ръка апарат, който по размери и цвят, доколкото могла да си спомни, бил същият както този сега пред нея. По същото време видяла и триножник. А Клайд в своето странно, задълбочено и полухипнотизирано състояние си спомни, че момичето е влизало в тази стая, и му стана чудно и болно поради

непрекъснатата верига от факти, която можаха така да изградят свидетели от толкова различни, нямащи нищо общо едно с друго и съвсем неочаквани места, и то след като е минало толкова време.

След камериерката, но в различни дни дадоха показания петимата лекари, които Мейсън извика, когато трупът на Робърта бе пренесен в Бриджбърг, и които, макар Белнап и Джефсън да оспорваха на всяка крачка допустимостта на такива твърдения, един след друг под клетва заявиха, че раните както на лицето, така и на главата, ако се вземе под внимание физическото състояние на Робърта, са били достатъчни, за да я зашеметят. А състоянието на белите дробове на покойната, които били изпитани чрез потопяване във вода, доказвало, че при падането си от лодката тя е била още жива, макар и да не е била непременно в съзнание. Обаче по отношение на оръдието, използвано за нанасянето на тези рани, те не се решиха да направят никакви предположения, освен това, че трябва да е било тъпо. И никакви двусмислени въпроси от страна било на Белнап, било на Джефсън не успяха да ги принудят да признаят, че ударите са могли да бъдат толкова леки, че да не е я зашеметят или лишат от съзнание. Главното поражение, изглежда, е било в горната част на черепа, достатъчно дълбоко, за да се образува там сърсирек кръв, и снимки на всичките рани бяха приложени към веществените доказателства.

В този психологически момент, когато и слушателите, и съдебните заседатели бяха най-мъчително и дълбоко развълнувани, се представиха редица снимки на лицето на Робърта, направени по времето, когато с нея са се занимавали Хейт, лекарите и братята Лътц. Незабавно след това бе повикан Бъртън Бърли, който положи клетва и даде показания как е намерил заклещени между обектива и капака двата косъма, отговарящи напълно на косата на Робърта, или поне тъй се мъчеше да докаже Мейсън. И тогава, след дълги часове пререкания, Белнап, вбесен и все пак обезпокоен от този род веществено доказателство, накрая в опита си да го обори със сарказъм отскубна рус косъм от своята глава и запита съдебните заседатели и Бърли дали биха се решили да кажат може ли по един-единствен косъм от нечия глава да се заключи какъв е, общо взето, цветът на косата на дадено лице и ако не, дали са готови да повярват, че именно този косъм е от главата на Робърта.

Тогава Мейсън извика някоя си госпожа Рътгър Донахю, която по най-спокоен и несмутим начин разказа как вечерта на осми юли, между пет и половина и шест, тя и мъжът й, веднага след като опънали палатката си над Лунния залив, тръгнали с лодка на риба и на около половин миля от брега и към четвърт миля по-нагоре от гората или северния нос, който загражда Лунния залив, тя чула вик.

— Казвате, между пет и половина и шест след пладне?

— Да, господин прокурор.

— И на коя дата, казвате, е било това?

— Осми юли.

— И къде точно сте били по това време?

— Ние бяхме…

— Не „ние“. Къде сте били вие самата?

— Заедно със съпруга си аз прекосявах с гребна лодка онова, което, както после научих, се казва Южният залив.

— Тъй. Кажете сега какво се е случило по-нататък.

— Когато стигнахме средата на залива, аз чух вик.

— Като какъв?

— Беше пронизителен… като от болка… или на човек в опасност. Писък… който после те преследва.

Предложение от защитата „да се зачеркне“, в резултат на което съдията определи последната фраза да бъде зачеркната.

— Откъде идваше?

— Отдалече. От гората или оттатък нея.

— Знаехте ли тогава, че отвъд, зад тази горска ивица, има друг залив?

— Не, господин прокурор.

— Добре, какво си помислихте тогава — че може да идва от гората по-долу от мястото, където сте били?

(Възражение от защитата, прието от съда.)

— А сега кажете ни дали е бил мъжки или женски вик?

— Беше вик на жена, нещо като „О, о!“ или „О, боже!“… много пронизителен и ясен, но, разбира се, далечен. И силен, както човек вика, когато го боли.

— Вие сте сигурна, че не грешите по отношение на вика: мъжки или женски?

— Сигурна съм, господин прокурор. Положителна съм. Беше женски. Гласът беше прекалено висок за мъж или дете. Не можеше да бъде друг освен женски.

— Ясно. А сега, кажете ни, госпожа Донахю… виждате ли тази точка на картата, с която е обозначено къде е бил намерен трупът на Робърта Олдън?

— Да, господин прокурор.

— И виждате тази другата точка, зад тези дървета, която обозначава приблизително къде е била вашата лодка?

— Да, господин прокурор.

— Мислите ли, че гласът е дошъл от тази точка в Лунния залив?

(Възражение. Възражението уважено.)

— Ами повтори ли се този вик?

— Не, господин прокурор. Аз почаках, обърнах и вниманието на моя съпруг и почакахме още, но не го чухме пак.

Тогава Белнап, който искаше на всяка цена да докаже, че викът може да е бил от ужас, а не от болка, се зае с нея и проведе разпита наново от самото начало, но разбра, че нито тя, нито мъжът й, който също бе повикан да даде показания, не можеха с нищо да бъдат разколебани. Нито можели, както настояваха, да заличат дълбокото скръбно впечатление от гласа на тази жена в паметта си. Той преследвал и двамата и когато се прибрали в своя стан, те пак заговорили за него. Понеже било по здрач, господин Донахю не искал да отиде да търси мястото, откъдето долетял викът; а тя, понеже мислела, че някоя жена или девойка може да е била убита в тези гори, не искала да останат там повече и рано сутринта отишли на друго езеро.

Томас Барет, друг водач от Адирондакските планини, който работел в един стан на езеро Дам, даде клетвени показания, че по времето, посочено от госпожа Донахю, вървял по брега към хана на Голямата чапла и видял не само мъж и жена в лодка приблизително на описаното място, но по-нататък към южния бряг на този залив забелязал палатката на тези летовници. Също, че от никоя точка извън Лунния залив освен пред самия вход човек не можел да види никаква лодка вътре в залива. Входът бил тесен и заливът бил съвсем закрит от самото езеро. А имаше и други свидетели, които заявиха същото.

В този психологичен момент, когато следобедното слънце започваше вече да гасне във високите тесни прозорци на съдебната зала, Мейсън, както беше грижливо подготвил това предварително, прочете едно по едно всичките писма на Робърта — прочете ги съвсем простичко, без всякакви декламации, но все пак с цялото състрадание и чувство, които те бяха събудили у него при първото им прочитане. Те го бяха трогнали до сълзи.

Започна с писмо номер едно, датирано осми юни, само три дни след заминаването й от Ликъргъс, и ги прочете всичките до номер четиринадесет, петнадесет, шестнадесет и седемнадесет, в които тя, разпокъсано или споменавайки тук-там разни важни моменти, разказваше цялата си дружба с Клайд до намерението му да дойде да я вземе след три седмици, после след месец, после на осми или девети юни и после внезапното й заплашване, което ускори решението му да я посрещне във Фонда. И докато Мейсън ги четеше по най-трогателен начин, влажните очи, носните кърпички и покашлянето на слушателите и съдебните заседатели свидетелстваха за тяхното въздействие.

Ти каза да не се тревожа, да не мисля толкова много за това как се чувствам и да се забавлявам. Лесно ти е да го кажеш, както си в Ликъргъс, заобиколен от приятели и навсякъде канен. За мен е трудно да говоря от дома на Уилкокс, когато винаги някой може да ме чуе, а ти непрекъснато ми напомняш, че не бива да казвам едно или друго. Пък аз имах да те питам толкова неща, а оттам нямах възможност. И единственото, което ми повтаряше, беше, че всичко е наред. Но не ми каза с положителност, че ще дойдеш на двадесет и седми и това било поради нещо, което не можах съвсем да разбера — телефонът много бръмчеше, — можело да ти се наложи да тръгнеш по-късно. Но това е невъзможно, Клайд. На трети родителите ми заминават за Хамилтън, където живее чичо ми. А Том и Емили на същия ден отиват при сестра ми. Но аз не мога и не искам да отида там пак. Не мога да остана тук съвсем сама. Затова трябва, наистина трябва да дойдеш, както се

беше съгласил. Не мога да те чакам по-дълго от това, Клайд, в това състояние, в което съм, и затова ти просто трябва да дойдеш и да ме вземеш. Ах, моля ти се, моля ти се, аз те умолявам, не ме измъчвай и не отлагай повече.

И после:

Клайд, аз се върнах у дома, защото мислех, че мога да ти имам вяра. Преди да замина, ти тържествено ми обеща, че щом искам, ще дойдеш и ще ме отведеш най-много след три седмици — че нямало да ти отнеме повече време да се приготвиш, да имаш достатъчно пари за времето, когато ще живеем заедно или докато успееш да си намериш някаква работа другаде. Но вчера, макар че на трети юли ще стане почти цял месец, откакто съм заминала, ти отначало съвсем не беше сигурен дали ще успееш да дойдеш дотогава, и то след като съм ти казала, че родителите ми непременно ще отидат в Хамилтън и ще се бавят там десет дена. Разбира се, после ти ми каза, че ще дойдеш, но го каза така, сякаш само се мъчеше да ме успокоиш. Оттогава досега това ужасно ме тревожи.

Защото, казвам ти, Клайд, аз съм болна, много болна. Почти цялото време се чувствам прималяла. А освен това така се безпокоя какво ще правя, ако ти не дойдеш, че малко остава да полудея.

Клайд, зная, че не ме обичаш вече, както по-рано, и ти се иска да можеше всичко да е другояче. Но кажи ми: какво да правя? Зная, ти ще кажеш, че всичко това е било толкова твоя грешка, колкото и моя. И хората, ако го знаеха, може би биха мислили същото. Но колко пъти съм те молила да не ме принуждаваш да направя това, което не искам да направя и за което още тогава ме беше страх, че

ще съжалявам, макар че те обичах твърде много, за да те оставя да си отидеш, ако не получиш, каквото искаш.

Клайд, само да можех да умра! Това би решило всичко. И напоследък се молех да умра. Защото сега животът не ми е толкова мил, колкото по-рано, когато се запознах с теб и ти така ме обичаше. О, какви щастливи дни! Защо не стана всичко другояче! Да не бях ти се изпречила на пътя! Всичко щеше да е толкова по-добре за мен и за всички ни. Но сега не мога. Клайд, като нямам пукната пара и не виждам друг начин да дам име на нашето дете. Ако не бяха страшната мъка и позор, които би донесло това на баща ми и майка ми и на цялото ми семейство, бих предпочела да туря край на всичко това. Наистина бих предпочела.

И още:

Ах, Клайд, Клайд! Животът днес е толкова различен от миналата година! Само си помисли: тогава ние ходехме на езеро Кръм и всичките тези други езера край Фонда, Гловърсвил и Литъл Фолз, а сега… сега! Ей сега минаха оттук приятели и приятелки на Том и Емили и всички отидоха да берат ягоди и когато ги видях да тръгват и се сетих, че аз не мога да отида и че никога вече не ще мога да бъда като тях, плаках не знам колко време.

И най-после:

Днес се сбогувах с някои места. Има толкова много кътчета, мили мой, и всичките ми са тъй скъпи! Знаеш, аз съм прекарала тук целия си живот. Първо кладенеца, целия обрасъл със зелен мъх, и аз минах край него да му кажа

сбогом, защото няма много скоро да се върна пак, може би никога. После старата ябълка, където играехме преди години — Емили, Том, Грифърд и аз. После „Вярвай“ — симпатичната малка беседка в овощната градина, където играехме понякога.

О, Клайд, ти не можеш да разбереш какво значи всичко това за мен! Имам чувството, като че ли никога вече няма да видя моя дом, след като го напусна този път. И мама, бедничката скъпа мама, колко я обичам и колко ми е мъчно, че трябва така да я излъжа! Понякога си мисля дали не бих могла да й кажа, но не мога. Тя никога не се сърди и ми помага толкова много. Има си достатъчно тревоги и не бих могла да й причиня такова жестоко огорчение. Не, ако замина и се върна някой ден, женена или мъртва — това е почти едно и също сега, — тя никога не ще узнае и аз не ще съм я наскърбила, а то е много по-важно за мен от самия живот. И тъй, довиждане, Клайд, докато се срещнем, както ти ми каза по телефона. И ми прости всичките безпокойства, които съм ти причинила.

Твоята неутешима Робърта

Самият Мейсън плака на някои места при четенето, а когато завърши, се обърна уморен, но тържествуващ — беше представил, както му се струваше, най-обстойното и необоримо обвинение — и възкликна:

— Народът завърши!

И в този миг от госпожа Олдън, която беше в залата със съпруга си и Емили, не само поради непрекъснатото напрежение на проточилото се дело, а и под влияние на това последно доказателство на прокурора, се изтръгна ридаещ, но висок вик и тя залитна напред, загубила съзнание. В изнервеното си състояние Клайд, когато чу вика и я видя да пада, скочи на крака и тутакси ръката на Джефсън предупредително се отпусна на рамото му, докато съдебните пристави и други помогнаха на госпожа Олдън и останалия до нея Тайтъс да напуснат залата. Слушателите бяха не по-малко трогнати и

раздразнени против Клайд от тази последна случка, сякаш ей сега, на това място беше извършил още някакво престъпление.

Обаче след малко възбудата попремина и понеже беше доста тъмно, стрелките на часовника в залата показваха пет и всички в съда се бяха изморили, съдията Объруолцър обяви намерението си да прекъсне заседанието до следващия ден.

И веднага всички репортери, специални дописници и художници напуснаха местата си, като си шепнеха един на друг, че сутринта ще започне защитата и се чудеха кои и къде ли са свидетелите, а също дали ще позволят на Клайд да даде показания в своя защита въпреки това изумително множество доказателства против него, или пък адвокатите му ще се задоволят с някакъв измислен довод за невменяемост или душевна неустойчивост, което би могло да завърши с доживотен затвор, не по-малко.

Клайд, освиркан и хулен при напускането на съда, се чудеше дали на другия ден ще има смелостта да излезе да дава показания, както толкова отдавна бяха решили… чудеше се дали няма някакъв начин, в случай че никой не гледа (до затвора и обратно го водеха без белезници), може би утре вечер, когато всички настават, тълпите се раздвижат и помощниците на шерифа се запътят към него… да може… да може само да побегне или да се отдалечи непринудено и спокойно, но все пак бързо и уж без умисъл, до онези стълби и после надолу и вън… към… е… където и да води… тази странична вратичка от главното стълбище, която преди това бе видял от затвора! Да може само да стигне някъде в някоя гора и след това да върви, да върви или да тича, да тича, може би без да спира и без да яде, с дни може би, докато, да, докато не се измъкне… където и да било. Това е една възможност, разбира се. Може да го застрелят или да го проследят с кучета и хора, но все пак то е една възможност, нали?

Защото тук, в съда, за него няма никаква надежда. Никой никъде не ще повярва след всичко това, че е невинен. А той не иска да умре по този начин. Не, не, не по този начин!

И тъй настъпи още една мъчителна, черна и безкрайна нощ. А после още едно мъчително сиво и студено утро.

XXIII

В осем часа на другата сутрин вестниците в големите градове се продаваха с огромни заглавия през цялата страница, които осведомяваха всички с недвусмислени изрази:

ОБВИНЕНИЕТО ПО ДЕЛОТО ГРИФИТС ЗАВЪРШИ С ВНУШИТЕЛЕН ПОТОК ОТ СВИДЕТЕЛСКИ ПОКАЗАНИЯ

ПОДБУДАТА И НАЧИНЪТ НА ДЕЙСТВИЕ НЕОПРОВЕРЖИМО ДОКАЗАНИ

БЕЛЕЗИТЕ ОТ СМЪРТОНОСНИ УДАРИ ПО ЛИЦЕТО И ГЛАВАТА СЪВПАДАТ С ЕДНАТА СТРАНА НА ФОТОАПАРАТА

МАЙКАТА НА ПОКОЙНАТА ПРИПАДА СЛЕД ДРАМАТИЧНОТО ПРОЧИТАНЕ НА ПИСМАТА ОТ ДЪЩЕРЯ Й

Архитектониката, с която Мейсън бе подредил доказателствата си, както и поразително драматичният начин, по който ги изложи, бяха достатъчни да събудят у Белнап и Джефсън, а и у Клайд мигновеното убеждение, че са напълно разгромени, че няма мислими средства, с които биха могли сега да убедят тези съдебни заседатели, че Клайд не е четворно закостенял злодей.

И всички поздравяваха Мейсън за майсторския начин, по който бе провел обвинението. А Клайд бе много потиснат и наскърбен от

мисълта, че майка му ще прочете за всичко, станало предишния ден. Трябва да помоли Джефсън да й телеграфира, че не бива да го вярва. Нито Франк, Джулия и Еста. Без съмнение Сондра също ще чете всичко това днес, но от нея нямаше нито думичка през всичките тези дни, всичките тези непрогледни нощи! От време на време вестниците споменаваха някоя си госпожица Х., но нито веднъж не бяха дали правдиво описание. Ето какво можеше да направи едно семейство с пари. А в същия този ден трябваше да започне неговата защита и той щеше да се яви като единствен що-годе важен свидетел. Клайд все още се питаше: доколко ще успее? Тази тълпа! Нейното озлобление! Нервното напрежение, създало се у него от недоверието и омразата й! А когато Белнап свършеше с него, щеше да започне Мейсън. Каква им беше на Белнап и Джефсън! Те не бяха изправени пред опасността да ги измъчват, както положително щяха да измъчват него.

Но въпреки всичко след един час, прекаран с Белнап и Джефсън в килията, той се видя пак в съдебната зала, пред настойчивия поглед на тези безлични съдебни заседатели и напрегнатия интерес на слушателите. И ето Белнап се изправи пред заседателите и след като ги изгледа един по един с тържествен вид, заговори:

— Господа… преди малко повече от три седмици прокурорът ви заяви, че поради доказателствата, които се кани да ви изложи, ще настоява вие, съдебните заседатели, да обявите подсъдимия за виновен в престъплението, в което е обвинен. Това се последва от дълга и отегчителна процедура. Лекомислените и незрели, във всеки случай невинни и непреднамерени постъпки на едно петнадесет или шестнадесет годишно момче бяха изложени пред вас, господа, като деяния на закоравял престъпник и с явното намерение да създадат у вас предубеждение срещу този обвиняем, за когото, с изключение на една неправилно изтълкувана нещастна случка в Канзас сити (най-грубо и жестоко лъже-тълкуване на нещастен случай, каквото за съжаление съм срещал в практиката си), може да се каже, че е живял толкова чист, деен, безупречен и невинен живот, колкото и всяко момче на неговата възраст, където да било другаде. Вие чухте да го наричат мъж, мъж с брада, престъпник, престъпно и в червата си най-мръсно изчадие на ада. Въпреки всичко той е едва на двадесет и една години. Ето го, седи там. И аз се осмелявам да кажа, че ако можех с някаква магия на изречената дума в този миг да махна от очите ви пердето от

всички жестоки мисли и чувства, които му бяха приписани от едно многословно, погрешно и, бих казал (ако не бях предупреден, че не бива да го правя), политически предубедено обвинение, вие не бихте могли вече да го виждате в светлината, в която го виждате сега, както не бихте могли да се вдигнете от тази ложа и да изхвръкнете през прозорците.

Господа съдебни заседатели, не се съмнявам, че вие, също както и господин прокурорът, а дори и слушателите, сте се чудили как под този порой от грижливо сглобени, а навремени почти злобни показания, аз или моят колега, или подсъдимият сполучвахме да запазим такова спокойствие и самообладание. — Тук той тежко и церемонно посочи с ръка своя съдружник, който все още чакаше да му дойде редът. — Ала, както видяхте, ние не само се сдържахме, но дори се наслаждавахме на безметежността на онези, които не само чувстват, но *знаят*, че у тях е правото и справедливостта на всеки съдебен процес. Вие си спомняте, разбира се, думите на Ейвънския певец: „По-силен трижди е, за справедливост кой се бори.“

Всъщност ние знаем, както обвинението по това дело за съжаление не знае, изключително странните и неочаквани обстоятелства, при които е настъпила тази драматична и злощастна смърт. И преди да свършим, вие ще можете да съдите за тях сами. Междувременно нека ви кажа, господа, че от самото начало на това дело съм вярвал, че дори независимо от светлината, която ние възнамеряваме да хвърлим върху тази сърцераздирателна трагедия, вие, господа, съвсем не сте сигурни, че такова зверско, безчовечно престъпление може да се стовари върху плещите на нашия подзащитен. Не можете да бъдете! Защото в края на краищата любовта е любов, а пътищата на страстта и рушителното чувство на любовта и у двата пола не са тези на обикновения престъпник. Само си спомнете — всички ние сме били някога момчета. А тези от вас, които са зрели жени, сте били момичета и добре познавате — о, колко добре! — тръпките и мъките на младостта, които нямат нищо общо с практическия живот по-после. „Не съдете, за да не бъдете съдени“, „с каквато мярка мерите, с такава ще ви се отмери“.

Ние признаваме съществуването, чара и могъщото любовно обаяние на тайнствената госпожица Х. и нейните писма, които не можахме да представим тук, както и въздействието им върху

обвиняемия. Ние признаваме любовта му към тази госпожица Х. и възнамеряваме да докажем чрез показания на наши свидетели и чрез анализиране на някои от дадените вече тук показания, че може би лукавите и безпътни домогвания, с които се предполага обвиняемият да е отклонил от правия, но тесен път на добродетелта прекрасното създание, тъй печално, но както също ще докажем, и съвършено случайно загинало, едва ли са били по-лукави или по-безпътни от постъпките на всеки младеж, който намира своята избраница обкръжена от хора, виждащи живота единствено в рамките на най-строгите и най-тесногръди предписания на морала. А както самият прокурор на вашата околия ви каза, господа, Робърта Олдън е обичала Клайд Грифитс. От самото начало на тази връзка, която по-сетне се оказва трагична, покойната девойка е била дълбоко и безвъзвратно влюбена в него, също както и той на времето си е представял, че е влюбен в нея. А хора, които са дълбоко и сериозно влюбени един в друг, не се интересуват много какво мислят за тях другите. Те се обичат и това е достатъчно!

Но, господа, аз нямам намерение да се разпростирам толкова върху тази част от въпроса, колкото върху обяснението, което сега ще ви предложим. Защо Клайд Грифитс е отишъл във Фонда, или в Ютика, или на езеро Грас, или на езеро Голямата чапла? Смятате ли, че ние имаме някакво основание или някакво желание да отречем или да омаловажим по какъвто и да е начин факта, че е бил там и че е бил с Робърта Олдън? Или защо след нейната внезапна и като че странна и тайнствена смърт е решил да избяга, както е направил? Ако вие сериозно го допускате дори за едно деление от секундата, трябва да сте най-безнадеждно измамените и заблудени съдебни заседатели, пред които съм имал случай да пледирам през всичките ми двадесет и седем години практика като адвокат.

Господа, аз ви заявих, че Клайд Грифитс не е виновен и той не е. Може да си помислите, че самите ние сигурно вярваме в неговата виновност. Но вие грешите. Животът е тъй особен, чудноват, че се случва често някой да бъде обвинен в извършването на нещо, което не е извършил, но въпреки това всички обстоятелства, от които е бил обкръжен в дадения момент, като че ли потвърждават, че го е извършил. Имало е много, безброй много покъртителни и ужасни случаи на съдебни грешки, дължащи се изключително на косвени

доказателства. Пазете се! О, много се пазете да не би някое такова погрешно съждение, почиващо на някоя местна, религиозна или нравствена теория за поведение или пристрастие, поради уж неопровержими доказателства, да създаде у вас предубеждение, тъй че без да искате и с най-добри и най-благородни намерения, да съзрете престъпление или намерение да се извърши престъпление, когато никакво подобно престъпление, нито подобно намерение някога е съществувало или се е крило в ума или постъпките на обвиняемия. О, пазете се! Много, много се пазете!

Тук той спря да си почине и сякаш потъна в дълбок и печален размисъл, а Клайд, насърчен от този хитър и дързък увод, започна да добива повече смелост. Но ето че Белнап отново заговори и той трябваше да слуша — да не пропусне нито дума от всичко това, което беше тъй ободрително.

— Когато трупът на Робърта Олдън бе изваден от водите на Голямата чапла, господа, той бе прегледан от лекар. Тогава лекарят заяви, че девойката се е удавила. Той ще се яви тук да даде показания, тези показания ще бъдат в полза на обвиняемия и вие ще трябва да го признаете.

Прокурорът ви каза, че Робърта Олдън и Клайд Грифитс са били сгодени и тя е напуснала дома си в Билц и тръгнала с него на шести юли на сватбено пътешествие. Но, господа, да се изопачи леко дадена редица обстоятелства, е толкова лесно! „Били сгодени“ — това са думите, с които прокурорът подчерта събитията, довели до тръгването на двамата на шести юли. Всъщност няма абсолютно никакво доказателство, от което да се заключи, че Клайд Грифитс е бил някога официално сгоден за Робърта Олдън, нито пък, освен няколко израза в нейните писма, че е бил съгласен да се ожени за нея. А тези изрази, господа, ясно показват, че се е съгласил да се ожени за нея само под натиска на морални и материални грижи, дължащи се на нейното състояние, за което, разбира се, той е бил отговорен, но до което все пак се е стигнало със съгласието на двамата — двадесет и една годишен младеж и двадесет и три годишна девойка. Е ли това, питам ви, един открит, истински годеж — годеж, какъвто човек си представя, ако изобщо стигне до годеж? Имайте предвид, че аз не искам да се присмея, да унизя или да хвърля някаква сянка върху нещастната покойна девойка. Аз просто заявявам, че от фактическа и юридическа

гледна точка този младеж не е бил официално сгоден за покойната. Той не й е обещал предварително, че ще я вземе за жена… Никога! Липсва всякакво доказателство. Това също трябва да бъде взето предвид в негова полза. И само поради състоянието й, за което ние приемаме, че е бил отговорен, той е дал съгласието си да се ожени за нея, в случай че… в случай че… — и тук той се прекъсна и позабави — … в случай че тя не пожелае да го освободи. А понеже тя не е желаела да го освободи, както пролича от различните й писма, прочетени тук, това съгласие, дадено пред заплахата да бъде публично изложен в Ликъргъс, се превръща в очите и изказванията на прокурора в годеж, и не само това, но в свято обещание, което само един мошеник, крадец и убиец би се опитал да наруши! Но, господа, много обещания, по-открити и по-свети, пред очите на закона и религията са били нарушавани. Хиляди мъже и хиляди жени са изпитвали това: чувствата им са се променяли, клетвите, обещанията и доверието им са били потъпквани и те са спотайвали раните си в съкровените кътчета на своята душа или с радост приемали смърт от собствените си ръце. Както господин прокурорът каза в речта си, това не е ново и никога не ще бъде старо. Никога!

Но предупреждавам ви, че случаят, който сега разглеждате и по който ще трябва скоро да се произнесете, е един от тези последните — девойка, станала жертва на такъв прелом в чувствата. Колкото и да е голямо това престъпление от морална или обществена гледна точка, за правото то не е престъпление. И само едно чудновато и почти невероятно логично подредено и поради това крайно заблуждаващо стечение на обстоятелства, свързани със смъртта на тази девойка, е станало причина да бъде изправен пред вас този обвиняем. Кълна ви се в това. Аз го зная с положителност, че е така. И то може и ще бъде обстойно обяснено за пълното ви удовлетворение, преди това дело да бъде приключено.

Обаче във връзка с последното ми изявление трябва да ви изложа още нещо, което ще бъде като увод към всичко последващо.

Господа съдебни заседатели, човекът, който е изправен пред вас и когото можете да осъдите на смърт, е само един духовен и нравствен страхливец и нищо друго — в никой случай не е очевиден коравосърдечен убиец. Подобно на много хора, попаднали в критично положение, той е жертва на комплекс от духовен и нравствен страх.

Защо — никой досега не е бил в състояние да обясни. Всеки от нас си има свой таен кошмар или страх. И именно тези две качества и нищо друго са го поставили в опасното положение, в което се намира сега. Малодушието, господа, страхът от правилото, действащо във фабриката, на която чичо му е собственик, както и страхът пред собствената му дума, дадена на стоящите над него началници, го е накарал да укрие факта, че се интересува от хубавата провинциалистка, дошла да работи в неговото отделение. А по-сетне — да укрие факта, че ходи с нея.

Но в това няма нищо престъпно от гледището на закона. Надали бихте могли да съдите някого за тона, каквото и да мислите лично вие. И пак този страх, господа, духовен и нравствен, не му позволи, след като се убеди, че не може повече да понася връзката, която му се е виждала толкова красива по-рано, да каже направо, че не може и не иска да продължи дружбата си с нея, да не говорим вече за женитба. Но нима можете да убиете човек, защото той е жертва на страха? А от друга страна, в края на краищата, ако един мъж веднъж завинаги е решил, че не може и не иска да понася дадена жена, или една жена не иска и не може да понася даден мъж, че да живее с нея би било мъчение — какво бихте му препоръчали да направи? Да се ожени за нея? За какво? За да се мразят, презират и измъчват един друг до края на живота? Можете ли искрено да кажете, че приемате това като правило, метод или закон? И ето че, както го вижда защитата, едно наистина разумно и при съществуващите обстоятелства достатъчно честно нещо е било извършено в нашия случай. Направено бе предложение, но не за женитба, и останало — уви! — неприето. Едно предложение да живеят разделени и той да работи, за да я издържа, но тя да живее другаде. В собствените й писма, прочетени тук, в съда, едва вчера, се споменава нещо подобно. Това тъй често трагично настояване на нещо, което в толкова много случаи би било по-добре да не се прави! А после — това последно дълго, прекарано в спорове пътуване до Ютика, езеро Грас и езеро Голямата чапла. И всичко без резултат. Но все пак без никакво намерение да я убие или докара до смърт. Ни най-малко! И ние ще ви покажем защо.

Господа, аз още веднъж настоявам, че само малодушие, духовно и нравствено, а не някакъв замисъл или възнамерявано престъпление е накарало Клайд Грифитс да отиде с Робърта Олдън под различни

измислени имена до всичките места, които току-що споменах… което го накара да пише „Г. Карл Грейъм със съпругата си“ и „Г. Клифърд Голдън със съпругата си“ духовен и нравствен страх пред голямата обществена грешка, също както и пред греха, който бе извършил, като е преследвал и накрая си е позволил да влезе в тези неосветени от закона отношения — духовен и нравствен страх или малодушие пред онова, което е щяло да последва.

И пак този духовен и нравствен страх му е попречил там, на Голямата чапла, когато водите на езерото тъй неочаквано се затворили над нея, да се завърне в ханчето и да съобщи за смъртта й. Духовно и нравствено малодушие — ни повече, нито по-малко. Той си е мислил за богатите си сродници в Ликъргъс, тяхното правило, нарушаването на което е щяло да се узнае покрай присъствието му там на езерото с тази девойка… за мъките, позора и гнева на нейните родители. А освен това е съществувала и госпожица Х. — най-ярката звезда в най-яркото съзвездие на неговите мечти.

Ние признаваме всичко това и сме напълно готови да допуснем, че е мислил или е трябвало да мисли за всички тези неща. Обвинението твърди и ние приемаме този факт за верен, че той е бил дотолкова пленен от споменатата госпожица Х., а и тя от него, че е бил готов и е желаел да изостави първата си любов, която му се беше отдала, заради другата, която поради своята красота и богатство му се е виждала по-желана, също както той се е виждал на Робърта Олдън по-желан от другите. И ако тя се е излъгала в него (а то е ясно, че се е излъгала), не е ли могъл… не е ли могъл в крайна сметка и той да се излъже в своето увлечение и да преследва девойка, която сетне — кой знае? — да не държи чак толкова много на него. Във всеки случай мисълта, която го е плашела най-много по онова време, както сам той призна пред нас, неговите защитници, е била да не би тази госпожица Х. да научи, че е бил там горе с другата девойка, за която тя не била дори и чувала, защото… защото това би означавало край на вниманието й към него.

Аз зная, че както вие, господа, гледате на подобни неща, за такова поведение няма никакво оправдание. Човек може да бъде жертва на вътрешно сблъскване между две непозволени чувства и въпреки това в очите на закона и църквата да бъде виновен, че е изпаднал в грях и престъпление. Но истината все пак е, че те

съществуват в човешкото сърце, каквото и да иска законът, каквото и да иска религията, и в десетки случаи подбуждат действията на жертвите. И ние признаваме, че те са послужили като подбуда за постъпките на Клайд Грифитс.

Но дали е убил той Робърта Олдън?

Не! И още веднъж — не!

И дали е замислял, така или иначе, колебливо или другояче, да я замъкне там горе под прикритието на разни измислени имена и сетне, понеже тя не е поискала да го освободи, я е удавил? Смешно! Невъзможно! Безумно! Неговият план е бил напълно, съвършено друг.

Но, господа — и тук Белнап внезапно се прекъсна, сякаш току-що му е дошла нова или забравена мисъл, — може би вие ще бъдете повече удовлетворени от моите доводи и от крайната присъда, която трябва да произнесете, ако чуете показанията поне на един очевидец на смъртта на Робърта Олдън — човек който, вместо да чуе някакъв глас, е действително присъствал, който е видял и следователно знае как е настъпила смъртта й.

Той погледна при тези думи Джефсън, сякаш искаше да му каже: „Е, Рубин, най-после стигнахме до това!“ А Рубин се обърна към Клайд и непринудено, но с желязна воля във всяко движение пошепна:

— Е, хайде, Клайд, сега всичко зависи от вас. Само че и аз ще дойда с вас, разбирате? Реших да ви разпитвам лично. Аз ви го набивах и набивах в главата, та вярвам, че няма да ви е трудно да ми отговаряте, нали?

Той се усмихна на Клайд сърдечно и окуражаващо, а Клайд, поради силната защита на Белнап, както и тази най-нова и толкова хубава подробност във връзка с Джефсън, се изправи и почти с весел вид, който съвсем не съответстваше с настроението до преди четири часа, пошепна:

— Божичко! Радвам се, че ще го направите. Сега, мисля, всичко ще мине добре.

Но в това време слушателите, като чуха, че ще бъде повикан един истински очевидец, и то не от обвинението, а от защитата, веднага наскачаха на крака, заизвиваха вратове и се развълнуваха. И съдията Объруолцър, необичайно ядосан от неофициалното протичане на този процес, заудря с чукчето си, докато писарят високо викаше:

— Моля, тишина! Моля, тишина! Ако всички не седнат по местата си, слушателите ще трябва да напуснат! Моля, приставите да се погрижат всички да насядат!

В настъпилото напрегнато мълчание се чу гласът на Белнап:

— Клайд Грифитс, заемете свидетелското място.

И слушателите, когато видяха за свое изумление напред да излиза Клайд, придружен от Рубин Джефсън, се размърдаха и зашепнаха въпреки грубите заповеди на съдията и приставите. Дори и Белнап се поучуди, когато видя пристъпващия Джефсън, понеже според предварителната уговорка той, Белнап, трябваше да проведе разпита на Клайд. Но Джефсън, когато стигна до него, докато Клайд сядаше и полагаше клетва, само пошепна:

— Оставете го на мен, Алвин, мисля, че така ще е най-добре. Вижда ми се малко по-напрегнат и неуверен, отколкото бих искал, но се чувствам сигурен, че ще го накарам да се справи.

И тогава слушателите забелязаха смяната на адвокатите и си зашепнаха за това. А Клайд нервно поглеждаше с големите си очи ту тук, ту там, и мислеше: „Е, най-после съм на свидетелското място. Разбира се, сега всички ме наблюдават. Трябва да имам много спокоен вид, сякаш не се тревожа много-много, защото всъщност не съм я убил. Това е вярно, не съм.“ Но пак беше посинял, клепките му бяха зачервени и подпухнали, а ръцете въпреки волята му леко трепереха. Джефсън се обърна към него с дългото си, гъвкаво и подвижно тяло, напомнящо жилава пръчка, впи сините си очи в кафявите очи на Клайд и започна:

— Е, Клайд, първото нещо, в което искаме да бъдем сигурни, е съдебните заседатели и всички други да чуват нашите въпроси и отговори. А след това, когато сте готов, ще започнете с вашия живот, както си го спомняте: къде сте се родили, какво са работили баща ви и майка ви и най-после какво сте правили вие и защо, от времето, когато сте започнали да работите, досега. Може да ви прекъсвам от време на време с някой и друг въпрос, но, общо взето, ще ви оставя да го разправите сам, понеже знам, че вие можете да го направите по-добре от всеки друг.

За да вдъхне на Клайд увереност и да го накара да почувства, че е през цялото време до него — стена, опора между него и нетърпеливата, напрегната, невярваща и мразеща го тълпа, — той се

приближи повече, навремени толкова близо, че слагаше крак на свидетелското място или поне се навеждаше към него и се опираше на облегалката на креслото, където седеше Клайд. И през цялото време повтаряше: „Да-а, да… И тогава какво?… А после?“ И неизменно при уверения, ободряващ или покровителствен звук на гласа му Клайд трепваше, като от прилив на нова сила, и така можа без вълнение и запъване да разкаже кратката история на трудната си младост.

— Роден съм в Гранд Рапидс, щата Мичиган. По това време родителите ми са ръководили там религиозна мисия и излизали да проповядват из улиците…

XXIV

Клайд стигна в показанията си до момента, когато семейството се преместило от Куинси, щата Илинойс (селище, в което бяха отишли поради работата, предложена на бащата и майката от Армията на спасението), в Канзас сити, където от дванадесет до петнадесет годишната си възраст се разтакавал насам-натам и се мъчил да си намери някаква работа, понеже не го привличала комбинацията да ходи на училище и да се занимава с религиозни проповеди, както се очаквало от него.

— Бяхте ли редовен в ученията си?

— Не, господине. Ние се местехме твърде много.

— В кой клас бяхте на дванадесетгодишна възраст?

— Ами… трябваше да бъда в седми, но бях само в шести. Именно затова не ми харесваше.

— А харесвахте ли религиозната работа на родителите си?

— Е, не беше лоша… само че никога не ми е харесвало да излизам вечер на проповедите по кръстопътищата.

И така нататък — за работата в магазина за евтини дребни стоки, на щанда за газирани напитки, за разнасянето на вестници, докато най-после постъпил като пиколо в „Грийн Дейвидсън“, най-изискания хотел в Канзас сити, както обясни той на съда.

— Е, добре, Клайд — намеси се Джефсън, който от страх да не би при кръстосания разпит, за да постави под съмнение правдоподобността на свидетелските показания на Клайд, Мейсън да задълбае в случката с катастрофиралата кола и убитото дете в Канзас сити и с това да развали впечатлението от историята, която сега щеше да разкаже Клайд, реши да го изпревари. Положително, ако му задава правилни въпроси, той би могъл да обясни и да смекчи всичко това, докато, ако го остави на Мейсън, то би могло да се изопачи и да придаде извънредно мрачен характер. И така той продължи:

— И колко дълго работихте там?

— Малко повече от година.

— И защо напуснахте?

— Ами поради една злополука.

— Каква злополука?

И сега Клайд, предварително подготвен и обучен по този въпрос, се впусна в подробности и разказа всичко, включително и за смъртта на момиченцето и своето бягство — всичко, което Мейсън наистина възнамеряваше да постави на разглеждане сам. Но сега, когато го чу, само поклати глава и иронично изсумтя.

— Не би било зле да се проучи всичко това — забеляза той.

А Джефсън, доловил колко важно е това, което върши — че вероятно, както би се изразил, е „извадил от строй“ едно от най-добрите оръдия на господин Мейсън, — продължи:

— На колко години сте били тогава, казвате?

— Карах осемнадесетата.

— И вие искате да ми кажете — продължи адвокатът, след като бе задал всички въпроси, които би могъл да измисли във връзка с това произшествие, — че не сте знаели, че можехте да се върнете там, понеже не сте били този, който е взел колата, и след като обясняхте всичко, щяхте да бъдете пуснат срещу гаранцията на родителите ви?

— Възразявам! — извика Мейсън. — Няма никакви данни, че е могъл да бъде пуснат срещу гаранцията на родителите.

— Възражението се уважава! — избоботи съдията от високия си трон. — Моля защитата да се придържа по-близо до същността на делото.

— Възразявам срещу определението ви — забеляза Белнап.

— Не, господине, не го знаех — въпреки всичко отговори Клайд.

— Все пак това ли ви накара, след като избягахте, да смените името си и да се наречете Тенет, както ми казахте? — продължи Джефсън.

— Да, господине.

— Между другото, откъде взехте това име Тенет, Клайд?

— То беше името на едно момче, с което играех в Куинси.

— Добро момче ли беше?

— Възразявам! — обади се от стола си Мейсън. — Неправилно, несъществено, не се отнася до делото.

— О, той може да е общувал с добро момче, въпреки това, което бихте искали да повярват съдебните заседатели, и в този смисъл

въпросът напълно се отнася до делото — подхвърли подигравателно Джефсън.

— Възражението се уважава! — избоботи съдията Объруолцър.

— Но на времето не ви е дошло наум, че този Тенет може да има нещо против или че не постъпвате справедливо спрямо него, като използвате името му, за да прикриете самоличността на човек, който бяга от закона?

— Не, господине… аз мислех, че има сума хора с името Тенет.

При този отговор би могла да се очаква една снизходителна усмивка, но общото настроение бе тъй враждебно и ожесточено срещу Клайд, че в тази съдебна зала не можеше и да се помисли за такова лекомислено отношение.

— Сега слушайте, Клайд — продължи Джефсън, като не сполучи, както току-що бе видял, да смекчи настроението на тълпата, — вие обичахте майка си, нали… или не?

Възражение, спор, докато най-после въпросът е допуснат.

— Да, господине, разбира се, аз я обичах — отговори Клайд, обаче след леко колебание, което можеше да се забележи: стягане на гърлото и тежко повдигане и отпускане на гърдите, когато вдишваше и издишаше.

— Много?

— Да, господине… много. — Сега той не се осмели да погледне никого.

— Не е ли винаги правила всичко каквото може за вас, по свой начин?

— Да, господине.

— Е, тогава, Клайд, как така, след всичко това и въпреки тази страшна злополука, можахте да избягате и да останете тъй дълго надалеч, без да й съобщите поне с една дума, че в никой случай не сте толкова виновен, колкото може да изглежда, и че тя не бива да се тревожи, защото вие работите и се мъчите да станете пак добро момче?

— Но аз й писах, само че не се подписах с името си.

— Разбирам. Още нещо?

— Да, господине. Изпратих й малко пари. Десет долара веднъж.

— Но съвсем не сте помисляли да се върнете?

— Не, господине. Беше ме страх, че ако се върна, може да ме задържат.

— С други думи — особено ясно подчерта Джефсън, — вие бяхте духовен и нравствен страхливец, както заяви моят колега господин Белнап.

— Възразявам срещу начина, по който защитникът се мъчи да внуши на съдебните заседатели как да тълкуват показанията на обвиняемия! — прекъсна Мейсън.

— Показанията на този обвиняем фактически не се нуждаят от никакви тълкувания. Те са много ясни и честни, както всеки може да види — побърза да подхвърли Джефсън.

— Възражението се уважава! — обади се съдията. — Продължавайте, продължавайте.

— И това е било така, понеже сте духовен и нравствен страхливец, доколкото виждам, Клайд… не че ви осъждам за нещо, в което не сте виновен (в края на краищата не сте виновен, че сте се родили такъв, нали?).

Но това беше твърде много и съдията го предупреди да бъде по-грижлив при задаването на по-нататъшните въпроси.

— И тъй, вие се местихте в Олтън, Пиория, Блумингтън, Милуоки и Чикаго, криехте се в малки стаички на задни улички и работехте като мияч на чинии, продавач на газирани напитки или колар и бяхте сменили името си на Тенет, докато всъщност сте могли да се върнете в Канзас сити и да заемете предишната си служба? — продължи Джефсън.

— Възразявам! Възразявам! — закрещя Мейсън. — Няма никакви доказателства в смисъл, че би могъл да се върне там и да заеме предишната си служба.

— Възражението се уважава — разпореди се Объруолцър, при все че в същото това време Джефсън имаше в джоба си писмо от Франсис Кс. Скуайърз, бивш началник на момчетата пиколо в „Грийн Дейвидсън“, когато Клайд е работил там, в което той обясняваше, че с изключение на единственото произшествие във връзка със задигнатата кола не знаел нищо, уронващо престижа на Клайд, и че винаги преди това го е имал за изпълнителен, честен, послушен, внимателен и възпитан. Също, че по времето, когато станала злополуката, той бил сигурен, че Клайд е могъл да бъде само един от водените, а не

водачите, и ако се бил върнал и обяснил положението, щял да бъде приет отново на работа. Това не се отнасяло до делото!

По-нататък Клайд разказа как, след като избягал от затрудненията, които го заплашвали в Канзас сити, и скитал насам-натам в течение на две години, най-после си намерил работа в Чикаго като колар, а сетне като пиколо в „Юниън лийг“, а също как, още докато бил на първото от тези места, писал на майка си, а после по нейно искане се канел да пише на чичо си, когато случайно се запознал с него в „Юниън лийг“ и бил поканен от него да отиде в Ликъргъс. След това, ред по ред, разказа подробно как е тръгнал на работа, как бил повишен и неговият братовчед и главният майстор го запознали с разните правила, как по-късно се запознал с Робърта, а след известно време с госпожица Х. Но междувременно изброи подробно как и защо е ухажвал Робърта Олдън, как и защо, след като спечелил любовта й, се чувствал и смятал доволен… но как появяването на госпожица Х. и непреодолимото му увлечение променили напълно всичките му намерения по отношение на Робърта и макар все още да я харесвал, чувствал, че никога вече както преди не ще иска да се ожени за нея.

Обаче Джефсън, в желанието си да отвлече вниманието на съдебните заседатели от обстоятелството, че Клайд е толкова непостоянен — обстоятелство, твърде дразнещо, за да бъде споменато тъй рано в разглеждането на делото, — веднага се намеси:

— Клайд! Отначало вие наистина сте обичали Робърта Олдън, нали?

— Да, господине.

— Добре, тогава трябва да сте знаели или поне сте се досетили от самото начало, нали, че тя е една напълно добродетелна, невинна и набожна девойка.

— Да, господине, точно за такава я смятах — отговори Клайд, като повтаряше онова, което го бяха научили да казва.

— Добре, в такъв случай смятате ли, че бихте могли, засега само бегло, без да навлизате в подробности, да обясните на себе си и на съдебните заседатели как и защо, и къде, и кога са настъпили промените, довели до тази връзка, която всички ние — и тук той обиколи с нетрепващ, проницателен и студен поглед залата, а след това съдебните заседатели — осъждаме. Как е станало възможно, щом сте имали такова високо мнение за нея отначало, тъй скоро да се

принизите до тази греховна връзка? Не сте ли знаели, че всички мъже, както и всички жени, я смятат за непозволена, а извън брака — непростителна, престъпна според закона?

Дързостта и ироничната нотка в тези думи бяха достатъчни да предизвикат първо смълчаване, а сетне леко нервно раздвижване от страна на слушателите, което, забелязано от Мейсън, както и от съдията Объруолцър, накара двамата да се навъсят загрижено. Гледай го тоя безсрамен млад циник! Как се осмелява той с намеци, под маската на сериозен разпит, да подхвърля подобна мисъл, която най-малкото чрез внушение подронва самите основи на обществото — религиозни и нравствени! А в това време Джефсън стоеше с безочлив и победоносен вид и слушаше отговора на Клайд:

— Да, господине, предполагам, че знаех… разбира се, знаех… но аз не съм се опитвал да я прелъстя от самото начало, пък и изобщо. Аз бях влюбен в нея.

— Били сте влюбен в нея?

— Да, господине.

— Много?

— Много.

— И тя е била също толкова влюбена във вас по онова време?

— Да, господине, беше.

— От самото начало?

— От самото начало.

— Признавала ли ви го е?

— Да, господине.

— По времето, когато тя се изнесе от дома на семейство Нютън — вие чухте всички показания по този въпрос, — убеждавали ли сте я или опитвали ли сте се да я убедите по някакъв начин, с някаква хитрост или с някакви доводи да напусне тази квартира?

— Не, господине, не съм. Тя сама поиска да излезе оттам. Искаше да й помогна да си намери квартира.

— Искала е вие да й помогнете да си намери квартира?

— Да, господине.

— А защо именно?

— Защото не познаваше много добре града и си мислеше, че може би бих могъл да я упътя къде може да си намери хубава стая, стая според нейните възможности.

— И вие ли й казахте за стаята, която тя нае у семейство Гилпин?

— Не, господине. Не съм й посочил никаква стая. Тя я намери сама. — Това бе точно отговорът, който бе научил наизуст.

— Но защо не сте й помогнали?

— Защото бях зает денем и почти винаги вечер. А освен това мислех, че тя трябва да знае по-добре от мен какво иска: при какви хора и така нататък.

— Сам вие виждали ли сте квартирата у Гилпин, преди тя да се премести там?

— Не, господине.

— Обсъждали ли сте някога с нея, преди тя да се премести там, каква стая трябва да си вземе: разположението й по отношение на вход, изход, изолираност или нещо друго от този род?

— Не, господине, никога.

— Никога ли не сте настоявали например да вземе такава стая, в която да можете да се промъквате и измъквате вечерно време, без да ви видят?

— Никога. Освен това никой не би имал голяма възможност да се вмъкне или измъкне от тая къща, без да го видят.

— И защо не?

— Защото вратата на нейната стая беше точно до общия вход, през който всички влизаха и излизаха, и всеки, който се случеше наблизо, можеше да ме види. — Това също бе един от заучените от него отговори.

— Но вие се вмъквахте и измъквахте, нали?

— Е, да, господине… всъщност ние двамата бяхме решили от самото начало, че колкото по-малко ни виждат някъде заедно, толкова по-добре.

— Поради това правило във фабриката?

— Да, господине, поради това правило във фабриката.

Последва разказът за различните му затруднения с Робърта, до които стигнали поради влизането в живота му на госпожица Х.

— Е, Клайд, ще трябва сега да понавлезем във въпроса за тази госпожица Х. По споразумение между защитата и обвинението, което вие, господа съдебни заседатели, напълно разбирате, ние можем да зачекнем този въпрос само тук-там, тъй като всичко това засяга едно съвършено невинно лице, чието истинско име не може никому с нищо

да помогне. Но някои от фактите може да се споменат, макар че ние ще боравим с тях колкото може по-внимателно, колкото заради невинната жива девойка, толкова и заради уважението към покойната. И аз съм сигурен, че госпожица Олдън би искала да постъпим така, ако беше жива. Но сега по отношение на госпожица Х. — продължи той, като се обърна към Клайд. — Двете страни вече установиха, че сте се запознали с нея в Ликъргъс някъде през ноември или декември миналата година. Правилно ли е това, или не?

— Да, господине, правилно е — отговори тъжно Клайд.

— И това, че веднага сте се влюбили безумно в нея?

— Да, господине, това е вярно.

— Беше ли тя богата?

— Да, господине.

— Красива?… Вярвам всички да допускат, че е — каза той общо на съда, без да иска или да очаква отговор от обвиняемия, но Клайд бе тъй добре дресиран, че отговори:

— Да, господине.

— По времето, когато сте видели за първи път госпожица Х., бяхте ли вече вие двамата — искам да кажа вие и госпожица Олдън, — бяхте ли вече установили тази незаконна връзка, за която става дума?

— Да, господине.

— Добре, тогава, като вземем предвид всичко това… не, един момент, първо искам да ви питам за нещо друго, чакайте да видя… по времето, когато сте видели за първи път тази госпожица Х., обичахте ли още Робърта Олдън, обичахте ли я, или не?

— Аз още я обичах, да, господине.

— Поне до това време тя още с нищо не ви беше дотегнала? Или беше?

— Не, господине, не беше.

— Нейната обич и нейната дружба са ви били все тъй скъпи и приятни, както и преди?

— Да, господине, бяха.

И когато казваше това, Клайд си мислеше за миналото и му се струваше, че току-що казаното от него е самата истина. Вярно беше, че тъкмо преди да се запознае със Сондра, действително е бил на зенита на доволството и щастието си с Робърта.

— И какви бяха вашите планове за бъдещето с госпожица Олдън, ако изобщо сте имали някакви планове, преди да срещнете тази госпожица Х.? Трябва да сте помисляли от време на време за това, нали?

— Как да ви кажа, не съвсем — и при тези думи той си облиза устните от едва сдържана нервност. — Виждате ли, аз никога не съм имал никакъв истински план да направя нещо… искам да кажа, да направя нещо лошо спрямо нея. Нито тя е помисляла за такова нещо, разбира се. Ние просто се оставяхме, един вид да ни влачи течението, още от самото начало. То е било тъй, може би, защото бяхме толкова самотни там. Тя още не се беше сприятелила с никого и аз също. А пък и това правило, което не ми позволяваше никъде да отида с нея и след като се събрахме, според мен просто не се замисляхме много-много над тези неща — нито тя, нито аз.

— Вие просто сте се оставяли на течението, защото нищо още не ви се беше случило и не вярвахте нещо да ви се случи. Така ли е било?

— Не, господине. Исках да кажа, да, господине. Така беше. — Клайд извънредно много искаше да даде тези много пъти репетирани и толкова важни отговори правилно.

— Но все трябва да сте помисляли за нещо… единият от вас или двамата. Вие сте били на двадесет и една, тя на двадесет и три.

— Да, господине. Предполагам, че сме помисляли… предполагам, че аз помислях сегиз-тогиз.

— И какво беше? Можете ли да си спомните?

— Ами да, господине. Предполагам, че мога. Тоест, зная, че съм си помислял от време на време, че ако всичко върви както трябва и аз започна да печеля малко повече и тя си намери работа някъде другаде, ще започна да излизам с нея открито, а после, може би, ако тя и аз продължаваме да се обичаме все така, тогава, може би, ще се оженя за нея.

— Значи, наистина сте мислили да се ожените за нея, така ли?

— Да, господине. Сигурен съм, че съм мислил — ей тъй, както го казах, разбира се.

— Но това е било, преди да се запознаете с тази госпожица Х.?

— Да, господине, преди това.

— Прекрасно изпълнено! — саркастично рече Мейсън полугласно на щатския сенатор Редмънд.

— Превъзходна сценична игра — отговори с театрален шепот Редмънд.

— Но казвали ли сте й го някога с тези думи? — продължи Джефсън.

— Ами, не, господине. Не си спомням да съм й го казвал… не точно с тия думи.

— Или сте й го казвали, или не сте. Отговорете, кое от двете?

— Ами нито едното, нито другото, всъщност. Казвах й, че я обичам, че не искам никога да ме напусне и се надявам никога да не го направи.

— Но не сте й казвали, че искате да се ожените за нея?

— Не, господине. Не съм казвал, че искам да се оженя за нея.

— Добре, добре, така да е!… А тя… какво е казвала тя?

— Че никога няма да ме остави — отговори Клайд с труд и с известен страх, като си мислеше при това за последните викове на Робърта и обърнатите към него очи. И извади от джоба си кърпа и започна да бърше влажното си и студено лице и ръце.

— Добра постановка! — промърмори Мейсън с циничен присмех.

— Хитро скроено… хитро скроено! — нехайно подхвърли Редмънд.

— Но кажете ми — спокойно и студено продължи Джефсън, — като сте хранили такива чувства към госпожица Олдън, как можахте да се промените тъй бързо, след като се запознахте с тази госпожица Х.? Толкова ли сте непостоянен, че не знаете какво искате от днес за утре?

— Ами не бях мислил така дотогава… не, господине!

— Имали ли сте някога в живота си дълбока, обвързваща любовна връзка, преди да се запознаете с госпожица Олдън?

— Не, господине.

— Но смятали ли сте тази с госпожица Олдън за дълбока и обвързваща, истинска любовна връзка, до момента, когато сте срещнали тази госпожица Х.?

— Да, господине, смятах.

— А после… след това?

— Ами… после… не беше вече съвсем същото.

— Искате да кажете, че от пръв поглед, след като сте срещнали госпожица Х. един-два пъти, вие сте разлюбили съвсем госпожица

Олдън?

— Ами не, господине. Не беше точно така — бързо и съсредоточено откликна Клайд. — Аз продължавах да я обичам донякъде… всъщност доста много. Но без сам да го разбера, направо полудях по… по… госпожица… госпожица…

— Да, по тази госпожица Х. Ние знаем. Вие безумно и безразсъдно сте се влюбили в нея. Така ли беше?

Да, господине.

— А после?

— Ами… после… просто не можех вече да обичам госпожица Олдън тъй както преди. — Ситни капчици пот избиха по челото и бузите на Клайд, докато го каза.

— Разбирам! Разбирам! — продължи Джефсън надуто и високо, за да направи впечатление на съдебните заседатели и слушателите. — Приказки от „Хиляда и една нощ“ за омагьосания и магьосницата.

— Струва ми се, че не разбирам какво искате да кажете — рече Клайд.

— Че в случая сте били очарован, бедното ми момче, от красотата, любовта, богатството, от нещата, за които понякога си мислим, че ги желаем много, извънредно много, но никога не ще можем да ги притежаваме — това е, каквото искам да кажа, и това, до което в много случаи се свежда любовта в света.

— Да, господине — отговори Клайд съвсем простодушно, като заключи с право, че Джефсън просто иска да блесне с красноречието си.

— Но това, което искам да зная е: как е могло, след като сте обичали госпожица Олдън тъй много, както казвате, и след като сте стигнали до тази връзка, която е трябвало да бъде осветена с венчило, как е било възможно да се почувствате толкова малко обвързан или задължен към нея, за да се породи у вас мисълта да я изоставите заради тази госпожица Х.? Кажете, как е могло да стане това? Бих искал да го зная, както биха искали да го знаят и тези съдебни заседатели, сигурен съм в това. Къде е било чувството ви на благодарност? Чувството ви за морално задължение? Нима искате да кажете, че то ви липсва? Ние искаме да знаем.

Това беше всъщност разпит от противната позиция — нападка срещу свой собствен свидетел. Но Джефсън не превишаваше своите

права и Мейсън не се намесваше.

— Ами… — и тука Клайд се поколеба и се запъна, съвсем като че ли не беше подучен за всичко предварително, и се мъчеше да измисли някакъв довод, който би му помогнал да обясни всичко това. Защото, макар и да беше вярно, че бе научил отговора наизуст, сега, изправен пред конкретния въпрос, тук, в съда, както и пред стария проблем, който го бе тъй объркал и тревожел в Ликъргъс, той, кажи-речи, не можеше да се сети за всичко, което му бяха наредили да каже, и вместо това сучеше и въртеше, докато най-сетне успя да изрече:

— Работата е там, че съвсем не съм мислил толкова много за тези неща. Не можех, след като я видях. Мъчех се понякога, но не можех. Само я исках и не исках вече госпожица Олдън. Знаех, че не постъпвам правилно… точно така… и ми беше жал за Робърта… но въпреки това като че ли не можех да направя нищо. Можех да мисля само за госпожица Х. и не можех да мисля за Робърта, както преди, колкото и да се мъчех.

— Да не искате да кажете, че съвестта не ви е мъчила зарад това?

— Да, господине, мъчила ме е — отговори Клайд. — Аз знаех, че не постъпвам правилно и то ме караше много да се тревожа за нея и за себе си, но въпреки това като че ли не можех да направя нищо друго. — Той повтаряше думите, които Джефсън му беше написал, макар че когато ги прочете за първи път, те му се видяха горе-долу верни. Съвестта го беше мъчила малко.

— А после?

— Ами после тя започна да се оплаква, защото не се отбивах при нея толкова често, колкото преди.

— С други думи бяхте започнали да я пренебрегвате.

— Да, господине, до известна степен… но не съвсем, не, господине.

— Добре, когато сте разбрали, че сте се толкова увлекли по тази госпожица Х., какво направихте? Отидохте при госпожица Олдън да й кажете, че вече не я обичате и че сте влюбен в друга!

— Не, не го направих. Не го направих тогава.

— Защо не тогава? Смятали ли сте, че е справедливо и честно да уверявате едновременно две момичета, че ги обичате?

— Не, господине, но и не беше точно така. Виждате ли, по това време аз отскоро познавах госпожица Х. и не казвах нищо на

госпожица Олдън. Тя не би ме оставила да й го кажа. Но все пак знаех тогава, че не мога вече да я обичам.

— Но какво ще кажете за правата, които е имала госпожица Олдън върху вас? Не сте ли чувствали, че това е било или би трябвало да бъде достатъчно, за да не си позволите да тичате подир друго момиче?

— Да, господине.

— Добре, защо сте го правили тогава?

— Не можех да устоя пред нея.

— Искате да кажете, пред госпожица Х.?

— Да, господине.

— И тъй, продължавали сте да тичате подпре й, докато сте я накарали да ви залюби?

— Не, господине, съвсем не е било така.

— Добре, кажете как е било?

— Аз просто я срещах тук и там и се побърках по нея.

— Разбирам. Но въпреки това не сте отишли да кажете на госпожица Олдън, че не я обичате вече?

— Не, господине, не тогава.

— И защо не?

— Защото мислех, че това ще й причини болка и не исках да го направя.

— А, разбирам. Не сте имали нравствената или духовна смелост да го направите тогава?

— Не знам какво разбирате под нравствена или духовна смелост — отговори Клайд, малко засегнат и ядосан от такава характеристика, — но въпреки това ми беше жал за нея. Тя плачеше и сърцето не ми даваше да й кажа нещо.

— Разбирам. Добре, да го приемем така, щом искате. Но сега кажете ми друго нещо. Тази връзка помежду ви, какво ще кажете за нея, след като сте разбрали, че не я обичате вече? Продължила ли е?

— Ами не, господине, поне не много дълго — отговори Клайд съвсем нервно и засрамено. Мислеше за всичките хора, които бяха сега пред него… за майка си… за Сондра… за всичките хора из целите Съединени щати, които щяха да го прочетат, да узнаят.

И когато Джефсън му беше показал за първи път тези въпроси седмици и седмици преди, Клайд го беше попитал каква е ползата от

всичко това. А Джефсън бе отговорил:

— Възпитателно въздействие. Колкото по-бързо и по-дълбоко успеем да поразим съдебните заседатели с някои от действителните житейски факти в тази история, толкова по-лесно ще бъде за вас да ги накарате малко по-трезво да преценят положението, пред което сте били изправен. Но не си блъскайте главата за това сега. Когато им дойде времето, само отговорете на тези въпроси и оставете останалото на нас. Ние знаем какво правим.

Затова сега Клайд добави:

— Виждате ли, след като срещнах госпожица Х., не можех вече да обичам госпожица Олдън толкова и затова се мъчех да не отивам при нея тъй често. Но и на нея доста скоро след това се случи тази беда и тогава… е…

— Разбирам. И кога стана това, приблизително?

— Някъде във втората половина на януари миналата година.

— А като се случи, какво стана? Чувствахте ли вие, или не, че е ваш дълг при тези обстоятелства да се ожените за нея?

— Ами, не… не при тогавашното положение… тоест, ако можех да я избавя от това, искам да кажа.

— И защо не? Какво искате да кажете с „при тогавашното положение“?

— Ами виждате ли, беше точно както ви казах. Аз не я обичах вече толкова много и понеже не бях й обещал да се оженя и тя го знаеше, мислех, че ще бъде напълно достатъчно, ако й помогна да се избави от бедата и след това й кажа, че не я обичам както преди.

— Но не можахте ли да я избавите от бедата?

— Не, господине. Обаче се помъчих.

— Вие сте отишли при аптекаря, който даде показания тук?

— Да, господине.

— При някой друг?

— Да, господине, ходих при седем други, докато успея да взема изобщо нещо.

— Но това, което са ви дали, не е помогнало?

— Не, господине.

— Ходили ли сте при този млад галантерист, който го твърди в показанията си?

— Да, господине.

— И дал ли ви е той името на някой определен лекар?

— Ами… да… но не бих искал да споменавам на кого.

— Добре, няма нужда. Но изпращали ли сте госпожица Олдън при някой лекар?

— Да, господине.

— Сама ли е ходила тя, или и вие сте ходили с нея?

— Аз ходих с нея… искам да кажа, до вратата.

— Защо само до вратата?

— Ами ние поразсъждавахме и тя мислеше също като мен, че може да е по-добре така. Аз нямах чак много пари по това време. Аз мислех, че той може да се съгласи да й помогне срещу по-малък хонорар, ако отиде сама, отколкото ако отидем заедно.

„Да ме вземат дяволите, ако той не краде гръмотевичните ми въпроси — помисли си тук Мейсън. — Той ме изпреварва с повечето неща, с които възнамерявах да обуркам обвиняемия.“ И разтревожено поизправи гръб на стола си. Бърли, Редмънд и Ърл Нюком — всички разбраха ясно сега какво се мъчеше да направи Джефсън.

— Разбирам. А да не е било случайно, защото ви е било страх, че за това може да се научат чичо ви или госпожица Х.?

— О, да, аз… тоест ние двамата мислехме за това и го обсъждахме. Тя разбираше как стоят нещата с мен във фабриката.

— Но не сте говорили за госпожица Х.?

— Не, не и за госпожица Х.

— А защо не?

— Ами защото мислех, че не е много подходящо да й го кажа тъкмо тогава. То можеше много да я разстрои. Исках да почакам, докато тя се оправи.

— И тогава да й го кажете и да я оставите. Това ли имате предвид?

— Ами да, ако все още нямаше да мога да я обичам повече, да, господине.

— Но не и когато беше в това положение?

— Ами не, господине, не, докато беше в това положение. Но виждате ли, по онова време аз се надявах, че ще мога да я избавя от това затруднение.

— Разбирам. Но не влияеше ли състоянието й върху отношението ви към нея… не будеше ли у вас желание да оправите

цялата работа, като се откажете от тази госпожица Х. и се ожените за госпожица Олдън?

— Ами не, господине… не точно тогава… тоест не по онова време.

— Какво искате да кажете с това „не по онова време“?

— Ами аз наистина почувствах такова желание по-късно, както ви казах… но не тогава… това стана после… след като тръгнахме на нашето пътешествие в Адирондакските планини.

— А защо не тогава?

— Казах защо. Бях твърде много увлечен по госпожица Х., за да мисля за нещо друго, освен нея.

— Вие не можехте да се промените още тогава?

— Не, господине. Беше ми жал, но не можех.

— Разбирам. Но да оставим това засега. Аз ще се върна към това по-нататък. Сега искам да обясните, ако можете, на съдебните заседатели какво точно е било у госпожица Х., което, противопоставено на госпожица Олдън, я е правило да изглежда толкова по-желана във вашите очи. Кои точно черти в държането, външността, склонностите или общественото положение или каквото да било друго са ви привличали толкова? Дали го знаете?

Това беше въпрос, който и Белнап, и Джефсън по различни начини и по различни съображения — психически, правни, лични — бяха задавали на Клайд преди и бяха получавали различни отговори. Първо, той не можеше и не искаше изобщо да говори за Сондра от страх, че каквото и да каже, ще бъде подхванато и използвано на процеса и във вестниците наред с нейното име. Но по-късно, когато от премълчаването на името й във вестниците навред стана ясно, че с нея няма да се занимават, той си позволи да говори за нея по-свободно. Ала тук, пред съда, пак стана неспокоен и затворен.

— Ами, виждате ли, това е трудно да се каже. Тя ми се виждаше много красива. Много по-красива от Робърта… но не само това, тя се различаваше от всички, които бях някога познавал, по-самостоятелна и всички обръщаха толкова много внимание на каквото и да направеше или кажеше. Тя като че ли знаеше повече от всеки друг, когото съм някога познавал. Обличаше се ужасно хубаво, беше много богата, принадлежеше към висшето общество, а името и снимките й бяха вечно във вестниците. Аз четях за нея всеки ден, когато не я виждах, и

това като че ли я държеше пред очите ми. Беше и много смела — не толкова проста или доверчива, както госпожица Олдън — и първо на мен ми беше трудно да повярвам, че започва така да се интересува от мен. Стана така, че не можех да мисля за никой или нищо друго и вече не исках Робърта. Просто не можех — с госпожица Х. непрекъснато пред очите ми.

— Да, както ми изглежда, май наистина сте били влюбен или дори хипнотизиран — подхвърли Джефсън в края на това изказване, като гледаше с крайчеца на дясното си око съдебните заседатели. — И това ако не е картинка на безумно влюбен, не знам какво друго да нарека така.

Обаче и слушателите, и съдебните заседатели, доколкото можа да види, посрещнаха и това с каменни лица, както преди.

Ала веднага оттук нататък дойде ред на буйния и мътен поток на предполагаемия предумисъл — този неумолим път, към който водеше всичко това.

— Е, добре, Клайд, какво точно се случи по-сетне? Разкажете ни сега толкова подробно, колкото можете да си спомните. Не го смекчавайте, нито се опитвайте да се покажете в по-добра или по-лоша светлина. Тя е умряла, а и вие може да умрете, ако тези дванадесет господа тук в крайна сметка решат така. — При тези думи студена тръпка като че поби цялата съдебна зала, също както и Клайд. — Но за да имате мир в душата си, най-добре е да кажете истината. — И тук Джефсън си помисли за Мейсън: нека противодейства на този ход, ако може.

— Да, господине — каза простичко Клайд.

— Е, тогава, след като тя попадна в беда и вие не можахте да й помогнете, какво стана? Какво направихте?… Как постъпихте?… Между другото, един момент… каква беше заплатата ви по това време?

— Двадесет и пет долара седмично — призна Клайд.

— Никакви други източници на приход?

— Не ви чух добре.

— Имало ли е някакъв друг източник, от който сте получавали някакви пари по един или друг начин тогава?

— Не, господине.

— И колко сте плащали за стаята си?

— Седем долара седмично.

— А за пансион?

— О, от пет до шест.

— Някакви други разноски?

— Да, господине: облеклото и прането.

— Трябвало е да плащате своя дял във всички светски развлечения, нали?

— Възразявам, това е навеждащ въпрос! — извика Мейсън.

— Възражението се приема — отговори съдията Объруолцър.

— Някакви други разноски, за които можете да се сетите?

— Ами трамвайни и железопътни билети. Освен това трябваше да участвам в общите разноски за разни светски развлечения.

— Точно така! — извика Мейсън с голямо раздразнение. — Бих ви помолил да престанете да подсказвате на този папагал.

— Аз пък ще помоля почитаемия прокурор да не се бърка, където не му е работата! — изсумтя Джефсън, колкото да защити Клайд, толкова и заради себе си. Искаше да пречупи у Клайд страха пред Мейсън. — Аз подлагам този обвиняем на разпит. А колкото за папагали, през миналите няколко седмици видяхме тук достатъчно много такива, научили урока си като ученици!

— Това е злонамерена лъжа! — закрещя Мейсън. — Възразявам и искам да ми се извинят!

— Господин съдия, извинение се дължи на мен и на моя подзащитен и аз ще накарам да ми го дадат много скоро, ако прекъснете заседанието за няколко минути. — И като се изправи пред самия Мейсън, добави: — И ще съумея да го получа без всякаква помощ от съда.

Тогава Мейсън помисли, че ще бъде нападнат физически, зае отбранително положение, а съдебните пристави, помощниците на шерифа, стенографите, писарите и самият секретар на съда се насъбраха наоколо и хванаха двамата правници, докато съдията Объруолцър удряше с все сила с чукчето си по масата.

— Господа, господа! И двамата показахте неуважение към съда, и двамата! Ще се извините пред съда и един на друг или ще обявя делото за невалидно, ще ви наложа по десет дена затвор и ще ви глобя по петстотин долара всеки!

С тези думи той се наведе надолу и намръщено ги изгледа. И Джефсън тозчас отговори по най-любезен и предразполагащ начин:

— При това положение, господин съдия, аз се извинявам пред вас, пред господин прокурора и пред господа съдебните заседатели. Нападката, отправена от господин прокурора против моя подзащитен, ми се стори твърде непочтена и неуместна, нищо повече.

— Оставете това — продължи Объруолцър.

— При тези обстоятелства, господин съдия, аз се извинявам пред вас и пред господин защитника. Може да съм постъпил малко припряно. И пред подзащитния също — добави с насмешка Мейсън, след като погледна съдията Объруолцър в ядосаните, непреклонни очи, а след това Клайд, който веднага се сви и извърна поглед.

— Продължавайте — мрачно изръмжа Объруолцър.

— И тъй, Клайд — подхвана отново Джефсън, спокоен, сякаш беше само запалил и хвърлил клечка кибрит, — вие казвате, че заплатата ви е била двадесет и пет долара и сте имали най-различни разходи. Бяхте ли успели до това време да сложите настрана малко пари за черни дни?

— Не, господине… не много… всъщност никакви.

— Добре тогава, да предположим, че някой лекар, към когото госпожица Олдън се беше обърнала, се съгласеше да й помогне и й поискаше, да речем, сто долара или нещо такова, били ли сте готов да й предоставите тази сума?

— Не, господине, искам да кажа, не веднага.

— Знаете ли да е имала тя някакви свои пари?

— Доколкото знам, никакви; не, господине.

— Добре, как сте възнамерявали да й помогнете тогава?

— Ами мислех си, че ако тя или аз намерим някого и той се съгласи да му платя на части, бих могъл да пестя и да му се издължа по тоя начин, може би.

— Разбирам. Вие сте имали пълното желание да направите това, така ли?

— Да, господине, имах.

— Вие й го казахте, нали?

— Да, господине, тя го знаеше.

Добре, когато нито вие, нито тя успяхте да намерите някого, който да й помогне, какво стана тогава? Какво направихте след това?

— Ами тогава тя поиска от мен да се оженя за нея.

— Веднага ли?

— Да, господине, веднага.

— И какво й отговорихте вие?

— Казах й, че просто не мога в този момент. Че нямам никакви пари, за да се оженя. А освен това, дори и да имах и да не отидехме никъде, поне докато се роди детето, всички щяха да се научат и аз все едно не бих могъл да остана там. Пък и тя също.

— А защо не?

— Ами заради моите роднини. Те не биха искали да ме оставят на служба, а предполагам и нея.

— Разбирам. Те биха сметнали, че не сте годен за работата, която вършехте, пък и тя също. Така ли?

— Аз така мислех във всеки случай — отговори Клайд.

— А после какво?

— Ами дори и да исках да заминем и да се оженя за нея, нямах достатъчно пари за такова нещо, нито пък тя имаше. Щеше да ми се наложи да напусна службата и да тръгна да търся някъде друга, преди да й позволя да дойде при мен. Освен това не знаех никакво място, където бих могъл да отида и да печеля, колкото печелех в Ликъргъс.

— Ами работата в хотел? Не можехте ли да се върнете към това?

— Е, може би… ако имах някаква препоръка. Но не исках да се върна на такава работа.

— А защо не?

— Ами тя не ми харесваше вече толкова… този начин на живот.

— Но вие не искате да кажете, че не ви се работи изобщо, нали? Не сте имали такова отношение, нали?

— О, не, господине. Нищо подобно. Аз й обещах веднага, че ако замине за известно време, докато се роди детето, и ми позволи да остана в Ликъргъс, ще се помъча да живея с по-малко пари и ще й давам всичко, което успея да спестя, докато тя се оправи.

— Но не да се ожените за нея?

— Не, господине, чувствах, че не можех да направя това тогава.

— И какво ви отговори тя на това?

— Тя не беше съгласна. Каза, че не можела и не искала да изтърпи всичко, освен ако се оженя за нея.

— Разбирам. Още тогава?

— Ами да… поне доста скоро. Беше съгласна да почака малко, но не искаше да замине, освен ако се оженя за нея.

— И казахте ли й, че не я обичате вече?

— Ами почти… да, господине.

— Какво разбирате под „почти“?

— Ами че не исках. Освен това тя знаеше, че не я обичам вече. Тя го казваше сама.

— На вас, по онова време?

— Да, господине. Безброй пъти.

— Добре, да, това е вярно, това го имаше във всичките тези нейни писма, които прочетоха тук. Но когато тя отказа тъй категорично, какво направихте вие тогава?

— Ами не знаех какво да правя. Но си мислех, че може би, ако успея да я убедя да си отиде за известно време у дома, докато аз се помъча да спестя, каквото мога, ами… може би… като си отидеше у дома и разбереше как съвсем не ми се ще да се оженя за нея… — Клайд се пресече и си задърпа устните: да лъже така, беше трудно.

— Тъй, продължавайте. И помнете, истината, колкото и да ви е срам от нея, е по-добра от всякаква лъжа.

— И може би, когато се уплаши още повече и загуби малко от решителността си…

— Не ви ли беше страх и вас?

— Да, господине, беше ме страх.

— Добре, продължавайте.

— … Че тогава… е… може би, ако й предложех всичко, което успеех да спестя дотогава… разбирате ли, мислех си, навярно бих могъл да взема и малко назаем от някого… че тя може да се съгласи да замине и да не ме кара да се оженя… да си живее някъде и аз да й помагам.

— Разбирам. Но тя не се съгласи на това?

— Ами не… не се съгласи да не се оженя за нея… но да отиде при родителите си за един месец, се съгласи. Не можех да я накарам да каже, че се отказва от мен.

— Но казвали ли сте й по това или по някое друго време, преди или след това, че ще дойдете там и ще се ожените за нея?

— Не, господине, никога не съм й го казвал.

— Какво точно сте й казвали тогава?

— Казах й, че… щом успея да събера парите — запредъвква думите си Клайд, толкова смутен и засрамен беше, — че ще дойда да я

взема след около месец и може да отидем някъде, докато… докато… докато тя се освободи от това положение.

— Но не сте й казали, че ще се ожените за нея?

— Не, господине, не съм.

— Но тя искаше да го направите, разбира се.

— Да, господине.

— Не ви ли е идвало наум, че тя може да ви накара да го направите — да се ожените за нея против волята си, искам да кажа?

— Не, господине, не е. Стига да можех, не бих допуснал такова нещо. Моят план беше да чакам колкото мога по-дълго и да спестя колкото мога повече пари и когато дойде времето, направо да откажа, да й дам всичките пари, които имам, и да й помагам колкото мога след това.

— Но вие знаете — най-любезно и дипломатично продължи тогава Джефсън, — че на много места в тези писма, които ви е писала госпожица Олдън — той посегна и взе от масата на прокурора оригиналите от писмата на Робърта и ги претегли тържествено в ръката си, — се споменава някакъв план, който вие двамата сте имали във връзка с това пътуване, или поне тя е мислила, че вие имате. Какъв точно е бил този план? Тя недвусмислено го споменава, ако си спомням правилно, като „нашия план“.

— Зная това — отговори Клайд, понеже от два месеца насам заедно с Белнап и Джефсън беше разисквал тъкмо този въпрос. — Но единственият план, който ми е известен — и тук той положи крайни усилия да изглежда откровен и убедителен, — беше тоя, който й предлагах много пъти.

— И какъв беше той?

— Ами тя да замине, да си вземе някъде стая и да приеме моята помощ, като от време на време я навестявам.

— О, не, тук вие грешите — възрази му хитро Джефсън. — Това не е и не може да бъде планът, който тя е имала пред вид. Тя казва в едно от тези писма, че знае колко трудно ще е за вас да заминете и да останете толкова дълго с нея, докато тя се оправи, но че друг изход няма.

— Да, зная — отговори Клайд бързо и точно както му бе казано да направи, — но това е бил нейният план, не моят. Тя непрекъснато ми повтаряше през цялото време, че тъкмо това иска аз да направя и че

ще трябва да го направя. Тя ми го каза няколко пъти по телефона и аз може да съм казвал „добре, добре“, като съм искал да кажа не че съм напълно съгласен, но че искам да поговоря с нея още по тоя въпрос в бъдеще.

— Така. Значи, доколкото ви разбирам, тя е имала предвид едно нещо, а вие друго.

— Аз знам, че никога не съм се съгласявал с нейния план съвсем. Тоест, не правех нищо друго, а само я молех да почака и да не предприема нищо, докато ми се удаде да събера достатъчно пари, за да дойда при нея да поговорим още и да я убедя да замине, както й предлагах.

— Но ако тя не се съгласеше на вашия план, тогава какво?

— Ами тогава щях да й кажа за госпожица Х. и да я помоля да ме остави.

— А ако тя все пак не се съгласеше?

— В такъв случай би могло да избягам, но не ми се мислеше много-много за това.

— Разбира се, вие знаете, Клайд, някои тук са на мнение, че от ваша страна е имало предумисъл, възникнала в ума ви по онова време, да укриете своята и нейната самоличност, да я примамите там горе, на едно от онези безлюдни езера в Адирондакските планини и хладнокръвно да я убиете или удавите, за да можете свободно да се ожените за тази госпожица Х. Има ли нещо вярно в това? Кажете на господа съдебните заседатели: да или не, кое от двете?

— Не! Не! Никога не съм кроил да убивам нея или някой друг! — съвсем трагично запротестира, Клайд, стисна облегалките на креслото и се помъчи гласът му да прозвучи колкото може по-прочувствено, понеже така го бяха учили да направи. Същевременно се повдигна от мястото си и направи усилие да си придаде непреклонен и убедителен вид, макар сърцето и душата му да се гърчеха от съзнанието, че е кроил такова нещо и ето какво го смазваше най-много в този миг — болезнено, страхотно смазваше: очите на съдията и съдебните заседатели, на Мейсън и всички журналисти и журналистки. И на челото му отново изби студена пот, той развълнувано ближеше тънките си устни и преглъщаше с труд, понеже гърлото му беше пресъхнало.

И тогава, малко по малко, като започна с редицата писма, написани от Робърта до Клайд, след като тя се бе прибрала при родителите си, до това, в което тя искаше от него да дойде да я вземе, иначе щяла да се върне в Ликъргъс и да го изложи, Джефсън разгледа различните фази на „предполагаемите“ предумисъл и престъпление и положи крайни усилия да омаловажи и окончателно да обори всичко, потвърдено досега в свидетелските показания.

За подозрителния факт, че Клайд не е писал на Робърта. Добре, било го е страх от усложнения във връзка със сродниците му, с работата, с всичко. Същото и с уговарянето да се срещне с нея във Фонда. Той не е имал предвид никакво пътуване до някое определено място по онова време. Имало е само една смътна мисъл да се срещне с нея някъде — където и да е — и може би да я убеди да го остави. Но когато настъпил юли, а планът му бил все още неопределен, първото нещо, което му дошло наум, било, че биха могли да отидат някъде, в някой евтин курорт. Робърта, а не той, предложила в Ютика да видят някои от езерата на север. Именно там, в хотела, а не на железопътната гара той се снабдил с няколко карти и рекламни диплянки — в известен смисъл съдбоносно твърдение, понеже Мейсън пазеше една диплянка с печата на хотел „Ликъргъс“ на корицата, която Клайд не беше забелязал навремето. И докато той даваше тези показания, Мейсън си мислеше за това веществено доказателство. По отношение на измъкването му от Ликъргъс през задна уличка — е, имал е желание да укрие заминаването си с Робърта, разбира се, но само за да запази нейното име и своето от гласност. И същото при пътуването в различни вагони, записването като господин и госпожа Клифърд Голдън и така нататък, безкрай, през цялата редица хитри укривания и извъртания. Във връзка с двете шапки, е, едната била изцапана и като видял друга, която му харесала, купил я. Сетне, когато загубил шапката си при злополуката, естествено сложил си другата. То се знае, че е притежавал и носил със себе си фотоапарат, вярно било и това, че е бил с него у семейство Кранстън при първото си посещение там на осемнадесети юни. Единствената причина да отрече отначало, че го е имал, било опасението да не го свържат с тази чисто случайна смърт на Робърта по начин, труден да се обясни. Непосредствено след задържането му в гората е бил неправилно обвинен в убиването ѝ и го било страх от цялата му причастност към това злополучно пътуване, а

понеже нямал нито адвокат, нито някой друг, който да каже дума за него, мислил, че е най-добре да не казва нищо, затова през това време отричал всичко, макар че щом се сдобил със защитници, доверил на адвокатите си истинските факти, свързани със случая.

А същото и с липсващия костюм, който, понеже е бил мокър и изкалян, свил на вързоп в гората и когато стигнал при Кранстън, оставил го зад едни камъни с намерението после да го прибере и да го даде на химическо чистене. Но когато се запознал с господин Белнап и господин Джефсън, веднага казал на двамата и те го прибрали и почистили.

— А сега, Клайд, по отношение на вашите планове и на първо място отиването ви на езерото; хайде да чуем сега за това.

И след това, точно както Джефсън го беше предначертал на Белнап, стигнаха до историята как той и Робърта дошли в Ютика, а сетне на езерото Грас. И все още без план. Той имал намерението, ако се стигнело до най-лошото, да й разкаже за голямата си любов към госпожица Х., да потърси нейното съчувствие и разбиране и да я помоли да го освободи, като същевременно й предложи да направи всичко, каквото може, за нея. Ако тя откажела, възнамерявал да се противопостави и, ако се наложи, да напусне Ликъргъс и да зареже всичко.

— Но когато видях във Фонда, а после в Ютика, колко уморена и разтревожена изглежда — и тук Клайд се постара да вложи искреност в грижливо подбраните за него думи — и някак си безпомощна, започна пак да ми става жал за нея.

— Тъй, и после какво?

— Ами не бях сигурен дали, ако тя откаже да ме пусне, ще мога да я оставя.

— Е, и какво решихте тогава?

— Точно тогава нищо. Аз слушах, каквото ми казваше, и се мъчех да й обясня колко трудно щеше да е за мен да направя много за нея, дори и да заминехме заедно. Имах само петдесет долара.

— Тъй.

— Тогава тя се разплака и аз реших, че не мога да й говоря повече за това там. Беше съвсем капнала и нервна. Ето защо я попитах няма ли някое място, където би искала да отиде за един-два дена, да се посъвземе — продължи Клайд, само че тук, поради безсрамието на

лъжата, която изричаше, се сгърчи и преглътна по този малодушен и издайнически начин, характерен за него, когато се опитваше да направи нещо не по силите си (било да излъже, било да прояви изключително умение), и чак след това добави: — Да, може би на някое от тия езера горе в Адирондакските планини… нямало значение на кое… ако можем да си го позволим. И когато й казах, главно заради лошото й самочувствие, че според мен бихме могли…

— Значи, вие наистина сте отишли там горе само заради нея?

— Да, господине, само заради нея.

— Разбирам. Продължавайте.

— Ами тогава й казах, че ако сляза долу или отида някъде другаде да взема няколко рекламни диплянки, може и да намерим там някъде място, където не е толкова скъпо.

— И отидохте ли?

— Да, господине.

— Добре, а после какво?

— Ами ние ги прегледахме и най-после попаднахме на езеро Грас.

— Кой е попаднал? И двамата заедно или само тя?

— Ами тя взе една диплянка, аз взех друга и тя намери в нейната реклама за ханче там, на езерото, където човек можел да прекара една седмица за двайсет и един долара или пет долара на ден за двама. И аз си помислих, че не бихме могли да минем с много по-малко от това на ден.

— Само един ден ли имахте намерение да останете?

— Не, господине. Стига тя да поискаше да остане по-дълго. Моята мисъл отначало беше, че бихме могли да останем един или два, или три дена. Не можех да го предвидя: толкова време, колкото би ми потрябвало да обсъдя всичко с нея и да я накарам да разбере, да вникне в моето положение.

— Разбирам. А после?…

— Ами после отидохме на езеро Грас на другата сутрин.

— Все още в различни вагони?

— Да, господине… в различни вагони.

— А когато стигнахте там?

— Ами записахме се.

— Как?

— „Клифърд Грейъм със съпругата си“.

— Все още ви е било страх, че някой ще узнае кой сте?

— Да, господине.

— Мъчили ли сте се да промените някак почерка си?

— Да, господине… малко.

— Но защо винаги сте прибягвали до истинските си инициали: К. Г.?

— Ами, мислех си, че инициалите на куфара ми трябва да бъдат същите, както инициалите в книгата за гости, но името да бъде друго.

— Разбирам. Хитро в едно отношение и не толкова хитро в друго, само наполовина хитро, което е най-лошо.

При тези думи Мейсън се понадигна, сякаш да направи възражение, но очевидно промени решението си и бавно пак се отпусна. И дясното око на Джефсън отново бързо и изпитателно огледа съдебните заседатели отдясно на него.

— Добре, обяснихте ли й най-после, както сте възнамерявали, че искате да сложите край на всичко, или не?

— Исках да й говоря за това веднага щом стигнем там, ако мога… във всеки случай не по-късно от другата сутрин… но щом слязохме от влака и се настанихме, тя взе да ми повтаря, че стига да се оженя за нея, тогава… че няма да иска да останем женени дълго… че била болна и изнервена и се чувствала толкова зле… че всичко, което искала, било да изтърпи докрай и да даде на детето име, а след това щяла да замине и да ме остави да си вървя по своя път.

— А после?

— Ами после… после ние излязохме на езерото…

— Кое езеро, Клайд?

— Ами езеро Грас. И там взехме лодка да се поразходим.

— Веднага? Следобеда?

— Да, господине. Тя искаше да излезем. И тогава, докато обикаляхме езерото… — Той позамълча. — Тя пак се разплака и като че ли толкова много се тревожеше и изглеждаше толкова болна и изнервена, и аз реших, че в края на краищата тя е права, а аз не съм, че не би било правилно, поради детето и всичко друго, да не се оженя за нея и затова си помислих, че ще е по-добре да се оженя.

— Разбирам. Душевен прелом. И казахте ли й го още там?

— Не, господине.

— И защо не? Не ви ли стигаха всички мъки, които й бяхте причинили дотогава?

— Стигаха, господине. Но виждате ли, тъкмо когато щях да й заговоря, аз се замислих за всичките неща, които бях мислил, преди да дойда на езерото.

— Какво например?

— Ами за госпожица Х. и живота ми в Ликъргъс, и пред какво щяхме да се изправим, ако заминехме по тоя начин.

— Тъй.

— И… е… и тогава не можах да й го кажа веднага… поне не в този ден.

— Добре, какво й казахте тогава?

— Ами казах й да не плаче повече… че, както мисля, може би, ще е добре да ми даде още двайсет и четири часа да обмисля всичко… че, може би, ще можем да се спрем на някакво решение.

— А после?

— Ами после тя каза, че езеро Грас не й харесва. Би искала да се махне оттам.

— Тя би искала?

— Да. И тогава ние извадихме пак картите и аз запитах един човек в хотела дали знае нещо за тамошните езера. И той каза, че от всичките наоколо Голямата чапла било най-красивото. Аз бях го видял веднъж и разправих на Робърта за него и какво ми каза човекът, и тогава тя ме попита защо да не отидем там.

— И затова ли отидохте там?

— Да, господине.

— Не е ли имало някакво друго основание?

— Не, господине… никакво… освен това, че беше към юг, а ние все едно пътувахме в тази посока.

— Разбирам. И това е било в четвъртък, осми юли?

— Да, господине.

— Добре, сега, Клайд, както видяхте, тук ви обвиняват, че сте завели госпожица Олдън до това езеро и сте я извели по него с единственото и предумишлено намерение да я убиете, да я лишите от живот, като намерите някое ненаблюдавано и усамотено местенце и тогава първо да я ударите с фотоапарат или весло, пръчка или може би

камък и след това да я удавите. Какво ще кажете сега за това? Вярно ли е, или не е?

— Не, господине! Това не е вярно! — отвърна Клайд отчетливо и подчертано. — Преди всичко аз не отидох там по собствено желание, а само защото на нея не й хареса на езеро Грас. — И тогава, понеже беше започнал да се отпуска на креслото си, той се поизправи и изгледа съдебните заседатели и слушателите с толкова самоувереност и убеденост, колкото можеше да събере — както предварително му бе казано да направи. В същото време добави: — А аз исках да й доставя колкото мога повече удоволствие, та поне малко да я разведря.

— Беше ли ви все още много жал за нея този четвъртък, както предишния ден?

— Да, господине… струва ми се, дори повече.

— И бяхте ли тогава окончателно решили какво ще правите?

— Да, господине.

— Е, и какво точно беше то?

— Ами бях решил да действам, колкото мога по-честно. Бях мислил за това цяла нощ и си дадох сметка колко зле ще се чувства тя, пък и аз, ако не постъпя правилно спрямо нея… защото тя беше казала три или четири пъти, че ако не постъпя правилно, ще се самоубие. И аз бях решил тая сутрин, каквото ще да стане, да уредя всичко същия ден.

— Това е било на езеро Грас. Вие сте били все още в хотела в четвъртък сутрин?

— Да, господине.

— И какво точно се канехте да й кажете?

— Ами това, че знам колко неправилно съм се отнесъл спрямо нея и че съжалявам освен това, че нейното предложение е напълно справедливо и че ако, след като чуе каквото искам да й кажа, все още ме иска, ще замина с нея и ще се оженим. Но че първо трябва да й обясня истинската причина за промяната в отношението ми към нея… че съм се влюбил и още съм влюбен в друга девойка и че не мога да се преборя с това чувство… че вероятно, независимо от това дали ще се оженя за нея, или не…

— Вие имате предвид госпожица Олдън?

— Да, господине… че винаги ще обичам това друго момиче, защото просто не мога да го залича в ума си. Но въпреки всичко, ако за

нея това няма значение, ще се оженя за нея, макар и да не я обичам вече както преди. Това е всичко.

— Е, добре, а госпожица Х.?

— Ами бях мислил и за нея също, но си казах, че тя е по-добре материално и може да го понесе по-лесно. Освен това си мислех, че Робърта може да ме пусне да си вървя и ще можем да си останем приятели и аз ще й помагам, колкото мога.

— Бяхте ли решили къде точно да се ожените?

— Не, господине. Но аз знаех, че има безброй градчета оттатък Голямата чапла и езеро Грас.

— Но нима сте щели да го направите, без да кажете преди това нито една дума на госпожица Х.?

— Ами не, господине… не съвсем. Аз си правех сметка, че ако Робърта не ме пусне да си вървя, но не ми откаже да се отлъча за няколко дни, ще отида, където живее госпожица Х., ще й кажа и тогава ще се върна. Но ако тя се противопостави, е, тогава ще пиша на госпожица Х. едно писмо, ще й обясня цялото положение и след това ще се оженя за Робърта.

— Разбирам. Но, Клайд, тук, сред другите веществени доказателства, беше представено и това писмо, намерено в джоба на палтото на госпожица Олдън, писмото, написано върху бланка на ханчето при езеро Грас и адресирано до майка й, в което госпожица Олдън пише, че ще се жени. Бяхте ли й вече казали там, на езеро Грас, онази сутрин, че непременно ще се ожените за нея?

— Не, господине, не точно така, но когато станахме сутринта, наистина й казах, че това ще е съдбовният ден за нас и тя ще може да реши за себе си дали иска да се оженя за нея, или не.

— Аха, разбирам. Ето каква била работата — усмихна се Джефсън, сякаш му беше много олекнало.

Мейсън, Нюком, Бърли и щатският сенатор Редмън, които слушаха с най-дълбоко внимание, възкликнаха на това място полугласно и почти в хор: „И това ако не е глупост!“

— Е, да пристъпим сега към самото пътуване. Вие чухте тук свидетелските показания и черните подбуди и кроежи, които се приписваха на всяко ваше движение. Сега искам да го разкажете вие от ваша гледна точка. В показанията тук се спомена, че сте носили със себе си двата куфара — своя и нейния, — но че сте оставили — нейния

на Ловната хижа, когато сте стигнали там, а вашия сте взели на езерото при себе си в лодката. Защо сте направили това? Моля ви се, говорете така, че да могат да ви чуят всички съдебни заседатели.

— Ами причината за това бе… — и тук гърлото му пак така пресъхна, че едва можеше да говори — ние не знаехме дали ще можем да намерим нещо за обед на Голямата чапла и затова решихме да вземем едно-друго от езеро Грас. Нейната чанта бе пълна с дрехи, но в моя куфар имаше място. Освен това в него беше моят фотоапарат, а отвън бе вързан триножникът. Затова реших да оставя нейния и да взема моя.

— *Вие* сте решили?

— Ами аз я попитах какво мисли и тя каза, че според нея така ще е най-добре.

— Къде сте я попитали за това?

— На пристигане във влака.

— А знаехте ли тогава, че ще се върнете на Ловната хижа след разходката по езерото?

— Да, господине, знаех. Трябваше да се върнем. Друг път нямаше. Това ни го казаха на езеро Грас.

— А на отиване към Голямата чапла… спомняте ли си показанията на шофьора, който ви е закарал, че сте били „много нервен“ и сте го попитали дали там има много хора в този ден?

— Да, спомням си ги, господине, но аз съвсем не бях нервен. Може и да съм питал за хората, но не виждам нищо лошо в това. Струва ми се, че всеки би могъл да попита такова нещо.

— Така ми се струва и на мен — рече Джефсън. — После какво се случи, след като се записахте в ханчето на Голямата чапла и тръгнахте с лодка по езерото с госпожица Олдън? Били ли сте вие или тя особено умислени, или нервни, или в някакво друго състояние, неподходящо за човек, който излиза да се поразходи с лодка? Били ли сте особено весели или особено мрачни, или нещо такова?

— Ами мисля, че не бях особено мрачен… не, господине. Мислех си за всичко, което щях да й кажа, разбира се, и какво ме очакваше в единия или в другия случай в зависимост от решението й. Предполагам, че не съм бил много весел, но си мислех, че всичко ще се нареди, както и да се обърнат нещата. Бях решил, че нямам нищо против да се оженя за нея.

— А какво ще кажете за нея? Беше ли тя в напълно добро настроение?

— Ами… да, господине. Кой знае защо, тя като че ли се чувстваше много по-доволна.

— И за какво си говорихте?

— О, първо за езерото: колко е хубаво и къде ще спрем да обядваме, когато огладнеем. А после гребахме покрай западния бряг и търсихме водни лилии. Тя беше тъй щастлива, че не ми се искаше да й заговарям за това тогава, и ние продължихме да гребем докъм два часа, когато спряхме да ядем.

— Къде точно бе това? Станете и посочете с тази показалка по картата къде точно сте отишли, за колко време сте се спрели и за какво.

И тъй Клайд се изправи с показалка в ръка пред голяма карта на езерото и местата, най-тясно свързани с тази трагедия, и проследи подробно дългата разходка край брега, групата дървета, които отишли да видят, след като се нахранили, прекрасно кътче с водни лилии, където се позабавили — всяка точка, където са спирали, докато към пет след пладне стигнали в Лунния залив и били така очаровани от неговата хубост, че само седели и гледали, както той каза. Сетне, за да може Клайд да направи няколко снимки, слезли на брега в близката гора, като той през цялото време се канел да разправи на Робърта за госпожица Х. и да я помоли да вземе окончателно решение. А след това оставили за няколко минути куфарчето на брега, пак се качили да направят няколко снимки в лодката и влачени от тихото течение, се люшкали сред покоя и красотата, докато най-после той събрал достатъчно смелост да й каже каквото му било на сърцето. И отначало, както той каза, Робърта изглеждала много стресната и потисната и се поразплакала, като повтаряла, че може би най-добре ще е да не живее повече, толкова била нещастна. Но след малко, когато той й внушил, че наистина съжалява и е напълно готов да изкупи грешката си, настроението й изведнъж се променило, тя започнала да се развеселява и внезапно, в изблик на нежност и благодарност (той не можел да определи точно кое), скочила и се опитала да дойде при него. Ръцете й били протегнати напред и тя като че ли искала да се хвърли в неговите крака или на скута му. Но тъкмо тогава нейният крак или рокля се закачили и тя се спънала. И той, с фотоапарата в ръка (взето в последната минута решение или мярка на предпазливост от страна на

Джефсън), се изправил инстинктивно, за да я прихване и да не я остави да падне. Може би — той не би могъл да каже сега — с лицето или ръката тя се ударила във фотоапарата. Както и да е, в следващия миг, преди да може той да разбере как се е случило и без да имат време и двамата да помислят или да направят нещо, те се озовали във водата и лодката, която се преобърнала, като че ли ударила Робърта, понеже тя изглеждала зашеметена.

— Извиках й да се помъчи да стигне лодката (тя се отдалечаваше) и да се хване за нея, но тя, изглежда, не ме чу или не разбра какво й казвам. Първо ме беше страх да се приближа много до нея, защото тя махаше ръце във всички посоки… но като заплувах, преди да направя десетина удара, главата й се скри под водата изскочи и се скри за втори път. Дотогава лодката се отдалечи на трийсет-четирийсет стъпки и аз разбрах, че не ще мога да я домъкна дотам! И тогава реших, че ако искам да се спася самият аз, по-добре ще е да изплувам на брега.

А щом стигнал там — както той продължи да разказва, — изведнъж му дошло наум колко странни били всички обстоятелства, свързани с новото му положение. Внезапно му станало ясно — както каза — колко лоша изглежда цялата работа от самото начало. Лъжливото име при записването. Това, че неговият куфар е с него, а нейния го няма. Освен другото, да се върне, би значило да даде обяснения и те да получат гласност… и всичко, свързано с живота му, да пропадне — госпожица Х.… службата, общественото му положение, всичко, — докато, ако не кажел нищо (и тази мисъл му дошла за първи път именно сега, както той се закле), би могло да се приеме, че се е удавил. С оглед на този факт и съображението, че никакви физически усилия от негова страна не биха могли вече да я върнат към живот и че едно уведомление би означавало само неприятности за него и позор за нея, той решил да си мълчи. И така, за да премахне всички следи, съблякъл дрехите си, изстискал ги колкото могъл и ги прибрал. После, понеже бил оставил триножника на брега с куфарчето, решил да го скрие и така и сторил. Първата му сламена шапка, тая без подплатата (за липсата на подплатата не знаел нищо, както заяви сега), се загубила при преобръщането на лодката и затова си сложил другата, която носел със себе си, при все че имал и кепе, което също би могъл да сложи (обикновено носел със себе си втора

шапка, когато тръгвал на път, защото тъй често според него нещо се случвало с едната). След това се запътил пеша през гората на юг, към железопътната линия, която мислел, че минава в тази посока. Тогава не знаел, че оттам минава някакво автомобилно шосе, а колкото за това, че се запътил направо при семейство Кранстън, Клайд си призна съвсем простичко, че било много естествено да отиде там. Те били негови приятели и той искал да отиде някъде, където би могъл да обмисли това ужасно нещо, тъй неочаквано стоварило му се на главата от ясно небе.

И тогава, след толкова много показания, когато нищо повече не идваше наум нито на Джефсън, нито на самия него, адвокатът след кратко замълчаване се обърна и каза много отчетливо и все пак някак тихо:

— Сега, Клайд, вие сте дали тържествена клетва пред тези съдебни заседатели, пред този съдия, пред всички тези хора тук, а най-вече пред господа, да кажете истината, самата истина и нищо друго, освен истината. Давате си сметка какво значи това, нали?

— Да, господине.

— Заклевате ли се пред бога, че не сте ударили Робърта Олдън в лодката?

— Заклевам се, че не съм.

— Или че сте я хвърлили в езерото?

— Заклевам се, че не съм.

— Или че умишлено или неумишлено сте се опитали да преобърнете лодката, или по някой друг начин да докарате госпожица Олдън до смърт?

— Заклевам се, че не съм! — подчертано и възбудено извика Клайд.

— Вие се заклевате, че това е било нещастен случай, непредумишлен и без предварителен план от вас?

— Заклевам се — излъга Клайд, който чувстваше, че в тази борба за живот казва отчасти истината, понеже нещастието бе станало непредумишлено, без да бъде скроено от него. То не се случи, както го бе замислил, и можеше да се закълне в това.

И тогава Джефсън прекара една от големите си силни ръце през лицето, изгледа с любезно равнодушие съда и съдебните заседатели, стисна многозначително тънките си устни и заяви:

— Обвинението може да пристъпи към разпит на свидетеля.

XXV

Настроението на Мейсън през време на целия разпит на свидетеля от защитника му бе настроение на неспокойно гонче, което няма търпение да се втурне по петите на плячката, настроение на хрътка, на която остава един скок до жертвата й. Той бе обзет от остро, напиращо желание да направи на пух и прах тези показания, да докаже, че те отначало докрай са изтъкани от лъжи, както поне отчасти бяха. И в същия миг, когато Джефсън приключи, той скочи на крака и се изправи пред Клайд, който видя, че той гори от желание да го смаже, и се почувства така, сякаш ей сега прокурорът ще се нахвърли да го бие.

— Грифитс, държали ли сте в ръка този фотоапарат в момента, когато тя се е запътила към вас в лодката?

— Да, господине.

— Тя се спънала и паднала и вие случайно сте я ударили с него?

— Да.

— Не вярвам, какъвто сте правдив и честен, да си спомните как сте ми казали там, в гората, на брега на Голямата чапла, че изобщо не сте имали апарат?

— Да, господине… спомням си.

— И това, разбира се, е било лъжа?

— Да, господине.

— И вие я изговорихте със същия жар и убедителност, с които казвате сега тази друга лъжа?

— Аз не лъжа. Аз обясних защо съм го казал.

— Вие сте обяснили защо сте го казали! Обяснили сте защо сте го казали! И понеже сте лъгали там, очаквате да ви повярват тук, така ли?

Белнап се надигна да протестира, но Джефсън го дръпна да седне.

— Въпреки всичко това е истината.

— И никаква сила на този свят не би могла да ви накара да изречете друга лъжа тук… дори и силно желание да се спасите от

електрическия стол?

Клайд пребледня и потрепна; зачервените му уморени клепачи запримигаха.

— Е, може би бих излъгал, но не под клетва — не вярвам.

— Не вярвате? Аха, разбирам; лъжи колкото си искаш и където си искаш… и когато си искаш… и при всякакви обстоятелства… освен когато те съдят за убийство!

— Не, господине. Не е така. Но туй, което казах току-що, е вярно.

— И вие се заклевате с ръка върху библията, че във вас е настъпил душевен прелом?

— Да, господине.

— Че госпожица Олдън е била много печална и поради това във вас е настъпил този душевен прелом?

— Да, господине. Точно така.

— Добре, кажете сега, Грифитс, когато е била при родителите си и ви е чакала, тя ви е написала всички тези писма там, така ли?

— Да, господине.

— Вие сте получавали средно, по едно на всеки два дни, така ли?

— Да, господине.

— И сте знаели, че е самотна и нещастна там, така ли?

— Да, господине… но нали аз обясних…

— А, обяснили сте! Искате да кажете, че вашите адвокати са го обяснили зарад вас! Не са ли ви набивали в главата ден след ден в затвора как да отговаряте, когато му дойде времето?

— Не, господине, не са — отговори Клайд предизвикателно, доловил в този миг погледа на Джефсън.

— Добре, тогава, когато ви запитах там горе на Мечото езеро как се е стигнало до гибелта на тази девойка, защо не ми казахте веднага, та да спестите всички тези неприятности, подозрения и разследвания? Не смятате ли, че хората са щели да ви изслушат там с повече благосклонност и вяра, отколкото сега, след като в продължение на пет дълги месеца сте обмисляли всичко с помощта на двама адвокати?

— Но аз не съм го обмислял с никакви адвокати — настоя Клайд, без да сваля очи от Джефсън, който го подкрепяше с всичките си духовни сили. — Аз току-що обясних защо съм го направил.

— Обяснили сте! Обяснили сте! — закрещя Мейсън, излязъл извън кожата си при мисълта, че това лъжливо обяснение бе достатъчен щит или преграда, зад която Клайд можеше да се скрие, колчем се усетеше притиснат по-силно, тоя дребен плъх! И затова сега просто се разтрепери от сдържана ярост, когато продължи: — Но преди това пътуване, докато тя ви ги пишеше, те ви се виждаха тъжни, нали?

— Ами да, господине. Тоест… — той непредпазливо се поколеба, — поне някои места.

— Аха, разбирам: само някои места сега. Мисля, вие току-що казахте, че сте ги смятали за тъжни.

— Ами да, смятам.

— И сте ги смятали.

— Да, господине… и ги смятах.

Обаче очите на Клайд започнаха неспокойно да се обръщат към Джефсън, който го фиксираше като със светлинен лъч.

— Спомняте ли си да ви е писала това? — Мейсън посегна към едно от писмата и зачете: — „Клайд… аз положително ще умра, скъпи, ако не дойдеш. Толкова съм самотна. Малко остава да се побъркам. Да можех да замина и да не се върна вече! Но ако ти би искал да ми се обаждаш по телефона поне през ден, понеже не искаш да ми пишеш… И то, когато имам нужда от теб и от една окуражаваща дума.“ — Гласът на Мейсън звучеше меко. Беше тъжен. Усещаше се, докато говореше, вълна от съжаление да преминава като звук и цвят не само през него, но и през всеки слушател във високата и тясна съдебна зала. — Вижда ли ви се това изобщо тъжно?

— Да, господине, вижда ми се.

— Виждало ли ви се е на времето?

— Да, господине, виждало ми се е.

— Вие сте знаели, че е искрено, нали? — изръмжа Мейсън.

— Да, господине, знаех.

— Защо тогава мъничко от това съжаление, което, както твърдите, ви е трогнало така дълбоко насред езерото Голямата чапла, не ви е трогнало и в Ликъргъс, та да вдигнете телефонната слушалка там, в дома на госпожа Пейтън, и да успокоите това самотно момиче, ако не с друго, с едно уверение, че ще дойдете? Дали е било, защото съжалението ви към нея тогава не е било толкова голямо, колкото след

като тя ви писа това заплашително писмо? Или защото сте таили някакъв замисъл и ви е било страх, че много телефонни разговори с нея може да привлекат вниманието? Как е могло изневиделица да изпитате такова голямо съжаление горе на Голямата чапла, а да нямате никаква милост към нея долу в Ликъргъс? Да не е нещо, което можете да отваряте и затваряте като кран?

— Никога не съм казвал, че изобщо не съм я съжалявал — отвърна предизвикателно Клайд, когото Джефсън беше току-що стрелнал с бърз поглед.

— Да, но вие сте я оставили да чака, докато ви е заплашила със собствения си ужас и мъка.

— Ами, аз признах, че не съм се държал добре с нея.

— Ха-ха! Добре! *Добре!* И поради това признание и въпреки всички други показания, които чухме в съда, включително и вашите собствени, вие се надявате да излезете оттук като свободен човек, така ли?

Никой не можеше да удържи повече Белнап. Той заяви, че протестира, и с разпалена непримиримост се обърна към съдията:

— Това е скандално, господин съдия! Нима ще допуснете господин прокурорът да произнася реч с всеки свой въпрос?

— Не съм чул никакви протести — парира забележката съдията. — Моля господин прокурора да формулира въпросите си, както следва.

Мейсън посрещна мъмренето много спокойно и се обърна пак към Клайд:

— Според вашите показания в лодката насред Голямата чапла вие сте държали в ръка този фотоапарат, притежаването на който бяхте отрекли преди?

— Да, господине.

— И тя беше на кърмата на лодката?

— Да, господине.

— Донесете тук тази лодка, ако обичате, Бъртън — подхвърли той тогава на Бърли и веднага четирима служители от прокуратурата излязоха през западната врата зад креслото на съдията и скоро се върнаха със същата лодка, в която бяха седели Клайд и Робърта, и я оставиха пред съдебните заседатели, Клайд изстина и се вторачи. Същата лодка! Той запримига и се разтрепери, а слушателите се

раздвижиха и напрегнато заизвиваха вратове и доловима вълна на любопитство и интерес премина през цялата зала. И тогава Мейсън взе апарата, размаха го нагоре-надолу и възкликна:

— Е добре, Грифитс, ето ви го сега! Апарата, който никога не сте притежавали. Влезте в лодката, вземете го и покажете на съдебните заседатели точно къде сте седели вие и къде е седяла госпожица Олдън. И ако можете, точно как и къде сте ударили госпожица Олдън, и къде и как тя е паднала.

— Протестирам! — заяви Белнап.

Последвалият дълъг и отегчителен юридически спор завърши най-сетне с това, че съдията позволи този начин на водене на разпит да продължи, поне за известно време. И на края на спора Клайд заяви:

— Обаче аз не съм я ударил с него преднамерено.

На това Мейсън отговори:

— Да, чухме да твърдите това в показанията си.

После Клайд напусна свидетелския стол и след едни и други наставления влезе в лодката и се отпусна на средната седалка, докато трима мъже я държаха изправена.

— А сега, Нюком, искам да дойдете тук и да седнете на мястото, където се предполага да е седяла госпожица Олдън, и да заемете тези положения, които според описанието на подсъдимия е заемала тя.

— Слушам, господин прокурор — каза Нюком, излезе напред и се настани в лодката, докато Клайд напразно се мъчеше да долови погледа на Джефсън, понеже седеше отчасти гърбом към него.

— А сега, Грифитс — продължи Мейсън, — покажете на господин Нюком как се е изправила и запътила към вас госпожица Олдън. Обяснете му.

И тогава Клайд, с чувството, че е слаб, неправдоподобен и мразен, отново се изправи и с нервни и неловки движения (това беше така зловещо и необичайно, че го докарваше до състояние на невероятна скованост) се опита да покаже на Нюком как точно е станала Робърта и полупълзешком запристъпвала, а после се спънала и паднала. А сетне, с апарата в ръка, се помъчи да покаже, колкото можеше да си спомни, как несъзнателно ръката му замахнала напред и той ударил Робърта — той почти нямаше представа къде, може би по брадичката и бузата, обаче не беше сигурен, — но непреднамерено, разбира се, и всъщност не толкова силно, че да я нарани, както му се

сторило на времето. И тук избухна продължително спречкване между Белнап и Мейсън за достоверността на такива показания, понеже Клайд заяви, че не може да си спомни ясно. Но накрая Объруолцър разреши провеждането на разпита на основанието, че той ще покаже приблизително дали е бил необходим лек или тежък тласък или удар, за да събори някого, който може да е „нетвърдо“ или „несигурно“ стъпил.

— Но как, за бога, могат тези комедии, които ни се разиграват тук, да покажат на човек с телосложението на господин Нюком какво е щяло да стане, ако на негово място беше девойка с ръста и теглото на госпожица Олдън? — настояваше Белнап.

— Добре, тогава ще сложим тук девойка с ръста и теглото на госпожица Олдън.

Мейсън веднага повика Зила Сондърз и я сложи на мястото на Нюком. Но въпреки това Белнап продължи:

— И какво от това? Условията не са същите. Тази лодка не е на вода. И надали ще се намерят двама души, чието съпротивление и физически реакции на случайни удари да бъдат еднакви.

— В такъв случай вие не сте съгласен да позволите продължаването на тази демонстрация? — безочливо го запита Мейсън.

— О, проведете я, щом имате такова желание. Но тя няма никаква стойност, както всеки може да види — многозначително подхвърли Белнап.

И така Клайд, по указанията на Мейсън, блъсна Зила „горе-долу“ със същата сила (така бил мислил), както бе случайно блъснал Робърта. И тя малко залитна назад — не много, — но при това успя да се хване с двете ръце за бордовете на лодката и да се задържи. И съдебните заседатели въпреки вътрешното убеждение на Белнап, че неговите твърдения щяха да предотвратят това, останаха с впечатлението, че поради своята виновност и страх от смъртта Клайд вероятно се опитва да покаже нещо, което всъщност е било извършено с много по-голямо ожесточение. Не бяха ли лекарите установили под клетва силата на този удар и другия по темето? И не беше ли Бъртън Бърли дал показания, че е открил косъм във фотоапарата? Ами викът, който е чула жената? Какво може да се каже за това?

Но с този инцидент съдът приключи заседанието си до следващия ден.

Сутринта, щом прозвуча чукчето на съдията, Мейсън се изправи все тъй свеж, енергичен и настървен. А Клайд, след мъчителна нощ в килията и безкрайно навиване от страна на Джефсън и Белнап, бе решил да се покаже колкото може по-хладнокръвен и твърд, с невинен вид, но без това наистина да му лежи на сърцето, защото бе толкова убеден, че местните хора са настроени изцяло против него, че са уверени в неговата виновност. А Мейсън започна безмилостно и рязко.

— Вие все още настоявате, че във вас е настъпил душевен прелом, така ли, Грифитс?

— Да, господине.

— Чували ли сте някога за хора, възвърнати към живот, след като са били очевидно удавени?

— Не ми е съвсем ясно какво ме питате.

— Вие знаете, разбира се, че хора, за които се смята, че са се удавили, които потъват за последен път и не излизат на повърхността, понякога биват извадени от водата и съживени, възвърнати към живот чрез даване на първа помощ: изкуствено дишане или търкаляне на някое дърво или бъчва. Чували сте за това, нали?

— Да, господине, струва ми се, че съм чувал. Чувал съм да са били съживявани хора, след като се е смятало, че са се удавили, но мисля, че никога не съм чувал точно как.

— Никога ли не сте чували?

— Не, господин прокурор.

— Или колко дълго може да останат под водата и пак да бъдат съживени?

— Не, господине. Никога не съм чувал.

— Никога ли не сте чували например, че лице, което е стояло цели петнадесет минути във водата, все още може да бъде съживено?

— Не, господине.

— Значи, и наум не ви е дошло, след като сте изплували на брега, че все още бихте могли да повикате за помощ и така да й спасите живота дори тогава?

— Не, господине, не ми е дошло наум. Мислех, че тя е вече умряла.

— Разбирам. Но когато е била още жива, там, под водата… какво направихте тогава? Вие сте доста добър плувец, нали?

— Да, господине, плувам сравнително добре.

— Достатъчно добре например, за да се спасите, като преплувате повече от петстотин стъпки обут и облечен. Не е ли тъй?

— Ами аз наистина преплувах това разстояние тогава… господин прокурор.

— Да, преплували сте го наистина… и доста добре за човек, който не е могъл да преплува трийсет и пет стъпки до една преобърната лодка, бих казал — заключи Мейсън.

Тук Джефсън махна с ръка на намерението на Белнап да поиска тази забележка да се зачеркне от протокола.

След това измъчиха Клайд да разказва за всичките си гребни и плувни преживелици и го накараха да изброи колко пъти е карал по езерата такива опасни лодки като кану и никога не е претърпявал злополука.

— Когато за първи път сте возили Робърта по езерото Кръм, то е било с кану, нали?

— Да, господине.

— Но тогава не ви се случи нищо лошо?

— Не, господине.

— Тогава сте я обичали много, така ли?

— Да, господин прокурор.

— Но в деня, когато тя се е удавила в Голямата чапла, в тази тежка, устойчива гребна лодка, вие вече не сте били влюбен в нея.

— Ами аз казах как съм се чувствал тогава.

— И, разбира се, не би могло да има никаква връзка между факта, че на езерото Кръм сте били влюбен в нея, а на Голямата чапла…

— Аз казах как съм се чувствал тогава.

— Но сте искали да се отървете от нея въпреки всичко, нали? В същия миг, когато тя умре, да избягате при тази друга девойка. Не го отричате това, нали?

— Аз обясних защо направих това — повтори Клайд.

— Обясних! Обясних! И вие се надявате някой непредубеден, порядъчен, разумен човек да ви повярва на това обяснение, така ли?

Мейсън беше направо извън себе си от ярост и Клайд не посмя да възрази на това. Съдията очакваше Джефсън да възрази и когато това стана, изрева:

— Протестът се приема!

Но Мейсън продължи, без да спре:

— Не е ли възможно да сте управлявали лодката малко невнимателно, съвсем мъничко, и да сте я преобърнали сам вие, Грифитс, а? — Той се приближи и злобно се усмихна.

— Не, господине. Не съм управлявал невнимателно. Това беше нещастен случай, който не можех да предотвратя. — Клайд беше съвсем спокоен, макар и блед и уморен.

— Нещастен случай. Например, както другият нещастен случай в Канзас сити. Вие сте горе-долу свикнали с нещастни случаи от този род, нали, Грифитс? — бавно и подигравателно запита Мейсън.

— Аз обясних как се е случило — нервно отговори Клайд.

— Вие сте горе-долу свикнали с нещастни случаи, които свършват със смърт на момичета, нали? Винаги ли побягвате, когато някое от тях умре?

— Възразявам! — изкрещя Белнап, скачайки на крака.

— Възражението се приема — рязко се обади Объруолцър. — Този съд не се занимава с нищо, засягащо някакъв друг нещастен случай. Моля обвинението да се придържа по-близо до разглежданото дело.

— Грифитс — продължи Мейсън, доволен от начина, по който си беше платил на Джефсън за извинението, което трябваше да поднесе заради случката в Канзас сити, — когато лодката се е преобърнала след вашия случаен удар и госпожица Олдън е паднала във водата, колко далече сте били един от друг?

— Ами не го забелязах тогава.

— Доста близо, нали? Положително не много повече от една-две стъпки, така както сте стояли в лодката?

— Ами не забелязах. Може би толкова, господине.

— Достатъчно близо, за да я грабнете и да я задържите, ако сте го искали, нали? Нали затова сте скочили, когато тя е политнала?

— Да, затова скочих — отговори с усилие Клайд, — но не бях достатъчно близо, за да я прихвана. Помня, че веднага се озовах под водата, а когато изплувах, тя беше на известно разстояние от мен.

— Добре, на какво разстояние точно? Колкото оттук до този край на ложата на съдебните заседатели или до онзи край, или на половината, или колко?

— Ами нали ви казвам, че не можах много добре да забележа. Приблизително колкото оттук до онзи край, предполагам — излъга той, като увеличи разстоянието най-малко с осем стъпки.

— Сериозно? — възкликна Мейсън, като се престори на изумен. — Лодката се преобръща тук, вие двамата падате във водата близо един до друг, а когато излизате на повърхността, тя е на двадесетина стъпки от вас! Не смятате ли, че паметта ви малко нещо изневерява в този случай?

— Ами, така ми се видя, когато излязох на повърхността.

— Добре, след като лодката се е преобърнала и двамата сте излезли на повърхността, къде бяхте спрямо *лодката*? Тук е лодката, а къде бяхте вие: ей там, сред слушателите ли — по отношение на разстоянието, искам да кажа?

— Ами както ви казах, в първия миг, когато излязох на повърхността, не можах да забележа — отговори Клайд и загледа нервно и неуверено пространството пред себе си. Положително това беше скроена за него клопка. — Горе-долу колкото оттук до тая преграда зад масата ви, предполагам.

— Значи, към трийсет, трийсет и пет стъпки — хитро и насърчаващо подсказа Мейсън.

— Да, господине. Може би толкова. Не мога да кажа със сигурност.

— Така, щом вие сте били ей там, а лодката тук, къде е била по това време госпожица Олдън?

И Клайд сега разбра, че Мейсън навярно има предвид някакви геометрически или математически съображения, с които възнамерява да установи неговата виновност. Той веднага изостри вниманието си и погледна към Джефсън. Същевременно не виждаше начин как би могъл да сложи Робърта по-далече. Беше казал, че тя не е знаела да плува. Не трябваше ли тя да бъде по-близо до лодката, отколкото той? Положително. Без да мисли, глупаво, напосоки, той се хвана за мисълта, че може би най-добре би било да каже, че тя е била на половината от това разстояние — надали много повече. И го каза. И Мейсън веднага поде:

— Добре, в такъв случай тя е била на не повече от петнадесетина стъпки от вас или от лодката.

— Да, господине. Може би толкова. Тъй мисля.

— Добре тогава, нима искате да кажете, че не сте могли да преплувате това малко разстояние и да я задържите на повърхността, докато стигнете до лодката само петнадесет стъпки по-нататък?

— Ами, както казах, аз бях малко зашеметен, когато излязох на повърхността, а тя размахваше ръце и така пищеше!

— Но пред вас е била лодката, на не повече от трийсет и пет стъпки, все пак прекалено голямо разстояние за една лодка да се отдалечи за толкова време. И нима искате да кажете, че както сте могли да преплувате петстотин стъпки до брега след това, не сте могли да отидете до тази лодка и да я избутате до девойката навреме, за да може тя да се спаси? Тя е размахвала ръце, за да се задържи и да не се удави, нали?

— Да, господине, но аз бях объркан в първия момент — мрачно се оправда Клайд с чувството, че очите на всички съдебни заседатели и всички хора в залата са приковани към него — и… и… — напрежението на насоченото към него общо подозрение и недоверие го потискаше с огромна сила, самообладанието почти му изневери и той се колебаеше и запъваше — … и, предполагам, не съм се сетил достатъчно бързо какво да правя. Освен това ме беше страх, че ако се приближа до нея…

— Зная. Духовен и нравствен страхливец — каза подигравателно Мейсън. — Освен това много бавно мислещ, когато за вас е изгодно да се забавите, и бързо мислещ, когато ви е изгодно да избързате. Така ли?

— Не, господине.

— Добре тогава, щом не е тъй, кажете ми следното, Грифитс: защо, след като сте излезли от водата малко след това, вие сте имали достатъчно присъствие на духа да спрете и да заровите този триножник, преди да тръгнете през гората, а когато въпросът е бил да я спасите, сте се объркали и не сте могли да направите нищо? Как сте могли да станете така спокоен и пресметлив в същия миг, когато сте стъпили на суша? Какво можете да кажете за това?

— Ами… ъ-ъ… аз ви казах, че след това ми стана ясно, че не можех да направя нищо друго.

— Да, всичко това ни е известно. Но не си ли давате сметка, че се иска доста хладнокръвие след толкова паника във водата, за да се забавите в такъв момент и да вземете такава предпазна мярка: да заровите триножника? Как е станало, та сте могли да мислите тъй трезво за това, а да не помислите нищо за лодката само няколко минути по-рано?

— Ами… но…

— Вие не сте искали тя да остане жива въпреки мнимия ви душевен прелом! Не е ли така? — закрещя Мейсън. — Не е ли това черната, печална истина? Тя се е давила, както сте искали тя да се удави, и вие просто сте я оставили да се удави! Не е ли така?

Той направо трепереше, когато кряскаше всичко това, и Клайд, пред същата лодка, отново видя очите и чу виковете на Робърта, когато тя потъваше, с цялата им прочувствена и ужасяваща сила, и се дръпна и сви на стола си — тълкуването на Мейсън бе тъй близко до случилото се в действителност, че той изтръпна. Защото никога, дори пред Джефсън и Белнап, не беше признал, че когато Робърта падна във водата, не е искал да я спаси. Затаил истината, неизменно бе настоявал, че е искал, но всичко се случило тъй бързо и той бил така зашеметен и уплашен от нейните викове и ръкомахания, че не успял да направи нищо и тя потънала.

— Аз… аз исках да я спася — измънка той с побеляло лице, — но… но… както казах, бях зашеметен… и… и… и…

— Нали знаете, че лъжете! — извика Мейсън, като се надвеси още повече над него, вдигнал нагоре силните си ръце, навъсил гневно и застрашително обезобразеното си лице като разкривен образ на някаква отмъстителна Немезида или фурия. — Че вие умишлено и с коравосърдечно коварство сте оставили тази нещастна девойка да умре, когато сте могли да я спасите така лесно, както сте преплували петдесет от онези петстотин стъпки, за да спасите себе си? — Защото сега вече бе уверен, че знае как точно Клайд е погубил Робърта, понеже в това го убеждаваше нещо в държането и изражението на подсъдимия и бе твърдо решил да го изтръгне от него, стига да може. И макар Белнап да беше мигновено скочил на крака с възражението, че обвинението злепоставя неговия клиент в очите на съдебните заседатели, че той фактически има правото и иска анулирането на

процеса (искане, което съдията Объруолцър отхвърли), все пак Клайд успя да отговори, но съвсем плахо и малодушно:

— Не! Не! Не съм! Аз исках да я спася, но не можах.

Обаче цялото му държане, както всички съдебни заседатели и забелязаха, беше на човек, който всъщност не казва истината, който действително е пълен духовен и нравствен страхливец, за какъвто го представяше Белнап, но — което беше още по-лошо, — наистина виновен за смъртта на Робърта. В край на краищата — питаше се всеки от съдебните заседатели, докато го слушаше — защо не е могъл да я спаси, щом е имал достатъчно сили, за да изплува на брега след това… или поне да доплува до лодката и след това да й помогне да се хване за нея?

— Тя тежеше само стотина фунта, нали? — продължаваше трескаво Мейсън.

— Да, мисля, че толкова.

— А вие, колко тежахте вие по онова време?

— Към сто и четирийсет — отговори Клайд.

— И един сто и четирийсетфунтов мъж — изсмя се подигравателно Мейсън, като се обърна към съдебните заседатели — го е страх да се доближи до слабо, болно, едва стофунтово момиче, което се дави, защото можело да се хване за него и да го повлече надолу! И със съвършено здрава лодка, достатъчна да издържи трима или четирима души, само на петнайсет или двайсет стъпки от него! Как ви се вижда това?

И за да го подчертае и да даде възможност да се запечата по-добре, той извади от джоба си голяма бяла кърпа и чак след като си избърса врата, лицето и ръцете, защото бяха съвсем мокри от неговото емоционално и физическо напрежение, се обърна към Бъртън Бърли и каза:

— Можете да се погрижите да изнесат лодката, Бъртън. Тя няма да ни трябва поне за известно време.

И четирима служители веднага я изнесоха.

Тогава, като се поуспокои, той отново се обърна към Клайд и започна:

— Грифитс, вие доста добре познавахте цвета и каква е на пипане косата на Робърта Олдън, нали? Бяхте достатъчно близки с нея.

— Познавам цвета й или мисля, че го познавам — сепнато отговори Клайд: болезнени тръпки, почти забележими външно, го обхванаха при тази мисъл.

— И каква е била на пипане също, нали? — настоя Мейсън. — В онези дни, когато много сте я обичали, преди да се появи госпожица Х., трябва да сте я докосвали достатъчно често.

— Не знам дали съм я докосвал, или не — отговори Клайд, доловил погледа на Джефсън.

— Добре, горе-долу. Трябва да знаете дали е била груба или тънка, мека или остра. Това знаете, нали?

— Беше мека, да.

— Добре, ето ви един кичур от нея — добави той повече за да измъчи Клайд, отколкото заради нещо друго, да му изхаби нервите, отиде при масата си, където лежеше някакъв плик и извади от него дълъг кичур светлокестенява коса. — Не прилича ли на нейната коса? — Той рязко го поднесе на Клайд, който стреснат и уплашен се отдръпна от него като от нещо нечисто и опасно, обаче в следващия миг се помъчи да се овладее и бдителните очи на съдебните заседатели забелязаха всичко. — О, не се бойте — язвително го успокои Мейсън. — Това е само косата на покойната ви възлюблена.

Потресен от това обяснение и забелязал любопитните погледи на съдебните заседатели, Клайд го взе в ръка.

— Наглед и на пипане прилича на нейната коса, нали? — продължи Мейсън.

— Ами поне изглежда като нейната — отговори Клайд с треперещ глас.

— А сега — продължи Мейсън, като отиде бързо до масата и се върна с фотоапарата, между капака и обектива на който бяха заклещени две косъмчета на Робърта, сложени там от Бърли; той го протегна на Клайд — вземете този апарат. Той е ваш, макар и да се заклехте, че не е… и погледнете тези два косъма там. Виждате ли ги? — И той тикна апарата на Клайд, сякаш искаше да го удари с него. — Те са се заклещили там, предполага се, по времето, когато сте я ударили толкова леко, че сте й нанесли всички тези рани по лицето. Можете ли да кажете на съдебните заседатели дали тези косми са нейни, или не?

— Не мога да кажа — съвсем безсилно отговори Клайд.

— Какво казахте? Говорете по-високо. Не бъдете чак толкова голям духовен и нравствен страхливец. Нейни ли са, или не?

— Не мога да кажа — повтори Клайд, но дори без да ги погледне.

— Погледнете ги. Погледнете ги. Сравнете ги с тези другите. Ние знаем, че те са нейни. А вие знаете, че тези в апарата са нейни, нали? Не ставайте толкова гнуслив. Вие често сте докосвали косата й, когато е била жива. Тя е умряла. Те няма да ви ухапят. Са ли тези два косъма… или не са… същите, както тези тук… за които знаем, че са нейни същите на цвят… същите на пипане… по всичко? Погледнете! Отговаряйте! Са ли, или не са?

Но при този натиск въпреки протестите на Белнап Клайд се видя принуден да ги погледне, а след това и да ги пипне. Но все пак отговори предпазливо:

— Не бих могъл да кажа. Наглед и на пипане малко си приличат, но не мога да кажа.

— Не можете, а? Дори и след като знаете, че когато сте й нанесли този жесток, подъл удар с апарата, тези два косъма са се заклещили и останали там.

— Но аз не съм й нанасял никакъв подъл удар — настоя Клайд, като гледаше Джефсън — и не мога да кажа.

Той си повтаряше, че няма да допусне този човек така да го тормози, но в същото време чувстваше, че губи сили и му прилошава. А Мейсън, тържествуващ, ако не за друго, поне заради психологическия ефект, сложи апарата и кичура коса обратно на масата и забеляза:

— Добре, тук са дадени достатъчно показания, че тези два косъма са били в апарата, когато е бил намерен във водата. А сам вие се заклехте, че е бил във вашите ръце, преди да падне във водата.

Той се поспря да измисли нещо друго — някоя нова подробност, с която да помъчи Клайд, и започна отново:

— Грифитс, във връзка с вашето отиване на юг през гората, в колко часа стигнахте до Тримилевия залив?

— Към четири сутринта, струва ми се, тъкмо преди да съмне.

— И какво правихте оттогава до тръгването на парахода?

— А, просто ходих насам-натам.

— В Тримилевия залив?

— Не, господине… малко преди селището.

— Предполагам, в гората сте чакали градът да се събуди, та да не биете толкова много на очи. Така ли беше?

— Ами чаках да изгрее слънцето. Освен това бях уморен, седнах и малко си починах.

— Спахте ли добре и имахте ли приятни сънища?

— Бях уморен и мъничко поспах… да.

— А откъде сте знаели толкова много за парахода и всичко за Тримилевия залив? Да не сте се запознали с всички тези данни предварително?

— Ами по ония места всички знаят за парахода от Шарон до Тримилевия залив.

— О, тъй ли? А някаква друга причина?

— Ами когато търсехме място, където да се оженим, ние и двамата го видяхме — досети се да отговори Клайд, — но не видяхме да има дотам влак. Линията е само до Шарон.

— Но сте забелязали, че е на юг от Голямата чапла?

— Ами да… мисля, че забелязах — отговори Клайд.

— И че този път западно от Ловната хижа води на юг към Тримилевия залив покрай долната част на Голямата чапла?

— Ами когато стигнах там, забелязах, че има някакво шосе или пътека, но не го взех за редовен път.

— Разбирам. Защо тогава, когато сте срещнали тези трима мъже в гората, вие сте им задали въпроса колко далече е до Тримилевия залив?

— Не ги попитах това — отговори Клайд, както Джефсън го бе научил. — Попитах ги дали знаят някакъв път до Тримилевия залив и колко е далече дотам. Не знаех дали това е пътят, или не.

— Добре, но това не отговаря на показанията им тук.

— Ами за мен няма значение какво са казали в показанията си, все едно — аз ги попитах това, което ви казах току-що.

— Струва ми се, че според вас всички свидетели са лъжци, а вие сте единственият честен човек тук… Така ли е? И когато стигнахте в Тримилевия залив, не се ли отбихте някъде да закусите? Трябва да сте били гладен, нали?

— Не, не бях гладен — отговори простичко Клайд.

— Искали сте да се махнете от това място, колкото можете по-скоро, така ли е било? Било ви е страх, че тези трима мъже може да отидат до Голямата чапла и като чуят за госпожица Олдън, да разправят, че са ви видели, нали?

— Не, не беше така. Но не ми се оставаше по ония места. Аз вече казах защо.

— Разбирам. И след като сте отишли в Шарон, където сте се чувствали малко по-сигурен — малко по-надалеч, — там, без да губите време, сте си хапнали, нали? Там яденето ви се е усладило, нали?

— Как да ви кажа. Пих чаша кафе и ядох един сандвич.

— И парче сладкиш, както вече доказахме тук — добави Мейсън. — А след това сте се присъединили към тълпата, прииждаща от гарата, сякаш току-що сте дошли от Олбъни, както след това сте разправяли на всички. Не е ли било така?

— Да, така беше.

— Добре, но не смятате ли, че за един наистина невинен човек, който толкова скоро е преживял добродетелен душевен прелом, вие сте взимали прекалено много предпазни мерки? Така да се криете и да чакате на тъмно, и да се преструвате, че сте току-що дошли от Олбъни…

— Аз обясних всичко това — настоя на своето Клайд.

Следващата хватка на Мейсън беше да изложи и заклейми Клайд за това, че не се е поколебал, въпреки всичко, което Робърта бе направила за него, да я запише в три различни хотела като незаконна съпруга на трима различни мъже в три последователни дни.

— Защо не сте взимали отделни стаи?

— Ами тя не искаше така. Тя искаше да бъде с мен. Освен това аз нямах чак толкова много пари.

— Дори да е така, как сте могли да храните тъй малко уважение към нея там, а сетне толкова много да се загрижите за доброто й име, след като тя е умряла, та чак да забегнете и да запазите тайната за смъртта й само за себе си, за да не опетните, както казвате, името и честта й?

— Господин съдия — намеси се Белнап, — това не е въпрос. Това е цяла реч.

— Оттеглям въпроса — парира Мейсън и веднага продължи: — Признавате ли между другото, Грифитс, че сте духовен и нравствен

страхливец, а?

— Не, господине, не признавам.

— Не признавате?

— Не, господин прокурор.

— Тогава, когато лъжете и се кълнете в истинността на казаното, вие с нищо не се отличавате от всеки друг, който не е духовен и нравствен страхливец, и заслужавате всичкото презрение и наказание, полагащо се на човек, който е клетвопрестъпник и лъжесвидетел. Правилно ли е това?

— Да, господине, предполагам, че е правилно.

— Добре, ако не сте духовен и нравствен страхливец, с какво можете да оправдаете това, че сте оставили тази девойка там в езерото, след като, както казвате, случайно сте я ударили и сте знаели как родителите й скоро ще страдат поради загубата, и не сте казали нито дума никому, просто сте си тръгнали и сте скрили триножника и дрехите си, и сте се измъкнали като най-обикновен убиец? Не бихте ли сметнали, че това е поведение на човек, който е кроил и извършил убийство и се мъчи да се укрие, ако бяхте го чули за някой друг? Или бихте си казали, че това е само низка, хитра игра на човек, който е един духовен и нравствен страхливец и се мъчи да не бъде обвинен в случайната смърт на прелъстена от него девойка, вестта за която може да опропасти неговото благоденствие? Кое от двете?

— Ами въпреки всичко аз не съм я убил — упорстваше Клайд.

— Отговорете на въпроса! — кресна Мейсън.

— Моля съдът да осведоми свидетеля, че не е длъжен да отговаря на такъв въпрос — намеси се изправилият се Джефсън, като погледна настойчиво първо Клайд, а след това Объруолцър. — Той е чисто полемичен и няма пряко отношение към фактите в това дело.

— Приемам — отговори Объруолцър. — Свидетелят не е длъжен да отговори.

След това Клайд остана вторачен пред себе си, много насърчен от тази неочаквана помощ.

— Добре, да продължим — подхвана Мейсън, жегнат и раздразнен повече от всеки друг път от това бдително усилие от страна на Белнап и Джефсън да смачкат силата и значението на всяка негова атака и още по-твърдо решил да не допусне те да вземат връх. — Вие

казвате, че преди да отидете на езерата, не сте имали намерение да се ожените за нея, стига да можехте да го избегнете?

— Да, господине.

— Че тя е искала да се ожените, но вие още не сте били решили?

— Да.

— Добре, спомняте ли си готварската книга, солницата, лъжиците и ножовете, и така нататък, които тя бе сложила в багажа си?

— Да, господине, спомням си.

— Какво мислите, че е имала наум, когато е напускала Билц с тези неща в куфара си; че отива да живее в някоя евтина мебелирана стая, без да се омъжи, и вие ще идвате да я видите веднъж на седмица или веднъж на месец?

Преди Белнап да успее да протестира, Клайд изтърси най-подходящия отговор:

— Не мога да кажа какво е имала наум тя по този въпрос.

— Не е ли възможно да сте й казали по телефона, когато е била в Билц, например след като ви е писала, че ако не отидете да я вземете, тя ще дойде в Ликъргъс, че ще се ожените за нея?

— Не, господине, не съм й казвал.

— Не сте били дотолкова голям духовен и нравствен страхливец, за да направите от страх подобно нещо, така ли?

— Никога не съм казвал, че съм духовен и нравствен страхливец.

— Не бихте се поддали на заплахите на прелъстена от вас девойка?

— Ами не съм чувствал тогава, че съм длъжен да се оженя за нея.

— Не сте смятали, че ще е толкова изгоден брак, както с госпожица Х.?

— Не смятах, че съм длъжен да се оженя за нея, щом вече не я обичам.

— Дори не и за да спасите нейната чест и собствената си порядъчност?

— Ами смятах, че не можем да бъдем щастливи заедно.

— Предполагам, че е било преди великия ви душевен прелом.

— Да, това беше преди да отидем в Ютика.

— Докато сте били още толкова захласнат по госпожица Х.?

— Бях влюбен в госпожица Х.… да.

— Спомняте ли си: в едно от тези писма до вас, на които вие изобщо не сте отговорили. — Тук Мейсън извади едно от първите седем писма и прочете: — „Чувствам се разтревожена и несигурна за всичко, макар и да се мъча да потисна това чувство, сега, след като си имаме план, и ти ще дойдеш да ме вземеш, както ми обеща.“ Кажете, точно какво е имала тя предвид, когато е писала „сега, след като си имаме план“?

— Не знам, освен ако е мислила за това, че ще дойда да я взема и временно да я заведа някъде.

— Не да се ожените за нея, разбира се.

— Не, не съм казвал такова нещо.

— Но веднага след това, в същото писмо тя казва: „Като тръгнах, вместо да отида направо у дома, реших да се отбия в Хоумър да се видя със сестра си и зетя си, понеже сега не съм сигурна кога ще ги видя пак, а толкова много искам да ме видят като почтена жена или да не ме видят повече изобщо.“ Кажете, какво според вас е разбирала тя под тези думи „почтена жена“? Да живее някъде потайно и неомъжена и да роди дете, а вие да й пращате по малко пари и след това, може би, да се върне и да минава за неомъжена и невинна или за омъжена и овдовяла… или какво? Не смятате ли, че се е виждала омъжена за вас, поне за известно време, та детето да има име? Този „план“, който тя споменава, не може да е предвиждал нещо по-малко от това, нали?

— Ами може тя да го е виждала така — отвърна уклончиво Клайд. — Но аз никога не съм й казвал, че ще се оженя за нея.

— Тъй, тъй… ще оставим това настрана за малко — твърдоглаво продължи Мейсън. — Но да вземем това… — и той зачете от десетото писмо: „За теб няма да е много трудно да дойдеш няколко дена по-рано, отколкото си имал намерение, нали, скъпи? Дори и да трябва да минем с малко по-малко пари, аз съм сигурна, че ще можем, поне докато съм с теб, вероятно не повече от шест или осем месеца. Аз се съгласих да те пусна да си вървиш след това, както знаеш, стига да поискаш. Умея да бъда много пестелива и икономична. Сега няма друг изход, Клайд, макар зарад теб и да бих искала да има.“ Какво според вас значи всичко това: „пестелива и икономична“ и да ви пусне да си отидете след осем месеца? Да живее в мебелирана стая и вие да идвате да я виждате веднъж на седмица? Не бяхте ли се съгласили в

действителност да заминете с нея и да се ожените, както, изглежда, мисли тя тук?

— Не знам, освен ако е мислила, че ще може да ме накара, навярно — отговори Клайд и всичките дървари, земеделци и съдебни заседатели засумтяха и подигравателно се заподсмиваха, тъй разгневени бяха от израза „да ме накара“, който самият Клайд като че ли не осъзна. — Аз никога не съм се съгласявал да се оженя.

— Освен ако тя успееше да ви накара. Значи, това е било вашето отношение, а, Грифитс?

— Да, господине.

— И вие ще се закълнете в това тъй лесно, както в каквото и да е друго?

— Ами аз съм се заклел в това.

И сега Мейсън, както Белнап, Джефсън и самият Клайд, почувстваха острото презрение и гняв, което повечето от присъстващите бяха изпитвали към него от самото начало, да се надига и да разтърсва всички. Те изпълваха залата. А Мейсън имаше пред себе си колкото пожелае часове, за да посяга и избира напосоки от масата показания, само и само да подиграва, тормози и измъчва Клайд. Така и сега, като прегледа бележките си, които Ърл Нюком бе подредил ветрилообразно на масата за негово удобство, той започна наново:

— Грифитс, в показанията ви тук вчера, при разпита, воден от вашия защитник господин Джефсън — Джефсън саркастично се поклони, — вие говорихте за този душевен прелом, настъпил у вас, след като сте се срещнали отново с Робърта Олдън в Ютика и Фонда през юни, тъкмо когато сте тръгнали на това пътешествие към смъртта.

Клайд каза „Да, господине“, преди Белнап да има време да възрази, но адвокатът успя да настои „пътешествие към смъртта“ да се промени на „пътешествие“.

— Преди да отидете с нея там горе, вие вече не сте я обичали колкото преди. Така ли е било?

— Не толкова, колкото я обичах по-рано… точно така, господине.

— А колко дълго, откога и докога точно наистина сте я обичали, преди да сте я разлюбили, искам да кажа?

— Ами… от първата ми среща с нея до запознанството ми с госпожица Х.

— Но не и след това?

— О, не мога да кажа, че съвсем съм я разлюбил след това. Донякъде я обичах… доста много, предполагам… но все пак не толкова, колкото преди. Струва ми се, че това беше повече съжаление, а не друго.

— Това ще рече, чакайте да видим то е било между първи декември до края на април или май… не е ли било тогава?

— Около това време мисля… да, господин прокурор.

— Добре, през това време, от първи декември до първи април или май, вие сте били в близки отношения с нея, така ли?

— Да, господине.

— Макар и да не сте я обичали толкова много.

— Ами че… да, господине — отговори Клайд със слабо колебание, а провинциалистите потръпнаха и заизвиваха вратове, щом се заговоря за престъпната любовна връзка.

— И все пак вечер, въпреки факта, че тя остава сама в стаичката си, вярна на вас, според собствените ви показания, както никоя друга, вие сте отивали на танци, увеселения, вечери и разходки с автомобили, а тя си е седяла там.

— О, но аз не съм я оставял през цялото време.

— А, не сте ли? Но вие чухте показанията на Трейси и Джил Тръмбул, и Фредерик Селз, и Франк Хариът, и Бърчърд Тейлър точно по тази подробност, или не сте чули?

— Чух, господине.

— Е, дали са били всичките лъжци, или казаха истината?

— Ами те казаха истината, доколкото са могли да си спомнят, предполагам.

— Но не са могли да си спомнят много добре, така ли?

— Ами аз не съм отсъствал през цялото време. Може да съм излизал два-три пъти на седмица… може понякога да е било четири пъти… но не повече.

— А останалите вечери сте отделяли за госпожица Олдън?

— Да, господине.

— Това ли е имала предвид тя в ей това писмо? — И той посегна към купчинката писма на Робърта, взе едно, отвори го и зачете: —

„Вечер след вечер, почти всеки ден след тая ужасна Коледа, когато ти ме остави, аз съм била почти винаги сама.“ Лъже ли тя, или не? — яростно изръмжа Мейсън и Клайд, усетил колко опасно е да обвини тук Робърта в лъжа, плахо и засрамено отговори:

— Не, не лъже. И въпреки това аз наистина прекарвах някои вечери с нея.

— Но нали чухте госпожа Гилпин и нейният съпруг да казват в показанията си, че от първи декември нататък вечер след вечер госпожица Олдън почти винаги е оставала сама в стаята си, те са я съжалявали, това им се виждало неестествено и затова се мъчели да я накарат да дойде при тях, но тя не искала. Вие чухте тези показания, нали?

— Да, господин прокурор.

— И въпреки това настоявате, че сте прекарвали някои вечери с нея?

— Да, господине.

— А в същото време сте обичали госпожица Х. и сте търсили нейната компания?

— Да, господине.

— И сте се мъчили да получите съгласието й да се омъжи за вас?

— Исках това… да, господине.

— Но все пак сте поддържали връзката си с госпожица Олдън, когато ви е оставало време между другите развлечения?

— Ами… да, господине — още веднъж се запъна Клайд, безкрайно разтревожен от низките черти, които като че ли му приписваха тези изобличения, но някак си чувстваше, че не е чак толкова лош или поне не е искал да бъде толкова лош, колкото го правеше този разпит. И други хора вършеха подобни неща, нали — тези младежи от обществото на Ликъргъс или поне така излизаше от приказките им.

— Е, не мислите ли, че вашите високообразовани защитници са ви дали твърде безобидно наименование, когато са ви нарекли духовен и нравствен страхливец? — подхвърли презрително Мейсън и в същия миг от дъното на дългата тясна съдебна зала, като че ли предшестван и последван от дълбока тишина (но не без незабавно разнеслото се гръмогласно възражение на Белнап), се чу тежък, отмъстителен глас на разярен дървар:

— Защо не му светят маслото на това проклето копеле, и толкоз!

Веднага Объруолцър зачука с чукчето, призовавайки към ред, и заповяда да арестуват нарушителя, а същевременно да отстранят от залата всички правостоящи, което бе сторено. След това нарушителят на реда бе задържан с нареждането да се яви пред съда на другата сутрин. И тогава се въдвори мълчание и Мейсън пак заговори:

— Вие казвате, че когато сте напуснали Ликъргъс, не сте имали никакво намерение да се ожените за Робърта Олдън, стига да успеете да уредите въпроса по друг начин.

— Да, господине. Такова бе намерението ми по онова време.

— И следователно сте били доста сигурен, че ще се върнете?

— Да, господине, мислех, че ще се върна.

— Защо тогава сте опаковали всичките си вещи в големия куфар и сте го заключили?

— Ами… ами… тоест… — замънка Клайд, понеже нападението дойде тъй устремно и беше тъй далеч от всичко, за което се бе говорило преди, че не му остана никакво време да си събере мислите — ами… виждате ли… не бях съвсем сигурен. Не знаех дали няма да ми се наложи да замина въпреки желанието ми.

— Разбирам. И тъй, ако неочаквано стигнехте до решение там горе, както и стигнахте… — и тук Мейсън му се подсмихна, като да казваше: „Мислиш, че някой ти вярва?“ — нямаше да имате време да се върнете, да си опаковате нещата, както трябва, и да заминете?

— Ами не, господин прокурор… работата не беше в това.

— Е добре, в какво беше работата?

— Ами виждате ли — и тук, понеже не беше предварително мислил по този въпрос, както и поради това, че му липсваше съобразителност да разбере колко съществено е да даде подходящ и правдоподобен отговор, Клайд се запъна, както го забелязаха всички, а първи и преди другите Белнап и Джефсън, и след това продължи: — Ами виждате ли… ако ми се наложеше да замина, дори и за кратко време, както предполагах, че би могло да стане, бях решил, че всичко може да ми дотрябва много набързо.

— Разбирам. Вие сте съвсем сигурен, че такова желание да заминете бързо не е могло да бъде продиктувано от възможността полицията да открие кой е бил Клифърд Голдън или Карл Грейъм?

— Не, господине. Не беше това.

— И затова не сте казали и на госпожа Пейтън, че освобождавате стаята?

— Не съм й казал.

— В показанията си онзи ден вие споменахте нещо за това, че не сте имали достатъчно пари, за да отидете да отведете госпожица Олдън и временно да се ожените за нея… дори за не повече от шест месеца.

— Да, господине.

— Когато напуснахте Ликъргъс и тръгнахте на това пътешествие, колко пари имахте?

— Около петдесет долара.

— „Около“ петдесет? Не знаете ли точно колко пари сте имали?

— Имах петдесет долара… да, господине.

— И докато бяхте в Ютика и на езеро Грас, и като слязохте после в Шарон, колко похарчихте?

— Мисля, че похарчих за това пътуване двайсетина долара.

— Не знаете ли колко?

— Не точно… не, господине… но все някъде към двайсет долара.

— Добре тогава, да видим тази сметка по-точно, ако можем — продължи Мейсън и тука Клайд пак усети, че му слагат клопка, и се разтревожи, защото трябваше да мисли и за всичките пари, които му беше дала Сондра и част от които беше също похарчил. — Колко бяха пътните на самия вас от Фонда до Ютика?

— Долар и четвърт.

— И какво трябваше да платите за стаята в хотела в Ютика за вас и за Робърта?

— Четири долара.

— И разбира се, вечеряхте тази вечер и закусихте на другата сутрин; колко ви струваше това?

— Беше около три долара за два пъти.

— Това ли беше всичко, което похарчихте в Ютика? — От време на време Мейсън поглеждаше едно листче, на което имаше цифри и бележки, но което Клайд не бе забелязал.

— Да, господине.

— Какво ще кажете за сламената шапка, за която се доказа, че сте я купили там?

— Ах, да, господине, аз забравих за нея — каза Клайд неспокойно. — Тя струваше два долара… вярно, господин прокурор. — Той разбра, че трябва да бъде по-предпазлив.

— И пътните ви до езеро Грас са били, разбира се, пет долара. Така ли е?

— Да, господине.

— След това сте наели лодка на езеро Грас. Колко ви струваше това?

— То струваше трийсет и пет цента на час.

— И колко часа се возихте?

— Три часа.

— Което прави един долар и пет цента.

— Да, господине.

— И след това тази вечер в хотела са ви таксували колко? Пет долара, нали?

— Да, господине.

— А не сте ли купили и нещо за обед, което сте занесли със себе си на Голямата чапла?

— Да, господине. Мисля, че то струваше около шейсет цента.

— А колко ви струваше да отидете до Голямата чапла?

— То беше един долар с влака до Ловната хижа и един долар за двамата с автобуса до Голямата чапла.

— Вие знаете тези цифри много добре, виждам го. Естествено е. Не сте имали много пари и това е било важно. А колко ви струваше пътят от Тримилевия залив до Шарон след това?

— Пътят ми струваше седемдесет и пет цента.

— Спрели ли сте се някога да направите точна сметка на всичко това?

— Не, господине.

— Добре, направете я сега.

— Ами вие го знаете колко е, нали?

— Да, драги, зная. Сметката е двайсет и четири долара и шейсет и пет цента. Как ще го обясните?

— Ами предполагам, че просто не съм ги пресметнал много вярно — каза Клайд, раздразнен от точното пресмятане на такива суми.

Но Мейсън вече хитро и меко го питаше:

— Ах, да, Грифитс, аз забравих: колко струваше лодката, която наехте на Голямата чапла?

Нямаше търпение да чуе какво ще му отговори Клайд на това, като се вземеше предвид, че много дълго и усилено беше подготвял тази клопка.

— О… ъ-ъ-ъ… ъ-ъ-ъ… тоест — започна Клайд неуверено, защото на Голямата чапла, както сега си спомни, не си беше направил дори и труда да запита за цената на лодката, както си знаеше тогава, че нито той, нито Робърта ще се върнат. Но сега тук и по този начин въпросът изникваше за първи път. И Мейсън, разбрал, че го е хванал, бързо подхвърли едно „Е?“, на което Клайд отговори, но съвсем наслуки:

— Ами трийсет и пет цента на час… също както на езеро Грас… така каза лодкарят.

Но беше твърде много избързал с отговора. И не знаеше, че Мейсън пази в резерва лодкаря, който тепърва ще даде показния, че Клайд изобщо не го е попитал за цената на лодката. А Мейсън продължи:

— А, толкова ли е било; тъй ли? Лодкарят ви каза, тъй ли?

— Да, господине.

— Е, добре, не си ли спомняте, че съвсем не сте питали лодкаря? Цената е била не трийсет и пет, а петдесет цента на час. Но, разбира се, вие не го знаете, понеже толкова сте бързали да тръгнете с лодката и без друго не сте мислили за връщане и плащане. Затова изобщо не сте попитали, разбирате ли? Разбирате ли? Спомняте ли си го сега? — И Мейсън извади сметка, която беше взел от лодкаря, и я размаха пред Клайд. — На Голямата чапла взимат повече, отколкото на езеро Грас. Цената е била петдесет цента на час — повтори той. — Но това, което искам да зная, е, щом сте тъй добре запознат с тези други цифри, както току-що ни доказахте, как може да не знаете тази? Не сте ли мислили за това колко ще ви излезе да я изведете с лодка и да държите тази лодка от обед до вечерта?

Нападението бе тъй бързо и ожесточено, че Клайд веднага се объркa. Той се въртеше, преглъщаше и гледаше неспокойно в пода, понеже го беше срам да погледне Джефсън, който бе някак пропуснал да го подготви за такъв въпрос.

— Е? — изрева Мейсън. — Можете ли да ни дадете някакво обяснение? Не ви ли се вижда дори и на вас странно, че си спомняте всяко друго перо от разходите си, но не и това?

И сега всички съдебни заседатели отново напрегнато се наведоха напред. А Клайд, като забеляза техния интерес, любопитство и напрежение, отговори:

— Ами не знам как точно съм могъл да забравя това.

— О, да, разбира се, че не знаете — презрително изсумтя Мейсън. — Човек, който възнамерява да убие момиче на безлюдно езеро, трябва да мисли за сума неща и няма нищо чудно, че сте забравили няколко от тях. Но не сте забравили да питате касиера за цената на билета до Шарон щом стигнахте в Тримилевия залив, нали?

— Не си спомням дали съм го попитал, или не.

— Е, той помни. Той даде показания за това. Вие сте си направили труда да питате за цената на стаята на езеро Грас. Попитали сте за цената на лодката там. Попитали сте дори за цената на автобуса до Голямата чапла. Колко жалко, че не ви е дошло наум да попитате за цената на лодката на Голямата чапла! Нямаше сега толкова да се тревожите за това, нали? — И тук Мейсън погледна съдебните заседатели, сякаш искаше да им каже: „Виждате ли?“

— Вероятно просто не съм се сетил — повтори Клайд.

— Много задоволително обяснение, положително — продължи саркастично Мейсън. И веднага добави, колкото можеше по-бързо: — Не вярвам да си спомните случайно едно перо от тринадесет долара и двадесет цента, които сте платили за обед в Казиното на девети юли, деня след смъртта на Робърта Олдън… спомняте ли си, или не? — Мейсън действаше драматично, настойчиво, бързо и, както се струваше на Клайд, кажи-речи, не му даваше време нито да си помисли, нито да поеме дъх.

Клайд малко остана да подскочи, толкова го стресна този въпрос-обвинение, понеже не знаеше, че са се научили за този обед.

— А спомняте ли си също — продължи Мейсън, — че у вас бяха намерени повече от осемдесет долара при задържането ви?

— Да, сега си спомням — отговори Клайд.

За тези осемдесет долара беше забравил. Но сега не каза нищо, защото не се сещаше какво да каже.

— Как я виждате тази работа? — не го оставяше Мейсън, непримирим и жесток. — Ако сте имали само петдесет долара при тръгването си от Ликъргъс и повече от осемдесет долара при задържането ви и бяхте похарчили двадесет и четири долара и шестдесет и пет цента плюс тринадесет за обеда, откъде сте взели тези добавъчни пари?

— Ами не мога да ви отговоря това сега — отвърна Клайд мрачно, понеже се чувстваше притиснат до стената и оскърбен. Това бяха парите на Сондра и нищо на света не можеше да го накара да признае откъде ги е имал.

— Защо не можете да отговорите? — изрева Мейсън. — Къде мислите, че се намирате изобщо? И за какво, мислите, сме се събрали тук? За да ни кажете за какво искате и за какво не искате да отговаряте? Вие сте на съд и може да бъдете осъден на смърт, не забравяйте това! Не можете да мамите правосъдието, колкото и много да сте лъгали мен. Вие сте изправен тук пред тези дванадесет съдебни заседатели и те чакат да ви чуят. Е, казвайте! Откъде взехте тези пари?

— Взех ги назаем от един приятел.

— Добре, кажете му името. Кой приятел?

— Предпочитам да не отговоря.

— А, предпочитате! Разбирам, вие лъжете за сумата, която сте имали, когато сте напуснали Ликъргъс, това е ясно. При това под клетва. Недейте забравя това! Тази свята клетва, която толкова много почитате. Не е ли вярно това?

— Не, не е — отговори най-после Клайд, сепнат от това обвинение. — Аз взех тия пари назаем, след като стигнах на Дванайсето езеро.

— И от кого?

— Ами това не мога да кажа.

— Което лишава думите ви от всякаква стойност — отвърна Мейсън.

Клайд започваше да проявява склонност да упорства. Той снишаваше глас и всеки път, когато Мейсън му заповядваше да говори по-високо и да се обърне тъй, че съдебните заседатели да виждат лицето му, той го правеше, само че с все по-голямо и по-голямо чувство на неприязън към човека, който се стараеше по този начин да изтръгне от него и сетните му тайни. Мейсън посегна и върху Сондра,

а тя бе все още твърде скъпа на сърцето му, за да разкрие нещо, което би хвърлило сянка върху нея. Затова той седеше и гледаше съдебните заседатели малко предизвикателно, когато Мейсън взе от масата няколко снимки.

— Спомняте ли си тези? — попита той Клайд и му показа някои от неясните, повредени от водата фотографии на Сондра и на самия Клайд, както и други снимки (всичките без Сондра), направени при първото му посещение във вилата на семейство Кранстън, и още четири, направени по-късно на Мечото езеро, на една от които личеше той с банджо и с пръсти на струните. — Спомняте ли си къде сте ги направили? — попита Мейсън, като му показа първо снимка на Робърта.

— Да, спомням си.

— Къде?

— На южния бряг на Голямата чапла в деня, когато бяхме там.

Клайд знаеше, че тези снимки бяха в апарата и беше предупредил за това Белнап и Джефсън, когато видя, че са успели да ги проявят.

— Грифитс — продължи Мейсън, — вашите адвокати не са ви казали, че са се мъчили и мъчили да извадят този апарат, за който се бяхте заклели, че не сте го носили със себе си, докато разбраха, че той е у мен, а?

— Никога не са ми споменавали нищо за него — отговори Клайд.

— Е, много жалко. Аз можех да им спестя доста грижи. И тъй, това са снимките, които намерихме в апарата и които са били направени точно след преживения от вас душевен прелом, спомняте ли си?

— Помня кога са били направени — отговори навъсено Клайд.

— Да, те са били направени преди двамата с нея да тръгнете с лодката за последен път, преди най-после да й кажете всичко, което сте искали да й кажете, преди да бъде убита там по време, когато, както гласят показанията ви, е била много тъжна.

— Не, тя беше тъжна предишния ден — възрази Клайд.

— А, разбирам. Е, както и да е, тези снимки изглеждат малко весели за човек, който е бил толкова потиснат, както е била според думите ви тя.

— Ами… но… тя не беше чак толкова потисната, колкото предишния ден — отряза Клайд, защото това беше истината и той го помнеше.

— Разбирам. Както и да е, погледнете тези другите снимки. Ето тези три например. Къде бяха направени те?

— Струва ми се, във вилата на семейство Кранстън на Дванайсето езеро.

— Правилно. И това е било на осемнадесети или деветнадесети юни, така ли?

— Мисля, на деветнайсети.

— Добре, ами спомняте ли си писмото, което Робърта ви е писала на деветнадесети?

— Не, господин прокурор.

— Не си спомняте по-точно никое от писмата й.

— Не си спомням, господине.

— Но те всичките са били много тъжни, както казахте.

— Да, господине… бяха.

— Добре, това е писмото, което ви е писала по времето, когато са били направени тези снимки. — Той се обърна към съдебните заседатели. — Бих искал господа съдебните заседатели да разгледат тези снимки, а след това да изслушат един откъс от писмото, написано от госпожица Олдън до обвиняемия в същия ден. Той призна, че е отказвал да й пише или да се обажда по телефона, макар и да му било жал за нея. — С тези думи той разгъна едно писмо и прочете дълга и тъжна молба от Робърта. — А ето ви още четири снимки, Грифитс. — И той подаде на Клайд фотографиите, направени на Мечото езеро. — Много весели, не сте ли съгласен? Не подхождат много на човек, който току-що е преживял дълбок душевен прелом след страхотен период на съмнения, тревоги и лошо поведение и е видял току-що жената, на която е причинил най-жестоко зло и иска да си поправи грешката спрямо нея, неочаквано да се удавя. Тук повече приличате на човек, който няма никаква грижа в живота, нали?

— Ами това са групови снимки. Не беше много удобно да не участвам в тях.

— Но тази тук, във водата. Нима съвсем нищичко не ви е спирало да влезете във водата на втория или третия ден, след като Робърта Олдън бе потънала на дъното на Голямата чапла, особено след

като бяхте преживели по отношение на нея такъв многообещаващ душевен прелом?

— Не исках никой да знае, че съм бил там горе, с нея.

— Знаем цялата тази работа. Но какво ще кажете за тази снимка с банджото? Погледнете я само! — И Мейсън протегна ръката си. — Много весело, нали? — подхвърли той злобно.

И Клайд, неуверен и уплашен, отговори:

— Но въпреки това не ми беше весело!

— Когато сте свирили на банджо тук? И когато сте играли голф и тенис с приятелите си на другия ден след смъртта и? И когато поръчвахте и ядяхте тринадесетдоларови обеди? И когато сте били отново с госпожица Х., там, където, както сам вие заявихте, сте предпочитали да бъдете?

Държането на Мейсън беше злобно, укоряващо, застрашително, остро саркастично.

— Ами поне не тъкмо тогава… не, господин прокурор.

— Какво искате да кажете с това, „не тъкмо тогава“? Не сте ли били, където бяхте искали да бъдете?

— Ами в известно отношение бях… разбира се — отговори Клайд, като си мислеше какво ли ще си рече Сондра, когато прочете това, както без съмнение ще стори. Пълни подробности за целия ход на делото излизаха всеки ден във вестниците. Не можеше да отрече, че е бил с нея и че е искал да бъде с нея. Същевременно не е бил щастлив. Колко дълбоко нещастен е бил, оплел се в този срамен и жесток замисъл! Но сега трябва да намери начин да го обясни така, че Сондра, когато го чете, и тези съдебни заседатели да го разберат. И затова добави, като преглъщаше с пресъхналото си гърло и ближеше устни с пресъхналия си език: — Но въпреки всичко ми беше мъчно за госпожица Олдън. Не можех да бъда щастлив тогава… не можех. Само се мъчех да накарам хората да мислят, че нямам нищо общо с отиването й горе на езерата… само това. Не можех да измисля по-добър начин. Не исках да ме задържат за нещо, което не съм извършил.

— Не знаете ли, че това не е вярно! Не знаете ли, че лъжете! — закрещя Мейсън, сякаш искаше да го чуе цял свят, а яростта и презрението му бяха достатъчни да убедят съдебните заседатели, както и слушателите, че Клайд е най-отявлен лъжец. — Вие чухте показанията на Руфъс Мартин, втория готвач горе на Мечото езеро?

— Да, господине.

— Вие го чухте как се закле, че е видял вас и госпожица Х. на един нос, врязващ се в Мечото езеро, и че тя е била в прегръдките ви, а вие сте я целували. Беше ли това вярно?

— Да, господине.

— И това е било точно четири дена, след като сте оставили Робърта Олдън във водите на Голямата чапла. Беше ли ви тогава страх, че ще ви хванат?

— Да, господине.

— Дори когато я целувахте и държахте в прегръдките си?

— Да, господине — отговори Клайд потиснато и безнадеждно.

— И таз хубава! — кресна Мейсън. — Бихте ли могли да си представите, господа, да се хленчи за такива неща пред съдебните заседатели, ако не бяхте ги чули със собствените си уши? Наистина ли сте способен, Грифитс, да седите тук и под клетва да уверявате тези съдебни заседатели, че сте могли да си гукате с едно измамено момиче в прегръдките си, докато друго лежи в езеро на стотина мили, и пак да се чувствате нещастен поради това, което вършите?

— Въпреки всичко точно така беше — отвърна Клайд.

— Превъзходно! Несравнимо! — провикна се Мейсън.

Уморено, с въздишка той измъкна пак голямата си бяла кърпа, обиколи с поглед съдебната зала и си забърса лицето, сякаш искаше да каже: „И това ако не е задача!“ След това продължи с още по-голям устрем:

— Грифитс, вчера под клетва вие заявихте от свидетелския стол, че лично вие не сте имали наум да отидете на езеро Голямата чапла, когато сте напуснали Ликъргъс.

— Не, не съм имал.

— Но когато двамата сте се прибрали в наетата от вас стая в „Ренфрю Хаус“ в Ютика и сте видели колко изморена изглежда Робърта, вие сте били този, който е казал, че някаква почивка… малка почивка… нещо в кръга на паричните възможности на двама ви в момента, щяла да й дойде добре. Така ли беше?

— Да, господине. Така беше — отговори Клайд.

— Но до това време не сте дори и помисляли точно за Адирондакските планини.

— Ами не, господине… искам да кажа, за никое определено езеро. Мислех си, че може би бихме могли да отидем в някой курорт, те са повечето тук край езера, но за никое познато на мен място.

— Разбирам. И след като сте го предложили, тя е била тази, която е казала, че няма да е зле да намерите някакви диплянки или карти, нали?

— Да, господине.

— И именно тогава сте слезли долу в хотела и сте ги взели.

— Да, господине.

— В „Ренфрю Хаус“ в Ютика?

— Да, господине.

— Да не би случайно някъде другаде?

— Не, господине.

— А после, като сте гледали тези карти, сте видели езерата Грас и Голямата чапла и сте решили да отидете там. Така ли беше?

— Да, така решихме — излъга Клайд много неспокойно, като съжаляваше сега за твърденията си, че е взел диплянките именно в „Ренфрю Хаус“. Това също можеше да бъде някаква клопка.

— Вие и госпожица Олдън?

— Да, господине.

— И сте се спрели на езеро Грас като най-добро, понеже било най-евтино. Така ли беше?

— Да, господине. Така.

— Разбирам. Ами сега спомняте ли си ей това? — добави той, като посегна и взе от масата редица диплянки, всичките съответно зарегистрирани, че са били в куфара на Клайд по времето, когато е бил задържан на Мечото езеро, и ги тикна в ръцете на Клайд. — Прегледайте ги. Същите ли са, които аз намерих в куфара ви на Мечото езеро?

— Ами изглеждат като ония, които имах там.

— Същите ли са, които сте намерили на стойката с рекламите в „Ренфрю Хаус“ и сте занесли горе да ги покажете на госпожица Олдън.

Доста наплашен от вниманието, което Мейсън отделяше точно на този въпрос за диплянките, Клайд ги разгърна и запрелиства. Дори и сега, понеже печатът на ликъргъския хотел („Поздрави от хотел «Ликъргъс», гр. Ликъргъс, щата Ню Йорк“) беше червен, почти в

същия тон, както и червеният текст на цялата диплянка, той първо не го забеляза. Клайд ги въртеше и обръщаше, но после реши, че в тях няма клопка и отговори.

— Да, мисля, че са същите.

— Добре, в такъв случай — продължи Мейсън лукаво; — в коя от тях сте намерили тая бележка за ханчето на езеро Грас и цените там? Не е ли била тази? — И му подаде отново същата подпечатана диплянка, на едната страница на който (и която Мейсън сочеше с левия си показалец) се намираше същата забележка, на която Клайд бе обърнал вниманието на Робърта. А по средата й имаше карта, обхващаща Индианската верига заедно с езерата Дванадесето, Голямата чапла и Грас, както и много други, а в дъното на тази карта ясно личеше път, който водеше от езеро Грас и Ловната хижа на юг покрай южния край на Голямата чапла към Тримилевия залив. Като видя сега това след толкова време, Клайд изведнъж реши, че Мейсън се стреми да установи факта, че той е знаел за този път, и малко разтреперано и уплашено отговори:

— Да, може да е същият. Изглежда като него. Мисля, че трябва да е той.

— Не сте ли сигурен, че е той? — заплашително и непреклонно настоя Мейсън. — Не можете ли, като прочетете ей тези сведения, да кажете дали е той, или не?

— Ами изглежда да е той — отговори Клайд колебливо, след като проучи текста, който го беше предразположил към езерото Грас в самото начало. — Предполагам, че е той.

— Предполагате! Предполагате! Ставаме малко по-предпазливи, понеже стигаме до нещо по-определено. Добре, погледнете само още веднъж картата и ми кажете какво виждате. Кажете ми не виждате ли отбелязан път, който води на юг от езерото Грас.

— Да — отговори Клайд малко мрачно и рязко, толкова измъчен и изтормозен беше от този човек, твърдо решил да го вкара в гроба.

Той мачкаше картата и се преструваше, че я гледа, където му показваха, но виждаше само онова, което беше видял отдавна още в Ликъргъс, малко преди да тръгне за Фонда да се срещне с Робърта. А сега го използваха тук против него.

— И накъде отива той, моля ви се? Ще благоволите ли да кажете на съдебните заседатели накъде отива той; откъде и накъде?

И Клайд, нервен, обзет от страх и много отпаднал физически, отговори:

— Ами той отива от езерото Грас до Тримилевия залив.

— И до кои или близо до кои други места помежду? — не го оставяше Мейсън, който надничаше през рамото му.

— Ловната хижа. Това е всичко.

— А Голямата чапла? Не минава ли близо до това езеро, когато стига до южния му край?

— Да, господине, ей тук.

— Да сте забелязали или проучвали тази карта, преди да тръгнете за езеро Грас от Ютика? — напрегнато и енергично настояваше Мейсън.

— Не, господин прокурор, не съм.

— Изобщо не сте знаели за съществуването на този път?

— Ами може да съм го видял — отговори Клайд, — но не съм му обърнал никакво внимание.

— И, разбира се, няма никаква възможност да сте виждали или проучвали тази диплянка и този път, преди да напуснете Ютика?

— Не, господине, не съм я виждал преди това.

— Разбирам. Вие сте съвсем положителен по този въпрос?

— Да, господине, положителен съм.

— Е, тогава обяснете на мен или на съдебните заседатели, ако можете, под тържествена клетва, която тъй много почитате, как се е случило тъкмо тази диплянка да носи печата „Поздрави от хотел «Ликъргъс», гр. Ликъргъс, щата Ню Йорк.“

Мейсън сгъна диплянката и показа на Клайд задната страна с червения печат между червените редове на останалия текст. И Клайд, когато го видя, се вторачи като изпаднал в транс. Бледото му лице отново посивя, дългите тънки пръсти се свиваха и отпускаха, зачервените и подпухнали, уморени клепачи примигваха и примигваха, за да се откъсне от изпречилия се пред погледа му обричащ го факт.

— Не знам — промълви той едва чуто след кратко мълчание. — Той трябва да е бил на стойката с рекламите в „Ренфрю Хаус“.

— О, трябва да е бил, а? Ами ако изправя тук двама свидетели, които да потвърдят под клетва, че на трети юли, три дни преди да тръгнете от Ликъргъс за Фонда, са ви видели да влизате в хотел „Ликъргъс“ и да взимате четири-пет диплянки от рекламната стойка,

пак ли ще твърдите, че „трябва да е бил на стойката с рекламите на «Ренфрю Хаус» на шести юли“.

След тази забележка Мейсън замълча и се огледа тържествуващо, сякаш искаше да каже: „Хайде, отговори, ако можеш!“. И Клайд, потресен, вцепенен, с пресякъл се дъх, бе принуден да изчака най-малко петнайсетина секунди, докато сполучи достатъчно да овладее нервите и гласа си, за да отговори:

— Ами трябва да е бил. Аз не съм го взимал в Ликъргъс.

— Прекрасно. Но засега ще дадем възможност на тези господа да го поразгледат.

И той подаде диплянката на старшия съдебен заседател, който на свой ред я предаде на другия, седящ до него, и така нататък, докато през цялата зала премина висок шепот и ромон на гласове.

А когато съдебните заседатели разгледаха диплянката, за голяма изненада на слушателите, които очакваха още и още нападки и непрекъснати изобличавания, Мейсън се обърна и заяви:

— Това е всичко.

И веднага мнозина от слушателите в залата си зашепнаха: „Хвана се! Хвана се!“ В същия миг съдията Объруолцър обяви, че поради късния час въпреки редицата допълнителни свидетели на защитата и неколцина на обвинението би предпочел да приключи работата за деня дотук. И двамата, защитникът Белнап и Мейсън, с удоволствие се съгласиха. Вратите на съдебната зала бяха здраво заключени, докато Клайд бъде отведен в килията си в отсрещната сграда; Краут и Сисъл го заградиха от двете страни и го поведоха през вратата и по стълбите, които от дни насам привличаха погледа и мислите му. А щом го изведоха, Белнап и Джефсън се спогледаха, но не казаха нито дума, докато не се заключиха в кантората си, тогава Белнап заговори:

— … Не можа да издържи докрай. По-добра защита не беше възможна, но не му стигна куражът. Просто не е в кръвта му, и толкоз.

А Джефсън тежко се отпусна на един стол, както си беше с палто и шапка, и каза:

— Така е и без съмнение точно там е бедата. Трябва наистина да я е убил. Но, предполагам, сега не бива да се предаваме. А той се държа, бих казал, дори по-добре, отколкото очаквах.

Белнап додаде:

— Е, аз ще вложа и сетните си усилия в заключителната реч, повече от това не мога да направя.

Джефсън му отговори малко уморено:

— Така е, Алвин, съжалявам, но сега почти всичко зависи само от вас. Междувременно обаче смятам да се отбия в затвора и да се помъча да му вдъхна малко смелост. Не си струва да изглежда нито много наперен, нито много сломен утре. Трябва да седи и да кара съдебните заседатели да чувстват, че сам той не се смята за виновен, каквото и да си мислят те.

Той се изправи, мушна ръце в страничните джобове на дългото си палто и се запъти през зимния мрак и студ на стихналото градче да види Клайд.

XXVI

В останалата част от съдебното дирене бяха изслушани показанията на единадесет свидетели — четири на Мейсън и седем на Клайд. Един от последните, някой си доктор А. К. Сорд от Рихобет, който случайно бил на Голямата чапла в деня, когато донесли трупа на Робърта в навеса за лодки, заяви, че я е видял и прегледал там и че раните, както изглеждали тогава, не му се сторили по-лоши, отколкото нанесени от случаен удар, какъвто признал да е нанесъл Клайд, и че госпожица Олдън без съмнение е била в съзнание, когато се е удавила, а не в несвяст, както обвинението се мъчи да убеди съдебните заседатели — нещо, което накара Мейсън да се заинтересува от медицинското минало на този господин и да установи, че то, уви, не е толкова внушително, колкото би могло да бъде. Той завършил второстепенен медицински факултет в Оклахома и оттогава насам практикува в малко градче. След него и съвсем без някаква връзка с престъплението, в което бе обвинен Клайд, даде показания Самюъл Пърсли, селски стопанин от околностите на Ловната хижа; той използвал същия път, по който тялото на Робърта било докарано от Голямата чапла на гарата, и сега тържествено се закле, че пътят, както забелязал, когато минал по него същата сутрин, бил съвсем разбит и с това даде възможност на Белнап, който го разпитваше, да посочи, че това е било поне до известна степен причина за влошаване на раните по главата и лицето на Робърта. Това показание бе сетне опровергано от насрещен свидетел на Мейсън — не друг, а шофьора на братя Лътц, който също така тържествено се закле, че не е забелязал нито коловози, нито изровени места някъде по пътя. След него Лигет и Хуигъм заявиха, че доколкото са могли да забележат или отсъдят, поведението на Клайд във връзка със задълженията му във фирмата „Грифитс & сие“ е било внимателно, усърдно и благоприлично. В служебно отношение те не виждали у него никакви недостатъци. А после неколцина други, по-маловажни свидетели казаха, че доколкото са имали възможност да наблюдават държането му в обществото, то е било най-благоразумно, възпитано и сдържано. Те не знаели да е

извършил нещо лошо. Но, уви, както Мейсън успя бързо да изтъкне при кръстосания им разпит, те никога не бяха чували за Робърта Олдън, за бедственото й положение, а дори и за връзката на Клайд с нея.

Най-накрая, след като много дребни, опасни и трудни обстоятелства бяха преодолени, подкрепени или отстранени, доколкото позволяваха силите било на едната, било на другата страна, дойде ред на задължението на Белнап да каже последната си дума в защита на Клайд. И на това той посвети цял ден, при което най-грижливо и в духа на встъпителната си реч проследи и подчерта всяко съображение, което клонеше да покаже как почти несъзнателно, ако не напълно наивно, Клайд е стигнал до връзката си с Робърта, която завършила тъй бедствено за двамата. Духовното и нравствено малодушие, както той сега повтаряше, раздухано или поне повлияно от различни непълноти в ранния живот на Клайд, плюс новите възможности, каквито преди като че ли никога не са били достъпни за него, подействали върху неговата „може би твърде податлива, чувствена, непрактична и мечтателна природа“. Без съмнение той не е постъпил почтено спрямо госпожица Олдън. За това не можело и дума да става. Но, от друга страна (и както проличало много ясно от признанието, до което го довела защитата), в крайна сметка излязло, че той не е толкова жесток или подъл, какъвто обвинението иска да го представи в очите на обществото и на почитаемите съдебни заседатели. Много мъже са далеч по-жестоки в любовния си живот, отколкото това младо момче би могло да си представи, и, разбира се, не е прието непременно да ги бесят за това. А от формално юридическа гледна точка по въпроса дали това момче е действително извършило престъплението, в което го обвиняват, на съдебните заседатели се вменява в дълг да си вземат бележка и да не допуснат великодушният импулс, породен от вероятните страдания на нещастната девойка, причинени от любовната й връзка с този младеж, да окаже натиск върху тяхното убеждение или решение, че този младеж е извършил престъплението, изрично упоменато в обвинителния акт. Кой от двата пола не е бил жесток от време на време към другия в любовния си живот?

След това той се зае надълго и подробно да убеждава в чисто косвения характер на уликите: нито едно лице не е видяло или чуло самото извършване на предполагаемото престъпление, докато Клайд

лично обяснил по най-ясен начин как се е намерил в това необикновено положение. А сетне направо отхвърли случая с диплянката, както и това, че Грифитс не помнел цената на лодката на Голямата чапла, че е намерил време да зарови триножника, че е бил тъй близо до Робърта, но не й се притекъл на помощ — било като обикновени случайности, било като грешка на паметта; или случая, когато не се спуснал да я спасява, който отдаде на неговата зашеметеност, объркаността и уплаха, на това, че се е „поколебал съдбоносно, но не престъпно в единствения случай в живота, когато не е трябвало да се колебае“. Общо взето, това беше наистина силна, макар и лицемерна защита, на която не липсваха достойнства и тежест.

А след него Мейсън, изгарящ от убеждението си, че Клайд е убиец от най-хладнокръвния и най-подлия тип, се занима цял ден с разплитане на „паяжината от лъжи и непотвърдени изказвания“, с които защитата се надявала да отвлече вниманието на съдебните заседатели от последователната и необорима верига богато обосновани улики, с които обвинението доказало, че този „зрял мъж“ е наистина „кръволок“. И часове наред се връща към показанията на различни свидетели. И часове наред изобличава Клайд и преразказва жестоките мъки на Робърта — дотолкова, че пак докара съдебните заседатели, както и слушателите, кажи-речи, до сълзи. А седящият между Белнап и Джефсън Клайд реши в ума си, че няма никаква вероятност съдебни заседатели като тези пред него да го оправдаят след тъй майсторски и трогателно преповторени улики.

И тогава Объруолцър от висотата на мястото си даде заключителни напътствия на съдебните заседатели:

— Господа, всички улики, в строг смисъл на думата, са кои повече, кои по-малко косвени, независимо от това дали представляват факти, които убеждават във виновността, или са показания на очевидци. Показанията на очевидците, разбира се, почиват върху косвени обстоятелства. Ако някои от съществените факти по това дело стоят в противоречие с вероятността за виновността, ваш дълг ще е, господа, да оправдаете обвиняемия поради липса на доказателства. И трябва да помните, че улики не може да се поставят под съмнение или да се омаловажават, понеже били косвени. Те често може да бъдат по-достоверни от преките улики. Много се говори тук относно подбудата и важността й за това дело, но вие трябва да помните, че

установяването на тази подбуда не е в никой случай задължително или съществено за произнасяне на обвинителна присъда. Докато подбудата може да се изтъкне като обстоятелство, подпомагащо установяването на извършено престъпление, обвинението не е длъжно да докаже подбудата. Ако съдебните заседатели сметнат, че Робърта Олдън е паднала от лодката случайно и не произволно, а обвиняемият не е направил опит да я спаси, това още не прави обвиняемия виновен и съдебните заседатели трябва да се произнесат, че обвиняемият „не е виновен“. От друга страна, ако съдебните заседатели сметнат, че обвиняемият по някакъв начин преднамерено е предизвикал или допринесъл за тази гибелна злополука, било с удар или другояче, те трябва да се произнесат, че обвиняемият е „виновен“. Макар и да не казвам, че трябва да постигнете единодушно решение по присъдата, бих ви внушил, че не бива никой от вас да се настройва така, че да не отстъпи, ако след грижливо обмисляне разбере, че е сгрешил.

Така съдията Объруолцър се обърна тържествено и поучаващо към съдебните заседатели от високото си съдийско място.

И след като се стигна до този момент, съдебните заседатели станаха и един по един напуснаха залата в пет часа следобед. А Клайд незабавно бе отведен в килията, преди да се позволи на слушателите да напуснат сградата. Шерифът живееше в непрекъснат страх, че тълпата може да се нахвърли върху подсъдимия. А сетне — пет дълги часа, през време на които Клайд чакаше, крачейки насам-натам в килията, или се преструваше, че почива или чете, докато Краут или Сисъл, получили бакшиш от разни представители на печата за сведения как той „приема положението“, хитруваха и се спотайваха колкото може по-близо, за да го наблюдават.

В това време съдията Объруолцър, Мейсън, Белнап и Джефсън, с помощниците и приятелите си вечеряха в разни стаи на бриджбъргския хотел „Централ“, а след това, подпомогнати от няколко чашки, зачакаха нетърпеливо съдебните заседатели да постигнат споразумение с пожеланието и надеждата по-скоро да произнесат присъдата, каквато и да е тя.

Междувременно дванадесетте мъже — земеделци, писари и търговци — преразглеждаха за собствено морално удовлетворение най-дребните съображения, изтъкнати от Мейсън, Белнап и Джефсън. Но от всичките дванадесет само един — Самюъл Ъпъм, аптекар

(политически противник на Мейсън, много харесал Джефсън) — съчувстваше на Белнап и Джефсън. И затова се преструваше, че се съмнява в пълнотата на доказателствата на Мейсън, докато след пет гласувания не го заплашиха с изобличаване и обществения гняв, и хулите, които положително щяха да последват, в случай че съдебните заседатели се забавят.

— Ние ще те наредим. Няма да ти се размине, без хората да разберат какво е становището ти.

След това, понеже имаше доста добре работеща аптека в Норт Мансфийлд, той веднага реши, че най-добре ще е да задържи противното си мнение за себе си и да се съгласи.

Последваха четири глухи удара по вратата, водеща от стаята за съдебни заседатели в съдебната зала. Това беше старшият съдебен заседател Фостър Лънд, търговец на цимент, вар и камък. Той чукаше с големия си юмрук. При този звук стотиците хора, които се бяха наблъскали след вечеря в горещата задушна зала (а мнозина не бяха я изобщо напускали), се отърсиха от обзелото ги вцепенение.

— Какво е това? Какво е станало? Да не би съдебните заседатели да са взели решение? Каква е присъдата?

И мъже, жени и деца наскачаха, за да се приближат колкото могат до спиращата ги преграда. И двамата помощник-шерифи, които дежуреха пред вратата на стаята за съдебни заседатели, рекоха:

— Добре! Добре! Щом дойде съдията.

А други помощник-шерифи забързаха в затвора отсреща да уведомят шерифа и Клайд да бъде доведен в съда, и в хотел „Централ“ да повикат Объруолцър и другите. Тогава полувцепенилият се или изпаднал в унес от пълната самотност и убийствена неизвестност Клайд бе прикован с белезници за Краут и отведен в съда, заобиколен от Слак, Сисъл и другите. А Объруолцър, Мейсън, Белнап и Джефсън и цялата компания репортери, художници, фотографи и други влязоха и се настаниха по местата, които бяха заемали през всичките тези дълги седмици. Клайд примижаваше и примигваше, когато го сложиха да седне зад Белнап и Джефсън този път, не между тях, понеже, както беше прикован здраво за Краут, трябваше да седне до него. И когато Объруолцър зае съдийското място, а секретарят своето, вратата към стаята на съдебните заседатели бе отворена и дванадесетте мъже тържествено влязоха — чудновати и различни фигури с неугледни и

повечето много износени готови костюми. И когато влязоха, седнаха в ложата си само за да се изправят пак по знак от секретаря, който заговори:

— Господа съдебни заседатели, споразумяхте ли се за присъдата?

Никой от тях не погледна към Белнап, Джефсън или Клайд, което Белнап веднага изтълкува като съдбоносно.

— Изгубихме — пошепна той на Джефсън. — Против нас. Познавам.

И тогава Лънд заяви:

— Споразумяхме се. Ние намираме подсъдимия виновен в предумишлено убийство.

И Клайд, съвсем зашеметен, все пак се постара да запази самообладание и да остане спокоен, загледан право пред себе си към съдебните заседатели и отвъд, почти без да мигне. Защото не беше ли му казал Джефсън предишната вечер в килията, когато го завари дълбоко потиснат, че присъдата от този процес, ако се окаже неблагоприятна, няма да има никакво значение. Цялото съдебно дирене отначало докрай било пристрастно. То било предубеждение и пристрастие на всяка крачка. Такива заплашвания, тормоз и инсинуации, каквито си бе позволявал Мейсън пред съдебните заседатели, никога нямало да се допуснат като справедливи и подходящи в никой по-висш съд. Ако се обжалвало, положително щяло да се назначи ново разглеждане на делото, при все че Джефсън предпочете да не разисква засега кой би обжалвал присъдата.

И в този миг, като си спомни за това, Клайд си каза, че може и да няма чак толкова голямо значение. Не можеше да има наистина… или можеше? Но като си помисли какво значат тези думи, в случай че не ще може да обжалва делото! Смърт! Ето какво ще значи, ако тази присъда е окончателна… а тя може да е окончателна. И тогава ще трябва да седне на онзи стол, който стоеше пред него във въображението тъй дълго… тези безбройни дни и нощи, когато не успяваше да си наложи да прогони това видение. Ето го и сега пак пред него… този ужасен, страхотен стол… само че е по-близо и по-голям от всеки друг път… там, точно по средата на разстоянието между него и съдията Объруолцър. Той го виждаше ясно сега: широк, с дебели облегалки и дебел гръб, с каиши отгоре и отстрани. Боже! Ами ако никой не му помогне сега! Дори и Грифитс, бащата и синът, може

да не поискат да харчат повече пари! Само като си помисли! Апелативният съд, за който бяха споменали Джефсън и Белнап, може също да не иска да му помогне. И тогава тези думи ще бъдат окончателни. Окончателни! Окончателни! Боже! Челюстите му се раздвижиха и се сковаха, понеже в същия миг осъзна, че се движат. Освен това в същия този миг Белнап стана и поиска поименно гласуване на съдебните заседатели, а Джефсън се наведе към Клайд и пошепна:

— Не се тревожете за това. То не е окончателно. Ние ще издействаме преразглеждане, като нищо.

Въпреки това, докато всеки от заседателите казваше „Да“, Клайд слушаше тях, а не Джефсън. Защо трябваше всеки да го изрича така подчертано? Нима нямаше между тях нито един, който да смята, че той може и да не го е направил, както казваше Мейсън — да не я е ударил преднамерено? Нима нямаше нито един, който поне наполовина да повярва в този душевен прелом, преживян от него според настойчивите твърдения на Белнап и Джефсън? Той ги гледаше всичките — и ниските, и високите. Те приличаха на група черно-кафяви играчки с кремавокафяви или с цвета на стара слонова кост лица и ръце. После се сети за майка си. Сега тя щеше да научи за това, защото тук се бяха събрали да го чуят всички тези репортери, художници и фотографи. И какво ли щяха сега да си помислят чичо му Самюъл Грифитс и Гилбърт? Ами Сондра! Сондра! От нея няма нито дума. А през цялото съдебно дирене той открито говори (както Белнап и Джефсън бяха сметнали, че трябва да прави) за непреодолимата ръководеща сила на страстта му към нея като истинска причина за всичко станало! Но нито дума. И нямаше да му прати нито дума сега, разбира се — тя, която бе възнамерявала да се омъжи за него и да му даде всичко!

Но междувременно тълпата около него се смълча, при все че — или може би защото — беше крайно доволна. Не се беше „измъкнал“ проклетникът. Не беше успял да излъже дванадесетте трезви мъже от тази околия с всичките тия глупости за душевен прелом. Какви щуротии! Докато Джефсън седеше, загледан право пред себе си, Белнап с презрение и предизвикателство, изписани на мъжественото му лице, продължаваше с възраженията си. А Мейсън, Бърли, Нюком и Редмънд едва можеха да прикрият крайното си удовлетворение под

маската на свръхестествена строгост, когато Белнап предяви искане произнасянето на присъдата да бъде отложено до следващия петък — за една седмица, понеже тогава му било по-удобно да присъства, но съдията Объруолцър отговори, че според него нямало защо, освен ако му се представи някое сериозно основание. Обаче на следващия ден, ако защитата пожелае, той ще изслуша доводите им. Ако се окажат задоволителни, ще отложи произнасянето на присъдата, в противен случай ще я произнесе още в понеделник.

Дори и при това положение в момента техният спор малко интересуваше Клайд. Той мислеше за майка си и какво ще си каже тя… какво ще почувства. Беше й писал толкова редовно и винаги настоявал, че е невинен и че тя не бива да вярва на всичко или дори на част от онова, което чете във вестниците. Положително ще го оправдаят. Той ще дава показания за самия себе си. Но сега… сега… о, той чувстваше такава нужда от нея, такава голяма нужда! Съвсем всички, както изглеждаше сега, са го изоставили. Той е ужасно, ужасно самотен. И трябва по-скоро да й прати някакво съобщение. Трябва. Трябва. Тогава той поиска от Джефсън листче хартия и молив и написа: „Госпожа Грифитс, мисия «Звездата на надеждата», Денвър, Колорадо. Скъпа майко, осъдиха ме. Клайд.“ И като го подаде на Джефсън, попита нервно и малодушно дали ще се погрижи да го изпрати веднага.

— Веднага, моето момче, разбира се — отговори Джефсън, трогнат от вида му, повика със знак застанал наблизо разсилен и му предаде листчето заедно с необходимите пари.

А после, докато се свърши това, всички изходи от залата бяха заключени и Клайд, придружен от Сисъл и Краут, бе поведен към познатия му страничен вход, през който се беше надявал да избяга. И през цялото това време журналистите и слушателите, и останалите в ложата съдебни заседатели не сваляха очи от него, защото като че ли не му се бяха нагледали достатъчно, та трябваше да се взират в лицето му, за да видят как приема положението. А поради настроението на местните хора против него, по искане на Слак съдията Объруолцър не закри заседанието на съда, докато не му съобщиха, че Клайд е вече затворен в килията си, и едва след това вратите бяха отключени. И тогава тълпата се втурна навън само за да се струпа пред вратата на съда, та да види Мейсън, който сега между всички фигури в това дело

изпъкваше като истински герой — ръката на правосъдието, отмъстителят за Робърта. Но вместо него първи се появиха Джефсън и Белнап заедно и не толкова потиснати, колкото сериозни, предизвикателни, особено Джефсън, с недостъпно презрителен вид. Тогава някой се обади:

— Е, не можахте да го отървете въпреки всичко!

Джефсън сви рамене и отговори:

— Още не, но правосъдие има и извън тази околия.

После веднага след тях се появи Мейсън, метнал на раменета си тежко торбесто палто, нахлупил ниско над очите вехтата си мека шапка и последван от Бърли, Хейт, Нюком и други като царска свита; самият Мейсън вървеше като човек, който съвсем не забелязва намерението на тази очакваща тълпа да го обсипе с похвали. Защото не беше ли той сега победител и спечелил изборите съдия! И в същия миг бе притиснат от обиколилото го акламиращо множество, при което двайсетината, които бяха най-близко, се мъчеха да му стиснат ръка или да го потупат в знак на благодарност по рамото.

— Ура за Орвил! Браво, съдия! — неговото ново или предстоящо звание. — Бога ми, Орвил Мейсън, ти заслужаваш благодарността на околията! Ура, да живее! Три пъти ура за Орвил Мейсън!

И тълпата избухна в трикратно екливо ура, което Клайд много добре чу в килията си и веднага се досети за значението му.

Те поздравяваха Мейсън за това, че го беше осъдил. В тази голяма тълпа там вън нямаше нито един човек, който да не го смята напълно, съвършено виновен. Робърта, нейните писма, твърдото й решение да го накара да се ожени за нея, огромният й страх от компрометиране… го бяха докарали до това. До осъждане. Може би до смърт. Да загуби всичко, за което бе копнял… да загуби всичко, което бе мечтал да притежава. И Сондра! Сондра! Нито дума! Нито дума! И понеже го беше страх, че Краут или Сисъл, или някой друг може да го наблюдава, готов да съобщи дори и сега за всяко негово движение, и понеже, не искаше в края на краищата да покаже до каква крайна степен е грохнал и загубил вяра, той седна, взе списание и се престори, че чете, докато всъщност гледаше далече, далече отвъд и виждаше други неща: майка си… брат си и сестрите… семейство Грифитс… всички, които бе познавал. Но когато тези безтелесни мислени образи

му дойдоха малко множко, най-сетне стана, свали си дрехите и легна на желязното легло.

„Осъден! Осъден!“ А това значеше, че ще трябва да умре! Боже! Но какво блаженство беше, че може да скрие лицето си във възглавницата и да не позволи никому да го види, колкото и основателни да бяха догадките им!

XXVII

Печалният завършек на голямата борба и голямото поражение с оглед на това сурово местно тълкуване на трагедията твърдо убедиха цялото общество от единия океан до другия, че Клайд е виновен, и както бе навред възвестено от вестниците, справедливо осъден. Тази покъртителна история за нещастното убито провинциално девойче! Печалните й писма! Колко ли трябва да е страдала! Тази посредствена защита! Дори семейство Грифитс в Денвър бе тъй потресено от уликите с напредването на съдебното дирене, че никой почти не се решаваше да чете вестниците открито, един на друг, а повечето ги четяха поотделно, всеки за себе си, и сетне си шепнеха за страхотния изобличаващ порой от косвени доказателства. Но след като прочете речта на Белнап и показанията на самия Клайд, това малко семейство, което тъй дълго се беше борило единодушно със съмненията, повярва в собствения си син и брат, въпреки всичко, което бе чело преди това против него. И затова през време на съдебното дирене, както и след това, неговите близки му пишеха бодри и обнадеждващи писма, често пъти почиващи на писмата, получени от Клайд, в които той непрекъснато настояваше, че не е виновен. Но когато го осъдиха и в безкрайното си отчаяние той телеграфира на майка си, а вестниците потвърдиха това, неизразим ужас обзе семейство Грифитс. Защото не беше ли това доказателство за вината му? Не беше ли той виновен? Всички вестници като че мислеха така. И те побързаха да изпратят репортери при госпожа Грифитс, която заедно с малкото си домочадие бе потърсила убежище от непоносимата вестникарска слава в далечен квартал на Денвър, съвсем откъснат от света на мисията. Подкупено предприятие за превоз-пренос бе издало адреса й.

И сега тази американка, свидетелка на това как господ ръководи земните дела, седнала в кресло в неугледната си сиромашка квартира почти без всякакви средства за съществуване, съсипана от мачкащите сили на живота, от жестоките и безмилостни удари на случайността, оставаше твърда във вярата си и заявяваше:

— Не мога да мисля тая сутрин. Сякаш съм изтръпнала и всичко ми се вижда странно. Моето момче признато за виновно в убийство! Но аз съм негова майка и в никой случай не съм убедена в неговата виновност! Той ми писа, че не е виновен, и аз му вярвам. Че кому другиму би поверил той истината и от кого би потърсил да вярва в него, ако не от мен? Но над нас е този, който вижда и знае всичко.

В същото време имаше толкова много неща в дългия поток от улики, както и в първата безразсъдна постъпка на Клайд в Канзас сити, които я караха да се чуди… и да се бои. Защо не можа той да обясни как стои работата с тая диплянка? Защо не е могъл да се притече на помощ на момичето, щом знае толкова добре да плува? И защо е толкова бързал да отиде при тази тайнствена госпожица Х., която и да е тя? О, разбира се, разбира се, разбира се, никой не ще може да я принуди, въпреки всичката й вяра в него, да признае, че нейният най-голям син, най-амбициозният и най-многообещаващ, макар и най-неспокойният, е виновен в такова престъпление! Не! Тя не може да се съмнява в него, дори и сега. При милостивите грижи на живия бог не е ли лошо за една майка да вярва във виновността на свое дете, колкото и ужасни да изглеждат греховните му постъпки? В безмълвието на различните стаи на мисията, преди да се види принудена да се премести оттам поради любопитните и безпокоящи я посетители, не се ли беше спирала много пъти насред някоя от тези жалки стаи, когато метеше и бършеше прах, ненаблюдавана от чуждо око, с отметната назад глава, затворени очи, енергично, мургаво лице, изваяно в некрасиви черти, но издаващо убеждение и усърдие — фигура от ранните библейски дни на своя шест хиляди годишен свят, — и ревностно насочвала мислите си към този въображаем престол, на който виждаше да царуват живият исполински ум и плът на живия бог — нейния създател. И се молеше по четвърт, по половин час той да й дари сила и разбиране и да я напъти, та да узнае виновен ли е синът й, или не и ако не е, да вдигне това изгарящо бреме на страданието от него и нея и от всички скъпи за него и нея люде… или ако е виновен, да й посочи как да постъпва, как да понесе това, докато и нему бъде посочено как да измие завинаги от своята безсмъртна душа ужаса на извършеното от него деяние, да се очисти, ако е възможно, пред господа.

— Ти си могъщ, о, Господи, и няма друг освен теб. За теб всичко е възможно. От твоето благоволение зависи животът. Имай милост, о, господи! Макар греховете му да са като пурпур, направи го бял като сняг. Макар те да са кърмъзеночервени, направи ги бели като вълна!

Но в душата й тогава — и докато се молеше — бе жива мъдростта на Ева по отношение на дъщерите Евини. Момичето, което, както се твърдеше, Клайд е убил… как стоеше работата с него? Не беше ли и то прегрешило? И не беше ли то по-възрастно от Клайд? Според вестниците — да. Когато чете ред по ред писмата, тя бе трогната от вложеното в тях чувство и силно, дълбоко опечалена от злочестината, сполетяла семейство Олдън. Въпреки това, като майка и като жена, носеща в себе си мъдростта на предвечната Ева, тя си даваше сметка, че самата Робърта трябва да се е съгласила, че нейното обаяние е помогнало за сломяването на съпротивата и прелъстяването на сина й. Едно волево, непокварено момиче нямаше да се съгласи… не би могло да се съгласи. Колко много изповеди за същото това нещо беше чувала в мисията и на улични молитвени събрания! И не би ли могло да се каже в полза на Клайд, както в самото начало на живота в Едемската градина: „Жената ме съблазни“?

Наистина… и затова…

— „Милостта му е всевечна“ — цитира тя. И щом неговата милост е всевечна, нима бива милостта на майката на Клайд да бъде по-малка?

„Ако имате вяра колкото синапово зърно“ — цитира си тя наум, а след това се обърна към тези натрапчиви репортери и добави:

— Дали син ми я е убил? Там е въпросът. Нищо друго няма значение в очите на нашия създател. — И изгледа тези отракани от живота, коравосърдечни младежи с поглед на човек, който е сигурен, че господ ще ги просветли. И дори и те бяха поразени от дълбоката й искреност и вяра. — Дали съдебните заседатели са го намерили виновен или невинен, няма никакво значение в очите на този, който държи звездите в дланта на ръката си. Заключението на съдебните заседатели е заключение човешко. Земно заключение на земни хора. Аз четох защитната реч на адвоката. Синът ми сам ми е казал в писмата си, че не е виновен. Аз вярвам на сина си. Аз съм убедена, че е невинен.

А Ейса седеше в другия ъгъл на стаята и почти не говореше. Понеже не разбираше истинския живот и никога не беше изпитал неумолимата, налагаща се сила на страстта, не беше успял да схване и една десета от случилото се. Никога не бе разбирал Клайд, домогванията му, трескавото му въображение и предпочитал да не говори за него.

— Но — продължи госпожа Грифитс — никога не съм защитавала Клайд по отношение на греха му срещу Робърта Олдън. Той е постъпил лошо, но и тя е постъпила лошо, като не му се е противопоставила. Човек не бива да се помирява с греха у никого. И макар сърцето ми да прелива от съчувствие и любов към скъпите й майка и баща, които така страдат и сърцата им са облени в кръв, все пак не бива да забравяме, че този грях е бил взаимен и че светът трябва да го знае и да съди съответно. Не че искам да го защитя — повтори тя. — Той е трябвало да помни това, на което е бил учен в детството си. — И тук устните й се свиха болезнено и донякъде критично. — Но аз четох и нейните писма. И ми се струва, че ако не бяха те, прокурорът нямаше да може да изгради здраво обвинение против моя син. Той ги използва, за да настрои съдебните заседатели. — Тя се изправи, сякаш подложена на огнени мъчения, и възкликна с напрегнато, прекрасно чувство: — Но той е мой син! Него току-що са го осъдили. Аз съм длъжна да мисля като майка как да му помогна, каквото и да мисля за неговия грях. — Тя сключи ръце и дори репортерите се трогнаха от нейната мъка. — Аз трябва да отида при него! Трябвало е да отида по-рано. Сега го виждам.

Тя се пресече, разбрала, че разкрива най-съкровените си терзания, потребности и страхове пред тези уши и гласове на тълпата, за които те ще останат непонятни и без значение.

— Някои хора се чудят — прекъсна я сега един от тези същите, безкрайно практичен и душевно загрубял младеж на една възраст с Клайд — защо не сте били там през време на процеса. Дали не сте имали пари, за да отидете?

— Нямах пари — отвърна тя простичко. — Поне нямах достатъчно. А освен това съобщиха ми да не ходя… че нямали нужда от мен. Но сега… сега трябва да отида… по някакъв начин… трябва да намеря начин. — Тя доближи малко вехто писалище, което представляваше част от оскъдната и безцветна мебелировка на стаята.

— Вие, момчета, отивате в града — каза тя. — Би ли изпратил някой заради мен телеграма, ако му дам парите?

— Разбира се! — възкликна същият, който й бе задал най-грубия въпрос. — Дайте я на мен. Няма нужда от пари. Ще я мина по сметка на вестника. — И си помисли, че ще я спомене или ще я вмъкне в дописката си.

Госпожа Грифитс седна на жълтото изподраскано писалище и след като намери малък бележник и писалка, написа: „Клайд, уповавай се на господа. Всичко е възможно за него. Подай апелативна жалба веднага. Чети псалом 50. Преразглеждането ще докаже твоята невинност. Скоро ще дойдем при теб. Татко и майка.“

— Може би все пак е по-добре да ви дам парите — добави тя неспокойно, като се чудеше дали е допустимо телеграмата да бъде платена от вестник, а в същото време се чудеше и дали чичото на Клайд ще иска да плати за апелативното дело. То може да струва много пари. Сетне додаде: — Тя е доста дълга.

— О, не се тревожете за това — възкликна вторият от триото, който нямаше търпение да прочете телеграмата. — Пишете колкото искате. Ние ще се погрижим тя да замине.

— Трябва да ми дадете препис от това — добави третият с рязък, нетърпящ възражение тон, като видя първия репортер да взима и да слага в джоба написаното. — То не е частно съобщение. Ще ми дадете препис — или вие, или тя… сега!

При тези думи първият, за да избегне скандала, приближаването на който бавно схващащата госпожа Грифитс започна да предусеща, измъкна листчето от джоба си и го даде на другите, а те начаса се заеха да го преписват.

Докато ставаше всичко това, семейство Грифитс от Ликъргъс, запитани дали смятат за разумно завеждането на ново дело и дали са готови да поемат разноските, заявиха, че съвсем не са заинтересовани, нито са убедени, че има смисъл присъдата да се обжалва, поне за тяхна сметка. Какво мъчение и каква рушителна сила, ако не в търговията, то в обществото има всичко това — всеки час е истинска Голгота! Светското бъдеще на Бела (да не споменаваме Гилбърт и самия Самюъл) съвсем безпросветно, разбито от ужасното разгласяване на това престъпление, замислено и извършено от техен близък, еднокръвен сродник! Самюъл Грифитс и жена му бяха направо

смазани от този гръмотевичен удар, породен от явно непрактичното и безсмислено, но извършено с благородни намерения добро дело на Самюъл. Нима дългата му борба с живота не го беше научила, че сантименталността в деловите отношения е безразсъдство? До часа, в който бе срещнал Клайд, никога не беше допускал тя да му повлияе по един или друг начин. Но неговото погрешно убеждение, че най-малкият му брат е бил онеправдан от баща им! А сега това! Това! Жена му и дъщеря му да бъдат принудени да напуснат мястото, където са прекарали сред удобства най-щастливите си години, и да заживеят като изгнанички, може би завинаги, в някое от предградията на Бостън или другаде, или вечно да понасят погледите и съчувственото държане на познатите си! И сега двамата с Гилбърт почти непрекъснато се съвещаваха дали няма да е по-разумно да слеят предприятието си в общо акционерно дружество с някое от другите предприятия в Ликъргъс или другаде, или ако не това, да го преместят, не постепенно, а бързо било в Рочестър, било в Бъфало, Бостън или Бруклин, където да построят главната си фабрика. Позорът на станалото можеше да се надмогне само като се махнат от Ликъргъс и всичко, което той представлява за тях. Трябва да започнат живота наново — поне по отношение на общественото положение. То нямаше толкова голямо значение за самия него или за жена му — те бяха вече в края на жизнения си път. Но Бела, Гилбърт и Майра… как да възстановят тяхното положение по някакъв начин, някъде?

И така, преди още делото да беше приключило, Самюъл и Гилбърт Грифитс взеха решение да преместят предприятието си в Южен Бостън, където щяха да могат скромно да се скрият от хорските погледи, докато мъката и позорът на тази случка поне отчасти се позабравят.

И поради това всякакво по-нататъшно подпомагане на Клайд бе категорично отказано. Тогава Белнап и Джефсън седнаха да пообсъдят положението. Понеже, както им беше скъпо времето (посветено досега на много успешна практика в Бриджбърг) и при многото работа, която бяха отложили поради особената спешност на това дело, те в никой случай не бяха убедени, че било личните им материални интереси, било великодушието позволява или иска от тях да помагат на Клайд без по-нататъшно възнаграждение. Също и разноските по завеждане на апелативно дело щяха да бъдат според предвижданията им значителни.

Съдебните протоколи бяха огромни. Писмената подготовка щеше да е обемиста и скъпа, а кредитите, отпускани за това от щата, направо жалки. Същевременно, както изтъкна Джефсън, глупаво беше да се предполага, че семейство Грифитс от Запад не би могло да направи съвсем нищо. Не беше ли името на родителите свързано от дълги години с религиозна и благотворителна дейност? И не беше ли възможно, ако им се изтъкнеше трагичността на сегашното положение на Клайд, те да успеят чрез различни публични призиви да съберат поне толкова пари, колкото да покрият разноските по такова апелационно дело? Разбира се, те не бяха помагали на Клайд досега, но то е било, защото майка му е била уведомена, че не е нужно да идва. Сега положението беше друго.

— По-добре да й телеграфираме да дойде — практично предложи Джефсън. — Може да накараме Обуруолцър да отложи произнасянето на присъдата до десето число, ако му кажем, че тя се мъчи да дойде тук. Освен това само ще й съобщим да дойде и ако тя отговори, че не може, тогава ще се погрижим да й пратим пари. Но тя вероятно ще намери толкова, а може би и нещичко за апелирането.

Така те веднага изпратиха телеграма и писмо до госпожа Грифитс, гласящи, че макар засега на Клайд да не е била казана нито дума, родните му от Ликъргъс са отказали да му окажат каквато и да било помощ занапред. Освен това присъдата щяла да бъде произнесена не по-късно от десети и че в интерес на бъдещото благополучие на сина й необходимо е да дойде някой от тях, по-добре тя. Също да се съберат средства за апелиране на делото или поне да се гарантират.

И ето госпожа Грифитс се молеше на колене на своя бог да й помогне. Сега той трябва да прояви всемогъщата си сила… неизменното си милосърдие. Просветление и помощ трябваше да дойдат отнякъде — иначе как щеше да намери пари за път, да не говорим за разноските по апелиране на делото?

И както се молеше — на колене, — една мисъл! Вестниците й вадеха душата за интервю. Следяха я навсякъде. Защо не се е притекла на помощ на сина си? Какво мислела за това? Какво мислела за онова? И сега тя си каза: защо да не отиде при редактора на един от големите вестници, които не я оставят на мира с въпросите си, и да му разкаже колко голяма е нуждата й? А също да му каже, че ако й помогне да стигне при сина си навреме, за да бъде там в деня на произнасяне на

присъдата, тя, майката на подсъдимия, ще му напише кореспонденция за това. Тези вестници изпращаха кореспондентите си тук и там — дори и на делото, както беше чела. Защо да не изпратят нея, неговата майка? Не умее ли и тя да говори и пише? Колко, колко много поучителни брошури е написала!

И тъй тя се изправи само за да коленичи отново:

— Ти ми отговори, о, боже мой! — възкликна тя.

След това се изправи, извади старото си кафяво палто, неугледното кафяво боне с връзки — направено, за да наподобява донякъде одеяние на божи служител — и веднага се запъти към редакцията на най-големия и най-влиятелен вестник. И понеже делото на сина й бе толкова нашумяло, заведоха я направо при главния редактор, комуто тя направи голямо впечатление и който я изслуша с уважение и съчувствие. Той разбра положението й и реши, че това ще е интересно за вестника. Главният редактор изчезна за малко и се върна. Тя ще бъде назначена като кореспондент за три седмици, а след това — до второ нареждане. Пътните разноски за отиване и връщане ще й бъдат платени. Негов помощник, при когото сега ще я препрати, ще й даде указания как да приготвя и изпраща съобщенията си. Ще й даде също и известна сума на ръка. Стига да иска, може да замине дори и тази вечер — колкото по-скоро, толкова по-добре. Вестникът би искал да получи една-две снимки, преди тя да замине. Но както й говореше, той забеляза, че очите й са затворени, главата отметната назад. Тя благодареше на бога, който бе отговорил незабавно на молитвата й.

XXVIII

Бриджбърг и пътнически влак, от който на осми декември след полунощ на гарата слезе уморена, безпомощна жена. Лют студ и ярки звезди. Самотен железничар, който след запитване я упъти към бриджбъргския хотел „Централ“: направо по улицата насреща й, след това две пресечки вляво, след като стигне втората пряка. Сънливият нощен портиер на хотел „Централ“ веднага й даде стая, а след като научи коя е, обясни къде е околийският затвор. Но тя реши след съответно размишление, че часът не е подходящ. Той може да спи. Тя ще си легне и ще стане рано сутринта. Изпратила му е няколко телеграми. Той знае, че тя ще дойде.

В седем часа майката стана и към осем се яви в затвора с писма, телеграми и удостоверения в ръка. И служителите в затвора, след като прегледаха носените от нея писма и се увериха в самоличността й, съобщиха на Клайд, че е дошла. А той, потиснат и отчаян, когато чу тази новина, се зарадва на идването й толкова, колкото по-рано се беше страхувал от него. Защото сега положението се беше променило. Цялата дълга и страшна история бе разказана. А поради приемливото обяснение, което му бе подсказал Джефсън, може би щеше да може да я погледне в очите и да й каже, без да му затрепери гласът, че то е вярно: той не е замислял да убие Робърта, не я е оставил нарочно да умре във водата. И след това забърза надолу към стаята за посещения, където благодарение на любезността на Слак му позволиха да говори с майка си насаме.

Когато я видя да се изправя при влизането му и забърза към нея с немалко колебание в разтревожената си объркана душа, той бе сигурен в същото време, че ще намери в нейното сърце убежище, съчувствие, помощ, може би, и то без порицание. И възкликна със затруднение, с буца, заседнала в гърлото му:

— Божичко, мамо! Колко се радвам, че дойде.

Но тя бе твърде развълнувана за думи — нейното осъдено момче бе в прегръдките й — и само притегли главата му на своето рамо и отправи поглед нагоре. Господ бог й бе оказал само това благоволение.

Защо не повече? Окончателно освобождаване на сина й или ако не това, поне преразглеждане на делото — справедливо разглеждане на доказателствата в негова полза, каквото не е имало досега, разбира се. И така те останаха няколко мига.

Новини от дома… поводът за идването й… задълженията й на кореспондент да го интервюира… след това да бъде до него в съда, когато ще бъде произнесена присъдата — нещо, което накара Клайд да трепне. Но сега, както научи от нея, бъдещето му вероятно щеше да зависи само от нейните усилия. Роднините от Ликъргъс по някакви лични съображения решили да не го подпомагат повече. Но тя, стига да излезе пред света с обосновано искане, все още може да му помогне. Не й ли е помагал господ досега? Но за да се обърне към света и господа с едничката си молба, трябва да узнае от него сега истината: дали е ударил Робърта преднамерено или неволно, дали преднамерено или непреднамерено я е оставил да умре. Тя е прочела показанията и писмата му до нея и си е взела бележка за всички недостатъци в показанията му. Но бяха ли тези неща, поддържани от Мейсън, истина, или не?

Клайд, и сега, както винаги, изпита благоговеен страх и се почувства сразен от тази нетърпяща компромиси и срам честност, която никога не бе могъл напълно да разбере у нея, и заяви с цялата твърдост, която можа да събере, но все пак със стаена студена тръпка в сърцето, че се е заклел в истината. Не е извършил тези неща, в които е бил обвинен. Не е. Но уви, както тя сега си каза, след като го понаблюдава, какво беше това в очите му може би едно леко трепване? Клайд не беше чак толкова сигурен, тъй убеден и положителен, както се беше надявала, както се беше молила да бъде. Не, не, имаше нещо в неговото държане, в думите му, докато говореше — леко колеблива интонация, — долавяше се нещо тревожно, съмнение може би, което я накара съвсем да помръкне.

Не беше достатъчно категоричен. Може да е кроил поне отчасти, както се беше бояла тя отначало, когато за първи път чу всичко това… може дори да я е ударил на това безлюдно, скрито от погледите езеро! Кой знае? (Каква пареща, съкрушителна сила има в такава мисъл!) И това въпреки показанията му.

Но: „Господи, ти не ще искаш от една майка в най-страшния за нея и за сина й час да се усъмни в него… да направи неизбежна

смъртта му чрез собствената си липса на вяра? О, не, не ще поискаш. О, агнец божий, ти не ще го поискаш!“ Тя се обърна: смачка с петата си люспестата глава на тази змия на подозрението, толкова ужасна за нея, колкото неговата вина бе за него. „Сине Авесаломе, сине Авесаломе!“ Хайде, хайде, няма да допускаме такава мисъл. Самият господ няма да я всели в една майка. Не е ли той тук, нейният син, пред нея и не заявява ли твърдо, че не е извършил това нещо. Тя трябва да вярва, тя ще му повярва напълно. Трябва да повярва и вече вярва, какъвто и демон на съмнението да се таи още в най-тъмните кътчета на жалката й душа. Хайде, хайде, хората трябва да узнаят какво мисли тя. Тя и синът ще намерят изход. Той трябва да вярва и да се моли. Има ли си Библия? Дали я чете? И Клайд, когото един служител в затвора отдавна вече бе снабдил с Библия, я увери, че има и че я чете.

Но сега тя трябва да отиде да се види с адвокатите му, после да си изпрати дописката, след което ще се върне. Обаче щом излезе на улицата, веднага я обсадиха неколцина репортери, които настойчиво я заразпитваха за целта на идването й тук. Вярва ли в невинността на сина си? Дали смята, че е бил съден безпристрастно, или не? Защо не е дошла преди? И госпожа Грифитс с присъщата й прямота, убеденост и майчинска топлота сподели с тях всичко и им разказа как и защо е попаднала тук и защо не е дошла по-рано.

Ала сега, щом е вече дошла, надявала се да остане. Господ щял да й посочи как да спаси сина си, в чиято невинност била убедена. Няма ли и те да се помолят на бога да й помогне? Няма ли да се молят за нейния успех? Тя немалко трогна неколцината репортери, направи им дълбоко впечатление и те я увериха, че, разбира се, ще се молят, а след това я описаха на широкия кръг от читатели такава, каквато бе: на средна възраст, некрасива, религиозна, решителна, искрена и упорита и изпълнена със затрогваща вяра в невинността на сина си.

Но семейство Грифитс от Ликъргъс, когато чу за това, с негодувание прие идването й като нов удар. А Клайд в килията си, когато го прочете по-късно, бе донякъде неприятно поразен от кресливата гласност, която се даваше на всичко, свързано с него, и все пак поради близостта на майка си се примири, а след време дори се почувства щастлив. Каквито и да бяха нейните грешки и недостатъци, в края на краищата тя му беше майка, нали? И беше му се притекла на помощ. Нека хората мислят, каквото си искат. Смъртта бе надвиснала

над него и майка му единствена не беше го изоставила. А и тази неочаквано проявена изобретателност — да се свърже с денвърски вестник — заслужаваше похвала.

Никога не беше правила нещо подобно преди. И кой знае дали ще е възможно въпреки крайната си нищета тя да успее да разреши въпроса за обжалване на делото и да му спаси живота? Кой знае? А пък колко много и с какво равнодушие беше грешил той против нея! О, колко много! И въпреки всичко тя беше тук — неговата майка, пак загрижена и измъчена, но все пак любеща и стремяща се да му спаси живота, като опише осъждането му на един западен вестник. Вехтото й палто и чудноватата й шапка, широкото й неподвижно лице и малко флегматичните й грубовати движения не му се виждаха вече тъй дразнещи и смущаващи, както допреди известно време. Тя беше негова майка, тя го обичаше, вярваше в него и се бореше за спасението му.

От друга страна, Белнап и Джефсън в първия момент на срещата си с нея съвсем нямаха такова благоприятно впечатление. По една или друга причина не бяха очаквали такава недодялана и необразована, но въпреки това непоколебима личност. Широките тъпоноси обувки. Чудатата шапка. Старото кафяво палто. И все пак кой знае как, след няколко минути те бяха привлечени от нейната настойчивост, вяра и майчинска обич и прямия, изпитателен и човешки чист поглед на ясните сини очи, в които светеше духовна увереност и саможертвеност без сянка на някакви уговорки.

Дали те двамата смятат сина й за невинен? Тя трябва да знае това на първо място. Или вътрешно вярват, че е виновен? Всички тези противоречиви показания така я изтормозили! Господ е отредил тежък кръст за нея и близките й. Въпреки това благословено да е името му! И те двамата, като видяха голямата й загриженост, побързаха да я уверят, че са убедени в невинността на Клайд. Ако бъде екзекутиран за това приписано му престъпление, то ще бъде пародия на правосъдие.

И все пак сега, след като я видяха, обезпокоени от възможностите за набиране на по-нататъшни средства, адвокатите я запитаха по какъв начин е дошла тук; тя им обясни всичко и те разбраха, че госпожа Грифитс няма средства. А едно преразглеждане положително щеше да струва не по-малко от две хиляди долара. И след като прекара с тях един час, през което време те й разясниха какви са основните разноски по едно апелационно дело — приготвяне на

преписки, изложения, командировки, — госпожа Грифитс няколко пъти повтори, че съвсем не знае какво би могла да направи. А после неочаквано и за тях, някак си ни в клин, ни в ръкав, но трогателно и драматично, възкликна:

— Господ няма да ме остави. Зная. Той ми яви волята си. Негов беше гласът, който там, в Денвър, ме изпрати в тоя вестник. И сега, след като съм вече тук, ще се осланям на него и той ще ме ръководи.

Но Белнап и Джефсън само се спогледаха с неубедено, мирско изумление. Такава вяра! Мисионерка! Религиозна фанатичка! Но тук на Джефсън му хрумна една идея. Има и религиозен елемент, който трябва да се взима под внимание навсякъде… и силата му, когато се съчетае с ей такава вяра. Ако семейство Грифитс от Ликъргъс продължи да упорства и не се трогне… ами тогава… ами тогава… и сега, след като тя е вече тук… трябва да се заемат с черквите и, общо взето, с религиозните хора. Не е ли възможно с такъв темперамент и с такава вяра като нейните да потърсят подкрепата тъкмо на онези среди, които досега най-много са заклеймявали Клайд и правили осъждането му почти сигурно, и да съберат средства, с които да обжалват това дело в апелативния съд? Безутешната майка. Вярата й в нейния син.

По-скоро!

Една сказка с еди-колко си за вход и в която, както е угнетена и може да се покаже угнетена, тя ще изложи справедливата кауза на своя син — ще се помъчи да спечели съчувствието на предубедените слушатели, а покрай това две хиляди долара или повече, с които ще може да се обжалва делото.

И тъй Джефсън се обърна към нея, разясни й хрумването си и й предложи да й приготви беседа или бележки за беседа — едно кратко обобщение на различните му аргументи, — всъщност цяла сказка, която тя би могла да прерди и да изнесе, както пожелае, всичките данни, решаващите, основни истини по отношение на сина й. И тя с поруменели мургави бузи и светнали очи се съгласи да го направи. Щяла да се опита. Не можела да не се опита. Защото наистина не беше ли това гласът и ръката божия, явили се да й помогнат в часа на най-тежкото й изпитание?

На другата сутрин Клайд бе призован в съда за произнасяне на присъдата и госпожа Грифитс бе настанена близо до него и се мъчеше

с молив и хартия в ръка да води бележки за тази неописуема за нея сцена, а голямата тълпа я разглеждаше. Собствената му майка! В положението на репортер! Нещо абсурдно, гротескно, коравосърдечно, дори нелепо — такова семейство и такава сцена! И като си помисли човек, че тези Грифитс от Ликъргъс са толкова близки техни роднини!

Все пак присъствието й подкрепяше и окуражаваше Клайд. Защото нали предишната вечер тя беше пак дошла в затвора със своя план? И щом това свършеше, каквато и да бъде присъдата, тя щеше да започне работата си.

Но ето в най-черния си час той се изправи почти машинално пред съдията Объруолцър и изслуша първо краткото изложение на отправеното против него обвинение и на съдебното дело (за което Объруолцър се произнесе, че било справедливо и безпристрастно), а след това обичайния въпрос:

— Имате ли някакво основание, според което срещу вас не би следвало според закона да бъде произнесена смъртна присъда?

За изумление на майка му и на слушателите (но не и на Джефсън, който го беше посъветвал и настоял да го направи) Клайд отговори с ясен и твърд глас:

— Не съм виновен в престъплението, отправено против мен в обвинителния акт. Не съм убивал Робърта Олдън и затова смятам, че не е редно да получа тази присъда.

А след това устреми поглед право пред себе си, доловил само изражението на възхищение и любов у обърналата се към него негова майка. Нали синът й направи изявление тук, в този съдбовен миг, пред всички тези хора? И думите му тук, ако не и думите в затвора, трябва да са верни, нали? Значи, синът й не е виновен. Не е. Не е! Слава богу! И тя реши да наблегне особено много на това в съобщението си, та да влезе то във всички вестници, а след това и в сказката й.

Обаче Объруолцър, без ни най-малък признак на изненада или смущение, продължи:

— Имате ли да кажете още нещо?

— Не — отвърна Клайд след кратко колебание.

— Клайд Грифитс — заключи Объруолцър, — съдът реши, че вие, Клайд Грифитс, сте виновен в предумишленото убийство на Робърта Олдън и с настоящото ви осъжда на смърт; съдът постановява в десетдневен срок от това заседание шерифът на окръга Катараки да

ви предаде заедно с решението на съда на директора на държавния затвор в щата Ню Йорк в Обърн, където да останете в единична килия до седмицата, започваща в понеделник, 28 януари 19… година, и в някой ден от така посочената седмица гореспоменатият директор на държавния затвор на щата Ню Йорк в Обърн да изпълни смъртната присъда над вас, Клайд Грифитс, по начина, предписан от законите на щата Ню Йорк.

И когато това свърши, госпожа Грифитс се усмихна на своето момче, и Клайд й се усмихна в отговор. Защото, след като той заяви — заяви тук, — че не е виновен, тя се възроди духом въпреки присъдата. Той е наистина невинен, трябва да е, понеже заяви това тук. А Клайд, като видя нейната усмивка, си каза, че тя му вярва сега. Не я бяха разколебали всичките тези улики против него. И тази вяра, погрешна или не, сега така го крепеше, беше му тъй нужна. Това, което току-що каза, беше истина, както му се струваше сега. Не беше ударил Робърта. Това беше вярно. И следователно не беше виновен. Въпреки това Краут и Слак пак го грабнаха и отведоха в затвора.

Непосредствено след това майка му седна на журналистическата маса и се зае да обяснява на насъбралите се сега около нея представители на печата:

— Не трябва да мислите много лошо за мен, господа вестникари. Аз не разбирам много-много от тая работа, но можах да измисля само тоя начин, за да бъда до моето момче. Иначе нямаше да мога да дойда.

И тогава един длъгнест кореспондент пристъпи напред и каза:

— Не се тревожете, майко. Мога ли с нещо да ви помогна? Искате ли да оправя това, което смятате да кажете? С удоволствие ще го направя.

Той седна до нея и се залови да й помага да подреди впечатленията си в такава форма, каквато според него най-много би се харесала на денвърския вестник. Другите също предлагаха да направят каквото могат и всички бяха дълбоко трогнати.

След два дни необходимите съпроводителни книжа бяха приготвени, майка му уведомена за преместването му, без да й позволят обаче да го придружи, и Клайд бе препратен в Обърн, западния затвор на щата Ню Йорк, в „Дома на смъртта“ или

„Отделението на убийците“, както го наричаха — най-мрачния и мъчителен ад, какъвто човек можеше да си представи — комбинация от двадесет и две килии, разположени на два етажа. Тук той трябваше да остане, докато се получи заповед за преразглеждане на делото или привеждане на смъртната присъда в изпълнение.

Но докато пътуваше от Бриджбърг до това място, на всяка гара имаше внушителни тълпи — стари и млади мъже, жени и деца, — всички се стремяха да зърнат тоя удивително млад убиец. Момичета и жени под маската на съчувствен интерес, който в най-добрия случай едва ли беше нещо повече от желание да постигнат мимолетна близост с този смел и романтичен, макар и злополучен герой, тук-там му хвърляха по някое цвете и весело и високо му подвикваха, когато влакът се изтегляше от една или друга гара:

— Здравей, Клайд. Надявам се да те видя скоро пак. Недей остава много дълго там.

— Ако апелираш делото, положително ще бъдеш оправдан. Поне ние се надяваме така.

И Клайд, немалко изумен, а сетне окуражен от това очевидно благоприятно несъответствие между отношението на тълпите в Бриджбърг и сегашното неочаквано болезнено, трескаво, дори разпалено любопитство тук, се кланяше и усмихваше и даже махаше с ръка. Но въпреки всичко си мислеше: „Аз съм на път за «Дома на смъртта», а те са така дружелюбни. Чудно ми е как смеят.“ А Краут и Сисъл, негови конвои, добили известност и слава с това, че са го заловили и са го пазили в затвора, както и поради вниманието от страна на пътниците във влака и на отделни лица сред тези тълпи отвън, се чувстваха поласкани и възвеличени.

Но след това единствено от задържането му насам кратко и пъстроцветно преминаване през свободния свят, край тези чакащи тълпи и огрени от зимното слънце поля и хълмове, покрити със сняг, които му напомняха за Ликъргъс, Сондра, Робърта и всичко, което така калейдоскопично и съдбоносно бе изживял през последните двадесет месеца, дойдоха сивите, лишаващи от свобода стени на Обърн, където, щом го представиха на чиновника в канцеларията на затвора, който записа името и престъплението му в книгите, той бе предаден на двама тъмничари и те се погрижиха да се изкъпе в банята на затвора и да бъде остриган — да бъде лишен от къдравата черна коса, която толкова

много харесваше, — дадоха му раирани затворнически дрехи и отвратително кепе от същия плат, затворническо бельо и дебели сиви пантофи от кече, които да заглушават неспирното крачене из килията, на което може би с време щеше да свикне, и номер — 77221.

И така докаран, незабавно го отведоха в самия „Дом на смъртта“ и заключиха в килия на долния етаж — едно почти квадратно светло и чисто помещение, осем на десет фута, снабдено с водопровод и канализация, а също така легло, маса, стол и малка полица за книги. И тук, почти без да си даде сметка, че около него има и други килии, наредени по цялата дължина на широкия коридор, той първо постоя, после седна — нямаше го вече разведряващия, по-задушевен, по-общителен живот на затвора в Бриджбърг, нито тези странни тълпи и сцени, които бележеха пътя му дотук.

Тревожното напрежение и мъка на тези часове! Тази смъртна присъда; това пътуване и всичките хора, които му се обаждаха; това остригване долу в бръснарницата на затвора, и то от бръснар затворник; дрехите и бельото, които му бяха дали и с които беше сега! Нямаше огледало тук… нито другаде, но това нямаше значение — той можеше да си представи как изглежда. Тези торбести дрехи и панталони и това раирано кепе! Той го захвърли с отчаяние на пода. Защото само допреди един час бе облечен с приличен костюм и риза, вратовръзка, обувки и бе имал спретнат и приятен вид, както си помисли на тръгване от Бриджбърг. Но сега… как ли изглежда? А утре ще дойде майка му, пък след това може би Джефсън и Белнап. Боже!

И още по-лошо: там, в тази килия точно срещу него, един пожълтял и изпосталял китаец със зловещ вид и същите дрехи като неговите се беше доближил до решетката на вратата и го гледаше с неразгадаемите си коси очи, но веднага се обърна и взе да се чеше — може би от въшки, както веднага със страх си помисли Клайд. В Бриджбърг бе имало дървеници.

Китайски убиец. Нали това беше „Домът на смъртта“? Но тук той беше равен с него. И със същите дрехи, както неговите. Слава богу, вероятно нямаше много посетители. Беше чул от майка си, че не пускали почти никого — че само тя, Белнап и Джефсън, и някой избран от него пастор ще могат да идват веднъж седмично. Но сега тези яки, боядисани в бяло стени, безпрепятствено заливани от ярка светлина през големия оберлихт денем, и както виждаше, от

електрическите лампи в коридора нощем — тъй различно от Бриджбърг, толкова по-силно, по-ярко осветление! Защото там, в онзи стар затвор, стените бяха сиво-кафеникави и не много чисти, килиите по-големи, обстановката по-богата, понякога на масата имаше покривка, книги, вестници, шах… А тук, тук нямаше нищо, тези яки тесни стени… желязна решетка, стигаща до тежкия масивен таван горе, и тази тежка, много тежка желязна врата, в която, както и в Бриджбърг, имаше малък отвор, разбира се, за подаване на храната.

Но точно в този момент отнякъде се чу глас:

— Хей, имаме си нов другар, момчета! Долния етаж, втората килия към изток.

Тогава се обади втори глас:

— Не думай! Как изглежда?

И трети:

— Как ти е името, новият? Не се бой, не си по-зле от всички ни.

И тогава първият глас отговори на втория:

— Един височък и мършав. Хлапак. Изглежда като мамино детенце, но не е лош. Хей, ти! Кажи ни как се казваш!

Смаян, Клайд онемя и се замисли. Защото как трябва да приеме такова запознаване? Какво да каже… как да постъпи? Трябва ли да се държи дружески с тези хора? И все пак вроденият му такт го накара дори и тук да отговори най-учтиво, без да се бави:

— Клайд Грифитс.

А един от първите гласове продължи:

— О, да! Знаем кой си. Добре дошъл, Грифитс. Ние не сме чак толкова лоши, колкото може да си помислиш. Чели сме много за теб. Смятахме, че скоро ще пристигнеш при нас.

И друг глас:

— Не се отчайвай много-много. Не е тъй лошо тук. Поне помещението е добро: дето се вика, имаш си покрив над главата.

Отнякъде долетя смях.

Но Клайд, твърде много ужасен и отчаян, за да говори, погледна печално стените, вратата, сетне китаеца, който, застанал мълчаливо до вратата, пак беше впил очи в него. Страшно! Страшно! И те приказваха ей така помежду си и заговаряха така фамилиарно един непознат! Не помисляха колко е злочест, колко ново му е всичко, колко го плаши — какъв ужас трябва да изпитва. Но пък защо ли ще смятат

един убиец смутен или нещастен? Най-лошото от всичко беше, че те са разсъждавали тук след колко ли време ще го докарат, което значеше, че им е известно всичко за него. Дали ще го закачат… или ще го дразнят… или ще го измъчват, докато не го накарат да прави каквото те искат? Ако Сондра или някой друг от всичките му познати можеше да го види или да си го представи в този му вид тук… Боже!… Пък утре ще дойде и родната му майка.

А после, подир един час, с настъпването на вечерта, висок, мъртвешки бледен тъмничар, по-приятен наглед със своята униформа, тикна тенекиена табла с храна през отвора във вратата. Храна! За него тук. И този жълт, дръглив китаец отсреща взе своята. Кого ли е убил? Как? А после свирепо стържене на тенекиените табли в разните килии! Звуци, които напомняха по-скоро хранене на диви зверове, отколкото на хора. А някои от тях дори и приказваха, докато ядяха и стържеха по таблите. На Клайд му се повдигаше.

— Да му се не види! Цяло чудо е, че тия мърлячи в готварницата не са могли да измислят нещо друго, освен студен боб, пържени картофи и кафе.

— Пък и кафето тая вечер… божичко!… Да ви кажа, в затвора на Бъфало…

— Хайде, затваряй си устата — чу се от друг ъгъл. — Достатъчно много сме слушали за затвора в Бъфало и за чудесните манджи. Все нямаш апетит за следобедната закуска тук, както ми се вижда.

— И все пак — продължи първият глас, — като си помисля за там, трябва да са били доста хубави. Поне така ми се струва сега.

— Ах, Рафърти, млъкни най-после — обади се нов глас.

След това някой, изглежда пак Рафърти, каза:

— Добре де, само малко ще си почина след това… и тогава ще повикам шофьора и ще поизляза да се разходя. Въздухът трябва да е чудесен тая вечер.

Сега заговори друг, дрезгав глас:

— Стига с твоята болна фантазия. Знаеш, живота си бих дал за една цигарка. А после да изиграя едни карти.

„Нима те играят тук на карти?“ — помисли си Клайд.

— Предполагам, понеже Розенстайн не можа да спечели изборите за кмет тука, няма да играем.

— Казваш „няма“, а? — Тези думи очевидно принадлежаха на Розенстайн.

Вляво от Клайд, в съседната килия, един глас се обади на минаващия пазач тихо, но все пак ясно доловимо:

— Псст! Още ли няма нищо от Олбъни?

— Няма нищо, Хърмън.

— Нито писмо, а?

— Няма никакво писмо.

Гласът прозвуча много напрегнато, много възбудено, много измъчено, след това — мълчание.

След миг от друга, по-далечна килия долетя глас като от сетните дълбини на ада, които може да стигне човешка душа, преливащ от пълно, неизразимо отчаяние:

— Ах, боже мой! Ах, боже мой! Ах, боже мой!

И тогава от по-горната редица друг глас:

— О, господи! Пак ли ще започне тоя селяк? Не мога да издържа. Господин надзирател! Господин надзирател! Не можете ли да му дадете нещо приспивателно на тоя?

И още веднъж гласът от долната редица:

— Ах, боже мой! Ах, боже мой! Ах, боже мой!

Клайд скочи, стиснал юмруци. Нервите му бяха изопнати като готови да се скъсат струни. Убиец! Може би пред прага на смъртта. Или скърби за нещо ужасно, каквато е и собствената му съдба. Той стенеше, както самият Клайд, поне мислено, толкова често бе стенал там в Бриджбърг. Да плаче така! Боже! А трябва да има и други.

И ден след ден, нощ след нощ ще чува това пак без съмнение, докато, може би… кой знае… освен ако… Но не! О, не! Не сам той… дано не… не и неговият ден. О, не! Цяла година трябва да мине, преди това да може да се случи… нали така му каза Джефсън. Може и две години. Но все пак!… След две години!!! Усети, че го втриса, само като помисли, че дори след такъв кратък срок от две години…

Оная другата стая! И тя е някъде тук. Тая стая е свързана със затвора. Той го знае. Има някаква врата. Води при оня стол. *Оня стол.*

И ето пак гласа, както преди:

— Ах, боже мой! Ах, боже мой! Ах, боже мой!

Клайд се хвърли на леглото и запуши уши с ръцете си.

XXIX

„Домът на смъртта“ в тоя затвор бе една от ония глупави постройки и учреждения, плодове на човешката неотзивчивост и тъпота, за която в общи черти никой не можеше да бъде държан отговорен. Цялостният й план и вътрешен ред бяха рожби на редица основни законодателни постановления, последвани от решения и наредби, отговарящи на прищевките и измислените от различните директори нужди, докато най-после (постепенно и без никой от тях да бе вложил във всичко това нещо, което да заслужава името „мисъл“) там се бяха насъбрали и се прилагаха всевъзможни ненужни и всъщност своеволни жестокости или безсмислени и убийствени изтезания, каквито би могъл да си представи човек. И то с тая цел, щото човек веднъж осъден от съдебни заседатели, да бъде принуден да изтърпи не само онази смърт, отредена му от присъдата, но и стотици други преди това. Защото разпределението на самото помещение, както и правилникът, който уреждаше живота и поведението на затворниците, бяха достатъчни да ги подложат силом на тия изтезания.

Това бе помещение от камък, бетон и стомана, тридесет на петдесет стъпки, със стъклен покрив на около тридесет стъпки от пода. Предполагаше се то да превъзхожда по-стария и по-лош „Дом на смъртта“, с който още бе свързано с врата и беше разделено на длъж от широк коридор, по протежението на който на приземния етаж имаше дванадесет килии, осем на десет стъпки всяка, разположени по шест една срещу друга. А над тях още един етаж, известен като галерия, по пет килии от двете страни.

Обаче през средата на тоя главен коридор минаваше друг, по-тесен, който разделяше по равно долните килии и водеше в единия си край към онова, което се знаеше като „Старият дом на смъртта“ (където сега се приемаха само посетителите на осъдените), а в другия край — към стаята за екзекуции, където беше електрическият стол. Две от килиите на долния коридор — тия на пресечката с по-тесния коридор — гледаха към стаята за екзекуции. Двете килии, срещуположни на съответните ъгли, гледаха към коридора, който

водеше в „Старият дом на смъртта“ или онова, което сега, с доста голямо пресилване на въображението, можеше да се нарече приемна на смъртниците, където те можеха два пъти седмично да се видят с пряк сродник или адвокат. Но с никой друг.

В „Старият дом на смъртта“ (сегашната приемна), където килиите все още съществуваха и съставяха неразделна част от реда за посещенията, те бяха в една редица и само от едната страна на коридора и предотвратяваха любопитното разглеждане на един осъден от друг, с телена мрежа отпред и зелени транспаранти, които можеше да се дръпнат пред всяка от тях. Защото в по-далечното минало при всяко пристигане или заминаване на нов смъртник, когато излизал на всекидневната си разходка или отивал на баня, или в края на краищата го извеждали през желязната вратичка на западната страна, където била стаята за екзекуции, тия транспаранти винаги се дръпвали. Другите не бивало да го виждат. И въпреки всичко „Старият дом на смъртта“ тъкмо поради това внимание и дискретност, съпроводени обаче с крайно усамотение, бе по-сетне сметнат за безчовечен и затова бе изграден този, според мнението на загрижените и състрадателни власти, по-нов и по-хубав „Дом на смъртта“.

В него разбира се, нямаше такива тесни и мрачни килии, както в стария, където таваните бяха ниски и условията непоносими, докато в новия таванът бе висок, помещенията и коридорите ярко осветени и всяка килия не по-малка от осем на десет стъпки. Но за разлика от старото помещение те се отличаваха с огромното неудобство на непрегражденитe, да не кажем, вече лишени от завеси врати.

Освен другото поместването на затворниците на два такива етажа, както тук, налагаше на всеки осъден да понася ужасните прояви на всичките злобни, болезнени или напълно пропаднали и отчаяни типове около себе си. Никакво уединение. Денем — ярка светлина, леещa се през сводестия стъклен покрив високо над стените. Нощем — ослепителни, големи по размер и мощност електрически крушки, заливащи с блясък всяко кътче и пролука в отделните килии. Никакво уединение, никакви игри освен карти и шашки — единствените, които можеше да се играят, без затворниците да бъдат пуснати от килиите. Книги, вестници — разбира се, за всички, които можеха да четат или да изпитат удоволствие от тях при тия обстоятелства. И посещения — по правило сутрин и следобед — на католишки свещеник и по-

нередовно на равин и пастор, всеки от които предлагаше съчувствието и молитвите си на желаещите да ги приемат.

Но проклятието на това място се състоеше не в предимствата му, каквито и да бяха те, а въпреки тях в непрекъснатото общуване, както всеки можеше да види, с хора, чийто дух сега бе изтерзан и обезличен от мисълта за приближаващата смърт, която за мнозина бе толкова близо, че я усещаха като ледена ръка на челото или рамото си. И никой — колкото и да се перчеше — не можеше да устои без някаква форма на умствено или физическо изграждане. Унинието, напрежението, непонятният страх и отчаянието, които се носеха като вятър или лъх, потискаха или терзаеха ту едного, ту другиго. Те се изливаха най-неочаквано в ругатни, въздишки, дори сълзи, в „молби за някаква песен — за бога!“ — или в най-непреднамерени или неочаквани викове и стенания.

И нещо още по-лошо, пораждащо може би най-угнетителната и сломяваща покруса тук — напречният коридор, водещ от „Старият дом на смъртта“ от едната страна до стаята за екзекуции — от другата. От време на време — уви, колко често! — той се превръщаше в сцена или естрада поне за част от трагедията, която толкова редовно се разиграваше тук: последното действие, екзекуцията.

Защото по тоя коридор отвеждаха осъдения в последния ден на живота от по-добрата килия в новата сграда, където може да е лежал цяла година или две, в стара в бившия „Дом на смъртта“, за да може да прекара сетните си часове в усамотение, макар и да трябва въпреки всичко в последния момент да се върне по стъпките си по тоя по-тесен напречен коридор, където всички можеха да го видят — по смъртния си път към стаята за екзекуции в другия му край.

Също така всеки път, когато водеха някого на свиждане с адвокат или роднина, той трябваше да мине по средния коридор до тоя по-тесен и по него да отиде в „Старият дом на смъртта“, където го слагаха в килия, заградена на две стъпки разстояние с телена мрежа, между която и самата килия трябваше да седи надзирател, докато затворникът и неговият посетител (жена, син, майка, дъщеря, брат, адвокат) разговарят, и да слуша всичко. Никакви ръкостискания, никакви целувки, никакво приятелско докосване — дори и никаква интимна дума, която да не чуе надзирателят. А когато най-сетне за някого дойдеше съдбоносният час, всеки затворник — бил той злобен или

простодушен, чувствителен или с груб нрав, неволно или преднамерено — беше принуден да чува, ако не и да вижда, последните приготовления; преместването на осъдения в една от килиите на „Стария дом на смъртта“, последната и може би придружена с ридания среща с майка, син, дъщеря, баща.

Никой не беше помислил нито при проектирането, нито при създаването на правилника за ненужните и незаслужени мъчения на довежданите тук не за да бъдат незабавно екзекутирани — в никой случай, — а по-скоро, за да бъдат задържани, докато висшите съдилища разгледат правотата на техните обжалвания.

Отначало, разбира се, Клайд почти не забелязваше всичко това. Колкото за първия ден, той вкуси само една капчица от всички тия прелести. А за да облекчи или утежни бремето му, още на другия ден към обед дойде майка му. Като не й позволиха да го придружи, тя беше останала да се посъветва за последен път с Белнап и Джефсън, а също да напише пълно описание на впечатленията си във връзка със заминаването на сина си (тия вълнуващи, незаличими впечатления!). И макар много да й се искаше да си намери стая някъде близо до затвора, още с пристигането си в Обърн отиде в канцеларията и след като представи заповед от съдията Объруолцър и молба от Белнап и Джефсън, в която те ходатайстваха да й се даде за начало поне едно свиждане насаме с Клайд, получи позволение да види сина си в съвсем друга стая, а не в „Старият дом на смъртта“. Защото самият директор вече беше чел за нейните постъпки и себеотрицание и му беше интересно да види не само нея, но и Клайд.

Но тъй неочаквано и изумително променилият се вид на Клайд тук дотолкова я потресе, че почти не можа да проговори при влизането му, дори и след като го позна — колко бледи, сиви бяха бузите му, колко мрачен и напрегнат погледът. Главата му остригана! Това облекло! И тая ужасна сграда с железни порти и резета и дълги коридори с униформени пазачи на всеки завой!

За миг тя се сепна, затрепери и малко остана да загуби свяст от напрежение, макар и да беше влизала преди в много и по-големи затвори — в Канзас сити, Чикаго, Денвър, — и раздавала брошури, чела проповеди и предлагала услугите си във връзка с всичко, което би могла да направи. Но това… това! Собственият й син! Широките й яки гърди бурно се надигаха. Тя погледна и обърна едрия си широк гръб, за

да скрие за мъничко лицето си. Устните и брадичката й трепереха. Тя затършува в чантичката си за носна кърпа и същевременно полугласно заповтаря:

— Боже мой… защо ме изостави?

Но още докато го казваше, си помисли: не, не, той не бива да я види така. Нима е редно да се държи така и със сълзите си да го прави по-малодушен? И все пак въпреки силната си воля не можа да спре веднага и продължи да плаче.

А Клайд, като видя това, въпреки взетото решение да се държи и да каже нещо утешително и ободряващо на майка си, замънка:

— Не бива, мамо. Божичко, не бива да плачеш. Зная, че ти е тежко. Но всичко ще се оправи. Положително ще се оправи. Не е чак толкова лошо, колкото го мислех. — Но вътрешно си каза: „О боже, колко е лошо!“

А госпожа Грифитс додаде гласно:

— Бедното ми момче! Обичното ми момче! Но ние не бива да падаме духом. Не бива. Не бива. „И ще те избавя от примката на нечестивия.“ Господ не е изоставил нито теб, нито мен. И няма да ни изостави, сигурна съм в това. „Той ме води при тихи води.“ „Той укрепва душата ми.“ Трябва да се уповаваме на него. Освен това — добави тя живо и делово, за да ободри Клайд, пък и себе си — нали вече направих постъпки за обжалване. Адвокатите ще се погрижат още тая седмица. Ще подадат жалба. А това значи, че делото ти не може дори да бъде преразгледано по-рано от една година. Просто бях поразена да те видя така. Разбираш ли, не съм била подготвена за такова нещо. — Тя изправи рамене, вдигна глава и успя смело, макар и пресилено, да се усмихне. — Директорът тук, изглежда, е много добър, но все пак някак си, когато те видях ей сега…

Тя си избърса очите, влажни от тая неочаквана и страхотна буря, и за да отвлече себе си, както и него, заговори за предстоящата си неотложна работа. Господа Белнап и Джефсън й дали такива надежди тъкмо преди да тръгне. Тя била в кантората им и те заръчали и тя, и той да не губят смелост. А сега щяла да чете сказки, и то веднага, и скоро щяла да набави средства. О, да. И господин Джефсън щял да дойде да го види тия дни. Не бивало в никой случай да смята, че са изчерпали всичките възможности на съдилищата. Съвсем не. Прочетената му присъда положително щяла да бъде отменена и делото

насрочено за ново разглеждане. Този процес бил фарс, както сам той знае.

Що се отнася до нея, щом си намери стая близо до затвора, ще отиде при най-видните пастори в Обърн да види дали не ще може да си осигури някоя църква, или две, или три, в които да говори и да защитава неговата кауза. След ден-два господин Джефсън ще й изпрати някои сведения, които би могла да използва. А след това в други църкви в Сиръкюз, Рочестър, Олбъни, Скинектъди — всъщност в много други градове на изток, — докато събере необходимата сума. Но няма да го остави. Ще идва да го види поне веднъж седмично и ще му пише през ден, а може би и всеки ден, ако има време. Ще говори с директора. Затова той не бива да се отчайва. Предстои й много и тежка работа, разбира се, но господ ще я ръководи във всичко, което предприеме. Сигурна е в това. Не е ли вече проявил своята блага и чудотворна милост?

Клайд трябвало да се моли за нея и за себе си. Да чете пророк Исаия. Да чете псалми — двадесет и втория, петдесетия, деветдесетия, всеки ден. Също пророк Авакум. „Има ли прегради срещу ръката господня?“ И после, след още сълзи, една безкрайно прочувствена и покъртителна сцена, тя най-сетне успя да си отиде, а Клайд, разтърсен до дъното на душата от толкова много мъка, се върна в килията си. Неговата майка. И на тая възраст… и с толкова малко пари… тя ще тръгне да обикаля и ще се мъчи да събере парите, необходими за спасяването му. А в миналото той се е отнасял към нея толкова лошо… както му ставаше ясно.

Той седна на крайчеца на леглото и стисна главата си с двете ръце, а в същото време отвън желязната врата се затвори и пред госпожа Грифитс остана само една самотна стая и изпитанията на предстоящата обиколка със сказки… Госпожа Грифитс се спря, съвсем не толкова сигурна или убедена във всичко, което бе разправяла на Клайд. Положително господ ще й помогне. Трябва да й помогне! Нима я беше изоставил някога досега… съвсем? А сега… тук… в най-тежкия й час, най-тежкия час за сина й!… Нима ще я изостави?

Тя спря за миг на малкия паркинг оттатък затвора и загледа високите сиви стени, стражевите кули с въоръжени пазачи в униформа, зарешетените прозорци и врати. Затвор! И нейният син беше сега вътре — още по-лошо, в този заграден и тесен дом на смъртта! И

обречен да умре на електрическия стол. Освен ако… освен ако… Но не, не… това не бива да се случи! Тази апелация. Парите за нея. Трябва да се заеме с това веднага — не да размишлява, да се вайка, да се отчайва. О, не! „Мой щит и моя закрила.“ „Моя светлина и моя сила.“ „О, господи, ти си моята сила и спасение. В теб е упованието ми.“ След това избърса още веднъж очите си и добави:

— Вярвам, о, господи. Помогни ми в неверието ми.

Така госпожа Грифитс ту се молеше, ту плачеше, докато вървеше нататък.

XXX

Но след това за Клайд се заточиха дълги дни в затвора. С изключение на седмичното посещение на майка му, която, заловила се веднъж за работа, не виждаше възможност да го спохожда по-често, както пътуваше през следващите два месеца между Олбъни и Бъфало и дори Ню Йорк, но без този успех, на какъвто се беше надявала. Защото по въпроса за молбите й към черквите и обществото, както след горе-долу три седмици сондиране на местна и чисто сектантска почва се видя принудена много унило (и тайно, а не пред Клайд) да признае, християните се отнасяха, най-меко казано, много равнодушно и съвсем не толкова по християнски, колкото би трябвало. Защото всички, а особено много пасторите по тези места (понеже те най-предпазливо и сдържано изразяваха мнението на енориашите си), единодушно смятаха, че това е нашумял и, разбира се, грозен процес, завършил с присъда, с която по-консервативните среди в страната, поне ако човек съдеше по вестниците, бяха напълно съгласни.

Освен другото — коя беше тя, пък и нейният син? Някаква проповедничка, тайна мисионерка, жена, която в разрез с всички догми и предписания на организираните исторически, както и религиозни секти и учреждения (семинарии, утвърдени църкви и техни клонове и поделения — всичките тълкуващи словото божие грижливо, авторитетно и законно, понеже изхождат от историческа и догматична гледна точка), е предпочела да върви по свой път и без да е ръкоположена по един или друг начин, да ръководи подобна неузаконена и следователно съмнителна мисия. Освен това, ако беше останала у дома си, както подобава на една добра майка, и се беше посветила на сина си и на другите си деца, на грижите за тях и възпитанието им… дали това е щяло да се случи?

И не само това, но (според показанията на самия Клайд пред съда) не беше ли виновен той в прелюбодеяние с това момиче независимо дали го е убил, или не? Грях, не по-малък от убийство в очите на мнозина. Не го ли беше признал? И биваше ли да се говори в защита на един осъден прелюбодеец, макар да не е убиец (пък кой го

знае), в черква? Не, никоя християнска черква не е място за обсъждане основателността на това дело независимо доколко всеки християнин във всички църкви съчувства лично на госпожа Грифитс и е против евентуална несправедливост на правосъдието спрямо сина й. Не, не! Това не е за препоръчване от нравствена гледна точка. То би могло дори да втълпи в ума на младежта някои подробности на престъплението.

Отгоре на всичко поради това, което вестниците бяха писали за идването й на изток, за да помогне на сина си, и картината, която тя представляваше с грозното си облекло, повечето пастори приемаха, че е една от онези налудничави личности, непринадлежащи към никоя определена секта, без богословско образование, самият външен вид на които може да унижи истинската и чиста вяра.

Затова те всички един по един, без всъщност да ожесточават сърцата си, но като обмисляха добре и решаваха „не“, казваха: трябва да има някакъв по-добър начин, по-необезпокоителен за християните — може би някоя обществена зала, където биха се стекли, ако се разгласеше добре чрез печата. И тъй госпожа Грифитс получи отказ от всичките, с едно-единствено изключение, и бе посъветвана да отиде другаде, докато за католиците инстинктивно, поради предубеждение, както и поради някакво неосъзнато благоразумие (може би близко до истината), тя дори и не помисли. Милосърдието на Христа, както то се тълкува от пазителя на свещените ключове свети Петър, тя знаеше, не бе достъпно за онези, които не признават пълномощията на Христовия наместник.

Ето защо след много дни, прекарани в напразно чукане на една или друга врата, доста угнетена, най-после тя се принуди да се обърне към един евреин, съдържател на най-голямото кино в Ютика — греховен театър. И той й го отстъпи безплатно за една сутрешна сказка, да изложи доводите „за“ и „против“ в делото на сина си (озаглавиха я „Една майка защитава сина си“), която й донесе при двадесет и пет цента вход на човек изумителната сума двеста долара. Отначало тази сума, колкото и малка, я насърчи да повярва, че скоро — каквото и да е настроението на правоверните християни — тя ще спечели достатъчно, за да обжалва присъдата на Клайд. Може да се позабави, но ще спечели.

Въпреки това, както скоро откри, имаше и други пера, които трябваше да вземе под внимание: пътни пари, личните й разноски в Ютика и другаде, да не споменаваме известни суми, които й се налагаше да изпраща в Денвър на съпруга, останал с малко или никакви средства за преживяване и поболял се поради тази голяма трагедия в семейството — поболял се тъй зле, че писмата от Франк и Джулия започваха да стават много обезпокоителни. Било възможно той изобщо да не оздравее. Да им помогне някак, бе необходимо.

Ето защо освен заплащането на личните си разноски тук госпожа Грифитс бе буквално принудена да тегли все нови суми от единствения си сега източник на приходи. Това беше ужасно, ако се имаше предвид бедственото положение на Клайд… но все пак нали тя трябваше да се поддържа някак си във всяко отношение, за да спечели победа? Едва ли можеше да изостави и мъжа си, за да помага само на Клайд.

И въпреки всичко (с течение на времето слушателите й ставаха все по-малко и по-малко, докато най-после се събираха не повече от шепа хора и приходът едва покриваше разноските) в края на краищата тя успя да сложи настрана хиляда и сто долара.

Тъкмо по това време, в момент на крайна тревога, Франк и Джулия й телеграфираха, че ако иска да види Ейса още веднъж, няма да е зле да се върне вкъщи незабавно. Бил много зле и нямало надежда да оцелее. И тогава, изправена пред заплашващите я няколко беди и след като единственото, което можеше да направи за Клайд, бе да го посещава веднъж или дваж седмично (в зависимост от ангажиментите й), тя побърза да се посъветва с Белнап и Джефсън и да им изложи крайните си затруднения.

Тези господа, разбрали, че всичките хиляда и сто долара — това, което бе събрала досега — ще бъдат дадени на тях, в избли на човечност я посъветваха да се върне при мъжа си. Положително Клайд нямало да е зле засега, като се има предвид, че те разполагат с цяла година или най-малко десет месеца, докато се наложи да подадат документите и протоколите по делото. Освен това вероятно ще мине още една година, докато се стигне до решение. А без съмнение дотогава тя ще успее да събере остатъка от таксите за апелацията. Или ако не успее… е, тогава… пак… (като видяха колко е изнурена и отчаяна по това време) няма защо да се тревожи. Фирмата „Белнап и Джефсън“ ще се погрижи интересите на сина й да бъдат добре

защитени. Двамата ще подадат молба за апелация и ще направят възражение… и ще направят всичко необходимо, за да осигурят на сина й безпристрастно разглеждане на делото в съответния срок.

Освободила се от това тежко за душата бреме и след две последни посещения при Клайд, при които го увери в твърдото си решение да се върне колкото може по-скоро, щом Ейса възстанови силите си и тя намери начин да събере пари за такова завръщане, госпожа Грифитс замина, но за съжаление разбра, щом се озова пак в Денвър, че не е тъй лесно да възстанови здравето на мъжа си без никакви средства.

А в същото време Клайд остана да си размишлява и да се примирява колкото може с един свят, който в най-добрия случай представляваше своеобразен ад от духовни злини, над който, както над ада на Данте, можеше да се напише: „О, вий, кои престъпяте тоз праг, надежда всяка тука оставете.“

Каква безотрадност! Какво бавно и все пак изгарящо психическо терзание! Очевидният ужас и угнетение — непрекъснато и неотклонимо — на всички, които въпреки своята смелост или страх, въпреки показната си смелост или истинско безразличие (имаше и такива) бяха принудени да мислят и да чакат. Защото сега във връзка с тази най-безсърдечна и жестока форма на затворнически живот той беше в постоянна психическа, ако не и физическа близост с двадесет други осъдени престъпници с различен нрав и от различни националности, всеки от които като Клайд се беше поддал на някакъв гняв, страст или мъка, присъщи нему или дължащи се на обстоятелствата. Извършили убийство — това духовно и физическо избухване, този краен изход или заключителен епизод, преживели ужасите и изтощението на душевната и съдебната борба и поражението — всичко тъй сходно с преживяното от него, — сега те се виждаха откъснати от света — зазидани — в една или друга от тези двадесет и две железни клетки и чакаха… чакаха какво?

Колко добре го знаеха те! И колко добре го знаеше той! И тези гръмогласни изблици на ярост и отчаяние или молитви от време на време. А друг път какви ругатни, мръсни или груби закачки, или разкази, отправени към всички, или непристоен смях, или въздишки и стонове в онези късни часове, когато изнемогващият дух, след като се

е борил за малко тишина, би трябвало да получи кратка почивка за тялото и душата.

Във вътрешния двор за разходка, отвъд далечния край на дълъг коридор, два пъти дневно, по за няколко минути всеки път, между десет сутринта и пет следобед, извеждаха затворниците на групички по пет-шест души да подишат свеж въздух, да походят, да направят малко гимнастика или да потичат и да поскачат, ако това по им харесва. Но винаги под бдителните погледи на достатъчен брой надзиратели, за да се справят с тях, в случай че се опитат да вдигнат някакъв бунт. Там започнаха от втория ден да водят и Клайд ту с едни осъдени, ту с други. Но отначало той хранеше дълбоко убеждение, че не би могъл да взима участие в тези обществени прояви, докато другите, въпреки очакващата ги участ, излизаха с явно удоволствие.

Двамата чернооки италианци със зловещ вид, единият от които убил момиче поради това, че не искало да се омъжи за него; другият ограбил своя тъст, а след това го убил и се опитал да изгори трупа му, за да се сдобият той и жена му с пари! И едрият Лари Донахю — главест и широкоплещест, с големи крака и ръце, служил някога в експедиционен корпус, — който, изхвърлен от работа като нощен пазач в една бруклинска фабрика, причакал нощем надзирателя, дето го уволнил, и го убил на едно празно място, но не бил достатъчно предпазлив и изгубил военен медал, който в края на краищата го издал и помогнал да го заловят. Клайд научи всичко това от странно равнодушните, затворени и все пак като че ли дружелюбни надзиратели, които денонощно двама по двама пазеха тези килии и се сменяваха на всеки осем часа. И полицаят Райордан от Рочестър, който убил жена си, понеже решила да го напусне, а сега сам той трябваше да умре. И Томас Моурър, младият „фермер“ или ратай, какъвто беше всъщност, когото Клайд беше чул да стене първата вечер — човек, който убил господаря си с вила и който трябваше скоро да умре, както Клайд научи: Томас крачеше все покрай стената, с наведена глава, с ръце на гърба — груб, як, недодялан, около тридесетгодишен мъж, който имаше вид на толкова сломен и измъчен човек, че никой не би го сметнал за способен да измъчва и убива. Клайд му се чудеше — каква ли е истинската му вина?

После Милър Никълсън, адвокат от Бъфало, може би към четиридесетгодишен, висок, строен и с налагаща се външност,

изтънчен интелектуален тип, за когото никога не бихте казали, че е убиец — също както и за Клайд, — но който въпреки всичко бе осъден за това, че отровил много богат старец, а след това се опитал да присвои богатството му. И все пак, поне както се струваше на Клайд, във външността и маниерите му нямаше нищо, което да подсказва, че е толкова лош — учтив и любезен човек, който, като забеляза Клайд още на първата сутрин след пристигането му тук, се доближи и попита: „Страх ли ви е?“ Но с такъв мил и съчувствен тон, че Клайд го чу и разбра, макар и да стоеше объркан, скован и почти без да смее да помръдне… да мисли. И въпреки това настроение и защото се чувстваше безвъзвратно загубен, отговори:

— Като че ли да.

Но щом го изрече, се зачуди защо го е казал (такова малодушно признание), а сетне, понеже у този човек имаше нещо ободряващо, съжали, че го е казал.

— Вие се казвате Грифитс, нали?

— Да.

— А моето име е Никълсън. Не се плашете. Ще свикнете. — Той сполучи да се усмихне с весела, макар и бледа усмивка. Но неговите очи… в тях нямаше същото изражение — те не се усмихваха.

— Мисля, че не ме е страх — отговори Клайд в опита да промени първото си прибързано и неволно признание.

— Вижте, така е по-добре. Дръжте се. Всички тук трябва да се държим, иначе всички ще полудеем. По-добре подишайте свободно. Или походете бързо. Ще се почувствате по-добре.

Той се отдалечи на няколко крачки и започна да прави гимнастически упражнения за ръцете. Клайд остана на мястото си и си повтаряше почти на глас — толкова потресен бе още: „Всички тук трябва да се държим, иначе ще полудеем.“ Това беше вярно, както видя и почувства след първата вечер. Ще полудее наистина. Може би измъчен до смърт от принудата да бъде свидетел на тези ужасни и напълно съсипващи — за всекиго от тях, — надвиснали над тях трагедии. Но колко ли време ще трябва да търпи това? Колко дълго ще може да търпи?

В течение на един-два дена обаче той откри, че не всичко в този „Дом на смъртта“ е точно така — не всичко е само ужас, поне външно. Той беше всъщност — и въпреки надвисналата над всекиго от тях

смърт — средище на закачки, шеги и насмешки, дори игри, гимнастика и представления — всевъзможни състезания по умение или спорове на всички възможни теми — от смъртта до липсата на жени, поне такива теми, каквито позволяваше общото ниско равнище на умственото им развитие.

В повечето случаи, щом свършеше закуската, между тези, които не бяха повикани на разходка с първата група, започваше игра на шашки и карти, двете игри, които се играеха — не с комплект пионки или тесте карти между групите, пуснати от килиите, като един от вечно присъстващите надзиратели снабдяваше двамата играещи затворници с по една шахматна дъска, но без пионки. Те не бяха необходими. След това единият съобщаваше първия си ход: „Местя от G2 на D1“ — всички квадрати бяха номерирани в едната посока с букви, в другата с цифри. Ходовете бележеха с молив.

Тогава вторият играч, след като отбележеше този ход на своята дъска и обмислеше значението му за неговото общо положение, извикваше: „Аз местя от D7 на E5.“ Ако някои други от останалите в килиите решеха да се присъединят към играта — било на едната страна, било на другата, — всеки от тях също получаваше дъска и молив, щом изразеше това желание. Тогава Малчо Бристъл, който искаше да помага на „Холандеца“ Суигорт, можеше да се обади:

— Не бих го направил това, Холандец. Чакай малко, има един ход, по-добър от тоя.

И така продължаваше със закачки, псувни, смях, спорове, според промените в късмета и трудностите на играта. Същото ставаше и с картите. Всеки участник си стоеше в килията и пак играта имаше същия успех.

Но Клайд не обичаше карти и не харесваше тези дълги часове подигравки и груби разговори. В тях имаше за него (с изключение на приказките само на един човек — Никълсън) прекалено много неприлични, дори вулгарни изрази, които не му допадаха. Но Никълсън го привличаше. Започваше да му се струва след известно време, след няколко дена, че този адвокат — присъствието и общуването с него през часовете на разходка, когато се случеха да бъдат в същата група — може да му помогне да понесе всичко това. Той беше най-интелигентният и най-порядъчен човек тук. Всички бяха

толкова различни, понякога мълчаливи, а в повечето случаи тъй мрачни, груби или затворени.

Но после, и то не повече от седмица след идването му тук — тъкмо когато благодарение на интереса му към Никълсън започваше да се чувства поне малко по-сигурен, — дойде екзекуцията на Паскуале Кутроне, италианец, осъден за това, че убил брат си, който се опитал да прелъсти жена му. Той беше в една от най-близките до напречния коридор килии, както Клайд разбра след идването си, и почти се беше побъркал от угнетение. Във всеки случай него винаги го оставяха в килията, когато извеждаха другите в групи по шест на разходка. Но колко ужасно бе изпосталялото му лице, когато Клайд минаваше край килията и понякога надзърташе вътре — лице, разделено на три надлъжни части от две бразди — бръчките на затворническата мъка, които водеха от очите до ъгълчетата на устата.

От деня, когато Клайд пристигна, Паскуале беше започнал денонощно да се моли. Защото още преди това бил уведомен за приблизителната дата на смъртното наказание, някъде през текущата седмица. А след това започна да пълзи нагоре-надолу в килията по ръце и колена, да ближе пода и да целува краката на разпънатия на кръста пиринчен Христос, който му бяха дали. Освен това при него непрекъснато идваха брат и сестра, току-що дошли от Италия, заради което в определени часове го водеха в „Старият дом на смъртта“. Но, както всички си шепнеха, умствено Паскуале бе в състояние, в което не можеха да му помогнат никакви братя и сестри.

Цяла нощ и цял ден, когато не беше на свиждане, той пълзеше насам-натам и се молеше и онези, които се мъчеха да четат, за да убият времето, бяха принудени да слушат мърморените от него молитви и тракането на броеницата, на която отмяташе безбройните си „Отче наш“ и „Аве Мария“.

И макар да се чуваха гласове, които от време на време се обаждаха: „О, боже господи… да беше заспал поне за мъничко!“, той все продължаваше и продължаваше. И непрестанното чукане с главата в пода, когато се молеше, докато най-после настъпи съдбовният ден преди смъртта му, когато отведоха Паскуале от килията му тук в друга оттатък в „Старият дом на смъртта“ и където, до другата сутрин, както Клайд сетне научи, да могат да идват за последно сбогом, ако имаше

кой да дойде. Оставяха му също и няколко часа да приготви душата си за нейния създател.

Но какво странно състояние обзе тази нощ всички в това зловещо помещение! Малцина ядоха нещо вечерта, както личеше по изнасяните табли. Възцари се мълчание, а след това полугласните молитви на тези, които не бяха толкова далече от съдбата на Паскуале, както им беше известно. Един италианец, осъден за убийство на банков пазач, изпадна в истерия, разпищя се, запрати стола и масата в килията срещу решетките на вратата, раздра на късчета чаршафите на леглото и се опита да се удуши, докато не го хванаха и отведоха в килия в друга част на сградата, за да бъде прегледан дали не е полудял.

А другите, в цялото това възбуждение човек можеше да ги чуе как крачат, мърморят или викат на пазачите да направят нещо. Що се отнася до Клайд, както не беше преживял или си представял подобна сцена, той буквално се тресеше от страх и ужас. Цялата последна нощ в живота на този човек той лежа на леглото си и се бори с видения. Ето как изглеждаше, значи, смъртта тук: хората се молеха, плачеха, загубваха разума си… а смъртоносният процес съвсем не забавя своя ход, въпреки целия ужас. Вместо това, в десет часа, за да умирят всички останали, им донесоха студена вечеря, но никой не яде освен китаеца в килията срещу Клайд.

А после, в четири на другата сутрин, надзирателите, натоварени със зловещата задача, минаха тихо по главния коридор и дръпнаха тежките зелени завеси, с които бяха снабдени килиите, тъй че никой да не види съдбоносното шествие, което трябваше да се върне по напречния коридор от „Старият дом на смъртта“ до стаята за екзекуции. Но въпреки всичко Клайд и всички други се събудиха и седнаха на леглата си при този звук.

Ето я сега екзекуцията! Ударил бе часът на смъртта. Това беше сигналът. В килиите мнозина от онези, които от страх или разкаяние, или вродени религиозни убеждения бяха почувствали нужда от вяра, която да ги защити или утеши, стояха на колене и се молеха. Сред останалите някои само крачеха или мърмореха. А трети се провикваха от време на време в неудържим пристъп на ужас.

Що се отнася до Клайд, той бе изтръпнал и онемял. Почти лишен от способността да мисли. Те ще убият този човек там, в другата стая. Този стол… този стол, от който толкова много го беше страх през

цялото време, е там… толкова близо сега. Но пък неговият час, както му казаха Джефсън и майка му, е още толкова далечен… ако изобщо… ако изобщо някога настъпи… ако изобщо… някога…

Но ето други звуци. Някакво ходене насам-натам. Някъде се хлопва врата на килия. После явно вратата, която води от „Старият дом на смъртта“ в това помещение, се отваря… защото се чува глас… няколко гласа, още неясни. Сетне друг глас, малко по-ясно, сякаш някой се моли. Това издайническо тътрене на крака, докато някакво шествие минава по този коридор.

— Господи, помилуй! Исусе Христе, помилуй!

— Дева Марио, преблага Богородице, майко на милостта, свети архангел Михаиле, застъпи се за мен, ангеле хранителю, моли се за мен!

— Пресвета Богородице, моли се за мен; свети Йосифе, моли се за мен! Свети Амброзий, моли се за мен…

Това беше гласът на свещеника, който придружаваше обречения и четеше ектения. Но пък той не бил вече с ума си, както казваха. Ала не беше ли това неговият глас, дето мърмореше? Точно тъй. Клайд го позна. Беше го чувал твърде много напоследък. А сега ще отворят другата врата. Той ще погледне през нея… този обречен човек… който толкова скоро ще умре… ще види онова… тази качулка… тези ремъци. О, той вече знае всичко за тях, макар че може би никога не ще ги сложат на него.

— Сбогом, Кутроне! — Това беше дрезгав, пресеклив глас от някоя близка килия, Клайд не можеше да разбере от коя. — Върви в по-добър свят от тоя!

И тогава се чуха други гласове:

— Сбогом, Кутроне. Бог да те пази… макар и да не говориш английски.

Шествието отмина. Тази врата се затвори. Той е вътре сега. Те го пристягат с каишките без съмнение. Питат го има ли да каже още нещо — него, който вече не е с ума си. Сега положително каишките са вече стегнати. Качулката дръпната надолу. След миг, след миг положително…

И тогава, при все че Клайд не го знаеше, нито го забеляза в момента, светлините в помещението, както и в целия затвор, изведнъж примигнаха: поради глупост или недомислие една и съща мрежа

даваше ток за смъртните наказания и за осветлението на това и всички други помещения. И веднага един глас се провикна:

— Ето го на! Това е то! Сега е свършил вече.

И втори глас:

— Да, простил се е с живота, нещастникът!

А после, след може би една минута, второто примигване, траещо може би тридесетина секунди, и най-сетне трето.

— Ето на̀… това е краят сега.

— Да. Сега той вече знае какво има на другия свят.

След това — тишина, мъртво смълчаване, само по някоя молитва, мърморена тук и там. Но Клайд бе изстинал и трепереше от някаква треска. Не смееше да мисли, камо ли да заплаче. Ето как ставала тази работа. Дръпнаха завесите. А след това… след това. Вече го нямаше. Тези три примигвания на лампите. Положително това са били електрически удари.

И след всичките тези молитви по цели нощи! Тези стенания! Това блъскане на главата в земята! И само до преди една минута той бе жив… мина оттук. Но сега е мъртъв. А някой ден сам той… сам той!… Как може да бъде сигурен, че няма да е? Как може?

Той се тресеше и тресеше, легнал по лице на леглото си. Надзирателите дойдоха и дръпнаха завесите — толкова сигурни и уверени в живота си, сякаш няма смърт на този свят. След това ги чу да приказват — не на него, той се беше държал много затворено досега, а на някои други.

Бедният Паскуале! Цялата тази работа със смъртното наказание не била правилна. Директорът мислел така. Те също. Директорът правел постъпки за премахването му.

Но този човек! С неговите молитви! И сега го няма. Килията му там е празна и в нея ще сложат друг… за да загине и той после. Някой… мнозина като Кутроне, като самия него… са лежали в тази килия… на това легло. Клайд седна… премести се на стола. Но той… те… са седели и на него… също. Той се изправи — и веднага се отпусна пак на леглото. „Боже! Боже! Боже! Боже!“ — възкликна той наум — не на глас — и все пак не много по-различно от този другия, който така ужасно го измъчи през първата нощ след пристигането му и който още бе тук. Но и той щеше да си отиде. И всички тези други… и сам той може би… освен ако… освен ако…

Клайд преживя смъртта на първия осъден.

XXXI

Междувременно обаче състоянието на Ейса оставаше сериозно и минаха цели четири месеца, преди да може пак да сяда, а госпожа Грифитс да помисли за подновяване на сказките си. Но тогава общественият интерес към нея и към съдбата на сина й бе значително намалял. Никой денвърски вестник не пожела да финансира още едно нейно отиване срещу каквито и да било услуги. А хората от околността, където бе извършено престъплението, си спомняха за госпожа Грифитс и сина й много ясно и що се отнасяше до нея — със съчувствие, за него обаче, от друга страна, мислеха, че е вероятно виновен в този случай и съответно наказан за престъплението; че би било по-добре делото да не се апелира или ако се апелира, апелацията да бъде отхвърлена. Тези виновни престъпници с вечните им апелации!

А Клайд в „Дома на смъртта“ преживяваше все нови и нови екзекуции, макар и да откриваше за свой неизменен ужас, че никой никога не можеше да свикне на такова нещо; земеделският ратай Моурър за убийството на бившия си работодател; полицаят Райордан за убийството на жена си (а какъв чудесен, снажен човек беше той само една минута преди смъртта!); а после, преди края на месеца, отиде китаецът, когото кой знае по каква причина държаха толкова дълго (и без да каже дума на прощаване никому, макар и да беше добре известно, че знае някоя и друга английска дума). А след него Лари Донахю, войникът от експедиционния корпус, който гръмогласно се провикна тъкмо преди да се затвори зад него вратата:

— Сбогом, момчета. Бъдете щастливи!

А след него пак… о, това беше тъй тежко, толкова близко до самия Клайд… така съсипващо за силите му при мисълта, че ще трябва да влачи това непоносимо съществуване без… не друг, а Милър Никълсън! След пет месеца, през които можеха да се разхождат заедно и да си говорят, и от време на време да се обаждат един на друг от килиите си, и Никълсън беше започнал да го съветва кои книги да чете, беше му дал и един много важен съвет във връзка с делото му при

апелация… или в случай на преразглеждане, а именно: да се бори с всички средства против допускането на писмата на Робърта като веществено доказателство, поне не и в този им вид, както са, на това основание, че емоционалната им сила ще пречи на съдебните заседатели, където и да се състои процесът, спокойно и безпристрастно да разгледат съдържащите се в тях съществени факти и вместо да се представят писмата в сегашния им вид, да бъдат извлечени от тях само фактите и това извлечение, само то, да бъде представено на съдебните заседатели.

— Ако вашите адвокати сполучат да убедят апелативния съд в правотата на това искане, положително ще спечелите делото.

И Клайд веднага, като поиска свиждане с Джефсън, изложи това внушение пред него и го чу да му казва, че е разумно и че той и Белнап положително ще го включат в молбата за апелация.

Но не дълго след това надзирателят, като заключи вратата му на връщане от двора, кимна към килията на Никълсън:

— Следващият е той. Не ти ли каза? След три дена.

Изведнъж Клайд се сви — новината му подейства като леден, смразяващ полъх. Понеже тъкмо се прибираше от двора, където двамата се бяха разхождали и приказвали за друг затворник, току-що докаран — унгарец от Ютика, осъден за това, че изгорил любовницата си в пещ и сетне си признал: огромен, груб, мургав, неук мъж с лице като на грозните фигури по готическите катедрали. И Никълсън каза, че е положително повече животно, отколкото човек. Но нито дума за себе си. Само след три дена. И той можеше да се разхожда и разговаря, като че ли нищо няма да се случи, макар според надзирателя да му е било съобщено предишната вечер!

На другия ден пак същото — той се разхождаше и говореше, като че нищо не се бе случило, гледаше към небето и дишаше въздуха. А неговият другар Клайд, твърде разстроен и трескав, твърде потиснат от страхопочитание и ужас, след като бе мислил за това цяла нощ, не можеше да каже нито дума и само мислеше: „И той може да се разхожда тук! И да бъде тъй спокоен! Що за човек е той?“ И изпитваше огромно благоговение и отмалялост.

На другата сутрин Никълсън не излезе, а остана в килията си и се зае да унищожава куп писма, които беше получавал от много места.

А към пладне се обади на Клайд, който беше през две килии от неговата на другата страна:

— Изпращам ви нещо за спомен. — Но нито дума за предстоящия му край.

След това надзирателят донесе две книги: „Робинзон Крузо“ и „Хиляда и една нощ“. Тази вечер преместиха Никълсън от килията му, а на сутринта, преди зори — завесите; същото шествие, минаващо по коридора, което вече беше добре познато на Клайд. Но някак си този път беше по-различно… тъй близко… така жестоко. И когато мина, Никълсън се обади:

— Бог да ви благослови всички. Желая ви да имате късмет и да се отървете.

И Клайд след това самотен… ужасно самотен. Сега нямаше тук никой, никой, който да му допада. Можеше само да седи и да чете… и да мисли… или да се преструва, че го интересува това, което другите казват, защото не можеше наистина да се интересува от приказките им. Душевният му мир бе такъв, че когато се откъснеше от сполетелите го сега терзания, изпитваше по-голямо влечение към романтиката, отколкото към действителността. Когато изобщо четеше, предпочиташе леки, романтични книги, които описваха някакъв свят, подобен на този, в който би искал да живее, пред всякакво четиво, което и най-малко се доближаваше до жестоката действителност на света вън, да не говорим за самия затвор. Какво ли щеше да стане с него в края на краищата? Беше така самотен! Имаше само писмата от майка си, брата и сестрите. А Ейса не оздравяваше, и майка му все още не можеше да се върне при него — животът беше толкова труден там в Денвър! Майка му търсела някакво богословско училище, където да преподава, докато гледа болния Ейса. Но тя помолила преподобния Дънкан Макмилан, млад проповедник, с когото се запознала в Сиръкюз, когато работила там, да дойде да го споходи. Бил толкова просветен и толкова добър. Тя била сигурна, че ако дойде, ще бъде много полезен за Клайд и ще му бъде яка опора в тези безпросветни и тягостни дни, когато самата тя не може да бъде при него.

Защото, когато госпожа Грифитс за първи път обикаляше черквите и пасторите по тези места да търси помощ за сина си и получаваше твърде малко отвсякъде, беше се запознала с преподобния Дънкан Макмилан в Сиръкюз, където той възглавяваше независима

несектантска църква. Беше млад и както самата нея и Ейса, неръкоположен пастор или евангелист, обаче с далече по-ревностен и по-устремен темперамент в религията. По времето, когато госпожа Грифитс се появи на сцената, той вече беше чел много за Клайд и Робърта и беше горе-долу убеден, че с произнесената присъда вероятно е била извършена една справедливост. Обаче голямата й скръб и загриженото търсене на помощ дълбоко го трогнаха.

Сам той беше предан син. Притежаваше високо поетична и емоционална натура, макар и потисната или възвишена в полово отношение, и беше един между многото в този северен край, който бе трогнат и развълнуван от престъплението, в което се предполагаше да е виновен Клайд. Тези високо прочувствени и изпълнени с терзания писма на Робърта! Явно тъжният й живот в Ликъргъс и Билц! Колко често си беше мислил за всичко това още преди да се запознае с госпожа Грифитс. Тези прости и високи добродетели, носители на които очевидно бяха Робърта и семейството й в този романтичен, хубав провинциален свят, от който произхождаха! Без съмнение Клайд беше виновен. А ето ти изведнъж тази госпожа Грифитс, много нещастна и безутешна, която твърди, че син й е невинен. И в същото време този Клайд в неговата килия, обречен на смърт! Дали беше възможно по някакво странно стечение на обстоятелствата да е била допусната съдебна грешка и Клайд да не е толкова виновен, колкото изглежда?

Макмилан имаше изключителен темперамент — беше вглъбен, странен. Един свети Бернар, Савонарола, свети Симеон, Петър Отшелник на днешните времена. Той приемаше живота, мисълта, всичките им форми и всички обществени организации, като слово, израз, дъх божи. Само така. Но все пак оставяше място и за сатаната и злините му — пропъдения Луцифер, кръстосващ по земята. И все пак мислеше за блаженствата, проповедта на планината, за свети Йоан, който право виждаше и тълкуваше Христа и бога. „Който не е с мен, той е против мен, и този, който не събира с мен, той разпилява.“ Странна, силна вглъбена, бурна, милостива и по свой начин прекрасна душа, страдаща от мъчителна жажда за невъзможна справедливост.

В разговорите си с него госпожа Грифитс беше му повтаряла да помни, че и Робърта не е била съвсем невинна. Не е ли грешила със сина й? И как можеше той напълно да я оправдае? Голяма съдебна грешка. Нейният син бе осъден най-несправедливо, и то поради

жалостивите и въпреки това романтични и поетични писма на това момиче, които изобщо не е трябвало да се правят достояние на съдебни заседатели мъже. Те не били способни, както тя сега твърдеше, да отсъдят справедливо и по съвест там, където става дума за нещо тъжно във връзка с романтично и хубаво момиче. Тя се уверила в това в мисионерската си работа.

Тази мисъл се видя сега на преподобния Дънкан важна и много близка до истината. А може би, както тя сега поддържаше, ако някой решителен и добродетелен пратеник божи посети Клайд и със силата на своята вяра и божието слово го накара да разбере онова, което тя е сигурна, че още не е разбрал, и което тя в разтревоженото си състояние като негова майка не е могла да го накара да разбере — цялата порочност и ужас на прегрешението му с Робърта спрямо безсмъртната му душа в този живот и след него, — тогава от благодарност за благоговението и вярата му в бога целият позор на греха му ще бъде измит, нали така? Защото независимо от това дали е извършил престъплението, в което го обвиняват сега, или не (а тя била убедена, че не го е извършил), не беше ли все пак надвиснала над него сянката на електрическия стол, опасността всеки миг да умре, дори преди да се стигне до решаването на делото му, и да бъде призован пред своя създател с този смъртен грях на прелюбодеянието, тежащ върху му, да не говорим за всичките му лъжи и неискрено поведение не само спрямо Робърта, но и спрямо онова другото момиче в Ликъргъс? А чрез възвръщането към вярата и разкаянието нямаше ли да се очисти от това? Само да можеше да се спаси душата му, тя, пък и той ще се сдобият с мир на този свят.

След като получи едно, а след това и второ умоляващо писмо от госпожа Грифитс, в които, като се завърна в Денвър, тя изтъкваше самотността на Клайд и нуждата му от съвет и помощ, преподобният Дънкан замина за Обърн. И когато стигна там и разясни на директора на затвора каква е истинската му цел — духовното спасение на душата на Клайд заради самия него, заради майка му и заради господа, — той бе веднага допуснат в „Дома на смъртта“, при самия Клайд, до самата врата на килията му, където се спря, надзърна през решетката и видя Клайд да лежи съвсем сломен на леглото си и да се мъчи да чете. Тогава Макмилан притисна високата си слаба снага към решетката и без всякакво въведение започна, склонил молитвено глава:

Помилуй ме, боже, по голямата си милост и по многото си щедрости изглади беззаконията ми.

Много пъти ме умий от моето беззаконие и очисти ме от моя грях.

Защото беззаконията си съзнавам и моят грях е винаги пред мене.

Пред тебе, пред тебе едничкия съгреших и лошо пред твоите очи извърших; тъй че ти си прав в твоята присъда и чист в твоя съд.

Ето, в беззаконие съм заченат и в грях ме роди майка ми.

Ето ти обикна истината в сърцето и вътре в мене ми яви мъдростта си.

Поръси ме с исоп и ще бъда чист; умий ме и ще бъда по-бял от сняг.

Дай ми да чуя радост и веселие и ще се зарадват костите, от тебе съкрушени.

Отвърни лицето си от греховете ми и изглади всичките ми беззакония.

Сърце чисто създай в мене, боже, и правия дух обнови вътре в мене.

Не ме отхвърляй от лицето си и светия твой дух не отнемай от мене.

Върни ми радостта на твоето спасение и с властния дух ме утвърди.

Беззаконните ще науча на твоите пътища и нечестивите към тебе ще се обърнат.

Избави ме от кръвнина, боже, боже на моето спасение, и езикът ми ще възхвали твоята правда.

Господи, отвори устните ми и устата ми ще възвестят твоята хвала.

Защото да би искал жертва, аз бих ти дал; но към все съждения не благоволиш.

Жертва бог е дух съкрушен; сърце съкрушено и смирено ти, боже, не ще презреш.

Той замълча, но чак след като прочете със звучния си и действително прекрасен глас целия петдесети псалом. И тогава вдигна очи, защото Клайд, много учуден, беше първо седнал, след това се изправил и странно очарован от младежката и енергична, макар и бледа фигура, беше пристъпил по-близо до вратата на килията. Тогава проповедникът му каза:

— Аз ти нося, Клайд, милостта и спасението на твоя бог. Той ме повика и аз дойдох. Той ме изпрати, за да мога да ти кажа, че макар греховете ти да са червени, те ще станат бели като сняг. Макар да са червени като пурпур, ще станат като вълна. А сега нека да поразмишляваме с господа.

Той млъкна и благо загледа Клайд. Топла, младежка, малко романтична полуусмивка заигра на устните му. Харесваше му младостта и изтънчеността на Клайд, който, от своя страна, бе явно очарован от тази изключителна фигура. Религиозен фанатик, разбира се. Но протестантският пастор на затвора не можеше с нищо да се мери с този човек — не беше нито тъй привлекателен, нито можеше така да увлича.

— Казвам се Дънкан Макмилан — каза той — и идвам от Сиръкюз, където се трудя за господа. Той ме изпрати, също както изпрати майка ти при мен. Тя ми разказа всичко, каквото вярва. Аз прочетох всичко, каквото си казал ти. И зная защо си тук. Но дойдох, за да ти донеса духовна радост и отрада. — И той неочаквано цитира псалом дванадесети, стих трети: — „Докога ще измислям кроежи в душата си и ще скърбя в сърцето си денем и нощем?“ Това е псалом дванадесети, стих трети. А ето и друго, което сега ми идва наум и което трябва да ти кажа. И то е от Библията, псалом девети: „И дума в сърцето си: «Няма да се поклатя; от рода в род зло няма да ми се случи.»“ Но ето зло ти се е случило, както виждаш. На всички нас, които живеем в грях, се случва. А ето и още нещо, за което тъкмо се сещам и мога да ти кажа. И то е от псалом девети, стих тридесет и втори: „И дума в сърцето си: «Бог е забравил, скрил е лицето си.»“ А на мен ми е заповядано да ти кажа, че той не крие лицето си. Казано ми е да ти цитирам това от псалом седемнадесети: „В деня на моето нещастие те се дигнаха против мене, ала господ беше моя опора. Той протегна ръка от висинето и ме взе, и извлече ме из многото води; избави ме от силния ми враг и от онези, които ме мразеха и бяха по-

силни от мене. Изведе ме той на просторно място и ме избави, защото благоволи към мене.“ Клайд, всичко това са думи, отправени към теб. Те ми идват тук на устата, също като че ли някой ми ги шепне. Аз съм само посредникът, чрез когото тия думи се отправят направо към теб. Посъветвай се със собственото си сърце. Обърни се от сянката към светлината. Да счупим тези окови на мъката и обезсърчението; пропъди тия сенки и тоя мрак. Ти си прегрешил. Господ може и ще ти прости. Покай се. Върни се при тоя, който е сътворил света и бди над него. Той не ще отблъсне вярата ти, не ще пренебрегне молитвите ти. Обърни се към него вътрешно, в стените на тая килия, и кажи: „Господи, помогни ми! Господи, чуй моята молитва! Господи, проясни очите ми!“ Нима мислиш, че няма бог и че той не ще ти отговори? Моли се. В бедата си обърни се към него, не към мен, нито към някой друг. Към него! Моли се! Говори му. Викай го. Кажи му истината и го моли за помощ. Толкова сигурно, както това, че стоя пред теб, стига в сърцето си наистина да се покаеш във всяко зло, което си сторил; истина, истина ти казвам, ти ще го чуеш и ще го усетиш. Той ще те вземе за ръка. Ще влезе в тая килия и в душата ти. Ти ще го познаеш по спокойствието и светлината, които ще изпълнят разума и сърцето ти! Моли се! И ако имаш нужда пак да ти помогна по някакъв начин, да се помоля с теб или да ти направя някаква услуга, да те ободря в самотата ти, трябва само да ме повикаш: пиши ми една картичка. Аз обещах на майка ти и ще направя всичко, каквото мога. Директорът на затвора има адреса ми.

Той каза това със сериозен и убедителен тон и замълча, понеже досега на лицето на Клайд се четеше повече любопитство и удивление, отколкото нещо друго.

И същевременно, понеже Клайд бе толкова млад и във вида му имаше нещо самотно и безпомощно, откакто майка му и Никълсън не бяха до него, Макмилан добави:

— Ще бъде много лесно да ме повикаш всеки миг. Аз имам много верска работа в Сиръкюз, но винаги с радост ще я оставя, когато мога да направя още нещо за теб. — И той се обърна, сякаш за да си отиде. Но Клайд, сега очарован от него, от неговото жизнено, уверено и любезно държане, толкова различно от напрежението, страха и самотността на живота тук, извика:

— О, не си отивайте още! Моля ви, недейте! Много е мило от ваша страна да дойдете да ме видите и аз съм ви много благодарен. Майка ми писа, че може да дойдете. Виждате ли, тук е много самотно. Не съм мислил много за това, което ми казахте, може би защото не съм се чувствал толкова виновен, колкото ме мислят някои. Но немалко съм съжалявал за станалото. И положително всеки тук си плаща доста за миналото. — Погледът му беше много печален и напрегнат.

И Макмилан, дълбоко трогнат за първи път, веднага отговори:

— Клайд, не се измъчвай. Аз ще дойда пак да те видя най-много след една седмица, защото сега виждам, че имаш нужда от мен. Не искам от теб да се молиш, защото те мисля виновен за смъртта на Робърта Олдън. Аз не зная. Не си ми казал. Само ти и господ знаете какви са твоите прегрешения и скърби. Но зная, че имаш нужда от духовна помощ, и бог ще ти я окаже… о, в пълна мяра. „Господ ще бъде прибежище за угнетения; прибежище в час на бедствие.“

Той се усмихна, като че сега наистина бе обикнал Клайд. И Клайд, усетил това и заинтригуван, отговори, че нямал засега нищо, каквото да му каже, освен той да обади на майка му, че е добре, и може би да я поуспокои малко, ако може. Писмата й били много тъжни, както му се струва. Тревожела се твърде много за него. Освен това сам той не се чувствал чак толкова добре — бил малко отпаднал и разтревожен тези дни. Че кой нямало да бъде в неговото положение? Наистина само да можел да постигне душевно спокойствие с молитви, с радост щял да се моли. Майка му винаги го карала да се моли, но трябвало да си признае, че досега, за съжаление, не се е вслушвал много в съвета й. Имаше много потиснат и мрачен вид — лицето му отдавна бе придобило биещата на очи затворническа бледост.

И преподобният Дънкан, вече много трогнат от състоянието му, отговори:

— Е, не се тревожи, Клайд. Положително ще се сдобиеш с просветление и мир. Сигурен съм в това. Виждам, че имаш Библия тук. Отвори я на псалмите, където искаш. Петдесетия, деветдесетия, двадесет и втория. Отвори на Евангелието от Йоана. Препрочитай го пак и пак. Мисли и се моли — мисли за всичко около теб, за луната, звездите, слънцето, дърветата, морето, за собственото ти биещо сърце, за тялото ти и силата, — и се питай кой ги е направил. Откъде са дошли? И тогава, ако не можеш да си го обясниш, запитай се дали

този, който е направил тях и теб — който и да е, какъвто и да е, където и да е, — не е достатъчно силен и мъдър, и добър, за да ти помогне, когато имаш нужда, да ти дари светлина и мир и да ти посочи пътя, когато имаш нужда. Само се запитай кой е създателят на цялата тая безспорна действителност. И тогава запитай него, твореца на всичкото, да ти каже как и какво да правиш. Не се съмнявай. Само го питай и ще видиш. Питай нощем, денем. Сведи глава, моли се и ще видиш. Истина ти казвам, той не ще те изостави. Аз зная, защото имам тоя мир.

Той загледа Клайд убедително, сетне се усмихна и си отиде. А Клайд, облегнал се на вратата на килията, се замисли. Създателят! Неговият създател! Създателят на света!… Питай и ще видиш!…

И въпреки всичко все още не го напускаше това негово пренебрежение към религията и плодовете й — непрекъснатите, но безплодни молитви и проповеди на баща му и майка му. Нима ще се обърне към религията сега само защото е в безизходица и е подплашен, както тези другите? Да се надява, че не. Поне не така.

И все пак настроението, пък и темпераментът на преподобния Дънкан Макмилан — младостта, силата, убедеността и драматичността на младата му снага, лице, очи — ту интригуваха, ту трогваха Клайд, както никой проповедник или пастор в целия му живот досега. Бе заинтересуван, привлечен, омагьосан от вярата на този човек, независимо от това дали веднага или изобщо някога… когато и да било… ще може да се проникне с такова упование, с каквото явно бе проникнат този човек.

XXXII

Личното убеждение и силата на такъв човек като преподобния Дънкан Макмилан, макар и в известен смисъл да беше нещо много познато за Клайд, което само допреди осемнадесет месеца не би го трогнало в никакво отношение (понеже цял живот беше свикнал на нещо подобно), все пак тук, при тези обстоятелства, му подейства по-другояче. Хвърлен в затвора, откъснат от света, принуден от ограниченото във висша степен естество на живота в този „Дом на смъртта“ да търси утеха или облекчение в собствените си мисли, Клайд, както и всеки друг, попаднал в такава обстановка, ще не ще, трябваше да се посвети на миналото, настоящето или бъдещето. Но да се размишлява за който и да е момент от миналото, бе тъй тежко! То пареше и изгаряше. А сегашното (непосредствената среда), както и бъдещето със смъртния страх от онова, което положително щеше да се случи, ако апелацията не сполучеше, бяха еднакво страшни за будното му съзнание.

И тогава последва това, което неизменно следва по петите всяко измъчвано съзнание. От нещо, което буди у него ужас или омраза, но за което знае или чувства, че е неизбежно, то търси убежище в онова, на което може да се надява или поне да си го мечтае. Но на какво може да се надява, за какво може да мечтае? Поради новото внушение, направено от Никълсън, едно преразглеждане на делото бе всичко, което можеше да се очаква, и в този случай, при положение че го оправдаят, би могъл да замине някъде надалеч… в Австралия… или Африка… или Мексико, или някое такова място, където, под друго име, забравил старите си познанства и стремежи по отношение на живота във висшите обществени кръгове, който съвсем доскоро го беше привличал, би могъл да започне някакво ново дребно съществуване. Но пътя на тези изпълнени с надежди мечти, разбира се, преграждаше смъртоносен призрак — отказът на апелативния съд да разреши преразглеждането на делото. Защо не… след решението на тези съдебни заседатели в Бриджбърг? А после, както в онзи сън, в който се беше обърнал да бяга от кълбо змии и се бе озовал пред

тичащи насреща носорози с по два рога, той се изправяше пред това ужасно нещо в съседната стая — този стол! Този стол! Неговите каишки и електрическите удари, от които така редовно примигваха лампите в това помещение. За него бе непоносима мисълта да влезе там… когато и да било. Ами ако апелацията бъде отказана? Не! Би искал да не мисли повече за това.

Но пък освен за това, за какво друго можеше да мисли? Тъкмо този беше въпросът, който до момента, когато дойде преподобният Дънкан Макмилан с неговия призив да се обърне направо и (както той твърдеше) успешно към създателя на всичко живо, беше непрекъснато измъчвал Клайд. А то… колко просто било решението!

„Дадено ви е да познаете мира божи“ — настояваше Макмилан, като цитираше думите на апостол Павел, а след това изречения от посланията до коринтяните, галатяните, ефесяните, та да покаже колко лесно е то, стига Клайд да повтаря и да се моли, както той иска от него, да познае и да се наслади на този „мир, който превишава всякакъв разум“. Той бил в него и навсякъде около него. Трябвало само да го потърси; да изповяда слабостите и грешките на душата си и да се покае. „Искайте, и ще ви се даде; търсете, и ще намерите; хлопайте, и ще ви се отвори; защото всеки, който иска, получава, и който търси, намира, и на тогоз, който хлопа, ще се отвори. И кой баща от вас, ако син му поиска хляб, ще му даде камък? Или ако поиска риба, ще му даде змия.“ Така цитираше той, красиво и ревностно.

И въпреки всичко Клайд виждаше пред себе си винаги примера на баща си и майка си. Какво имаха те? Не беше им помогнало много моленето. Нито пък изглеждаше то да помага или да принася полза, както Клайд забелязваше, на другите осъдени, повечето от които се вслушваха в проповедите и молитвите на свещеника, равина или пастора, които идваха всеки ден. Не ги ли отвеждаха въпреки това да ги предадат на смърт, с оплаквания или протести, или полудели като Кутроне, или безразлични? Колкото за самия него, досега всичко това не беше го привличало. Глупости. Фантазии. Какви? Той не можеше да каже. Но ето при него беше привличащият го преподобен Дънкан Макмилан. Кротките му ясни очи. Приятният му глас. Неговата вяра. Тя дълбоко трогваше и привличаше Клайд. Дали можеше… дали можеше? Той беше така самотен, така отчаян, имаше такава голяма нужда от помощ!

Не беше ли също вярно (поученията на преподобния Макмилан му бяха повлияли поне дотолкова), че ако беше водил по-добър живот, ако се беше вслушвал с повече внимание в това, което казваше и на което го учеше майка му, ако не беше ходил в онзи публичен дом в Канзас сити, не беше преследвал Хортензия Бригз по този покварен начин или след това Робърта, ако се беше задоволявал да работи и да пести, както без съмнение правят повечето мъже — дали нямаше да е по-добре, отколкото е сега? Но не съществуваха ли и тези много силни подбуди и желания вътре в него, които бе тъй извънредно трудно да превъзмогне? Беше мислил и за тях, а след това за факта, че те като че ли не тревожат много други хора, като майка му, чичо му, братовчед му и този проповедник. От друга страна, от време на време си помисляше, че може би поради по-голяма нравствена и духовна сила, изправили се пред страсти и желания, равни на неговите, те сполучват да се справят с тях толкова по-добре от него. Може би той само преднамерено се е отдавал на тези други мисли и настроения — както, изглежда, мислеше майка му, Макмилан и почти всички други, които бе чул да говорят от деня на арестуването му.

Какво значи всичко това? Има ли бог? Дали той се меси в делата на хората, както твърди сега господин Макмилан? Възможно ли е човек да може да се обърне към него или поне към някоя съзидателна сила, в подобен час, след като винаги я е пренебрегвал преди, и да я моли за помощ? Положително човек има нужда от помощ при такива обстоятелства, когато е така самотен, под заповедите и ограниченията на закона — не на човека, а защото тези хора тук, всичките, са само слуги на закона и нищо повече. Но дали тази тайнствена сила ще пожелае да окаже помощ? Дали тя действително съществува и чува молитвите на хората? Преподобният Макмилан твърди, че съществува. Той рече: „Бог е забравил, скрил е лицето си. Но той не е забравил. Не е скрил лицето си.“ А дали това е истина? Има ли нещо вярно в това? Терзан от нуждата от някаква духовна, ако не и материална поддръжка пред лицето на голямата опасност, Клайд правеше сега това, което неизменно прави всяко човешко същество в подобни обстоятелства — търсеше, но по най-обиколен и заплетен и съвсем несъзнателен път присъствието или съществуването поне на някаква свръхестествена личност или сила, която би могла и би искала да го подпомогне по някакъв начин; започваше да се насочва, колкото и незабележимо и

подсъзнателно засега, към олицетворяването и придаване на човешки облик на силите, за които нямаше ни най-малка представа освен в рамките на религията. „Небето проглася славата божия и твърдината свидетелства за делата божии.“ Той си спомняше това като надпис в един от прозорците на воденета от майка му мисия. И друг, който гласеше: „Защото той е твоят живот и мярката на твоите дни.“ И все пак макар и да е далече от това още, въпреки внезапното си предразположение към преподобния Дънкан Макмилан, нима е сериозно склонен да приеме, че е възможно в каквато да е религия да намери избавление от сегашните си терзания?

А седмиците и месеците се нижеха — преподобният Макмилан идваше редовно, най-малкото веднъж на две седмици, понякога и всяка седмица, разпитваше го как е, изслушваше молбите му, съветваше го относно здравето и душевното спокойствие. А Клайд в желанието да задържи неговото внимание и да не се лиши от посещенията му, постепенно все повече и повече се поддаваше на дружбата и влиянието му. Такава одухотвореност! Такъв красив глас! И винаги цитира такива утешителни неща! „Възлюбени, сега сме чеда божии, но още не е станало явно какво ще бъдем. Знаем само, че когато стане явно, ще бъдем подобни нему, защото ще го видим, както си е. И всеки, който има тая надежда в него, очиства себе си, както е той чист.“

„Че ние пребъдваме в него и той в нас, узнаваме от това, дето ни е дал от своя дух.“

„Защото вие сте скъпо купени.“

„Той ни роди по своя воля чрез словото на истината, за да бъдем като зачатък на създанията му. И всяко добро деяние и всеки съвършен дар иде отгоре, слизайки от отца на светлините, у когото няма изменение, нито сянка от промяна.“

„Приближете се към бога и той ще се приближи към вас.“

Той беше склонен да вярва от време на време, че човек може да добие спокойствие и твърдост — дори помощ, — ако се обърне с молба към тази сила. Така му действаше настойчивостта и усърдието на преподобния Макмилан.

Но този въпрос за покаянието… и с него за изповедта! Но на кого да се изповяда? Разбира се, на преподобния Дънкан Макмилан. Проповедникът като че ли чувстваше нуждата на Клайд да пречисти душата си пред него или някой друг като него — материален и все пак

духовен пратеник божи. Но тъкмо там беше бедата. Спираха го всичките лъжливи показания, които беше дал пред съда, върху които почиваше апелацията. Да се отрече от тях сега, и то когато чака насрочването на апелационното дело! По-добре да почака, нали, докато види как ще завърши апелацията.

Но, о, колко низко, притворно, непостоянно, неискрено е това! Като си представи, че някой бог ще си направи труда да се занимава с човек, който се мъчи да се пазари по такъв начин! Не, не. И това не е правилно. Какво ли ще си помисли преподобният Макмилан за него, ако узнае това, дето му минава през ума?

Но пък и този тревожещ въпрос в собствения му разум за истинската му виновност — какви са нейните размери. Наистина няма съмнение, че първо е кроял да убие там Робърта — безкрайно ужасно нещо, както го виждаше сега. Защото, след като цялата обърканост и треска във връзка с копнежа му по Сондра се бяха поуталожили, сега можеше в отделни моменти да разсъждава без отчаяната болка и отрова на умственото състояние, характерно за него по времето, когато се бе намирал в такава непосредствена близост с нея. Тези ужасни, тревожни дни, когато въпреки волята си — както сега го разбираше (защитната реч на Белнап беше му разяснила това), — беше горял в тази безумна треска, която в проявите си не беше далеч от някаква форма на лудост. Прекрасната Сондра! Възхитителната Сондра! Каква магия и жар криеше усмивката й тогава! Дори и сега тази страшна треска не беше преминала съвсем, а само тлееше, обуздана от всичките ужасни неща, случили му се оттогава насам.

Също така трябва да се каже в негова полза, нали, че никога, при никакви други обстоятелства, нямаше да се поддаде на такава ужасна мисъл или кроеж — да убие някого, да не говорим за момиче като Робърта, — ако не беше така увлечен, направо полудял. Но не бяха ли съдебните заседатели в Бриджбърг отхвърлили този довод? Дали апелативният съд ще отсъди другояче? Боеше се, че не. И все пак не беше ли това вярно? Или той разсъждава съвсем погрешно? Или какво? Не би ли могъл преподобният Макмилан или някой друг, комуто би разказал всичко, да му обясни тези неща? Би искал да му говоря за това… да признае всичко, може би, за да бъде наясно по този въпрос. Нещо повече, съществуваше и фактът, че след като го бе замислил заради Сондра (и ако не някой друг, то господ го знае), не

беше съумял да изпълни замисъла си. И това не е било изнесено пред съда, понеже използваната лъжлива форма на защитата не позволяваше да се обясни цялата истина тогава, при все че беше смекчаващо вината обстоятелство, нали… дали преподобният Макмилан ще мисли така? Трябваше да се прибегне до лъжа, както смяташе Джефсън. Но дали това намали истинността на истината?

В този негов безмилостен замисъл, както го виждаше и размишляваше за него сега, се вплитаха различни фази, оборкани положения и съмнения, които не можеше да отмине толкова лесно. Може би двата най-лоши момента бяха, първо, когато доведе Робърта до тази точка на езерото — това усамотено място — и така омекна и се озлоби срещу самия себе си заради собствената си неспособност да върши зло, че я уплаши дотам да скочи и да се опита да дойде при него. И това преди всичко я постави в положението да бъде случайно ударена от него и така, поне отчасти, той стана виновен за удара — нали е тъй? — за този убийствен и затова престъпен удар. Може би. Какво ли би казал преподобният Макмилан? А понеже поради този факт тя падна във водата, не беше ли той виновен за падането й? Това бе мисъл, която много го тревожеше сега — нещо, което можеше да му се вмени във вина в цялата работа. Независимо от думата на Обруолцър там в съда за отплуването му от нея — че ако тя е паднала случайно във водата, не е било престъпление от негова страна, ако се предположи, че е отказал да я спаси — все пак, както го виждаше сега и особено ако го свържеше с всичко, което е мислил във връзка с Робърта до този момент, то пак си е било престъпление, нали? Не би ли господ… Макмилан… помислил така? А не подлежи на никакво съмнение, както Мейсън толкова трезво изтъкна пред съда, че е могъл да я спаси. И щеше да я спаси, дума да не става, ако тя беше Сондра… или дори самата Робърта от предишното лято. Освен това страхът, че ще го завлече на дъното, не е бил искрен страх. (Той спореше и разсъждаваше сам със себе си нощем, в леглото, понеже Макмилан го подтикваше да се разкае и да се сдобри с бога.) Да, ще трябва да признае това пред себе си. Щеше решително и мигновено да се помъчи да й спаси живота, ако беше Сондра. А щом е така, ще трябва да го признае… ако изобщо прави признания пред преподобния Макмилан… или пред когото другиго да казва истината… щом вече ще я казва… може би пред цялото общество. Но направи ли веднъж такова

признание, няма ли то сигурно и безпогрешно да доведе до осъждането му? А иска ли той да осъди сам себе си сега и да умре?

Не, не, по-добре да почака малко, може би — поне докато апелативният съд се произнесе по делото му. Защо да рискува, щом господ вече знае самата истина? Той наистина, наистина съжалява. Сега вижда колко ужасно е било всичко това — колко мъка и сърдечна болка е причинил освен смъртта на Робърта. Но все пак… все пак… не е ли приятен животът? О, само да може да се отърве! О, само да може да се махне оттук, никога вече да не вижда, нито да чува този страшен ужас, надвиснал сега над него. Бавно настъпващия мрак… бавно идващата зора. Дългата нощ! Въздишките… стоновете. Терзанията ден и нощ, докато му се струваше от време на време, че ще полудее; и може би щеше да полудее, ако не беше Макмилан, който се държеше тъй предано с него — тъй благ, трогателен, а навремени и успокояващ. Би му се искало ей тъй да седне някой ден — тук или другаде, — да му разкаже всичко и да го помоли да каже доколко всъщност е виновен той (ако е изобщо виновен), и ако е, да се помоли за него. От време на време се чувстваше сигурен, че молитвите на майка му и на преподобния Дънкан Макмилан ще му помогнат много повече пред този бог, отколкото всички негови молитви. Някак си не можеше още да се моли. А понякога, когато слушаше да се моли Макмилан, тихо и мелодично, и гласът му стигаше до него през решетката, или когато четеше от посланията до галатяните, солунтяните, коринтяните, струваше му се, че трябва да му разкаже всичко, и то скоро.

Но дните минаваха, докато най-сетне един ден подир шест седмици, когато все още не казваше нищо за себе си и преподобният Дънкан започваше да се отчайва, че не ще успее да го склони по някакъв начин към истинско покаяние и спасение, получи се писмо или бележка от Сондра. То мина през канцеларията на директора и ръцете на преподобния Престън Гилфърд, протестантския пастор на затвора. Беше без подпис, обаче на хубава хартия и както изискваше правилникът, бе отворено и прочетено. Все пак поради естеството на съдържанието, което се стори и на директора, и на преподобния Гилфърд повече съчувствено и укорно, отколкото друго, и понеже явно, ако не е доказано, бе от тази известна или нашумяла във връзка с делото му госпожица Х., след съответно обсъждане те решиха, че на Клайд трябва да се позволи да го прочете, дори че ще бъде много

добре да го прочете. Може би щеше да има стойност като урок. Пътят на прегрешилите. И тъй то му бе връчено късно една есенна вечер, след отминаването на дълго и безрадостно лято (скоро щеше да стане година, откакто бе влязъл тук). И той го пое. И макар да беше писано на машина, без дата и адреса на изпращача на плика, а само с нюйоркско клеймо, все пак той усети някак, че може да е от нея. И веднага много се развълнува — толкова, че ръката му леко затрепери. А после го прочете и много дни след това го препрочита безброй пъти:

> Клайд,
>
> Това писмо ти се пише, за да не мислиш, че тази, която е била скъпа за теб, съвсем те е забравила. Тя също е много изстрадала. И макар че никога не ще може да разбере как си могъл да постъпиш по този начин, и при все че никога не ще я видиш пак, тя все още изпитва съжаление и съчувствие и ти желае свобода и щастие.

Но никакъв подпис, никаква следа от собствения й почерк. Било я е страх да се подпише, била е вече твърде далече от него духом, за да му съобщи къде се намира. Ню Йорк! Но писмото е могло да бъде пратено откъдето и да е, за да бъде пуснато там. И тя никога не ще му позволи да узнае… никога не ще му позволи да узнае… дори той да умре тук по-сетне, което беше много възможно. Последната му надежда, последната останка от мечтата му изчезна. Завинаги! Това беше като този миг, когато нощта най-после пада върху незабележимия вече отблясък на залеза на запад. Смътна, отслабваща розова ивица… и сетне мрак.

Клайд се отпусна на леглото. Очите му се спряха върху проклетите райета на затворническите дрехи и сивите филцови пантофи. Углавен престъпник! Тези райета! Тези пантофи! Тази килия! Тази несигурна, заплашваща го перспектива, твърде ужасна, за да мисли за нея изобщо! А после това писмо. И тъй това е краят на тази прекрасна мечта! И за това така отчаяно се беше мъчил да се освободи от Робърта — дори бе решил да я убие. Това! Това! Той повъртя писмото, после го задържа неподвижно. Къде ли е тя сега? В кого ли е влюбена? Имала е време да промени чувствата си. Може да е била

само малко увлечена в него. А после тези ужасни разкрития във връзка с него са разрушили без съмнение завинаги всякакво чувство към него. Тя е свободна. Красива е… богата. Сега някой друг…

Той стана и отиде при вратата на килията, за да потисне голямата болка. Оттатък коридора, в килията, където бе седял китаецът, сега имаше негър — Уош Хигинз. Беше заклал келнер в ресторант (така казваха), който първо отказал да му сервира, а след това го оскърбил. До него имаше млад евреин. Той убил собственика на бижутериен магазин с цел да го ограби. Но беше съвсем сломен и отпуснат, доведен тук да чака смъртното наказание и по-голямата част от деня седеше на леглото, стиснал глава с двете ръце. Клайд виждаше и двамата от мястото си. Евреинът стискаше главата си, а негърът лежеше на леглото, преметнал крак връз крак, пушеше и пееше:

А колелото се върти… бум!
А колелото се върти… бум!
А колелото се върти… бум!
Към мен! Към мен!

И тогава Клайд, безсилен да се откъсне от собствените си мисли, се върна обратно.

Осъден на смърт! Той. А писмото е край на всичко, което се отнася до Сондра. Той го чувства. Сбогом. „При все че никога не ще я видиш пак.“ Той се хвърли на леглото — не да плаче, а да си почине — чувстваше се така уморен. Ликъргъс. Четвъртото езеро. Мечото езеро. Смях… целувки… усмивки. Какво беше миналата есен! А сега… една година по-късно!

Но ето… този млад евреин. Имаше някакъв религиозен напев, който той подхващаше, когато душевните му терзания не можеха да понасят повече тишината. И, о боже, колко печален! Мнозина от затворниците се бяха провиквали против него. Но колко подходящ беше той сега.

— Аз бях злобен. Аз бях жесток. Аз лъжех. О! О! О! Аз бях вероломен. Аз бях с порочно сърце. Аз се сдружавах с хора, които вършеха зли дела. О! О! О! Аз крадях. Аз мамех. Аз бях безмилостен. О! О! О!

И гласът на Големия Том Руни, осъден за убийството на Томас Тай, негов съперник за ръката на момиче от престъпния свят:

— За бога! Знам, че ти е тежко. Но и на мен ми е тежко. О, за бога, спри!

А Клайд, на своето легло, с мисли, ритмично откликващи на този напев, се присъединяваше мълком към евреина: „Аз бях злобен. Аз бях жесток. Аз лъжех. О! О! О! Аз бях вероломен. Аз бях с порочно сърце. Аз се сдружавах с хора, които вършеха зли дела. О! О! О! Аз мамех. Аз бях безмилостен. Аз се опитвах да убия. О! О! О! И заради какво? Заради напразна, неизпълнима мечта! О! О! О!… О! О! О!…“

Когато подир един час надзирателят сложи вечерята му на поличката на вратата, Клайд не се помръдна. Храна! А когато надзирателят се върна след тридесет минути, вечерята стоеше все още недокосната, както и на евреина, и той мълком я отнесе. Надзирателите познаваха кога мъката притиска обитателите на тези клетки. Те не можеха да ядат. А имаше и моменти, когато дори и надзирателите не можеха да ядат.

XXXIII

Последвалото угнетение бе толкова очевидно, че Макмилан го забеляза и след два дни поиска да знае каква е причината. Напоследък поведението на Клайд го бе накарало да повярва, че неговите посещения, ако не и съвкупността на неговите проповеди, не се посрещат с толкова топлота, с колкото би искал, но постепенно Клайд се приобщава към духовните му гледища. Струваше му се, че е сполучил до голяма степен да го убеди в безсмислието да се отдава на униние и отчаяние. Как! Нима не е мирът божи до самия него, стига да го потърси! За човек, който е потърсил бога и го е намерил, както той положително щеше да намери, ако го потърсеше, не можеше да има скръб, а само радост. „Че ние пребъдваме в него и той в нас, узнаваме от това, дето ни е дал от своя дух.“ Така той проповядваше или четеше, докато най-после две седмици след получаването на писмото от Сондра и поради голямата потиснатост, която го беше обзела покрай това писмо, Клайд се реши да поиска от него да се помъчи да издейства от директора позволение да го заведат в някоя друга килия или помещение, далеч от това помещение и килия, които се струваха на Клайд твърде много изпълнени с мъчителните му мисли, за да може да поговори с него и да му поиска съвет. Както каза на преподобния Макмилан, той като че ли не бил в състояние да прецени истинската си отговорност по отношение на всичко, случило се тъй неотдавна в неговия живот, поради което, изглежда, не можел да намери и този душевен мир, за който Макмилан говорел толкова много. Може би… трябва да има нещо погрешно в неговото гледище. Всъщност би искал да преразкаже престъплението, за което е осъден, и да види дали не тълкува нещо погрешно. Не бил толкова сигурен сега. И Макмилан, много развълнуван (такава огромна духовна победа, както преценяваше той — истинска награда за вярата и молитвите!), веднага се отправи при директора, който изказа радостта си, че може да съдейства за такова дело. И той позволи да използват толкова дълго, колкото им трябва една от килиите в „Старият дом на смъртта“, и то без надзирател при него и Клайд, а само с един човек вън в коридора.

И там Клайд започна да разказва историята на своите връзки с Робърта и Сондра. Но тъй като всичко това бе изложено пред съда, само споменаваше повечето от показанията с изключение на защитата — душевния прелом и така нататък; след това се спря по-подробно на съдбоносното приключение с Робърта в лодката. Дали преподобният Макмилан го смята виновен поради първоначалния замисъл, а оттам и първоначалното намерение? Особено ако вземе под внимание безумното му увлечение по Сондра — дали това наистина е представлявало убийство? Той пита това, защото, както каза, го е направил така, а не както го е описал в показанията си пред съда. Това, че е изпитал душевен прелом, било лъжа. Според неговите адвокати такава защита била най-добра, понеже те не вярвали, че е виновен, и смятали този план за най-кратък път към свободата. Но то било лъжа. Във връзка с душевното му състояние там в лодката, преди и след като тя скочила и се опитала да дойде при него… и този удар, и след удара — той не е казал истината и за това, не съвсем. Този непреднамерен удар, както сега иска да обясни, понеже това му пречи в усилията за религиозни размишления — в желанието му, ако може честно да се представи на създателя (той не обясни, че досега едва ли се е опитвал да се представи така), — в това се криело много повече, отколкото можел да изясни дори и на самия себе си. Всъщност дори и сега за него имало много неща, които му се виждали неясни и неразрешими. Бил казал, че не е имало злоба, че това е било душевен прелом. Но никакъв душевен прелом не е имало. В действителност тъкмо преди тя да скочи, за да дойде при него, имало някакво сложно, объркано състояние, граничещо, както го виждал сега, почти с транс или парализа, което се дължало… едва ли можел да каже на какво точно се е държало. Мислел първо — или после, — че отчасти се дължало на съжаление към Робърта… или поне на срам от толкова много жестокост спрямо нея… намерението му да я удари. В същото време имало и злоба… може би омраза, поради твърдото й решение да го накара да извърши това, което не искал да извърши. Трето… но не бил толкова сигурен в това… мислил за това толкова дълго и все пак не бил сигурен дори и сега… може да е имало страх от последиците на такова злодеяние… макар че по онова време, както му се струва сега, не е мислил за последиците… или изобщо за нещо друго, освен

неспособността си да извърши това, което бе дошъл да извърши… и го било яд за това.

Но пък в удара — в случайния удар, нанесен след като тя скочила и се опитала да дойде при него, бе имало и известен яд към нея, задето искала изобщо да го доближи. И може би тъкмо това (не бил наистина сигурен, дори и сега) бе придало на този удар унищожителната му сила. Едва после бил започнал да мисли така. Но пък вярно също така, че когато се изправил, е искал да я спаси… въпреки омразата си. И това, че поне за момента съжалявал за този удар. Но пък имало и това, че когато лодката се преобърнала и двамата се намерили във водата, и когато тя се давела, в цялата тази бъркотия той бил движен от мисълта: „Не прави нищо“. Понеже така щял да се отърве от нея. Да, така е мислил. Но, от друга страна, не бивало да се забравя, че през цялото време, както го изтъкнали господин Белнап и господин Джефсън, той е бил обладан от безумното си увлечение по госпожица Х., висшата движеща сила във всичко това. Ала сега дали преподобният Макмилан, като вземе под внимание всичко, което е станало преди, и всичко, което дошло после — фактът, че в непреднамерения удар все пак имало озлобление… ядно недоволство от нея… всъщност… и че след това не й се е притекъл на помощ… както сега честно и почтено се мъчи да го покаже… дали мисли той, че това е представлявало убийство, смъртен кървав грях, за който според началата на вярата, както и според закона, би могло да се отсъди, че заслужава смърт? Мисли ли той така? Би искал да го знае заради собственото си душевно спокойствие… за да може да се моли.

Преподобният Макмилан изслуша всичко това и понеже никога досега не беше чувал, нито е бил поставян пред такъв заплетен, мъгляв и странен проблем, а от друга страна, долавяше уважението на Клайд и вярата му в него, беше извънредно развълнуван. И сега седеше пред него съвършено неподвижен, замислен дълбоко, печално и дори неспокойно, толкова сериозно и важно бе това допитване до неговото мнение — нещо, от което, както знаеше, Клайд разчиташе да получи земен и духовен покой. Но въпреки това преподобният Макмилан беше твърде озадачен, за да може да отговори веднага.

— Когато тръгна с нея с лодката, Клайд, твоето отношение към нея не се беше променило… намерението ти да я… да я…

Лицето на преподобния Макмилан бе пребледняло, помръкнало. Очите му гледаха тъжно. Беше чул, както сега му се струваше, печална и страшна история — зловеща и жестока история за самоизмъчване и унищожение. Това младо момче… наистина!… Пламенното му неспокойно сърце явно се беше разбунтувало поради липсата на толкова много неща, за които той, Макмилан, никога не бе жадувал. И поради този бунт беше извършило смъртен грях и бе осъдено на смърт. Наистина разумът му беше толкова смутен, колкото покъртено беше сърцето.

— Не, не беше.

— Ти си се ядосвал, казваш, на самия себе си, задето си бил тъй слаб, че не си могъл да извършиш замисленото.

— До известна степен беше така, да. Но и съжалявах също, разбирате ли? И може да ме е било страх. Не съм съвсем сигурен сега. А може и да не е било така.

Преподобният Макмилан поклати глава. Тъй странно! Тъй неясно! Тъй грозно! И все пак…

— Но в същото време, както казваш, те е било яд на нея, че те е докарала до такива мисли.

— Да.

— Че си бил принуден да се бориш с такъв страшен проблем?

— Да.

— Цъ-цъ-цъ! И си мислил да я удариш?

— Да, мислех.

— Но не си могъл?

— Не.

— Хвала на милостта божия. Но все пак в удара, който си нанесъл непреднамерено, както казваш, е имало известен яд против нея. Именно поради това ударът е бил толкова… толкова силен. Не си искал тя да се доближи до теб.

— Да, не исках. Във всеки случай мисля, че не исках. Не съм съвсем сигурен. Може да не съм бил съвсем с ума си. Във всеки случай съвсем възбуден, бих казал, почти болен. Аз… аз…

Със затворническите си дрехи, с глава, остригана до кожа, Клайд седеше там и се мъчеше да възстанови как е било всичко в действителност (точно) и беше много разстроен от това, че не е способен дори сам да си представи своята вина или липсата на вина.

Бил ли е виновен… или не? А преподобният Макмилан, сам много развълнуван, промърмори: „Отворени са вратите и широк пътят, водещ към гибел.“ И най-после добави:

— Но ти скочи, за да я спасиш?

— Да, после станах. Исках да я хвана, когато тя залитна назад. Точно това преобърна лодката.

— И ти наистина си искал да я хванеш?

— Не знам. Предполагам, че в момента съм искал. Както и да е, мисля, че ми беше жал за нея.

— Но можеш ли да кажеш сега искрено, с положителност, като пред очите на създателя, че си съжалявал… или че си искал да я спасиш тогава?

— Виждате ли, всичко стана толкова бързо — започна Клайд нервно, почти без надежда, — че не съм съвсем сигурен. Не, не мога да кажа, че ми е било много жал. Не. Всъщност, виждате ли, сега не знам. Понякога си мисля, че може да ми е било жал, малко; друг път — че не ми е било жал. Но когато тя потъна, а аз излязох на брега, беше ми жал… малко. Ала аз, така да се каже, се радвах също, че съм свободен, нали разбирате, а ме беше и страх… виждате ли…

— Да, разбирам. Ти си мислел вече за госпожица Х.… Но тогава, там, когато тя е била във водата?

— Не.

— Не си искал да й се притечеш на помощ?

— Не.

— Цъ-цъ-цъ! Не ти е било мъчно? Не те е било срам?

— Да, срам, може би. Може би и мъчно, малко. Знаех, че това е ужасно. Чувствах го, разбира се. Но все пак… виждате ли…

— Да, разбирам. Тая госпожица Х. Искал си да се отървеш.

— Да… но най-много бях уплашен и не исках да й помогна.

— Да, да! Цъ-цъ-цъ! Като се удавеше тя, ти си могъл да отидеш при тая госпожица Х. Ти си мислил за това? — Преподобният Макмилан тъжно и здраво стисна устни.

— Да.

— Сине мой! Сине мой! Убийство се е таило в сърцето ти.

— Да, да — каза замислено Клайд. — След това съм си мислил, че трябва да е било така.

Преподобният Макмилан замълча и за да събере сили за тази задача, започна да се моли, но мълком, наум: „Отче наш, който си на небесата! Да се свети твоето име, да дойде твоето царство, да бъде твоята воля, както на небето, тъй и на земята.“ След малко той пак се раздвижи.

— Ах, Клайд! Няма грях, по-голям от милостта божия. Той изпрати собствения си син да умре заради злините на света. Сигурен съм. Така ще бъде… стига да се покаеш. Но тая мисъл! Това деяние! Има много, за което да се молиш, сине мой… много. О, да. Защото в очите на господа, боя се… да… И все пак аз трябва да се моля за просветление. Това е странна и страшна история. Има толкова много различни страни. Както и да е, моли се. Моли се с мен сега да ни просветли господ двамата с теб.

Той сведе глава. Минути наред седя тъй безмълвен, а Клайд, също безмълвен, обзет от тревожно съмнение, седеше пред него. Най-сетне Макмилан започна:

— „Господи, в яростта си не ме изобличавай, и в гнева си не ме наказвай. Помилуй ме, господи, защото съм немощен. Изцели ме, господи, в моя срам и скърби, защото душата ми е ранена и помръкнала пред очите ти. Стори да мине нечестивостта на сърцето ми. Въведи ме, о господи, в твоята праведност. Стори да отмине нечестивостта на сърцето ми и не си я спомняй.“

Клайд, оборил глава, седеше тихо, много тихо. Сам той бе най-после потресен и печален. Без съмнение грехът му бе много голям. Много, много страшен! И все пак… Но преподобният Макмилан спря и се изправи, той също се изправи и Макмилан му каза:

— Сега трябва да си вървя. Трябва да помисля… да се помоля. Това ме разтревожи и дълбоко ме трогна. О, много, господи боже! А ти, сине мой, върни се и се моли, самичък. Покай се. Моли се на господа на колене за прошка и той ще те чуе. Да, ще те чуе. А утре или щом мога да го направя с чиста съвест, ще дойда пак. Но не се отчайвай. Моли се непрекъснато, защото само в молитвата, молитвата и покаянието, има спасение. Осланяй се на силата на тогова, който държи целия свят в шепата на ръката си. Безкрайното му могъщество и милосърдие дарят покой и опрощение, О, да.

Той почука на желязната врата с малка халка за ключове, която държеше в ръка, надзирателят го чу и веднага дойде.

После, след като изпрати Клайд до килията, изчака пак да го затворят между четирите стени на тази клетка и се сбогува, обременен и смазан от всичко, което беше чул. А Клайд остана да размишлява за всичко, което беше казал… и как то бе подействало върху Макмилан, както и върху самия него. Новият му приятел бе тъй потиснат. Очевидната болка и ужас, с които бе посрещнал всичко! Дали той е истински виновен? Дали истински заслужава да умре заради това? Дали преподобният Макмилан щеше да реши така? Въпреки цялата си благост и милосърдие?

Тъй мина още една седмица, през която, развълнуван от явното покаяние на Клайд и всичките обърквaщи и смекчаващи вината обстоятелства в неговия разказ, преподобният Макмилан се бе борил най-ревностно с всички нравствени съображения; той пак се появи пред вратата на килията му, но само за да каже, че колкото снизходително и великодушно да тълкува фактите, както Клайд най-после правдиво ги описа, все пак му се струва, че Клайд не може нито пряко, нито косвено да бъде освободен от вината за смъртта на Робърта. Той е замислял убийството, нали? Не й се е притекъл на помощ, когато е могъл да го направи. Желал е тя да умре и след това не е изпитвал съжаление. В удара, причинил преобръщането на лодката, е имало вложена злоба. Също и в чувството, което не му позволявало да я удари. Фактите, че при замислянето на това деяние е бил повлиян от красотата и общественото положение на госпожица Х., и че след безнравствената му връзка с Робърта тя твърдо е настоявала той да се ожени за нея, далеч не смекчават постъпката му, а са по-скоро утежняващи доказателства за земния му грях и виновност. А пред господа е съгрешил в много отношения. В онези мрачни дни, уви, както го виждаше господин Макмилан, той представлявал не друго, а съчетание от себичност, греховно желание и блудство, срещу които е сипал огън и жупел апостол Павел. И така е било докрай, докато е бил задържан от полицията. Не се е покаял дори и на Мечото езеро, където е имал време да размисли. А освен другото не е ли подсилвал всичко с лъжливо и злонамерено притворство? Наистина!

От друга страна, без съмнение, ако го изпратят на електрическия стол сега въпреки първата му и все пак толкова явна проява на разкаяние — сега, когато за първи път започва да схваща безграничността на престъплението си, — това би значило само да се

накаже едно престъпление с друго, като в този случай престъпникът ще бъде държавата. Защото, както директорът на затвора и мнозина други, Макмилан беше против смъртното наказание и предпочиташе правонарушителят да бъде принуден да служи по някакъв начин на държавата. Но въпреки всичко се чувстваше длъжен да признае, че Клайд не е съвсем невинен. Както и да премисляше, колкото и много да искаше в душата си да го опрости, не бе ли той всъщност виновен?

Напразно Макмилан изтъкваше сега на Клайд, че събудилото се в него нравствено и духовно съзнание го прави по-съвършен и безкрайно по-годен за живота и за човешки постъпки, отколкото преди. Той беше сам. Нямаше никой, който да вярва в него. Никой. Нямаше никой, който да види в коя да е от объркките му и измъчени постъпки преди това престъпление нещо друго, освен най-черна вина. И все пак… и все пак… (и то въпреки Сондра и преподобния Макмилан, пък ако щете, и целия свят, Мейсън, съдебните заседатели в Бриджбърг, апелативния съд в Олбъни, ако реши да потвърди присъдата от Бриджбърг), той таеше в душата си чувството, че не е чак толкова виновен, колкото всички, изглежда, го смятат. В края на краищата те не са били измъчвани, както той е бил измъчван от Робърта с твърдото й решение да го накара да се ожени за нея и с това да провали целия му живот. Не са горели с тази неуталожима страст за Сондра, Сондра от неговите мечти, както е горял той. Не са били тормозени, измъчвани, подигравани от злата съдба на неговото детство и възпитание, не са били принуждавани да пеят и да се молят по улиците по такъв унизителен начин, както той, когато с все сърце и душа се е стремил към по-хубави неща. Как можеха да го съдят те, тези хора, всички до един, дори родната му майка, без да знаят как е страдал той умствено, физически и духовно? И като преживяваше всичко това отново в този миг, той усещаше жилото и душевната отрова на онова време тъй остро, както и тогава. А въпреки всичките факти, колкото всички наоколо и да го смятаха за виновен, имаше нещо дълбоко в него, което като че ли крещеше против това, та дори и сега от време на време го караше да се стряска. Но пък преподобният Макмилан… той е много добър, справедлив и милостив човек. Макар навремени и да се чувстваше дълбоко убеден, че е невинен, в други моменти му се струваше, че трябва да е виновен.

Ах, тези неопределени, объркани и мъчителни мисли! Нима никога не ще успее окончателно да ги сложи в ред в ума си?

Така Клайд не можеше да почерпи полза нито от благостта, вярата и предаността на такава добра и чиста душа като преподобния Макмилан, нито от всемилостивия и всемогъщ бог, чийто посланик бе той. Какво трябваше да прави наистина? Как да се моли смирено, открито, честно? И с тази мисъл поради настояването на преподобния Дънкан, когото изповедта на Клайд убеди, че трябва напълно да се е проникнал от духа божи, той наново запрелиства разните откъси и глави, които му бяха посочени — четеше и препрочиташе псалмите, които познаваше най-добре, и търсеше в тях вдъхновение, за да се проникне от необходимото разкаяние и след това да добие този покой и сила, за които така копнееше в дългите и мъчителни часове. Но все не можеше да го постигне.

Междувременно минаха още четири месеца. И в края на този период, през януари 19… година, апелативният съд в състав Кинкейд, Бригз, Труман, Добшътър и Фулъм-младши, който докладва жалбата, представена от Белнап и Джефсън, намери, че Клайд е виновен, както е било решено от съдебните заседатели на окръга Катараки, и го осъди да бъде екзекутиран по някое време през седмицата, започваща от 28 февруари, или шест седмици по-късно, със следните мотиви:

„Ние не забравяме, че това дело почива върху косвени доказателства и че единственият очевидец отрича смъртта да е била следствие на престъпление. Но в съгласие с най-строгите изисквания за този род дела прокурорът извънредно щателно и вещо е проучил и представил показания за голям брой обстоятелства с оглед правилно да се реши въпросът за вината или невинността на подсъдимия.

Бихме могли да сметнем, че доказателствената сила на някои от тези факти, взети поотделно, подлежи на съмнение поради незадоволителността или противоречивостта на уликите и че други подробности би могло да се обяснят или изтълкуват като съвместими с неговата невинност. Защитата се помъчи — доста компетентно — да наложи това гледище.

Но взети всички заедно и разгледани като свързано цяло, те представляват такова убедително доказателство за виновност, че не сме в състояние да го отхвърлим с каквито и да било разсъждения и сме принудени да заявим, че присъдата не само не противоречи на

доказателствената сила на уликите и на съответните изводи от тях, — но и напълно се оправдава от тези улики. Решението на по-долната инстанция единодушно се потвърждава.“

Когато чу за това, Макмилан, който се намираше тогава в Сиръкюз, побърза да отиде при Клайд с надеждата, че ще стигне там, преди новината да му бъде официално съобщена, та да може да му вдъхне смелост, понеже само с божията помощ, както го разбираше той — вечната и вездесъща помощ в трудни моменти — Клайд би могъл да понесе такъв тежък удар. И го завари — нещо, за което, беше дълбоко благодарен — в пълно неведение за случилото се, понеже никакви подобни новини не се съобщаваха на осъден, преди да пристигне заповедта за привеждане на присъдата в изпълнение.

След крайно внимателен и проникновен разговор, в който той цитира Евангелието от Матея и посланията на апостолите Павел и Йоан за преходността на земния живот и за истинското значение и радостта на задгробния, наложи се Клайд да научи от Макмилан, че съдът е произнесъл присъда против него. И че — макар Макмилан да спомена за молба до губернатора, която той и някои други, на които положително ще успее да повлияе, щели да подадат, — ако губернаторът реши да действа, след шест седмици, както Клайд знае, той ще трябва да умре. И тогава, когато най-после истинското положение блесна с цялата си сила пред него и докато Макмилан продължаваше да говори за вярата и убежището, което предлагала милостта и мъдростта божия, Клайд стоеше там пред него с повече смелост и твърдост, изписани на лицето и в очите му, отколкото когато и да било преди това в краткия му и безразсъден живот.

„Значи, те са взели решение против мен. Сега в края на краищата ще трябва да мина през онази врата, както всички други. Ще дръпнат завесите и заради мен. В онова другото помещение… после обратно по коридора… ще се сбогувам на минаване, както всички други. И няма да ме има вече.“ Той като че ли изминаваше този път мислено стъпка по стъпка — всяка стъпка, която му беше така позната, само че сега, за първи път, го изминаваше за самия себе си. Сега, въпреки тази страшна новина, която бе някак си толкова парализираща, колкото и ужасна, не се чувстваше тъй смутен и безволев, както си беше представял, че ще бъде. Напротив — за голямо свое учудване, като си

помислеше за всичките си предишни страхове, — с външно спокоен вид разсъждаваше какво да прави, какво да каже.

Дали да повтаря молитвите, които му чете преподобният Макмилан? Разбира се. И може би с радост. Но все пак…

В този мигновен транс той не си даваше сметка за факта, че преподобният Дънкан му шепне:

— Но, виждаш ли, ние не сме стигнали още края на тая работа. През януари встъпва в длъжност нов губернатор. Както чувам, той е много разумен и добър човек. Всъщност имам няколко познати, които се познават с него, и възнамерявам да отида при него лично, а също да накарам някои познати да му пишат въз основа на онова, което ще им разправя.

Но по погледа на Клайд в този миг, както и по това, което каза, Макмилан разбра, че той не го слуша.

— Майка ми! Предполагам, че някой трябва да й прати телеграма. На нея ще й стане много мъчно. — И след това: — Предполагам, те не са сметнали, че тия писма не е трябвало да бъдат представени в тоя им вид, нали? Очаквах, че може да се съгласят. — Той мислеше за Никълсън.

— Не се тревожи, Клайд — отговори измъченият и опечален Макмилан, който в този момент изпитваше много по-голямо желание да го прегърне и утеши, отколкото изобщо да му казва нещо. — Аз вече телеграфирах на майка ти. Колкото до това решение, веднага ще се видя с адвокатите ти. Освен това, както казах, имам намерение да отида лично при губернатора. Той е нов човек, разбираш ли?

И отново повтори всичко, което Клайд не беше чул.

XXXIV

Мястото на действието беше официалната резиденция на новоизбрания губернатор на щата Ню Йорк, около три седмици след като Макмилан съобщи новината на Клайд. След много предварителни и безуспешни опити от страна на Белнап и Джефсън да издействат замяната на смъртната присъда на Клайд с доживотен затвор (те пододоха по приетия ред молба за помилване заедно с всички бележки, които имаха да направят по отношение неправилното тълкуване на доказателствата и незаконността на представянето на писмата на Робърта в първообразната им форма, но губернаторът Уолтъм, бивш областен прокурор и съдия от южната част на щата, се видя принуден да отговори, че по съвест не вижда никакво основание да се намесва), сега госпожа Грифитс заедно с преподобния Макмилан стоеше пред губернатора Уолтъм. Защото, подтикнат от широкия интерес на обществото към крайното постановление по делото на Клайд, както и от факта, че майката на осъдения поради непоклатимата си обич, щом чула за решението на апелативния съд, веднага бе дошла пак в Обърн и непрекъснато призоваваше вестниците, а с писма и самия него към правилно разбиране на смекчаващите вината обстоятелства, свързани с падението на сина й, а също многократно искаше от него лична среща, на която би могла да изложи най-дълбокото си убеждение във връзка с всичко това, губернаторът най-после се бе съгласил да я приеме. Това не можеше да навреди. А пък можеше и да я утеши. Също така обществото с променливото си мнение, каквото и да е убеждението му по дадено дело, обикновено гледа благосклонно на всеки акт на снизхождение, разбира се, ако с него не се нарушава това убеждение. А в този случай, ако се съдеше по вестниците, обществото беше убедено, че Клайд е виновен. От друга страна, благодарение на дългите й размишления във връзка с Клайд, Робърта, мъките му през време на процеса и след това, факта, че според преподобния Макмилан той най-после е стигнал до дълбоко разкаяние и се е приобщил духовно към създателя, какъвто и да е бил първоначалният му грях, госпожа Грифитс сега бе повече от всякога убедена, че човечността, а дори и

справедливостта изискват поне да му бъде подарен животът. И тъй тя стоеше пред губернатора, висок, сериозен и малко мрачен човек, който през целия си живот не бе дори и усетил треската и огъня, каквито бе изпитал Клайд, обаче който, като всецяло предан баща и съпруг, можеше много добре да си представи от какви чувства трябва да е обладана в този миг госпожа Грифитс. Но много го тревожеха ограниченията, които му налагаха фактите, както ги разбираше той, а също и дълбоко вкорененото и неизменно подчинение на закона и реда. Както и завеждащият помилванията преди него, той беше прочел преписката, представена на апелативния съд, а също и последните документи, подадени от Белнап и Джефсън. Но на какво основание можеше той, Дейвид Уолтъм, без каквито и да било нови, други данни освен едно ново тълкуване на уликите, по които е вече взето решение, да си позволи да замени смъртното наказание на Клайд с доживотен затвор? Не са ли се произнесли вече съдебните заседатели и апелативният съд, че той трябва да умре?

И затова, когато госпожа Грифитс започна да излага своята молба с треперещ глас, като се мъчеше доколкото може да проследи жизнения път на Клайд, неговите добродетели, това, че никога не е бил лошо или жестоко момче, че Робърта, ако не и госпожица Х., не е напълно невинна, той само я гледаше дълбоко трогнат. Каква любов и преданост у такава майка! Колко голямо е страданието й в този час, каква вяра, че нейният син не може да бъде толкова лош, колкото доказаните факти говорят за това на самия него и на всички други.

— О, скъпи господин губернаторе, как може принасянето в жертва живота на моя син сега и след като е очистил душата си от греха и е готов да се посвети да служи на господа, да заплати на държавата за погубения живот на това нещастно момиче, който той е отнел неволно или другояче, как може? Нима милионите граждани на щата Ню Йорк не могат да проявят милосърдие? Нима вие, техният представител, не сте в състояние да упражните милосърдието, което те навярно изпитват?

Гласът й секна, тя не можа да продължи. Вместо това се обърна гърбом и тихо заплака, докато Уолтъм, разтърсен от едва сдържано чувство, само стоеше и гледаше. Нещастната жена! Явно тъй честна и искрена! Тогава преподобният Макмилан реши, че е дошло неговото време и пристъпи към своята молба. Клайд се е променил.

Проповедникът не можел да говори за предишния му живот, но откакто е в затвора (или поне през последната година), той е стигнал до ново разбиране за живота и дълга си към хората и бога. Само да можеше смъртната присъда да се замени с доживотен затвор!…

А губернаторът, който бе задълбочен и съвестен човек, изслуша с дълбоко внимание проповедника, когото прецени като ревностен, одухотворен и искрен идеалист. За него нямаше съмнение, че думите на този човек, каквото и да твърдеше, бяха правдиви дотолкова, доколкото собствените му схващания му позволяваха да определи що е правда.

— Но вие лично, господин Макмилан — най-после събра сили да заговори губернаторът, — поради вашия близък контакт с него в затвора знаете ли за някой съществен факт, неспоменат при съдебното дирене, който би могъл по някакъв начин да обезсили или да отслаби някоя част от показанията, дадени пред съда? Трябва да помните, че това е съдебна процедура. Аз не мога да действам само под натиска на чувствата… Особено като вземем под внимание единодушното заключение на две различни съдебни инстанции.

Той загледа Макмилан направо в очите, а Макмилан го загледа в отговор, блед и ням. Защото сега като че ли бремето на решението за виновността или невинността на Клайд се стоварваше на неговите плещи, щеше да зависи от неговата дума. Но можеше ли да направи това? Не беше ли решил след съответен размисъл над признанията на Клайд, че той е виновен пред бога и пред закона? Нима можеше сега, заради милосърдието, въпреки най-дълбокото си душевно убеждение, да изкаже това свое убеждение другояче? Дали щеше да бъде правдиво, честно, дали щеше да има стойност пред господа? И в същия миг реши, че той, духовният наставник на Клайд, не бива в никакъв случай да загуби духовното си достойнство пред Клайд. „Вие сте солта на земята. Но ако солта изгуби сила, с какво ще се направи солена?“ И той веднага заяви:

— Като негов духовен наставник, а съм навлизал в живота му само откъм духовната, а не юридическата страна.

И тогава Уолтъм изведнъж реши, повлиян от нещо в държането на Макмилан, че и той, както и всички други, очевидно е убеден във вината на Клайд. И той най-после се насили да каже на госпожа Грифитс:

— Ако не ми се донесат някакви определени доказателства, които не са ми били представени и които ще поставят под въпрос законността на двете взети решения, за мен няма друг избор, госпожо Грифитс, освен да оставя присъдата така, както е била обявена. Много съжалявам… повече, отколкото мога да ви опиша. Но ако искаме правосъдието да бъде уважавано, решенията му не бива никога да се променят освен по съображения, които сами по себе си са породени от законни основания. Бих искал да мога да отсъдя иначе. Наистина! Вие ще останете в моето сърце и в молитвите ми.

Той натисна копчето на звънеца. Влезе секретарят. Стана ясно, че приемът е свършил. Силно потресена и дълбоко угнетена от странното мълчание и уклончивост на Макмилан в решителния момент на приема, когато губернаторът му зададе най-важния и пряк въпрос — относно виновността на Клайд, — госпожа Грифитс не можа да каже нито дума повече. А сега какво? Накъде? Към кого да се обърне? Към бога и само към бога. Тя и Клайд трябва да намерят в техния създател утеха за неговото падение и смърт в този свят. И докато тя мислеше и продължаваше да плаче, преподобният Макмилан се доближи и благо я изведе от стаята.

Когато тя си отиде, губернаторът се обърна към секретаря си:

— Никога в живота не съм се изправял пред по-печално задължение. Ще го помня вечно. — Той се обърна и загледа снежната февруарска гледка.

И след това на Клайд останаха само още две седмици живот, през крито, след като крайното решение му бе предадено от Макмилан, но съпровождан от майка му, по чието лице Клайд разбра всичко преди още Макмилан да заговори, и от майка си чу още веднъж колко необходимо е да потърси прибежище и мир в господа, неговия спасител, той не спираше да крачи нагоре-надолу в килията и не можеше да намери нито миг покой. Защото поради това крайно, безвъзвратно обхванало го усещане, че много скоро ще умре, изпита нужда още веднъж стъпка по стъпка да си спомни нещастния си живот. Младостта. Канзас сити. Чикаго, Ликъргъс. Робърта и Сондра. Колко бързо се нижеха те и всичко, което бе свързано с тях, пред погледа му. Малкото кратки, ярки, прочувствени моменти. Желанието му за още… още… това ненаситно желание, което бе изпитвал там, в Ликъргъс, след като срещна Сондра, а сега това, това! А сега дори и то

свършваше… това… това… Ами че той почти не е живял още… а тези последни две години бяха така мъчителни между смазващите стени. Пък и от този живот остават само четиринадесет, тринадесет, дванадесет, единадесет, десет, девет, осем бавно нижещи се, а сега трескави дни. Те си отиваха… отиваха си. Но животът… животът… как може човек да се лиши от това… красотата на дните… на слънцето и дъжда… работата, любовта, енергията, желанието! О не, той не иска да умре! Не иска! Защо да му говорят така непрекъснато, както майка му и преподобният Макмилан, да предостави всичките си грижи на милосърдието божие и да мисли само за бога, когато сегашният миг, сега, сега, беше за него всичко? И въпреки това преподобният Макмилан настояваше, че само в Христа и в задгробния живот имало истински покой. О да… но все пак не е ли могъл той да каже пред губернатора… не е ли могъл да каже за него, че не е виновен… или поне не съвсем виновен… само да би погледнал по този начин… този път и тогава… тогава… ами тогава губернаторът може би е щял да замени присъдата му с доживотен затвор… не е ли било възможно? Защото Клайд беше попитал майка си какво е казал преподобният Макмилан на губернатора (но без да й спомене, че е изповядал всичко пред наставника си) и тя му бе отговорила, че е казал колко искрено се е смирил Клайд пред господа, но не и че не е виновен. И Клайд си мислеше колко е странно, че Макмилан не е могъл с чиста съвест да направи за него повече от това. Колко тъжно! Колко безнадеждно! Нима никой никога не ще разбере… не ще му признае човешките, може би прекалено човешки, погрешни страсти, но от които наред с него страдат и толкова много други?

Но ако можеше да има нещо още по-лошо, то беше, че поради това, което преподобният Макмилан бе казал — или не бе могъл да каже в отговор на последния въпрос, зададен от губернатора Уолтъм (а след това и на собственото й запитване повтори същото изявление), госпожа Грифитс беше сломена от мисълта, че може би в края на краищата Клайд е тъкмо толкова виновен, колкото се бе бояла отначало. И поради това веднъж му каза:

— Клайд, ако има нещо, което не си изповядал, трябва да го изповядаш, преди да си отидеш.

— Аз изповядах всичко пред бога и пред господин Макмилан, мамо. Не е ли това достатъчно?

— Не, Клайд. Ти каза на света, че си невинен. Но ако не си, трябва да го признаеш.

— Обаче ако съвестта ми казва, че съм прав, не е ли това достатъчно?

— Не, в случай че словото божие казва друго, Клайд — отговори госпожа Грифитс неспокойно, обзета от голяма душевна мъка.

Но той предпочете да не каже нищо повече този път. Как можеше да обсъжда с майка си или със света странните неясноти, които не би могъл да разреши в изповедта си и в последвалите беседи с преподобния Макмилан? Не можеше да го направи.

И поради този отказ на сина й да й се довери госпожа Грифитс се измъчваше не само в религиозно отношение, но и като майка. Родният й син, тъй близо до смъртта, да не желае да й каже онова, което очевидно вече бе казал на господин Макмилан. Нима няма да имат за нея край изпитанията божии? И все пак заради това, което Макмилан бе вече казал — че смята Клайд, каквито и да са били греховете му в миналото, за покаял се и чист пред господа младеж, готов да застане пред своя създател, — тя беше склонна да се поуспокои. Велик е господ! Той е милостив. В неговото лоно човек добива покой. Какво е смъртта, какво е животът за този, чието сърце и душа са се помирили с бога? Те са нищо. Няколко години (колко малко още) и тя, и Ейса, а след тях братята и сестрите на Клайд ще се присъединят към него и всичките им земни мъки ще бъдат забравени. Но ако не се примирят с господа, с пълното и прекрасно съзнание за неговото присъствие, любов, грижа и милост!… От време на време сега я обземаше трепет в религиозната й екзалтация, не съвсем нормална вече, както Клайд виждаше и чувствуваше. Но и по молитвите и тревогите й за духовното му благополучие можеше да схване колко малко всъщност е разбирала винаги истинските му мисли и стремежи. Беше копнял за толкова много неща там в Канзас сити и беше имал толкова малко. Материални неща — само материални — са му се стрували много важни и колко неприятно му е било да го водят така по улиците пред всички други момчета и момичета, мнозина от които имаха всичките неща, за които той жадуваше, и колко много му се е искало да бъде където и да е другаде по света, само не и там — на улицата! Животът в мисията, който е бил тъй прекрасен за майка му, но за него тъй отегчителен! Но може да не е било правилно да мисли така? Дали?

Дали господ ще има нещо против това сега? А може тя да е права в мислите си за него? Безспорно той щеше да е по-добре, ако беше следвал съветите й. Но колко е странно, че към собствената си майка, и то сега, в сетните си часове, когато повече от всичко копнееше за съчувствие — но повече от съчувствието жадуваше за истинско и дълбоко разбиране, дори и сега, и колкото тя да го обича и да му съчувства и се мъчи да му помогне с всички сили по своя суров и себепожертвувателен начин, — той пак не може да се обърне към нея и да разкаже на нея, на родната си майка, точно как е станало всичко. Сякаш имаше между тях непристъпна стена, непроницаема преграда, възникнала от липса на разбиране — защото цялата работа беше в това. Тя никога нямаше да разбере бляновете му за охолство, за разкош, за любов — любов, както я разбираше той, съпроводена от външен блясък, удоволствия, богатство, обществено положение: всичките му страстни и неизменни влечения и желания. Тя не можеше да разбере тези неща. Щеше да погледне на всичко това като на грях — злина, себелюбие. А всичко във връзка с погрешните му стъпки по отношение на Робърта и Сондра — прелюбодеяние… липса на непорочност… дори убийство. И щеше да очаква, пък и сега очаква от него ужасно да съжалява и напълно да се разкайва, докато дори и сега и въпреки всичко, което бе казал на преподобния Макмилан и на нея, не можеше да се чувства така — не съвсем така, — макар и голямо да беше желанието му да намери убежище в бога, а още по-добре щеше да е, само да беше възможно, да го намери в собственото й разбиращо и съчувствено сърце. Само да беше възможно!

Господи, всичко това е тъй ужасно! Той е така самотен, дори през малкото последни чезнещи часове (колко бързо минават дните!), и майка му, а също и преподобният Макмилан са тук при него, ала нито един от тях не го разбира!

Но освен другото, най-лошото е, че е затворен тук и няма да го пуснат. Има система — ужасна, установена система, както отдавна вече е разбрал. Желязна система. Тя действа автоматично, като машина, без помощта на хорските сърца. Тези надзиратели! С техните писма, разпитвания, приятни, но всъщност празни думи, с разните малки услуги, които извършваха, със завеждането и довеждането на затворниците от двора или от банята — те също са железни, направо машини, автомати, които те бутат и бутат, а в действителност те

държат и държат в тези стени, толкова готови да ти услужат, колкото и да те убият, в случай че се съпротивяваш, но все те бутат, бутат, бутат към тази малка врата, там, от която няма избавление… няма избавление… все напред и напред, докато най-после те бутнат през нея, за да не се върнеш вече никога пак! *Да не се върнеш никога пак!*

Така през тези кратки, страшни дни между връщането на майка му и на преподобния Макмилан от последното им посещение при губернатора и сетния му час Клайд размишляваше и се молеше, докато най-после, изпаднал в някакъв психически ужас, пробуден от несигурността какво означава този задгробен живот и сигурността на смъртта, от вярата и прочувствеността на майка му, както и на преподобния Макмилан, който го посещаваше всеки ден със своите тълкувания на божественото милосърдие и увещания за необходимостта от пълна вяра и упование в него, сам той най-после се убеди не само че трябва да има вяра, но и че вече я има… и мир… пълен и сигурен мир. В това състояние и по настояването на преподобния Макмилан и майка му накрая той съчини с личната помощ и под ръководството на Макмилан, който промени някои изречения в негово присъствие и с негово съгласие, следното обръщение към света, а особено към младите хора на негова възраст, което гласеше:

> В сянката на Долината на смъртта имам желанието да направя всичко, което да премахне всякакво съмнение в това, че съм намерил Исуса Христа, моя спасител и верен приятел. В този миг съжалявам единствено задето не съм посветил живота си нему, докато съм имал възможност да му служа.
>
> Да можех да кажа само едно нещо, което да привлече младите хора към него, бих го сметнал за най-велика чест, дарена някога на мен. Но всичко, което мога да кажа, е: „Зная в кого съм повярвал и съм уверен, че той е мощен да запази моя залог за оня ден.“

(Този текст Макмилан му бе цитирал много пъти.)

Ако младите хора от нашата страна можеха да познаят радостта и удовлетворението от християнския живот, сигурен съм, че биха направили всичко по силите си, за да станат искрени, дейни християни, и биха се стремили да живеят, както е искал това Христос.

Няма нито едно нещо, което да съм оставил недовършено и което да ми попречи да се изправя пред моя бог, понеже зная, че греховете ми са опростени, защото бях честен и откровен в беседите с духовния ми наставник и господ знае всичко за мен.

Задачата ми е изпълнена, победата е спечелена.

Клайд Грифитс

Когато написа това — изявление, тъй малко приличащо на всичките му предишни бунтовни настроения, характерни за него дотолкова, че дори на самия него сега направи голямо впечатление разликата — и го връчи на Макмилан, проповедникът, окрилен от това постижение, възкликна:

— И победата е наистина спечелена, Клайд. „Днес ще бъдеш с мене в рая.“ Имаш обещанието му. Душата и тялото ти принадлежат на него. Да бъде навеки благословено името му!

И тогава, развълнуван докрай от своето тържество, взе двете ръце на Клайд и ги целуна, а след това го притисна в прегръдката си:

— Сине мой, сине мой, от когото съм възрадван! Чрез тебе господ наистина прояви правдата си. Спасителната си сила. Виждам го. Чувствам го. Твоето обръщение към света е действително глас божи към хората.

С тези думи той прибра в джоба писмото, за което се бяха съгласили да бъде обнародвано след смъртта на Клайд, не по-рано. И въпреки че написа това, от време на време Клайд все още се съмняваше. Дали е наистина спасен? Остава толкова малко време! Може ли да се уповава на господа с тази пълна сигурност, за която говореше в току-що написаното обръщение? Може ли? Животът е тъй странен. Бъдещето тъй неясно. Има ли наистина живот след смъртта… бог, който ще го приеме с радост, както настояват преподобният Макмилан и майка му? Има ли?

Сред всичко това, два дни преди смъртта му, в последен пристъп на паника госпожа Грифитс телеграфира на достопочтения Дейвид Уолтъм: „Можете ли да заявите пред бога, че не се съмнявате във виновността на Клайд? Моля, телеграфирайте. Ако не можете, нека смъртта му да тежи на вашата съвест. Майка му.“ А Робърт Феслър, секретарят на губернатора, отговори с телеграма: „Губернаторът Уолтъм смята, че няма основание да се намеси в решението на апелативния съд.“

Най-сетне настъпи последният ден, последният час; Клайд бе преместен в килия в „Старият дом на смъртта“, където след бръснене и къпане му дадоха черни панталони, бяла риза без яка, която щяха да разкопчаят на врата, нови филцови чехли и сиви чорапи. Така облечен, той получи позволение още веднъж да се види с майка си и с Макмилан, които бяха допуснати от шест часа вечерта до четири часа на утрото на смъртта му да останат до него и да го напътстват в любовта и милосърдието божие. А после, в четири, се появи директорът на затвора, за да каже, че за съжаление е време госпожа Грифитс да напусне и да остави Клайд на грижите на господин Макмилан (такова било печалното изискване на закона, обясни той). И тогава Клайд се прости за сетен път с майка си, преди което с прекъсвания и с болезнено свито сърце успя да каже:

— Мамо, трябва да ми повярваш, че аз умирам безропотно и с примирение. Няма да бъде много трудно. Господ е чул молитвите ми. Той ми е дарил сили и покой. — Но на себе си рече: „Дали?“

А госпожа Грифитс възкликна:

— Синко! Сине, аз го зная, зная го! Аз също вярвам. Аз зная, че моят спасител е жив и ще те избави. Макар и да умираме, ние ще останем живи! — Тя гледаше към небето и сякаш се беше сковала. Но изведнъж се обърна към Клайд, прегърна го и притиснала го силно и продължително до себе си, прошепна: — Синко… детенцето ми…

Гласът й се пресече и заглъхна, тя се задушаваше, всичките й сили като че преливаха в него, докато почувства, че ако не си отиде, ще падне… Тогава бързо, със залитане, се обърна към директора, който чакаше, за да я заведе при обърнски приятели на Макмилан.

И ето в мрака на зимното утро настъпи сетният миг: дойдоха надзирателите, първо да цепнат десния крачол на панталоните, където

трябваше да се сложи металическата пластинка, а после си отидоха, за да дръпнат завесите пред килиите.

— Боя се, че е време. Бъди смел, сине мой. — Това беше Макмилан, който стоеше до него заедно с преподобния Гибсън и беше видял приближаващите се надзиратели.

И Клайд стана от леглото, на което, седнал до преподобния Макмилан, бе слушал четенето на четиринадесетата, петнадесетата и шестнадесетата глава на Евангелието от Йоана: „Да не се смущава сърцето ви; вярвайте в бога и в мене вярвайте.“ А после — сетният път с преподобния Макмилан отдясно и преподобния Гибсън отляво, с надзиратели отпред и отзад. Но вместо обичайните молитви преподобният Макмилан провъзгласи:

— „Смирете се под крепката ръка божия, за да ви въздигне, кога дойде време. Всичките си грижи нему възложете, защото той се грижи за вас. Пребъдвайте в мир. Мъдри и праведни са пътищата на този, който е призвал нас за вечната си слава в Исуса Христа, сам, след кратковременното ни страдание. Аз съм пътят, истината и животът, никой не идва при моя отец, освен чрез мене.“

Но когато Клайд влезе през първата врата, за да отиде в стаята със стола, чуха се разни гласове:

— Сбогом, Клайд!

И Клайд има достатъчно земни мисли и сили, за да отговори:

— Сбогом на всички!

Обаче гласът му прозвуча тъй странно и отпаднало, дори на самия него, тъй отдалече, сякаш идваше от друго същество, което върви до него. Краката му крачеха, но като че машинално. И той долавяше това познато влачене на краката, докато го водеха все нататък и нататък към онази врата. Ето я и нея; сега я отварят. Ето го… най-после… столът, който тъй често бе виждал в сънищата си… от който така се е страхувал… при който сега го заставят да отиде. Водят го към този стол… напред… напред… през тази врата, която сега е отворена… но която тъй бързо пак ще се затвори към целия земен живот, който е успял да познае.

След четвърт час преподобният Макмилан, пребледнял и капнал, посърнал и дори с малко несигурни крачки, като човек изтощен физически, излезе през студената врата на затвора. И тъй безсилен, тъй слаб, тъй блед още бе този зимен ден — досущ като самия него.

Мъртъв! Той, Клайд, бе вървял тъй неспокойно и все пак доверчиво до него едва преди няколко минути… а сега е мъртъв. Правосъдие! Такива затвори. Силни, покварени хора, които вече се глумят, където Клайд се е молил. Тази изповед! Дали той е отсъдил правилно… с мъдростта божия, доколкото господ му е дал да прозре мъдростта? Дали? Очите на Клайд! Сам той, преподобният Макмилан, насмалко не загуби свяст до него, когато му слагаха на главата шлема… когато пуснаха ток… повдигаше му се, трепереше и трябваше да го изведат от стаята — него, на когото Клайд се осланяше. И трябваше да моли бога за сили… още му се молеше.

Той тръгна по безмълвната улица, но трябваше да спре и да се облегне на едно дърво, безлистно през зимата, тъй голо и печално. Очите на Клайд! Този поглед, когато се отпусна безсилно на ужасния стол, устремил очи неспокойно и както му се стори, умолително и смаяно към него и обиколилите го хора.

Дали е постъпил правилно? Дали решението, което беше взел пред губернатора Уолтъм, е било наистина разумно, справедливо и милосърдно? Не е ли трябвало да му каже… че може би… може би… че се е поддал на тези други влияния?… Нима никога вече нямаше да има душевен покой?

„Аз зная, моят спасител е жив и ще го запази в онзи ден.“

След това той обикаля и обикаля дълги часове, докато можа да се яви пред майката на Клайд, която от четири и половина стоеше на колене в дома на преподобния Франсис Голт и жена му, служители на Армията на спасението в Обърн, и се молеше за душата на своя син, когото все още се мъчеше да си представи в прегръдките на създателя.

— „Зная в кого съм повярвала“ — беше част от молитвата й.

СПОМЕН

Здрач на лятна вечер.

И високите стени на търговския център на града Сан Франциско — високи и сиви във вечерната сянка.

А на широката улица на юг от Маркет, сега сравнително тиха след дневната врява, групичка от пет души: към шестдесетгодишен мъж, нисък, пълен, но с вид на мъртвец особено около бледите, лишени от блясък очи, с бухнала побеляла коса, подала се изпод износена мека черна филцова шапка, съвсем невзрачен и грохнал човечец, който носеше малък портативен хармониум, каквито обикновено се използват от улични проповедници и певци. А до него — жена, не повече от пет години по-млада от него, по-висока, не толкова широкоплеща, но здраво сложена и енергична, с белоснежна коса, в строго черно облекло: рокля, боне, обувки. Лицето й е по-широко и по-волево, отколкото на съпруга, но по-дълбоко нарязано от бръчките на мъки и страдания. До нея пък, с Библия и няколко книжки с църковни песни в ръка — не повече от седем или осемгодишно момченце с много големи очи и будно лице, което поради някаква духовна връзка между него и възрастната жена като че ли се мъчи да бъде по-близко до нея: едно живо и пъргаво крачещо, макар и не много добре облечено момче. Заедно с тези тримата, но самостоятелно по-отзад върви повехнала и непривлекателна към двадесет и седем-осем годишна жена и още една жена на около петдесет години, очевидно майка и дъщеря, ако се съди по голямата им прилика.

Беше горещо, ала с някаква сладост на тихоокеанското лято във всичко. На Маркет, голямата улица, която стигнаха, поради безкрайните върволици автомобили и разни трамваи, които минаваха в противоположни посоки, те изчакаха знака на управляващия движението полицай.

— Ръсъл, не се отделяй сега. — Говореше по-старата жена. — По-добре ми дай ръка.

— Май че движението тук става все по-голямо — забеляза мъжът, много мекушав, но спокоен.

Трамваите дрънкаха със звънците си. Автомобилите ревяха и пъхтяха. Но за малката групичка като че ли не съществуваше нищо друго, освен поставената цел да мине през улицата.

— Улични проповедници — забеляза мимоходом банков чиновник на своята приятелка касиерка.

— Да, виждам ги тук почти всяка сряда.

— Знаеш, струва ми се, че е много безчовечно за малкия. Много е малък, за да го влачат по улиците, не мислиш ли, Ела?

— Ами да. Не бих искала мой брат да се занимава с подобно нещо. Що за живот за едно хлапенце? — подхвърли Ела, когато ги отминаха.

Като прекосиха улицата и дойдоха до първата пресечка отвъд, те спряха и се огледаха, сякаш стигнали определената си цел, мъжът свали на земята хармониума и се залови да го отваря и да наглася поставката за ноти. В същото време жената взе от внука си няколко песнарки и Библията, които той носеше, даде Библията и една песнарка на мъжа си, сложи една на хармониума и даде по една песнарка на всички останали, като остави една и за себе си. Съпругът се огледа малко безучастно, но все пак с привидна дълбока самоувереност и съобщи:

— Ще започнем тая вечер с двеста седемдесет и шеста песен. „Основа крепка…“ Госпожице Шуф, моля.

При тези думи по-младата от двете други жени, много съсухрена и слаба, която животът бе лишил съвсем от всичко, седна на жълтото сгъваемо столче и след като нагласи регистрите и прелисти песнарката, засвири избрания химн, а всички други запяха.

По това време завръщащите се по домовете си хора с различни занятия и интереси, забелязали групичката, наредила се тъй удобно до главната артерия на града, започнаха нерешително да се забавят за миг, за да я погледнат под око или да разберат какво всъщност прави тази група. И докато те пееха, безличните и равнодушни улични слушатели зяпаха, привлечени от странната гледка на тази посредствена групичка, публично издигнала в хор гласа си против безкрайния скептицизъм и безразличие на живота. Този безцветен, отпуснат и некадърен старец с износения и увиснал като чувал син костюм. Тази яка, но недодялана,

изморена и белокоса жена; това свежо и чисто, непокварено и нищо неразбиращо момче. Какво правеше то тук? А и тази занемарена и мършава стара мома и нейната също тъй мършава майка с блуждаещ поглед! От цялата група само съпругата изпъкваше в очите на хората с онази сила и твърдост, които, колкото и да са слепи или погрешни, се борят за самосъхранение, ако не и за истински успех в живота. Тя повече от всеки друг между тях изпъкваше с простото си и все пак вдъхващо почит и изражение на убеденост. И когато неколцина от многото, които случайно се спираха, я позаглеждаха, с песнарката в отпуснатата надолу ръка, с поглед, насочен право напред в пространството, всеки си казваше, отминавайки: „Да, ето една жена, която, каквито и да са недостатъците й, се придържа в постъпките си колкото може до онова, в което вярва.“ Някаква упорита, войнстваща вяра в мъдростта и милостта на тази определена всемогъща, бдителна и милосърдна сила, която тя прогласяваше, се четеше във всяка нейна черта и движение.

Песента бе последвана от дълга молитва, прочетена от жената, след това от проповед, държана от мъжа, изказвания на другите — какво е направил за тях господ. След това песнарките бяха събрани, хармониумът затворен и прехвърлен на ремък през рамото на мъжа, и те тръгнаха обратно. И пътем мъжът забеляза:

— Чудесна вечер. Струва ми се, че бяха малко по-внимателни от друг път.

— О, да — отговори по-младата жена, която бе свирила на хармониума. — Най-малко единадесет души взеха от брошурите. А един възрастен господин ме попита къде е мисията и кога има служба.

— Хвала на господа! — рече мъжът.

Ето я най-после и мисията — „“Звезда на надеждата". Независима дисидентска мисия. Молитвени събрания всяка сряда и събота вечер от 8 до 10 часа. В неделя в 11:30 и 8 часа. Всички са добре дошли!". Под този надпис на всеки прозорец бяха изписани думите „Бог е любов“, а отдолу с по-дребни букви: „Откога не си писал на майка си?“.

— Ще ми дадеш ли десет цента, бабо? Искам да ида на ъгъла да си купя сладолед — примоли се момчето.

— Да, ще ти дам, Ръсъл. Но слушай: веднага да се върнеш!

— Да, ще се върна, бабо, разбира се. Нали ме знаеш!

Той взе десетачето, което баба му изрови от дълбок джоб на роклята си, и изтича с него при продавача на сладолед.

Скъпото й момче! Светлината и отрадата на нейните старини! Трябва да бъде добра с него, по-снизходителна, да не го държи твърде строго, както може би… може би е държала… Тя го загледа с обич и все пак малко разсеяно, както тичаше. *„Заради него.“*

Малката групичка, без Ръсъл, влезе през жълтата неугледна врата и се изгуби вътре.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

http://chitanka.info

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.